

3 1761 08824226 8

Toronto University Library

Presented by

Messrs Joseph Bear & Co
through the Committee formed in
The Old Country

to aid in replacing the loss caused by
The disastrous Fire of February the 14th 1890

LL
T316K

83
2

P. T E R E N T I
C O M O E D I A E

CUM

SCHOLIIS AELI DONATI ET EUGRAPHI
COMMENTARIIS

EDIDIT

REINHOLDUS KLOTZ.

VOLUMEN ALTERUM

ADELPHOS HECYRAM PHORMIONEM
CONTINENS.

LIPSIAE

SUMPTUM FECIT E. B. SCHWICKERT.

1840.

LIBRARY

UNIVERSITY OF TORONTO

1840

14372

31/7/91

1840

1840

1840

1840

1840

PRAEFATIO.

Constitueram, quem ad modum in praefatione ad volumen prius significavi, aut hac praefatione aut singulari aliqua disputatione, quae cum hoc volumine coniungeretur, eos locos P. Terenti pertractare, quos propter metricas rationes a R. Benteio aut ab aliis criticis sine iusta causa mutatos esse intellexissem, quod de hac re commode dici posse non videretur, nisi universa causa esset explicata. Verum tamen quom vir cum ceterarum rerum egregius tum eius artis ac disciplinae intellegentissimus interea professus esset, se de his locis, etiam novis copiis atque adiumentis litterariis adiutum, explicaturum esse, et ab huius editionis consilio et a commodo meo putavi esse alienum, id ante facere, quam mihi quoque concessum fuerit istis subsidiis ad rem admodum difficilem explicandam uti.

Quam ob rem hoc alterum volumen, ne bibliopolae commodis diutius officerem, hac disputatione adhuc destitutum iam edidi: quo in volumine adornando quom ego eodem fere consilio, quo in constituendo priori, usus sim, non est quod de hac re uberius exponam. Nam et Terenti verba, quoad eius fieri poterat, ad librorum veterum auctoritatem revocavi et scholia Donati eisdem

usus veteribus editionibus, quas nominavi in praefatione Vol. I., ad certam quandam normam constituere conatus sum. Quamquam de his quidem scholiis, quae, ut opinio mea fert, non scripta Aeli Donati, sed dictata potius esse videntur, ut ab alio discipulo aliis conciperentur verbis, varium semper iudicium erit, prouti quisque huic vel illi librorum familiae maiorem adtribuerit auctoritatem.

In adnotationibus componendis idem feci, quod in priori volumine, ut ad primam fabulam varias lectiones scholiorum Aeli Donati, quo melius de fide veterum editionum, quibus usus sum, iudicari posset, paullo copiosius exponerem, parcius id facerem ad reliquas duas fabulas.

Praeterea indices adieci ad Donatum duos, unum rerum ac verborum iam olim ab Arn. Henr. Westerhovia confectum, alterum scriptorum indicem a me compositum.

Scrpsi Lipsiae die XII. ms. Septemb. a. MDCCCXXXIX.

ADELPHOE TERENTI.

ACTA LUDIS FUNEBRIB. AEMILI PAULLI QUOS FECERE
Q. FABIUS MAXIMUS P. CORNELIUS AFRICANUS. EGERE
L. AILIUS PRAENESTINUS MINUTIUS PROTHYMUS. MO-
DOS FECIT FLACCUS CLAUDI TIBIUS SERRANIS. FACTA
E GRAECA MENANDRU L. ANICIO M. CORNELIO COSS.

P E R S O N A E.

MICIO senex.

DEMEA senex.

SANNIO leno.

AESCHINUS adulescens.

PARMENO servos.

SYRUS servos.

CTESIPHO adulescens.

SOSTRATA matrona.

CANTHARA nutrix.

GETA servos.

HEGIO senex.

DROMO servos.

C. Sulpici Apollinaris Periocha in Adelpbos.

Duos quom haberet Demea adulescentulos,
Dat Micioni fratri adoptandum Aeschinum:
Set Ctesiphonem retinet. Hunc citharistriae
Lepore captum, sub duro ac tristi patre
Frater celabat Aeschinus: famam quoque 5.
Amoris in se transferebat: denique.
Fidicinam lenoni eripit. Vitiaverat
Idem Aeschinus civem Atticam pauperculam
Fidemque dederat, hanc sibi uxorem fore.
Demea iurgare, graviter ferre. Mox tamen, 10.
Ut veritas patefacta est, ducit Aeschinus
Vitiatam, potitur Ctesipho citharistriam.

AELI DONATI ARGUMENTUM IN ADELPHOS TERENTI.

ACT. I. SCAEN. I. v. 1. STORAX! NON REDIIT HAC NOCTE A COENA
 AESCHINUS: Haec fabula ADELPHI palliata, ut ipsum indicat nomen,
 et plurali numero, cum sit una, et masculino genere, cum sit comoe- 5
 dia, et Graeca lingua, cum sit Latina, censetur. Potuit eam
 Terentius Fratres dicere, sed et Graeci nominis eupho-
 niam perderet et praeterea togata videretur, ad summam non
 statim intelligeretur Menandri esse, quod Terentius in pri-
 mis lectorem scire cupit: minus existumans laudis propriam scri- 10
 bere, quam Graecam transferre. Est igitur Menandri et a
 fratrum facto, quibus argumentum nititur, nomen accipit.
 Huius tota actio cum sit mixta ex utroque genere, ut fere Te-
 rentianae omnes praeter Heautontimorumenon, tamen
 maiori ex parte motoria est. Nam statarios locos perpauco- 15
 habet. Prodest autem et delectat actu et stilo. In hac primae
 partes sunt, ut quidam putant, Demeae, ut quidam Syri. Quod
 si est, ut primas Syrus habeat, secundae Demeae erunt, tertiae
 Micionis, et sic deinceps. Quamquam etiam sunt, qui putant,
 primas Micioni dandas, secundas Syro, tertias Demeae. Nam 20
 quod ait Terentius: *Senes qui primi venient*, non ad partes,
 quas dicimus, sed ad ordinem pertinet exeuntium personarum.
 Haec etiam, ut cetera huiusce modi poemata, quinque actus habeat

V. 4. ADELPHI] adi. edd. pr.
 Venet. 1485. Volgo om. — Ibid.
 Edd. pr. Ven. ex plurali numero,
 ut volgo.

V. 5. ex masculino edd. pr.
 Venet.

V. 7. euphoniā edd. pr. Venet.
 Volgo: εὐφωνίας.

V. 8. ad summum edd. pr. Venet.

V. 10. propria ed. pr. propriam
 ed. Venet. Volgo proprias. ibid.

Grecam ed. pr. Graeca ed. Venet.

Volgo: Graecas. Ibid. fratrum a
 facto ed. Venet.

V. 23. habeant edd. pr. Venet.

Ibid. huiusmodi ed. pr. Ven.

necesse est, choris divisos a Graecis poetis: quos etsi retinendi
 caussa iam inconditi spectatoris minime distinguunt Latini co-
 mici, metuentes scilicet, ne quis fastidiosus finito actu, velut ad-
 monitus abeundi, reliquae comoediae fiat contemptor et surgat:
 5 tamen a doctis veteribus discreti atque disiuncti sunt, ut mox
 aperiemus post argumenti narrationem. In hac prologus ali-
 quanto lenior inducitur: qui magis etiam in se purgando, quam
 in adversariis laedendis est occupatus. Protasis est turbu-
 lenta: epitasis clamosa, catastrophe lenis: quarum par-
 10 tium rationem diligentius in principio proposuimus, cum de co-
 moedia quaedam diceremus. Haec sane acta est ludis scaenicis
 funebribus L. Aemilii Paulli: agentibus L. Ambivio et L. Tur-
 pione, qui cum suis gregibus etiam tum personati agebant. Mo-
 dulata est autem tibiis dextris, id est, Lydiis, ob seriam gravi-
 15 tatem, qua fere in omnibus comoediis utitur hic poeta. Saepe
 tamen mutatis per scaenam modis cantica mutavit, quod signi-
 ficat titulus scaenae, habens subiectas personis litteras, *d. m. e. s.*
 Item diverbia ab histrionibus crebro pronuntiata sunt, quae si-
 gnificantur *d. et m.* litteris secundum personarum nomina prae-
 20 scriptis, in eo loco, ubi incipit scaena. Annotandum sane quod
 haec fabula *πρωτατικὸν πρόσωπον* non habet, hoc est, personam,
 quae ad argumentum nihil attineat, quaeque sit assumpta extrin-
 secus, ut est in Andria Sosia. Hanc dicunt ex Terentianis
 secundo loco actam, etiam tum rudi nomine poetae: itaque sic
 25 pronuntiatam, ADELPHOE TENENTI, non TERENTI ADELPHOE: quod
 adhuc magis de fabulae nomine poeta, quam de poetae nomine
 fabula commendabatur. In hac quidem spectatur, quid intersit
 inter rusticam et urbanam vitam, mitem et asperam, caelibis et

V. 1. *choris divisos* edd. pr. Ven.

V. 2. *inconditi spectatoris* edd. pr. Ven. Volgo: *inconditos spectatores.*

V. 8. *prothesis* edd. pr. Venet. ibid. *epithasis* ed. Venet. ibid. *catastrophos* edd. pr. Venet.

V. 11. *Turpione* om. ed. pr. Habet iam Venet.

V. 13. *etiam tamen* ed. pr. *et tn* ed. Venet. ibid. *ludis pro Lydiis* edd. pr. Venet.

V. 15. *utimur.* *Hic poeta saepe* edd. pr. Venet.

V. 16. *cantavit pro cantica mu-*
tavit Cod. Pith. *cantata* Dan.

V. 17. *subiectis personis* edd. pr. Venet. ibid. *d. m. e. s.* edd. pr. Venet. Volgo: *M. M. C.*

V. 21. *πρωτατικὸν πρόσωπον* om. edd. pr. Venet. in lacuna.

V. 23. *Terentiinis* ed. pr. *Terentiani* ed. Venet. ibid. *etiam cum* edd. pr. Venet.

V. 25. *Adelphe* bis edd. pr. Venet.

V. 27. *commendatus* ed. pr. *cō-*
mēdat ed. Venet.

V. 28. *vitam: et inter asperam*
et celibem et veri mariti patrisque
per adoptionem facti. edd. pr. Ven.

mariti, veri patris et per adoptionem facti. Quibus propositis ad exemplum vitanda perinde fugiendaeque Terentius monstrans, artificis poetae per totam fabulam obtinet laudem.

Ex duobus Atticis fratribus, alter quidem Demea nomine, rus coluit, uxorem duxit, filios suscepit duos, Aeschinum et Ctesiphonem. At alter, Micio nomine, uxorem non duxit et filios procreare noluit, sed sibi filium fratris Aeschinum adoptavit, atque ita indulgenter eduxit a parvulo, ut effuse luxuriatus adolescens, ad postremum civem Atticam virginem vitiaret, captus amore eius. Quo facto, etiam cum matre puellae pepigit nuptias eiusdem, quam vitiavit. Cumque rem gestam ad patris, a quo adoptatus fuerat, conscientiam iam iamque perlaturus esset, precibus Ctesiphonis fratris sui, qui apud durum patrem atque agrestem, Demeam, parcius atque arctius haberetur, impulsus est, ut eidem a lenone raperet meretricem: quo facto multiplici errore completur fabula. Nam et Demea cum hoc ipso, id est, cum Micione litigabat, tamquam cum eo, qui corruperit adolescentem adoptatum in mores perditos, nesciens suum sibi filium Ctesiphonem esse corruptum, eluditurque a Syro et Micione per totam fabulam: et mater puellae iam decimo mense post raptum virginis et exactis a puero mensibus Aeschinum credit sibi ipsi rapuisse meretricem: quae perturbatio cito in tranquillum redacta est. Nam re comperta de vitio virginis, Micio dat civem Aeschino, quam concupiverat, eiusque matrem ipse accipit. Deprehenso vero Ctesiphone in amore meretricis, primo irascitur Demea: post lenitur, atque habendae eius meretricis licentiam praebet. Primus actus haec continet: Micionis solius primo verba et post eiusdem et Demeae iurgium. Secundus actus haec continet: lenonis alteram rixam adversus Aeschinum pro puella, eiusdem apud Syrum querelas, laetitiam Ctesiphonis, ob sessionem amicae, et eiusdem gratiarum actiones apud Aeschi-

V. 1. *perpositis* ed. pr. *praepositis* ed. Venet.

V. 6. *ducere* pro *non duxit* MS. Lindembr.

V. 10. *et cū* ed. Venet. *etiā* ed. pr. Volgo: *et cum*.

V. 13. *qui cum* edd. pr. Venet.

V. 14. *ibid. ut idem* ed. Venet. *et ut idem* ed. pr. Volgo: *et ut eadem*.

V. 16. *Nam Demea* edd. pr. Venet.

V. 18. *perditus* ed. pr. *ibid. nesciens sibi* edd. pr. Venet.

V. 20. *matrem* edd. pr. Venet. *ibid. et exactis a puero mensibus* haec volgo ommissa adiiciunt edd. pr. Venet., quae contra *Aeschinum* omittunt.

V. 24. *ipse* om. edd. pr. Venet. *in amorem meretricis* edd. pr. Venet.

V. 25. *primo* om. ed. Venet. *post.* ed. pr.

- num. Tertius actus haec continet: trepidationem matris Sostratae et Cantharae nutricis ob parturientem Pamphilam, vitiatam ab Aeschino: Getam nuntiantem dominae suae per errorem, quod sibi rapuerit Aeschinus meretricem, reditum in scaenam Demeae, eiusdemque cum Syro ludificante consermocinationem, interventum Hegionis cum querela apud eundem Demeam de facto Aeschini et consolatione Sostratae. Quartus actus haec continet: Ctesiphonis cum Syro colloquium, delusionem Demeae, eiusdemque in scaenam interventum atque secundam frustrationem per Syrum factam: Micionis cum Hegione sermonem, querelam Aeschini de rebus suis, eiusdemque cum Micione patre facetissimam disceptationem, Demeae reditum in scaenam ex errore, in quem eum coniecerat Syrus, et renovatum cum fratre eiusdem iurgium, processionem in scaenam temulenti Syri. Quintus actus haec continet: deprehensionem Ctesiphonis cum meretrice, tertium cum Micione iurgium Demeae, eiusdemque vitae pristinae correptionem, et per eum multa in comoedia nova, hoc est, blandimentum circa Aeschinum et affabilitatem circa Getam, conciliationem Syri et uxoris eius et veniam circa Ctesiphonem permissionemque habendae meretricis. Servatur autem per totam fabulam mitis Micio, saevus Demea, leno avarus, callidus Syrus, timidus Ctesipho, liberalis Aeschinus, pavidae mulieres, gravis Hegio. In dividendis actibus fabulae identidem meminerimus, primo paginarum dinumerationem neque Graecos neque Latinos servasse, cum eius distributio huius modi rationem habeat, ut ubi attentior spectator esse potuerit, longior actus sit, ubi fastidiosior, brevior atque constrictior. Deinde etiam illud in eundem actum posse coniici et tres et quattuor scaenas introeuntium atque exeuntium personarum. Facta autem haec una est de duabus fabulis, Adelphis Menandri, et Commo-
rientibus Diphili.

V. 4. *rapuerit Ctesipho* edd. pr. Venet.

V. 5. *consermocinationem* ed. pr. cū *sermocinatōe* ed. Venet. Volgo: *sermocinationem*.

V. 7. *et consolatione* edd. pr. Venet. Volgo: *de consolatione*.

V. 9. *per eum delusi Demeae* aut *Demeae* edd. pr. Venet.

V. 10. *secundum — factum* edd. pr. Venet.

V. 12. *disceptationem* edd. pr. Venet. Volgo: *dissertationem*.

V. 13. *revocatum* edd. pr. Venet. Mox *iurgium* om. ed. Venet.

V. 21. *sceus* ed. pr.

V. 22. *calidus* ed. Venet.

V. 24. *paginae* edd. pr. Venet.

V. 27. *constrictior* edd. pr. Venet. Volgo: *contractior*.

V. 30. *de duabus causis* edd. pr. Venet.

ADELPHOE TERENTI.

PROLOGUS.

Postquám poeta sénsit scripturám suam
Ab iníquis observári, et adversários
Rapere ín peiorem pártē, quam acturí sumus:
Indício de se ipse érit, vos eritis iúdice,

SCHOLIA AELI DONATI.

V. 1. **P**OSTQUAM POETA SUAM SENSIT SCRIPTURAM: POST-
QUAM pro *quoniam*: cuius reciprocum *quoniam* pro *postquam*.
Plautus in *Aulularia*:

Quoniam is moritur: ita avido ingenio fuit. 5

¶ **P**OSTQUAM SENSIT: Pro *sensisset*. ¶ **S**CRIP-
TURAM SUAM: Indif-
ferenter omnis, qui aliquid scripsisset, *scriptor* a veteribus dicebatur.

V. 2. **A**B INIQUIS: Inimicis, ut:

Fatis Iunonis iniquae.

¶ **O**BSE-
RVARI: Observatio ad honorem refertur, ut: 10

Praeterea regem non sic Aegyptus et ingens

Lydia nec populi Parthorum aut Medus Hydaspes

Observant.

Sed nunc **O**BSE-
RVARI captari significat et audiri. Obser-
varo ergo et honorari et captari et audiri significat, 15
ut Plautus:

Observatote, ut blande palpetur mulieri.

V. 3. **R**APERE IN PEIOREM PARTEM: Varietas per genera
verborum et utrique sententiae apte iungimus **S**CRIP-
TURAM SUAM.

¶ **R**APERE IN PEIOREM PARTEM: Id est, vitio dare, vitu- 20
perare.

V. 4. **I**NDICIO IPSE DE SE: Expressit simplicitatem vera
dicturi, cum indicaturum de se dixit, non narraturum.

V. 4. *Plautus in Aulularia* prol. v. 9.

V. 11. *ut Virgilius Aen. lib. VII. v. 2.*

V. 13. *ut Virgilius Georg. lib. VI. v. 210 sq.*

V. 21. *Plautus in Amphitr. Act. I. sc. 3. v. 9.*

Laudín an vitio dúci factum id opórtet.

Synápothnescontes Díphili comoédiast:

Eam Cónmorientis Plaútus fecit fábulam.

In Graéca adulescens ést, qui lenoni éripit

Meretricem, in prima fábula: eum Plantús locum

Reliquit integrum: cum híc locum sumpsít sibi

In Adélphos, verbum dé verbo expressum éxtulit.

Eam nós acturi súmus novam: pernóscite,

Furtúmne factum exístumetis, án locum

Reprehénsum, qui praetéritus neclegéntiast.

5

10

Et INDICIO ERIT pro *Index erit*. § INDICIO DE SE: Indicatis, qui de se volens aliquid et de aliis etiam prodit, sed confitetur, qui de se tantum et adhuc invitatus quiddam provocat. § VOS ERITIS IUDICES: Bene: quia apud iudices indicium pro-

5 titentur, qui accusatorem adiuvant.

V. 5. LAUDIN AN VITIO: Mediam non fecit, ut appareat, si crimen non sit, laudi debere esse.

V. 6. SYNAPOTHNESCONTES DIPHILII COMOEDIA EST: Nec

10 numeri nec genera respicienda sunt contra sententiam remque ipsam.

V. 7. EAM COMMORIENTES PLAUTUS FECIT FABULAM: Sicut apud Graecos *δρᾶμα*, sic apud Latinos generaliter *fabula* dicitur, cuius species sunt, tragoedia, comoedia, togata, tabernaria, praetexta, crepidata, Atellana, mimus, Rhinthonica.

15 V. 8. IN GRAECA ADULESCENS EST: *Diphili* scilicet, quasi diceret: Quidam adolescens est, qui lenoni eripuit meretricem.

V. 9. IN PRIMA FABULA: Hoc est, in prima parte, ut dicimus: *In primis digitis*. Non enim aut secunda aut tertia fabula est.

20 V. 10. RELIQUIT INTEGRUM: Quum aliam transferret. § SUMPSIT SIBI: Libere tulit, hoc est, non furatus est, ut: *Sume, pater*.

V. 11. IN ADELPHOS: Latine declinavit.

25 § VERBUM DE VERBO EXPRESSUM EXTULIT: Haec approbatio est, de Graeco esse sublatum, non de Plauto, ut dicit adversarius. § EXTULIT: Mire non dixit *transtulit*, sed EXTULIT, ut ornasse Graeca videatur Latino stilo.

V. 12. EAM NOS ACTURI: Adelphos scilicet. § NOVAM: Veterem Graecam esse intelligimus.

V. 13. FURTUMNE FACTUM: Hoc est, vitio duci. § AN LOCUM REPREHENSUM: Hoc est, laudi duci.

V. 14. NEGLIGENTIA EST: Plauti scilicet, cuius aemulari nunc exoptat negligentiam. § REPREHENSUM: Retentum, resumptum.

Nam quód isti dicunt málevoli, homines nóbilis 15
 Eum ádiutare, adsídueque una scríbere:
 Quod illí maledictum véhemens esse exístumant,
 Eam laúdem hic ducit máxumam, quom illís placet,
 Qui vóbis univérſis et populó placent.
 Quorum ópera in bello, in ótio, in negótio, 20
 Suo quisque tempore úsust sine supérbia.
 Dehinc ne éxſpectetis árgumentum fábulae:
 Senés qui primi vénient, hi partem áperient,
 In agéndo partem osténdent: facite, aequánimitas
 Poétae ad scribendum aúgeat indústriam. 25

V. 23. 24. *Senés qui primi vénient, hi partim áperient;
 In agéndo partim osténdent.*

V. 15. NAM QUOD ISTI DICUNT: NAM incipiendi vim habet modo, ut: *Nam ego hanc machaeram meam dico.* ¶ HOMINES NOBILES: Scipionem Africanum significat et Laelium Sapientem et Furium Philum.

V. 16. EUM ADIUVARE: Legitur et ADIUTARE. Pacuvius 5 in Chryse:

Adiuta mihi.

¶ ASSIDUEQUE UNA SCRIBERE: Non sic dicit adversarius, verum hic oratorie crimen non tangit.

V. 19. QUI VOBIS UNIVERSIS ET POPULO PLACENT: UNI-10 VERSIS, qui in cavea sunt, dicit: POPULO, qui etiam praeter theatrum, id est, universam urbem.

V. 20. IN BELLO: Scipionis. ¶ IN OTIO: Furii Phil. ¶ IN NEGOTIO: Scilicet Laelii Sapientis.

V. 24. IN AGENDO PARTEM OSTENDENT: Σχῆμα ἀποσιώ-15 πησις. Hic enim iam non senes accipiendi essent, imo potius ceterae personae. Sed ipsi senes in statario caractere partem áperient, in motorio partem ostendent. Nam duo agendi sunt principales modi, motorius et statarius: ex quibus ille tertius nascitur, qui dicitur *μυτρός*. 20

¶ AEQUANIMITAS: Favor et propitius animus, et deest *vestra*.

V. 2. *ut Plautus in milite glorioso Act. 1. sc. 1. v. 5.*

ACTUS PRIMI SCAENA PRIMA.

MICIO.

MICIO. **Storáx!** Non rediit hác nocte a coena Aéschinus:

Neque sérvolorum quísquam, qui advorsum íerant.

V. 1. **STORAX!** NON REDIIIT HAC NOCTE: Nomina personarum, in comoediis dumtaxat, habere debent rationem et etymologiam. Etenim absurdum est comicum aperte argumenta confingere vel nomen personae incongruum dare vel officium, quod sit a nomine diversum. Hinc servus fidelis Parmeno, infidelis vel Syrus vel Geta: miles vel Thraso vel Polemon: iuvenis Pamphilus: matrona Myrrhina: et puer vel ab odore Storax, vel a ludo et a gesticulatione Circus, et item similia: in quibus summum poetae vitium est, si quid e contrario repugnans contrarium diversumque protulerit, nisi per ἀντίρροσιν nomen imposuerit ioculariter, ut *Misargyrides* in Plauto dicitur trapezita. Et fere hoc modo apud alios a poetis nomina componuntur describenda per ἀντίρροσιν, quod designat Storax. ¶ Primae partes, sicut in prologo ipse promisit, a

senibus aguntur, quorum contentione ad argumentum relata vita aspera cum leni et pater comis cum severissimo comparatur. ¶ **STORAX:** Storacem vocavit, non Aeschinum: quo tacente puerum, id est Aeschinum, absentem credit, quia servuli adolescentibus praestolantur, ut in *Andria*:

20 *Observabam mane illorum servulos*
Venientes aut abeuntes.
Sed quia fieri poterat, ut domino absente adesset Storax, commodissime adiecit: NEQUE SERVULORUM QUISQUAM, QUI ADVERSUM IERANT. ¶ **STORAX!** NON REDIIIT HAC NOCTE AESCHINUS: Hoc alii interrogative, alii pronuntiative proferunt, sed magis pronuntiative dicendum.

V. 2. NEQUE SERVULORUM QUISQUAM: Propter Storacem, quem abesse non respondendo intelleximus. ¶ **QUI ADVERSUM:** Proprie locutus est. Nam *adversitores* dicuntur. ¶ **IERANT:**

Profecto hoc vere dicunt: si absis uspiam
 Aut ibi si cesses, évenire ea sátius est,
 Quae in te úxor dicit ét quae in animo cógitat 5
 Iráta, quam illa, quae parentes própítii.
 Uxór, si cesses, aut te amare cógitat
 Aut tété amari aut pótare atque animo óbsequi:

V. 4. *Aut úbi si cesses.*

Producte i pronuntiando, quod nos addita u iverant dicimus.
 Tale est illud Virgilii:

Nos abiisse rati et vento petiisse Mycenae.

V. 3. PROFECTO HOC VERE DICUNT: Absolute, non addidit,
 QUI. *¶* SI ABSIS USPIAM: Abundat USPIAM aut deest *profectus* aut 5
 quid tale. *¶* AUT IBI: Uspiam: significat enim scilicet USPIAM et
 in loco et ad locum. *¶* SI ABSIS USPIAM AUT UBI SI CESSES:
 SI ABSIS ad parentes propitios: SI CESSES ad uxorem iratam refert.

V. 5. IN TE UXOR: Subaudiendum est hic: IRATA. *¶* IRA-
 TA: Uxor scilicet. *¶* QUAE IN ANIMO: Omne, quod sentimus 10
 aut cogitamus aut dicimus, et utrumque pro oratione est. Sed
 illa ἐνδιάθετος, quae in cogitatione est, haec προφορικὸς
 λόγος dicitur, quae in verbis est constituta. Virgilius:

Et mihi iam multi crudele caneant

Artificis scelus et taciti ventura videbant.

15

Et ipse alibi:

Nunc si quis est, qui hoc dicat aut sic cogitet.

V. 6. QUAM ILLA, QUAE PARENTES: Erudite, non addidit in
 quem dicat, quia scit nomina uxoris et parentum τῶν πρὸς τι esse.

V. 7. UXOR, SI CESSES: Qua re non: *si absis?* an quia iu- 20
 stius cessanti, quam absenti succensemus? an quia irata uxor,
 si cesses? *¶* AUT TE AMARE COGITAT: Ἐπεξηγήσεις cum ἐξεργα-
 σία. *¶* AUT TE AMARE COGITAT AUT: Minus peccati est amori
 proprio cedere, quam alieno amori obsequi, nulla re impellente,
 sine uxore potare, aut velle delicias. Ergo αὐξήσεις est nisi 25
 forte τῷ ἰδιωτισμῷ hoc putamus dictum. *¶* AUT TE AMARE CO-
 GITAT, AUT TETE AMARI: Cum duo proposuerit, alterum sumpsit.
 Nam cum dixisset: QUAE IN TE UXOR DICIT, ET QUAE IN ANIMO
 COGITAT, intulit: AUT TE AMARE COGITAT. *¶* AUT TE AMARE
 COGITAT AUT TETE AMARI: Quia TE AMARE ἀμφιβόλως dixerat, 30
 cito intulit, quod certum est: AUT TETE AMARI. Et quia illud
 TE dixerat, hoc geminavit et TETE dixit, tamquam significantius.

V. 8. AUT ANIMO OBSEQUI: Ἐναναφορά.

V. 2. *Virgilius Aen. lib. II. v. 25.*

V. 13. *Virgilius Aen. lib. II. v. 124.*

V. 16. *ipse alibi] in Phormione prol. v. 12.*

Et tibi bene esse sóli, quom sibi sit male.

Ego, quia non rediit filius, quae cogito, et 10

Quibus nunc sollicitor rébus? Ne aut ille álserit,

Aut úspiam ceciderit aut praefrégerit

Aliquid. Vah! quemquamne hóminem in animum insti-
tuere aut

Paráre, quod sit cárius, quam ipse ést sibi?

Atque ex me hic natus nó est, set ex fratre: is adeo 15

Dissímili studio est iam inde ab adulescéntia.

Ego hánc clementem vítam urbanam atque ótium

V. 9. *sibi cum sit male.*

V. 10. *quae cogito?*

V. 16. *Dissimilis studio est. iam inde ab adulescéntia,
Ego hánc elementem vítam etc.*

V. 10. EGO, QUIA NON REDIIT FILIUS: Plus est, quod dixit
EGO, quam si diceret PATER. *¶* QUAE COGITO! ET QUIBUS: Hoc
sic pronuntiandum est, ut horrere videatur ipse cogitationem suam.

V. 11. QUIBUS NUNC SOLLICITOR REBUS: Hoc est, quam
5 malis, non, ut uxor, bonis. *¶* NE AUT ILLE ALSERIT: Vide,
quam teneri sit amoris hic timor, in iuvene praesertim. *¶* EGO,
QUIA NON REDIIT FILIUS: *Ἀραρόλουθον*. Non enim *pater* dixit.

V. 12. AUT USPIAM; USPIAM et in loco et ad locum
significat. *¶* CECIDERIT AUT PERFREGERIT ALIQUID: Iungendum,
10 ut non solum ceciderit, sed etiam perfregerit: haec sunt,
quae sibi nemo evenire velit.

*V. 11. NE AUT ILLE ALSERIT AUT USPIAM CECIDERIT: Ni-
mium tenere amat, qui haec in iuvene pertimescit, quae circa
infantulos caveri solent.

15 V. 13. QUEMQUAMNE HOMINEM: Sic dicimus de ea re,
quam miramur fere ab omnibus fieri.

V. 14. QUAM IPSE EST SIBI: Tamquam duo sint, sed hoc
poetae comico licet.

V. 15. ATQUE EX ME HIC NATUS NON EST: Quasi dicat:
20 Ex me non est et sic afficior: quid paterer, si ge-
nuissem. *¶* EX ME NATUS NON EST: Quasi dicat: Non est
meus. *¶* SED EX FRATRE: Hoc est, omnino non alienus
est. *¶* IS ADEO: Transitus ad argumentum subtilissimus. *¶*
ADEO: Aut abundat aut *nimum* significat, ut in Eunucho:
25 *Adolescentem adeo nobilem.*

V. 17. EGO HANC CLEMENTEM VITAM URBANAM: *Ὁρθὴ
διήγησις καὶ διαπλοτευσίς*. *¶* CLEMENTEM VITAM: Figura ipsam

V. 24. in Eunuch o Act. I. sc. 2. v. 124.

Secutus sum: et, quod fortunatum istí putant,
 Uxórem numquam habui: ille contra haec ómnia:
 Ruri ágere viam: sémper parce ac dúriter 20
 Se habére: uxorem dúxit: nati filii
 Duo. Índe ego hunc maiórem adoptavi mihi.

vitam clementem dicimus, quae clementes facit. Clemens autem est, qui colit mentem. *¶* ATQUE OTIUM: Deest *Urbanum*.

V. 18. SECUTUS SUM: Bene SECUTUS, quasi magistram recte beateque vivendi. *¶* ET QUOD FORTUNATUM ISTI PUTANT: Romani scilicet, qui ea elibem quasi caelitem dicunt, et item Graeci, 5 apud quos sunt huius modi sententiae.

*ΕΙΤΑ ΦΙΛΟΕΞΟΙΝΙΩΝ ΠΩΔΟΥΜΕΝΟΝ. **

Et alibi:

ΓΑΜΕΙ ΠΑΜΦΙΛΟC ΓΑΜΕΙΤΩ ΚΑΥΑΡΙΑΗΑΙ- 10
KHCeN ME.

¶ FORTUNATUM ISTI PUTANT: Me utique uxorem non ducere. Dicit autem Romanis id videri, quos spectatores habet. Menander: *ὦ μακάριόν με, γυναῖκα οὐ λαμβάνω.* *¶* QUOD FORTUNATUM ISTI PUTANT: Quidam putant sic pronuntiandum: ET QUOD FORTUNATUM ISTI PUTANT UXOREM. Et haec bona et con- 15 cinna locutio est. Et PUTANT bene dicit is, cui displicet aliena sententia. *¶* ISTI PUTANT: Id est, hi, qui a me dissentiunt.

V. 19. UXOREM NUMQUAM HABUI: Si non habeo dixisset, poterat videri habuisse.

V. 20. RURI AGERE VITAM: CONTRA HAEC OMNIA suffecerat 20 brevis, sed subiunxit fratris descriptionem, ut verbis ipsis malam vitae condicionem ostendat. *¶* SEMPER PARCE AC DURITER: SEMPER licet incertam distinctionem habeat, tamen recte additum est, quia vel ruri agere voluptatis est vel parce ac duriter se habere virtutis. Sed SEMPER ad vitium, PARCE 25 autem ad servandum, DURITER vero ad laborem referendum est. *¶* RURI AGERE VITAM, SEMPER PARCE AC DURITER HABERE: Variavit, ut Andria.

V. 21. UXOREM DUXIT: Recte DUXIT, non Ducere. Semel enim hoc fecit Demea. *¶* UXOREM DUXIT: Varie per mo- 30 dos discurrit. *¶* UXOREM DUXIT: Adiuvandam pronuntiatione est, ne singula utrimque assecuti videantur. Nam sic in fine fabulae ait Demea: *Uxorem duxi: quam ibi miseriam vidi! nati filii: alia cura.*

V. 22. INDE EGO HUNC MAIOREM ADOPTAVI MIHI: Mire 35 INDE subiungit, cum personam praetulerit. Sic alibi:

V. 28. in *Andria* Act. I. sc. 1. v. 47.

V. 32. in *fine fabulae* Act. V. sc. 4. v. 13.

V. 36. alibi in *Eunucho* Act. I. sc. 2. v. 35.

Edúxi a parvulo: hábui, amavi pró meo.
 In có me oblecto: solum id est carum mihi.
 Ille út item contra me hábeat, facio sédulo:
 Do, praetermitto: nón necesse habeo ómnia
 Pro meó iure agere: póstre mo alii clánculum
 Patrés quae faciunt, quae fert adulescéntia,

25

E praedonibus,

Unde emerat, se audivisse abreptam e Sunio.

§ INDE EGO HUNC: INDE pro ex quibus, et MIHI abundat, et bene HUNC dixit, quia de ipso loquebatur.

5 V. 23. EDUXI A PARVULO: Quod nos educare dicimus, educere veteres dicebant, ut:

Educet silvis regem regumque parentem.

§ HABUI, AMAVI PRO MEO: Quaeritur, quid sit HABUI, et cum multa dicantur, hoc solum verum est: HABUI, credidi, duxi, existimavi, ut alibi: *Semper eius dicta est haec, atque habitasoror.* Et sic: *Itaque habeantur, itaque dicantur.* Ergo pro meo subaudiendum est bis et *Habui pro meo et Amavi pro meo.*

V. 24. IN EO ME OBLECTO: SOLUM ID EST CARUM MIHI: Absolute utrumque et IN EO et SOLUM. § IN EO: Quasi in ea re. § IN EO ME OBLECTO: Nove dixit pro *Eo me oblecto.* Plus autem significat, quam si diceret: *Solus is est carus mihi.*

V. 25. FACIO SEDULO: Secus a dolo, id est, sine dolo et impense. § ILLE UT ITEM CONTRA ME HABEAT: ITEM similiter, CONTRA vicissim. Plautus:

20 *Ut illa illum contra, qui est amoris cultor optimus.*

V. 2. DO, PRAETERMITTO: DO sumptum, PRAETERMITTO delicta. § NON NECESSE HABEO OMNIA PRO MEO IURE AGERE: Etsi licet, non necesse est patrem saevire, qui pater est. Inter ius et aequitatem hoc interest, ius est, quod omnia recta et inflexibilia exigit, aequitas est, quae de iure multum remittit. Ergo hic sensus: Non necesse est, etiam si liceat, saevum esse patrem, et mire ostendit ius suum nisi necessitate non esse servandum.

V. 27. POSTREMO ALII CLANCULUM: Non alii patres, sed 30 alii adolescentes clanculum patres suos.

V. 28. QUAE FERT ADOLESCENTIA: Veniam addidit statim, peccata ab adolescentibus ad aetatem removendo. Et vide quam breviter, quam pudice, quam ignoscenter locutus est!

V. 6. *ut Virgilius Aen. lib. VI. v. 765.*

V. 10. *ut alibi in Andria Act. IV. sc. 1. v. 25.*

V. 20. *Plautus Mil. glor. Act. II. sc. 1. v. 23.*

Ea né me celet, cónsuefeci filium.

Nam quí mentiri aut fállere insuerít patrem aut 30
Audébit: tanto mágis audebit céteros.

Pudóre et liberálitate líberos

Retinére satius ésse credo, quám metu.

Haec frátri mecum nón conveniunt néque placent.

Venit ád me saepe clámitans: Quid agis, Mício? 35

Cur pérdis adulescéntem nobis? cúr amat?

Cur pótat? cur tu his rébus sumptum súggeris?

V. 30. *Nam qui mentiri, aut fallere, ita uti fit, patrem
Audébit, tanto mágis audebit céteros.*

V. 35. *clámans.*

V. 29. EA NE ME CELET, CONSUEFECI FILIUM: Tribus enim
vivitur modis, natura, consuetudine et ratione.

V. 30. NAM QUI MENTIRI AUT FALLERE INSUERIT PATREM:
Separatim subaudiendum est INSUERIT πρὸς τὸ ΜΕΝΤΙΡΙ.

V. 31. CETEROS: Quia iam deceperit patrem. 5

V. 32. PUDORE ET LIBERALITATE: PUDORE ad filios rettulit, LIBERALITATE ad parentes. Argumentum a coniugatis. Liberalitate, inquit, regendi sunt, propter quod liberi dicuntur. Liberalitatem autem bonitatem dicit.

V. 33. RETINERE SATIUS ESSE CREDO: Bene RETINERE, 10
quia retinet, qui adversum aliquem tenet. RETINERE ergo a vitiis scilicet. Nam vitia filios tenent, quos non retinent patres a vitiis.

V. 34. HAEC FRATRI MECUM NON CONVENIUNT: Nova locutio: NON CONVENIUNT pro non congruunt, ac per hoc: IN 15
HIS EGO ET FRATER DISSENTIMUS, id est, dissimiles sumus.

V. 35. VENIT AD ME SAEPE CLAMITANS: Et importunitatem odiosam ostendit, AD ME dicendo, et inconditam assiduitatem, addendo SAEPE. Et congrue, postquam SAEPE dixit, adiecit aptius verbum, non dicens CLAMANS, sed CLAMITANS. ¶ QUID 20
AGIS, MICIO?: Reminiscere lectionem et invenies interrogationem huius modi vel invectionis principio convenire vel obiurgationis.

V. 36. CUR PERDIS ADULESCENTEM NOBIS?: Recte NOBIS additum est et ἡθικῶς, ut alibi: *Psalltriam nobis, si diis placeat, paravit.* ¶ CUR AMAT? CUR POTAT?: Vide quem ad modum, 25
ut durum obiurgatorem ostendat Demeam, cum ab eo ea dicantur in crimen vocari, quae aut aetatis sunt: ut, CUR AMAT? aut naturae, ut: CUR POTAT? aut pietatis, ut: CUR TU HIS REBUS SUMPTUM SUGGERIS? et cetera. ¶ CUR AMAT? CUR POTAT?: CUR

V. 24. *ut alibi infra Act. III. sc. 4. v. 31.*

Vestitu nimio indulges: nimium ineptus es.
 Nimium ipse est durus praeter aequomque et bonum.
 Et errat longe, mea quidem sententia, 40
 Qui imperium credat gravius esse aut stabilius,
 Vi quod fit, quam illud, quod amicitia adiungitur.
 Mea sic est ratio et sic animum induco meum:
 Malo coactus qui suum officium facit,
 Dum id rescitum iri credit, tantisper cavet: 45
 Si sperat fore clam, rursum ad ingenium redit.

AMAT? ad illud refertur, quod ait supra: DO, PRAETERMITTO.
 Nam praetermitto delicta intelligimus ex amore. CUR
 POTAT? revocamus ad illud, quod ait: DO SUMPTUM.

V. 38. NIMIUM INEPTUS ES: Utrumque dure, et NIMIUM
 5 et INEPTUS ES.

V. 39. PRAETER AEQUUM ET BONUM: Potuit et non addi:
 PRAETER AEQUUM BONUM.

V. 40. ET ERRAT LONGE: Melius est LONGE simpliciter ac-
 cipiendum, ut locale sit, quam valde. I MEA QUIDEM SEN-
 10 TENTIA: Modeste addidit: MEA QUIDEM SENTENTIA, ne quis hoc
 pro praecepto dici existimet.

V. 41. QUI IMPERIUM CREDAT: Utrum cuiuslibet an De-
 meae tantum? I GRAVIUS ESSE AUT STABILIS: GRAVIUS ad
 vim, STABILIS ad tempus refertur.

15 V. 42. VI QUOD FIT: Id est, metu ac malo. I VI QUOD
 FIT, QUAM ILLUD, QUOD AMICITIA ADIUNGITUR: Illud fit, quod
 vi, hoc adiungitur, quod amicitia.

V. 43. MEA SIC EST RATIO, ET SIC ANIMUM INDUCO MEUM:
 MEA SIC EST RATIO ad superiora pertinet confirmanda, SIC ANI-
 20 MUM INDUCO MEUM ad ea pertinet, quae dicturus est. I MEA
 SIC EST RATIO: Iterum modeste et ἰδιωτικῶς. I ET SIC ANIMUM
 INDUCO MEUM: Senilis μακρολογία.

V. 44. MALO COACTUS: Duo dicit, MALO et COACTUS. I
 QUI OFFICIUM SUUM: Ὁ τὸ καθήκον ποιῶν, id est, qui recte fa-
 25 cit. OFFICIUM autem dicitur, quasi efficium ab efficiendo, quod
 uni cuique personae congruit.

V. 45. DUM ID RESCITUM IRI CREDIT: Quod facit scilicet.
 I TANTISPER: TANTISPER quasi tantumper, et paulisper quasi
 paulumper, unde parumper dictum est. I TANTISPER CAVET:
 30 Peccare subaudiendum est. Nam totum ἑλλειπτικῶς, et obscure
 dictum est. Et bene CAVET, quasi malum.

V. 46. SI SPERAT FORE CLAM: Iterum: quod facit, sub-
 audiendum. I RURSUM AD INGENIUM REDIT: Mire, non intulit

Ille, quém beneficio adiungas, ex animó facit,
 Studet pár referre: praesens absensque idem erit.
 Hoc pátrium est, potius cónsuefacere fílium
 Sua spónte recte fácere, quam alienó metu. 50
 Hoc páter ac dominus ínterest: hoc quí nequit,
 Fateátur nescire ímperare liberis.
 Set éstne hic ipsus, dé quo agebam? et cérte is est.
 Nescío quid tristem vídeo: credo iam, út solet,

NON CAVET, sed AD INGENIUM REDIT. Et RURSUM est retro
 versum, ut *prorsum prius versum*.

V. 47. ILLE, QUEM BENEFICIO ADIUNGAS: Non dicit: *Bene-
 ficio adiunctus*, ut supra: *Malo coactus*. ¶ ILLE, QUEM BENE-
 FICIO ADIUNGAS: *Καλαντεθηκην* AN * ille malo, hic bene-5
 ficio. Ille coactus, hic adiunctus. Ille, dum id rescit-
 tum iri credit, tantisper cavet, hic praesens abs-
 ensque idem erit. Et τὸ PRAESENS et ABSENS non ad ali-
 quem locum, sed ad custodem rettulit et monitorem. ¶ ILLE,
 QUEM BENEFICIO ADIUNGAS: Contra illud ait: *Malo coactus*. ¶ 10
 EX ANIMO FACIT: Officium scilicet.

V. 48. STUDET PAR REFERRE: Id est, benefacere. ¶ PRAE-
 SENS ABSENSQUE IDEM ERIT: Contra illud: *Si sperat fore clam,
 rursus ad ingenium redit*.

V. 49. HOC PATRIUM EST POTIUS: Superius a re tractum 15
 est, hoc iam a persona ducitur argumentum. ¶ CONSUEFA-
 CERE: Non cogere, sed CONSUEFACERE.

V. 50. QUAM ALIENO METU: Vide quemadmodum suum ad
 indulgentiam affectum revocet optimae disciplinae.

V. 51. HOC PATER AC DOMINUS: A differentia persona-20
 rum et officiorum. ¶ INTEREST: Differentia est. ¶ HOC
 QUI NEQUIT: Longe melius NEQUIT, quam si diceret: *Non vult*.

V. 52. FATEATUR NESCIRE: Hoc indicat et se melius con-
 sulere et volentem hoc exercere. ¶ NESCIRE IMPERARE LIBERIS:
 Oratorie, quasi artis sit indulgentissime agere. IMPERARE modo 25
 non ad superbiam, sed ad regendum est referendum. ¶ NE-
 SCIRE IMPERARE: Deest se.

V. 53. SED ESTNE HIC IPSUS, DE QUO AGEBAM: *Κατ' οὐ-
 ζοροπλα* supervenit, de quo sermo est, ut factis dicta ostendan-
 tur. ¶ ET CERTE IS EST: Bene nunc confirmat ipsum esse eum, 30
 cum proprior est, utpote senili nec in longum prospiciente con-
 spectu.

V. 54. NESCIO QUID TRISTEM VIDEO: Orationis apparatus
 ex vultu ostenditur, ut:

Iurgábit. Salvom te ádvenire, Démea,
Gaudémus.

55

stetit acri fixa dolore,

Tum quassans caput hanc effundit pectore vocem.

¶ NESCIO QUID: Deest propter, ut sit: Nescio propter quid.

¶ CREDO IAM, UT SOLET: Causa cur illum aequo animo frater
5 ferat, UT SOLET, inquit.

V. 55. SALVUM TE ADVENIRE, DEMEA, GAUDEMUS: Ut aspe-
rior ostendatur Demea, etiam salutatur ab eo, quem obiurgatu-
rus est.

ACTUS PRIMI SCAENA SECUNDA.

DEMEA. MICIO.

DEM. Ehem, opportúne: te ipsum quaérito.

MIC. Quid trístis es? DEM. Rogás me, ubi nobis

Aéschinus

Siét, quid tristis égo sim? MIC. Dixin hóc fore?

Quid fécit? DEM. Quid ille fécerit? quem néque pudet

Quidquám nec metuit quémquam neque legém putat 5

Tenére se ullam. Nam ílla, quae antehac fácta sunt,

V. 1. HEM OPPORTUNE: TE IPSUM QUAERITO: In hoc actu diversi homines, diversae partes et diversa studia proponuntur. Hic lenis, hic amarus: hic facetus, hic impolitus: hic facilis, hic pertinax et difficilis in delictis. *¶* HEM OPPORTUNE: TE IPSUM QUAERITO: Melius quam Menander, cum hic illum ad iurgium 5 promptiorem, quam ad resalutandum faciat.

V. 2. QUID TRISTIS ES?: Bene interrogat. Potuit enim non iratus frater quaerere. *¶* UBI NOBIS AESCHINUS SIET: Quasi quaedam causa sit tristitiae.

V. 3. DIXIN HOC FORE?: *Credo iam, ut solet, obiurgabit.* 10

V. 4. QUID ILLE FECERIT?: Animadvertendum, ut interrogatus interroget more indignantium: quod ideo facit, quia videt Micionem eo vultu interrogare, ut videatur minus reprehendere culpam Aeschini. *¶* QUEM NEQUE PUDET QUIDQUAM NEC METUIT QUEMQUAM: Varie per casus discurrit: QUEM NEQUE PUDET QUID- 15 QUAM: contra illud, quod alibi pater dicit: *Erubuit: salva res est.* *¶* QUEM NEQUE PUDET QUIDQUAM: Magno ordine accusavit. Non, inquit, pudore movetur patrum, non metu parentum, non timore legum. Ergo gradatim *ἀνέησις* oratoria processit.

V. 6. TENERE SE ULLAM: Bene TENERE, quia legem. Et 20 est *ἀμφιβολία* oratoria. *¶* NAM ILLA, QUAE ANTEHAC FACTA SUNT, OMITTO: Accusatio duo tempora recipit: praeteritum, ab ante gestis, et praesens, ab iis, quae obiciuntur. Ergo utrumque mira brevitate perstrinxit.

V. 16. *alibi] infra Act. IV. sc. 5. v. 9.*

Omitto: modo quid désignavit! MIC. Quidnam id est?
 DEM. Forés effregit átque in aedis ínruit
 Aliénas: ipsum dóminum atque omnem fámiliam
 Mulcávit usque ad mórtem: eripuit múlierem, 10
 Quam amábat. Clamant ómnes indigníssume
 Factum ésse: hoc adveniénti quot mihi, Mício,

V. 7. OMITTO: Παράληψις. § MODO QUID DESIGNA-
 VIT: DESIGNARE est rem novam facere, in utramque partem,
 et bonam et malam. Nam et designatores dicti, qui lu-
 dis funebribus praesunt, credo ob eam causam, quod ipsis ludis
 5 multa fiant nova et spectanda, simul ut etiam turba retineatur,
 quae fuerit aut in spectaculis aut in litibus. § MODO
 QUID DESIGNAVIT: Puto ego designationem contractionem
 aut conductionem populi in unum intelligi. Hoc enim con-
 tingit ei, qui aliquo flagitio populi in se oculos et ora con-
 10 vertit et spectaculo est vulgo: quemadmodum designato-
 res, qui ludis funebribus multitudinem retinent. § DESIGNAVIT:
 Hoc verbum apud veteres duas res significabat: etenim prave
 et recte facta *designata* dicebantur. § QUIDNAM ID EST?:
 Et hoc etiam contemnens interrogat Micio.

15 V. 8. FORÉS EFFREGIT: Haec singula magna cum vocife-
 ratione inferenda sunt. Stomachatur enim adversus male in-
 terrogantem. § FORÉS EFFREGIT ATQUE IN AEDÉS INRUIT ALIE-
 NAS: Totum quidem unum crimen est: Rapuit meretricem.
 Sed vide qua pompa, qua vociferatione dilatetur accusatio De-
 20 meae de moribus Aeschini nihil nisi inania referentis. § Fo-
 RES EFFREGIT ATQUE IN AEDIS IRRUIT ALIENAS: Haec singula
 considerata sunt. Et bene dicit ALIENAS, quia si *lenonis* dice-
 ret, parva res videretur.

V. 9. IPSUM DOMINUM: Iterum suppressa est infamis per-
 25 sona. § ATQUE OMNEM FAMILIAM MULCTAVIT: Aut FAMILIAM pro
 servis lenonis dicit aut pro meretricibus.

V. 10. MULCTAVIT: Laceravit, mutilavit, mollivit atque
 dissolvit. Unde *Mulciber* a mulctando, quasi *Mulctiber*. §
 USQUE AD MORTEM: Magna invidia caedis et mortis mentione,
 30 quae tamen nulli accidit. § ERIPUIT MULIEREM, QUAM AMABAT:
 Omnia magno colore et accusatorie dicta sunt, et ex hoc maxime,
 quod lenonem et meretricem non dixit, contentus facti
 atrocitate personarumque vilitatem reticens. § MULIEREM ERI-
 PUIT: Non *abduxit*, sed ERIPUIT.

35 V. 11. CLAMANT: A praeiudicato et auctoritate rumoris.

V. 12. HOC ADVENIENTI QUOT MIHI, MICIO, DIXERE?: Quasi
 dicat: Displicet omnibus et multi eum accusant. Nec

Dixére? in orest ómni populo. Dénique
 Si cónferendum exémplum est, non fratrém videt
 Rei dáre operam, ruri ésse parcum ac sóbrium? 15
 Nullum huius simile fáctum: haec quom illi, Mício,
 Dicó, tibi dico: tú illum corrumpí sinis.
 MIC. Homine íperito núnquam quidquam iniústia,
 Qui, nisi quod ipse fécit, nil rectúm putat.
 DEM. Quorsum ístuc? MIC. Quia tu, Démea, haec
 male iúdicas. 20

V. 15. *Rei óperam dare.*

V. 16. *Nullum huius factum simile.*

tamen lenonis querelae mentio fit. Vide oratorem. Hoc autem
 vel articulus vel adverbium loci est.

V. 13. IN ORE EST OMNI POPULO: Salustius: *In ore
 gentis agens.* § POPULO: Civitati.

V. 14. SI CONFERENDUM EXEMPLUM EST: Tamquam non 5
 sit conferendum. § NON FRATREM VIDET REI OPERAM DARE: Sa-
 tis comice hoc infertur legentibus argumentum. Nam magis in
 culpa ille ipse est, quem laudat.

V. 15. REI DARE OPERAM: Non amor. § RURI ESSE:
 Non in urbe. § PARCUM: Non prodigum. § SOBRIUM: Non 10
 insanum. § PARCUM AC SOBRIUM: Contra illud: *Cur amat?*
Cur potat. § REI DARE OPERAM, RURI: Quam facete poeta haec
 omnia falsa et e contrario facit Demeam credere.

V. 16. NULLUM HUIUS SIMILE FACTUM: Hoc cum admira-
 tione. Micio tangitur, quasi ipsius culpa sit fratris natura. § 15
 NULLUM HUIUS SIMILE FACTUM: Hoc cum admiratione indignan-
 tis pronuntiandum est et ardentibus in Micionem oculis. Et
 subaudiendum est *esse aut invenire.* § HAEC QUOM ILLI, MI-
 CIO, DICO, TIBI DICO: ILLI pro *in illum*, et TIBI pro *in te*.

V. 17. TU ILLUM CORRUMPI SINIS: Deest *nam*. Sed fer- 20
 ventius ἀσυνδέτως dicitur. Et hoc TIBI et TU pronuntiandum
 est intento digito et infestis in Micionem oculis. Nam hoc agi
 stomacho adversum dissimulatores solet. § TU ILLUM CORRUMPI
 SINIS: Mitius modo dixit: SINIS CORRUMPI: mox vehementius di-
 cet: *An laudi putat fore, si perdidit gnatum?* 25

V. 18. HOMINE IMPERITO NUMQUAM QUIDQUAM INIUSTIUS
 EST: Miro stomacho apud ipsum de ipso tamquam apud alterum
 de altero loquitur.

V. 19. NIHIL RECTUM PUTAT: Proprie PUTAT. Nam hoc
 verbum imperitorum est. Ordo est: QUI NIHIL RECTUM PUTAT, 30
 NISI QUOD IPSE FECIT.

V. 20. QUORSUM ISTUC? Deest *pertinet aut dicis*.

Non ést flagitium, míhi crede, adulescéntulum
 Scortári neque potáre: non est: néque fores
 Effringere. Haec si néque ego neque tu fécimur,
 Non síit egestas fácere nos. Tu núnc tibi
 Id laúdi ducis, quód tum fecisti ínopia. 25
 Iniúriumst. Nam si ésset unde id fieret,

V. 25. *Id laúdi duces, quód tum fecisti ínopia?*

* V. 19. NISI QUOD IPSE FECIT: *Ἀνδάδεια*. Hoc enim proprium rusticorum est atque imperitorum.

* V. 20. QUIA TU, DEMA: Id est, homo imperitus. *Ἰ* HAEC MALE IUDICAS: Pari virtute haec leniter dicta sunt, quae superiora vehementer.

V. 21. NON EST FLAGITIUM: Non peccatum negat esse, sed flagitium non esse contendit, et ideo subindignanter pronuntiandum est, ut si dicat: Scortari quidem adolescentulum delictum est, sed non est flagitium. Et veniae locus non tam in facto, quam in persona est constitutus. *Ἰ* NON EST FLAGITIUM, MIHI CREDE, ADOLESCENTULUM SCORTARI: Mire respondit et oratorie ad haec, quae invidiose dicta sunt. Nam quod ait ille: *Eripuit mulierem, quam amabat*, hic scortum dicit: quod et irruit in aedes alienas, quasi ex vino furens, 15 *potare*: quod cum aliis grave propositum est, hoc solum dicendo leve reddit, id est, *fores effringere*. *Ἰ* MIHI CREDE: Quasi imperito dicit: MIHI CREDE. Non enim ipse intelliget. Quod imitatus Cicero sic Caecilium exagitat: *Magna sunt, mihi crede: noli haec contemnere*. Hic enim et auctoritas 20 dicentis et contemptus ostenditur audientis.

V. 23. NEQUE POTARI NEQUE FORES EFFRINGERE: HAEC SI NEQUE EGO NEQUE TU FECIMUS: Quia dixit: *Qui nisi quod ipse fecit, nihil rectum putat*.

V. 24. NON SIVIT EGESTAS: Non voluntas prohibuit, 25 sed necessitas, et ideo nulla laus.

V. 25. QUOD TU FECISTI INOPIA: Nota FECISTI in eo, quod significat: *Non fecisti*.

V. 26. INIURIUM EST: Quia nihil quidquam iniustius homine imperito. *Ἰ* UNDE ID FIERET: FIERET pro- 30 ducta prima syllaba. Ennius: *Memini me tum fieri pavum*. *Ἰ* NAM SI ESSET, UNDE ID FIERET: Non est necessario consequens, sed probabiliter admittitur apud oratores. Non enim omnes, qui habent unde faciant, continuo etiam faciunt.

V. 18. *Cicero divin. in Q. Caecilium* Cap. 12. §. 39.

Facerémus: et tu illúm tuum, si essés homo,
 Sinerés nunc facere, dúm per aetatém licet,
 Potiús quam ubi te exspectátum eiecissét foras,
 Aliéniore aetáte post facerét tamen. 30
 DEM. Proh Iúppiter! tu homo ádigis me ad insániam.
 Non ést flagitium fácere haec adulescéntulum? MIC. Ah.
 Ausculta: ne me obtúndas de hac re saépius.
 Tuum filium dedísti adoptandúm mihi.
 Is méus est factus: sí quid peccat, Démea, 35

V. 27. et illum tú tuum.

V. 27. ET TU ILLUM TUUM, SI ESSES HOMO: Multum progressus est accusans accusantem.

V. 29. EXSPECTATUM: Odiosum et molestae vitae. Nam filiis parentes aut amabiles sunt aut exspectati. Amabiles boni, exspectati mali, quorum mors in dies singulos exspectanda et exoptanda sit. Nam exspectamus ante diem, speramus ad diem. Unde avidior intelligitur, qui exspectat, quam ille, qui sperat. § QUAM UBI TE EXSPECTATUM: Eo rem produxit, ut ipse magis videatur consulere disciplinæ, quam Demea. § EIECISSET FORAS: Non dixit amisisset, sed ut quiddam abiciendum: EIECISSET.

V. 30. ALIENIORI AETATE POST FACERET TAMEN: Ἀναζόλουθον. Deest enim *quamvis*. Et FACERET ultimum magnam vim habet. Nihil enim prodesset, insuper obesset, retinere ab istis filium iuvenem. ALIENIORI pro *aliena* dicens comparativum gradum pro positivo posuit.

V. 31. PROH IUPPITER: Tragica exclamatio est: et bene tamquam ipse se reprehenderet Demea, adiecit: TU HOMO, ADIGIS ME AD INSANIAM. Et TU HOMO dicens negat illi familiaritatem. 20

V. 32. NON EST FLAGITIUM FACERE HAEC: Moraliter indignatio expressa est, eisdem verbis, quae frater dixerat, repetitis.

V. 33. NE ME OBTUNDAS: Ne me saepe et moleste interpellas. Nam obtundere est aliquid saepe odiose repetere. 52

V. 34. TUUM FILIUM DEDISTI ADOPTANDUM MIHI: Mira argumentatio per ἐπαγωγήν, quae inductio ab oratoribus dicitur, quum per interrogationem pervenimus ad id, quod volumus, concludendum.

V. 35. IS MEUS EST FACTUS: Quasi confessionis genus sit adversarium tacuisse, sic progreditur. § SI QUID PECCAT, DEMEA: Conclusio dubiae rei a non dubiis sumpta. § SI QUID

Mihi peccat: ego illi máxumam partém feram.

Obsónat, potat, ólet unguenta dé meo.

Amat: dábitur a me argéntum, dum erit cónmodum:

Ubi nón erit, fortásse excludetúr foras.

Forés effregit, réstituentur: díscidit

40

Vestém, resarciétur. Est, dis gratia,

Et únde haec fiant, ét adhuc non molésta sunt.

Postrémo aut desine aut cedo quemvis árbitrum:

Te plúra in hac re peccare ostendam. DEM. Eí mihi,

PECCAT, DEMEA: *Τῷ ἰδιωτισμῷ* interposuit DEMEA, et repetitum est PECCAT.

V. 36. EGO ILLI MAXIMAM PARTEM FERAM: Errant, qui putant ILLI esse pronomen, quum sit adverbium loci, ut:

5 *illi mea tristia fata,*

*Degenere*remque Neoptoleum narrare memento.

ILLI ergo ibi, ubi ille peccat. Quare quidam etiam *li* syllabam discretionis causa, ut locum significet, corripiunt. Et MAXUMAM PARTEM optime dicit. Non enim *universam*, quia non
10 solus pater Aeschini est, sed MAXUMAM, quia eius magis est, cuius filius coepit esse per adoptionem. *Ÿ FERAM*: Sustinebo, tolerabo.

V. 37. OLET UNGUENTA: A summo ad imum proposita solvuntur. Et mira varietas est: OLET UNGUENTA, ne diceret: *Ob-*
15 *sonat, potat, unguitur*, ne scilicet haec exercitationis palaestricae, non luxuriae dicerentur.

V. 38. AMAT?: *Πρὸς τὸ* Cur amat? *Ÿ DUM ERIT COM-*
MODUM: *Dare* scilicet.

V. 39. UBI NON ERIT: *Argentum* scilicet, sed *commodum*
20 *dare* subaudiendum est. *Ÿ FORTASSE EXCLUDETUR FORAS*: Hoc ita protulit, quasi dicat, nihil sibi deperisse, si gratis forte fuerit ad amicam admissus. Et totum hoc *τῷ ἔξουθενισμῷ* legendum est. Et mire FORTASSE dicit, ut pater indulgens et credens adolescentem posse etiam amari ab amica. Non enim affirmavit,
25 ut diceret: *Excludetur foras*.

V. 40. FORES EFFREGIT: RESTITUENTUR: Pervenit ad praesens crimen. Illa enim ante acta fuerant.

V. 41. RESARCIETUR: *Re* abundat.

V. 42. ET UNDE HAEC FIANT: Iterum subaudiendum est.
30 *Ÿ ET ADHUC NON MOLESTA SUNT*: Quia non est flagitium adolescentem scortari.

Pater ésse disce ab illis, qui veré sciunt. 45

MIC. Nátura tu illi páter es, consiliis ego.

DEM. Tun cónsulis quidquam? MIC. Ah, si pergis, ábiero.

DEM. Sicíne agis? MIC. An ego tótiens de eadem re
aúdiam?

DEM. Curae ést mihi. MIC. Et mihi cúrae est. Verum,
Démea,

Curémus aequam utérque partem: tu álterum, 50

Ego item álterum. Nam ambós curare, própe modum

Repóscere illum est, quém dedisti. DEM. Ah, Micio.

V. 45. *ab illis, qui veré sient.*

V. 51. *nam cúrare ambos, própemodum.*

V. 45. AB ALIIS, QUI VERE SCIUNT: Superbum fuisset *a me*
disce. Melius ergo AB ALIIS dictum est.

V. 46. NATURA TU ILLI PATER ES, CONSILII EGO: Urbane
Micio CONSILII subiunxit. Plus enim valet ad laudem consi-
lium, quam natura. Et simul ostendit poeta verbis Micionis, 5
qui non natura, sed affectu sit pater, nullum patrem esse sapien-
tem: eum vero posse sine perturbatione perfrui iis, quos amat,
quem patrem esse consilium fecerit, non natura, hoc est, qui
filium adoptaverit. Et mire, quum NATURA singulariter dixerit,
pluraliter intulit CONSILII EGO. 10

V. 47. TUN CONSULIS QUIDQUAM: Apertior contumelia, et
ideo sequitur denuntiatio discedendi. *¶* TUN CONSULIS QUID-
QUAM: Quia dixit: CONSILII EGO PATER SUM, a coniugatis ar-
gumentatus respondit: TUN CONSULIS QUIDQUAM? quia a consu-
lendo *consilia* dicuntur et *consultores*. *¶* SI PERGIS, ABIERO: Ut: 15
Donec me flumine vivo

Abluero.

¶ SI PERGIS, ABIERO: Ἀρχαῖσιν pro *abibo*, et hoc gestu ab-
euntis vel abituri pronuntiatur.

V. 48. SICINE AGIS?: Recte, quia iam abibat, quasi revo- 20
cantis correptio est. *¶* AN EGO TOTIENS: Hoc conversum intel-
ligas dicere. *¶* AUDIAM?: Deest *te*, sed exprimere durum fuit.
Et hoc est *obtundere*.

V. 49. CURAE EST MIHI: Aeschinus scilicet.

V. 50. CUREMUS AEQUAM UTERQUE PARTEM: Proprie 25
UTERQUE et AEQUAM, quasi particeps fratris.

V. 51. PROPEMODUM: Nisi addidisset PROPEMODUM, falsa
videretur esse sententia.

V. 52. AH! MICIO: Religiose commotus est, ac veluti in-

V. 15. *Ut Virgilius Aen. lib. II. v. 719.*

MIC. Mihi sic videtur. DEM. Quid istic? si tibi istuc placet,
 Profundat, perdat, péreat: nihil ad me ádtinet.
 Iam sí verbum unum pósthac. MIC. Rursum, Démea, 55
 Iráscere? DEM. An non crédis? Repeton quém dedi?
 Aegrést: alienus nón sum: si obsto, hem désino.
 Unúm vis curem, cúro: et est dis grátia,
 Quom ita út volo est: isté tuus ipse sentiet
 Postérius: nolo in illum gravius dicere. 60

V. 53. si istuc tibi placet.

V. 55. verbum ullum.

cusatio est perfidiae. Et ideo exclamat dolens et transit in iracundiam concessionemque, quae ἐπιτροπή dicitur.

V. 53. MIHI SIC VIDETUR: Rationabiliter non: *Est sic*, dixit, sed SIC VIDETUR. Non vult enim verum esse. *¶* QUID 5 ISTUC?: Deest loquor aut resisto. Nam proprie significatio est de sententia sua decedentis.

V. 54. PROFUNDAT, PERDAT: Ἐπιτροπή figura. Virgilius:
I, sequere Italiam ventis, pete regna per undas.

¶ PROFUNDAT, PERDAT, PEREAT: Haec sic pronuntianda sunt, ut 10 ostendatur gestu nolle, quod loquitur.

V. 55. SI VERBUM UNUM POSTHAC? Ἀποσιώπησις. Deest tibi fecero aut tale huius modi. *¶* RURSUM: Quasi rursum curans irascaris?

V. 56. AN NON CREDIS?: Irasci scilicet. *¶* REPETON 15 QUEM DEDI?: Rusticani stomachi est repetere semper verba, quae invitatus alius audierit. *¶* REPETON QUEM DEDI?: Minus erat, si Aeschinum diceret, sed plus est, QUEM DEDI.

V. 57. AEGRE EST: Quasi dictum sit: *Quid ergo loqueris?* Quia aegre est. Cur aegre est? Quia alienus sum. *¶* ALIENUS 20 NON SUM: Mire ALIENUS NON SUM, quasi timeat iam dicere: *Pater sum.* *¶* ALIENUS NON SUM: Satis cum stomacho, quasi dicat: Si patrem me esse iam non licet, alienus non sum.

V. 59. ISTE TUUS: Memoriter ISTE TUUS ad illud, quod dixerat: *Meus est factus.* *¶* ISTE TUUS IPSE SENTIET POSTE- 25 RIUS: Quantum sis quantumque eum ames, hoc est, ut decipiatur per indulgentiam tuam. *¶* IPSE SENTIET: *Sentire* multi pro malo posuere, ut ipse alibi: *Sit rogas? sensi.* Nam unam ei coenam atque eius comitibus dedi.

V. 60. NOLO IN ILLUM GRAVIUS: Scilicet quam hoc. *¶*

V. 7. Virgilius Aen. lib. IV. v. 381.

V. 27. ut ipse alibi] in Heautontimorumenos Act. III. sc. I. v. 46.

MIC. Nec níl neque omnia haec sunt, quae dicít: tamen
 Non níl molesta haec súnť mihi: set osténdere
 Me aegré pati illi nólui. Nam itást homo:
 Quom pláco, advorsor sédulo et detérreo:
 Tamen víx humane pátitur: verum si aúgeam 65
 Aut étiam adiutor sím eius iracúndiae,
 Insániam profécto cum illo. Etsi Aéschinus
 Non nállam in hac re nóbis facit iniúriam.

POSTERIUS: Etenim Demea satis hoc grave existimat dictum in eum, qui non provideat in futurum, et arctius, quia pater est.

V. 61. NEC NIHIL, NONNIHIL: Nota figura est conveniens placidissimo seni, qui in reprehendendo adolescente moderatus est. *¶* NEC NIHIL: Adparet Terentium favere lenissimis pa- 5 tribus, unde subiecit etiam rationem facti Micioni seni. *¶* NEQUE OMNIA HAEC SUNT, QUAE DICIT, TAMEN: Bene a Micione hoc dicitur, quia indulgentioris est plura scire, et supra dixit: *Ea ne me celet consuefeci filium*. Et hic sensus est: Nec contemnenda sunt, quae dicit, nec omnia dicit tamen, hoc 10 est, non sola sunt, quae dicit, sed multa alia. Et ordo est: NEQUE TAMEN HAEC, QUAE DICIT, SUNT OMNIA.

V. 62. NONNIHIL MOLESTA: Placidissime NEC NIHIL dixit, et NONNIHIL maluit repetere, quam vehementer iracundiam demonstrare. Est enim altera διπλότης. *¶* NONNIHIL MOLESTA 15 HAEC SUNT MIHI: Óptime poeta Micionem fecit commotum, ne si omnino immobilis esset, non indulgere adoptivo filio, sed omnino eum non curare videretur. Ergo sic in eum servat placidum animum, ut tamen retineat patris affectum.

V. 63. ILLI: Demeae scilicet. Aut ILLI, id est, ibi, ubi 20 Demea litigabat.

*V. 62. SET OSTENDERE ME AEGRE: Constat ergo AEGRE PATI. Nam aliter non erat parens.

*V. 63. NAM ITA EST HOMO: HOMO dixit moraliter. Sic enim de iis dicimus, quos parce reprehendimus, ut alibi: *Ut 25 homo est, ita morem geras*.

V. 64. QUUM PLACO: Id est, quum volo placare.

V. 65. VERUM SI AUGEAM: Argumentum a contrario. Nam placare contrarium est irritantibus augmentibusque iracundiam.

V. 66. AUT ETIAM ADIUTOR SIM EIUŚ IRACUNDIAE: Σύλ- 30 ληψις. Nam a genitivo casu accusativus assumptus est.

V. 67. ETSI AESCHINUS NONNULLAM IN HAC RE: Rursus διπλότης, ut sit mitis reprehensio. Et hoc ipso gravis. Nam ETSI et NONNULLAM NOBIS temperamento sunt posita.

Quam hic nōn amavit méretricem? aut cui nōn dedit
 Aliquid? postremo nūper, credo iam ómnium 70
 Taedébat, dixit velle uxorem dúcere.
 Sperábam iam deférvisse adulescéntiam:
 Gaudébam: ecce autem de íntegro: nisi, quídquid est,
 Volo scíre: atque hominem cónvenire, si áput forum est.

- V. 69. QUAM HIC NON AMAVIT MERETRICEM? AUT CUI NON
 DEDIT ALIQUID?: Ἡθὺς ὑπερβολῆς QUAM NON et CUI NON. Ea
 tamen haec sunt, ut non gravi sono accusationis proferantur, sed
 solam reprehensionem contineant. ALIQUID vero admirantis est.
 5 Quod addidit MERETRICEM, ostendit Micionem hoc solum adhuc
 scire, nihil autem de vitiatā virgine. Ἰ QUAM HIC NON AMAVIT
 MERETRICEM?: Et hoc cum venia et defensione. Nam colere
 meretricem non est flagitium. Et simul etiam vitiatā virginis
 adhuc ignarus ostenditur Micio. Ἰ AUT CUI NON DEDIT ALIQUID?:
 10 ALIQUID dicendo praetermisit vel meretricum vel munus.

V. 70. CREDO IAM OMNIUM TAEDEBAT: Παρένθεις πρώτη.
 Etenim addimus ad ea, quae apud nos parum certa sunt, aut
 credo aut puto.

- V. 71. DIXIT VELLE UXOREM DUCERE: Mirum est apud
 15 Terentium, quum etiam per nescias personas indicet argu-
 menta. Nam quum Micio nesciat amari ab Aeschino civem vir-
 ginem, tamen dicit: CREDO IAM OMNIUM TAEDEBAT, et DIXIT SE
 VELLE UXOREM DUCERE. Sic ex parte magna ostendit nescius
 argumentum, ideo, quia veri simile est amantissimum Aeschini
 20 Micionem omnes scire affectus adolescentis et consuetudines. Et
 apparet praeterea conatum ex parte fateri vitiatum ex amore
 Aeschinum, et pudore impeditum tantum hoc dixisse, quod hone-
 ste potuit, velle se uxorem ducere: quam autem vellet,
 tacuisse confusum.

- 25 V. 72. SPERABAM IAM DEFERVISSE ADOLESCENTIAM: Recte
 SPERABAM pro gaudebam. Sic enim dicimus, quum errasse nos
 cernimus. Et mire non dixit: Sperabam illum iam corruptum,
 sed mitis senex totum aetati attribuit, nihil filio. Ἰ DEFERVISSE
 ADOLESCENTIAM: Servat propositum circa aetatis veniam. Ἰ DE-
 30 FERVISSE: Quasi deorsum a fervore tenuisse. Legitur et DE-
 SAEVVISSE.

- V. 73. ECCE AUTEM DE INTEGRO! NISI QUIDQUID EST:
 Ἀποσιώπησις prima, quia non vult credere. Ἰ NISI QUIDQUID
 EST: Deest quia, ut sit, nisi quia. Et est sensus: Nisi quia
 35 non temere credo et volo scire, quidquid est.

ACTUS SECUNDI SCAENA PRIMA.

SANNIO. AESCHINUS. PARMENO.

SA. Óbsecro, populáres, ferte mísero atque innocénti
auxilium:

Súbvenite inopi. AE. Ótiose, núnc iam ilico híc
consiste.

Quíd respectas? Níl periclist: númquam, dum ego adero,
híc te tanget.

SA. Égo istam invitís ómnibus.

V. 1. OBSEURO, POPULARES: Popularitas in omnis rei consortium sumitur: nunc autem POPULARES cives dicit: et hoc est, quod veteres *quiritari* dicebant, Quirites conclamare. *¶* OBSEURO, POPULARES, FERTE MISERO ATQUE INNOCENTI AUXILIUM: Hic exemplum est contumeliosi per potentiam divitis et 5 in perniciem suam pauperis contumacis.

V. 2. SUBVENITE INOPI: Vide quam posteriora vehementiora sunt ad incendendum populum: primo miserum, post innocentem, ad ultimum inopem posuit: et primo FERTE AUXILIUM: post SUBVENITE. Et totum hoc principium a bene- 10 volentia sumitur, quae comparatur ex invidia potentiae Aeschini. Nam contraria in Aeschino esse vult intelligi.

*V. 1. MISERO ATQUE INNOCENTI AUXILIUM: SUBVENITE INOPI: Tria sunt, miser, innocens, inops.

*V. 2. OTIOSE, NUNC IAM: OTIOSE secure significat. 15 Nam nisi qui securus est, otiosus non est. *¶* ILICO: Modo locum, non tempus significat. *¶* OTIOSE, NUNC IAM ILICO HIC CONSISTE: Simul imperavit modum, tempus, locum, factum. Modum OTIOSE, tempus NUNC, locum HIC, factum CONSISTE. Nam IAM et ILICO alterum tempori adiungitur, alterum loco. 20 At *consistere* est audacter et constanter stare, ut:

Constitit in digitos extemplo arrectus uterque.

V. 4. ISTAM INVITIS OMNIBUS: Deest abducam. *¶* Ego

AES. Quamquam ést scelestus, nón committet hódie unquam, iterum ut vápulet. 5

SAN. Aéschine audi, né te ignarum fuisse dicas meórum morum,

Léno ego sum. AES. Scio. SAN. Át ita, ut usquam fuit fide quisquam óptuma.

Tú quod te postérius purges, hanc iniuriám mihi nolle Fáctam esse, huius non fáciam. Crede hoc, égo meum ius pérsequar.

ISTAM INVITIS OMNIBUS: Bona ἔλλειψις. Nemo enim plene loquitur, qui luctatur.

V. 5. QUAMQUAM EST SCELESTUS, NON COMMITTET: Ἀνακόλουθον primum. Nam quum praeposuisset QUAMQUAM, non
5 subiecit tamen.

*V. 3. NUMQUAM: Pro non. Virgilius:

Numquam omnes hodie moriemur inulti.

*V. 5. ITERUM UT VAPULET: Minacitur poeta priorem litem sustulit, dicendo ITERUM, ut non eadem lis esset, de qua supra
10 Demea questus est, sed instaurata nascatur. I COMMITTET: Perficiet, sed hoc proprie de illicitis et puniendis facinoribus dicimus. Et simul hic ostendit comicus adolescens cedere se lenoni, invitum se noxam intulisse, et id, quod fecerit, fecisse lenonis culpa, non sua.

15 V. 7. LENO EGO SUM: LENO terribiliter pronuntiandum est, quasi dicat, cui supplex eris. Sed ex argumento est, quod contemnit Aeschinus minas lenonis, utpote qui iam uxorem decreverat ducere. I SCIO: Hic respondit, quasi in lenone minutio capitis tantum consisteret. I FIDE QUISQUAM OPTUMA: Fi
20 des in concipiendis comminationibus: denuntiatio comminantis est.

V. 9. HUIUS NON FACIAM: Figurete. Ergo: QUOD TE PURGES, id est, purgationem tuam. HUIUS autem δεικτικόν est. Aut enim stipulam aut floccum moverat aut summum digi
25 gitum. I EGO MEUM IUS PERSEQUAR: Hoc est lenonium. I MEUM IUS: Meam libertatem. I MEUM IUS: Meam vindictam. Nam ut illa iniuria est, quae fit innoxio, ita ius vindicta illa, quae redditur reo. I PERSEQUAR: Ulciscar. Cicero: Tu, dum tuas iniurias per te, id quod non potes,
30 persequi conaris. I HUIUS NON FACIAM: Cicero: Ne tantulum quidem commotus est.

V. 6. Virgilius lib. II. v. 670.

V. 29. Cicero divin. in Q. Caecilium cap. 16. §. 53.

V. 30. Cicero Accusat. lib. II. cap. 50. §. 124.

Néque tu verbis sôlves umquam, quód mihi re male fé-
ceris. 10

Nóvi ego vestra haec: Nóllem factum: iús iurandum dá-
bitur, te esse

Índignum iniuria hác: indignis quom égomet sim acce-
ptús modis.

AES. Ábi praestrenue, ác fores aperi. SAN. Céterum hoc
nihíl facis.

AES. I íntro nunc, iam. SAN. Át enim non sinam. AES.
Áccede illuc, Pármeno.

V. 11. 12. *Nóvi ego vestra, Nóllem factum, iúsiurandum dábitur, te esse ín-
dignum iniuria hác; indignis cum égomet sim acceptús
modis.*

V. 13. *Ábi prae strenue; ác forem aperi.*

V. 10. NEQUE TU VERBIS SOLVES UNQUAM, QUOD MIHI RE
MALEFECERIS: *Νομικῶς*. Et SOLVES lues, persolves, id
est, satis facies ac te purgabis. ¶ RE MALEFECERIS:
Acuendum est RE et significanter proferendum. Ibi enim est
sententia. Et plus dixit: RE MALE FECERIS, quam *Iniuriám* 5
feceris.

V. 11. NOVI EGO VESTRA HAEC: *Ἐλλειψις*. Deest enim
Verba. ¶ IUS IURANDUM DABITUR: Hoc est, iurabimus te
esse indignum, cui iniuria fiat huius modi. Aut se-
paratim IUSIURANDUM DABITUR, et separatim TE ESSE INDIGNUM 10
INIURIA HAC: et sic melius. Verba enim satis faciunt, quum res
colligitur in generalibus causis. Nam saepe irae ac lites iure
iurando sunt terminatae.

V. 12. INDIGNUM INIURIA HAC: Comice INDIGNUM et IN-
DIGNIS. 15

V. 13. ABI PRAE STRENUÉ: Aut ABI PRAE, id est prior,
aut ABI PRAE, id est praei, ut:

I prae, sequar:

aut PRAESTRENUÉ, ut:

Praedivitis urbe Latini.

20

¶ ABI PRAE STRENUÉ: Magna contemptio lenonis innuitur, non
respondisse Aeschinum ad ea, quae dixerat. ¶ CETERUM HOC
NIHIL FACIS: NIHIL pro non. Legitur et NIHILI.

V. 14. AT ENIM NON SINAM: ENIM inceptiva particula
apud veteres fuit, sed et convenit perturbationi. 55

V. 17. *ut in Andria Act. I. sc. I. v. 144.*

V. 19. *ut Virgilius Aen. lib. XI. v. 213.*

Nímium istoc abísti: hic propter hunc adsiste: hem, sic volo. 15

Cáve nunc iam oculos á meis oculis quóquam demoveás tuos,

Me móra sit, si innuerím, quin pugnus cóntinuo in mala haéreat.

SAN. Istúc volo ergo ipsum éxperi. AES. Hem sérvá. PAR. Omitte múlierem.

SAN. O fácinus indignúm! AES. Geminabit nísi caves.

SAN. Ei miseró mihi!

AES. Non innueram: verum ín istam partem pótius peccató tamen. 20

V. 19. SA. O fácinus miserandúm! AE. geminabit nísi caves.
SA. hei miseriam.

V. 15. NIMIUM ISTOC ABISTI: Quasi ex contumacia lenonis appareat, quod multum abierit. § PROPTER HUNC: Iuxta hunc, ut Virgilius:

Templum de marmore ponam

Propter aquam.

5 § HEM, SIC VOLO: Mire comicus ex alterius verbis, quid faciat alter, ostendit.

V. 17. QUIN PUGNUS CONTINUO: An PUGNUS a pugna sit dictus an ab illo pugna? § PUGNUS CONTINUO: Id est, vestigium litigantis.

10 V. 18. ISTUC VOLO ERGO IPSUM EXPERIRI: Expresse ostendit pauperioris loquacem contumaciam usque ad pericula caedis. § ISTUC VOLO ERGO IPSUM EXPERIRI: Hoc illo dicente, servus lenonem verberat. § HEM SERVA: Nescias, cui dicat haec Aeschinus, an lenoni an servo, sed servo magis est veri simile.

15 V. 19. GEMINABIT, NISI CAVES: Hoc comminantis est, non iubentis ferire, sed quia longe stat Parmeno, *gemina* putavit dictum. Et GEMINABIT subaudiendum est *plagam*. § GEMINABIT, NISI CAVES: Non singularem pugnum et unum dabit, sed geminabit, quasi dicat: geminato duplicatoque
20 numero inferet. § HEI MISERO MIHI: Leno pulsatur.

V. 20. NON INNUERAM: Convenienter poeta avidiorem Parmenonem malefaciendi inducit, quum supra dominum invitum ostenderet cogi ad inferendam iniuriam. § IN ISTAM PARTEM POTIUS PECCATO: Ut verberes non iussus potius, quam iussus
25 non verberes.

V. 3. Virgilius Georg. lib. III. v. 13.

I nunc iam. SAN. Quid hoc rei est! regnumne, Aëschine,
hic tu possides?

AES. Si possiderem, ornatus esses ex tuis virtutibus.

SAN. Quid tibi rei mecum est? AES. Nil. SAN. Quid? no-
stin qui sim? AES. Non desidero.

SAN. Tetigin tui quidquam? AES. Si attigisses, ferres
infortunium.

SAN. Qui tibi magis licet meam habere, pro qua ego
argentum dedi? 25

V. 21. *Quid hoc rei est?*

V. 25. *SA. Qui tibi meam magis licet habere.*

V. 21. NUNC IAM: Duae partes istae sunt. Et bene IAM, quia sero et post plagas. Et utrum hoc lenoni, ut abeat, an puellae, ut introeat, dicitur? sed tacetius est, si lenoni intelligas dici, quasi hoc factum sit, quod voluerit, et quasi venerit, ut vapulet. Et IAM etiam tarditatis incusatio est, ut Virgilius: 5

Iam melior, iam diva precor.

¶ REGNUMNE, AESCHINE: Invidiosa moraliter exclamatio et ardentior ad plagas. ¶ REGNUMNE, AESCHINE, HIC TU POSSIDES?: Bene HIC, id est, Athenis, ubi gravius crimen est dominari velle. Nam tyranni ibi semper oppressi sunt et maxime proximi. 10

V. 22. SI POSSIDEREM? Ἡδύνη ἐλπίων ἐκτεμνέντης invidiam. ¶ ORNATUS ESSES EX TUIS VIRTUTIBUS: Cito ostendit, quantum a se longe sit regnum, qui diceret ornari potuisse lenonem. ¶ EX TUIS VIRTUTIBUS: Sic veteres per ἐλπίωνων virtutes pro flagitiis dicebant. Lucilius: *Animo ac vir-* 15
tutibus.

V. 23. QUID TIBI REI MECUM EST: Hoc, quia verberatus est, dicit, ut sit: QUID TIBI DEBEO? non quia nihil sibi debeatur. ¶ NIHIL: Facete, quia ipse abstulit et NIHIL vult a se repeti. ¶ QUID? NOSTINE QUI SIM?: Proprie. Sic enim dicit, 20 qui nihil quicquam debet: Non me novit? non quod ignoretur, sed quod in iure non cernatur.

V. 24. SI ATTIGISSES, FERRES: Plus dixit ATTIGISSES, quam TETIGISSES. Est enim multo minus attingere, quam tangere.

V. 25. QUI TIBI MAGIS LICET: Hic non tam ratiocina- 25
tio est, quam exclamatio per dolorem. ¶ MEAM HABERE, PRO QUAE EGO?: MEAM suffecerat, sed magna moralitate additum: PRO QUAE ARGENTUM DEDI, ad vociferationem. Simul esse ostendit leno, quod repetat. ¶ QUI TIBI MAGIS: Si mihi, inquit, non licet attingere tuam, cur tibi licet meam 30

Respónde? AES. Ante aedis nón fecisse erit mélius hic
convíciū.

Nam sí molestus pérgis esse, iam íntro abripiere, át-
que ibi

Usque ad necem operiére loris. SAN. Lóris liber? AES.
Síc erit.

SAN. O hóminem impurum! Hicíne libertatem áiunt esse
aequam ómnibus?

AES. Si sátis iam debacchátus es, leno, áudi si vis
núnc iam, 30

SAN. Egon debacchatus sum autem, an tu in me? AES.
Mítte ista atque ad rém redi.

SAN. Quam rém? quo redeam? AES. Iámne me vis dí-
cere id, quod ad te ádtinet?

V. 29. *aequam esse ómnibus.*

V. 30. *AE. Si sátis iam debacchátus, leno, es.*

non tangere, sed habere? Et HABERE utrum domi in con-
suetudine an corrumpere, id est, stuprare, intelligimus?

V. 26. ANTE AEDES NON FECISSE: Non erat, quod ad haec
iuste responderet, et ideo sic respondet, ut convitium dicat, quod
5 verum est.

V. 28. LORIS LIBER?: Lora apud veteres *laura* diceban-
tur, a lauro triumphorum, sub qua mos erat captivos vinciri du-
cique per pompam. Ideo autem, ut condicionis reminiscantur,
loris caeduntur mancipia. Nam mancipia dicuntur, quod
manu capta sunt: servi, qui servati sunt, quum eos
10 occidi oporteret iure belli, unde Virgilius sic inducit capti-
vum rogantem:

Per patrios manes, per spes surgentis Iuli

Te precor, hanc animam serves natoque patrique.

V. 29. HICINE LIBERTATEM: Scilicet Athenis. *I O HO-*
MINEM IMPURUM: Sic veteres *impurum* generaliter pro improbo
15 ponebant, ut in eadem hac fabula: *Persuasit ille impurus, sat*
scio. I AEQUAM OMNIBUS?: Quasi diceret: ubi non est,
quando Aeschinus loquitur. Et bene OMNIBUS, ut ne
lenones quidem videantur excepti.

V. 31. MITTE ISTA ATQUE AD REM REDI: Superbe adoles-
cens malefícium non putat lenonis esse purgandum. AD REM
20 autem ad negotium, de quo agitur, dicit.

V. 32. QUEM REM: Quam abduxisti. Res enim pecunia

V. 10. *Virgilius Aen. lib. X. v. 524 sq.*

V. 15. *in eadem hac fabula Act. II. sc. 3. v. 6.*

SAN. Cupio: aequi modo aliquid. AES. Uah! leno iniqua me non vult loqui.

SAN. Lenó sum, fateor, pérniciés comúnis adulescéntium, Periúrns, pestis: támen tibi a me nùlla ortast iniúria. 35

AES. Nam hercle étiam hoc restat. SAN. Ílluc quaeso rédi, quo coepisti, Aéschine.

AES. Minis viginti tu íllam emisti, quae res tibi vortát male. Argénti tantum dábitur. SAN. Quid si ego tibi illam nolo véndere,

Cogés me? AES. Minume. SAN. Námque id metui. AES. Néque vendundam cénseo,

V. 35. a me nùllast orta iniúria.

intelligitur, vel id, pro quo pecunia danda est. *¶* QUO REDEAM: Ad, quam evortisti domum, quia, fores effregit atque in aedes irruit alienas. *¶* QUOD AD TE ATTINET?: Quod tibi prodest et commodum est.

V. 33. CUPIO: Ille vis dixit, hic CUPIO. *¶* MODO AEQUI 5 ALIQUID: Subaudiatur dicas. *¶* VAH! LENO INIQUA ME NON VULT LOQUI: Nomen sacrilegum et iniustum LENO: iniquitatem agitat leno, iustitiae patrocinator. Hoc totum εἰπω-νικῶς pronuntiandum est.

V. 34. LENO SUM: Figura συγχώρησις. 10

V. 35. ORTA EST INIURIA: ORTA coepta.

V. 36. ILLUC, QUAESO, REDI, quo COEPISTI, AESCHINE: Figurata. Rectum enim erat, unde coepisti, nisi forte quo sit pronomen modo accipiendum, ut sit, a quo. Et bene memor est dixisse Aeschinum: Mitte ista, atque ad rem redi. 15

V. 37. QUAE RES TIBI VERTAT MALE: Adicit contumeliam, quasi et hoc multum sit et inimicum. Vertumnus dicitur deus, qui rebus ad opinata revertentibus praest. Saepe autem male cedit, quod bonum putatur, et hoc est male vertisse, ut ille gladius, qui muneri datus adminiculum fuit reginae per-20 eunti, de quo Virgilius:

Ensemque reclusit

Dardanium, non hos quaesitum munus in usus.

V. 38. QUID SI EGO TIBI ILLAM NOLO VENDERE?: Haec maioris sunt stomachi, et ideo stultiora. Nam quod iam amisit, 25 venditurum se negat. Et: QUID SI NOLO, nove dictum est et τῷ ἰδιωτισμῷ. *¶* QUID SI EGO TIBI ILLAM NOLO VENDERE: COGES ME?: Potest autem dici: QUID SI NOLO, COGES ME?

V. 39. MINIME: Εἰρωνεία. *¶* NAMQUE ID METUI: Εἰπω-

V. 21. Virgilius Aen. lib. IV. v. 646.

Quae liberast. Nam ego liberali illam adsero caussá manu. 40

Nunc vide, utrum vis argéntum accipere an caússam meditari tuam.

Delíbera hoc, dum ego rédeo, leno. SAN. Próh supreme Iúppiter!

Mínime miror, qui ínsanire occípiunt ex iniúria:

Dómo me eripuit, vérberavit: me invito abduxít meam.

V. 41. *Nunc vide utrum vis; argéntum accipere, an caúsam meditari tuam.*

vela contumax et ridicula in eo, quod iam amisit id, de quo dixit se cogi non posse.

V. 40. NAM EGO ILLAM LIBERALI ASSERO CAUSA MANU: Ordo est: EGO LIBERALI CAUSA MANU ASSERO. Et sunt iuris 5 verba, a quibus etiam assertatores dicuntur vindices alienae libertatis. Nam et causa ipsa *liberalis* dicitur, quae actionem in se continet libertatis.

V. 42. PROH SUPREME IUPPITER: Haec locutio ad hoc inducta est, ut ex verbis lenonis appareat, quam facile mitis fieri 10 possit et quidvis libenter accipere. *I* PROH SUPREME IUPPITER: SUPREMUM nunc dicit summum, ab eo, quod est *superum* et *superius*, fit *supremum*. Virgilius:

Rex ipse Iovis de gente suprema,

Troius Aeneas tua nos ad limina misit.

15 Et non abhorret a persona et plebeii et lenonis et vim passi Iovem ipsum convicio persequi, ut quotidie videmus ab hominibus eius loci et ordinis fieri.

V. 43. MINIME MIROR, QUI INSANIRE OCCIPIUNT EX INIURIA: Sensus hic est: Insanos fieri per iniuriam plerosque 20 mirabar, sed iam non miror, postquam ego ipse per iniuriam, quam sum passus, insanire compellor: adeo, ut exclamem PROH IUPPITER! Et simul adverte vigilantem poetam, ut ubicunque in comoedia vocem tragicam extulerit, statim personam insanam dicere faciat. Sic et supra: Pro 25 *Iuppiter! tu homo nunc redigis me ad insaniam.*

V. 44. ME INVITO ABDUXIT MEAM: Honestiori personae haec querela sufficeret: ABDUXIT MEAM. Sed leno bene addidit: ME INVITO. Nam abducuntur meretrices [et absque voluntate] et cum voluntate lenonum. Et decora locutio est per ἄλλειψιν: ME 30 INVITO ABDUXIT. Non enim addidit *puellam* aut quid tale.

V. 42. *Virgilius Aen. lib. VII. v. 220.*

Ob male facta haec tantidem emptam postulat sibi tradier. 45

Homini misero plus quingentos colaphos infregit mihi. Verum enim quando bene promeruit, fiat: suum ius postulat.

Age iam cupio, si modo argentum reddat. Set ego hoc hariolor:

Ubi me dixeró dare tanti, téstis faciet ilico

Véndidisse mé: de argento sómniū: mox: crás redi. 50

Id quoque possum férre, si modo reddat, quamquam iniúriumst:

V. 45. 46. *Hómini misero plus quingentos colaphos infregit mihi. Ob malefacta haec tantidem emptam, postulat sibi tradier.*

V. 45. TANTIDEM EMPTAM POSTULAT: TANTIDEM EMPTAM legitur et TOTIDEM EMPTAM [POSTULAT SIBI DARIER].

V. 46. HOMINI MISERO: Secundum illud Menandri: ΑΙΓΟΣ ΤΗ ΠΟΙΩΝ ΤΟΙΓΟΕΠΑΤΟ ΤΟΝ ΓΡΩΝΟΝ ΟΙ-ΚΕΤΗΝ λαβων. * § HOMINI MISERO PLUS QUINGENTOS COLAPHOS INFREGIT MIHI: Contumeliosa caedes colaphis innuitur et indigna lenoni, qui et INFREGIT: ut illudens hoc fecisse Aeschinus videatur, cum sonitu se colaphizatum significat. INFREGIT autem illisit, inflixit, ut sit sensus: INFLIXIT HOMINI MISERO PLUS QUAM QUINGENTOS COLAPHOS. Et flebiliter pronuntiandum 10 est. Hoc enim exprimitur, ut tamen incuset in alieno facto fortunam suam. Et vide quantum hoc distet ab illo, quod supra dicebat: *Ipsū istuc volo experiri*. Hoc, quia solus est: illud, quia cum adversario.

V. 47. BENE PROMERUIT: BENE multum: PROMERUIT ad-15 iuvit, profuit, cui contrarium est *commeruit*. Nam *mereri* et *promereri* est praestare beneficium. Virgilius:

Quique sui memores alios fecere merendo.

Et:

Nunquam, regina, negabo

20

Promeritam.

V. 49. UBI ME DIXERO TANTI DARE: Recte dixit. Ubi enim pactio intercesserit pretii, iam erectionis actio sublata crit et pretium debebitur.

V. 50. MOX, CRAS REDI: Mire transit ad *μμητιχόν*. 25

V. 51. ID QUOQUE PATI POSSUM: ID, MOX, CRAS REDI, id est, moram. § QUAMQUAM INIURIUM: Vendere quod nolis, est scilicet.

V. 17. *Virgilius Aen. lib. VI. v. 664.*

V. 19. *Id] Virgilius Aen. lib. IV. v. 334.*

Vérum cogito id, quod res est: quádo cum quaestum
 occéperis,
 Áccipiunda et mússitanda iniúria adulescéntiumst.
 Sét nemo dabit: frustra egomet mécum has rationés puto.

V. 54. *Sét nemo dabit: frústra has egomet mécum rationés puto.*

V. 52. ID QUOD RES EST: Pro, *id quod verum est*, bona locutio. *I* QUANDO EUM QUAESTUM OCCEPERIS: Ut in Andria: *Deinde quaestum occipit.*

V. 53. MUSSITANDA: Patienda, consideranda cum
 5 silentio et ut in amatore putanda atque per hoc perferenda.
Mussitare enim proprie est dissimulandi causa tacere,
 dictum vel a *muto* vel ab *m*, quae litera est nimium pressae
 vocis ac pene nullius, adeo ut sola omnium, cum inter vocales
 inciderit, atteratur atque subsidat. Hinc Virgilius:
 10 *Mussat rex ipse Latinus.*

V. 54. FRUSTRA EGOMET MECUM: Praeparationis genus ad accipiendas viginti minas totius summa desperatio.

V. 2. *in Andria* Act. I. sc. 1. v. 52.

V. 9. *Virgilius Aen.* lib. XII. v. 657.

ACTUS SECUNDI SCAENA SECUNDA.

SYRUS. SANNIO.

SY. Tace, égomet conveniam iam ípsum: cupide accípiat faxo, atque étiam
Bene dícat secum esse áctum. Quid istuc Sánniost,
quod te aúdio

V. 1. SY. *Tace, égomet conveniam ípsum: cupide accípiat iam faxo: atque etiam.*

V. 1. TACE, EGOMET CONVENIAM IAM IPSUM: In hac scaena actus est exemplum continens vitae avarorum, qui saepe in damnum ipsius avaritiae rationibus ruunt: simul etiam duorum inter se nequam hominum spectanda quaedam vicissim et dolosa captio est. *¶* TACE, EGOMET CONVENIAM IAM IPSUM: TACE si pro 5 adverbio est, omnibus dicitur: si pro verbo ponitur, dicitur Ctesiphoni maxime sollicito et supplicanti omnibus ob metum patris. IAM autem non tarditatis est, sed properationis significatio.

V. 2. BENE DICAT SECUM ESSE ACTUM: ACTUM recte additum est. Nam multa etiam cupide accipimus, ita tamen ut male nobiscum esse dicamus actum. *¶* QUID ISTUC SANNIO EST: Illud supra post scaenam, hoc iam in proscaenio dicitur. Et vide quam ingeniose Terentius, qui supra ab Aeschino lenonis nomine facit Sannionem vocari, utpote ab homine 15 arroganti et feroci ob aetatem et negotium, at hunc blande circumvenientem honorificentius inducit cum lenone loqui et Sannionem eum vocare. Sane qui in sordidis professionibus agunt vitam, honorifice nomine proprio appellas, sed qui in splendidis artibus sunt constituti, gaudent artis nomine nuncupari, ut imperator, orator, philosophus. Sic et in Eunuchis: 20

Audire vocem visa sum modo militis,
apud se loquens meretrix, et postquam illum cominus videt: *Salve mi, Thraso,* inquit, non: *Salve, miles,* quod erat durissimum. Et mox irata personat: *Miles, nunc adeo edico tibi.* 25

V. 21. in Eunuchis Act. III. sc. 2. v. 2.

Nescio quid concertásse cum hero? SAN. Númquam vidi
iníquius

Certátionem cómparatam, quam haéc hodie inter nós fuit.
Ego vápulando, ille vérberando usque, ámbó defessí su-
mus.

SY. Tua cúlpa. SAN. Quid facerem? SY. Ádulescenti
mórem gestum opórtuit.

SAN. Qui pótui melius, quí hodie usque os praébui?
SY. Age, scis quíd loquar?

V. 4. *quam hódie quae inter nós fuit.*

V. 7. *Qui pótui melius, qui hódie ei usque os praébui?*

V. 3. NESCIO QUID CONCERTASSE CUM HERO?: Argute po-
situm NESCIO QUID. Vult enim ex illo audire, ut nanciscatur
initium, quod persuadendum suscepit. *CONCERTASSE: Οἰκονο-*
μία. Honorifice lenonem tractat, ut et placidum sibi reddat et
ut eum faciat ad contemnendam pecuniam liberalem. Nam ho-
nestas adimit avaritiam.

V. 4. CONCERTATIONEM COMPARATAM: *Διασύρει*, quia ille
concertasse dixit, non caesum esse. *COMPARATAM:*
Proprie: alias constitutam. Et COMPARATAM ad dictum Syri re-
fert, qui ait concertationem fuisse, pares faciens Aeschinum
et lenonem. Nam Sannio vult sibi deberi pro eo, quod vapula-
vit, quod abstulit illi Syrus, dicendo eum non verberatum esse,
sed potius concertasse. Et proprie dixit CONCERTATIONEM ipsum
actum. Nam *certamen* est res ipsa, de qua certatur, uter co-
lumbam sagitta feriat, uter prior decurrat ad metas. Nam sic
Virgilius in Bucolicis:

Velocis iaculi certamina ponit in ulmo.

At vero *certatio* ipse actus contentioque certantium est.

V. 5. ILLE VERBERANDO USQUE AMBO DEFESSI SUMUS: In-
certa est distinctio vel VERBERANDO USQUE vel USQUE DEFESSI.
Et est USQUE adverbium significans aut diu aut multum.

V. 6. TUA CULPA: Potest et nominativus et ablativus casus
esse: si nominativus est, deest *est*, et si ablativus, deest
factum est. *ADOLESCENTI MOREM GESTUM OPORTUIT:* Ab ae-
tate adiuvatur sententia. Ideo ADOLESCENTI dixit, non *Aeschino.*
Et *morem gerere* proprie lenonis et meretricis est, unde et ipse
sic respondet, ut non fugiens *καλέμπαρον* dicat: USQUE OS PRAE-
BUI. *ADOLESCENTI MOREM GESTUM OPORTUIT:* Cum *ἐμφάσει*
ADOLESCENTI pronuntiandum est, scilicet qui facilius assentatione
caperetur.

V. 7. QUID POTUI MELIUS: Subauditur *morem gerere.* Et

V. 16. *Virgilius in Bucolicis] in Georgicis lib. II. v. 530.*

Pecúniā in locó negligere máximum interdúmst lucrum: hui!

Metuísti, si nunc dé tuo iure cóncessisses paúllulum, atque Aduléscēti esses mórigeratus, hóminum homo stultís-
sume, 10

Ne nón tibi istuc fēneraret. SAN. Égo spem pretio nón emo.
SY. Numquám rem facies: ábi, nescis inéscare homines,
Sánnio.

SAN. Credo ístuc melius ésse: verum ego núnquam adeo astutús fui,

V. 12. *ábi, non scis inéscare.*

hoc subtiliter leno, cum morem gerendum fuisse in meretricis pretio dixerit Syrus. *¶ QUI HODIE: HODIE* autem non tempus significat, sed iracundam eloquentiam ac stomachum, ut Virgilius:

Numquam omnes hodie moriemur inulti.

5

¶ AGE: Modo AGE corripientis est adverbium. *¶ SCIS QUID LOQUAR: Argute: quia simulaverat leno non intellexisse, quod dixerat servus. ¶ SCIS QUID LOQUAR: Legitur et sic: SED SCIS QUOD LOQUAR.*

V. 8. IN LOCO NEGLIGERE MAXIMUM INTERDUM EST LUCRUM: 10
Bene additum est IN LOCO et INTERDUM. Non enim semper.

V. 9. SI NUNC DE TUO IURE CONCESSISSES: Bene TUO IURE, ne diceret: Non erat res mea, quam venalem habui. Aut DE TUO IURE de lenonia durtia, ut alibi:

Meo iure utar, ut potior sit, qui prior ad dandum sit. 15

V. 11. NE NON TIBI ISTUC FENERARET: Feneratum est cum lucro redditum et multiplicatum. FENERARET ergo non Aeschinus, sed ipsa res, in qua feneratio est. *¶ EGO SPEM PRETIO NON EMO: Ἀντονομασία* contra: *Pecuniam in loco negligere maximum interdum est lucrum.* 20

V. 12. NUMQUAM REM FACIES: Leno quidquid agit, ad lucrum refert, et sic lucri genus dicit esse Syrus a lenone, quemadmodum persuadet. Et nota REM et litem et negotium meretricis et patrimonium et omnem pecuniam nominari. *¶ NUMQUAM REM FACIES: Secundum personam servi lenonem Syrus* 25
hortatur, cum ipsum ad lucrum excitans, non ad honestatem. ¶ NESCI INESCARE HOMINES, SANNIO: Μεταφορὰ ab aucupibus, qui avibus capiendis offundunt cibum.

V. 13. CREDO ISTUC MELIUS ESSE: Vide comicum errorem utriusque personae et callidi lenonis et captiosissimi servi. 30

V. 4. *Virgilius Aen. lib. II. v. 670.*

V. 14. *alibi in Phormione Act. III. sc. 2. v. 48.*

Quin quidquid possem, mállem auferre pótius in praeséntia.

SY. Age, nóvi tuum animúm, quasi iam usquam tibi sint vigintí minae, 15

Dum huic óbsequare. Praéterea autem te áiant proficisci Cyprum. SAN. Hem.

SY. Coemísse hinc quae illuc véheres multa: návem conductam: hóc scio,

Animús tibi pendet: úbi illinc spero rédieris, tamen hóc ages.

SAN. Nusquám pedem: perii hércle hac illi spe hóc in-ceperúnt. SY. Timet:

Iniéci scrupulum hómini. SAN. O scelera! Illúd vide 20

V. 15. AGE: AGE nunc verbum est, significans *dic*: quia iam prope est, ut consentiat persuadenti. *¶* TUUM ANIMUM: Deest *liberalem*. *¶* QUASI IAM USQUAM TIBI SINT VIGINTI MINAE: Sensus: Quasi numero in aliquo ducas et in aliqua aestimatione constituas: et non, si velis, penitus contemnas viginti minas, dum modo huic obsequaris.

V. 16. TE AIUNT PROFICISCI CYPRUM: Et eum non profecturum dixit, sed iam PROFICISCI et non ab uno dicit se audisse, ne negaret, sed AIUNT inquit. *¶* PRAETEREA AUTEM?: 10 *Ἀρχαῖος* est figura. Nam veteres libenter coniunctiones multiplicabant.

V. 17. COEMISSE HINC, QUAE ILLUC VEHERES MULTA: Nusquam hoc ostendit alias Terentius, sed apparet ex confessione lenonis vera haec omnia esse. Et mira varietas est: PROFICISCI, COEMISSE, CONDUCTAM NAVIM, ne diceret: *proficisci, emere et conducere navem*. Et CONDUCTAM NAVIM addidit, ut dilationem res habere non possit. *¶* HOC SCIO, ANIMUS TIBI PENDET: Hoc et correpte legi potest, ut articulus demonstrativus sit, et producte, ut significet aut hanc rem aut hunc locum, 20 id est Cyprum.

V. 18. UBI ILLINC SPERO REDIERIS: Ex spe sua vult Syrus ostendere, quid leno debeat sperare, id est, non se accepturum modo. *¶* TAMEN HOC AGES: Hoc est, exiges debitum. Nam *hoc agere* dicimus eum, qui instat negotio suo.

V. 19. NUSQUAM PEDEM: Quia exclamatio est, oratio per 25 *ἄποσιππῆσιν* non completur.

V. 20. INIECI SCRUPULUM HOMINI: Hoc leno non audit. Simul enim dicitur, quom ille clamat. Et ideo simul legi non potest. Et hic ostendit Syrus, quo haec consilio locutus sit.

Ut in ípso articulo oppréssit. Emptae múlieres
 Conplúres et item hinc ália, quae portó Cyprum.
 Nisi eo ád mercatum vénio, damnum máximumst.
 Nunc si hóc omitto ac túm agam, ubi illinc rédiero,
 Nihil ést, refrixerít res. Nunc demúm venis? 25
 Cur pássus? ubi eras? út sit satius pérdere,
 Quam aut núnc manere tám diu aut tum pérsequi.

V. 23. *damnum est máximum.*

V. 24. *Nunc si hóc omittam etc.*

V. 27. *Quam aut híc manere tám diu, aut tum pérsequi.*

V. 22. QUAE PORTO CYPRUM: Hanc insulam posuit poeta
 vel quod Veneri sacrata sit, ut Horatius:

Sic te diva potens Cypri.

vel quod mercatus in ea sit, ut idem:

Numquam dimoveas, ut trabe Cypria

5

Myrtoum pavidus nauta secet mare.

*V. 20. ILLUC VIDE: VIDE τῷ ἰδιωτισμῷ dicit.

*V. 21. UT IN IPSO ARTICULO OPPRESSIT: Μεταφορὰ per-
 severans a scrupulo, id est, lapillo, qui nos in calceo la-
 tens plerumque laedit. Et OPPRESSIT vel Aeschinus vel res ipsa, 10
 quam subiicit, id est, quod ait: *Emptae mulieres complures etc.*

*V. 22. ITEM HINC ILLA: In lenonis mercibus ἐξοχή.

*V. 21. EMPTAE MULIERES COMPLURES: Σύλληψις. Ἡ EM-
 PTAE: Legitur et EMPTA.

V. 23. NISI EO AD MERCATUM VENIO: Eo nunc adverbium 15
 est loci, id est, Cyprum. Mercatus autem locum tempusque
 significat. Ἡ DAMNUM MAXIMUM EST: Quia et hoc damnum in
 pretio mulieris est.

V. 24. NUNC SI HOC OMITTO: Quod damnum est scilicet.
 Hoc autem dicit negotium cum Aeschino. Ἡ ACTUM AGAM: Pro- 20
 verbium, id est, nihil agam. Quod enim in iure semel iudica-
 tum fuerit, rescindi et iterum agi non potest. Sic in Phor-
 mione: *Actum aiunt ne agas.*

V. 25. NIHIL EST: Nove NIHIL EST pro nulla spes est.
 Ἡ REFRIKERIT: Pro refrigescit.

25

V. 26. UT SIT SATIUS PERDERE: Per ὑπερβολὴν hoc ac-
 cipe. Nam non convenit personae lenoniae damna contemnere.

V. 27. HIC MANERE: Dum non navigo. Ἡ TUM PERSE-
 QUI: Quum rediero.

V. 2. *Horatius Carm. lib. I. od. 3. v. 1.*

V. 4. *ut idem] ibid. lib. I. od. 1. v. 13.*

V. 22. *in Phormione Act. II. sc. 3. v. 72.*

SY. Iamne énumerasti, id quód ad te rediturúm putes?

SAN. Hocine illo dignumst? hócine incipere Aéschinum?

Per opprèssionem ut hanc mihi eripere póstulet? 30

SY. Labáscit: unum hoc hábeo: vide, si sátis placet,

Potiús, quam venias ín periclum, Sánnio,

Servésne an perdas tótum, dividuúm face:

Minás decem contrádet alicunde. SAN. Heí mihi,

V. 29. *hócine inceptare Aéschinum?*

V. 28. IAMNE ENUMERASTI: Finxit Syrus se non intellexisse, quid apud se ipsum leno locutus sit, ideo illi aliud ait, quam ille secum disputaverit. *I* ID, QUOD AD TE REDITURUM PUTES: Hoc dicto tantum illum accepturum significat, quantum 5 dederat in puella. Nam ad nos redit, quod a nobis abierit. Et dicendo REDITURUM ostendit super viginti minas nihil illum sperare oportere. Sic enim supra: *Minis viginti tu illam emisti, quae res tibi vertat male.*

V. 29. HOCINE ILLO DIGNUM EST: Huiusmodi comploratio 10 summam desperationem lenonis ostendit. *I* HOCINE INCIPERE AESCHINUM: Quasi de magno facinore dixit, ut in Heautontimorumeno: *Vide quod inceptet facinus.* Aeschinum autem cum laudatione dixit, quasi quem non deceat male facere. Et vide quam omnia experiatur impotens et miser ob recuperandam rem suam.

V. 30. UT HANC MIHI ERIPERE POSTULET: Non dicit de qua, quia de illa sermo est. *I* POSTULET: Velit aut speret. Cicero: *Ut temporibus rei publicae cedat, non est postulandum,* id est, cupiendum aut expectandum. *I* ERIPERE POSTULET: *Ev* 20 *τῷ ἡθελ* dixit, non eripuerit, tamquam adhuc non fecerit. Et sic loquuntur, qui nolunt circa se perseverare iniuriam.

V. 31. LABASCIT: Hoc presse dicitur. Et proprie dicit LABASCIT, ut et suam instantiam et cunctationem tarde incipientis consentire monstraret. Nam inchoativum verbum est. Et 25 est metaphora ab arbore facta, quae multis succisa ictibus ferri, tandem incipit in casum pendere ruinamque minitari. *I* UNUM HOC HABEO: Hoc clare, et subaudiendum est: *quod dicam, vel dicere.* *I* VIDE, SI SATIS PLACET: Non PLACET dixit, sed SATIS PLACET, veluti magnum consilium praebiturus.

30 V. 32. POTIUS, QUAM VENIAS IN PERICULUM: Oratorie. Comparatione peiorum dicit hoc esse, quod suggerit, eligendum.

V. 33. DIVIDUUM FACE: Hoc est, divide. Figura *μαχο-λογία*. DIVIDUUM a divisione, *dimidium* a dimensione dicimus.

V. 34. MINAS DECEM: Scit illum viginti posse accipere, 35 sed ideo agit, ut optet leno, quod paulo ante nolebat. *I* CON-

Etiam de sorte nunc venio in dubium miser? 35
 Pudet nihil? omnis dentes labefecit mihi.
 Praeterea colaphis tuber est totum caput.
 Etiam insuper defraudet? Nusquam abeo. SY. Ut lubet.
 Num quid vis, quin abeam? SAN. Immo hercle hoc quae-
 so, Syre,
 Utut haec sunt acta, potius quam litis sequar, 40

V. 38. *defrudet.*

RADET ALICUNDE: ALICUNDE dictum est, quasi non habentis. Nam
 nec ipsae in promptu sunt. *¶* HEI MIHI, ETIAM DE SORTE NUNC
 VENIO IN DUBIUM MISER: Sors est summa, cui extrinsecus
 acquiritur fenus. Ergo sortem dicit de pretio, quo empta est,
 id est, viginti minis. Et vide illum damno potius exclamare, 5
 quam iniuria. *¶* NUNC VENIO IN DUBIUM: Id est, in periculum.

V. 36. OMNES DENTES LABEFECIT MIHI: Iniuria lenoni tunc
 dolet, quum adiuncta damno est, ut supra:

Quando eum quaestum occeperis,

Accipienda et mussitanda iniuria adolescentium est. 10

Vel idcirco enumeratis contumeliis adiecit: *Etiam insuper de-
 fraudet?* Et vide, ut eadem, quae dixit supra, repetat, sed ar-
 dentius tamen et cum ἀνέξει. Sic Virgilius in maius repe-
 tit, quod non semel dicit.

V. 37. COLAPHIS TUBER EST TOTUM CAPUT: TUBER est ge- 15
 nus cibi collectum ex tumentibus et quasi praegnantibus arenis.
 Plus autem hic, quam supra, dixit. Supra enim dixit: *Plus
 quingentos colaphos infregit mihi*, hic vero: COLAPHIS TUBER
 EST TOTUM CAPUT.

V. 38. ETIAM INSUPER DEFRAUDET: Ἀνέξει apta lenoni 20
 avaro. Nam honestior persona non hunc ordinem faceret. *¶*
 DEFRAUDET: Fraude decipiat. *¶* NUSQUAM ABEO: Hoc dictum
 vim habet comminantis, nisi illud cum contemptu susceperit Sy-
 rus. *¶* UT LUBET: Negligenter servus respondet, ut rogetur a
 lenone. 25

V. 39. NUM QUID VIS, QUIN ABEAM: Haec est plena locu-
 tio. Nec NUMQUID vis desiderat supplementum, et hoc uti dicto
 discedentes solent. QUIN nunc quare non significat. *¶* IMMO
 HERCLE HOC QUAESO, SYRE, UTUT HAEC SUNT FACTA: Ipse sibi
 satisfacit. UTUT enim quoquo modo significat, diverticulum 30
 ad preces faciens.

V. 40. POTIUS, QUAM LITES SEQUAR: Quia dixerat Aeschi-
 nus: *Nunc vide utrum vis, argentum accipere an causam me-
 ditari tuam.*

Meum mihi reddatur: sáltem quanti emptást, Syre.
 Scio té non usum antehác amicitíá mea:
 Memorém me dices ésse et gratum. SY. Sédulo
 Faciám. Set Ctesiphónem video: laétus est
 De amíca. SAN. Quid, quod te óro? SY. Paullispér
 mane. 45

V. 42. Scio nón te esse usum antehác amicitíá mea.

V. 41. MEUM MIHI REDDAT: Sortem, quam solam supra recusabat. Et oratorie. Non enim *quanti emi* dixit, sed invidiose: MEUM MIHI REDDAT. *Ἴ* SALTEM: Τὸ ἔοχατον. Nantum est autem a captivis SALTEM, qui nihil aliud praeter salutem a victore petunt.

V. 42. SCIO NON TE USUM ANTEHAC AMICITIA MEA: Figura ἀξιοπρωτία, per quam ostendit se fideliter promittere, quod promittit. Virgilius:

10 *Scio me Danaís e classibus unum,
 Et bello Iliacos fateor petiisse penates.*

V. 43. MEMOREM ME DICES: Figurata est inducta promissio praemiorum. Et bene utrumque narrat. Nam non continuo, qui memor est, etiam gratus est. Memor enim est, qui apud se meminit, gratus, qui meruit hoc nomine vocari, 15 dum vicem reddit. Nam multi sunt memores, ingrati tamen. *Ἴ* SEDULO FACIAM: Sic promittit, ut nihil sua interesse credatur. *Ἴ* SEDULO: De industria, sine dolo.

V. 44. SED CTESIPHONEM VIDEO: LAETUS EST DE AMICA: Adventus in proscaenium personarum consulto consilio finguntur 20 a poeta, tamquam superveniant aliis rebus in medio positis, quae ipsarum interventu finiantur, et mire, quasi ex argumento sit, ut futuri actus sui, ante quam loqui incipiant, describantur. *Ἴ* LAETUS EST DE AMICA: Hoc lentius et summissee.

V. 45. QUID? QUOD TE ORO: Deest agis seu deest ego. 25 *Ἴ* QUOD TE ORO: Aut si quid aut propter quod subintelligimus, ut sit: Quid mihi non respondes de eo, propter quod te oro, aut si quid te oro? Et quam bene fastidiosum leonem facit Syrus, ut optans ille desperando viginti minas accipiat. Nam et supra non intendenti dicit totiens in uno sensu 30 hoc idem Syrus. *Ἴ* DE AMICA: Potest hoc et interrogative pronuntiari.

V. 8. Virgilius Aen. lib. III. v. 602. :

ACTUS SECUNDI SCAENA TERTIA.

CTESIPHO. SYRUS.

CTES. Abs quívis homine, quom ést opus, beneficium
accipere gaúdeas:

Verum énim vero id demúm iuvat, si quem aéquomst
facere, is béne facit.

O fráter, frater, quíd ego nunc te laúdem? satis certó
scio,

V. 3. *quíd ego te nunc laúdem?*

V. 1. ABS QUIVIS HOMINE, QUUM EST OPUS, BENEFICIUM
ACCIPERE GAUDEAS: In hac scaena gratiarum actio est ex per-
sona eius, qui praestitit, et eius, cui praestitum est, et ex ipsius
pretii quantitate. Nam omne, quod geritur, aut in rebus est
aut in personis aut in attributis eorum. *¶* ABS QUIVIS HOMINE: 5
Bene sic coepit dicturus: O FRATER, FRATER. Et QUI secundum
regulam dixit, quia dicimus QUIBUS. Ceterum a *quo quis* facit,
non *quibus*. Et incerta distinctio est: QUUM EST OPUS ACCI-
PERE BENEFICIUM, vel QUUM BENEFICIUM EST OPUS. Hoc vetus
est, illud communiter. 10

V. 2. ID DEMUM IU VAT: Ostendit plus esse, quod iuvat, quam
gaudium. *¶* IS BENE FACIT: BENE subaudiendum est bis numero.

V. 3. O FRATER, FRATER: Virgilius:

Et fratrem ne desere frater.

Unum relatum est ad appellationem, alterum ad laudem. Et 15
subdistinguendum, ut videatur quaesivisse, quid ultra diceret, et
plus invenire se non potuisse, quam FRATER. *¶* QUID EGO NUNC
TE LAUDEM: QUID, propter quid. Et NUNC TE τῷ ἰδιωτισμῷ
additum est de superfluo, ut,

Tu nunc Carthaginis altae

20

Fundamenta locas?

¶ QUID EGO NUNC TE LAUDEM: Quia laus genus causae est, quod
non adhibetur, nisi dubiae rei. *¶* QUID EGO NUNC TE LAUDEM:
Distinguendum. QUID autem pro *ut quid*.

V. 13. *Virgilius Aen. lib. X. v. 600.*

V. 19. *ut Virgilius Aen. lib. IV. v. 265.*

Numquam ita magnifice quidquam dicam, id virtus quin superet tua.

Itaque unam hanc rem me habere praeter alios praecipuam arbitror, 5

Fratrem homini nemini esse primarum artium magis principem.

SY. O Ctésipho. CTES. O Syre, Aeschinus ubi est? SY.

Ellum, te expectat domi. CSES. Hem.

SY. Quid est? CTES. Quid sit? illius opera, Syre, nunc vivo. Festivum caput,

V. 5. praeter alias.

V. 4. NUMQUAM ITA MAGNIFICE: Deest quod, ut sit, quod numquam ita magnifice. Duplex causa est omittendae laudis, si res aut nimium mala est aut nimium bona. *SY* ID VIRTUS QUIN SUPERET TUA: Bona περίφρασις. VIRTUS TUA potius, quam TU.

5 V. 5. ITAEQUE UNAM HANC REM ME HABERE: ITAEQUE et subiunctivum potest esse media syllaba correpta et praepositivum producta eadem syllaba, ut sit ITAEQUE.

V. 6. FRATREM: Nove dixit unam rem FRATREM. Sed ego puto FRATREM non subdistinguendum, sed legendum contexte 10 usque ad PRINCIPEM. Nam si distinxeris FRATREM, erit bis, ut arbitror, subaudiendum et supra et infra. Quod si FRATREM inferioribus iunxeris et cum admiratione pronuntiabitur et subaudietur: quam mihi. Hanc sane locutionem scire debemus propter personam elaboratam. Nam nimium gaudet et rusticus adolescens 15 est, qui laudare conatur Aeschinum, quasi titubans et pene balbutiens. *SY* HOMINI NEMINI: Nove auribus nostris, sed veterum consuetudine locutus est. Nam quum NEMINI hominem significet, quid opus fuit dicere HOMINI NEMINI? Sed, ut diximus, figura est ἀρχαϊσμός.

20 V. 7. O CTESIPHO: Mire coepit gaudium significans: O CTESIPHO. *SY* O SYRE: Ille ut praevidens, hic, ut qui non praeviderit, O dicit. *SY* O SYRE, AESCHINUS UBI EST: Bene statim de illo, cui agebat gratias, loqui coepit. *SY* ELLUM: Ecce illum, vel pronomen est vel adverbium demonstrantis. Alii interrogative legunt, ut sit: *Ellum dicis?* TE EXPECTAT DOMI, ut sit ELLUM pronomen, id est illum. Nam et illum et ellum et ollum veteres dixerunt. *SY* DOMI: Adverbium est in loco. *SY* HEM: Interiectio est laetantis.

V. 8. QUID SIT?: Deest quaeris. Sed est admirantis magis quam interrogantis. *SY* ILLIUS OPERA: Dicendo OPERA et corporeum laborem Aeschini ostendit et religionem, ut:

V. 31. ut] Virgilius Aen. lib. VII. v. 331.

Quin ómnia sibi póst putarit ésse prae meo cómodo:
Maledícta, famam, méum amorem et peccátum in sese
tránstulit. 10

V. 9. *Quine ómnia sibi póst putavit ésse prae meo cómodo.*

*Hunc mihi da proprium, virgo satu nocte, laborem,
Hanc operam.*

Hanc religionem ait, ut:

Annuæ magnæ

Sacra refer Cereri laetis operatus in herbis.

5

¶ ILLIUS OPERA, SYRE, NUNC VIVO: O miram amplificationem beneficii. Non dixit: *illius opera amicam habeo*, sed quod satis grave et satis amatorium: ILLIUS OPERA NUNC VIVO, inquit. ¶ FESTIVUM CAPUT: Huic contrarius sensus est: *Ridiculum caput*. Alii putant FESTIVUM CAPUT non Aeschini intelligendum, 10 sed orationis, quam habet Ctesipho, agens gratias fratri. Ita in Eunucho: *Quam venuste, quod dedit principium adveniens*. Quod si est, nihil potest supra hanc laudationem. Nam supra hoc factum erit accipiendum. Sed male. Nam *caput Aeschini*, id est, ipsum Aeschinum, ut in toto pars sit per *συνεδοχὴν*, in 15 qua figura et pars pro toto ponenda est, quae aut eminet ex toto aut maioris pretii est ad id, quod agitur. Quod ipsum sic esse observatum a bonis auctoribus, si exempla *συνεδοχῆς* penitus considerare studes, invenies.

V. 9. QUIN OMNIA: Admirative QUIN, et sic pronuntiant 20 dum QUIN, τὸ παρέλκον usque ad MALEDICTA, FAMAM. ¶ PRAE MEO COMMODO: Id est, mei commodi comparatione, ut in Eunucho: *Hic ego illum contempsi prae me*, id est, mei comparatione.

V. 10. MALEDICTA, FAMAM: MALEDICTA aut lenonis aut 25 Demeae, FAMAM autem populi. Nam si aliter acceperis, idem maledictum videbitur et mala fama. ¶ MEUM AMOREM ET PECCATUM: De rapienda meretrice et amanda. ¶ MEUM AMOREM ET PECCATUM: Quum dixisset OMNIA, duo tantum intulit: MALEDICTA et FAMAM, ut: 30

Omnia Mercurio similis, vocemque coloremque.

Et hoc, ut sit defectus quidam intelligendus ex affectu gratias agentis. ¶ IN SE TRANSTULIT: Pulcra παρασκευή, qua erratura est Sostrata circa Aeschinum, quem ad modum iam erravit Demea eo, quod ab illo credidit amari meretricem. 35

V. 3. ut Virgilius Georg. lib. I. v. 338.

V. 12. in Eunucho Act. III. sc. 2. v. 5.

V. 23. in Eunucho Act. II. sc. 2. v. 8.

V. 30. ut Virgilius Aen. lib. IV. v. 558.

Nil póte supra. Quidnám foris crepuit? **SY.** Máne, mane, ipse exít foras.

V. 11. *Níl súpra pote. nam quíd foris crepuit? SY. máne mane. ipse exít foras.*

V. 11. NIHIL POTE SUPRA: Ἐλλειψς per admirationem est. Subaudiendum est enim vel *esse* vel *dici*. Ut POTE pro *potis* et *mage* pro *magis*, τῷ ἀρχαϊσμῷ. *Ι* QUIDNAM? FORIS CREPUIT: Resonuit, ut *decrepiti* dicti sunt clamosi senes. 5 FORIS singularis numeri, nominativi casus. *Ι* MANE: MANE gaudentis est hoc dictum, non operiri iubentis.

ACTUS SECUNDI SCAENA QUARTA.

AESCHINUS. SANNIO. CTESIPHO. SYRUS.

AES. Ubi est ille sacrilegus? SAN. Men quaerit? nūm
quidnam effert? occidi:

Nil video. AES. Ehem, opportune: te ipsum quaero:
quid fit, Ctésipho?

In tuto est omnis res: omitte véro tristicium tuam.

V. 1. *Me quaerit.*

V. 1. UBI ILLE EST SACRILEGUS?: Mire Aeschinus servat
adversus lenonem superbiam, qua ostenditur tanto esse alienior
ab amoribus meretricis, quanto audacior in lenonem. *¶ MEN*
QUAERIT? NUMQUIDNAM EFFERT: Sperat nunc leno se aliquid
accepturum propter convitium, ut alibi: *Minis viginti tu illam 5*
emisti, quae tibi res vertat male. Argenti tantum tibi dabitur.
Et vide quanti faciat leno prae lucro iniuriam, qui se sacrilegi
nomine significari non solum non dolet, sed etiam cupit. Opor-
tet autem MEN *QUAERIT* cum quadam gesticulatione et subsulta-
tione sperantis lenonis ad hoc se quaeri, ut accipiat, pronun- 10
tiare. *¶ OCCIDI: NIHIL VIDEO: OCCIDI,* non quia sacrilegus di-
ctus est, sed quia nihil accipit. Et simul gestum considera lo-
quentis ex verbis. *¶ OCCIDI: NIHIL VIDEO:* Mire hoc verbo ap-
paret in vultu lenonis et spem mortuam et extinctum gaudium.
Nam et apta est ἔλλειψις haec dicentis: *OCCIDI: NIHIL VIDEO. 15*
Neque enim addidit *proferri* aut quid tale.

V. 2. *EHEM:* Interiectio repentinae rei. *¶ OPPORTUNE, TE*
IPSUM QAERITO: Ἀσύνδετον: deest *venisse*. Non enim sequenti
nectitur. *¶ QUID FIT, CTESIPHO?: QUID FIT* blandum initium est.
Non enim nunc interrogat, quum ipse dicat: *IN TUTO EST OMNIS 20*
RES. Sic ipse mox in subditis: *Iam nunc haec tria addidi pri-*
imum praeter naturam: O noster, quid fit, quid agitur?

V. 3. *IN TUTO EST OMNIS RES:* Quasi amatori omne
dixit negotium de amica. An OMNIS RES et lenonis iur-

V. 5. *ut alibi]* supra Act. II. sc. 1. v. 37 sq.

V. 21. *in subditis]* infra Act. V. sc. 5. v. 3 sq.

CTE. Ego illam hércle vero omítto, qui quidem te há-
beam fratrem: o mi Aéschine,

O mí germane: ah véreor coram in ós te laudare ám-
plius, 5

Ne id ádsentandi mágis, quam quo habeam grátum, fa-
cere exístumes.

AES. Age, inépte, quasi nunc nón norimus nós inter nos,
Ctésipho.

Hoc míhi dolet, nos péne sero scísse et pene in eúm locum
Redísse, ut si omnes cúperent, nil tibi póssent auxiliárier.

V. 8. *Hoc míhi dolet, nos paéne sero scísse, et in eum rém locum.*

V. 9. *tibi nil póssent auxiliárier.*

gium et suspicio patris Demeae simul? *¶ OMITTE*
VERO: VERO abundat aut correptivum est iamdudum non omit-
tentis.

V. 4. EGO ILLAM HERCLE VERO OMITTO: Apparet non nunc
5 primum dici Ctesiphoni ab Aeschino: *Omitte vero tristitiam*
tuam, nec nunc primum responsum: OMITTO. Et ideo additum
est: HERCLE VERO, quia nunc demum data est plena securitas.

*V. 3. TRISTITIAM TUAM: Sic dixit quasi nimiam.

*V. 4. QUI QUIDEM TE HABEAM FRATREM: Acuendum TE.

10 V. 5. O MI GERMANE: Mi meus, sed vocativo dixit casu.
¶ CORAM IN OS TE LAUDARE AMPLIUS: CORAM ad ipsum perti-
net, quem laudat, et ad eos, qui audiunt: IN OS ad
ipsum, qui laudatur. Nam CORAM LAUDAT, qui non tacet apud
alios et hoc agit non per epistolam, sed ipse praesens: IN OS,
15 qui apud ipsum loquitur, quem collaudat. *¶ LAUDARE AMPLIUS:*
Quam laudavit.

V. 6. NE ID ASSENTANDI: Antiqua ἔλληνις. Deest enim
causa. *¶ ASSENTANDI:* Adulandi. Et utrum deest *causa* an
absolute sic dicitur? *¶ NE ID ASSENTANDI:* Specta, si non rusti-
20 cus adolescens est et purissimae simplicitatis, adeo ut etiam velle
laudare fratrem nimio pudore non possit, hoc solo, quia prae-
sens est, quum illum nimium laudarit absentem. *¶ QUAM QUOD*
HABEAM GRATUM: Varie. Non enim intulit, quas gratias agenti.
¶ QUOD: Quia.

25 V. 7. AGE, INEPTÆ: Non est iniuria, quia et maior frater
est et blanda dicturus.

V. 8. HOC MIHI DOLET: *Τῷ ἰδιωτισμῷ* MIHI DOLET pro
doleo. Et *dolet* bis subaudiendum est. *¶ ET PENE IN EUM LOCUM*
REDÍSSE: Insinuatio beneficii ex periculo et difficultate ob tempus.

30 V. 9. UT SI OMNES CUPERENT: Non, si ego tantum modo,
aliis adversantibus.

CTE. Pudébat. AES. Ah, stultítiaſt iſtaec, nón pudor, tam
ob párvolam 10
Rem péne e patria: túrpe dictu: deós quaeso ut iſtaec
próhibeant.

CTE. Peccávi. AES. Quid aít tándem nobis Sánnio? SY.
Iam mítis est.

AES. Ego ád forum ibo, ut hunc absolvam: tu íntro ad
illam, Ctésipho.

SAN. Syre, íſta. SY. Eamus: námque hic properat ín
Cyprum. SAN. Ne tám quidem:

V. 10. PUDEBAT: Deest *fateri*. *I* STULTITIA EST ISTAEC:
Hoc scilicet non fateri ei, qui ipse patri numquam quid-
quam celaverit. *I* TAM OB PARVOLAM REM: Ergo diminutivis
adiungitur TAM particula et deest *perire*, sed τῷ εὐφημισμόῳ ta-
cetur. *I* TAM OB PARVOLAM REM: Id est, meretricem. Et 5
bene hic dicit Aeschinus, quasi qui maiora expertus sit, id est,
vitium virginis.

V. 11. PENE E PATRIA: Deest *fugere*, quia amatores co-
mici cito comminantur patriam se deserturos, ut amicas sequan-
tur. *I* PENE E PATRIA: Αποσιώπησις εὐφημισμού χάριν. Me- 10
nander mori illum voluisse fingit, Terentius fugere.
I TURPE DICTU: *Te fugere* scilicet, et deest *est*. *I* UT ISTAEC
PROHIBEANT: Id est exsilium fugamque patriae.

V. 12. PECCAVI: Approbavit ex periculo magnitudinem
beneficii. *I* QUID AIT TANDEM NOBIS SANNIO?: NOBIS τῷ ἰδιω- 15
τισμῷ additum est. Non enim NOBIS intelligendum est. *I* IAM
MITIS EST: Quia debacchatus est supra leno, IAM MITIS
EST dixit.

V. 13. EGO AD FORUM IBO: Tunc enim in foro et de men-
sae scriptura magis, quam ex arca domoque vel cista pecunia 20
numerabatur. *I* UT HUNC ABSOLVAM: Id est, ut hunc reddito
sibi pretio dimittam. Nam velut ligati sunt, quibus debetur ali-
quid. Dicuntur autem et illi solvi, qui quum debitores pretiorum
fuerint, pecuniam reddunt debitam. Est ergo ABSOLVAM a me
solvam. An iocatur in tristitia lenonis, qui illum cum barba 25
lenonia et maesto vultu sequitur tamquam reus. *I* TU INTRO
AD ILLAM, CTESIPHO: Bona ἄλλειψις, significans laetitiam po-
tiundae meretricis.

V. 14. SYRE, INSTA: Iam Syrus, non ut adiuvet, sed ut
instante adiuvet, rogatur. *I* EAMUS: NAMQUE HIC PROPERAT: 30
Hoc clamat Syrus, ut et beneficium ostendat sane, et ut rursus
lenonem de profectione conterreat. *I* NE TAM QUIDEM: Hoc a
lenone inconstanter dicitur, ut perturbatio metuentis magnum

Quamvis etiam maneo otiosus hic. SY. Reddetur: né time. 15
 SAN. At ut omne reddat. SY. Omne reddet: táce modo
 ac sequere hác. SAN. Sequor.

CTE. Heusheús, Syre. SY. Ehem, quid est? CTE. Óbsecro
 te hercle hóminem istum inpuríssimum
 Quam primum absolvitote: ne si mágis inritatús siet,
 Aliqua ad patrem hoc permánet, atque ego túm perpe-
 tuo périerim.

V. 18. CT. obsecro hercle te, hóminem istum inpurissimum.

damnum possit ostendi. *I* NE TAM QUIDEM: TAM pro tantum,
 an TAM pro tamen? et deest: *Dicas me properare* aut *propero*,
 ut sit etiam adverbium hortantis vel consentientis.

V. 15. QUAMVIS ETIAM: Pro in quantum vis. ETIAM
 5 particula utrum consentientis adverbium an coniunctio,
 qua significat et properare se et non in tantum, ut ne-
 gligat, quod sibi debetur. *I* MANEO OTIOSUS HIC: Hoc
 separatim inferendum est, quasi pertinaciter asseverantem leno-
 nem instaturum se exclamationem * facere denotetur. *I* MANEO
 10 OTIOSUS HIC: Dixerat enim *propero* et rursum consenserat in
 Syri verba *properasse se* dicentis. *I* REDDETUR, NE TIME:
 Quod desperaverat leno, Syri ostendit sermo.

V. 16. UT OMNE REDDAT: Propter illud, quod Syrus dixe-
 rat: *dividuum face*. Et probatum est completumque, quod ait:
 15 *Cupide accipiat faxo*. Et hoc ipsum cum trepida et vultuosa
 supplicatione pronuntiandum est. *I* TACE MODO AC SEQUERE
 HAC: Sic ait Syrus, quasi nunc lenonem doceat, quae sit ars
 non perdendi. Et totum cum supercilio praestantis magnum be-
 neficium dicit. *I* SEQUOR: Hoc responso leno satis commitiga-
 20 tus ostenditur.

V. 17. HEUSHEUS, SYRE!: Ex argumento est ostendere,
 quantum timeat Ctesipho saevum patrem. *I* HEUSHEUS: Vox
 est de longinquo revocantis. *I* OBSECRO TE HERCLE HOMINEM
 ISTUM IMPURISSIMUM: Satis mansuete, quasi lenonem aut non
 25 possit rusticus aut non audeat dicere, HOMINEM dixit. *I* ISTUM IN-
 PURISSIMUM: Avarissimum, et totum cum execratione lenonis.

V. 18. QUAM PRIMUM ABSOLVITOTE, NE SI MAGIS IRRI-
 TATUS SIET: Velut clamet scilicet, et proprie de lenone, quem
 irritari dicit ut canem. Nam irritari proprie canes dicuntur.
 30 Lucilius de litera r:

Irritata canis quod homo quam planius dictat.

Lenonem autem timet Ctesipho, ut rusticus, ut sub patre duro,
 ut amator.

V. 19. ALIQUA AD PATREM HOC PERMANET: Non dicit, quid,

SY. Non fiet: bono animo és: tu cum illa te intus ob-
lecta interim, 20

Et lectulos iube stérni nobis ét parari cétera:

Ego iám transacta ré convortam mé domum cum obsónio.

CTE. Ita quaéro: quando hoc béne successit, hílare hunc
sumamús diem.

sed nos intelligimus raptum puellae significari. *I* ALIQUA
AD PATREM HOC PERMANET: Proprie secretum latens latici com-
paratur, intra vas clausum existenti, quod, quum effunditur,
manat. Sic et alibi de committendis secretis loquens: *Plenus*,
inquit, *rimarum sum: hac atque illac perfluo*. *I* ATQUE EGO 5
TUNC PERPETUO PERIERIM: Quasi et nunc se periisse sentiat, sed
non perpetuo.

V. 20. NON FIET, BONO ANIMO ESTO: Ut illi liberalis timor
est, ita Syro servilis confidentia. *I* TU CUM ILLA TE INTUS
OBLECTA: Moraliter ILLA dictum est, ut: *Daturne illa hodie* 10
Pamphilo? et: *Illa quidem mea erit*. *I* TU CUM ILLA TE INTUS
OBLECTA: Honestè explicavit turpe dictu.

V. 21. ET LECTULOS IUBE STERNI NOBIS: Servis. Nihil tam
comicum. Et vide ut totum superbe ac magnifice loquatur Syrus.

V. 22. CONVERTAM ME DOMUM: CONVERTAM magnifice di- 15
etum. Verbum est enim magni moliminis et agminis ingentis.
Nam convertere se dicitur, quem pompa praecedat, et impe-
rator proprie convertit exercitum. Et hoc spectatur, ut moribus
arrogantes servi sint, quum laetantur.

V. 23. ITA QUAESO: QUANDO HOC BENE SUCCESSIT: Volunt 20
quidam et hunc versum Syri personae adiungendum, sed Ctesi-
phonis verba esse ex subditis planum est, cum dicit: *Hunc diem
misere nimis cupio, ut coepi, perpetuum in laetitia degere*.

ACTUS TERTII SCAENA PRIMA.

SOSTRATA. CANTHARA.

SO. Óbsecro, mea nùtrix, quid nunc fiet? CAN. Quid
fiát rogas?

Recte édepol spero. SOS. Módo dolores, méa tu, occi-
piunt prímulum.

CAN. Iam núnctimes, quasi núnquam adfueris, nún-
quam tute pépereris?

V. 3. *quasi núsquam adfueris.*

V. 1. OBSEURO, MEA NUTRIX: Haec scaena tragoediae or-
dinem servat. Nam tragoedia in tria dividitur, expectatio-
nem, gestum et exitum. Hic ergo expectatio est,
in Getae nuntio gestus, in planctu Sostratae exi-
tus. *OBSEURO, MEA NUTRIX: Hinc demonstratur, qui sit*
maternus affectus, quam grata in dominos servorum fides sit,
eundemque laborem et dolorem esse ex falsis et veris malis. *OBSEURO, MEA NUTRIX: Personae aut suis verbis aut aliorum*
insinuantur. Ex suis, ut nunc persona Sostratae: ex alienis,
10 ut initio Aeschini persona ex Micionis oratione ac Demeae. *OBSEURO, MEA NUTRIX, QUID NUNC FIET: MEA nunc pro blandi-*
mento ponitur. *QUID NUNC FIET: Imploratio est magis trepi-*
dantis quam ignoratio et interrogatio. Namque illius nutrix
est, quippe anicula est. Sed sapientior nutrix est, quam domina
15 sua. Ipsum etiam, quod dicit NUTRIX, honorificum est, ut:

Annam cara mihi nutrix huc siste sororem.

Sunt enim nomina ad aliquid, quibus nos tamen velimus ab
omnibus appellari, ut *magister, medicus, orator.*

V. 2. MODO DOLORES MEA TU OCCIPIUNT PRIMULUM: Evi-
20 denter hic MODO temporis praesentis adverbium est. Et rursus
MEA TU blandimentum est, sine quo non progreditur colloquium
feminarum et maxime trepidantium. *PRIMULUM: Initium et*
ipsa origo dolorum diminutive demonstrata est. Non enim PRI-
MUM, sed PRIMULUM dicit.

25 V. 3. NUNQUAM TUTE PEPPERERIS: Vide προπαρασχεῖν

V. 15. ut Virgilius Aen. lib. IV. v. 634.

SOS. Miserám me, neminem hábeo: solae súmus: Geta autem hic nón adest:

Néc quem ad obstetricem mittam, néc qui adcersat Aéschinum. 5

CAN. Pol is quidem iam hic áderit: nam numquam ún timermittit diem,

Quin sémper veniat. SOS. Sólus mearum míseriarum est rémedium.

V. 5. *Nec est quem ad obstetricem mittam, nec qui adcersat Aéschinum.*

V. 7. *mearum est miseriarum.*

doloris. Nihil mali adhuc secutum est et iam sic turbatur Sostrata. *I AM NUNC TIMES, QUASI NUMQUAM ADFUERIS, NUMQUAM TUTE PEPPERERIS: Docte duo proposuit, quibus experientes scientesque rerum sumus, videre et pati. Virgilius sic:*

Quaeque ipse miserrima vidi, 5

Et quorum pars magna fui.

TUTE autem pro *tu*: *παρέλκων* est, quod si recitatur, *tu* facit *tute* et *tutemet* et *tutemet ipse*.

V. 4. SOLAE SUMUS: Quom hoc nomen singularitatis sit, mire SOLAE pluraliter dixit. NEMINEM HABEO: SOLAE SUMUS: GETA AUTEM HIC NON ADEST: Muliebriter queritur et ex perturbatione sua aestimans, metu multa facit ea, quae pauca sunt. *I GETA AUTEM HIC NON ADEST: Hic apparatio est, ut ostendatur absens, qui superventurus est.*

V. 5. NEC QUEM AD OBSTETRICEM MITTAM: Deest *habeo*. 15 Sed in consuetudine est sic loqui, cum utrumque nobis, non alterutrum deesse conquerimur.

V. 6. NUMQUAM: Pro *non*. Et SEMPER non ad omne tempus rettulit: nam qui potest? sed ad omnes dies secundum quod ait: NAM NUMQUAM UNUM INTERMITTIT DIEM. 20

V. 7. SOLUS MEARUM MISERIARUM: Bona locutio.

*V. 4. MISERAM ME: Proprium est mulierum, cum loquuntur, aut aliis blandiri, ut:

Annam cara mihi nutrix huc siste sororem,
aut se commiserari, ut: 25

Miserae hoc tamen unum

Exsequere, Anna, mihi.

Nam haec omnia muliebria sunt, quibus pro malis ingentibus quasi in acervum rediguntur et enumerantur nullius momenti

V. 23. *ut] Virgilius Aen. lib. IV. v. 634.*

V. 25. *ut] Virgilius Aen. lib. IV. v. 420.*

CAN. É re nata mélius fieri haud pótuit, quam factum
 ést, hera,
 Quándo vitium oblátum est, quod ad illum ádtinet po-
 tíssimum,
 Tálem, tali génere atque animo, nátum ex tanta fámí-
 milia. 10

V. 8. É re natae mélius fieri haut pótuit quam factum ést, era.

querelae. *¶* NEMINEM HABEO: Quid enim opus est? aut cur
 nunc quereris? *¶* SOLAE SUMUS: Numquam pluraliter SOLAE.
¶ GETA AUTEM HIC NON ADEST: Veniet.

*V. 5. NEC QUEM AD OBSTETRICEM MITTAM, NEC QUI AC-
 5 CERSÁT AESCHINUM: *Habeo* subauditur, et magis a trepidante
 quam rationabiliter dicitur. Nam refellit hoc totum nutrix
 Canthara.

V. 8. E RE NATA: Sic proprie dicimus de iis, quae con-
 tra voluntatem nostram acciderunt, ut nunc vitium virginis. Ergo
 10 E RE NATA ex vitio virginis. Sic Lucilius, *p. i. i. Hic*
e re nata sic eius dedit: haud malus est. Et sic maluit dicere,
 quom non Aeschino culpam, sed potius casui attributam vellet.
 Est autem ordo: Nihil potuit melius e re nata fieri,
 quam id, quod factum est, hera, ut quando quidem
 15 vitianda erat virgo, ab eo vitiaretur, qui erat ex-
 petendus ad matrimonium. Sensus enim hic est: Est
 quidem malum vim fieri virgini, sed ex condi-
 cione eius, quae vitiata sit, nihil potuit melius
 evenire, quam quod contigit, ut ab eo vitiaretur.
 20 cuius nos non poeniteret. Intelligere autem debemus:
 FIERI et FACTUM ESSE pro *evenit* et *contigit* dici. *¶* MELIUS
 FIERI HAUD POTUIT: Si FIERI pro *evenit* acceperis, erit conse-
 cutio locutionis: sin minus, deerit, *quantum intelligo*, ut sit:
E re nata quantum intelligo.

25 V. 9. QUANDO VITIUM OBLATUM EST: Hoc est, E RE NATA.
¶ OBLATUM EST: OBLATUM dicitur, quod offertur invito. *¶*
QUOD AD ILLUM ATTINET POTISSIMUM: Quasi vitium oblatum
 sit potissimum, hoc est, bonum, sed ex persona eius, qui
 obtulit vitium, factum est bonum, quod per se ipsum malum est.
 30 Et hoc est, quod melius haud fieri potuit, quam factum est. IL-
 LUM autem dicit, Aeschinum scilicet. POTISSIMUM autem su-
 perlativum est ab eo, quod est *potis* et *potius*. Sic enim facit:
Potis, potius, potissimum. Et QUOD modo exceptionem signifi-
 cat, ut sit: *Quantum ad illum attinet*, id est, Aeschinum.

35 V. 10. TALI GENERE: Laus, ante illum talem, et
 tali animo in illo. Et GENUS iam ad vivos pertinet, fami-

SOS. Íta pol est, ut dícis: salvos nóbis deos quaeso út siet.

lia etiam ad defunctos. Alii genus ad nobilitatem referunt, familiam ad copias, unde et *paterfamilias* dicitur, ut sit: *Ex tanta familia*, ex tam divite domo. Haec omnis *παρέχρασις* tragica est gaudiorum introductio ante funestissimum nuntium. *¶ TALEM*: Scilicet a corpore, a forma, a pulcritudine. *¶ TALI GENERE*: Id est, ab iis, quae extrinsecus sunt, id est, honestate generis. *¶ ATQUE ANIMO*: Id est, sapientia, modestia. Hoc modo igitur nihil praetermisit in laude.

V. 11. SALVOS NOBIS DEOS QUAESO UT SIET: Quia talis est, nihil ad vota praeter salutem opus est.

ACTUS TERTII SCAENA SECUNDA.

GETA. SOSTRATA. CANTHARA.

GET. Nunc illud est, quod si omnes omniá sua consilia
cónferant,

Atque huíc malo salutem quaerant, aúxili nihil ádferant,
Quod míhiq[ue] heraeq[ue] filiaeque heríli est. Vae misero
míhi,

Tot rés repente circúmvallant, únde emergi nó[n] potest:

V. 1. *quod si omnia omnes sua consilia cónferant.*

V. 1. NUNC ILLUD EST, QUOD SI OMNIA: Hic locus secundum artem comicam servum currentem exprimit et nuntiantem mala. Maxima itaque pars scaenae motoria est. Significat autem: Nunc tale negotium est, nunc tale periculum est, 5 aut vero consignificationem temporis habet, ut si diceret, quando aut quo tempore. *¶* NUNC ILLUD EST: Utrum periculum an tempus? Est enim ἔλλειψις. *¶* QUOD SI OMNES OMNIA SUA CONSILIA CONFERANT: Ὑπερβολή cum παρονομασία OMNES OMNIA. Hinc Cicero: *Omnes in hoc iudicio conferant omnia.*

10 V. 2. SALUTEM QUAERANT: Non remedium, ut aegro, sed ut pereunti SALUTEM. Et nove dicit MALO SALUTEM pro *contra malum*. *¶* AUXILII NIHIL ADFERANT: Mire de proximo repetitum est παρόμοιον, id est, CONFERANT et AFFERANT. Hoc convenit praesertim stomacho minus verba curantis. Sic supra: 15 OMNES OMNIA.

V. 3. QUOD MIHIQUE HERAEQUE FILIAEQUE: Mira in servo fides, quom primum se ponat in herili malo, et post se matrem, in ultimo puellam. *¶* QUOD MIHIQUE HERAEQUE FILIAEQUE HERILI EST: Πολυσύνδετον secundum, ut:

20 *Omnia secum*

Armentarius Afer agit tectumque laremque

Armaque Amyclaeumque canem Cressamque pharetram.

¶ VAE MISERO MIHI: Ἐμπαθῶς σχετλιάζει.

V. 4. TOT RES REPENTE CIRCUMVALLANT: CIRCUMVALLANT

V. 19. *ut] Virgilius Georg. lib. III. v. 343.*

Vis, egestas, iniustitia, solitudo, infamia. 5
 Hocine saeculum? o scelera! o genera sacrilega! o hominem impium!

se circa nos et stipant se invicem. Nam circumvallamus nos et alios. Tamen rara locutio est. Et CIRCUMVALLANT dixit, velut inimica acies contra nos, et ideo addidit: UNDE EMERGI NON POTEST. Cum impressio est hostium, sic dicitur, ut Salustius: *Pressi undique multitudine*. Cicero: 5
Qui semper premuntur et numquam emergunt. Et EMERGI nove. Nam *emerge* dicitur, non *emergeor*, sed ideo est usus, quia extra compositionem et *mergo* et *mergor* facit. § UNDE EMERGI NON POTEST: UNDE absolute, an deest illud? an UNDE pro ex quibus? 10

V. 5. VIS, EGESTAS, INIUSTITIA, SOLITUDO, INFAMIA: Hae res sunt, quae circumvallant: vis illata, egestas ipsius puellae: iniustitia iudicum illius temporis: solitudo a defensoribus: infamia ab iis, qui credunt pretio vitiatam. Nam et in subditis sic habes: 15
Quando ego conscia mihi sum neque pretium neque rem ullam intercessisse.

V. 6. HOCINE SAECULUM?: Ἦν ᾗθ' εἰ. Questurus de homine saeculum accusat prius, [ut a tempore mores increpet,] ut: *O tempora, o mores*. Et e contrario saecula in omnibus 20 rebus laudantur, ut:

Qua te tam lata tulerunt

Saecula.

§ HOCINE SAECULUM? O SCLERA! O GENERA SACRILEGA! O HOMINEM IMPIUM: Moris est nimis dolentibus incusare alia ex aliis. 25
 Virgilius:

*Quem complexa sui corpus miserabile nati,
 Atque deos atque astra vocat crudelia mater.*

Et:

Quem non incusavi amens hominumque deorumque? 30

§ O HOMINEM IMPIUM: Aeschinum scilicet, et hoc ἡθ' ἰκῶς. Nam semper ultimum ponimus eum, cui maxime irascimur, ut in Andria post accusatum socerum et vituperatam sponsam: *Nam quid ego dicam de patre?* Et in Phormione: *Itane tandem uxorem duxit Antipho iniussu meo?* Et post multa: *O 35 facinus audax! O Geta monitor!* Unde ille: *Vix tandem*, inquit.

V. 5. Cicero in *L. Catilinam* orat. II. Cap. 9. §. 20.

V. 20. et] Virgilius *Aen.* lib. I. v. 605.

V. 24. Virgilius *Ecl.* V. v. 21.

V. 28. Et] Virgilius *Aen.* lib. II. v. 745.

V. 32. in *Andria* Act. I. sc. 5. v. 17.

V. 33. in *Phormione* Act. II. sc. I. v. 1.

sos. Me miseram, quidnamst, quod sic video timidum
et properantem Getam?

GET. Quem neque fides neque iusiurandum neque illum
misericordia

Repressit neque reflexit: neque quod partus instabat prope:
Cui miserae indigne per vim vitium obtulerat. sos. Non
intéllego 10

V. 7. VIDEO TIMIDUM ET PROPERANTEM GETAM: TIMIDUM
perturbatum. Non enim timet, sed dolet. Sic Plautus
in Bacchidibus:

Nam ut ex navi vecta es, credo, timida es.

V. 8. QUEM NEQUE FIDES NEQUE IUSIURANDUM: Ordo est:
5 Hominem impium, quem neque fides neque iusiurandum. [Et saepe repetitum NEQUE] exaggerat crimen admis-
sum. ¶ QUEM NEQUE FIDES: Quia promisit. ¶ NEQUE IUS-
IURANDUM: Quia iuravit. ¶ NEQUE MISERICORDIA: Quia
vim intulit. ¶ NEQUE ILLUM: Secundum παράλογον. Nam
10 abundat ILLUM, ut:

Nunc dextra ingeminans ictus, nunc ille sinistra.

Et eius videlicet misericordia, quam amavit. ¶ NE-
QUE REPRESSIT: Ne auderet.

V. 9. NEQUE REFLEXIT: Ne faceret. Et sic hoc dictum
15 est, ut a Virgilio:

Num fletu ingemuit nostro, num lumina flexit,

Num lacrumas victus dedit aut miseratus amantem est?
et cetera.

Et, si non potuit reprimi, ne faceret, saltem, ut in peccando
20 esset mitior, debuit commoveri, sed melius, quod supra. ¶ NE-
QUE QUOD PARTUS INSTABAT PROPE: Ἀξηντικῶς addidit non tan-
tum mariti, sed etiam patris scelus.

V. 10. CUI MISERAE: Deest ei. ¶ INDIGNE: Impie, cru-
deliter, ut Virgilius:

25 *Quae causa indigna serenos*

Foedavit vultus?

¶ NON INTELLIGO SATIS QUAE LOQUATUR: Ad hoc Sostrata igno-
rans inducitur, ut malo nuntio repente feriat, et quia oportuit
ipsam priorem loqui, praesens loquitur: quia autem non est per-
30 denda tam suavis ἡθοποιία dolentis ad irascentem, ideo non
audit, ne ob illam Geta conservus loqui desinat.

V. 2. *Plautus in Bacchidibus Act. I. sc. 1. v. 73.*

V. 10. *ut] Virgilius Aen. lib. V. v. 457.*

V. 15. *ut a Virgilio] Aen. lib. IV. v. 369.*

Satis, quæ loquatur. CAN. Própius obsecro áccedamus,
Sóstrata. GET. Ah,

Me míserum, vix sum cónpos animi, ita árdeo iracúndia.
Nihil ést quod malim, quam íllam totam fámiliam dari
mi ób viam,

Ut ego íram hanc in eos évomam omnem, dum aégri-
tudo haec ést recens.

Satis mi id habeam súpplíci, dum íllos ulciscár modo. 15
Seni ánimam primum exstínguerem ipsi, qui íllud pro-
duxít scelus:

V. 14. *dum aegritudo est haec recens.*

V. 15. *Satis mi id habeam supplici: [dum illos ulciscar modo.]*

V. 11. SATIS QUAE LOQUATUR: Adhuc non audiente Geta hera loquitur: idcirco nec audit eam servus nec videtur ab eo Sostrata.

V. 12. VIX SUM COMPOS ANIMI: Aut VIX tandem aut VIX non, ut Lucilius:

Cárcer vix cárcere dignus. 5

¶ COMPOS ANIMI: Id est, competentis animi vel sani animi, cui contrarium est: *impos animi*. Salustius: *Neque animo neque lingua satis compotem*, cum de amente Septimio loqueretur. Alii *compotem animi compositum animo* intelligunt.

V. 13. QUAM ILLAM TOTAM FAMILIAM: Hic nunc tam culpa 10 familiae, quam scelus Aeschini ostenditur, propter quem omnes cruciandi sunt.

V. 14. IRAM HANC: HANC interdum pro qualitate, interdum pro quantitate accipimus, interdum pro utroque, ut:

Tuaque animam hanc effundere dextra? 15

Et:

Hunc ego te, Euryale, aspicio?

Sed nunc pro utroque HANC dixit, ut Salustius de descriptione Celtiberi ait: *Hunc igitur redarguit Tarquinius*.

V. 15. SATIS MIHI ID HABEAM SUPPLICII: Moraliter loqui-20 tur. Nam fere, quando quisque irascitur, sibi videtur fortis tamquam plus qui audet. ¶ DUM ILLOS ULCISCAR MODO: Verum est hanc esse vindictam, quae ex recentissimis flagitiis properata sit. Sic Virgilius:

Te, Turne, superbum 25

Caede nova quaerens.

V. 16. SENI ANIMAM PRIMUM EXSTINGUEREM IPSI: Bene EXSTINGUEREM, quia ignis est. Virgilius:

V. 14. *ut] Virgilius Aen. lib. I. v. 98.*

V. 16. *Et] Virgilius Aen. lib. IX. v. 481.*

V. 24. *Virgilius Aen. lib. X. v. 514.*

V. 28. *Virgilius Aen. lib. VI. v. 730.*

Tum autém Syrum impulsórem, uah! quibus illum lace-
rarém modis

Sublímem médium príum adriperem et cápíte in ter-
ram státuerem:

Ut cérebro dispergát viam.

Ádulescenti ipsi ériperem oculos: pósthaec praecipitém
darem. 20

Céteros ruerem, ágerem, raperem, túnderem et prostér-
nerem.

V. 18. *Sublímem médium arríperem, et capite prónum in terram
státuerem.*

V. 21. *fúnderem.*

Ignes est illis vigor et caelestis origo

Seminibus.

Et PRIMUM addidit, quod ordinem significat. Tunc enim adi-
citur, cum multa subiicienda monstrantur, ut cui fracta prius
5 crura brachiaque. Vitium in Aeschinum totum promovens osten-
ditur, etiam per aliena supplicia, maxime per Syrum.

V. 17. IMPULSOREM: Causa poenae. *¶* VAH, QUIBUS IL-
LUM LACERAREM MODIS! Hic voluntas immodica ostenditur poe-
nam pro merito reposcentis. Et nota, cum Syrum dixerit, ad-
10 didisse nutus de supercilio.

V. 18. SUBLÍMEM: Ista poena. *¶* STATUEREM, UT CERE-
BRO DISPERGAT VIAM: Et cerebrum et via dispergi potest, ideo
videtur ambiguum, ut apud Virgilium:

Ensemque cruore

15 *Spumantem, sparsasque manus.*

Aliter enim dicitur:

Spargite humum foliis.

Aliter:

Sparserat et latices simulatos fontis Averni.

20 V. 20. ADOLESCENTI IPSI ERIPEREM OCULOS: Bene OCULOS
amoris indices adiutoresque flagitii. *¶* POSTHAC PRAECIPITEM
DAREM: Gravior poena caecitatis, non providere quo cadas.

V. 21. CETEROS RUEREM: *Ruere* activam vim habet. Sa-
lustius in secundo: *Ictu eorum, qui in flumine ruebant, ne-
25 bantur.* *Ruere* enim est toto corpore uti ad impellen-
dum, quod faciunt, qui ipsi praecipites alios prosternunt. Unde
proprie *sues ruere* dicuntur, Virgilius:

V. 13. *apud Virgilium Aen. lib. IV. v. 664.*

V. 17. *Spargite] Virgilius Eclog. V. v. 40.*

V. 19. *Sparserat] Virgilius Aen. lib. IV. v. 512.*

V. 27. *Virgilius Georg. lib. III. v. 255.*

Set cesso heram hoc malo impertiri propere? SOS. Revocemus, Geta. GET. Hem!

Quisquis es, sine me. SOS. Ego sum Sostrata. GET. Ubi east? Te ipsam quaerito:

Te exspecto: oppido opportune te obtulisti mi ob viam Héra. SOS. Quid est? quid trépidas? GET. Hei mi. SOS. Quid festinas, mí Geta? 25

Ánimam recipe. GET. Prorsus. SOS. Quid istuc prorsus ergost? GE. Périimus:

V. 23. *G. ubinam es? te ipsam quaerito.*

V. 24. *Te expeto.*

Ipsae ruit dentesque Sabellicus exacuit sus.

Et Horatius:

Hac rabiosa furit canis, hac lutulenta ruit sus.

§ AGEREM: Prosequerer, premerem. Virgilius:

Illa fretus agit ventos.

5

Id est, nimia celeritate persequitur et pene occupat praevenitque. § TUNDEREM ET PROSTERNEREM: Vide quam fortis sibi videatur, qui dolet et irascitur.

V. 23. EGO SUM SOSTRATA: Haec ideo inducitur, ut veri simile sit supra non visam Sostratam, quando etiam vix nunc 10 agnoscitur ab irato. § TE IPSAM QUAEIRITO, TE EXPECTO: OPPIDO OPPORTUNE: Incerta distinctio, utrum TE EXPECTO OPPIDO OPPORTUNE sit dicendum, an expectare sit impatienter cupere et sine praescriptione temporis, sperare iuxta certum tempus. Unde apparet ad TE EXPECTO, quia per se nimium est, non esse 15 iungendum OPPIDO.

V. 25. QUID FESTINAS, MI GETA?: Probus assignat hoc Sostratae. Asper non vult ad omnia servum respondere, sed nutricem putat hoc loqui. § QUID FESTINAS: Perturbaris. Et commotus dicit PRORSUS actu commoto, fesso et anhelanti 20 ob perturbationem et contentum cursum.

V. 26. ANIMAM RECIPE: Quod in lectione gestu ostendi minime potuit, id ex verbis Sostratae ostenditur in Geta. Nam ideo dicitur: ANIMAM RECIPE, quia ille prae anhelitu crebriora verba continuare non possit. § PERIMUS: ACTUM EST: Iam bina 25 verba iunguntur. § PERIMUS, ACTUM EST: Verba sunt desperationis. Nam ACTUM EST dicitur in ea re, de qua iam lata sit sententia.

V. 2. *Horatius Epist. lib. II. ep. 2. v. 75.*

V. 4. *Virgilius Aen. lib. IV. v. 245.*

Áctumst. SOS. Eloquere ergo, óbsecro te, quíd sit. GET.
 Iam. SOS. Quid iám, Geta?
 GET. Aéschinus. SOS. Quid is érgo? GET. Alienus ést
 ab nostra fámilia. SOS. Hem,
 Périi: qua re? GET. Amáre occepit áliam. SOS. Vae
 miseraé mihi.
 GET. Néque id occulte fért: ab lenone ípsus eripuit
 palam. 30
 SOS. Sátin hoc certumst? GET. Cértum: hisce oculis
 égomet vidi, Sóstrata. SOS. Ah,

V. 27. Áctumst. SO. loquere ergo, óbsecro te, quíd sit. G. iam.
 SO. quid iám, Geta.

V. 27. ELOQUERE, OBSECRO TE: Bene ELOQUERE. Nam co-
 natur tantum, quod nec explicatur nec intelligitur, cui vitio con-
 traria virtus est eloquentia. Iam plus hic gestu, quam dictu
 agitur, quia, ut supra diximus, et lassus est, qui nuntiat, et in-
 5 tegratur dolor nuntii, quom apud illam loquitur, ad quam maxime
 calamitas pertinet, quo dolore vox plerumque subtrahitur atque
 singultit, et simul dat signum perditarum rerum.

V. 28. ALIENUS EST A NOSTRA FAMILIA: Bene ALIENUS.
 Getae enim ipsi iam dominus, Sostratae gener, Pamphilae
 10 maritus vocabatur.

V. 29. AMARE OCCEPIT ALIAM: Peius est AMARE OCCEPIT,
 quam amat. Nam in eo, quod dixit, OCCEPIT augmenta mali
 metuenda significat, ut in principiis, quae actum respiciunt, non
 statim imminutionem inspectant. Et OCCEPIT magnum faci-
 15 nus dixit. J VAE MISERAE MIHI: Mire interponitur mulieris
 affectus novo nuntio.

V. 30. AB LENONE IPSUS ERIPUIT PALAM: Sic nuntiat, ut
 ultima peiora sint. Et his argumentis vult probare, quod im-
 modice amet Aeschinus, qui plus quam virginem, id ipsum, quod
 20 pudor nec hortatur nec consulit, amat. Quis autem magis po-
 tuit impudens esse, quam qui post honestum amorem ab lenone
 amet? Hoc etenim significat meretricem. Ergo non honestum,
 sed AB LENONE, non per alium, sed IPSUS, nec emit aut ab-
 duxit, sed ob impatientiam valde amantis ERIPUIT. Neque id
 25 occulte, ut qui celaret factum, tamquam satisfactorius uxori
 videretur, sed PALAM.

V. 31. SCISNE HOC CERTO?: Magnis malis non statim cre-
 datur. Hoc ergo ex dolore dixit, quod stupet audiens, non quia
 non habet fidem. J HISCE OCLIS? Ἰδιωτικὸς asseverantis.
 30 J AH: AH interiectio est flentis.

Me miseram, quid credás iam? aut cui credás? nostrumne Aéschinum,

Nostrám vitam omnium, in quo nostrae spés opesque omnés sitae

Erant: qui sine hac iurábat se unum númquam victurúm diem?

Qui se in sui gremió positurum púerum dicebát patris? 35
Ita óbsecraturum, út liceret sibi hánc uxorem dúcere.

GET. Hera, lácrumas mitte ac pótius quod ad hanc rem ópus est porro próspice:

V. 32. *Me miseram, quid iam credás? aut cui credás? nostrumne Aéschinum.*

V. 33. 34. *Nostram omnium vitam, in quo nostrae spés opesque omnés sitae?*

Qui sé sine hac iurábat unum númquam victurúm diem?

V. 36. *út liceret hánc se uxorem dúcere.*

V. 37. *ac pótius, quod ad hanc rem ópus est porro, cónsule.*

V. 32. ME MISERAM: QUID IAM CREDAS: Mira affectio. Nam lacrimae non sinunt finire sensum. *¶* QUID CREDAS, AUT CUI CREDAS?: Fides aut personae qualitate servatur, si gravis persona est, cui creditur, aut ipsius rei qualitate, si ea res creditur, in qua fallere, cui creditur, aut non potest aut non debet. 5 Hic ergo mire in utroque iam fidem dixit nullam esse, et in persona et in re, quod Virgilius transtulit, breviusque dixit: *Nusquam tuta fides.*

Hoc est, nec in re nec in persona. Et hic ipse in Heautontimorumenó: 10

Proh Iuppiter, ubinam est fides?

¶ NOSTRUM AESCHINUM, NOSTRAM VITAM OMNIUM: Ἑλληπτικῶς omnia, quia fletus impedit verba. Deest autem hoc fecisse vel quid tale.

V. 33. SITAE ERANT: SITAE positae. Nam situm est, 15 quidquid in loco suo positum non evertitur.

V. 35. QUI SE IN SUI GREMIO POSITURUM PUERUM: PUERUM dixit, si puer nasceretur, non quia divinabat. Ad votum ergo cupientis rettulit PUERUM, non quia necesse esset marem nasci. Et haec omnia magno stupore dicuntur ad exaggerandam 20 perfidiam illius, cui creditur, et dolorem eorum, qui crediderunt.

V. 37. HERA, LACRUMAS MITTE AC POTIUS AD HANC REM QUOD OPUS EST: Hinc Virgilius:

V. 7. *Virgilius Aen. lib. IV. v. 373.*

V. 9. *in Heautontimoramenó Act. II. sc. 3. v. 15.*

V. 23. *Virgilius Aen. lib. XII. v. 156.*

Patiámurne an narrémus cuipiam? CAN. Aúau, mi homo, sánun es?

An hoc próferendum tibi videtur úsquam esse? GET. Mi quidem nón placet.

Iam primum illum alieno ánimo a nobis ésse, res ipsa indicat. 40

Nunc si hoc palam próferimus, ille infítias ibit, sát scio: Tua fama et gnatae víta in dubium véniet. Tum si máxume

Fateátur, quom amet áliam, non est útile hanc illí dari. Quaprópter quoquo pácto tacitost ópus. SOS. Ah, minume géntium:

Non fáciam. GET. Quid ages? SOS. Próferam. CAN. Hem, mea Sóstrata, vide quám rem agas. 45

V. 38. *Patiámur an narrémus cuipiam.*

V. 39. *An próferendum hoc tibi videtur úsquam? G. mi quidem nón placet.*

V. 43. *non est útile huic, illí dari.*

V. 45. *Non fáciam. G. quid ais? SO. próferam. CA. hem, mea Sóstrata, vide quám rem agas?*

Non lacrimis hoc tempus, ait Saturnia Iuno.

Sentit autem non lacrimis agendum, ubi consilio opus est. *¶* PORRO PROSPICE: PORRO in reliquum, deinde vel in futurum. PORRO enim ordinis et temporis adverbium est, non 5 coniunctio.

V. 38. AU MI HOMO, SANUSNE ES: Hoc ex persona nutricis legendum est. Illa enim dissimulandam rem putat. MI pro meus.

V. 40. AN PROFERENDUM HOC TIBI VIDETUR.

10 V. 42. TUA FAMA ET GNATAE VITA: Tibi enim crimini erit vitiatam esse filiam, illi etiam oberit. Et utrum vitam salutem dicit. *¶* IN DUBIUM: In periculum.

V. 43. FATEATUR: Vitiasse filiam. Et complexio est *δίπλευρος* oratoria, in qua utrum senseris, contrarium tollis, co- 15 giturque, quod ex altera parte sit, hoc est tacere.

V. 44. QUAPROPTER QUOQUO FACTO: Congrue et pro persona et pro muliere hoc dictum est, camque in malis constantem esse demonstratur.

V. 45. NON FACIAM: NON FACIAM dixit pro non tacebo, 20 quasi tacere aliquam actionem habeat. Sed moralis significatio est et communis omnibus, sicut advocatum dicimus male fecisse, quom tacuerit.

SOS. Peiôre res locó non potis est ésse, quam in quo
nunc sitast.

Primum indotata est: tûm praeterea quæ secunda ei
dós erat,

Periit: pro virginé dari nuptum nón potest. Hoc rélli-
quom est,

Si infitias ibit, téstis mecum est. ánnulus, quem amiserat:
Postrémo quando ego cónschia mihi sum, á me culpam
esse hánc procul: 50

Neque prétium neque rem ullam intercessisse illa aut
me indignám, Geta,

Expériar. GET. Quid istic? áccedo ut melius dicas. SOS.
Tu quantúm potes

V. 49. *quem ipse amiserat.*

V. 50. *Postrémo quando ego mihi sum conscia, á me culpam esse
hánc procul.*

V. 51. *Neque prétium neque rem ullam intercesse aut illa aut me
indignám, Geta.*

V. 52. *Expériar. G. quid istic? cedo, ut melius dicas. SO. tu
quantúm potes.*

V. 46. PEIORE RES LOCO ESSE NON POTEST: Satis argute
inter Getam et Sostratam sententias ex perturbatione facit nu-
tare. *¶* QUAM IN QUO NUNC SITA EST: Causa nihil timendi.

V. 47. PRIMUM INDOTATA EST: Ratio subiecta est causae;
et INDOTATAM pauperem modo dicit. *¶* TUM PRAETEREA QUAE 5
SECUNDA EI DOS ERAT: Videlicet dari pro virgine nuptum.
Et incerta distinctio est. Etenim erat bis subaudiendum: PRO
VIRGINE DARI NUPTUM.

V. 48. NON POTEST: Iungendum DARI NUPTUM. Et PRO
VIRGINE, id est virgo, ut: *Nunc plane est pro nova*, id est 10
nova. Haec ergo nec virgo nec pro virgine nubere
potest. Non virgo, quia vitata est, nec pro virgine, quia res
diffamata est.

V. 49. SI INFITIAS IBIT: Si negabit. *¶* TESTIS MECUM
EST ANNULUS: Locutio haec sic capienda est, hoc est, annulus 15
pro me testis. Vel sic: Annulus et ego testes sumus.
Sed melius, quod supra.

V. 50. POSTREMO QUANDO EGO CONSCIA MIHI SUM: QUANDO
pro quoniam vel pro quando quidem.

V. 51. NEQUE REM ULLAM: E. g. internuntium, pactum 20
clam aut promissum. Et bene totum execrative dixit, ut alii
a facinore abhorreant. *¶* ILLA: Filia scilicet.

V. 52. EXPERIAR: Apud iudices agam. *¶* QUID ISTUC?:

V. 10. *ut] Hecyrae prol. v. 5.*

Abi atque Hégioni cónato eius rem énarrato omnem
ordine.

Nam is nóstro Simuló fuit summus ét nos coluit máxime.

GET. Nam hercle álius, nemo réspicit nos. sos. Pró-
pera tu, mea Cánthara, 55

Curre: óbstetricem adcérse, ut quom opus sit, ne ín
mora nobís siet.

V. 53. *huius rem.*

V. 55. *Própere tu, mea Cánthara.*

Verbum est aegre consentientis, quasi qui dicat: *Quid hic resi-
stam. I ACCEDO, UT MELIUS DICAS:* Id est, ut consentiam vel uti
melius potens sis dicere. *I QUANTUM POTES ABI:* Deest *cito*, ut
sit: *Quantum potes, cito abi.*

5 V. 53. ATQUE HEGIONI: Apud Menandrum Sostratae
frater inducitur. *I HUIUS:* Filiae suae scilicet.

V. 54. SIMULO: SIMULUS nomen patris puellae, diminuti-
vum a Simo vel Simone. Et nota nomen in palliata fa-
bula latine diminutivum. *I SIMULO FUIT SUMMUS:* SUMMUS an
10 ad cognatum an ad amicum refertur? an absolute ponitur, ut in
Eunuchó: *Plurima salute summum suum impertit Gnato. I*
ET NOS COLUIT MAXIME: Et miserabilius COLUIT dictum est,
quam si diceret: *colit. Virgilius:*

Per caput hoc iuro, per quod pater ante solebat.

15 Colere enim et maioribus et minoribus convenit. Ut:

Post habita coluisse Samo.

V. 55. NOS: Monosyllabo finit, vultuosam exprimens pro-
nuntiationem. *I TU MEA, CANTHARA:* Tristis ac seriae feminae
blandimentum est MEA potius, quam pronomen possessivum. Deest
20 enim *Cara* vel quid tale, quo addito pronomen staret MEA.

V. 56. CURRE: Mire dictum est ancillae: CURRE. *I UT*
QUUM OPUS SIT: Id est, quum adesse coeperit partus. *I*
NE IN MORA NOBIS SIET: Locutio, qualis supra.

V. 11. *in Eunuchó* Act. II. sc. 2. v. 40.

V. 13. *Virgilius Aen.* lib. IX. v. 300.

V. 15. *ut] Virgilius Aen.* lib. I. v. 16.

ACTUS TERTII SCAENA TERTIA.

DEMEA. SYRUS.

DEM. Dispérii: Ctesiphónem audiui fílium
Uná fuisse in ráptione cum Aéschino.
Id mísero restat míhi mali, si illúm potest,
Qui alicuí rei est, etiam eum ad nequitiam abdúcere.
Ubi ego illum quaeram? crédo abductum in gáneum 5

V. 2. *Una ádfuisse in ráptione cum Aéschino.*

V. 4. *addúcere, errore, ut videtur.*

V. 1. DISPERII: CTESIPHONEM AUDIVI FILIUM: Hic ostenditur, quod severi homines ac recti et honesti tenaces vel ridiculi sunt vel odio habentur, quoquo accesserint. Magno autem affectu et quasi exclamantis addidit FILIUM, quasi causam redderet, cur dixerat: DISPERII. 5

V. 2. UNA FUISSE IN RAPTIONE CUM AESCHINO: *Οἰκονομία*, in qua ostenditur, quantum commovebitur Demea ipsa re comperta, cum ex parva rei suspicione tantum se afficiat. Raptio autem ad personam refertur, rapina ad rem, raptus ad stuprum, si proprie volumus loqui. 10

V. 3. ID MISERO RESTAT: Bene RESTAT, tamquam iam summum malum sit, Aeschinum esse corruptum. Et MISERO MIHI, quasi qui nihil nesciat, nihil curante Micione. *Ἴ* ILLUM SI POTEST: Non dubitat velle, et ideo dicit POTEST.

V. 4. QUI ALICUI REI EST: Recte. De hoc enim supra dixit: *Non fratrem rei dare operam videt? ruri esse parcum ac sobrium.* *Ἴ* ETIAM EUM AD NEQUITIAM ABDUCERE: Quasi invitum dixit, non vocare, sed ABDUCERE. Ducimus enim volentes, sed abducimus invitos. Nequitia autem proprie libidinosa inertia dicta est, quod nihil queat nullique rei apta sit. 20 Unde et *nugae*, quod nihil agant vel a non agendo.

V. 5. UBI EGO ILLUM QUAERAM? CREDO ABDUCTUM: Non isse, sed abductum esse, quasi adhuc culpa non sit illius. *Ἴ* IN GANEUM ALIQUO: Veteres GANEUM meritoriam tabernam dixerunt ἀπὸ τῆς γᾶς, τοῦτ' ἔστι, τῆς γῆς, quod ipsa sit 25 in terra, non ut coenacula superius. Unde et *taberna*

Aliquó: persuasit ille impurus, sáť scio.

Set ecćum Syrum ire vídeo: hinc scibo iam, úbi siet.

Atque hérele hic de grege illo est: si me sénserit

Enum quaéritare, númquam dicet cárnufex:

Non óstendam id me vélle. SY. Omnem rem módo seni, 10

Quo pácto haberet, énarramus órdine:

Nil quídquam vidi laétius. DE. Proh Iúppiter!

Hominís stultitiam. SY. Cónlaudavit filium:

quasi *trabena* a validioribus dicta trabibus, quibus superiora suspensa sunt.

V. 6. PERSUASIT ILLE IMPURUS: Suademus facilia, persuademus difficilia. Et suadere facientis est, persuadere perficientis. IMPURUS autem pro improbo ponitur apud Terentium. Et hic quoque excusata voluntas est Ctesiphonis, cui a maiore fratre et improbo ingesta sit persuasione nequitia.

V. 7. SED ECCUM SYRUM IRE VIDEO: IRE et *abire* et *venire* significat. *I* IRE VIDEO: IRE pro venire, ut:
10 Nec vero *Aeacidem me sum laetatus euntem*
Accepisse lacu.

V. 8. ATQUE HERCLE HIC DE GREGE: Figura *ἐπανάληψις*.
I DE GREGE ILLO EST: Ordo vel bonorum vel malorum dicitur et gravium, ut *equester ordo*, *senatorius ordo*. Etiam grex
15 vel bonorum vel malorum est et levium, ut Cicero: *In his bonis gregibus omnes aleatores, omnes impuri impudicique versantur.*

V. 9. QUERITARE: Instante quaerere. *I* CARNUFEX: Pro ganeo positum est.

20 V. 10. NON OSTENDAM ID ME VELLE: Scilicet, scire ubi sit.

V. 11. QUO PACTO SE HABERET, ENARRAMUS ORDINE: Hoc recte, quia dixerat Micio: *Nisi quidquid est, volo scire, atque hominem convenire, si apud forum est.* Et ENARRAMUS pro
25 enarravimus, ut:

Omnis humo fumat Neptunia Troia.

Et ORDINE bene, quia simpliciter fatetur. Fallax autem et captilosa narratio est, quod timemus fateri.

V. 12. NIHIL QUIDQUAM VIDI LAETIUS: Quartum *παρέλκων*.

30 V. 13. HOMINIS STULTITIAM: Scilicet, quia laetatur ignorans, ubi Aeschinus sit. *I* COLLAUDAVIT FILIUM: Plus additum est. Non enim solum non accusavit, sed et collaudavit.

V. 9. ut] *Virgilius* lib. VI. v. 392.

V. 15. Cicero in *L. Catilinam* orat. II. Cap. 10. §. 23.

V. 25. ut] *Virgilius Aen.* lib. III. v. 3.

Mihi, qui id dedissem cónsilium, egit grátias.

DE. Disrúmpor. SY. Argentum ádnumeravit ílico: 15

Dedit praeterea in sump̄tum dimidiúm minae:

Id dístríbutum sáne est ex senténtia. DE. Hem,

Huic mándes, si quíd récte curatúm velis.

SY. Ehem, Démea, haud adspéxeram te: quíd agitur?

DE. Quid agátur! vostram néqueo mirarí satis 20

Ratiónem. SY. Est hercle inépta, ne dicám dolo atque

Absúrda: piscis céteros purgá, Dromo:

Congrum ístum maxumum ín aqua sinito lúdere

V. 15. DISRUMPOR: Mire. His enim verbis commovetur: COLLAUDAVIT et EGIT GRATIAS. Et vide *ἀνέχουσιν* stomachi reservatam. *¶* ARGENTUM ADNUMERAVIT ILICO: Contra illud est: *Cur tu his rebus sumptum suggeris?* Et non solum, inquit, ADNUMERAVIT, sed, quod peius est, ILICO. 5

V. 17. ID DISTRIUTUM SANE EST EX SENTENTIA: DISTRIUTUM in diversa tributum, id est, dispartitum per pulmentaria.

V. 18. HUIC MANDES, SI QUID RECTE CURATUM VELIS: *Εἰς πνεύματα* est maioris stomachi, quia ille dixit: EX SENTENTIA DIS-10 TRIBUTUM, ut iudicat Demea, non distributum, dilapidatum. Sic alibi: *Columnen familiae nostrae, bone custos, salve.*

V. 19. HEM DEMEA: HEM interiectio est commoti et quasi percussus re subita et nova. *¶* QUID AGITUR: Blandientis est, non interrogantis, ut alibi: *O noster, quid fit? quid agitur?* 15

V. 20. NEQUEO MIRARI SATIS RATIONEM: Mira sunt etiam illa, quae vehementer prava sunt. Et ideo MIRARI pro horrere et reprehendere positum est. Et RATIONEM *ἰδιωτικῶς* dixit malam, quum non sit ratio nisi bona. Sed sic loquitur populus. 20

V. 21. EST HERCLE INEPTA: Hoc ad senem. *¶* NE DICAM DOLO: Ne mentiar, id est, ex contrario dicere videar, sed ut sedulo dicam. *¶* ATQUE ABSURDA: Ineptum est stultum tantum, absurdum, quod et stultum est et in ipsa stultitia diversum et quasi repugnans sibi. Sic ergo locutus est, ut 25 videatur ineptam rationem ad Aeschinum referre, absurdam ad Micionem, quem iam fieri stultum contrarium senectuti est.

V. 23. CONGRUM MAXIMUM ISTUM: *Διαστολή*, quia erant alii non maximi, ut e contrario, *Argitisque minor*, 30 quia est maior. Nam ISTUM, quod ait, *δεικτικόν* est. Videtur

V. 30. *Argitisque*] *Virgilius Georg. lib. II. v. 99.*

Paullisper: ubi ego vénero, exossábitur:

Prius nólo. DE. Haecine flagítia? SY. Mi quidem nón
placent: 25

Et clámo saepe: Salsamenta haec, Stéphanio,
Fac mácerentur púlcre. DE. Di vostrám fidem,
Utrúm studione id sibi habet an laudí putat
Fore, sí perdiderit gnátum? vae miséro mihi,
Vidére videor iám diem illum, quom hínc egens 30
Profúgiet aliquo mílitatum. SY. O Démea,

enim ostendere digito, quem dicat. *¶* IN AQUA SINITO LUDERE
PAULISPER: Sic ostenditur bene obsonasse, qui vivos attulit pi-
scis. Nam non ludit piscis nisi vivus.

V. 25. PRIUS NOLO: Superbe et pro auctoritate. Non di-
5xit *non oportet*, sed NOLO. Subauditur enim purgari eum.
Et nihil ex mora corruptelae accessurum pisci ex eo ostendit,
quod ait LUDERE, hoc est vivere et non laesum vivere.
Non enim dixit: *natare*, quod etiam possunt languidi pisces.
Ipse insuper planum fecit, quid sit PURGA, dicendo EXOSSABITUR.
10 PURGA igitur EXOSSA significat, non ut quidam putant, EXOSSA-
BITUR comedetur. *¶* MIHI QUIDEM NON PLACENT: Plus hoc
ad senem. Et vide quam totum superbe et confidenter dixerit
ob amicitiam omnium dominorum, excepto uno Demea, quem
tantum prae illis contemnit.

15 V. 26. SALSAMENTA: Hoc ad discipulum. SALSAMENTA
aut salsi pisces sunt aut laridum. *¶* SALSAMENTA HAEC, STE-
PHANIO: In tota comoedia opera danda est, ut stomachetur De-
mea, excepto quod se ipse in fine commutat. Haec ergo causa
est, quare Syrus quoque illi obiicitur, magnifice inferens se ut
20 luxuriosum licentemque servum, praesertim qui adolescentum
paedagogus fuerit.

V. 28. UTRUM STUDIONE: Aut ordo est UTRUMNE, aut est
παρέλχον tertium, aut vero per *ἐλλειψιν* accipitur, quasi dicat:
utrum est? aut utrum verum est? quod qui accipit, UTRUM
25 subdistinguat et separet a sequentibus necesse est. *¶* UTRUM
STUDIONE: Aut UTRUM supervacuum est aut NE aut certe *τιῆσις*
figura est pro: Utrumne studio id sibi habet, si
sciens laedit filium? *¶* LAUDI PUTAT: Quia decipit.

V. 29. SI PERDIDERIT GNATUM: Et magno affectu non di-
30xit Aeschinum, et mire non addidit, cuius gnatum. *¶*
VAE MISERO MIHI: Hoc est, quod supra dixit: *Aegre est: alienus non sum.*

V. 30. VIDERE VIDEOR IAM ILLUM DIEM: ILLUM dixit quasi
quendam tristem ac funestum.

Istuc est sapere, nón quod ante pedés modost
 Vidére, set etiam illa, quae futúra sunt,
 Prospicere. DE. Quid? istaec iám penes vos psáltria est?
 SY. Ellam íntus. DE. Eho, an domi ést habiturus? SY.

Crédo, ut est 35

Deméntia. DE. Haecine fieri. SY. Inepta lenitas
 Patris ét facilitas práva. DE. Fratris mé quidem
 Pudét pigetque. SY. Nímium inter vos, Demea, ac
 Non quía ades praesens dico hoc, pernimum interest.
 Tu, quántus quantus, níl nisi sapiéntia es: 40

V. 35. SY. *Ellam íntus. D. Eho, an est dómi habiturus? SY. Crédo: ut est.*

V. 32. QUOD ANTE PEDES MODO EST VIDERE: Hoc sumpsit poeta de illo in physicum pervulgato ancillae dicto:

Quod ante pedes est, non videt: caeli scrutatur plagas.

V. 33. SET ETIAM ILLA, QUAE FUTURA SUNT: Magis ridicula est assentatio, si quis maxime laudetur, quibus maxime caret. 5

V. 34. ISTAEC IAM PENES VOS PSALTRIA EST: Dicendo ISTAEC ostendit iam dudum se hac indignari.

V. 35. ELLAM INTUS: Ut: *Ellum confidens, catus. I AN DOMI EST HABITURUS: Proprie, quia haberi uxor dicitur et haberi mulier, quom coit. I CREDO, UT EST DEMENTIA: Sic et 10 in Eunuchó: Eam se intendit esse, ut est dementia. Et nominativus casus esse potest et ablativus. Si ablativus, praeditus aut quid tale subaudimus. Sed melius nominativum accipimus casum.*

V. 36. INEPTA LENITAS PATRIS ET FACILITAS PRAVA: LENI-15 TAS ad permittendum: FACILITAS ad ignoscendum. Sic quidam. Sed ego lenitatem ad Micionem refero, qui haec leniter patitur: facilitatem ad Aeschinum, cui haec per licentiam facilitas datur. Pravum autem est, quod et ipsum laedit facientem: malum, quod alios tantum. 20

V. 37. FRATRIS ME QUIDEM PUDET PIGETQUE: PUDET in iis, quae turpiter facit: PIGET in iis, quae cum damno ac malo. Pudere etiam ad dedecus, pigere ad dolorem refertur. Pudet, quod turpe est, piget, quod dolet.

V. 38. NIMIUM INTER VOS, DEMEÁ: *Μεταδιόρθωσις.* Nunc 25 enim redditum est, quod supra dicebatur, et praeterea repetendo NIMIUM confirmavit superius dictum et τὸ CPΕΜΑΝΙΕ * non solvit.

V. 40. TU QUANTUS QUANTUS: Id est, quantuscunque. I NIHIL NISI SAPIENTIA ES: Ridicule prius additum NIHIL, quam quicquam laudis nomine. Deinde si *sapiens* dixisset, 30 non tanta esset irrisio. Sed hyperbolicos accipitur, id est, stul-

Ille, sômnium. Sinerés vero illum tú tuum
Facere haéc? DE. Sinerem illum! aut nón sex totis
ménsibus

Prius ólfecissem, quam ille quidquam coéperet?

SY. Vigilántiam tuam tú mihi narras? DE. Sic siet

Modo, ut núnc est, quaeso. SY. Ut quisque suum volt
ésse, itast. 45

DE. Quid eúm? Vidistin hódie? SY. Tuumne filium?

Abigam hunc rus. Iam dudum áliquíd ruri agere árbitror.

V. 44. 45. SY. *Vigilántiam tuám tun mihi. D. sic sit modo,
Ut núnc est, quaeso. SY. ut quisque suum volt ésse, itast.*

tus. *§* NIHIL NISI SAPIENTIA ES: ILLE SOMNIUM. Nec tu sapiens, sed SAPIENTIA, nec ille somniculosus, sed SOMNIUM.
Υπερβολή.

V. 41. SINERES VERO ILLUM TUUM: Ab argumento fabulae
5 repetit.

V. 42. SINEREM: *Εἰρωνικῶς* interrogat. *§* TOTIS SEX MENSIBUS: TOTIS, quasi longi sint, id est, integris, ut ne unum quidem diem minus a sex mensibus sciat, quid coepturus sit filius. Nimis comica et moralis assentatio.

10 V. 43. QUAM ILLE QUICQUAM COEPERIT: Multum dixit et ante sex menses, et olfecissem, et prius quam coeperit. *§* NON OLFECSSEM: Totum ridicule. Nam quid olfecisset, qui nondum quicquam scire coepisset cuiusque naribus nihil obiectum fuisset? Nam ideo *nares* a *naritate* dictae sunt,
15 quod nos odoratu doceant praesto et prope esse, quod adhuc oculi non vident.

V. 44. VIGILANTIAM TUAM TU MIHI NARRAS: Id est, quam maxime scio. *§* SIC SIET MODO, UT NUNC EST: Non dicit *qui*, sed respice ad argumentum et ridebis haec optantem Demeam.

20 V. 45. UT QUISQUE SUUM VOLT ESSE, ITA EST: Hae sententiae semper sunt hyperbolicae et pro personis ridiculae. Plautus in Milite glorioso:

Nimia est miseria nimis pulcrum esse hominem.

V. 46. QUID EUM? VIDISTINE HODIE: QUID EUM initium
25 interrogationis futurae de persona alicuius. Sic in *Heautontimorumenos*: *Sed Syrum.* ME. *Quid eum?* *§* TUUMNE FILIUM: Hoc clare. *§* TUUMNE FILIUM: Moris est, ut qui cogitat quid respondeat, interrogatione remoretur.

V. 47. ABIGAM HUNC RUS: Ut pecudem, dixit ABIGAM,
30 non ut hominem, mittam. *§* ABIGAM: Hoc lentius, et ABI-

V. 21. *Plautus in Milite glorioso* Act. I. sc. 1. v. 68.

V. 25. *in Heautontimorumenos* Act. V. sc. 1. v. 77.

DE. Satin scís ibi esse? SY. Oh, qui égomet produxi.

DE. Óptumest.

Metui ne haereret híc. SY. Atque iratum ádmodum.

DE. Quid áutem? SY. Adortust iúrgio fratrem áput forum 50

De psáltria istac. DE. Ain véro? SY. Uah, nil réticuit.

Nam ut númerabatur fórte argentum, intérvénit

Homo de ímproviso: coépit clamare: O Aéschine,

V. 48. *Oh, quem égomet produxi.*

V. 50. *Adortus iúrgio est fratrem áput forum.*

V. 51. *De psáltria hac.*

GAM quasi pecudem dixit, unde et *abactores* dicti sunt. Cicero in Verrinis: *Equarum greges istum abigendos curasse. J IAM DUDUM ALIQUID RURI: Hoc clare. J ALIQUID RURI AGERE ARBITROR: Hoc plus est, quam illic esse. Vult enim cum laude eius loqui, ut supra: Rei dare operam, ruri esse parcum ac 5 sobrium? Et AGERE proprie dixit. Nam ab agendo ager dictus est, quod in eo multa agenda sunt.*

V. 48. QUEM EGOMET PRODUXI: Mutata praepositione non *deduxi*, sed PRODUXI dixit, id est, *porro duxi*.

V. 49. METUI NE HAERERET: Haec translatio, ut sublevat 10 Ctesiphonem, ita Aeschino invidiosa est. Nam haeret avis non animo nec voluntate, sed visco decipientis aucupis.

V. 50. QUID AUTEM?: QUID pro qua re vel ob quam causam. Virgilius:

Quae fortuna viris, classem quo littore linquant, 15
Quid veniant.

Cui contrarium in significatione * id quod te oro.

V. 51. NIHIL RETICUIT: Mirum enim minorem fratrem non pepercisse maiori, nec reticuisse, quidquid erat opus.

V. 53. COEPIT CLAMARE: *Ἠθικῶς* totum et COEPIT et CLA-20 MARE et quod sequitur.

*V. 50. ADORTUS IURGIO EST: Aggredimur de longinquo, adorimur ex insidiis et ex proximo. Nam adoriri est quasi aliquem oriri, id est exurgere.

*V. 51. DE PSALTRIA ISTAC: Hic mire senem imitatus est 25 et memoriter, quia ille dixerat: *Quid istaec iam penes vos psaltria est?*

*V. 52. INTERVENIT HOMO DE IMPROVISO: Intervenire est in medio negotio, quasi ex insidiis supervenire et opprimere in ipso actu eos, qui rem celatam vellent. Et vide quam oratorie narret gestionem rei, quae numquam facta sit. His enim

V. 1. *Cicero in Verrinis Accusat.* lib. I. Cap. 10. §. 28.

V. 14. *Virgilius Aen.* lib. I. v. 517.

Haecine flagitia facere te? haec te admittere
 Indigna genere nostro? DE. Oh, lacrumo gaudio. 55
 SY. Non tu hoc argentum perdis, set vitam tuam.
 DE. Salvos sit: spero, est similis maiorum suum. SY. Hui!
 DE. Syre, praeceptorum plenus istorum ille. SY. Phy.
 Domi habuit unde disceret. DE. Fit sedulo.
 Nil praetermitto, consuefacio: denique 60
 Inspicere, tamquam in speculum, in vitas omnium
 Iubeo atque ex aliis sumere exemplum sibi:
 Hoc facito. SY. Recte sane. DE. Hoc fugito. SY. Callide.
 DE. Hoc laudi est. SY. Istaec res est. DE. Hoc vitio datur.

V. 57. *spero erit similis.*

V. 58. *praeceptorumst plenus.*

fides fit. *Ἰ* AESCHINE, HAECINE FLASITIA FACERE TE: Fides est et accusatio a persona, et vide pondus in nomine Aeschini.

V. 54. HAEC TE ADMITTERE. *Ἀνέχῃς*. Nam plus est ADMITTERE quam *facere*. *Ἰ* HAEC TE ADMITTERE INDIGNA: Pro-
 5 num est haec statim credere Demeam de eo, quem superius laudaverit: *non fratrem videt rei dare operam, ruri esse parcum ac sobrium?* Unde mira poetae arte et initia et media et postrema sibi congruunt atque respondent.

10 V. 55. LACRUMO GAUDIO: Immoderata laetitia maxime parentum lacrimas habet. Recte ergo additum est: GAUDIO, quia lacrimae solum maerorem significant.

V. 56. NON TU HOC ARGENTUM PERDIS, SED VITAM TUAM: Haec figura oratoria *δαιμόνης* dicitur, et simul ostenditur non
 15 esse mediocre, quod factum est.

V. 57. HUI: Quasi admiretur ipse, quae narrat.

V. 58. SYRE, PRAECEPTORUM PLENUS EST ISTORUM ILLE: Vide Demeam non desinere culpam Aeschini in Micionem conferre, cum e contrario praeceptorum suorum vult esse, quod sapit Ctesipho. *Ἰ* ISTORUM: Quae dicis, scilicet: *Non tu hoc argentum perdis, sed vitam tuam.* *Ἰ* PHY: Interiectio mirantis est.

V. 59. DOMI HABUIT UNDE DISCERET: UNDE, id est de quo. *Ἰ* FIT SEDULO? *Ἡθικῶς* dictum est FIT. Et SEDULO sine dolo, id est, instanter, quia negligentes dolosi dicuntur.

25 V. 61. INSPICERE, TAMQUAM IN SPECULUM, IN VITAS OMNIUM IUBEО: Videndum an recte SPECULUM induxerit, quum alienas vitas dicit inspiciendas esse: nisi forte hoc ad causam admo-
 vendi speculi, non ad effectum referemus. Nam causa inspiciendi speculi emendatio est vultus, effectus formae per imaginem resultatio.

30 V. 64. HOC LAUDI EST, HOC VITIO DATUR: Non philoso-

SY. Probíssime. DE. Porro autem. SY. non hercle ótiumst 65
 Nunc mi áuscultandi: piscis ex senténtia
 Nactús sum: hi mihi ne cónrumpantur, caútiost.
 Nam id nóbis tam flagítiumst, quam illa, Démea,
 Non fácere vobis, quae modo dixi: et quód queo,
 Consérvis ad eundem ístunc praecipió modum: 70
 Hoc sálsumst, hoc adústumst, hoc lautúmst parum:
 Illúd recte: iterum sic memento: sédulo
 Moneó quae possum pró mea sapiéntia:
 Postrémo, tamquam in spéculum, in patinas, Démea,
 Inspicere iubeo: et móneo quid facto úsus sit. 75

V. 68. *quam illa, o Démea.*

V. 69. *módo quae dixi.*

phice, sed civiliter monet. Non enim dixit, *hoc bonum*, sed *HOC LAUDI EST*. Nec *hoc malum*, sed *VITIO DATUR*. Ergo ut idiota et comicus pater, non ut sapiens et praeceptor.

*V. 63. CALLIDE: CALLIDUS dictus est, etiam qui exercet doctos. Callidus dicitur, qui callum sibi usu artis induxerit. 5

*V. 64. ISTAEC RES EST: Non, quam rem gerit Micio. Non enim utilem agit. Et significat: *Hoc verum, hoc utile est.*

V. 65. PORRO AUTEM: Prope delinitus erat Demea contra institutum argumenti. Artificiose igitur poeta subiecit ex persona servi, unde illum ad amaritudinem provocet. *¶ PORRO* 10
AUTEM: Autem, vero et huius modi principia narrationum sunt, quibus superiora sequentibus connectuntur.

V. 68. NAM ID NOBIS TAM FLAGITIUM EST: Non dixit *peccatum* irridens senem, sed *FLAGITIUM*. Et quidem *FLAGITIUM* corrumpi pisces vel talia. 15

V. 69. QUOD QUEO: Quod possum. Sed sic maluit dicere, ut alludentem de sua arte faceret Syrum, et hac re ostenderet nihil ab illo dici serio. *¶ QUOD QUEO*: A coquendo sumpsit *παρόμοιον*. Sic et infra: *Sedulo moneo quae possum pro mea sapientia*. Et Ciceronis dictum refertur in eum, qui co- 20
 qui filius secum causas agebat: *Tu quoque aderas huic causae*. Nam apud veteres *coquus* non per *c* literam, sed per *q* scribebatur.

V. 70. AD EUNDEM ISTUNC PRAECIPIO MODUM: Arguta imitatio ad deridendum Demeam omnium, quae serio ille supra dixerat. 25

V. 71. HOC SALSUM EST, HOC ADUSTUM EST: Haec contexte et coniuncte dicuntur, quia non vicissim Syro assentatur senex.

V. 73. PRO MEA SAPIENTIA: *Διασφρατίζῳς* SAPIENTIA dixit, quia condimentum gustu ac sapore temperant coci.

V. 75. INSPICERE IUBEO ET MONEO QUID OPUS FACTO SIET: 30

Inépta haec esse, nós, quae facimus, sentio:

Verúm quid facias? Út homost, ita morém geras:

Numquíd vis? DE. Mentem vóbis meliorem dari.

SY. Tu rús hinc ibis? DE. Récta. SY. Nam quid tu híc
agas,

Ubi, sí quid bene praecípias, nemo obtémperet? 80

DE. Ego véro hinc abeo, quándo is, quamobrem huc vén-
neram,

Rus ábiit: illum cúro unum: ille ad me ádtinet:

V. 82. 83. *Rus ábiit: illum cúro: unum illud ad me ádtinet,
Quando ita volt frater: de istoc ipse viderit.*

Et hic SPECULUM non ad imaginem vultus, sed ad contuitum con-
trapositae rei rettulit.

V. 76. NOS QUAE FACIMUS: Non coci, sed Micio, Aeschi-
nus, familia. An NOS pro domini posuit? An NOS pro ego? et
5 hoc melius. *Œ* SENTIO: Cum dilatione et vultuose dicendum
SENTIO.

V. 77. VERUM QUID FACIAS: QUID FACIAS pro quid fa-
ciat, unus quisque scilicet. *Œ* UT HOMO EST, ITA MOREM
GERAS: Utrum aptum proverbium sit servis an etiam amicis? Ut
10 est: *Obsequium amicos, veritas odium parit.* Et haec sententia
modo velut querela demissa voce proferenda est.

V. 78. MENTEM VOBIS MELIOREM DARI: *Πρὸς τὸ* VIS re-
spondit agresti feritate. Nam respondendum erat *Recte* aut *Va-*
leas. Sed hic, ne vel abiens blandus esset, pro salutationibus
15 ipsis amara supponit. Et memento etiam hunc eundem insalu-
tatum relinquere, qui adveniens paulo ante nec salutaverat nec
resalutaverat fratrem. MELIOREM autem pro bona ac tolera-
bili posuit. Non enim bonam credit, ut meliorem optet.
Sic Virgilius:

20 *Di meliora piis erroremque hostibus illum.*

V. 79. TU RUS HINC ABIS: Vult Syrus nosse an eat. *Œ*
NAM QUID TU HIC AGAS: Addidit hortatum, ut quam primum
abeat. *Œ* TU RUS HINC ABIS: Qui consuetudinis memor est, ani-
madvertit has interrogationes non inquirendi causa poni, sed ad-
25 monitionis loco esse apud eos, quos velimus abscedere. Sic igi-
tur interrogat, ut hortetur, et sic pronuntiat, ut et fiat et ap-
probetur, quod rogat.

V. 81. QUANDO IS, QUAMOBREM: Nova locutio: IS, QUAM
OB REM, pro is, propter quem. Sic et alibi: *In eo me oble-*
30 *cto: solum id est carum mihi.*

V. 82. ILLUM CURO UNUM: UNUM cum exceptione: et ta-

V. 19. *Virgilius Georg. lib. III. v. 513.*

Quando ita vult frater, de istoc ipse viderit.
 Set quis illic est, quem video procul? Estne Hégio
 Tribúlis noster? sí satis cerno, is herclést: uah! 85
 Homo amicus nobis iam inde a puero: dí boni,
 Ne illíus modi iam nóbis magna civium
 Penúriast, homo antíqua virtute ác fide:
 Haud cito mali quid órtum ex hoc sit públice.
 Quam gaúdeo, ubi etiam húius generis réliquias 90
 Restáre video! uah, vívere etiam núnc lubet.
 Oppériar hominem hic, út salutem et cónloquar.

V. 85. *Tribúlis noster? si satis cerno, is hercle: uah.*

V. 87. 88. *Ne illíusmodi iam mágna nobis civium
 Paenúriast, antíqua virtute ác fide.*

V. 90. 91. *Quam gaúdeo: ubi etiam húius generis réliquias
 Restáre video, vívere etiam núnc lubet.*

men sic loquitur, ut appareat illum non posse sibi imperare obli-
 vionem Aeschini. Nam idcirco addidit: QUANDO ITA VULT FRA-
 TER, DE ISTOC IPSE VIDERIT: Curare coeperit, et ideo te-
 net: *Nam ambos curare prope modum repossere est illum, quem
 dedisti.* 5

V. 84. QUIS ILIC, QUEM VIDEO PROCL? ESTNE HEGIO:
 Inventa causa est, cur non abeat Demea propter reliquam fabu-
 lae partem, et simul aliud additur, quo indignetur. Bene autem
 dubitat, et familiam inveniat * civem et multum absens a con-
 spectu civium. 10

V. 87. NE ILLIUSMODI IAM NOBIS MAGNA CIVIUM PENURIA
 EST: NE valde. *¶ ILLIUSMODI: Cuiusmodi est Hégio, id est,
 qualis. Et magna οἰκονομία senex laudatur, ut postulationi eius
 statim adsit fides.*

V. 89. HAUD CITO MALI QUID ORTUM EX HOC SIT PUBLICA: 15
 Utrum hoc optantis est, ne moriatur, an est testimonium vitae
 hominis numquam obfuturi rei publicae?

V. 90. UBI ETIAM HUIUS GENERIS RELIQUIAS RESTARE VI-
 DEO: Paucos ac raros bonos. Nam RELIQUIAS pro relictis
 paucisque dixit. Ideo RESTARE etiam dictum est. 20

V. 91. VIVERE ETIAM NUNC LUBET: Ex hac delectatione
 ostenditur Demea et quam peccantibus sit amarus ac saevus, et
 quam facile incusationi huius tamquam gravi testimonio creditu-
 rus sit, et quantum doliturus super Aeschino, qui displiceat tali-
 bus viris.

ACTUS TERTII SCAENA QUARTA.

HEGIO. GETA. DEMEA. PAMPHILA.

HEG. Proh di immortales! facinus indignum, Geta:
Quid nartras? GET. Sic est factum. HEG. Ex illan familia
Tam inliberale facinus esse ortum? O Aeschine,
Pol haud paternum istuc dedisti. DE. Videlicet
De psaltria hac audivit: id illi nunc dolet 5
Alieno: pater is nihili pendit. Hei mihi:

V. 5. *De psaltria hoc audivit.*

V. 1. PRO DI IMMORTALES, FACINUS: Haec scaena fidem
amici erga defunctum, maturitatem senilis orationis et accusa-
tionem eius, quem laedere nolit ipse accusator, continet. ¶ FA-
CINUS INDIGNUM: Iam narravit Geta, et recte. Non enim apud
5 spectatores iterum fuerunt dicenda, quae dicta sunt. Illud sane
admirandum, eiusmodi Hegionis verba induci, qualia esse debue-
runt tantopere laudati viri, et eiusdem Hegionis ac Demeae.

V. 2. QUID NARRAS?: Mirantis est, non interrogantis.

V. 3. O AESCHINE, POL HAUD PATERNUM: Mira maturitas,
10 in qua nescias utrum magis iniuriam illatam orbae virgini an
Aeschinum peccasse plus doleat. Servatur enim in Hegione,
quod vir bonus sit et amicus. ¶ TAM ILLIBERALE FACINUS: Id
est, non odisse, cui succenseas: laudare homines, factum repre-
hendere.

15 V. 4. HAUD PATERNUM ISTUC DEDISTI: Deest facinus et
DEDISTI pro fecisti. Sed sic dicitur in re magna, ut:

Dabit ille ruinas

Arboribus stragemque satis.

V. 5. DE PSALTRIA HAC AUDIVIT: Sic errat Demea, ut
20 intelligatur quantum debeat irasci in iis, quae inopinata audiet.

*V. 4. VIDELICET DE PSALTRIA HAC AUDIVIT: VIDELICET
confirmativum est: ut VIDELICET videre licet, sic scilicet
scire licet, *ilicet* ire licet.

V. 6. IS NIHIL PENDIT: Is abundat, ut in Heautonti-

V. 16. *ut] Virgilius Aen. lib. XII. v. 453.*

Utinam híc prope adesset alicubi atque audíret haec.

HEG. Nisi fácient, quae illos aéquomst, hand sic aúferent.

GET. In té spes omnis, Hégio, nobís sita est:

Te solum habemus: tú es patronus, tú parens: 10

Illé tibi moriens nós commendavít senex.

Si déservis tu, périmus. HEG. Cave díxeris:

morumeno: *Perii: is mihi, ubi adbibit plus paulo, sua quae narrat facinora!* Aut is pro ipse, subiunctivum pronomen minus, quam finitum.

V. 7. UTINAM HIC PROPE ADESSET: Quasi non crediderit sibi dicenti: *In ore est omni populo.* 5

V. 8. HAUD SIC AUFERENT: Quomodo accipimus, HAUD SIC AUFERENT? an factum suum auferent sic? An, nisi correxerint culpam, non silentio transituros ipsos vel ipsum, quod factum est. Et NISI si non significat. *¶* HAUD SIC: *Δεικτικὸν* est. *¶* QUAЕ ILLOS AEQUUM EST: Sub-10 auditur *facere* a superiori per *σύλληψιν* intellectum. *¶* HAUD SIC AUFERENT: Id est, leniter abibunt vel subtrahent culpam. *¶* HAUD SIC AUFERENT: Senilis et matura comminatio et est SIC dictum demonstratio gestum continens levissimae ac parvae [immo magnae] significationis. 15

V. 9. IN TE SPES OMNIS, HEGIO: Ut narratio non fuerit necessaria, ita preces interponendae sunt.

V. 10. TU ES PATRONUS, TU PARENS: PATRONUS aut temporale nomen est defensoris, aut certe appellatio est, per quam ostenditur, quid illi cultus et obsequii debeatur. Est enim no-20 men ad aliquid. PARENS autem veri amoris nomen est, et aequali loco continet interpretationem. Et vide quam vigilanter poeta, quom simpliciter matronam de absente Hegione loquentem induceret: COLUIT NOS, dixit: quom praeterea servus et supplex ad praesentem loquitur: TU ES PATRONUS, inquit. 25

V. 11. ILLE MORIENS NOS TIBI COMMENDAVIT SENEX: Servus magnum veritatis indicium addidit dicendo: MORIENS. Nemo enim moriens non vera loquitur et urgentia. Unde in iure ultima iudicia certiora sunt. Sic et alibi: *Hanc mihi in manum dat: mors continuo ipsam occupat.* 30

V. 12. SI TU DESERIS, PERIMUS: Proprie quasi patrono. Nam socius deficit, parens prodit, patronus deserit. Sic Salustius: *Post defectionem sociorum et Latii. Et: Unius ob iram*

Prodimur.

35

V. 1. in *Heautontimorumeno* Act. II. sc. 1. v. 8.

V. 33. *Virgilius Aen.* lib. I. v. 251.

Neque fáciam, neque me sátis pie posse árbitror.

DE. Adíbo. Salvere Hégionem plúrumum

Iubeo. HEG. Óh te quaerebam ípsum: salve, Démea. 15

DE. Quid ántem? HEG. Maior fílius tuus Aéschinus,

Quem frátri adoptandúm dedisti, néque boni

Neque liberalis fúnctus officium ést viri.

Et: *Prodidisti et te et illam miseram et gnatum, quod quidem in te fuit.* Plautus: *Qui libertos habent, eos deserunt.* Hinc et milites, qui defensores patriae deberent esse, *desertores* esse dicuntur. Haec autem omnia magnam vim habent, si per singulas partes orationis considerentur, ad commovendum precibus Hegionem. Et: TU ES PATRONUS, ab honesto, TU ES PARENS, a iusto. *I SI TU DESERIS, PERIMUS:* Et huic rei maxime respondet oratorie, quae illum maxime commovit, ut:

En ego victa situ.

10 Et:

Pulsus ego?

Alii πρὸς τὸ PERIMUS τῷ εὐφημοσμῷ responsum putant.

V. 13. SATIS PIE POSSE: Deest: *facere.* *I NEQUE ME SATIS PIE POSSE ARBITROR:* Honesta locutio, qua significat, quid-
15 quid fecerit, pro pietatis debito illis merito parum esse. Sensus autem hic est: Neque faciam quod nefas est, ut vos deseram, nec hoc ipsum, quod facio, satis pium est pro tanta necessitudine. Et bene addidit SATIS, ut: *Et sapiens, non tamen satis.*

20 V. 14. SALVERE HEGIONEM PLURIMUM IUBEО: Ideo providit Demea, non provisus est, quia oportuit illum audire, quae loqueretur Hegio, et ex illius iam verbis in indignationem moveri. IUBEО autem volo significat, ab eo, quod sequitur, id, quod praecedit. Non iubemus enim, nisi quod voluerimus.

25 Et est Homericum: *Κέλαι δέ με τήνδ' ἀποδοῦναι: Ἐθέλω μὲν γὰρ ἐκ συνωνυμίας.*

V. 16. MAIOR FILIUS TUUS AESCHINUS: Artificiosa postulatio, in qua, ne statim Demea diceret, nihil ad se hanc querelam pertinere, quippe qui Ctesiphonem curare debeat, infertur
30 causa, cur non dissimulet pater, quia filius, quia maior est, quia Aeschinus, si quid est in ipso nomine caritatis, quia fratris adoptivus, quia bonus et liberalis, et contra haec, quibus laudatus est, fecit.

V. 17. NEQUE BONI: Quasi id quod est, velit quod esse debet.

35 V. 18. NEQUE LIBERALIS FUNCTUS EST OFFICIUM VIRI:

V. 2. *Plautus Curcul.* Act. IV. sc. 3. v. 15.

V. 8. *ut] Virgilius Aen.* lib. VII. v. 452.

V. 10. *Et] Virgilius Aen.* lib. XI. v. 364.

V. 25. *Homericum] Iliad.* lib. I. v. 134.

DE. Quid istúc est? HEG. Nostrum amicum noras Sí-
mulum atque

Aequálem? DE. Quidni? HEG. Fíliam eius virginem 20
Vitiávit. DE. Hem! HEG. Mane: nóndum audisti, Démea,
Quod ést gravissimum. DE. Án quid est etiam ámplius?
HEG. Vero ámplius. Nam hoc quídem ferundum aliquó
modost:

Persuásit nox, amor, vinum, adulescéntia:

Humánumst. Ubi scit fáctum, ad matrem vírginis 25

Quaerendum inter bonum et liberalem quid intersit. An
BONUS est, qui non nocet? LIBERALIS, qui etiam prodest? An
BONUS, qui non peccat in facto? *liberalis*, qui nec in verbo?

V. 20. AEQUALEM? *Ομήλικα*. *Ι* QUIDNI?: Plus est QUIDNI
quam *noveram*. Nam quasi corripit dubitantem, dicento QUIDNI, 5
ut subaudiatur: *Noverim*. *Ι* FILIAM EIUS VIRGINEM VITIAVIT:
Vides quantum valeat in iniuria vel dignitas personarum, quia
non contentus facinore personas credidit ante proponendas.

V. 21. HEM: Interiectio nunc est irati et est irati vehe-
menter, quippe qui aliud vitium audiebat praeter crimina, quae 10
sciebat.

V. 22. QUOD EST GRAVISSIMUM: Quia illud grave. *Ι* AN
QUIDQUAM EST ETIAM AMPLIUS: AMPLIUS quantitatis est. Nam
ideo: Nondum etiam audis, quod est gravissimum.
Ι AMPLIUS: Id est maius. 15

V. 24. PERSUASIT NOX, AMOR, VINUM, ADOLESCENTIA:
Plautus in Bacchidibus:

Quia istoc illecebrosius fieri nihil potest:

Nox, mulier, vinum, homini adolescentulo.

Et haec omnia ab impulsione parte dicuntur, non a ratiocina- 20
tionis: Ideo et PERSUASIT dixit. Nam instans persuasio impulsio
dicitur, ut ipse alibi:

Dum in dubio est animus, paulo momento huc vel illuc impellitur.

V. 25. HUMANUM EST: Nihil tandem ex ea sumptum con-
suetudine est, quod non humanum. Et hoc dicere solemus, ubi 25
peccatum quidem non negamus, sed tolerabile esse dicimus.

*V. 4. PERSUASIT NOX, AMOR, VINUM, ADOLESCENTIA: Haec
inferuntur *ἀσυνδέτως*, ut multa videantur. *Ι* VINUM: Plus dixit,
quam si *vinolentiam* diceret, ut: *Tu nihil nisi sapientia es,*
ille somnium. Proximum huic et simile est in Hecyra: 30

Cum virgine una adolesens cubuerit

Plus potus, sese illa abstinere ut potuerit.

V. 17. *Plautus in Bacchidibus Act. I. sc. 1. v. 54 sq.*

V. 22. *ut ipse] Andrian Act. I. sc. 5. v. 31.*

V. 30. *in Hecyra Act. I. sc. 2. v. 65.*

Venit ípsus ultro, lácrumans, orans, óbsecrans,
 Fidém dans, iurans se íllam ducturúm domum.
 Ignótumst: tacítumst: créditoíst. Virgo éx eo
 Compréssu grávida fácta est, mensis hic décimus est.
 Ille bónus vir nobis psáltriam, si díis placet, 30

V. 29. *mensis décimus est.*

Non veri simile dicis nec verum arbitror.

Virgilius:

Bacchus et ad culpam causas dedit.

§ UBI SCIT FACTUM: Id est, intelligit et sentit, quia supra future peccaverit, et quia qui impulsione peccat, non peccat ratione. Hic locus illi rei occurrit: *Cur ergo tacuisti?*

V. 26. ORANS, OBSECRANS: ORARE est placidos petere, obsecrare iratos rogare. Undo plus facit obsecrans, quam orans: plus vero orans, quam rogans. Cicero: *Orare et rogare.* § VENIT IPSUS ULTRO LACRUMAE: Mire et ad matrem 10 venit ultro lacrumans, ne quod leniter aut mollius mulier tulisset, prope pactionem iniisse videretur.

V. 28. IGNOTUM EST, TACITUM EST, CREDITUM EST: ἄγνωτος, ut solet, per συντομίαν hic loquitur, ut: *Imus, venimus, videmus.* IGNOTUM est autem, quod ultro venerat et lacrumans: TACITUM est, quod orabat et obsecrabat: CREDITUM 15 est, quod fidem dabat et iurabat. Et honestius impersonaliter, quam *ignovimus, tacuimus, credidimus.* § VIRGO EX EO COMPRESSU GRAVIDA FACTA EST: Haec addidit, ne ex viliori usu et inhonesta patientia virginis ad conceptum libido pervenerit. 20 Et praeterea quia et hoc potuit dici: Ille quidem vitiavit virginem, sed quid si ex alio concepit postea, quae iam gravida facta est? Idcirco et a vitio virginis tempus ostendit, ut cum facto ratio conveniret.

V. 30. ILLE BONUS VIR: Εἰρωνεία indignantis in loco ad- 25 dita est verbis ardentibus. § ILLE BONUS VIR NOBIS PSALTRIAM, SI DIS PLACET, PARAVIT: Conclusio accusationis. Et BONUS VIR εἰρωνεία quidem est, sed ab eo posita, qui indignetur virum bonum esse debuisse, qui non sit, ut supra: *Neque boni neque liberalis est functus officium viri.* Et simul considera quo no- 30 mine Aeschinum vocet, virum appellans scilicet, qui vult eius certa esse promissa, et qui illum iam pridem videri maritum velit: NOBIS autem ex abundanti τῷ ἰδιωτισμῷ ad indignationem relatum est. § SI DIS PLACET: Bene interpositum ad invidiam: SI DIS PLACET, scilicet, per quos iuratum est. § PSALTRIAM NOBIS: Τῷ ἰδιωτισμῷ. Sic enim dicimus et est consuetudinis pervulgatae.

V. 2. *Virgilius Georg. lib. II. v. 455.*

Parávit, quicum vivat: illam désérat.

DE. Pro cérton tu istaec dícis? HEG. Mater vírginis

In médiost: ipsa vírgo: res ipsa: híc Geta

Praetérea, ut captus ést servorum, nón malus

Neque inérs alit illas: sólus omnem fámiliam 35

V. 31. *illam désérat.*

V. 34. *Praetérea, ut captus servulorum est, non malus.*

V. 31. ILLAM DESERAT: Id est, cui e contrario, dum vivat, obstrictus est. Et DESERAT virginem scilicet.

V. 32. PRO CERTON TU ISTAEC DICIS: Hoc ideo non dicit, quia fidem non habeat narranti, sed quia mira sunt scelera. § MATER VIRGINIS IN MEDIO EST: Terribiliter satis: IN MEDIO 5 EST, quasi retineri non possit nec cohiberi, quin rem probet. Et praeterea, cum argumentorum genera duo sint, ἔντεχρον καὶ ἀτέχρον, sicut in rebus manifestis, ἀτέχρῳ utitur. Hoc ergo sublatis superciliis dicendum est: IN MEDIO EST. Nam lentius erat, si diceret: PRAESTO EST. 10

V. 33. IPSA VIRGO: Scilicet, quae in Aeschinum reum et testis et crimen est. Et ideo addit, RES IPSA: Id est, pondus uteri, exactis ad pariendum mensibus.

V. 34. PRAETEREA, UT CAPTUS EST SERVULORUM: Ad haec intelligamus aliter dici *non inertem Socratem*, aliter *non inertem* 15 *servum*, aliter *non malum Scipionem esse*: aliter *non malum servum esse*. § PRAETEREA, UT CAPTUS: An CAPTUS, quantum capit animus servilis, tantum non malus neque iners Geta? An UT CAPTUS EST SERVORUM, quemadmodum saepius aucupium in servis habendis bonum evenit, ut in captu avium vel piscium 20 vel ferarum plurimum fortuna dominatur. Et hoc ideo, quia servum evenire bonum non ratio est aut natura, sed casus est, utpote in re rarissima, ut sit: *ut captus est servorum*, id est, eventus est in servis. § UT CAPTUS EST SERVORUM: Id est, ut se habet condicio servorum. Afranius in 25 *Simulante*:

Is, ut servorum captus est, facillime

Domo atque nostra familia provenditur.

Ergo CAPTUS sortem intelligo. § NON MALUS: Id est, fidelis.

V. 35. NEQUE INERS: Id est, artem habens. Oratorie 30 futurum testem et indicem laudat, sed ne improbe facere videatur, parcius id facit. Non enim dixit, *bonus et solers*, sed, quod in servo sufficit, NON MALUS NEQUE INERS. Et proferendi Getae haec maxime causa est, ne quod permittere videatur in servo pauperis, atrocius fiat, et simul ut haec προθεράπνευσις non con- 35 tristet Getam, quem prius laudat dicturus: HUNC ABDUCE, VINCI, QUAERE REM. § ALIT ILLAS SOLUS OMNEM FAMILIAM SUSTENTAT:

Susténtat: hunc abdúce, vinci, quaére rem.

GET. Immo hércle extorque, nísi ita factumst, Démea:
Postrémo non negábit: coram ipsúm cedo.

DE. Pudét: nec quid agam néque quid huic respóndeam
Sció. PAM. Miseram me, dífferor dolóribus. 40

Iunó Lucina, fér opem: serva me óbsecro. HEG. Hem.
Numnam illa quaeso párturit? GET. Certe, Hégio.
HEG. Hem,

Duas hic res docet, et unde hae vivant, quod testimonium pudicitiae est, et gravem testem posse esse Getam. *§ SOLUS*: Incerta distinctio est SOLUS, sed melius: IS SOLUS OMNEM FAMILIAM SUSTENTAT. Hoc verbo tenuis victus ostenditur, quod bene
5 frugi esse monstratur in feminis.

V. 36. HUNC ABDUCE, VINCI, QUAERE REM: Non multum permittit, utpote de alieno servo. Ideo Geta plus de se largitur. Ipse tamen *ἀσυνδέτως* tria posuit, ut multa videretur dicere. *§ HUNC ABDUCE*: ut:

10 *Tu, Voluse, armari Volscorum edice manipulis.*
Nam postea e littera huiusmodi verbis aucta est. *§ HUNC ABDUCE*: VINCI: Bono ordine, et ABDUCE: ad hoc illud, ut nemo possit intercedere; et VINCI, ne solutus, ut sciat, si verum servus accuset. *§ QUAERE REM*: Latenter praeter vincula etiam tor-
15 menta significavit. Nam hoc QUAERE REM peterei veritatem significat.

V. 37. IMMO HERCLE EXTORQUE: *Ἀτεχνος πλοῦτις*. Et bene ipse de se plus et apertius, quam Hegio, largitur. *§ EXTORQUE*: Multum dixit. Non TORQUE, sed EXTORQUE. Torquemus enim
20 hominem, extorquemus veritatem.

V. 39. PUDET: Aversus hoc dicit et perturbatus Demea. Maioris erit ponderis PUDET dictum, si ME nec addas nec subaudias.

V. 40. DIFFEROR DOLORIBUS: Divellor, discrucior, dilaceror. Et proprie hoc genus querelae convenit partu-
25 rienti, et cui viscera distenduntur, et ei, quae inexpertum dolorem nunc primum sentiat.

V. 41. IUNO LUCINA, FER OPEM: Bona procuratio poetae, ut et vox parturientis pro testimonio succedat ad inflammandum Demeam. Et nota puellarum, quae in comoediis honestae sunt
30 et ex amore dicuntur, aut nullam in scaena esse aut rarissimam vocem. *§ FER OPEM*: Partui. *§ SERVA ME, OBSECRO*: Parturientem. Duas enim res poscit haec precatio, et nascentis et parturientis salutem.

V. 42. NUMNAM ILLA QUAESO PARTURIT: ILLA scilicet, de
35 qua sermo est. Quid enim opus fuerat nomine?

V. 9. ut] *Virgilius Aen. lib. IX. v. 463.*

Illaéc fidem nunc vóstram inplorat, Démea:
 Quod vós vis cogit, íd voluntate ímpetret.
 Haec prímum ut fiant, deós quaeso, ut vobís decet. 45
 Sin áliter animus véster est, ego, Démea,
 Summá vi defendam hánc atque illum mórtuum.
 Cognátus mi erat: úna a pueris párvolis
 Sumus éducti: una sémper militiae ét domi
 Fuimús: paupertatem úna pertulimús gravem. 50

V. 47. *defendam hánc.*

V. 43. ILLAEC FIDEM NUNC VESTRAM IMPLORAT: Haec oratoria πλάσις est. Non enim vere rogat, sed videtur hoc facere. Et IMPLORARE est in malis positos cum ploratu aliquem rogare.

V. 44. QUOD VOS VIS COGIT, ID VOLUNTATE IMPETRET: 5
 Artificiose, ne totum suppliciter agendo diffidere causae videatur. Vis igitur legum intelligitur.

V. 45. DEOS QUAESO, UT VOBIS DECET: Hoc est, non voluntate adversarium fore. *¶* UT VOBIS DECET: Παραίνετικῶς dixit, non ut puellae utile est, sed UT VOBIS DECET. 10
¶ VOBIS DECET: Graece dixit ὑμῶν πρόπτει et deest facere.

V. 46. SIN ALITER ANIMUS VESTER EST: Officium amici exsequitur in reddenda causa, cur adversarius futurus sit. *¶* EGO, DEMEA, SUMMA VI HANC DEFENDAM: Non dixit id, quod est: 15
Vos ulciscar, sed, HANC DEFENDAM.

V. 47. ATQUE ILLUM MORTUUM: Idonea causa est adversus vivos querimoniam faciendo pro mortuo scilicet. Qua in re et de officio suo locutus est et exaggeravit culpam in Aeschinum, qui videbatur in uno et eodem facinore vivos mortuosque lae- 20
 sisse.

V. 48. COGNATUS MIHI ERAT: Causa exposita iam agit Hec- gio de persona sua, utrum recte faciat: ut, quam personam inducit, ostendat habiturus: quum amicitiarum duo genera sint, unum necessarium, id est, propinquitas sanguinis, alterum voluntarium, quo nobis etiam alienissimi coniunguntur, Micionem di- 25
 cit ac Demeam et vivos et voluntarios tantum sibi amicos esse, Simulum vero et mortuum et non solum voluntate, sed necessitate amicum fuisse coniunctum. In qua re et illi non deerit et his purgatur. Sed et COGNATUS MIHI ERAT vultu adiuvat, quia non a coniunctione inceptiva sumpsit exordium. *¶* COGNATUS 30
 MIHI ERAT: Officia multa contra officium unum Demeae amicitiae ac Micionis.

V. 50. PAUPERTATEM UNA PERTULIMUS: Έπαναφορά est, quia magis coniungit malorum consortium, quam bonorum.

Quaprópter nitar, fáciam, experiar: dénique
 Animám relinquam pótius, quam illas déseram.
 Quid míhi respondes? DE. Frátrem conveniam, Hégio:
 Is quód mihi de hac re déderit consilium, id sequar.
 HEG. Sed, Démea, hoc tu fácito eum animo cógites: 55
 Quam vós facillume ágitis, quam estis máxume
 Poténtes, dites, fórtunati, nóbiles,
 Tam máxume vos aéquo animo aequa nóscere
 Opórtet, si vos vóltis perhiberí probos.
 DE. Redíto: fient, quae fieri aequomst, ómnia. 60
 HEG. Decét te facere. Géta, duc me intro ad Sóstratam.

V. 60. *Redito: fient, fieri quae aequomst, ómnia.*

V. 51. NITAR, FACIAM, EXPERIAR: DENIQUE ANIMAM: Sic dicit, ne dicat *vindicabo*, quod vult magis significatum esse, quam dictum. Et ne ei diceretur, *nihil poteris*, quod ad incipiendum sufficit, dixit EXPERIAR.

5 V. 52. ANIMAM RELINQUAM POTIUS: Modesta comminatio. Prius quid sibi possit evenire dixit, quam quid passurus sit Aeschinus.

V. 53. FRATREM CONVENIAM, HEGIO: Vultuose pronuntian-
 dum hoc, quod addidit, HEGIO: quasi dicat res in manu fra-
 10 tris est constituta, non mea. *I QUID MIHI RESPONDES?*:
Respondere proprie dicitur, cum lis intenditur. Respondere
 enim est priorem alloqui, quasi respondere verba fundere, ut:
Funditque hac ore querelas.

Respondere posteriore loco dicere.

15 V. 55. SED, DEMEA, HOC TU FACITO: *Ἐπιθεράπνευσις* supra habitae comminationis.

V. 57. QUAM VOS FACILLIME AGITIS: Ut et supra: *Facilem victum paret*. Et vide quam oratorie laudes sumpserit argumenta suadendi.

20 V. 58. AEQUO ANIMO AEQUA NOSCERE OPORTET: Bene dixit AEQUO ANIMO, quia potentiori et fortiori contra naturam est aequitas.

V. 60. REDITO: Prosequebatur eum, quemadmodum apparet ex verbis.

25 V. 61. DECET TE FACERE: Sollicita obsequela Hegionis ultima in loquendo ostendit impotentiores personam contra Aeschinum, quo magis gaudium crescit comoediae, quando tali ac tanto pauperior puella, sed tamen cupita iungetur.

V. 12. *ut Virgilius Aen. lib. V. v. 842.*

DE. Non me indicente haec fiunt: utinam hic sít modo
 Defúctum: verum nímia illaec licéntia
 Profécto evadet ín aliquod magnúm malum.
 Ibo ác requiram frátrem, ut in eum haec évomam. 65

V. 62. NON ME INDICENTE: Quia dixerat: *Ipse sentiet
 posterius*. Et nimis dura compositio est, sed apta irascenti.
 § UTINAM HOC MODO SIT DEFUNCTUM: UTINAM desperandi vim
 habet. Hoc, id est, negotium, id est, raptus virginis.
 § DEFUNCTUM: Finitum, id est, ut non peiora committat. § DE-5
 FUNCTUM: Finitum, id est, ne ulterius peccet Aeschinus.

V. 63. NIMIA ILLAEC LICENTIA: Quam illi dat Micio.

V. 64. PROFECTO EVADET: Per ardua et praerupta veniet.

V. 65. HAEC EVOMAM: Non effundam, sed EVOMAM, ut-
 pote quae me aegrum faciunt, quibus me levabo, cum languor 10
 ille egestus sit. Nam EVOMAM hoc translatione significat.

ACTUS TERTII SCAENA QUINTA.

HEGIO.

Bono ánimo fac sis, Sóstrata, et istam, quód potes,
Fac cónsolere. Ego Mícionem, si áput forumst,
Convéniam: atque ut res géstast, narrabo órđine:
Si ést, facturus út sit officiúm suum,
Faciát: sin aliter de hác re est eius senténtia, 5
Respóndeat mi, ut quíd agam quam primúm sciam.

V. 4. *Si ita ést, facturus út sit officiúm suum.*

V. 1. BONO ANIMO FAC SIS SOSTRATA: Hi sex versus in quibusdam non feruntur. In hac scaena videtur iam locutae Sostratae Hegio respondere. Potest tamen et ipse incipere, tamquam qui et rem noverit et maerore eius moveatur. *¶* BONO ANIMO FAC SIS, SOSTRATA: Meminisse debemus, quod dixit: *Duc me intro ad Sostratam.* Et quia hoc INTRO in proscaenio est *ΗΑΤΕΡΑ ΗΑΙΤΝΝΙΝ* * non post scaenam. Nam aliud significat: *Eamus intro*, ubi dicitur, *intus despondebitur, intus transigetur, si quid est, quod restet.* Illud enim interius agitur extra omne 10 proscaenium. *¶* FAC SIS, SOSRATA: SIS honorifice additur verbo, ne, quod imperativo modo pronuntiatur, superbum sit. Deductum est autem a senatus consulti formula, ubi enim aliquid senatus consulibus iniungit, addit: *SI EIS VIDEATUR.* *¶* ET ISTAM, QUOD POTES: Quia vox ipsa tristis et circa tristem filiam, QUOD PO- 15 TES dixit.

V. 2. FAC CONSOLERE: Duas res dixit, quas et ordine locutus est: Et tu bonum habere animum, inquit, et filiam fac habere. *¶* EGO MÍCIONEM: Quia Demeam iam vidit.

V. 4. SI EST, FACTURUS OFFICIUM: Hoc dicendo promittit 20 eum esse facturum. Nam facile est unum quemque suo officio fungi.

V. 6. UT, QUID AGAM, QUAM PRIMUM SCIAM: Mature: neque comminatur neque segnem ostendit se fore.

ACTUS QUARTI SCAENA PRIMA.

CTESIPHO. SYRUS.

Aín patrem hinc abísse rus? SY. Iam dúdum. CTE. Dic
sodés. SY. Aput villamst.

Núnc quom maxume óperis aliquid fácere credo. CTE.
Utinám quidem,

Quod cúm salute eius fiat ita se défetigarít velim,
Ut trídúo hoc perpétuo prorsum e lécto nequeat súrgere.
SY. Ita fiat, et istoc sí quid potis est réctius. CTE. Ita:
nam húnct diem. 5

V. 1. AIN PATREM HINC ABISSE RUS: Hic ostenditur timi-
ditas boni adolescentuli et veriti, scilicet ob peccatum ex de-
licti conscientia et reverentia parentis. Apparet item mos ve-
rorum patrum circa filios, Syro Demeam describente. ¶ AIN
PATREM HINC ABISSE RUS: Compendio ostenditur, quid sit iam 5
locuturus Syrus.

V. 2. NUNC CUM MAXUME OPERIS ALIQUID FACERE CREDO:
Vide quasi ἰδίωμα verborum Syri esse, de opere loqui. Sic
enim dicit et Demeae, sed illud falso, hoc serio. ¶ UTINAM
QUIDEM: *Apud villam sit* subaudiendum, et distinguendum ante, 10
quam inferatur, quod sequitur.

V. 3. QUOD CUM SALUTE EIUS FIAT: Hoc non est odísse
patrem, sed tantum timere ex proprio delicto. Servatur enim
in eo et amor filii et amoris affectus.

V. 4. UT TRIDUO HOC PERPETUO: Quantum sufficiat amori. 15
Etenim non opus erat PERPETUO dicere, si TRIDUUM dixisset.

V. 5. ET ISTOC, SI QUID POTIS EST, RECTIUS: Deest *addi*.
Nam si mortem significaret, non conveniret adolescentem ita di-
cere: videtur enim plus temporis optasse languori. ¶ ITA: NAM
HUNC DIEM MISERE NIMIS CUPIO: Moriatur scilicet. Et hoc ad-20
versus servum debet dicere, ne indecorum adolescentis personae
sit, haec ita dixisse: quamvis eius modi adolescentes inducant
comici, ut Naeivius in Tribaselo:

Deos quaeso, ut adimant et patrem et matrem meos.

Miseré nimis cupio, ut coépi, perpetuum in laetitia
degere.

Ét illud rus nulla alia caussa tám male odi, nísi quia
propest:

Quód si abesset longius,

Príus nox oppressísset illic, quam húc revorti pósset
iterum.

Núnc ubi me illic nóñ videbit, iam húc recurret, sát
scio. 10

Rogitábit me, ubi fuerím: quem ego hodie tóto non
vidí die.

Quid dícam? SY. Nilne in méntem est? CTE. Numquam
quídquam. SY. Tanto néquior.

Cliéns, amicus, hóspes námest vóbis? CTE. Sunt: quid
póstea?

V. 6. *Nimis misere cupio, ut coépi, perpetuum in laetitia degere.*

V. 11. *Rogábit.*

V. 12. *Nusquam quícquam.*

V. 6. MISERE NIMIS CUPIO: NIMIS abundat more comico-
rum, qui hoc dicto asseverationem inculcabant. *I* CUPIO, UT
COEPI, PERPETUUM IN LAETITIA DEGERE: Qui et supra dixit:
Ita quaeso: quando hoc bene successit, hilarem hunc suma-
5 mus diem.

V. 7. ET ILLUD RUS NULLA ALIA CAUSA TAM MALE ODI:
Mire ostendit omnia ex delictis in pravum verti, adeo ut mise-
ram putet adolescens suburbanam vilam, qua re ceteri delectan-
tur. Illud ergo tamquam cum detestatione dixit, et MALE ET
10 NIMIS et MISERE. Nam NIMIUM et malum miserumque est se-
cundum illam sententiam: *Ne quid nimis.*

V. 8. QUOD SI ABESSET LONGIUS: Amori magis quam rei
consultit adolescens.

V. 10. IAM HUC RECURRET, SAT SCIO: Mire de sene RE-
15 CURRET dixit, ut eius instantiam demonstraret.

V. 12. NIHILNE IN MENTEM EST?: Sic hoc accipiendum
est, ut adolescenti libero malitiam putemus, non sapientiam
deesse. Adeo in hac re magister est servus. *I* TANTO NEQUIOR:
Sic hoc dictum est, ut e contrario dicimus: *Tanto melior.*
20 *I* NUMQUAM QUIDQUAM: Παράλογον pro NUMQUAM, id est, non.

V. 13. CLIENS, AMICUS, HOSPES, NEMO EST: Vide magi-
strum ad nequitiam, ut simplici adolescenti mentiendi viam de-
monstret et honestum tentet afferre argumentum ad mendacium

SY. Hisce ópera ut data sit. CTE. Quae non data sit?
Nón potest fieri. SY. Potest.

CTE. Intérdin: set si híc pernocto, caússae quid dicám,
Syre? 15

SY. Uah! quám vellem etiam nóctu amicis óperam mos
essét dari.

Quin tu ótiosus és: ego illius sénsum pulcre cálleo.

Quom férvit maxumé, tam placidum quám ovem reddo.

CTE. Quó modo?

SY. Laudárier te audit libenter: fácio te aput illúm
deum:

V. 18. *Cum férvit maxumé, tam placidum, quam óvis est, reddo.*
C. quó modo?

propter clientem, amicum aut hospitem in urbe cessare
visum, quod tamen nec sic intelligit rudis ac rusticus adolescens.
J CLIENS, AMICUS, HOSPES NEMO EST VOBIS: Mire sic interro-
gavit, ut qui agrestes inhumanosque reprehendat et insociabiles
aliis propter asperitatem rustici senis. 5

V. 14. HISCE OPERA UT DATA SIT: A superiore subaudi-
tur: *Veniat in mentem*, id est, cogita dari potuisse et
datam dicito. J QUAE NON DATA SIT: Hic de facto quaestio
est, in qua quidem disputant quaedam tunc possibilia intelligi,
quando facta sint: quum autem non fiunt, non modo non fieri, 10
sed ne possibilia quidem esse dicenda, qui locus *περί δυνατόν*
dicitur. J POTEST: Iterum subauditur *fieri*, ut data sit, vel,
ut credatur data.

V. 15. INTERDIU: Bene, quia amatori maxime nocte
opus est. 15

V. 16. VAH, QUAM VELLEM ETIAM NOCTU: Hoc utriusque
personae convenit, sed melius a Syro et facetius dicitur. Et
quidam totum Ctesiphoni assignant ab usque INTERDIU. Et QUAM
VELLEM proprie dicimus in his, quae non videmus fieri. Bene igitur
deficiente argumento, cum aliud non inveniret, in vota con- 20
versus est, unde videntur magis haec verba Ctesiphonis esse.

V. 17. CALLEO: Callide scio.

V. 18. CUM FERUIT MAXUME: Tertia coniugatione dixit,
ut *effervere* dicitur correpta media syllaba. J QUO MODO: Mi-
ratur, quia timet eum, quem iste contemnit. 25

V. 19. LAUDARIER TE AUDIT LIBENTER: Quod de Demea
dicitur, in omnes parentes dici puta. Nam nemo tam asper est
pater, ut non statim mitescat laudato filio.

Virtútes narro. CTE. Meás? SY. Tuas: homini illico lacrimaé cadunt, 20

Quasi púero, gaudio. Em tibi autem. CTE. Quidnam est? SY. Lupus in fábula.

CTE. Páter est? SY. Ipsus est. CTE. Sí're, quid agimus? SY. Fúge modo intro: ego vídero.

CTE. Si quíd rogabit, núsquam tu me: audístin? SY. Potin ut désinas?

V. 20. C. meásne? S. tuas.

V. 22. CT. Patérne? S. is ípsus. C. Sí're, quid agimus? S. Fúge modo intro, ego vídero.

V. 20. VIRTUTES NARRO: Non dixit elegantem indolem, sed VIRTUTES. VIRTUTES autem sunt perfecti sapientis vel divi alicuius. Et bene cum stupore respondet MEAS? ostendens quod nullae essent. J MEAS? TUAS: Cum gestu pronuntiare 5 debemus, ut intelligatur irrisio.

V. 21. QUASI PUERO GAUDIO: Deest *prae*, ut sit: *prae gaudio*. J LUPUS IN FABULA: Silentii indictio est in hoc proverbio, atque eius modi silentii, vel in ipso verbo ut ipsa fabula conticescat. Quia lupum vidisse homines dicimus, qui repente ob 10 mutuerint, quod fere iis evenit, quos prior viderit lupus, ut cum cogitatione, in qua fuerint, etiam voce et verbis careant. Sic Theocritus:

Οὐ φθέρῃ; λύκον εἶδες.

Et Virgilius:

15 *Vox quoque Moerin
Iam fugit ipsa, lupi Moerin videre priores.*

Alii putant ex nutricum fabulis natum pueros ludificantium terrore lupi, paulatim e cavea venientis usque ad limen cubiculi. Nam falsum est, quod dicitur, intervenisse lupum Naevianae 20 fabulae alimonio Remi et Romuli, dum in theatro ageretur.

V. 22. FUGE MODO INTRO: Non dixit i vel *abi* vel *vade*, sed FUGE. Tanta celeritate opus est.

V. 23. SI QUID ROGABIT, NUSQUAM TU ME: Magna virtute Terentius rudem, simplicem timidumque inducit Ctesiphonem 25 ab initio, ut is sit, qui mox opprimeretur cum meretrice accumulans, interventu patris ob imprudentiam ac rusticitatem suam. J NUSQUAM TE ME: [Scilicet vidisse respondeas.] Familiaris ἄλλειψις et apta properanti. Qua re haec omnia pressa voce cum celeritate pronuntianda sunt.

V. 12. Theocritus Idyll. XIV. v. 22.

V. 14. Virgilius Eclog. IX. v. 54.

ACTUS QUARTI SCAENA SECUNDA.

DEMEA. CTESIPHO. SYRUS.

DE. Né ego homo sum infelix! primum fratrem nusquam
invenio gentium:

Praeterea autem dum illum quaero, a vila mercenarium
Vidi: is filium negat esse ruri: nec quid agam scio.

V. 1. D. *Ne ego homo infelix.*

V. 1. NE EGO HOMO SUM INFELIX: In hoc actu exemplum est neminem facilius quam optimum quemque falli atque deludi, ut Virgilius ait. Et NE valde significat, ut: *Ne illi vehementer errant*, Cicero in Catilinam. ¶ NE EGO HOMO SUM INFELIX: Vide initium conveniens perpetuo maerori Demeae. Per 5 totam fabulam aut DISPERII dicit aut *defessus sum* aut aliquid tale semper, quo queratur, ita tamen, ut cum augmento sit miseria, quotiescunque processerit. Nam plus est, quod nunc dixit, NE EGO SUM HOMO INFELIX quam *disperii*. ¶ NUSQUAM INVENIO GENTIUM: Abundat GENTIUM. 10

V. 2. A VILA MERCENARIUM VIDI: Sapientissime Terentius, etsi proxima vila est, necessario senem ad reliquos actus fabulae noluit ab urbe discedere, personae senilis memor. Nam et arduum fuerat, dum redit, et cruciabile, ne fatigatio eius in tragoediam transiret. Recte igitur invenit, a mercenario illi in 15 urbe narratum ruri non esse Ctesiphonem. At ubi persona est adolescentis, et proficiscitur ad vilam et continuo redit, ut in Eunuchio Phaedria. Et A VILA, utrum a pro de positum est, ut sit de vila? an deest Venisse, ut sit: *A vila vidi venisse mercenarium*. 20

V. 3. NEC QUID AGAM SCIO: Utrum fratrem an filium magis quaeram. Nam senex querulus tria dicit esse incommoda sibi, quod fratrem non inveniatur, quod Ctesipho ruri non sit, quod utrum in urbe maneat an ad vilam abeat ipse nesciat.

V. 4. Cicero in Catilinam orat. II. Cap. 3. §. 6.

CTE. SYRE. SY. Quid est. CTE. Men quaérit? SY. Verum.

CTE. Pérrii. SY. Quin tu animó bono es.

DE. Quid hoc, malum, infelicitatis? néqueo satis de-
cérnere: 5

Nísi me credo huic ésse natum reí, ferundis míseriis.

Prímus sentió mala nostra: prímus rescisco ómnia:

Prímus porro obnúntio: aegre sólus, si quid fít, fero.

SY. Rídeo hunc: primum aít se scire, is sólus nescit ómnia.

DE. Núnc redeo: si fórtē frater rédierit, visó. CTE.

Syre:

10

V. 4. SY. Quin tu bóno animo es.

V. 9. SY. Rídeo hunc: se primum aít scire: is sólus nescit ómnia.

V. 4. VERUM: Modo VERUM nomen non est, sed adverbium confirmantis, id est vere. § PERII. SY. QUIN TU BONO ANIMO ES: Haec Ctesiphonis perturbatio huc tendit poetae arte, ut deprehendatur cum amica filius repente ingresso sene. § QUIN 5 TU ANIMO BONO ES: Nunc QUIN pro QUIN IMO positum est.

V. 5. QUID HOC, MALUM! INFELICITATIS?: Abundat MALUM. § QUID HOC, MALUM! INFELICITATIS?: Deest: *deos testor*. § QUID HOC, MALUM! INFELICITATIS?: Hic autem MALUM pro interiectione positum quasi dicat: *O malum* et est dictum anxii hominis et 10 perturbati nimis.

V. 6. NISI ME CREDO: Pro: Nisi quia iam superest, ut me credam. Hic enim sensus est in huius modi locutione: NISI ME CREDO HUIC ESSE NATUM REI. § NISI ME CREDO HUIC ESSE NATUM REI: Nova locutio pro: Nisi quia credo. Et 15 HUIC REI potest subtrahi incolumi sensu, ut: NISI ME CREDO NATUM ESSE FERUNDIS MISERIIS. Ergo HUIC REI subdistinguendum, et sic inferendum: FERUNDIS MISERIIS. Ergo HUIC REI pro ad hanc rem.

V. 7. PRIMUS SENTIO MALA NOSTRA: PRIMUS RESCISCO OM- 20 NIA: Ἐπαυγορά. § PRIMUS SENTIO MALA: Ridiculus error Demaeae. Et PRIMUS ad ordinem, SOLUS ad numerum dicitur.

V. 8. PRIMUS PORRO OBNUNTIO: Qui malam rem nuntiat, obnuntiat, qui bonam, annunciat. Nam proprie *obnuntiare* dicuntur augures, qui aliquid mali ominis scaevumque viderint. 25 Ergo OBNUNTIO malum imminens quasi omen nuntio. Inde enim ἐνυμολογία huiusce verbi est. § AEGRE/SOLUS, SI QUID EST, FERO: Prave scilicet.

V. 9. IS SOLUS NESCIT OMNIA: Et bene SOLUS, utpote de multis, quia quum sciat Micio, Syrus, Aeschinus, Ctesipho, popu- 30 lus, hic solus fallitur.

V. 10. SI FORTE FRATER REDIERIT, VISO: Pro si rediit.

Óbsecro, vide ne ille huc prorsus se írruat. SY. Etiám taces?

Égo cavebo. CTE. Númquam hercle hodie ego istuc committám tibi:

Nám me iam in cellam áliquam cum illa cóncudam: id tutíssimum est.

SY. Áge, tamen ego hunc ámovebo. DE. Sét eccum scele-
ratúm Syrum.

SY. Nón hercle hic quidém durare quísquam, si sic fít, potest. 15

V. 13. Nám me in cellulam áliquam cum illa cóncudam: id tututíssimumst.

V. 15. SY. Nón hercle hic quidém pérdurare quisquam, si sic fít, potest.

V. 11. HUC PRORSUS SE IRRUAT: Neutrum verbum, quasi activum SE IRRUAT posuit. § VIDE NE ILLE HUC: Iam metuitur, quod futurum est. Et quom neutrum sit IRRUAT, nove intulit SE. Praeterea sic dixit: IRRUAT, tamquam de eo, qui pugnaturus sit, ut in Eunucho: *Quam mox irruimus?* aut tamquam de sue, 5 ut Horatius:

Hac lutulenta ruit sus.

Et Virgilius:

Ipse ruit dentesque Sabellicus exacuit sus.

§ ETIAM TACES: Antiquè pro TACE. Sic in Andria: *Etiám tu 10 hoc respondes?* pro responde. Est ergo correptionis significatio.

V. 12. HODIE EGO ISTUC COMMITTAM TIBI: Quod ago iam, id est, complexum mulieris.

V. 13. NAM ME IAM IN CELLAM ALIQUAM CUM ILLA CON-
CLUDAM: Id egit stulte adolescens, ut ibi deprehendatur, ubi con- 15
clusus est. Sed sic ipse egit, ut possit subterfugere non depre-
hensus conspectum patris. § IN CELLAM ALIQUAM CUM ILLA:
Αιότης figura, ut dicimus *in locum* pro *in loco*. IN CELLAM
CONCLUDAM, non in cella ait. Et mire, ut reclusum tutumque
locum subiret, cellam scilicet, quam ob ea, quae in ipsa ce- 20
lantur clausam esse conveniat. Nam et *cella* et *cellarium* a re-
ponendis celandisque rebus esculentis et poculentis dicitur.

V. 14. AGE, TAMEN EGO HUNC AMOVEBO: Mire AMOVEBO
dixit, non deterrebo. Nam proprie amovetur saxum de loco, in
quo verbo significat, imminere sibi magnum laborem in hoc opere. 25
Et vide *αύξην*. Supra ut pecudem, ABIGAM HUNC RUS dixit,
modo ut saxum, AMOVEBO, inquit.

V. 15. NON HERCLE HIC QUIDEM DURARE QUI NAM, SI

V. 5. in Eunucho Act. IV. sc. 7. v. 8.

V. 6. Horatius Epist. lib. II. ep. II. v. 75.

V. 8. Virgilius Georg. lib. III. v. 255.

V. 10. in Andria Act. V. sc. 2. v. 8.

Scire equidem voló, quot mihi sint dómini: quae haec
est miséria?

DE. Quid ille gannit? Quid volt? Quid ais, bone vir?
Est frater domi?

SY. Quid, malum, bone vir, mihi narras? équidem perii.

DE. Quid tibi est?

SY. Rógitas? Ctesiphó me pugnīs miserum et istam
psáltriam

Úsque occidit. DE. Hém, quid narras? SY. Hém, vide
ut discidit labrum. 20

V. 18. SY. *Quid malum, mihi bone vir narras? équidem perii.*
D. *quid tibi est?*

SIC FIT, POTEST: Nimis moraliter expressa verba sunt servi, verberatum se indicantis. Quis non ex verbis servum verberatum intelligat? et servum recens verberatum? et servum fugam comminantem? Mire autem non ego, sed QUISQUAM dixit. Nec *permanere*, sed DURARE. Nam hoc verbum perferendis malis convenit, ut Virgilius:

Durate, et vosmet rebus servate secundis.

Haec autem omnia sic dixit, quasi non videat Demeam.

V. 16. QUOT SINT MIHI DOMINI: Et hic apparet non a legitimo domino verberatum esse. *Q* QUAE HAEC EST MISERIA: Deest *quam patior* et quasi comploratio quaedam est flebilis post querelas.

V. 17. QUID ILLE GANNIT?: Gannitus est proprie veluti ploratus vapulantium.

15 V. 18. QUID, MALUM: Et hic MALUM pro interiectione abundat.

V. 19. CTESIPHO ME PUGNIS MISERUM ET ISTAM PSALTRIAM USQUE OCCIDIT: Mire interiecit MISERUM, et necessario USQUE addidit, ut ostenderet OCCIDIT nimiae caedis verbum, non
20 occisionis intelligi oportere.

V. 20. USQUE OCCIDIT: Prope OCCIDIT aut USQUE pro valde est, OCCIDIT pro *vehementer cecidit*. Nam *occidere* et *praeoccidere* ad caedem referebantur apud veteres. *Q* USQUE OCCIDIT: Ἰδιωτικῶς. Non enim occisus loquitur. *Q* HEM, VIDE UT
25 DISCIDIT LABRUM: Non ostendit, sed videtur ostendere seni parum iam videnti et intra os. *Q* HEM, VIDE UT DISCIDIT LABRUM: Asper mediam longam a caedendo accipit, ego mediam brevem a scindendo.

DE. Quám ob rem? SY. Me impulsóre hanc emptam esse áit.

DE. Non tu eum rus hinc modo

Próduxē aiebas! SY. Fáctum: verum vénit post insaniens.

Níl pepercit. Nón puduisse vérberare hominém senem,
Quém ego modo puerúm tantillum in mánibus gestavi
meis?

DE. Laúdo, Ctesiphó, patrissas: ábi, virum te iúdico. 25

V. 24. *Quém ego puerum módo tantillum in mánibus gestavi meis.*

V. 21. NON TU EUM RUS PRODUXE AIEBAS: Mire Terentius eos ipsos, qui falluntur, ex aliqua parte cautos facit, ut eo delectabilius spectatoribus procedant doli. Namque gratia est aut delectatio non stultissimum falli. § NON TU EUM RUS PRODUXE AIEBAS: Memoriter senex non solum quid sibi dixerit 5 Syrus paulo ante, sed quibus verbis dixerit refert. Nam sic dixerat: *Quem egomet produxi.*

V. 22. VERUM VENIT POST INSANIENS: Supra: *Produxi iratum admodum.* Nunc ἀνῆντιζῶς non iratum praedicat, sed insanum. 10

V. 23. NIHIL PEPERCIT: Ut supra: *Nihil reticuit.* Sic dicimus in his, quae praeter expectationem gesta sunt. § VERBERARE HOMINEM SENEM: Miserum fit de aetate id, quod de conditione non poterat.

V. 24. QUEM EGO MODO PUERUM TANTILLUM IN MANIBUS 15 GESTAVI MEIS: Addidit aetati invidiam et meritum recens. Hoc est enim, quod dicit MODO. Et TANTILLUM δακτυλὸν est. Videtur enim manu fingere, quam parvulum.

V. 25. LAUDO TE, CTESIPHO: PATRISSAS: Facile inductus est senex varietate fraudis et doli. Nam Syrus et supra, ut 20 laudans, non ut vituperans Ctesiphonem, et nunc, ut accusans, idem perficit atque persuadet. § PATRISSAS: Ἀνῆντιζεις. Nam ut supra dixerat: *Spero, est similis maiorum suorum,* hic confirmat, quod sperare se dixerat, et VIRUM TE IUDICO, inquit, non adolescentulum. Hoc enim ad aetatem et probitatem, non ad 25 sexum refertur. § PATRISSAS: Attende quam bene inventum sit, inanem se dicere. Nonne videtur ibi stultissimus, cum huius modi laude non modo se non laudare velle, quod odiosum est, sed etiam filium apud intelligentes vituperare videatur? si quidem non solum hic stultus, sed etiam ille, quia PATRISSAS inquit. 30 § PATRISSAS: Tam securus est, ut se laudet. Et ABI addidit, quasi dicat: Non est quod iam demorer, perfectus es. § LAUDO TE, CTESIPHO: Hic totus versus mire delusum ostendit senem,

SY. Laúdas? ne ille cóntinebit póstbac, si sapiét,
manus.

DE. Fórtiter. SY. Perquám: quia miseram múlierem et
me sérvolum,

Quí referire nón audebam, vícit: hui, perfórtiter!

DE. Nón potuit meliús: idem quod ego sénsit, te esse
huic reí caput.

Sét estne frater íntus? SY. Non est. DE. Úbi illum quae-
ram, cógito. 30

SY. Scío ubi sit, verum hódie numquam mónstrabo. DE.
Hem, quid aís? SY. Ita.

DE. Díminuetur tibi quidem iam cérébrum. SY. At nomen
nescio.

Íllius hominis, sét locum novi úbi sit. DE. Dic ergó
locum.

V. 26. NE ILLE CONTINEBIT POSTHAC, SI SAPIAT, MANUS:
Comminatio est subtilis et parcior, velut servi.

V. 27. PERQUAM: Nimis, ἐπεὶ. I ET ME SERVULUM:
Oratorie. Non *servum*, sed *SERVULUM*, quom sit senex.

5 V. 28. NON AUDEBAM: Non poteram. I HUI PERFOR-
TITER: Hoc gestu servili et nimis leviori personae congrue di-
ctum est.

V. 29. NON POTUIT MELIUS: Id est: Laudo te, Ctesi-
pho, et deest *feri*. I IDEM QUOD EGO: Id est, patrissas,
10 virum te iudico.

V. 30. SED ESTNE FRATER INTUS: Deest *responde*, ut sit:
Responde.

V. 31. VERUM HODIE NUMQUAM MONSTRABO: Volens senem
avidius quaerere, quod hic ardor semper paratissimus credentes
15 etiam fallit, ei fingit se nolle dicere. HODIE autem aut abun-
dat, ut:

Numquam omnes hodie moriemur inulti,
aut NUMQUAM HODIE pro nullo tempore huius diei, quia
NUMQUAM per se generale est.

20 V. 32. DIMINUETUR TIBI IAM CEREBRUM QUIDEM: Commi-
nationis genus verba ipsa indicant, ut appareat senem baculum
sustulisse. I AT NOMEN NESCIO ILLIUS HOMINIS, SED LOCUM NOVI
UBI SIT: Recte, quia si HOMINEM diceret, non erat errandum
agnita persona hominis, et ubi habitat cognito. Si notus esset,
25 nulla causa quaerendi superesset.

V. 33. DIC ERGO LOCUM: DIC ERGO quasi invitum coegerit.

V. 16. ut] *Virgilius Aen.* lib. II. v. 670.

SY. Nóstin porticum, áput macellum, hac deórsum? DE.
Quidni nóverim?

SY. Praéterito hac récta platea súrsum: ubi eo véneris, 35
Clivos deorsum vórsum est: hac te praécipitato: póstea

Est ad hanc manúm sacellum: ibi ángiportum própter est.

DE. Quónam? SY. Illic ubi etiam cáprificus mágna est.

DE. Novi. SY. Hac pérbito.

DE. Íd quidem angipórtum non est pérvium. SY. Verum
hércle: uah!

V. 37. *Illic ubi etiam cáprificus mágna est. D. novi. SY. hac pérbito.*

ERGO semper addimus, ut hortemur tarde quid facientes, ut
Virgilius:

Ergo age, care pater, cervici imponere nostrae.

V. 34. NOSTIN PORTICUM APUD MACELLUM?: Convenit ru-
stico et parcissimo seni macellum in urbe nescire, et ideo sic 5
interrogatur a servo. J HAC DEORSUM: Bene HAC DEORSUM, quia
non est una.

V. 35. HAC RECTA: Proprie hac parte, ut manu viam
ostendere videatur.

*V. 34. QUIDNI NORIM: Correlative QUIDNI? pro *quid nisi?* 10
Etenim quamvis rusticus, tamen est civis Demea.

*V. 35. UBI EO VENERIS, CLIVOS DEORSUM VORSUM: HAC
TE PRAECIPITATO: Hoc lentius aliqui legunt, aliqui clarius, ut
sit PRAECIPITATO cito descende.

V. 37. AD HANC MANUM: *Τῶν πρὸς τι προσήκον* dicitur, 15
in quo non permanet certum dextrum nec certum sinistrum, et
ideo proficit in errorem. Vult enim servus haec signa esse per-
plexæ. J ET SACELLUM: Ut Varro ait, *sacra cella est*. J PRO-
PTER: Prope, ut Virgilius:

Templum de marmore ponam 20

Propter aquam.

Et Lucretius:

Propter aquae rivum sub ramis arboris altae.

V. 38. UBI ETIAM CAPRIFICUS MAGNA EST: In hoc Home-
rum imitatus est, qui dicit caprificum prope Troiana 25
moenia constitutam. J HAC PERBITO: Non ito, sed quia
longum est, PERBITO.

V. 2. *ut Virgilius Aen. lib. II. v. 707.*

V. 20. *Virgilius Georg. lib. III. v. 13.*

V. 23. *Lucretius lib. V. v. 1392.*

V. 24. *Homerum] cf. Iliad. ζ. v. 432.*

Cénſen hominem me éſſe? erravi: in pórticum rursúm redi: 40
Sáne hac multo própius ibis, ét minor est errátio.

Scín Cratini huius dítis aedes? DE. Scío. SY. Ubi eas
praeteríeris,

Ád ſiniſtram hac récta platea: ubi ád Dianae véneris,
Íto ad dextram: prius quam ad portam vénias, aput
ipſúm lacum

Est piſtrilla et éx advorſum fábrica: ibi est. DE. Quid
íbi facit? 45

ſy. Léctulos in sóle ilignis pédibus faciundós dedit.

V. 39. ID QUIDEM ANGIPORTUM: Id est angusta et curva
via, quasi *anguiportus*, ut *angitia* aut *anguitia*. Alii, quod
inter portus sit locus angustus, hoc est, inter domos. Nam
domos vel *portus* vel *insulas* veteres dixerunt. Et observa Te-
5 rentianam consuetudinem, in qua inducit non nihil sapere eos,
qui falluntur.

V. 40. CENSEN ME HOMINEM ESSE? ERRAVI: Calliditas est
maxima, deprehensum mendacium non defendere, sed fateri, ut
opinionem simplicitatis acquirat. Vides igitur, ut ipse sibi suc-
10 censeat, tamquam imprudens erraverit, non dolosus impulerit in-
terrogantem. Et mire se negat hominem, tamquam homo corde
sit, non corpore.

V. 41. SANE HAC MULTO PROPIUS IBIS: Quasi errasse pro-
fuerit illa via. Et SANE pro satis ac *valde*, quia qui sanus
15 est, idem et validus. *SY* MINOR EST ERRATIO: ERRATIO est
pecudum, error animi est et loci, in quo erratur.

V. 42. CRATINI HUIUS DITIS AEDES: Congruè nomen invenit
diviti, Cratinus ἀνὸ τοῦ κράτους, id est, a potentia.

V. 43. AD SINISTRAM HAC: Deest ito. Figura ἔλλειψις.
20 *SY* UBI AD DIANAE VENERIS: Sic absolute dicebant, non addito tem-
plo. Salustius: *Ad Iovis mandem nostra*.

V. 44. PRIUS, QUAM AD PORTAM VENIAS: PORTAM dicendo
ostendit usque ad muros finemque civitatis erraturum Demeam.
Porta autem ab aratro portando dicta est, quod in eo loco
25 coloniae auctor et conditor, subiunctis vacca et tauro, aratrum,
quo urbem designat, suspendit manu, ne imprimat sulcos, ubi
civitatis aditus relinquendi sunt. *SY* APUD IPSUM LACUM: Credi-
biliter addidit LACUM. Nam Varro docet semper lacum por-
tis additum, scilicet ob usum iumentorum exeuntium et intro-
30 euntium, et praeterea ut adversum hostilem ignem portis de
proximo subveniretur.

V. 45. EST PISTRILLA: Veteres absolute dicebant *pistrinam*,
ut *sutrinam* et *medicinam*, ad tabernam referentes. Nam

DE. Ubi potetis vós: bene sane: sét cesso ad eum pérgeré?
 SY. Í sane, ego te exércebo hodie, ut dígnus es, sili-
 cérnium.

Aéschinus odióse cessat: prándium conrúmpitur.

Ctésipho autem in amóre est totus. Ego iam prospiciám
 mihi. 50

Nám iam adibo, atque únum quidquid, quód quidem erit
 bellissimum,

V. 48. *Aéschinus odiósus cessat.*

pristino *pistrilla* non convenit. Etsi multa diminutiva diversa
 sunt a genere nominum primae positionis, ut *rana ranunculus*,
scutum scutella, *canis canicula*.

V. 46. LECTULOS IN SOLE ILIGNIS PEDIBUS FACIUNDOS DEDIT:
 In urbe convivium aut in sole aut in umbra pro condicione tem- 5
 poris instruebatur. Repente igitur interrogatus, quod minime
 opinabatur quaesiturum senem, arripuit statim lectulos. Et
 quia potuit senex dicere: *Mentiris. Nam habet lectulos*, addi-
 dit ex tempore: IN SOLE. Et ne eos quoque habere diceret, ad-
 didit: ILIGNEIS PEDIBUS FACIUNDOS. Sed hoc gestu actoris ad- 10
 iutum est, quasi eodem tempore servus et quaerat quid dicat et
 respondeat.

V. 47. UBI POTETIS VOS: Incerta persona est. Nam Syro
 vel Demeae hoc dictum iungi potest. § RECTE SANE: Hic
ἐρωτέρα est, non approbatio. 15

V. 48. I SANE: Aut abundat SANE, aut inferioribus iun-
 gitur.

V. 49. ODIÓSE AESCHINUS CESSAT: PRANDIUM CORRUMPITUR:
Ἀσύνδετον. Deest et. § PRANDIUM CORRUMPITUR: Ut coquus
 dixit, qui sciat conditionem quandam magis ferventem placere. 20

V. 50. EGO IAM PROSPICIAM MIHI: IAM interdum significat
 festinationem, ut nunc, interdum ad describendam pon-
 nitur et increpandam moram, ut:

Iam melior, iam, diva, precor.

Et: 25

Vos quoque Pergameae iam fas est parcere genti,

Dique deaeque omnes.

Et PROSPICIAM MIHI dixit, tamquam hoc sentiat: Illi sua agunt
 negotia, et ego illorum exemplo consulam mihi. Et
 bene PROSPICIAM, quasi non pransurus, nisi providero 30
 mihi.

V. 23. ut] *Virgilius Aen.* lib. XII. v. 179.

V. 25. Et] *Virgilius Aen.* lib. VI. v. 63.

Cárpam, et cyathos sórbilans paullátim hunc produ-
cám diem.

*V. 48. SILICERNIUM: Coena, quae infertur diis manibus,
quod eam silentes cernant, id est, umbrae possideant,
vel quod qui haec inferant, cernant tantum neque degustent.
Nam de his, quae libantur inferis quisquis comederit aut biberit,
5 funestatur. Aut erit SILICERNIUM senex, qui iam iamque silenti-
bus umbrisque cernendus sit, et sic est melius, quam ut quidam
ἑρνεοφότα interpretantur, putantes, ut ἑρνεοφότα, sic nos
SILICERNIUM intelligere, hoc est, silicem cernentem senem,
dum incurvus est, vel stratae saxo viae intentus vel sarcophagi
10 iam iam appropinquantis sibi.

*V. 50. CTESIPHO AUTEM IN AMORE EST TOTUS: Non po-
tuit plus dici de incondita ac nimia voluptate.

V. 51. BELLISSIMUM: Proprie BELLISSIMUM dixit. Unde et
huius modi ad irritandam gulam cibi *bellaria* dicuntur.

15 V. 52. CARPAM: Modo eligam. Alias laedam signifi-
cat, ut:

Carpit enim vires paúlatim, uritque videndo.

Femina.

Alias fruar, ut:

20 *Carpamus dum mane novum, dum gramina canent.*

Et Persius:

Indulge genio, carpamus dulcia,

id est, fruamur rebus dulcibus. I PAULATIM HUNC PRO-
DUCAM DIEM: Bono verbo usus est ad metaphoram, tamquam mo-
25 rientis diei, ut est:

Nec te tua funera mater

Produxi pressive oculos.

V. 16. ut] *Virgilius Georg.* lib. III. v. 215.

V. 19. ut] *Virgilius Georg.* lib. III. v. 325.

V. 21. *Persius Sat.* V. v. 151.

V. 26. *Nec te] Virgilius Aen.* lib. IX. v. 486.

ACTUS QUARTI SCAENA TERTIA.

MICIO. HEGIO.

MIC. Ego in hac re nil repéro, quamobrem laúder tantopere, Hégio:

Meum officium facio: quód peccatum a nóbis ortumst, córrigo:

Nisi sí me in illo crédidisti esse hóminum numero, qui ita putant,

Sibi fieri iniuriam últro, si quam fécere ipsi expóstules,

Et últro accusant: id quia non est á me factum, agis grátias. 5

HEG. Ah mínime: numquam te áliter atque es ín animum induxí meum.

V. 1. EGO IN HAC RE NIHIL REPERIO: Haec scaena est plena sententiarum senilium ad officia demonstranda. Et TANTOPERE vim adverbialem in se continet. Nam significat nimis.

V. 2. QUOD PECCATUM A NOBIS ORTUM EST, CORRIGO: Si diceret: *peccatum est a nobis*, participium fuisset. Nunc quia 5 ORTUM addidit, nomen est. Numquam enim eadem pars orationis iungi nisi per ἀντίθετον potest.

V. 4. SI, QUAM FECERE: Hic distingue et separatim infer: IPSI EXPOSTULANT. ¶ SI QUAM FECERE, IPSI EXPOSTULANT: Sensus est manifestus, sed obscura sunt verba et eorum collocatio 10 et distinctio. Nam incertum, utrum SI EXPOSTULANT intelligendum sit an SIQUAM pro una parte orationis accipi oporteat.

V. 5. ULTRO ACCUSANT: ULTRO nunc prave et perverse. ¶ ID QUIA A ME NON EST FACTUM: Haec interrogatio 15 quasi subtristi vultu est proferenda.

V. 6. AH, MINIME: Non: *Minime* ago, sed: *Minime* te credo esse illorum in numero.

Set quaéso, ut una mécum ad matrem vírginis eas,
Micio:

Atque ístaec eadem, quaé mihi dixti, túte dicas múlieri:
Suspicionem hanc própter fratrem eius ésse et illam psál-
triam.

MIC. Si ita aéquom censes aut ita opus est fácto, eamus.
HEG. Béne facis. 10

Nam et illi animum iam réllevabis, quaé dolore ac mí-
seria

Tabéscit, et tuo officio fueris fúnctus: set si alitér putas,
Egomét narrabo, quaé mihi dixti. MIC. Immo, ego ibo.

HEG. Béne facis:

Omnés, quibus res sunt minus secundae, mágis sunt
nescio quó modo

V. 9. *Suspicionem hanc própter fratrem esse: eius esse illam psáltriam.*

V. 10. *aut si ita opus est fácto.*

V. 11. *Nam et illi iam animum réllevaris, quaé dolore ac miseria.*

V. 13. *Egomét narrabo quaé mihi dixti. M. immo ego quoque ibo.*
HE. béne facis.

V. 7. QUAESO, UT UNA MECUM: Servavit τὸ πρέπον adii-
ciendo: UNA MECUM EAS, quippe ad incognitam matrem familias.

V. 8. TUTE DICAS MULIERI: In nomine ostendit, cur haec
ipse dicat. Mulieri enim, inquit, nimis pavidae ac diffi-
5 denti.

V. 9. SUSPICIONEM HANC PROPTER FRATREM EIUS ESSE:
Nimis breviter ac succincte et ut oportuit inter scientes. ¶ ET
ILLAM PSALTRIAM: PROPTER FRATREM EIUS ESSE subaudien-
dum est.

10 V. 10. SI ITA AEQUUM CENSES: A iusto et utili est tota
sententia. Et sane hi versus desunt, quos multa exemplaria non
habent.

V. 11. NAM ET ILLI ANIMUM IAM RELEVABIS: Et deinceps
ILLI maluit dicere, quam *nurui*, adhuc divitem reveritus. ¶ DO-
15 LORE AC MISERIA: DOLORE parturientis, MISERIA iniuria
ab Aeschino accepta.

V. 12. SED SI ALITER PUTAS: Artificiose remittendo, quod
petebat, extorsit magis.

V. 13. IMMO EGO IBO: Hoc adverbio, quod ait IMMO,
20 ostendit se prompte agere et instanter, quod promisit.

V. 14. MINUS SECUNDAE: Dicere sic maluit, ne MISERAE
diceret. ¶ MAGIS SUNT NESICIO QUO MODO: Hoc est, vehemen-
tia, nulla palam ratione.

Suspiciosi: ad contumeliam omnia accipiunt magis: 15
Propter suam inpotentiam se semper credunt claudier.
Quapropter te ipsum purgare ipsi coram placabilius est.
MIC. Et recte et verum dicis. **HEG.** Sequere me ergo
 hac intro. **MIC.** Máxume.

V. 16. *se semper credunt ludier.*

V. 15. **ACCIPUUNT MAGIS:** Mire additum **MAGIS**, quom possit
 sensus et sine hoc esse integer.

V. 16. **PROPTER SUAM INPOTENTIAM:** Infirmitatem. Et
 rursus noluit humilitatem aut miseriam dicere. **I** **NEGLEGI:** Le-
 gitur et **CLAUDIER**. 5

V. 17. **QUAPROPTER TE IPSUM PURGARE:** Utrum TEIPSUM
 una pars orationis sit, an divide accipiendum, ut sit: Te Micio-
 nem ipsum Aeschinum purgare. **I** **CORAM PLACABILIS**
EST: **CORAM**, id est praesentem et coram praesentibus
 et **CORAM** indiget adiectione, **PALAM** non indiget. Et **CORAM** ad 10
 ceteras personas refertur, **PALAM** generaliter dicitur.

V. 18. **ET RECTE ET VERUM DICIS:** RECTE ad verba rettulit:
VERUM ad rem atque sententiam. Potest enim recte et
 falsum dici, dum modo nullo vitio verborum nominumque di-
 catur, quamquam et ipsum fallere in tempore quidam de officiis 15
 scribentes rectum putent.

ACTUS QUARTI SCAENA QUARTA.

AESCHINUS.

Discrucior animi: hocine de improvise mali mihi obici
Tantum, ut neque quid de me faciam nec quid agam
certum siet?

Membra metu debilia sunt: animus timore obstipuit.

Pectore consistere nil consili quit. Uah!

Quo modo me ex hac expediam turba?

5

V. 1—9. Hos versus R. Bentleius sic constituit:

Discrucior animi:

Hocine ex improvise mali mi obici

Tantum; ut neque quid de me faciam, nec quid agam certum siet?

Membra metu debilia sunt: animus prae timore

Obstipuit: pectore consistere nil consili quit.

Vah, quomodo me ex hac expediam turba, nescio: tanta nunc

Suspicio de me incidit:

Neque ea inmerito: Sostrata credit, mihi me psaltriam hanc emissee: id

Anus mi indicium fecit.

V. 1. DISCRUCIOR ANIMI: Hoc loco χαρακτήρα amantis modice iuvenis et senis facit indulgentis ac lepidissimi patris. *DISCRUCIOR ANIMI: Ανταπόδοις* figura, ut Virgilius:

O praestans animi iuvenis.

- 5 *OBICI:* Proprie, quia inopinanti. Nam OBICI dicitur in utramque partem, ut si quos ante quis videt, quam expectaverit: quo verbo magnitudo doloris ostenditur ex improvise incommodo. *HOCCINE DE IMPROVISE MALI:* Haec verba repentino nuntio perculsum indicant Aeschinum propter divortium stare
10 et iram circa se Sostratae et eius filiae ob raptum meretricis.

V. 2. UT NEQUE QUID DE ME FACIAM: Plus est QUID DE ME FACIAM, quam: *Quid faciam.* Illud enim de rebus, hoc de ipso homine intelligitur. *NE QUID AGAM CERTUM EST:* CERTUM EST pro *certum sit*, nisi forte ut *quam* significet.

- 15 V. 3. MEMBRA METU DEBILIA SUNT: ANIMUS TIMORE OBSTIPUIT: Metu patris, timore divortii.

V. 3. ut Virgilius Aen. lib. XII. v. 19.

Tanta nunc suspicio de me incidit: neque ea inmerito.
Sostrata credit, mihi me psaltriam hanc emissee: id anus
Mihi indicium fecit.

Nám ut hinc forte ea ad óbstetricem erat míssa: ubi
eam vidi, ílico

Accédo: rogito, Pámphila quid agát: iam partus ádsiet: 10

Eone óbstetricem accérsat. Illa exclámat: Abi abi iam,
Aéschine:

Satis diú dedisti vérba: sat adhuc túa nos frustratást
fides?

Hem, quíd istuc obsecro, ínquamst! Valeas, hábeas illam,
quaé placet.

Sensi ílico id illas súspicari, sét me reprehendí tamen,

V. 10. *Accédo; rogito, Pámphila quid agat; iámne partus ádsiet.*

V. 6. TANTA NUNC SUSPICIO: Modo ostenditur causa trepidationis Aeschini.

V. 7. ID ANUS MIHI INDICIUM FECIT: Illa anus, cui Sostrata dixerat: *Curre, obstetricem accerse.*

V. 9. NAM UT HINC FORTE EA AD OBSTETRICEM ERAT MISSA: Apparet inter cetera anum dixisse ad obstetricem se missam, an ultro suspicatus hoc est Aeschinus? HINC autem addendo ostendit se ante fores Sostratae stare, ut alibi: *Ex Andro commigravit huic viciniae.* § UBI VIDI: Sunt qui addant supervacue HANC, et legunt: HANC UBI VIDI. 10

V. 10. PAMPHILIA QUID AGAT: IAM PARTUS ADSIET: Amatoria interrogatio, qua monstrat Aeschinus curae sibi esse res omnes.

V. 11. ILLA EXCLAMAT: NON RESPONDET, sed EXCLAMAT. Et bene vim addidit ad exclamationem fuisse. Ergo a vocis 15
sono exclamat, non a verbis. § ABI, ABI, AESCHINE: IAM SATIS DIU DEDISTI VERBA: Usque dum intelligeremus.

V. 12. SAT ADHUC TUA NOS FRUSTRATA EST FIDES: Usque dum deciperemur.

V. 13. HEM, QUID ISTUC OBSEURO INQUAM EST?: HEM 20
interiectio est novas res et inopinatas audientis. § VALEAS: HABEAS ILLAM: Quasi recedat et longe absit, ut in Andria: *Valeant qui inter nos dissidium quaerunt.*

V. 10. *alibi] in Andria Act. I. sc. 1. v. 43.*

V. 24. *alibi] in Andria Act. IV. sc. 2. v. 13.*

Ne quid de fratre gárrulae illi dicerem, ac fierét
palam. 15

Núnc quid faciam? dícam fratris ésse hanc? quod mi-
numést opus

Úsquam ecferrí ac mitto: fieri pótis est, ut ne qua
éxeat.

Ípsum id metuo ut crédant: tot concúrrunt veri sí-
milia.

Égomet rapui: ipse égomet solvi argéntum: ad me ab-
ducta ést domum:

Haéc adeo mea cúlpa fateor fíeri: non me hanc rém
patri, 20

Útut erat gesta, índicasse? exórassem ut eam dú-
cerem.

Céssatum usque adhúc est: nunc porro, Aéschine, ex-
pergíscere.

V. 15. GARRULAE: Utpote anui. *§* AC FIERET PALAM: Demeae scilicet, cui minime opus fuit.

V. 16. NUNC QUID FACIAM: Figura διαπόρησις.

V. 17. UT NE QUA EXEAT: Erumpat, ut:

5 *Quum spumeus amnis*

Exiit, oppositasque evicit gurgite moles.

V. 18. IPSUM ID METUO UT CREDANT: IPSUM, quod fratri rapui. Et UT pro ne non posuit. *§* TOT CONCURRENT VERI SIMILIA: Ut mea esse credatur.

10 V. 19. AD ME ABDUCTA EST DOMUM: Proprie non dixit *adducta*, sed *ABDUCTA*. *Abducitur* enim alienum, ut in *Heautontimorumenó*: *Abducimus tuam Bacchidem*. AD ME DOMUM autem moraliter dixit pro *ad domum meam*. An ideo AD ME, quia et illic luctatus leno est in retinenda contra Aeschi-
15 num puella?

V. 21. UTUT ERAT GESTA, INDICASSE: Id est, sive bene sive male gesta erat: Ut enim certam qualitatem significat, UTUT incertam, quasi dicat: Quoquo modo, male, bene. *§* EXORASSEM UT EAM DUCEREM: Sic enim promiserat
20 se Sostratae facturum.

V. 22. NUNC PORRO, AESCHINE, EXPERGISCERE: Sic et alibi: *Enimvero Dave, nihil loci est segnitiae neque socordiae*. Légitur et IAM, quod est correptivum interdum.

V. 4. ut] *Virgilius Aen. lib. II. v. 496.*

V. 11. in *Heautontimorumenó* Act. II. sc. 3. v. 70.

V. 22. alibi] in *Andria* Act. I. sc. 3. v. 1.

Núnc hoc primumst: ád illas ibo, ut púrgem me: accedam ád fores.

Périi, horresco sémper, ubi pultáre hasce occipió miser.
Heúsheus: Aeschinús ego sum: aperite áliquis actutum óstium.

Pródit nescio quis: concedam huc. 25

V. 22. NUNC HOC PRIMUM: PRIMUM ab eo, quod rogandus est pater. *¶* ACCEDAM AD FORES: Sostratae scilicet.

V. 23. HORRESCO SEMPER: Satis amatorie. Nam nimius semper est calor et frigidus: recedit a corpore, ut: *Totus, Parmeno, tremo horreoque, postquam aspexi hanc.* 5

V. 25. APERITE ALIQUIS ACTUTUM OSTIUM: Vim pluralem habet ALIQUIS, quamvis singulariter dicatur. Non est enim ALIQUIS, nisi de multis. Recte ergo APERITE ALIQUIS et nove. Nam veteribus non placet illud, ubi duae distinctiones sunt, unde APERITE est una, altera ALIQUIS ACTUTUM OSTIUM, ut assumatur 10 rursus, *aperiat*. Proprie enim veteres et *quis* et *aliquis* et *quisquam* non observabant, quo genere aut quo numero declinarent. Est ergo figura ἀρχαϊσμός.

V. 4. in *Eunuch*o Act. I. sc. 2. v. 3 sq.

ACTUS QUARTI SCAENA QUINTA.

MICIO. AESCHINUS.

Íta, uti dixi, Sóstrata,
Fácite: ego Aeschinúm conveniam, ut, quó modo acta
haec súnť, sciat.

Sét quis ostium hóc pultavit? AES. Páter hercle est:
perii. MIC. Aéschine.

AES. Quid huic híc negotist? MIC. Túne has pepulistí
fores?

Tacet. Cúr non ludo hunc áliquantisper? Mélius est: 5
Quandó quidem hoc numquam mi ípse voluit crédere.

V. 1. *dixi.*

V. 2. *Fácito.*

V. 1. ITA, UT DIXI, SOSTRATA, FACITE: Hinc apparet Micionem iam multa dixisse.

V. 2. FACITE: lubet ut vel securae sint vel adornent nuptias. *I* EGO AESCHINUM CONVENIAM: Mire occursurus Aeschino
5 Aeschinum quaerit.

V. 3. PATER HERCLE EST: Quid est hoc, quod Micio time-
tur? an quia illi non est confessus? Ostendit autem poeta tan-
tundem pudorem posse aut amplius, quam timorem.

V. 4. QUID HUIC HIC NEGOTI EST?: Alius timor, quod hinc
10 egreditur pater. *I* TUNE HAS PEPULISTI FORES?: Sic coepit in-
terrogare, ut negationi locum praebeat. Et nota PEPULISTI ela-
tum verbum et tragico cothurno magis, quam loquelae comicae
accommodatum.

V. 5. TACET: Hoc apud se loquitur Micio. *I* MELIUS EST:
15 Et non *ludere bonum est*, sed MELIUS. Et hoc meliore affectu
dixit, quam si diceret: *Dignus est*.

V. 6. HOC MIHI NUMQUAM VOLUIT CREDERE: Contra illud,
quod ait:

Denique alii clanculum
20 *Patres quae faciunt, quae fert adolescentia,*
Ea ne me celet, consuefeci filium.

V. 18. *quod ait]* supra Act. I. sc. I. v. 27 sq.

Nil mihi respondes? AES. Nón equidem istas, quód sciam. MIC. Ita: nám mirabar quíd hic negoti essét tibi.

ERUBUIT: salva rés est. AES. Dic sodés, pater, Tibi véro quid istic ést rei? MIC. Nil mihi quidem: 10 Amícus quidam me á foro abduxít modo Huc ádvocatú sibi. AES. Quid? MIC. Ego dicám tibi: Habitánt hic quaedam múlieres paupérculae:

V. 10. *Tibi véro quid istic rei fuit? M. nil mihi quidem.*

V. 13. 14. *Habitánt hic quaedam múlieres; paupérculae, Ut opíner has non nósse te: et certó scio.*

CREDERE autem magno affectu dixit. Non enim confiteretur, ut patri, sed crederet aut parenti aut sodali suo.

V. 7. NON EQUIDEM ISTAS: Deest *pulsavi*. *I* QUOD SCIAM: Quantum scio.

V. 8. ITAN? NAM MIRABAR QUID HIC NEGOTI ESSET TIBI: 5 Accepit negationem Micio, ut ludere Aeschinum possit.

V. 9. ERUBUIT: SALVA RES EST: Nimis paterna sententia et e contrario Simo in Andria: *Vide num eius eolor pudoris signum usquam indicat*. Et quanti affectus est, non dixisse erubuit, *salvus est*, sed, SALVA RES EST. Nonne videtur tibi 10 res eius omnis in Aeschino constituta? Eodem animo et supra dixit: *In eo me oblecto, solum id est carum mihi*. Non enim solum intulit quod expectabatur, sed absolute, quasi ex omnibus solum id est, inquit.

V. 10. NIHIL MIHI QUIDEM: MIHI, id est, meae propriae 15 rei. Et callida negatione coepit, ut et illi adimat confitendi locum ac fiduciam, simulque fiat ei desperatio ducendae eius, cuius mentio tam contemptim ab ipso tractetur.

V. 11. AMICUS QUIDAM ME A FORO: Hinc incipit mendacium mixtum vero. Nam AMICUS QUIDAM ME A FORO HUC 20 verum est: ADVOCATUM falsum. Sed HUC et QUIDAM modo *ἐμψασιν* habent levis negotii et in quo nec magnae personae nec res difficilis operae aut longae occupationis habentur. Et ADVOCATUM dicendo alienum negotium demonstravit. Nam et SIBI non vacat. Si enim *mulieribus* addidisset, potuit aliud sperari. 25

V. 12. QUID?: Deest, *ait*, ut sit: *Quid ait?* *I* EGO TIBI DICAM: Senile est. Nam id iam dicendum fuit. Et hoc *ἐμψασιν* habet vilis rei, quae vel facile dici possit vel non celanda sit.

V. 13. MULIERES PAUPERCULAE: Non potuit magis celare di- 30 gnitatem formae et aetatis puellae, quae amatur ab Aeschino, quam

V. 8. *in Andria* Act. V. sc. 3. v. 7.

V. 11. *supra dixit*] Act. I. sc. I. v. 24.

Ut opinor has non nōsse te: et certō scio.

Neque enī diu huc commigrārent. AES. Quid tum
pōstea? 15

MIC. Virgo ēst cum matre. AES. Pērgē. MIC. Haec virgo
orbāst patre.

Hic mēus amicus illi genere est prōximus:

Huic lēges cogunt nūbere hanc. AES. Perīi. MIC. Quid est?

AES. Nil: rēcte: perge. MIC. Is vēnit, ut secum āvehat:

ut eam primo eodem nomine cum matre nominaret, deinde communiter diceret de ambabus universa, quibus contemni debeant.

§ MULIERES PAUPERCULAE: PAUPERCULAE addidit, ut magis desperet Aeschinus impetrari posse has nuptias a patre. Et item

5 QUAEDAM, ut ignobiles demonstrarentur. Et totum hoc cum abiectioe pronuntiandum est. Et QUAEDAM et PAUPERCULAE dicendo adimit omnem spem nuptiarum. Nam QUAEDAM ignobilem indicat, *pauper* indotatam. Quid ergo remanet quod speret Aeschinus? § PAUPERCULAE: Nec pauperes saltem.

10 V. 14. ET CERTO SCIO: Ἐπινόρωσις. Parum dixi, inquit. § OPINOR: Vel adeo obscurae sunt et nullius pretii. § UT OPINOR HAS NON NOSSE TE: Potuit recte dicere et hoc: *Ut opinor, has non nosti*, sed illud vetustius: UT OPINOR HAS NON NOSSE TE. Aut abundat UT aut deest *scilicet*. Ma-

15 gnū autem crimen est in forma vicinae puellae incognitam esse adolescenti de proximo. Et quia scit hunc esse, de quo dixerit, *quam hic non amavit meretricem? aut cui non dedit aliquid?* subdidit causam, ne dignitatis pudorisque esset, quod eam incognitam Aeschino esse dixisset. Neque enim huc diu, inquit, 20 commigraverunt. Et UT OPINOR mire ipse sibi sumit atque confirmat, quod nondum ille confessus est.

V. 15. QUID TUM POSTEA?: Gratissime proditur Aeschinus amator, cum sedulo dissimulet.

V. 16. VIRGO CUM MATRE EST: Vult Micio sic audire 25 Aeschinum tamquam alienissimum, et ideo velut inscio facti diligentius narrat. Virginem autem ἀρχαϊσμόν pro muliere dixit.

V. 19. PERGE: Vide instantius interrogantem quam extraneum decuit.

30 *V. 17. HIC MEUS AMICUS: Qui me advocatum abduxit de foro.

*V. 18. HUIC LEGES COGUNT NUBERE: Non *permittunt* dixit nec *iubent*, sed COGUNT ad perturbandum Aeschinum et recte. Alia enim sinunt leges, alia cogunt fieri. Et ne esset quo

V. 17. *quam hic*] cf. Act. I. sc. 2. v. 69 sq.

Nam habitát Miletí. AES. Hem! vírginem ut secum
ávehat? 20

MIC. Sic ést. AES. Miletum usque óbsecro? MIC. Ita.
AES. Animó malest.

Quid ipsac? quid aiunt? MIC. Quid illas censes? Nihil
enim.

Comménta mater ést esse ex alió viro

Nescío quo puerum nátum: neque eum nóminat:

Priórem esse illum, nó oportere huíc dari. 25

AES. Eho, nóne haec iusta tibi videntur póstea?

resisteretur illi, vult ut mulieres a lege cogantur. *¶* PERII: Hoc
audit Micio, sed dissimulat.

*V. 19. NIHIL: RECTE: Id est, recte quod perii, et
nihil magis comicum. Et vide trisyllabum artificiose esse sub-
iectum, ut qui, PERII dixit, vix hoc locutus fuisse videatur. *¶*
¶ VENIT IS UT SECUM AVEHAT: Aliud peius in amatam, ut nec
Athenis saltem alteri nuberet.

V. 20. NAM HABITAT MILETI: *Μηθαρῶς* MILETI, et est ad-
verbium locale. *¶* HEM, VIRGINEM UT SECUM AVEHAT: Hic
acrius commoveri proditur adolescens, ut affectu fateatur, quod 10
verbis negat.

V. 21. SIC EST. MILETUM USQUE OBSECRO? ITA. ANIMO
MALE EST: Ille oblitus sui sic indignatur, ut in re propria: hic
rursus callide vultu utitur tamquam aliena narrantis. *¶* MILETUM
USQUE OBSECRO: Bene USQUE. Nam *Miletos* colonia est Athenien- 15
sium in Ponto. *¶* ANIMO MALE EST: *Animo male fieri* dicitur,
quom ictu alicuius maeroris percussus animus non sustinet corpus,
sequiturque ruina membrorum.

V. 22. QUID IPSAE, QUID AIUNT?: Non statim credit Aeschi-
nus pudicam matrem familias statim consentire in nuptias novas 20
viri ignoti. *¶* QUID ILLAS CENSES: *Posse dicere* subaudiendum.
¶ NIHIL ENIM: *Dicunt* subaudiendum. Et sic intelligendum NI-
HIL non quod taceant, sed quod nihil confirmationis habeat id,
quod dicunt.

V. 23. COMMENTA MATER EST: Nunc dicit, quid dicat. 25
Etiam COMMENTA dixit, id est, fallaciam confinxisse,
veri simile comminisci. *¶* EX ALIO VIRO: Iam de proximo
tangit Aeschinum.

V. 25. PRIOREM ESSE ILLUM: Mire tractat etiam partes
Aeschini. 30

V. 26. NONNE HAEC IUSTA TIBI VIDENTUR POSTEA?: Sci-
licet illa, quae amicus tuus dixerat prius, quam haec audires.
¶ IUSTA TIBI: IUSTA, quae postea audisti, quam illa, quae pro

MIC. NON. AES. Óbsecro non? an illam hinc abducét, pater?

MIC. Quid illám ni abducatur? AES. Fáctum a vobis dúriter

Inmisericorditérque atque etiam, si ést, pater,
Dicendúm magis apérte, inliberaliter. 30

MIC. Quam ob rém? AES. Rogas me? quíd illi tandem
créditis

Fore ánimi misero, qui illa consuevíť prior?

V. 32. *Fore ánimi misero, qui cum ea consuevit prior?*

Lernio dicebas prius: aut si hoc non est, quaere quid sit POSTEA. Videtur enim POSTEA sic abundare, quo modo interdum hodie de stomacho adiiicitur loquentis, ut Virgilius dicit:

Numquam omnes hodie moriemur inulti.

5 V. 27. NON: Vultuose pronuntiandum est NON. *¶* AN ILLAM HINC ABUCET: HINC tamquam singultus ploraturi est. Nam sic est pronuntiandum. *¶* PATER: Quasi hoc ad supplicandum dicatur.

V. 28. FACTUM A VOBIS DURITER: Non *dure* et *crudeliter*,
10 sed quasi dura mente, id est, inflexibili, et quod Graeci dicunt ἀτενής.

V. 29. IMMISERICORDITERQUE: Nota octo syllabarum adverbium atque insuper compositum et cum coniunctione prolatum.

V. 30. ILLIBERALITER: *Αὑξησις*. Nam multa duriter,
15 etiam si opus sit, immisericorditer quoque et facienda sunt et patienda, si ita ratio et causa cogat, et non sit illiberale, id est, non malum atque inhonestum.

*V. 29. SI EST, PATER, DICENDUM MAGIS APERTE: Id est, apertius, quia iam apertum fuerat, duriter et immiseri-
20 corditer. Et bene praefatus est, ne contumax adversus patrem videretur.

*V. 30. ILLIBERALITER: Iniuste, inclementer, non bene, quia *liberalis* bonus dicitur.

V. 31. QUAM OB REM?: Delectari magis cupiens Micio
25 Aeschinum vult protrahere ad defensionem sui.

V. 32. FORE ANIMI MISERO: Quid de se plus diceret, si factum fateretur? *¶* QUI ILLA CONSUEVIT: Legitur et ILLAM, et dicebant veteres: *Hanc rem consuevit* et ἐδόχημόνως, ut
Plantus:

30 *Et clandestina, ut celetur consuetio.*

V. 3. *Virgilius Aen. lib. II. v. 670.*

V. 29. *Plautus Amphitr. Act. II. sc. 2. v. 38.*

Qui infelix haud scio an illam misere nunc amat,
 Quom hanc sibi videbit praesens praesenti eripi,
 Abduci ab oculis? facinus indignum, pater. 35
 MIC. Qua ratione istuc? quis despondit? quis dedit?
 Cui, quando nupsit? auctor his rebus quis est?
 Cur duxit alienam? AES. An sedere oportuit

V. 34. *praesens praesentem eripi.*

Et affectu maiore non amorem allegavit, sed quod est commune cum bonis et multo iustius, consuetudinem.

V. 33. QUI INFELIX: Non qui, sed qui INFELIX, et non AMAT, sed MISERE AMAT dixit, et ita affectu proditur, qui ut alienus vult loqui. 5

V. 34. PRAESENS PRAESENTI ERIPI: Adiuvant significationem haec ex abundanti addita, ut:

Illum absens absentem auditque videtque.

Et:

Fratrem ne desere frater. 10

Sic Caecilius in Eratosthene: *Haec caterva plena gladiatoria, quum suum sibi alius sauciat: socius socium.* Et totus hic locus translatus est a Virgilio in IV Aeneidis:

*Quis tibi nunc Dido cernenti talia sensus,
 Quosve dabas gemitus, quum littora fervere late 15
 Prospiceres arce ex summa, totumque videres
 Misceri ante oculos tantis clamoribus aequor?*

V. 36. ISTUC?: Deest, dicis. *I* QUIS DESPONDIT: Latenter obiurgat Aeschinum rem sine patre gessisse. Et dicitur figura *ἐπιτοχασμός*. *I* QUIS DESPONDIT?: Quia non interfuit pater. 20 *I* QUIS DEDIT?: Quia rapuit ante quam peteret.

V. 37. QUANDO NUPSIT?: Quia nuptiae non factae sunt. Et NUPSIT moleste additum, quasi aliena sit, quae non legibus ducta sit. *I* AUCTOR HIS REBUS QUIS EST: Dativo casu: non harum rerum. Et Salustius: *Qui tunc Romanis imperator 25 erat.* *I* AUCTOR HIS REBUS QUIS EST?: Iterum obiurgat, quia non interfuit pater. Et agit sic dolens, velut sibi minus amoris praebitum fuerit, Micior, ut se his, quantum amor patiat, videatur ulcisci, quodque sibi negotium non confiteatur Aeschinus.

V. 38. AN SEDERE OPORTUIT: SEDERE proprie ignavae 30 cessationis est, ut:

Sedeant spectentque Latini.

V. 7. ut] *Virgilius Aen.* lib. IV. v. 83.

V. 9. Et] *Virgilius Aen.* lib. X. v. 600.

V. 11. a Virgilio in IV Aeneidis] v. 408.

V. 23. Salustius bell. Jugurth. c. 7.

V. 29. ut] *Virgilius Aen.* lib. XII. v. 15.

Domi virginem tam grandem, dum cognátus huc
Illínc veniret, éxspectantem? haec, mí pater, 40
Te dícere aequom fúit et id deféndere.

MIC. Ridículum: advorsumne illum caussam dícerem,
Cui véneram advocátus? set quid ista, Aéschine,
Nostra? aut quid nobis cum illis? Abeamús. Quid est?
Quíd lacrimas? AES. Pater, óbsecro, auscultá. MIC. 45
Aéschine, audiui ómnia,

V. 39. *dum cognátus hinc.*

V. 42. *M. Ridiculum: aduersusne illum causam dícerem.*

Et: *Quid sedes, Verres? quid spectas? I CUR DUXIT ALIE-
NAM: Utrum filiam? quae possit aliena esse? Nam omnes alienas
filias ducunt.*

5 V. 39. TAM GRANDEM: GRANDEM ad aetatem veteres
rettulerunt, non ad corpus. Et in parte aetatis dicitur *gran-
dis*, non in tota vita, nisi si addatur *natu*, ut: *Grandis natu
parens adductus ad supplicium. Et grandis infans et grandis
puer et grandis ephebus et grandis virgo recte dicitur. Et*
10 unde scit Aeschinus? an grandem hic fingit ignotam? an quia
dixit pater: *Commenta mater est esse ex alio viro nescio quo
puerum natum. Ergo et illa grandis, et serus Milesius, qui
tunc virginem petit, quum iam alteri data sit vel nupta sit alteri.*
I DUM COGNATUS HINC ILLINC VENIRET: Proverbialiter HINC
15 ILLINC.

V. 41. ET ID DEFENDERE: Non potuit magis amatorie
et magis pueriliter loqui, quam ut non contentus, quod ait: HAEC
DICERE TE AEQUUM FUIT, etiam adderet: ET ID DEFENDERE.
Patet autem qualis affectus est, quum etiam patri ob alienam
20 causam blanditur, ut ipse nunc simulat.

V. 42. RIDICULE: Vocativus est casus ab eo, quod est
ridiculus.

V. 43. QUID ISTAEC, AESCHINE, NOSTRA?: Hic iam ultima
desperatio et Aeschinum in confessionem protrahet et in finem
25 fallaciae senem deducet. Et bene quidem NOSTRA dixit. Memor
est enim se respondisse Aeschino interroganti: *Tibi vero quid
istic rei est? Nihil mihi quidem. Totum autem hoc senex ad
id redegit, non tam ut torqueret Aeschinum, quam ut maius
faceret beneficium suum, exponendo in quod pene periculum*
30 amor eius inciderit.

V. 44. QUID EST? QUID LACRUMAS?: Quasi repente animad-
verterit flentem et quasi causam omnem nesciat, sic inquit.

V. 45. AESCHINE: Modo non exhibuisset personam patris,

Et scio: nam té amo: quo magis, quae agis, curae
sunt mihi.

AES. Ita velim me promerentem amés, dum vivas, mi
pater,

Ut me hoc delictum admisisse in me, id mihi vehe-
mentér dolet,

Ét me tui pudét. MIC. Credo hercle. Nam ingenium
novi tuum

Líberale: sét vereor ne indiligens nimium sies. 50

In qua civitate tandem te arbitrare vivere?

nisi pietate victus pati filium nollet confessione torqueri. Vir-
gilius:

Nec plura querentem

Passa Venus, medio sic interfata dolore est.

Bene ergo intelligunt, qui sic accipiunt, perrecturum adhuc fuisse 5
Micionem, nisi victus affectu fallaciam proiecisset.

V. 46. NAM TE AMO: Bene addidit: NAM TE AMO ET CETERA.
Nam et invidis et inimicis moris est scire, quid agamus.

V. 47. ITA VELIM ME PROMERENTEM: Quam pie additum
est PROMERENTEM, tamquam illic sit votum Aeschini, cum possit 10
pater etiam im meritum amare. Et animadvertendum est, UT
semper sequi vel statim vel ex intervallo maxime in huius modi
confirmationibus. Sic Cicero: *Ita velim mihi deos propitios,*
ut cum illius temporis mihi venit in mentem, et cetera. VELIM
autem pro volo antequam dicitur. 15

V. 48. UT ME HOC DELICTUM ADMISSE IN ME: ME IN ME
αὐξητικῶς adiectum est.

V. 49. ET ME TUI PUDET: Ambiguum quidam hoc dictum
putant, sed apparet adolescentem propter suum peccatum dicere,
non quod quidquam turpe fecerit pater. 20

V. 50. NE INDILIGENS NIMIUM SIES: Non ergo ingratus,
sed negligens Aeschinus: nec negligens, sed INDILIGENS,
nec in alterum, sed in se deliquit. Mirae clementiae genus
est, aut omnino ignoscere aut crimen in levius commutare.
Nam tota obiurgatio ita amica est, ut non multum a blandi- 25
mento discrepet, magisque proficiat apud audientem, ut vult
Terentius, quam illa aspera atque prae fracta.

V. 51. IN QUA CIVITATE TANDEM TE ARBITRARE VIVERE:
Communem locum inducit a loco, a persona, a facto, a tem-
pore. I IN QUA CIVITATE: Aliter pronuntiandum est, id est, 30

V. 1. *Virgilius Aen. lib. I. v. 485.*

V. 13. *Cicero in divin. in Q. Caecilium Cap. 13. §. 41.*

Virginem vitiásti? quam te nón ius fuerat tângere:
Iam id peccatum primum magnum, mágnun, at huma-
nûm tamen:

Fécere alii saepe item boni: at póstquam id evenít, cedo,
Núm quid circumspéxti? aut num quid túte prospéxti
tibi 55

Quíd fieret? qua fieret? si te ipsúm mi puduit dícere,
Quá resciscerem? haéc dum dubitas, menses abierúnt
decem.

V. 53. *Iam peccatum primum id magnum.*

V. 56. *si te mi ipsum puduit dicere.*

presse ac leniter, ne faciat illud Tullianum: *Pro di immor-
tales, ubinam gentium sumus? quam rem publicam habemus?
in qua urbe vivimus?* Et TANDEM pro tamen. *¶ IN QUA CIVI-
TATE:* Hoc est oblitus es Athenis te esse, ubi vivitur legi-
5 bus? Vide omnes sententias poni accusatorias et nihil amaroris.
Isti sunt orationum colores difficillimi, sed elaboravit Teren-
tius Micionem facere leniter accusantem et inducere Demeam
durissime blandientem. *¶ IN QUA CIVITATE:* Quod obiurgat Mi-
cio, magni amoris est et necessaria pro persona assentatio. Non
10 enim convenit patrem, etiam nimium diligentem filium, eius prae-
terire peccata.

V. 52. VIRGINEM VITIASTI: Vide et rem dici et abesse
tragicam inclamationem et ostendi delictum et ad veniam festi-
nari. Nam statim dicet: *Iam id peccatum primum est magnum,*
15 *at humanum tamen.* Et tota pronuntiatio huius modi verbis sum-
missa debetur.

V. 54. FECERE ALII ITEM SAEPE BONI: Moris est exemplo
lenire, quod purgare non possis. *¶ FECERE ALII ITEM SAEPE
BONI:* Consolatio ab exemplo. Et BONI non quom hoc facerent,
20 sed alias BONI. *¶ AT POSTQUAM ID EVENIT:* EVENIT, inquit,
non commissum est. Nihil ignoscentius dici potuit.

V. 55. NUM QUID CIRCUMSPEXTI: Συγκοπή HAAHTANACMOС *
pro circumspexisti. Circumspicimus praesentia: prospici-
mus futura.

25 V. 56. QUA FIERET: Id est, qua ratione, quo modo
fieret? et qua ratione, id est, quibus adminiculis vel
per quas personas? *¶ SI TE IPSUM MIHI PUDUIT DICERE:*
Optime hoc additum est, quasi non debuerit Aeschinum apud
Micionem pudere.

30 V. 57. QUA RESCISCEREM?: QUA, id est, per quos. Et

V. 1. *Tullianum]* orat. in *L. Catilinam* I. c. 4. §. 9.

Pródidisti et te ét illam miseram et gnátum, quod quidem in té fuit.

Quíd credebas? Dórmienti haec tibi confecturós deos?
Ét illam sine tua ópera in cubiculum íri deductúm domum?
60

ad omnia subauditur: *Num quid circumspexisti?* *¶* *QUA RESCISCEREM: Deest re vel ratione.* *¶* *MENSES ABIERUNT DECEM: Mire abierunt, quasi dicat: Te cessante menses cessere, et locus est incusationis a tempore. Et abire dicitur, quod paulatim nos deserit, hoc autem ex partu intelligit.* 5

V. 58. PRODIDISTI ET TE ET ILLAM MISERAM: Vide festivum senem, quantum se adolescenti accommodet: Non enim illum, quem causa deposcit, sed amatorium ordinem fecit prius dicendo PRODIDISTI TE, quam ILLAM, tum etiam GNATUM, ut ex animo amare videatur id, quod natum est. *¶* PRODIDISTI: 10 Decepisti vel deseruisti, ut Virgilius:

Unius ob iram

Prodimur.

¶ QUOD QUIDEM IN TE FUIT: Salustius: *Quod in familia nostra fuit, praestitit, ut in omnibus bellis adesset vobis.* Et 15 Cicero: *Senator P. R., quod in vobis fuit, iacuit et pernoctavit in publico.* *¶* QUOD QUIDEM IN TE FUIT: Pro id, quod in te erat, id est, quantum in officio tuo spei et auxilii partiumque tuarum fuit, vel, quantum ad te spectabat. Et hic est illud, quod obsequentissimus pater vult, omnia 20 per se esse correcta.

V. 59. DORMIENTI HAEC TIBI CONFECTUROS DEOS: Quam mitis, quam faceta obiurgatio! Videtur satis Micio ille esse, qui ante est descriptus? *¶* QUID CREDEBAS? DORMIENTI HAEC TIBI CONFECTUROS DEOS: Incerta distinctio. Nam et per se QUID et 25 QUID CREDEBAS legi potest, et velut hic subaccusatur Aeschinus: DORMIENTI HAEC TIBI CONFECTUROS DEOS: ἀπὸ τοῦ ἀδυνάτου. Et quae sint, quae dei cessantibus praestare non possint, sequenti versu docet, ne videatur de diis male sensisse. *¶* DORMIENTI: Multo melius, quam si diceret *cessanti*. Et non factu- 30 ros, sed, quod plenum est, CONFECTUROS. Et mire deos ponit in eo negotio, quod ipse praestat, tamquam hic et se et deos excuset, quod non fecerint Aeschino, quae volebat, etiam dormienti.

V. 60. ET ILLAM SINE TUA OPERA IN CUBICULUM IRI DEDUCTUM DOMUM: Ἀπὸ τοῦ ἄλλου ἀδυνάτου. *¶* IRI DEDUCTUM DOMUM: Ordo est: DEDUCTUM IRI. 35

V. 11. *Virgilius Aen. lib. I. v. 251.*

V. 14. *Salustius Iugurtha cap. 14.*

V. 16. *Cicero Accusat. lib. IV. c. 11. §. 25.*

Nólim ceterárum rerum té socordem eodém modo.

Bóno animo es, ducés uxorem hanc. AES. Hem. MIC.

Bóno animo es, inquám. AES. Pater,

Óbsecro, num lúdis tu nunc me? MIC. Ego te? Quam ob rem? AES. Nésicio;

Quía tam misere hoc ésse cupio vérum, eo vereór magis.

MIC. Ábi domum ac deos cómprecare, ut úxorem accersás: abi. 65

V. 62. *Bóno animo es, ducés uxorem. AE. hem. M. bóno animo es inquám. AE. pater.*

V. 64. *Nisi tam misere hoc ésse cupio vérum, eo vereór magis.*

V. 61. NOLIM CETERARUM RERUM TE SOCORDEM: Quam nihil imperiose ac pro auctoritate patria fit. NOLIM, inquit, TE SOCORDEM CETERARUM RERUM ESSE, non dixit, *ne sis socors.*

V. 62. BONO ANIMO ES: Apparet flenti haec dicta omnia 5 esse. Et hoc decuit verecundum adolescentem et ex vi tantae orationis et metu amittendae amatae nimium puellae. Et ES modo imperativi modi est temporis praesentis. Nam esto futuri est. *I DUCES UXOREM*: Datur in ultima obiurgatione et breviter et plena securitas. *I HEM*: Singultientis fletu et gaudio 10 dixit HEM.

V. 63. OBSECRO, NON LUDIS NUNC ME: Maestus amatoris animus ludentem serio loqui credidit: vera dicentem, quia optata sunt, putat ludere nunc. Potest et ob hanc causam dicere: LUDIS TU ME NUNC, quod numquam eum antea 15 luserit. *I EGO TE! QUAM OB REM?*: Magna vis pronominum cur non ludat, quibus et accessit consideratio rei. Nam primo EGO, deinde TE, deinde causae propositio. Et recte LUDIS. Est enim amantis in falsum metum coniicere imminente laetitia, qualibet sententia: inimici vero in falsum gaudium quemquam impellere 20 sub alicuius maeroris adventum. Et ideo negat se Micio in hac parte lusurum Aeschinum, qui in aliis luserit.

V. 64. QUIA TAM MISERE HOC CUPIO ESSE VERUM: Pro nimis, quia nimia miseria, ut: *Ne quid nimis.* Hoc enim putant, qui virtutes mediocritates esse dixerunt.

25 *V. 63. NESCIO: Ridiculose dixit NESCIO, quasi non sit ratio, qua re non credat patri, quamvis subiecerit causam.

V. 65. ABI DOMUM AC DEOS COMPRECARE: Magnus institor sui beneficii est, qui a diis petendum esse dicit, quod ipse praestabit, an ideo, quia ordinis fuerat, prius rem divinam facere, 30 et sic uxorem accersiri? Et bene repetitum est ABI, quasi haerenti morantique, ut: *Vos istaec intro auferte: abite.*

AES. Quid? iam uxorem? MIC. Iám. AES. Iam? MIC.
Iam quantum potes. AES. Di mé, pater,
Ómnes oderint, ni magis te, quam óculos nunc amó
meos.

MIC. Quid! quam illam? AES. Aeque. MIC. Pérbenigne.
AES. quid? ille ubi est Milésius?

MIC. Ábiit: periit: návem ascendit. Sét cur cessas?
AES. Ábi, pater:

Tú potius deos cómprecare: nám tibi eos certó scio, 70
Quó vir melior multo es, quam ego, obtémperaturós
magis.

V. 66. *iam quantum potest.*

V. 67. *quam óculos nunc ego amó meos.*

V. 70. *Tú deos potius cómprecare.*

V. 66. QUID? IAM UXOREM?: Accessit ad beneficium tempus,
et ideo IAM quasi gestiens repetit adolescens. *¶* QUANTUM PO-
TES: Id est cito, aut QUANTUM POTEST deest esse.

V. 68. QUID? QUAM ILLAM?: Commendat se Micio et fami-
liariorem amatori facit, mentionem faciendo saepius de amica 5
in uxorem ducenda.

*V. 67. NI MAGIS TE, QUAM OCULOS NUNC AMO MEOS: Mire
NUNC addidit. Et eleganter inventum est, quod in se amator
multum diligit, id est, oculos, ut e contrario in Eunucho:
Adolescenti ipsi eriperem oculos, id est, ipsos, de quibus 10
amat.

*V. 68. AEQUE: Sic infert hoc, quasi dubitando invenerit.
¶ PERBENIGNE: Multum putat, quia amator hoc dixit. Ergo
BENIGNE large abundeque. *¶* QUID, ILLE UBI EST MILESIUS:
Non amat, si statim timere desinit, unde Virgilius: 15

*Omnia tuta timens, eadem impia fama furenti
Detulit, armari classem cursumque parari.*

V. 69. ABIIT: PERIIT: NAVEM ASCENDIT: Facete ABIIT, ne
diceret: Mentitus sum. Atque ita dixit, ut infantibus nu-
trices de terriculis dicere solent, quas quom ipsae conflixerint, 20
abolitas volunt, postquam illos vident nimium pavere. Et mihi
videtur ridens haec dixisse, ut intelligat Aeschinus Micionem ioco
fuisse mentitum.

V. 71. TIBI OBTEMPERATUROS MAGIS: Mira sententia deos
obsequi bonis, quasi bonis hominibus multum de- 25
beant. Et in excusationem precandi deos, vide quae facultas

V. 9. *in Eunucho* Act. III. sc. 2. v. 20.

V. 15. *Virgilius Aen. lib. IV. v. 298 sq.*

MIC. Égo eo intro, ut quae opus sũnt, parentur: tú fac,
ut dixi, sí sapis.

AES. Quid hoc ést negoti? hoc ést patrem esse, aut hóc
est filium ésse?

Si fráter aut sodális esset, quí magis morem géreret?
Hic nón amandus? hícine non gestándus in sinu ést?
hem. 75

Itaque ádeo magnam mi iniicit sua cónmoditate cúram,
Ne fórte imprudens fáciam quod nolit: sciens cavébo.
Set céssó ire intro, né morae meis núptiis egomét sim?

V. 77. *Ne imprúdens faciam fórte quod nolit, sciens cavébo.*

nata sit patrem sine assentatione laudandi. Non est autem iniuriosum ad patrem referre deprecationem deorum, sed magis honorabile. Nam tale est apud Virgilium:

Tu, genitor, cape sacra manu, patriosque penates,
5 ut ipse patrem portet, hic deos.

V. 72. EGO EO INTRO, UT QVAE OPUS SINT, PARENTUR:
TU FAC, UT DIXI, SI SAPIS: Hic versus in quibusdam non invenitur.

V. 73. QUID HOC EST NEGOTI? HOC EST PATREM ESSE:
10 Et mirantis haec et laudantis oratio est. Et bene videtur huius modi patrem Terentius probare.

V. 74. QUI MAGIS MOREM GERERET: QUI quo modo,
qua re, qua ratione. § Hic NON AMANDUS: Omnia perfecit
hic pater, ut et ametur et laudetur et foveatur.

15 V. 76. MAGNAM MIHI INIECIT SUA COMMODITATE CURAM:
Mira sententia, mala nobis etiam de bonis nasci. An bonus parens magnae curae est filio?

V. 77. SCIENS CAVERO: Facere quod nolit scilicet.

V. 78. SED CESSO IRE INTRO, NE IN MORA MEIS NUPTIIS
20 EGOMET SIEM?: Bene hoc, utpote obiurgatus.

ACTUS QUARTI SCAENA SEXTA.

DEMEA.

Defessus sum ambulando: ut, Syre, te cum tua
Monstratione magnus perdat Iuppiter!

Perréptavi usque omne oppidum: ad portam, ad lacum:
Quo non? neque illic fabrica ulla erat, nec fratrem homo
Vidisse se aiebat quisquam: nunc vero domi 5
Certum obsidere est usque, donec redierit.

V. 4. Quo non? nec fabrica illi ulla erat: nec fratrem homo.

V. 5. aibat.

V. 1. DEFESSUS SUM AMBULANDO: Hic exemplum induci-
tur saevi patris ex affectu vero et ob hoc invisī omnibus. Non
autem tam amare vult, quam ipse amare inducitur. Nam neque
sibi neque cuiquam alii, sed filio tantum consultum cupit. De
autem valde significat. *Ÿ* UT, SYRE, TE CUM TUA MONSTRA- 5
TIONE: UT pro UTINAM. Et haec omnia anhelans dixit. *Ÿ* TE
CUM TUA: Adhuc non credit in errorem se missum fuisse. *Ÿ* TE
CUM TUA MONSTRATIONE: *Ἰδιωτικῶς* TE CUM TUA MONSTRATIONE.

V. 3. PERREPTAVI USQUE OMNE OPPIDUM: Tardus incessus
non perambulatio, sed *perreptatio* dicitur. *Ÿ* AD PORTAM, 10
AD LACUM: QUO NON?: Mire propinquiora omisit, utpote porti-
cum, macellum, Cratini aedes, templum Dianae, et
ultima posuit, ut quantum peragraverit, demonstraret. *Ÿ* AD
LACUM: Facete poeta memorem inducit senem, quorum minime
opus fuit meminisse. 15

V. 4. QUO NON?: Duobus dictis *quo non* addidit, quasi et
ad dicendum lassus appareat.

V. 6. CERTUM OBSIDERE EST USQUE DONEC REDIERIT: Pro-
prie OBSIDERE dixit. Convenit enim et irato et repente aggres-
suro. Et ab eo, quod est *obsideo*, *obsidere* facit producta media 20
syllaba, ab eo, quod est *obsido*, *obsidere* facit eadem syllaba
correpta.

ACTUS QUARTI SCAENA SEPTUMA.

MICIO. DEMEA.

MIC. Ibo, illis dicam nullam esse in nobis moram.

DE. Set eccum ipsum: te iam dudum quaero, Micio.

MIC. Quidnam? DE. Fero alia flagitia ad te ingentia
Boni illius adulescentis. MIC. Ecce autem. DE. Nova,

V. 2. o Micio.

V. 1. IBO, ILLIS DICAM: In hac scaena est exemplum in-
tempestivae obiurgationis et per hoc ridiculae. *¶* IBO, ILLIS DI-
CAM: Moris est secum loqui vel senes vel maxume aliquid ex
animo agentes. *¶* ILLIS DICAM: Sostratae et filiae.

5 V. 3. FERO ALIA FLAGITIA AD TE INGENTIA BONI ILLIUS
ADOLESCENTIS: Magno sonitu ac ingenti ostentatione futurae ac-
cusationis exorsus est. Magna sunt enim omnia et FERO et ALIA
FLAGITIA et INGENTIA et quod *ἐῤῥωνικῶς* BONI ILLIUS ADOLE-
SCENTIS dicit.

10 V. 4. BONI ILLIUS ADOLESCENTIS: *Εἰρωνεία*, quae semper
amarius ponitur, quam criminatio manifesta. *¶* ECCE AUTEM: ECCE
dicitur, cum repente triste aliquid rebus intervenit laetis aut certe
quando, cum aliud agitur, aliud emergit novum, ut Virgilius:

15 *Ecce autem gemini a Tenedo tranquilla per alta,*
Horresco referens, immensis orbibus angues.

Et:

Ecce trahebatur passis Priameia virgo
Crinibus.

Et Cicero: *Ecce autem repente ebrio Cleomene, esurientibus*
20 *cunctis etc.* *¶* NOVA: Recentia an mira et magna? ut:

Pollio et ipse facit nova carmina.

¶ NESCIUS QUI VIR SIET: *Εἰρωνεία*. Nam VIR ad laudem sumi

V. 13. *Virgilius Aen.* lib. II. v. 203.

V. 16. *Et] Virgilius Aen.* lib. II. v. 403.

V. 19. *Cicero Accusat.* lib. V. c. 34. §. 87.

V. 20. *ut] Virgilius Eclog.* III. v. 86.

Capitália. MIC. Ohe, iam. DE. Ah, nescis qui vir sit.
MIC. Scio. 5

DE. O stulte, tu de psáltria me sómniast
Agere: hoc peccatum in vírginem est civém. MIC. Scio.
DE. Oho, scís et patere? MIC. Quidni patiar? DE. Díc mihi,
Non clámas? non insánis? MIC. Non. Malím quidem.
DE. Puer nátust. MIC. Di bene vórtant. DE. Virgo nihil
habet. 10

MIC. Audívi. DE. Et ducenda índotatast. MIC. Scilicet.
DE. Quid núnc futurumst? MIC. Íd enim quod res ípsa fert:

solet, ut alibi: *Virum te iudico*. *I* SCIO: Satis ridicule, ne, quod ille cupit, abneget Micio, vel ut consentiendo iracundiam Demeae acriorem fieri possibilem sibi mitigare queat. Nam SCIO ad negotii totius gestionem rettulit, non ad illud, quod ait: *Nescis qui vir siet*. 5

V. 8. EHO, SCIS ET PATERE?: Iam et illi irascitur, non Aeschino.

V. 9. NON. MALIM QUIDEM: Alii volunt Micionem dicere: MALIM QUIDEM, alii Demeam.

V. 10. PUER NATUS EST. DI BENE VORTANT: Hic bono 10 exemplo inducitur Micio irascentem iuste Demeam leniter ferre, cui exanimato ob maerorem non convenit inclementer ire obviam, cum possit in tempore obiurgari, postquam destomachatus fuerit. Et vide quam facete, cum ille: PUER NATUS EST, ad argumentum mali attulerit, hic ita respondit, quem ad modum 15 solent illi, quibus puellam nasci metuentibus nuntiatur puerum natum esse. Nam in omnibus, quae cupite venerint, *Dii bene vertant*, dici solet, quia saepe homines ea optaverunt, quae aliis aliter atque exspectaverunt contigissent. Quam potestatem rerum vertentium semet in utramque partem Vertumno deo super-20 esse veteres existimaverunt. *I* VIRGO NIHIL HABET: Vult rem sine remedio videri, quia scit posse nuptiis finiri sollicitudinem. Et vide amaritudinem Demeae contra omnes, ut nec virgini ipsi parcat.

V. 11. AUDIVI: Ἀφελῶς et cum ἔξουθενισμῶ respondendum, quasi leve sit, quod admissum est. *I* ET DUCENDA INDOTATA EST: Ducenda scilicet, nisi damnandus sit Aeschinus. Et hoc verbum necessitatis vim habet, ut:

Pacem Troiano ab rege petendum.

V. 12. QUID NUNC FUTURUM?: More irascentium, cum ipse 30 sciverit quid futurum sit, Micionem interrogat et huius modi in-

V. 1. *ut alibi*] supra act. IV. sc. 2. v. 25.

V. 28. *ut*] *Virgilius Aen.* lib. XI. v. 230.

Illinc huc transferétur virgo. DE. O Iúppiter!

Istócine pacto opórtet? MIC. Quid faciam ámplius?

DE. Quid fácias? si non ípsa re tibi istúc dolet, 15

Simuláre certe est hómínis. MIC. Quin iam vírginem

Despóndi: res compósita est: fiunt núptiae:

Dempsí metum omnem, haec mágis sunt hominis. DE.

Céterum,

Placét tibi factum, Micio? MIC. Non, sí queam

Mutáre: nunc quom nón queo, aequo animó fero. 20

Ita vítast hominum, quási quom ludas tésseris:

Si illúd, quod maxume ópus est iactu, nón cadit:

Illúd quod cecidit fóрте, id arte ut cónrigas.

V. 20. *animo aequó.*

V. 21. *Ita vítast hominum quási si ludas tésseris.*

terrogatio secundum figuram suam non habet responsionem, sed Micio sic respondit, quasi simpliciter inquirenti.

V. 13. ILLINC HUC TRANSFERETUR VIRGO: Virginem, quae etiam cum viro fuit, vocat. Virgilius:

5 *Ah virgo infelix.*

¶ PROH IUPPITER, ISTOCINE PACTO FIERI OPORTET?: PROH IUPPITER tragice adiecit a Micione versus: ISTOCINE PACTO ad ipsum Micionem respiciens dixit.

V. 15. SI NON RE IPSA ISTUC TIBI DOLET: Nunc rem pro 10 veritate posuit.

V. 16. SIMULARE CERTE EST HOMINIS: Non hoc dixit, quia hominis est mentiri, sed quia saepe iracundiae simulatio custodia disciplinae est. ¶ IAM VIRGINEM DESPONDI: RES COMPOSITA EST: FIUNT NUPTIAE: Ne diceret: *Despóndi, composui, facio.* Et despondet puellam, qui petit, spondet, a quo petitur. Recte ergo socer futurus: *Despóndi*, dixit.

V. 18. HAEC MAGIS SUNT HOMINIS: Bene repetit HOMINIS. Ille enim dixerat: *Simulare certe est hominis.* ¶ CETERUM, TIBI PLACET FACTUM, MICIO: Nihil aliud volebat Demea, nisi ut saeviret Micio. Quod impetrare non potuit etiam ab eadem sentiente de pravitate et peccato Aeschini.

V. 23. ILLUD, QUOD CECIDIT FORTE, UT ARTE ID CORRIGAS: Ars adhibenda pro fortuna. Non enim si male iactus ceciderit, deserendus est ludus, et nunc FORTE pro fortuna 25 intelligendum.

¶ V. 21. ITA EST VITA HOMINIS QUASI QUUM LUDAS TESSERIS: Rectum erat si diceret: Ita vita est hominum quem ad

V. 4. Virgilius Eclog. VI. v. 47.

DE. *Conrèctor: nempe tua árte vigintí minae*
Pro psáltria periére, quae quantúm potest, 25
Aliquo ábiicienda est, sí non pretio, grátiis.
 MIC. *Neque ést neque illam sáne studeo véndere.*
 DE. *Quid ígitur facies?* MIC. *Dómi erit.* DE. *Pro di-*
vóm fidem!
 Meretríx et mater fámilias una ín domo?
 MIC. *Cur nón?* DE. *Sanumne te crédis esse?* MIC. *Equi-*
dem árbitror. 30
 DE. *Ita mé di ament, ut vídeo ego tuam inéptiam:*
Factúrum credo, ut hábeas quicum cántites.
 MIC. *Cur nón?* DE. *Et nova nupta éadem haec discet?*
 MIC. *Scilicet.*
 DE. *Tu intér eas restim dúctans saltabís.* MIC. *Probe:*
 DE. *Probe?* MIC. *Ét tu nobiscum úna, si opus sit.*
 DE. *Heí mihi,* 35
Non te haéc pudent? MIC. *Iam véro omitte, Démea,*

V. 28. *Quid illa igitur facias? M. dómi erit. D. pro divóm fidem.*

V. 30. *sanumne crédis te esse?*

V. 31. *ut video túam ego inéptiam.*

V. 35. *Et túte nobiscum úna, si opus sit. D. ei mihi.*

V. 36. *o Démea.*

modum tesseris ludere aut quem ad modum ludus est tesserarum. Nota ergo genus locutionis.

*V. 22. SI ILLUD, QUOD MAXIME OPUS EST IACTU: Utrum OPUS EST IACTU an IACTU NON CADIT? Incerta distinctio est.

V. 24. CORRECTOR?: Quia dixit: ARTE UT CORRIGAS. Sed 5 moris est iratis ab ultimo verbo contra dicentis incipere.

V. 27. NEQUE EST NEQUE ILLAM SANE STUDEO VENDERE: In scrupulo versatur Micio, in quo eligit ineptus potius videri, quam prodat Ctesiphonem patri.

V. 30. CUR NON?: Posset dicere. Non est Aeschinilo amica, sed celanda est culpa Ctesiphonis.

V. 31. ITA ME DI AMENT, UT EGO VIDEO TUAM INEPTIAM: Ordo est: ita me di ament, te facturum credo, ut habeas, quicum cantites. Ipse se fallit, non inquirendo interiorem causam retentae in domo meretricis. Mire autem CANTITES, quasi 15 turpius sit cantare senem cum psaltria, quam coire.

V. 33. ET NOVA NUPTA EADEM HAEC DISCET: Alius subaudiet dicere, sed o magna in verbis elegantia! Vide enim quam vim significet DISCET! Et ideo non uxor, sed NOVA NUPTA, quam ad omnia docilem esse ipsum indicat nomen.

Tuam istanc iracúndiam: atque ita uti decet,
 Hilarum ac lubentem fac te gnati in núptiis.
 Ego hós conveniam: póst huc redeo. DE. O Iúppiter,
 Hancine vitam! hoscine móres! hanc deméntiam! 40
 Uxór sine dote véniet: intus psáltria est:
 Domus sumpuosa: aduléscens luxu pérditus:
 Senéx delirans: ípsa si cupiát Salus,
 Serváre prorsus nó n potest hanc fámiliam.

V. 37. HILARUM: Vetuste, non *hila*rem.

*V. 34. TU INTER EAS RESTIM DUCTITANS SALTABIS: Lusus est natus ab eo fune, quo introductus equus ligneus in Troiam est, cum connexis manibus fune chorum ducunt saltantes. Hoc 5 a quibusdam dicitur, sed ego puto manu consertos choros puellorum puellarumque cantantes restim ducere existimari, et id maxime convenire ad exagitandam importunitatem senis, veluti pueros imitantis: simul etiam, quia iste connexus manuum lascivus ac petulans adimit discretionem condicionis, dignitatis, aetat-
 10 tis, inter meretricem, novam nuptam et senem. Et hoc quem ad modum dictum est? et quanto stomacho credas, iam ab Aeschino recessum est et transitum ad Micionis luxuriam describendam.

*V. 36. IAM VERO OMITTE, DEMA: Mire urbanitatem expressit ultro obiurgantis, qui obiurgatus est.

15 *V. 37. TUAM ISTANC IRACUNDIAM: TUAM ISTANC dicendo et ridiculam et supervacuum significat. Et bene IRACUNDIAM. Nam ira de causa est: iracundia de vitio multum irascentis. *¶* ATQUE UTI DECET, HILARUM ET LUBENTEM: Bene addidit LUBENTEM. Multi enim hilares se simulantes, non luben-
 20 tes sunt.

V. 38. FAC TE: Non dixit: *Esto*, sed elabora, ut esse possis.

V. 40. HANCINE VITAM? HOSCINE MORES? HANC DEMENTI-
 25 TIAM: Ἑλληπτικῶς omnia, utpote stomachose secum loquens. Deest enim ESSE aut quid tale.

V. 42. DOMUS SUMPTUOSA: DOMUS, id est, homines.

V. 43. SI IPSA CUPIAT SALUS, SERVARE PRORSUS NON POTERIT HANC FAMILIAM: Σωματοποιία. Plautus:

Lubentiores te faciam, quam Lubentia est.

30 Etenim ὑπερβολή est: IPSA SALUS SI CUPIAT, SERVARE PRORSUS NON POTEST HANC FAMILIAM: Hinc licet aestimare quantum et coloris et gravitatis apud Terentium sit ad imitationem Caecilianam. Vide quantum creverit a superioribus, ut sic finiret.

V. 28. *Plautus Asin. Act. II. sc. 2. v. 2.*

ACTUS QUINTI SCAENA PRIMA.

SYRUS. DEMEA.

SY. Edepól, Syrisce, té curasti mólliter
Lautéque munus áministrastí tuum.

ABI: sét postquam intus sum ómnium rerúm satur,
Prodeámbulare huc lúbitum est. DE. Illud sis vide
Exémplum disciplínae. SY. Ecce autem híc adest, 5
Senex nóster. Quid fit? Quid tu es tristis? DE. Oh scelus.

V. 4. 5. *D. illuc sis vide;
Exémplum disciplínae.*

V. 1. EDEPOL, SYRISCE: Hic exemplum inducitur licentiae
servorum sub miti domino. SY EDEPOL, SYRISCE, TE CURASTI MOL-
LITER: Quia detexit Ctesiphonem, iam oportet ut ebrius inducatur
Syrus, per cuius fallacias tegatur adeo. Et Syrisce se dicit,
non Syrum, τῷ ὑποχορίσματι. SY MOLLITER: Delicate. 5

V. 2. LAUTEQUE MUNUS ADMINISTRASTI TUUM: Ut quidquid
esset bellissimum, carperes, cyathosque sorbillares. Aut MUNUS
servile esse et bibere.

V. 3. ABI: Verbum vel sibi vel alteri cum laudatione blan-
dientis. Nam sic dicunt, qui iam compotes sunt votorum om- 10
nium perfectique in rebus universis.

V. 4. PRODEAMBULARE: Nota duas praepositiones uni di-
ctioni adiunctas, ut:

Pede prosubigit terram.

Et ἀμφιπερικρήνην. Et opportune ad delicias exprimendas hoc 15
verbum convenit. Nam procedere segnem *prodeambulare*
significat. Nam deambulare etiam intus potuit.

V. 5. EXEMPLUM DISCIPLINAE: Quia unus ex multis reli-
quis, an quia senior et nuper etiam paedagogus, ut ipse ait:

Quem ego puerum tantillum in manibus gestavi meis. 20

V. 6. QUID FIT? QUID TU ES TRISTIS: Mire ad securitatem
ebrius haec expressit. Num quid enim pertimescit interventum

V. 15. *ut] Virgilius Georg. lib. III. v. 256.*

V. 20. *Et] Iliad. β. v. 305.*

V. 20. *ut ipse ait] supra Act. IV. sc. 2. v. 24.*

SY. Ohe, iám: tu verba fúndis hic sapiéntia?

DE. Tun sí meus esses? SY. Dís quidem esses, Démea,

Ac tuám rem constabilísses. DE. Exemplum ómnibus

Curárem ut esses. SY. Quám ob rem? quid fecí? DE.

Rogas?

10

In ipsa turba atque in peccato máxumo,

Quod víx sedatum sátis est, potastís, scelus,

Quasi ré bene gesta. SY. Sáne nollem huc éxítum.

V. 8. *Tu sí meus esses. SY. dís quidem esses, Démea.*

V. 9. *exemplo ómnibus.*

V. 12. *potastí, scelus.*

senis, ut solebat, Syrus, aut quidquam praecavet? Subblanditur tantum et ita rerum oblitus est, ut cum eum saevum sciat, causam tristiciae eius inquirat.

5 V. 7. TU VERBA FUNDES HIC SAPIENTIA?: Utrum SAPIENTIA VERBA? an TU SAPIENTIA? quia dixit supra: *Tu quantus quantus es, nihil nisi sapientia es.* I FUNDES: Utrum sine ulla cessatione proferes an perdes? secundum illud: *Nam quid tu hic agas, ubi si quid boni praecipias, nemo obtemperat?*

10 V. 8. DIS QUIDEM ESSE, DEMEA: Ab eo, quod est *dis, ditis, dites* facit, ab eo, quod est *dives, divitis, divites.*

V. 10. QUAM OB REM? QUID FECI?: Nihil nunc in Syro nisi simplex et purum ob ebrietatem. Et vide: QUAM OB REM? QUID FECI? dicere, non esse sobrii Syri.

15 V. 11. IN IPSA TURBA: Non minus ridicula importunitas Demeae est, quam ebrietas Syri, qui adversum temulentum tantae gravitatis oratione personat, ut ex dicentis vultu et verbis et ex audientis habitu et stupore magnam voluptatem percipiant spectatores. Vides enim quanto pondere verborum cum
20 ebrio litiget.

V. 12. POTASTIS, SCELUS: Non quod plus videt senex, quam obicitur oculis, sed oratorie POTASTIS dixit, cum unum ebrium cernat, propter illud, quod ait: *Exemplum disciplinae.* Quasi in omnibus sit, quod in uno nunc aspicitur. Virgilius:

25

Et crimine ab uno

Disce omnes.

V. 13. SANE NOLLEM HUC EXITUM: Et hoc dictum argumento est, Syrum oblitum omnium rerum nihil respondisse Demeae per fallaciam, sed tantum modo poenitere quod exierit.

V. 9. *secundum illud* supra Act. III. sc. 3. v. 80.

V. 26. *Virgilius Aen. lib. II. v. 65.*

ACTUS QUINTI SCAENA SECUNDA.

DROMO. SYRUS. DEMEA.

DR. Heus, Sýre, rogat te Ctésipho ut redeás. SY. Abi.

DEM. Quid Ctésiphonem hic nárrat? SY. Nil. DEM. Eho
cárnufex,

Est Ctésipho intus? SY. Nón est. DEM. Cur hic nóminat?

SY. Est álius quidam, párasitaster paúllulus:

Nostín? DEM. Iam scibo. SY. Quíd agís? quo abis? DEM.
Mítte me. 5

SY. Noli inquam. DEM. Non manum ábstines mastígia?

An tibi iam mavis cérebrum dispergam híc? SY. Abit.

Edepól comissatórem haud sane cónmodum,

V. 1. HEUS, SYRE: Quam clare dicat, ostenditur ex eo, quod praemisit HEUS, ante quam loqueretur. § CTESIPHO: Mire additum nomen est, cum aut sine hoc aut per pronomen intelligi possit Ctesipho. § UT REDEAS: REDEAS dicendo ostendit et illum inter pocula, a quo egressus est ebrius. 5

V. 4. EST ALIUS QUIDAM PARASITASTER PAULULUS: Non alius parasitaster, sed alius Ctesipho, qui est parasitaster. Et bene non *alter*, sed ALIUS, quasi non duo, sed multi sint Ctesiphones. Et hoc sic pronuntiandum est, ut simul et quaerat et dicat NOSTIN? Quasi sycophanta nunc addidit 10 NOSTIN? Nam veteratoris est etiam mentientem confidere.

V. 5. QUID AGIS? QUID ABIS?: Hoc iam ebrio convenit, non illi, quem cognovimus Syrum. Nam quod retinet senem, confessionis genus est. 15

V. 6. NON MANUS ABSTINES MASTIGIA?: Etiam iniiecisse manum, ut teneret Demeam, ex ipsius verbis cernitur.

V. 7. AN TIBI MAVIS CEREBRUM DISPERGI HIC: Ut apparet, baculo minatur. § ABIIT: Quia prohibere non potuit, demisso et desperanti vultu quid factum sit dicit et abiisse pronuntiat. 20

V. 8. EDEPOL COMISSATOREM HAUD SANE COMMODUM: Τῷ χλευασμῷ. Tantum inopinatus supervenit, ut omnia sic offendat,

Praesértim Ctesiphóni: quid ego nunc agam?

Nisi dum haec silescent turbæ, interea in angulum 10

Aliquo abeam atque edormiscam hoc villi. Sic agam.

quem ad modum qui commissatum ingreditur: quia commissatoris est supervenire ad scortum et vociferari aliquid in iocularem strepitum. Qua re salse totum ad Demeam contulit.

V. 9. PRAESERTIM CTESIPHONI: Bona exceptio, ut appareat
5 omnibus incommodum, et huic et Aeschino, sed praecipue Ctesiphoni.

V. 10. NISI DUM HAE SILESCUNT TURBAE: Non quae iam sunt, sed quae erunt.

V. 11. HOC VILLI: Ὑποκόρισμα est vini, ut unus ullus,
10 asinus asellus, vannus vallis, vinum villum.

ACTUS QUINTI SCAENA TERTIA.

MICIO. DEMEA.

MIC. Παράτα a nobis sūnt, ut dixi, Sóstrata,
Ubi vís: quisnam a me pépulit tam gravitér fores?

DE. Hei míhi, quid faciam? quíd agam? quid clamem
aút querar?

V. 1. PARATA A NOBIS SUNT ITA, UT DIXI, SOSTRATA UBI VIS: In hac scaena collatio est personarum mitis parentis ac saevi. ¶ PARATA A NOBIS SUNT: De verbis abeuntis vult ostendere poeta, quam orationem cum Sostrata habuerit ingressus Micio. Et vide quas ἐλλείψεις interposuerit. Primo PARATA A NOBIS 5 SUNT, quae, non dixit, sed ITA UT DIXI dicendo significat se dixisse omnia. Deinde UBI VIS, fiant nuptiae vel quid tale aut omisit aut dicturus hoc ipsum audit vehementius fores esse pulsatas, et quod agebat abiecit.

V. 2. QUISNAM A ME PEPULIT?: A ME modo id est me a s. 10
¶ TAM GRAVITER: Quia irati omnia concite faciunt, quom pulsandae fores essent exituro foras Demeae, sic eas pulsavit, ut et his ipsis irasci videretur.

V. 3. HEI MIHI, QUID FACIAM? QUID AGAM? QUID CLAMEM AUT QUERAR? O CAELUM, O TERRA, O MARIA NEPTUNI: Multum 15 laboravit Terentius, ut ἀναλογία servaret in dolore Demeae, quo maior debet in Ctesiphone reprehensio esse, quam in delictis Aeschini. Et nota, quod ubi non invenit quod dignum loqueretur, ab interiectione coepit: HEI MIHI. Et adhuc quom pro rei magnitudine oratio parva esset: QUID FACIAM? inquit. In alieno 20 indignatus est, in suo QUID FACIAM? inquit. In alieno litigavit, hic ait: QUID AGAM? In alieno clamavit et questus est, hic in suo relinquitur. Et praeter διαπόρῃσιν in Aeschini peccato Micionem accusavit, in Ctesiphonis elementa cum diis omnibus ac toto mundo. Mira αὐξήσις, quam imitatur Virgilius in Or-25 pheo post amissam rursus Eurydicen:

Quid faceret?

inquit. Omnia enim consumpserat primus dolor:

Quo se rapta bis coniuge ferret?

V. 25. Virgilius Georg. lib. IV. v. 504.

O caelum, o terra, o maria Neptuni! MIC. Hém tibi,

Nam quid praeter omnes terras atque inferos loci remanebat quod non lugeret? :

Quo fletu Manes:

per quem fletum Manes, quasi omnes primis luctibus impleverat lacrimis:

Qua numina voce moveret?

cui nec ira quidem inexperta remanserat. Et vide hic gradus doloris et iracundiae in tantum auctae, ut iam crescere non possint. Quippe in initio fabulae tantum tristis est Demea. Nam
10 sic audit a Micione: *Quid tristis es?* et ipse: *Rogas me: ubi nobis Aeschinus siet: quid tristis sim?* Inde mox procedit in peius, adeo ut sic incipiat: *Disperii: Ctesiphonem audiivi filium una fuisse in raptione cum Aeschino.* Inde postea dicit: *Ne ego homo sum infelix.* Ad postremum: HEI MIHI QUID FACIAM?
15 QUID AGAM? Et naturali quodam modo, postquam summus furor ad extrema pervenit, repente senex mutatur et mitis est. *Ÿ O CAELUM, O TERRA, O MARIA NEPTUNI:* Neptunus, quia medius sit inter caelum et inferos, dum utriusque regni particeps est, habetur elementorum omnium potitor. Nam ideo tridentem habet
20 pro numero trium elementorum, ut apud Virgilium idcirco dicit:

Iam caelum terramque meo sine numine venti

Miscere.

Et apud Homerum sic idem:

25 Ὡς εἰπὼν, σύναγεν νεφέλας, ἐτάραξε δὲ πόντον,
Χερσὶ τρίαιναν ἔλων, πύσας δ' ὀρόθυνεν ἀέλλας
Παντοίων ἀνέμων, σὺν δὲ νεφέεσσι κάλυψε
Γαῖαν ὁμοῦ καὶ πόντον.

Et hoc est, quod ait Horatius in arte poetica:

30 *Interdum tamen et vocem comoedia tollit.*

In haec enim tria rerum natura dividitur, ut Virgilius:

Principio maria ac terras caelumque profundum.

Et per hoc totum mundum accusavit. *Ÿ O CAELUM, O TERRA, O MARIA NEPTUNI:* Utrum de eo elementa invocavit, quod diis
35 quoque irascitur, qui in iis commorantur, ut dolentes solent, an, quia deos esse non putet, ideo haec omnia Neptuni dicit? Quasi dicturus esset *Neptunia fiunt*, nisi intercederet persona Micienis, quem videns ad aliud conversus desiit diluvium et interitum rebus optare obiecto fratre, cui maxime irascitur et

V. 20. apud Virgilium Aen. lib. I. v. 133.

V. 24. apud Homerum Odys. ε. v. 291 sq.

V. 29. Horatius in arte poetica v. 93.

V. 31. Virgilius Aen. lib. I. v. 62.

Rescivit omnem rem: id nunc clamat scilicet: 5
 Paratae lites: succurrendumst. DE. Ecce adest
 Communis corruptela nostrum liberum.
 MIC. Tandem reprime iracundiam atque ad te redi.
 DE. Représsi, redii: mitto maledicta omnia:
 Rem ipsam putemus: dictum hoc inter nos fuit: 10

V. 10. *dictum inter nos hoc fuit.*

propter quem detestabatur omnia. Tale est apud Virgilium:

Omnia vel medium fiant mare.

An omnia accusat, ut indignantes solent? Ut:

Quem non incusavi amens hominumque deorumque? 5

Et ut:

Atque deos atque astra vocat crudelia mater.

§ HEM TIBI: Τῷ ἰδιωτισμῷ TIBI. Nulli enim TIBI Micio loquitur.

V. 5. ID NUNC CLAMAT: ID, ob id. § PARATAE LITES: 10
 Videtur et ipse pertimuisse dicendo ILICET et PARATAE LITES
 Sed ut rursus confirmet se ipsum, quia SUCCURRENDUM EST, ait.

V. 6. SUCCURRENDUM EST: Ctesiphoni scilicet.

V. 7. COMMUNIS CORRUPTELA NOSTRUM: Qui communiter
 ambos corruerit. § COMMUNIS CORRUPTELA NOSTRUM LIBERUM: 15
 Maior accusatio est ista quam prior, quippe cum iam modo de
 ambobus accusetur Micio, non de uno.

V. 8. TANDEM REPRIME IRACUNDIAM: Mire. Quia reprehendere nequit irascentem, nimietatem reprehendit irati. Et IRA de causa est, IRACUNDIA de moribus. § ATQUE AD TE REDI: 20
 Quia ira ab eo, quod est ire dicitur, quod a se eat, qui irascitur et furit. Et AD TE REDI proprie dixit. Virgilius:

Verum ubi nulla fugam reperit fallacia, victus

In sese redit.

Et Cicero: *Redit ad se atque ad mores suos.* 25

V. 9. REPRESSI, REDII: Non quid dicatur, sed quo gestu dicatur spectata, et videbis neque repressisse adhuc iracundiam neque ad se rediisse Demeam, sed quam mira est atque perspicua moralitas, in huius modi rebus apparet.

V. 10. REM IPSAM PUTEMUS: Videtur paulo citius destomachatus, quam res etiam incerta exposcebat. Sed et hoc morale.

V. 2. *apud Virgilium Eclog. VIII. v. 58.*

V. 4. *ut] Virgilius Aen. lib. II. v. 745.*

V. 6. *ut] Virgilius Eclog. V. v. 23.*

V. 22. *Virgilius Georg. lib. IV. v. 443.*

V. 25. *Cicero divin. in Q. Caecilium cap. 17. §. 57.]*

Ex te ádeo est ortum, né tu curarés meum,
Neve égo tuum: respónde. MIC. Factumst, nón nego.

DE. Cur núnc aput te pótat? cur recipis meum?

Cur émis amicam, Mício? num quí minus

Mihi idém ius aequomst ésse, quod mecúmst tibi? 15

Quando égo tuum non cúro, ne curá meum.

MIC. Non aéquom dicis. DE. Nón? NIC. Nam vetus ver-
bum hóc quidemst,

Nam iuste irati omissa saevitia ad ratiocinationes saepe festinant.
Et praeterea illud accedit, quod non invenit quod iam condigne
dicat, simul etiam quia increpitus est a fratre, quod apud se
iam non sit per iracundiam vehementem. *§ REM IPSAM PUTE-*
5 *MUS: Tractemus, purgemus. Nam et hinc putamina pur-*
gamenta dicta sunt, ut Plautus in Captivis ait:

Nucleum amisi, retinui pignori putamina.

Et Virgilius: *Multa putans*, inquit. *Putare* proprie est falsa
et infructifera a veris et utilibus resecare, unde arborum pur-
10 *gatores putatores* dicuntur. Et REM causam ipsam litis
ostendit, ut: *Mitte ista atque ad rem redi.*

V. 11. NE TU CURARES MEUM: Nam ambos curare
prope modum reposcere illum est, quem dedisti.

V. 12. FACTUM EST: Apparet Micionem invitum quidem
15 fateri, sed facete contemnere obiecta.

V. 14. CUR EMIS AMICAM, MÍCIO?: Inclamatio ista nomi-
nis magnam invidiam significat, ut: *Regnumne, Aeschine, hic*
possides? Et:

Pacem te poscimus omnes,

20 *Turne.*

§ NUM QUI MINUS MIHI IDEM IUS AEQUUM EST ESSE: Aut
NUM aut QUI abundat. Et est ordo: Qui minus aequum
est esse idem ius mihi etc. QUI ergo qua re vel cur
significat.

25 V. 17. NON? NAM VETUS HOC QUIDEM VERBUM EST: Con-
fidenter NON repetivit, non habens rationem, quam subiiceret,
nisi illi proverbium venisset in mentem. Nam quia se videt in
malam causam incidisse, totum verniliter et facete agit, et sub-
iicit aequitatem, ubi iusto se tueri non potest. Quod tamen
30 a Demea statim convincitur dicendo: *Nunc demum isthaec oratio*
nata, ut ostendat illum perturbatum contraria protulisse dictis
suis superioribus.

V. 6. *Plautus in Captivis* Act. III. sc. 4. v. 122.

V. 8. *Virgilius Aen.* lib. VI. v. 332.

V. 18. *Et] Virgilius Aen.* lib. XI. v. 362.

Commúnia esse amicorum inter se ómnia.

DE. Facéte: nunc demum istaec nata orátio est.

MIC. Ausculta paucis, nísi molestum est, Démea. 20

Principio, si id te mórdet, sumptum filii

Quem faciunt, quaeso hoc fácito tecum cógites:

Tu illós duo olim pró re tollebas tua,

Quod sátis putabas túa bona ambobús fore,

Et mé tum uxorem crédidisti scílicet 25

Ductúrum: eandem illam rátionem antiquam óbtine:

Consérva, quaere, párce: fac quam plúrumum

Illís relinquo: glóriam tu istam óbtine.

Mea quacúmque praeter spem evénere, utantúr sine:

De súmma nil decédet: quod hinc accésserit, 30

Id de lucro putáto esse omne. Haec sí voles

In ánimo vere cógitare, Démea,

Et mi ét tibi et illis démpseris moléstiam.

V. 28. *Illis relinquo, glóriamque istanc tibi.*

V. 18. COMMUNIA ESSE AMICORUM INTER SE OMNIA: Inter Pythagoreos ortum dicitur.

V. 19. FACETE! NUNC DEMUM ISTAEC NATA ORATIO EST: Alii totum iungunt, alii separant. Et bene NATA EST. Nam sic dicimus de rebus repentinis, ut supra: *E re nata melius fieri haud potuit, quam factum est, hera.* 5

V. 20. AUSCULTA PAUCIS, NISI MOLESTUM EST, DEMEA: In duas partes dividitur tota persuasio, nihil passurum Demeam damni, nihil corruptelae.

V. 25. ET ME TUM UXOREM CREDIDISTI DUCTURUM SCILICET: 10 *Ἐπαγωγῇ.*

V. 27. CONSERVA, QUAERE, PARCE, FAC QUAM PLURIMUM ILLIS RELINQUAS: Hoc sic pronuntiandum, ut appareat hanc ipsam voluptatem displicere Micioni. *¶ CONSERVA: Parta. ¶ QUAERE: Nova. ¶ PARCE: Omnibus.* 15

*V. 21. PRINCIPIO SI ID MORDET TE, SUMPTUM FILII QUEM FACIUNT: Figurativa locutio est, ut: *Eunuchum quem dedisti nobis, quas turbas dedit.*

*V. 22. QUAESO: Modo obiurgatorium est QUAESO.

*V. 23. PRO RE TUA: Pro patrimonii tui qualitate. 20

V. 29. UTANTUR SINE: Aut deest his, ut sit, his utantur, aut MEA UTANTUR antique locutus est.

V. 30. DE SUMMA NIHIL DECEDET: Rei tuae scilicet.

V. 17. *ut] in Eunucho Act. IV. sc. 3. v. 11.*

DE. Mittó rem: consuetúdinem ipsorúm. MIC. Mane,
 Scio: istuc ibam: múlta in homine, Demea, 35
 Signa insunt, ex quibus cóniectura fáciie fit,
 Duo quóm idem faciunt, saepe ut possis dicere:
 Hoc licet inpune fácere huic, illi nón licet:
 Non quó dissimilis rés sit, set quo is quí facit.
 Quae ego illís inesse video, ut confidám fore, 40
 Ita ut vélumus: video sápere, intellegere, ín loco

V. 36. *Signa insunt, quibus ex cóniectura fáciie fit.*

V. 40. *Quae ego in illis esse video, ut confidám fore.*

V. 41. *video eos sápere.*

V. 34. MITTO REM: Pecuniam. Et est haec exclamatio moralis nimis adversum tardos ac non intelligentes homines.

*V. 33. DEMPSEERIS: Pro demes.

*V. 34. CONSUEUDINEM IPSORUM: *Loquor* aut quid tale
 5 subaudiendum. *I* MITTO REM: CONSUEUDINEM IPSORUM: Vel ab
 utilitate ad honestatem transit, vel a rebus ad illos ipsos, de
 quibus agitur. Cavetur enim ne aut rem perdant aut ipsi
 pereant. *I* MANE, SCIO: ISTUC IBAM: Moralis et faceta cor-
 reptione continens in se latenter blandimentum, quo leniatur auditor.
 10 V. 35. MULTA IN HOMINE, DEMA, SIGNA INSUNT: Obscu-
 rissimus sensus et re et verbis.

V. 37. DUO QUOM IDEM FACIUNT: Obscure locutus est,
 quom hic sit sensus: Duo idem faciunt, quod uni licet
 facere, alteri non licet. *I* SAEPE, UT POSSIS DICERE:
 15 Melius est SAEPE ad superiora coniungere. Nam possunt duo
 idem facere et casu, non ut similitudinem facere videantur.
 Tune ergo erit signum: SAEPE IDEM FACIUNT. DICERE autem
 posuit pro intelligere et scire, ab eo, quod praecedat, id
 quod sequitur, ut: *Feneratum istuc beneficium pulcre tibi dices.*
 20 Et: *Memorem me dices esse et gratum.*

V. 39. NON QUOD DISSIMILIS RES SIT: An quia huic
 licet?

V. 40. QUAE EGO IN ILLIS ESSE VIDEO: Ordo et sensus
 hic est: Multa in homine, Demea, signa insunt, ex
 25 quibus coniectura facile fit: quae ego illis inesse
 video, ut confidam ita fore, ut volumus.

*V. 37. DUO QUOM IDEM FACIUNT: Nam ambo et sapiunt
 et intelligunt et loco verentur. Non ingenii vitium, sed aetatis est.

V. 41. INTELLIGERE, IN LOCO VERERI: Non IN LOCO IN-
 30 TELLIGERE, sed IN LOCO VERERI.

V. 19. *ut*] *Phorm.* Act. II. sc. 3. v. 8.

V. 20. *Et*] *supra* Act. II. sc. 2. v. 43.

Veréri, inter se amáre: scire est líberum
 Ingénium atque animum: quó vis illos tú die
 Redúcas. At enim métuas, ne ab re sínt tamen
 Omissiores paúllo. O noster Dèmea, 45
 Ad ómnia alia aetáte sapimus réctius:
 Solum únun hoc vitium senéctus adfert hómínibus,
 Adténtiores súmus ad rem omnes, quám sat est:
 Quod illós sat aetas ácuét. DE. Ne nimiúm modo
 Bonaé tuae istac nós rationes, Mício, 50
 Et túus iste animus aéquos subvortát. MIC. Tace,

V. 42. INTER SE AMARE: Cito dixit INTER SE, quod est, cum alter alterum invicem amat.

V. 44. AT ENIM METUAS: Ἀντίθεσις ad priorem tractatum pertinens, qui est habitus de consuetudine rei familiaris. I NE AB RE TAMEN SINT OMISSIORES PAULO: Quia amant, potant, olent 5 unguenta. I AT ENIM METUAS, NE AB RE SINT TAMEN OMISSIORES PAULO: Oratorie PAULO. Nam non paulo omissiores fore Demea, sed plurimum credit et metuit. Et AB RE a patrimonio.

V. 45. OMISSIORES: Ἀνιέμενοι, ἀντιώτεροι, negli-10 gentiores. Sic in Heautontimorumenos: Ubi te vidi animo esse omissio. I O NOSTER DEMEA: Blanda et cum quodam complexu eius, qui reprehenditur, incusatio et de more sublata. Et sic hoc dixit, tamquam dicturus esset: Multa te latent, simplex homo es. Nam huius modi sententia la-15 tenter quandam dicentis auctoritatem fiduciamque designat.

V. 46. AD ALIA OMNIA AETATE SAPIMUS RECTIUS: Praeterquam ad avaritiam. Et per hoc, quod optas liberis, vitium senectutis est.

V. 48. ATTENTIORES SUMUS AD REM OMNES: Proprie AT-20 TENTIORES reddit omissioribus. Supra enim dixerat: Ne ab re tamen sint omissiores paulo. I QUAM SAT EST: Quasi dicat: Attentos nos esse non statim crimen est.

V. 49. QUOD ILLOS SAT AETAS ACUET: Μεταφορικῶς. I NE NIMIUM MODO BONAE TUAE ISTAE NOS RATIONES, MICIO, Et TUUS 25 ISTE ANIMUS AEQUUS SUBVORTIT: Si NE valde, SUBVORTIT infra legendum est. Si NE pro non coniunctio est, SUBVERTAT legendum est, ita ut subaudiamus timeo vel aliquid tale. Et TUAE et ISTAE quod ait, significationem habent nullius modi rationem et ineptam. Nam apparet non eas probari ab eo, qui sic loquitur, 30 ut supra: Iam vero omitte, Demea, tuam istanc iracundiam.

V. 51. TACE, NON FIET: TACE nunc pro ἐφρησισμῶ posi-

V. 11. in Heautontimorumenos Act. V. sc. 2. v. 9.

Non fiet: mitte iam istaec: da te hodié mihi:

Expórge frontem. DE. Scílicet, ita témpus fert,

Faciúndumst: ceterúm rus cras cum filio

Cum primo lucu ibo hinc. MIC. De nocte cénseo. 55

Hodié modo hilarum fác te. DE. Et istam psáltriam

V. 55. *Cum primo luci. M. immó de nocte cénseo.*

V. 56. *Hodié modo hilarum té face. D. et istam psáltriam.*

tum est, quasi diceret: Non subvertet, ne dixeris, quod mali ominis verbum est.

V. 52. DA TE HODIE MIHI: Accommoda te ipsum voluntati meae. Nam in animum transtulit, quod est corporis, ut in Eunucho: *Mihi sese dare, sermonem quærere.* Cicero: *Cerviculam iactaturum et populo se ac coronae daturum.* I DA TE HODIE MIHI: Si non vis, inquit, propter te, vel propter me mitis esto.

V. 53. EXPORGE FRONTEM: Quia contrahi inverso verbo 10 dicitur. Et verbo isto ostenditur, quanto conatu opus sit ad explicandam tantam contractionem senectutis et severitatis. I SCI-LICET, ITA FERT TEMPUS, FACIUNDUM EST: Vide si non hoc sit quod Graeci * *μικροκαλημερον* dicunt. Nam sic et ITA TEMPUS FERT et FACIUNDUM dicendo ostendit se magis cogi necessitati- 15 bus, ut paulo sit tranquillior. Et cum tanta difficultate promittit, tamquam mala subiturus sit. Atque adeo maiorem partem secum disputat, necessario hoc velit nolit faciendum esse, ut sit laetior, et hoc, quia tempus fert. I CETERUM RUS CRAS CUM FILIO CUM PRIMO LUCU IBO HINC: Hoc 20 ideo facit, quasi gaudere interim non possit, nisi se vicinae sativitiae proximitate soletur.

V. 54. FACIUNDUM EST: Satis mire, tamquam necessitate cogatur ad gaudendum agrestis senex * *ἐμικροκαλημερος*.

V. 55. IBO HINC: Tamquam de malo loco. I DE NOCTE: 25 Abundat DE NOCTE. I CUM PRIMO LUCU: *Ἀρχαῖσμός*. Nam CUM PRIMO LUCU veteres dicebant *lucum* pro *luce* pro sole ponentes. Ergo CUM PRIMO LUCU, quom primum sol coeperit illucescere. I CUM PRIMO LUCU: Veteres masculino genere dicebant *lucem*.

30 V. 56. FAC TE: Eodem verbo utitur, quo iam dudum, ut laborem ad laetitiam se convertentis ostendat, id est, elabora ut sis hilaris. I ET ISTAM PSALTRIAM UNA ILLUC MECUM HINC ABSTRAHAM: Vide singulas syllabas, imbutas amaritudine rustica atque agresti. Nam ISTAM odium significat. PSALTRIAM

V. 5. *in Eunucho* Act. III. sc. 3. v. 10.

V. 6. *Cicero Accusat.* lib. III. cap. 19. §. 49.

Una illuc mecum hinc ábstraham. MIC. Pugnáveris.
 Eo pácto prorsum illi ádligaris fílium.
 Modo fácito, ut illam sérves. DE. Ego istuc vídero:
 atque
 Illi favillae pléna, fumi ac póllinis 60
 Coquéndo sit faxo ét molendo: praéter haec
 Merídie ipso fáciam ut stipulam cónligat:

saevitiam in nomen eius, quam deliciosam esse oportet. Et UNA MECUM, quam cum adolescentibus esse convenerat, et ILLUC, ad quem locum psaltriam secum ire compellit. Deinde ne vel in itinere poena cesset, CUM FILIO IBO HINC, inquit, ILLAM vero ABSTRAHAM. Nam ILLUC eo animo dixit, quo supra: IBO HINC. 5 Et apparet illum quasi mancipium ducturum puellam, non ut fidicinam.

V. 57. MECUM HINC ABSTRAHAM: Non abducam, sed quod est saevientis, ABSTRAHAM. J PUGNAVERIS: Magnam rem feceris. Sic Lucilius: 10
Vicinus ocus et magnam pugnavimus pugnam.

V. 58. EO PACTO PRORSUS ILLIC ALLIGARIS FILIUM: Haec cum risu dicit Micio. Et *ligare* est iniicere alicui vincula. Quis vero dicitur alligari ad aliquid, sine quo esse non possit? Ergo proprie ad amicam alligari adolescentem 15 dixit amatorem. PRORSUS autem certe, recte ac vere significat.

V. 59. UT ILLAM SERVES: Acuendum ILLAM, hoc est, non iam filium, sed illam serva, in qua utrumque retinueris. J EGO ISTUC VIDERO: Hoc est, ut illam servem. 20

V. 61. COQUENDO ET MOLENDO SIT FAXO: Ne ametur scilicet.

*V. 60. ATQUE ILLIC FAVILLAE PLENA, FUMI AC POLLINIS: Atqui molere prius est, quam coquere, sed illud prius posuit, quo pulcritudo magis foedatur, an quia prius torreatur triticum, 25 ut tundi possit? ut Virgilius:

Et torrere parant flammis et frangere saxo.

*V. 61. COQUENDO SIT FAXO ET MOLENDO: PRAETER HAEC: 2 *Ἀποδοσις* octava.

V. 62. MERIDIE IPSO: Quom sol vehementior est. Et 30 nomen fecit de adverbio. *Meridiem* dixerunt veteres, quasi *medidiem*, r pro d posito propter cognationem harum inter se literarum. J UT STIPULAM COLLIGAT: Quod sub sole fieri necesse est.

Tam excóctam reddam atque átram, quam carbóst. MIC.
Placet.

Nunc míhi videre sápere. Atque equidem fílium
Tum etiám si nolit, cógam ut cum illa uná cubet. 65
MIC. Derides. Fortunátus qui isto animó sies.
DE. Ego séntio. MIC. Ah pergísne? DE. Iamiam désino.
MIC. I ergo íntro: et cui rei est, eí rei hunc su-
mamús diem.

V. 63. *Places.*

V. 63. TAM EXCOCTAM REDDAM ATQUE ATRAM?: Ἰδιωτικῶς
dixit REDDAM pro *faciam*. Et EXCOCTAM ad tenuitatem sic-
cati corporis, ATRAM ad colorem rettulit. Et vide quam
aspera quamque ingrata clausula sit, qua saevidici senis finitur
5 oratio. ¶ PLACET: NUNC MIHI VIDERE SAPERE: Non contra di-
cit ne rursus provocet. Timet enim suasor, ne laetitia provocet
ad iurgium.

V. 64. ATQUE EQUIDEM FILIUM: Suadet laetitiam non so-
lum, sed etiam ridere cogit invitum.

10 V. 66. DERIDES? FORTUNATUS QUI ISTO ANIMO SIES: Hoc
verbum vultu Demeae sic profertur, ut subrisisse videatur in-
vitus. Sed rursus EGO SENTIO amare severeque dixit. Et ri-
det, qui simpliciter ridet, deridet, qui cum alterius irrisione
et contemptu ridet. ¶ FORTUNATUS QUI ISTOC ANIMO SIES: Non
15 laudantis est quod ait, FORTUNATUS, sed moraliter reprehenden-
tis, ut si dicas, quom te aliquid cura offenderit, fortunatos stul-
tos, qui nihil sentiant. At hoc quoque dixit in Eunucho: *At
ego infelix neque ridiculus esse, neque plagas pati possum.*

V. 67. IAM IAM DESINO: Et hic velut necessitatem queri-
20 tur imponi sibi.

V. 68. ET CUI REI OPUS EST ET: Cui rei credis nisi
nuptiis? hoc est, ludo atque laetitiae, voto et gaudio nuptiali.
¶ HUNC SUMAMUS DIEM: Non accipiamus, sed impendamus et
consumamus. Unde et SUMPTUM dicimus pecuniam, quae insu-
25 menda est.

V. 17. *in Eunucho* Act. II. sc. 2. v. 13.

ACTUS QUINTI SCAENA QUARTA.

DEMEA.

Númquam ita quisquam béne subducta rátióne ad vitám
fuit,

Quín res, aetas, úsus semper áliquíd adportét novi,
Áliquíd moneat, út illa, quae te scíre credas, néscias:
Ét quae tibi putáris prima, in éxperiundo ut répudies:
Quód nunc mi evenít. Nam ego vitam dúram, quam vixi
úsque adhuc, 5

V. 1. *Númquam ita quisquam béne subducta rátióne ad vitám fuat.*

V. 1. NUMQUAM ITA QUISQUAM BENE SUBDUCTA RATIONE:
In hac scaena exemplum inducitur hominum, qui virtutem taedio deserunt ob contemptum eius apud omnes saeculumque vitiosius. Et adeo favet Terentius elementioribus ac mitissimis patribus, ut hunc quoque adducat ad sententiam Micionis, non tamen hoc sentientem, quod ita fieri oportet, sed quod ita res cogat. Vult enim naturalem inesse veris patribus acrimoniam, sed eam semper invidiosam esse adolescentibus. *¶ BENE SUBDUCTA RATIONE:* Bene disposita, bene computata. *Ducere* enim est digitis computare. *Seducere* est quem apud alium et palam deducere, sed *subducere* est apud se ipsum et secreto deducere. Quo magis in verbo isto maioris attentionis et diligentiae signum est. 10

V. 2. QUIN RES: QUIN modo cur non significat. *¶ QUIN RES, AETAS, USUS:* Tria posuit, ex quibus RES pro experientia ponitur, et hac dicit se esse mutatum. Nam mox dicet: *Re ipsa repperi, facilitate nihil esse homini melius, nec clementia.*

V. 3. ALIQUID MONEAT: Σύλληψις est per casus. Subauditur enim quem. 20

V. 4. QUAE TIBI PUTARIS PRIMA: Ante alia eligenda, quae et primo loco ponenda ac per hoc optima.

V. 5. VITAM DURAM, QUAM VIXI: Ἀρχαῖσμός, ut Lucilius: *Magnam pugnavimus pugnam.* *¶ NAM EGO VITAM DU-*

Prope iam excurso spatio mitto. Id quam ob rem? re ipsa répperi,

Fácilitate nihil esse homini mélius neque cleméntia.

Id esse verum ex me atque ex fratre cuivis facilest nóscere:

Ille suam semper égit vitam in ótio, in convíviis:

Clémens, placidus, núlli laedere ós, adridere ómnibus. 10

Síbi vixit: síbi súmptum fecit: ómnes bene dicunt, amant.

Égo ille agrestis, saévos, tristis, párcus, truculentús, tenax,

V. 6. *Prope decurso spatio omitto. id quam ob rem? re ipsa répperi.*

RAM, QUAM VIXI USQUE ADHUC: Prius dixit quid faciat, quam cur faciat.

V. 6. PROPE IAM EXCURSO SPATIO: Id est, ad calcem curso, propter ipsos decursus metasque vivendi. 5 Et est μεταφορὰ sumpta a cursoribus. § EXCURSO SPATIO: Id est, in summa senectute. § ID QUAMOBREM, RE IPSA REPPERI: Quia secum loquitur, ideo multa reticet. Et deest *faciam?* et *si quis quaerat, et dicam.*

V. 7. FACILITATE: Iam facilem se infert. Inter facilitatem et clementiam hoc interest: facilis enim, cuius 10 ira cito solvitur, clemens, qui non irascitur.

V. 9. ILLE SUAM SEMPER EGIT VITAM: Hic iam quasi comparativa qualitas inducitur de utroque. Et ut ille in initio fabulae locutus est, sic in fine hic loquitur.

V. 10. CLEMENS, PLACIDUS, NULLI LAEDERE OS: Mira varietas et in locis et in partibus orationis. Et clemens est, qui colit mentem suam nec eam vexat irascendo. § NULLI LAEDERE OS, ARRIDERE OMNIBUS: Voluptatis affectus est duplex. Aut enim ex quiete voluptas est aut ex aliquo actu. Ergo 20 hic utrumque complexus est. § NULLI LAEDERE OS: Id est, nullum praesentem laedere. Et vide quam grate a nominibus ad verba transeat. § CLEMENS, PLACIDUS: Clemens est circa recte agentes, placidus etiam circa delinquentes. Et clementis est nulli laedere os, placidi arridere 25 omnibus. Et clemens animo, placidus vultu. § ET NULLI LAEDERE OS: Adeo ut nulli se contristem faciat. Et haec est figura ἀναδρομή, cum recurrimus per ea, quae diximus, et ἐξηγητικῶς omnia repetita sunt.

V. 12. EGO ILLE AGRESTIS: Bene addidit ILLE, quasi iam 30 notus hoc ipso, quod ferus atque agrestis. Et SAEVUS

Dúxi uxorem: quam íbi miseriam vídi! nati fílii,
 Ália cura: heia aútem, dum studeo illis ut quam plú-
 rumum

Fácerem, contrivi ín quaerendo vítam atque aetatém
 meam. 15

Núnc exacta aetáte hoc fructi pró labore ab hís fero,
 Odium: ille alter síne labore pátria potitur cónmoda:
 Illum amant, me fúgitant: illi crédunt consilia ómnia:
 Illum diligúnt: apud illum súnť ambo: ego desértus sum.
 Illum ut vivat, óptant: meam autem mórtē exspectant
 scílicet: 20

Íta eos meo labóre eductos máxumo, hic fecít suos
 Paúllo sumptu: míseriam omnem ego cápío, hic potitur
 gaúdia.

Áge, age nunc iam experiámur porro cóntra, ecquid ego
 póssiem

Blánde dicere aút benigne fácere, quando huc próvocat.

V. 16. *ab eis fero.*

V. 23. *Áge nunc iam, experiamur porro cóntra, ecquid ego póssiem.*

factis est, TRISTIS animo, TRUCULENTUS vultu. Et aliter dici potest, ut TRISTIS sit, qui dolet, TRUCULENTUS et SAEVUS, qui terret. Et ideo αἰζησις mira per ista decurrit.

V. 13. DUXI UXOREM: Pendet DUXI UXOREM. Sed ETIAM cum magno significato addendum est. Maiore enim pondere sub-5 trahitur coniunctio. Nam *duxi etiam uxorem* dicendum fuit. *Ź QUAM IBI MISERIAM VIDI:* IBI inquit, quasi uxor locus sit. Et hoc sine coniunctione, uti mala, quae enumerat, multa videantur.

V. 14. ALIA CURA: Non altera. 10

V. 17. PATRIA POTITUR COMMODA: Accusativo casu extulit, quod nos ablativo dicimus, id est, *patrio potitur commodo*. Accius in Clytaemnestra: *Feras potiuntur plagas*.

V. 19. ILLUM DILIGUNT: APUD ILLUM SUNT AMBO: EGO DESERTUS SUM: Hic ostendit Terentius verum patrem et mole-15 stiores et odiosum esse magis adolescentibus.

V. 20. ILLUM UT VIVAT OPTANT: Σύλληψις. Nam sic veteres loquebantur. Nos vero dicimus ILLI OPTANT, non *illum*. *Ź ILLUM:* Micionem.

V. 23. NUNC EXPERIAMUR: Magis comice pluraliter EX-20 PERIAMUR dixit, quam si diceret: *experiar*.

V. 24. QUANDO HUC PROVOCAT: Non addit quis, sed intelligimus Micionem significari.

Égo quoque a meis me amari et mágni pendi póstulo. 25
Si íd fit dando atque óbsequendo, nón posteriorís feram.
Déerit: id mea mínime refert, quí sum natu máxumus.

V. 25. SI ID FIT DANDO AUT OBSEQUENDO: Bene naturam secutus est, qui artem ignorat, putans agi verbis omnia debere, non agi dando et obsequendo. *I* SI ID FIT: Id est, iam a liberis si magni pendor. *I* NON POSTERIORES
5 FERAM: Subauditur *partes*, aut: *Non parvi faciam*, id est, non vincar a Micione. Et translatio est a partibus histrionum in fabula. *I* NON POSTERIORES FERAM: Primus in his ero, inquit, in dando atque obsequendo.

V. 26. DEERIT: ID MEA MINIME REFERT: Vide remanere
10 in Demea non penitus eiectam securitatem.

ACTUS QUINTI SCAENA QUINTA.

SYRUS. DEMEA.

SYR. Heus, Démea, rogat fráter ne abeas lóngius.

DE. Quis homo? ó Syre noster, sálve: quid fit? quíd agitur?

SY. Recte. DE. Óptumest. Iam núnc haec tria primum áddidi

Praetér naturam: O nóster, quid fit? quíd agitur?

Servom haúd inliberálem praebes te, ét tibi 5

V. 1. HEUS, DEMEA, ROGAT FRATER, NE ABEAS LONGIUS: Hic ostendit poeta, quam absurde blandus conetur esse, qui non soleat, et quam immodica sit repentina largitas, ubi animus a parcitate nimia in contrarium vitium profusionis excurrerit. *¶* HEUS, DEMEA, ROGAT FRATER, NE ABEAS LONGIUS: Ut apparet, iam edormivit crapulam Syrus. Et satis moraliter dixit FRATER, nec addidit TUUS. *¶* FRATER: Moraliter. Nam deest *tuus*.

V. 2. O SYRE NOSTER, SALVE: QUID FIT?: Iam non haec blanda, sed dura sunt. Nam SALVE dixit ei, non solum quem saepe viderit, sed cum quo totiens litigaverit. *¶* QUID FIT? 10 QUID AGITUR?: Interrogat et cum sciat et cum damnet actus eius.

V. 3. RECTE: Bene respondit RECTE. Hae enim interrogationes de salute atque incolumitate eius sunt, qui interrogatur. *¶* HAEC TRIA: Deest *verba*.

V. 4. PRAETER NATURAM: ... Plus dicit, quam si 15 diceret: *Praeter consuetudinem*.

*V. 3. OPTIME EST, IAM IAM NUNC HAEC TRIA PRIMUM ADDIDI PRAETER NATURAM: O NOSTER, QUID FIT? QUID AGITUR?: Hoc pressius dictum est.

V. 5. SERVUM HAUD INLIBERALEM: Dura et importuna 20 repente commutatio ex tanta vituperatione in laudem Syri ostendit contra naturam suam niti Demeam. *¶* PRAEBES TE: Id est, te ostendis, factis probas. *¶* ET TIBI LUBENS BENE FAXIM: Et BENE ad quam rem adiectum est, an et BENE * hoc addidit. Quis enim credat tam subitis post sacvitiam blandi-25

Lubéns bene faxim. SY. Grátiam habeo. DE. Atquí,
 Syre,
 Hoc vérumst, et ipsa re éxperiere própe diem.

mentis, nisi factis quoque vera esse ostendantur? *¶* ET TIBI LUBENS BENE FAXIM: ET additum est, ut ostendat hanc esse sententiam: Non solum te laudo, sed etiam iuvo, illud dicendo, hoc faciendo. *¶* ET TIBI LUBENS BENE FAXIM: 5 Potest hoc et sic intelligi: Bene tibi faxim et lubens. Multi enim bene, sed non ex animo faciunt. Omnia ergo addidit, quae placidum ostendant ipsum atque clementem.

V. 6. ATQUI, SYRE: ATQUI abundat per παρέλκον. *¶* SYRE: Asseveratio est non credentis.

10 V. 7. HOC VERUM EST: Quasi falsum fuerit illud, quod iurgabat, et hoc sit verum, quod nunc dicit. *¶* PROPEDIEM: 'Υφέν. Nam PROPEDIEM adverbium est temporis, ut si diceret: *Cito.*

ACTUS QUINTI SCAENA SEXTA.

GETA. DEMEA.

GET. Hera, ego húc ad hos províso, quam mox vírginem Adcér sant. Set eccum Démeam. Salvós sies.

DE. O quí vocare? GE. Géta. DE. Geta, hominem máxumi Pretí te esse hodie iúdicavi animó meo.

Nam is míhi profecto est sérvos spectatús satis. 5
Cui dóminus curaest, íta uti tibi sensí, Geta.

V. 1. HERA, EGO HINC AD HOS PROVISAM: AD HOS ad Micionem et Aeschinum scilicet. PROVISO duas res significat, procedo et video.

V. 2. SED ECCUM: Hoc apud se.

V. 3. O, QUI VOCARE?: Hac interiectione utimur, ubi ex 5
intervallo notos videmus. *O*, QUI VOCARE?: Post o nomine vocaturus non habuit quod diceret, et ideo subiecit, QUI VOCARE? Virgilius:

O quam te memorem virgo? namque haud tibi vultus

Mortalis: nec vox hominem sonat. O dea certe

10

An Phoebi soror: an Nympharum sanguinis una.

Moris est autem inferiores proprio nomine vocari, si blandiri velis. Sed hic nominis oblitus, dum dubitat et inquit, inhaesit pronomini.

V. 4. ANIMO MEO: Hoc est, secundum animi mei 15
sententiam et quantum ad animum meum pertinet.

V. 5. NAM IS MIHI EST PROFACTO SERVUS: In hoc laudando quia non laborat, subiecit specialiter mèrita eius, aut, ut existimo, nihil habuit quod diceret, nisi laudem sine ullius facti mentione. Et MIHI, id est, quantum ad iudicium 20
meum pertinet.

V. 6. CUI DOMINUS CURAE EST: Quum hic dominas habeat, *dominum* dixit, quia praevalet masculinum. Virgilius:

Descendo, ac ducente deo flammam inter et hostis

Expeditior.

25

V. 8. *Virgilius Aen. lib. I. v. 327 sq.*

V. 23. *Virgilius Aen. lib. II. v. 632 sq.*

Et tibi ob eam rem, si quid usus vénerit,
Lubéns bene faxim. Méditor esse adfábilis.

Et béne procedit. GET. Bónus es, quom haec exístumas.
DE. Paullátim plebem prímulum faciό meam. 10

Et praeterea sententia generalis inducitur, cum nullum speciali-
ter dominum significat. § ITA UT TIBI SENSI, GETA: Maximum
delinimentum infert, eum nomine vocans, quod tantum superio-
ribus est. Et vide quam grate, postquam audivit, bis nomine
5 appellavit Getam.

V. 7. ET TIBI OB EAM REM, SI QUID USUS VENERIT: Quid
ET TIBI? utrum quem ad modum aliis, an quem ad modum
Syro? § ET TIBI OB EAM REM, SI QUID USUS VENERIT: Defectus
quidam rustici praeter naturam blandientis cogit dicta repetere
10 sine gratia. Hae autem promissiones ad haec praemittuntur, ut
cum in subiectis agi a Demea huius modi res coeperint, non sit
absurdum spectatoribus, Demeam tam cito esse mutatum.

V. 8. MEDITOR ESSE AFFABILIS: Sic hoc lentius, ut illud
supra: *Iam nunc tria haec addidi praeter naturam: O noster,*
15 *quid fit? quid agitur?*

V. 10. PAULATIM PLEBEM: Moraliter inferiorum tur-
bam PLEBEM dixit, hoc est, ut in urbe vulgus, ita in familia
servos. Et fit translatio ab iis, qui honores dolose ac non pro
merito petunt ambitiosique sunt. § PLEBEM PRIMULUM FACIO MEAM:
20 Hoc est, mihi faventem. Et e contrario Virgilius:

Vadimus immisti Danaïs haud numine nostro.

V. 20. *Virgilius Aen. lib. II, v. 396.*

ACTUS QUINTI SCAENA SEPTUMA.

AESCHINUS. DEMEA. SYRUS. GETA.

AES. Occidunt me quidem, dūm nimis sanctas nūptias
Student fácere: in adparándo consumúnt diem.

DE. Quid ágitur, Aeschine? AES. Ehém, pater mi, tu
híc eras?

DE. Tuus hércle vero et ánimo et naturá pater,
Qui té amat plus quam hosce óculos. Set cur nón
domum 5
Uxórem adcersis? AES. Cúpio: verum hoc míhi moraest

V. 1. OCCIDUNT ME QUIDEM: Adolescens et Demea inter se
affabiles imaginem praebent et quam dulcis sit iunioribus assen-
tatio et quam ingrata censura. Ἰδιωτικῶς autem dixit OCCIDUNT
ME pro nimis laedunt et cruciant me. I OCCIDUNT ME QUIDEM:
QUIDEM pro exspectatione est, tamquam in hac mora nullus alius 5
occidatur, nisi qui amat, id est, ego. I DUM NIMIS SANCTAS
NUPTIAS: Et NIMIS et SANCTAS ridicule additum est in ea du-
cenda, quae iam peperit. Nam sanctum est, quod omni ob-
servatione inviolatum est. Et bene additum est NIMIS, quia ni-
mium pro vitio ponitur, iuxta illam sententiam, qua dicitur: Ne 10
quid nimis.

V. 3. QUID AGITUR, AESCHINE?: Iam ipse docuit quid fit?
et quid agitur? blandimentum esse: Iam nunc haec tria pri-
mum addidi praeter naturam: O noster, quid fit? quid agitur?
I EHEM PATER: Non sine consternatione respondet Aeschinus, 15
etsi hic blande interrogat et miti vultu. Nam ex improvise ob-
iectus est Demea et insperanti.

V. 4. TUUS HERCLE VERO ET ANIMO ET NATURA PATER: To-
tum eripuit Micioni, cui ne animum quidem reliquit.

V. 5. QUI TE AMAT PLUS QUAM HOSCE OCULOS: Magis comi- 20
cum, quam amo. I SED CUR NON DOMUM UXOREM QUAESO AC-
CERSIS?: Bene subiecit, quae volenti esse credebat.

V. 6. VERUM HOC MIHI MORA EST: TIBICINA ET HYMENAEUM:
Hoc est, quod ait: Dum nimis sanctas nuptias student facere.

Tibícina. Et hymenaéum qui cantént. DE. Eho,
 Vin tu huíc seni auscultáre? AES. Quid? DE. Missa
 haéc face,
 Hymenaéum, turbas, lámpadas, tibícinas,
 Atque hanc in horto máceriam iube dirui 10
 Quantúm potest: hac tránsfer, unam fác domum.
 Tradúce et matrem et fámiliam omnem ad nós. AES. Placet
 Patér lepidissime. DE. Eúge, iam lepidús vocor.
 Fratri aédes fient pérviae: turbám domum
 Addúcet, sumptum admíttet: multa: quíd mea? 15
 Ego lépidus in eo grátiam: iube núnc iam

HYMENAEUM quidam Liberi et Veneris filium dicunt esse, qui primus certas nuptias instituerit. Ideo per laudem cantatur virginalibus nuptiis ob huius modi meritum. Alii virum fortem Atticum dicunt fuisse, qui raptas praedonibus virgines, oppressis & latronibus, intactas patriae restituerit. Alii, quod ὑμῆν dicatur membrana quaedam, qua est munita virginitas, quae primo dirumpitur coitu, hymenaeum putant, veluti hymnum vocari virginalium nuptiarum. Ergo sic accipe hymenaeum in nuptiis, quem ad modum *Θεῖον* in funere vel in sacris
 10 *hymnum*.

V. 8. VIN TU HUIC SENI AUSCULTARE?: Contempsit se ipsum dicendo HUIC SENI, hoc solum afferens causae cur audiendus non sit, quod sit senex. Et totum hoc apparet laetissimo vultu dici.

15 V. 9. TURBAS, LAMPADAS, TIBICINAS: Bene totum pluraliter, ut qui reprehendit sic multa. Plautus:

Quos tu mihi parasitos, luscus, quos Summanos somnias?
 Hoc igitur vultu pronuntianda sunt, ut appareat ea displicere dicenti.

20 V. 10. ATQUE HANC IN HORTO MACERIAM IUBE DIRUI: Maceria dicitur paries non altus ** demacerata.

V. 13. EUGE: IAM LEPIDUS VOCOR: Apparet Demeam experiendi causa assentari, non quod animo facit.

V. 14. FRATRI AEDES FIENT PERVIAE: Elegantius quam
 25 *fratris*.

V. 16. INEO GRATIAM: In gratiam eo, hoc est, amicos comparo. I EGO LEPIDUS: Irridens adolescentis animum sic inquit. I IUBE NUNC IAM: Insultantis est verbum *iube* tamquam praesenti Micioni, hoc dicit Demea. Aut apud se dicit
 30 hoc. I IUBE NUNC: Quasi insultantes dicere solemus, nunc mi-

Dinúmeret illi Bábylo vigintí minas.
 Syre, céssas ire ac fácere? SY. Quid ego? DE. Dírue,
 Tu illás abi et tradúce. GET. Di tibi, Démea,
 Bene fáciant, quom te vídeo nostrae fámiliae 20
 Tam ex ánimo factum vélle. DE. Dignos árbitror.
 Quid tú ais? AES. Sic opínor. DE. Multo réctiust,
 Quam illám puerperám nunc duci huc pér viam
 Aegrótam. AES. Nil enim vídi melius, mí pater.
 DE. Sic sóleo. Set ecçum Mício egreditúr foras. 25

V. 17. *Dinúmeret ille Bábylo vigintí minas.*

V. 23. *Quam illám puerperam hác nunc duci pér viam.*

nari, nunc assistere, quem afflictum tenemus, ita et Micioni Demea dicit: IUBE NUNC. *¶* IUBE NUNC IAM DINUMERET ILLI BABYLO VIGINTI MINAS: Nimis mōrale est, quom de absente tamquam de praesente agimus. Est autem IUBE NUNC IAM figura etiam apud Plautum frequentissima. *¶* IUBE NUNC IAM: IUBE 5 sic dicit, quem ad modum supra. *¶* ILLI: Cui? quum alius nemo adesset, alicui diceret.

V. 17. DINUMERET: DINUMERET dixit, quasi multum numeret. *¶* ILLI: Cui ILLI? Ctesiphoni, lenoni an Aeschino an Syro? *¶* BABYLO: An fratrem Babylonem ob nimiam 10 liberalitatem vocat, an Aeschinum nimis prodigum?

V. 18. SYRE, CESSAS IRE AC FACERE: *Ἰδιωτικῶς* dicitur. *¶* DIRUE: Hoc vultu dicitur adhortante.

V. 20. QUUM TE VIDEO NOSTRAE FAMILIAE TAM EX ANIMO FACTUM VELLE: *Ex animo alicui facere est id facere, quod* 15 *ille in animo suo velit, aut certe ex tota mente praestare, non perfunctorie. Sed ex animo factum bene factum intelligere debemus, ut sit: EX ANIMO, quasi ex sententia.*

V. 21. DIGNOS ARBITROR: Multa desunt et *vos et esse et qui fiant.* 20

V. 22. QUID TU AIS?: Eo vultu dicitur QUID TU AIS, quo videmus loqui eos, qui interrogant gesticulante vultu, quid sentiant de consilio suo, quos sciunt approbaturus esse.

V. 25. SIC SOLEO: Potest *ἐἰσρωεῖα* videri, quippe quando tale consilium probat Demea, quod probaret adolescens. 25

ACTUS QUINTI SCAENA OCTAVA.

MICIO. DEMEA. AESCHINUS.

MIC. Iubet fráter? ubi is est? tún iubes hoc, Dèmea?

DE. Ego véro iubeo et hác re et aliis ómnibus

Quam máxume unam fácere nos hanc fámiliam:

Colere, ádiuvare, adiúngere. AES. Ita quaesó, pater.

MIC. Haud áliter censeo. DE. Ímmo hercle ita nobís
deceť. 5

Primum huius uxoris ést mater. MIC. Quid póstea?

V. 6. *Primum huius uxori est máter. M. est. quid póstea?*

V. 1. IUBET FRATER: Apparet Micionem dixisse: *Cur di-*

ruis? Syrus respondisse: *Quia hoc iubet frater tuus.* I IUBET FRATER: Dirui maceriam scilicet. I TUNE IUBES HOC, DE-

MEA?: Interrogative pronuntiandum totum. Ita erit una persona.

5 Et ostenditur breviter ex huius verbis, quod prior dixerit Syrus. Et mirum initium, ne prooemio opus esset Demeae ad profitendam mutationem voluntatis.

V. 2. HAC RE: Maceriae disiectione. I ET ALIIS OMNIBUS: Ut nuptiis senilibus.

10 V. 4. COLERE: Subauditur *iubeo* per ζεύγω. I COLERE, ADIUVARE, ADIUNGERE: COLERE ad nurum pertinet, ADIUVARE ad Hegionem, ADIUNGERE ad Sostratam. Et notandum *coli* a superiore, ut:

Posthabita coluisse Samo, hic illius arma.

15 V. 5. IMMO HERCLE ITA NOBIS DECET: Antiqui si addebant statim verbum: *Nos decet facere, nos decet dicere*, si non addebant, *nobis decet*, sed simpliciter dicebant.

V. 6. PRIMUM HUIUS UXORIS EST MATER: Incipit a persuasione, sed latenter, ita ut ea, quae proposito consilio dicenda
20 erant, ante demonstrarit, quam dicat quid fieri velit. Et hoc semper fit ab oratoribus in his rebus, a quibus incipere non oportet propter turpitudinem aut incommoditatem rei, quae per-

V. 13. *ut]* Virgilius Aen. lib. I. v. 16.

DE. Proba ét modesta. MIC. Ita aiunt. DE. Natus grándior.
MIC. Scio. DE. Párrere iam diu haéc per annos nón potest:
Nec, qui eám respiciat, quisquam est: solast. MIC. Quam
híc rem agit?

DE. Hanc te aéquomst ducere: et té operam, ut fiát,
dare. 10

MIC. Me dúcere autem? DE. Té. MIC. Me! DE. Te in-
quam. MIC. Inéptis. DE. Si tu sis homo,
Hic fáciat. AES. Mi patér. MIC. Quid? tu huic, ásine,
auscultas? DE. Nihil agis:

suadenda est. Considera adeo apud Virgilium, ubi persuadet
Iris matribus, ut naves suas incendant: et invenies hoc ipsum
consilium ultimum poni post argumenta quam plurima:

Quin agile, et mecum infaustas exurite puppes.

Et initium a possibili factum est. Nam dicit: HUIUS UXORIS 5
EST MATER.

V. 7. PROBA ET MODESTA: PROBA sibi et MODESTA apud
alios. Et vide laudes conciliatoribus consuetas et usitatas. § ITA
AIUNT: Hoc ita respondet, quasi dicat: *Sed quid mea?*

V. 8. SCIO: Adhuc Micio non întelligit, quo res tendat, 10
sed tamen vultu quodam admirantis, cur hoc dicatur, respondet.
§ PARERE IAM DIU PER ANNOS HAEC NON POTEST: Recte, ne
contra filios suadere videatur. § PER ANNOS NON POTEST: Bene
PER ANNOS: quia non est sterilis. § PARERE IAM DIU PER ANNOS
HAEC NON POTEST: Hoc autem addidit, ne contra filios pater 15
suadere videatur nuptias, si illis coheredes esse procreandos
suadeat.

V. 10. HANC TE AEQUUM EST DUCERE: TE, Micio, scilicet.
§ ET TE OPERAM: TE, Aeschine. Nam ad illum conversus a Mi-
cione est. Et qua re Aeschinum operam dare aequum est? sci-20
licet ut prosit socrui.

V. 11. ME DUCERE AUTEM: Magna vis in pronomini-
bus posita est. Nam ME ille sic dicit, quasi quem minime deceat.
§ TE: Ille sic respondet, quasi quem maxime oporteat. § IN-
EPTIS: Verbum est, quod facit: *Ineptio, ineptis, ineptit.* § SI 25
TU SIS HOMO: Non *si es*, sed *sis* dixit, quasi in eo se hominem
sit Aeschinus probaturus. § SI TU SIS HOMO: Aeschine. Si
sis pro *si esse* volueris et *si credi* homo volueris.
§ SI TU SIS HOMO: Hic facete et mire coegit Aeschinum ad
persuadendum. Non enim dixit: *Si tu sis homo, persuade*, sed 30
sic, faciat, ut ab illo non factum, sed effectum exigeret.

V. 12. QUID TU AUTEM HUIC, ASINE, AUSCULTAS?: Aptum

V. 9. *apud Virgilium Aen. lib. V. v. 606 sq.*

Fieri áliter non potést. MIC. Deliras. AES. Síne te exorem, mí, pater.

MIC. Insánis? aufer. DE. Age, da veniam filio. MIC. Satin sánus es?

Ego nóvos maritus ánnō demum quinto et sexagésimo 15.
Fiam: átque anum decrepítam ducam! Idne éstis auctores mihi?

AES. Fac: prómisi ego illis. MIC. Prómisti autem? Dé te largitór, puer.

DE. Age, quíd si quid te máius oret? MIC. Quási non hoc sit máximum.

V. 18. *M. quási si hoc non sit máximum.*

convitium grandi et fatuo. *§* MI PATER: MI vocativus casus est ab eo, quod est *meus*.

V. 13. FIERI ALITER NON POTEST: A necessario. *§* DELIRAS: Proprio vocabulo usus est, tamquam loquaci.

5 V. 14. INSANIS? AUFER: Congrue seni deliras inquit, iuveni INSANIS. Et AUFER vel te vel manum. Nam rogans manum admovet scilicet dicens MI PATER. *§* AUFER: Aut te deest aut *manum*, aut pro eo, quod est *abi*, ut sit: *aufer te*.

V. 15. EGO NOVUS MARITUS: Apud Menandrum senex 10 de nuptiis non gravatur. Ergo Terentius *ἐν ἡλικίᾳ*. *§* EGO NOVUS MARITUS ANNO DEMUM QUINTO ET SEXAGESIMO FIAM: ATQUE ANUM DECREPITAM DUCAM: Hic deest et *quis* et *quid* et *quando* et *quo modo*, ut sit: Quis? Ego. Quid? NOVUS MARITUS. Quando? ANNO DEMUM QUINTO ET SEXAGESIMO. Quo modo? 15 ANUM DECREPITAM DUCAM.

V. 16. ATQUE ANUM DECREPITAM DUCAM: Hoc facete addit, tamquam faciendum hoc esset, si puella duceretur seni. *§* ANNO DEMUM QUINTO ET SEXAGESIMO: Haec aetas est, ut Varro ait, etiam comicorum senum. Et DEMUM adverbium tarditatis est. 20 *§* IDNE ESTIS AUCTORES MIHI: Hoc est, persuasores, ut Virgilius:

Auctor ego audendi.

§ DECREPITAM: DECREPITAM aut stomacho anili et iracundo, aut DECREPITAM obtusi animi et laesae senectutis, aut DECREPITAM, 25 cui saepe moribundae crepuerit planctu familia, id est, clamaverit.

V. 17. LARGITOR: Verbum est imperativi modi, futuri temporis. *§* DE TE LARGITOR, PUER: Acutius DE TE dictum est, quam *de tuo*. Et bene in eum, qui promiserat puellae con- 30 iunctionem suam.

V. 21. *Virgilius Aen. lib. XII. v. 159.*

DE. Da véniam. AES. Ne gravére. DE. Fac, promitte.
MIC. Non omíttitis?

AES. Non, nísi te exorem. MIC. Vís est haec quidem.

DE. Áge, prolixé, Micio. 20

MIC. Etsi hóc mihi pravom, inéptum, absurdum atque
álienum a vitá mea.

Vidétur: si vos tántopere istuc vóltis, fiat. AES. Béne
facis.

Mérito te amo. DE. Vérum, quid ego dícam? hoc confit
quód volo:

Quid núnc quod restat? Hégio his ést cognatus próxumus,

V. 19. *Ne gravére.*

V. 23. 24. *D. Meritó tuo te amo. vérum. M. quid? D. ego dícam,
hoc cum fit quód volo.*

*M. Quid núnc? quid restat? D. Hégio hic est his cognatus
 próxumus.*

V. 19. DA VENIAM: Praesta beneficium, concede
quod petitur. *¶* NE GRAVERE: Ne te difficílem prae-
beas, quia gravem se dicitur praestare, qui id facile non
praestat in beneficio, quod potest. *¶* DA VENIAM, NE GRAVERE:
FAC, PROMITTE: Altrínsecus agentium fatigantiumque verba sunt. 5

V. 20. AGE, PROLIXE, MICIO: Aut AGE PROLIXE, id est,
age benigne, ut sit PROLIXE benigne secundum veteres,
aut per ἀσυνδέτοιον et ἔλλειψιν, AGE correptivum, ut ad PROLIXE
subaudiatur: *Noster esto aut quid tale*, et Micio velut insuavi
dictum sit. 10

V. 21. ETSI HOC MIHI PRAVUM, INEPTUM, ABSURDUM: PRA-
VUM, si anum ducit nullo commodo suo, INEPTUM, qui non voto
filiorum ducat uxorem, ABSURDUM, homini, qui numquam duxe-
rit et numquam ducere voluerit, et seni duci uxorem, quae ado-
lescenti ducta non sit. 15

V. 22. SI VOS TANTOPERE ISTUC VULTIS, FIAT: Cur hic
non vertitur de voluntate Sostratae? An quia illam consentire
necesse est vel propter pauperiem vel ob amorem filiae suae?
¶ SI VOS TANTOPERE ISTUC VULTIS, FIAT: Ridicule dixit et co-
mice uxorem se ducere, non quia velit aut debeat, sed ut obse- 20
quatur iubentibus.

V. 23. HOC CONFIT QUOD VOLO: Perficitur, inquit, quod
volo, ut sumptum et turbam demum recipiat Micio
et ego ineam gratiam.

V. 24. QUID NUNC? QUID RESTAT?: QUID RESTAT? pro quid 25
sequitur? An QUID RESTAT? tamquam reliquiarum priorum ac
per hoc minimum? *¶* HEGIO EST HIS COGNATUS PROXIMUS:
Commendatio personae quasi notae etiam Micioni ob merita sua

Adfinis nobis, pauper: bene nos aliquid facere illi decet. 25
MIC. Quid facere? DE. Agelli est hic sub urbe paul-
lum, quod locitas foras;

Hic demus qui fruatur. MIC. Paullulum id autem? DE.
Si multumst, tamen

Faciundum est: pro patre huic est: bonus est: noster
est: recte datur.

Postrémo nunc meum illud verbum facio, quod tu, Micio,

V. 26. *paulum.*

V. 27. *paulum id autem est?*

Et bene addidit PROXIMUS. Nam multi gradus et veluti rami
sunt propinquitatis in affinitate et cognatione dispositi.

V. 25. ADFINIS NOBIS: Recte. Nam uxoris cognati ma-
rito affines sunt. I PAUPER: Iam hoc nomine apparet aliquid
5 flagitari.

V. 26. QUOD LOCITAS FORAS: FORAS dixit locum pro
persona ponens, quasi diceret: *Nescio cui alieno*. Sic et nos
dicimus: *Audi quid dicit * Ecce hoc pro ecce hic*. Cicero: *Hic*
tum alius ex alia parte. Deest ergo aliquid, ut sit: *Quid loci-*
10 *tas foras verum?* Aut si FORIS, foris posito, id est,
alieno. I SUB URBE AGELLI PAULULUM HIC: Totum cum con-
temptione pronuntiandum.

V. 27. HUIC DEMUS QUI FRUATUR: Alatur, id est, qui
fructum capiat, non proprietate potiatur. Proprie
15 ergo et quasi de iure dixit FRUATUR. Est autem FRUATUR,
alatur, quia *frumen* dicitur summa gula, per quam cibum
lingua demittit in ventrem.

V. 28. BONUS EST: NOSTER EST: RECTE DATUR: *Ἐπιτρο-*
χασμὸς hortantis et *ἀσύνδετον* multa congerentis. I NOSTER EST:
20 Bene addidit. Namque dixit: PRO PATRE HUIC EST. I BONUS
EST: Potuit responderi: *Quid mea?* I RECTE DATUR: Quasi non
quaeratur, an dandum sit, sed illud solum, an recte. I BONUS
EST, NOSTER EST: Haec omnia vultuose, tamquam invidiam par-
simoniae faciat Micioni. Et plus significat NOSTER, quam si ad-
25 datur: *Quid noster?*

V. 29. NON MEUM ILLUD VERBUM FACIO: Nunc VERBUM
pro *ἀξιώματι* posuit, quod uno stringitur verbo. Ergo VERBUM
brevis sententia. I NON MEUM ILLUD VERBUM FACIO: Nota VER-
BUM pro sententia, ut: *Uno verbo dic, si quid est quod me*
30 *velis*. Et: *Miseram me, quod verbum audio?* VERBUM dixit
veram sententiam. Nam verba esse a veritate dicta testa-
tur Varro.

V. 8. Cicero Accusat. lib. I. c. 26. §. 66.

Bene ét sapienter díxti dudum: Vítium commune óm-
niumst, 30

Quod nímium ad rem in senécta adtenti súmus: hanc
maculam nós decet

Effúgere: dictum est vére et re ipsa fieri oportet. MIC.
Gaúdeo.

Quid ístic? dabitur: quándo quidem hic volt. AES. Mí
pater.

DE. Nunc mi és germanus páriter animo et córpore.

V. 32—34. *Effúgere: dictum est vére, et re ipsa fieri oportet,*
Micio.

MI. *Quid ístic? dabitur quídem, quando hic volt. AE.*
mí pater. DE. núnc tu mihi,

Micio, es germánus pariter ánimo ac corpore. M. gaúdeo.

V. 31. HANC MACULAM NOS DECET EFFUGERE: MACULAM
τῷ χλευασμῷ dixit irridens opinionem Micionis, quia parsimo-
niam MACULAM putet. Et simul auxit primo VITIUM, deinde
MACULAM dicendo.

ACTUS QUINTI SCAENA NONA.

SYRUS. DEMEA. MICIO. AESCHINUS.

SY. Suó sibi gladio hunc iúgulo. Factum est, quód iussisti, Démea.

DE. Frúgi homo es: ego édepol hodie meá quidem senténtia

Iúdico Syrum fieri esse aequom líberum. MIC. Istunc líberum?

Quódnam ob factum? DE. Múlta. SY. O noster Démea, edepol vír bonu's.

Égo istos vobis úsque a pueris cúravi ambos sédulo: 5
Dócui, monui, béne praecepi sémper quae potui ómnia.

V. 1. *Factum est, quód iussisti, Démea, ceteris ad priorem scaenam adsumptis.*

V. 1. SUO SIBI GLADIO IUGULO: *Ἀλληγορία*. Et non suo, sed suo sibi, moraliter, ut et veteres solent loqui. *¶* FACTUM EST, QUOD IUSSISTI DEMEA: Id est, diruta est maceria.

V. 2. FRUGI HOMO ES: Utilis, ut fruges. *¶* EGO EDEPOL HODIE MEA QUIDEM SENTENTIA IUDICO SYRUM FIERI ESSE AEQUUM LIBERUM: Hoc est, quod iam dudum promiserat Syro, sed nunc opportune. Videtur enim modo meritum praecessisse. Et SENTENTIA IUDICO *κρυολογία* est.

V. 4. MULTA: Oratorie maluit generaliter dicere, quam 10 quaerere specialiter, quod invenire non possit. Et Micio singulariter unum quaerit, hic pluraliter multa respondet. *¶* QUODNAM OB FACTUM?: Iure. Ascribi enim causas manumissionis in iure formula est. *¶* EDEPOL VIR BONUS: Iurat bonum, quia praeter opinionem est.

V. 5. EGO ISTOS VOBIS USQUE A PUERIS: Intelligit Syrus laborantem pro se Demeam non habere quod dicat, et ideo ipse 15 prosequitur ordinem meritorum, secundum quem apparet paedagogum fuisse.

V. 6. DOCUI, MONUI, BENE PRAECEPI: Ridicule adduntur 20 et tantum consuetudine, quia imputantur etiam facta prave pro

DE. Rés adparet: ét quidem porro haec, óbsonare cùm fide,
Scórtum adducere, ádparare dé die convivium:
Nón mediocris hóminis haec sunt ófficia. SY. O lepidúm
caput.

DE. Póstreino, hodie in psáltria hac emúnda hic adiutór
fuit, 10

Hic curavit: pródessse aequomst: álii meliorés erunt.

Dénique hic volt fieri. MIC. Vin tu hoc fieri? AES. Cu-
pio. MIC. Sí quidem

Tú vis, Syre, eho accéde huc ad me: liber esto. SY. Béne
facis:

Ómnibus gratiam hábeo: et seorsum tibi praeterea, Demea.

DE. Gaúdeo. AES. Et ego. SY. Crédo: utinam hoc per-
pétuum fiat gaúdium,

V. 10. *in psáltria ista emúnda.*

bonis. *¶* QUAE POTUI OMNIA: Bene QUAE POTUI, quasi plura
vellet.

V. 7. RES APPARET: Mire irridet Demea, sic tamen, ut
serio agere videatur.

V. 8. APPARARE DE DIE CONVIVIAM: Id est, repente 5
neque ante praedictum nec pridie constitutum.

V. 10. POSTREMO, HODIE IN PSALTRIA ISTAC EMUNDA: Et
hoc totum serio dicitur, ut magis ridiculum videatur. *¶* HIC
ADIUTOR FUIT: In re bona adiutores, in re mala impulso-
res dicuntur. Ergo hic adiutor dicitur a non irascente, 10
a criminante autem et irato impulsor. *¶* HIC ADIUTOR FUIT:
HIC CURAVIT: De more repetitum est HIC, quom dicitur: HIC
ADIUTOR FUIT, HIC CURAVIT. Sic enim solemus onerare mentem
audientis meritis eius, quem laudamus. Deinde quid non prae-
stitit, qui et officium corporis, ut adiutor, et curam animi 15
praebuit, ut consultor?

V. 12. DENIQUE HIC VULT FIERI: Abutitur Demea, sciens
prodigam voluntatem adolescentuli.

V. 13. SYRE, EHO ACCEDE HUC AD ME: Utrum ut eundem
manu emittat, an ut palam fiat, iubet propius accedere, iuris 20
publici consuetudine ludens? Et vide quam comicam manumis-
sionem, quam facete induxerit atque condigne.

V. 14. ET SEORSUM TIBI PRAETEREA, DEMEA: Effecit De-
mea plus quam volebat. Nam qui conabatur amari, praefertur
etiam his, qui amantur. 25

V. 15. GAUDEO. ET EGO: Gratulantium Syro haec verba
sunt, quibus de more ille CREDO respondet. *¶* UTINAM HOC PER-

Phrygiam ut uxorem meam una mecum videam liberam.
DE. Optumam quidem mulierem. SY. Et quidem tuo nepoti, huius filio

Hodie prima mammam dedit haec. DE. Hercle vero serio, Si quidem prima dedit, haud dubiumst quin emitti aequom siet.

MIC. Ob eam rem? DE. Ob eam: postremo a me argentum, quanti est, sumito. 20

SY. Di tibi, Demea, omnes semper omnia optata offerant.

MIC. Syre, processisti hodie pulcre. DE. Si quidem porro, Micio,

Tu tuum officium facies, atque huic aliquid paullulum praee manu

Dederis, unde utatur: reddet tibi cito. MIC. Istoc vilius.

V. 21. Di tibi, Demea, omnia omnes semper optata offerant.

PETUUM FIAT GAUDIUM: Integrum, solidum et nusquam interruptum.

V. 16. PHRYGIAM UT UXOREM MEAM: Ut ipse Syrus, ita uxor Phrygia, secundum veteres, qui servis nomina a nationibus imponebant. *§* UNA MECUM VIDEAM LIBERAM: Hoc sic pronuntiandum est, quasi gaudeat se recordatum Demeae, quod quom ultro cogitat habuisse * plene oblitus fuit.

V. 18. HODIE PRIMA MAMMAM DEDIT HAEC: Ridiculum meritum, si quidem oportuerit primam esse quamcumque. An 10 quia causa est, quod ingenui dicuntur serio a nutricibus liberis educandi? *§* HERCLE VERO SERIO: Adverbia sunt confirmativa: παρ' ἑλκον.

V. 20. OB EAM REM: Hoc eo vultu dicit, quo rem veluti excutimus et ostendimus momenti esse nullius. *§* ARGENTUM, 15 QUANTI EST, SUMITO: Quanto pretio valet. *§* ARGENTUM, QUANTI EST, SUMITO: Hoc verbo tenus, ut faciunt qui persuadere aliquid cupiunt.

V. 21. DIH TIBI, DEMEA, OMNES SEMPER OMNIA OPTATA OFFERANT: OMNES OMNIA antiqua elegantia et figurata.

20 V. 22. PROCESSISTI HODIE PULCRE: Nunc vere pulcre processit Syrus. *§* SI QUIDEM TU TUUM OFFICIUM FACIES: Hoc est patroni, ut libertum non deseras, sed ut alas manu-missum. Plautus:

25 *Facis melius quam pars lenonum, qui libertos habent, et eos deserunt.*

V. 24. UNDE UTATUR: UTATUR vivat, unde usura vitae

V. 23. Plautus Curcul. Act. IV. sc. 3. v. 15.

AES. Frúgi homo est. SY. Reddam hércle, da modo.

AES. Áge, pater. MIC. Post cónsulam. 25

DE. Fáciet. SY. O vir óptume. AES. O patér mi festi-
víssume.

MIC. Quid istuc? quae res tám repente móres muta-
vít tuos?

Quód prolubium? quae ístaec subita est lárgitas? DE. Di-
cám tibi:

Út id ostenderém, quod te isti fácilem et festivóm
putant,

dicitur, ut: *Unius usuram horae gladiatori isti non dedisset.* An unde alatur, de quo usum fructum capiat et cuius tibi sortem reddat? Et hoc melius. Nam ideo addidit: REDDET TIBI CITO. *¶* ISTOC VILIUS: Hoc egit Terentius, ut conversis officiis usque adeo prodigum faceret Demeam, donec par- 5 cum redderet Micionem. *¶* ISTOC VILIUS: Quasi nihil minus. Negatio enim est floccum ostendentis aut quid tale, cum ἁλλείψει, quia subauditur *quidquam* et *non dabo*.

V. 26. FACIET: Ne quid negatum in fine fabulae videatur, addidit Demea FACIET. Et FACIET, quod petis scilicet. Quod 10 irridens dixit, quasi de prodigo dicere videatur. Et mire FACIET, quia nec credibile erat statim consensurum, qui negaverat, et perpetua negatio esse in fine non debuit.

V. 27. QUID ISTUC? QUAE RES TAM REPENTE MORES MUTAVIT TUOS?: Animadvertendum est, qua calliditate Terentius 15 quaerens finem fabulae complere laetitiam per ipsum Demeam nititur in universos, qui in tota comoedia tristic ac saevus interturbavit et vociferatus est.

V. 28. QUOD PROLUBIUM?: PROLUBIUM, quod Graeci προ- 20
δρῦλον, id est promptus animus ad largiendum. *¶* SUBITA EST LARGITAS: Repentina ac per hoc ipsa est ingrata et immoderata, ut evenit, quom ex nimis parcis non largi et liberales, sed effusi prodigique redduntur.

V. 29. UT ID OSTENDEREM: Abundat ID aut ἁλλείψις est, pro *per id*. *¶* QUOD TE ISTI FACILEM ET FESTIVUM PUTANT: 25 Multum detraxit Micioni dicendo TE ISTI PUTANT, per quod significatur errare adolescentes et hunc non esse festivum. *¶* QUOD TE ISTI FACILEM ET FESTIVUM PUTANT: Bene in postremo dignitas personae huius servata est, ut non perpetuo commutata videretur, ut Truculenti apud Plautum. 30

Id non fieri ex véra vita, néque adeo ex aequo ét bono, 30
 Sét ex adsentando, indulgendo et largiendo, Micio.
 Núnc adeo si ob eám rem vobis méa vita invisá, Aé-
 schine, est,

Quía non iusta iniústa, prorsus ómnia omnino óbsequor:
 Missa facio, effúndite, emite, fácite quod vobis lubet.
 Sét si id vultis pótius, quae vos própter adulescéntiam 35
 Minus videtis, mágis impense cúpitis, consulitis parum,
 Haéc reprehendere ét corrigere me ét secundare in loco:
 Écce me, qui id fáciam vobis. AES. Tíbi, pater, permíttimus:

V. 31. *Sét adsentando atque indulgendo et largiendo, Micio.*

V. 37. *Haéc reprehendere ét corrigere quem, óbsecundare in loco.*

V. 38. *quid id fáciam vobis.*

V. 31. INDULGENDO: Attende indulgentiam a Demea culpaé adscribi denuo. *¶* ET LARGIENDO, MICIO: Severe additum est nomen verbis ex animo plorantis.

V. 33. QUIA NON IUSTA INIUSTA, PRORSUS OMNIA OMNINO
 5 OBSEQUIOR: Proverbiales sunt huius modi elocutiones: *Fanda ne-
 fanda, digna indigna, velis nolis, fas nefas.*

V. 34. EFFUNDITE, EMITE, FACITE: EFFUNDITE ad Aeschinum pertinet, EMITE ad Ctesiphonem, FACITE ad omnes. *¶* FACITE QUOD VOBIS LUBET: Proprie rediit rursus ad amaritudinem
 10 pristinam. Haec ἐπιτροπή est figura, qua invitos nos permittere ostendimus, quod nolumus fieri.

V. 35. QUAE VOS POTIUS PROPTER ADOLESCENTIAM MINUS VIDETIS: Hic ostendit Terentius magis Demeam simulasse mutatos mores, quam mutavisse.

15 V. 36. MINUS VIDETIS, MAGIS IMPENSE CUPITIS, CONSULITIS PARUM: *Εἰσωνεία*, MINUS, MAGIS, PARUM.

V. 37. HAEC REPREHENDERE ET CORRIGERE ET SECUNDARE IN LOCO: Tribus tria redduntur, et utraque ἀντιτιτῶς. Illa in malam partem superiora, haec in bonam, quae inferiora sunt. Non tantum enim culpaé est minus providere, quam impense cupere: nec tantum mali est impense cupere, quantum parum consulere. Item reprehendere bonum est, melius corrigere, optimum secundare. Nam qui reprehendit, non continuo corrigit, qui corrigit, non ilico se-
 25 cundat, id est laetissimum reddit et fidelissimum. Alii SECUNDARE obsequi dictum putant. Et ideo additum esse IN LOCO, quasi non semper faciendum sit. Ergo SECUNDARE vel in melius convertere vel obsequi intelligimus.

V. 38. TIBI, PATER, PERMITTIMUS: Noluit Terentius ab
 30 amoribus filiorum perpetuo repulsum patrem.

Plús scis quid facto ópus est: set de frátre quid fiét?

DE. Sino,

Hábeat: in istac fínem faciat. MIC. Ístuc recte. ω. Plaú-
dite. 40

V. 39. *Plús scis quid opus fácto est. set de frátre quid fiet? D. sino.*

V. 40. *M. ístuc recte. Plaúдите, omíssa nota ω.*

V. 39. SINO HABEAT: IN ISTAC FINEM FACIAT: Haec quidem permissio est, sed et exceptionem in se continet et cum quodam stomacho et velut minaci denuntiatione profertur.

V. 40. IN ISTAC FINEM FACIAT: Hoc est, aut ne aliam amet aut ne alteram comparet, ne post istam luxurietur ulterius. *¶* ISTUC RECTE: Bene et Micio non discessit de proposito suo, qui ut peccasse alias ostenderet fratrem ob nimiam asperitatem, cum exceptione quadam laudans verba eius, ISTUC RECTE dixit: quasi diceret, non ut cetera, et simul reposuit ei, qui supra dixerat: *Ut id ostenderem, quod te isti facilem et festi-10*
vum putant, id non fieri ex vera vita neque adeo ex aequo
et bono etc. AELII DONATI V. CL. ORATORIS URBIS ROMAE COMMENT. IN TERENTII ADELPHOS EXPLICIT.

INCIPIT
EUGRAPHII COMMENT.
IN PUB. TERENTII
ADELPHOS.

P R O L O G U S.

V. 1. POSTQUAM POETA SENSIT: Eadem consuetudo prologi semel signata apud Terentium perseverat, uti magis maledicis adversariis respondeat. Neque sunt prologorum officia, quae compleat. ¶ POSTQUAM POETA SENSIT AB INIQUIS OBSERVARI: Ab 5 adversariis, hoc est, a Luscio Lanuvino.

V. 3. IN PEIOREM PARTEM QUAM ACTURI SUMUS: Animadvertit iniquos rapere aliter, quod dictum est a Terentio, quam nos acturi sumus.

V. 4. INDICIO DE SE IPSE ERIT: Ipse voluit de se indicium dare, uti vos iudices esse possitis, id, quod facit, an laudandum sit an vituperandum.

V. 9. IN PRIMA FABULA: Id est in prima parte fabulae, ut Virgilius:

Vidimus obscuris primam sub vallibus urbem.

15 Dixi in aliis comoediis et magis in Andria hanc fuisse consuetudinem poetis Latinis, ut crimen non esset aliquid de Graeco transferre in Latinum, verum illud esse criminis, simulata contingere, vel si id diceret, quod iam a Latino fuisset expressum. Ergo quod adolescens quidam meretricem eripit, de comoedia 20 tractum videtur, quae iam cum Graeca fuisset, a Latino translata est. Sed haec pars comoediae praetermissa est, ubi adolescens lenoni eripit meretricem. Quod si ita est, ut ille, qui transulerit aliam comoediam Graecam, hanc partem reliquerit, non videtur a Terentio ullum crimen admissum, si id transtulit, 25 quod apud Graecos intactum manebat, ideo adiecit: *Eandem nos*

acturi sumus novam, ut non iam hoc sit furtum, quia non a Latino dictum est, sed potius reprehensus hic locus est, qui est praetermissus. REPREHENSUS autem interdum significat iterum prehensus. Alia subinde proponitur quaestio, quod maledici homines frequentissime dicant Terentium adiuvari a nobis 5
lioribus. Erat enim opinio, quod a Laelio et Scipione et Servilio adiuvaretur. Sed hoc crimen ad gloriam revocat et confitetur laudabile satis esse viris talibus placere.

V. 20. QUORUM OPERA IN BELLO: Hic Scipio Africanus est. *IN OTIO*: Laelius sapientissimus. *IN NEGOTIO*: 10
Vel Philus vel Servilius.

V. 21. SUO QUISQUE TEMPORE: Quorum opera unus quisque usus est in necessitatibus suis, sine aliqua eorum superbia. Deinde subiungit, cur officium suum non compleat, ut argumentum narret, quod senes qui primi venient, argumenti continent 15
expositionem. Et breviter postulat audientiam: FACITE, AEQUANIMITAS: Haec est, aequos animos ut habeatis.

ACTUS PRIMI SCAENA PRIMA.

V. 1. STORAX! NON REDII: Videtur hic quanta cura sit de filio cogitare, ac primo conquisitio est et interrogatio prae- 20
cedens: quae duplici sensu intelligi potest. Nam nomen servi cum dixisset, possumus intelligere, quod non responderit, et ex hoc coeperit, quod non reversus sit filius, ut pronuntiemus per confirmationem.

V. 2. NEQUE SERVOLORUM QUISQUAM: Rursus pronuntiatio 25
altera esse potest, tamquam servus vocatus responderit et ipsum interroget.

V. 3. SI AESIS USPIAM: Id est, alicubi otiosus vivas, melius est, tibi evenire, quod de te cogitat uxor irata, quae utique animo coniugali de marito suspicatur, quod alteram amet, 30
ac illi soli sit bene.

V. 6. PARENTES PROPITH: Id est, sancti et religiosi timent, ne absentibus filiis aliquid mali eveniat. Dehinc a generali ad speciale transit: EGO QUIA NON REDIT ETC.

V. 11. ALSERIT: Id est, mortuus sit, quia morientes fri- 35
gent. Deinde thesis, quod dicit: QUOD SIT CARIUS QUAM IPSE EST SIBI. Quod supra prologus nuntiavit, quod argumenti partem, senes qui primi sunt, explicabunt. Nam docet quod hic adulescens in adoptionem sibi a fratre sit datus.

V. 27. PRO MEO IURE AGERE: Ius enim patris est peccata 40
corrigere filiorum. At hic per indulgentiam dixit, non necessario sibi hoc incumbere, ut omnia peccata corrigat, sed aliquid de iure proprio obliviscatur. Deinde iam thesis illa supponitur, uti non metu, sed melius liberi amore teneantur, PUDORE, inquit, ET LIBERALITATE LIBEROS RETINERE SATIUS. Hic sermo magis 45

a persona Demeae accipiendus est, qui Micionem dicat durum praeter aequum et bonum, dum clementiam custodit nimiam circa filium, sic eum in peccata provocet, quod est quasi quoddam duritiei genus, non sentire quid criminis sit, quod ad dedecus
5 perveniat.

V. 40. ET ERRAT LONGE: Multum errat Demea, quod credit id gravius esse imperium, quod vi conficitur, quam illud, quod per amicitiam copulatur. Ut illud Salustii: *Non thesauri neque exercitus pruesidia regni sunt, verum amici: quos neque*
10 *armis superare neque pretio comparare quiquam possunt.*

V. 44. MALO COACTUS: Ut ostendat non rectum esse id, quod comparatur vi, quam illud, quod amicitia adiungit. Quando quidem, quod oportet ex persona sua, id efficitur non sponte, sed vi. At vero ille qui ex animo facit, beneficio victus, non
15 terrore compulsus vult multam referre gratiam. Hoc ergo ad patres potius pertinet, uti filii quod faciunt recte, sua sponte faciant, non alieno metu: quippe cum intersit inter dominum et patrem. Nam pater lenitate, dominus metu valet.

ACTUS PRIMI SCAENA SECUNDA.

20 V. 1. EHEM OPPORTUNE: Iracundi hominis continuo pronuntiata sententia est, qui salutat resalutare noluit.

V. 2. ROGAS ME: Interrogas me quid ego tristis sim, cum Aeschinum filium habemus. Deinde sumpsit generalem accusationem: QUEM NEQUE PUDET NEQUE METUIT QUEMQUAM ETC.

25 V. 7. DISSIGNAVIT: Dissignare proprie dicitur aliquid signatum legibus rumpere. Deinde positio ipsa est criminis, sed per argumentum. Nam cum lenonis domum vel cellam potius adulescens fuisset ingressus, ut meretricem abduceret, hic exaggerans dicit: FORES EFFREGIT, ATQUE IN AEDIS INRUIT ALIENAS.

30 *Ipsum dominum* lenonem appellavit: deinde meretricem *mulierem*. Et hoc quasi criminis genus probavit a testibus, quod omnes clamant, indignissime factum. Deinde adiecit comparisonem, quod facilius vita possit deprehendi ex hoc, quia frater eius ruri operam det nesciens, quod eadem meretrix ipsi adulescenti rapta
35 sit. Sed omnis conclusio accusationis in Micionem, qui eius pater est, retorquetur et transfertur, quod ipse filium corruperit lenitate.

V. 18. HOMINE IMPERITO: Defensionem parans, ab ea incoepit parte, quae obiurgationem tenet, quia imperitus semper
40 satis iniustus est. Parat autem defensionem adulescentiae, sciens meretricem raptam.

V. 21. NON EST FLAGITIUM ETC.: Non laus est ibi esse integrum, ubi non possibilitas corrumpendi.

V. 30. ALIENIORI AETATE: Hoc est, post adulescentiam.

V. 8. *illud Salustii* in *Iugurtha* cap. 10.

V. 46. TU NATURA PATER: Ut Salustius: *Cura similitudine patres appellabantur*. Postremo concludit, quod iam repetat filium, quem dedisset. Hac re territus senex, cum iracundia tamen conqueritur, quod alienus non sit filio ac propterea cogatur de eo cogitare. 5

V. 61. NEC NIHIL: *Αιότης* pro aliquid.

V. 62. SET OSTENDERE ME AEGRE: Sed simulate ago, quia si fratris iracundiam iuvarem, protinus insaniret.

V. 77. ETSI AESCHINUS NON NULLAM: Iam redit ad aestimationem an vere Aeschinus peccaverit. 10

ACTUS SECUNDI SCAENA PRIMA.

V. 1. OBSECO, POPULARES: Haec scaena vim certaminis continet, sine ulla specie controversiae: tantum in dictis quaedam qualitas habetur. *Γ* POPULARES: Hoc nomen significat de populo socios eiusdem condicionis. 15

V. 2. HIC CONSISTE: Hoc intelligendum dici ad mulierem, quae sublata est. Dein adiecit: QUIN RESPECTAS? NIHIL PERICLI EST.

V. 5. ITERUM UT VAPULET: Supra enim, cum meretrix raperetur, leno vapulavit. 20

V. 6. NE TE IGNAVUM FUISSE: Prodest enim absolutioni reorum imprudentia aut casus aut necessitas. LENO, inquit, EGO SUM. Cum audisset Aeschinus, illud potius intellexit, quod leno facilis esset, qui plagis ac verberibus subiiceretur magisque ad contemptum hoc nomen audivit. Ideo adiecit leno, sed talis 25 qualis fuit fide quisquam optima.

V. TU QUOD TE POSTERIUS: Tu posterius fortasse sic te purgare incipies, quod mihi nolles fecisse iniuriam.

V. 9. HUIUS NON FACIAM: Hoc est, ne huius parvuli 30 te faciam ac propterea contemnam ac despiciam.

V. 11. IUS IURANDUM DABITUR: Quem ad modum sponsio ante iudicium fieri solet, ita hic dixit: IUS IURANDUM DABITUR, quod indignus fueris, qui hanc iniuriam mihi faceres.

V. 13. PRAESTRENUAE: Valde obsequenter. 35

V. 20. VERUM IN ISTAM PARTEM: Ut lenonem caederet servus non innuerat adulescens, sed hac, inquit, parte potius peccato. Licet enim contra imperium meum fecisti, tamen id fecisti, quod vellem.

V. 22. ORNATUS ESSES ETC.: *Virtutes* hic per *εἰσωνείων* 40 pro vitiis collocavit.

V. 24. INFORTUNIUM: Malam fortunam.

V. 29. LIBERTATEM AEQUAM: Athenis, ubi communis omnium fuerat libertas. Populi enim iussu res publica agebatur.

V. 1. *ut Salustius] in bell. Catilin. c. 6.*

V. 33. **LENO INIQUA:** Satis ostendit quam iniquus ipse sit, cum dixerit: *Leno sum, fateor*. Sensus est: Sum quidem, quod dicis, etiam quod pernicies communis adulescentum, etiam quod periurus, nullatamen tibi a me
5 facta est iniuria.

V. 40. **NAM EGO TAM LIBERALI CAUSA:** Liberali manu dicit, ut eius ostendat libertatem.

V. 42. **DUM EGO REDEO:** Conclisit id, quod convicio dolorem pareret. Cum mora igitur pronuntiandum **LENO**.

10 V. 47. **PROMERUIT:** Hoc est, multa mihi praestitit.

V. 48. **ARIOLOR:** Divino vel vaticinor.

V. 50. **MOX: CRAS REDI:** Singula pronuntianda sunt, quae solent dicere debitores, ut non reddant quod debent.

V. 53. **MUSITANDA:** Hoc est, tacenda et animo con-
15 tinenda.

ACTUS SECUNDI SCAENA SECUNDA.

V. 1. **TACE, EGOMET CONVENIAM:** Aeschinus posteaquam verberato lenone abduxit mulierem, vehementer timuit, ne hoc pater audiret. Mandat igitur servo, ut lenonis iracundiam
20 frangat.

V. 3. **PECUNIAM IN LOCO:** Id est, ubi oportet, ubi ille, qui accipit, memor est. Ideo inquit **INTERDUM**.

V. 9. **DE TUO IURE:** Hoc est, plurimum leno esses, intelligamus avaritiam

25 V. 11. **EGO SPEM:** Malo pretium, quam emam pretio spem: quasi si id amisero, postea plura accepturus.

V. 12. **NUMQUAM REM FACIES:** Hoc est, numquam divitias neque pecuniam quaeres. *ſ* **NESCIS INESCARE:** Id est, iactata esca ut in hamo maiora lucra captare.
30 Et est **INESCARE** decipere.

V. 15. **QUASI SINT XX MINAE:** Quasi aliquod emolumentum apud te habeant viginti minae, dum modo domino obsequaris.

V. 16. **PROFICISCI CYPRUM:** Hoc iniicit servus, vel ante
35 quam audierit: Leno profectus est Cyprum, uti meretrices inde advehat, quod Cyprus Veneri sit dicata.

V. 20. **INIECI SCRUPULUM:** Hoc est, dubietatem.

V. 21. **IN IPSO ARTICULO:** Articuli sunt in digitis, quorum nodo atque flexu adactus facilis explicatio est. Ac si in ipso
40 articulo quis aliquem teneat rigore confecto, confixura nulla fiet, nihil agi exinde potest. Ita hic temporis articulum collocavit, quoniam oppressus actus suos ducit implicatos.

V. 25. **NUNC DEMUM VENIS:** Verba sunt, quae dici possunt, si ad mercatum leno ierit, et post rediens exigere pecu-
45 niam coeperit.

V. 31. UNUM HOC HABEO: Unum possum praestare, id est, minas decem posse corradi, hoc est, cum labore expediri.

V. 35. ETIAM DE SORTE: Leno enim supra dixerat: *Tantidem postulat*. Haec quasi sors est. Nam cum decem minae offerantur, in dubium venit, an possit tantum accipere, quantum dedit. 5

V. 38. INSUPER DEFRUDAT: Postquam verberavit, etiam fraudem fecit.

V. 40. UTUT HAEC SUNT: Id est, postquam haec sunt facta, quia verberatus sum, peto mihi reddatur quanti est empta.

V. 43. SEDULO FACIAM: Sine dolo, mendaciis. Volens lenonem decipere.

ACTUS SECUNDI SCAENA TERTIA.

V. 1. ABS QUIVIS HOMINE: Ctesipho gaudet vehementer, quod rapta sit meretrix et est oratio exsultantis. *Ἰ* ABS QUIVIS: Pro abs quovis. 15

V. 3. O FRATER, FRATER: *Ἀναδ' ἰπλώσις*. Et est sensus: Nemini homini magis esse fratrem principem artium maximarum, quam mihi. Quod vero ait: NEMINI HOMINI, *πλεονασμὸς* est. Significat enim *nemo homo*. Haec autem omnia tamquam praesente dixit fratre, cum absens sit. 20 Denique postea a Syro quaerit, ubi sit.

ACTUS SECUNDI SCAENA QUARTA.

V. 1. UBI ILLE EST: Rediens domum Aeschinus simulato furore procedit, ut illo metu libenter accipiat, quidquid affertur. *Ἰ* NUM QUIDNAM: Morem expressit avari lenonis, uti licet audierit minas, oculos tamen intenderit in manum debitoris. 25

V. 5. VEREOR: Vehementer confundor praesente te aliquid laudis dicere, ne magis assentandi, id est, adulandi gratia facere videar *.

V. 7. AGE, INEPTÉ: Ctesipho inquit: Stultum est quod laudare desideras, quasi nostros animos nesciamus. 30

V. 9. NIHIL TIBI POSSENT: Quoniam alii puellam leno venderet, et tibi nullum posset auxilium ferri.

V. 11. PENE EX PATRIA: Si enim illa discederet propter parvum pretium, pene et tu amore in exsilium pergeres. 35

V. 14. HIC PROPERAT CYPRUM: Insultanti modo dictum, quo lenoni omne reddat. Ecce iam beneficium incipit esse.

V. 17. HOMINEM IMPURISSIMUM: Malum, ut saepe docui.

ACTUS TERTII SCAENA PRIMA.

V. 1. OBSECRÓ, MEA NUTRIX: Haec scaena aestus habet et querelas, quod mulier parturiat, quam Aeschinus compressit: et hodie non venerit, quod rapuerit meretricem fratri. 40

V. 2. DOLORS, MEA TU, OCCIPIUNT: MEA TU, haec nomina benevolentiam audientis mercantur. PRIMULUM vero adverbialiter ait.

V. 3. TIMES: Facile illam solatur, quae virum experta sit, 5 ut et pepererit et parturienti adfuerit.

V. 8. E RE NATA: Id est, dominae vitium oblatum est, melius tamen illud, quia hic vitiator est, qui optimo ingenio, hoc est, qui nobili genere et animo natus est, ut inerubesceret, ni eam uxorem duceret, quam ipse vitiasset.

10 V. 11. ITA POL EST: Receperat enim aliquo modo animum, dum haec adiunxit.

ACTUS TERTII SCAENA SECUNDA.

V. 1. NUNC ILLUD EST: Haec scaena conquestum omnem tenet, quia servus vidit Aeschinum rapere meretricem, qui suae 15 dominae vitiator est, et qui promiserat se eam uxorem ducturum. Ignorat enim servus, quia non sibi, sed fratri Aeschinus rapuit. Arbitratus igitur dominam derelictam ingemiscit et conqueritur apud adolescentem mutatam esse fidem. Praesentes mulieres sunt, quae cum audissent servum, et ipsae dolent. Et post efficitur 20 deliberatio, an perferendum sit, quod vitiata puella esset, ut coactus legibus adolescens eam ducat uxorem. Et si hic partes ambae indicandae sunt, ut suis locis tractabimus, nunc de quaestione dicemus, exordium. TALE MALUM EST, UT SI OMNES OMNIA SUA ETC. Post subiungit: HOC CINE SAECULUM. Primum 25 saeculis detraxit, deinde hominibus. Quem ad modum laudative:

Quae te tam laeta tulerunt

Saecula? qui tanti talem genuere parentes?

V. 8. QUEM NEQUE FIDES: Haec conquestionis partes sunt, 30 quod a nullo revocatus sit Aeschinus, nec quia iuravit, nec quia promisit, nec quia misericordia flecti debuit, nec quia iam paratus videbatur esse vicinus.

V. 12. VIX SUM COMPOS ANIMI: Id est, vix sum apud me. COMPOS, si quidem est suae voluntatis effector, unde et 35 *impos*.

V. 15. DUM ILLOS ULCISCAR: Erit plena vindicta, si modo illos puniam ac persequar. Exprimit post iracundiam suam.

V. 22. HERAM HOC MALO IMPERTIRE: Id est, participem facere.

40 V. 24. OPPIDO OPPORTUNE: Valde.

V. 26. ANIMUM RECIPE: Id est, spiritum resume. Sensus profertur ille, qui plenus est. Est autem integer talis, gemitu irrupente: *Hei mihi, amare occeperit aliam*. Breviter summam proposuit, ac primum queritur de fide, an constet ad-

missum. Ille respondit: Se vidisse. Rursus et ipsa conqueritur.

V. 37. HERA, LACRUMAS MITTE: Hinc iam deliberationis propositio est, cum dicit: *Consule, patiamur an narremus*. Una pars subiungitur, non esse narrandum. *Mihi quidem non placet*.⁵ Huius rei argumenta illa sunt, quod primum Aeschinum constat alienum habere circa istam animum. Si palam ergo prolatum fuerit, negabit continuo fortasse, hoc est, *infittias ibit*. Tunc continuo puellae periclitabitur fama, vita veniet in dubium. Sin autem confessus fuerit adulescens se vitiasse et propterea cogatur ducere uxorem, utile non est dari illi puellam, cum aliam diligat. Unde sine dubio quacunque ratione necessarium est conticescere. Deinde subiungitur pars altera: *Minime gentium*, inquit, *non faciam*, potius proferam. Cuius rei argumenta haec sunt: Quod peiore loco res iam esse non potest. Est enim in-¹⁵ dotata: secunda ei praeterea dos quae esse potuisset, est ablata virginitas. Sed si negabit Aeschinus vitiatam, facile dinoscetur: *Testis enim*, inquit, *mecum est annulus, quem amiserat*. Et certe cum ego conscia mihi sum, a me hanc esse culpam amotam: non enim corruptam, neque pretio pudicitiam puellae ven-²⁰ didi, facile vindicabo et me et illam indignam illa. Hoc argumento persuasit rem esse proferendam. Ita consentiens servus dixit: *Quid istuc est? accedo ut melius dicas*.

V. 54. NOSTRO SIMULO FUIT SUMMUS: * Sed parum istuc est, etiam nos maxime coluit,

25

ACTUS TERTII SCAENA TERTIA.

V. 1. DISPERII: Haec scaena illusionem habet, qua utitur servus uti dominum possit fallere. Demea tamen opinione comperit, quod filius suus interfuerit raptioni: graviter ferens ad domum properat. Ingemiscit enim, si fuerit etiam ipse corruptus.³⁰ J DISPERII: Valde perii, si illum potest, frater etiam corrumpere, qui alicuius spei est.

V. 8. DE GREGE ILLO: De illis, qui corrumpunt et qui corrupti sunt.

V. 10. OMNEM REM MODO SENI: Servus universa seni esse³⁵ narrata * hoc est, cui rapta sit meretrix, et senem laudasse consilium, et filium, quod pro fratre laboravit. J LENONI DARETUR IN SUMPTUM: In id quod necessarium esset sumptibus.

V. 21. INEPTA NE DICAM DOLO ET ABSURDA: Ut senem Demea posset incitare iracundia, fingit imperare se servo, ut⁴⁰ pisces ceteri purgentur. Et hic abundantiam declaravit, ceteros: quasi aliquos ipse purgaverit.

V. 23. CONGRUM ISTUM IN AQUA SINITO LUDERE: Id est, moveri. Non enim piscibus aptus est ludus. Ita et Virgilius:

V. 43. *Virgilius Aen. lib. VIII. v. 632.*

Ludere pendentes pueros. Sed illic enim infantibus nullus est ludus.

V. 26. SALSAMENTA HAEC ETC.: MACERENTUR proprie positum. Quidquid enim salsum est, in aquam funditur, ut made-
5 factum salis amaritudinem perdat. *

V. 36. INEPTA LENITAS PATRIS ET FACILITAS PRAVA: Non apta et mala facilitas, qua in luxuriam divitiae suae geruntur.

V. 42. SEX TOTIS MENSIBUS: Certum numerum posuit pro incerto, et tamen istius conduplicatio frequenter est collocata.
10 Sic et alibi: *Sex ego te totos, Parmeno, hos menses quietum reddam.*

V. 47. ABIGAM HUNC RUS: Hoc aversus paullulum pronuntiat, uti consilium sumpserit mentiendi, ut idem eam mittere possit. Ad velamen autem tali consilio uti fingit, illum rus dis-
15 cessisse admodum iratum, qui fratrem male tractaverit, quod raperit meretricem, quod corruptis moribus vivat, quod oblitus nominis et familiae luxurietur.

V. 55. LACRUMO GAUDIO: Quasi quaedam causa est unde lacrumae oriuntur. Nam saepe etiam ex gaudio contingit, quod
20 evenit ex dolore.

V. 61. INSPICERE TAMQUAM IN SPECULUM: Ita filius meus plenus est praeceptorum, uti quotidie omnium vitas inspiciat, tamquam in speculum, et ex aliis ad vivendum sumat exemplum. Et INSPICERE IN SPECULUM nova est elocutio. Porro adhuc alia
25 narrare cupiebat Demea, verum servus taediosus, ne ea, quae nolle, audiret, respondit non esse otium sibi.

V. 68. NAM NOBIS TAM FLAGITIUM EST: Pari modo flagitium credimus, si pisces non recte curentur, quem ad modum vos flagitium ducitis, si non recte et honeste quidem vivatis. Haec
30 sunt enim, quae supra dixit. Denique ad irridendum Demeam dicit se ad similia praecepta esse monitorem, cum servis dicit: Hoc salsum est, hoc adustum, iterum sic memento [recte]. Et separatim pronuntiandum. SEDULO pro meo iure, pro mea sapientia. Refert similitudinem omni genere. Quem ad modum
35 enim tu inspicere in speculum vitas omnium iubet, ita ego in patinas. Adhibet etiam sententiam quasi iudex, ut dicat: *Inepta esse haec nos quae facimus sentio.* Et tamen dicit, sibi necessitate morem gerendum, quum id vult. Infra enim frater dicit: *Quando ego tuum non curo, ne cura meum.*

40 V. 84. HEGIO TRIBULIS NOSTER: Conventus iam a Geta, servus dolore est commotus, quod ea omissa meretricem rapuit. TRIBULIS autem significat, ex eadem tribu, hoc est, ex eadem curia.

V. 87. NE ILLIUS MODI IAM: Bonae virtutis hominem cum videret, dixit huius modi homines iam in civitate non esse. Igi-
45 tur talium virorum et civium magna nobis est inopia.

V. 89. HAUD CITO MALI: Ita hic iustus, ita semper est integer, ut nihil mali ex hoc publice nasci possit.

ACTUS TERTII SCAENA QUARTA.

V. 1. PRO DI INMORTALES: Haec scaena accusationem tenet. Reus enim efficitur adulescens, quod vitiaverit virginem. Quamquam in coniectura res esse potuisset, tamen, quia nemo negat, non accusatio per coniecturam efficitur, sed potius per qualitatem. Idem enim vitiator puellae, cum ad matrem puellae pervenisset, promisit se eandem, quam vitiaverat, uxorem esse ducturum. Nunc dicitur, quod rapuerat meretricem. Reus fit iniuriarum. In hac scaena accusatio sola est, defensio nulla. Habet etiam partem admixtam deliberativae. Nam post eadem haec, quae accusat, et petit uti adulescens eandem ducat uxorem. Et omnis illa superior accusatio ad hoc tendit, ut uxorem potius ducat accusator, quam reus sit. Ergo indignitate rei commotus primum hoc quaerit a servo, an verum sit, cum dicit: GETA QUID NARRAS? at ille confirmat dicendo: SIC FACTUM. Ita comprobata res est. Fit ex hoc exaggeratio. Et ILLAN FAMILIAM INLIBERALE FACINUS ESSE ORTUM?

V. 4. HAUD PATERNUM ISTUC: Hoc, quod fecisti, non est tui patris neque generis aut familiae.

V. 6. NIHIL PENDIT: Contemnit, non curat. 20

V. 8. NI FACIANT, QUAE ILLOS: Hic versus declarat magis petitionem esse hic, quam accusationem, ut sit subtilis oratio cum accusatione, ad aliud venire disponens.

V. 16. MAIOR FILIUS TUUS AESCHINUS: Hinc narratio incipit accusationis, in qua multa denuo dicuntur, quo facilius reus constitui possit. Nam dictum quod maior filius, ne alius sentiretur, dictum et nomen proprium Aeschinus, dictum etiam illud, quod contigit, qui fratri adoptandus datus est. Ex his omnibus enim signa dominus sumpserat: ILLE QUID FECIT? Deinde summa generaliter proponitur: NEQUE BONI NEQUE LIBERALIS FUNCTUS EST OFFICIUM VIRI. Deinde adiungit personae commendationem eius, cuius filia vitiata est. Deinde propositio criminis: FILIAM EIUS VIRGINEM VITIAVIT. Quamvis non hoc intendebat. Non enim facti quaestio est.

V. 21. NONDUM AUDISTI, DEMEA, QUOD EST GRAVISSIMUM: Dicit hoc quod virgo vitiata est, grave non esse, propterea quod veniens adulescens mereri poterat ex amore. Illud est, quod purgari non potest, quod ad matrem virginis venit, quod lacrumans oravit, quod fidem dedit, quod iuravit illam se uxorem ducturum. Haec sunt, quae in accusationem ponuntur. Deinde quod virgo ex compressu gravida facta est, quod nunc iam mensis hic est decimus. Cumulus enim haecenus ad accusationem, si eo tempore deserit adulescens puellam, quo iam pater esse potest, cum vicinus est partus, ac deserendi non * olim in adulescentia arguit, sed ipsum tamen factum proponit, quod psaltria rapuerit. Est enim breve tempus id * amores essecum

meretrici. Fit cumulus, quod ad id comparavit sibi psaltriam, quicum vivat. Ut hoc perpetuum sit, adiunxit quod intendebat: PRO CERTONE TU ISTAEC DICIS? Demea audita accusatione de fide quaerit.

V. 33. MATER VIRGINIS IN MEDIO: Ad rem confirmandam
5 testem adhibet accusator, ipsam virginis matrem, et rem ipsam dixit. [ut eorum mulieres]. Ad postremum adiunxit et servum Getam, de quo facile possit inquiri, ut a testibus res probetur.

V. 34. UT CAPTUS EST SERVORUM, NON MALUS: Quem ad
10 modum mali esse possunt servi, sicut est captus servorum, id est, condicio.

V. 37. IMMO HERCLE EXTORQUE: Dixerat VINCI et solas catenas pro poena adiecerat, ideo addidit: EXTORQUE.

V. 38. CORAM IPSUM CEDO: Quo facilius veritas manifestaretur, adiecit servus: Coram da Aeschinum, cum praesens
15 fuerit, non negabit miseriam.

V. 40. DIFFEROR DOLORIBUS: Opportuno tempore dolore parturientis exclamat, quo facilius Demea vitiatam puellam possit agnoscere. * illam nunc haec implorat, tametsi lunonem Lucinam ad partum implorare videatur. Hic iam petitio illa supponitur,
20 ut in excusatione reus constituatur Aeschinus, et ut cogatur, quam vitiavit, ducere uxorem, quod dicit [v. 45.]: HAEC PRIMUM UT FIANI, DEOS QUAESO UT VOBIS DECET.

V. 48. COGNATUS MIHI ERAT: Dicit sibi necessitatem maximam, ut virginem defendat, si deserta fuerit, ex hoc cumulus
25 sibi fuerat cum puellae patre.

V. 55. SED, DEMEAE, HOC TU: Quoniam Demea sententiam petitioni talem dederat, ut fratrem se diceret conventurum, iam hic amplius agit ut persuadeat, aliud fieri non debere, propterea quoniam nobiles viri quanto clari sunt magis, tanto plus debent
30 omnia iusta complere, si velint famam integram sui nominis continere. Quam rem et persuasionem impetrant, quod voluerat senex. Denique data est sententia [v. 60.]: FIENT, QUAE FIERI AEQUUM EST, OMNIA.

V. 62. NON ME INDICENTE: Supra enim dixerat, ex lenitate patris Aeschinum in periculum esse venturum, quod etiam
35 nunc dicit [v. 63.]: VERUM NIMIA ILLAEC LICENTIA PROPECTO EVADET IN ALIQUOD MAGNUM MALUM.

ACTUS TERTII SCAENA QUINTA.

V. 1. BONO ANIMO FAC SIS: Senex ingressus domum, vidit
40 parturientem puellam, eius matrem consolatur, promittens se conventurum Micionem, Aeschini patrem, et coacturum, ut vitiatam ducat uxorem ille, qui vitiavit.

V. 4. SI EST FACTURUS ETC.: Ordo est: Conveniam Micionem, ut faciat, officium suum est facturum officium. *

ACTUS QUARTI SCAENA PRIMA.

V. 1. HINC PATREM ABISSE RUS?: Haec scaena deliberationem habet quid faciat, cum pater rus iturus sit, et quidnam respondeat patri, si se non invenerit apud vilam.

V. 3. QUOD CUM SALUTE EIUS FIAT, ITA DEFATIGETUR: 5
Dum modo salvus sit. Et experitur ante consilium, ut hoc se defendat, quod ab amicis retentus sit. Cui opponitur:

V. 15. INTERDIU QUIDEM, SED SI HIC FERNOCTO, QUID CAUSSAE SUM DICTURUS?: Huic rei nullum consilium reperit servus. Hoc pollicetur tamen facile se patrem lenire, quod eius 10 noverit mores, cum dicit: LAUDARIER TE AUDIT LUBENTER: FACIO TE APUD ILLUM DEUM.

V. 21. LUPUS IN FABULA: Proverbium, cum ipse advenit, de quo loquimur.

ACTUS QUARTI SCAENA SECUNDA.

15

V. 1. NAE EGO SUM INFELIX!: Interea dum conquiret fratrem Demea, cognovit a mercenario in vila non esse filium. Irascitur in Syrum et commovetur.

V. 5. QUID HOC, MALUM! INFELICITATIS?: Ordo: QUID HOC INFELICITATIS? Et MALUM interiectio est, sicut saepe 20 docui.

V. 8. PRIMUS PORRO OBNUNTIO: Hoc est, malum nuntium vel accipio vel ales perfero.

V. 15. NON HERCLE HIC DURARE QUISQUAM, SI SIC FIT, POTEST: Hoc consilium sumpsit Syrus ad purgandum, quod in 25 vila non erat filius, quod reversus sit idem adulescens et verberaverit se, propterea quod ipse auctor fuerit Aeschino, ad rapiendam meretricem. Fingit igitur verberari.

V. 17. QUID ILLE GANNIT?: Quid ille obmurmurat dicens se verberatum? 30

V. 21. NON TU EUM RUS HINC MODO PRODUXE AIEBAS?: Hoc sane factum. Verum venit post insaniens. Deinde conqueritur, quod verberatus fuerit, qui illum nutrierit.

V. 25. PATRISSAS: Patri similis es.

V. 30. NON EST: Hoc iracunde pronuntiandum, tamquam 35 referat gratiam pro dolore, quod negat fratrem esse domi. Denique hoc animo dicit etiam illud: SCIO UBI SIT, SED HODIE NUMQUAM MONSTRABO.

V. 34. NOSTIN PORTICUM APUD MACELLUM HANC DEORSUM: Falsum in locum mittit longe positum, ut circumeat civi- 40 tatem.

V. 37. SACELLUM: Sacer locus. Virgilius:
Et quo, sed faciles Nymphae risere, sacello.

V. 42. *Virgilius Eclog. III. v. 9.*

V. 39. ANGIPORTUM: Vicus angustus et brevis. Sed hic genere neutro positum est.

V. 45. PISTRILLA ET EXADVORSUM FABRICA. LECTULOS IN SOLE ILIGNIS PEDIBUS: Hoc est, PEDIBUS ILIGNEIS de ilice. 5 Qui locus senibus in sole esse possit: vel quod Cicero dixit: *Numquam ad solarium fuit.*

V. 48. SILICERNIUM: Particulae sunt inferiarum, quae mortuis dantur. Alii intelligunt SILICERNIUM, quod iam senectute curvus silices cernat.

10

ACTUS QUARTI SCAENA TERTIA.

V. 48. EGO IN HAC RE NIHIL REPERIO, QUAM OB REM LAUDER TANTOPERE: Hegio gratias egerat, quod Micio promitteret, se daturum operam, ut filius suus eam duceret uxorem, quae vitiata fuerat, dum iuste laudari se negat, propterea quia magis 15 officium suum facit, non alii praestat, cum peccatum suum corrigit.

V. 10. SI ITA AEQUUM CENSES: Aut si ita omnium facta expetiverunt, uti ad mulieres Micio pergeret, haec eadem illis praesentibus polliceretur. Verum etiam dubitatione utens Micio, 20 hoc ut plenius fieri posset, persuadet Hegio, quod illae miserae alterum solatium calamitatis habere possent, nisi hic pollicentur. OMNES enim, quibus res minus secundae sunt, [magis sunt] nescio quo modo suspiciosi: omnia, quae fiunt, ad contumeliam suam fieri magis putant. 25 Quum minimum possunt, semper se credunt contemni. Ergo placabilius est, si ipse coram pollicearis et te purges.

ACTUS QUARTI SCAENA QUARTA.

Deliberantem quid faciat adulescens convenit anus puellae 30 eius, quam vitiavit. Ab ea comperit, quod cognoverit Aeschinum meretricem rapuisse, cum utique rapuerit fratri. Opinio est, quod sibi potius rapuerit. Deliberat ergo, quid agat, quod tanta suspicio de se inciderit, quod Sostrata puellae mater credat, sibi rapuisse Aeschinum meretricem, hoc, quod audivit ex anu 35 quadam.

V. 14. NE QUID DE FRATRE GARRULAE ILLI DICEREM: Convenit enim, ne aliquid dicerem de fratre illi mulieri garrulae, hoc est, verbosae et loquaci.

V. 15. NUNC: Deliberatio ipsa supponitur: NAM QUID DICAM AUT AGAM FRATRIS ESSE HANC? Haec non oportet indicari, ne fiant palam. AGE celari possit fortasse. Illud metuo

V. 5. Cicero pro P. Quinctio Cap. 18. §. 59.

an credant, quod fratri rapui, quippe cum egomet rapuerim, ego argentum solverim, ad me adducta domum sit. Repetit consilium, ut ad illas pergeret et se purgaret.

ACTUS QUARTI SCAENA QUINTA.

V. 1. ITA, UT DIXI, SOSTRATA, FACITO: Haec scaena nar- 5
rationem tenet, patrem inventum. Nam cum ingressus promississet mulieribus se facturum esse, Aeschinus ut vitiatam ducat uxorem, egreditur pater et viso filio errorem hunc componit, quod Aeschino adductus sit advocatus, ut illa puella cognato suo nuberet, ille duceret. Nescio esse quem vitiatorem, cui 10
dari eam oporteret, ut adolescentis animus perspici posset. Mox aperit veritatem et dicit, ut iam praepararet se Aeschinus ad uxorem ducendam. Deinde ipse, quod supra dixi, narrat.

V. 13. HABITANT HIC QUAEDAM MULIERES PAUPERCULAE. VIRGO CUM MATRE. HIC MEUS AMICUS, qui me adduxit, ILLI 15
GENERE EST PROXIMUS: HUIC LEGES COGUNT NUBERE HANC. De quo ille contra: Commentae sunt, hoc est, mentitae, ESSE EX ALIO VIRO NESCIU QUO PUERUM NATUM: NEQUE EUM NOMINAT. PRIOREM ESSE ILLUM, NON OPORTERE HUIC DARI. Deinde adu-
lescens omnia defendit, quo convitiator sit, quod hic eam po- 20
tius debeat ducere uxorem. Contra pater:

V. 36. QUAE RATIONE ISTUC? inquit, QUIS DESPONDIT? QUIS DEDIT? CUR DUXIT ALIENAM?: Huic respondet Aeschinus:

V. 38. AN SEDERE OPORTUIT DOMI VIRGINEM TAM GRAN-
DEM: Ut veniret nescio unde cognatus? Et quasi arguit patrem, 25
quod haec magis debuerit dicere. Contra ille stultum vocat filium, si quidem haec omnia contra illum, cui venerat advocatus. Deinde quasi aliena res ista sit, monet filium, ut discedat. Tunc ille lacrimis prodit amorem. Pater cum quae-
sisset, ille narrare cupiens petit, ut audiret. Tunc pater omnia 30
se scire dixit, obiurgat leviter, quod celaverit se.

V. 47. ITA VELIM ME PROMERENTEM AMES: Merito ames. Multi enim necessitate amant. Ac propterea indigne hoc est in se quod vult, ut pro merito se amet pater.

V. 51. IN QUA CIVITATE TANDEM TE ARBITRARE VIVERE?: 35
Honestae obiurgatio, ut et veniam det et tamen corrigat.

V. 58. QUOD QUIDEM IN TE FUT: Quantum in te fuit, perdidisti et illam et gnatum, quod tacuisti: quod tu prospexisti. Factum enim est vel fortuna vel eventu meo, quod rem curavi, et intercederem, te eam uxorem ducturum. At ille parum cre- 40
dens fidem poscit.

V. 74. SI FRATER AUT SODALIS ESSET, QUI MAGIS MOREM GERERET?: Hic ita lenis est pater, ut hoc nec frater nec sodalis ageret. Ita quem ad modum fratrem praetulit aut sodalem, cum frater fiducialiter agit, sodalis semper obtemperat. 45

V. 77. NE FORTE IMPRUDENS QUID FACIAM, QUOD NOLIT: SCIENS CAVEBO: Dabo operam, ne quod nolit pater faciam insciens, inspiciam et providebo.

ACTUS QUARTI SCAENA SEXTA.

5 V. 1. DEFESSUS SUM AMBULANDO: Haec scaena accusationem tenet, quod adulescens vitiaverit virginem et nunc meretricem rapuerit. Defenditur a patre. Huius exordium sumitur.

ACTUS QUARTI SCAENA SEPTUMA.

V. 3. FERO AD TE FLAGITIA BONI ADULESCENTIS CAPITALIA: 10 Capitalia crimina sunt, quae expresse poenam merentur. Deinde species criminis sic proponitur:

V. 7. HOC PECCATUM IN VIRGINEM EST CIVEM: Deinde quod puer natus sit. Primum in omnibus propositionis ad-sensus traditur. Exinde leve docetur esse, quod ille computat 15 crimen.

V. 15. SI NON IPSA RE TIBI ISTUC DOLET: SIMULARE CERTE EST HOMINIS: Si non re vera tibi dolet, debes saltem vel fingere.

V. 18. CETERUM PLACET TIBI FACTUM, MICIO?: Videris 20 scire curam male gestam et fecisti, ut vitiatam uxorem duceret. Interea tibi hoc factum complacet? Huic respondetur: Non mihi quidem placuit, si mutari possit, nunc tamen, quia non valeo mutare, necessario placet. Quippe cum vita hominum sic se habeat, quem ad modum est iactus tesserarum. Si enim il- 25 lud, quod opus est, non cadit, hoc iam consilii et artis est, corrigere quod miserit casus.

V. 29. MERETRIX ET MATER FAMILIAS UNA IN DOMO? Nescit enim, quod non Aeschino sit rapta meretrix, arbitratur ambas in domo futuras.

30 V. 34. RESTIM DUCTANS SALTABIS: Genus saliendo hoc tractum a Troianis, qui cum funem tenerent et equum introducerent, sic saltabant.

V. 41. UXOR SINE DOTE VENIET: Demea volens enumerare facta, concludit, quod uxor veniat domum sine dote, quod 35 intus sit meretrix, quod sumptuosa sit domus, quod adulescens luxu sit perditus, quod deliret senex, ut si velit ipsa servare salus, numquam possit familiam.

ACTUS QUINTI SCAENA PRIMA.

40 V. 1. EDEPOL, SYRISCE: Egreditur servus vinolentus, quod nomen ita pronuntiavit, ut ebrius, demonstrare curo.

V. 3. OMNIUM RERUM SATUR: Plenus omnium rerum.

V. 8. DIS QUIDEM ESSES, DEMA: Ut sit declinatio: hic dis, huius ditis.

ACTUS QUINTI SCAENA SECUNDA.

V. 1. HEUS, SYRE: ROGAT TE CTESIPHO, UT REDEAS: 5
Puer missus a Ctesiphone adolescente, ignorans patrem praesentem, revocat Syrum et dicit se missum a Ctesiphone, ut cognoscat pater intus esse filium, vehementer irascitur, intro ire cupiens tenetur a servo suo, sed impetu facto ingressus filium intus esse cognovit. 10

V. 8. EDEPOL COMISSATOREM HAUD SANE COMMODUM, PRAESERTIM CTESIPHONI: Commissatores dicuntur, qui post coenam veniunt ad lactitiam et ad voluptatem. Ergo nunc novum commissatorem Ctesiphoni misimus patrem, cuius rationem habeat.

V. 11. ATQUE EDORMISCAM HOC VILLI: Alicubi iaceam et 15
hoc vinum digeram dormiendo. Diminutive enim vinum villum dixit.

ACTUS QUINTI SCAENA TERTIA.

V. 1. PARATA A NOBIS SUNT, UT DIXI, SOSTRATA: Haec scaena controversiam tenet, pacta et conventa rata sint. Qui 20
adoptandum filium dedit, pactus est, ut ipsum curaret, quem in adoptionem dederat, suum tantum modo curans. Inventus alter filius apud eum, qui adoptaverat, cum meretrice redempta. Quaeritur, an, qui adoptaverat reus sit? Hic per praesentem statum responsio efficitur. Quia ille dixerat: *Cur recipis meum?* 25
respondetur: *Communia esse amicorum omnia*, alienum illum non esse, sed communem. Huius igitur accusationis exordium damnationis sumptum, postea quam comperit Demea, adolescentem in domo fratris esse.

V. 3. HEI MIHI! QUID FACIAM? QUID AGAM? QUID CLA- 30
MEM?: Defensionis illud exordium est.

V. 8. TANDEM REPRIME IRACUNDIAM ATQUE AD REM REDI: Propositio est criminis.

V. 10. DICTUM HOC INTER NOS FUT: EX TE ADEO EST ORTUM, NE TU CURARES MEUM, NEVE EGO TUUM? RESPONDE: 35
Haec propositio est legis. Crimen sic proponitur:

V. 13. CUR NUNC APUD TE POTAT? CUR RECIPIS MEUM? CUR EMIS AMICAM, MICIO?: Conclusio: *Quando ego tuum non curo, ne cura meum.*

V. 17. NON AEQUUM DICIS: Licet definitivus colligitur sta- 40
tus, argumentum tamen qualitatis est causam non esse iuxta haec, quae in pacta collocata sunt, propterea quia amicorum sunt universa communia.

V. 21. PRINCIPIO, SI ID TE MORDET, SUMPTUM FILII QUEM FACIUNT: Iam hic non ex pactione quaestio est, sed ex eo, quod corruptis nunc moribus vivit, quod bona consumit. Cui rei adfertur defensio: Quod de suo sumptus faciat. Quamquam hic intenditur illa quaestio: Semper in corruptis filiis consuetudo illa est, quae ametur. Etenim proposuit nutritorum consuetudinem ipsorum. Hoc purgatur ita, quod aetate ista faciant, et facile possit corrigere, cum ad maturitatem aetatis accesserit.

10 V. 35. MULTA IN HOMINE, DEMA, SIGNA INSUNT, EX QUIBUS CONIECTURA FACILE FIT: Quod facile adulescentes corrigi possunt, dixit inesse in eorum moribus indicia melioris disciplinae et probat ex consuetudine, quod sic exercet correctionem: Duo unam rem faciunt. Quod ille, qui adulescentulus
15 est, impune facit, ille cum grandior natu, crimen admittit. Hoc enim dixit:

V. 39. NON QUOD DISSIMILIS RES SIT, SED QUOD HIC, QUI FACIT: Orabat de moribus, quo facile corrigi possint, quae faciunt. Iam in loco verentur, iam intelligunt, quod iam liberum arbitrium habeant, quod facile reduci possint ad integram disciplinam. Huic incidit alia quaestio: Hodie quia in luxuria vivunt, quem ad modum correcti licet perditis malis moribus res suas diligenter administrabunt? Purgavit istud similiter consuetudine a proprio more senectutis, quod haec aetas magis
20 hoc vitium habeat, quod diligentiores faciat homines, ut res suas curent. Ergo etiam hoc illos aetas acuet.

V. 53. EXPORGE FRONTEM: In rugas enim contrahitur per iracundiam, cum laetitia fuerit, porrigitur et extenditur.

V. 55. DE NOCTE CENSEO: Tantum modo hoc age, ut
30 nocte dones, dum modo hodie praebeas hilaritatem.

ACTUS QUINTI SCAENA QUARTA.

V. 1. NUMQUAM ITA QUISQUAM TAM BENE SUBDUCTA RATIONE AD VITAM FUIT: Demea cum animadvertisset mores suos castitate dueros, integritate intolerandos laudem non mereri,
35 consuetudinem mutat, hoc doctus de se facere, propterea quoniam haec apud homines consuetudo est. Est ergo huic scaenae qualitas. An iuste faciat, quod mutet consuetudinem? Sumptis autem consuetudinibus rationis, quod nemo hominum ita subducta ratione et collecta vixit, ut non aliquid aut sua re aut
40 aetate muneretur, licet nunc sibi utendum. Si quidem in senectute iam decurso spatio dimittit vitam praeteritam, propterea quia nihil melius clementia et facilitate esse cognovit. Quippe cum frater Micio vixerit vitam in conviviis, ab omnibus laudaretur, omnium famam iustam honestatemque mereatur. Contra
45 hic saevus, tristis, agrestis, parvus, truculentus

et tenax esse dicatur, laborem suscepit, ut uxorem duceret, dotaverit liberos, laboraverit primum, ut patrimonium quaereret, aetatem tereret. Efficitur quasi duplex vita et comparatio, ita ut laudetur una, vituperetur altera et hoc non tantum ex vobis, ex iudicio populi. Est ergo quasi per thesin ista propositio, quod mala altera sit. Utrum ex iudicio populari mala sit illa, quae ignoscitur et labitur, ut merito hic et iuste consuetudinem vitae voluerit mutare.

V. 25. MAGNI PENDI POSTULO: Diligi et amari.

V. 26. NON POSTERIORES FERAM: Hoc est, non posterior habebor. 10

V. 27. DEERIT? ID MEA MINIME REFERT: Facile patrimonium quaeram, unde producam vitam.

ACTUS QUINTI SCAENA QUINTA.

V. 3. IAM NUNC HAEC TRIA PRIMUM ADDIDI PRAETER NATURAM: Expressit mores, non voluntates. Sed expresse bonitatem, quando et quid dixit, memorat et de se quid dixerit indicat, quid forte verum sit. 15

ACTUS QUINTI SCAENA SEXTA.

Memor personae suae laborat fidem facere, ut credi possit, quam bonus sit.

V. 6. ITA, UT TIBI SENSI, GETA: Ut tibi curae fuisse sensi dominum. Domino enim est optimus servus, si dominus est affabilis, hoc est, benignus et obtemperare propter bonitatem possit. 25

V. 10. PAULLATIM PLEBEM PRIMULUM FACIO MEAM: Praestando paullatim me multitudinem cogo fautorem.

ACTUS QUINTI SCAENA SEPTIMA.

V. 1. OCCIDUNT ME QUIDEM, DUM NIMIS SANCTAS NUPTIAS STUDENT FACERE: Erant mores, uti, cum nuptiae agerentur, symphonia canerent. Verum adulescens cupidus nuptiarum festinat et volens ducere uxorem contemnit illam religionem in nuptiis suis. 30

V. 4. HERCLE VERO ET ANIMO ET NATURA PATER: Quum animo pater Micio videbatur, qui adoptaverat, hic utrumque sibi vindicavit ET ANIMO ET NATURA. 35

V. 7. TIBICINA: ET HYMENAEUM: Est autem vox, quae in nuptiis dicebatur.

V. 13. IAM LEPIDUS VOCOR: Miratur senex sibi lepidi nomen imponi et memoria in se rediens, qua iusserat, ut maceria dirueretur, secum loquitur: FRATRI AEDES FIENT PERVIAE. 40

Sed rursus redit ad laudem sibi dictam: QUID MEA? EGO LEPIDUS INEO GRATIAM.

V. 16. IAM DINUMERET ILLE BABYLO VIGINTI MINAS: Baby-
lioni milites stulti dicebantur. Alii intelligunt Babylones divites
5 esse. Et hic sensus ille est ergo, ut Micio Babylo sit, qui vi-
ginti minas dedit pro meretrice, quae rapta est. Ego nunc
iam lepidus vocor, Micio licet viginti minas dederit, hoc
tantum accepit nomen: ego sine sumptu laudor.

V. 25. SIC SOLEO: Hic mentitur, consuetudinem sibi prae-
10 standi dicit.

ACTUS QUINTI SCAENA OCTAVA.

V. 1. FRATER? UBI IS EST?: Haec scaena deliberantis per-
sonam tenet. Deliberat enim Micio, an provecta aetate ducat
uxorem, ac primum videt dirui maceriam, quaerit causas. Re-
15 sponsio est: IUBET FRATER. Quamquam quidem intelligit, ipsum
Micionem dicere, ut quasi cum audisset cuius sit, sed missus
intelligi IUBET FRATER.

V. 2. ET ALIIS OMNIBUS: Hic initium est persuasionis.
Nam subiungit:

20 V. 3. QUAM MAXIME UNAM FACERE NOS HANC FAMILIAM:
COLERE ET ADIungere: Quod utique pertinet ad matrem puellae,
uti Micio ducat uxorem. Huic narratio supponitur: PRIMUM
HUIUS UXORIS EST MATER. Laudatur proba et modesta.
Ergo persuasione ei filius teneret, ac suum pater resumeret, et
25 adiecit illud: NATU GRAVIOR. PARERE HAEC IAM PER ANNOS NON
POTEST: NEC QUI EAM RESPICIAT QUISQUAM EST: SOLA EST. De-
inde ab ea persuasione: Tu voluptatem capies: hanc te
aequum est ducere, et te operam, ut fiat, dare. Hoc
adulescentem, ut et ipsum patrem cogat:

30 V. 11. SI TU SIS HOMO, HIC FACIAT: Si etiam cedas ad
id, quod cupio, continuo consentiat pater.

V. 13. FIERI ALITER NON POTEST: Pars utique deliberativa
est, an necesse sit.

V. 14. EGO NOVUS MARITUS: Repugno. Ab inhonesto ar-
35 gumentum ponitur: An turpe sit, uxorem dicere, etiam anum
ducere.

V. 21. ETSI HOC MIHI INEPTUM, ABSURDUM: Hic effectum
est, ut cogatur respondere uxorem ducturum.

V. 24. HEGIO EST HIS COGNATUS: Demea mutatis moribus
40 bonitatem suam poscit exprimere, multis multa donare efficit.
Nam cogit, ut Hegioni ager donetur. Et hic quasi deliberantis
est species. Nam primo ab honesto, cui donetur, etiam qui pro-
ximus sit mulieribus, qui nobis affinis, qui pauper sit.
Qua re adiungit: BENE NOS ALIQUID FACERE ILLI DECET. Denique,
45 inquit, unde fieri possit, ad manum est: AGELLI EST HIC SUB

URBE PAULLUM, QUOD LOCITAS FORAS. Deinde confundit a dictis eius, cui respondetur, quod vitium commune est senibus, quod nimium ad rem in senecta attentis sint. Ab inhonesto hoc celatur.

V. 35. SUO SIBI GLADIO HUNC IUGULO: Ipsum suo gladio interficio, quia ipse hoc dixit, unde nunc vincitur. 5

ACTUS QUINTI SCAENA NONA.

Rursus aliud praestaturus munus post Hegionem servo, vult Syrum etiam liberum. Implentur deliberativae partes. Quamquam meritis partes suas servus exsequitur, quod usque a pueris 10
ambos curaverit sedulo, docuerit, monuerit, quod bene praeceperit. Huic rei per irrisionem adiungitur etiam illud, quod obsonaverit, cum fide quod adduxerit scortum, convivium paraverit de die, quod hanc psalteriam hodie nunc emerit.

V. 12. DENIQUE HIC VULT FIERI: Ne videretur heredi in-15
videre, quod manu mittat servum. Denique vult filius fieri liberum servum. Qua re confirmata liber conficitur. Adiungitur aliud munus. Vult enim congeminare Demea benevolentiam, ut et uxor Syri libera fiat. Merito illud adiungitur, quod primam dedit nato puero mammam, quasi iam infantis nepotis gratia illa 20
accipiat libertatem. Adiungitur: Argentum accipito a me, quod quasi beatus propter nepotem etiam ipsam liberam faciat.

V. 23. SI TUUM OFFICIUM FACIES: Tunc omnia recte gesta videbuntur, si officium tuum compleas, et huic aliquid dones, ne iniqua libertas sit in paupertate illi, qui manu missus est. 25

V. 24. ISTOC VILIUS: Sine enim, ut istoc ne redeat. Ut Plautus:

Venire poteris intestinis vilis,

hoc est, absque intestinis.

V. 27. QUID ISTUC? QUAE RES TAM REPENTE MORES MUTAVIT MEOS?: Quaerit, cur suam subito consuetudinem mutaverit Demea. 30

V. 28. QUOD PROFLUVIUM?: Dicitur ultra naturalem mensuram alicuius rei abundantia.

V. 29. UT ID OSTENDEREM: Nunc iam ad declarationem 35
vitae sententiam, quod non recta vita est ea, quae ex bonitate et clementia largiendo laudem quaerit, sed illa melior, quae peccata reprehendit, non parcat criminibus et integritate illa, quae custos dicitur.

V. 33. QUIA NON IUSTA INIUSTA PRORSUS OMNIA, OBSEQUOR: 40
Nunc autem in haec omnia vobis vita mea invisita est, quia non aequaliter et iusta et iniusta obsequor.

V. 37. OBSECUNDARE IN LOCO: Ut oportuit, iudicis sententiam declaravit, dum adiecit IN LOCO, uti diversa quae faciat

V. 27. *Plautus in Curcul. Act. II. sc. 1. v. 28.*

reprehendens, corrigens etiam in loco obsecundet et faveat: quem ad modum hic conversatione mollior visus est Demea, qui durus antea videbatur, et Micio vix probabilis, qui videbatur tenere bonitatem. Denique assensus ab omnibus commodatus
 5 videtur rectori esse: TIBI, PATER, PERMITTIMUS: PLUS SCIS, QUID FACTO OPUS EST.

V. 40. IN ISTAC FINEM FACIAT: Optime monuit, ut haec venia detur praeterito delicto: etiam de futuro terrere videtur, ut in his meretricibus finem luxuriandi faciat. Denique ita lau-
 10 datus est: ISTUC RECTE, quod et veniam tribuisti et admonuisti, ne peccet amplius, ISTUC RECTE videtur. Tamen quasi quaedam amissione praeteritorum et reprehensio, ut cetera illa quae persuaserit recta non esse videantur, vel in manu misso servo Syro, vel in libertatem data muliere vel in munere Hegionem tradi
 15 vel in suasionem, ut ipse uxorem duceret, ut hoc consilium, quod nunc dictum est, IN ISTAC FINEM FACIAT, solum Micio laudasse videatur, dixit: ISTUC RECTE, tamquam superiora non recte.

EXPLICIT COMMENT. IN ADELPHOS.

TERENTI HECYRA.

ACTA LUDIS MEGALENSIB. SEX. IUL. CAESARE CN. CORNELIO DOLABELLA AEDI. CURULIB. NON EST PERACTA. MODOS FECIT FLACCUS CLAUDI. TIBHS PARIB. TOTA GRAECA APOLLODORU FACTA EST. ACTA PRIMO SINE PROLOGO. DATA SECUNDO CN. OCTAVIO T. MANLIO COSS. RELATA EST L. AEMILIO PAULO LUDIS FUNERALIB. NON EST PLACITA. TERTIO RELATA EST Q. FULVIO L. MARCIO AEDILIB. CURULIB. EGIT L. AMBIVIVS TURPIO. PLACUIT.

P E R S O N A E.

PHILOTIS meretrix.

SYRA anus.

PARMENO servos.

LACHES senex.

SOSTRATA matrona.

PHIDIPPUS senex.

PAMPHILUS adulescens.

MYRRHINA matrona.

SOSIA servos.

BACCHIS meretrix.

C. SULPICI APOLLINARIS PERIOCHA IN HECYRAM.

Uxorem duxit Pamphilus Philumenam,
Cui quondam ignorans virgini vitium obtulit:
Cuiusque per vim quem detraxit anulum,
Dederat amicae Bacchidi meretriculae.
Dein profectus in Imbrum est: nuptam haud adtigat. 5
Hanc mater utero gravidam, ne id sciat socrus,
Ut aegram ad se transfert: revenit Pamphilus:
Deprehendit partum: celat: uxorem tamen
Recipere non volt. Pater incusat Bacchidis
Amorem. Dum se purgat Bacchis, anulum 10
Mater vitiatæ forte agnoscit Myrrhina:
Uxorem recipit Pamphilus cum filio.

AELI DONATI ARGUMENTUM IN HECYRAM TERENTI.

PROL. I. V I. HECYRA EST HUIC NOMEN FABULAE: HAEC CUM DATA EST: Haec fabula Apollodori dicitur esse Graeca. Nam et ipsa et Phormio ab eodem dicuntur esse translatae, cum reliquae quattuor sint Menandri comici. Hecyra autem dicitur ideo, quia per socrus et soceros in ea aguntur multa. Nam et *ἑκυρὸς* 5 et *ἑκυρὰ* soceri nomen socrusque significant. Est autem mixta motoriiis actibus ac statariis, multumque sententiarum et figurarum continet in toto stilo. Unde cum delectet plurimum, non minus utilitatis adfert spectatoribus. Atque in hac primae partes sunt Lachetis, secundae Pamphili, tertiae Phidippi, quartae 10 Parmenonis: ac deinceps aliarum personarum, quae his adiunctae sunt. Divisa est autem, ut ceterae, quinque actibus legitimis, quos in subditis distinguemus. In hac prologus est et multiplex et rhetoricus nimis, propterea quod saepe exclusa haec comoedia diligentissima defensione indigebat. Atque in hac protasis 15 turbulenta est, epitasis mollior, lenis catastrophe. Acta sane est ludis Megalensibus, Sexto Iulio, C. Rabirio aedilibus curulibus. Egitque L. Ambivius. Modulatus est eam Flaccus Claudii tibiis paribus. Tota Graeca est, factaque et edita quinto loco, Cn. Octavio, T. Manlio coss. Cantica et diverbia 20 summo in hac favore suscepta sunt. *Προτατικὰ* in hac *πρόσωπα*, id est, personae extra argumentum duae sunt, Philotidis et Syrae. In tota comoedia hoc agitur, ut res novae fiant, nec tamen abhorreant a consuetudine. Inducuntur enim benevolae socrus, verecunda nurus, lenissimus in uxorem maritus et item deditus 25 matri suae, meretrix bona.

Vitiatam in tenebris ante nuptias, cui anulum extorserat, meretricem amans dum ignorat Pamphilus, duxit uxorem gravidam

V. 1. HECYRA EST HUIC NO- V. 12. *actibus domesticis* ed. pr.,
MEN FABULAE: HAEC CUM DA- non Venet.
TA EST add. ed. pr. Venet. 1485. V. 19. Volgo: *Claudius. facta et*
dicitur esse edd. pr. Venet. Volgo: *edita* edd. pr. Venet.
esse dicitur. V. 21. *προτατικὰ* in hac *πρόσωπα*

V. 4. *comici* om. edd. pr. Venet. om. ed. pr. Ed. Veneta habet: *προ-*
V. 11. *et deinceps* edd. pr. Venet. *τατικὰ πρόσωπα*, om. verbis in hac.

ex compressu suo. Quam peregre profectus, quom reliquisset domi, rediens parientem offendit furtim et apud matrem suam. Qua re commotus, dum repudium invitis parentibus, et causam repudii nescientibus parat, per meretricem, apud quam anulus in-

5 ventus est, cognoscit tandem et a se vitiatam uxorem et ex se natum filium. Primus actus colloquium continet meretricis Philotidis ac lenae Syrae inter se primum, deinde cum Parmenone, ut per harum personas, quae *πρωταγωνισται* dicuntur, argumentum spectator discat. Secundi actus tenor in hoc est:

10 Immeritam uxorem, veluti malam socrum, accusat Laches, et convenit Phidippum de eadem causa. Statim post quorum colloquium conquestio inducitur Sostratae, quod falsum crimen invidiosumque sustineat. Tertio actui haec adscribuntur: Conquestio Pamphili peregre redeuntis de amore suo circa uxorem. Partitudo

15 Philuminae. Sostratae verba super aegritudinem nurus, quam morbo credit afflictam. Fletus Pamphili errantis, quom putat non ex se filium natum esse. Colloquium Parmenonis cum pueris a navi venientibus, ut mox loquatur cum ipso Pamphilo, a quo in arcem mittitur. Item Lachetis Phidippique et Pamphili verba

20 de reconcilianda illi coniuge, et eorum invicem litigiosa dissensio. Quartum actum haec complent: Perturbatio Myrrhinae ex interventu mariti, et eiusdem cum eo nimis callida ac muliebris astutiae disceptatio. Sostratae, Pamphili Lachetisque colloquium. Inclamatio patris et sóceri adversum Pamphilum uxorem recusantem.

25 tem. Conventio meretricis promittentis se ius iurandum matronis exhibituram de non admissio ad se Pamphilo. In quinto actu Bacchidis narratio de intus gestis et colloquium cum Parmenone inducitur, quem nuntium mittit ad Pamphilum: Pamphilique ad ultimum actio gratiarum apud ipsam Bacchidem. Docet autem

30 Varro neque in hac fabula neque in aliis esse mirandum, quod actus impares scaenarum paginarumque sint numero, quom haec distributio in rerum descriptione, non in numero versuum constituta sit, non apud Latinos modo, verum etiam apud Graecos ipsos.

V. 5. *et a se vitiatam* edd. pr. Venet. Volgo: *ita a se vitiatam*.

V. 25. *Conventionem* edd. pr. Venet.

V. 9. *spectator discat* edd. pr. Venet. Volgo: *spectator addiscat*.

V. 27. *de nuptiis gestis* edd. pr. Venet.

V. 20. *invicem* edd. pr. Venet. Volgo: *ab invicem*.

V. 32. *attributio* ed. Venet., non ed. pr.

TERENTI HECYRA.

PROLOGUS.

Hecyra ést huic nomen fábulæ: hæc quóm data est Nová, novom intervénit vitium et cálamitas,

V. 1. 3. *Hecyra ést huic nomen fábulæ: hæc cúm data est Nova, ei novum intervénit vitium et cálamitas.*

V. 1. HECYRA EST HUIC NOMEN FABULAE: A nomine coepit, ut incognitam probaret et ideo spectandam. *¶* HECYRA EST HUIC NOMEN FABULAE: Nominativo casu figuravit, quom in usu sit, ut dativo dicamus: quamvis praesto sint exempla, quibus veteres per omnes fere casus hoc genus locutionis enuntiabant. *¶* HECYRA EST HUIC NOMEN FABULAE: Hæc primo data est sine prologo, ludis Megalensibus, quos Sex. Iulius et Cornelius Dolabella ediderunt, sed occupato populo studio funambuli displicuit. Postea data est ludis funebribus L. Aemilii Pauli, quos fecerunt Q. Fabius Maximus et Cornelius Africanus. Tunc quoque non 10 peracta est per studium populi circa gladiatores. Tertio ad postremum introducta Q. Fulvio L. Marcio aedilibus virtute actoris L. Ambivii Turpionis est commendata. *¶* HECYRA EST HUIC NOMEN FABULAE: Totus hic prologus subtilem conquestionem continet ob hoc, ne aperte populum neglectae fabulae 15 reum faciat et facile revocet in favorem. *¶* HAEC QUUM DATA EST NOVA: Ita dicitur: *Data est fabula*, ut *data est coena*, *datum est prandium*. Et *edidit a dato* descendit. *¶* HAEC QUUM DATA EST NOVA, NOVUM INTERVENIT VITIUM: Sic et Homerus:

20

Κεῖσο μέγας μεγαλωστί ληλασμένος ἵπποσυνάων.

Et dari dicitur fabula, cum agitur, stare, cum placet. *¶* HAEC QUUM DATA EST NOVA, NOVUM INTERVENIT VITIUM: Σύλληψις prima. Deest enim huic, et est figura παρονομασία NOVA NOVUM.

25

V. 2. VITIUM ET CALAMITAS: Bene secundum augures. VITIUM est enim, si tonet tantum, VITIUM ET CALAMITAS, si

V. 19. *Homerus Odys. lib. XXIV. v. 40.*

Ut néque spectari néque cognosci pótuerit:
 Ita pópulus studio stúpidus in funámbulo
 Animum óccuparat. Núnce haec plane est pró nova: 5
 Et is qui scripsit hanc, ob eam rem nóluit
 Iterúm referre, ut iterum posset véndere.
 Aliás cognostis éius, quaeso hanc nóscite.

tonet et grandinet simul et etiam fulminet. *¶* VITIUM ET CALAMITAS: VITIUM translatum est ab augurio, et vitio creati dicuntur consules. CALAMITAS παρὰ τὴν καλάνην dicitur, elades, quia clamatur, ut aliud sit grandinis culmum frangentis, 5 aliud furti aut doli mali. Sic Probus.

V. 3. UT NEQUE SPECTARI: Vitium, quod non spectata est, calamitas, quod non cognita. *¶* UT NEQUE SPECTARI NEQUE COGNOSCI: Mira defensio: si quidem non iudicio comoedia exacta est, si spectari cognoscique non potuerit, placitura scilicet, si audiretur. *¶* UT NEQUE SPECTARI NEQUE COGNOSCI: Ideo 10 theatrum, ideo spectatores, ideo actores, quia maior pars in gestu est, quam in verbis. *¶* COGNOSCI: Vel probari vel sciri, an Hecyra sciri dicatur, quae scita sit nomine?

V. 4. ITA POPULUS STUDIO STUPIDUS: A derivatione causae. 15 Non quia mala, inquit, exclusa est, sed quia populus funambuli admiratione obstupuit, quod infra de gladiatoribus dicet ad commutationem causae inducendam. *¶* ITA POPULUS STUDIO STUPIDUS: Hic excusatur et populus, qui neque iudicavit de fabula neque tamen stulte erravit. STUPIDUS pro stu- 20 pens, ut:

Timidisque supervenit Aegle.

V. 5. PRO NOVA: Recte. Iam enim non est nova.

V. 6. ET IS, QUI SCRIPSIT HANC, OB EAM REM: Id est, ob eam causam: quasi dicat, non iterum acta est sine causa. 25 Cur ergo non post funambulorum relata est, ubi ille cessarat? in quo maluit avarum poetam populo inducere, quam suo operi diffidentem.

V. 7. ITERUM REFERRE: Supervacuum est ITERUM. *¶* UT POSSET ITERUM VENDERE: Aliis scilicet ludis. Hoc, ut diximus, 30 ad laudem fabulae refertur, postquam tantum fiduciae poetae dedit.

V. 8. ALIAS COGNOSTIS EIUS, QUAESO HANC NOSCITE: Mira illi favorem petit ex aliis, quae spectatori notae sunt. *¶* EIUS: Poetae. Quasi haec omnino non nota sit. At in Andria, quae omnium prima est, aliter: ait enim:

35 *Ut pernoscatis et quid spei sit reliquum:
 Posthac quas faciet etc.*

V. 20. ut] Virgilius Eclog. VI. v. 20.

V. 34. in Andria prol. v. 24 sq.

ALTER PROLOGUS.

Orator ad vos vénio ornatu prólogi:
 Sinite éxorator sim: eódem ut iure utí senem
 Liceát, quo iure sum úsus adulescéntior:

V. 1. ORATOR AD VOS VENIO CUM ORNATU PROLOGI: SINITE:
 Magna arte hic prologus scriptus est et nimis oratorie. Nam
 totiens expulsa fabula quo modo honeste revocari potuit in pro-
 scaenium, nisi primo ipsa impudentia pro fiducia proferretur?
 et deinde actor peritissimus ipse Ambivius probaret et 5
 poetam et comoediam, cuius auctoritas elucet ex verbis? Cum
 deinde subtiliter novo poetae a vetusto et magnae auctoritatis
 Caecilio peteretur exemplum, favor expeteretur ingeniosissime?
 Nam quod rudi Terentio contigit, accidisse memoratur veteri
 Caecilio, quod huic semel, illi saepe, quod huic in aliis 10
 nunquam, hoc illi fere in omnibus: quod huic praeter Hecy-
 ram et actae et probatae sunt ceterae, illi partim exactae, par-
 timque vix probatae. Itaque his omnibus argumentis id actum
 est, ut neque desperandum sit de Terentio, quod expulsus est,
 ut nihilo minus illi tantum attribuendum sit, ut aut par Cae- 15
 cilio magno tunc poetae aut ultro melior etiam esse possit.
 Hic autem L. Ambivius histrio fuit actor comoediarum. § ORA-
 TOR AD VOS VENIO: Oratorem audire oportere ius gen-
 tium est: oratorem non licet iniuriam pati. Ideo ergo ne
 expellatur, non se prologum, sed oratorem nominat. 20
 Plautus:

Impius, here, te: oratorem verberas.

V. 2. EODEM UT IURE UTI SENEM LICEAT: Ut:

Me liceat casus miserari insontis amici.

§ SINITE EXORATOR UT SIM: Orator est, dum rogat, exora-
 tor, cum impetraverit. Ita illud dicentis, hoc iam effectus 25
 significationem habet. Et orator est, cui causa defendenda
 mandatur.

V. 3. QUO IURE SUM USUS ADOLESCENTIOR: Tamquam aliud
 agens refert exempla, quibus ostendat turpe non esse Te-
 rentio, exclusam esse unam illius fabulam, cum multorum poe- 30
 tarum multae exactae sint, et in his Caecilii, cuius illo tem-
 pore magna auctoritas fuit. § ADOLESCENTIOR: Haec comparatio
 minus a positivo sonat et vim diminutivam exprimit, ut:

Iam senior, sed cruda deo viridisque senectus.

V. 21. *Plautus Poenul. Act. I. sc. 2. v. 171.*

V. 23. *ut] Virgilius Aen. lib. V. v. 350.**

V. 33. *ut] Virgilius Aen. lib. VI. v. 304.*

Novas qui exactas féci ut inveteráscerent,
 Ne cúm poeta scríptura evanéscheret: 5
 In hís, quas primum Caécili didici novas,
 Partim sum earum exáctus, partim víx steti.
 Quia sciébam dubiam fórtunam esse scaénicam,
 Spe incérta certum míhi laborem sústuli:
 Easdem ágere coepi, ut áb eodem alias díscerem 10
 Novas, studiose, ne illum ab studio abdúcerem.
 Perféci ut spectaréntur: ubi sunt cógnitae,

V. 8. *Quia sciebam dubiam fortunam esse scaenicam.*

V. 4. NOVAS QUI EXACTAS FECI UT INVETERASCKERENT: Σύλληψις. Et INVETERASCKERENT, agerentur denuo, quia nondum acta est, nova dicitur fabula. *¶* INVETERASCKERENT: In consuetudinem venirent, spectarentur, amarentur. 5 *¶* EXACTAS: Expulsas.

V. 5. NE CUM POETA SCRIPTURA EVANESCKERET: Causa facti honestior est non se poetae unius, sed ipsius poematis causa laborare.

V. 6. IN HIS, QUAS PRIMUM CAECILII DIDICI NOVAS: A si- 10 mili argumentum, quod fit per comparisonem artificiosam et oratoriam rerum ac personarum.

V. 7. PARTIM SUM EARUM EXACTUS, PARTIM VIX STETI: Vide, plus esse in exemplo, siquidem partim exactae sunt Caecilii fabulae, partim vix admissae, cum una 15 Hecyra exclusa sit. Et est sensus: Aut displicui, inquit, aut aliquibus vix placui. *¶* PARTIM SUM EARUM EXACTUS: Pro in aliis [aut timidis]. Et simul splendida locutio est. PARTIM adverbium est. Et proprie locutus est. Nam fabulae aut agi dicuntur aut stare.

V. 8. QUIA SCIEBAM DUBIAM FORTUNAM: Non igitur poetae 20 culpa, sed casus est. Nam ideo ad fortunam eventum rettulit.

V. 9. SPE INCERTA CERTUM MIHI LABOREM SUSTULI: Sententiose et verum. Nam ubi certa spes est, nihil opus est labore certo ac vehementi. *¶* SPE INCERTA: Pro spei 25 incertae, an deest in? *¶* INCERTA CERTUM: Honesta figura, quae dicitur ἀντίθεσις.

V. 10. EASDEM: Exactas. *¶* COEPI: Difficultatem facti et molimen ostendit. *¶* AB EODEM: Caecilio scilicet.

V. 11. NOVAS STUDIOSE, NE ILLUM AB STUDIO: Παρόμοιον. 30 *¶* NE ILLUM AB STUDIO ABDUCEREM: Iterum causa honestatis.

V. 12. PERFECI UT SPECTARENTUR: Attende, quantum pondus habeat, quod non FECI dixit, sed potius PERFECI, ut molem difficultatis ostenderet.

Placitaé sunt: ita poétam restitui in locum,
 Prope iam remotum iniúria adversárium
 Ab stúdio atque ab labóre atque arte música. 15
 Quod sí scripturam sprévissem in praeséntia,
 Et in déterrendo vóluissem operam súmere,
 Ut in ótio esset pótius, quam in negótio:
 Detérruissem fácale, ne alias scríberet.
 Nunc quíd petam mea caússa aequo animo adténdite. 20
 Hecyram ad vos refero, quam mihi per siléntium
 Numquam ágere licitam est, ita eam oppressit calamitas:

V. 15. *Ab stúdio, atque ab labóre, atque arte ab música.*

V. 16. *Quod sí scriptorem sprévissem in praeséntia.*

V. 13. PLACITAE SUNT: Nota participium sine verbo. § ITA POETAM RESTITUI IN LOCUM: Mire non Caeciliū, sed poe-
 tam, ut hoc generaliter populo praestitisse, non uni homini videatur.

*V. 12. UBI SUNT COGNITAE, PLACITAE SUNT: Elegans pro-
 missio et hanc placitū, si cognoscatur. Et est coniectura
 a futuro tempore.

*V. 13. RESTITUI IN LOCUM: Quia remotum et exclusum
 dixit.

V. 14. PROPE IAM REMMOTUM: Geminavit *M* secundum
 antiquos, qui omnes in verbis liquidas duplicabant. 10

V. 15. AB STUDIO ATQUE AB LABORE: Bene ostendit se
 populo profuisse, Caeciliū poetam ad laborem revocando.
 § ATQUE ARTE MUSICA: AB autem in tertio commode subau-
 diendum est, ut:

*Hic portas alii effodiunt, hic alta theatri
 Fundamenta locant alii immanesque columnas
 Rupibus excidunt, scaenis decora alta futuris.* 15

V. 16. IN PRAESENTIA: Statim, ut a populo eiiciebatur.

V. 18. UT IN OTIO ESSET POTIUS QUAM IN NEGOTIO: Ex
 ipsis rerum nominibus ostendit facilitatem deterrendi. 20

V. 20. NUNC QUID PETAM MEA CAUSA: Bene PETAM et
 MEA CAUSA, quasi orator. § MEA CAUSA AEQUO ANIMO ADTEN-
 DITE: Commendatio personae levis per aliam personam gravem
 secundum praecepta in rhetoricis.

V. 21. HECYRAM AD VOS REFERO: A causa principium 25
 narrationis inducitur. § HECYRAM AD VOS REFERO: Principium
 a principali quaestione an cognita sit et an spectanda sit. § QUAM
 MIHI: A persona dicentis.

V. 22. ITA EAM OPPRESSIT CALAMITAS: Hoc succedit pro
 illo, quod est a persona adversariorum. Simul ad for- 30

V. 15. ut] *Virgilius Aen. lib. I. v. 431 sqq.*

Eam calamitatem vóstra intellegéntia
 Sedábit, si erit adiútrix nostrae indústriae.
 Quom primum eam agere coépi, pugilum glória, 25
 Funámbuli eodem accéssit exspectátio,
 Comitúm conventus, strépitus, clamor múlierum
 Fecére, ut ante témpus exirém foras.

V. 26. *Funámbuli eodem accédens exspectátio.*

tunam rettulit culpam populi. Non enim dixit, quod praesto erat. *¶* ITA EAM OPPRESSIT CALAMITAS: EAM CALAMITATEM: CALAMITATEM repetiit, ne nos fabulam illum dicere putaremus.

V. 23. VESTRA INTELLIGENTIA SEDABIT: A iudicum person5 sona.

V. 24. NOSTRAE INDUSTRIAE: Rursus a sua. Et bene περίφρασει usus est, ne diceret: *Vos nobis.*

V. 25. CUM PRIMUM EAM AGERE COEPI: Iam hinc narratio subtilis inducitur, et ut non laedat populum et ut defendat 10 poetam. *¶* PUGILUM GLORIA: Περίφρασις ἀντὶ τοῦ pugiles, sed gloriosi, ut minus turpe sit, antelatos eos esse. Sicut Virgilius:

*Vastis cum viribus effert
 Ora Dares, magnoque virum se murmure tollit,
 15 Solus qui Paridem etc.*

¶ PUGILUM GLORIA: FUNAMBULI [EODEM] ACCESSIT EXSPECTATIO: Narratio cur exclusa sit. Haec enim non poetae culpa de-
 iecta est nec iudicio populi. Et ideo nunc admittenda est.

¶ PUGILUM GLORIA: FUNAMBULI [EODEM] ACCESSIT EXSPECTATIO: 20 Πολυλογία PUGILUM GLORIA: FUNAMBULI ACCESSIT [EODEM] EXSPECTATIO: COMITUM CONVENTUS.

V. 26. EXSPECTATIO: Desiderium, ut Virgilius:
Exspectate venis.

¶ FUNAMBULI EODEM ACCESSIT EXSPECTATIO: Duplex causa ad 25 unam exclusionem adhibetur.

V. 27. COMITUM CONVENTUS: Utrum eos comites dicit, qui sunt pugilum assectatores, an servos, qui dominos sequuntur, an studium certantium, diversis faventium.

¶ CLAMOR MULIERUM: Bene MULIERUM. Non enim timet eas, 30 quibus suffragari vel refragari non licet in theatro.

V. 28. UT ANTE TEMPUS EXIREM FORAS: Τῷ ἔξουθενισμῷ, ne gravem passus videatur iniuriam.

*V. 25. PUGILUM GLORIA: Pugil dictus est a pugna, et pugna a pugno. Veteres namque ante usum ferri et ar-

V. 12. *Virgilius Aen.* lib. V. v. 368 sqq.

V. 22. *Virgilius Aen.* lib. II. v. 283.

Vetere in nova coepi úti consuetúdine,
 In éxperiundo ut éssem: refero denuo. 30
 Primo áctu placeo: quom intérea rumór venit
 Datum íri gladiatóres, populus cónvolat:
 Tumúltuantur, clámant, pugnant dé loco.
 Ego intérea meum non pótui tutarí locum.
 Nunc túrba non est: ótium et siléntium est. 35
 Agéndi tempus míbi datum est: vobis datur
 Potéstas condecorándi ludos scaénicos.

morum pugnis et calcibus et morsibus corporumque luctatione certabant.

V. 29. VETERE IN NOVA: Ἀντίθετον primum. § VETERE IN NOVA COEPI UTI CONSUECUDINE: Nisi novam comoediam intellexeris, non erit apta sententia. Nam et supra dixit: 5
Nunc haec plane est pro nova. An a Terentio NOVA ideo dictum est, quia numquam alias exclusus est? Et bene VETERE, ut ostendat turpe non esse, quod et aliis poetis saepe contigerit.

V. 30. REFERO DENUO: Aut RE abundat aut DENUO. 10

V. 31. PRIMO ACTU PLACEO: Rationabiliter dixit PRIMO, quia quinque sunt actus partes fabulae. § PLACEO: PLACEO dixit pro eo, quod est, fabula placet aut Terentius. Et mire: non diu, inquit, pependit iudicium, sed statim placui, ut, quod sequitur, non iudicio, sed perturbatione 15 factum sit. § CUM INTEREA RUMOR VENIT DATUM IRI GLADIATORES: Hoc abhorret a nostra consuetudine: verum tamen apud antiquos gladiatores in theatro spectabantur.

V. 32. DATUM IRI: DATUM IRI dixit, ut fabulam commendet, ut et omnia spectatori et populo dicantur. 20

V. 34. NON POTUI TUTARI LOCUM: Facete repetit LOCUM.

V. 35. NUNC TURBA NON EST? Ἀντιπόδοις ἀντὶ τοῦ TUMULTUANTUR. TURBA id est θόρυβος. § NUNC TURBA NON EST, OTIUM ET SILENTIUM EST: Turbam rettulit ad id, quod supra dixit: POPULUS CONVOLAT: TUMULTUANTUR: OTIUM ad illud, 25 quod PUGNANT DE LOCO, SILENTIUM ad illud, quod dixit: CLAMOR MULIERUM. § OTIUM: Πρὸς τὸ PUGNANT. § SILENTIUM: Πρὸς τὸ CLAMANT. § NUNC TURBA NULLA EST: OTIUM ET SILENTIUM EST: Quae adhortatio per enumerationem ad tempus est. 30

V. 36. MIHI DATUM EST: Ab aedilibus scilicet. § VOBIS DATUR POTESTAS CONDECORANDI LUDOS SCAENICOS: Quasi et ali- quid agat populus, cum spectet.

Nolite sinere pér vos artem músicam
 Recidere ad paucos: fácite, ut vostra auctóritas
 Meae auctóritati faútrix adiutríxque sit: 40
 Si númquam avare prétium statui artí meae,
 Et eum ésse quaestum in ánimum induxi máximum,
 Quam máxime servíre vóstris cónmodis:
 Sinite ímpetrare mé, qui in tutelám meam
 Studiúm suum et se in vóstram commísit fidem: 45
 Ne eum cícumventum iníque iniqui inrídeant.
 Mea caússa caussam accípíte, et date siléntium,

V. 38. NOLITE SINERE PER VOS: Σχῆμα διαβολῆς, ὁποροῦν ἐπίκλησις. Ἰ ARTEM MUSICAM: Oratorie, quasi non Terentii causa agatur, sed artis musicae.

V. 40. MEAE AUCTORITATI: Quia iam senex est. Ἰ MEAE AUCTORITATI FAUTRIX ADIUTRIXQUE SIT: Qua Terentium probo. Et est figura ἀναλογία. Vult autem se esse eius auctoritatis, ut et populo placere iam debeat, qui ipsi placet.

V. 41. SI NUMQUAM AVARE: Commendatio ab ante actis, id est, a personae adtributis. Ἰ SI NUMQUAM AVARE: A meritis defensoris argumentum ad laudem fabulae. Ἰ SI NUMQUAM AVARE: Per haec verba Terentius vult demonstrare, quam gravis auctor sit, qui suas comoedias probet. Sic Horatius:

15 *Ea quum reprehendere coner,
 Quae gravis Aesopus, quae doctus Roscius egit.*

V. 42. ET EUM ESSE QUAESTUM, IN ANIMUM INDUXI: Modo non NUMQUAM subauditur, sed si, ut sit: ET SI EUM ESSE ETC. Ἰ ET EUM ESSE QUAESTUM IN ANIMUM INDUXI:

V. 43. VESTRIS COMMODIS: Plus dixit COMMODIS, quam si 20 diceret voluptatibus.

*V. 42. QUAESTUM MAXIMUM QUAM MAXIME: INIQUE INIQUI: Παρόμοιον.

V. 44. SINITE IMPETRARE ME, QUI IN TUTELAM MEAM: Ordo est: SINITE IMPETRARE ME, NE EUM CIRCUMVENTUM INIQUE INI- 25 QUI IRRIDEANT, QUI IN TUTELAM MEAM STUDIUM SUUM, ET SE IN VESTRAM COMMISIT FIDEM.

V. 47. MEA CAUSA: Quasi orator causam dixit. Ἰ MEA CAUSA CAUSAM HANC ACCIPITE: Hoc oratorie. Sic enim fit, cum persona pro persona ad commendationem affertur. Ἰ ET DATE 30 SILENTIUM: Quasi fabulae ac poetae. Ἰ MEA CAUSA CAUSAM: Παρονομασία.

V. 13. Horatius in Epistolis lib. II. ep. I. v. 81.

Ut lúbeat scribere áliis, mihique ut díscere
Novás expediat, pósthac pretio emptás meo.

V. 48. *Ut lúbeat scribere álias, mihique ut díscere.*

V. 48. UT LIBEAT SCRIBERE ALIIS: Oratorie ἀπὸ τῆς ἰσό-
τητος. * Ἰ MIHIQUE UT DISCERE NOVAS EXPEDIAT: Proprie DI-
SCERE. Docet enim poeta, discit scaenicus.

V. 49. NOVAS EXPEDIAT POSTHAC: Ab utili argumentatio
est. Et bene, UT EXPEDIAT, tamquam facturus sit, et si non 5
expedierit, dum quaestum maximum servire populo putat. Ἰ PRE-
TIO EMPTAS MEO: Aestimatione a me facta, quantum aediles da-
rent: et proinde me periclitante, si abiecta fabula a me pretium,
quod poetae numeraverint, repetant. Ergo MEO a me facto, a me
statuto. Nam quo modo alibi dixit: *Postquam aediles emerunt?* 10
Et bene, ut sequatur populus iudicium eius, qui aestimare vere
fabulas potuerit. Ἰ PRETIO EMPTAS MEO: Ut quidam volunt,
periculo.

ACTUS PRIMI SCAENA PRIMA.

PHILOTIS. SYRA.

PHIL. Per pól quam paucos réperias meretricibus
Fidélis eveníre amatorés, Syra:

Vel hic Pámphilus inrábat quotiens BÁCchidi,

V. 1. 2. *Per pól quam paucis réperias merètrícibus
Fidélis evenísse amatorés, Syra.*

V. 1. PER POL QUAM PAUCOS REPERIAS MERETRICIBUS FIDELIS: Novo genere hic utraque προτατικὰ πρόσωπα inducuntur. Nam et Philotis et Syra non pertinent ad argumentum fabulae. Hoc autem maluit Terentius, quam aut per prologum narraret argumentum aut θιὸν ἀπὸ μηχανῆς induceret loqui. *¶* PER POL QUAM PAUCOS REPERIAS: Haec persona Terentii more extrinsecus assumitur, ut sit per quam argumenti obscuritatem spectator effugiat. *¶* PER POL QUAM PAUCOS: Animadvertendum est in hac fabula, Terentium bonam meretricem inducturum, ne id contra morem videatur facere, etiam aliam meretricem non malam inducere, ut id exemplis fiat tritius et usu veri simile. *¶* PER POL QUAM PAUCOS: Ordo est: POL PER QUAM PAUCOS REPERIAS. Nam PER POL non est Latinum, sed κατὰ τμήσιν PERQUAM, id est, nimis. *¶* QUAM PAUCOS: Quidam non PAUCOS, sed PAUCIS legunt. Sic enim Apollodorus ἀλπαίχπας τῆς τοῦ ἰονῆς θηρατικῆς παγγυμναστικῆς * *¶* REPERIAS: Aptum verbum ad raritatem. Et ideo non dixit *pauci sunt*, sed PAUCOS REPERIAS, si quos quaeras. Non autem reperitur, nisi quod quaeritur, non quaeritur, nisi quod praesto non sit.

20 V. 2. FIDELIS: Huius modi sententias rhetores διαβολὰς vocant. Et mire non esse, sed EVENIRE dixit, ut non rationis, sed casus sit, id, quod rarissimum est. *¶* FIDELIS: Fidi in maximis, fideles in minoribus negotiis.

V. 3. VEL HIC PAMPHILUS: Transitus a generali sententia
25 ad specialem. *¶* VEL: Nunc veluti: alias coniunctio distinctiva

Quam sáncte, ut quivis fáciie posset crédere,
 Numquam illa viva dúcturum uxórém domum: 5
 Hem, dúxit. SY. Ergo própterea te sédulo
 Et móneo et hortor, né cuiusquam mísereat,
 Quin spólies, mutiles, láceres, quemquem nácta sis.
 PH. Utín eximium néminem habeam? SY. Néminem:

V. 5. *Numquam illa viva uxórem ducturúm domum.*

V. 7. *né te cuiusquam mísereat.*

est, alias correptionem significat, ut apud Ciceronem: *Vel optima Messanae, notissima quiden certe.* Virgilius:

Carmina vel caelo possunt deducere lunam.

Aut VEL ut modo. *I* IURABAT QUOTIES BACCHIDI, QUAM SANCTE: Tria sunt, quod iurabat et quotiens et quam sancte. Quod to-5
 tum de more amatorum et meretricum dixit, quae iure iurando teneant, quos lege non possunt.

V. 4. UT QUIVIS: Non modo Bacchis, quae amica erat.

V. 5. NUMQUAM ILLA VIVA DUCTURUM UXOREM: Παρένθεσις. 10
 Id est, iurans a primo IURABAT.

V. 6. IURABAT NUMQUAM ILLA VIVA UXOREM DUCTURUM: EM DUXIT: Pronuntia, ut mirantem ostendas. *I* ERGO PROPTEREA: Modo ERGO affectum exprimit reprehendentis, tarde sibi consentientem, sic Virgilius:

Ergo age, care pater, cervici imponere nostrae. 15

I PROPTEREA TE SEDULO: SEDULO instanter et ex animo vel sine dolo. *I* EN DUXIT: EN adverbium demonstrantis est, ut: *En alter.*

V. 7. ET MONEO ET HORTOR: Monemus consilio, hortamur impulsu. *I* NE CUIUSQUAM MISEREAT: Deest te. 20

V. 8. QUIN SPOLIES, MUTILES, LACERES: QUIN pro quo minus. Et magna persuasio est ad malefaciendum. *I* SPOLIES: Spoliare est non minimam partem auferre. Mutilare aliquid detrahare, sine quo res esse non possit. Lacerare autem, cum omnino non habeas, quod imminuas. *I* MUTILES: 25
 Imminuas, unde mutili dicti sunt boves aut capri sine cornibus. Nam male qui a *mulcta* putant dici. Et inde *Mulciber* Vulcanus, quod sit mutilatus ac debilis: id est, claudus. Nam proprie *Mulciber* dictus est, quod omnia mulceat, id est, molliat ac vincat. 30

V. 9. UTIN EXIMIUM NEMINEM HABEAM: UTIN pro ut ne. Ἀπόστροφος. Et perseverat in ἀλληγορία. Nam *eximia* pecora

V. 1. *apud Ciceronem Accusat.* lib. IV. cap. 2. §. 3.

V. 2. *Virgilius Eclog* VIII. v. 69.

V. 14. *Virgilius Aen.* lib. II. v. 707.

- Nam nemo illorum quisquam scito ad te venit, 10
 Quin ita paret sese, abs te ut blanditiis suis,
 Quam minumo pretio suam voluptatem expleat.
 Hiscine tu, amabo, non contra insidiabere?
 PH. Tamen pol eandem iniuriumst esse omnibus.
 SY. Iniurium autem est ulcisci adversarios? 15
 Aut qua via te captent illi, eadem ipsos capi.

V. 10. *Nam nemo quisquam illorum scito ad te venit.*

V. 16. *Aut qua via captent te illi, eadem ipsos capi.*

dicuntur, quae a grege excepta sunt ad usus dominorum suorum, ut uberius pascantur. Sed proprie eximii sunt porci maiores, qui ad sacrificandum excepti liberius pascuntur. Etenim boves, qui ad hoc electi sunt, egregii dicuntur: et oves
 5 *lectae*, ut Virgilius:

Mactant lectas de more bidentes.

Ita et porci eximii. § UTIN EXIMIUM: Deest, censes, ut sit: *Censes ut eximium neminem habeam?* vel certe mones.

§ UTIN EXIMIUM: Ita EXIMIUM separatum ex omnibus. Proprie
 10 *eximius porcus* est exemptus a grege atque signatus macula aut nota. § HABEAM: Deest censes aut vis aut mones.

V. 10. NAM NEMO QUISQUAM: Παρέλκον tertium. Nam abundat QUISQUAM. § SCITO AD TE VENIT: Bene additum est SCITO, et moraliter et acutius pronuntiandum. Est enim verbum
 15 illorum, qui familiares corrigunt.

V. 11. QUIN ITA PARET: Hoc verbum PARET adversum munificos et segnes sumitur. Ut alibi: *Itane te parasti, ut spes nulla reliqua in te siet tibi.* § ABS TE: Pro ex te.

V. 12. SUAM VOLUPTATEM EXPLEAT: Bene EXPLEAT, quod
 20 contrarium meretrici est amatorem voluptate satiari.

V. 13. HISCINE: Ερώτησις, id est talibus. Et vide si pulchra meretrix puella est. § INSIDIABERE: Insidiari malum est, sed contra insidiari iustum est.

V. 14. TAMEN POL EANDEM ESSE OMNIBUS INIURIUM EST:
 25 Idem aliter et vehementius intulit. Nam peius est eandem esse omnibus, quam nullum excipere. § INIURIUM: Iniquum. INIURIUM autem indignantis modo significatio est, et vim adverbii habet.

V. 15. ULCISCI ADVERSARIOS: De more ADVERSARIOS multo
 30 nato nomine posuit. Durum enim fuerat, si amatores diceret.

V. 16. QUA TE VIA CAPTENT ILLI: Qui te captant saepe, tu eos vel semel cape.

V. 5. *Virgilius Aen. lib. IV. v. 57.*

Eheú me miseram, cúr non aut istaéc mihi
Aetás et forma est aút tibi haec senténtia?

V. 17. EHEU ME MISERAM: Bene, quia non suasit, sed affectum doloris expressit. Intelligitur enim ex vultu eius non eam persuasisse, quod voluit. *Ἰ* EHEU ME MISERAM, CUR NON AUT ISTAEC MIHI AETAS ET FORMA EST: *Ἐπαθῶς* ait, quod reliquum est, quia quod volebat, persuadere non potuit. Et bene *ἰ* ISTHAEC AETAS ET FORMA, quia utrumque non habet. Et mire e contrario descripta est deformitas lenae et formam et voluntatem malam gerentis.

V. 18. AUT TIBI HAEC SENTENTIA: *Δεικτικῶς*, simulque ostendit secundum *γνωστικῶς* difficile deformem reperiri *ἰ* bonum.

ACTUS PRIMI SCAENA SECUNDA.

PARMENO. PHILOTIS. SYRA.

PA. Senéx si quaeret mé, modo isse dícito
Ad pórtum, percontátum adventum Pámphili.
Audín quid dicam, Scírte? Si quaerét me, uti

V. 1. SENEX SI QUAEERAT ME, MODO ISSE DICITO AD PORTUM: Hoc servus dixit in scaenam de proscaenio respiciens. *¶* SENEX SI QUAEERAT: Duae coniecturae sunt in hac scaena, an verae sint nuptiae, et an veri simile sit abstinere potuisse adolescentem a virgine sibi nuptum tradita. *¶* SENEX SI QUAEERAT ME: Magis expressit consuetudinem dicendo SENEX, quam si diceret: *Dominus maior*. *¶* SENEX SI QUAEERAT ME: Ut ex verbis 5 suis tam meretrix, quam lena descripta est, ita et Parmeno ipse, qualis sit, ostenditur ex sua sibi locutione. Exeundi autem causa de argumento sumitur, quia Pamphilus absens est et expectatur in dies eius adventus.

V. 2. PERCONTATUM ADVENTUM PAMPHILI: Honestam causam dixit, id est, Pamphili adventum. Et PERCUNCTATUM et PERCONTATUM scribitur: sed PERCONTATUM a conto dicitur, quo nautae utuntur ad exploranda loca navibus opportuna: si vero PERCUNCTATUM, ab eo, quod a cunctis perquiratur, dicitur.

*V. 1. SENEX SI QUAEERAT ME, MODO ISSE DICITO AD PORTUM: Haec omnia submissa et veloci pronuntiatione efferenda sunt. Hoc enim desiderant huius modi verba, utpote et servi et festinantis.

V. 3. AUDIN QUID DICAM, SCIRTE?: AUDIS modo sentis, intelligis; ut Virgilius:

20 *Progeniem sed enim Troiano a sanguine duci
Audierat.*

Item alibi:

Neque audit currus habenas.

¶ AUDIN QUID DICAM: AUDIS modo pro advertis. *¶* SCIRTE: 25 *Κωφὸν πρόσωπον* inducitur. *¶* AUDIN QUID DICAM, SCIRTE?: Convenit nomen servo puero *παρὰ τὸ σκιρτᾶν*, quod est gestire et ludere.

V. 22. *Virgilius Aen.* lib. I. v. 23.

V. 25. *Virgilius Georg.* lib. I. v. 514.

Tam dicas: si non quaeret, nullus dixeris:

Alias ut uti possim causa hac integra.

5

Set videon ego Philótium? Unde haec advenit?

Philótis, salve multum. PH. O salve, Pármeno.

SY. Salvé mecastor, Pármeno. PAR. Et tu edepól, Syra.

Dic mi, úbi, Philotis, te oblectasti tám diu?

PH. Minime équidem me oblectávi, quae cum milite 10
Corínthum hinc sum profecta inhumaníssumo:

V. 9. *Philótis, dic mi ubi te oblectasti tám diu?*

V. 4. NULLUS: Pro non.

V. 5. ALIAS UT UTI POSSIM: Inter ALIAS et *alia* hoc interest, quod ALIAS alio tempore significat, *alia* aliter aut per alia.
J INTEGRA: Non dicta.

V. 6. SET VIDEON EGO PHILOTION: Mire inventa est causa 5
narrandi ideo, quia peregre venit meretrix, alioquin, si Athenis
esset, omnia sciret. J SET VIDEON EGO PHILOTION: Sic solent
dubitare advenientibus ipsis, quos post multum temporis inter-
vallum vident. J UNDE HAEC ADVENIT?: Cum quodam contemptu
eius HAEC dicit Parmeno.

10

V. 7. SALVE MECASTOR, PARMENO: Olim salutantes adde-
bant ius iurandum, ut hoc sedulo facere viderentur. J ME: Aut
adiectio est et abundat, aut positum est pro *μὰ* syllaba, ut
Graeci *μὰ τὸν Ἀπόλλωνα* dicunt. J ET TU EDEPOL, SYRA: Ir-
risit ad CASTOR addendo EDEPOL. Et quod illa PARMENO, ille 15
hic addidit SYRA. J SYRA: SURA veteres legerunt, V pro Y
ponentes, ut *Musia*, *Suria*.

V. 9. UBI, PHILOTIS, TE OBLECTASTI: Vide licentiam, su-
pra PHILOTION, hic PHILOTIS dixit. J OBLECTASTI TAM DIU:
Facete dictum meretrici, non: *Ubi fuisti?* sed: UBI TE OB-20
LECTASTI?

V. 10. MINIME ME EQUIDEM OBLECTAVI: ME acutius profe-
rendum est, et respondet *πρὸς τὸ TE*.

V. 11. CORINTHUM HINC SUM PROFECTA: Tò HINC magnum
ostendit dolorem habere Philotion, quod relictis Athenis Corinthi 25
habitaverit. J CUM MILITE CORINTHUM HINC SUM PROFECTA IN-
HUMANISSIMO: Multa dixit: et MILITE et HINC et INHUMANISSIMO.
J INHUMANISSIMO: Quid potuit de milite dici, nisi in superlativo?
namque omnis miles inhumanus, hic vero inhumanissimus.
J CORINTHUM HINC SUM PROFECTA: Haec argumenta sunt, an se 30
oblectare potuerit, a persona, quia miles inhumanissimus,
a loco, quod hinc profecta, a tempore, quod biennium,
a re, id est, ab iniuria, quam tulit.

Biennium ibi perpétuum misera illum tuli.

PAR. Edepól te desidérium Athenarum árbitor,

Philótium, cepísse saepe et té tuum

Consílium contempsísse. PH. Non dicí potest,

15

Quam cúpida eram huc redeúndi, abeundi a mílite,

Vosque hic videndi, antíqua ut consuetúdine

Agitárem inter vos líbere convívium.

Nam illic haúd licebat nísi praeфинitó loqui,

V. 19. *Nam illi haút licebat.*

V. 12. BIENNIUM IBI PERPETUUM: Ut continuationem sui casus ostenderet, PERPETUUM dixit. *¶ MISERA*: Muliebris interpositio τὸ MISERA. *¶ ILLUM TULI*: Non cum illo fui, sed TULI, adeo non me oblectavi.

5 V. 13. DESIDERIUM ATHENARUM: Quod Corinthum profecta es. *¶ ATHENARUM ARBITROR*: Quod dixit HINC ante * ποδοικῆν Athenarum, et ἀμφιβολία TE DESIDERIUM CEPISSE. *¶ EDEPOL TE DESIDERIUM ATHENARUM ARBITROR CEPISSE SAEPE*: Quod cum milite inhumanissimo.

10 V. 15. CONSILIUM CONTEMPSISSE: Poenituisse esse profectam.

V. 16. HUC REDEUNDI: Iterum a loco. *¶ ABEUNDI A MILITE*: A persona.

V. 17. VOSQUE HIC VIDENDI: A re.

15 *V. 16. REDEUNDI, ABEUNDI VOSQUE HIC VIDENDI: Oratione unam rem in tria divisit: HUC REDEUNDI, ABEUNDI A MILITE, VOSQUE HIC VIDENDI, ut diceret: Huc veniendi.

V. 19. NISI PRAEFINITO LOQUI: A tempore. Hic ostendit, quid dixerit supra: TULI, et quid sit agitare convivium
20 libere.

*V. 18. AGITAREM INTER VOS LIBERE CONVIVIIUM: Inter agere et agitare hoc interest, quod agere est aliquid vel necessarium facere, agitare voluptarium. Ergo AGITAREM exercerem.

25 *V. 19. NAM ILLIC HAUD LICEBAT NISI PRAEFINITO LOQUI: Legitur et ILLI, ut sit circumflexus accentus et significet illic, ut:

Illi mea tristitia facta.

Et absolutum est. *¶ PRAEFINITO*: Deest tempore aut quid
30 tale. *¶ NISI PRAEFINITO LOQUI*, ILLI QUAE PLACERENT: Duo dixit, et PRAEFINITO et QUAE ILLI PLACERENT, ut neque quantum velles neque quod velles diceres.

V. 27. ut] *Virgilius Aen. lib. II. v. 548.*

Quae illi placerent. PAR. Haúd opinor cómmode 20
Finém statuisse orátioní mílitem.

PH. Set quid hoc negoti est? Módo quae narravít mihi
Hic íntus Bacchis? Quód ego numquam crédidi
Fore, ut ille hac viva pósset animum indúcere
Uxórem habere. PAR. Habére autem? PH. Eho tu, an
nón habet? 25

PAR. Habét: set firmæ hae véreor ut sint núp̄tiae.

PH. Ita dí deaeque fáxint, si in rem est BÁCCHIDIS:

V. 26. *set firmæ hæc véreor ut sint núp̄tiae.*

V. 20. HAUD OPINOR COMMUNE: COMMUNE pro blande et bene, ut: *Nunquam tam dices commune.*

V. 21. FINEM STATUISSE ORATIONI MILITEM: Argute MILITEM, quia quasi inimicus sit orationi, quae in pace plurimum potest. 5

V. 22. SET QUID HOC NEGOTII EST? MODO QUAE NARRAVIT: Hic ad argumentum nunc descendit. In Phormione: *Sed quid tu es tristis?* praelatis scilicet allocutionibus et separatarum et permistarum personarum, ne ieiune ad argumentum veniens non agere fabulam, sed narrare videretur. ¶ QUID HOC NEGOTII 10
EST?: Bene addidit NEGOTII, ut augeret invidiam facti. Nam potuit dicere: *Quid hoc est?* Sed, ut diximus, ad invidiam et magnitudinem rei NEGOTII dixit. ¶ QUAE NARRAVIT MIHI: QUAE qualia scilicet et quanta. ¶ MODO QUAE NARRAVIT MIHI: QUAE legendum est, ut sit qualia et quanta, et hoc ἐν ὑπο- 15
κρίσει.

V. 23. QUOD EGO NUMQUAM CREDIDI: Hoc totum cum invidia pronuntiandum ex animo meretricis, quae facinus indignum nuptias putat.

V. 24. UT ILLE HAC VIVA POSSET: Mire ostendit ex eis-20
dem verbis eandem hanc esse, quam supra dixit: *Numquam illa viva uxorem ducturum.* ¶ POSSET ANIMUM INDUCERE: Quasi in rem duram et immanem.

V. 25. HABERE AUTEM?: Ostendit pronuntiatione, quod prope est, ut non habeat. 25

V. 26. SET FIRMAE HAE VEREOR UT SINT NUPTIAE: Bene pro persona servi, qui vult dominum uxorium esse magis quam amatorem Bacchidis. ¶ UT: Ne non. ¶ SET FIRMAE HAE VEREOR: Animadvertite Terentium in nuptiis hoc dictum servare, utrum firmas an infirmas dicat nuptias. 30

V. 27. SI IN REM EST BACCHIDIS: Bene additum: SI IN REM EST BACCHIDIS, ut ostenderet se non malignitatis, sed

V. 2. *ut] infra v. 33.*

Set quí istuc credam ita ésse? Dic mihi, Pármeno.

PAR. Non ést opus proláto: hoc percontárier

Desiste. PH. Nempe ea caússa, ut ne id fiát palam. 30

Ita mé di amabunt, haúd propterea té rogo,

Ut hoc próferam, set ut tácita mecum gaúdeam.

PAR. Numquám tam dices cónmode, ut tergúm meum

Tuam ín fidem conmíttam. PH. Ah noli, Pármeno:

Quasi tú non multo mális narrare hóc mihi, 35

benevolentiae causa talia vota suscipere. *§* IN REM: Pro utilitate: *ab re* contra utilitatem.

V. 28. SET QUI ISTUC CREDAM?: Id est, nuptias esse infirmas. *§* SET QUI ISTUC CREDAM ITA ESSE? DIC MIHI,

5 PARMENO: Superiore voto excusavit crimen curiositatis: iam videtur porpter Bacchidem audire velle.

V. 29. NON EST OPUS PROLATO: HOC PERCUNCTARIER DESISTE: Vide quam convenienter poeta, cum id agat, ut narrantem Parmenonem inducat, tamen multis diverticulis morales facticias internectat. *§* NON EST OPUS PROLATO: HOC PERCUNCTARIER DESISTE: Incerta distinctio, utrum PROLATO HOC AN HOC PERCUNCTARIER.

V. 31. ITA ME DI BENE AMABUNT: Pro ament, ut:

Donec regina sacerdos

15 *Marte gravis geminam partu dabit Ilia prolem.*

V. 32. UT HOC PROFERAM: Prodam, Bacchidi scilicet vel cuilibet. *§* MECUM GAUDEAM: MECUM intra me. Virgilius:

Haec secum.

20 V. 33. NUMQUAM TAM DICES COMMODE: Haec pronuntiatio eius modi esse debet, ut ex ea appareat prope delinitum Parmenonem vix se posse continere quin narret. *§* NUMQUAM DICES TAM COMMODE: Quasi ex parte labefactus est. Sic enim loquitur.

25 V. 34. AH NOLI, PARMENO: Artificiose se fingit audire nolle, ut tacitura credatur, si audierit: quia curiositas est signum loquacitatis. Sic Horatius:

Percontatorem fugito. Nam garrulus idem est.

V. 35. QUASI TU NON MULTO MALIS: Deest: *Ita dicis*, ut sit: *Ita dicis quasi*. Et nunc Philotis non est instantior hac calliditate, ut magis servum ad dicendum provocet. *§* QUASI TU NON MULTO MALIS NARRARE HOC MIHI: Ἐλλειψις. Deest enim: *Ita gravaris dicere*, aut: *Ita negas te esse locuturum*.

V. 13. *ut] Virgilius Aen. lib. I. v. 273.*

V. 18. *Virgilius Aen. lib. I. v. 41.*

V. 27. *Horatius Epist. lib. I. ep. 18. v. 69.*

Quam ego quæ percontor scire. PAR. Vera hæc prædicat,
Et illud mihi vitiumst maximum. Si mihi fidem
Das té taciturnam, dicam. PH. Ad ingenium redis:
Fidem do, loquere. PAR. Ausculta. PH. Istic sum. PAR.

Hanc Bæchidem

Amabat, ut cum maxime tum Pàmphilus, 40
Quom pater, uxorem ut ducat, orare occipit:
Et hæc communia omnium quæ sunt patrum,
Sesé senem esse dicere: illum autem unicum:

V. 43. *Seném sese esse dicere, illum autem esse unicum.*

V. 37. ET ILLUD VITIUM MIHI EST MAXIMUM: Servile vitium est tacere non posse. ¶ VERA HÆC PRAEDICAT ET ILLUD MIHI VITIUM: Hæc lentius apud sese, illud clare, SI MIHI FIDEM DAS. Etiam alia se habere vitia exceptione significat, in hoc quod dicit: ILLUD MIHI VITIUM EST MAXIMUM. ¶ SI MIHI FIDEM DAS: 5 Animadverte his dilationibus etiam spectatorem suspendi, quo libentius audiat. ¶ SI MIHI FIDEM DAS: Fideliter pro des.

V. 38. AD INGENIUM REDIS: Quia a se discesserat, si taceret. Cicero: *Redit ad se.*

V. 39. HANC BACCHIDEM AMABAT, UT CUM MAXIME: Eius 10 modi est hæc tota narratio, ut defensionem adolescentis continere videatur, quod meretricem amicam necessitate coactus deseruerit. Mire igitur unde quaestio est, inde coepit: AMABAT, inquit, BACCHIDEM. Sic et in secundo Virgilius, an fortiores Graeci Troianis: 15

Fracti bello, inquit, fatisque repulsi

Ductores Danaum.

V. 40. BACCHIDEM AMABAT: Ordo et sensus hic est: Hanc Bacchidem tum amabat Pàmphilus, ut cum maxime amabat, cum pater uxorem, ut ducat, orare occi- 20 pit. Et ut positum pro *quem ad modum*. Et MAXIME bis numero subauditur. Et CUMMAXIME una pars orationis est, aut CUM MAXIME pro nimis.

V. 41. CUM PATER: CUM modo adverbium est temporis pro quando. ¶ ORARE OCCIPIT: Maxima necessitas est, ut 25 oret pater.

V. 42. ET HÆC COMMUNIA OMNIUM: Quid si iniustum est, quod orabatur? Ostendit iustum et frequentatum, quod dicebat pater.

V. 43. SE SENEM ESSE DICERE: Omnem causam adolescen- 30 tis senex amputavit pro suo senili commodo rogans. Potuisset

V. 9. *Cicero divin. in Q. Caecilium cap. 17. §. 57.*

V. 14. *in secundo Virgilius] Aeneidos v. 13.*

Praesídium velle sé senectutí suae:

Ille sé primo negáre. Set postquam ácrius

45

Pater instat, fecit ánimi ut incertús foret,

Pudórin anne amóri obsequeretúr magis.

Tundéndo atque odio déniqúe effecít senex:

Despóndit ei gnatam huíus vicini próxumi.

V. 45. *Ille primo se negare.*

enim adolescens dicere: Quam pro me curam geris, hanc precor pro me deponas. *¶* SENEM ESSE DICERE: Illud posset agere amator contra utilitatem suam, sed ne poterat filius contra utilitatem patris. Ergo ut cogeret pater, suam causam

5 interponebat.

V. 44. PRAESIDIUM VELLE SE: PRAESIDIUM SENECTUTIS subolem et successorem dicit.

V. 45. SED POSTQUAM PATER ACRIUS INSTAT: Tria dixit et ACRIUS et PATER et INSTAT.

10 V. 47. PUDORI ANNE AMORI: *Ἀνακόλουθον*. Non enim praeposito *utrum*, intulit ANNE.

*V. 45. ILLE PRIMO SE NEGARE: *Utrum deest ducere an negare sc. nuptias?* *¶* SED POSTQUAM ACRIUS PATER INSTAT: Postquam, inquit, pater acrius instat, non compulsus

15 est Pamphilus, sed tantum deliberavit.

*V. 46. PATER INSTAT: Maior vis est, cum pater instat, quam cum rogat.

*V. 47. PUDORI ANNE AMORI OBSEQUERETUR MAGIS: Sic ostendit in utramque partem, ut in animo honesti adolescentis

20 pudor amorem nihilo minus vincere debuisset. *¶* PUDORIN ANNE AMORI: Latens excusationis ratio explicata est. *¶* PUDORI: Patris scilicet. *¶* AMORI: Meretricis.

V. 48. TUNDENDO ATQUE ODIO: *Tundere* est saepius idem repetere, translatio a fabrorum malleo. *¶* ODIO: Assiduitate. Attendenda est difficultas unius cuiusque verbi. *¶* TUNDENDO ATQUE ODIO DENIQUE EFFECIT: DENIQUE temporis longitudinem significat, ut efficimus, quod cum magno conatu et molimine facimus vixque per nos finem accipit. *¶* TUNDENDO ATQUE ODIO DENIQUE EFFECIT SENEX: Mire interposuit moras ad

30 postremum confessurus uxorem ductam. Primo, inquit, negavit: post deliberavit: ad postremum duxit. Non, inquit, ipse, sed effecit hoc senex. Ita mutatione personae totam voluntatem adolescentis absolvit. *¶* DENIQUE EFFECIT: Oratorie tempus apposuit. Nam hoc significat DENIQUE. *¶* ODIO: Hoc est instantia.

V. 49. DESPONDIT EI GNATAM: Vide non hic dici: Duxit uxorem Pamphilus, sed totum ad patrem referri.

Usque illud visum est Pámphilo neutiquám grave, 50
 Donéc iam in ipsis núptiis, postquám videt
 Parátas: nec moram úllam, quin ducát, dari:
 Ibi démum ita aegre túlit, ut ipsam BÁCchidem,
 Si adésset, credo ibi eius commiserésceret.
 Ubicúmque datum erat spátium solitúdinis, 55
 Ut cónloqui mecum úna posset: Pármeno,
 Períi, quid ego egi? in quód me coniecí malum?
 Non pótero hoc ferre, Pármeno: períi miser.

V. 50. *ne utiquam.*

V. 58. *Non pótero ferre hoc.*

V. 50. NEUTIQUEAM: Non nimis.

V. 51. DONEC IAM IN IPSIS NUPTIIS: Nota locutionem sensu magis, quam verbis manifestam. *¶* DONEC IAM IN IPSIS NUPTIIS: Deest: *Positus constitutusve ita doluit et aegre tulit.* Aut repetere debemus sic: In ipsis, inquam, nuptiis. *¶* DONEC IAM IN IPSIS NUPTIIS: In mentione nuptiarum effervescit animus amatoris.

V. 52. NEC MORAM ULLAM QUIN DUCAT DARI: Ubi nec aliquam dieculam vel dilationem videt ad nuptias. *¶* QUIN: Quo minus. 10

V. 53. IBI DEMUM: Denique, postremo. Et mire additum est IBI, quia male pendebat: IN IPSIS NUPTIIS. Et sic est, quasi dixisset: In ipsis, inquam, nuptiis. *¶* DEMUM ITA AEGRE TULIT, UT IPSAM BACCHIDEM, SI ADESSET, CREDO IBI EIUS COMMISERESCERET: Hoc ὑπερβολικῶς, ut Vir-15 gilius:

Vel Priamo miseranda manus.

¶ UT IPSAM BACCHIDEM: Quae nunc accusatrix est. Et est argumentum ab animo. *¶* AEGRE TULIT: Idem Vir-20 gilius:

Quis talia fando,

*Myrmidonum Dolopumve aut duri miles Ulyssei,
 Temperet a lacrumis?*

V. 54. CREDO IBI: IBI pro TUM.

V. 56. UT COLLOQUI POSSET UNA MECUM: Παρέλκον ter-25 tium. Et argumentum a persona, quod ait: MECUM.

V. 58. PARMENO: Argumentum a dictis, quod ait: PARMENO, PERI. *¶* PARMENO: Moraliter et antonomastice nomen repetit. Et significanter fecit non addendo dicebat et in μμη-

V. 15. *Virgilius Aen. lib. XI. v. 259.*

V. 19. *Virgilius Aen. lib. II. v. 6.*

PH. At té di deaeque pérduint cum istoc odió, Laches.

PAR. Ut ad paúca redeam, uxórem deducít domum. 60
Nocte illa prima víginem non ádtigit:

Quae cónsecutast nóx eam, nihiló magis.

PH. Quid aís? cum virgine úna adulescens cúbuerit

Plus pótus, sese illa ábstinere ut pótuerit?

V. 59. *At té di deaeque cùm tuo istoc odió, Laches.*

τιχὸν a διγνηματιχῶ transeundo. Et mire interposuit nomen, ut affectum doloris ostenderet. Sic Virgilius:

Anna, fatebor enim.

¶ PARMENO, PERII MISER: Ἐν ἧθει repetit nomen.

V. 59. AT TE' DI DEAEQUE: Obtinuit et persuasit servus.

5 Nam iam meretrix seni irascitur, non Pamphilo. ¶ CUM
ODIO: Cum instantia ac molestia.

V. 60. UT AD PAUCA REDEAM: Tamquam multa sint, quae de Pamphili amore dici possint. ¶ UT AD PAUCA REDEAM: Praeceptum oratorium in longa narratione pro veritatis inquisitione.

10 Reddit enim auditorem acriorem, quem spes finis recipit fatigatum. ¶ UXOREM DEDUCIT DOMUM: Uxor dicitur vel ab ungen-
dis postibus et figenda lana, id est, quod cum puellae nubarent, maritorum postes ungebant ibique lanam figebant, vel quod lotos maritos ipsae ungebant: cuius rei testis Ennius:

15 *Exin Tarquinium bona femina lavit et unxit.*

V. 61. NOCTE ILLA PRIMA: Pronuntiandum acutius ILLA PRIMA, quasi dicat: plena desiderii, plena cupiditatis. Similiter addidit VIRGINEM, et expresse: NON ATTIGIT NOCTE ILLA PRIMA: quasi dicat, plena amoris et plena dulce-

20 dinis, ut mirum sit, quod infertur, non tactam virginem. Et hic argumentum est, quanta fecerit Pamphilus erga amicam suam. ¶ VIRGINEM NON ADTIGIT: VIRGINEM ἐμπαοίς est, quamvis non amatam, virginem tamen. Et non dixit: Non amplexus est, sed: *Ne adtigit quidem.*

25 V. 62. QUAE CONSECUTA EST NOX EAM: Primam noctem scilicet. ¶ NIHILO MAGIS: Quasi in nihilo possit esse magis aut minus. Et NIHILO MAGIS asseverationis est.

V. 63. QUID AIS? CUM VIRGINE UNA: Invenitur quasi interiectio UNA, id est, simul uno loco. ¶ CUM VIRGINE: A per-
30 sona. ¶ UNA: A loco. ¶ ADOLESCENS: A persona. ¶ CUBUERIT: Ab habitu et occasione.

V. 64. PLUS POTUS: Ab impulsione et accidentibus.

*V. 63. CUM VIRGINE UNA ADOLESCENS CUBUERIT: Argu-
35 menta in coniecturam necessario posita, quibus Terentius ex

V. 2. *Virgilius Aen. lib. IV. v. 20.*

Non véri simile dícis: nec verum árbitor. 65

PAR. Credo íta videri tíbi: nam nemo ad té venit,
Nisi cúpiens tui: ille invítus illam dúxerat.

PH. Quid deínde fit? PAR. Díebus sane paúculis
Post Pámphilus me sólum seducít foras:

Narrátque ut virgo ab se íntegra etiam túm siet: 70
Seque ánte, quam eam uxórem duxissét domum,

V. 65. *neque verum árbitor.*

utraque parte disputans, τὸ ἀντίθαινον purgat, ne quis [illum
stulte haec posuisse iudicaret. Hoc enim tarde credit meretrix
argumentis, ne a Parmenone vincatur. Hinc est, quod ait Ho-
ratiuss:

Vincere Caecilius gravitate, Terentius arte. 5

V. 65. NON VERI SIMILE DICIS: Ἀὔξησις perversa. Prius
est enim verum, deinde veri simile. Sed ideo sic dixit,
quia est saepe non veri simile, verum tamen, ut: Decios
pro alieno commodo mori voluisse. § NON VERI SIMILE
DICIS: Hoc iam plus est, tantum cum amasse Bacchidem, quan- 10
tum non possit credi.

V. 66. CREDO ITA VIDERI TIBI: NAM NEMO VENIT AD TE:
Magno compendio usus est non ostendens, cur hoc falsum sit,
quod putet meretrix, sed cur hoc putet. Ita ex eius persona
totum refellitur, quod obicit. 15

V. 67. ILLE INVITUS: INVITUS dicendo quasi admonet ite-
rum iterumque, ut Virgilius:

Italiam non sponte sequor.

V. 68. QUID DEINDE FIET?: Interponitur persona ad exi-
tum festinans, ut alibi: *Quam metui quorsum evaderes.* § DIE- 20
BUS SANE PAUCIS: Hic exitus est.

V. 69. POST PAMPHILUS ME SOLUM SEDUCIT FORAS: Ne
testis quisquam et arbiter secretorum interveniat. § ME SOLUM
SEDUCIT FORAS: Familiaris in servo iactantia de dominorum fa-
miliaritate. Simul quia decens est, ut per eum quid gestum sit 25
spectatores sciant.

V. 70. NARRATQUE, UT VIRGO AB SE: Hoc est illud, quod
supra dixerat: *Nocte illa prima virginem non attigit.*

V. 71. SEQUE ANTE, QUAM EAM UXOREM DUXISSET: Bonus
color purgationis. Diceretur enim: Qua re si illam odio 30
habebat, ducebat uxorem?

V. 5. *Horatius Ep. lib. II. ep. I. v. 59.*

V. 17. *Virgilius Aen. lib. IV. v. 361.*

V. 20. *alibi] cf. Andr. Act. I. sc. I. v. 10 sq.*

Sperásse, eas toleráre posse nuptias.

Set quám decrerim mé non posse díntius

Habére, eam ludíbrio haberi, Pármeno,

Quin íntegram itidem réddam, ut accepi áb suis, 75

Neque honéstum mihi, neque útile ipsi vírgini est.

PAR. Pium ac pudicum ingénium narras Pámphili.

PH. Hoc égo proferre, incónmodum mi esse árbitror:

Reddí patri autem, cui tu nil dicás viti,

Supérbum est: set illam spéro, ubi hoc cognóverit, 80

Non pósse se mecum ésse, abituram dénique.

PH. Quid intérea? ibatne ad BÁCchidem? PAR. Cotídie.

V. 75. *Quin íntegram itidem réddam, ut accepi, suis.*

V. 72. TOLERARE POSSE: TOLERARE verbum est mala patientis.

V. 73. DECREVERIM: Statuerim et defixerim. *¶* QUAM DECREVERIM ME NON POSSE: Ἀποστροφὴ καὶ ἡθοποιία ἀπὸ 5 δειγνύματος εἰς μιμητικὴν.

V. 74. EAM LUDIBRIO HABERI: Honesto verbo et pudoris pleno usus est et nove pro vitiari.

V. 75. QUIN: Quo minus. *¶* INTEGRAM: Id est, honestam. Non enim dixit: Spoliatam virginem aut mulierem. 10 *¶* UT ACCEPI A SUIS: Vigilanter, quod est, INTEGRAM specificat, id est, talem, qualem accepi a suis. Potuit enim vitiatam accepisse, ut saepe evenit. Ergo non abundat: UT ACCEPI A SUIS, sed habet significationem.

V. 77. PIUM ET PUDICUM INGENIUM: Erga meretricem 15 PIUM, PUDICUM erga virginem. Cogitur pium dicere Pamphilum, quem periurum putabat. *¶* PIUM ET PUDICUM INGENIUM NARRAS: An simul erga virginem et pium et pudicum? an pium erga meretricem, pudicum erga virginem?

20 V. 78. HOC EGO PROFERRE: Verba Pamphili sunt, non ut quidam putant, ad personam Parmenonis referentes. *¶* HOC EGO PROFERRE: A morem scilicet meretricis.

V. 79. CUI TU NIHIL DICAS VITI: Nunc viti culpa uxoriae.

25 V. 81. ABITURAM DENIQUE: DENIQUE moram significat et postremam tarditatem. Itaque postremo vel sero abituram indicat.

V. 82. QUID INTEREA: Exsultantis est et gestientis audire. *¶* INTEREA: Inter eos dies.

Set, út fit, postquam hunc áliennum ab sesé videt,
Máligna multo et mágis procax facta ílico est.

PH. Non édepol mirum. PAR. Atque éa res multo
máxime 85

Disiúnxit illum ab illa: postquam et ípse se
Et íllam et hanc, quae dómi erat, cognovít satis,
Ad exémplum ambarum móres earum existumans.

V. 84. *Maligna magis et magis procax facta ilico est.*

V. 88. *Ad amússim ambarum móres earum existumans.*

V. 83. SED, UT FIT, POSTQUAM HUNC ALIENUM: ALIENUM
pro alienatum dixit, ut in Phormione: *Quid? ego vobis,
Geta, alienus sum?* Nam quo modo ALIENUM, si amabat, di-
xisset? § POSTQUAM HUNC ALIENUM: Oratorie, non tam Bacchi-
dem excusat, quam a veri simili causa vult ostendere, quod 5
ipsa sit in Pamphilum durior. § ALIENUM AB SESE VIDET:
Id est, maritum. Nam hoc nomen a meretricibus alie-
num est.

V. 84. MALIGNA MULTO: MALIGNA difficilis [ac superba].
Malignus est, qui difficultatem sui ostendit. § PROCAX: Di-10
spoliatrix et petax. *Procare* enim est petere. Vir-
gilius:

Procacibus austris:

id est, impudentibus. Nam qui multum petit, impu-
dens est et procax. Unde et *proci* dicti sunt, qui filias alie-15
nas in matrimonium petierunt.

V. 85. ATQUI EA RES: ATQUI immo. Legitur et atque.
§ NON EDEPOL MIRUM: Obtinuit, quod volebat, Parmeno. Nam
credidit Philotis iniuriam factam Pamphilo. § ATQUI EA RES
MULTO MAXIME: Opportune concitatus Pamphilum defendit Par-20
meno, postquam Philotis inducta est, ut fateretur iniuriam
factam.

V. 87. ET HANC, QUAE DOMI ERAT: Uxorem modestam
§ ET ILLAM: Meretricem malam. § ET ILLAM ET HANC,
QUAE DOMI ERAT: ILLAM, quae meretrix esset, HANC, id est, 25
uxorem. § COGNOVIT: Diligentius et attentius con-
sideravit. Nam *cognoscere* est diligenter et attente conside-
rare. § COGNOVIT SATIS: Bene SATIS ex ipsius moribus et ex
meretricis.

V. 88. AD EXEMPLUM: Quasi ad imaginem et colla-30
tionem et speciem comparationis. § EXISTIMANS: In-
telligens.

V. 10. *Virgilius Aen. lib. I. v. 536.*

Haec, ita uti liberáli esse ingenió decet, 90
 Pudéns, modesta: incónmoda atque iniúrias
 Viri ómnis ferre et tégere contumélias.
 Hic ánimus partim uxóris misericórdia
 Devíctus, partim víctus huius iniúriis,
 Paullátim elapsust BÁCchidi, atque huc tránstulit
 Amórem, postquam pár ingenium náctus est. 95

V. 89. *Haec, ita uti liberáli atque ingenuaé decet.*

V. 93. *huius iniúria.*

V. 89. HAEC, ITA UTI LIBERALI ESSE INGENIO DECET: Qualitas comparativa.

V. 90. PUDENS, MODESTA: Haec contra vitia meretricia posuit. Pudens haec, illa procax, modesta haec, illa maligna. Reliqua vero superadduntur ornamenta uxoris matronaeque laudes. *¶ INCOMMODA ATQUE INIURIAS*: Callide laudata uxore non repetit vitia meretricis apud meretricem et simul contentus de uxoris laudibus vitia meretricis intelligi. *¶ INCOMMODA ATQUE INIURIAS VIRI OMNES FERRE*: Figura ἁλλειψις.

10 V. 91. TEGERE: Hoc plus est, quam ferre. Et TEGERE, quod meretricem amaret. Et plus dixit TEGERE, quam celare. TEGERE enim ad hoc dixit, ut non solum cuiquam non ediceret, sed et ne quis sciret.

V. 92. HIC ANIMUS: Pamphili. Oratorie dixit. Non 15 enim Pamphilum dixit, sed animum Pamphili. *¶ UXORIS MISERICORDIA*: Αμφιβολία. *¶ HIC ANIMUS*: Hic pro tum. Virgilius:

Hic annis gravis atque animi maturus Alethes.

¶ UXORIS MISERICORDIA: Recte, quia ex misericordia amor nascitur. Sic et in Phormione: *Misertum est, virgo ipsa facie egregia.* Virgilius:

Heu quibus ille

lactatus fatis.

V. 93. PARTIM VICTUS HUIUS INIURIA: Qualitas relativa 25 ad ea. *¶ DEVINCTUS, PARTIM VICTUS*: De proximo repetitit παρόμοιον DEVINCTUS, VICTUS.

V. 94. PAULATIM ELAPSUS: Adeo est tardus amor Pamphili et magnus, ut etiam post iniurias difficile discedat. *¶ ELAPSUS EST*: Animus, non Pamphilus.

30 V. 95. POSTQUAM PAR INGENIUM NACTUS EST: An sibi par? an absolute bonum? ut dicimus: *Sic par est facere te.*

V. 17. *Virgilius Aen. lib. IX. v. 246.*

V. 20. *Phormione Act. I. sc. 2. v. 50.*

V. 21. *Virgilius Aen. lib. IV. v. 13.*

Intérea in Imbro móritur cognátus senex
 Horúnce: ea ad hos redíbat lege heréditas.
 Eo amántem invitum Pámphilum extrudit pater:
 Relínquit cum matre híc uxorem: nám senex
 Rus ábdidit se: huc ráro in urbem cómneat. 100

V. 97. *Horúnce. ad hos ea rédiit lege heréditas.*

V. 99. *Relíquit híc cum mátre uxorem.*

V. 100. *Rus ábdiit sese.*

Ergo aut sibi par aut uxori, id est, liberali feminae.
 ¶ PAR INGENIUM NACTUS EST: PAR INGENIUM eandem voluntatem. Salustius: *Quos eadem odisse et eadem metuere in unum coegit.* Idem alibi: *Nam idem velle atque idem nolle, ea demum firma amicitia est.* 5

V. 96. INTEREA IN IMBRO MORITUR COGNATUS SENEX: Bene causa abitionis Pamphili narratur. ¶ MORITUR COGNATUS SENEX: Bene, quod ait SENEX. Nam acerbum funus non conveniebat fabulae in comoedia, itaque apud Terentium aut meretrix molesta aut ex duabus una uxor moritur aut senex. Ita ex 10 huius modi mortibus vel incommodum vitatur vel lucrum insuper nascitur, ut non sit causa lugendi.

V. 97. HORUNCE: Maluit HORUM quam *dominorum* dicere. ¶ EA AD HOS REDIBAT LEGE HEREDITAS: Verbo iuris usus est. Ea enim legitima est hereditas, quae familiae debebatur. 15

V. 98. EO AMANTEM: Modo iam uxorem. Non enim amicam. ¶ INVITUM PAMPHILUM EXTRUDIT PATER: Invitum recessisse vis verbi demonstrat. Nam proprie *extrudere* dicitur, qui manibus expellit, sed hic translatione usus est, ut ostenderet tantum importunitatis verbis senis fuisse, quantum impulsio 20 manuum efficere potuisset. ¶ EXTRUDIT: Verbum necessitatis [et aptum importunitati].

V. 99. RELINQUIT: Inertia praesentis temporis. Legitur et RELIQUIT. ¶ RELINQUIT CUM MATRE HIC UXOREM: Praeparatio ad futurum errorem. 25

V. 100. NAM SENEX RUS ABDIDIT SESE: NAM hic incoeptiva particula est, ut:

Nam meus conservus est homo haud magni preti.

Plautus in Milite glorioso. ¶ RUS ABDIDIT SESE: Verbum reprehendentis senem, quod SESE ABDIDIT dixit. ¶ HUC 30 RARO IN URBEM COMMEAT: HUC bene dixit, ut ostendat Parmenonem in urbe esse. Mira *οἰκονομία*. Fac enim praesentem, et nullus error in fabula est. ¶ COMMEAT: Commeare est abesse

V. 3. *Salustius Iugurtha* cap. 31.

V. 4. *Idem alibi*] in *bell. Catilin.* c. 20.

V. 29. *Plautus in Milite glorioso* Act. II. sc. I. v. 67.

PH. Quid adhuc habent infirmitatis nuptiae?

PAR. Nunc audies: primo hos dies complusculos

Bene conveniebat sane inter eas: interim

Miris modis odisse coepit Sóstratam:

Neque lites ullae inter eas, postulatio 105

Numquam. PH. Quid igitur? PAR. Si quando ad eam
accesserat

Confabulatum, fugere e conspectu ilico:

V. 103. *convenibat.*

inde, ubi te esse oporteat. Ergo hoc dicto ostendit, quam raro ad urbem veniat senex, quippe commeatus est ex aliqua commoratione temporalis abscessus.

V. 101. QUID ADHUC HABENT INFIRMITATIS NUPTIAE?: Bene usque adhuc suspensa narratio est. Et in hac interrogatione quasi substomachatur Philotis decepta, quod nihil videat infirmitatis in nuptiis, quod optaverat. *¶* QUID ADHUC HABENT?: Hoc tristior meretrix dixit.

V. 102. NUNC AUDIES: Sic ait, quasi iam dudum audire 10 cupienti vel quasi ad molestam percontatricem.

V. 103. BENE CONVENIEBAT SANE: BENE pro multum et .SANE valide, quia qui sanus, idem est validus.

V. 104. MIRIS MODIS: Miris exemplis.

*V. 103. INTERIM MIRIS MODIS ODISSE: Huc usque Parme- 15 nonem poeta verba passus est dicere, cetera actibus servaturus. *¶* INTERIM MIRIS MODIS: Mire ad finem comoediae rerum explanatio reservatur. Namque si quaeras, fallitur Parmeno, cum non odio socrus, sed pudore simultatem adversus socrum Philumena simulaverit. *¶* INTERIM: Modo repente, et est adverbium temporis.

20 V. 105. POSTULATIO: Expostulatio, querela. Sed proprie expostulatio est apud illum ipsum, qui peccaverit, postulatio de illo apud alterum.

V. 106. QUID IGITUR?: IGITUR recte dixit, si hoc non fuit, quid ergo?

25 *V. 105. POSTULATIO: Querela et quasi iusta interpositio querelarum.

*V. 106. QUID IGITUR: IGITUR dixit. Si hoc non fuit, quid igitur?

V. 107. FUGERE E CONSPECTU ILICO: Bene E CONSPECTU, 30 utpote, quae caveret gravida intelligi. Sed tamen subiungitur: VIDERE NOLLE, ut ignorantia Parmenonis appareat, qui argumentum odiorum credidit, quod Philumena neque videri vellet neque videre. *¶* FUGERE E CONSPECTU: Ne videretur.

Vidére nolle: dénique ubi non quít pati,
 Simulát se ad matrem adcersi ad rem divínam: abit.
 Ubi illic dies est conplúris, adcersi iubet: 110
 Dixére caussam túm nescio quam. Iterúm iubet:
 Nemó remisit. Póst quam accersunt saépius,
 Aegram ésse simulant múliorem. Nostra ílico
 It víseré ad eam: admísit nemo. Hoc úbi senex
 Rescívít, heri ea caússa rure huc ádvenit: 115
 Patrém continuo cónvenit Philúmenae.

V. 111. *Dixére causam nescio quam. iterúm iubet.*

V. 112. *póst quam accersit saépius.*

V. 108. **VIDERE NOLLE:** Ne videret. *§* **DENIQUE UBI NON QUIT PATI:** PATI et sustinere et sustineri intelligi potest hoc loco. Utrum postquam non potuit sustinere socrum, an postquam illam socrus ferre non potuit, sic se celantem nulum? Potest etiam sic intelligi: Ubi non potuit argumenta odii sui ipsa nurus pati et continere, migravit a socru. *§* **NON QUIT PATI:** Tolerare aut tolerari, quia *patior* commune est. Nam *patior te et a te* dicimus.

V. 109. **ABIT:** Proprie ABIT, quia non exspectavit, ut mitteretur. 10

V. 110. **UBI ILLIC DIES EST CONPLURES:** *Ἀρχαίος* DIES, non *diebus est* dixit. *§* **ACCERSI IUBET:** Non addidit quae, quia intelligitur.

V. 111. **DIXERE CAUSAM TUNC NESCIQ QUAM:** Ideo NESCIQ QUAM, quia nullius momenti ac falsam. 15

V. 112. **NEMO REMISIT:** Hic iam apertius odium videtur, ubi nec iam fingitur causa. *§* **POSTQUAM ACCERSUNT:** Subauditur *nostri*, id est missi a socru.

V. 114. **IT VISERE:** Ut:

Populare penates

20

Venimus.

*V. 112. **POSTQUAM ACCERSUNT:** Id est missi a nobis scilicet. Et mira varietas.

*V. 114. **IT VISERE AD EAM:** VISERE officii est, videre quaerentis aliquem. *§* **ADMISIT NEMO:** Iniuriosa etiam ipsa pronuntiatio est. *§* **HOC FBI SENEX RESCIVIT:** Scimus quae ad nos deferuntur, *rescimus* celata.

V. 115. **HERI EA CAUSA:** Bene EA CAUSA, quippe qui se ruri abdidisset.

Quid égerint intér se, nondum etiám scio:

Nisi sáne curae est, quórsum eventurum hóc siet.

Habés omnem rem: pérغام quo coepi hóc iter.

PH. Et quídem ego: nam constitúti cum quodam hó-
spite 120

Me esse illum conventúram. PAR. Di vortánt bene

Quod agás. PH. Vale. PAR. Et tu béne vale, Philó-
tium.

V. 117. NONDUM ETIAM SCIO: Παρέλκον tertium et deest
scire. Et est σύλληψις SCIO SCIRE cum ἀναβάσει. § NONDUM
ETIAM: Recte servavit reliquis partibus fabulae pendulum et at-
tentum spectatorem.

5 V. 118. NISI SANE CURAE EST, QUORSUM EVENTURUM HOC
SIET: Bene, quia curiosus est Parmeno et idem garrulus. Nam
per totam fabulam talis inducetur. § QUORSUM EVENTURUM:
Ἐλλειψις. Deest scire.

V. 119. HABES OMNEM REM: Quasi dicat, quam audire
10 expetisti. § PERGAM QUO COEPI HOC ITER: PERGAM HOC
ITER, ut:

Tendere iter pennis.

§ QUO COEPI HOC ITER: Ad portum scilicet.

V. 120. NAM CONSTITUI CUM QUODAM HOSPITE: Dicit cau-
15 sam, cur in reliqua fabula non appareat persona huius meretricis.
§ CONSTITUI: CONSTITUI proprie. Nam de huius modi rebus dici-
tur convenire et constituere, de cuius modi rebus apud
extraneos meretrices agunt.

V. 121. DII VORTANT BENE QUOD AGAS: Saepe enim res
20 eveniunt aliter, quam volumus. Et ideo Vortumnus colitur,
qui praeest rebus vertentibus.

V. 11. ut] Virgilius Aen. lib. VI. v. 240.

ACTUS SECUNDI SCAENA PRIMA.

LACHES. SOSTRATA.

LA. Pro deum átque hominum fidém! quod hoc genus
est, quae haéc est coniurátio?

Utin ómnes mulierés eadem aeque stúdeant nolintque
ómnia?

Neque déclinatam quídquam ab aliarum íngenio ullam
réperias?

Itaque ádeo uno ánimo omnes sócrus oderúnt nurus:

V. 2. *Utn' ómnes mulierés eadem aeque stúdeant nolintque, ómnia?*
V. 4. [*Itaque adeo uno ánimo omnes socrus oderunt nurus*].

V. 1. PROH DEUM ATQUE HOMINUM FIDEM: In hac scaena accusatio socrus est, quae se conjecturaliter defendit, dicens nihil a se factum in perniciem nurus. § PROH HOMINUM FIDEM: *Ἐμπροσθεν* ab exclamatione coepta scaena est. Senex enim est difficilis et iratus. § QUOD HOC GENUS EST, QUAE HAEC EST 5 CONIURATIO: Conatur Terentius adversus famam socrum bonam reperire, et incipit a generali exclamatione, quo vehementior sit eius accusatio, paulatimque ad speciale crimen descendit. § QUOD HOC GENUS: Accusatio a persona, cui accidit ex sexu, et quod socrus est. § CONIURATIO: Consensio bonae 10 rei est, coniuratio malae. Et inde coniuratio Catilinae dicta est. § QUAE EST HAEC CONIURATIO: Accusatio a re.

V. 2. UT OMNES MULIERES EADEM AEQUE STUDEANT: Bono argumento utitur. Laesisti nurum, quia socrus es, et nulla socrus diligit nurum. § UT OMNES MULIERES: Accusatio a causa 15 eadem. § STUDEANT: Maioris operis est studere quam velle.

V. 3. NEQUE DECLINATAM QUIDQUAM: Id est, flexam vel inflexam ab eo, quod declinaverit, ne parum sit, diversam vel dissimilem dixisse. Ut est illud: *Illum tumultum inflexit*.

V. 4. ITAQUE ADEO UNO ANIMO: Nescias an ex sententia 20 hac vel adeo ex hac scaena nomen fabulae sit inventum. § ITAQUE ADEO: Necessaria sententiae ἀμφιβολία ad describendam utramque personam.

Viris ésse advorsas aéque studium est, símilis perti-
náciast. 5

In eódemque omnes míhi videntur lúdo doctae ad má-
litiam:

Ei lúdo, si ullus ést, magistram hanc ésse satis certó
scio.

SOS. Me míseram, quae nunc quámobrem accuser, né-
scio. LA. Hem!

Tu néscis? SOS. Non, ita mé di bene ament, mí
Laches:

Itaque úna inter nos ágere actatem líceat. LA. Di mala
próhibeant. 10

V. 5. *Viris advorsari aéque studium est, símilis pertináciast.*

V. 7. *Ei lúdo, si ulla sit magistra, hanc ésse satis certó scio.*

V. 8. 9. *SO. Me míseram, quae nunc, quámobrem accuser, néscio.*

L. hem, tu néscias.

SO. Ita mé di bene ament, mí Laches.

V. 5. VIRIS ESSE ADVORSAS: Aliud argumentum: Lae-
sisti nurum, ut mihi adversareris. Nam socrus et
omnes mulieres adversantur viris. § SIMILIS PERTINACIA EST:
Ἀνέησις. Nam STUDIUM et bonum est, PERTINACIA vero num-
5 quam non mala. § AEQUE STUDIUM EST: STUDIUM est [de-
dita opera] voluntas hominis attentior atque impensior.

V. 6. IN EODEMQUE OMNES MIHI VIDENTUR LUDO DOCTAE
AD MALITIAM: Tria in accusatione posuit, ex quibus duo sunt
communia, unum ipsius, quod mulier est et quod socrus,
10 communia, quod ipsa specialiter magistra ad malitiam, Sostratae.
Ex his colligit iniuriam passam nurum per coniecturam.

V. 7. ET EI LUDO, SI ULLUS EST, MAGISTRAM: Magna am-
plificatio criminis. Dubitat an sit ludus malitiae, et magi-
stram non dubitat Sostratam, sed CERTO SCIO inquit.

15 V. 8. ME MISERAM: Et haec, quae ἐμπαθῶς [ab exclama-
tione] coepit, ad misericordiam spectat defendantis oratio. § QUAE
NUNC QUAMOBREM ACCUSER NESCIO: Oratorie pro se loquitur
mulier: si quidem maioris innocentiae est nescire crimen,
quam defendere. Et his verbis ostenditur sine noxa esse
20 etiam Philumenam, non solum hanc, quae loquitur, Sostratam.

V. 10. ITAQUE: Modo duae partes sunt orationis.

*V. 9. NON, ITA ME DI BENE AMENT, MI LACHES: Modo
MI LACHES non est blandientis, sed eius, qui periclitetur innoxius.

§ NON, ITA ME DII AMENT: Ἀτεχνος πίστις per ius iurandum.

25 § NON, ITA ME DII AMENT: Animadvertendum veteres non mi-
nus ἐνφημισμὸν in verbis, quam καλέμματα neglexisse, velut
hic: ITA ME DI BENE AMENT.

SOS. Meque ábs te inmerito esse áccusatam póstmodo resciscés. LA. Scio:

Te inmérito? an quidquam pro ístis factis dígnum te dicí potest?

Quae me ét te et familiám dedecoras: filio luctúm paras.

Tum autem éx amicis ínimici ut sint nóbis adfinés facis:

Qui illúm decrerunt dígnum, suos cui liberos conmit-
terent. 15

Tu sóla exorere, quacé perturbes haéc tua inpuéntia.

V. 11. 12. SO. Meque ábs te inmerito esse áccusatam, póstmodo resciscés, scio.

L. Te inmérito? an quicquam pro ístis factis dígnum te dicí potest.

V. 16. Tu sóla exorere, quacé perturbes haéc, tua inprudéntia.

*V. 10. DI MALA PROHIBEANT: Seniliter odit uxorem, cuius amor optabilis fuit in adolescentia. ¶ DI MALA PROHIBEANT: Ut una inter nos agere aetatem liceat.

V. 11. POSTMODUM RESCISCES: Haec figura ab oratoribus ἐπαγγελμα nominatur, in qua aliquid promittimus iudicibus nos 5 probaturos, cum metuimus, ne quid illis temere persuasum sit. ¶ POSTMODUM RESCISCES: Fiducia innocentiae. Resciscere est, quom quod de industria celatur, vix argumentorum vi agnoscitur.

V. 12. AN QUIDQUAM PRO ISTIS FACTIS: Amare παρὰ προσ- 10 δοξίαν.

V. 13. QUAE ME ET TE ET FAMILIAM: Sic accusat, quasi iam probaverit crimen. Et est amplificatio. ¶ QUAE ME ET TE ET FAMILIAM: Haec exaggeratio est, quae δεινότης appellatur, cum ex uno maleficio multa fiunt ab oratoribus crimina. ¶ DE- 15 DECORAS: Dedecoratur, quod honestum est animo, turpatur, quod honestum est corpore.

V. 15. CUI SUOS LIBEROS COMMITTERENT: Nota LIBEROS in significatione et unius filiae. ¶ DIGNUM SUOS CUI LIBEROS COMMITTERENT: Multum sonanter et accusatorio strepitu nec masculinum genus nec femininum posuit: nec unam, sed liberos. Sic Cicero: En cui tuos liberos committas, quum de uno ageret. Et Habemus enim liberos parvos, de puella. ¶ DIGNUM: Sic dixit DIGNUM, ut honoris genus sit, accipere uxorem me-
ruisse. 25

V. 16. TU SOLA EXORERE: Emergis, reperiris. Ver-

V. 22. Cicero Accusat. lib. I. c. 37. §. 93.

V. 23. Et] Cicero Accusat. lib. I. c. 58. §. 153.

SOS. Egon? LA. TU, INQUAM, MULIER, QUAE ME OMNINO
lápídem, non hominém putas.

AN QUÍA RURI CREBRO ÉSSE SOLEO, NÉSCIRE ARBITRÁMINI

Quo quísque pacto hic vítam vóstrorum éxigat?

Múlto melius híc quae fiunt, quam íllic ubi sum adsi-
dué, scio: 20

V. 18. *An, quia ruri esse crebro soleo, nescire arbitramini.*

V. 20. *quam illi ubi sum adsidue, scio.*

bum hoc impudentiam notat. Cicero: *Exortus est servus, qui quem in eculeo appellare non posset, eum accuset solutus.*
§ EXORERE: EXSISTIS. EXORIRI dicitur, qui non expectatus invadit aliquem.

5 V. 17. TU, INQUAM, MULIER, QUAE ME OMNINO LAPIDEM,
NON HOMINEM PUTAS: TU MULIER ξυφασιν malitiae habet. Et
omnino expressio consuetudinis est ad indignationem. Et
lapis numquam utilis nisi ad telum, quem magis ad in-
iuriam delegit. Nam saxum melius, quam lapis. Ut Vir-
10 gilius:

Saxaque subvectare humeris.

§ TU, INQUAM, MULIER: Sic Euripides:

Πολλὰς ἂν ἐύροις μηχανάς. γυνὴ γὰρ εἴ.

Et Virgilius:

15 *Varium et mutabile semper*

Femina.

§ LAPIDEM, HAUD HOMINEM: Sufficeret: LAPIDEM PUTAS, sed de
stomacho: HAUD HOMINEM, additum est. Plautus:

Herus meus elephantī corio circumtectus est, non suo.

20 § HAUD HOMINEM PUTAS: Ἐν ἡθελ. Sic Apollodorus: οὐ
με παντάπασιν * eHCAY λίθον.

V. 18. AN QUIA RURI CREBRO ESSE SOLEO: Memor sui est,
qui dixerat: *Rus abdidit sese.*

V. 19. QUO PACTO QUISQUE VESTRORUM: VESTRORUM pro
25 *vestrum.* Sic veteres.

V. 20. MULTO MELIUS HIC QUAE FIUNT: Ὑπερβολῇ usus
est, ut in *Adelphis*: *An non prius totis sex mensibus ol-*
fecissem?

V. 1. *Cicero pro rege Deiotaro* Cap. 1. §. 3.

V. 9. *Virgilius Aen.* lib. XI. v. 131.

V. 12. *Euripides Androm.* v. 35.

V. 14. *Virgilius Aen.* lib. IV. v. 569.

V. 18. *Plautus Mil. glor.* Act. II. sc. 2. v. 80.

V. 23. *Rus] supra* Act. I. sc. 2. v. 106.

V. 27. *in Adelphis* Act. III. sc. 3. v. 43.

Ídeo, quia ut vos míhi domi eritis, proínde ego ero
famá foris.

Iám pridem equidem audivi cepisse ódium tui Philú-
menam:

Mínumeque adeo mírum: et, ni id fecísset, magis mirúm
foret.

Sét non credidi ádeo, ut etiam tótam hanc odissét
domum:

Quód si scissem, illa híc maneret pótius, tu hinc issés
foras. 25

Át vide, quam inmerito aégritudo haec óritur mi abs te,
Sóstrata:

V. 21. *Ídeo quia, ut vos dómi mihi eritis, proínde ego ero famá foris.*

V. 21. IDEO QUIA UT VOS MIHI DOMI ERITIS: Mire confir-
mat, unde sciat, ne suspiciose crimen obliicere videretur. Et
bene MIHI, quia commoditas familiae ad hunc redundatura est.

V. 22. PRIDEM EQUIDEM AUDIVI CEPISSE ODIUM TUI PHI-
LUMENAM: Primo obiurgatio est Sostratae, cur non amet 5
nurum: secundo est, cur non ametur a nuru: tertio
cur usque adeo, ut puella nupta deserat domum.

V. 23. MINIMEQUE ADEO MIRUM: Satis amare pro me-
rito dicit odium, contra meritum amorem, simulque
excusat nurum, quae oderit talem socrum, et simul praevenit: 10
Quid? si non laesa est, sed odio me habet?

V. 24. SED NON CREDIDI ADEO: Deest *osuram fuisse*.

V. 25. ILLA HIC MANERET:

V. 26. [AT VIDE QUAM IMMERITO AEGRITUDO HAEC MIHI
ORITUR ABS TE, SOSTRATA:] *Ἡδύκως* post acrem invectionem se 15
ipsum miseratur, ut invidiam durae inclamationis in ipsam con-
vertat. Sic in Andria:

Age nunc iam: ego pol hodie, si vivo, tibi

Ostendam, herum quid sit pericli fallere.

Et continuo:

O Chreme,

Pietatem gnati, nonne te miseret mei?

Tantum laborem capere ob talem filium?

¶ QUAM IMMERITO AEGRITUDO HAEC ORITUR MIHI ABS TE, SO-
STRATA: Postquam de iniuria dixit, de persona eius, cuius fama
est, id est * cum. ¶ AEGRITUDO HAEC ORITUR: ORITUR et

V. 17. *in Andria* Act. V. sc. 2. v. 25.

V. 20. *continuo*] *ibid.* v. 27 sq.

RŪS habitatum abii, concedens vobis et rei serviens,
 Sŭmptus vestros otiumque ut nōstra res possēt pati,
 Meō labori haud parcens, praeter aequom atque aetatem
 meam:

Nōn te pro his curasse rebus, né quid aegre essēt
 mihi? 30

sos. Nōn mea opera, néque pol culpa evénit. LA. Immo
 máxume.

magnitudinem rei significat et repentinum impetum, ut supra:
Tu sola exorere.

V. 27. RUS HABITATUM ABII: Quia dixit: *Senex rus ab-*
didit sese. § CONCEDENS VOBIS: Ne diceretur: Quid? si volupta-

5 V. 28. VESTROS SUMPTUS OTIUMQUE: SUMPTUS VESTROS
 idem quod alibi: *Otium, vitam urbanam.* Vel quod nihil acqui-
 ritis, ut in *Adelphis*: *Hanc ego clementem vitam urbanam*
atque otium sequutus sum.

*V. 27. CONCEDENS VOBIS ET REI SERVIENS: CONCEDENS
 10 VOBIS, id est, ut vos in urbe essetis. § REI SERVIENS: Res
 servit divitibus, quia abundant, rei serviunt pauperes, quia
 coarctant se ad angustias rei. Ita ergo res pro qualitate sua
 et servit et ei rei servitur. Horatius:

Imperat aut servit collecta pecunia cuique.

15 *V. 28. OTIUMQUE: Hoc amare, quasi nihil agentibus. § UT
 NOSTRA RES POSSET PATI: Mediocris scilicet, ut comici patris familias.

V. 29. PRAETER AEQUUM ATQUE AETATEM MEAM: PRAETER
 AEQUUM, quia vos estis domini, vel quia vos fruimini,
 cum ego doluerim. § AETATEM: Quia senex. Virgilius:

20 *Vires ultra sortemque senectae.*

V. 30. NON TE PRO HIS CURASSE REBUS: Mirus sensus:
 Pro his, inquit, tot rebus unam et facilem redderes,
 curares, ne quid aegre esset mihi. Et TE sic pronun-
 tiandum, quasi dicat: Etsi alii non curarent, [tu] cu-
 25 rare debuisti.

V. 31. NON MEA OPERA NEQUE CULPA: Vellet dicere:
 Nurus culpa evenit, sed melius dixit: NON MEA, ne accu-
 sando confirmaret, quod dixit senex: *Omnes socrus oderunt*
nurus. § NEQUE POL CULPA EVENIT: Bene additum: NEQUE POL
 30 CULPA. Potuit enim fieri, ut non fecerit ipsa iniuriam, sed

V. 1. *ut supra*] v. 16.

V. 8. *in Adelphis* Act. I. sc. 1. v. 17.

V. 14. *Horatius Epist.* lib. I. ep. 10. v. 47.

V. 20. *Virgilius Aen.* lib. VI. v. 114.

V. 29. *Omnes*] *supra* Act. II. sc. 1. v. 4.

Sóla hic fuisti: in te ómnis haeret cúlpa sola, Sóstrata. Quae hic erant, curáres: quom ego vos sólvi curis cé-teris.

Cúm puella anúm suscepisse inimicitias nón pudet? Illius dices cúlpa factum? SOS. Haud équidem dico, mí Laches. 35

LA. Gaúdeo, ita me dí ament, gnati caússa: nam de té quidem,

V. 33. *Quae hic erant curáres; cum ego vos cúris solvi céteris.*

tamen permiserit fieri. Mire tamen nec ipsa accusat nurum. § NON MEA OPERA, NEQUE POL CULPA: Videtur unum dixisse OPERA et CULPA, et tamen non est idem. OPERA est enim, si scientes laeserimus, CULPA, si nescientes: quorum alterum sceleris, alterum stultitiae est. 5

V. 32. SOLA HIC FUISTI: Ratio. Et deest ENIM, ut sit: Sola enim hic fuisti, quod ad filium et maritum pertinet. Nam non sola, cum qua nurus. § SOLA HIC FUISTI: SOLA, quantum pertinet ad regendam domum, ceterum et filius et nurus erant, sed SOLA, id est, sine me. § IN TE 10 OMNIS HAERET CULPA: Etsi est in nuru iniuria aliqua, culpa in te omnis est tamen, Sostrata. § SOLA, SOSTRATA: Optime geminavit SOLA, more irascentium: nondum nomen posuit et SOSTRATA additum ad amaritudinem inelamantis.

V. 33. QUUM EGO VOS SOLVI CURIS CETERIS: Vos pro 15 te, ut:

Desiste manum committere Teucris.

V. 34. CUM PUELLA ANUM SUSCEPISSE INIMICITAS: Hoc dicit, tamquam concesserit etiam nurum iniquam esse.

*V. 33. QUUM EGO VOS SOLVI: Nova figura solvi vos. 20

V. 35. DICES ILLIUS CULPA FACTUM: Praeuenit defensionem, et eam sic pronuntiavit, ut crimen.

*V. 34. CUM PUELLA: Ut PUELLAM blande dixit, ita hanc cum amaritudine anum.

*V. 35. HAUD EQUIDEM DICO, MI LACHES: MI LACHES 25 modo dixit, quasi gravissimum accusatorem arguens et quasi defatigata et delassata eius inelamationibus. Non ergo blandientis est modo MI, sed invidiose rogitantis.

V. 36. GAUDEO: ITA ME DI AMENT: GNATI CAUSA: Quod similis filius non sit, an quod talem uxorem habeat, quam nec 30 inimica accusare possit? Et GNATI CAUSA dixit, quia talem uxorem habens sua causa quid gaudeat non habet. § NAM DE TE

V. 17. ut] *Virgilius Aen. lib. XII. v. 16.*

Satis scio, peccando detrimento nil fieri potest.

SOS. Qui scis, an ea causa, mi vir, me odisse adsimulaverit,

Ut cum matre plus una esset? LA. Quid ais? non signi hoc sat est,

Quod heri nemo voluit visentem ad eam te intro admittere? 40

SOS. Enim lassam oppido tum esse aiebant: eo ad eam non admissa sum.

V. 41. SO. Enim lassam oppido tum esse aiebant: eo ad eam non admissa sum.

QUIDEM SATIS SCIO: Id est: Nihil detrimento fit, si tu pecces, id est, numquam, inquit, peccando peior fieri potes, sed es eadem, quae semper es. Sensus est: Iam talis es, ut peior fieri non possis. Sic Cicero:

5 *Est idem Verres, qui fuit semper.*

V. 37. PECCANDO DETRIMENTI: Servas, inquit, numerum peccatorum, nec fit ullum copiae detrimentum. Sed cum plurimum delinquas, tantumdem semper admittitur. § PECCANDO DETRIMENTI: Hic sensus obscurus est, at tamen hoc di-

10 citur: quantumcumque, inquit, sceleris admisieris, id est, quantumcumque peccaveris, nihil de tua estimatione minuitur, nihil de pudore derogatur: eadem es, quae fuisti, quia peior fieri non potes.

[Sic Cicero: *Est idem Verres, qui fuit semper.*] § PECCANDO

15 DETRIMENTI: Quidam hanc putant *εἰσωρεῖται*, quasi dicat: Certus sum, quod ex nullo peccato tuo damnum pati possumus. Sed male.

V. 38. QUI SCIS AN EA CAUSA, MI VIR: Defensio a derivatione causae, in qua ostenditur non hanc esse, quam obiicit 20 causam senex, cur abierit nurus ad matrem suam.

V. 39. UT CUM MATRE ESSET: Deest sua. § UT CUM MATRE UNA PLUS ESSET?: *Ἰδιωτικῶς* dixit, id est, diu ac maiorem partem.

V. 40. QUOD HERI NEMO VOLUIT: Bene infirmavit defensionem senex dicendo: Si propter matrem abiit, cur tu 25 exclusa es, cum venires?

V. 41. ENIM EAM LASSAM OPPIDO: Infirmitas defenditur socrus, ut error senis usque ad *καταστροφὴν* perseveret. § ENIM LASSAM EAM OPPIDO: Pro OPPIDO ENIM dixit. Supervacua poni- 30 tur interdum haec coniunctio aut pro altera coniunctione. § OP-

V. 4. Cicero Accusat. lib. I. cap. 1. §. 2.

LA. Tuós esse illi móres morbum mágis, quam ullam
aliam rem árbitor:

Ét merito adeo: nám vostrarum nública est, quin gnatúm
velit

Dúcere uxorem: ét quae vobis plácita est condició,
datur:

Úbi duxere inpúlsu vostro, vóstro impulsu easdem éxi-
gunt. 45

PIDO: Valde. Translatio a rusticis, qui interrogati, quem ad
modum fruges provenissent, respondebant: *Oppido*, id est,
quae sibi et oppido sufficere potuissent. *¶* Eo: Pro-
pterea, ideo.

V. 42. TUOS ESSE EGO ILLI MORES: Acerbissime institit
senex et accusationi uxoris et defensionis nurus: si quidem hoc
sensu dicat, nurum nec mendacii culpam incurrere,
quae vere aegrotet ex moribus malae socrus.

V. 43. NAM VESTRARUM NULLA EST: Pro *vestrum*. Hoc
enim [venit] ab eo, quod est *vester*. *¶* QUIN GNATUM VELIT:
QUIN quae non. 10

V. 44. ET QUAE VOBIS PLACITA EST CONDICIO, DATUR:
Imago hic quaedam argumentationis, quae dicitur ἀπ' ἀρχῆς ἄχρι
τέλους, quod Latine dicitur: *Ab initio ad finem*. Et ut gene-
raliter coepit invectionem, ita generaliter conclusit in socrus.
Et est sensus: Eo improbius facitis, quod illas, quas
elegeritis, odistis. 15

V. 45. UBI DUXERE IMPULSU VESTRO [, VESTRO IMPULSU]:
Bene verba eadem stomachose et significanter repetivit, ut im-
probitas ex proximo appareat IMPULSU. *¶* UBI DUXERE IMPULSU:
Videtur, ut supra diximus, haec tota scaena ad hoc interposita,
ut fabulae nomen hinc intelligeremus inventum. *¶* IMPULSU:
Impudentiam socrus impulsus repetitio demonstravit. 20
¶ IMPULSU VESTRO: Sic in *Heautontimorumenos*:

Scortari crebro nolunt, nolunt crebro convivari.

V. 24. in *Heautontimorumenos* Act. I. sc. 2. v. 32.

ACTUS SECUNDI SCAENA SECUNDA.

PHIDIPPUS. LACHES. SOSTRATA.

PH. Etsí scio ego, Philúmena, meum iús esse, ut te
cógam,

Quae ego ínperem facere: égo tamen patrio ánimo victus
fáciam,

Ut tibi concedam: néque tuae lubídini advorsábor.

LA. Atque éccum Phidippum óptume video: hinc iam
scibo: quíd sit.

Phidíppe, etsi ego meis me ómnibus scio esse ádprime
obsequéntem,

V. 5. *Phidippe, et ego meis me ómnibus scio esse ádprime obsequéntem.*

V. 1. ETSI SCIO EGO, PHILUMENA, MEUM IUS ESSE: In
hac scaena moralis allocutio Phidippi est ad filiam, mitissimi pa-
tris colorem ostendens. *¶* ETSI SCIO EGO: Apparet et hic multa
prius patri suo Philumenam locutam fuisse. Ergo haec respon-
5 sio est, non principium. *¶* UT TE COGAM: Etiam invitam scilicet.
¶ SCIO EGO MEUM IUS ESSE, UT TE COGAM: Hoc idem in
Adelphis: *Non necesse habeo omnia pro meo iure agere.*

V. 2. PATRIO ANIMO VICTUS: Bene VICTUS, quia non ra-
tione facio. Victus est undecumque, qui recedit a iure.

10 V. 3. NEQUE TUAE LIBIDINI: Libido est quaelibet volun-
tas temere suscepta. Et bene LIBIDINI. Est enim non aequum
a domo mariti abesse nuptam. Etsi enim pro voluntate po-
suit libidinem, tamen subaccusavit hoc nomine.

V. 4. OPTUME: Opportune. *¶* EX HOC IAM SCIBO: Le-
15 gitur et HINC locale adverbium. Et quasi comminatur uxori,
modo se inventurum ipsam peccasse, non nurum. *¶* QUID SIET:
Utrum quid sit rei, an quid siet nurus? utrum innocens an
iniqua? Et videtur hoc Sostratae dicere. Nam vicini sunt inter
se proximi Laches et Phidippus.

20 V. 5. PHIDIPPE, ETSI EGO MEIS: Expostulatio Lachetis apud
Phidippum accusationem continens, tamquam causam iniuriarum

V. 7. *in Adelphis Act. 1. sc. 1. v. 26.*

Set nón 'adeo, nt mea fácilitas contrúmpat illorum
ánimos:

Quod tú si idem facerés, magis in rem nóstram et vo-
stram id ésset.

Nunc vídeo in illarúm potestate ésse te. PH. Heia véro.
LA. Adii te heri de fília: ut veni, ítidem incertum amísti.
Haud íta decet, si pérpetuam vis ésse adfinitátem hanc, 10
Celáre te iras: sí quid est peccátum a nobis, prófer:
Aut éa refellendo aut purgando vóbis conrigémus,

V. 7. *Quod tú si idem facerés, magis rem in vóstram et nostram
id ésset.*

V. 8. *Nunc video in illarum ésse te potestate. PH. heia véro.*

V. 10. *Haut íta decet, si pérpetem hanc vis ésse adfinitátem.*

V. 12. *Aut éa refellendó tibi aut purgádo corrigémus.*

intendat. § ADPRIME: Vehementissime. § SCIO ESSE AD-
PRIME OBSEQUENTEM: Principium a persona eius, cum quo agi-
tur, et sua, et an utile sit, nimis obsequi hominem suis?

V. 6. SED NON ADEO, UT MEA FACILITAS: FACILITAS in-
dulgentia. § SED NON ADEO, UT MEA FACILITAS: Deest ta-5
men. Et est ἀναλόλουθον tertium.

V. 8. EIA VERO: Modo adverbium corripientis. § EIA
VERO: Παρέλκον. § NUNC VIDEO: lucunde temperat eius cul-
pam, quem accusat, cum dicat illum coactum a suis facere sibi
iniurias. 10

V. 9. ADII TE HERI DE FILIA: Narratio. Et memoriter
poeta, quia dixit:

Heri ea causa rure huc advenit:

Patrem continuo Philumenae convenit.

§ ITIDEM INCERTUM AMISTI: Pro amisisti συγχρη. Et ITIDEM 15
quid est? an id: Incertum amisisti, ut ad te incertus
veni? Iungendum ergo: UT VENI, ITIDEM, ut sit: Ut veni,
amisisti itidem incertum. Incertus, inquit, veni,
incertus a te recessi.

V. 10. HAUD ITA DECET: Non usque adeo decet. Et est 20
confirmatio. § HAUD ITA DECET: Bene additum est ITA. Etsi
enim celandae irae, non usque adeo tamen, ut dis-
cordiam pariant.

V. 11. AUT EA REFELLENDO AUT PURGANDO: Refellit,
qui negat, purgat, qui quidem fatetur, et sic defendit. Ergo 25
refellimus per coniecturam, purgamus per ceteros
status.

V. 12. *quia dixit] supra Act. I. sc. 2. v. 115 sq.*

Te iudice ipso: sín east caussá retinendi apúd vos,
 Quia aégrea est: te mi iniúriam facere árbitor, Phidíppe,
 Si métuís, satis ut meae domi curétur diligénter. 15
 At ita me di ament, haúd tibi hoc concédo: etsi illi
 páter es,
 Ut tu illam salvam mágis velis, quam ego: id ádeo gnati
 caússa,
 Quem ego intellexi illam haúd minus quam se ípsum
 magnificáre.

V. 13. *Te iudice ipso. sín east retinéndi causa apút vos.*

V. 17. *Ut tu illam salvam mágis velis; id ádeo gnati caúsa.*

V. 18. *Quem ego intellexi illam haút minus quam se ípsum magni
 facere.*

V. 13. TE IUDICE IPSO: Virgilius:

Pan deus Arcadia mecum si iudice certet.

Quid enim est TE IPSO, nisi scilicet reo culpa et tibi ipsi ac
 tuis faventi? vel qui me speres vincere.

5 *V. 11. VOBIS CORRIGEMUS: Plus dixit VOBIS, quam tibi.

*V. 13. SIN EA EST CAUSA RETINENDI APUD VOS: Re-
 prehensio.

V. 14. ARBITROR, PHIDIPPE: Bene addidit nomen, exci-
 tans audientem.

10 V. 16. AT, ITA ME DII AMENT, HAUD: Addidit ius iuran-
 dum. Vix enim credibile est tantundem amare socerum, quan-
 tum patrem.

*V. 15. UT MEAE DOMI CURETUR DILIGENTER: Ut ne non.
 Et iungendum est SATIS DILIGENTER. Non enim: METUIS
 15 SATIS.

*V. 16. ETSI ILLI PATER ES: Salustius in primo libro:
Et liberis eius avunculus erat. ¶ ETSI TU ILLI PATER ES: Com-
 pendium attulit Virgilius:

Heu fuge, nate dea.

20 Hoc enim sentit: Quamquam natus dea sis, fuge tamen.

V. 17. ID ADEO GNATI CAUSA: Honestè amorì nurus ratio-
 nem subiecit piam. Nam non continuo rectum est, nimis amari
 a socero nurum, nisi propter filium diligatur. Bene ergo GNATI
 CAUSA. Incredibile est enim patrem non patris pietate superari.

25 V. 18. QUEM EGO INTELLEXI: Et causam sui amoris osten-
 dit et mariti nullam erga coniugem culpam, quippe qui amet.
 Et a Parmenone dictum: *Eo amantem invitum Pamphilum ex-
 trudit pater.* ¶ QUEM EGO INTELLEXI ILLAM HAUD MINUS, QUAM

V. 1. *Virgilius Eclog. IV. v. 59.*

V. 18. *Virgilius Aen. lib. II. v. 289.*

Neque ádeo clam me est, quam ésse eum gravitér latu-
rum crédam,

Hoc sí rescierit: eó domum studeo haéc prius quam ille
ut rédeat. 20

PH. Lachés, et diligentiam vestram ét benignitátem
Novi: ét quae dicis, ómnia esse, ut dicis, animum
indúco.

Et te hóc mi cupio crédere: illam ad vós redire stúdeo,

V. 19. *Neque ádeo clam te est, quam ésse eum latúrum graviter
crédam.*

V. 20. *Hoc sí rescierit: eó domum studeo hánc, prius quam ille
huc rédeat.*

SE IPSUM M.: Hic subtiliter oneratur culpa nurus, si quidem indignis iniuriis faciat socero et marito.

V. 19. NEQUE ADEO CLAM ME EST, QUAM ESSE: Ingeniosissime poeta iam praeparat causam simulaturo ob hanc rem iracundiam Pamphilo. 5

V. 20. HAEC PRIUS QUAM ILLE HUC REDEAT: Hic subtiliter etiam terrorem iniecit iracundiae mariti.

V. 21. LACHES, ET DILIGENTIAM VESTRAM: Principium similiter a persona est factum. *¶* LACHES, ET DILIGENTIAM VESTRAM: Remotivo statu agit Phidippus pro persona sua. Nam in 10 filiam removet culpam, cur non redeat, et relativam simul tentat qualitatem. Potest enim videri eam iniuria socrus ad hanc voluntatem esse compulsam. *¶* LACHES, ET DILIGENTIAM VESTRAM: Ab eo coepit, quo maxime motus est et quod in primis purgandum sibi fuit, ne suspectam aut voluntatem aut diligen- 15 tiam habere videatur affinium. Et cum affectu quodam et gemitu dixit LACHES, quod ille ait PHIDIPPE. Et bene a nomine coepit, ut consentire illi videatur. Et DILIGENTIAM, quod ille ait: *Sin metuis, satis ut meae domi etc.* Et VESTRAM melius, quam tuam, cum ille dixerit de se tantum. Et BENIGNITATEM, quod 20 ait: *Haud tibi concedo, etsi illi pater es, ut tu illam etc.* *¶* ET DILIGENTIAM VESTRAM ET BENIGNITATEM: *Ἀπόδοσις* ad utrumque. DILIGENTIAM, quia dixit: *Si metuis, satis ut meae domi curetur diligenter.* BENIGNITATEM, quia dixit: *Haud tibi concedo, etsi illi pater es, ut tu illam salvam magis velis,* 25 quam ego.

V. 22. ET QUAE DICIS OMNIA ESSE, UT DICIS: Quod iuravit, et quod dixit *gnati causa*, et quod addidit: *Quod illam amet Pamphilus.*

V. 23. ET TE HOC MIHI CUPIO CREDERE: Melius, quam si 30 et hic iuraret. *¶* ET TE HOC MIHI CUPIO CREDERE: Bene collegit ex vicissitudine, quod volebat.

Si facere possim ulló modo. LA. Quae rés te facere id
prohibet?

Eho, núm quidnam accusát virum? PH. Minumé. Nam
postquam adténdi 25

Magis ét vi coepi cógere, ut redíret, sancte adiúrat
Non pósse apud vos Pámphilo se absénte perduráre.

Aliúd fortasse aliís viti est: ego sum ánimo leni nátus:
Non póssum advorsarí meis. LA. Hem, Sóstrata. SO. Heu
me míseram!

V. 24. *L. quae rés te id facere prohibet?*

V. 28. *Aliúd fortasse alií viti est.*

V. 24. SI FACERE POSSIM: Hic est remotio: SI FACERE
POSSIM ULLO MODO. Et mollius dixit, quam si: *Nec facere pos-*
sum, dixisset. Hoc enim vult intelligi: Volo et non possum
facere.

5 V. 25. EHO, NUMQUIDNAM ACCUSAT VIRUM: Gesticulatio
quaedam secretiora quaerentis. Saepe enim de maritis puellae
parentibus queri solent aliquid eius modi, quod solis ipsis com-
mittendum est. *¶* EHO, NUMQUIDNAM ACCUSAT VIRUM: EHO in-
teriectio ponentis aurem propiorem. Nam illa quaerit, quae so-
10 lent de maritis puellae matribus queri. *¶* NAM POSTQUAM AT-
TENDI: Institi. Et vide, num desit ANIMUM, ut sit: *Adtendi*
animum. Non enim plenum est, sed nudum. Adverti enim
oculos aut *animum* subauditur.

V. 26. SANCTE ADIURAT: Tò ad nunc auctivum est. Si-
15 gnificat enim *valde*.

V. 27. NON POSSE APUD VOS PAMPHILO SE ABSENTE PER-
DURARE: Bene hic addidit poeta verba Philumenae, ad quae Phi-
dippus respondebat, cum diceret: *Etsi scio ego, Philumena, meum*
ius esse etc. *¶* NON POSSE APUD VOS PAMPHILO SE ABSENTE
20 PERDURARE: Magnifice contra illud, quod Laches dixit, aegre
laturum Pamphilum. Et ita locutus est, quasi hoc Pamphilo gra-
tius esse debeat. *¶* PERDURARE: Proprie et muliebriter dixit.

V. 28. ALIUD FORTASSE ALIIS VITI EST: Sic dixit, ne di-
ceret: Sed coge, ut redeat. Et mollius dixit ALIIS, quam
25 si tibi dixisset. *¶* EGO SUM ANIMO LENI NATUS: Hoc contra il-
lud, quod primum dictum est: *Etsi ego meis omnibus scio me*
esse apprime obsequentem, sed non adeo, ut facilius mea illo-
rum corrumpat animos. *¶* ANIMO LENI NATUS: Hoc est ple-
num. Nam ANIMO LENI, cum dicimus, ἡλειπτικῶς profertur.

30 V. 29. NON POSSUM: Conclusio.

*V. 28. EGO SUM ANIMO LENI: Qualitas venialis.

LA. Certúmne est istuc? PH. Núnc quidem ut vidétur:
set num quíd vis? 30

Nam est quód me transire ád forum iam opórteat. LA. Eo
tecum úna.

V. 31. *Nam est quód me transire ád forum iam opórtet. L. eo
tecum úna.*

*V. 29. HEM SOSTRATA: Quae dixisti: *Non mea opera ne-
que pol culpa evenit. I* HEU ME MISERAM: Ad se rediri to-
tiens, quasi delassata conqueritur.

V. 30. CERTUMNE EST ISTUC?: Quod Philumena non redeat.

V. 31. NUM QUID VIS: Discedentis verbum. I TRANSIRE: 5
Cito ire.

ACTUS SECUNDI SCAENA TERTIA.

SOSTRATA.

SOS. Edepol ne nos sūmus inique aeque ómnes invisae
viris,

Própter paucas: quae ómnes faciunt dígnae ut videamúr
malo.

Nam íta me di ament, quód me accusat núnc vir, sum
extra nóxiam.

Sét non facile est éxpurgatu: ita ánimum induxerúnt,
socrus

V. 3. *Nam ita me di ament, quód me accusat vír nunc, sum extra
nóxiam.*

V. 1. EDEPOL NE NOS MULIERES SUMUS INIQUE AEQUE
OMNES INVISAE: In hac scaena est allocutio, qua inducitur secum
loquens anus, per quam orationem mores eius et animus mitis
intelligi possit. *I INIQUE AEQUE*: Comicum παρόμοιον. Et vide
5 sententiam defensionem accusatarum socrum continentem con-
tra illud, quod ait: *Itaque uno animo omnes socrus oderunt nu-
rus*. Officium enim boni poetae est nullum genus hominum spe-
cialiter laedere. Sic Virgilius:

Quod saepe malae legere novercae.

10 Id est, non omnes novercae, sed tantum malae. *I EDE-
POL NE NOS*: Laches generaliter incusavit socrus. Haec pluri-
mas defendit. Causa accusationis iniquae. Non enim omnes
sumus malae.

V. 3. NAM ITA ME DI AMENT: Bene iurat. Nam sine iure
15 iurando incredibile est, sit bona socrus. *I QUOD ME ACCUSAT*:
Deest in eo, ut sit: In eo, quod me accusat nunc vir,
sum extra noxiam. An quod propter quod?

V. 4. SOCRUS OMNES INIKVAS ESSE: Intelligitur, quibus
iniquas, id est, nuribus, quia socrus nomen est ad aliquid
20 dictum. *I ITA ANIMUM INDUXERUNT*: *Inducere animum* est ita
tenere, ut non amittant, id est, persuadere animo suo.

V. 8. *Virgilius Georg. lib. III. v. 282.*

Ómnis esse iníquas: haud pol mé quidem. Nam num-
quám secus 5

Hábui illam, ac si ex mé esset nata: néc, qui hoc mi
eveniát, scio:

Nisi pol filiúm multimodis iam éxpecto, ut redeát
domum.

V. 7. *Nisi pol filiúm multimodis iam éxpeto, ut redeát domum.*

V. 5. HAUD POL ME QUIDEM: Esse iniquam subaudiendum a superiore est, ut sit POL pro pleno iure iurando. *ſ* HAUD POL ME QUIDEM: Subaudiendum scio esse aut novi esse aut tale quid secundum ἔλλειψιν, quae familiaris est his, qui secum loquuntur. 5

V. 6. NEC HOC QUI MIHI EVENIAT: QUI unde.

V. 7. MULTIS MODIS: Vehementer. *ſ* IAM EXPECTO, UT REDEAT DOMUM: Quia nihil mirum in matre est expectare, ut filius redeat, idcirco additum MULTIS MODIS.

ACTUS TERTI SCAENA PRIMA.

PAMPHILUS. PARMENO. MYRRHINA.

PAM. Némíni ego plura acérba credo esse éx amore ho-
mini úmquam oblata,
Quám mi. Heu me infelicem, hancine ego vítam parsi
pérdere?
Hácine caussa ego erám tantopere cúpidus redeundí
domum? cui
Quánto fuerat praéstabilius, úbivis gentium ágere aetatem,

V. 1. *Némíni plura ego acérba credo esse éx amore homini úm-
quam oblata.*

V. 3. 4. *Hácine causa eram égo tantopere cúpidus redeundí do-
mum? ah,
Quánto fuerat praéstabilius, úbivis gentium ágere aetatem.*

V. 1. NEMINI EGO PLURA ACERBA: Hic allocutio est per
conquestionem. Et bene non se amatoribus modo, sed in-
felicibus amatoribus comparavit. Et principium est a
summa totius mali. *¶ NEMINI EGO PLURA ACERBA:* Ab eo loco
5 conquestionis, in quo dicitur, quod nulli fere talia adversa con-
tiggerint. *¶ NEMINI EGO PLURA ACERBA:* Nimis cothurnati et tra-
gici in hac scaena dolores essent, non comici, nisi adderet: EX
AMORE. *¶ ACERBA ESSE CREDO:* Acerba ex amore. Acerba
dupliciter evenerunt Pamphilo, ex praeterito de meretrice,
10 ex praesenti de uxore.

V. 2. HEU ME INFELICEM: Ab ipsa simplici exclamatione.
¶ HANCINE EGO VITAM: Ab eo, quod ab adversis ad ad-
versa delatus sit. *¶ PARSI PERDERE:* Parco conservo *parsi*
facit, *parco* veniam do *peperci*. Modo ergo continui, abs-
15 tinui significat.

V. 3. CUPIDUS REDEUNDI DOMUM: Ab eo, quod contra spem
contigit malum.

*V. 2. HEU ME INFELICEM: Lacrimans hoc dicit.

V. 4. UBIVIS GENTIUM AGERE AETATEM: A malorum suo-
20 rum comparatione. *¶ UBIVIS GENTIUM AGERE AETATEM:* Magna

Quam húc redire, atque hæc ita esse miserum me resciscere? 5

Nám nos omnes, quíbus est alicunde áliquis obiectús labos,

Ómne quod est intérea tempus, priús quam id rescitúmst, lucrost.

PAR. Át sic citius, quí te expedias hís aerumnis, réperias.

V. 5. *Nam ómnibus nobis, quíbus est alicunde áliquis obiectús labos.*

detestatio praesentis loci, eligere quamvis terram vel quamvis gentem potius, quam eam, in qua est. Virgilius:

Tollite me, Teucrí, quascumque abducite terras.

Et GENTIUM hic abundat. Et bene: UEIVIS GENTIUM AGERE AETATEM, quia supra dixerat: *Hanccine ego vitam parsi perdere?* 5

Nimis enim tragicum fieret: *Satius erat in mari perire.*

V. 5. ATQUE HAEC ITA ESSE MISERUM ME RESCISCERE: Quod ait, lacrimantis est. *Resciscere est vix reperire, quod de industria fuerat celatum.*

V. 6. NAM NOS OMNES, QUIBUS EST ALICUNDE: Aut deest 10
apud, ut sit: *Apud nos omnes*, aut NOS OMNES pro nobis omnibus. *I* NAM NOS OMNES: Ratio superioris sensus. Et deest *apud* aut *penes* aut quid tale. *I* NAM NOS OMNES, QUIBUS EST: Constat hanc σύλληψιν esse. Rettulit enim LUCRO EST, non ad NOS OMNES, sed ad QUIBUS EST ALICUNDE, ut sit ordo: 15
NAM QUIBUS EST ALICUNDE ALIQUIS OBIECTUS LABOS; LUCRO EST TEMPUS, hoc est, NOS OMNES. *I* NAM NOS OMNES, QUIBUS EST: Hac figura usus est etiam Tullius pro Murena: *Praetor interea ne se pulcrum ac beatum putaret, ei quoque carmen compositum est.* Nam ille dativum casum subiecit, cum praepo- 20
suisset nominativum. Et totum Apollodori est, qui sic ait: * ΟΙΤΑΠΑΚΙΘΥΝΙΕC ΤΟΝ ΧΡΩCΝΟΥ ΑΙΕΝ ΚΙ ΤΙΚΗΚΟΤΗC. *I* QUIBUS EST ALICUNDE: Hoc genus locutionis absolutum dicitur. Tale est apud Virgilium:

Crastina lux, mea si non irrita dicta putaris, 25

Ingentes Rutulae spectabis caedis acervos.

V. 7. RESCITUM EST: Σχῆμα ἀκατανON.

V. 8. AT SIC: Sed sic. *I* AT SIC CITIUS QUI TE EXPEDIAS AERUMNIS, REPERIAS: At hoc modo, quod venisti et discordias esse didicisti, celerius reperire poteris, quo modo aerum- 30
nis te absolvas. Et bene EXPEDIAS AERUMNIS. Aut enim

V. 2. *Virgilius Aen. lib. III. v. 601.*

V. 18. *Tullius pro Murena*] Cap. 12. §. 26.

V. 24. *apud Virgilium Aen. lib. I. v. 244.*

SÍ non rediissés, hae irae fáctae essent multo ámpliores:

Sét nunc adventum tuum ambas, Pámphile, scio réverituras. 10

Rém cognosces: íram expedies: rúrsum in gratiám restitues.

Lévia sunt, quae tú pergravia esse ín animum induxti tuum.

PAM. Quid cónsolare me? án quisquam usquam géntiumst aequé miser?

Prius quam hanc uxorem dúxi, habebam alibi ánimum amori déditum:

V. 9. *Sí nón rediissés, haec irae fáctae essent multo ámpliores.*

solvunt nos curae abeuntes aut impediunt et ligant advenientes. Ut:

Solvite corde metum, Teucri, secludite curas.

¶ **AT** sic, CITIUS QUI: Sententia contraria. Nam supra sic collegit: Si ignorare mala sua uni cuique bonum est, sequitur, ut malum sit ea cito cognovisse. Infra sic: Si malis suis succurrere uni cuique quam primum bonum est, sequitur, ut ea cito cognovisse sit perquam optimum.

10 V. 10. **SED NUNC ADVENTUM TUUM AMBAS, PAMPHILE, SCIO REVERITURAS:** Ne accusare alteram altera audeat.

V. 11. **REM COGNOSCES:** Melius est REM, quam *litem*.

¶ **REM COGNOSCES:** IRAM EXPEDIES: RURSUM IN GRATIAM RESTITUES: *Τρίκωλος* sententia. Et bono ordine usus est. Prius 15 enim fit querela, deinde ponitur iracundia, postremo reditur in consilium.

V. 12. **LEVIA SUNT, QUAE TU PERGRAVIA ESSE:** Genus consolationis non a substantia, sed a quantitate. Non dicit non esse causam sollicitudinis, sed levem dicit. ¶ **QUAE TU PERGRAVIA ESSE:** Bene additum contra LEVIA non *gravia*, sed PERGRAVIA. ¶ **LEVIA SUNT:** A quantitate. ¶ **QUAE TU IN ANIMUM INDUCTI TUUM:** Persuasisti tibi.

V. 13. **QUID CONSOLARE ME? AN QUISQUAM USQUAM:** Ut solet in vero angore, ipsa consolatione aegrescit dolor. Et in- 25 geniose non inquit *dicis*, sed CONSOLARIS ME, et hoc ipso ostendis scire te, quod miser sum.

V. 14. **PRIUS QUAM HANC UXOREM DUXI:** Hoc refert ad illud caput, in quo ait: *Nemini plura ego acerba credo esse*

V. 2. ut] *Virgilius Aen. lib. I. v. 566.*

Iam in hác re ut taceam, cuívis facile scítust, quam fue-
rím miser: 15

Tamén numquam ausus súm recusare eám, quam mi ob-
trudit pater.

Vix me illínc abstraxi atque ínpeditum in ea éxpediti
animúm meum:

Vixque húc contuleram, hem nóva res ortast, pórró ab
hac quae me ábrahat:

Tum mátre[m] ex ea re me aut uxorem in cúlpa inven-
turum árbitror:

Quod quom íta esse inveneró, quid restat, nísi porro ut
fiám miser? 20

V. 15. *cuívis facile est scitu, quam fuerím miser.*

V. 17. *Vix me hinc abstraxi, atque ínpeditum in eo éxpediti ani-
múm meum.*

V. 19. *Tum aut mátre[m] ex ea re aut uxorem etc.*

*ex amore homini umquam oblata. § PRIUS QUAM HANC UXOREM
DUXI: Ante rem. § HABEBAM ALIBI ANIMUM AMORI DEDITUM:
An miser sit in amore ἀπ' ἀρχῆς ἕχου τέλους. Ante rem, in
re et post rem. § HABEBAM ALIBI: Gravius dixit ALIBI, quam
si in meretrice diceret. Et maluit ALIBI dicere, quam ad mere-5
tricem.*

V. 16. QUAM MIHI OBTRUDIT: Recte enim dici potuit: Quo
modo ergo uxorem duxit, si amabat? Et bene OBTRU-
DIT, quia invito. Sic alibi: *Aliquid monstri alunt: ea quoniam
nemini obtrudi potest, itur ad me.* Et OBTRUDIT pro obtrude-10
bat, ἐνεργεία temporis.

V. 17. VIX ME ILLINC EXTRAXI: VIX vel μόλις vel sta-
tim significat. § ATQUE EXPEDITI ANIMUM MEUM: Curae, ut
diximus, aut ligant aut solvunt, ut Virgilius:

Quae mihi reddat eum vel eo me solvat amantem. 15

Amatoris enim curae vincula dicuntur.

V. 18. VIXQUE HUC: Maluit HUC, quam *ad uxorem* dicere.
§ EHEM NOVA RES ORTA EST, PORRO: PORRO deinde. Et vim
habet deinde modo implicationem continuarum miserarum refe-
rentis. 20

V. 20. QUOD CUM ITA ESSE INVENERO, QUID RESTAT NISI
PORRO UT FIAM MISER?: Ordinem servavit allocutionis, in quo
a praeteritis, a praesentibus, a futuris inducitur personae lo-
quentis oratio. § NISI PORRO UT FIAM: PORRO postea vel in po-
stremum. Alii coniunctionem putant. 25

V. 14. *Virgilius Aen. lib. VI. v. 479.*

Nam mátris ferre iniúrias me, Pármeno, pietás iubet:
Tum uxóri obnoxíus sum: ita olim suó me ingenio pér-
tulit:

Tot meás iniuriás: quae numquam in úllo patefecit loco.
Set mágnun nescio quíd necesse est évenisse, Pármeno,
Unde ira inter eas íntercessit, quae tam permansit diu. 25
PAR. Hant quidem hércle parvom, sí vis vero vérám
rationem éxsequi.

Non máxumas, quae máxumae sunt ínterdum irae, in-
iúrias

Faciúnt: nam saepe est, quíbus in rebus álius ne irátus
quidem est,

V. 23. *Tot meás iniuriás, quae numquam nullo patefecit loco.*

V. 26. *Aut quidem hércle parvom, si vis veram verba ad rationem
exigi.*

V. 27. *Non máxumae, quae máxumae sunt ínterdum irae, iniúriae.*

V. 21. PIETAS IUBET: Apte, quia FERRE dixit, addit
IUBET.

V. 22. TUM UXORI OBNOXIUS SUM: Matris cum dixisset,
non intulit uxoris, sed mutavit casus. *I* ITA OLIM SUO ME IN-
5 GENIO PERTULIT: OLIM ad diuturnitatem rettulit, non ad
spatium praeteriti temporis.

V. 23. TOT MEAS INIURIAS: Hae sunt iniuriae, quas supra
dixit: *Nocte illa prima virginem non attigit: quae consecuta
est nox eam, nihilo magis.* Et deinde: *Quid interea? ibatne*
10 *ad Bacchidem? Quotidie.* *I* TOT MEAS INIURIAS: Aliam vim
habet, quod dixit: ME PERTULIT, aliam, quod adiecit: INIURIAS
MEAS, aliam, quod reticuit. [*I* QUAE NUMQUAM ULLO PATE-
FECIT LOCO:] Non dixit QUAS, sed QUAE, ut ad omnia, non ad
INIURIAS referatur extrema conclusio.

15 V. 24. SED MAGNUM NESCI QUID NECESSE EST: Bene de
ambabus sentiens putat magnam causam esse, quae iram fece-
rit et iram diuturnam.

V. 25. QUAE TAM PERMANSIT DIU: Et a re et a tem-
pore.

20 V. 26. HAUD QUIDEM HERCLE PARVUM EST: Servilis ratio
et sordida, et non his respondens omnibus, quae dixit Pamphilus,
sed tantum novissimae parti. *I* SI VIS VERO VERAM RATIONEM
EXSEQUI: VERO vel nomen est vel coniunctio vel adverbium.

V. 27. NON MAXIMAS, QUAE MAXIMAE SUNT INTERDUM IRAE,
25 INIURIAS FACIUNT: Iniuriae faciunt iras, non irae iniurias,
sed hic FACIUNT *ὁπαλλακτικῶς* dixit secundum superiorem ra-
tionem increpans errorem Pamphili, qui de irae magnitudine

Quom de eádem caussa est iracundus factus inimicissimus.

Pueri inter sese quám pro levibus nóxiis irás gerunt! 30
Quaprópter? Quia enim, qui eós gubernat ánimus, infirmúm gerunt.

Itidem illae mulierés sunt ferme ut púeri, levi senténtia:

V. 30. *Pueri inter sese quás pro levibus nóxiis irás gerunt?*

aestimet iniuriae quantitatem. Alii FACIUNT probant, ostendunt intelligunt. Caute dixit INTERDUM. Plerumque enim sic.

*V. 26. PARVUM: Subaudiendum, *necesse est evenisse vel evenit*. Nam consequens sententia tollit, quod ille dixit: *Necesse est*. 5

*V. 27. NON MAXUMAS, QUAE MAXUMAE SUNT: Sensus est, in quo primum: Non irae iniurias faciunt, accipiendum est, secundum: Non maxumas maxumae. *I FACIUNT: Pro ostendunt*.

V. 29. CUM DE EADEM CAUSA: [Rectum erat si diceret, 10
cum in hisdem rebus.] Adiciendo CAUSA obscuravit elocutionem suam, sed convenit servo haec humilitas orationis. Nam planum erat, si diceret: Nam saepe est, quibus in rebus alius ne iratus quidem est, cum de eisdem rebus est iracundus factus inimicissimus. EST autem pro evenit 15
dixit. Et est ordo: SAEPE EST, CUM QUIBUS IN REBUS ALIUS NE IRATUS QUIDEM EST, DE EADEM CAUSA IRACUNDUS FACTUS EST INIMICISSIMUS. *I IRACUNDUS FACTUS INIMICISSIMUS: Iratus quidem est, qui ex aliqua re lacessitus irascitur, iracundus, qui ex parva nullave causa praecedente irascitur.* 20

V. 30. PUERI INTER SESE: Argumentum a simili. *I QUAM PRO LEVIBUS NOXIIS: Interrogative. I NOXIIS: Iniuriis, culpis.*

V. 31. QUAPRÓPTER: *Διαλεκτικῶς* interrogat. *I QUIA ENIM, QUI EOS GUBERNAT ANIMUS: Αἰτιολογικῇ ἀπόκρισις.* *I IN- 25*
FIRMUM GERUNT: *Ἑσχηματισμένως ἀντὶ τοῦ infirmus est.* Sed *ἀνακολουθία* ista convenit servo.

V. 32. ITIDEM ILLAE MULIERES SUNT FERME UT PUERI: Artificiose MULIERES a persona, a similitudine PUERI, a facto IRAS GERUNT, ab accidentibus similitudinis 30
ANIMUS INFIRMUS: a collatione personae mulieris accidentium LEVI SENTENTIA, a facto FORTASSE UNUM ALIQUOD VERBUM INTER EAS IRAM HANC CONCIVERIT, qua sententia totum hic sublatum est, quod ait: *Sed magnum nescio quid necesse est evenisse, Parmeno, unde ira inter eas intercessit.* 35

Fortásse unum aliquod vĕrbum inter eas íram hanc conciverit.

PAM. Abi, Pármeno, intro, ac mé venisse nŭntia. PAR. Hem, quid hoc ést? PAM. Tace.

Trepidári sentio ét cursari rŭrsum prorsum. PAR. Agendum, ád fores 35

Accédo propius. Hém, sensistin? PAM. Nóli fabulárier: Proh Iúppiter? clamórem audiŭi. PAR. Túte loqueris: mé vetas?

MYR. Tace óbsecro mea gnáta. PAM. Matris vóx visast Philúmenae.

Nullús sum. PAR. Qui dum? PAM. Pérŭi. PAR. Quam ob rem? PAM. Néscio quod magnúm malum

V. 33. *Fortásse unum aliquod vĕrbum inter eas íram hanc concivisse, ere.*

V. 33. FORTASSE UNUM ALIQUOD VERBUM INTER EAS IRAM HANC CONCIVISSE: Sic Plautus: *Fortasse te amare suspicariet.* Nam veteres infinitivo modo adiungebant *fortasse*. *Ÿ* CONCIVERIT: Commoverit.

5 *V. 32. ITIDEM ILLAE MULIERES: Sexus alius ad ingenium et sensus idem est. Et mire similitudinem contulit ad id, quod agitur.

*V. 33. IRAM HANC CONCIVERIT: Legitur et CONCIVISSE. Et *rem concivisse* est *rem novam fecisse*. *Ÿ* CONSCIVERIT: 10 Decreverit, fecerit.

V. 35. ET CURSARI RURSUM PRORSUM: RURSUM proprie retro, PRORSUM ante significat. Et est proverbiale, ut dicimus: *Rursum deorsum, intro foras, hac illac* et similia, Graeci ἀνω κάτω. *Ÿ* TREPIDARI SENTIO, ET CURSARI RURSUM PRORSUM: 15 Trepidatio ad vocem refertur loquentium: cursatio ad sonum pedum. Et trepidatur [primo] ab his, qui morbum putant: cursatur ab his, qui partum sciunt.

V. 37. TUTE LOQUERIS: ME VETAS: Mire expressus est mos auscultantium.

20 V. 38. TACE, OBSECRO, MEA GNATA: Non solum hic Iuno Lucina non inducitur, sed etiam silentium parturienti insuper imponitur, quia furtiva conceptio est. Et tamen eius modi verba sunt matris, ut dumtaxat argumentum scientibus manifesta sint, Pamphilo vero et Parmenoni tamquam aegram continentis filiam 25 videantur. *Ÿ* TACE, OBSECRO, MEA GNATA: Conceptum furtivum furtim convenit nasci.

V. 39. QUIA PERII: Satis amatorie.

Profecto, Parmenó, me celas. PAR. Úxorem Philúmenam 40

Pavitare nescio quid dixerunt: id si forte est, nescio.

PAM. Intérii: cur mihi id non dixti? PAR. Quia non poteram una ómnia.

PAM. Quid mórbi est? PAR. Nesció. PAM. Quid? nemon medicum adduxit? PAR. Nescio.

PAM. Cesso hinc ire intro, ut hoc quam primum, quid quid est, certó sciam?

Quonám modo, Philúmena mea, núnc te offendam adfectam? 45

Nam sí periculum ullum in te inest, perísse me una haud dúbium est.

V. 42. PAM. Intérii: cur id mihi non dixti?

V. 46. Nam si periculum in te ullum inest, perísse me una haud dúbium est.

*V. 38. MATRIS VOX VISA EST: Omnia haec, quae sensu percipi possunt, *visa* dicimus. Virgilius:

Visaeque canes ululare per umbram.

V. 40. UXOREM PHILUMENAM PAVITARE: PAVITARE τῷ ἔξουθενισμῷ. *Ÿ* PAVITARE NESICIO QUID: *Pavere* et *timere* et ad 5 corporis et ad animi perturbationem veteres referebant. Plautus in Bacchidibus: *Nam ut in mari vecta, credo, timida es.* Ergo PAVITARE aegrotare, quia sic horruisse *visa* ac palpitare *venis*.

V. 42. QUIA NON POTERAM UNA OMNIA: Deest *dicere*. 10

*V. 39. NULLUS SUM; Rursus se infelicem et miserum appellavit hic. *Ÿ* NULLUS SUM: Ἀδελτικῶς.

*V. 42. QUIA NON POTERAM UNA OMNIA: Cum stomacho pronuntiavit et deest *dicere*.

V. 43. NEMON MEDICUM ADDUXIT?: Scilicet ex quo scire 15 posses. *Ÿ* NESICIO: Perturbatus Parmeno idem repetit verbum. Et verbum aptum est personae servili.

V. 44. CESSO HINC IRE INTRO: Cultum proloquium. Sic autem agit poeta, ut gravem morbum in uxore suspectans maritus protinus ingrediatur et partum improvisus offendant. 20

V. 45. QUONAM MODO, PHILUMENA: Amatoria ἀποστραγή. Sic in Phormione: *Quod si eo meae fortunae redeunt, Phanium, abs te ut distrahar, nulla est mihi vita expetenda.*

V. 46. NAM SI PERICULUM ULLUM IN TE INEST: Multum dixit: Si in te periculum inest, meperiisse non dubito. 25

V. 2. Virgilius Aen. lib. VI. v. 257.

V. 22. in Phormione Act. I. sc. 4. v. 23.

PAR. Non úsus facto est míhi nunc hunc intró sequi:
 Nam invisos omnis nós esse illis séntio:
 Heri némo voluit Sóstratam intro admíttere.
 Si fóрте morbus ámplior factús siet,
 Quod sáne nolim, máxume heri caussá mei:
 Servom ilico introísse dicent Sóstratae:
 Aliquíd tulisse cóminiscentúr mali,
 Capiti átque aetati illórum, morbus qui aúctus sit.
 Hera in crímen veniet: égo vero in magnúm malum. 55

V. 52. *Servom ilico introísse dicent Sóstratae.*

Tantus autem affectus non est mariti tantum, sed amatoris quoque. *¶* NAM SI PERICULUM ULLUM: Non permisit amor dicere *perituram*, sed *periculum*.

*V. 45. OFFENDAM AFFECTAM: Lassam possessamque
 5 morbo. Ab eo, quod est *affici*, unde *affectus* dicuntur, propter quos afficimur.

V. 47. NON USUS EST FACTO: Vide artificem Terentium, quem ad modum alias per Pamphilum, alias per ipsum Parmenonem invenit, quem ad modum nesciatur a ceteris virginem
 10 ante nuptias ab ipso Pamphilo vitiatam esse. *¶* NON USUS: Non utile. *¶* FACTO EST: FACTO abundat.

V. 48. NAM INVISOS OMNES NOS ESSE ILLIS SENTIO: Acute eius modi causam repperit, quae vel hominem curiosum contineret, quaeque non Parmenonem modo, sed mox etiam Sostratam
 15 arceat ab ingressu.

V. 49. HERI NEMO VOLUIT SOSTRATAM: Quasi alius dixerit: *Unde intelligis?* *¶* HERI NEMO VOLUIT SOSTRATAM: Argumentum odii.

V. 51. MAXIME HERI CAUSA MEI: Bene MAXIME, qui et
 20 propter ipsam vel propter invidiam socrus non velit fieri gravio-rem morbum.

V. 52. SERVUM ILICO INTROISSE: Mire, ut criminosius suspiciosiusque sit, non Lachetis aut Pamphili servum, sed Sostratae, nec Parmenonem saltem.

25 V. 53. COMMINISCENTUR: Dicent, cum confinxerint.

V. 54. CAPITI ATQUE AETATI ILLORUM: Bene τῷ εἴφημι-
 σμῷ maluit ILLORUM, quam *puellae* dicere, quod utique intelligitur. *¶* QUI: QUI unde.

V. 55. HERA IN CRIMEN: Sostrata in litem. *¶* EGO
 30 VERO IN MAGNUM MALUM: In quaestionis tormenta.

ACTUS TERTII SCAENA SECUNDA.

SOSTRATA. PARMENO. PAMPHILUS.

SOS. Nescio quid iam dudum audio hic tumultuari misera:
Male metuo, ne Philúmenae magis mórbus adgravéscat:
Quod te, Aésculapi, et té, Salus, ne quid sit huius, óro.
Nunc ad eam visam. PAR. Heus, Sóstrata. SOS. Hem!
PAR. Iterum istinc excludére.

V. 4. *Iterum istinc excludére?*

V. 1. NESCIO QUID IAM DUDUM AUDIO HIC TUMULTUARI:
In hac scaena quasi quaedam deliberatio est, continens suasionis
dissuasionisque partes, quas in subditis considerabimus. *I* Hic:
Quia nimis vicini sunt.

V. 2. MAGIS MORBUS ADGRAVESCAT: Gravior fiat. 5
Proprie, quia morbi graves sunt dicti. Virgilius:

Ubi aut morbo gravis aut iam segnior annis

Deficit.

Salustius: *Morbi graves ob inediam insolitu vescentibus.*
I MALE METUO, NE PHILUMENAE MAGIS: Instat Terentius 10
bonam socrum facere, ut bonam meretricem faciat.

V. 3. QUOD TE, AESCULAPI, ET TE, SALUS: Deest propter,
ut sit, propter quod.

V. 4. NUNC AD EAM VISAM: Sic Virgilius:

Respice ad haec.

15

I HEM: Interiectio est novas res audientis. *I* HEUS,
SOSTRATA: Vide quem ad modum per semet ipsum Parmeno,
per Parmenonem arceatur Sostrata, quae neque deesse propter
officium neque ingredi propter socrum inducitur. *I* ITERUMNE
ISTINC EXCLUDERE?: Bene ITERUM, ut illi pudorem incuteret de 20
repetitione iniuriae. Et memoriter. Iam enim dixit: *Nostra*
ilico it visere ad eam. Admisit nemo. Et simul vide, quam
vehementius ad iniuriam sonet excludi, quam non admitti.

V. 6. Virgilius Georg. lib. III. v. 95.

V. 14. Virgilius Aen. lib. VII. v. 464.

SOS. Ehem, Pármeno, tun híc eras? perii, quid faciam
mísera? 5

Non vísam uxorem Pámphili, quom in próxumo hic sit
aégra?

PAR. Non vísas? ne mittás quidem viséndi caussa quém-
quam.

Nam quí amat cui odio ípsus est, his fácere stulte dúco.
Labórem inanem ipsús capit, et illí molestiam ádfert.

Tum fílius tuus íntroíit vidére, nt venit, quíd agat. 10
SOS. Quid aís! an venit Pámphilus? PAR. Venít. SOS. Dis
gratiam hábeo.

Hem, istóc verbo animus mí rediit, et cúra ex corde
excéssit.

PAR. Iam eá de caussa máxume nunc húc introire nólo.

V. 5. EHEM, PARMENO: EHEM interiectio est eius, quae
commota sit nova re.

V. 6. NON VISAM UXOREM PAMPHILI: Ut dixit supra: *Ser-
vum Sostratae*, non *Parmenonem*, sic hic: *UXOREM PAMPHILI*
5 dixit magis, quam *Philumenam*, ut animum et officium eius-
dem socrus et matris breviter demonstraret.

V. 6. NON VISAS?: Unam rem Sostrata consuluit: hic de
duabus respondet. Namque et illam non vult ingredi et cavet,
ne ipse mittatur. Et bene QUEMQUAM, ne aperte pro se loqui
10 videatur.

V. 8. NAM QUI AMAT, CUI ODIO IPSUS EST: Aliam causam
subiunxit, quia durum fuerat ipsi Sostratae dici, quod su-
pra dictum est. ¶ NAM QUI AMAT: Una causa a sententia
moralis. ¶ CUI ODIO IPSUS EST: Deest *eam* vel *eum*.

15 V. 9. ET ILLI MOLESTIAM ADFERT: Bene hoc adiecit, ne
qui amat, hoc dicat: *Laborem, dum promerear, quem amo*.

V. 10. TUM FILIUS TUUS: Alia causa ab eventu. ¶ VI-
DERE, UT VENIT, QUID AGAT: Quod supra, *visere*. An *visere*
officii est apud aegros, *videre cognitionis*? Et ideo ad-
20 ditum: QUID AGAT.

V. 11. AN VENIT PAMPHILUS?: Bene imitatur affectum.

V. 12. HEM: Interiectio feminina ac matronalis. ¶ EX
CORDE EXCESSIT: Geminavit praepositionem.

*V. 9. LABOREM INANEM IPSUS CAPIT ET ILLI MOLESTIAM
25 ADFERT: Hoc validissimum ad dissuadendum fuit.

V. 13. NUNC HUC NTROIRE NOLO: Cur, si venit Pam-
philus, non sit introeundum, causa narratur.

Nam sí remittent quídpíam Philúmenae dolóres,
Omném rem narrabít, scio, contínuo sola sóli: 15
Quae intérvos intervénierit, unde ortum ést initium
írae.

Atque éccum video ipsum égređi. Quam trístist! sos.
O mi gnáte.

PAM. Mea máter, salve. sos. Gaúdeo venísse salvom.
Sálvan

Philúmena est? PAM. Meliúscula est. sos. Utinam ístuc
ita di fáxint.

V. 14. Nam sí remittent quíppíam Philúmenam dolóres.

V. 16. Quae intérvos intervénierint, unde ortum ést initium írae.

V. 17. Atque éccum video ipsum égređi, quam trístis. SOS. o mi
gnáte.

V. 14. NAM SI REMITTENT QUIPPÍAM: Verbum activum quasi
neutrum posuit. *§* PHILUMENAE DOLORES: *Δραματικῶς* errat.
Non enim vere dolor morbi est, cum sit partus.

V. 15. SCIO, CONTINUO SOLA SOLI: Ut:

Haud, credo, invisus caelestibus auras 5

Vitales carpis.

Et sic SOLA SOLI dicitur, quo modo *praesens praesenti*. Sic
Virgilius:

Illum absens absentem auditque videtque.

V. 16. UNDE ORTUM EST: Pro sit, *ἀνακόλουθον* tertium. 10
§ QUAE INTER VOS INTERVENIERIT: Melius sic, quam si diceret:
Quae illi feceris.

V. 17. QUAM TRISTIS EST: *Χαρακτηρισμὸς* locuturi Pam-
phili. *§* O MI GNATE: Ordo est: O MI GNATE, GAUDEO TE SAL-
VUM VENISSE, sed intercedit Pamphilus tristis. 15

V. 18. SALVAN PHILUMENA EST?: Cito probat Pamphilo
se amare nurum, cum post salutationem nihil prius, quam de sa-
lute uxoris eius inquirat. *§* SALVAN PHILUMENA EST?: Mire ob-
viam sibi exeuntem filium nihil aliud, nisi de Philumena inter-
rogavit, ut ostenderet eius morbum curae sibi esse. 20

V. 19. MELIUSCULA EST: Verum est, quantum ad morbum
pertinet. *§* MELIUSCULA EST: Hoc et ad morbum et ad even-
tum partitudinis verum est. Ita non mentitur Pamphilus matri.
§ UTINAM ISTUC ITA DI FAXINT: Diligentiore officio loquitur, ut
rea apud filium socrus. 25

V. 4. ut] *Virgilius Aen.* lib. I. v. 391,

V. 8. *Virgilius Aen.* lib. IV. v. 83.

Quid tu igitur lacrimas? aut quid es tam tristis? PAM.

Recte, mater. 20

SOS. Quid fuit tumulti? dic mihi: an dolor repente invasit?

PAM. Ita factumst. SOS. Quid morbi est? PAM. Febris.

SOS. Cotidiana? PAM. Ita aiunt.

I sodes intro, consequar iam te, mea mater. SOS. Fiat.

PAM. Tu pueris curre, Parmeno, obviam atque eis onera adiuta.

V. 20. QUID TU IGITUR LACRUMAS?: Locus ab eo, quod agitur, quo significat: Si ita est, quare ergo tu tristis es? *¶* RECTE, MATER: Sic dicimus, cum sine iniuria interrogantis aliquid reticemus. Et bene additum MATER, ut duritia reticentiae blando nomine molliretur. Alii RECTE sic accipiunt, ut intelligant: *Nihil est mali.*

V. 21. QUID FUIT TUMULTI?: Antiqui sic declinaverunt, *tumulti, senati*, ut Salustius: *Decretum senati fit.* *¶* DIC MIHI: DIC verbum est instantis audire et curiosius interrogantis. 10 Virgilius:

Dic mihi, Damoeta, cuium pecus?

¶ DOLOR REPENTE INVASIT: Proprie INVASIT, quia REPENTE.

V. 22. ITA FACTUM EST: Moris est assentari ad dicta interrogantium, qui quae vera sunt celant. *¶* ITA AIUNT: Bene 15 aliis adscripsit, si falsum sit, ut ipsis adscribatur mendacium. *¶* ITA AIUNT: In hac tota interrogatione et responsione colorem induxit secretum acre oburgantis. *¶* ITA AIUNT: Religiose mendacium ad rumorem rettulit. AIUNT, inquit, ne ipse falsum dicere videretur.

20 V. 23. I SODES INTRO: Metuit, ne ingrediatur mater ad soceros, et ideo dicit: I SODES INTRO. Et apparet INTRO dicentem manu annuere, ut domum redeat, et simul, quo magis faciat, addit causam. *¶* CONSEQUAR IAM TE, MEA MATER: Adiecit et tempus IAM. *¶* MEA: Necessario additum: MEA MATER. 25 Et SODES, quia I INTRO durum est. *¶* FIAT: Abiens dixit hoc mater: FIAT, ne omnino iussis alienis parere videatur, quasi imperemus et nos, quae nos ipsi facturi sumus.

V. 24. TU PUERIS CURRE, PARMENO, OBVIAM: Probabilis causa, qua ablegat etiam Parmenonem, dum iubet eum pueris 30 occurrere. Et simul notandum, quod in hac fabula ridicule vexatur usque ad ultimum servus et ablegatur, cum sit et piger

V. 7. Salustius Catil. cap. 53.

V. 9. Virgilius Eclog. III. v. 1.

PAR. Quid? nón sciunt ipsí viam, domúm qua veniant?

PAM. Cæssas? 25

V. 25. PAR. Quid? nón sciunt ipsi viam, domúm qua redeant?

PAM. Cæssas?

et curiosus. § ATQUE EIS ONERA ADIUTA: Locutio antiqua figurata. Et est ὑπαλλαγή pro: Ipsos onera portantes, EIS ONERA ADIUTA.

V. 25. QUID? NON SCIUNT IPSI VIAM, DOMUM QUA REDEANT?: Iam vide quem ad modum servetur Parmenoni persona loquacis, curiosi, pigri. § DOMUM: Adverbiale est. § DOMUM QUA REDEANT?: QUA si locum significet, videbitur reliquum preceptum servus non audivisse. Sin audivit, QUA quo modo intelligemus, id est, quem ad modum onus portent de navi, ut: Quid fieret et qua fieret. § CÆSSAS?: De industria 10 omnes ablegavit suos, ut non audirent, quae intus post scaenam sunt acta: quae tamen populo est narraturus.

ACTUS TERTII SCAENA TERTIA.

PAMPHILUS.

PAM. Néqueo mearum rerum initium ullum invenire
idóneum,
Únde exordiár narrare, quae nec opinanti áccidunt:
Pártim quae perspéxi his oculis, pártim quae accepi aúribus:
Quá me propter éxanimatum citius eduxí foras.

V. 1. NEQUEO MEARUM RERUM INITIUM ULLUM INVENIRE
IDONEUM: In hac scaena conquestio est ad deliberationem de-
scendens, an habeat Pamphilus, an excludat uxorem: in qua
tota oratio Pamphili ad argumentum spectans amatoria magis,
5 quam maritalis est. Nam aliter non perveniretur ad ultimam
cognitiouem omnium rerum, nisi adolescens furtivum conceptum
uxoris et partum aliquanto lenius, quam coniugalis dolor expetit,
toleravisset. *¶ NEQUEO MEARUM RERUM: Haec est Homérica*
illa διαπόρησις:

10 *Τί πρῶτον, τί δ' ἔπειτα, τί δ' ὑστάτιον καταλέξω;*
¶ NEQUEO MEARUM RERUM INITIUM: Hoc principium magna δια-
πόρῃσι oneratur, ut ostendantur aerumnae et multae et graves.
¶ IDONEUM: Aptum, conveniens.

V. 2. UNDE: A quo.

15 V. 3. PARTIM QUAE PERSPEXI HIS OCULIS: His, quasi mi-
seris, vult intelligi, quibus perspexi vel audiui mala.
An sic dictum est, ut apud Virgilium:

Vocemque his auribus hausi?

V. 4. QUA ME PROPTER EXANIMATUM: Inter *exanimatum*
20 et *exanimum* hoc interest: EXANIMATUS est conterritus, con-
turbatus. Ut: *Sed quidnam Pamphilum exanimatum video?*
Et Virgilius:

Exanimata sequens impingeret agmina muris.

Exanimus vero est occisus. Virgilius:

25 *Corpus ubi exanimi positum Pallantis Acoetes*
Servabat senior.

V. 8. *Homérica] Odys. lib. IX. v. 14.*

V. 17. *apud Virgilium] Aen. lib. IV. v. 359.*

V. 22. *Virgilius Aen. lib. V. v. 805.*

V. 24. *Virgilius Aen. lib. XI. v. 30.*

Nám modo me intro út conripui tímíduſ, alio ſúſpi-
cans 5

Mórbo me víſúrum adfectam ac ſénsi eſſe uxorem: heí
mihí!

Póſtquam me aſpexére ancillae advéniſſe, ilico omnéſ
ſimul

Laétae exclamant: Vénit: id quod mé repente aſpéxe-
rant.

Sét continuo vóltum earum ſénsi inmutari ómnium,
Quía tam incommode illiſ forſ obtúlerat adventúm
meum. 10

Úna illarum intérea propere praécucurrit, núntians
Mé veniſſe: ego eíuſ vídendi cúpiduſ, recta cónſequor:

V. 5. *Nám modo intro ut mé corripui tímíduſ, alio ſúſpicans.*

V. 6. *ac ſénsi uxorem eſſe.*

V. 8. *id quod dérepente aſpéxerant.*

V. 5. ME INTRO UT CORRIPUI: Raptim ingreſſuſ ſum.
ſ TIMIDUS: Pro timenſ, nomen loco participii.

V. 6. MORBO ME VISURUM AFFECTAM: Quia et hic morbuſ
eſt. ſ HEI MIHI: Interiectio dolentis eſt. Virgiliuſ:
Eloquar an ſileam? 5

Et dicitur haec figura *ἐπιμονή*. ſ HEI MIHI: Mire interpoſuit
σχετλιασμόν.

V. 8. ID QUOD ME REPENTE: Deest *propter*, ut ſit: *Pro-*
pter id, ac per hoc ideo. ſ ID QUOD ME REPENTE ASPEXE-
RANT: Cauſa cur laetae exclamaverint. Id ergo ob id. 10

V. 9. SED CONTINUO VULTUM EARUM SENSI IMMUTARI OMNIUM:
Mire Pamphiluſ etiam ancillarum metu impellitur, ut alienum
naſci puerum ſuſpicetur, nec ullo modo in memoriám redeat,
hanc ſe puellam vel huiuſ modi vitiaſſe. ſ VULTUM EARUM:
Quae viderint. 15

V. 10. FORS OBTULERAT: Offerri dicuntur tam bona
quam mala, ſi inſperata obiiiciantur aſpectibúſ. ſ OBTULERAT:
Oblatuſ dicitur in utramque partem, quidquid exſpectationem
praevenit.

V. 12. EGO EIUS VIDENDAE CUPIDUS: Non erit plena viſ 20
repentini doloriſ, ſi aliquid praeſentiens ſuſpicatur. Et ideo ad-
didit: *Ego eiúſ vídendae cúpiduſ*. ſ RECTA CONSEQUOR: Abſo-
lute et ſine adiectione. Non enim addidit *via*.

V. 4. *Virgiliuſ Aen. lib. III. v. 39.*

Póstquam intro adveni, éxtemplo eius mórbum cognóvī miser.

Nám neque, ut celári posset, témpus spatium ullúm dabat: Néque voce alia, ac rés monebat, ípsa poterat cónqueri. 15

Póstquam aspexi, o fácinus indignum, ínquam! et corripui ílico

Me índé lacrumans, increíblei re átque atroci pércitus. Máter consequitúr: iam ut limen éxirem, ad genua áccidit,

Lácrumans misera: miseritum est: profécto hoc sic est, út puto:

Ómnibus nobis út res dant sese, íta magni atque humilés sumus. 20

V. 14. 15. *Nám neque, ut celáre posset, témpus spatium ullúm dabat: Néque voce alia, ac rés monebat ípsa, poterat cónqueri.*

V. 13. EXTEMPLO EIUS MORBUM: MORBUM mitiore animo, quam vitium dixit aut probrum. Et recte, quia dixit: *Alio me suspicans morbo visurum affectam ac sensi esse uxorem.*

V. 14. SPATIUM: Moram.

5 V. 15. AC RES MONEBAT: Partus.

V. 16. O FACINUS INDIGNUM: FACINUS INDIGNUM non ad illam, hoc est, Philumenam, sed ad auctorem vitii refertur. *¶* ET CORRIPUI ILICO: Ardens scilicet dolore. Et est causa cur cito exierit.

10 V. 17. LACRUMANS: Non furens, sed LACRUMANS, non iratus, sed misertus. *¶* ATQUE ATROCI: Id est, vehementi.

V. 18. MATER CONSEQUITUR: IAM UT LIMEN EXIREM: Ostendit affectum misericordiae suae, *matrem* potius dicendo, quam *Myrrhinam*, et addendo MISERA: MISERITUM EST, ut recte supra dictum sit de illo: *pium et pudicum ingenium narras Pamphili.* *¶* AD GENUA ACCIDIT: *Accidere* est gestu corporis ostendere humilitatem cadentis, propter *ad*, quod est iuxta, et *cadere*. Salustius autem sine praepositione dixit: *Qua accidam aut quo?*

20 V. 19. LACRUMANS MISERA: Miserabiliter se habens. *¶* MISERITUM EST: Hoc ipse sibi.

V. 20. OMNIBUS NOBIS UT RES DANT SESE, ITA MAGNI ATQUE HUMILES SUMUS: Mire dixit DANT SESE. Homerus:

25 *Τοῖος γὰρ νόος ἐστὶν ἐπιχθονίων ἀνθρώπων,
Οἷον ἐπ' ἡμᾶρ ἄγῃσι πατὴρ ἀνδρῶν τε θεῶν τε.*

V. 24. *Homerus Odys. σ. v. 135 sq.*

Hanc habere orationem mecum principio institit:

O mi Pamphile, abs te quamobrem haec abierit, causam vides.

Nam vitium est oblatum virgini olim ab nescio quo improbo:

Nunc huc confugit, te atque alios partum ut celaret suum.

Sed quem orata eius reminiscor, nequeo quin lacrumem miser: 25

Quaque fors fortuna est, inquit, nobis quae te hodie obtulit,

Sed hic sese illo et validius dixit, et est haec καθολικὴ sententia. Apollodorus: Οὕτως ἕκαστος διὰ τὰ πράγματα σεμνὸς ἦν καὶ ταπεινός.

V. 22. O MI PAMPHILE, ABS TE QUAMOBREM HAEC ABIERIT: A nomine et blandimento, mire: quia secreta confitetur, ut 5 Virgilius:

Anna, fatebor enim, miseri post fata Sichaei.

A principio idem elaboravit, ut adversus pudorem conscientia et voce et confessione duraret. I O MI PAMPHILE, ABS TE QUAMOBREM HAEC ABIERIT: Venialis status, in quo confessio est et 10 precatio. I ABS TE QUAMOBREM: Morale blandimentum ante confessionem.

V. 23. NAM VITIUM: Est confessio. I NAM VITIUM EST OBLATUM: Coepit a causa. I OBLATUM: Ad repentina pertinere superius annotavimus. Et OBLATUM, quasi non expectatum et nolenti. I VIRGINI: Quasi quae falli posset. I OLIM: Recte OLIM, quia facilis venia circa vetera iam delicta, unde tentat temporis longinquitate extenuare peccatum. OLIM ergo, ante menses novem. I AB NESICIO QUO IMPROBO: Mire contempsit personam, dicendo: NESICIO QUO, id est, nescio quem 20 dixit, ut ostendat ignobilem et abiectum. Nam si nomen illi est, habet et dignitatem, ut:

Et nos aliquod nomenque decusque

Gessimus.

Et ne placere videatur is, qui fecit, improbum dixit. 25

V. 25. NEQUEO QUIN LACRUMEM MISER: Videtur quasi destillantes fletus detergere. I NEQUEO: Deest continere. I SED CUM ORATA EIUS: Bona parenthesis.

V. 26. QUAEQUE FORS FORTUNA: Precatio. I FORSFOR-

V. 6. *Virgilius Aen. lib. IV. v. 20.*

V. 22. *ut] Virgilius Aen. lib. II. v. 89.*

PÉR eam te obsecrámus ambae, sí ius, si fas ést, uti
 Ádvorsa eius pér te tecta tácitaque aput omnis sient:
 Si úmquam erga te animo ésse amico sénsisti eam, mi
 Pámphile,
 Síne labore hanc grátiam te, ut síbi des pro illa núnc
 rogat: 30
 Céterum de rédducenda id fácias, quod in rem sít tuam.

V. 29. *Si úmquam te erga animo ésse amico sénsti eam, mi Pámphile.*

TUNA: 'Υφέν, id est, subita fortuna. Et fortuna in incerto, *forsfortuna* in bono ponitur. Virgilius:

Si qua in te fortuna fuisset.

Et ipse: *O forsfortuna.*

V. 27. PER EAM TE OBTESTAMUR: Oratorie inducuntur et
 5 pro tacentibus preces. *¶* PER EAM TE OBTESTAMUR AMBAE: Obtestatio est precatio cum mentione earum rerum, per quas petimus, ut:

Per eversae, genitor, fumantia Troiae

Excidia obtestor.

10 *¶* SI IUS, SI FAS EST: Utrum hoc invidiose, an quasi femina, quae leges nesciat?

V. 28. UTI ADVERSA EIUS: Mire non crimen, sed ADVERSA. *¶* PER TE TECTA TACITAQUE: TECTA, si reducis, TACITA, si repudias sub alia excusatione. An idem signifi-
 15 cant? an potius, neque re neque verbo indices? An TECTA, ne videantur: TACITA, ne dicantur.

V. 29. SI UMQUAM ERGA TE: Virgilius:

Si concessa peto, si dant ea moenia Parcae.

Terentius in Andria:

20 *Si te in germani fratris dilexi loco,
 Sive haec te solum semper fecit maximi.*

¶ SI UMQUAM ERGA TE: Ab ante acta vita.

*V. 28. TECTA TACITAQUE: TECTA sint, ne haec alii
 sciant, TACITA, ne ipse indicet.

25 V. 30. UT SIBI DES PRO ILLA: Subauditur *gratia*.

V. 31. CETERUM DE REDUCENDA: Tentat etiam hoc persuadere, sed oratorie et vercuude. Et mire DE REDUCENDA dixit, non *de respuenda*. *¶* QUOD IN REM SIT TUAM: Nam nisi reducat, reddenda dos erit.

V. 2. *Virgilius Aen. lib. IX. v. 41.*

V. 7. *ut] Virgilius Aen. lib. X. v. 45.*

V. 17. *Virgilius Aen. lib. V. v. 798.*

V. 19. *Terentius in Andria Act. 1. sc. 5. v. 57.*

Párturire eám, neque gravidam esse éx te, solus cón-
sciús.

Nam áiunt tecum póst duobus cóncubuisse ménsibus:
Túm, postquam ad te vénit, mensis ágitur hic iam sé-
ptumus:

Quód te scire, ipsa índicat res. Núnc si potis est, Pám-
phile, 35

Máxume voló doque operam, ut clam éveniat partús
patrem,

Átque adeo omnis. Séd si fieri id nón potest quin sén-
tiant,

Dícam abortum essé: scio nemini áliter suspectúm fore,

V. 33. *cóncubuisse eam ménsibus.*

V. 37. *Átque adeo omnis. sét si id fieri nón potest quin sentiant.*

V. 32. SOLUS CONSCIUS: A possibili. Nam hoc nomine ostendit tacere eum posse, quod conscius sit ipse solus.

V. 33. NAM AIUNT: Honestius AIUNT pro *ait* dixit. Nam quis aut scire aut dicere potuit, nisi Philumena? Ergo recte. AIUNT enim potius honestum est, quam *ait*. ¶ POST DUOBUS 5 CONCUBUISSE EAM MENSIBUS: POST DUOBUS simpliciter accipien- dum: non *post duos*. Est enim ἀναστροφὴ pro DUOBUS POST, id est, non statim, ut nupta sit, sed postquam nupta est, post duos menses nuptiarum, ut sint reliqui quin- que menses. Et hinc apparet ante duos menses, prius quam 10 Pamphilo nuberet, vitiatam: quattuor mensibus cum Pamphilo fuisse, ex quibus duobus posterioribus amatam esse: reliquis tribus peregrinatum fuisse Pamphilum. An POST DUOBUS pro post duos? ut Plautus:

Post principio denique. 15

Et: *Post paulo.*

V. 35. QUOD TE SCIRE IPSA INDICAT RES: Quia contristatus corripuisti te foras.

V. 36. EVENIAT PARTUS: Philumena scilicet.

V. 38. ABORTUM ESSE: Non est Latinum *aborsa est*, sed 20 *abortum fecit*. ¶ ABORTUM ESSE: Deest *natum* vel *factum* vel absolute, quo modo dicimus, *e re nata*, vel quem ad modum dicimus: *ex te mihi orta est iniuria*. ¶ DICAM ABORTUM ESSE: Rationabiliter dixit. Fit enim abortus mense septimo sine per- nicie feminae. ¶ SUSPECTUM FORE: Suspicabilem, suspi- 25 ciosum.

V. 11. *Plautus Pers. Act. IV. sc. 1. v. 4.*

Quín, quod veri simile est, ex te récte eum natúm
putent.

Cóntinuo exponétur: hic tibi níhil est quidquam incóm-
modi: 40

Ét illi miserae indígne factam iniúriam contéxeris.

Póllicitus sum, et sérvare in eo cértumst, quod dixí, fidem.
Nám de redducénda, id vero neútiqum honestum esse
árbitor:

Néc faciam: etsi mé amor graviter cónsuetudoque eius
tenet.

Lácrumo, quae posthác futurast víta, quom in mentém
venit, 45

V. 44. *Néc faciam; etsi amor me graviter cónsuetudoque eius tenet.*

V. 39. EX TE RECTE EUM NATUM PUTENT: Nove dixit NATUM ABORTUM, quasi abortus nascatur. NATUM ergo pro facto conceptoque dixit.

V. 40. CONTINUO EXPONETUR: [HIC TIBI NIHIL EST QUID-
5 QUAM INCOMMODI]: Quum alienus exponitur et non tollitur pro tuo. Et mire necandi pueri non fit mentio, quia Pamphili filius invenietur, cum ei etiam per patrem puellae poeta succurrit. § EXPONETUR: Ad mortem scilicet. § HIC TIBI NIHIL EST QUIDQUAM INCOMMODI: Ab utili. Et est *παράλλων* quartum,
10 ut: *Nihil vidi quidquam laetius.*

V. 41. ET ILLI MISERAE INDIGNE: Ut non sit *ἀναχόλουθον*, superiori versui τὸ et addendum est, ut sit: *Et tibi nihil est quidquam incommodi.* § FACTAM INIURIAM: Mire INIURIAM dixit, ut non condemnanda sit, sed dolenda.

15 V. 42. POLLICITUS SUM: Plus quam promisi.

*V. 41. ET ILLI MISERAE: Conclusio per enumerationem. Et non laederis, inquit, et proderis miserae.

*V. 42. QUOD DIXI, FIDEM: Quod promisi.

V. 43. ID VERO NEUTIQUEAM HONESTUM ESSE ARBITROR: NEU-
20 TIQUAM non est omnino negativum, sed aliquid assensionis habet. Est enim NEUTIQUEAM non nimis, non valde. § NEC FACIAM: Bene addidit NEC FACIAM. Multa enim etiam inhonesta amore suscipimus.

V. 44. ETSI ME AMOR GRAVITER CONSUEUDOQUE EIUS TENET:
25 Hoc cum gemitu. ETSI non est complexivum neque praepositivum, sed subiunctivum, id est, pro tametsi. § [AMOR ME GRAVITER] CONSUEUDOQUE: Quae duae res contra honestam et utile validissimae. Et bene TENET, non tenuit.

V. 45. LACRUMO, QUAE POSTHAC FUTURA EST VITA: Bene
30 propensior in affectum est, ut veri simile fiat potuisse reticere.

Sólitudoque. Ó fortuna, ut núnquam perpetuo és bona!
Sét iam prior amor me ad hanc rem exercitatum red-
didit,

Quém ego tum consílio missum féci, idem huic operám
dabo.

Adest Pármeno cum púeris: hunc minumést opus
In hác re adesse. Nam ólim soli crédidi, 50
Eá me abstinnisse ín principio, quóm data est.
Vereór, si clamorem éius hic crebro aúdiat,
Ne párturire intéllegat: aliquó mihi est
Hinc áblegandus, dúm parit Philúmena.

V. 46. *Ó fortuna, ut núnquam perpetua és data.*

V. 48. *Quó ego eum consilio missum féci, eodem huic operám dabo.*

V. 52. *Vereór, si clamorem éius hic crebro exaúdiat.*

Et LACRUMO non pendet a superiori, sed interpositis diu fletibus
dixit. *¶* LACRUMO, QUAE POSTHAC: QUAE modo vim pronominis
non tenet, sed querelae. Et LACRUMO sic dixit, ut Virgilius:
Sic effata, sinum lacrumis implevit obortis.

Et est ordo: LACRUMO, CUM IN MENTEM VENIT. 5

V. 46. O FORTUNA: Hic *fortunam* pro bona posuit. *¶* UT
NUMQUAM PERPETUO ES BONA: Legitur et DATA. Nam et sic pro
bona intelligitur necessario.

V. 48. IDEM NUNC HUIC OPERAM DABO: Si IDEM, id est
ego, si EIDEM, hoc est, amanti. *¶* OPERAM DABO: Difficul- 10
tatem rei ostendit dicendo: OPERAM DABO.

V. 49. ADEST PARMENO CUM PUERIS: Quia idem Parmeno
consois est secretorumque conscius, addidit: CUM PUERIS. *¶* MI-
NIME EST OPUS: Id est, omnino non est opus.

V. 53. ALIQUO MIHI EST HINC ABLEGANDUS, DUM PARIT 15
PHILUMENA: In tota comoedia non cessabit, cum sit piger,
nec resciscet aliquid, cum sit curiosus, Parmeno.

V. 54. DUM PARIT PHILUMENA: DUM alias dum modo,
alias donec. Nunc quam diu.

V. 3. *Virgilius Aen. lib. IV. v. 30.*

ACTUS TERTII SCAENA QUARTA.

PARMENO. SOSIA. PAMPHILUS.

PAR. Ain tú, tibi hoc incómodum evenísse iter?

SO. Non hércle verbis, Pármeno, dicí potest
Tantúm, quam re ipsa návigare incómodumst.

PAR. Itane ést? SO. O fortunáte, nescis quíd mali
Praetérieris, qui núnquam es ingressús mare. 5

Nam aliás ut mittam míserias, unam hánc vide:

Díes triginta aut plús eo in naví fui,

V. 1. AIN TU TIBI HOC INCOMMODUM EVENISSE ITER?: Alia ratio est currentis ad argumenta, alia actuum comicorum. Sed perfecti poetae est ita servire argumento, ut tamen spectator novis delectationibus teneatur. Nam in hac scaena, donec perveniat ad Pamphilum Parmeno, hoc εὔρημα inducitur, cum hoc ostenditur, quid mali sit navigatio. *¶* AIN TU?: Pro AISNE TU? Et sic iam aliquid dixisse magni in praecedenti oratione ex respondentis sermone demonstratur. *¶* AIN TU?: In scaena nascitur oratio aut in scaenam defertur.

10 V. 3. TANTUM, QUAM RE IPSA NAVIGARE INCOMMODUM EST: *Ἀναλόλουθον* quartum. Non enim intulit quantum. Ut Virgilius:

*Sed quanto ille magis formas se vertet in omnes,
Tanto, nate, magis contende tenacia vincla.*

15 V. 4. O FORTUNATE, NESCIO QUID MALI PRAETERIERIS: Bene maiori affectu, dicens: o FORTUNATE, quam si responderet: *Ita.*

V. 5. QUI NUMQUAM ES INGRESSUS MARE: Proprie dixit INGRESSUS. Nam, qui iam navigavit, egressus dicitur. Sic 20 Virgilius:

Egressi optata poliuntur Troes arena.

V. 6. NAM ALIAS UT MITTAM MISERIAS: *Παράλειψις* oratoria. Et MISERIAS navigationes scilicet.

V. 7. DIES TRIGINTA: Accusativus casus plenum numerum 25 et continuationem rei significat. *¶* DIES TRIGINTA AUT PLUS EO

V. 11. *Virgilius Georg.* lib. IV. v. 411.

V. 20. *Virgilius Aen.* lib. I. v. 176.

Quom intérea semper mórtē exspectabám miser:

Ita úsque advorsa témpestate usí sumus.

PAR. Odiósum. SO. Haud clam me est: dénique hercle
aufúgerim 10

Potíus, quam redeam, si eó mi redeundúm siet.

PAR. Olím quidem te caússae impellebánt leves,

Quod núnce minitare fácere, ut faceres, Sósia.

Set Pámphilum ipsum vídeo stare ante óstium:

Ite íntro: ego hunc adíbo, si quid mé velit. 15

V. 11. *redeundúm sciam.*

IN NAVI FUI: Hoc exitiosum vel sine periculo videri potest. Sed vide quid addat: AUT PLUS EO IN NAVI. Absolute EO, ut alibi: *Annos sexaginta natus es, aut plus eo, ut conicio.*

V. 8. MORTEM SEMPER EXSPECTABAM: Dura est exspectatio mali. Virgilius: 5

Inclusi poenam expectant.

¶ SEMPER MORTEM EXSPECTABAM: Id est, horis omnibus, cum continuatione triginta dierum.

V. 9. ITA USQUE: USQUE vel diu vel valde.

V. 10. ODIOSUM: Esse scilicet in mari triginta 10
dies. Et nomen pro adverbio posuit: ODIOSUM pro odiose. ¶ HAUD CLAM ME EST: *ὐκ ἔλαθέ με τοῦτο. Από-της*, pro ego maxime intelligo, quam odiosum sit. Nam qui iungunt et sic legunt, errant et non intelligunt. ¶ AU-
FUGERIM: Coniunctivum modo posuit pro indicativo fu- 15
turo, vel, ut alii dicunt, promissivo. ¶ AUFUGERIM: Sic veteres, quod nos *fugerim*.

V. 12. OLIM QUIDEM TE CAUSAE IMPELLEBANT LEVES: Mire in servum fugitivum, qui ob vitium huius modi, non ob causam fugiat. Et bene LEVES dixit. Haec enim non est 20
levis.

V. 13. QUOD NUNC MINITARE FACERE, UT FACERES: Ordo: Olim quidem te causae impellebant leves, Sosia, ut faceres, quod facere minitaris hac occasione. Artificiose. Et in Andria sic ait recusanti periurium servo 25
Mysis: *Nova nunc religio in te istaec incessit?* ¶ FACERE, UT FACERES: Comicum est et Terentianum.

V. 14. SED PAMPHILUM IPSUM VIDEO: IPSUM, a quo missus sum, vel dominum, ut Graeci dicunt *αὐτόν*.

V. 15. EGO HUNC ADIBO: Vel nova curiositate ait Parmeno. 30

V. 2. *alibi*] in *Heautontimorameno* Act. I. sc. 1. v. 11.]

V. 5. *Virgilius Aen.* lib. VI. v. 614.

V. 27. in *Andria* Act. IV. sc. 3. v. 15.

Here, étiam tu hic stas? PAM. Ét quidem te exspectó.

PAR. Quid est?

PAM. In árcem transcurso ópus est. PAR. Cui hominí?

PAM. Tibi.

PAR. In árcem! quid eo? PAM. Cállidemidem hósptem Mycónium, qui mecum úna advectust, cónveni.

PAR. Períi: vovisse hunc dícam, si salvós domum 20
Redisset umquam, ut me ámbulando rúmperet.

PAM. Quid céssas? PAR. Quid vis dícam? an conveniám
modo?

PAM. Immo, quód constitui me hódie conventúrum eum,

V. 16. Ere, étiam tu hic stas? PAM. ét quidem te exspectáns.

PAR. quid est?

V. 19. úna vectust, cónveni.

V. 16. EQUIDEM TE EXPECTO: Bene excepit Pamphilus Parmenonem, ut videatur vera dicturus. *¶* EQUIDEM TE EXPECTO: Apparet Pamphilum Parmenonis absentiam desiderare eo, quod nunc prior Parmenonem alloquitur.

5 V. 17. IN ARCEM TRANSCURSO OPUS EST: Ostendit quam longe sit, cum IN ARCEM dicat. Et bene IN ARCEM, quam Minerva condidit. Et TRANSCURSO pro transcurrere. [*¶* CUI HOMINI: Haec verba cum sua pronuntiatione vim recusationis in se continent.] *¶* CUI HOMINI: Cum recusatione pronuntiandum: 10 et est pigri responsio, laborem ad alium transferentis. *¶* IN ARCEM: Pronuntia, ut ostendas quam longe sit in arcem transcurrere.

V. 19. QUI MECUM UNA ADVECTUS EST: Apparet eum cum eo aliquid negotii habere, cum dicit: QUI MECUM UNA EST ADVECTUS.

15 V. 20. VOVISSE HUNC DICAM, SI SALVUS DOMUM REDISSET UMQUAM: Facete dixit. More enim hoc fit eorum, qui longis itineribus maris periclitaturi vovent aliquid, si pervenerint. Et convenit hoc Pamphilo, quem supra male navigasse audierat.

V. 22. QUID VIS NUNTIEM AN CONVENIAM MODO: Non enim 20 mandaverat quidquam, qui sine causa mittebat, oblitus bene dissimulare, ut qui mentiuntur. Et sic pronuntiandum: AN CONVENIAM MODO, ut reprehendere dominum Parmeno videatur.

V. 23. IMMO QUOD CONSTITUI ME HODIE: Deest *nuntia*, ut sit: Immo *nuntia*, et sumitur a superiori sententia, qua 25 dixit: QUID VIS NUNTIEM?

*V. 22. AN CONVENIAM MODO: *Ἐρωτιῶς* dixit. Nam non hoc interrogantis simpliciter.

*V. 23. IMMO QUOD CONSTITUI ME HODIE: Apparet eum hanc conquistam et vix corrasam invenisse causam.

Non pösse, ne me frústra illic exspectét. Vola.

PAR. At nón novi hominis fáciem. PAM. At faciam ut
nóveris: 25

Magnús, rubicundus, crispus, crassus, caésius,
Cadáverosa fácie. PAR. Di illum pérduint.

Quid, sí non veniet? máneamne usque ad vésperum?

V. 24. Non pösse, ne me frústra illi exspectét. vola.

V. 27. Lentiginosa fácie.

V. 24. VOLA: Ἡθαυῆ ὑπερβολῇ usus est. Ita curras, ut volare magis, quam currere videaris. Et antea transcurrere iusserat: nunc adiecit imperio. Nam non curre, sed VOLA.

V. 25. AT NON NOVI HOMINIS FACIEM: Moralis expressio 5 pigritiae in tot excusationibus posita est. ¶ AT FACIAM, UT NOVERIS: Stomachose pronuntiandum AT, quod et Pamphilus repetit dicens: AT FACIAM, UT NOVERIS.

V. 26. MAGNUS, RUBICUNDUS, CRISPUS, CRASSUS, CAESIUS, CADAVEROSA FACIE: Properatio, συναθροισμός. Et acervo 10 sine coniunctivo est usus. ¶ MAGNUS, RUBICUNDUS: Imperite Terentium de Myconio crispum dixisse aiunt, cum Apollodorus calvum dixerit, quod proprium Myconis est, ut Lucilius: Myconi calva omnis iuventus. Unde etiam proverbium Graecum γαλακροὶ Μυκόνιοι. Sed ego Terentium puto 15 scientem facetius Myconium crispum dixisse. ¶ CAESIUS: Glaucis oculis, quasi felis oculos habens et glaucos.

V. 27. CADAVEROSA FACIE: Sublivida ac personata rubore et livore. Rubicundi enim crassitatem et crassam faciem saepe habent, quod est proprium cadaveris. Potest et 20 pulposa intelligi et crassa, quasi cadaverosa. Caro enim dicta est eo, quod careat anima. Et caro proprie dicitur mortuorum. Virgilius:

Et corpora luce carentum.

Unde carnifices dicti, quod carnes ex homine faciant. 25 *Pulpa* vero proprie ea, quae manducatur, eo, quod pulsetur et conscindatur. Potest et *r* pro *d* poni, ut *caro* sit dicta, quasi *cado*, ut Virgilius:

Belloque caduci

Dardanidae,

quod iam scilicet sine anima sit et cadat. ¶ DI ILLUM 30 PERDUINT: More pigrorum male optat ei, propter quem mittitur.

V. 28. QUID, SI NON VENIET: Omnia dicit, ne eat.

V. 23. Virgilius Georg. lib. IV. v. 251.

V. 28. Virgilius Aen. lib. VI. v. 481.

PAM. Manéto: curre. PAR. Nón queo: ita deféssus sum.
 PAM. Ille ábiit: quid agam infélix? prorsus nésceo 30
 Quo pácto hoc celem, quód me oravit Mýrrhina:
 Suae gnátae partum. Nám me miseret múlteris.
 Quod pótero, faciam: támen ut pietatém colam.
 Nam mé parenti pótius, quam amori óbsequi
 Opórtet. Attat éccum Phidippum ét patrem 35
 Video: hórsum pergunt. Quid dicam hisce, incértus sum.

V. 29. MANETO: CURRE: Etiam Pamphilus tamquam de industria perseverat. *¶* NON QUEO: ITA DEFESSUS SUM: Hoc in gestu et spectaculo plus est. Nam incessu et actu exprimit lassitudinem.

5 V. 30. ILLE ABIIT: Quasi dicat: Licet iam loqui. *¶* ILLE ABIIT: Quasi cum difficultate completam rem ostendit hoc dicto.

V. 32. SUAE GNATAE PARTUM: *Ἐπεξήγησις.*

V. 33. QUOD POTERO, FACIAM: Id est, celabo quantū potero. An quasi proiciens curas et fessus angore dixit: QUOD
 10 POTERO, FACIAM: id est, si non potero, cedam amori: et rursus tamquam pietatis admonitus adiecit exceptionem: TAMEN UT PIETATEM COLAM. Servat enim in illo amorem poeta, cuius non poenitebit, re cognita et errore sublato. *¶* QUOD POTERO, FACIAM: Id est, amori obsequar. Nam misericordia mulieris
 15 de amore descendit. *¶* QUOD POTERO, FACIAM: Apparet hoc dictum defectus esse, non virtutis. *¶* TAMEN UT PIETATEM COLAM: Recordatus est laesam matrem esse ab uxore. Hoc enim credit. Et ideo se ad exceptionem revocavit: Ita se amori cedere oportere, ut nec obliviscatur omnino pie-
 20 tatis. Et bene in eam causam contulit necessitatem non reducendae uxoris, quae invenietur nulla esse. Sunt tamen, quae manente eadem sententia totum hoc iungunt: QUOD POTERO, FACIAM, TAMEN UT PIETATEM COLAM, hoc est, in quantum potero, dabo operam adversus amorem, ut omisso eo
 25 pietatem colam. Et subiungitur causa. *¶* TAMEN UT PIETATEM COLAM: Deest *ita*, ut sit *tamen* pro dumtaxat, ut sit: Ita, ut pietatem colam. Dixerat enim: QUOD POTERO, et ideo addidit exceptionem: TAMEN UT PIETATEM COLAM: id est, non sum oblitus et matris. *¶* TAMEN: Pro ita tamen.
 30 V. 34. NAM ME PARENTI POTIUS, QUAM AMORI: AMORI, plus quam uxori, quia dixit: QUOD POTERO, FACIAM. Et hoc est, quod dixerat: QUOD POTERO, FACIAM.

V. 35. ATAT: Interiectio est conterriti et conturbati.

V. 36. HORSUM PERGUNT: Modo PERGUNT pro eunt, alias
 35 perseverant.

ACTUS TERTII SCAENA QUINTA.

LACHES. PHIDIPPUS. PAMPHILUS.

LACH. Dixtin dudum illám dixisse, se éxspectare fílium?

PH. Fáctum. LA. Venisse áiunt: redeat. PAM. Quám
causam dicám patri,

Quámobrem non reddúcam, nescio. LA. Quém ego hic
audiví loqui?

PAM. Cértum obfirmare ést viam me, quám decrevi pér-
sequi.

V. 2. PH. Fáctum. L. venisse áiunt: redeat. PA. cáusae quid di-
cám patri.

V. 1. DIXTIN DUDUM ILLAM DIXISSE SE ÉXPECTARE FI-
LIUM?: Facete principium est interrogantis ita, ut sciat quid sibi
responsurus sit, quem interrogat. Illaturus est enim argumentum
per *ἐπαγωγήν*. § DIXTIN DUDUM ILLAM: Quia dixerat: *Sancte*
adiurat non posse illic Pamphilo se absente perdurare. § DIX- 5
TIN DUDUM: Captiosa interrogatione coepit, dicturus: *Venisse*
aiunt, redeat.

V. 2. FACTUM: Id est, dixisse illam aut me. Et
deest est, ut sit: *Factum est.*

V. 3. QUAMOBREM NON REDUCAM, NESICIO: Habet causam, 10
sed non vult veram dicere causam, et praeterea non vult cum
invidia matris suae loqui, si in illam conferat, ut uxorem non
reducat domum. § QUEM EGO HIC AUDIVI LOQUI: Ut solet,
primo personas inducit secum loquentes, deinde ipsas convenire
invicem, ut alibi: *Quis hic loquitur? Mysis, salve.* 15

V. 4. CERTUM OBFIRMARE EST: Adversus omnia obs-
tinate agere, id est, contra omnes. § OBFIRMARE EST
VIAM ME, QUAM DECREVI PERSEQUI: Id est, ut matri po-
tius, quam amoris morem gerat.

V. 4. *Quia dixerat*] supra Act. VI. sc. 2. v. 26.

V. 15. *alibi*] in *Andria* Act. I. sc. 5. v. 32.

LA. Ípsus est, de quo hóc agebam técum. PAM. Salve,
mí pater. 5

LA. Gnáte mi, salvé. PH. Bene factum te ádvenisse,
Pámphile:

Ét adeo, quod máximumst, salvom átque validum. PAM.
Créditur.

LA. Ádvenis modo? PAM. Ádmodum. LA. Cedo, quid
reliquit Phánia

Cónsobrinus nóster? PAM. Sane hercle hómo voluptati
óbsequens

Fúit, dum vixit: ét qui sic sunt, haúd multum here-
dém iuvant. 10

V. 7. ET ADEO, QUOD MAXIMUM EST, SALVUM ATQUE VA-
LIDUM: Ordo est: primum ADVENISSE, deinde SALVUM, postremo
VALIDUM. *¶* SALVUM ATQUE VALIDUM: *Ἀνῆσις* ad salutem. *Val-*
idus namque robustus et habitior corpore. *¶* CREDITUR:
5 Minus blande respondet de repudio locuturus. *¶* QUOD MAXIMUM
EST: Legitur et: QUOD MAXIME EST.

V. 8. ADVENIS MODO: Difficile invenitur praesentis tem-
poris MODO. Atque ut ostendat esse momentum etiam praesen-
tis temporis, dixit ADMODUM, quod est nimis. *¶* ADVENIS MODO:
10 Virgilius:

Vigilasne, deum gens,

Aenea? vigila.

¶ ADMODUM: Excusatio cur adhuc non viderit patrem. *¶* CEDO,
QUID RELIQUIT PHANIA CONSOBRINUS NOSTER?: Utrum iactanter
15 Laches de hereditate loquitur praesente socero, ut illum cupidio-
rem faciat ad revocandam filiam: et fit saepe hoc, ut ex alio
principio pervenire quaeramus ad ea, quae volumus dicere: an
ideo, ut sciat rem et divitias suas, cupidiores socerum reddi-
turus?

20 V. 9. CONSOBRINUS NOSTER: Quasi sororinus. *Sobrini*
sunt ex duabus sororibus: *consobrini* ex fratre et sorore. Et
propinquitate Terentius frequentata movetur, ut heredum.
¶ CONSOBRINUS NOSTER: Quum de fratre natus est alter et alter
ex sorore, *consobrini*: quum ex fratribus, *patrueles* dicuntur.
25 *¶* SANE HERCLE HOMO VOLUPTATI OBSEQUENS FUIT: SANE, sa-
tis, valide. Nam qui sanus, et validus est. *¶* VOLUPTATI
OBSEQUENS FUIT: Contra facit Pamphilus. Disiungi enim volens,
nihil dicit vel parum relictum.

V. 10. HAUD MULTUM HEREDEM IUVENT: Parum consu-
30 lunt heredi.

V. 10. *Virgilius Aen.* lib. X. v. 225.

Síbi vero hanc laudém relinquunt: víxit, dum víxít, bene.

LA. Túm tu igitur nihil ádtulisti huc plús una senténtia?

PAM. Quidquid est id, quód reliquit, prófuit. LA. Immo óbfruit:

Nam illum vivom et sálvom vellem. PH. Inpúne optare istúc licet:

Ílle reviviscét iam numquam: et támen utrum malís, scio. 15

V. 12. *L. Túm tu igitur nihil áttulisti huc úna plus senténtia?*

V. 11. SIBI VERO HANC LAUDEM RELINQUUNT: VIXIT, DUM VIXIT, BENE: Bene et facete: Nihil heredi relinquunt, sibi vero relinquunt. *¶* VIXIT, DUM VIXIT, BENE: Πλοκή. Unum VIXIT aliud significat et alterum VIXIT aliud. *¶* VIXIT, DUM VIXIT, BENE: Sententia est hortantis ad delicate vivendum. 5 *¶* VIXIT, DUM VIXIT, BENE: Hoc enim scilicet reliquit.

V. 12. UNA SENTENTIA: Expressit animum avari senis.

V. 13. QUIDQUID EST ID, QUOD RELIQUIT, PROFUIT: QUIDQUID et ad parvitatem refertur, ut: *Aut enim id mihi satis est, quod est de me opinionis, quidquid est.* *¶* QUIDQUID EST ID, 10 QUOD RELIQUIT: Nullum in hoc sene fuit doloris officium, ante quam sciret aliquid relictum. *¶* PROFUIT: Id est, pro nobis fuit, ac per hoc nostrum est. Potest enim ipse profuisse, potest res eius. *¶* IMMO OBFUIT: Morem eorum expressit, quibus relinquitur: qui quum audierunt sibi aliquid esse 15 relictum, tunc tristes se fingunt.

V. 14. NAM ILLUM VIVUM ET SALVUM VELLEM: Non idem vivum, quod salvum. *¶* INPUNE OPTARE ISTUC LICET: Bene INPUNE, quia heredi poena est mortuos reviviscere. An sine detrimento optas, ut cum medicus dicit de iam mortuo: *Ego 20 illum si curarem, viveret?* *¶* INPUNE OPTARE: Si optata evenirent, numquam, inquit, optares, ut ille revivisceret.

V. 15. ILLE REVIVISCET IAM NUMQUAM: Mire poeta his verbis Phidippum quoque subinvídere indicat. Plus est NUMQUAM, quam non. *¶* ET TAMEN UTRUM MALIS SCIO: Mortuum illum 25 magis, quam ut reviviscat denuo. *¶* ET TAMEN UTRUM MALIS SCIO: Quid malis de duobus scio, utrum illum mortuum, quod est, permanere, an reviviscere, quod optas.

V. 9. *ut] Cicero in divin. in Q. Caecilium cap. 11. §. 36.*

LA. Héri Philumenam ád se accersi hic iússit: dic iussisse te.

PH. Nólí fodere: iússi. LA. Set eam iám remittet. PH. Scílicet.

PAM. Ómnem rem scio, út sit gesta: advéniens audivi ómnia.

LA. Át istos invidós di perdant, qui haéc lubenter nún-
tiant.

PAM. Égo scio me cavísse, ne ulla mérito contumélia 20
Fieri a vobis pósset: idque sí nunc memorare híc velim,
Quám fideli animo ét benigno in illam et clementí fui,
Vére possum: ní te ex ipsa haec mágis velim resciscere.
Námque eo pacto máxime apud te méo erit ingenió fides,

V. 18. PA. Ómnem rem scio, út sit gesta: advéniens audivi modo.

V. 20. Égo me scio cavísse, ne ulla mérito contumélia.

V. 16. HERI PHILUMENAM AD SE: Hoc erat, quo omnis
tendebat oratio. *§* AD SE ACCERSI IUSSIT: Bene et ACCERSI et
IUSSIT, ut nihil uxor sua sponte fecerit. *§* HERI PHILUMENAM
AD SE ACCERSI HIC IUSSIT: Et HERI et IUSSIT bene, ut breve
5 tempus sit et coacta videatur exisse. Et non ABDUCI, sed AC-
CERSI, nec *a nobis*, sed AD SE.

V. 18. OMNEM REM SCIO, UT SIT GESTA: Virgilius:
Troianas ut opes et lamentabile regnum etc.

V. 19. AT ISTOS INVIDOS DI PERDANT: Bene INVIDOS, qui
10 matrimonio invidcant: ergo revocanda uxor est. Et adeo non
puduit mendacii honeste deprehensum senem, ut invidos faceret,
qui vera prodiderant.

V. 20. EGO ME SCIO CAVISSE: Principium a tempore, a di-
ctis factisque tam suis quam adversariorum, et ab ante acta vita
15 et praesenti. *§* EGO SCIO ME CAVISSE, NE ULLA MERITO CONTU-
MELIA: Mire addidit MERITO. Non enim cavere potui,
inquit, ne fieret: cavi igitur, ne merito fieret, quod in
me fuit.

V. 21. IDQUE SI NUNC: Ab ante acta vita.

20 V. 22. ET CLEMENTI FUI: Pro *fuérím*. Indicativum
pro conjunctivo posuit.

V. 23. NI TE EX IPSA HAEC MAGIS VELIM RESCISCERE:
Παράλειψις.

V. 24. NAMQUE EO PACTO MAXUME APUD TE MEO ERIT IN-
25 GENIO FIDES: Bene, non dictis, sed INGENIO.

V. 7. Virgilius *Aen.* lib. II. v. 4.

Quom illa, quae nunc in me iniqua est, aequa de me
dixerit: 25

Néque mea culpa hoc discidium evenisse, id testor deos.
Sét quando sese esse indignam deputat matri meae,
Cui concedat cuiusque mores toleret sua modestia:
Néque alio pacto componi potest inter eas grátia:

V. 25. *Cum illa, quae in me nunc iniqua est, aequa de me dixerit.*

V. 27. 28. *Sét quando esse indignam sese deputat, matri meae*

Quae concedat, quaeque eius mores toleret sua modestia.

V. 29. *Néque alio componi pacto potis inter eas grátia.*

V. 25. QUUM ILLA, QUAE NUNC IN ME INIQUA EST, AEQUA:
INIQUA AEQUA *παρονομασίαι* sunt Terentianae. Et bonum
argumentum. Nam et Virgilius:

Ipse hostis Teucros insigni laude ferebat,
inquit et Cicero: *Te ipso teste iniquo atque improbo, verum*
ad hanc rem satis idoneo: te, inquam, teste dicam. § IN ME
INIQUA EST, AEQUA DE ME DIXERIT: Quia adversarii testimonium,
si contra se dicat, tam grave est quam vel boni viri.

V. 26. NEQUE MEA CULPA HOC DISCIDIUM EVENISSE: Non
ergo quid fiat, verum per quos fiat, quaerendum est. Et 10
nimis abrupte dixit EVENISSE, non *evenire*. § HOC DISCIDIUM
EVENISSE: Ad confirmationem non *evenire*, sed EVENISSE dixit.

V. 27. SED QUANDO SESE ESSE INDIGNAM: Hoc sic profert, ut
eam ostendat causam esse discidii, et hoc ipso tentat, utrum do-
tem relinquere possit. Et ideo supra: *Neque mea culpa hoc di-*
scidium evenisse, id testor deos, inquit. § DEPUTAT MATRI
MEAE, CUI CONCEDAT: Fortasse ergo indigna est: et recte DEPU-
TAT, mihi tamen mater colenda est. Hoc sentit. § DEPUTAT
MATRI MEAE, CUI CONCEDAT: *Ἐν ἰποκρίσει* MATRI MEAE, ut
idonea sit causa repudii. 20

V. 28. CUIUSQUE MORES TOLERET: Hoc melius, quam ob-
sequatur aut inserviat. § MORES TOLERET: Bene MORES, ut
aniculae. Notat enim pravitatem. Unde senes *morosi* appel-
lantur. Horatius:

Donec virenti canities abest 25

Morosa.

§ MORES TOLERET SUA MODESTIA: O temperamentum! MORES
potius quam *iniurias* dixit!

V. 29. NEQUE ALIO PACTO COMPONI POTEST: Nisi ut con-
cedat matri toleretque mores eius. 30

V. 3. *Virgilius Aen.* lib. I. v. 629.

V. 24. *Horatius Carm.* lib. I. od. 9. v. 17.

Ségreganda aut máter a me est, Phídippe, aut Philú-
mena. 30

Núnc me pietas mátris potius cómodum suadét sequi.

LA. Pámphile, haud invíto ad auris sermo mi accessít
tuus,

Quóm te postputásse omnis res praé parente intéllego.

Vérum vide, ne inpúlsus ira práve insistas, Pámphile.

PAM. Quibus íris pulsus núnc in illam iníquos sim? 35

V. 33. *Cúm res postputásse te omnis praé parente intéllego.*

V. 35. *PA. Quid ego ira inpulsus núnc in illam iníquos sim.*

V. 30. SEGREGANDA AUT MATER EST A ME, PHIDIPPE: Bene tamquam ex deliberatione colligit, quod facturum est. Et mollius SEGREGANDA, quam *excludenda*.

V. 31. NUNC ME PIETAS MATRIS POTIUS COMMODUM SUADET
5 SEQUI: Quam mollibus verbis repudium nuntiatum est a Pamphilo?

V. 32. HAUD INVITO AD AURES: Optime dictum HAUD INVITO. Non enim in totum volenti, quippe de discidio, sed tamen, quia pie locutus est, medioeriter approbavit. *I* PAMPHILE, HAUD INVITO: Gravis oratio est a nomine incepta.
10 Virgilius:

O praestans animi iuvenis.

Et est figura *λιτότης*. Sic Virgilius:

Posthabui tamen illorum mea seria ludo.

[Et:

15 *Post habita coluisse Samo.]*

I HAUD INVITO SERMO MIHI ACCESSIT TUUS: Senili loquacitate, pro: *Recte locutus es.*

V. 33. OMNES RES: Plus dixit, quam si *uxorem* diceret.

I PRAE PARENTE INTELLEGO: Bene PRAE PARENTE, quod nomen
20 commune et cum patre est et cum omnibus, quos haec necessitudo coniungit. Melius ergo, quam si diceret: *matrem*.

V. 34. VERUM VIDE NE INPULSUS IRA PRAVE INSISTAS, PAMPHILE: Leniter et suadenter. *I* IRA: Non ergo iudicio.
I INSISTAS, PAMPHILE: Non enim *incipere*, sed *insistere* hic
25 malum est.

V. 35. QUIBUS IRIS: Non dixit *qua ira*, ne superbe loqueretur, sed QUIBUS IRIS, ut hoc ipsum per *εἰρωνείαν* derideret, quod pater dixit: INPULSUS IRA. An iris matris aut meae uxoris et mea? an omnium trium. *I* QUIBUS IRIS INPULSUS: Recte
30 non vult iram esse, ne peccasse videatur uxor. Sic enim ait,

V. 10. *Virgilius Aen.* lib. XII. v. 9.

V. 12. *Virgilius Eclog.* VII. v. 17.

V. 14. *Et] Virgilius Aen.* lib. I. v. 16.

Quae nūquam quidquam ergā me commeritāst, pater;
 Quod nōllem, et saepe, quod vellem, meritā scio.
 Amoque et laudo et vēhementer desīdero.
 Nam fuisse erga me mīro ingenio expērtus sum:
 Illique exopto, ut reliquā vitam exigat 40
 Cum eō viro, me qui sit fortunātiōr:
 Quandō quidem illam a me dīstrahit necēssitas.

V. 37. *Quod nōllem; et saepe meritam quod vellem scio.*

quasi nec ipsa peccaverit. *I* QUIBUS IRIS: Ille IRAM singulariter dixit, hic IRAS pluraliter, ne videatur unius irae causa mittere uxorem.

V. 36. *QUAE NUMQUAM QUIDQUAM ERGA ME COMMERITA EST, PATER:* Adverte, proprietatem expressit commerendi et merendi.

V. 37. *ET SAEPE MERITAM, QUOD VELLEM, SCIO:* *Mereri* bona dicimus, *commereri* mala, id est, delinquere, peccare. Ergo hic *MERITAM* pro praestitisse dixit. *Virgilius:* 10

*Ego te, quae plurima fando
 Enumerare vales, numquam, regina, negabo
 Promeritam.*

V. 38. *AMOQUE ET LAUDO:* Non statim, qui amantur, et laudantur: nec qui laudantur, etiam continuo desiderantur. Multa ergo dixit *AMOQUE ET LAUDO ET VEHEMENTER DESIDERO*. Et vide, amoris impulsus nimius est hic circa uxorem, et quasi oblitus suae matris et vitiatae loquitur. Sed tali opus est Pamphilo ad eius modi argumentum, donec perveniat ad *καταστροφήν*, in qua uxorem reduci necesse est. 25

V. 39. *ERGA ME:* Hoc totum repudiaturus inaniter diceret, nisi ad exitum fabulae poeta respiciens reducturi animum in Pamphilo reservaret. Et nota repudiantem eam, quam laudat, pietate sola compulsum. *I* *NAM FUISSE ERGA ME:* Quantum valet, quod *FUISSE* dicit et non *esse*, quasi re transacta. 30

V. 40. *UT RELIQUAM VITAM EXIGAT:* Satis flebiliter dixit: *RELIQUAM EXIGAT. Virgilius:*

Omnis ut tecum, meritis pro talibus, annos

Exigat.

V. 41. *CUM EO VIRO:* Bene: invidere iam non est mariti. 35

V. 42. *QUANDO QUIDEM ILLAM A ME DISTRAHIT NECESSITAS:* Omnis conclusio verborum Pamphili repudii confirmationem continet, plus tamen sententia significante quam verbis. *I* *QUANDO*

V. 9. *Virgilius Aen.* lib. IV. v. 333.

V. 27. *Virgilius Aen.* lib. I. v. 78.

PH. Tibi id in manu est, ne fiat. LA. Si sanus sies, Iube illam redire. PAM. Non est consilium, pater: Matris servibo commodis. LA. Quo abis? mane, 45
Mane, inquam: quo abis? PH. Quae haec est pertinacia?

LA. Dixin, Phidippe, hanc rem aegre laturum esse eum? Quamobrem te orabam, filiam ut remitteres.

PH. Non credidi edepol adeo inhumanum fore:

QUIDEM ILLAM A ME DISTRAHIT NECESSITAS: Neque dixit *eam expellit*, sed DISTRAHIT, ut in ipsa causa sit necessitas..... Excusatio in necessitate, quae est inexorabilis. Et NECESSITAS partus scilicet, quam necessitatem domi offendit, quod ex alio
5 scilicet peperit. Sed modo vult necessitatem matris videri iracundiam, quae a nuru ita offensa sit.

V. 43. TIBI ID IN MANU EST, NE FIAT: Hoc opposuit, et quod minime vult Pamphilus videri et quod prodest socero. *¶* SI SANUS SIES, IUBE ILLAM REDIRE: Pro: *Si sanus es*. Nam
10 aliter iubeas dicere debuit. *¶* SI SANUS SIES: Bene pater supra iram dixit, nunc insaniam significat inesse Pamphilo. *¶* SI SANUS SIES: Non ergo culpa est, cui ut redeat iubere potest.

V. 44. NON EST CONSILIUM: Durius erat: *Nolo reducere*. Ergo hoc lenius dixit.
15 V. 45. MATRIS SERVIBO COMMODIS: Hoc verbo necessitatem, qua cogatur, ostendit. *¶* QUO ABIS?: Adeo factum Pamphili ex patris verbis ostenditur, quod discessit. Et bene. Nam ulterius praesente patre resistere durum fuit.

V. 46. MANE, INQUAM, QUO ABIS?: Bene QUO ABIS? quia
20 patrem deseris et uxorem. *¶* QUAE HAEC EST PERTINACIA?: Sicut decuit socerum. Et subindignatur, quia coram sibi fit contumelia.

V. 47. DIXIN, PHIDIPPE: Artificiose Laches, ut minus miretur et minus indignetur socer, irasci Pamphilum dicit,
25 quando et praedictum est et sic oportuit. *¶* DIXIN, PHIDIPPE: HANC REM AEGRE LATURUM ESSE EUM?: Renovavit verba sua eidem personae. Nam ita dixerat: *Neque adeo clam me est, quam esse eum graviter laturum credam: hoc si resciverit*.

V. 48. QUAMOBREM TE ORABAM, UT FILIAM REMITTERES:
30 Invidiose adversum Phidippum, tamquam in illo sit, unde se purget, et non accuset Pamphilum.

V. 49. NON CREDIDI EDEPOL ADEO INHUMANUM FORE: Bene, quasi iratus, inhumanum esse inquit sic. *¶* NON CREDIDI EDEPOL ADEO: Potuit enim dicere: *Non credidi inhumanum fore*, sed
35 acerbe addidit ADEO.

Ita nunc is sibi me supplicaturum putat? 50

Si est, ut velit redducere uxorem, licet:

Sin alio est animo, renumeret dotem huc, eat.

LA. Ecce autem tu quoque proterve iracundus es.

PH. Percontumax redisti huc nobis, Pamphile.

LA. Decedet iam ira haec, etsi merito iratus est. 55

PH. Quia paululum vobis accessit pecuniae,

V. 50. *Ita nunc is sibi me supplicaturum putat?*

V. 55. *Decedet ira haec, etsi merito iratus est.*

V. 56. *Quia paulum vobis accessit pecuniae.*

V. 50. ITA NUNC IS SIBI ME PUTAT: SIBI et ME, magno pondere legendum est utrumque pronomen, ut:

Cantando tu illum?

Id est, genero socerum vel Pamphilo Phidippum vel si quid tale inveneris. *¶ SUPPLICATURUM: Parum est satisfacturum, SUPPLICATURUM addidit.]*

V. 52. SIN ALIO EST ANIMO, RENUMERET DOTEM HUC, EAT: Hoc recte socer, non tam ut hic dotem recipiat, quam ut terreat, hoc dicit. Et RENUMERET proprie, quia dos pecunia est. Et hic ἰδιωτισμὸς irascentis est et exigentis debitum. EAT 10 vero mire dictum, quasi ipse proiciatur, qui iubetur ire. Et simul in hoc verbo quasi renuntiatio caritatis est. *¶ RENUMERET DOTEM HUC, EAT: Terrorem repetendae dotis ostendit, cum dicit: RENUMERET DOTEM, simul cum iniuria, HUC, et iracunde EAT.*

V. 53. ECCE AUTEM TU QUOQUE PROTERVE IRACUNDUS ES: 15 Addendo QUOQUE non nihil assentatus est, quasi dicat: *Quomodo Pamphilus.* *¶ PROTERVE IRACUNDUS ES: PROTERVE immoderate et superbe dictum est ideo, quod proterat alium, qui protervus est. Nam protervus est, qui dum alius obvius est, proterit, quod faciunt et tauri in appetitu coitus femina-20 rum, in quas calent.*

V. 54. PERCONTUMAX REDISTI: Proprie *contumax* dicitur contemptor potiorum. *¶ PERCONTUMAX REDISTI HUC NOBIS, PAMPHILE: Magnae indignationis est absentes alloqui, ut alibi: O Aeschine, pol haud paternum istuc dedisti.* *¶ NOBIS, PAM-25 PHILE: NOBIS τῷ ἀντικισμῷ. Nam aut abundat aut significatu adiuvat pronuntiationem.*

V. 55. DECEDET IAM IRA HAEC: Quasi in ira sit culpa, non: *Deponetur ira*, inquit, sed DECEDET.

V. 56. QUIA PAULULUM VOBIS ACCESSIT PECUNIAE: Facete: 30 quasi dicat: Quia habetis unde dotem reddatis, aut:

V. 2. *ut] Virgilius Eclog. III. v. 25.*

V. 24. *alibi] Adelp. Act. III. sc. 4. v. 4.*

Sublāti animi sunt. LA. Étiam mecum lítigas?

PH. Deliberet, renúntietque hodié mihi,
Velítne, an non: ut álíi, si huic non ést, siet.

LA. Phidíppe, ades, audi paúcis. Abiit. Quid mea? 60

Postrémo inter se tránsigant ipsi, út lubet:

Quandó nec gnatus neque híc mi quidquam obtémperant:

Quae díco, parvi péndunt. Porto hoc iúrgium

Quia nullam causam habetis repudii, sed ditio-
rem quaeratis coniugem. *¶* QUIA PAULULUM VOBIS ACCESSIT
PECUNIAE, SUBLATI ANIMI SUNT: Et non: Maior est factus
Pamphilus. Simul maiore stomacho, quod cum labore celabat,
5 aperte ostendit.

V. 57. SUBLATI ANIMI: Pro elati SUBLATI dixit. Et hoc
proprie ferarum est, ut:

Attollitque animos: Poenorum qualis in arvis,

Saucius ille gravi venantum vulnere pectus,

10 *Tum demum movet arma leo etc.*

Nam bestiae pro animi qualitate vel erigunt corpora vel depo-
nunt [ait Cicero]. *¶* ETIAM MECUM LITIGAS?: Belle. Nam
et illum ex invidia iracundiorem et hunc ad se dicentem, quod
propter Pamphilum dicebatur, effecit. *¶* ETIAM MECUM LITIGAS?:
15 Invidiose, quasi iam cum Pamphilo litigaverit.

V. 58. DELIBERET RENUNTIETQUE HODIE: Ferocius quam
socerum deceret: attamen mature, quod DELIBERET dixit.

V. 59. UT ALII, SI HUIC NON SIT, SIET: Magna fiducia
condicionem filiae asserit, quoniam iam si Pamphilus nolit, para-
20 tum alterum dicit esse. *¶* SI HUIC NON SIT: Subauditur *uxor*.
Sed dura dictu reticuit, ut debebat.

V. 60. PHIDIPPE, ADES: Nomine appellat, quod facere
solemus, iratos mitigare conantes.

V. 61. POSTREMO INTER SE TRANSIGANT: Non enim haec
25 voti sunt, quibus interesse delectet.

V. 62. QUANDO NEC GNATUS NEQUE HIC: Invidiose GNATUS
et NON OBTEMPERANT et HIC NON familiariter dictum, quasi ab
irato.

V. 63. QUAE DICO, PARVI PENDUNT: Quia obtempera-
30 mus etiam tacitae voluntati. *¶* QUAE DICO, PARVI PENDUNT:
PORTO HOC IURGIIUM AD UXOREM, CUIUS ETC.: Bene rursus in er-
rorem reditur, ne, quae vera sunt, contra fabulae propositum
cognoscantur. *¶* PORTO HOC IURGIIUM: PORTO quasi aliquid
magnum.

V. 7. *Virgilius Aen. lib. XII. v. 4 sqq.*

Ad uxórem: cuius haec fiunt consilio ómnia:

Atque ín eam hoc omne, quód mihi aegrest, évomam. 65

V. 64. CUIUS FIUNT HAEC CONSILIO OMNIA: Non transacta obiciuntur uxori, sed quae nunc aguntur. *I* CONSILIO: Utrum dispositione an *εἰρωσῆτα* est in male consulentem?

V. 65. ATQUE IN EAM HOC OMNE, QUOD MIHI AEGRE EST: Non quod irascor, sed quod MIHI AEGRE EST dixit. *I* EVOMAM: 5 Bene, quia aegritudinem solet vomitus relevare. Sic Cicero in Catilinam, cum dicit: *Quae quidem laetari mihi videtur, quod tantam pestem evomuerit forasque proiecerit.*

V. 6. Cicero in *L. Catilinam* orat. II. Cap. 1. §. 2.

ACTUS QUARTI SCAENA PRIMA.

MYRRHINA. PHIDIPPUS.

MY. Périi, quid agam? quó me vortam? quíd viro meo
réspondebo.

Mísera? Nam audivísse vocem púeri visust vágientis:

Íta conripuit dérepente táctus sese ad fíliam:

Quód si rescierít peperisse eam, íd qua caussa clám me
habuisse

V. 1. PERII, QUID: Mire in hac scaena iterum rixa est
senis atque anus, et tamen varie et alio modo, ut mores inter
se diversos et tamen notos possimus agnoscere. § PERII, QUID
AGAM?: Haec proloqui oportet Myrrhinam, ut ex eius persona
5 reminiscatur spectator gestae rei, simulque ex huius personae ver-
bis, quid agat altera persona, monstretur. Nam perscrutari Phi-
dippum universa conclavia et ire per totam domum cognito partu
filiae suae apparet ex praesentibus dictis. § PERII, QUID AGAM?:
Singula ita pronuntia, ut perturbatam ostendas. § QUID AGAM?
10 QUO ME VORTAM?: Figura διαπόρῃσις apta turbatis.

V. 2. NAM AUDIVISSE VOCEM PUERI VISUS EST VAGIENTIS:
Virgilius:

*Continuo auditae voces, vagitus et ingens,
Infantumque animae flentes in limine primo.*

15 Et est ὀνοματοποιία. Nam vox ipsa sic est, ut quasi vagitus
saepius sonet. § PUERI VISUS EST VAGIENTIS: Proprie dixit VA-
GIENTIS et infantium est. § VISUS EST: Quo modo: *Audire vo-
cem visa sum modo militis.*

V. 3. ITA CORRIPUIT DEREPENTE: Raptim intulit. Et DE-
20 REPENTE una pars orationis est, ut *defessus*. Adverbiis enim
praepositiones separatim non adduntur. § DEREPENTE: Ὑπὲρ.
Nam si separaveris, non est Latinum: *De repente.*

V. 4. QUOD SI: QUOD pro *nam* aut *itaque*. Sed et nos
etiam in huius modi significatione sic dicimus. § QUOD SI RE-
25 SCIERIT: Scimus manifesta, rescimus occulta. § ID QUAE
CAUSA: Id hoc ipsum, peperisse eam.

V. 12. Virgilius Aen. lib. VI. v. 426.

Dícam? nón edepól scio. 5

Set óstium concrépuit: credo ipsum ad me exire: nùlla sum.

PH. Úxor ubi me ad fíliam ire sénsit, se duxít foras:
Atque eccam video. Quid ais, Myrrhina? heús, tibi dico.

MYR. Míhine, mi vir?

PH. Vir ego tuus sim? tú virum me aut hóminem de-
putás adeo esse?

Nám si utrumvis hórum, mulier, úmquam tibi visús
forem, 10

Nón sic ludibrió tuis factis hábitus essem. MYR. Qui-
bus? PH. At rogitas?

V. 6. *Sét ostium concrépuit: credo ipsum éxire ad me: nùlla sum.*

V. 7. *se eduxit foras.*

V. 5. NON EDEPOL SCIO: Ideo, quia vera causa dici non
potest.

V. 6. SED OSTIUM CONCREPUIT: Plus est quam *crepuit*.
Nam CON modo auctivum est. *Ÿ* AD ME: Bene AD ME, quasi
litigaturum.

V. 7. UBI ME AD FILIAM IRE SENSIT: Hoc ante rem: et 5
simul argumentum delicti est, quod exiit a filia marito ingresso
mulier. *Ÿ* UXOR UBI ME AD FILIAM: Mirantis est gestus et di-
ctum. *Ÿ* SE DUXIT FORAS: Ordo: DUXIT SE. Et verbis usus
est intra domesticos parietes natis, τῷ ἰδιωτισμῷ, SE DUXIT
pro abiit. 10

V. 8. ATQUE ECCAM VIDEO: Apparet mulierem fugere et
viri aversari praesentiam. Et ideo hoc separatim pronuntiandum.
Ÿ HEUS, TIBI DICO: Ostendit Myrrhinam avertentem se, quasi ni-
hil inveniat quod dicat de filia. *Ÿ* MIHINE, MI VIR?: Sic et in
Andria: *Nihil respondes?* cum turbatum se ostendit Davus. 15
Ÿ VIR: Ad maritalem condicionem rettulit, non ad sexum, ut
Virgilius in Bucolicis: *Vir gregis ipse caper*.

V. 9. TUN VIRUM ME: Accusatio est ab increpatione in-
cipiens. *Ÿ* AUT HOMINEM DEPUTAS ADEO ESSE: *Ἀνέησις* perversa.
ADEO autem abundat. Virgilius: 20

*Tuque adeo, quem mox quae sint habitura deorum
Concilia, incertum est.*

V. 10. NAM SI UTRUMVIS HORUM: Vir aut homo. *Ÿ* MU-
LIER, UMQUAM TIBI VISUS FOREM: Acerbe MULIER, ut supra: *Tu,*
inquam, mulier, quae me omnino lapidem, non hominem putas. 25

V. 11. QUIBUS?: Callide mulier et quasi nullius culpa
conscia QUIBUS dixit. Et QUIBUS dictis aut factis scilicet. *Ÿ* AT

V. 18. *Virgilius in Bucolicis] Eclog. VII. v. 7.*

V. 21. *Virgilius Georg. lib. I. v. 24.*

Péperit filia? Hém taces! ex quo? MYR. Istúc patreim
rogáre est aequom?

Périi: ex quo censés, nisi ex illo, cui data est nuptum,
óbsecro?

PH. Crédo, neque adeo árbitrari pátris est aliter: sét
demiror

Quíd sit, quamobrem tántopere omnis nós celare vó-
lueris 15

Pártum: praesertím quom et recte et témpore suo pépe-
rerit.

V. 12. *Péperit filia? hém, tacen? ex quo? M. istúc patrem rogáre
est aequom?*

V. 15. *nós celari vólueris.*

ROGITAS?: Bene irascitur interroganti. Nam interrogare, quae
scias, impudentiae est.

V. 12. HEM, TACES?: Non TACES nunc, sed TACES celas.

§ EX QUO?: Bene EX QUO, quia argumentum impudicitiae est
puerperium taciturnum. § PEPERIT FILIA: Propositio criminis.

5 § ISTUC PATREM: Mira calliditas. Rea mulier hoc solo defendi-
tur, quod accusat.

V. 13. PERII: EX QUO: Mire additum ad affectum PERII.

*V. 12. ISTUC PATREM ROGARE EST AEQUUM?: Ex sua in-
terrogatione accusavit accusatorem.

10 *V. 13. NISI EX ILLO, CUI DATA: A veri simili argumen-
tum. § NISI EX ILLO, CUI DATA EST NUPTUM: Solutio criminis
per fiduciam respondentis. Salustius: *Ita fiducia, quam ar-
gumentis purgatiores dimittuntur.*

V. 14. CREDO, NEQUE ADEO ARBITRARI: Ab accusatione
15 maritus ad defensionem sui conversus amisit, quod coeperat.
§ SET DEMIROR QUID SIT: Mollior factus iam non irascitur, sed
miratur. Adeo vides Phidippum nulla re alia, quam mulieris
correctione lenitum.

V. 15. QUAMOBREM TANTOPERE: Alia intentio criminis.

20 § OMNES NOS CELARE VOLUERIS: Recte, quia putat et Pamphi-
lum esse celatum.

V. 16. PRAESERTIM CUM ET RECTE ET TEMPORE SUO PEPE-
RERIT: Duae sunt causae celandi partus. Si non tempore
suo venerit, quod indicium stupri est, et si non recte evene-
25 rit, hoc est, monstri aliquid natum fuerit. Hic autem et tem-
pore suo et recte natum praedicat.

*V. 14. DEMIROR: Valde miror, quod minus est, quam
irascor.

*V. 16. PRAESERTIM CUM ET RECTE: Attulit mulieri com-
30 pendium credulitas senis semel correpti, ne aliter suspicetur.

Ádeon pervicáci esse animo, ut púerum praëoptarés perire,

Éx quo firmiorem inter nos fore amicitiam pósthac scires:

Pótius quam advorsum ánimi tui lubídinem esset cum illo nupta?

Égo etiam illorum ésse hanc culpam crédidi, quae te ést penes. 20

MYR. Mísera sum. PH. Utinam scíam ita esse istuc. Sét nunc mi in mentém venit.

V. 20. *Égo etiam illorum ésse culpam hanc crédidi, quae te ést penes.*

*V. 15. OMNES NOS CELARE VOLUERIS: Antiqua locutio: *Illam rem celo te.*

*V. 16. PRAESERTIM CUM ET RECTE ET TEMPORE SUO PEPERIT: RECTE ad illud pertinet, quod non monstrum peperit: TEMPORE SUO ad spatium, quo praegnantés esse consueverunt, 5 id est, ad mensium dinumerationem: quia et septimani nasci solent.

V. 17. ADEON PERVICACI ESSE ANIMO: Invectio. *¶* UT PUERUM PRAEOPTARES PERIRE: Ab aetate infantis, invidia. *¶* ADEON PERVICACI ESSE ANIMO: Pervicax est perseve-10 rans cum quadam vi.

V. 18. EX QUO FIRMIOREM INTER NOS FORE AMICITIAM POSTHAC SCIRES: Ab accidentibus invidia. Et bene additur SCIRES, quia imprudentia in delicto veniam frequenter extorsit.

V. 19. POTIUS, QUAM ADVERSUM ANIMI TUI LUBIDINEM: 15 A voluntate peccantis, invidia. ANIMI TUI LUBIDINEM dixit, ut minima causa magnis sceleribus subiecta esset. *¶* ESSET CUM ILLO NUPTA: Antiqui non *illi nupta*, sed CUM ILLO NUPTA. Ergo ambo sibi invicem nubunt.

V. 20. EGO ETIAM ILLORUM ESSE HANC CULPAM: Bene ET-20 IAM ILLORUM. Non enim hoc se errasse ait, quod illorum putaverit culpam, quae huius est, sed: ETIAM ILLORUM, ut commune peccatum fuerit. Sed nunc quidem totum credit esse Myrrhinae. An ETIAM pro adhuc, ut maior sit dolor, qui nec opinanti acciderit? 25

V. 21. UTINAM SCIAM ITA ESSE ISTUC: Te miseram esse. Alibi: *Miserum? quem minus credere est?* Et erit sensus: Utinam vere sis misera. *¶* UTINAM SCIAM ITA ESSE ISTUC: Hoc quidam sic accipiunt, quasi Phidippus dicat: Penes te culpa est, quam illorum esse credebam, et utinam, 30 quod credo penes te esse culpam, ita non esse certo sciam, quia dixit, se miseram, et miseros non nisi inno-

Ex hác re quod locúta es olim, quom illum generum
cépimus.

Nám negabas núptam posse fíliam tuam té pati
Cúm eo, qui meretricem amaret, qui pernoctarét foris.

MYR. Quámvis caussam hunc súspicari, quam ípsam ve-
ram mávolo. 25

PH. Múlto prius sciví, quam tu, illum amícam habere,
Mýrrhina:

Vérum id vitium númquam decrevi ésse ego adulescéntiae:

V. 22. *De hác re quod locúta es olim, cum illum generum cépimus.*

V. 23. *Nám negabas filiam tuam pósse te nuptám pati.*

V. 26. PH. *Múlto prius, quam tú, illum scivi habére amicam,
Mýrrhina.*

centes dicimus. Ille enim hoc respondet: Utinam in hoc
negotio miseram te, non scelestam reperiam. Sic
Salustius: *Atque ea cogentes, non coactos, scelestos magis,
quam miseros distringi.* Et ideo sequitur: SET NUNC MIHI IN
5 MENTEM VENIT: Argumentum ex antecedentibus dictis et factis.
I NUNC MIHI IN MENTEM VENIT: Recte NUNC, quasi alias nihil
suspicienti.

V. 22. QUOD LOCUTA ES OLIM: Pro ante. I CUM ILLUM
GENERUM CEPIMUS: Ut arbitrum capere dicimus, id est
10 eligere. Et cum laude locutus est Pamphili. I CEPIMUS:
Elegimus. Virgilius:

Ante locum capies oculis.

V. 24. CUM EO: Viro. I QUI MERETRICEM AMARET: QUI
PERNOCTARET FORIS: Non in hoc est accusatio, quod haec locuta
15 sit, sed argumentum est, quod celare voluerit partum, quae hoc
olim dixerit. Ac PERNOCTARET propter illud, quod dixerat: *Quid
interea? ibatne ad Bacchidem? Quotidie.* Et nota familiariter
hoc verbum poni a Terentio. Sic in Adelphis: *Sed si hic
pernocto, causae quid dicam, Syre?*

20 V. 25. QUAMVIS CAUSAM: Hoc propter spectatorem dicitur,
ut gestorum meminerit. I QUAM IPSAM VERAM: Quia sola ex
omnibus defendi non potest.

V. 26. MULTO PRIUS SCIVI, QUAM TU: Bene pergit, quia
taciturnitas pro confessione accepta est.

25 V. 27. VERUM ID VITIUM: Hoc intelligi non potest, nisi
VITIUM bis numero subaudieris. I ADOLESCENTIAE: Melius dixit
ADOLESCENTIAE, quam Pamphili, ut quod in aetate fuerat, non
timeret in ingenio.

Nam id ómnibus innatum: át pol iam aderit, sé quoque
etiam quom óderit.

Set ut ólim te ostendísti, eadem esse níl cessavisti úsque
adhuc,

Ut fíliam ab eo abduceres: neu, quód ego egissem, es-
sét ratum: 30

Id nunc res indicium haéc facit, quo pácto factum vó-
lueris.

MYR. Ádeon me esse pérvicacem cénse, cui matér
siem,

Út eo essem animo, si éx usu esset nóstro hoc matri-
mónium?

V. 29. *Set ut ólim te ostendisti, níl cessávisti eadem esse úsque
adhuc.*

V. 33. *Út eo essem animo, si ésset nostro ex úsu hoc matrimónium?*

V. 28. NAM ID INNATUM EST OMNIBUS: Amare in ado-
lescentia. *I* AT POL IAM ADERIT, SE QUOQUE CUM ODERIT:
Mire senectutem accusat senex, cum et velocem ostendit his
verbis: IAM ADERIT, et addit: SE QUOQUE ODERIT, quasi dicat:
Non solum non amabit, sed et odio habebit, et non 5
alienas mulieres modo nec uxorem quoque, sed et-
iam se ipsum. Plus ergo illatum, quam ratio deposcebat, sed
mire ad affectum senis exprimendum. *I* SE QUOQUE ETIAM CUM
ODERIT: Id est, ut poeniteat eum sui facti. Sed plus
dixit, quam si diceret: *Facta sua.* 10

V. 29. SED UT OLIM TE OSTENDISTI: Cum superiora dicta
sunt.

V. 30. UT FILIAM AB EO ABDUCERES: Vehementius dixit,
quam si diceret: Ut filiam ei non redderes. *I* NEU
QUOD EGO EGISSEM, ESSET RATUM: Quod ab eo abducis, non 15
bona socrus, quod filiam, non bona mater es, quod irrita
facis, quae gessi, non bona uxor, inquit.

V. 31. NUNC RES INDICIUM FACIT: Hoc est, quod cela-
visti partum. *I* ID NUNC RES: Quasi dixerit: *Unde scio.* *I* QUO
PACTO FACTUM VOLUERIS: Non solum, quod fecit, sed etiam, 20
quod voluit, obiiicit. *I* QUO PACTO FACTUM VOLUERIS: Deest
fieri.

V. 32. PERVICACEM: Per vim agentem, perniciosam
me esse censes. *I* CUI: Deest ei vel circa eam. *I* CUI MA-
TER SIEM: Rursus a veri simili, an mater contra filiam faciat. 25

V. 33. SI EX USU ESSET NOSTRO HOC MATRIMONIUM?: Cal-
lide mulier ex his, quae dixit senex defensionem arripit. Nam
ille sic ait: Negabas posse filiam tuam te pati eum

PH. Tún prospicere aut iúdicare nóstram in rem quód
sít, potes?

Aúdisti ex aliquó fortasse, quí vidisse eum díceret 35
Éxeuntem aut íntroeuntem ad amícam: quid tum póstea?
SÍ modeste ac ráro hoc fecit? nóne ea dissimuláre nos
Mágis humanum est, quám dare operam id scíre, qui
nos óderit?

Nám si is posset áb ea sese dérepente avéllere,

V. 37. nóne dissimuláre nos.

eo, qui meretricem amaret, qui pernoctaret foris.
J EX USU NOSTRO: Modo utile, si pro nostra esset utili-
tate.

V. 34. TUN PROSPICERE: A persona. J AUT IUDICARE
5 NOSTRAM IN REM: Prospicere futura: iudicare praesentia.

V. 35. AUDISTI EX ALIQUO FORTASSE: Ἠθικῶς satis et
oratorie. J ALIQUO: Non a certa persona. Bene ALIQUO: ade-
mit indicibus auctoritatem. J QUI VIDISSE EUM DICERET: Non
qui vidisset.

10 V. 36, EXEUNTEM AUT INTROEUNTEM: Sic Cicero: Tibi
autem, Balbe, respondebo, primum precario, si licet, si fas
est defendi a me eum, qui in hortis fuerit, qui unguenta sum-
pserit, qui Baias viderit. Non enim dixit: Amplectentem ami-
cam. J AUT INTROEUNTEM: Σύλληψις prima. Ut: In ludum du-

15 cere et reducere. J EXEUNTEM AUT INTROEUNTEM: Σύλληψις
διαβολῆς et mollis est, quia luditur de sequentibus ad amicam,
ἔξουθενισμὸς criminis de consuetudine. J QUID TUM POSTEA?:
Τῷ ἰδιωτισμῷ, quo contemnimus crimina leviora.

V. 37. SI MODESTE: Adhibito modo, vel certe cum pu-
20 dore ac modestia, ut celatum voluerit. J NONNE DISSIMULARE
NOS: Duobus modis feruntur peccata, vel ignoscendo vel cohi-
bendo. Modo dissimulare est ignorantiam fingere.

V. 38. MAGIS HUMANUM EST: Bene, quia et illud huma-
num dissimulare, an magis humanum dissimulare,
25 quia et irasci et arguere humanum est? J MAGIS HUMANUM:
Nota pro humanius Terentiano more. J QUI NOS ODERIT:
QUI unde vel quamobrem. Et recte. Nemo enim dolens
quod non ametur, id facit, quo magis odio sit.

V. 39. NAM SI IS POSSET AB EA SESE DEREPEENTE AVEL-
30 LERE: Oratorie non contentus defendisse Pamphilum hoc ipso il-
lum, quo accusatus est, laudat. J DEREPEENTE. Una pars ora-
tionis est.

V. 10. Cicero pro Caelio Cap. 11. §. 27.

V. 14. Ut] in Phormione Act. 1. sc. 2. v. 36.

Quicum tot consuésset annos: nón eum hominem dú-
cerem, 40
Néc virum satis firmum gnatae. MYR. Mítte adolescen-
tem, óbsecro,
Ét quae me peccásse ais: abi, sólum solus cónveni.

V. 40. *Quicum tot consuésset annos: nón eum hominem dúcerem.*

V. 42. *Ét quae peccásse ais: abi, eum sólum solus cónveni.*

V. 40. QUICUM TOT CONSUESSET ANNOS: Laudat ubique eos Terentius, qui consuetudine molliuntur, ut alibi: *Hic parvae consuetudinis causa huius mortem tam fert familiariter.* Et mox: *Ut neque me consuetudo neque amor neque pudor commoveat neque commoneat, ut servem fidem?* Ergo ferus, quem 5 longa consuetudo non commovet. *I* QUICUM TOT CONSUESSET ANNOS: Non *quacum*, sed QUICUM, ut a quibus et non a quis. Et CONSUESSET proprie dicitur, ut in stupro. *I* NON EUM HOMINEM DUCEREM: Non solum, inquit, homo non esset, id quod forsitan nihil nostra intererat, sed, quod nobis maximum est, vir stabilis 10 filiae esse non posset.

V. 41. NEC VIRUM: VIR modo maritus.

*V. 40. NON EUM HOMINEM DUCEREM NEC VIRUM SATIS FIRMUM GNATAE: Potest et sic intelligi: Non eum hominem ducerem, qui consuetudinem longi temporis temere 15 abrumperet.

*T. 41. NEC VIRUM SATIS FIRMUM GNATAE: Quem res verecundae non moverent. Nam FIRMUM hoc etiam possumus intelligere, validum in officio coitus. Sic Horatius:

Fortique marito 20

Destinet uxorem.

I MITTE ADULESCENTEM, OBSECRO: His verbis solemus commenticia argumenta contemnere, ut: *Misericordia, animus maternus: sino.* Et alibi: *Mitto omnia. Adde istuc, imprudens timuit adolescens: sino, tu servus.* *I* MITTE ADULESCENTEM: Etenim 25 ille dixerat:

Verum id vitium numquam decrevi esse ego adolescentiae. Adeo pervicaci esse animo, ut puerum praeoptares perire Potius, quam adversus animi tui lubidinem esset cum illo nupta?

V. 42. ET QUAE ME PECCASSE AIS, ABI: SOLUS SOLUM CON- 30 VENI: Recte haec dicit mulier, utpote memor, quod cum Pam-

V. 2. *alibi*] in *Andria* Act. I. sc. 1. v. 84.

V. 4. *mox*] in *Andria* Act. I. sc. 5. v. 44.

V. 19. *Horatius* *Serm.* lib. II. sc. 3. v. 216.

V. 23. *ut*] in *Heautontimorumenos* Act. IV. sc. 1. v. 24.

V. 24. *alibi*] in *Phormione* Act. II. sc. 1. v. 63 sq.

Róga, velitne uxórem an non. Si ést, ut dicat vèlle se,
Rédde: sin est aútem ut nolit, récte ego consului meae.

PH. Sí quidem ille ipse nón volt, et tu sénsti esse
in eo, Mýrrhina, 45

Péccatum: aderam, cuius consilio fúerat ea par próspici.
Quámobrem incendor íra, esse ausam fácere haec in-
iussú meo,

Ínterdico, ne éxtulisse extra aédis puerum usquám velis.
Sét ego stultiór, meis dictis párrere hanc qui póstulem:
Íbo intro, atque edícam servis, né quoquam ecferrí si-
nant. 50

V. 43. *Róga velitne annón uxorem: si ést, ut dicat vèlle se.*

V. 44. *Rédde: sin est aútem ut nolit, récte consului meae.*

V. 47. *Quámobrem incendor íra, te ausam fácere haec iniussú meo.*

philo sit locuta. Et SOLUS SOLUM ideo, quia metuit ne orata
sua non servet Pamphilus, et ideo multi sciant.

V. 43. ROGA VELITNE UXOREM AN NON?: Verba, quibus, cum
Pamphilo loquatur socer, ne si aliter agat, repudietur a genero.

5 V. 44. RECTE EGO CONSULUI MEAE: Illum, inquit, nolle
signum erit me providisse filiae.

V. 45. SI QUIDEM ILLE IPSE NON VULT ET TU SENSISTI
ESSE: Animadvertendum, quem ad modum omnia, quibus se de-
fenderit Myrrhina, in malam partem accipit Phidippus, et hinc
10 magis accusat, unde illa se purgat.

V. 46. CUIUS CONSILIO FUERAT EA PAR PROSPICI: Non
dixit, cuius consilio repudium daretur Pamphilo.
Ita ad bonum omnia exitum spectant.

V. 47. ESSE AUSAM FACERE HAEC INIUSSU MEO: Abducere
15 filiám, celare partum, exponere puerum.

V. 48. INTERDICO, NE EXTULISSE: Inter edico et interdico
hoc interest: edicimus, quod iubemus fieri, interdici-
mus, quod vetamus fieri. Edicimus etiam uni generi hominum, in-
terdicimus diversis. Itaque praetoris edicta et inter-
20 dicta dicuntur. § INTERDICO: Separatim dicendum legendumque,
quia INTERDICO, NE VELIS non est integrum. § INTERDICO, NE EX-
TULISSE EXTRA AEDES: Id agitur, ne sine hoc interdicto inter-
cipiatur puer et tragoedia fiat ex comoedia.

V. 49. MEIS DICTIS PARERE HANC QUI POSTULEM: Demon-
25 strative et accusatorie dixit HANC, quasi tam contumacem.
§ HANC QUI POSTULEM: Quid est HANC, utrum mulierem, an
uxorem? an contumacem feminam?

V. 50. IBO INTRO ATQUE EDICAM SERVIS: Sibi ipsi hoc dicit
τῷ ἰδιωτισμῷ. § EDICAM SERVIS, NE QUOQUAM ECFERRI SINANT:

MYR. Nullám pol credo múlíerem me míseriorem vívere.
Nam ut híc laturus hóc sit, si ipsam rem, út siet, re-
scíverit,

Non édepol clam me est: quom hóc, quod leviust, tam
ánimo iracundó tulit.

Nec quá via senténtia eius póssit mutarí scio.

Hoc mi únun ex plurimís miseriis réliquom fuerát
malum, 55

Si púerum ut tollam cógit: cuius nos quí sit nescimús
pater.

Nam quóm compressa est gnáta, forma in ténebris nosci
nón quita est:

V. 56. *Si púerum ut tollam cógit, cui nos qui sit nescimús pater.*

Et hoc recte poeta, quia ita opus est, ne compleat Myrrhina,
quod promisit de exponendo puero. Ait enim: *Dein continuo
exponetur.*

V. 52. NAM UT HIC LATURUS HOC SIT: Sic ostenditur causa,
cur perpetuo celandum sit seni vitium virginis. *¶* NAM UT HIC 5
LATURUS: Quantum iracundiae habiturus sit, quantum furoris.
Hoc enim significat UT. Et simul poeta, quod alibi obscure fa-
cit, hic aperte demonstrat, quod periculum sit in fabula, nisi
καταστροφή succurrat.

V. 53. NON EDEPOL CLAM ME EST: Id est, scio. 10

V. 54. NEC QUA VIA SENTENTIA EIUS POSSIT MUTARI SCIO:
Nescio quo modo ex iracundo placidus fiat. *¶* SEN-
TENTIA EIUS POSSIT MUTARI: De puero non exponendo.

V. 55. HOC MIHI UNUM EX PLURIMIS MISERIIS: Hoc ad-
huc, inquit, malum non mihi evenerat, cum evenerint 15
multa. Et vide, an SI PUERUM UT TOLLAT COGIT, quasi cum
gemitu et percontative pronuntiandum sit. Etenim si obscuram
locutionem facit, nisi forte *cum* vel *quod* significat. *¶* HOC MIHI
UNUM EX PLURIMIS MISERIIS RELIQUUM FUERAT MALUM: Ex omnibus
malis RELIQUUM quum dicat, maximum malum significat. Nam 20
non mediocre est, quod omnium miseriarum est ultimum et in-
ter multa mala RELIQUUM, quod sic accipimus. Possumus et nos
interrogative pronuntiare.

V. 56. UT PUERUM TOLLAM COGIT: Recte TOLLAM. Quaestio, 25
unde sit.

V. 57. FORMA IN TENEBRIS NOSCI NON QUITA EST: Ab
activo *queo* passivum fecit *queor*, retinendo participium QUITA
EST, sed antequam dixit.

Neque detractum ei est quidquam, qui possét post nosci,
 quí siet.

Iipse éripuit vi, in dígito quem habuit, vírgini abiens
 ánulum:

Simul véreor Pamphilúm, ne orata nóstra nequeat
 díutius 60

Celáre, quom sciét alienum púerum tolli pró suo.

V. 58. *Neque detractum ei tum quicquam est, qui post pòsset nosci, quí siet.*

V. 58. NEQUE DETRACTUM: Solet enim fieri.

V. 59. IPSE ERIPUIT VI, IN DIGITO: Hic ad exitum spectat
παρασκευή, quia per anulum fiet cognitio. *¶* IPSE ERIPUIT:
 E contrario, inquit, factum est, ipsa ut non eriperet, sed ipsi
 5 eriperetur.

V. 60. SIMUL VEREOR PAMPHILUM, NE ORATA NOSTRA:
 Scilicet si sustulerimus cogente sene cum puerum, quem exposi-
 tum iri Pamphilo paulo ante promisi.

V. 61. CUM SCIET ALIENUM PUERUM TOLLI PRO SUO: Non
 10 solum, inquit, tolli aegre feret alienum, verum et-
 iam pro suo.

ACTUS QUARTI SCAENA SECUNDA.

SOSTRATA. PAMPHILUS.

SO. Non clám me est, gnate mí, tibi me esse súspectam,
uxorém tuam

Proptér meos mores hínc abisse: etsi éa dissimulas
sédulo.

Verum íta me di ament, ítaque obtingant éx te, quae
exoptém mihi,

Ut númquam sciens commérui, merito ut cáperet odium
illám mei:

V. 3. *exoptó mihi.*

V. 1. NON CLAM ME EST, GNATE MI: In hac scaena velut qualitas negotialis in disputationem venit, iustumne sit repudiari coniugem causa matris et omnino quid fieri debeat. *¶* NON CLAM: Vero ordine a purgatione sui incipit mater abitura, ne quod discedit, iracundiae videatur. *¶* TIBI ME ESSE SUSPECTAM: Id est, 5 in suspicionem venisse. *¶* UXOREM TUAM PROPTER MEOS MORES HINC ABISSE: Blandius UXOREM significavit, quam si diceret *Philumenam*. Et MORES proprie senum dicuntur, unde *senectus morosa* et *morosi homines*, qui sui cuiusdam moris sunt.

V. 2. ETSI EA DISSIMULAS SEDULO: Éa, id est, quae scio: 10 et ea pro eam rem. Sed absolute occurrit supra latae sententiae et genere neutró. Et est ordo: ETSI EA DISSIMULAS SEDULO, NON CLAM ME EST ETC.

V. 3. VERUM ITA ME DI AMENT: Coniectura, quae solvitur iure iurando. 15

V. 4. NUMQUAM SCIENS COMMERUI: Bona exceptio, quia possumus aliquem inscienter laedere, quae res ad veniam pertinet.

*V. 3. ITAQUE OBTINGANT EX TE: Pro se iurat et ita rem Pamphilo probat, ut blanda sit. *¶* ITAQUE: Duae partes orationis. 20

*V. 4. UT NUMQUAM SCIENS COMMERUI: Hic ordo est iuris iurandi, ut cum praeposuerit ITA, sequatur UT. Cicero: Ita

V. 22. Cicero Divin. in Q. Caecilium Cap. 13. §. 41.

Teque ánte, quam me amáre rebar, eí rei firmastí
fidem. 5

Nam mi íntus tuus patér narravit módo, quo pacto me
hábuérís

Praepósitam amorí tuó: nunc tibi me cértum est contra
grátiam

Reférre, ut apud me praémium esse pósitum pietatís
scias.

Mi Pámphile, hoc et vóbis et meae cómmodum famae
árbítror:

V. 5. *Teque ánte quod me amáre rebar, eí rei firmastí fidem.*

V. 8. *pietatí scias.*

velim mihi deos propitios, ut cum illius temporis mihi venit in mentem etc. § MERITO UT CAPERET ODIUM ILLAM MEI: Bene dixit MERITO. Nam ut nos immerito quis non oderit, non est in nostra manu. Haec est exceptio. Plautus in Trinummo: Quin dicant, non est: merito ut ne dicant, id est. § MERITO UT CAPERET ODIUM ILLAM MEI: Id enim est culpa sine merito.

V. 5. TEQUE ANTE QUAM ME: Deest tantum, ut sit ordo: *Et quam te amare me rebar, tantum firmasti fidem ei rei.* § TEQUE ANTE QUAM ME AMARE REBAR, EI REI FIRMASTI FIDEM: Ordo et sensus hic est: Et quod ante rebar, ei rei firmasti fidem meam: neque me fefellit, quod ante rebar, te me amare. Nam ei rei hodie firmasti fidem, id est, probationem attulisti.

15 V. 6. NAM MIHI INTUS TUUS PATER: Dixit enim supra: *Atque in eam hoc omne, quod mihi aegre est, evomam.* Potuit enim evomendo narrasse, quod matrem filius praeposuisset uxori. § TUUS PATER: Familiarius, quam si diceret Laches.

V. 7. PRAEPOSITAM AMORI TUO: Plus dixit: AMORI TUO, 20 *quam si uxori tuae diceret.*

V. 8. UT APUD ME PRAEMIUM ESSE POSITUM PIETATIS SCIAS: Laborat mulier, ne, quod dictura est, odio aut dolore aut certe ira facere videatur. § PRAEMIUM ESSE POSITUM PIETATIS: Sic Virgilius:

25 *Hic pietatis honos.
Sunt hic sua praemia laudi.*

V. 9. MI PAMPHILE, HOC ET VOBIS ET MEAE COMMODUM: Rem duram dictura vide quantis praeblandiatur verbis remque

V. 4. *Plautus in Trinummo Act. I. sc. 2. v. 68.*

V. 24. *Virgilius Aen. lib. I. v. 257.*

V. 26. *Sunt] Virgilius Aen. lib. I. v. 465.*

Ego rús abituram hinc cúm tuo me esse certo decreví
patre, 10

Ne méa praesentia óbstat, neu caussa úlla restet ré-
liqua,

Quin túa Philumena ad te redeat. PAM. Quaéso, quid
istuc cónsili est?

Illius stultitia vícta, ex urbe tú rus habitatúm migres?

Non fácies: neque sinam, út qui nobis, máter, male-
dictúm velit,

Mea pértinacia ésse dicat fáctum, haud tua modéstia. 15

Tum tuás amicas te ét cognatas déserere et festós dies

praemolliat: NUNC ME TIBI CERTUM EST CONTRA GRATIAM:
A iusto. *¶* CONTRA: Nunc vicissim. *¶* HOC VOBIS ET MEAE
COMMODUM FAMAE: Ab honesto. *¶* MI PAMPHILE, HOC ET VOBIS
ET MEAE: Principium hoc aliquid est precantis feminae. A blan-
dimento ergo incipit, ut libenter audiat.

5

V. 10. EGO RUS ABITURAM HINC CUM TUO ME ESSE CERTO
DECREVI PATRE: CERTO dixit, ne sit dissuadendi locus. *¶* CUM
TUO ME ESSE CERTO DECREVI PATRE: Ad hoc addidit, CERTO
DECREVI, ut non audeat dissuadere filius.

V. 11. NE MEA PRAESENTIA: Non dixit iam *culpa*, sed 10
PRAESENTIA. [*¶* NE MEA PRAESENTIA: Ab utili.]

V. 12. QUID ISTUC CONSILII EST?: Bene, quia illa DECREVI
dixerat.

V. 13. ILLIUS: A persona. *¶* STULTITIA: A causa.
¶ VICTA: Non enim volens. *¶* URBE: A loco. *¶* TU: A per-15
sona. *¶* HABITATUM: A facto. *¶* ILLIUS STULTITIA VICTA, EX
URBE TU RUS HABITATUM MIGRES?: Vide quam oratorie omnia
congresserit, a personis, a causis, a locis, a factis. *¶* ILLIUS
STULTITIA: Ab utili. Mire autem et RUS et EX URBE et HABI-
TATUM dixit.

20

V. 14. UT QUI NOBIS MATER MALEDICTUM VELIT: Ab ho-
nesto. *¶* NON FACIES: NEQUE SINAM: Primo NON FACIES, de-
inde: Si facere perseveraveris, NON SINAM. Et NON
FACIES non est interdicentis, sed quasi dicat: Scio te non
facturam rem tam pravam. Sunt autem, qui NEQUE SINAM 25
iungant inferioribus, sunt qui totum contexte legant: NON FA-
CIES usque MODESTIA.

V. 15. MEA PERTINACIA DICAT ESSE FACTUM: Bene retinet,
cum vult sua interesse, ne fiat.

V. 16. TUM TUAS AMICAS TE ET COGNATAS: In dissuadendo 30
commiscuit et honestatem et utilitatem.

Mea caússa, nolo. SOS. Níl iam mi istaec rés voluptatís ferunt:

Dum aetátis tempus túlit, perfuncta sátis sum: satias iám tenet

Studiórum istorum: haec mihi nunc cura est máxuma, ut ne cui mea

Longínquitas aetátis obstet, mórtemve exspectét meam. 20
Hic vídeo me esse invísam inmerito: témpus est concédere.

V. 17. *Mea caúsa, nolo. SO. níl pol iam istaec míhi res voluptatís ferunt.*

V. 17. MEA CAUSA NOLO: Non est superbum NOLO, sed consuetudine dicitur. *¶* NIHIL POL IAM MIHI ISTAEC RES: Contra omnia. Et ab ultimis incipit. *¶* ISTAEC RES: Amicae, cognatae, dies festi.

5 V. 18. DUM AETATIS TEMPUS TULIT: TULIT pro passum est, permisit. Et in bonis enim et in malis dicitur. *¶* DUM AETATIS TEMPUS TULIT, PERFUNCTA SATIS SUM: SATIAS IAM ME TENET: Si, inquit, meae voluptatis causa exercenda sunt, iam non delectant: si officii ac religionis,
10 iam non possum, quae sim anus. Necessaria est divisio, quia ille et religionem incusserat festorum dierum. *¶* DUM AETATIS TEMPUS TULIT: Non, inquit, reprehendar, quae cum potuerim, perfuncta satis sum. Sic Virgilius:
Sat patriae, Priamoque datum.

15 *¶* SATIAS IAM ME TENET: Nimis materno atque aniliter.

V. 19. HAEC MIHI NUNC CURA EST MAXUMA: Hoc nimis serio pronuntiandum, et NE CUI odiose, ne tibi diceret. *¶* Ut NE CUI MEAE LONGINQUITAS AETATIS OBSTET: Hoc ad nurum, expectationem ad filium refert. Hinc enim odio digni parentes,
20 *expectati* appellantur.

V. 20. LONGINQUITAS AETATIS OBSTET, MORTEMVE EXPECTET MEAM: Sedulo agit socrus, ne quid per iracundiam statuisset videatur. Vide tamen, ut intermisceatur indignatio et multa dolore deprompta sint, quod poeta non invitatus facit ad mores ex-
25 primendos personasque reddendas.

V. 21. HIC VIDEO ME ESSE INVISAM INMERITO: Quia rus decrevi pergere, non quasi nurum vitatura, sed locum. Et mire INVISAM et non addidit cui, sed dixit: TEMPUS EST CONCEDERE: Quia anus sum? an quia nurus in domo?

V. 13. *Virgilius Aen. lib. II. v. 291.*

Sic óptume: ut ego opínor, omnis caússas praecidam
ómnibus:

Et me hác suspicióne exsolvam et illis morem géssero.
Sine me, óbsecro, hoc effúgere, volgus quód male audit
múlierum.

PAM. Quam fórtunatus céteris sum rébus: absque una haéc
foret, 25

Hanc mátre[m] habens talem, illam autem uxorem. SOS.
Óbsecro, mi Pámphile,

Non túte incommodám rem, ut quaeque est, ín animum
inducés pati.

Si cétera sunt ita, út vis, itaque ut ésse ego illam
exístumo,

V. 25. *absque una hác foret.*

V. 28. *Si cétera ita sunt út vis, itaque ut ésse ego illa exístumo.*

V. 22. OMNES CAUSAS PRAECIDAM OMNIBUS: Bene OMNIBUS,
ne specialiter laesisset nurum. Et generaliter dixit.

V. 23. ET ILLIS MOREM GESSERO: Mire ILLIS, non *nurui*.
Et MOREM GESSERO acriter dictum, ut ostendat hoc illos olim
voluisse, ut expelleretur domo. Ut si dicas, inimicum tibi 5
morem gessisse, quod se suspenderit.

V. 24. SINE ME, OBSECRO, HOC EFFUGERE: Quia dixerat
maritus eius: *Omnes socrus oderunt nurus*. *I* SINE ME OBSECRO
HOC EFFUGERE: Potentissimum est ad extorquendum aliquod ar-
gumentum, cum illis, quibus cari esse debemus, nostra causa 10
potius, quam illorum dicimus velle nos aut nolle, quod facimus.
Nam et Pamphilus supra sic dixit: *Non facies neque sinam*.
I QUOD MALE AUDIT MULIERUM: Supra dixit, ab honesto.

V. 25. ABSQUE UNA HAEC FORET: ABSQUE extra, ut sit
adverbium magis quam praepositio. Et UNA *res* subaudienda. 15
Et totum *ἐν ὑποπόσει* statimque iungendum: HANC MATREM HA-
BENS TALEM, ILLAM AUTEM UXOREM. Vel certe ABSQUE FORET
pro abesset. Alii HAC de uxore dici putant, ut ABSQUE sit
praepositio.

V. 27. NON TUTE REM INCOMMODAM, UT QUAECQUE EST, IN 20
ANIMUM INDUCAS PATI: Horatius:

*Durum, sed levius fit patientia,
Quidquid corrigere est nefas.*

V. 28. SI CETERA SUNT UT VIS: Bene CETERA absque
uno differenti. *I* ITAQUE UT ESSE EGO ILLAM EXISTIMO: Quia 25

V. 21. *Horatius Carm. lib. I. od. 24. v. 19.*

Mi gnáte, da veniam hánc mi: redduc íllam. PAM. Vae miseró mihi.

sos. Et míhi quidem: nam haec rés non minus me mále habet quam te, gnáte mi. 30

V. 29. *Mi gnáte, da mi hanc véniam, redduc illam. PA. vae miseró mihi.*

potuit dici ei: *O socrus: ergo dubitas de integritate nurus tuae, addidit: ITAQVE UT ESSE EGO ILLAM EXISTIMO.*

V. 29. DA VENIAM HANC MIHI: MIHI propter quam putas non reducendam. *¶* VAE MISERO MIHI: Nec negat nec promittit, sed intumescit, utpote qui penitus dolore commotus aestum animi dissimulare iam non potest. *¶* VAE MISERO MIHI: Nihil potuit pro rerum qualitate respondere, nisi ut ingemisceret.

V. 30. ET MIHI QUIDEM: Ἀχθος. Quid enim ET MIHI? an ei? Multa sic in nostro usu sunt.

ACTUS QUARTI SCAENA TERTIA.

LACHES. SOSTRATA. PAMPHILUS.

LACH. Quem cum istoc sermonem habueris, procul hinc
stans accipi, úxor:

Istuc est sapere, qui, úbicumque opus sit, ánimum pos-
sis fléctere,

Quód faciundum sit post fortasse, ídem hoc nunc si
féceris.

SOS. Fórs fuat pol. LA. Ábi rus ergo hinc: íbi ego te
et tu mé feres.

V. 1. *Quém cum istoc sermónem habueris, prócul híc astans áccepi, úxor.*

V. 2. *Istuc est sapere, qui úbicumque opus sit ánimum possis fléctere.*

V. 3. *Quód sit faciundum fortasse póst, ídem hoc nunc si féceris.*

V. 1. QUEM CUM ISTOC SERMONEM HABUERIS: In hoc colloquio reconciliatio senum est post iurgium, mista disputatione Pamphili de non reducenda uxore. *¶* PROCUL: PROCUL nunc prope. *¶* PROCUL HINC STANS ACCEPI, UXOR: ACCEPI audiui. Et modo UXOR, ante mulier est: et de uxore: *Di mala pro-* 5
hibeant.

V. 2. ISTUC EST SAPERE: Tò istuc exceptive dictum, quasi cetera stulte fecerit. Et simul stomachum retinet, quo reprehendat cetera. *¶* QUI UBICUMQUE OPUS SIT: QUI pro quae interdum abundat. *¶* ANIMUM POSSIS FLECTERE: Modo non alie-10
num animum, sed suum flectere. Et unde flectere? A iurgio ad modestiam et concessionem ex domo. *¶* ANIMUM FLECTERE: Ad hoc FLECTERE ANIMUM dixit, ut ostenderet ne nunc quidem purgatam apud se Sostratam de praeterita culpa.

V. 3. QUOD FACIUNDUM SIT POST FORTASSE: Potest haec 15
sententia videri generalis, et deest *ad id*, ut sit: *flectere ad id, quod faciundum*: potest et absolute accipi QUOD pro quae res facienda sit. *¶* QUOD FACIUNDUM SIT POST FORTASSE: Id est, concedendum. Et vini necessitatis hoc verbum exprimit.

V. 4. FORS FUAT POL: Fortuna faveat, quasi τῷ εὐφρη-20
μοῦ adversus triste dictum usa est. Nam fors bona for-

SOS. Spéro ecastor. LA. **I** ergo intro et compóne, quae
tecúm simul 5

Ferántur: dixi. SOS. Ita út inbes, faciám. PAM. Pater.
LA. Quid vis, Pamphile? PAM. Hínc abire mátrem?
Minume. LA. Quid ita istuc vis?

PAM. Quía de uxore incértus sum etiam quíd sim factu-
rús. LA. Quid est?

tuna est. Et FUAT sit significat. Dixerat enim ille: QUOD
FACIUNDUM SIT POST FORTASSE. *I* FORS FUAT POL: Id est, bona
eveniat, quasi τὸ εὐφρημοῦν dicat: Bona dicito potius,
an Bona fortuna sit per Pollucem? *I* ABI RUS: Hortantis
5 est ad celeritatem. Virgilius:

Ergo age, care pater, cervici imponere nostrae.

I IBI EGO TE ET TU ME FERES: Non dixit: *Ibi nos invicem de-
lectabimus*, sed quia senex atque anus est: EGO TE ET TU ME
FERES, dixit. Et simul, quia nuper accusaverat mores senum,
10 revocare vult causam abscissionis suae ad filii culpam aut nurus.
I IBI EGO TE ET TU ME FERES: Aut quia noti inter nos sunt
mores nostri, aut quia utrique una aetas est. Et sic pronuntia-
tur, ut quasi hoc ipsum necessitate decernat senex, dum dicit:
ABI RUS ERGO HINC: IBI EGO TE ET TU ME FERES. Ipsa pro-
15 nuntiatio querelam continet de filiis et senectute.

V. 5. SPERO ECASTOR: Mire non confirmavit mulier, sed
sperare se dixit, memor iurgii pristini et senilis amaritudinis,
maxime quia et ille non dixit: *Ibi nobis iucunde erit*, sed: IBI
EGO TE ET TU ME FERES. *I* I ERGO INTRO ET COMPONE QUAE
20 TECUM SIMUL FERANTUR: Κοιμῶν χαρὰν ἡμεῖς et usu quotidiano,
satisque moraliter, quia: *Mulieres dum moliuntur et dum conan-
tur, annus est.*

V. 6. DIXI: Denuntiatio est confirmandae sententiae nec
mutandae, et translata est de foro et causidicis. Cicero:
25 *Praeca dixisse pronuntiat.* *I* DIXI: Hoc verbum in fine addi-
tum superiora confirmat, et est proprium his, qui peroraverint
causam. *I* PATER: Ipsum nomen dehortationem significat ad-
iecta pronuntiatione. *I* PATER: Sic pronuntia, ut hoc vultuose
dictum sit: HINC ABIRE MATREM?

30 V. 7. QUID VIS, PAMPHILE?: Facete praesto QUID VIS? re-
spondit. *I* QUID ITA ISTUC VIS: Rem supra audivit et personam.
Nunc causam quaerit, quasi dicat: *Est ut nolis, quid tantopere
non vis?*

V. 8. INCERTUS SUM ETIAM QUID SIM FACTURUS: Non: *Quid*

V. 5. *Virgilius Aen.* lib. II. v. 707.

V. 21. *Mulieres*] *Heautontimorameni* Act. II. sc. 4. v. 11.

V. 24. *Cicero Accusat.* lib. II. c. 30. §. 75.

Quíd vis facere, nísi ređducere? PAM. Équidem cupio
et vix contineor:

Sét non minuam meúm consilium: ex úsu quod est, id
pérsequar. 10

Crédo ea gratiá concordis mágis, si ređducám, fore.

LA. Néscias: verúm tua refert níhil, utrum illae fécerint,
Quándo haec aberit: ódiosa haec est aétas adulescéntulis.
E medio aequom excéderest: postrémo nos iam fábulae

V. 14. *postrémo nos iam fábulae.*

faciam, dixit, sed QUID SIM FACTURUS, ut incerta molimina etiam verbis posset ostendere. § QUID EST: Et QUID ITA ISTUC VIS? et QUID EST? eo vultu pronuntiantur, ut consilium eius et verba videatur contemnere pater.

V. 9. QUID VIS FACERE, NISI REDUCERE: Sic loquitur 5
Laches, ut aliud Pamphilus respondere non audeat. Et ideo dicit: EQUIDEM CUPIO ET VIX CONTINEOR: Ut reducam scilicet. Adeo magna causa est non reducendi, ut, cum velit, non possit. § SED NON MINUAM MEUM CONSILIUM: Acute satis: Reducendi, inquit, cupiditas est, sed non reducendi 10
consilium. § ID PERSEQUAR: Non *sequar*, sed PERSEQUAR ait, ut constantiam demonstraret.

V. 11. CREDO EA GRATIA CONCORDES MAGIS: Sententiose dixit tunc posse inter se congruere et concordare mulieres, cum et illa esse desierit socrus et illa nurus. Haec enim inter illas 15
est dissidiosa coniunctio. Et satis ingeniose dictum. Tolle enim inter mulieres proximitatem, et nulla causa discordiae est. § CONCORDES MAGIS: Non magis concordēs, verum pro minus discordibus dixit, an ut serviret sententiae?

V. 12. NESCIAS: Utrum concordēs futurae sint an 20
discordēs. § NESCIAS: VERUM ID TUA REFERT NIHIL: Hoc verbum ex aliqua parte confirmantis est et consentientis. § UTRUM ILLAE FECERINT: Utrum consentientes sint an dissidentēs. § UTRUM: Unum de duobus significat.

V. 13. ODIOSA EST HAEC AETAS ADULESCENTULIS: Supra 25
in personam socrus culpam iratus contulerat discordiae, nunc et uxori placatus et nurui parcens odiorum causam a personis transtulit ad aetates, sed ita tamen, ut magis iuniores accusaret, et de adolescentibus questus commiseratur senes. § ODIOSA HAEC EST AETAS ADULESCENTULIS: HAEC cum gemitu pronun- 30
tandum est.

V. 14. E MEDIO AEQUUM EST EXCEDERE: Utrum ex urbe rus, an ex vita in mortem? Et satis moraliter. Nam in

Sumus, Pámphile, senēx átque anus.

15

Set vídeo Phidippum égređi per tempus: accedámus.

medio stare dicitur supervacuus vel molestus. Et cum stomacho dixit senili.

V. 15. SENEX ATQUE ANUS: Hæc duo nomina, ut posita sunt, caput indicant et inceptionem huius modi fabularum.
5 *¶* NOS IAM FABULAE SUMUS, SENEX ATQUE ANUS: Pronuntia SENEX ATQUE ANUS, quasi initium fabulae. *Τῷ ἰδιωτισμῷ* additum: PAMPHILE.

V. 16. PER TEMPUS: Opportune.

ACTUS QUARTI SCAENA QUARTA.

PHIDIPPUS. LACHES. PAMPHILUS.

PH. Tibí quoque edepol sum íratus, Philúmena.
Gravitér quidem. Nam hercle ábs te factumst túrpiter,
Etsí tibi caussa est de hác re: mater te ínpulit:
Huic véro nulla est. LA. Ópportune té mihi,
Phidíppe, in ipso témpore ostendis. PH. Quid est? 5

V. 1. *Tibi quoque iratus edepol sum, Philúmena.*

V. 2. *Gravitér quidem. nam hercle ábs te est factum túrpiter.*

V. 1. TIBI QUOQUE EDEPOL: In hac scaena ultimus error est, vicinus *καταστροφῇ*. *¶* TIBI QUOQUE EDEPOL SUM IRATUS: Quasi dicat: Non solum matri tuae aut etiam socrui tuae. *¶* TIBI QUOQUE EDEPOL: Recte. Nam et amicos incusamus leniter incipientes et graviora inferentes. Hanc ergo partus 5 causa leniter incusat, deinde confirmat inferendo: GRAVITER QUIDEM, et statim causam subiungit, cur quidem ei irascatur.

V. 2. FACTUM EST TURPITER: Quod abscesserit domo mariti.

V. 3. ETSI TIBI CAUSA EST DE HAC RE: Causam more suo pro defensione posuit. Sic in Phormione: *Quid mihi 10 dicent aut quam causam reperient, demiror.* Et quae causa fuerit, ipse dicit. *¶* MATER TE INPULIT: MATER TE INPULIT, absolute. Deest enim NAM, ut sit: *Nam mater te inpulit.* *¶* MATER TE INPULIT: Qualitas remotiva.

V. 4. HUIC VERO: Ipsi matri scilicet. *¶* OPPORTUNE 15 TE MIHI, PHIDIPPE, IN IPSO TEMPORE: -Utrum *ταυτολογία* est, an OPPORTUNE, quia volebam, et IN IPSO TEMPORE, quomodo volebam? an OPPORTUNE mihi, IN IPSO TEMPORE tibi, id est, et mihi et tibi commode venisti? Et *ἀπὸ τοῦ portus* dictum OPPORTUNE. 20

V. 5. IN IPSO TEMPORE OSTENDIS: Ostenditur nobis id, quod quaerebamus. OPPORTUNE et IN IPSO TEMPORE non est idem. Etenim OPPORTUNE dicimus, cum verbi gratia invitati ad ipsum tempus incipiendi prandii venimus: IN IPSO TEMPORE, cum iam prandio apposito. 25

V. 10. *in Phormione Act. II. sc. I. v. 5.*

PAM. Quid respondebo his? aut quo pacto hoc áperiam?

LA. Dic filiae, rus concessuram hinc Sóstratam:

Ne révereatur, mínus iam quo redeát domum. PH. Ah, Nullám de his rebus culpam conmeruít tua:

A Mýrrhina haec sunt mea úxore exorta ómnia. 10

Mutátio fit: éa nos perturbát, Lache.

PAM. Dum né reducam, túrbent porro, quám velint.

PH. Ego, Pámphile, esse intérr nos, si fierí potest,

V. 6. PA. Quid respondebo his? aut quo pacto hoc óperiam?

V. 11. PA. Mutátio fit. PH. éa nos perturbát, Lache.

V. 12. PA. Dum né reducam; túrbet porro, quám velit.

V. 6. AUT QUO PACTO HOC APERIAM?: Hoc modo ostendit nec esse, quod simulet, nec id, quod verum est, dicendum sibi esse.

V. 7. DIC FILIAE RUS CONCESSURAM HINC SOSTRATAM:
5 Blande non addidit *tuae*, quasi dicat communi filiae. Et bene non socrum, sed Sostratam.

V. 8. NE REVEREATUR: Bene REVEREATUR, ne odisse socrum, sed metuere videatur, et quasi ipsa socrus non odium meruerit, sed reverentiam. *I MINUS IAM QUO RE-*
10 DEAT DOMUM: *Τηῆς* cum *ἀναστρεφῆ*, ut sit ordo: QUO MINUS REDEAT.

V. 9. NULLAM DE HIS REBUS CULPAM: Relatio criminis potest videri. *I TUA*: Deest *uxor*, quod nomen inferius posuit. *I TUA*: Cum percussione animi dicendum est, ut subaudiatur
15 *uxor*, ab eo, quod dicturus est: UXORE.

V. 11. MUTATIO FIT: Mutationem suspicionem dicit erroremque iurgantium. *I MUTATIO*: Deest, quarum rerum mutatio. Ergo mutatio criminum aut culparum. *I MUTATIO FIT*: Criminis scilicet et peccati, id est, vel mea uxor
20 crimen *tuae* sustinet vel *tuae* ad meam translata est culpa. *I EA NOS PERTURBAT*, LACHES: EA, non ea mutatio, sed uxor, hoc est, Myrrhina.

V. 12. TURBENT PORRO QUAM VELINT: QUAM VELINT quantum velint, aut eam, quam velint, mulierem. Sed
25 melius est, quod supra diximus. *I DUM NE REDUCAM*, TURBENT PORRO: Quomodo est pius erga matrem Pamphilus, si parvi facit, utrum socrus sua perturbetur an mater a senibus? Solvitur sic. Quia QUAM non est generis feminini, sed est quantum. TURBENT errent et tumultuentur significat vel turbentur.

30 V. 13. EGO, PAMPHILE: Hoc pronomen initium continet orationis graviter inceptae, ut: *Ego postquam emi te a par-*

V. 31. *ut*] in *Andria* Act. I. sc. I. v. 8.

Adfinitatem hanc sãne perpetuãm volo:

Sin est, ut aliter tua siet sententia, 15

Accipias pueram. PAM. Sensus peperisse: occidi.

LA. Puerum? quem puerum? PH. Natus est nobis nepos.

Nam abducta a vobis praegnas fuerat filia,

Neque fuisse praegnatem umquam ante hunc scivi diem.

LA. Bene, ita me di ament, nuntias, et gaudeo 20

Natum illum et tibi illam salvam: set quid mulieris

V. 21. *Natum illum, et illam salvam: set quid mulieris.*

vulo. ¶ SI FIERI POTEST: Interposuit, ut supercilium socii demonstraret. ¶ SI FIERI POTEST: Recte additum SI FIERI POTEST, quia non convenit rogari a socero generum, ut supra dixit.

V. 14. HANC SANE PERPETUAM VOLO: Iam enim est confirmata, sed perpetuam cupit. 5

V. 15. SIN EST, UT ALITER TUA SIET SENTENTIA: *Tῷ ἐν-φρασιῶν* vitavit illud, quod est ominosum, ne dissidium diceret, ut Virgilius:

Gravior ne nuntius aures

Verberet.

V. 16. ACCIPIAS PUERUM: Iure, quia liberi patrem sequuntur. Et mire hoc maxime adiecit, quod maxime recusat Pamphilus, et propter quod uxor quoque non reducit. Et ACCIPIAS pro accipe, ut quiescas pro quiesce. ¶ SENSIT PEPERISSE, OCCIDI: Hoc maxime inopinatum est Pamphilo, 15 quia socrus promiserat omnes ignoraturos. ¶ SENSIT PEPERISSE: Proprie sic.

V. 17. PUERUM? QUEM PUERUM: Moralter primo dubitat, quid audiverit, deinde quasi certus quid audierit, admiratur dicendo QUEM PUERUM? ¶ PUERUM? QUEM PUERUM?: Bene cum 20 consternatione animi, quod numquam fando acceperat. ¶ NATUS EST NOBIS: Bene, quia ambo avi.

V. 18. NAM ABDUCTA A VOBIS: Bene, non ABIERAT, sed ABDUCTA FUERAT, ut magis sit culpa matris. ¶ A VOBIS: Pro a Pamphilo. ¶ NAM ABDUCTA A VOBIS PRAEGNANS FUERAT: 25 Hoc totum cum indignatione in uxorem pronuntiandum est.

V. 19. NEC FUISSE PRAEGNANTEM: Praegnas est ante gnatum vel ante genitricem. Est enim PRAE ante.

V. 20. BENE, ITA ME DI AMENT: Agit gratias nuntianti, gratulatur ob susceptum nepotem, gaudet liberatam nurum. 30

V. 21. NATUM ILLUM TIBI ET ILLAM SALVAM: Proprium affectum refert, sibi nepotem, illi filiam esse servatam. ¶ Et

V. 3. *supra* Act. III. sc. 5. v. 50.

V. 8. *Virgilius Aen.* lib. VIII. v. 582.

Uxórem habes? aut quíbus moratam móribus?

Nosne hóc celatos tám diu? nequeó satis,

Quam hoc míhi videtur fáctum prave, próloqui.

PH. Non tibi illud factum mínus placet, quam míhi, Laches. 25

PAM. Etiám si dudum fúerat ambiguum hóc míhi:

Nunc nó n est, quom eam conséquitur alienús puer.

V. 25. PH. Non mihi illud factum minus dolet, quam tibi, Lache.

V. 27. Nunc nó n est; cum eam séquitur alienús puer.

TIBI ILLAM SALVAM: Recte TIBI, quia pater puerperae est, cui dicit. *I* SET QUID MULIERIS UXOREM HABES?: QUID MULIERIS dixit, ne diceret, qualem mulierem aut aliquid gravius. Et totum percunctative potius, quam pronuntiaret et diceret: *Pessimam mulierem et male moratam uxorem habes.* Et reprehensio est cum contemptu, sic et: *Quid hominis?* ut Virgilius:

Tu mihi quodcumque hoc regni.

At ontra cum honore sic dicimus: *Quem hominem habes?*

V. 22. MORATAM: Id est, institutam. Et est participium sine verbo.

V. 23. NOSNE CELATOS HOC: Non partum celatos dicit, sed praegnantem filiam fuisse. *I* NEQUEO SATIS PROLOQUI: Magna exaggeratio.

V. 24. QUAM HOC MIHI VIDETUR FACTUM PRAVE: Totum 15 modeste, quamvis indignetur: quia apud maritum uxor non est vehementius accusanda. *I* QUAM HOC MIHI VIDETUR: Quod praegnans fuerit filia, non quod natus est puer.

V. 25. NON TIBI ILLUD FACTUM MINUS PLACET, QUAM MIHI, LACHES: Utrum, quia MINUS est et magis, quoniam sequitur, 20 an *ἐἰς ὁρμήν* est, ut sit ordo: NON MINUS MIHI PLACET, QUAM TIBI, et PLACET pro displicet intelligamus, ut alibi: *Nunc me hospitem lites sequi, quam hic mihi sit facile atque utile, aliorum exempla commonent.* [*I* NON TIBI ILLUD FACTUM: Sub *ἐἰς ὁρμήν* est dictum. Hoc enim ait: *Tantumdem tibi placet hoc factum, quam mihi.* Alibi: *Nunc me hospitem lites sequi etc.*]

V. 27. QUUM EAM CONSEQUITUR ALIENUS PUER: ALIENUS, quod senes gratulantur, id maxime laedit Pamphilum. *I* CONSEQUITUR ALIENUS PUER: *Μεταφορὰ* a pecoribus, quae, ut mox 30 nata fuerint, matres sequuntur. Virgilius:

*Atque ipsae memores redeunt in tecta suosque
Deducunt.*

V. 6. *Quid hominis*] *Eun.* Act. V. sc. 1. v. 17.

V. 6. *Virgilius Aen.* lib. 1. v. 82.

V. 21. *alibi*] in *Andria* Act. IV. sc. 5. v. 16.

V. 30. *Virgilius Georg.* lib. III. v. 316.

LA. Nullá tibi, Pamphile, híc iam consultátio est.

PAM. Perii. LA. Húnc videre saepe optabamús diem,
Quom ex te esset aliquis, qui te adpellaret patrem. 30
Evénit: habeo grátiam dis. PAM. Nullus sum.

LA. Redúc uxorem, ac nóli advorsari mihi.

PAM. Patér, si ex me illa líberos vellét sibi,
Aut sé esse mecum núptam: satis certó scio,
Non mé clam haberet, quód celasse intéllego: 35

Nunc, quom eius alienum esse a me animum sentiam,
Nec conventurum inter nos posthac arbitror:

V. 35. *Non clam me haberet, quód celasse intéllego.*

V. 36. *Nunc, cum eius alienum á me esse animum sentiam.*

V. 37. *Neque conventurum inter nos posthac árbitrer.*

V. 28. NULLA TIBI, PAMPHILE, HIC IAM CONSULTATIO EST:
De reducenda scilicet uxore.

V. 29. PERII: Hoc sibi ipse Pamphilus dicit.

V. 30. CUM EX TE ESSET ALIQUIS, QUI TE APPELLARET
PATREM: Bene hoc putavit, quod Pamphilo non videtur, hoc est, 5
ex illo esse, quod natum est.

V. 31. EVENIT: HABEO GRATIAM DIIS: Proprie EVENIT.
Ideo et bonorum eventus dicitur. *¶* NULLUS SUM: Ipse sibi ite-
rum. Hoc ulterius est, quam perii, quia cum aliquis periit,
relinquitur vel cadaver eius. *¶* AH NOLI ADVERSARI MIHI: 10
Causam interposuit senex, quo magis faceret, ut filius non
recuset.

V. 33. SI ILLA EX ME LIBEROS VELLE TIBI: Ut apparet,
tantum commentus est causam. *¶* SI ILLA EX ME LIBEROS VEL-
LET TIBI: Nactus est Pamphilus ex verbis senum causam aliam 15
discidii.

V. 34. AUT SE ESSE MECUM NUPTAM: Vetuste MECUM NU-
PTAM dixit. Et recte, quia partus confirmat nuptias. Et melius
NUPTAM MECUM, quasi tectam et opertam uno cubiculo
mecum. *Nubere* enim est operiri tegique, unde et *nubes*, 20
quod tegere solent caelum, dicuntur. Virgilius:

Arsurasque comas obnubit amictu.

V. 35. NON CLAM ME HABERET: Id est, non tacuisset
partumque celasset. *¶* QUAE CELASSE INTELLEGO: Non
dixit natum filium, ne interposito affectu molliretur iratus. 25

V. 36. NUNC CUM EIUS ALIENUM ESSE A ME ANIMUM SEN-
TIAM: A praesenti tempore.

V. 37. NEC CONVENTURUM: A futuro.

V. 21. *Virgilius Aen. lib. XI. v. 77.*

Quamobrém reducam? LA. Máter quod suasít sua,
Aduléscens mulier fécit: mirándumne id est?

Censén te posse réperire ullam múlierem, 40

Quae cáreat culpa? an quía non delinquónt viri?

PH. Vosmét videte iám, Lache, et tu, Pámphile,
Remíssan opus sit vóbis reductán domum.

Uxór quid faciat, ín manu non ést mea:

Neutra ín re vobis dífficultas á me erit. 45

Set quíd faciemus púero? LA. Ridiculé rogas:

V. 38. QUAMOBREM REDUCAM?: Firmior conclusio facta est per interrogationem, quam si esset pronuntiativa. *¶* MATER QUOD SUASIT SUA: A derivatione causae defensio, et praeterea status est venialis ab imprudentia descendens. *¶* SUA: Pro eius, ut:

5 *Namque suam patria antiqua cinis ater habebat.*

V. 39. ADULESCENS MULIER FECIT: Multa dixit, et MATER SUA, et ADULESCENS MULIER, et quasi docet hoc exemplo parendum patri esse. *¶* ADOLESCENS MULIER FECIT: MIRANDUMNE ID EST: Bene MIRANDUM, non *irascendum* dixit. Miramur enim 10 magis, si amici peccaverint, quam irascimur.

V. 40. REPERIRE ULLAM MULIEREM: Qua sidicat, si hanc repudiaveris.

V. 41. AN QUIA NON DELINQUUNT VIRI?: *Εἰς ὧν εἶς* dictum. Non enim non delinquant.

15 V. 42. VOSMET VIDETE IAM, LACHES: Virgilius:

Vos, o Calliope, precor, aspirate canenti.

¶ VOSMET VIDETE IAM, LACHES, ET TU PAMPHILE: Nec rogare socerum nec interesse convenit, ubi certior sit ad repudiandum gener.

25 V. 43. REMISSAM OPUS SIT VOBIS AN REDUCTAM DOMUM: In veris codicibus sic est: REMISSAN, REDUCTAN DOMUM, ut sit: REMISSANE, REDUCTANE.

V. 44. UXOR QUID FACIAT, IN MANU NON EST MEA: Ordo: UXOR MEA QUID FACIAT, IN MANU NON EST. Deest *eius*, ut sit, 30 *in manu eius non est*, sed in mea potestate positum. *¶* IN MANU NON EST: Uxoris scilicet. Et est ordo: Uxor mea quid faciat, in manu eius non est.

V. 45. NEUTRA IN RE VOBIS DIFFICULTAS: Promittit facilitatem suam, ut tamen uxor roganda sit. An aliter et ut supra 35 annotavimus?

V. 46. SET QUID FACIEMUS PUERO?: *Quid me fiet?* et *quid fiet mihi?* dicitur. *¶* SET QUID FACIEMUS PUERO?: Qui utique, quidquid erit, patri reddendus est.

V. 5. *Namque*] Virgilius Aen. lib. IV. v. 633.

V. 15. Virgilius Aen. lib. IX. v. 525.

Quidquid futurumst, huic suum reddas scilicet,
 Ut alamus nostrum. PAM. Quem ipse neglexit pater,
 Ego alam? LA. Quid dixti? eho an non alemus, Pam-
 phile?

Prodemus, quaeso, potius? quae haec amentia est? 50
 Enimvero prorsus iam tacere non queo:
 Nam cogis ea, quae nolo, ut praesente hoc loquar.
 Ignarum censes tuarum lacrumarum esse me?

V. 47. HUIC REDDAS: Pamphilo scilicet.

*V. 46. RIDICULE ROGAS: RIDICULE vel adverbium esse
 potest vel nomen. Si nomen est, subdistingue RIDICULE, et sic
 interroga cum vi pronuntiationis.

*V. 47. HUIC SUUM REDDAS SCILICET: Sic dixit: HUIC SUUM 5
 et REDDAS, quasi reposeat Pamphilus. Et non subiunxit, *ut*
alat, sed UT ALAMUS, ut sua quoque interesse monstraret.

V. 48. UT ALAMUS NOSTRUM: Scilicet Pamphili filium, ne-
 potem meum, utrumque nostrum. I QUEM IPSE NEGLEXIT: Si
 IPSE legeris, clare dictum est: si IPSA, lenius est. Et videbitur 10
 senex ob murmurationem eius intellexisse, quod nolit puerum
 tolli: et ideo appositum: *Quid dixit eho, an non alemus, Pam-*
phile? I QUEM IPSE NEGLEXIT: Legitur et IPSA, et hoc est
 melius, ut sit PATER vocativus casus. I QUEM IPSA NEGLEXIT,
 PATER, EGO ALAM: Hic sibi obmurmurans vultu et verbis osten- 15
 dit nolle suscipere filium.

V. 49. AN NON ALEMUS, PAMPHILE?: Quod faciendum sit,
 a contrario vult senex pronuntiatione demonstrare, quod scelus
 sit non fecisse.

V. 50. PRODEMUS, QUAESO, POTIUS?: Deseremus, pro-20
 iiciemus, porro dabimus. Virgilius:

Unius ab iram

Prodimur.

Nam a quo defendendi sumus, si nos deserit pater?

V. 51. ENIMVERO PRORSUS IAM TACERE: Multa reticentia 25
 de filiorum vitiis et defensione quoque apud soceros uti parentes
 saepe Terentius demonstravit et praecipue in Andria, cum
 dicit: *Ego illud sedulo negare factum, ille instat factum.*
 I IAM TACERE NON QUEO: Quamvis tacendum sit.

V. 53. IGNARUM CENSES TUARUM LACRUMARUM ESSE ME?: 30
 Coniectura quod amet meretricem Pamphilus. I TUARUM LACRU-
 MARUM ESSE ME?: Apparet illum a Sostrata hoc audivisse. Non
 ipse filium deprehenderat flentem.

V. 21. *Virgilius Aen. lib. I. v. 255.*

V. 27. *in Andria Act. I. sc. I. v. 119.*

Aut quid sit id, quod sollicitere ad hunc modum?
 Primum hanc ubi dixti causam, te propter tuam 55
 Matrem non posse habere hanc uxorem domi:
 Pollicita est ea se concessuram ex aedibus.
 Nunc, postquam ademptam hanc quoque tibi causam vides,
 Puér quia clam te est natus, nactus alteram es:
 Erras, tui animi si me esse ignarum putas. 60
 Aliquando tandem huc animum ut adiungas tuum,
 Quam longum spatium amandi amicam tibi dedi?
 Sumptus, quos fecisti in eam, quam animo aequo tuli!
 Egi atque oravi tecum, uxorem ut duceres:
 Tempus dixi esse: impulsu duxisti meo: 65
 Quae tum obsecutus mihi fecisti, ut decuerat:

V. 54. *Aut quid sit hoc, quod sollicitere ad hunc modum?*

V. 61. *Aliquando tandem huc animum ut adducas tuum.*

V. 54. SOLLICITERE: Perturberis, commoveare.
 J AD HUNC MODUM?: Id est, immoderate.

V. 55. PRIMUM, HANC UBI DIXTI CAUSAM: A summo ad
 imum.

5 V. 59. NACTUS ALTERAM ES: Nancisci proprie dicitur,
 qui paratus ad tenendum, ante quam possit reperire quod te-
 neat, statim, quod occurrerit,prehendit.

V. 61. ALIQUANDO TANDEM HUC ANIMUM UT ADIUNGAS
 TUUM: Mira est temporis iniectio. Et ALIQUANDO TANDEM UT
 10 ABDUCAS TUUM, deest *fac*, sed plenum pronuntiatione est.

V. 62. QUAM LONGUM SPATIUM: Ab ante actis.

V. 63. SUMPTUS, QUOS FECISTI IN EAM, QUAM AEQUO ANIMO
 TULI: Recte hoc dixit, quia impetrabilior esse debet indulgen-
 tissimus pater, ut alibi: *Tum patris pudor, qui me tam leni*
 15 *passus est animo usque adhuc, quae meo cumque animo libitum*
est facere: eine ego ut adverser?

V. 64. EGI ATQUE ORAVI: AGIT, qui iustam rem dicit,
 orat, qui animo demisso precatur, ut quasi beneficium prae-
 stetur sibi.

20 V. 65. TEMPUS DIXI ESSE: TEMPUS, quia diu multumque
 sustinuit. J IMPULSU DUXISTI MEO: Multum valet ad suadendum
 laudatio eius, apud quem agimus, et ex ea parte laudatio, qua
 illum volumus inflecti.

V. 66. QUAE TUM OBSECUTUS MIHI FECISTI, UT DECUERAT:
 25 Ordo: QUAE FECISTI TUM OBSECUTUS MIHI, UT DECUERAT. J QUAE

Nunc ánimum rursum ad méretricem induxti tuum,

Cui tum óbsecutus, fácis huic adeo iniúriam:

Nam in eándem vitam té revolutum dénuo

Video ésse. PAM. Mene? LA. Te ípsum: et facis in-
iúriam, 70

Confíngis falsas caússas ad discórdiam:

Ut cum illa vivas, téstem hanc quom abs te amóveris.

Sensítque adeo uxor. Nam eí caussa alia quae fuit,

Quamobrem ábs te abiret? PH. Pláne hic divinát: nam
id est.

PAM. Dabo iús iurandum, níhil esse istorúm, tibi. LA. Ah, 75

Redúc uxorem: aut, quámobrem non opus sit, cedo.

TUM OBSECUTUS MIHI, FECISTI: Iuveniliter satis, quia non dixit:
Multum amans. § UT DECUERAT, NUNC ANIMUM RURSUM AD
MERETRICEM: Hoc vultuose et demisso labro, ut appareat invitum
adduci ad reprehendendum, qui laudaverit modo.

V. 68. CUI TU OBSECUTUS: Oh meretricis superbiam non 5
ferendam. § FACIS HUIC: Scilicet uxori.

V. 69. NAM IN EANDEM VITAM DENUO: Parcius VITAM
dixit, quam flagitium atque libidinem. § TE REVOLUTUM
DENUO: Non *redis*se, sed *revolutum esse*, tamquam invitum aut
nescium. Reliquit enim quandam veniam, ut velit esse cor-10
rectior.

V. 70. MENE?: Hoc genus interrogationis negativam habet
significationem. § ET FACIS INIURIAM: Pro FACIS INIUSTE.

V. 72. UT CUM ILLA VIVAS: Gravius est cum meretrice
vivere, quam meretricem amare. § TESTEM HANC CUM 15
ABS TE AMOVERIS: Laudata est hic uxor modesta, cum illam testem,
non impeditricem appellet socer.

V. 73. SENSITQUE ADEO UXOR: NAM EI CAUSA: Aliud ar-
gumentum, quo vult in Pamphilum referri non solum illius, sed
etiam uxoris culpam. Et hic vide non accusari socrum. 20

V. 74. PLANE HIC DIVINAT: NAM ID EST: DIVINAT dixit
pro verum dixit. Et nota DIVINAT de praeterito dictum.
Unde proverbium: *Aiunt divinare sapientem*: quia qui dicit
verum, divinus est.

V. 75. DABO IUS IURANDUM: Ubi argumenta et testimonia 25
deficiunt, ibi iure iurando opus est, et id est *ἀπὸ τοῦ νόμου*.
§ NÍHIL ESSE ISTORUM TIBI: Satis concinne dixit ISTORUM, ne
in singulis commoraretur.

V. 76. REDUC UXOREM, AUT QUA DE RE NON OPUS SIT,
CEDO: Quia Pamphilus hoc solum defendit, non id esse, quod 30

PAM. Non ést nunc tempus. LA. Púerum accipias. Nam
is quidem

In cúlpa non est. Póst de matre vídero.

PAM. Omníbus modis misér sum: nec quid agám scio:
Tot mé nunc rebus míserum concludit pater. 80

Abíbo hinc, praesens quándo promoveó parum:

Nam púerum iniussu crédo non tollént meo,

Praesértim in ea re quóm sit mi adiutrix socrus.

LA. Fugis? hém. Nec quidquam cérti respondés mihi?

Num tíbi videtur ésse apud sesé? sine: 85

Puerúm, Phidippe, míhi cedo, ego alam. PH. Máxime.
Non mírum fecit úxor [mea], si hoc aegré tulit.

V. 87. *Non mírum fecit úxor, si hoc aegré tulit.*

pater putat, nec causam, quae vera sit, protulit: ideo senex re-
lieta tota quaestione rediit ad id, quod agitur, et ait: REDUC
UXOREM, aut dic, quae res vetat. *I* NON OPUS SIT: Re-
ducta scilicet.

5 V. 77. NON EST NUNC TEMPUS: Quia socer adest. Et ora-
torie confugit ad deditionem, defensione titubante. *I* ACCIPIAS:
Pro accipe. Causa cur accipiat. *I* NAM IS QUIDEM IN CULPA
NON EST: In hoc dicto est quaedam faceta irrisio eius, qui nimis
iracundus sit.

10 V. 78. POST DE MATRE VIDERO: Bene de matre conce-
dit, ut de puero extorqueat, quia scit parentum concordiam
firmam esse per filios.

V. 79. OMNIBUS MODIS MISER SUM: Quid est OMNIBUS MO-
DIS? Utrum et circa parentem et circa uxorem? an et in
15 reducenda et in non reducenda? *I* MISER SUM: An miser
sum, cui maxime obtruditur, quod maxime fugio, id est, puer?

V. 80. CONCLUDIT PATER: Translatio de fera indagata.
Sic Cicero: *Circumdatus Verri cancellos* ait.

V. 82. NAM PUERUM INIUSSU CREDO: Omnia facit poeta,
20 ne aut rem palam faciat aut intercedat divortium.

V. 83. PRAESERTIM IN EA RE CUM SIT MIHI ADIUTRIX
SOCRUS: Quae dixit: *Continuo exponetur.*

V. 84. FUGIS? REM: Ex verbis patris ostendere voluit, quid
agat Pamphilus. Et ille ABIBO dixit, hic FUGIS.

25 V. 85. NUM TIBI VIDETUR ESSE APUD SESE: Quasi ob amo-
rem meretricis insanus. *I* SINE: SINE separatim accipe, quia
vim habet comminantis.

V. 18. *Cicero Accusat.* lib. III. cap. 59. §. 135.

Amárae mulierés sunt, non facile haéc ferunt:
 Proptérea haec irast. Nam ípsa narravít mihi.
 Id ego hóc praesente tíbi nolueram dícere: 90
 Neque illí credebam prímo: nunc verúm palam est.
 Nam omníno abhorrere ánimum huic video a núptiis.
 LA. Quid érgo agam, Phidíppe? quid das cónsili?
 PH. Quid agás? meretricem hanc prímum adeundam
 cénseo.
 Orémus: accusémus gravius: dénique 95

V. 95. *Orémus: accusémus; gravius dénique.*

V. 88. AMARAE MULIERES: Quasi vir dixit: AMARAE MULIERES. Non enim abundat, sed causam dicit, unde uxor offenderit Pamphilum. *NON FACILE HAEC FERUNT: Non facile ferunt pellicatum neque amorem aliarum in viris.*

V. 89. NAM IPSA NARRAVIT MIHI: Utrum finxit haec dixisse 5
 filiam sibi, an vero κατὰ τὸ σιωπώμενον factum est? Ego neutrum puto, et sic intelligo, quod de uxore sua dicat: IPSA NARRAVIT MIHI, secundum illud, quod supra dixit:

Nunc mihi in mentem venit,

De hac re quod locuta es olim, cum illum generum cepimus. 10

Nam negabas nuptam filiam tuam posse te pati

Cum eo, qui meretricem amaret, qui pernoctaret foris.

V. 91. NEQUE ILLI CREDEBAM PRIMO: Quare non credebas? Namque amarae ad hanc rem mulieres sunt, et saepe de nihilo suspiciosae. Et bene hoc addidit, ne timuisse generum videretur. 15

V. 92. A NUPTIIS: Non dixit *a filia mea*, sed quo pater Pamphili magis doleat: A NUPTIIS, inquit. Nam Philumenam nolle irati est, odisse nuptias amatoris.

V. 93. QUID ERGO AGAM, PHIDIPPE?: Mire conturbatur 20
 ter, quasi res sua tantum agatur. Et vide quem ad modum poeta latenter festinet ad rerum cognitionem.

V. 94. MERETRICEM HANC: Bene HANC, quasi eam, quae inturbat. Sic enim sumitur hoc pronomen, ut:

Hancine ego vitam parsi perdere? 25

Et:

Tuaque animam hanc effundere dextra,

id est, malam. *NON HANC: Quasi dicat, quae nos perturbat.*

PRIMUM: Bene PRIMUM, ut intelligamus deinde Pamphilum.

V. 95. OREMUS: Utrum rogemus? an, quod est verius, 30
 omni genere eloquii commoneamus? unde oratores orare

V. 24. *ut*] supra Act. III. sc. 1. v. 2.

V. 26. *Et*] *Virgilius Aen.* lib. I. v. 102.

Minitémur, si cum illo hábuerit rem póstea.

LA. Faciam út mones. Ehó, puer, curre ad BÁCCHIDEM hanc

Vicínam nostram: húc evoca verbis meis.

At te óro porro in hác re adiutor sis mihi. PH. Ah, Iam dúdum dixi, idémque nunc dicó, Lache, 100

Manére adfinitátem hanc inter nós volo,

Si ulló modo est ut póssit, quod speró fore.

Set vín adesse me úna, dum istam cónvenis?

LA. Immo véro abi: aliquam púero nutricém para.

V. 97. *L. Faciam út mones. ehó curre, puer, ad BÁCCHIDEM hanc.*

V. 100. *itidémque nunc dicó, Lache.*

et perorare dicuntur et orator nomen accepit. Virgilius:

Talibus orabat dictis.

Nam qui orat, accusaturus aut commoniturus orat. § OREMUS:

Id est, eloquamur. Potest intelligi et rogemus, sed non 5 convenit personae potiori et causae et ipsi verborum ordini.

V. 96. SI CUM ILLO HABUERIT REM POSTEA: Ut in Eunuchó: *Quocum uno tum rem habebam hospite.*

V. 97. BACCHIDEM HANC VICINAM NOSTRAM: Sic maluit, quam meretricem dicere, ne grave sit cum ea seni loqui, 10 nisi quia vicina est.

V. 98. HUC EVOCA VERBIS MEIS: Bene servata sunt personis congruentia. Nam socerum monere hanc rem tantum decuit, non etiam facere, ut cum pellice filiae suae mitius sermocinaretur. Et HUC EVOCA VERBIS MEIS deest *eam*.

15 V. 102. SI ULLO MODO EST, UT POSSIT: Manere scilicet vel fieri, ut maneat.

V. 103. SED VIS ADESSE ME UNA, DUM ISTAM CONVENIS?: Melius pronuntiaveris, si renitente et improbante hoc vultu dicere acceperis Phidippum, quasi non oporteat interesse socerum. 20 Ideo mutat sententiam Laches et relegat eum in procurationem alterius rei.

V. 104. NUTRICEM PARA: Pro quaere.

V. 2. *Virgilius Aen. lib. VI. v. 124.*

V. 6. *in Eunuchó Act. I. sc. 2. v. 39.*

ACTUS QUINTI SCAENA PRIMA.

BACCHIS. LACHES.

BACH. Non hóc de nihilost, quód Laches me núnc conventam esse éxpedit:

Nec pól me multum fállit, quin quód súspicor sit quód velit.

LA. Vidéndum est, ne minus própter iram hanc ímpetrem, quam póssiem:

V. 3. L. *Vidéndum est ne minus própter iram hinc ímpetrem, quam póssiem.*

V. 1. NON HOC DE NIHILO EST: Rarus vitæ color in hac locutione miscetur a poeta. Nam meretrix loquitur et senex, et, quod est mirabilius, bona meretrix, mitis senex: ut intelligas laborasse Terentium, ut et a lege comicorum recederet et in actu tamen consuetudinem retineret. § NON HOC DE NIHILO EST: Debet mirari meretrix, cum ad senem ducitur, debet timere, cum ad patrem, debet suspicari aliquid, cuius amator iam maritus est. § NON HOC DE NIHILO: Coniecturalis causa est: Recipis Pamphilum? Non recipio. 5

V. 2. NEC POL ME MULTUM FALLIT, QUIN QUOD SUSPICOR:10 Ordo et sensus hic est: Nec pol me multum fallit, quin, quod velit, hoc sit, quod suspicor, vel: Quin, quod suspicor, sit hoc, quod velit. Ordo: Quin quod velit, sit quod suspicor.

V. 3. NE MINUS PROPTER IRAM: Quia non erat veri simile15 benevolum esse patrem meretrici inturbanti, reddit rationem senex, cur agat mitius, ne videatur personæ modus non esse servatus.

*V. 2. NON POL ME MULTUM FALLIT: Sensus hic est: Non me fallit, quo minus id sit, quod me vocat, quod20 suspicor.

*V. 3. VIDENDUM EST: Providendum, cavendum. § IMPETREM: Perficiam. Dictum a patrando, cuius rei difficultas ob tarditatem complendarum nuptiarum, etiam ad alia negotia, quæ sunt ardua, verbum hoc commodavit ac dedit. 25

Aut né quid faciam plús, quod post me mínus fecisse sá-
tius sit.

Adgrédíar. Bacchis, sálve. 5

BA. Salvé, Laches. LA. Credo édepol te non níl mĩ-
rari, BÁCchis,

Quid sít, quapropter te húc foras puerum évocare iússi.

BA. Ego pól quoque etiam tímida sum: quom vénit in
mentem quacé sim.

Ne nómen mihi quaesti óbsiet: nam móres facile tútor.

V. 6. B. Salvé, Lache. L. edepol crédo te non níl mirari, BÁCchis.

V. 9. Ne nómen quaesti mĩ óbsiet: nam móres facile tútor.

V. 4. QUOD POST ME MINUS FECISSE SATIUS SIT: Satis
faciendo minuisse. *I* QUOD POST ME MINUS FECISSE SA-
TIUS: Si SIT pro videatur acceperis, erit sensus: Ne quid
faciam plus, quod post, dum poeniteat me, videatur
5 satius minus fecisse. Si SIT pro erit acceperis, erit sen-
sus: Videndum est, ne quid plus faciam, quod, cum
fecero, postea satius sit me non fecisse et satís
facere. Aut certe duas res significat, quibus inter utrumque
temperandum esse demonstrat, ut per illud supra lenitatem
10 tenendam, per hoc infra auctoritatem defendendam esse
commonceat. An MINUS FECISSE pro poenitere. Sic enim ve-
teres dicebant: *Muto factum et nolo factum*, cum alicuius rei
eos poenitebat. *I* SIT: Modo SIT pro videatur posuit.

V. 5. AGGREDIAR. BACCHIS, SALVE: Bene AGGREDIAR, quasi
15 rem arduam et incongruam seni, vel AGGREDIAR, ut meretricem
circumveniam. Virgilius:

Talibus aggreditur Venerem Saturnia dictis.

I BACCHIS, SALVE: Non ita meretrici obsequitur senex, quam-
quam vult illi adimere timorem personae suae.

20 V. 6. CREDO EDEPOL TE NON NIHIL MIRARI: Ipsum prooemium
mollius et lenius est, ut ostendat se non iurgaturum senex.

V. 7. QUID SIT: Deest rei, ut sit: *Quid sit rei.*

V. 8. EGO POL QUOQUE ETIAM TIMIDA SUM: *Παράλκων* ter-
tium. Ut:

25 *Multa quoque et bello passus.*

Et obsequenter posuit non solum se mirari, sed etiam pavere.

I EGO POL QUOQUE ETIAM TIMIDA SUM: Bene ETIAM, ut hoc di-
cat: Non solum miror, sed etiam timeo. Et nove: TI-
MIDA SUM pro timeo.

30 V. 9. NE NOMEN MIHI QUAESTUI: Id est, nomen, quod in-
est meo quaestui. *I* NOMEN QUAESTUI OBSTET: QUAESTUI, quem

V. 16. *Virgilius Aen.* lib. IV. v. 92.

V. 25. *ut] Virgilius Aen.* lib. I. v. 9.

LA. Si véra dicis, níl tibi est a mé pericli múlter: 10
Nam iam aétate ea sum, ut nón siet peccáto mi ignosci
aéquom:

Quo mágis omnis res caútius, ne témere faciam, adcúro.
Nam sí facis, factúrave es, bonás quod par est fácere:
Inscítum offerre iniúriam tibi ínmerenti iníquom est.

BA. Est mágna ecastor grátia, de istác re quam tibi
hábeam. 15

V. 12. *Quo mágis res omnis caútius, ne témere faciam, adcúro.*

V. 13. *Nam si id nunc facis factúrave es, bonás quod par est
fácere.*

V. 15. *B. Est mágnam ecastor grátiam de istác re quod tibi hábeam.*

exerceo scilicet, id est: *Quod est quaestui mihi. I* QUÆSTUI:
Id est, quod meretrix sum. Legitur et NOMEN MEUM QUÆSTU
OBSTET.

V. 10. SI VERA DICIS: Interrogabo scilicet.

V. 11. NON SIT: Non videatur. *I* IAM AETATE EAS
SUM, UT NON SIT PECCATO MIHI IGNOSCI AEQUUM: Quia ipse
non do veniam, an quia mihi peccanti non danda
est? Et est ordo: Ut non sit mihi aequum peccato
ignosci. Necessaria igitur ambiguitas. Aut enim SIT pro vi-
deatur, aut PECCATO pro peccatorum, aut PECCATO MIHI IO
pro peccanti mihi aut peccato meo, aut deest IN, ut
sit: *in peccato.*

V. 12. CAUTIUS, NE TEMERE FACIAM: Seniliter additum
post CAUTIUS, NE TEMERE FACIAM.

V. 13. FACTURAVE ES: Etiam, si non facies. 15

V. 14. INSCITUM: Me scilicet, si iniuriam faciam.
I OFFERRE INIURIAM: Offerimus iniuriam non merenti:
reddimus ei, qui meretur. *I* INSCITUM OFFERRE: INSCITUM
inelegans, non bonum. Et bene non dixit *durum* aut quid
tale, sed INSCITUM, quo verbo maxime mulieres et mere-20
trices utuntur. *Scitum* enim dicunt, quod placet, *inscitum*,
quod displicet, ut: *Per ecastor scitus puer natus est e Pam-
philo.* Hoc tale est, quod dixit INSCITUM ex abundanti, quale
est apud Virgilium:

Nec post arma ulla rebelles 25

Aeneadae referent.

V. 15. EST MAGNA ECASTOR GRATIA, DE ISTA RE QUAM
TIBI HABEAM: Imitatur hic et senile et femineum tardiloquium.
Suffecerat enim: *Ago gratias.*

V. 22. *apud Virgilium Aen. lib. XII. v. 185.*

Nam qui post factam iniuriam se expurget, parum mi
prosit:

Set quid istuc est? LA. Meum receptas filium ad te Pam-
philum. BA. Ah.

LA. Sine dicam: uxorem hanc prius quam duxit, vóstrum
amorem pertuli.

V. 18. L. Sine dum: uxorem hanc prius quam duxit, vóstrum amo-
rem pertuli.

V. 16. NAM QUI POST FACTAM INIURIAM SE EXPURGET:
Sic in *Adelphis* ait: *Indignum te esse iniuria hac, indignis
cum egomet sim acceptus modis.* ¶ PARUM MIHI PROSIT: Si sic
accipiatur, ut scriptum est, *λιτότης* est aut *ταπείνωσις*. Et ita
5 intelligendum, quasi dixerit: Multum mihi nocuerit, immo
me everterit.

V. 17. SET QUID ISTUC EST?: Nunc demum ad rem redit.
¶ MEUM RECEPTAS FILIUM: Intentio criminis. Et non *recipis*,
sed RECEPTAS. Et ne diceret: Quid tua? MEUM FILIUM.
10 ¶ MEUM RECEPTAS FILIUM: Propositio accusatoria est, et brevi-
ter proposuit crimen, quod postea dilatatur. Et frequentativo
usus est verbo, quod non raro, sed frequenter receptet. ¶ MEUM
RECEPTAS FILIUM AD TE: Status coniecturalis, quae coniectura
diluitur per *ὑτεχνον πίστιν*, id est, ius iurandum ac tormenta
15 servorum. ¶ AH: Quod falsum est, reclamavit meretrix
statim, et voluit contra dicere, si permetteret senex.

V. 18. SINE DICAM: Virgilius:

Sine me haec haud mollia fatu

Sublatis aperire dolis.

20 ¶ UXOREM PRIUS QUAM HANC DUXIT: Hanc quasi molestam
et quae haec nolit pati. ¶ HANC PRIUS QUAM DUXIT: Ante
rem, a praeteritis et ante actis. ¶ VESTRUM AMOREM PERTULI:
Ἀποσιώπησις, ut in *Heautontimorumenos*: *At ne illud haud
inultum, si vivo, ferent. Non iam, M. Non tu te cohibes?* ¶ VE-
25 STRUM: Non ipsius Pamphili. Ergo blande et honorifice.
Non enim illius amorem et tuum quaestum, sed AMOREM VE-
STRUM: nihil potuit dici familiarius. PERTULI autem, quantam
vim patientiae habet quantumque ponderis, ne laedi mereatur
ulterius. ¶ UXOREM PRIUS QUAM HANC: A persona sua: PRIUS
30 QUAM HANC DUXIT, VESTRUM AMOREM PERTULI. Et quia multum
diuque amaverit, PERTULI dixit, quae est longi temporis signifi-
catio.

V. 2. in *Adelphis* Act. II. sc. 1. v. 12.

V. 17. Virgilius *Aen.* lib. XII. v. 25.

V. 23. in *Heautontimorumenos* Act. V. sc. 1. v. 45 sq.

Máne, nondum etiam dixi id, quod vólui: Hic nunc uxórem habet:

Quaére alium tibi firmiorem, dúm tibi tempus consu-
lendi est. 20

Nám neque ille hoc animo érit aetatem, néque pol tu
eadem istác aetate.

BA. Quís id ait? LA. Socrus. BA. Méne? LA. Te ipsam:
et fíliam abduxít suam:

V. 19. *Máne, nondum etiam dixi id quod te vólui. hic nunc uxórem habet.*

V. 19. NONDUM ETIAM DIXI ID, QUOD VOLUI: Apparet se-
nem tarde et longe loquentem interpellari vultu responsurae
meretricis, cum ille sibi silentium praebere velit. Sic Virgilius
Latinum inducit dicentem:

Sine me haec haud mollia fatu 5

Sublatis aperire dolis: simul haec animo hauri.

Et ad postremum de Turno:

Ut primum fari potuit, sic incipit ore.

§ MANE, NONDUM ETIAM: Ἀποσιώπησις tertia. § HIC NUNC
UXOREM HABET: Cum denuntiatione pronuntiandum est, quasi 10
dicat: Alia res est.

V. 20. QUAERE ALIUM TIBI FIRMIOREM: Magna moralitas
in denuntiatione, magna proprietates. Sic enim dicimus: *Quaere*
tibi. Virgilius:

Quaerat sibi foedera Turnus. 15

§ QUAERE ALIUM TIBI FIRMIOREM: FIRMIOREM pro firmo. Non
enim firmum concedit esse Pamphilum, quem vult intelligi de-
ceptorem esse Bacchidis, non iam amatorem stabilem.

§ QUAERE ALIUM TIBI FIRMIOREM: Oratorie senex quasi con-
sulit meretrici, quam vocaverat incusandam. § QUAERE 20
ALIUM: A praesentibus et a futuris. § FIRMIOREM: Amicum.
Callide senex, quasi iam non Pamphilo consulat, sed Bac-
chidi: QUAERE ALIUM, dixit. § DUM TEMPUS CONSULENDI EST:
Sensus: Dum aetas in flore posita est et facies ven-
dibilis etiam nunc est. Et est ordo: DUM TEMPUS EST 25
CONSULENDI TIBI. Et bis subaudiendum est TIBI.

V. 21. NAM NEQUE HOC ANIMO ILLE ERIT AETATEM: AE-
TATEM pro tam diu, quam longa est aetas. § NEQUE POLTU
EADDEM ISTAC AETATE: Σχῆμα λόγου πλοκή. Prius AETATEM ad-
verbium et posterius nomen. 30

V. 22. QUIS ID AIT?: Non est interrogatio, sed firma ne-

V. 3. *Virgilius Aen.* lib. XII. v. 25.

V. 8. *utj Virgilius Aen.* lib. XII. v. 47.

V. 14. *Virgilius Aen.* lib. XI. v. 129.

Puerumque ob eam rem clam voluit, natus qui est, extinguere.

BA. Aliud si scirem, qui firmare meam apud vos possem fidem,

Sanctius quam ius iurandum, id pollicerer tibi, Laches, 25
Me segregatum habuisse, uxorem ut duxit, a me Pamphilum.

LA. Lepida es: sed scin quid volo potius sodes facias?

BA. Quid? cedo.

V. 24. B. *Aliud si scirem, qui firmare meam apud vos possem fidem.*

V. 25. Lache.

V. 26. *Segregatum habuisse, uxorem ut duxit, a me Pamphilum.*

gatio. *I* QUIS ID AIT?: Cum dicat senex: MEUM RECEPTAS FILIUM, mirum est illam dicere: QUIS ID AIT? sed ab accusatore testimonium quaerit. Et bene AIT, quasi vanum. Sic enim dicimus: *ait aio*, de rebus nugatoriis. *I* SOCRUS: Terribiliter, 5 quasi quae maxime sciat et quae maxime doleat. Ergo et oculis et labris pronuntiandum est. *I* QUIS ID AIT?: Moraliter meretrix missa fecit omnia, quae in medium senex contulit, et soli intentioni: MEUM RECEPTAS FILIUM AD TE PAMPHILUM, QUIS ID AIT? respondit. *I* Et FILIAM ABDUXIT SUAM: Addidit ad 10 personam testis et facta, quia minus idoneum videbatur, socrum dixisse de pellice. Et simul ostendit quantopere hoc animadvertendum sit, ex quo tantae turbae sint concitatae. *I* ABDUXIT SUAM: ABDUXIT proprie. Accersi enim dicitur ad maritum, abduci a marito ad divortium. Sic Virgilius: 15 *Et gremiis abducere pactas.*

V. 23. PUERUMQUE OB EAM REM: Hoc sic pronuntiat senex, quasi qui dicat: Ecce quarum rerum tu causa. Et haec oratio de iis est, quibus ostendimus nos posse graviter accusare, sed nolle.

20 V. 24. APUT VOS POSSEM FIDEM: Bene vos, quia et HIC dicit et SOCRUS. *I* ALIUD SI SCIREM, QUI FIRMARE: Mire, dum quaerit quo firmet fidem, fidem sibi acquisivit atque ascripsit.

V. 25. SANCTIUS QUAM IUS IURANDUM: Bene, dum aliud agit, etiam personam commendat. Nam non est levis, quae 25 iure iurando nihil sanctius sciat. *I* SANCTIUS: Firmius.

V. 26. ME SEGREGATUM HABUISSE UXOREM: Bono significato usa est, quasi ipsa haec fecerit. Et bene SEGREGATUM. Non enim disiunctum aut repudiatum proprie diceret. *I* UT DUXIT A ME PAMPHILUM: Ut adverbium est temporis pro *ex quo*.

30 V. 27. LEPIDA ES: Senex cum meretrice loquens, eo po-

IA. Eas ad mulieres huc intro atque istuc ius iurandum
idem

Polliceare illis: exple animum iis, teque hoc crimine
expedi.

BA. Faciam: quod pol, si esset alia ex hoc quaestu,
haud faceret, scio: 30

Ut de tali causa nuptae mulieri se ostenderet.

Sed nolo falsa fama esse gnatum suspectum tuum:

Nec leviozem vobis, quibus est minime aequom, videtis

V. 30. B. Faciam: quod pol, si esset alia ex quaestu hoc, haut
faceret, scio.

V. 32. Sed nolo esse falsa fama gnatum suspectum tuum.

tius nomine laudavit eam, quo meretrices olent laudari, quam
quo matres familias. Sic et supra, cum inscitum se diceret, rationem
habuit, quae esset cum qua loqueretur. *I SED SCIN QUID*
VOLO POTIUS: Hinc deliberativa incipit. *I SODES*: Si audes,
si vis. 5

V. 28. EAS AD MULIERES HUC INTRO: Non dixit ad so-
crum et ad uxorem, terribilia nomina et inimica meretrici,
sed quod facile est, AD MULIERES. Sic alibi: *Mulier mulieri*
congruit. Et ne longe videretur, addidit HUC INTRO. *I ATQUE*
ISTUC IUS IURANDUM: Id est, quod tu mihi pollicebaris. 10

V. 29. EXPLE ANIMUM HIS TEQUE HOC CRIMINE EXPEDI:
Explere pro exinanire Terentianum est. *Expedit*
dicitur, qui pedem retentum liberat. *I EXPLE ANIMUM*: Quod
illis prosis.

V. 30. QUOD POL SI ALIA ESSET EX HOC QUAESTU: Vigi- 15
lanter poeta, ne non veri simile videretur, id ullam fecisse me-
rettricem, ipse lectorem praevenit. Et sic vere in omnibus Te-
rentius, quae minus pervulgata sunt quaeque abhorrent a con-
suetudine, agit.

V. 31. UT DE TALI CAUSA: Id est, amore mariti eius 20
et pellicatu. *I NUPTAE MULIERI SE OSTENDERET*: Plus dixit,
quam nuptam alloqueretur.

V. 32. SED NOLO FALSA FAMA ESSE GNATUM: Bene, quo
sit gratiosior, non propter se dicit, quod facit, facere.

V. 33. NEC LEVIOREM VOBIS: Quid LEVIOREM? An minus 25
carum? ut contra gravis intelligitur. Virgilius:

Ferit ense gravem Tymbraeus Osirim.

Gravis etiam molestus intelligitur, ut Salustius: *Graviore*

V. 8. alibi] *Phormione* Act. IV. sc. 5. v. 14.

V. 26. *Virgilius Aen.* lib. XII. v. 458.

Ímmerito. Nam méritus de me est, quód queam, illi ut
cómmodem.

LA. Fácilem, benevolúmque lingua túa iam tibi me
réddidit. 35

Nám non sunt solae árbitratae haec: égo quoque etiam
crédidi.

Núnc quom ego te esse praéter nostram opinionem cón-
peri:

Fác eadem ut sis pórró: nostra utére amicitia, út voles.

*bello qui prohibitori venerant socii, frigere. Gravis etiam
languidus. Virgilius:*

*Ubi aut morbo gravis aut iam segnior annis
Deficit, abde domo.*

§ NEC LEVIOREM: Ut contra gravis honore dignus et ca-
5 rus. § QUIBUS EST MINIME AEQUUM: Parentibus scilicet.

V. 34. IMMERITO: Bona exceptio. Hoc enim et cavere no-
bis et praestare aliis possumus. § IMMERITO: Nam MERITUS EST
DE ME. Παρόμοιον. § NAM MERITUS EST DE ME, QUOD QUEAM,
ILLI UT COMMODEM: Et hoc artificiose Terentius, ne vel me-
10 rettricem dure a Pamphilo segregaret. § QUOD QUEAM, ILLI UT
COMMODEM: Sic in Andria: *Magis id adeo mihi ut incommo-
det, quam ut obsequatur gnato.*

V. 35. FACILEM BENEVOLUMQUE LINGUA TUA: FACILEM
ad peccatum, BENEVOLUM ad iracundiam rettulit. § LIN-
15 GUA TUA: Consuetudine magis, quam ratione dicit TUA LINGUA.
Lingua ergo pro homine ipso. § LINGUA TUA IAM: Sub-
distingue IAM, ut appareat: Si lingua tua iam, quanto
magis facta.

V. 36. NAM NON SUNT SOLAE ARBITRATAE HAEC?: Nunc fa-
20 tetur se quoque accusatorem fuisse, nunc vero benevolum factum.
§ HAEC: Cum ἀποσιτοφῆ. § EGO QUOQUE HOC ETIAM CREDIDI:
QUOQUE et ETIAM supervacue posita sunt, sed hic confirmationem
ostendunt.

V. 37. PRAETER NOSTRAM OPINIONEM: Pro contra.
25 § PRAETER NOSTRAM OPINIONEM: Hoc est innoxiam.

V. 38. FAC EADEM UT SIS PORRO: Hoc est persevera pur-
gata esse. Vult enim et de futuro cautum esse, ut supra: *Nam
si id facis, facturave es.* § NOSTRA UTERE AMICITIA: Non iam
amore, sed AMICITIA.

V. 2. *Virgilius Georg. lib. III. v. 95.*

V. 12. *in Andria Act. I. sc. I. v. 135.*

Áliter si faciás: reprimam me, ne aégre quidquam ex
me aúdias.

Vérum te hoc moneo únum: qualis sim amícus aut quid
póssiem, 40

Pótius quam inimicús, periculum fácias.

V. 39. *Áliter si: set répprimam me, ne aégre quicquam ex me
aúdias.*

V. 40. *Vérum hoc te moneo únum, qualis sim amícus, aut quid
póssiem.*

V. 39. ALITER SI FACIAS: Ἀποσιώπησις. *¶* NE AEGRE
QUIDQUAM EX ME AUDIAS: Utrum AEGRE pro male? an AEGRE
pro invita?

V. 40. VERUM HOC TE MONEO UNUM: Haec figura oratoria
παράνεσις dicitur. *¶* QUALIS SIM AMICUS AUT QUID POSSIEM: 5
In secunda oratione Salustius ad Iugurtham: *Me vim magis,
quam benevolentiam eius experiri malle.* *¶* QUALIS SIM AMICUS
AUT QUID POSSIEM: Hoc genus comminationis minus habet ama-
ritudinis, sed plurimum gravitatis. [Et Salustius: *Nam vim
quam misericordiam eius experiri malle.*] 10

ACTUS QUINTI SCAENA SECUNDA.

PHIDIPPUS. LACHES. BACCHIS.

PH. Nil apud mé tibi.

Defieri patiar, quín quod opus sit, benígne praebeátur.
Set quóm tu satura atque ébria eris, puer út satur sit,
fácito.

LA. Nostér socer, videó, venit: puero nutricem addúcit.
Phidíppe, Bacchis déierat persáncte. PH. Haecine east?

LA. Haéc est. 5

V. 2. *Defieri potiar: quín, quod est, benígne praebeátur.*

V. 3. *Set tú cum satura atque ébria es, et puer ut satur sit fácito.*

V. 4. *L. Nostér socer, videó, venit: nutricem puero addúcit.*

V. 1. NIHIL APUD ME TIBI DEFIERI PATIAR: Verba nutricis fuisse poeta demonstrat, petentis ordine longo, quae sibi praebenda sint. Unde quasi taedio singulorum generaliter haec respondit. ¶ NIHIL APUD ME TIBI DEFIERI PATIAR: APUD ME dixit 5 pro apud eum, ubi futura es.

V. 2. DEFIERI PATIAR: Noluit dicere *deesse*, sed DEFIERI dixit, ut id, quod minus usitatum est, magis delectet auditum. ¶ BENIGNE PRAEBEATUR: BENIGNE large. Hoc enim est gratius non solum praebere, sed benigne praebere.

10 V. 3. SET CUM TU SATURA ATQUE EBRIA ERIS: Hoc est in nutricibus non solum non turpe, sed etiam necessarium. Et *hic satur et haec satura facit.*

V. 4. NOSTER SOCER, VIDEO, VENIT: NOSTER blandientis dictum est. Virgilius:

15 *Noster eris.*

Et magis hoc consuetudine dictum est quam integritate. Aut certe ordo est: NOSTER SOCER VENIT, et deinde, VIDEO, aut deest ut, ut sit: *Ut video.*

V. 5. DEIERAT: Deos iurat, ut:

Maria aspera iuro,

V. 14. *Virgilius Aen. lib. II. v. 149.*

V. 18. *ut] Virgilius Aen. lib. VI. v. 351.*

PH. Nec pól istae metuunt deós: neque has respícere
deos opínor.

BA. Ancíllas dedo: quólubet cruciátu per me exquire.

Haec rés hic agitur, Pámphilo me fácere, ut redeat
úxor,

aut valde iurat. *¶* BACCHIS DEIERAT: Si correpte, DEIERAT
deos iurat, si producte, valde iurat. Et bene senem ira-
tum praeoccupavit dicendo: DEIERAT SANCTE, ne confligeret cum
meretrice et fieret fabula longior. *¶* HAECINE EA EST?: Imit-
tanda irati contemplatio, quasi dicat: Haec est, quam uxori 5
Pamphilus antepónit?

V. 6. NEC POL ISTAE METUUNT DEOS: Hoc argumentum
est non illam vera iurare. Sanctum, ait, ius iuran-
dum est aut metu religioso aut suppliciis sacrile-
gorum. At vero nec religiosae sunt meretrices, in- 10
quit, nec dant poenas, quippe quae a diis contemnuntur.
Tale est apud Virgilium de violato luco, qui vindica-
tus non est:

Novimus et qui te, transversa tuentibus hircis:

Et quo: sed faciles nymphe risere sacello.

15

¶ NEC HAS RESPICERE DEOS: Nec merentur, ut diis poe-
nas referant, quia nec curae diis esse dignae sunt.
Et est ἀμφιβολία, quae sensu manifesta est. *¶* NEC HAS RE-
SPICERE DEOS OPINOR: Et inferiores sunt, inquit, quam
in quas dii vindicent. 20

V. 7. ANCILLAS DEDO QUOLUBET: Repudiato iure iurando
ad aliud transit firmitus documentum. *¶* QUOLIBET CRUCIATU PER
ME EXQUIRE: PER ME, hoc est, me permittente, ut, quod
per legem tibi non licet, per me liceat. PER ME ergo me
auctore et permittente. 25

V. 8. HAEC RES HIC AGITUR: Hoc sic intelligendum est,
quasi dicat: Hoc agebamus, cum tu advenires, aut cum
asseveratione pronuntiandum est, ut sit RES veritas, quasi di-
cat: Hic non verba sunt, sed res agitur. *¶* HAEC RES
HIC AGITUR: Propositio eorum, quae dictura est, hoc modo: 30
Haec res hic agitur. Quae res? Pamphilo me fa-
cere, ut redeat uxor, oportet, quod si perfecero,
non poenitet me famae, solam fecisse id, quod
aliae meretrices facere fugitant. Multa Terentius
feliciter ausus est, arte fretus Nam et socrus bonas et mere- 35
trices honesti cupidas, praeter quam pervulgatum est, facit.
Sed tanta vigilantia causarum et rationum momenta subiungit,

Opórtet: quod si pérficio, non poénitet me fámae:
 Solám fecisse id, quód aliae meretrices facere fugitant. 10
 LA. Phidíppe, nostras múlieres suspéctas fuisse fálsó
 Nobís, in re ipsa invénimus: porro hánc nunc experiámur.
 Nam sí conpererit crímini tua se úxor credidísse,
 Missam íram faciet: sín autem est ob eám rem iratus
 gnátus,

V. 9. *Opórtet: quod si effécero, non poénitet me fámae.*

V. 14. *Missam íram faciet: sín ítem est ob eám rem iratus gnátus.*

ut ei soli merito videantur omnia licere. Nam hoc contra illud est, quod alibi ait: Commune esse iam omnibus comicis bonas matronas facere, meretrices vero malas.

5 V. 9. NON POENITET ME FAMAE: Haec figura λιτότης dicitur. Minus enim dicit, quam significat. Nam NON POENITET ME FAMAE pro eo, quod est: Magnam famam cupide acquisiverim, significat. *¶* NON POENITET ME FAMAE: Ne quaereremus, qui hoc meretrici prodesse posset.

10 V. 10. SOLAM FECISSE: Bene SOLAM, ne nescisse officium meretricis poeta videretur. *¶* SOLAM FECISSE ID, QUOD ALIAE MERETRICES FACERE FUGITANT: Id est, reconciliasse uxorem marito.

V. 11. NOSTRAS MULIERES SUSPECTAS FUISSE: Id est, in 15 suspicione positas. Nam esse suspectas ambiguum est, et nunc eius partem manifestam videmus. *¶* FALSO NOBIS IN RE IPSA: NOBIS aut abundat aut cum molestia nostra significat.

V. 12. PORRO HANC NUNC EXPERIAMUR: PORRO NUNC fu- 20 turum tempus ostendit. Nam si iam invenisti quid, experiaris et ea, quae restant in reliquum tempus, quia iam de praeteritis purgata est. *¶* HANC EXPERIAMUR: Id est, utamur opera eius.

V. 13. CRIMINI TUA SE UXOR CREDIDISSE: Crimen proprie 25 dicitur id, quod falsum est. Cicero: *Verumtamen fac, tametsi criminis id est*, id est, falsa insimulatio est. *¶* CRIMINI: Crimen nunc pro falsa suspicione posuit. Virgilius:

Formidine crimen acerbat.

30 Et:

*Semperque odiis, sed crimine Drances
 Infessus iuveni Turno.*

V. 26. *Virgilius Aen. lib. XI. v. 407.*

V. 29. *Et] Virgilius Aen. lib. XI. v. 122.*

Quod péperit uxor clam, id levest: cito áb eo haec ira
abscédet. 15

Profécto in hac re níl mali est, quod sít discidio dígnum.

PH. Velím quidem hercle. LA. Exquíre: adest: quod
sátis sit, faciet ípsa.

PH. Quid mi ístaec narras? án quia non tute ípse dudum
audísti,

De hac re ánimus meus ut sít, Laches? illís módo ex-
plete ánimum.

LA. Quaeso édepol, Bacchis, quód mihi es pollicita,
tute ut sérves. 20

BA. Ob eám rem vin ergo íntroeam? LA. I atque éxple
ánimum iis, ut crédant.

V. 18. PH. Quid mi ístaec narras? quíane non tute ípse dudum
audísti.

V. 21. B. Ob eám rem vin ergo íntroeam? L. i, atque éxple iis
ánimum, ut crédant.

Id est, et quod eum odisse et quod se illi odio esse
suspicaretur.

V. 15. CITO AB EO HAEC IRA ABSCEDET: Bene. In duabus
enim personis causa videtur esse turbarum, socrus et Pamphili.

V. 16. PROFECTO IN HAC RE NIHIL MALI EST, QUOD SIT 5
DISCIDIO DIGNUM: Moralter, quasi quaerendo et discutiendo hac
intulit. § DISCIDIO: Divortio.

V. 17. VELIM QUIDEM HERCLE: Ut nihil sit dignum,
hoc est, non peccaverit Pamphilus. § ADEST: QUOD
SATIS SIT, FACIET IPSA: Id est, quicquid ad plenam ducit 10
purgationem, faciet.

V. 18. AN QUIA NON TUTE IPSE DUDUM: Correptio est.
Nam audivit: *Manere affinitatem hanc inter nos volo.* § AN
QUIA NON TUTE IPSE AUDISTI DUDUM, DE HAC RE ANIMUS MEUS
UT SIT, LACHES?: Utrum quia dixit: *Manere affinitatem hanc 15*
inter nos perpetuam volo, an quia apud uxorem defendit adule-
scentem in amore meretricis? § ILLIS MODO EXPLETE ANIMUM:
Quasi dicat, quae amarae sunt et molestae. § QUID
MIHI ISTAEC NARRAS?: Reprehensio est, quasi longorum verborum
Lachetis. 20

V. 20. QUOD MIHI ES POLLICITA, TUTE UT SERVES: Id est,
ius iurandum apud mulieres.

V. 21. OE EAM REM VIS ERGO INTROEAM?: Vis dicit, ut
ostendat in hac re cunctationem suam.

BA. Eo: étsi scio pol hís fore meum cónspectum invisum
hódie:

Nam núpta meretrici hóstis est, a víro ubi segregáta est.

LA. At haéc amicae erúnt, ubi quamobrem advéneris re-
scíscent.

PH. At eásdem amicas fóre tibi promítto, rem ubi co-
gnórint: 25

Nam illás errore et té simul suspícione exsólves.

BA. Períi, pudet Philúmenae: me séquimini huc intro
ámbae.

LA. Quid est quód mihi malim, quám quod huic intéllego
eveníre:

Ut grátiam ineat sine suo dispéndio et mihi prósit?

V. 22. B. Eo; étsi scio pol hís meum fore cónspectum invisum
hódie.

V. 27. B. Períi, pudet Philúmenae: vos séquimini intro huc ámbae.

V. 28. 29. L. Quid est mihi quod malim, quám quod huic intéllego
eveníre?

Ut grátiam ineam sine meo dispéndio et mihi prósim.

V. 23. NAM NUPTA MERETRICI HOSTIS EST: Cautè etiam
hoc praestruit poeta, ne non veri simile videatur potuisse nu-
ptam concorditer cum pellice agere. § NAM NUPTA MERE-
TRICI HOSTIS: Aliena scilicet et inimica.

5 V. 25. AT EASDEM AMICAS FORE TIBI: PROMITTO: H. Q.
s. u.: Aliae causae sunt, quae mulieres faciunt molestas et
[amaras]. Hae autem spectatoribus notae sunt ex argumento.

V. 26. ET TE SIMUL SUSPICIONE EXSOLVES: Hoc est, quod
supra dixit: *Crimen*. Nos quoque suspicionem interpretati
10 sumus. § EXSOLVES: *Expedit*.

V. 27. PUDET PHILUMENAE: PUDET duo significat, sive ille
peccarit, quem pudet, sive illa, cuius pudet. Et familiariter
PHILUMENAE, tamquam notae ex Pamphilo. § SEQUIMINI ME IN-
TRO AMBAE: Ancillis dicit, quae sunt *ἁμφὰ πρόσωπα*. § PUDET
15 PHILUMENAE: Conscientia communis viri et pellicatus.

V. 28. QUID EST QUOD MIHI MALIM, QUAM QUOD HUIC: Sensus
hic est: Quid est quod magis optem mihi evenire,
quam quod simul proderit etiam meretrici? § QUID
EST QUOD MIHI ETC.: Sic hoc ergo intulit pro novo. Mirandum
20 est enim evenire potuisse, ut idem et seni et patri prosit, quod
meretrici. § QUID EST QUOD MIHI MALIM: Ut amicitia mihi
et sibi prosit. Et ostendit commune sibi bonum esse.
§ EVENIRE: Evenire bis subaudiendum.

V. 29. UT GRATIAM INEAT SUO DISPENDIO: Recte. Diffi-
25 cile est enim gratiam inire sine damno. § ET MIHI PROSIT?:

Nam si ést, ut haec nunc Pámphilum vere áb se segregárit:

Scit síbi nobilitatem éx eo et rem nátam et gloriam ésse:
Referét gratiam ei, unáque nos sibi ópera amicos iúnget.

V. 31. *Scit sé nobilitatem éx ea re náctam et gloriam ésse.*

V. 32. *Refert grátiam eii, unáque nos sibi ópera amicos iúngit.*

Mire, quia difficile est amicum sine damno acquirere. Et quia cum lucro non potuit dicere, et hoc ipsum bonum fecit, quia sine damno. Ergo velut tria sunt: UT GRATIAM INEAT, ut sine damno et ut mihi prosit.

V. 30. PAMPHILUM VERE AB SE SEGREGARIT: Proprie a me- 5
retrice segregari dicitur, ab uxore disiungi.

V. 31. SCIT SIBI NOBILITATEM EX EO ET REM NATAM: Quasi dicatur: Ecce quam amavit Pamphilus! Sed hoc sentire et dicere patris est, stulta pietate magnificantis filium. Ut: *Meum gnatum rumor est amare.* Et proprie NOBILITATEM dixit. 10
Nam et meretrix et gladiator nobiles dici solent. *¶* SCIT SIBI: Quod minus amat, ait NOBILITATEM. *¶* EX EO: Utrum ex Pamphilo? an EX EO ex ea re, id est, quod segregaverit vere ab se Pamphilum? Et hoc est melius. Nam nobilis meretricis est non timere, ne alterum non inveniatur, aut no- 15
bilis est cognitam fieri etiam senibus. *¶* ET REM NATAM: Ex patrocínio et amicitia senis. *¶* REM NATAM: Quia multa in eam contulit. *¶* ET GLORIAM: Ex facto raro in meretricibus. *¶* ET GLORIAM ESSE: Quia defendit eum apud soceros et uxorem, et quod marito meretrix coniugem reddit. 20

ACTUS QUINTI SCAENA TERTIA.

PARMENO. BACHIS.

PAR. Édepol ne meam hérus esse operam députat parvī
 preti,
 Qui ób rem nullam mísit, frustra ubi tótum desedī
 diem,
 Mýconium hospitém dum exspecto in árce Callidémidem.
 Ítaque ineptus hódie dum illi sédeo, ut quisque vénerat,
 Áccedebam: Aduléscens, dicdum, quaéso, es tu Mý-
 conius?
 Nón sum. At Callidémidēs? Non. Hóspitem ecquem
 Pámphilum

V. 5. *Áccedebam: aduléscens, dic dum quaéso, tun es Mýconius?*

V. 1. EDEPOL NE MEAM HERUS ESSE OPERAM DEPUTAT PARVI
 PRETH: In tota hac fabula servus piger et curiosus inducitur:
 neque quidquam illi evenit ex sententia sua. ¶ EDEPOL NE
 MEAM: Hoc totum a stomachante dicitur, quasi qui nunc maxime
 5 iniuriam persenserit. ¶ EDEPOL NE MEAM HERUS: In hac scaena
καταστροφή populo exponitur. ¶ DEPUTAT PARVI PRETH: Quia
 sic scilicet abutitur. Deputat parvi eam, qui deputat
 eam in re nullius pretii consumendam.

V. 2. FRUSTRA UBI TOTUM DESEDI DIEM: Deest *illuc*, ut
 10 sit: *illuc ubi frustra totum desedi diem*. ¶ TOTUM DESEDI DIEM:
 Nota accusativo casu usum esse.

V. 3. MYCONIUM HOSPITEM DUM EXPECTO: Memoriter et
 vigilanter servus Myconium hospitem et Callidemidem
 dixit, ne videretur negligentia vel oblivione sua non invenisse,
 15 ad quem missus est. ¶ MYCONIUM HOSPITEM: Bene ostendit se
 memorem et signorum et nominum, ut videatur vere illusus,
 cum operam dederit.

V. 4. ITAQUE INEPTUS: Moralter additum INEPTUS. Et
 INEPTUS quasi inaptus.

20 V. 5. ADULESCENS, DIC DUM, QUAESO: Verniliter et comice
 se ipsum servus imitatur. Et est *μύνησις*. ¶ ES TU MYCONIUS?:
 Nam ut tria mandata sunt inquirenda, tria inquisita sunt ordine.

Hic habes? omnes negabant: neque eum quemquam esse arbitror.

Dénique hercle iam pudebat: abii. Set quid Baccchidem Ab nostro adfine exeuntem video? Quid huic hic est rei?

BA. Pármeno, opportúne te offers: própere curre ad Pámphilum. 10

PAR. Quid eo? BA. Dic me orare, ut veniat. PAR. Ad te? B. Immo ad Philúmenam.

PAR. Quid rei est? BA. Tua quod nil refert, percontari desinas.

PAR. Nil aliud dicam? BA. Etiam: cognosse anulum illum Myrrhinam

V. 7. OMNES NEGABANT: Bene transit a *μνηστῆρ* ad *διηγηματιζόν* et *συντόμως*. § NEQUE ENIM QUEMQUAM ESSE ARBITROR: Id est, non puto eum esse in mundo.

V. 8. IAM PUDEBAT: Sedere an interrogare?

V. 9. AB NOSTRO ADFINE EXEUNTEM VIDEO: Satis moraliter 5 inducitur servus dicere: AB NOSTRO ADFINE, cum domini eius sit, non ipsius. Sic et prius est: *Noster socer, video, venit*, pro Pamphili socer. § EXEUNTEM VIDEO: Docte poeta prae-monstrat locuturam personam. § QUID HUIC HIC EST REI?: Rursus curiosus nihil sciturus est, excursurus piger. 10

V. 10. PARMENO, OPPORTUNE TE [MIHI] OFFERS: Attendendum, quod ab initio comoediae usque ad finem Parmeno mittitur, ut currat, et celatur, ut nesciat, quod curiose desiderat. § PROPERE CURRE AD PAMPHILUM: Facete poeta inde incipientem facit, quod ille minime vult, dicendo: CURRE. 15

V. 11. QUID EO?: Id est, ad Pamphilum. § DIC ME ORARE, UT VENIAT. AD TE?: Vide curiosum non recusare laborem, quo causam sciat. § AD TE?: Non ad te conveniendam, sed domum AD TE significat. § IMMO AD PHILUMENAM: Mire tota fabula invenit, quamobrem currat Parmeno. 20

V. 12. QUID REI EST?: Totum pro persona. § TUA QUOD NIHIL REFERT, PERCONTARI DESINAS: *ὀκνομιμῆ* *διαβολῆ* et eximie dixit, quasi minus sit iniurium prohibere interrogare, quam interroganti non respondere. Et memento hanc esse, cui in principio nihil celaverit Parmeno. 25

V. 13. NIHIL ALIUD DICAM?: Vult rem per mandata colligere. § ETIAM: COGNOSSE ANNULUM ILLUM MYRRHINAM: ETIAM adverbium est vel consentientis vel reminiscentis, sed magis reminiscentis modo. Sic Cicero: *Etiam, quod pene praeterii, capella quaedam est, mire facta*. 30

V. 29. Cicero Accusat. lib. II. c. 35. §. 87.

Gnátac suae fuisse, quem ipse olim mi dederát. PAR.
Scio.

Tantumne est? BA. Tantum: áderit continuo, hoc ubi
ex te audiverit. 15

Sét cessas? PAR. Minime équidem: nam hodie mihi po-
testas haúd datast:

Íta cursando atque ámbulando tótum hunc contriví diem.

V. 14. SCIO: Non *audio*, inquit, sed SCIO.

V. 16. SET CESSAS?: Hoc est, *tardas et quiescis*.
Urget autem eum *curso*. I MINIME EQUIDEM: *Cesso subauditur*.
I POTESTAS HAUD DATA EST: *Cessandi scilicet*.

5 V. 17. ITA CURSANDO ATQUE AMBULANDO: Est enim *cursum*
et *navigantis et equitantis*.

ACTUS QUINTI SCAENA QUARTA (TERTIA).

BACCHIS.

BA. Quantam obtuli adventu meo laetitiam Pamphilo
hodie!

Quot commodas res attuli! quot autem ademi curas!
Gnatum ei restituo, qui pene harum ipsiusque opera
periit: (20)

Uxorem, quam numquam est ratus posthac se habiturum,
reddo:

Qua re suspectus suo patri et Phidippo fuit, ex-
solvi: 5

Hic adeo his rebus anulus fuit initium inveniundis.

V. 3. *Gnatum ei restituo, paene qui harum ipsiusque opera periit.*

V. 1. QUANTAM OBTULI ADVENTU MEO: Reliqua pars argu-
menti per *μυνωδίαν* narratur.

V. 2. QUOT COMMODAS RES ATTULI: QUOT tam multas.
Et more suo ATTULI dixit. *Ἰ* QUOT AUTEM ADEMI CURAS: Sic
alibi: *Ut metum, in quo nunc est, adimam: atque expleam* 5
animum gaudio. *Ἰ* QUOT COMMODAS RES ATTULI! QUOT AUTEM
ADEMI CURAS!: Haec omnia admirantis sunt, ut Virgilius:

Quis novus hic nostris successit sedibus hospes?

V. 3. GNATUM EI RESTITUO ETC.: *Δὲ ἔξαφιθμησιν.*

V. 4. REDDO: Redditur nobis, quod nostri cupidum 10
est: restituitur nobis, cuius cupidi sumus. Bene ergo GNA-
TUM RESTITUO, UXOREM REDDO.

V. 5. QUA RE SUSPECTUS SUO PATRI ET PHIDIPPO FUIT:
Ergo non unum beneficium, sed tria sunt. *Ἰ* EXSOLVI: Varia-
vit tempora, RESTITUO, REDDO, EXSOLVI. 15

V. 5. *alibi]* in *Andria* Act. II. sc. 2. v. 2.

V. 7. *Virgilius Aen.* lib. IV. v. 10.

Nam mémini, abhinc mensés decem fere, ád me nocte
príma

Confúgere anhelantém domum, sine cómite, vini
plénúm, (25)

Cum hoc ánulo: extimui ilico. Mi Pámphile, inquam,
amábo,

Quid éxanimatú's, óbsecro? aut unde ánulum istum
náctú's? 10

Dic mi. Ílle alias res ágere se simuláre. Postquam
vídeo

Nescío quid suspiciárier, magis coépi instare ut dícat.

Homo sé fatetur vi ín via nescío quam compressísse, (30)

V. 12. *Nescio quid suspectárier, magis coépi instare ut dícat.*

V. 7. NAM MEMINI ABHINC MENSES DECEM: MENSES DECEM dixit, et recte, ut de hoc peperisse demonstret. § NOCTE PRIMA: Primis partibus noctis vel primore, ut:

Vidimus obscuri primam sub vallibus urbem.

5 V. 8. CONFUGERE ANHELANTEM: Ex his argumentis potest colligi, hunc esse, qui virginem vitiaverit. § CONFUGERE ANHELANTEM: Vide signa coniecturalia, quod confugere vidit, timebat, quod anhelantem, colluctatus fuerat, quod domum, celari volebat, quod sine comite, pudendum
10 fuerat facinus, quod vini plenus, temerarium, quod annulum habebat, raptum indicat. Vides igitur his indiciis, ut virginem apparet vitiatam.

V. 9. MI PAMPHILE, INQUAM, AMABO: Haec blandimenta sunt muliebria.

15 V. 10. QUID EXAMINATUS ES, OBSECRO? AUT UNDE ANNULUM ISTUM NACTUS?: Principalia signa vitii illati perturbatio et annulus. § QUID EXANIMATUS? AUT UNDE ANNULUM?: Brevitati consulit Terentius. Nam in Graeca haec aguntur, non narrantur.

20 V. 11. ILLE ALIAS RES AGERE SESE SIMULARE: Fingere ac pro vero falsum tradere. § ILLE ALIAS RES AGERE SE SIMULARE: Id est, simulantem aliasque res agentem se fingere. Pudebat enim amicae de alterius stupro fieri, et ei amicae, quam tum deperibat.

25 V. 12. NESCIO QUID SUSPICARIER: Pro aliquid.

V. 13. HOMO SE FATETUR: Bene additum HOMO, et oratorie NESCIO QUAM: ex quo dicto omnis error est natus. Nam appone

V. 3. ut] *Virgilius Aen. lib. IX. v. 244.*

Dicitque sese illi anulum, dum lúctat, detraxísse.

Eum haec cognovit Mýrrhina in dígitó modo me habéntem. 15

Rogat únde sit: narro ómnia haec: inde ést cognitio fácta:

Philúmenam compréssam esse ab eo, et filium inde hunc nátum.

Haec tót propter me gaúdia illi cóntigisse laétor. (35)

Etsi hóc meretrices áliae nolunt: néque enim est in rem nóstram,

Ut quisquam amator núptiis laetétur. Verum ecástor 20
Numquam ánimum quaesti grátia ad malás adducam pártis.

Ego, dum illo licitumst, úsa sum benígno et lepidó et cómi:

Incómmodé mihi núptiis événit: factum fáteor. (40)

At pól me fecisse árbitror, ne id mérito mi eveníret.

V. 15. *Eum cognovit Mýrrhina haec: in digito modo me habente.*

V. 19. *Etsi hoc meretrices non volunt aliae: neque enim in rem est nostram.*

nomen et nulla fabula est. *I* NESCIO QUAM: Vel quia vere nesciebat, vel quia sic dicendum fuit, ne amare illam videretur.

V. 14. HAEC TOT PROPTER ME GAUDIA: Concludit narrationem fabulae more suo, ne haec in futuro actu exspecta- 5
remus.

V. 19. ETSI HOC MERETRICES ALIAE NOLUNT: Color necessarius a veri simili. Se enim alibi dixisse: *Bonas matronas facere, meretrices malas*, meminit.

V. 22. EGO, DUM ILLO LICITUM EST: An meruerit Pam- 10
philus.

*V. 19. NEQUE ENIM EST IN REM NOSTRAM: IN REM in utilitatem, id est, pro commodo.

V. 23. INCOMMODE MIHI NUPTIIS EVENIT: Sic dixit, quemadmodum dicimus: *Ei male evenit*, aut: *Bene ei contigit*. *I* IN- 15
COMMODE MIHI NUPTIIS EVENIT: Ὑποφωρά. Et est ordo: Incommode mihi evenit ex nuptiis. Et INCOMMODE pro incommodo. *I* NUPTIIS: Deest *ex*, ut sit: *Ex nuptiis*. *I* FACTUM FATEOR: Ἀνθυποφωρά.

V. 24. NE ID MERITO MIHI EVENIRET: Ergo haec dole- 20
mus, quae merito contingunt.

Multa éx quo fuerint cómmoda, eius incómmoda aequomst férre. 25

V. 25. MULTA EX QUO FUERINT COMMODA, EIUS: Ratio cur nova omnia fiant et contra officium meretricis. *¶* MULTA EX QUO FUERINT COMMODA, EIUS INCOMMODA AEQUUM EST FERRE: Hoc eo tractu vocis et ea aequanimitate dicendum, quali in
5 *Adelphis*:

*Quando eum quaestum occoeperis,
Accipiunda et mussitanda iniuria adolescentium est.*

V. 5. *in Adelphis* Act. II. sc. 1. v. 53.

ACTUS QUINTI SCAENA QUINTA (QUARTA).

PAMPHILUS. PARMENO. BACCHIS.

PAM. Vide, mi Parmeno, étiam sodes, út mi haec
certa et clára adtuleris:

Né me in breve coníicias tempus gáudio hoc falsó frui.

PAR. Vísium est. PAM. Certen? PAR. Cérte. PAR. Deus
sum, si hóc itast. PAR. Verum réperies.

PAM. Máne dum, sodes: tímeo ne aliud crédam atque
aliud núnities.

PAR. Máneo. PAM. Sic te díxe opinor, ínvenisse Mýr-
rhinam, 5

Bácchidem anulúm suum habere. PAR. Fáctum. PAM.
Eum, quem olim eí dedi,

Éaque hoc te mihi núnviare iússit: itane est fáctum

PAR. Ita, inquam.

PAM. Quís me est fortunátior venústatisque adeo plénior

V. 2. *Né me in breve pellicias tempus gáudio hoc falsó frui.*

V. 6. *Bácchidem suum anulum habere. PAR. fáctum. PAM. eum
quem olim eí dedi.*

V. 7. *Éaque hoc mihi te núnviare iússit: itane est fáctum? PAR.
Ita inquam.*

V. 1. VIDE, MI PARMENO, ETIAM SODES, UT MIHI HAEC
CERTA: Bene haec repetit. Verum est enim, ut, quod misere
cupimus, id etiam tardius credamus effectum. Sic et in
Heautontimorumenos: *Eo vereor magis.*

V. 4. MANE DUM: DUM abundat. 5

V. 5. SIC TE DIXISSE OPINOR: Miro affectu inducitur vix
adduci ad credendum, quod gaudet Pamphilus.

V. 7. ITA, INQUAM: Quasi iam ante fassus dico.

V. 8. QUIS ME EST FORTUNATIOR VENUSTATISQUE ADEO
PLENIOR?: Ob beneficia Veneris, cui contrarium invenustus, 10
cui contra ceciderit, quod amat.

V. 2. *in Adelphis Act. IV. sc. 5. v. 64.*

Égone te pro hoc nuntio quid donem? quid? quid? nescio.

PAR. At ego scio. PAM. Quid? PAR. Nihil enim. 10
Nam neque in nuntio neque in me ipso tibi boni quid
sit scio.

PAM. Egon, qui ab Orco mortuum me reducem in lucem feceris,

Sinam sine munere a me abire? ah, nimium me ingratum putas.

Set Bacchidem eccam video stare ante ostium:

Me exspectat credo: adibo. BA. Salve, Pámphile. 15

PAM. O Baccis, o mea Baccis, servatrix mea.

BA. Bene factum et voluptest. PAM. Factis ut credam, facis:

Antiquamque adeo tuam venustatem obtines,

Ut voluptati obitus, sermo, adventus tuus, quocumque
adveneris,

V. 9. Égone pro hoc te nuntio quid donem? quid? quid? nescio.

V. 12. AM. Egon te, qui ab orco mortuum me reducem in lucem feceris.

V. 19. Ut voluptati obitus, sermo, adfatus tuus, quocumque adveneris.

V. 9. QUID DONEM? QUID? QUID NESCIO: Μελλησιμός, ut:
Pelagine venis erroribus actus,

An monitu divum: an quia te fortuna fatigat,
Ut tristes sine sole domos, loca turbida, adires?

5 V. 11. NAM NEQUE IN NUNTIO: Magis scire vult, quam
munus accipere. I NAM NEQUE IN NUNTIO NEQUE IN ME
IPSO TIBI BONI QUID SIT SCIO: Facete agit Terentius, quanto
magis Parmeno curiosus est, tanto magis nesciatilla,
quae cupit.

10 V. 16. O BACCIS, O MEA BACCIS, SERVATRIX MEA: Bene
additum est SERVATRIX MEA, ut MEA, supra quod dixit, ama-
toris est.

V. 17. FACTIS UT CREDAM FACIS: Difficile enim erat cre-
dere his rebus gaudere meretricem.

15 V. 19. UT VOLUPTATI OBITUS: OBITUS occursus, ob
enim significat contra. Ergo OBITUS aditus. Legitur et vo-
LUNTATE OBITUS. I OBITUS, SERMO, ADVENTUS TUUS: Inter
obitum et adventum hoc interest, quod obitus est, quem
casus affert, adventus, quem voluntas et destinatus
20 locus.

V. 1. ut] Virgilius Aen. lib. VI. v. 532.

Sempér sit. BA. Ac tu ecástor morem antíquom atque ingenium óbtines: 20

Ut únus omnium hómo te vivat núnquam quisquam blándior.

PAM. Ahahéh, tun mi istuc? BA. Récte amasti, Pámphile, uxorém tuam:

Nam núnquam ante hunc diém meis oculis eám, quod nossem, videram.

Perlíberalis visast. PAM. Dic verum. BA. Íta mē diament, Pámphile.

PAM. Dic mi, hárum rerum nún quid dixti iám patri?

BA. Nil. PAM. Néque opus est 25

Adeó muttito: plácet non fieri hoc ítidem, ut in comoédiis,

Omnia ómnes ubi resciscunt: hic, quos fúerit par resciscere,

Sciúnt: quos non autem aéquomst scire, néque resciscunt néque scient.

V. 21. *Ut únus omnium hómo te vivat núnquam quisquam blándior.*

V. 26. *Adeó muttito: plácet haut fieri hoc ítidem ut in comoédiis.*

V. 27. *Omnia ómnes ubi resciscunt: hic, quos fúerat par resciscere.*

V. 22. TUN MIHI ISTUC?: Quia blandimentum magis meretricium est.

V. 23. NUMQUAM ANTE HUNC DIEM MEIS OCULIS EAM, QUOD NOSSEM, VIDERAM: Hoc est, numquam sic videram, ut eam nossem. *I* QUOD NOSSEM: Id est, quod meminissem, 5 quod scirem, ac per hoc, numquam videram, ut alibi: *Non equidem istas, quod sciam.*

V. 24. DIC VERUM: Bene instanter ex meretrice quaerit, quid de forma uxoris sentiat. Scit enim hanc iudicem esse pulcritudinis posse, vel quod femina vel quod aemula. 10

V. 25. NUM QUID?: Num aliquid. Acuendum ergo QUID. *I* NEQUE OPUS EST, ADEO MUTITO: Vel tenui dicto.

V. 26. NON FIERI HOC ITIDEM, UT IN COMOEDIIS: Mire, quasi haec comoedia non sit, sed veritas, aut deest aliis. *I* UT IN COMOEDIIS: Deest fit. 15

V. 27. OMNIA OMNES UBI RESCISCUNT: In fine enim comoediae nihil cuiquam celari solet. *I* HIC, QUOS PAR FUERIT: Hic in hac comoedia aut in hac re.

V. 28. NEQUE RESCISCUNT NEQUE SCIENT: Resciscunt, ad quos pertinet. Et resciscunt, qui nesciunt, sciunt qui 20

V. 6. *ut alibi]* *Adelph.* Act. IV. sc. 5. v. 7.

BA. Immo etiam, qui hoc occultari facilius credás, dabo.
 Myrrhina ita Phidippo dixit, iure iurandó meo 30
 Sé fidem habuisse, et propterea té sibi purgatum. PAM.

Optumest:

Spéroque hanc rem esse éventuram nobis ex senténtia.

PAR. Hére, licetne scíre ex te hodie quíd sit quod feci
 boni?

Aút quid istuc est, quód vos agitis? PAM. Nón licet.

PAR. Tamen súspicor:

Ego hunc ab Orco mórtuum? quo pácto? PAR. Nescis,
 Pármeno, 35

Quantúm hodie profúeris mihi et ex quánta aerumna ex-
 tráxeris.

PAR. Immo véro scio, neque hóc inprudens féci. PAM.
 Ego istuc sátis scio.

BA. An témere quidquam Pármeno praetéreat, quod facto
 úsus sit?

V. 29. *Immo etiam, qui hoc occultum iri facilius credás, dabo.*

V. 30. *iure iurandó meo.*

V. 36. *Quantum hódie profueris mihi, et me ex quánta aerumna
 extráxeris.*

negligunt. Et resciscimus ex alio, scimus etiam per
 nostram opinationem. *Rescire* est recognoscere et vix in-
 venire, quod quis nescierit.

V. 33. HERE, LICETNE SCIRE EX TE?: Ridicule instat scire
 5 ignoraturus Parmeno. *I* EGON HUNC AB ORCO MORTUUM?:
 Verba sunt cogitantis: EGON HUNC AB ORCO MORTUUM, ideo et
 ἔλληπτικῶς loquitur. *I* NESCIS, PARMENO: Addidit stimulos cu-
 riositati eius.

V. 37. IMMO VERO SCIO NEC HOC INPRUDENS FECI: Recte.
 10 Parvum enim beneficii meritum, si ab imprudente praestitum
 videatur.

V. 38. TEMERE QUICQUAM PARMENONEM PRAETEREAT: Quod
 interdum non temere praetereat, quod habet faciendi necessi-
 tatem. *I* TEMERE QUICQUAM PARMENONEM PRAETEREAT: Sibi
 15 ipsi hoc dicit et se nominat, ut:

Degeneremque Neoptolemum narrare memento.

Et: *Age nunc: Phormionem, qui volet, lacessito.* *I* TEMERE
 QUICQUAM: Utrum hoc dicit: Non temere, neque per im-
 prudentiam geritur, quicquid utile est. An hoc

V. 15. *Virgilius Aen. lib. II. v. 549.*

PAM. Séquere me intro, Pármeno. PAR. Sequor: équidem plus hodié boni
Féci imprudens, quám sciens ante hunc diem umquam.
ω. Plaúдите. 40

dicat: Nihil potest transire temere, quod utile factum est, quin gratiam sui habeat? An hoc dicit: An quicquam Pamphilus praetereat temere, ita ut non remuneret bonum factum Parmenonis, quod sibi utile fuerit? Et convenit hoc dictum meretrici abeunti. 5

V. 40. FECI IMPRUDENS, QUAM SCIENS ANTE HUNC DIEM UMQUAM: Quia non convenit servo scienti recte facere, bene addidit imprudenti sibi evenisse, ut bene faceret, quod prudens numquam fecerit. *Ἰ* IMPRUDENS QUAM SCIENS: *Ἀντιθῆτον* secundum. Nam imprudenti scientem reddit, non prudentem. AELII DONATI V. CL. ORATORIS URBS ROMAE COMMENT. IN TERENTII HECYRAM EXPLICIT. 10

INCIPIT
EUGRAPHII COMMENT.
IN PUB. TERENTII
HECYRAM.

P R O L O G U S.

Non omnes comoediae Terentii a Menandro videntur esse translatae. Nam haec, quae Hecyra est, alterum Graecum habet auctorem: quis ille sit, habetur incertum. Alii Apollodorum volunt. Quid autem nunc ipsa contineat, explicabimus. Prologus inducitur duplex, propterea quia frequenter exclusa est, ut intelligitur. Videtur enim primam prologi partem antea dictam: posteriorem nunc esse sociatam. Consuetudinem quidem in omnibus diximus prologorum semper esse hanc, poetam commendare, argumentum dicere, audientiam postulare. Verum cum caussa exordii semper ita sit, ut suspicio vel crimen, quod possit opinioni obesse, in principio defendatur, est hic purgandum, quod frequenter exclusa est. Videtur enim quiddam esse praeiudicium, quod haec comoedia placere non possit. Defenditur autem caussae derivatione per coniecturalem statum. Non enim ideo, quia mala, est exclusa, sed quia populus in funambulo animum occupaverit.

15 Et hoc addit, quod semel exclusa est, vel quod rumor esset datum iri gladiatores, populus convolvavit cum tumultu, defuruit loco. Hoc enim ad id pertinet, quod iterum videtur exclusa. Ita in omnibus exclusionibus per caussae mutationem defensio comparata. Nunc verba tractemus. Graecum nomen HECYRA Latine *socrus* dicitur. Apposuit igitur ad faciendos dociles auditores primum nomen, deinde proponit quaestionem, cum dicit: HAEC CUM DATA EST NOVA, NOVUM INTERVENIT VITIUM ET CALAMITAS, UT NEQUE SPECTARI NEQUE COGNOSCI POTUERIT. In quo defensio est magna, cum nunc dicit

25 spectatam et cognitam repudiare. Deinde conclusio eiusdem caussae: ITA STUDIO POPULUS STUPIDUS IN FUNAMBULO ANIMUM

OCCUPARAT. NUNC HAEC PLANE EST PRO NOVA. Ergo si antea nullum initium huius agenda fuit, tamquam redit: Et hic, qui SCRIPSIT HANC, OB EAM REM NOLUIT ITERUM REFERRE, UT ITERUM POSSIT VENDERE. Ne obiiceretur: Cur non repetita actio est post funambulū, si propter funambulū 5 videtur exclusa? adiecta causa est, quoniam Terentius referre eam noluit, ut possit eam vendere.

V. 8. ALIAS COGNOSTIS EIUS: QUAESO HANC COGNOSCITE: Optime ammonuit, ut de praeteritis poetam datum doceret, quo facilius posset scire populus, et hanc eius comoediam posse si-10 militer comparari.

ALTER PROLOGUS.

V. 1. ORATOR AD VOS VENIO ORNATU PROLOGI: SINITE EXORATOR SIM: Alius est hic prologus a superiore, qui fuit superioris exclusionis. Hic vero propter exclusionem tumultus con-15 venientis populi, propter spectandos gladiatores: SINITE EXORATOR SIEM vel SIM, sinite, inquit, quod oro, impetrem.

V. 3. QUO IURE SUM USUS ADULESCENTIOR: Hic prologus dicitur ab Ambivio Turpione, quia senex fuerat, qui est in ea actor. Petit ergo uti pari modo utatur senex benivolentia 20 populi, qua et adulescens.

V. 4. NOVAS QUI EXACTAS FECI UT INVETERAScerent: Qui labore meo novas comoedias exclusas ad populi aures revocavi et veteres confeci.

V. 6. QUAS PRIMUM CAECILII DIDICI NOVAS: Comoediarum 25 scriptor Caecilius fuit. Ergo ad hunc laborem suum profert exemplum de altero auctore, qui populo placuerit. Et ostendit populi quodam modo rem et scaenae dubiam fortunam esse, uti comoedia excludatur aliquotiens.

V. 9. SPE INCERTA CERTUM MIHI LABOREM SUSTULI: Hic 30 se commendat, quo facilius impetret, quod desiderat. Laborem certissimum sustuli. At placendi spes est et incerta.

V. 12. UBI SUNT COGNITAE, PLACITAE SUNT: Vides a simili quem ad modum hic argumentum et coniecturam fecerit, 35 si quidem illae Caecilii comoediae, quae exclusae sunt, quia ante non erant cognitae, postea quam meo labore cognitae sunt, placere coeperunt. Ergo et ista placebunt sine dubio, cum cognoscantur.

V. 21. QUAM MIHI PER SILENTIUM NUMQUAM AGERE LICET-40 TUM EST: Hic iam comparatione a simili ducta et terminata ad primam quaestionem redit, docetque quod sit frequenter exclusus non suo vitio neque iudicio de comoedia. Petit igitur audientiam ut populus praebeat, et ponit hic ipsam duplicem exclusionis causam. Nam primam sic colligit: CUM PRIMUM EAM 45

AGERE COEPI, PUGILUM GLORIA FUNAMBULI EODEM ACCESSIT EXPECTATIO. Deinde actionem alteram sic memorat: VETERE IN NOVA COEPI UTI CONSUETUDINE: IN EXPERIUNDO UT ESSEM. Hoc est, ut iterum temptarem: REFERO DENUO. Deinde adiecit, 5 quod utile fuerat ad comoediae iudicium. PRIMO ACTU PLACEO. Supponit deinde causam, cur exclusus est: CUM INTEREA RUMOR VENIT DATUM IRI GLADIATORES, POPULUS CONVOLAT, TUMULTUANTUR, PUGNANT DE LOCO. Declarata causa vel re ad officium prologi redit, petens audientiam: NUNC TURBA NON EST: OTIUM 10 ET SILENTIUM EST. Et iam sublatae sunt causae, quibus sum frequenter exclusus. Ad audiendum operam date: NOLITE SINERE PER VOS ARTEM MUSICAM RECIDERE AD PAUCOS. Date potius operam, ut faveatis comoedias scribentibus, ne ars musica ad paucos revertatur, et si 15 aliquid excludatur, comoediae ascribant.

V. 39. FACITE, UT VESTRA AUCTORITAS MEAE AUCTORITATI ADIUTRIX FAUTRIXQUE SIT: Vos comoedias cum libenter audire coeperitis, erit studium scriptoribus maximum. Unde mea ad placendum crescet auctoritas: si quidem multi per me placebunt. 20 Et commendat se, quod numquam pretium statuit artis suae maximum, ut avarus videretur: et quod maxime ipsum quaestum putaverit, populo semper placere.

V. 44. QUI IN TUTELAM MEAM STUDIUM SUUM ET SE IN VESTRAM COMMISIT FIDEM: Poeta enim quodam modo auctore 25 commendatus est.

V. 47. MEA CAUSSA CAUSSAM HANC ACCIPITE, AC DATE: Scit se optimi meriti esse, et quam frequenter populo placuerit, et ideo propter se dicit audientiam esse comoediae dandam.

30

ACTUS PRIMI SCAENA PRIMA.

V. 1. POL QUAM PAUCOS REPERIAS MERETRICIBUS FIDELES EVENIRE AMATORES, SYRA: Haec scaena, quae priorem in prima parte continet tractatum, an iuste meretrix faciat, cum aliquem diligit, in postrema narrationem, sicut in omnibus habet, quod 35 argumentum in prologis Terentius nullum tenet. Omnes igitur eius comoediae in primis scaenis argumenti plurimam exprimunt partem. Ea igitur meretrix, quae hic est, longe a fabula est constituta. Nam aliam meretricem amat Pamphilus. Nunc ista interponitur, ut ei peregre advenienti atque miranti, quod 40 meretricem duceret, narretur quid causae fuerit. Quae res dum exponitur, argumentum pars aliqua declarat.

V. 3. VEL HIC PAMPHILUS: VEL etiam significat, ut:
Carmina vel caelo possunt deducere lunam.

V. 6. ERGO PROPTEREA SEDULO ADMONEO ET HORTOR, NE 45 CUIUSQUAM TE MISEREAT: Atque meretrix temperata est, Iena

V. 43. ut] *Virgilius Eclog. VIII. v. 69.*

vero asperior. Eius etenim truces mores esse plurimum. Decet meretricem blanditia. Aliter enim diligere non potest, nisi forma cum blandimentis conveniat.

V. 8. MUTILES: Hoc est, debiles reddas. Unde aiunt, quod claudus sit Vulcanus, inde dictum esse res virilis posuit 5 mulier. Quamquam illic intelligi potest, quod omnia mulceat et mollia igne faciat.

V. 9. EXIMIUM NEMINEM HABEAM?: Exceptum et ab aliis separatum.

V. 14. INIURIAM ESSE OMNIBUS: Iniurium est esse 10 omnibus similem, id est, asperam seu saevam meretricem.

V. 15. INIURIUM EST AUTEM ULCISCI ADVORSARIOS?: Defendit et haec partem suam, quod asperam meretricem esse desiderat. Dicit enim non amatores esse, sed adversarios, ex hoc, quod ad libidinem complendum sine mer- 15 cede festinant.

ACTUS PRIMI SCAENA SECUNDA.

V. 1. SENEX SI QUAERET ME: Haec, ut dixi, scaena narrationem tenet, in qua coniectura est, non esse istas firmissimas nuptias, et alia incedens, quod et adulescens inlibatam diu in 20 domo habuit uxorem et a se intactam eo tempore, quo nuptiae fuerunt, quibus propriis locis argumenta tradimus. Ut oportet tamen servus exiens domo mandat, quasi prae sollicitudine si ad portum descenderet usque erat quando Pamphilus veniat, quia a patre [veniat] missus est, ut hereditatem sibi relictam capere 25 posset ab hoc, de aliis ut sine ipso causam hanc intelligat. Si te, inquit, interrogaverit, ne dixeris. Hac enim causa cum integra fuerit, quod ei dictum non est, me esse ad portum, facile alio loco dici possent.

V. 10. MINIME EQUIDEM ME OBLECTAVI, QUAE CUM MILITE 30 CORINTHUM HINC SUM PROPECTA INHUMANISSIMO: Ac oblectatio sit argumentum finitima actu, quod CUM MILITE, ab habitu, quod INHUMANISSIMO, a loco, quod HINC PROPECTA, a tempore, quod BIENNIUM.

V. 12. BIENNIUM ENIM PERPETUUM MISERA ILLUM PER- 35 TULI: Quo non queritur. Deinde humanitatem amoris meretrix et ut oportuit de rebus et de tempore, quem ad modum Cic. Verr. Hoc uno praetore per triennium pertulisse. Et moderate, ut haec pertulisse se dixerit.

V. 19. NAM ILLIC HAUD LICEBAT NISI PRAEFINITO LOQUI, 40 QUAE ILLI PLACEBANT: Nam apud militem nisi certus esse sermo non poterat, vel in numero vel in qualitate, ut et quantum dicerem praefiniret et quid dicerem.

V. 23. QUOD EGO NUMQUAM CREDIDI FORE, UT HAC ILLE VIVA POSSET ANIMUM INDUCERE UXOREM HABERE: Hinc proponit, 45

ut res origine narrationi seducat audisse se, quam Pamphilam duxerit. Deinde serius proponit id ipsum, quod confirmaturus est, sicut supra diximus, per argumenta.

- V. 26. SED FIRMAE HAE VEREOR UT SINT NUPTIAE. PH.
5 ITA DI DEAEQUE FAXINT, SI IN REM EST BACCHIDIS: Faciant quidem dii deaeque, ut vereor, ut firmae istae nuptiae sint. Non tam prodest Bacchidi: propterea quod aliam fortasse Pamphilus ducet uxorem.

- V. 30. NEMPE EA CAUSSA, UT NE ID FIAT PALAM: Dubi-
10 tantem servum nihil potius recusarem narrare. Optima persuasione meretrix inducit caussam. Inquit: EA CAUSSA proferre non vis; ne istuc palam fiat, sed audita nos taceamus. Volumus, nam rem gaudii tantum modo in animo ostendere.

- V. 33. UT TERGUM MEUM IN FIDEM TUAM COMMITTAM:
15 Numquam ita mihi persuades, ut fidei tuae credam tergum meum, ut, dum tibi credo, circa plagas periclitari possim.

V. 37. SI MIHI FIDEM DAS, TE TACITURAM: Benevolentiam tuam promittis, silentium te reddituram, cum dixerō.

- V. 39. HANC BACCHIDEM AMABAT UT CUM MAXIME TUM
20 PAMPHILUS: Hic narratio sumitur, quod hoc tempore, quo vehementer Bacchidem Pamphilus diligebat, pater coepit cum compellere, ut uxorem duceret. Primum exhinc excusatur adulescens, quod non ipse nuptias petit, sed coactus a patre est: senex cum adhibuerit preces et verba, quod senem esse diceret, quod
25 illum unicum eumque habere se praesidium velle senectuti suae. Deinde pro adulescente istuc est, ne continuo meretricem deseruerit, licet a patre cogeretur. Nam ille, inquit, primo se negare. Ac postremum frequenter a patre compulsus in hoc promovit, ut deliberet, non ut consentiret.
30 Hoc enim dixit: *Fecit animi ut incertus foret*, piaae doctrinae, anne amorī obsequeretur magis. Deinde: *Tundendo atque odio denique effecit senex*. Vides quemadmodum longe vel me vel persuasionis voluptatem Pamphilo tradiderit. Neutiquam gravem ibi vitae molestiam aegre tulit.

- 35 V. 53. UT IPSAM BACCHIDEM, SI ADESSET, CREDO, IBI EIUS COMMISERESCERET: Ut si praesens Bacchis eo tempore fuisset, quae utique laesa fuerat, quae dolebat, ita aegre Pamphilo fuit in his nuptiis, ut Bacchis eius commisereretur. Quemadmodum Virgilii illud est:

40 *Vel Priamo miseranda manus.*

- V. 61. NOCTE ILLA PRIMA VIRGINEM NON ADTIGIT: Affectum ostendit Pamphili amantis meretricem. Sed coniectura hic nascitur alia, an veri simile sit, adulescentem cubuisse cum virgine et se ab ea abstinuisse? Quam rem exsequitur meretrix in ar-
45 gumentis: quod ait:

V. 39. *Virgilii illud est] Aen. lib. XI. v. 259.*

V. 63. CUM VIRGINE UNA ADULESCENS CUBUERIT PLUS POTUS, ILLA SE ABSTINERE UT POTUERIT? NON VERI SIMILE DICIS: NEC VERUM ARBITROR: Hoc solvitur illo argumento, quod meretrix amatores omnes habet, cum quibus ei duco. Credit adulescentes universos se femineo sexu abstinere non posse. Non in-5 telligo caussas amoris esse alias odii, ideo adiecit:

V. 66. CREDO ITA VIDERI TIBI. NAM NEMO AD TE VENIT, NISI CUIPENS TUI. ILLE INVITUS ILLAM DUXERAT. SED QUAM DECREVERIM ME NON POSSE DIUTIUS HABERE, EAM LUDIBRIO HABERI, PARMENO: Sensus est: Et quam ego decreverim non ha-10 bere vel quam decreverim me diutius habere non posse, iniquum est, eam haberi ludibrio. Quin integram parentibus reddam, quae res integra est, quae res mihi in hac honesta est, quod integra redditur.

V. 76. NEQUE UTILE IPSI VIRGINI EST: Nam mihi turpe 15 est post nuptias intactam virginem reddere, incommodum virgini, quia fortasse credi hoc non potest.

V. 78. HOC EGO PROFERRE INCOMMODUM MIHI ESSE ARBITROR: Ex amore Parmenonis interposuit narrationem, hoc esse, quod fieri non debeat, diu fuisse cum marito virginem et Pam-20 philo non contactam.

V. 83. SED, UT FIT, POSTQUAM HUNC ALIENUM AB SESE VIDET: Purgavit caussam meretrici, quod asperior facta est, dicendo: SED, UT FIT, ut et ipsa consuetudo per omnia effecta sit et improba orta et amatorem suum cum a se vidisset 25 alienum.

V. 85. VOS EDEPOL MIRUM: Si quidem haec ipsa causa est, quod Pamphilus amator a meretrice distractus sit, postea ortam intelliget et eam esse meretricem et eam, quae domi fuerat, uxorem pudicam, modestam, temperantem, iniuriam viri 30 sustinentem. I Atqui illa res maxime disiunxit illam ab illa: Cum amplius meretrix meretricem defendisset, quod improba facta esset amatori.

V. 88. AD EXEMPLUM AMBARUM MORES EARUM EXISTIMANS: Reputans et pertractans ambarum mores ad exemplum. 35

V. 94. PAULLATIM ELAPSUS EST BACCHIDI: Quemadmodum seu laxari seu laxare sedem incertum.

V. 95. POSTQUAM PAR INGENIUM NACTUS EST: Postquam optimum puellae ingenium recognovit et sibi par.

V. 98. EO AMANTEM PAMPHILUM EXCLUDIT PATER: Aman-40 tem nunc scilicet uxorem, non meretricem, quam iam reliquerat.

V. 101. QUID HABENT INFIRMITATIS NUPTIAE: Opportune quaesivit eo tempore, quo magis nuptiae confirmatae fuerant, si quidem dixi amantem Pamphilum a patre exclusum in-45 vitum. Cuius rei supponitur narratio postulationis dicitur litis principia de exordio simulatum.

- V. 106. SI QUANDO AD EAM ACCESSERAT CONFABULATUM, FUGERE E CONSPECTU ILICO: VIDERE NOLLE: Cum socrus accedere vellet frequenter ad nurum, saepe fugiebat. Fugitandi causa haec est, quia puella est, quam Pamphilus violarat aliquando nocte, et ex illa annulum detraxerat, et hanc post duos menses duxit uxorem, et duobus mensibus nuptiarum eam non attigit: post vero cum ea esse coepit. Ex primo compressu gravida facta est puella. Hoc igitur metuens, quod iam gravida esse coepisset, suam praesentiam nurus socru denegabat, ne partus in utero cerneretur. Eadem discedit ad matrem, ad rem divinam, hoc est, propter sacrificium evocata. Saepius redit et aegra simulata est et socrus cum ad visitandum veniret, admissa non est. Sed ita haec ut coniecturis confirmet, quae si vel propter iram vel propter odia cum Pamphilo esse iam nollet, idcirco infirmas sunt nuptiae. Nam senex pater rure venit: patrem continuo convenit Philumenae. Et quid egerint nescire se servus dicit. Ita ad postremum conclusio est, et probatum, quod infirmas sint nuptiae.

ACTUS SECUNDI SCAENA PRIMA.

- 20 V. 1. PROH DEUM ATQUE HOMINUM FIDEM! QUOD HOC GENUS EST? QUAE HAEC EST CONIURATIO?: Haec scaena locum communem tenet in socrum, qui dividitur his partibus a socru. Hoc enim dixit:

- V. 2. UTIN' OMNES MULIERES EADEM AEQUE STUDEANT NOLINTQUE OMNIA?: Deinde et ab eo, quod socrus, tertio ab eo, quod Sostrata est. Nam ab eo, quod socrus, sic adiunxit:

V. 4. ITAQUE ADEO UNO ANIMO OMNES SOCRUS ODERUNT SOCRUS: Adeo, quod Sostrata est.

- 30 V. 6. IN EODEMQUE OMNES MIHI VIDENTUR LUDO DOCTAE AD MALITIAM, ET EI LUDO, SI ULLUS EST, MAGISTRAM HANC ESSE SATIS CERTO SCIO: Sumitur autem in locis communibus: quod Laches credit nurum, hoc est, uxorem Pamphili propterea domo discessisse, quod socrus mores non potest sustinere. Cum supra diximus, sicuti partus celandi causa domo illa discesserit. Denique adiungit mulier:

- V. 8. ME MISERAM! QUAE NUNC QUAMOBREM ACCUSER NESCIO. MEQUE ABS TE IMMERITO ESSE ACCUSATAM, POSTMODUM RESCISCES: Quod praesenti tempore nullam ad coenam de se habitae potest esse purgatio, defensionem de futuris temporibus pollicetur, his scilicet, quibus rediturus est Pamphilus. Eius enim adventu res absolvi potest ex discessionis causa agnosci.

V. 13. QUAE ME ET TE ET FAMILIAM DEDECORAS: FILIO LUCTUM PARAS: Hic iam specialis accusatio est ipsius in Sostrata

ab his rebus, quae sequuntur, hoc est, quae in affectu post iurgium.

V. 15. DIGNUM DECREVERUNT, SUOS CUI LIBEROS COMMITTERENT: Electa est, communi genere LIBEROS esse positos, ut feminas intelligamus. 5

V. 17. TU, INQUAM, MULIER: Tamquam solus senex sufficere possit ad crimen et haec aetas, qua mulier est. Id enim et Virgilius:

Varium et mutabile semper

Femina.

V. 21. QUIA, UT VOS MIHI DOMI ERITIS, PROIN EGO ERO FAMA FORIS: Idcirco diligenter et caute vestram vitam in urbe commorantium rogo atque pertracto, quia proinde ut domi eritis, ita me opinio et fama populi sermone celebrabit.

V. 23. ET NI ID FECISSET, MAGIS MIRUM FORET: Adeo 15 tui mores noti omnibus, uti quod puella iurgio discessit, mirum sit, mirum magis est, et si inter vos amicitia perseveraret.

V. 26. ET VIDE QUAM IMMERITO AEGRITUDO HAEC ORIATUR MIHI, SOSTRATA, ABS TE: Omnis accusatio concluditur qualitate, quod non merito tantam aegritudinem seni fecerit, cum iunxit, 20 quod rus discesserit, ut illic habitaret, asserit, ut et voluptatibus earum, quae in urbe morarentur tantum sumptus quod in totum earum resque domestica sustineret, ut sibi ipse non parceret et contra quo iustum est, et aetas similes pati potest, utique gratae Ingis esse debuerat referret, ne aliqua senem tan- 25 geret aegritudo.

V. 31. NON MEA OPERA NEQUE POL CULPA EVENIT: Quantum potest, mulier defendit, se solam esse honestam, quod non iurgii vel discessionis ipsa caussa sit. Hoc facile scit senex, quod sola fuit in domo, et necessario ad culpam ipsa sola sit 30 caussa. Denique ipsius diligentia et cura esse debuerat, ne qua aegritudo nasci posset, ne senex non tam laboraret probare crimen, quod intendit, quod inde sequitur, quod adiungit:

V. 34. CUM PUELLA ANUM SUSCEPISSE INIMICITIAS NON PUDET?: Ut probaret animum emittatur quo mulier possit dicere, 35 quo magis redderet graviolem accusationem, si illa istuc diceret, quod illius culpa factum est iurgium,

V. 36. NAM DE TE QUIDEM, SATIS SCIO PECCANDO DETRIMENTI NIHIL FIERI POTEST: Hoc per ironiam pronuntiandum. Nam certus sum, quod temperata nulla damna sentimus neque 40 res nostra familiaris ullum patitur detrimentum.

V. 38. QUI SCIS AN EA CAUSSA, MI VIR, ME ODISSE ASSIMULAVERIT, UT CUM MATRE PLUS UNA ESSET?: Hic caussa mutatur, quod illa forte domo discesserit, non quod socrus odium vitare vellet, sed diutissime cum matre moraretur, quod revincit 45

senex, odio potius factum, quod amissa sit. Mutat causam, cur amissa non sit, sed defendens mulier dicit:

V. 41. ENIM IASSAM OPPIDO DICEBANT ESSE: OPPIDO autem intelligimus valde. Contra senex rursus invenit, quod ipsa potius puellae morbus sit, ut eius mores aegritudinem afferant, non quod illa morbo corporis aliquo laboraret. Concludit invectionem et generale nomen socrus, quod nulla sit earum, quae filium ducere vellet uxorem, ac si quam voluerit illa datur quae placita est condicio. Ad postremum cum duxerint filii, 10 socrus iterum expellunt foras coniuges liberorum.

ACTUS SECUNDI SCAENA SECUNDA.

V. 1. ETSI SCIO, PHILUMENA, MEUM IUS ESSE, UT TE COGAM, QUAE EGO IMPEREM, FACERE: Haec scaena in exordio quidem locutionem ad filiam habet patris, quod cum in domo reperisset, cogeret uti ad Pamphili domum reverteretur, et tamen tradentis, quod absente Pamphilo filia reverti noluit. Post habet excusationem et defensionem, quod ni sit, reus fit iniuriarum senex, quod filiam abduxerit suam marito absente et apud aegram esse patiat, tamquam curam atque diligentiam inde 20 coniugis habere non possit. Igitur huius accusationis initium tale est:

V. 5. PHIDIPPE, ETSI EGO MEIS ME OMNIBUS SCIO ESSE ADPRIME OBSEQUENTEM, SED NON ADEO, UT FACILITAS MEA CORRUMPAT ILLORUM ANIMOS? Hoc initium tollit id, quod fortasse 25 diceret pater: Apud me filiam pietate contineo. Denique adiungit:

V. 7. QUOD SI TU IDEM FACERES: Non consentiendo tantum, ut animos tuorum corrumpas, magis in rem vestram et nostram esset. Deinde adiungitur vehemens et generalis 30 accusatio:

V. 8. NUNC VIDEO IN ILLARUM POTESTATE ESSE TE: Et narratio supponitur:

V. 9. HERI ADII TE DE FILIA, UT VENI, ITIDEM INCERTUM AMISTI: Deinde quaestionum argumenta cum invectione:

35 V. 10. HAUD ITA DECET, SI PERPETUAM VIS ESSE ADFINITATEM HANC, CELARE TE IRAS: SI QUID EST PECCATUM A NOBIS, PROFER: AUT EA REFELLENDUM AUT PURGANDO VOBIS CORRIGEMUS, TE IUDICE IPSO: SIN EA EST CAUSSA RETINENDI APUD VOS, QUIA AEGRA EST, TE MIRI INIURIAM FACERE ARBITROR, PHIDIPPE: SI METUIS SATIS UT MEAE DOMI CURETUR DILIGENTER: Hoc ut diligenter confirmare possit, et iure iurando in se positum monstrat affectum:

V. 16. AT ITA ME DI AMENT: HAUD TIBI HOC CONCEDO, ETSI ILLI PATER ES, UT TU ILLAM MAGIS SALVAM VELIS QUAM 45 EGO: Et adiungit: filii causa. Huius rei purgatio supponi-

tur sic, ut in illa collocetur caussa, cur illa discesserit. Tamen quod absens Pamphilus idcirco non redeat, ex ea re suspicio datur, socrum talem esse, quam absente marito nurus sustinere non possit. Nam dicit:

V. 23. ILLAM AD VOS REDIRE STUDEO SI FACERE POSSUM 5
ULLO MODO: NAM POSTQUAM ATTENDI MAGIS, ET COEPI AGERE UT
REDEAT.

V. 29. NON POSSUM ADVERSARI MEIS: Purgat naturam
suam, quod tali vitio esse confessus est, ut voluptati suo-
rum ADVERSARI non possit. 10

ACTUS SECUNDI SCAENA TERTIA.

V. 1. EDEPOL NAE NOS SUMUS: Haec scaena conquestionem
tenet, quod immerito accusatur, quippe cum sibi intendatur ac-
cusatio non ex moribus neque ex propria vita, sed communi no-
mine, quod socrus sit, quae non omnes malae sunt, sed cum 15
paucae invisae sunt viris propter mores efficiunt, ut omnes
dignae videantur malo.

ACTUS TERTII SCAENA PRIMA.

V. 1. NEMINI EGO PLURA: Veniens Pamphilus peregre co-
gnoscit in portu a servo, uxorem suam: quam diligebat, domo 20
discessisse. Aegre fert. Est enim maxima cura, quia suspicio
est, puellam propter mores discessisse. Habet et incertum, quid
faciat. Amat uxorem, sed obtemperat matri. Ita habet con-
questionem calamitatum suarum ex praeterito amore similiter
multa sit passus. Unde maior sollicitudo, amorem relinquat an 25
adversus pietatem faciat. Explicata conquestione quaerit a servo,
quid sit cur uxor discesserit.

V. 2. HANCCINE EGO VITAM PARSI PERDERE?: Hoc est,
servavi, ne perderem. PARSI enim est ab eo, quod est
parco. Sed si *parco* significat veniam do, praeteritum fa- 30
cit *peperci*: si *parco* conservo, praeteritum *parsi* facit.

V. 4. UBIVIS GENTIUM: Hoc est, ubicumque.

V. 6. NAM NOS OMNES: Etenim nos, qui peregre positi
sumus, in lucro habemus. Hic omnino sensus est, verum elo-
cutio ardua. Nam quum praeposuisset: NOS OMNES, subiunxit: 35
IN LUCRO EST, quum utique esse debuerit: *nobis omnibus*. Ut
sit integrum *nobis*. Sed hoc locutionis genus antiqui absolu-
tum appellabant, ut Virgilius:

*Crastina lux, mea si non irrita dicta putaris,
Ingentis Rutilae spectabis caedis acervos.* 40

V. 38. *Virgilius Aen. lib. X. v. 244.*

V. 8. EXPEDIAS: Dicit magis prodesse servus, quod Pamphilus sit. Ex hoc enim fieri potuit, ut dominum seditione domestica possit absolvere.

V. 13. QUID CONSOLARE ME?: Ille ipso medendi genere
 5 suscitatur vulnera et vehementer omnia, quae sibi ex amore contigerint, enarrat et suas innumeras miseras per partes enumerat. His conquestionibus mala sua exaggerat. Ad postremum tamen concludit iram interea se expediri umquam posse. Hoc servus frangit negans magnam causam contigisse, et facit a persona et a simili argumentum, comparans mulieres pueris. Dehinc trepidatio pro parturiente puella. Haec enim iam movetur integro partu. Verum arbitrantur non Pamphilum auctorem huius conceptionis. Ex hac tamen voce dolentis in partu adulescens nescio quid suspicatur, ergo interrogat nescio quid.

15 ACTUS TERTII SCAENA SECUNDA.

V. 1. NESICIO QUID IAM DUDUM AUDIO HIC TUMULTUARI MISERA: Haec scaena quamdam quasi deliberationem tenet ad aegrotam nurum, cum rumor sit, quia gravis morbus ingravescat. Deliberat socrus, quae iam semel exclusa est. Denique ipsa
 20 propositio:

V. 4. NUNC AD EAM VISAM: Destructio ex diversa parte: ITERUM ISTINC EXCLUDERE. Pars illa, ut pergat: QUID FACIAM MISERA? NON VISAM UXOREM PAMPHILI, CUM IN PROXIMO HIC SIT AEGRA? Dissuasio: NON VISAS? NE MITTAS QUIDEM VISENDI
 25 CAUSSA QUEMQUAM: nec aliquem mittas, qui videat. NAM QUI AMAT, CUI ODIO IPSUS EST, BIS FACERE STULTE DUCO: LABOREM INANEM IPSUS CAPIT ET ILLI ADFERT MOLESTIAM. Adiecit maius argumentum, quare ingredi non debeat, quia filius statim quod venit ingressus est. Ea igitur causa introire non
 30 debes. Etenim:

V. 14. SI REMITTENT QUIDPIAM PHILUMENAE DOLORES, OMNEM REM NARRABIT, SCIO, CONTINUO SOLA SOLI: Narrabit cuncta, quae vis iracundiae fuerit inter eas, unde exordium lites inceperint. Haec sunt, quae ad dissuasionem pertinebant. Egre-
 35 ditur Pamphilus questus, quod non in morbo puellam, sicut rumor fuerat, viderit, sed quod parturire eam viderat. Et inde vehementer commovetur. Putat enim non ex suo compressu gravidam parturire. Idem interrogatus a matre: QUID MORBI EST? consensum commodat ad quod ille voluerit, ne
 40 prodatur veritatem. Deinde et Parmenonem efficit discedere, ne vicinus vocem parturientis audiat. Postremo remanet solus et secum deliberat, quod rogatus utrum taceat neque indicet ei partum, an aequo animo ferat tantam iniuriam et reducat uxorem.

ACTUS TERTII SCAENA TERTIA.

V. 1. NEQUEO MEARUM RERUM INITIUM ULLUM INVENIRE IDONEUM: Conquestio est, quod de amore multa sit passus, quod multa viderit, multa audierit. Cum dixit:

V. 3. PARTIM QUAE PERSPEXI HIS OCULIS, PARTIM QUAE ACCEPI AURIBUS. Hoc totum in principio est. Subiungitur 5 narratio:

V. 5. NAM MODO ME INTRO UT CORRIPUI: Quod accepit auribus, illud est, quod ubi eum ante perspexerint ancillae, omnes simul exclamavere: VENIT! Quod perspexit, illud est, quod vultum EARUM continuo immutari videt. Haec enim 10 argumenta proficiunt ad id, quod partus celabatur. Quod introveniens parturientem videt, deinde quod vox parturientis prodit vitium, cum dixit:

V. 15. NEQUE VOCE ALIA, AC RES MONEBAT, IPSA POTERAT CONQUERI. 15

V. 19. PROPECTO HOC SIC EST, UT PUTO: Omnem narrationem calamitatum suarum sententia conclusit: Uti res sic semper sit, ut quemadmodum fortuna tradiderit, inquit, nos aut magni aut humiles sumus.

V. 22. O MI PAMPHILE! ABS TE QUAMOBREM HAEC ABIERIT, 20 CAUSSAM VIDES: Persuasio est. Unde illa deliberat Pamphilus, an taceat tantum et celet partum, aut si voluerit, ut eam uxorem ducat, donata iniuria. Confessio ipsa criminis veniali statu constat, cum dixit:

V. 23. VITIUM EST OBLATUM VIRGINI OLIM ABS NESCIO 25 QUO IMPROBO. Deinde preces omnes adhibentur. Illa duo, quae supra posui, conficienda:

V. 26. QUAEQUAE FORS FORTUNA EST, INQUIT, NOBIS QUAE TE HODIE OBTULIT, PER EAM TE OBSECRAMUS AMBAE, SI IUS, SI FAS EST, UTI ADVERSA EIUS PER TE TECTA TACITAEQUE APUD 30 OMNES SIENT. Ut si velit reducat, sic petitur:

V. 31. CETERUM DE REDUCENDA ID FACIAS, QUOD IN REM SIT TUAM. Hoc voluptati dimittitur, illud oratus an fieri possit, sic docetur:

V. 32. PARTURIRE EAM NEQUE GRAVIDAM ESSE EX 35 TE SOLUS CONSCIUS. Sed an pater ignorare possit, sic adiungitur:

V. 35. NUNC SI POTIS EST, PAMPHILE, MAXIME VOLO, DOQUE OPERAM, UTI CLAM EVENIAT PARTUS PATREM, ATQUE ADEO OMNES: SED SI HOC FIERI NON POTEST, QUIN SENTIANT, DICAM 40 ABORTUM ESSE. Neque hoc suspectum esse alicui poterit cum septimo mense abortum provenire. Sed ne natum puerum inhonestum fuerit, quod Pamphili filius diceretur, adiecit ab utili et ab honesto:

V. 40. CONTINUO EXPONETUR. HIC TIBI NIHIL ERIT QUID-
QUAM INCOMMODI. Deinde conclusum est ad misericordiam ca-
ptandam.

5 V. 41. ET ILLI MISERAE: Quod concesserit scilicet, ut
taceat tantum:

V. 43. NAM DE REDUCENDA, ID VERO NEUTIQVAM HONESTUM
ESSE ARBITROR. Verum amore multum aestuans ingemiscit, quod
necessitate separaretur, quamquam dat sibi consolationem, non
didicit ab amata discedere, ut ante exclusam meretricem dis-
10 cessit.

ACTUS TERTII SCAENA QUARTA.

V. 1. AIN TU, TIBI HOC INCOMMODUM EVENISSE ITER?:
Haec scaena interrogationem, sed expositiones breves continet,
quemadmodum navigaverunt.

15 V. 8. CUM INTEREA SEMPER MORTEM EXPECTARAM MISER:
Gravior semper poena est expectare, quam pati. Ut:

Inclusi poenam expectant.

V. 20. PERII! VOVISSE HUNC DICAM, SI SALVOS DOMUM RE-
DISSET UNQUAM, UT ME AMBULANDO RUMPERET: Quae consuetudo
20 est in mari. Nam cum periclitentur, ut plurimum aliquod vo-
tum proferunt, si salvi terram viderint.

V. 26. CAESIUS: Oculis tortis paullum.

V. 28. USQUE AD VESPERUM?: Usque ad noctem.

V. 33. QUOD POTERO, FACIAM: TAMEN UT PIETATEM CO-
25 LAM: Deliberatio illa nunc breviter petitur, an partum celet an
ducat uxorem. Verum tandem consentit, ut celet. Non vult
autem reducere, quia adhuc credit, puellam idcirco discessisse,
quod iurgium cum matre suscepit. Hoc enim dixit: QUOD PO-
TERO, FACIAM: TAMEN UT PIETATEM COLAM.

30 ACTUS TERTII SCAENA QUINTA.

V. 1. DIXITIN DUDUM ILLAM DIXISSE SESE EXPECTARE?:
Haec scaena utriusque parentis continet verba, quemadmodum
cogunt Pamphilum reducere uxorem. Simplex hic oratio est.
Supra Phidippus dixerat: *Sancte adiurat non posse Pamphilo*
35 *absente perdurare apud vos.* Hinc positum: DIXITIN DUDUM IL-
LAM DIXISSE SESE EXPECTARE FILIUM?

V. 4. CERTUM OBFIRMARE EST VIAM ME, QUAM DECREVI
PERSEQUI: Ut istam non reducam.

V. 11. VIXIT, DUM VIXIT, BENE: Ordo: BENE VIXIT.

40 V. 16. HERI PHILUMENAM AD SE ARCESSI HIC IUSSIT: Quasi
nescientis caussas hoc mendacium fingitur, quod pater Philumenam

V. 16. ut] *Virgilius Aen. lib. VI. v. 614.*

heri arcessierit, id est, ad se vocaverit. Denique continuo Pamphilus:

V. 18. OMNEM REM SCIO, UT SIT GESTA: ADVENIENS AUDIVI. Hoc sumit exordium, cur non reducat. Commendat personam suam, quod semper fidelianimo fuit in illam et dixerit non sua caussa fieri discidium. 5

V. 27. SED QUANDO SESE ESSE INDIGNAM DEPUTAT MATRI MEAE, CUIUS MORES TOLERET: Cum neque aliter gratia ulla inter eas componi possit, purgat se, quod pietatis caussa nolit reducere uxorem. 10

V. 35. QUIBUS IRIS IMPULSUS NUNC IN ILLAM INIQUUS SIEM: Qua iracundia motus iniquus sim circa uxorem, quae, quod volui, promerita est et, quod nolui, numquam fecit? Et sermo conclusus, quod necessitate ab ea separatur, quod matris commodis obtemperet. 15

V. 47. DIXIN, PHIDIPPE, HANC REM AEGRE LATURUM ESSE EUM?: Sic enim supra dixerat: *Neque adeo clam me est, quam esse eum graviter laturum credam.*

V. 52. RENUMERET DOTEM HUC: Hoc est, mihi dos remunerabitur. 20

V. 63. PORTO HOC IURGIUM AD UXOREM: Putat enim eius caussa puellam discessisse.

ACTUS QUARTI SCAENA PRIMA.

V. 1. PERH! QUO ME VORTAM?: Ingressus Phidippus puellae pater invenit filiam parturientem, primum adulterii crimen intendens. Sed hoc breviter frangit, quia ex illo parit, cui nuptum data est. Post inducit crimen iniuriarum, quod partum celaverit. Egressa igitur mulier quaerit consilium, quem ad modum respondeat, quod pater cognoverit partum. Et consilium utique ad hoc quaerit. 25

V. 4. QUA CAUSSA CLAM ME HABUISSE DICAM? NON EGO POL SCIO. Accusatio illa: 30

V. 9. VIR EGO TUUS SUM? Deinde prima positio criminis:

V. 12. PEPERIT FILIA? EX QUO? Cuius solutio:

V. 13. EX QUO CENSES, NISI EX ILLO, CUI DATA EST NUP- PTUM? Qua re soluta aliud intenditur: 35

V. 15. QUAMOBREM TANTOPERE OMNES NOS CELARE VOLUERIS PARTUM, PRAESERTIM CUM ET RECTE ET TEMPORE SUO PEPERERIT? Et invectio in eam:

V. 21. SED NUNC MIHI IN MENTEM VENIT, EX HAC RE, QUOD LOCUTA ES OLIM, QUUM ILLUM GENERUM CEPIMUS. Suspiciatur autem, quod aegre mater puellae ferat Pamphilum ob hanc meretricem et hac caussa partum celare voluerit. Ideo dicit: 40

V. 25. QUAMVIS CAUSSAM HANC SUSPICARI, QUAM IPSAM VERAM MAVOLO. Tunc quasi haec vera caussa sit, reddam ra- 45

tionem non esse iniuriam gravem a Pamphilo, quod amat meretricem: quoniam hoc vitium innatum omnibus adolescentibus videtur. Qua re inventa mulier aliquid defensionis apponit:

- 5 V. 32. ADEON ME ESSE PERVICACEM CENSES, CUI MATER SIEM. ADEO PERVICACEM, perseveranter in malo circa eam animatus siem, ut hoc animo me esse credas, si modo hoc matrimonium ex utilitate nostra esse potuisset. Virum hostem hac caussa se commoverit, quam senex scit suspicatus.
- 10 At ille rursus purgat, quod amicam habet Pamphilus, et ferendum esse, si modeste fecit, ut ad eam pergeret. Immo magis displiceret, si se ab amica separet cito, neque idoneus gener et apud quem vilis fuerat consuetudo. Memor mulier precum suarum merito mandat, ut ad Pamphilum pergat, et quaerat,
- 15 an velit reducere uxorem. Si velit, reddat: si nolit, quod recte hoc fecerit:

- V. 52. NAM UT LATURUS HOC SIT, IPSAM REM SI RESCIVERIT, NON ME PRAETERIT. Etsi verum sit id, quod ex adulterio conceperit. Nam cum hoc, quod leve est, celabamus partum, tam iracundo animo tulerit.
- 20

V. 56. SI PUERUM, UT TOLLAM, COGIT: Quod hoc graviter ferens Pamphilus hominem celare non possit. Concludit enim: Simul vereor.

ACTUS QUARTI SCAENA SECUNDA.

- 25 V. 1. NON CLAM ME EST, GNATE MI, TIBI ME ESSE SUSPECTAM: Mater Sostrata comperit Pamphilum ideirco nolle reducere uxorem, quod vellet matris iniurias vindicare. Credit enim iurgio matris puellam discessisse. Et hoc igitur proprie agit mater, uti rus ipsa discedat, si propter praesentiam uxor
- 30 redire non vult. Sed cum alia caussa Pamphilo, quae repugnat. Ille enim propterea non reducit, quia parere puellam vidit et suspicatur ex alio, sed hoc celat. Hic ergo in hac scaena iustitiae tractatus est ac per qualitatem negotialem ab eo, quod fieri deceat, amplius purgat se, nulla sua culpa factum, uti uxor domo
- 35 discederet, ut odium sui caperet. Hoc per coniecturam tangitur et quam Valet ius iurandum, quod ponit:

- V. 3. ITA ME DI AMENT ITAQUE OBTINGANT EX TE, QUAE EXOPTO MIHI, UT NUMQUAM SCIENS COMMERUI, MERITO UT CAPERET ODIUM ILLA MEI. Qualitas autem negotialis tractus ille est:
- 40 V. 7. NUNC TIBI ME CERTUM EST CONTRA GRATIAM REFERRE, UT APUD ME PRAEMIUM ESSE POSITUM PIETATIS SCIAS. Et quam veluti vicem deliberantis tenet, quidquid de possibili suspicatur, ponit ab utili:

- V. 9. HOC ET MEAE FAMAE COMMODUM ESSE ARBITROR ET
45 VOBIS. Quod quidem et in honesto collocat, si quidem fama e

dixit commodum. Repugnat filius contra ab utili et dicit: Quod tu rus habitatum migras, parum est migrare rus, ex urbe adiecit, ut illic habitatura sis perpetuo. Rursus ab honesto est hoc, quod famae opinio sit futura, qui nubit, inquit, concludit ab utili:

V. 16. TUAS AMICAS ET COGNATAS TE DESERERE NOLO. Sed hoc frangit illa dicens: Iam senectutem suam ista contemnere, quod satis voluptate harum rerum perfuncta sit.

V. 21. VIDEO ME ESSE INVISAM IMMERITO: Et hic tetigit, 10 quod supra dictum est per coniecturam.

V. 24. QUOD MALE AUDIT MULIERUM: Graeca locutione positum: QUOD AUDIT MULIERUM.

V. 26. OBSECO, MI PAMPHILE, NON TUTE INCOMMODAM REM: Quum vidit actu suo filium esse persuasum, utrum disce- 15 dat et animadvertit, aegre ferre discessum suum, veluti consolationem adhibet, ut aequo animo ferat quaecumque fortunam.

V. 28. SI CETERA SUNT ITA, UT VIS: Hoc est, si puella integris moribus vixit et sicuti ego arbitror.

ACTUS QUARTI SCAENA TERTIA.

20

V. 1. QUEM CUM ISTOC SERMONEM: Pater Pamphili non longe positus audit, quod uxor loquebatur. Impellit amplius, ut istuc consilium perseveret, ut deliberatio tota pellatur.

V. 4. FORS FUAT POL: Si tantum fortuna aequa faveat. 25

V. 5. SPERO ECASTOR: Bene memor senis mulier non firmavit, sed SPERO inquit.

V. 10. EX USU QUOD EST, ID PERSEQUAR: Coactus Pamphilus caussam dicere, cur nollet uxorem reducere, revocat verba, ne possit, quod rogatus est, conticescere. Ex USU, id est, ex 30 utilitate. Deinde fingit caussam, ideo se nolle reducere, ut ita concordēs ambas faciat.

V. 12. NESCIAS. VERUM ID TUA REFERT NIHIL, UTRUM ILLAE FECERINT: Quid illae egerint inter se, curare non debes. Perseverat in sententia persuasurus, quod adolescentibus 35 odiosa est semper senectus parentum.

ACTUS QUARTI SCAENA QUARTA.

V. 1. TIBI QUOQUE: Haec scaena continet excusationem, cur nollet uxorem ducere, et removel caussam in matrem, ut remotiva sit qualitas. Iustum est enim non reducere, cum ma- 40 tris commodis servit. Verum et illud proditur, quod puella peperit. Senex enim puellae pater indicat puerum natum neque adiungit ullam de his rebus culpam. Ait igitur senex

causam, ut reducatur invento puero, quod remedio fuerat Pamphilo in calamitatem sumit consilium, quare ponit excusationem illam, quam supra dixit.

V. 33. PATER, SI ILLA EX ME: Finguntur hac causae, 5 quod alienum eius animum videat. Ob hoc negat se debere revocare.

V. 38. MATER QUOD SUASIT: Purgat pater Pamphili puellam veniali statu, quod imprudentia aetatis hoc admiserit.

V. 41. AN QUIA NON DELINQUUNT VIRI?: Unde credis mulierem nullam esse in peccato. An suspicio tibi integra est mulieris, quod viri non peccant?

V. 50. PRODEMUS, QUAESO: Hic nova suspicione Pamphili pater ducitur, ut adolescentem credat amare meretricem et hac causa nolle reducere uxorem. Ideo adiecit:

15 V. 52. NAM COGIS EA, QUAE NOLO, UT PRAESENTE HOC LOQUAR. Et est invectio, qua coniecturalia argumenta colligit, quod hac causa uxorem nollet ducere, quod diligit meretricem. Scilicet a summo ad imum argumenta colligit. Nam primum dixit, propter matrem uxorem nolle reducere: ea 20 causa sublata reperit aliam, quod partum celavit. Ergo colligit vanas suspiciones. Et causae quidem mutantur, et esse illam potiore, quod meretricem diligit. Sed iungitur cum castigatione correctio.

V. 75. DABO IUS IURANDUM: Circumventus adolescens solo 25 iuramento se vult purgare.

V. 83. CUM MIHI SIT IN EA RE ADIUTRIX: Quia mulieres numquam volunt a maritis nisi se amari.

ACTUS QUINTI SCAENA PRIMA.

V. 1. NON HOC DE NIHILO EST: Haec scaena mixta est. 30 Nam et controversiae speciem tenet deliberativae. Controversia in hoc est, quod reus sit iniuriarum, ex hoc, quod Pamphilum recipiat meretrix, postea quam duxit uxorem. Coniecturalis est causa. Negat esse factum hoc. Quum argumenta deficiunt, fides efficitur per genera testimonii ac primum per ius iurandum, 35 deinde per fidem tormentorum. Nam servus promittitur in tormenta. Quibus rebus quum purgata meretrix fuerit, persuadetur ei, ut ad matrem pergat iurandi gratia.

V. 8. NE NOMEN MIHI QUAESTUS OBSTET: Etiam ipsa vehementer timeo, ne, quod meretrix dicor, impedimento sit commo- 40 dis meis. Mores facile autem tutor. Quum ego ea aetate sum, ut peccato non dem, id diligenter curo, ne aliquid temere faciam.

V. 12. INSCITUM OFFERRE INIURIAM: Iniustum valde, non merenti tibi inferre iniuriam. Accusatio sic ponitur:

V. 16. MEUM RECEPTAS FILIUM: Et cum illa continuo negare vellet, hic quasi non accusantis quasi tantum personam tenet, sed persuadere cupientis illud, quod diu promissum sit Pamphilo, ut ad meretricem pergeret.

V. 21. QUIS AIT HOC?: Iam negantis est, quod intentato 5 crimini quaeritur testis. Sed cum dictus auctor est adiecit argumentum ad probationem, quod filiam abduxit suam, quod puerum ob eam rem clam natum voluit exstinguere. Purgationem sumit ex iure iurando: ALIUD SI SCIREM. Hic iam deliberativa illa imago est. Promittit quidem illa et commemorat magnam 10 faciens benevolentiam post nuptias, quia turpis est apud nuptam meretricis ista purgatio.

ACTUS QUINTI SCAENA SECUNDA.

V. 1. NIHIL APUD ME TIBI: Prima pars scaenae orationem tenet, ut nutrix puerum diligenter nutriat. Postrema pars supe- 15 rioris controversiae acrior. Pater puellae negat iuranti credi oportere meretrici. Qua fide perdita pollicetur illa tormenta de servis. Ita fit veri simile. Exsequitur itaque varias causas, propter quas, quia leves sunt, discidium esse non poterit.

V. 23. NAM NUPTA MERETRICI HOSTIS EST: Hoc est, in 20 mutua mariti et uxoris societate non est mala suspicio, sed in eorum discessione aut haec meretrix aut ille adulter iudicatur.

ACTUS QUINTI SCAENA TERTIA.

V. 1. EDEPOL NE MEAM: Nunc Parmeno redit, qui missus in arcem fuerat, ut amicum conveniret, qui nullus erat: sed 25 vocem parturientis ne audiret. Videt autem de domo uxoris Pamphili exire meretricem. Quae cum esset ingressa, ut se purgaret, in digito eius annulus est cognitus, quem vitiator puellae rapuerat et meretrici dono dederat. Nunc igitur egressa Parmenonem ad Pamphilum mittit. Ipsa autem quid actum sit nar- 30 rat ante menses decem. Ex quo enim compressa est virgo, decem menses sunt, ut iure hic partus factus sit decem mensium.

ACTUS QUINTI SCAENA QUARTA (TERTIA).

V. 11. (V. 28.) ILLE ALIAS RES AGERE SE SIMULARE:

V. 20. (40.) INCOMMODE MIHI EVENIT: Maximum in- 35 commodum accepi, quod Pamphilus duxit uxorem. § FACTUM FATEOR: Confiteor. Sed non mei meriti est, quod deserta sum. Unde ferenda haec sunt incommoda.

ACTUS QUINTI SCAENA QUARTA (QUINTA).

V. 1. VIDE, MI PARMENO: Ea, quae vehementer cupimus: 40 parum credibilia videntur, dum metuimus. Ideo saepius quaerit et nuntii ordinem repetit, cum dicit:

V. 4. MANEDUM, SODES. SIC TE DIXISSE OPINOR, INVENISSE MYRRHINAM APUD BACCHIDEM ANNULUM SUUM. Quibus rebus confirmatis rursus exsultat gaudio :

V. 8. QUIS ME EST FORTUNATIOR?

5 V. 19. UT VOLUPTATI OBITUS, SERMO, ADVENTUS: Singula sunt. Et est sensus: Et voluptati sit sermo tuus. *Obitus* autem abscessus est, ab eo, quod est *obeo*.

V. 23. EAM, QUOD NOSSEM, VIDERAM: Hoc est, non sic videram, ut eam nossem.

10 V. 25. NUM QUID SUBOLET PATRI?: Metuit, ne pater audiverit aut suspicietur aliquid de compressu.

V. 26. UT IN COMOEDIIS: Quasi haec comoedia non sit. Constat enim in comoediis in postrema parte personas plurimas poni.

15 V. 35. EGO HUNC AB ORCO: Hoc est, a Plutone, qui est deus inferni, mortuum liberavi. Hic Parmeno ea repetit verba Pamphili et secum quasi haec cogitans loquitur.

EXPLICIT COMMENT. EUGRAPHII IN HECYRAM.

TERENTI PHORMIO.

ACTA LUDIS ROMANIS. L. POSTUMIO ALBINO L. CORNELIO MERULA AEDILIB. CURULIB. EGERE L. AMBIVIVUS TURPIO. L. ATILIUS PRAENESTINUS. MODOS FECIT FLACCUS CLAUDI TIBHS INPARIB. TOTA GRAECA APOLLODORU EPIDICAZOMENOS. ACTA EST IV. C. FANNIO M. VALERIO COSS.

P E R S O N A E.

PHORMIO parasitus.	PHAEDRIA adulescens.
DEMIPHO senex.	DAVOS servos.
ANTIPHO adulescens.	SOPHRONA nutrix.
GETA servos.	NAUSISTRATA matrona.
DORIO leno.	HEGIO
CHREMES senex.	CRATINUS } advocati.
	CRITO }

C. SULPICI APOLLINARIS PERIOCHA IN PHORMIONEM.

Chremetis frater aberat peregre Demipho,
 Relicto Athenis Antiphone filio.
 Chremes clam habebat Lemni uxorem et filiam:
 Athenis aliam coniugem et amantem unice
 Gnatum fidicinam. Mater e Lemno advenit 5
 Athenas. Moritur. Virgo sola: aberat Chremes:
 Funus procurat. Ibi eam visam Antipho
 Quum amaret, opera parasiti uxorem accipit.
 Pater et Chremes reversi fremere. Dein minas
 Triginta dant parasito ut illam coniugem 10
 Haberet ipse. Argento hoc emitur fidicina.
 Uxorem retinet Antipho, a patruo agnitam.

AELII DONATI ARGUMENTUM IN PHORMIONEM TERENTI.

PROL. V. 1. POSTQUAM POETA VETUS POETAM NON POTEST :
 Hanc comoediam manifestum est prius ab Apollodoro sub alio
 nomine, hoc est, Ἐπιδιχαζομένη, Graece scriptam esse, quam
 Latine a Terentio Phormionem. Quamobrem nulla dubitatio
 est hanc solam esse, cui nomen poeta mutaverit, et errare eos, 5
 qui in hac Phormionem parasitum putant a formula litis, quam
 intenderit, nominatum: cum Graeca lingua fiscus sparteus et
 stramen nautieum sic dicatur, a cuius rei vel capacitate vel
 utilitate etiam ab Apollodoro parasitus Phormionis nomine nun-
 cupatur. Haec igitur proprie tota motoria est et in affectibus 10
 constituta pene maioribus, quam comicus stilus posceret, nisi
 quod arte poetae omnia moderata sunt. Primas in ea partes, ut
 ipse poeta professus est, tenet Phormio, secundas Geta, tertias
 Demipho: subinde ceteri, prout cuiusque actus ostendit. Pro-
 logus Phormionis nimis concitatus est, adeo ut ipse semet veluti 15
 reprehendat ob hanc ipsam pervicaciam et simul argumentum
 suae purgationis inducat. Atque in ea cum et protasis et epi-
 tasis et catastrophe magni moliminis et negotii sint, ita variis
 leporibus asperguntur, ut etiam rerum tristium gravitatem

V. 1. POSTQUAM POETA VETUS POETAM NON POTEST.

Haec volgo ommissa addunt Ed. pr. Ed. Ven. 1485.

V. 3. hoc est, Ἐπιδιχαζομένη. Edd. pr. Ven.: hoc est sub Epidi-
 cazomene. Volgo: hoc est Ἐπιδι-
 χαζόμενον.

V. 5. in hanc edd. pr. Ven.

V. 7. festus spartheus edd. pr. Venet.

V. 9. vilitate ed. pr.

V. 10. Haec igitur tota motoria est quasi et in affectibus constituta edd. pr. Ven.

V. 14. prout in processu ostendit edd. pr. Ven.

V. 16. pervicaciua ed. pr.

V. 18. avariis pro ita variis ed. Venet.

poeta lepidus comica serenitate tranqillet. Haec acta est ludis
 Megalensibus, Lucio Cornelio Merula aedili curuli et L. Postu-
 mio Albino: agentibus L. Cassio Atilio et L. Ambivio, modos
 faciente Flacco Claudii filio tibiis Serranis, totaque diverbiis fa-
 5 cetissimis et gestum desiderantibus scaenicum et suavissimis or-
 nata canticis fuit. Editaque est quarto loco M. Valerio et
 C. Fannio Coss. Persona etiam in huius protasi non una est,
 sed duae, quarum altera extra argumentum posita est, cui nar-
 ratur fabula, altera in argumento, quae narrat fabulam. Argu-
 10 mentum quoque non simplicis negotii habet, nec unius adoles-
 centis, ut in Hecyra, sed duorum, ut in ceteris fabulis. Scire
 autem convenit uno die transigi Phormionem, non ut Heauton-
 timorumenon duobus. Prologus correpte ἀπὸ τοῦ προλέγειν dici-
 tur, non producte ἀπὸ τοῦ πρωτολογεῖν. Nam officium prologi
 15 ante actionem quidem rei semper est, verum tamen et post
 principium fabulae inducitur, ut apud Plautum in Milite glo-
 rioso et apud ceteros magnae auctoritatis veteres poetas.

Quum Chremes Demiphonis frater adscito sibi ad fallaciam
 nomine, quo Stilphonem se dici fecerat, duas eodem tempore
 20 habuisset uxores, Athenis divitem, pauperem Lemni, ex divite
 sustulit filium, qui dictus est Phaedria, ex paupere furtim sus-
 cepit atque educavit filiam, Phanium nomine, eamque consilio
 cum fratre habito destinavit filio eius Antiphoni uxorem dare.
 Quibus complacitis uno tempore profecti Athenis senes, De-
 25 mipho in Ciliciam, Chremes Lemnum ad accersendam filiam,
 quae iam illinc cum matre navigaverat, occasionem dederunt
 amandi adolescentibus. Nam statim Phaedria citharistram sub
 lenone coepit ardere: Antipho illam filiam patruī Phanium de-
 sponsatam sibi, nesciens nescientem, mox ut Athenas venit
 30 nec patrem repperit falsa duplici eius nomine, matrem mor-
 tuam dum lamentatur, adamavit: consilioque et opera parasiti,

V. 4. *de verbiis* ed. pr. *de verbis* ed. Venet.

V. 7. *Cn. Fannio* edd. pr. Venet.

V. 11. *Scire enim* edd. pr. Venet.

V. 15. *ante narrationem rei qui-*
dem semper est. edd. pr. Venet.

V. 22. *Phanium* ed. Venet. et
 sic infra.

V. 23. *filio suo* edd. pr. Venet.

V. 25. *in Siciliam* edd. pr. Ve-

net.
 V. 30. *falso* edd. pr. Venet.

secundum leges Atheniensium, quasi sibi cognata esset, tamquam in iure victus et velut coactus, eam accepit uxorem per absentiam patris. Qui quum advenisset et vellet eam expellere, primo confutatur per impudentiam parasiti: post cum suo fratre sic decipitur, ut dum eam credit ab Antiphone posse 5 disiungi, eam parasitus ipse ducat uxorem, et det ducturo xxx minas praesenteis dotis, puellae nomine, quas Phormio acceptas Phaedriae dedit: ille lenoni ad citharistriam redimendam. Quibus gestis tandem Chremes agnoscit filiam suam coniunctam esse fratris filio. Quare dum mutato consilio xxx 10 minas a Phormione per rixam conatur exigere, per eundem proditus uxori suae Nausistratae est, et factus libidinis reus non ante veniam meruit a matre familias, quam et xxx minarum et amoris citharistriae veniam dedisset filio. Primus actus est in colloquio Davi et Getae, per quos discit populus argumentum. Secundus actus continet adventum senis turbulentum et eiusdem iurgium adversus Getam et Phaedriam. Tercio actui attribuitur litigium senis et Phormionis, tum consultatio cum advocatis: tum Antiphonis in scaenam reditus colloquiumque cum Geta: tum lenonis et Phaedriae colluctatio: 20 tum adhortatio Getae de inveniando argento ad redimendam Phaedriae citharistriam. Quartum actum ista concelebrant: adventus Chremetis eiusdemque cum fratre deliberatio per errorem de eiicienda Phanio: Getae verba de fallendis senibus: Antiphonis oratio apud semet ipsum de amore tractantis: Getae 25 rursus cum senibus callida et mox cum Antiphone de eadem causa simplex disputatio: senum inter se colloquium de expulsionem mulieris: et ad extremum verba Chremetis agnoscantis nutricem ac per eam filiam suam cum Antiphone coniunctam. In quinto actu per Demiphonis errorem Phormio accipit argentum 30 dotis nomine, et convenitur Nausistrata, ut exire domo

V. 1. *quamquam sibi cognata esset tamquam tamen* edd. pr. Venet.

net.

V. 3. *cum venisset* ed. pr. Venet.

net.

V. 5. *credidit* edd. pr. Venet.

V. 6. *et dat* ed. Venet.

V. 13. *et ante libidinis* edd. pr.

V. 16. *Secundus actus tenor* ed.

pr. *Secundus actus* ed. Venet. Volgo: *Secundi actus tenor.*

V. 23. *eiusdem cum fratre* edd. pr. Venet.

V. 30. *per om.* ed. Venet.

compellat Phanium: nuntiatur Antiphoni et Phormioni per Getam, Phanium a patre agnitam permissamque ut uxor habeatur. Quae quum ita nupta sit, exposcitur argentum a Phormione per rixam senum, a quibus ille oppressus rem omnem
 5 aperit Nausistratae. Ad quod primum irata, ut in tali re uxor, mox lenitur in fine fabulae et tutissimum a patris iracundia praestat Phaedriam.

V. 1. *compellat Phanium: per- Getam Antiphoni et Phormioni nuntiatur ut uxor habeatur per* edd. pr. Venet.

TERENTI PHORMIO.

PROLOGUS.

Postquám poeta vétus poetam nón potest
Retráhere a studio et tránsdere hominem in ótium:

DIVERSITAS EXEMPLI BENTLEIANI.

V. 2. *Retráhere ab studio, et tránsdere hominem in ótium.*

V. 1. POSTQUAM POETA VETUS POETAM NON POTEST: Hoc initium a destructione personae adversarii sumitur, coniunctum cum insinuatione personae Terentianae. *¶* POSTQUAM POETA VETUS POETAM NON POTEST: Nota POSTQUAM apud veteres non praeterito modo, sed etiam praesenti tempori adiungi. Ut: 5
Postquam nos Amaryllis habet, Galatea reliquit.

Quamquam sunt qui POSTQUAM simpliciter pro quoniam accipi velint. *¶* POSTQUAM POETA VETUS: Qui iam diu est, non qui iam diu fuit. Ergo ut vinum vetus: non vetus, ut Ennius. *¶* POSTQUAM POETA VETUS POETAM: locunda repetitio, ut: 10
Diva deam,

Et:

Notos pueri puer indue vultus.

¶ POSTQUAM POETA VETUS POETAM NON POTEST: *Ἀντιθέτον* primum per *σύλληψιν* primam, ita ut extrinsecus novum audiri 15 poetam oporteat.

V. 2. RETRAHERE A STUDIO: Sic loquitur, quasi rem scaenicam magis laedere voluerit Luscius, quam Terentium. *¶* TRANSDERE: TRANSDERE veteres sonantius, quod nos lenius dicimus *tradere*, ut *tralatum* nos *translatum* e contrario. *¶* ET 20 TRANSDERE HOMINEM: Comice et venuste inseruit HOMINEM, ut:

*Levibus huic hamis consertam, auroque trilicem
Loricam: quam Demoleo detraxerat ipse
Victor, apud rapidum Simoenta sub Ilío alto:
Donat habere viro, decus et tutamen in armis.*

V. 5. *ut*] *Virgilius Eclog. I. v. 31.*

V. 10. *ut*] *Virgilius Aen. lib. XII. v. 139.*

V. 12. *Et*] *Virgilius Aen. lib. I. v. 688.*

V. 21. *ut*] *Virgilius Aen. lib. V. v. 259 sq.*

Maledictis deterrere, ne scribát, parat.

Qui ita dicitat, quas ántehac fecit fábulas,

Tenni ésse oratione et scripturá levi:

5

Quia nusquam insanum scripsit adulescéntulum,

Cervám videre fúgere, et sectari canes.

Et eám plorare, oráre, ut subveniát sibi.

Quod si íntellegeret, quóm stetit olím nova,

V. 4. *Qui ita dicitat, quas ánte hic fecit fábulas.*

V. 6. *Quia nusquam insanum fécit adulescéntulum.*

V. 9. *Quod si íntellegeret, olím cum stetit nova.*

V. 3. MALEDICTIS DETERRERE: Sensus hic est: Ipse se, inquit, adversarius fatetur victum, qui a rebus exclusus ad verba delapsus est. *¶* MALEDICTIS DETERRERE: Deest eum, ut:

5 *Quarum, quae forma pulcherrima, Deiopeiam, Connubio iungam stabili.*

V. 4. QUI ITA DICTITAT: Impudentiam ostendit per frequentativum verbum. *¶* QUAS ANTEHAC FECIT PABULAS: Et hic lentum accusatorem facit, qui praeterita ingerat et de quibus 10 iam sit iudicatum in melius.

V. 5. TENUI ESSE ORATIONE ET SCRIPTURA LEVI: Imperitum inducit criminatorem, qui hoc obiciat, quod proprium debet esse comici stili. Revera autem hoc deterior Menandro Terentius iudicabatur, quod minus sublimi oratione uteretur, quod 15 ipsum nunc purgat, dicens in tragoedia altiora transire posse.

V. 6. QUIA NUSQUAM INSANUM SCRIPSIT ADOLESCENTULUM: Ideo videmur leves tenuesque, inquit, quia non in comoedia prodigia facta sunt et tragoedias concitavimus. Et callide hic non solum errori Luscii obviat reprehendentis, sed etiam imperite scripsisse ipsum ostendit Luscium Lanuvinum. *¶* SCRIPSIT: Legitur et FECIT. *¶* ADOLESCENTULUM: Ut comicam personam ostenderet, artificiose imminuit ADOLESCENTULUM, quo magis persona a sublimitate tragica discederet.

25 V. 7. CERVAM VIDERE FUGERE, ET SECTARI CANES: Hic affectus a comoediis removendus est. *¶* CERVAM VIDERE FUGERE, ET SECTARI CANES: Ambiguitas per accusativum casum perseverans usque ad ultimum de industria facta est, et etiam ipsa perplexitas odiosa sit.

30 V. 8. ET EAM PLORARE, ORARE, UT SUBVENIAT SIBI: Haec omnis *περίστασις* tragica est, et ideo in comoedia vitiose inducitur.

V. 9. QUUM STETIT OLIM NOVA: Bene hoc positum est.

V. 4. *ut] Virgilius Aen. lib. I. v. 76.*

Actóris opera mágis stetisse, quám sua: 10
 Minus múlto audacter, quám nunc laedit, laéderet:
 [Et mágis placerent, quás fecisset fábulas].
 Nunc sí quis est, qui hoc dicat aut sic cógitet:
 Vetus sí poeta nón laceississét prior,
 Nullum invenire prólogum potuissét novos, 15
 Quem díceret, nisi hábaret cui maledíceret:
 Is sibi responsum hoc hábeat: in medio ómnibus

V. 12. Hunc versum R. Bentleius prorsus omisit.

V. 14. *Nullum invenire prólogum possét novus.*

Potuit enim responderi: Cur igitur stetit et non exacta est a populo? § QUUM STETIT OLIM NOVA: Recte OLIM, quasi dicat: Quom adhuc Terentius non scriberet, penuria meliorum est probata. Deinde quod ait NOVA, hoc significat, omnia carmina novitate ipsa commendari, 5 etiam si nullius momenti sint.

V. 10. ACTORIS OPERA MAGIS STETISSE: Una opera et suffragium scaenicorum comparat et laedit adversarium.

V. 11. MINUS MULTO AUDACTER: Nove dictum: MINUS MULTO AUDACTER, ut cum dicamus nos: *Minus audacter.* 10

V. 13. NUNC SI QUIS EST, QUI HOC DICAT AUT SIC COGITET: Omne, quod in mentem venit, aut cogitamus aut dicimus, ut Virgilius:

Et mihi iam multi crudele caneant

Artificis scelus et taciti ventura videbant. 15

Hic sensus est: Nunc si quis est, qui hoc dicat aut censeat: improbus est Terentius, qui omnes prologos de maledictis facit, habeat is hoc responsum sibi, adversarium coegisse, qui provocaverit. Nam quid faceret Terentius, quum de palma artis 20 musicae certandum videat esse sibi?

V. 14. LACESSISSET PRIOR: Aut LACESSISSET abundat aut PRIOR.

V. 15. NULLUM INVENIRE PROLOGUM: PROLOGUM modo non hominem, sed verba significat. § NOVUS: Hic, quod supra 25 praetermisit, veteri opposuit novum.

V. 16. NISI HABERET CUI MALEDICERET: Mire HABERET, quasi dubium non sit maledicendum esse.

V. 17. IS SIBI RESPONSUM HOC HABEAT: IN MEDIO: Huic rei per qualitatem respondet, adversarium cogere, ut 30 sic agat. § IN MEDIO PALMAM OMNIBUS ESSE POSITAM: Sen-

V. 13. *Virgilius Aen. lib. II. v. 124.*

Palmam esse positam, qui artem tractant musicam.
 Ille ad famem hunc ab studio studuit reicere;
 Hic respondere voluit, non lacessere. 20
 Benedictis si certasset, audisset bene:
 Quod ab illo adlatumst, id sibi esse rellatum putet.
 De illo iam finem faciam dicundi mihi,

V. 22. *Quod ab illo adlatumst, sibi esse id rellatum putet.*

V. 23. 24. *De illo tum finem faciam dicundi mihi,
 Peccandi cum ipse de se finem fecerit.*

sus hic est: Inveniret, inquit: sed maluit, quum de palma certandum sit, adversario respondere laedenti. Verum oratorie manifesta solvere non curavit, hoc est, nullum invenire prologum potuisse Terentium. Et hoc enim obliciendum fuit omnibus et novis et veteribus poetis. PALMAM pro causa certaminis posuit. Et ideo non est mirandum, si pugnant, quibus causa certaminis praesto est.

V. 18. QUI ARTEM TRACTANT MUSICAM: Virgilius:

Nec quidquid ubique est

10 *Gentis Dardaniae, magnum quae sparsa per orbem.*

Et περιφραστικῶς ἀντὶ τοῦ, qui comoedias scribunt.

V. 19. ILLE AD FAMEM HUNC AB STUDIO: Hic maxime incipit solvere, quod sibi superius ipse proposuit. § ILLE AD FAMEM HUNC AB STUDIO: Quid est enim, inquit, poetam vituperare, nisi ad famem reicere? Nam poetae probi suas vendebant fabulas et harum pretiis alebantur. § ILLE AD FAMEM HUNC AB STUDIO: Cur lacessitus respondes? Certamen est, inquit. § AB STUDIO STUDUIT: Vetuste, ut: *Lusserat ludum et pugnam pugnavit.*

20 V. 21. BENE DICTIS SI CERTASSET: Bene CERTASSET, quia supra dixit: *In medio omnibus palmam esse positam*, quasi dicat, quidquid in certamen venerit, in eo vincendos aemulos esse. § SI CERTASSET: CERTASSET ἀντὶ τοῦ provocasset: ab eo, quod praecedit, id, quod sequitur. Virgilius:

25 *Nec te certasse priorem*

Poeniteat.

§ AUDISSET BENE: Bene audire est bene dici, laudari.

V. 22. QUOD AB ILLO ALLATUM EST: Id est, maledictum.

§ QUOD AB ILLO ALLATUM EST, SIBI ID ESSE RELLATUM PUTET: 30 Proverbiale est: *Quod dedit, recepit.* Et geminavit, ut:

Relliquias Danaum.

V. 23. DE ILLO IAM FINEM FACIAM DICUNDI MIHI: Ἀπὸ

V. 8. *Virgilius Aen. lib. I. v. 605.*

V. 24. *Virgilius Aen. lib. I. v. 552.*

V. 30. *ut] Virgilius Aen. lib. I. v. 34.*

Peccándi quom ipse dé se finem nón facit?

Nunc quid velim animum adténdite. Adportó novam, 25
Epídicazomenon quám vocant comoédiam
Graecí: Latini Phórmionem nóminant:
Quia primas partis qui aget, is erit Phórmio
Parasítus, per quem rés geretur máxume,
Volúntas vostra si ád poetam accésserit. 30

V. 26. 27. *Epídicazomenen quám vocant comoédiam
Graecé, Latine hic Phórmionem nóminat.*

τῆς ἐπεικείας τοῦ λέγοντος. *I* DICUNDI MIHI, PECCANDI QUUM
IPSE DE SE FINEM NON FACIT? Et MIHI et DE SE proprie posi-
tum est, et praeterea ἀμφιβολία.

V. 24. PECCANDI: Maledicendi. *I* PECCANDI QUUM
IPSE DE SE FINEM: Non prius, inquit, ego de illo finem 5
faciam, quam ipse de se. An prius dicendi ego fa-
ciam, quam ille peccandi finem? *I* NON FACIT: Pro
non faciat, ut: *Mirum, ni ego me turpiter hodie dabo.*

V. 25. NUNC QUID VELIM ANIMUM ATTENDITE: Deest:
quaeratis, ut sit: Nunc quid velim, quaeratis? Ani- 10
mum attendite. *I* APPORTO NOVAM EPIDIKAZOMENON: NO-
VAM latinam dicit.

V. 26. EPIDICAZOMENON QUAM VOCANT COMOEDIAM: Hic
manifeste errat Terentius. Nam haec fabula, quam transtulit,
Epídicazomene dicta est a puella, de qua iudicium est, cum 15
sit alia EPIDICAZOMENOS eiusdem Apollodori. Debuit ergo
dicere: EPIDICAZOMENEN GRAECI: LATINI PHORMIONEM. Nam
γογοῖον tegiculum dicunt Graeci, quo internitur pavimentum,
unde Phormio correpta prima syllaba apud Apollodorum est.
Non ergo Phormio a formula, ut quidam putant, dictum 20
est. Ergo inde parasitus, vilissimae condicionis homo, nomen
accepit.

V. 28. QUIA PARTES PRIMAS QUI AGET: PRIMAS nunc ma-
ximas. Ad actorem enim rettulit. Cicero: *Saepe illum, qui
est secundarum aut tertiarum partium.* *I* PHORMIO PARASITUS: 25
Si a formula esset nomen comoediae, primam produceremus
syllabam, si a Phormione corripere debemus.

V. 29. PER QUEM RES GERETUR MAXIME: Quia primae
partes etiam aliud significant. Non ergo nunc primum actum
dicit, sed summas partes. Et bene MAXIME, quia et per 30
alios.

V. 30. VOLUNTAS VESTRA SI AD POETAM ACCESSERIT, DATE
OPERAM: SI VOLUNTAS ACCESSERIT pro faveritis. Nove sic
voluntatem pro favore posuit.

V. 24. *Cicero Divin. in Q. Caecilium* Cap. 15. §. 48.

Date óperam: adeste aequo ánimo per siléntium:
 Ne símili utamur fórtuna atque usí sumus,
 Quom pér tumultum nóster grex motús locost.
 Quem actóris virtus nóbis restituit locum,
 Bonitásque vostra adiútans atque aequánimitas.

35

V. 31. ADESTE AEQUO ANIMO: Favor in comoedia silentium spectatoris est. Recte ergo addidit PER SILENTIUM. *¶* AEQUO ANIMO: Nunc propositio est.

V. 32. NE SIMILI UTAMUR FORTUNA ATQUE USI SUMUS:
 5 Ne populum laederet, fortunam maluit accusare.

V. 33. CUM PER TUMULTUM NOSTER: Apparet Hecyram ante Phormionem actam esse, cui contigit id, quod queritur, populum subaccusans. *¶* NOSTER GREX MOTUS LOCO EST: Locus est distributio temporum, quae cuique in spectaculum
 10 venturo attribuuntur ab aedilibus. Unde *loco motus* dicitur, qui suas horas non obtinuerit inter praecedentes et consecuturos. Ergo proprie. Sic et Cicero: *Loco ille motus est, cum est ex urbe pulsus.*

V. 34. QUEM ACTORIS VIRTUS: Ubique laudat actorem. Est
 15 enim poetae utile. *¶* QUEM ACTORIS VIRTUS: Qui exclusus totiens animum non abiecerit, sed perseveraverit agere. Ideo virtus est. *¶* RESTITUIT LOCUM: Bene repetivit locum, ut ἀμφοβολίαν vitaret, ne quem tumultum dicere videretur.

V. 35. BONITASQUE VESTRA ADIUTANS ATQUE AEQUANIMITAS:
 20 Bonitas in omnibus generaliter rebus est, aequanimitas in spectando. An bonitas in probandis his, quae bona sunt, aequanimitas in ignoscendis vitiis atque delictis? An ταντολογία est? An BONITAS circa omnes, aequanimitas circa Terentium? *¶* BONITASQUE VESTRA: Ne totum actori tri-
 25 buens, nihil populo praeter culpam reliquisse videretur, honoris causa hoc addidit. *¶* ADIUTANS: Sic veteres dicere maluerunt, quam adiuvans.

ACTUS PRIMI SCAENA PRIMA.

DAVOS.

DAV. Amicus summus meus et popularis Geta
Heri ad me venit: erat ei de ratiuncula

V. 1. AMICUS SUMMUS MEUS ET POPULARIS: Quod in omnibus fere comoediis, in quibus perplexa argumenta sunt, fieri solet, id in hac quoque Terentius servat, ut *προτατικὸν πρόσωπον*, id est, personam extra argumentum, inducat: cui dum ob hoc ipsum, quod veluti aliena tota fabula est, gesta res narratur, discat populus textum ex continentia rerum sitque instructus ad cetera. *J* AMICUS SUMMUS MEUS ET POPULARIS GETA: In hac scaena, quae docendi atque instruendi spectatoris causa inducitur, mire extrinsecus lepores facetiaeque cernuntur et sales comici. Id enim est artis poeticae, ut cum narrationi argumenti detur opera, iam tamen res agi et comoedia spectari videatur. *J* AMICUS SUMMUS MEUS ET POPULARIS GETA: Insinuatio persona eius, quae inducitur ad audiendum argumentum. Et vide servum ostendi Davum, et non ostendi, cuius servus sit. *J* AMICUS: A voluntate. *J* POPULARIS: A fortuna. POPULARIS 15 eiusdem condicionis gregisque. Salustius: *Popularis sui sceleris*. Et POPULARIS populo amatus et POPULARIS civis et POPULARIS humilis et POPULARIS vilis e populoque factus, ut si quis dicat sordidum, *popularem civem*. *J* AMICUS SUMMUS MEUS: Davus extra duas familias inducitur, quae in hac sunt fabula, alienus ac per hoc ignarus, cui narret Geta argumentum.

V. 2. [HERI AD ME VENIT: Apparet heri fuisse nuptias.] *J* HERI AD ME VENIT: Propter cognationem *e* et *i* litterarum non dubitaverunt antiqui et *here* et *heri* dicere et *mane* et *mani* et *vespere* et *vesperi*. *J* ERAT EI DE RATIUNCULA: Deest nam, 25 sed mire subtractum est. *J* ERAT EI DE RATIUNCULA: Opportuna diminutio in re servili RATIUNCULA et PAUXILLULUM. *J* ERAT EI DE RATIUNCULA: Moraliter intulit, ERAT EI. Magis enim facetum et comicum est, cum *ἀσυνδέτως* infertur, quam si diceret: *Nam erat ei*.

Iam pridem apud me reliquum pauxillulum
 Nummorum: id ut conficerem. Confeci: adfero.
 Nam herilem filium eius duxisse audio
 Uxorem: ei credo munus hoc conraditur.
 Quam inique comparatumst: ii, qui minus habent,
 Ut semper aliquid addant divitiōribus?
 Quod ille unciatim vix de demensō suo,

5

V. 3. IAM PRIDEM APUD ME RELIQUUM: De argumento
 sumitur causa colloquii. Nam debui, inquit, Getae. Et
 ille me exigit, ut muneretur dominis ob nuptias
 factas. § PAUXILLULUM: Quartus gradus diminutionis: *Paullum,*
 5 *paullulum, pauxillum, pauxillulum.*

V. 4. ID UT CONFICEREM: *Ἐκλειψις* prima. Et CONFICE-
 REM proprie. Nam fieri pecunia dicebatur. Salustius:
Quae pecunia ad Hispaniense bellum Metello facta erat. § CON-
 FICEREM: Quia in promptu non erat. § CONFECI: ADFERO:
 10 Bene, quasi reddendi morae non habere causa fuerit.

V. 5. NAM HERILEM FILIUM: *Τρόφιμον* Graeci dicunt.
 Atque haud scio an Latini quoque *alumnus* dicere potuerint,
 nisi hoc mallent. § NAM HERILEM FILIUM EIU DUXISSE AUDIO
 UXOREM: Mire se applicat argumento.

15 V. 6. EI CREDO MUNUS HOC CONRADITUR: Mire. Heri
 quidem fuerunt nuptiae, sed adhuc munus conraditur, quia in
 nuptiis etiam septimus dies instaurationem voti habet, ut in fu-
 nere nonus dies, quo denicalia concluduntur. § EI CREDO:
 Uxori scilicet. § MUNUS HOC CONRADITUR: Hoc, pecuniae
 20 scilicet, munus erit. Et est figura *ἐπεξήγησις*. § CREDO:
 Pro vere scio. Et EI an uxori an absolute, ut sit, ei rei?
 § CONRADITUR: Apta in verbo difficultas, ut in *Adelphis*:
Minas decem conradet alicunde. Et: *Conrasi omnia.*

V. 7. QUAM INIQUE COMPARATUM EST: Miro *ἰδιωτισμῷ*
 25 morem pro lege conqueritur. § COMPARATUM: Constitutum
 est lege. Et HI, QUI MINUS HABENT, et DIVITIORIBUS dixit, ne
 diceret, servi dominis. Vult enim latius patere, quod dicit,
 et generalem esse sententiam. § QUAM INIQUE COMPARATUM EST,
 HI, QUI MINUS HABENT: Garrulos servos et sententiosos amat
 30 comoedia: tristes et parce loquentes tragoedia.

V. 8. UT SEMPER ALIQUID ADDANT: Mire non *dent*, sed
 ADDANT, et non, *aliquando*, sed SEMPER. § DIVITIORIBUS: Pro
 minus pauperibus.

V. 9. QUOD ILLE: Docte ad singularem numerum trans-
 35 it a plurali. § QUOD ILLE: Redit ad Getam. § UNCIATIM:
 Sic veteres multa. § UNCIATIM: Cum expensa pecunia ferretur

Suum defrudans genium, conpersit miser, 10
 Id illa univ[er]sum abripiet: haud existimans
 Quanto labore partum. Porro autem Geta
 Ferietur alio munere, ubi hera pepererit:

more veterum, non ut nunc annumeraretur, assis libra erat, eiusque partes, UNCIAE. Rursus unciae unius duodecima pars libella dicebatur. Merito ergo non per singulos sestertios neque per singulos denarios neque per singulos asses, sed id, quod *ὑπερβολικῶς* minimum fuit, per singulas uncias UNCIATIM dixit. Et Cicero: *Ecquis Volcatio, si sua sponte venisset, unam libellam dedisset?* § UNCIATIM VIX: Potuit et unciatim et cito conflari peculium: ut multa pauxillatim, et cito fiunt maxima. Merito ergo additum est VIX. Sed quid si et UNCIATIM et VIX et tamen de lucro dedit? DE DEMENSO 10 SUO, inquit. Quid si ex abundanti? SUUM DEFRUDANS GENIUM. Deinde non *acquisivit*, sed *comparsit*. Et ad postremum MISER, ut iniquitas consuetudinis comploratione finiretur. § DE DEMENSO SUO: Servi quaternos modios accipiebant frumenti in mensem, et id *demensum* dicebatur. Et utrum a mense 15 an a metiendo, incertum est.

V. 10. SUUM DEFRUDANS GENIUM: Ut contra *genialia curare* dicitur, qui vivit lautius.

V. 11. ID ILLA: Nupta scilicet. § UNIVERSUM ABRUPIET: Contra illud, quod *unciatim* dixerat. § UNIVERSUM ABRUPIET: 20 Magna virtus pene in singulis syllabis, contra illud, quod ait ILLE, ILLA rettulit: contra *unciatim*, *vix* et *de demenso suo* UNIVERSUM. Contra id, quod ait: *Munus conraditur*, ABRUPIET. Contra: *Suum defrudans genium*, et *comparsit miser*, HAUD EXISTIMANS QUANTO LABORE PARTUM. § HAUD EXISTIMANS: 25 HAUD EXISTIMANS vel intelligens vel recogitans ac reputans. § HAUD EXISTIMANS: Pro aestimans. Salustius *Si, Quirites, parum existumaretis*.

V. 12. QUANTO LABORE PARTUM: Hoc sic pronuntiandum est, quasi nunc ei venerit in mentem saepius passurum Getam, quod 30 semel tolerare gravissimum iudicaverit. § QUANTO LABORE: Ut:

Reliquias Troia ex ardente receptas.

§ PARTUM: Proprie dicitur PARTUM de eo, quod labore quaesitum est, quia nullus partus sine dolore est ac labore. § PORRO AUTEM GETA FERIETUR: Ad paupertatem rettulit FERIETUR. Nam 35 et damnum *plaga* et res *sanguis* noster dicitur.

V. 13. FERIETUR ALIO MUNERE: Significanter non fungetur munere, sed FERIETUR dixit. § FERIETUR ALIO MUNERE:

V. 6. Cicero Accusat. lib. II. c. 10. §. 26.

V. 32. ut] Virgilius Aen. lib. VII. v. 244.

Porro autem alio, ubi erit puero natalis dies:
 Ubi initiabunt: omne hoc mater auferet: 15
 Puer causa erit mittendi. Set videon Getam?

V. 14. *Porro alio autem, ubi erit puero natalis dies.*

Ex consuetudine FERIETUR. Nam et plagam damnum et sumptum sanguinem nostrum dicimus. § UBI HERA PEPERERIT: Quae supra illa dicta est.

V. 14. PORRO ALIO AUTEM: Et alio, quod dicit, pro multis pronuntiandum est. § UBI ERIT PUERO NATALIS DIES: Cum adiectione temporis cuiuslibet natalis melius dicitur, ut natalis locus, et natale astrum, sed Virgilius serviens personae rusticae:

Meus est natalis, Iola,

10 inquit nec addidit dies.

V. 15. UBI INITIABUNT: Hoc vultuose pronuntiandum.

§ UBI INITIABUNT: Ut quidam, cibo et potu, ut quidam sacris. § UBI INITIABUNT: Legitur apud Varronem, *initiari pueros Eduliae et Poticae et Cubae, divis edendi et potandi* 15 *et cubandi, ubi primum a lacte et a cunis transierunt*, quod Virgilius:

Nec deus hunc mensa, dea nec dignata cubili est.

Hoc adnotavit Probus. Sed Terentius Apollodorum sequitur, apud quem legitur in insula Samothracum a certo tem- 20 pore pueros initiari more Atheniensium, quod, ut in palliata, probandum est magis. § UBI INITIABUNT: Hoc sic inferendum est, non quasi hoc solum sit, sed quasi defatigatus sit enumerando occasiones dandorum munerum. § OMNE HOC MATER AU- FERET: Hoc rettulit ad offerentis irrisionem, qui putat se puero 25 dare. § MATER AUFERET: An nutrix, an vera mater?

V. 16. PUER CAUSA ERIT MITTENDI: Proprie dixit MIT- TUNDI de muneribus. § SET VIDEON GETAM?: Locuturum ostendit Getam. § SET VIDEON GETAM?: Apparet poetam nihil putasse amplius addendum ad insinuandam populo personam 30 Davi, et ideo iam induxit exeuntem Getam, ut sit causa com- mutandae orationis.

V. 8. *Virgilius Eclog. III. v. 76.*

V. 16. *Virgilius Eclog. IV. v. 63.*

ACTUS PRIMI SCAENA SECUNDA.

GETA. DAVOS.

GETA. Si quis me quaeret rufus. DA. Praesto est, desine. GE. Oh!

At ego obviam conabar tibi, Dave. DA. Accipe, hem Lectumst: conveniet numerus, quantum debui.

GE. Amó te, et non necléxisse habeo grátiam.

V. 1. SI QUIS ME QUAERET RUFUS: Mire poeta desideratum Getae ostendit Davum. *¶* SI QUIS ME QUAERET RUFUS: De ipso loquitur, a quo reddi sibi debitum sperat. *¶* SI QUIS ME QUAERET RUFUS: *Ἀποσιώησις* secunda. Nam apparet plura dicturum fuisse. *¶* PRAESTO EST, DESINE: Tertia persona de se loquens usus est, quia ille nominativum praetulit.

V. 2. AT EGO OBVIAM CONABAR TIBI, DAVE: CONABAR absolute, an *ἔλλειψις* est, ut desit *ire*. Et est adverbium loci OBVIAM. *¶* ACCIPE: Praevenit petitionem dicendo ACCIPE. Et hoc cum gestu offerentis dicitur. Et hoc est, quod ait: *Con-*10 *feci, affero.*

V. 3. LECTUM EST: Absolute. Nam non dicit quid, utrum debitum an argentum lectum. Lucilius:

Lecti omnes: Atticon hoc est.

¶ LECTUM EST: CONVENIET NUMERUS: Ordinem servavit. Prius15 enim qualitas, deinde numerus pecuniae spectari solet.

¶ LECTUM EST: CONVENIET NUMERUS, QUANTUM DEBUI: Quippe tribus modis debitum pecuniarium solvitur: pensione, spectatione, numero, quocirca ACCIPE: LECTUM EST: CONVENIET NUMERUS QUANTUM DEBUI positum est. *¶* LECTUM EST: LECTUM20 bonum vel splendidum. Ut:

Arma Serestus

Lecta refert humeris.

Quamvis quidam putant *lecta* ab eo, quod est lego, dictum.

¶ QUANTUM DEBUI: Pro debitum tibi a me est.

25

V. 4. AMO TE ET NON NEGLEXISSE HABEO GRATIAM: Amat, quod reddiderit pecuniam: agit gratias, quod diligenter. Et

V. 21. *ut] Virgilius Aen. lib. X. v. 541.*

DA. Praesertim ut nunc sunt móres: adeo rés redit, 5
 Si quis quid reddit, mágna habendast grátia.
 Set quid tu es tristis? GE. Egone! nescis, quo in
 metu et

qua re? utrum quia condictum non fefellerit? an quia
 lectum attulerit et numero congruenti? Et recte
 dixit. Nam redhibitio debiti hoc agit, ut etiam gratias
 agamus. *¶ AMO TE ET NON NEGLEXISSE HABEO GRATIAM:*

5 Hoc pro gratiarum actione ponitur, et ostenditur vere ne-
 cessariam fuisse pecuniam. *¶ NON NEGEXISSE:* In Andria:
Et id gratum fuisse adversum te, habeo gratiam.

V. 5. PRAESERTIM, UT NUNC SUNT MORES: Sic et illud
 dictum est: *Namque hoc tempore obsequium amicos, veritas*
 10 *odium parit.* Quia consuetudinis imago est vituperare praesen-
 tia. *¶ ADEO RES REDIT:* Figurate pro ita loqueris: ADEO
 RES REDIT, dixit. Et proprie redisse res dicitur, cum ali-
 quid peius expectatione contigit.

V. 6. SI QUIS QUID REDDIT, MAGNA HABENDA EST GRATIA:
 15 Id est, etsi rem non magnam, tamen magna habenda
 est gratia. Hoc enim significat QUID REDDIT. *¶ SI QUIS*
QUID REDDIT: Hoc qui interrogative pronuntiaverit, parum belle
 explicat conceptam sententiam. *¶ HABENDA EST GRATIA:*
Deest ei.

20 V. 7. SET QUID TU ES TRISTIS?: Hic admonemur omnem
 ab initio sermonem Getae, quasi satagentis et anxii pronuntiari,
 accommodatis praesertim ad vultum verbis. Nam et:

Si quis me quaerit,

Et:

25 *At ego obviam tibi conabar, Dave,*

Et:

Amo te, et non neglexisse habeo gratiam,

in se quoddam contractioris animi occupatique si-
 gnum habent. *¶ SET QUID TU ES TRISTIS?:* SET particula trans-

30 itum significat ad mentionem alterius rei. *¶ SET QUID TU ES*
TRISTIS?: EGONE? NESCI QUO IN METU?: Descensus ad argu-
 mentum ab eo sermone, qui extrinsecus a poeta informatus est,
 iam manifeste apparet. *¶ EGONE? NESCI QUO IN METU: 'Υπό-*
θεσις comoediae, ne nuda appareat *σύνθεσις.* *¶ NESCI QUO IN*

35 *METU ET QUANTO IN PERICULO:* Pronuntiantis et interrogantis
 esse potest. *¶ NESCI QUO IN METU:* Duae perturbationum bigae
 sunt, a malo una, ex cupitis altera. Ergo a mali bigis,
 praesentis temporis periculum esse dicimus et futuri
 metum. *¶ NESCI QUO IN METU:* Pronuntiative magis quam
 40 percentative efferendum est. Sic enim solemus de magnis rebus

Quanto in periculo simus. DA. Quid istuc est? GE. Scies,
 Modo ut tacere possis. DA. Abi sis, insciens:
 Cuius tui fidem in pecunia perspexeris, 10
 Verere verba ei credere? ubi quid mihi lucri est
 Te fallere? GE. Ergo ausculta. DA. Hanc operam
 tibi dico.

dicere. *I* NESCIS QUO IN METU ET QUANTO IN PERICULO SIMUS:
 Vix alterum sustineri potest eorum, quae utraque posuit nunc
 et metum et periculum.

V. 8. QUID ISTUC EST?: Fac hunc scire, et narrandi
 non erit locus. Necessario igitur ignarus inducitur Davus. 5

V. 9. MODO UT TACERE POSSIS: Ut pro ne non. Quod
 si est, subaudiendum est *vide* aut quid tale. *I* MODO UT TACERE
 POSSIS: Vere argumentum est celari id, quod Antipho non co-
 actus, sed volens duxit uxorem. *I* MODO UT TACERE POSSIS:
 MODO pro tantum modo, ut: 10

Modo Iuppiter adsit.

I ABI SIS, INSCIENS: Nunc pro inscito posuit, vel inscien-
 tem modo stultum dicit, alias ignarum.

V. 10. CUIUS TU FIDEM IN PECUNIA PERSPEXERIS: Sen-
 tentiose dicit, quasi in omnibus credendum sit servaturum fidem 15
 esse eum, qui in pecunia servaverit. Et hoc ideo interposuit,
 ne longus esset, dum persuadet ut dicat, quemadmodum in aliis
 fabulis. *I* CUIUS TU FIDEM IN PECUNIA PERSPEXERIS: Proprie
 locutus est de pecunia, et FIDEM dicendo et CREDERE. Nam
 fides est eorum, quibus datur: creditores dicuntur 20
 ipsi, qui dant. *I* IN PECUNIA: A maiore ad minus. *I* PER-
 SPEXERIS: Non *inspexeris*, sed PERSPEXERIS, quod plus est,
 dixit.

V. 11. VERERE VERBA EI CREDERE?: VERBA cum pronun-
 tiatione dicit, ut ostendat multum distare inter pecuniam et 25
 verba. *I* UBI QUID MIHI LUCRI EST TE FALLERE?: Ab utili
 coniectura. Et bene, quia servus nihil de honestate dicit.
I UBI QUID: Significantius dicit QUID, quam si diceret *nihil*.

V. 12. ERGO AUSCULTA: ERGO nunc velut increpatio tarde
 facientis est. Quia hic igitur obloquendo impediverat narraturum, 30
 ERGO dicit. Sic Virgilius:

Ergo age, care pater, cervici imponere nostrae.

I HANC OPERAM TIBI DICO: Auscultandi scilicet et audiendi.

I HANC OPERAM TIBI DICO: Plus est DICO, quam *do*. Dicatur
 perpetuo: datur ad tempus. 35

V. 10. *ut*] Virgilius *Aen.* lib. III. v. 116.

V. 31. *Sic* Virgilius] *Aen.* lib. II. v. 707.

GE. Senis nōstri, Dave, frātre[m] maiorē[m] Chremem
Nostin? DA. Quid ni? GE. Quid: eius gnatum Phaédriam?

DA. Tamquám te. GE. Evenit sénibus ambobús simul, 15
Iter illi in Lemnum ut ésset, nostro in Ciliciam
Ad hóspitem antiquom: is senem per epístolas
Pelléxit, modo non móntis auri póllicens.

V. 14. *Nostine? D. quidni? G. quid? eius natum Phaédriam?*

V. 13. SENIS NOSTRI, DAVE, FRATREM MAIOREM: Dicendo
senis ostendit et adolescentem se dominum habere: di-
cendo NOSTRI ostendit et alienum fore: dicendo FRATREM non
unum esse monstravit: dicendo MAIOREM etiam minoris
5 fecit indicium. Sic argumenti partem maximam nondum narrans
iam in ipsa interrogatione fransegit. Haec autem omnia propter
populum sic aguntur. Ideo ille: QUIDNI? dixit, ne sit opus plu-
ribus verbis. ¶ SENIS NOSTRI, DAVE, FRATREM MAIOREM: Mi-
rum compendium narrationis quasi per interrogationem fecit,
10 ne ex alto repeteret. Sic Virgilius:

*Fando aliquod si forte tuas pervenit ad aures,
Belidae nomen Palamedis et inclyta fama.*

Et:

Nostin hanc, quam amat frater?

15 in Eunuchō.

V. 14. D. QUIDNI? G. QUID? EIUS GNATUM PHAEDRIAM?:
Non dixit, QUID PHAEDRIAM?, sed addidit, EIUS GNATUM, ut
magis docere, quam interrogare videretur. ¶ QUID? EIUS
GNATUM PHAEDRIAM?: Deest *nosti*.

20 V. 15. TAMQUAM TE: O varietas: QUIDNI? TAMQUAM TE!
¶ EVENIT SENIBUS AMBObUS SIMUL ITER: Non EVENIT ITER, sed,
EVENIT UT ITER ESSET. ¶ SIMUL: Uno tempore.

V. 16. ILLI IN LEMNUM UT ESSET: Recte tacetur, cur Chre-
mes ierit: et dicitur, cur Demipho. Utrumque pro argu-
25 mento est.

V. 17. AD HOSPITEM ANTIQUM: Sic Virgilius:

Veteremque Anchisem agnovit amicum.

Hoc autem additum, ut esset idonea causa navigandi seni.
¶ SENEM PER EPISTOLAS PELLEKIT: EPISTOLAS dicendo ostendit
30 eum non semel scripsisse. ¶ PELLEKIT: Induxit. Sic Vir-
gilius: *Pellacis Ulyssi*.

V. 18. MODO NON MONTES AURI POLLICENS: Proverbialis

V. 10. *Sic Virgilius]* *Aen.* lib. II. v. 81.

V. 26. *Sic Virgilius]* *Aen.* lib. III. v. 82.

V. 30. *Sic Virgilius]* *Aen.* lib. II. v. 90.

DA. Cui tanta erat res ét supererat? GE. Désinas:
Sic ést ingenium. DA. Oh! régem me esse oportuit. 20
GE. Abeúntes ambo hic tím senes mé filiis
Relínquont quasi magístrum. DA. O Geta, provínciam
Cepísti duram. GE. Mi úsus venit, hóc scio:

V. 21. G. *Abeúntes ambo hinc tím senes me filiis.*

ἐπεροβλή facta per exceptionem aut per superlationem aut aequam collationem. Eius modi est illud Demosthenis: *Μονονουχὶ πωρὴν ἀφικεῖς*. *¶* MODO NON MONTES AURI: Salustius: *Maria montesque polliceri coepit*. *¶* MODO NON MONTES AURI POLLICENS: More veterum, quia hospitibus multa5 donabant.

V. 19. CUI TANTA ERAT RES: CUI dativus casus est. Dominone tuo, inquit, pollicebatur haec, cui tanta res erat? *¶* CUI TANTA ERAT RES: Deest eum, ut sit: *Eum pellexit, cui tanta res erat?* *¶* ET SUPERERAT: Plus est SUPERESSE, 10 quam esse. *¶* DESINAS: SIC EST INGENIUM: Necessaria est ad fabulae *περίστασις* avaritia Demiphonis, ut maiore periculo illo absente duxerit filius indotatam. Nam mox dicturus est: *Illene indotatam virginem atque ignobilem daret illi?*

V. 20. SIC EST INGENIUM: Praeparatio bona, qua et di-15 ves et avarus describitur Demipho, ut indotatas nuptias filii ferre non possit. *¶* SIC EST INGENIUM: Recte. Non enim, inquit, fortuna avarus est, sed natura. *¶* SIC EST INGENIUM: Omnium an domini? Sed magis domini. *¶* OH, REGEM ME ESSE OPORTUIT: Ostendit enim pauperum affectiones, 20 qui se solos uti divitiis scire aiunt, si eas habeant. *¶* OH, ME REGEM ESSE OPORTUIT: Acue ME.

V. 21. ABEUNTES AMBO HINC TUM: HINC et HIC legitur. Et est ordo: HIC RELINQUUNT FILIIS.

V. 22. RELINQUUNT: Id est, non secum abducunt. 25 *¶* QUASI MAGISTRUM: Bene QUASI, qui non complevit hoc ipsum nec vult esse. *¶* MAGISTRUM: Sic Latini, quem Graeci *παιδαγωγὸν* appellant.

*V. 21. FILIIS: Propter filios.

*V. 22. O GETA, PROVINCIAM CEPISTI DURAM!: Acquisitae 30 bello longe ab Italia regiones provinciae dictae sunt, a *porro* vel *procul* et *vincendo*: ad quas quia praetores cum officio mittebantur, officia quoque *provinciae* nominantur. *¶* O GETA, PROVINCIAM: Splendide PROVINCIAM dixit.

V. 3. *Salustius Catilin. cap. 28.*

Memini relinqui me deo irato meo.

Coepi adversari primo. Quid verbis opust?

25

Seni fidelis dum sum, scapulas perdididi.

DA. Venere in mentem mi isthaec: namque inscitiast,

Advorsum stimulum calces. GE. Coepi iis omnia

Facere, obsequi quae vellent. DA. Scisti uti foro.

V. 26. 27. Senibus fidelis dum sum, scapulas perdididi.

Venere in mentem mi isthaec: namque inscitiast.

V. 24. MEMINI RELINQUI ME, DEO IRATO MEO: Sic Virgilius:

Nec di texere Cupentum

Aenea veniente sui.

5 Hoc Asper. Sed mihi videtur ad hoc addidisse MEO, ne esset, ἀμφίβολον, cui diceret: IRATO DEO. Naevius in Stalagmo: Deo meo propitio meus homo est. I MEMINI RELINQUI ME DEO IRATO MEO: DOMINO dixit, an vere deo? Et bene MEO, ne esset ἀμφίβολον. Et sic dixit: MEMINI RELINQUI, ut in Andria: Memini me videre. Et: Memini me fieri pavum. Ennius.

V. 25. QUID VERBIS OPUS EST?: Repente infertur: Quid opus est verbis? Et satis moraliter.

V. 26. SENI FIDELIS DUM SUM: Opportune SENI dixit, ut ostendat, quam stultum sit, seni adversus iuvenes fidelem esse. I SENI FIDELIS DUM SUM: Fidus est amicus, fidelis est servus. I SCAPULAS PERDIDI: Plus est PERDIDI, quam si diceret: dolui. Et bene rettulit PERDIDI πρὸς τὸ FIDELIS. Fidelis enim officium est servare aliquid.

20 V. 27. VENERE IN MENTEM MIHI: VENIRE IN MENTEM non ad recordationem tantum dicitur, sed ad reputationem et intelligentiam. I NAMQUE INSCITIA EST ADVERSUS STIMULUM CALCES: Hoc dictum et superioris personae esse potest et alterius.

V. 28. ADVERSUS STIMULUM CALCES: Παρομύα cum ἐλλείπει. 25 Deest enim iactare. STIMULUM pro domino adolescente posuit. I CALCES: Modo CALCES, non partes plantae, sed percussiones pedum plagasque significat. Aliter Virgilius:

Calcemque terit iam calce Diore.

30 V. 29. SCISTI UTI FORO: Secundum illos negotiatores, qui ante locum commercii non praescribunt, quanti vendant, quae advehunt, sed secundum annonam fori, quamprehenderint,

V. 1. Sic Virgilius] Aen. lib. XII. v. 539.

V. 28. Virgilius Aen. lib. I. v. 324.

GE. Nostér mali nil quídkuam primo: hic Phaédria 30
 Continuo quamdam náctus est puéllulam
 Citharístriam: hanc amáre coepit pérдите.
 Ea sérviebat lénoni inpuríssumo:
 Neque quód daretur quídkuam, id curaránt patres:
 Restábat aliud níl, nisi oculos páscere, 35
 Sectári, in ludum dúcere et reddúcere:

consilium de vendendis aut non vendendis mercibus sumunt.
 § SCISTI UTI FORO: Forum pro tribus intelligitur: loco,
 tempore et persona. Scistis, inquit, his uti: et est vul-
 gare proverbium. Sensus hic est: Scisti, inquit, quid fa-
 cere te oporteret. 5

V. 30. PRIMO: HIC PHAEDRIA: Bene additum PRIMO, quia
 non perpetuo. § NOSTER MALI NIHIL QUIDQUAM: Quantum
 παρέλκον. Ut in Hecyra: Nam nemo illorum quisquam, scito,
 ad te venit. § MOSTER MALI NIHIL QUIDQUAM: NOSTER πρὸς
 ἀντιδιαστολήν Phaedriae, qui non noster est. 10

V. 31. CONTINUO QUANDAM: Bene CONTINUO, quasi vix
 exspectaverit profectionem patris. § PUELLULAM CITHARISTRIAM:
 Isthis nominibus hoc agit, ut causa amoris et ex aetate et ex
 arte puellae videretur. Nam ideo PUELLULAM dixit.

V. 32. AMARE COEPIT PERDITUS: Legitur et PERDITE. Et 15
 AMARE PERDITE, utputa puellulam et citharistriam.

V. 33. EA SERVIEBAT LENONI: Et honeste et cito dixit
 SERVIEBAT. § LENONI IMPURISSIMO: Et quare non fuisset
 libera, et cuius fuisset ancilla, et qualis hominis
 fuerit, demonstravit. § EA SERVIEBAT LENONI IMPURISSIMO: 20
 Magna praeparatio ad rerum difficultatem imminuentium, puel-
 lula citharistria, avarus leno, amator perditus,
 inopia.

V. 34. ID CURARANT PATRES: Expedite dixit PATRES. Si
 enim patrem eius tantum dixisset, id restabat, ut ei per 25
 patrui filium succurreretur. Ideo dixit ambos non habuisse.

V. 35. NISI OCULOS PASCERE: Hoc enim solum erat, quod
 leno non venderet.

V. 36. SECTARI, IN LUDUM DUCERE ET REDUCERE: Bene
 cavillatus est et ioculariter in adolescentem, cui aetas ad se- 30
 ctandos philosophos apta erat. Hinc etiam philosophorum
 sectae. Sed sectari proprie est, ut taurus buculam, ut
 aries ovem. Virgilius:

Trahit sua quemque voluptas.

§ REDUCERE: Σύλληψις a ludo enim subauditur. 35

V. 33. Virgilius Eclog. V. v. 65.

Nos ótiosi operám dabamus Phaédriæ.

In quo hæc discebat lúdo, ex advorso ílico

Tonstrina erat quaedam: híc solebamús fere

Plerúmque eam opperíri, dum inde irét domum. 40

Intérea dum sedémus illi, intérvēnit

Aduléscens quidam lácrumans: nos mirárier.

V. 38. In quo hæc discebat lúdo, exadversum ei loco.

V. 37. NOS OTIOSI OPERAM DABAMUS PHAEDRIÆ: Cum
 τῷπῳ dixit NOS, velut magistrum excusans obsequentem ei, cui
 custos sit datus. Et ideo addidit OTIOSI. § NOS OTIOSI OPERAM
 DABAMUS PHAEDRIÆ: Relatio ad illud, quod mox otiosi non
 5 erunt. § NOS OTIOSI OPERAM DABAMUS PHAEDRIÆ: Aut ad
 pudorem sumitur hoc pronomen in singulari numero aut ad
 dignitatem. Sed potest NOS et propter Antiphonem
 dixisse. § NOS OTIOSI OPERAM DABAMUS PHAEDRIÆ: Apollodor.
 ΝΑΛΚΕΙΣ δεσυνεμαλι μεοι *. § OPERAM DABAMUS PHAEDRIÆ:
 10 Ille amicae, nos illi.

V. 38. IN QUO HAEC DISCEBAT LUDO: Figurate: IN QUO
 HAEC DISCEBAT LUDO, est additum. § EX ADVORSUM EI LOCO:
 EI LOCO. Legitur et ILICO. Et adnotatur ex abundanti ad-
 ditum, ut apud veteres multa sunt. § EX ADVORSUM EI LOCO:
 15 Παρέλκον quartum.

V. 39. TONSTRINA ERAT: Apta sedes otiosis. § TONSTRINA
 ERAT QUAEDAM: Παρέλκον tertium QUAEDAM. § HIC SOLEBA-
 MUS FERE PLERUMQUE: Παρέλκον tertium FERE PLERUMQUE.

V. 40. DUM INDE IRET DOMUM: Ad se scilicet. § IRET
 20 DOMUM: Pro rediret, vel certe iret. Παρέλκον figura.

V. 41. DUM SEDEMUS: Proprie SEDEMUS, ut in tonstrina.
 § ILLI INTERVENIT: ILLI pro ibi, ut: Illi mea tristia facta.
 Et nota ILLI pro illic. § INTERVENIT ADULESCENS QUIDAM
 LACRUMANS: Apollodorus tonsorem ipsum nuntium facit, qui
 25 dicat se nuper puellae comam ob luctum abstulisse, quod scio
 mutasse Terentium, ne externis moribus spectatorem Roma-
 num offenderet.

V. 42. NOS MIRARIER: Recte. Mirum enim in adolescen-
 tibus lacrumae, ut contra:

30 Tristisque senectus.

§ NOS MIRARIER: Ut:

Solam nam perfidus ille

Te colere.

V. 22. ut] Virgilius Aen. lib. II. v. 548.

V. 29. ut contra] Virgilius Georg. lib. II. v. 67.

V. 31. ut] Virgilius Aen. lib. IV. v. 422.

Rogamus quid sit: Numquam neque, inquit, ac modo,
 Paupertas mihi onus visumst et miserum et grave.
 Modo quendam vidi virginem hic viciniae 45
 Miseram, suam matrem lamentari mortuam.
 Ea sita erat exadvorsam: neque illi benevolens
 Neque notus neque cognatus extra unam aniculum
 Quisquam aderat, qui adiutaret funus, miseritumst.

V. 44. *Paupertas mihi onus visa est et miserum et grave.*

V. 43. ROGAMUS QUID SIT?: Quid lacrumet, non:
 Quid sit ipse, ut stulti putant. *¶* NUMQUAM AEQUE, INQUIT,
 AC MODO: Mire ostendit semper sibi hoc visum, quod dicit, sed
 NUMQUAM AEQUE.

V. 44. PAUPERTAS MIHI ONUS VISUM EST: Statim fit men- 5
 tio paupertatis, ut sit causa fallaciae Phormionis.

V. 45. MODO QUANDAM VIDI VIRGINEM: Bene QUANDAM,
 ne ob familiaritatem laudari videretur. *¶* MODO QUANDAM VIDI
 VIRGINEM: Vide sic agi, ut non tam morte mulieris, quam soli-
 tudine pulchrae virginis moveatur affectus: simul et ea describi, 10
 quae matronae futurae magis convenient, quam quae temere
 amanda sit. Nam hic obitus feminae ad comicum exitum spec-
 tat, quando quidem plus ex eius morte securitatis, quam
 molestiae, sentiat argumentum. *¶* HIC VICINIAE: Adverbium in
 loco est HIC VICINIAE, cuius ad locum, HUC VICINIAE. Et sta- 15
 tim proximitas insinuatur, ut sit spes et causa videndi.

V. 46. MISERAM: Ab affectu, et substinguendum est, ut
 ad virginem referatur. *¶* LAMENTARI MORTUAM: A probitate,
 quae piis attribuitur. Et LAMENTARI MORTUAM ambiguitas, sed
 sensu manifesta. 20

V. 47. EA SITA ERAT: SITA pro posita. Salustius
 cum adiectione in H.: *Cum praedixero positum insulae.* Et
 hoc ei reciprocum est. *¶* EA SIT ERAT EX ADVERSUM: Expo-
 sitio paupertatis, et quam facile virgo videri possit.

V. 48. NEQUE NOTUS NEQUE COGNATUS: *Ἀνθρώποις* fit, quia 25
 res minuitur, crescit sententia. Salustius: *Non repu-
 gnantibus modo, sed ne deditis quidem a. b. c. m.* *¶* NEQUE
 NOTUS NEQUE COGNATUS EXTRA UNAM ANICULAM: Haec prae-
 struuntur, ut sit spes potiundae virginis. *¶* NEQUE NOTUS
 NEQUE COGNATUS: Haec descriptio paupertatis adiuvat argu- 30
 mentum, ut et visere audeant adolescentes virginem et amet.
 Antipho.

V. 49. QUI ADIUTARET FUNUS: Ipsum officium FUNUS dixit.
¶ MISERITUM EST: Hoc est: misertus sum eius. Et hic
 videtur ostendisse, cur lacrumaverit. 35

Virgo ipsa facie egrégia: quid verbis opust? 50
 Commórat omnis nós: ibi continno Antipho:
 Voltisne eamus víserere? Alius: Cénseo,
 Eámus, duc nos sódes. Imus, vénimus,
 Vidémus: virgo púlcrā! et quo magis díceres,
 Nihil áderat adiumentí ad pulcritúdinem: 55
 Capíllus passus, núdus pes, ipsa hórrida:

V. 50. VIRGO IPSA FACIE EGREGIA: A forma indignatio.
 § VIRGO IPSA: Bene IPSA, quia quae supra dixit, non ad ipsam,
 sed ad eventum eius pertinebant. § QUID VERBIS OPUS EST?:
 Sic dicit Terentius, ubi ad effectum properat.

5 V. 51. COMMORAT OMNES NOS: Figura συγκοπή pro *com-*
moverat. Et bene OMNES, quia res ad Antiphonem tantum
 spectat. § IBI CONTINUO ANTIPHO: Hic redditur nomen adoles-
 centis. Et est παρασκευή.

V. 52. VOLTISNE EAMUS VISERE?: Ut:
 10 *Populare penates*
Venimus.

§ VOLTISNE EAMUS VISERE?: Ipse hortari inducitur, qui ama-
 turus est. § ALIUS: CENSEO: EAMUS, DUC NOS, SODES: Haec
 omnia diversi dicunt. Et apparet tot esse homines, quod per
 15 *μίμησιν ἀσύνδετα* demonstrantur. § ALIUS: CENSEO: Phaedria
 vel quilibet.

V. 53. IMUS: VENIMUS: VIDEMUS: *Ἀσύνδετον* primum per
βραχυλογία: IMUS, VENIMUS, VIDEMUS, μετ' ἐνεργείας.

V. 54. VIRGO PULCRA: *Συντομία* mirantis. Duo ingentia,
 20 et VIRGO et PULCRA. § VIRGO PULCRA: Bene non dixit: Vide-
 mus virginem pulcrā, sed ὑπὸ τῆς καταπλήξεως: VIRGO
 PULCRA. Illud enim frigidius, hoc concitatus. Et hoc
 magis demonstratur *δράματι*, quam relatione. § ET QUO MAGIS
 DICERES: DICERES pro crederes, ut: *Audacter dicito*. Saepe
 25 Plautus.

V. 55. NIHIL ADERAT ADIUMENTI: Proprie ADERAT. Adest
 enim id, quod adiuvat.

V. 56. CAPILLUS PASSUS: Singularem numerum pro
 plurali posuit. Sic et alibi: *Capillus pexus, prolixus, circum*
 30 *caput reiectus negligenter*. § PASSUS: Temere dispersus,
 ut magna pars: a Graeca oratione profluxit haec dictio. § CA-
 PILLUS PASSUS, NUDUS PES: Facetius, quam si pluraliter dixisset.
 Virgilius:

Quibus acer Eryx in praelia suetus
 35 *Ferre manum.*

V. 33. Virgilius Aen. lib. V. v. 402.

Lacrumaé, vestitus túrpis: ut, ni vís boni
 In ipsa inesset fóрма, haec formam exstínguerent.
 Ille, qui illam amabat fídicinam, tantúm modo:
 Satis, ínquit, scitast: Nóster vero. DA. Iám scio: 60

§ IPSA HORRIDA: Quasi extra ipsam sit id, quod dixit: CAPILLUS
 PASSUS, NUDUS PES. Tale est apud Virgilium:

*Illum autem quamvis aries sit candidus ipse,
 Nigra subest udo cui tantum lingua palato,
 Reiice.*

5

Et alibi de arbore:

*Tum fortes láte ramos, et brachia tendens
 Huc illuc, media ipsa ingentem sustinet umbram.*

Et:

*Domus sanie, dapibusque cruentis 10
 Intus opaca, ingens: ipse arduus, altaque pulsat
 Sidera.*

V. 57. LACRUMAE, VESTITUS TÚRPIS: Ἀσύνδετον tertium.

§ IPSA HORRIDA et LACRUMAE ad luctum pertinent, NUDUS PES
 et VESTITUS TURPIS ad pauperiem. § UT NI VIS BONI: Plus 15
 est VIS BONI, quam BONUM. § UT NI VIS BONI IN IPSA INESSET
 FORMA: Veteres ignem et calorem quemdam, quasi fervorem,
 dixerunt formam: et ideo fornaces, forcipes, formam et for-
 mosos, ex quibus ignis amoris exoritur. Laudandus est ergo
 Terentius proprietate servata, qui quum formam praetulis-20
 set, subiecit EXSTINGUERENT. Ideo et Virgilius sic ait:

At mihi sese offert ultro meus ignis Amyntas.

V. 58. IN IPSA INESSET FORMA, HAEC FORMAM EXSTINGUE-
 RENT: Figura πλοκή. Aliud enim supra, aliud infra FORMA repe-
 tita significat. § IN IPSA INESSET FORMA: Geminavit praeposi-25
 tionem, ut alibi: *In amore haec omnia insunt vitia.* § EXSTIN-
 GUERENT: Bene EXSTINGUERENT, quia ab igne et calore forma
 dicta est.

V. 59. ILLE, QUI ILLAM AMABAT: Bene ILLAM, quia iam
 supra insinuavit personam citharistriae. § ILLE, QUI ILLAM AMA-30
 BAT: Ratio cur amaverit virginem. § FIDICINAM: Supra, CITHA-
 RISTRIAM, ergo indifferenter. § TANTUM MODO, SATIS, INQUIT,
 SCITA EST: Sensus est: Laudavit tantum modo, non et-
 iam raptus est in amorem.

V. 60. SATIS, INQUIT, SCITA: Magna laus formae, amanti 35
 aliam placuisse. § SATIS, INQUIT, SCITA: SCITA bella, ut in

V. 2. apud] Virgilium Georg. lib. III. v. 387.

V. 6. alibi] Georg. lib. II. v. 296.

V. 9. Virgilius Aen. lib. III. v. 618.

V. 21. Virgilius Eclog. III. v. 66.

Amáre coepit. GE. Scín quam? Quo evadát, vide.
 Postrídie ad anum récta pergit: óbsecrat
 Ut síbi eius faciat cópiam. Illa enim sé negat:
 Neque eum aéquom ait facere: íllam civem esse Átticam,
 Bonám, bonis prognátam: si uxorém velit, 65
 Lege íd licere fácere: sin alitér, negat.

V. 64. *Neque enim aéquom facere ait: íllam civem esse Átticam.*

Andria: *Scitus puer est natus Pamphilo. I NOSTER VERO:* Ἀποσιώπησις tertia, quae succurrit, quotiens verba rebus minora sunt.

V. 61. AMARE COEPIT: Ille, inquit, laudavit tantum, hic amare coepit. Et bene COEPIT, non *amavit*, ut ostendat vim amoris non parum esse et rem, quae semel suscipi possit. I SCIN QUAM?: Ἀποσιώπησις, qua in narrationibus in compendium Terentius uti solet. I SCIN QUAM?: *Amare coepit* 10 subauditur. I QUO EVADAT, VIDE: EVADAT, perveniat. Nam *evadere* est per obstantia pervenire.

V. 62. POSTRIDIE AD ANUM RECTA PERGIT: Hoc praestruens, aniculae supra mentionem fecerat. Et bene memor et virginis et honestae non ipsam adiri facit, sed anum, 15 neque ab ipsa peti fructum voluptatis, ex cuius persona maior desperatio nascebatur, sed a nutrice potius, per quam suaderi puellae posse creditur, quidquid libet. I POSTRIDIE AD ANUM RECTA: Ἐμφατικῶς ad anum statim, ut qui posthabuerit omnia alia. I RECTA: Quia non per nuntium.

20 V. 63. UT SIBI EIUS FACIAT COPIAM: Vide ut nihil de virgine speret, qui omnia ab anicula petat. I ILLA ENIM SE NEGAT: *Copiam facturam* subauditur.

V. 64. NEQUE EUM AEQUUM AIT FACERE: Non quod amet, sed quod hoc petat. I NEQUE EUM: Quod peteret, scilicet. 25 I ILLAM CIVEM ESSE ATTICAM: ILLAM cum ἐμφάσει dixit, quasi dicat, quam sic contemnat. I CIVEM, BONAM ESSE: CIVEM, quod ad iura pertinet, BONAM, quod ad ipsam.

V. 65. BONAM: Non vilem, quia boni non viles sunt. Unde superlatus gradus *optimates* facit, quia *bonus, melior,* 30 *optimus* dicitur. I BONIS PROGNATAM: Quod ad maiores eius. I SI UXOREM VELIT: Recte subiunxit: SI UXOREM VELIT, postquam ea in virgine praetulit, quae solent ornare nuptias.

V. 66. LEGE ID LICERE FACERE: Incerta distinctio est: utrum UXOREM VELIT LEGE an LEGE ID LICERE FACERE. I SIN 35 ALITER, NEGAT: Et pudice anus et tamen illecebrose LICERE FACERE dixit, quod ille impudentius petit, ut sibi eius faciat ce-

Nostér quid ageret nésaire: et illam dúcere
Cupiébat et metuébat absentém patrem.

DA. Non, sí redisset, eí pater veniam daret?

GE. Ille índotatam víginem atque ignóbilem 70

Daret illi? Numquam fáceret. DA. Quid fit dénique?

píam. *§* SIN ALITER, NEGAT: *Σύλληψις* facta ex eo, quod sequitur, FACERE.

V. 67. NOSTER QUID AGERET NESCIRE: Proposita deliberatio, cuius tamen altera pars vincet. Nam ducturus est per absentiam patris. *§* QUID AGERET NESCIRE: Pro *nesciebat*, sed 5 recte sic ait, quia subiuncturus est: CUIEBAT ET METUEBAT.

V. 68. METUEBAT: Proprie dixit. Metuimus enim eos, qui nos amant, timemus etiam inimicos.

*V. 67. ILLAM DUCERE CUIEBAT ET METUEBAT: Vide ambiguitatem, quam tamen sequentia tollunt. 10

V. 69. NON SI REDISSET, EI PATER VENIAM DARET?: Bene interrogat Davus. Hoc enim sperari si posset, non opus erat fraudibus Phormionis. *§* NON SI REDISSET, EI PATER VENIAM DARET: Si pro eum redisset. Virgilius:

Praeterea si nona diem mortalibus alnum 15

Aurora extulerit.

V. 70. ILLENE INDOTATAM VIRGINEM?: *Ἐμφατικῶς* ILLE, de quo dixerat: *desinas, sic est ingenium*, et qui propter spem lucri navigarat senex. Insinuandum igitur fuit. Hic enim erit omne periculum fabulae. Et ordine Terentius prius in-20 sinuavit personam senis, ut graviora fierent, quae dirimebant nuptias. *§* ILLENE INDOTATAM VIRGINEM ATQUE IGNOBILEM?: Duo dixit et INDOTATAM et IGNOBILEM. Haec enim duo principaliter expetuntur, cum sint quattuor, quae in sponsis quae-
runtur: forma, probitas, dos, nobilitas. Et manifestum 25 est, cur de forma et probitate nihil dicat, quippe cum supra magnopere ea laudaverit in puella. *§* VIRGINEM: Simpliciter accipimus, VIRGINEM, an subaudimus, QUAMVIS, ut sit: *Quamvis virginem?*

V. 71. DARET ILLI?: Bono affectu dixit: DARET ILLI? Fi-30 lius enim familiae non tam ducit uxorem, quam a patre accipit, quippe quom patri committatur puella potius in huius modi conditionibus, quam marito. *§* DARET ILLI? NUMQUAM FACERET: *Ἀνοσιώπησις* secunda. Hic enim non transit ad aliud, sed instat incoepo, ut et per interrogationem diceret: DARET ILLI, et 35 per responsionem inferret: NUMQUAM FACERET. Et nota NUMQUAM pro non in maiorem negationis significationem poni sem-

GE. Quid fiat! Est parasítus quidam Phórmio,
Homó confidens: qui—illum di omnes pérduint!

DA. Quid is fécit? GE. Hoc consílium, quod dicám, dedit:
Lex ést, ut orbae, qui sunt genere próxumi, 75
Iis núbant: et illos dúcere eadem haec léx iubet.

per. *§ DARET ILLI?*: Mire DARET, ut ostenderet nihil esse potestatis in filio. *§ QUID FIT DENIQUE?*: More suo Terentius DENIQUE posuit in fine sensus: et est adverbium ordinis. Sic in Heautontimorumenó: *Fodere aut arare aut aliquid facere denique*, ut sit *denique* vel deinde vel ad postremum.

V. 72. QUID FIAT?: Deest: *rogitas?* Et est ἀποσιώπησις quarta. *§ EST PARASITUS QUIDAM PHORMIO*: PHORMIO non a formula, sed phormione dicitur sparteo, quem nos eronem dicimus trivialiter et pro consuetudine.

10 V. 74. QUID IS FECIT?: Servatur affectus tristis hominis, ut supra ait: *Sed quid tu es tristis?*

*V. 73. HOMO CONFIDENS: HOMO comice additum. Nam quis ignoret parasitum hominem esse? *§ CONFIDENS*: Hic CONFIDENS pro improbo, audaci ac temerario posuit, ut:
15 *O ingentem confidentiam!* *§ QUI, ILLUM*: QUI utinam est, ut Lucilius in secundo:

Qui te, Momentane, malum iam cetera perdat.

Aut: QUI HOC CONSILIUM, QUOD DICAM, DEDIT? *§ QUI, ILLUM DI OMNES PERDUINT*: QUI aut expletivum est aut pronomen, quo
20 incipiens Phormionem de scribere cohorrui consideratione eius et in hanc vocem quasi confusus erupit. Hoc autem certum genus est παραθέσεως.

*V. 74. QUID IS FECIT?: Correxít interrogatione errantem, ut rediret ad nominativum casum QUI, unde aberraverat, et ILLUM
25 dixerat. *§ HOC CONSILIUM, QUOD DICAM, DEDIT*: Secundum quosdam ordo est: QUI HOC CONSILIUM, QUOD DICAM, DEDIT.

V. 75. LEX EST: LEX, ut in palliata, recte ponitur. Nam Graecorum fuit, ideo et in Andria sic ait: *Inopia et cognatorum negligentia coacta*. *§ LEX EST*: Alia narratio interponi-
30 tur. Et dicitur παραξήγησις. *§ LEX EST*: A causa litis. Potuit enim dici: *Non habes causam*. *§ UT ORBAE, QUI SINT GENERE PROXIMI, EIS NUBANT*: Orba proximo nubat, orbam proximus ducat, Atticum ius est. Et est ordo: LEX EST, UT ORBAE EIS NUBANT, QUI SINT PROXIMI.

35 V. 76. ET ILLOS DUCERE: Bene additum. Nihil enim ad rem, si ducendi necessitas non fuisset. *§ EADEM HAEC LEX IUBET*: Non duas res iubet haec una lex, sed puellis permittit nubere, cognatos cogit ducere. *§ EADEM HAEC LEX*

Ego té cognatum dícam et tibi scribám dicam:

Patérnum amicum me ádsimulabo vírginis:

Ad iúdicez veniémus: qui fuerít pater,

Quae máter, qui cognáta tibi sit: ómnia haec 80

Confíngam: quod erit míhi bonum atque cómodum,

Quom tu hórum nil refélles, vincam scílicet.

IUBET: Bene IUBET. Minorem enim vim habet ea lex, quae aliquid permittit, quam illa, quae aliquid iubet.

V. 77. EGO TE COGNATUM DICAM ET TIBI SCRIBAM DICAM: A persona eius, cum quo agitur. Potuit enim dici: *Quid mecum est tibi?* *¶* EGO TE COGNATUM DICAM ET TIBI SCRIBAM DICAM: Ἀποστροφὴ et ἡθρονοῖα. Haec narratio est, quam dicit Tullius constitutam, et ipse: *Tibi uni parcam*, inquit in Ver-
rinis. Repente enim transitur ad verba personarum ab earum descriptione, sed hoc ipsum ad commovendos auditores valet plurimum. *¶* ET TIBI SCRIBAM DICAM: A denuntiatione in per-
sonam, ne diceret: *Non mihi denuntiasti.* *¶* ET TIBI SCRIBAM DICAM: Cicero: *Scribitur Heraclio dica.* *¶* DICAM: Supra verbum, infra nomen est totidem litteris, diverso accentu.

V. 78. PATERNUM AMICUM ME ADSIMULABO VIRGINIS: A persona litigantis. Potuit enim opponi: *Personam non habes.* 15

V. 79. QUI FUERIT PATER: QUI hic pronomen est, infra quo modo significat.

V. 80. QUAE MATER: Virginis scilicet. *¶* QUI COGNATA TIBI SIT: QUI quo modo et qua ratione. *¶* OMNIA HAEC CONFINGAM: OMNIA HAEC non ex abundanti posuit, sed oratorie, 20 quasi tam multa. Et est ἀρξαίνουσ. Nam post enumerationem veteres hoc dicebant. Salustius in Iugurtha: *Haec omnia praesidio adsunt.*

V. 81. QUOD ERIT: Tuto confingam. *¶* QUOD ERIT MIHI BONUM ATQUE COMMODUM: Εὐφραΐα. Quod mihi, inquit, 25 faustum ac felix erit, hoc est, confingere atque mentiri. *¶* QUOD ERIT MIHI BONUM ATQUE COMMODUM: Totum ioculariter parasitus, quippe qui CONFINGAM dicens, non solum non erubuerit de falsiloquio, sed quasi praeclari facinoris inceptionem etiam auspicatus sit omenque suscepit, dicendo: 30 QUOD ERIT MIHI BONUM ATQUE COMMODUM. Sic enim veteres: QUOD FAUSTUM FELIXQUE SIT, dicebant aliquid aggressuri.

V. 82. QUUM TU HORUM NIHIL REFELLES, VINCAM SCILICET: Hoc interrogative pronuntiandum est. *¶* REFELLES: Refutabis, redargues. Nam prorsus *refellere* est redarguere falsitatem.

V. 14. Cicero Accusat. lib. II. cap. 15. §. 37.

V. 22. Salustius in Iugurtha cap. 85.

Pater áderit: Mihi parátae lites: quid mea?

Illá quidem nostra erít. DA. Iocularem audáciam.

GE. Persuásumst homini: fáctumst: ventumst: víncimur: 85

Duxít. DA. Quid narras? GE. Hóc quod audis. DA.

Ó Geta,

Quid té futurumst? GE. Néschio hercle: unum hóc scio.

Quod fórs feret, ferémus aequo animó. DA. Placet:

V. 88. D. places.

V. 83. PATER ADERIT: MIHI PARATAE LITES: QUID MEA?:

Mire ὁ συνοφάντης, quod maxime alter metueret, hoc pro ridicula re contempsit: PATER ADERIT: MIHI PARATAE LITES. Ex-
5 quisite autem subiectum est, quum supra dixerit: MIHI PARATAE LITES: QUID MEA? § PATER ADERIT: MIHI PARATAE LITES: Ut Antiphoni formidanda ista sunt, ita ridicula parasito.

V. 84. ILLA QUIDEM NOSTRA ERIT: Ἡθικῶς NOSTRA, quum Antiphonis tantum esse debeat. § IOCLAREM AUDACIAM: Εἰρω-
10 νεῖα καὶ ἀντίφρασιν, hoc est, minime iocularem. An quae ex ludo et ioco in periculum veniat. § IOCLAREM AUDACIAM: Deest audio ex te aut dicis.

V. 85. PERSUASIT HOMINI: Hic iam de Antiphone queritur, cui persuasum sit. § FACTUM EST: Adeo audax Phormio.
15 § VENTUM EST: Ἐπεξήγησις. Quo modo factum est? VENTUM EST: VINCIMUR: DUXIT. § FACTUM EST: VENTUM EST: VINCIMUR: DUXIT: Ἀσύνδετον, ut supra: Imus, venimus, videmus. § FACTUM EST: VENTUM EST: VINCIMUR: DUXIT: Amat hoc Terentius, ut: It, lavit, redit, et, imus, venimus, vide-
20 mus, et, fu nusinterim procedit: sequimur, ad sepulcrum venimus: in ignem posita est, fletur. His non modo brevis et comis narratio est, sed etiam auditoris animum ad id, quod restat, intendit.

V. 86. QUID NARRAS?: Admirantis vox est, non interrogantis. § O GETA, QUID TE FUTURUM EST?: Sic pro-
25 nuntia, quasi peritulum contempleris Getam et iam eum in certo interitu defleas. § O GETA, QUID TE FUTURUM EST?: Scilicet, qui magister relictus sis Antiphoni.

V. 87. NESCIO HERCLE: UNUM HOC SCIO, QUOD FORS FERET, FEREMUS AEQUO ANIMO: Ἡθικῶς desperatione rerum fortis
30 est servus. Et simul vigilavit poeta, ne si et hic ciularet, res tota migraret in tragoediam.

V. 88. QUOD FORS FERET, FEREMUS AEQUO ANIMO: Hae graves sententiae ex persona servorum quum dicuntur, ridiculae sunt et eo consilio interponuntur. § FEREMUS AEQUO ANIMO:
35 Hoc secundum servos, qui futura contemnunt. Et mire meritum culpae suae ad fortunam rettulit.

Hem istuc virist officium. GE. In me omnis spés mihi est.

DA. Laudo. GE. Ad precatorem ádeam credo, qui mihi 90

Sic óret: Nunc amitte, quaeso, hunc: céterum

Posthác si quidquam, nil precor: tantúm modo

Non áddit: ubi ego hinc ábiero, vel occídito.

DA. Quid paédagogus ille, qui citharístriam?

V. 89. HEM ISTUC EST VIRI OFFICIUM: Compendium consolationis est, quod hic libenter accepit, et ideo statim approbat. *I* IN ME OMNIS SPES EST MIHI: Quo modo? an ut strenue se defendat? an ut fugiat? an ut patiens sit plagarum?

V. 90. AD PRECATOREM ABEAM CREDO: Bene poeta omnia 5 tractat, quae in tali re tacenda servo essent, nisi aliud posceret argumentum. *I* AD PRECATOREM ABEAM: Sic in Heautontimorumenos: *Nec tu aram tibi nec precatorem pararis.*

I QUI MIHI SIC ORET: Id est, pro me oret.

V. 91. NUNC AMITTE, QUAESO, HUNC: *Μίμησις* dicitur, 10 ubi non verba modo, verum etiam gestum vocemque fingimus alienam. *I* NUNC AMITTE, QUAESO: Hoc, quod nos dicimus *dimitte*, antiqui etiam dicebant *AMITTE*. Virgilius:

Amisssos hinc iam obliviscere Graios.

Et Salustius: *Pactione amisso Publico legato.*

15

V. 92. POSTHAC SI QUIDQUAM, NIHIL PRECOR: Facile im-
trat, qui non omnia extorquet. Ergo ars precatoria est miti-
gare praesentia, futura permittere. Simul etiam, quia omnis
causa in hoc est, ne videatur servus ob impunitatem in delictis
amplius peccaturus. *I* POSTHAC SI QUIDQUAM: Ut solet, elegan- 20
ter per *ἔλλειψιν*. Et simul non: si tantundem peccaverit,
sed si vel minimum. Tale est et illud: *Si sensero hodie
quicquam in his te nuptiis fallaciae conari*, et: *Si quicquam in-
venies mentitum, occidito.* *I* NIHIL PRECOR: NIHIL pro non, sed
plena negatio NIHIL.

25

V. 93. UBI EGO HINC ABIERO: Hic ostendit nullum preca-
torem ex animo postulare veniam servo. *I* VEL OCCIDITO: VEL
pro etiam. *I* OCCIDITO: Tu tantum caedere volebas, ego dico:
ETIAM OCCIDITO.

V. 94. QUID PAEDAGOGUS ILLE, QUI CITHARISTRIAM: Mo- 30
raliter quaerit volens audire de Phaedria, postquam de Anti-
phone cognovit, maxime, quia haec interrogatio responsionem
elicit, qua spectator instruitur ad cognoscenda cetera. *I* QUID
PAEDAGOGUS ILLE, QUI CITHARISTRIAM: Quia dixit: *Sectari*, in
ludum ducere et reducere, et quia *puellulam* dixit ab aetate, 35
PAEDAGOGUS EST ILLI, ait. *I* QUID PAEDAGOGUS ILLE, QUI CI-
THARISTRIAM: Phaedria scilicet, qui neque abscedit a custo-

V. 13. Virgilius Aen. lib. II. v. 148.

Quid rei gerit? GE. Sicténuiter. DA. Non múltum habet 95
 Quod dét fortasse. GE. Immó nihil, nisi spém meram.
 DA. Pater éius rediit án non? GE. Non dum. DA. Quid?
 senem

Quoad éxspectatis vóstrum? GE. Non certúm scio:
 Set epístolam ab eo adlátam esse audiví modo,
 Et ad pórtitores ésse delatam: hánc petam. 100
 DA. Num quíd, Geta, aliud mé vis? GE. Ut bene sít tibi.
 Puer heús: nemon huc pródit? cape, da hoc Dórcio.

diá puellae neque illam ipse contingit. *¶* QUI CITHARISTRIAM:
 Ἑλλησις. Sectatur, amat vel quid tale subaudiendum est.

V. 95. SIC TENUITER: Δεικτικῶς SIC dicendum est, cum
 aliquo gestu. *¶* NON MÚLTUM HABET, QUOD DET FORTASSE: Cum
 5 commiseratione amatoris adolescentis pronuntiandum est.

V. 96. IMMO NIHIL, NISI SPEM MERAM: Bene SPEM, quia
 amat. Nemo enim, cum spem non habet, amat. *¶* MERAM:
 Solam.

V. 97. PATER EIUS REDIIT, AN NON?: Chremes scilicet.
 10 *¶* NONDUM: Subaudi *venit*. *¶* NONDUM: Quia veniet iam, non
 plena negatio est. *¶* QUID? SENEM QUOAD EXSPECTATIS VE-
 STRUM?: Animadvertite, QUID secundum morem quotidianum tum
 dici, quum fit transitus a mentione alterius rei ad alteram.
 Sic et supra: *Quid paedagogus ille?* *¶* QUOAD EXSPECTATIS
 15 VESTRUM: QUOAD quamdiu. Et recte locutus est, quia ad-
 ventus finis est expectationis.

V. 99. SET EPISTOLAM AB EO ALLATAM ESSE AUDIVI: Míre
 paratur inopinatus subito adventus senis. Nam ipse veniet, cuius
 epistolam sperat.

20 V. 100. ET AD PORTITORES ESSE DELATAM: More veterum
 magistri tributorum, id est, publicani, operam in portu
 dabant, inferendarum rerum et efferendarum vectigal exigentes.
¶ AD PORTITORES: Ad eos, qui in portu sunt. Et quo more
 hoc dixerit vide, Attico an Romano.

25 V. 101. NUM QUID, GETA, ALIUD ME VIS?: Absque illo ar-
 gento, quo tibi a me opus fuit. *¶* UT BENE SIT TIBI: Ἀστέϊονός
 pro nihil.

V. 102. PUER HEUS: NEMON HUC PRODIT?: Moralis ex-
 pressio. Nam eos vocat, quibus initio egrediens dicebat: *Si quis*
 30 *me quaeret rufus*. *¶* CAPE, DA HOC DORCIO: Ad κωφὸν πρόσ-
 ωπον loquitur. *¶* DORCIO: *Dorcium* femininum nomen est, ut
Planesium, Glycerium.

ACTUS PRIMI SCAENA TERTIA.

ANTIPHO. PHAEDRIA.

ANTIPHO. Ádeon rem redísse, ut qui mi cónsultum
optumé velit esse
Phaédria, patrem ut éxtimescam, ubi ín mentem eius
advénti venit?

V. 2. *Phaédria, patrem ut éxtimescam, ubi eius adventi vénit in mentem?*

V. 1. ADEON REM REDISSE, UT QUI MIHI CONSULTUM OPTUME VELIT ESSE: In hac scaena color vitae est eorum, qui id, quod immodice concupiverint, spernunt, postquam evenerit. Quod apertiore sententia ostendit poeta, dicendo: *Nostri nosmet poenitet.* § ADEON REM REDISSE, UT QUI MIHI: Comparativa⁵ qualitas in hac scaena est inter Antiphonis vitam et Phaediae. Genus causae demonstrativum. Contendunt autem, uter magis miser sit. § UT QUI MIHI CONSULTUM OPTIME VELIT ESSE, PHAEDRIA: Mira sententia, qua ostendit adolescentulos in peccatis neminem magis metuere, quam eos, a quibus maxime¹⁰ diliguntur. Simulque inducitur rerum imminentium praestructio, in qua sic audax inducitur Phaedia, ut defensor futurus sit, sic timidus Antipho, ut fugiturus sit. § UT QUI MIHI CONSULTUM OPTIME VELIT ESSE, PHAEDRIA, PATREM UT EXTIMESCAM: Ferienda pronuntiatio in eo, quod ait: PATREM, QUI MIHI CON-¹⁵SULTUM OPTIME VELIT ESSE. Hoc enim magis mirum est, ideo patrem timeri, quia consultum optime velit.

V. 2. UBI IN MENTEM EIUS ADVENTI VENIT?: Nota *venire in mentem* veteres non recordationis causa tantum, sed etiam recogitationis considerationisque posuisse. § UBI²⁰ IN MENTEM EIUS ADVENTI VENIT?: Sic veteres genitivo casu proferebant: *In mentem veniat.* Cicero: *Fac tibi paternae legis Aciliae veniat in mentem.* § ADVENTI VENIT?: Multipliciter declinatur, et *adventi* et *adventus*, sic et in Andria: *Nihil ornati, nihil tumultu.* § VENIT: Legitur et ADVENIT.

25

V. 22 Cicero Act. in C. Ferr. primae Cap. 17. §. 51.

Quód ni fuisset incógitans, ita eum éxspectarem, ut
pár fuit.

PH. Quíd istuc est? AN. Rogitas! quí tam audacis fá-
cinoris mi cóncius sis?

Quód utinam ne Phórmioni id suádere in mentem inci-
disset? 5

Neú me cupidum eo ímpulisset, quód mi principiúmst
mali.

Nón potitus ésssem: fuisset tum illos mi aegre aliquót
dies.

V. 4. *Quíd istuc? A. rogitas? quí tam audacis facinoris mi
cóncius sis?*

V. 3. INCOGITANS: Temerarius. Probus: *Incogi-
tans*, inquit, *in usu est*, at non eodem modo cogitans. *I* ITA
EUM EXSPECTAREM, UT PAR FUIT: Nota EXSPECTAREM nunc o-
perirer, alias sperarem.

5 V. 4. QUID ISTUC EST?: Haec interrogatio stomachosa est
extenuare volentis metum fratris. Diversa enim sentit ob diver-
sum amoris eventum. *I* QUI TAM AUDACIS FACINORIS MIHI CON-
SCIUS SIS: Proprie ad terrorem, qui de facinore loquitur, *con-*
scium dixit. *I* ROGITAS? QUI TAM AUDACIS FACINORIS: Bene ti-
10 mens inducitur Antipho, ut sit causa fugiendi. Ad hoc enim
fugiet, ne ad amittendam coniugem cogatur a patre ante erro-
rem fabulae patefactum.

V. 5. QUOD UTINAM NE PHORMIONI: Gratissime non Phor-
mioni succenset, sed Phormionis invento. Et vide ut et ipse se
15 culpa subtrahat. *I* QUOD UTINAM NE: Familiare est initia re-
rum accusare eos, quos alicuius negotii poenitet. *I* QUOD UTINAM
NE PHORMIONI: Vetus elocutio: UTINAM NE. Ennius in Medea:

*Utinam ne in nemore Pelio securibus
Caesa cecidisset abiegna ad terram trabes.*

20 Et NE pro non accipiendum.

V. 6. NEU ME CUPIDUM EO IMPULISSET: Bene hoc addidit
ad excusationem. Potuit enim dici: *Non consentiret*. *I* EO
IMPULISSET: EO ad uxorem ducendam. An EO in tan-
tum? *I* QUOD MIHI PRINCIPIUM EST MALI: Bene, quasi caput
25 mali non in amore sit, sed in nuptiis.

V. 7. NON POTITUS ESSEM: More hominum loquitur. Cre-
dit enim ex sequenti satietate, quod potuerit abstinere amoribus
suis. *I* NON POTITUS ESSEM: *Ἀνθυποφορὰ μονομερής*. Non
enim: *Sed potiri voluisti*, posuit, ut ille:

30 *Verum anceps pugnae fuerat fortuna! Fuisset.*

V. 29. *ut ille]* Virgilius *Aen.* lib. IV. v. 603.

At nón cotidiána cura haec ángeret animum. PH. Aúdio.

AN. Dum exspécto, quam mox véniat, qui adimat hánc
mi consuetúdinem.

PH. Aliís quia defít quód amant, aegrest: tíbi, quia
superést, dolet. 10

Amóre abundas, Antipho.

V. 9. A. *Dum exspecto quam mox veniat, qui hanc mihi adimat consuetudinem.*

Hic enim utraque pars ponitur. *Ἰ* FUISSET TUM ILLOS MIHI AEGRE ALIQUOT DIES: Quidam totum interrogative pronuntiant, nempe: FUISSET TUM ILLOS MIHI AEGRE ALIQUOT DIES?

V. 8. AT NON QUOTIDIANA CURA HAEC ANGERET ANIMUM: Quum amatorie loquatur Antipho, errant qui putant eum poenitere sui desiderii. Nam si hoc est, nec maritus firmus videbitur fore. Sed hoc dicit, facilius fuisse abstinere virgine intacta, quam ea, cum qua iam consueverit. Et ideo subiungit: *Dum exspecto quam mox veniat, qui hanc mihi adimat consuetudinem.* *Ἰ* AUDIO: AUDIO per εἰπωμένην dicitur modo, a contemnente dictum Antiphonis. *Ἰ* AUDIO: Omnia deridet Phaedria, cupiens fructum amoris vel periculis adipisci. Est ergo AUDIO εἰπωμένη pro non audio, hoc est, nihil dicis. 10

V. 9. DUM EXPECTO, QUAM MOX VENIAT: Non quando, sed quam cito, quia timet. *Ἰ* QUI HANC MIHI ADIMAT CONSUE- TUDINEM: Mire non amorem, tamquam amore carere potuerit, consuetudine non possit. Et nota proprietatem dicti. Nam consuetudo specialiter de coitu dicitur.

V. 10. ALIIS, QUIA DEFIT; QUOD AMANT: Magnificentius 20 ALIIS dixit, quam si diceret mihi. *Ἰ* TIBI QUIA SUPEREST, DO- LET: Laboravit, ut ostenderet plus esse DOLET, quam aegre est. Et ideo insanum ait Antiphonem, qui in ea fortuna positus, quae adversa et contraria est, idem patiatur, quod miser. Et est figura ὑπόζευξις. Nam ad utrumque AEGRE EST sufficere potuit. 25 Scire autem debemus et pronuntiative et per interrogati- onem hoc ipsum pronuntiari posse. *Ἰ* TIBI QUIA SUPEREST: Id est, eo, quod desideras, abundas. Ordo est: TIBI DOLET, QUIA SUPEREST.

V. 11. AMORE ABUNDAS, ANTIPHO: Sic hoc pronuntiandum, quem ad modum solet cum stomacho dici vituperanti cibum: Non esuris, aut: Pleno ventre es. Vult enim ostendere satietatis hoc esse, non ratiocinationis, quod nunc queritur Antipho.

Nam túa quidem hercle certo vita haec expetenda optandaque est:

Ita mé di bene ament, út mi liceat tám diu, quod amó, frui:

Iam depécisci móрте cupio: tú conicito cétera,
Quid ego éx hac inopiá nunc capiam et quíd tu ex
istac cópia. 15

Ut ne áddam, quod sine súmptu ingenuam, liberalem
nactus es:

V. 14. *Iam depécisci móрте cupio: tú conicito céterum.*

V. 15. *Quid ego hác ex inopiá nunc capiam; et quíd tu ex istac cópia.*

§ AMORE ABUNDAS, ANTIPHO: ABUNDARE dicitur, qui successu prospero affluit. Lucilius libro tertio:

Ille alter abundans

Cum septem incolumis pinnis redit ac recipit se.

5 § AMORE ABUNDAS, ANTIPHO: Hoc cum pronuntiatione infert.

V. 12. NAM TUA QUIDEM HERCLE CERTO VITA HAEC EXPETENDA: Bene CERTO, quia supra omnia cum εἰσρωαία dixit.

§ VITA HAEC EXPETENDA: VITA dixit, ut ostenderet, etiam si non felicitas, sed vita dicatur, optandam esse. VITA autem

10 et mores significat et animam et alimentum et spatium vivendi et fortunam accidentem viventibus, ut modo.

§ EXPETENDA OPTANDAQUE: Proprie dixit EXPETENDA OPTANDAQUE. Omnia enim, quae amamus, aut industria aut voto proveniunt, hoc est, aut in nobis sunt aut in fortuna

15 posita.

V. 13. ITA ME DI BENE AMENT, UT MIHI LICEAT: Necessario iurat, quia, quod dicturus est, solis amatoribus videtur esse credendum. § ITA ME DI BENE AMENT, UT MIHI LICEAT TAM DIU,

QUOD AMO, FRUI: Opportunus locus, in quo ostendatur, quam

20 magno amore sit possessus Phaedria, cui par impenditur argumentum. § TAM DIU, QUOD AMO, FRUI: Quam diu uxore fruitur Antipho. An TAM DIU δεικτικῶς. § TAM DIU: Tantis-

per, hoc est, vel tantillo tempore. § QUOD AMO, FRUI: Deest eo, ut sit, eo, quod amo, frui.

25 V. 14. IAM DEPACISCI MORTE CUPIO: Pactionem transigere. § TU CONICITO CETERA: Aut CETERA abundat, aut deest per, ut sit: per cetera.

V. 15. QUID EGO EX HAC INOPIA NUNC CAPIAM: Infortunium scilicet. § ET QUID TU EX ISTAC COPIA: Fructum ac
30 felicitatem.

V. 16. UT NE ADDAM: Παράλειψις figura, in qua velut

Quod habés, ita ut voluísti, uxorem síne mala famá
palam:

Beátus, ni unum désit: animus quí modeste istaéc ferat.
Et sí tibi res sit cum éo lenone, quócum mi est, tum
séntias.

Ita plérigue ingenió sumus omnes, nóstri nosmet poé-
nitet. 20

V. 18. *Beátus, ni unum hoc désit, animus quí modeste istaéc ferat.*

V. 19. *Quod sí tibi res sit cum éo lenone, quócum mi est, tum
séntias.*

V. 20. *Ita plérigue omnes súmus ingenio, nóstri nosmet poénitet.*

ex abundantí enumerantur adiecta. *¶* UT NE ADDAM: Σχῆμα
παραλείψεως. *¶* UT NE: Quod Graeci ἵνα μή. *¶* INGENUAM,
LIBERALEM NACTUS ES: Hoc natalium, illud morum est.

V. 17. QUOD HABES, ITA UT VOLUISTI: VOLUISTI subdisting-
uendum est et sic legendum UXOREM. Erit enim ἐμφατικώτε- 5
ρον. *¶* UT VOLUISTI, UXOREM: Bona praeparatio uxoris futurae.
¶ SINE MALA FAMA: PALAM BEATUS: Multi superius iungunt
PALAM.

*V. 16. SINE SUMPTU INGENUAM, LIBERALEM NACTUS ES:
Contra ea, quae patitur, ista posuit omnia. Huius in amore 10
copiam, suam inopiam: huius desiderium nullo
constitisse sumptu, sibi a lenone fuisse emendam
puellam: huius ingenuam, suam servam: huius li-
beralem, suam citharistriam: hunc nactum esse,
se sectari tantum, huius uxorem, amicam suam: 15
huius amorem maritalem esse, suum velut prodigi,
velut scortatoris.

V. 18. NI UNUM HOC DESIT, ANIMUS QUI MODESTE ISTAEC
FERAT: MODESTE moderate. Salustius libro secundo: *Mo-*
destus ad omnia alia, nisi dominationem. *¶* MODESTE: Cum 20
modo.

V. 19. ET SI TIBI RES SIT CUM EO LENONE: Et modo
non connexiva, sed inceptiva coniunctio est. Sa-
lustius libro secundo: *Et Poeni ferunt adversus a. n. c. m.**
¶ SENTIAS: Sic alibi: *Sit rogas? Sensi.* 25

V. 20. ITA PLERIQUE INGENIO SUMUS OMNES: NOSTRI NOSMET
POENITET: Παράλκων tertium. In Andria: *Quod plerique omnes
faciunt adolescentuli.* Et est ἀρχαϊσμός, ut: *Accede ad ignem
hunc, iam calesces plus satis.* *¶* NOSTRI NOSMET POENITET:
Poenitet eum, qui parum putat. Ergo ipsi nos, inquit, 30

V. 27. in Andria Act. I. sc. 1. v. 28.

V. 28. ut] in Eunuchio Act. I. sc. 2. v. 5.

AN. At tú mihi contra nunc videre fortunatus, Phaédria.
Cui de integro est potestas etiam consulendi, quid velis,
Retinere, amare, amittere: ego in eum incidi infelix
locum,

Ut neque mihi eius sit amittendi nec retinendi copia.
Set quid hoc est? videon ego Getam currentem huc ad-
venire? 25

Is est ipsus: hei timeo miser, quam hic nunc mihi nun-
tiat rem.

V. 23. 24. *Retinere, amare, an mittere: ego in eum incidi infelix
locum,*

Ut neque mihi eius sit amittendi, nec retinendi copia.

V. 26. *Is est ipsus: ei timeo miser, quam hic mihi nunc nuntiatur rem.*

nostra contemnimus. Sic et in Heautontimorumenos:
At enim hic dices: Me quantum hic operis fiat poenitet.

V. 22. CUI DE INTEGRO EST POTESTAS: Post, deinceps.
AN DE INTEGRO, id est, de integris rebus. I QUID VELIS,
5 RETINERE, AMARE, AMITTERE: An coniuncte legendum est: QUID
VELIS RETINERE, ut duo sint, AMARE, AMITTERE, quia et infra
duo reddit: UT NEQUE MIHI SIT EIUS AMITTENDI NEQUE RETINENDI
COPIA. AMITTENDI propter amorem, RETINENDI propter
patrem.

10 V. 26. HEI TIMEO MISER, QUAM: Recte iam timet, quia in
metu semper est praesaga mali mens. Et HEI interiectio inge-
miscentis est, ut:

Hei mihi, quantum

Praesidium Ausonia, et quantum tu perdis, Iule.

V. 1. in Heautontimorumenos Act. I. sc. 1. v. 20.

V. 12. ut] Virgilius Aen. lib. XI. v. 57.

ACTUS PRIMI SCAENA QUARTA.

GETA. ANTIPHO. PHAEDRIA.

GET. Nullus es, Geta, nisi iam aliquod tibi consilium celere répperis:

Íta nunc inparátum subito tánta te inpendént mala:
Quae néque uti devitém scio neque quó modo me inde éxtraham:

Nam nón potest celári nostra díutius iam audácia:
Quae sí non astu próvidentur, me aut herum pessúm-
dabunt. 5

V. 1. *G. Nullus, Geta, nisi aliquod iam consilium celere répereris.*

V. 2. *Íta nunc inparátum subito tánta in me inpendént mala.*

V. 5. [*Quae si non astu providentur, me aut erum pessum dabunt*].

V. 1. NULLUS ES, GETA, NISI IAM ALIQUOD TIBI CONSILIUM:
In hac scaena servi currentis officium est, tendens ad perturba-
tionem Antiphonis, quem oportet abesse conspectui patris usque
ad cognitionem rerum et *καταστροφὴν* fabulae. *¶* CONSILIUM
CELERE: Hoc CELERE neutraliter dicitur. 5

V. 2. SUBITO TANTA TE INPENDENT MALA: Accusativo casu
INPENDENT, [ut Lucretius in primo: Nec mare quae
impenden]t vesco sale saxa peresa. Aut *ἀναστροφὴν*
pro: *in te pendent mala*. Quum supra: NULLUS ES, GETA, dix-
erit, hic transitum fecit ad primam personam. 10

V. 3. QUAE NEQUE UTI DEVITEM SCIO: Ruina aut vitanda
est aut extrahenda sunt ex ea corpora, quae op-
presserit.

V. 4. NAM NON POTEST CELARI NOSTRA DIUTIUS IAM AU-
DACIA: Bene NOSTRA, quia ipse partem maximam culpae susti-
net, ut magister. 15

*V. 3. DEVITEM: Ante quam irruant. *¶* INDE EXTRA-
HAM: Quum irruerint.

*V. 4. CELARI: Nigidius CELARI quaerit, utrum ple-
num sit an pressum? 20

V. 7. *Lucretius lib. I. v. 327.*

AN. Quidnam ille conmotus venit?

GE. Tum temporis mihi punctum ad hanc rem est: herus adest. AN. Quid istuc malist?

GE. Quod quom audierit, quod eius remedium inveniam iracundiae?

Loquarne? incendam. Taceam? instigem. Purgem me? laterem lavem.

Eheu me miserum: quom mihi paveo, tum Antipho me excruciat animi: 10

V. 8. *Quod cum audierit, quod eius remedium inveniam iracundiae?*

V. 9. *Loquar? incendam: taceam? instigem: purgem me? laterem lavem.*

V. 6. QUIDNAM ILLE COMMOTUS VENIT: Modo COMMOTUS perturbatus atque contreritus. *I* QUIDNAM ILLE COMMOTUS: Hic ostendit poeta idcirco confusum Getam induci, ut de eius metu Antipho terreatur.

5 V. 7. TUM TEMPORIS MIHI PUNCTUM: PUNCTUM pro momentum, ut Lucilius in decimo quarto: *Puncta uno, hora * et qui quoque invasit.* *I* PUNCTUM: Angustissimum spatium. *I* AD HANC REM: Ad deliberandum, quod ago. *I* HERUS ADEST: Vultu tristi ac superciliis arduis hoc dicendum 10 est. *I* QUID ISTUD MALI EST?: Mire πρὸς τὸ HERUS ADEST, QUID ISTUD MALI EST posuit, ex persona Antiphonis, cui pro calamitate est patris adventus.

V. 8. QUOD QUUM AUDIERIT: Scilicet, quod uxorem duxit Antipho. *I* QUOD EUS REMEDIUM INVENIAM IRACUNDIAE?: Plus est, quam si diceret: *Nullum.* *I* QUOD QUUM AUDIERIT, QUOD EUS REMEDIUM INVENIAM?: Bene non addidit quid. Secum enim loquitur. *I* QUOD EUS REMEDIUM INVENIAM IRACUNDIAE?: Proprie REMEDIUM, quasi iracundia morbus sit.

20 V. 9. LOQUARNE? INCENDAM: Quia iracundia ignis est. *I* TACEAM? INSTIGEM: Instigari proprie fera dicitur. *I* PURGEM ME? LATEREM LAVEM: Παροιμία. Πλύνθων πλύνεις. *I* LOQUARNE? INCENDAM: TACEAM? INSTIGEM: Σχῆμα διαπόρῃσις. *I* LOQUARNE? INCENDAM: Duo sunt, quae fieri in placando 25 solent, aut loqui aut tacere. Sed quid vult sibi PURGEM ME, quum idem sit LOQUAR? an quia potest purgatio et per defensorem patronumve induci? Sic quidam putant. Sed melius est hoc ut perturbatae et servilis imperitaeque personae verba sine arte esse et vim significati non habere.

30 V. 10. QUUM MIHI PAVEO: QUUM praeter quam quod significat modo. *I* TUM ANTIPHO ME EXCRUCIAT ANIMI: Τῷ

Eius me miseret: ei nunc timeo: is nunc me retinet.

Nam absque eo esset,

Recte ego mihi vidissem, et senis essem ultus iracundiam.

Aliquid convasassem atque hinc me conicerem protinus in pedes.

AN. Quam hic fugam aut furtum parat?

V. 11. *Eius me miseret: ei nunc timeo: is nunc me retinet: nam absque eo esset.*

V. 13. *Aliquid convasassem, atque hinc me protinam conicerem in pedes.*

ἰδιωτισμῶ, pro eo, quod est: Propter Antiphonem me excrucio animo. Sic in Hecyra: *Fecit, animi ut incertus foret.* Genitivo enim casu veteres figurabant hanc locutionem.

V. 11. Eius me miseret: ei nunc timeo: Miseret me praeteritorum, timeo de futuris. *¶* Eius me miseret: 5
EI NUNC TIMEO: IS NUNC ME RETINET: NAM ABSQUE EO ESSET: Figura πολυπρωτον Eius: EI: IS: EO. *¶* IS NUNC ME RETINET: Si RETINET, quomodo excruciat? *¶* NAM ABSQUE EO ESSET: Si ad eum res non pertineret, id est, si meum tantummodo peccatum esset hoc ipsum. 10

V. 12. RECTE EGO MIHI VIDISSEM ET SENIS ESSEM ULTUS IRACUNDIAM: Facite servus occasionem melioris condicionis esse existimat fugae causam, tamquam sibi per eam et libertatis genus praestare posset et praedam. *¶* RECTE EGO MIHI VIDISSEM: Ut dicimus: *Vide tibi et videte vobis.* Et recte 15
VIDISSEM ἀντὶ τοῦ providissem. *¶* ET SENIS ESSEM ULTUS IRACUNDIAM: SENIS maluit, quam domini dicere, ut in ipso nomine et hortamentum impune fugiendi appareat. Et simul, quia non iram, sed iracundiam dicturus erat. Nam ira de causa, iracundia de moribus. *¶* ET SENIS ULTUS ESSEM IRACUN- 20
DIAM: Non dixit *evasissem*, sed ULTUS ESSEM. Faciunt enim servi fugiendo, ut dominos poeniteat iratos fuisse. *¶* ULTUS ESSEM: Sic Virgilius:

Ula virum, poenas inimico a fratre recepi.

V. 13. ALIQUID CONVASASSEM: Figuratum est a colli- 25
gendis vasis. *¶* HINC ME CONICEREM PROTINUS IN PEDES: Πρὸς τὸ recte ego mihi vidissem. *¶* PROTINUS IN PEDES: PROTINAM fuit. Sic Nigidius legit.

V. 14. QUAM HIC FUGAM: Πρὸς τὸ conicerem in pedes. *¶* AUT FURTUM PARAT?: Πρὸς τὸ aliquid convasassem. *¶* QUAM 30

V. 2. in Hecyra Act. I. sc. 2. v. 46.

V. 23. Virgilius Aen. lib. IV. v. 656.

GE. Set ubi *Ántiphonem réperiam?* aut qua quaérere
insistám viam? 15

PH. Te nóminat. AN. Nescío, quod magnum hoc nún-
tio exspectó malum.

PH. Ah sánusne es? GE. Domum íre pergam: ibi plú-
rimumst. PH. Revocémus

Hóminem. AN. Sta ilico. GE. Hem,
Sátis pro imperio quisquis es. AN. Geta. GE. Ípse est,
quem volúi óbviám.

AN. Cédo, quid portas, óbsecro: atque id, sí potes,
verbo éxpedi. 20

V. 15. G. *Set ubi Ántiphonem réperiam? aut qua quaérere insi-
stám viá?*

V. 16. PH. *Te nóminat. A. nescío quod magnum hoc nún-
tio exspectó malum. PH. ah.*

V. 17. *Sánus es? G. domum íre pergam: ibi plúrimumst. PH.
revocémus hominem. A. stá ilico. G. hem.*

HIC FUGAM AUT FURTUM PARAT: Notanda *μετάθεσις*. Prius enim
furtum, quam fuga occurrere debuit.

V. 15. SED UBI ANTIPHONEM REPERIAM?: SED pro ergo,
ut sit: Ergo ubi *Antiphonem reperiam?* an SED finis superioris
5 sententiae est? ut Salustius: *Sed Metellus in ulteriore pro-
vincia.* ¶ REPERIAM?: Si alicubi cessat. ¶ AUT QUA QUAERERE
INSISTAM VIA?: Si alicubi ambulet. Omnis enim, qui
quaeritur, aut cessat aut ambulat.

V. 16. TE NOMINAT: Ad hoc diu auditur Geta et ipse
10 non videt adolescentes, ut plus illis terroris incutiat, dum se-
cum loquitur. ¶ NESCIÓ QUOD MAGNUM HOC NUNTIO EXPECTO
MALUM: Diserte locutus est: NESCIÓ QUOD MAGNUM HOC NUNTIO
EXPECTO MALUM, pro eo, quod est: *Nescio quod magnum ma-
lum hunc mihi nuntiaturum arbitror.*

15 V. 17. DOMUM IRE PERGAM: Hoc nos *ἐλλειπτικῶς* dicimus:
Domum pergam. ¶ IBI PLURIMUM EST: Ostendit ab initio se
domum pergere et sic videtur deliberasse, qua re. ¶ IBI PLU-
RIMUM EST: Scilicet propter amorem uxoris suae. ¶ PLU-
RIMUM: *Τὸ πλεῖστον.* ¶ SANUSNE ES?: SANUSNE ES? —

20 ¶ REVOCEMUS HOMINEM: Comice et moraliter addidit HOMINEM.

V. 18. STA ILLICO: Ille REVOCEMUS HOMINEM dixit, hic
non progredi iussit.

V. 19. SATIS PRO IMPERIO QUISQUIS ES: Hic ostendit cul-
pae conscientia nullam auctoritatem reliquam in magistro Geta.
25 ¶ SATIS PRO IMPERIO: Id est, imperiose.

V. 20. CEDO, QUID PORTAS, OBSEURO? ATQUE ID SI PO-

GE. Fáciam. AN. Eloquere. GE. Módo apud portum? AN.
Meúmne? GE. Intellexti. AN. Occidi. GE. Hem!

AN. Quid agam? PH. Quid ais? GE. Huius patrem vi-
disse me, patruum tuum.

AN. Nám quod ego huic nunc súbito exitio rémedium
inveniám miser!

Quód si eo meae fortúnae redeunt, Phánium, abs te ut
dístrahar,

TES, VERBO EXPEDI: Mire expressit affectum de timore prope-
rantis. *I* CEDO QUID PORTAS, OBSECO?: Ut:

Si vera feram, si magna rependam.

Nam *ferre et portare* de negotiis maioribus dicitur.

I VERBO EXPEDI: Deest uno.

5

V. 21. ELOQUERE: Aliter ostendit, quid est: *Verbo expedi*,
dicendo ELOQUERE. *I* MODO APUD PORTUM: *Patrem vidi* dictu-
rus Geta, praeventus est ab eo, quem timor intelligentem fecer-
at. *I* HEM: Propria et sua cuique personae exhibuit, celerita-
tem ex praesagio metuenti Antiphoni, et tarditatem intel-
lectus quieti pectoris securo Phaedriae.

V. 22. QUID AGAM: Iam flet Antipho et adhuc non in-
telligit Phaedria. *I* HUIUS PATREM VIDISSE ME, PATRUUM
TUUM: Mire poeta Antiphoni minus, quam oportet, et Phaedriae
plus, quam oportet, fecit loqui nuntium. Ille enim pene di-
vinat ex metu, hunc tardum securitas facit. *I* HUIUS
PATREM VIDISSE ME, PATRUUM TUUM: Reddit utrique proprium,
ut et ille, qui timebat, paucis intelligeret, et ille, qui securus
erat, pluribus edoceretur.

V. 23. NAM QUOD EGO HUIC NUNC SUBITO: NAM aut sub-
iunctiva coniunctio est superiori dicto, quod ait: *Quid agam?*
aut ἀναστροφή est NAM QUOD pro quodnam. *I* HUIC SUBITO
EXITIO REMEDIUM: SUBITO et adverbium et nomen est:

Quum subito assurgens fluctu nimbosus Orion.

I INVENIAM MISER?: Quum EGO supra dixerit, ἐμπατικῶς addi-
dit MISER.

V. 24. QUOD SI EO MEAE FORTUNAE REDEUNT: Tragice
amator hoc negotium fortunas omnes dixit esse. *I* FOR-
TUNAE REDEUNT: Bene REDEUNT, quasi in peius et a processu
retro et in deterius. *I* PHANIUM, ABS TE UT DISTRAHAR: Ama-
toria προσφώνησις per ἀναστροφήν. *I* ABS TE UT DISTRAHAR:
Non dixit: a medistraharis. Et vide verbum vim cohaerentis
ostendere.

V. 1. ut] *Virgilius Aen.* lib. I. v. 161.

V. 22. Quum] *Virgilius Aen.* lib. II. v. 539.

Núllast mihi víta éxpétenda. GE. Ergo ístacc quom íta
sint, Antípho, 25

Tánto magis te advígílare aequomst: fórtis fortuna ád-
íuvat.

AN. Nón sum apud me. GE. Atqui, ópus est nunc quom
máxume, ut sis, Antípho:

Nám si senserít te tímídu m páter esse, arbitrábitur

Cónmeruisse cúlpam. PH. Hoc verumst. AN. Nón pos-
sum inmutárier.

GE. Quid faceres, si áliud gravius tibi nunc faciundúm
foret? 30

V. 29. G. Quid faceres, si aliud quid gravius tibi nunc faciundum foret.

V. 25. NULLA EST MIHI VITA EXPETENDA: NULLA pro
non aut nullius condicionis, quasi dicat: Ne deorum
quidem vita mihi dulcis est sine te. § NULLA EST
MIHI VITA EXPETENDA: Sine Phanio.

5 V. 26. TANTO MAGIS TE ADVIGILARE: AD vim auctivam
nunc habet, ut: *Adlaudabile, admirabile.* § FORTIS FORTUNA
ADIUVAT: *Παρουσα.* Et FORTIS accusativus pluralis est.

V. 27. NON SUM APUD ME: Id agitur, ut supra diximus,
quem ad modum Antipho praesens non sit, quem neque con-
10 venit contra patrem aliquid dicere neque rursus praesentem op-
primi a patre ex argumento est. § ATQUI OPUS EST NUNC QUUM
MAXIME, UT SIS, ANTIPHO: APUD TE subauditur.

V. 28. NAM SI SENSERIT TE TIMIDUM PATER ESSE, ARBI-
TRABITUR COMMERUISSE CULPAM: Sic Salustius in Historia:
15 *Ita fiducia, quam argumentis purgatiores dimittuntur.* § NAM
SI TE SENSERIT TIMIDUM: TIMIDUM pro timentem. Ut:

Addit se sociam, timidisque supervenit Aegle,

Virgilius. § COMMERUISSE CULPAM: Pro commisisse.

V. 29. HOC VERUM EST: Congrue fit, ut et Geta et Phae-
20 dria audaciores sint, qui et absque amore sunt, et hos oportet
obiici pro Antiphone irato seni. § NON POSSUM IMMUTARIER:
Vim negantis hoc habet, quod ait IMMUTARIER. Ostendit enim
naturae suae timiditatem nullis adhortationibus eiici posse.

V. 30. QUID FACERES, SI ALIUD GRAVIUS TIBI NUNC FA-
25 CIUNDUM FORET: Bene GRAVIUS, quia hoc grave, ut videss
ipsam abhortationem vim habere concedentis, grave esse, quod
geritur.

V. 17. *Virgilius Eclog. VI. v. 20.*

AN. Quom hoc non possum, illud minus possem. GE.

Hoc nihil est, Phaedria: ilicet.

Quid hic conterimus operam frustra? Quin abeo? PH.

Et quidem ego. AN. obsecro:

Quid si adsimulo, satin est? GE. Garris. AN. Vultum
contemplamini: hem,

Satisne sic est? GE. Non. AN. Quid si sic? GE. Prope-
modum. AN. Quid sic? GE. Sat est.

Hem istuc serva: et verbum verbo, par pari ut respondeas,
35

V. 33. *Satin est sic? G. non. A. quid si sic? G. prope modum.
A. quid si sic? G. sat est.*

V. 31. QUUM HOC NON POSSUM, ILLUD MINUS POSSEM:
Hoc intulit *παρὰ προσδοκίαν*. Nam videbatur hac interrogatione
adduci posse ad sententiam percontantis. Et haec ars est dia-
lectica contra *ἐπαγωγὴν*, quum male respondendo callide interro-
gantis interrumpimus argumentum. *¶* HOC NIHIL EST, PHAE-5
DRIA: ILICET: Utrum HOC relativum? an HOC cum contemptu
pro: Hic Antipho nihil est. Sic Cicero in Verrinis:
Etsi hoc nescio quid nugatorium sciebam, pro hunc. *¶* ILICET:
Semper ILICET finem rei significat, ut: *Actum est*. *¶* ILICET:
Per *συγκλήν*. Sic iudices de consilio dimittebantur, sententia 10
dicta, quum praeco pronuntiasset *ilicet*, quod significat ire
licet.

V. 32. QUIN ABEAM?: Hic terrore commovet Antiphonem,
et QUIN dicit pro cur non. *¶* ET QUIDEM EGO: Ordo: ET EGO
QUIDEM, et deest abeo. 15

V. 33. QUID SI ASSIMULO: Audacem scilicet. *¶* OB-
SECRO, QUID SI ASSIMULO, SATIN EST?: Adeo morale vitium est,
ex conscientia pavor, ut ipse quoque Antipho nitatur contra
neque quicquam promoveat. *¶* SATIN EST?: Hic locus actoris
magis, quam lectoris est. Ostenditur enim conari ad simulan-20
dam audaciam, quo magis ridicula est, formidolosa persona.

V. 34. PROPEMODUM: Et hoc non plenae consensionis
est, quod ait: PROPEMODUM. *¶* SAT EST: Non dixit: *Bene est*,
sed SAT EST. Et vide vix ad hoc ipsum esse perventum.

V. 35. HEM ISTUC SERVA: Dicendo SERVA ostendit iam 25
incipere deperire, quod finxit atque assimilavit audaciae. *¶* HEM
ISTUC SERVA: ET VERBUM VERBO, PAR PARI UT RESPONDEAS:
Animadvertite et quid doceat et commachinetur artifex poeta,

V. 7. Cicero in Verrinis lib. IV. c. 14. §. 33.

Né te iratus suis saevindicis dictis protelét. AN. Scio.
 GE. VÍ coactum te ésse invitum, lége, iudició: tenes?
 Sét quis hic est senéx, quem video in últuma platea?

AN. Ípsus est:

Non póssum adesse. GE. Ah! quíd agis? quo abis,
 Antipho?

qui debitum reddat rebus atque personis. § VERBUM VERBO,
 PAR PARI: Duo dixit: non tantum VERBUM VERBO, sed PAR
 PARI.

V. 36. NE TE IRATUS SUIS SAEVIDICIS DICTIS PROTELET:
 5 Causalem vim habet, quod ait, hoc: IRATUS, hoc est, qui ob
 praesentem iram vehementius tecum agat. PROTE-
 LET et *protelum* a *πρὸ* et *ἐλκεῖν* dictum est, quod est *ante* et
trahere. Alii ab assiduo telorum iactu existimant dici,
 ut Lucretius:

10 *Undique protelo plagarum continuato,*
 hoc est, tenore. § PROTELET: Protrahat, praeveniat,
 exagitet.

V. 37. VI COACTUM TE ESSE INVITUM: Mira brevitás, in
 qua tota defensio continetur. Et subauditur *fac respondeas*,
 15 aut quid tale. § INVITUM: Bene idem repetit ad confirmandam
 memoriam trepidantis. Non enim diversa sunt, sed repetuntur,
 ut teneri possit id, quod causae opus est. Nam VI COACTUM
 ESSE idem significat, quod INVITUM. An ideo VI COACTUM IN-
 VITUM iungendum est, quia interdum etiam ipsi nos cogimur
 20 propria voluntate, ut ipse in Andria: *Tu coactus tua volun-*
tate es.

*V. 36. SCIO: Apparet hoc verbum eo vultu dici, ut
 manifestum sit absenti animo esse eum, qui loquitur.

*V. 37. TENES: Exquisite addidit TENES, ut appareat
 25 Antiphonem vultu ostendere, quod horum nihil perturbatus ad-
 vertat.

V. 38. SED QUIS HIC EST SENEX: SED, ut diximus, trans-
 itum significat ad aliam rem, quam ad eam, quae agebatur.

§ QUEM VIDEO IN ULTIMA PLATEA: Sic dixit ULTIMA PLATEA,
 30 quem ad modum Virgilius:

Imas

Obsedere fores.

§ IPSUS EST: Et quia timidior est et quia postea de proximo
 ipse agnoscit magis.

35 V. 39. NON POSSUM ADESSE: Apparet ex conspectu patris

V. 9. *Lucretius* lib. II. v. 531.

V. 20. *in Andria* Act. III. sc. 2. v. 51.

V. 30. *Virgilius Aen.* lib. II. v. 449.

Mane, inquam. AN. Egomet me nóvi et peccatúm
meum: 40

Vobis commendo Phánium et vitám meam.

PH. Geta, quíd nunc fiet? GE. Tú iam litis aúdiēs:

Ego pléctar pendens, nísi, quid me feféllerit.

Set quód modo hic nos Antiphonem mónuimus,

Id nósmet ipsos fácere oportet, Phaédria. 45

PH. Aufér mi „Oportet“: quín tu quid faciam ímpera.

magis confundi, quam ex nuntio adventus eius filium. § Quo
ABIS, ANTIPHO?: Sic Virgilius:

Quo fugis, Aenea?

Et:

Quo fugitis, socii? 5

Sic enim loquitur, qui vult ostendere condicionem locorum, in
qua perverso modo alius petatur, alius linquatur. § MANE, MANE
INQUAM: Omnia haec habent singularem vim in se revocantis.
§ AH, QUID AGIS?: Et perturbati intercessoris est dicere: *Quid*
agis? ut in *Andria*: *Mea Glycerium, inquit, quid agis? cur* 10
te is perditum?

V. 40. EGOMET ME NOVI ET PECCATUM MEUM: Duo dixit,
et HOMINEM PAVIDUM et PECCATUM GRAVE.

V. 41. VOBIS COMMENDO PHANIUM ET VITAM MEAM: Co-
mice duobus duo rettulit: ME et PECCATUM MEUM, PHANIUM et 15
VITAM MEAM. Et animadvertet, quod amator prius ponit Pha-
nium, quam vitam suam.

V. 42. GETA, QUID NUNC FIET?: Apparet haec sic pronun-
tianda, quasi adhuc tuto dicantur. § TU IAM LITES AUDIES: EGO
PLECTAR PENDENS: Non intulit, quod quaerebatur, sed verba 20
sunt hominis omnia desperantis. § TU IAM LITES AUDIES: EGO
PLECTAR PENDENS: Tu audies, ego verberabor, ut alibi:
Tibi erunt parata verba, huic homini verbera. Quod ipsum
mire non facies lites, sed AUDIES.

V. 43. EGO PLECTAR PENDENS: PLECTAR feriar, unde 25
et *plectrum* et *plagae* dictae.

V. 44. SED QUOD MODO HIC NOS: Deest tamen, ut sit:
Sed tamen.

V. 45. ID NOSMET IPSOS FACERE OPORTET: Quia NOS supra
dixit in significatione actus proprii, IPSOS addit. 30

V. 46. AUFER MIHI OPORTET: *Τῷ ἀντιφῶν* addidit MIHI.

V. 2. *Virgilius Aen.* lib. X. v. 649.

V. 4. *Et] Virgilius Aen.* lib. X. v. 369.

V. 10. *in Andria* Act. I. sc. I. v. 107.

V. 22. *alibi] Heautontimoramen* Act. II. sc. 3. v. 115.

GE. Meministin olim ut fuerit vostra oratio,
In re incipiunda ad defendendam noxiam,
Iustam illam causam, facilem, vincibilem, optumam?

PH. Memini. GE. Hém, nunc ipsast opus ea aut, si
quid potest, 50

Meliore et callidiore. PH. Fiet sedulo.

GE. Nunc prior adito tu: égo in insidiis híc ero
Succenturiatus, sí quid deficiás. PH. Age.

V. 52. G. Nunc prior adito tu. égo in subsidiis híc ero.

Sine hoc enim plena sententia est. *I* QUIN TU, QUID FACIAM, IMPERA: Mire ad omnia paratum se indicat, qui IMPERA dicat servo.

V. 47. MEMINISTIN OLIM UT FUERIT VESTRA ORATIO: Mire et consilio et oratione compendiosus est, quo magis Phaedriam propriis consiliis ac domesticis promoveret. *I* UT FUERIT VESTRA ORATIO: Ut magis excitaret, non nostra dixit, sed VOSTRA.

V. 48. IN RE INCIPIUNDA: INCIPIUNDA proprie, quasi de re magna, dixit. Sic alibi: *Vide quod inceptet facinus*. *I* AD DEFENDENDAM NOXIAM: NOXIAM nunc culpam, alias poenam. Et est ἐπένθεσις ab eo, quod est NOXAM, et hoc factum est propter iambum.

V. 49. IUSTAM ILLAM CAUSAM, FACILEM, VINCIBILEM, OPTUMAM: Considera singula et invenies et naturali ordine et per 15 ἀξίον dicta. CAUSAM pro defensione posuit, et VINCIBILEM, quae facile vincat.

V. 50. NUNC IPSA EST OPUS EA: Causa scilicet.

V. 51. MELIORE ET CALLIDIORE: Bene MELIORE ET CALLIDIORE, quia tunc prolusio fuit, nunc ipsum praelium. *I* FIET 20 SEDULO: Παράλζον SEDULO. Nam suffecerat FIET.

V. 52. NUNC PRIOR ADITO TU: ADITO, quasi ad praelium. Virgilius:

Nec quisquam ex agmine tanto

Audet adire virum.

25 *I* EGO IN INSIDIIS HIC ERO: Tota μεταφορά de re militari est.

V. 53. SUCCENTURIATUS: Succenturiari dicuntur, qui explendae centuriae gratia subiiciunt se ad supplementum ordinum. Et est translatio a re militari. *I* AGE: Potuit dicere vero aut ita, sed AGE dixit, quod verbum vim hortationis maximam praebet.

V. 9. alibi] in Heautontimorumeno Act. III. sc. 3. v. 39.

V. 22. Virgilius Aen. lib. V. v. 378.

ACTUS SECUNDI SCAENA PRIMA.

DEMIPHO. GETA. PHAEDRIA.

DE. Ítane tandem uxórem dúxit Antipho iniussú meo?
Néc meum inperium, ac mító inperium: nón simul-
tatém meam

Reveréri saltem? nón pudere? o fácinus audax! ó Geta
Monitór! GE. Vix tandem. DE. Quíd mihi dicent? aút
quam caussam réperient?

V. 1. ITANE TANDEM UXOREM DUXIT ANTIPHO INIUSSU
MEO?: In hac scaena accusatio est et contradictio per remoti-
vam qualitatem: ergo controversia. § ITANE TANDEM UXOREM
DUXIT ANTIPHO?: Hic exemplum vitae est, in quo spectatur
nullam esse tam iustam et gravem iracundiam patris, quin et
fiducia defensoris et intervallo temporis evanescat. § ITANE
TANDEM UXOREM DUXIT ANTIPHO INIUSSU MEO?: Non potuit vehe-
mentius incipere, quam ut ipse crimen, quod obliicit, miraretur.
§ ITANE TANDEM UXOREM DUXIT?: TANDEM hic expletiva con-
iunctio, ut Cicero: *Quousque tandem abutere, Catilina, pa- 10*
tientia nostra? § ITANE TANDEM?: Hic totus versus in hoc
est, an factum sit, quid factum sit, a quo factum sit, in cuius
iniuriam factum sit.

V. 2. NEC MEUM IMPERIUM: Rara ἀποσιώπησις. Nam
non sequitur *sed*. Intulit enim AGE, subauditur autem *revereri*. 15
Sic Lucretius: *Nonne videre ******. § AGE, MITTO IM-
PERIUM: NON SIMULTATEM MEAM: Σχῆμα διαβολῆς ΜΗCOAOΘῶσις*
Ut Virgilius:

Cuius ob auspicium infaustum moresque sinistros.

§ AGE, MITTO: Legitur et AC MITTO. § SIMULTATEM: Iurgium, 20
contentionem.

V. 3. NON PUDERE?: Hoc absolutum est et nulli adnexum.
§ NON PUDERE?: Hic Nigidius adnotavit neminem videri
pudere ante delictum.

V. 4. VIX TANDEM: Convenit hoc dictum ei, qui iam 25
pridem se male audire putat, et ideo sero videtur ad hunc senex

V. 10. Cicero in *L. Catilinam* orat. I. Cap. I. §. I.

V. 16. Lucretius lib. II. v. 16.

V. 18. Virgilius *Aen.* lib. XI. v. 347.

Demíror. GE. Atqui répperi iam: aliud cúra. DE. An
hoc dicét mihi: 5

Invítus feci: léx coegit? Aúdio: fateór. GE. Places.
DE. Verúm scientem tácitum caussam trádere adver-
sáriis:

Etiámne id lex coégit? PH. Illud dúrum. GE. Ego ex-
pediám: sine.

DE. Incértumst quid agam: quía praeter spem atque ín-
credibile hoc mi óbtigit:

V. 8. *Etiam idne lex coegit? G. illud durum. P. ego expediám: sine.*

pervenisse, quum ille metuens se primum ad accusationem crederet. An VIX TANDEM ad hoc pertinet, quia ille MONITOR dixit, quasi dicat: Vix tandem factum est, ut me senex laudare coepisset, quia MONITOR, quamvis in contrarium dixerit, tamen nomen est laudis. *I VIX TANDEM: Elqovela*, quasi dicat: Pene mei oblitus est. An, quia tarde ad ipsum pervenit senex, quem ille ob conscientiam a se coepturum esse credebatur. *I QUID MIHI DICENT? AUT QUAM CAUSAM REPERIENT?: QUID DICENT, si negare voluerint, QUAM CAUSAM REPERIENT, si purgare.* Omne enim crimen a defensore aut negatur aut purgatur.

V. 5. DEMIROR: Pro nescio. Nam admirationem ignorantia facit. *I ATQUI REPERI IAM: ALIUD CURA:* Eo animo hoc dicit, quo supra dixit: *Vix tandem.* Et quum ille pluraliter 15 REPERIENT dixerit, hic singulariter REPERI respondit, quasi in se solo sit crimen.

V. 6. INVITUS FECI: LEX COEGIT: Bene poetam iam scire facit senem, quid isti dicturi sint, ut videatur frangi posse, qui iam partem defensionis admittit.
20 V. 8. ILLUD DURUM: ILLUD DURUM dicit, quia supra dixit: *Atqui repperi iam.*

*V. 7. CAUSAM TRADERE ADVERSARIIS: Hoc cum maiore exclamatione dicitur. Non enim dixit *concedere adversariis*, sed quod prius esset, CAUSAM TRADERE.

25 *V. 8. EGO EXPEDIAM: SINE: Vide praeparationem futurae defensionis, quam nisi hoc modo Terentius intulisset, incredibile videretur subito sedatum senem.

V. 9. INCERTUM EST QUID AGAM: Nonnihil iam fracta indignatio est. Nam in his verbis non iam ira, sed admodum

Ita sum irritatus, ánimum ut nequeam ad cógitandum
instituire. 10

Quam ob rem ómnis, quom secúndae res sunt máxume,
tum máxume

Meditári secum opórtet, quo pacto advorsam aerumnám
ferant:

Perícla, damna, exsília, peregre rédiens semper cógitet
Aut fíli peccatum aut uxoris mórtē aut morbum fíliae:

V. 13. *Perícla, damna, péregre rediens semper secum cógitet.*

maeror est. *¶* QUIA PRAETER SPEM ATQUE INCREDIBILE HOC:
Virgilius:

*Hunc ego si potui tantum sperare dolorem,
Et perferre, soror, potero.*

¶ ATQUE INCREDIBILE HOC MIHI OBTIGIT: Gravius est INCREDI-5
BILE, quam PRAETER SPEM, et ideo posterius et in auctu est.
¶ OBTIGIT: Pro accidit, cuius reciprocum est, si quis bonum
accidisse dicat, non obtigisse.

V. 10. ITA SUM IRRITATUS: IRRITATUS provocatus, in
iram impulsus, hoc est, commotus et perturbatus. *¶* ANI- 10
MUM UT NEQUEAM AD COGITANDUM INSTITUIRE: Bene INSTITUIRE di-
xit, quo verbo quies ostenditur cogitativae mentis, quae non adest.

V. 11. QUUM SECUNDAE RES SUNT MAXIME, TUM MA-
XIME: Ut:

Nudus ara, sere nudus: hiems ignava colono. 15

Et bona sententia tum maxime sapienti metuendum, quo tempore
maxime securus est stultus.

V. 12. MEDITARI SECUM OPORTET: Bene additum SECUM.
Insani enim videbitur hoc palam agere. *¶* ADVERSAM AERUMNAM
FERANT: Abundat ADVERSAM. 20

V. 13. PERICLA, DAMNA, EXSILIA PEREGRE REDIENS SEMPER
COGITET AUT FILII PECCATUM AUT UXORIS MORTEM: Superiora ἀόβ-
δετα sunt, inferiora intermistis coniunctionibus. Salustius: *Nam*
quid a Pyrrho, Hannibale, Philippoque et Antiocho etc. *¶* PE-
REGRE REDIENS SEMPER COGITET: Mire a genere ad speciem non 25
semel transit. Nam quom dicit PEREGRE REDIENS, iam de se
loquitur, sed latenter. *¶* SEMPER COGITET: A singulari ad plu-
ralem transit. Supra dixit OMNES, at nunc COGITET. Et est ordo:
Semper peregre rediens, quicumque peregre redit.

V. 14. AUT FILII PECCATUM AUT UXORIS MORTEM AUT MOR- 30
BUM FILIAE: Quamvis iratus filio, non potuit tamen dicere: *Filii*

V. 2. *Virgilius Aen. lib. IV. v. 419.*

V. 14. *ut] Virgilius Georg. lib. I. v. 299.*

Commúnia esse haec: fieri posse: ut né quid animo sit
novom: 15

Quidquid praeter spem evéniat, omne id députare esse
in lucro.

GE. O Phaédria, incredíbilest, quantum herum ánteeo
sapiéntia:

Meditáta mihi sunt ómnia mea incómmoda, herus si ré-
dierit,

Moléndum esse in pistríno: vapulándum: habendae cóm-
pedes:

V. 15. *Commúnia esse haec: néquid horum umquam áccidat animo
novom.*

V. 17. *G. O Phaédria, incredibile quantum erum ánteeo sapiéntia.*

V. 19. *Moléndumst in pistríno: vapulándum: habendum cómpedes.*

mortem. Convenit autem seni uxoris mortem non putare ma-
gnum incommodum. ¶ AUT FILII PECCATUM AUT UXORIS MORTEM
AUT MORBUM FILIAE: Varie post enumerationem conclusam haec
cetera etiam intulit. Virgilius:

5 *Sed neque Medorum silvae, ditissima terra,
Nec pulcer Ganges atque auro turbidus Hermus
Laudibus Italiae certent: non Bactra nec Indi,
Totaque turiferis Panchaia pinguis arenis.*

V. 15. COMMUNIA ESSE HAEC: FIERI POSSE: Ordo est:
10 SEMPER COGITET COMMUNIA ESSE ET FIERI POSSE PECCATUM FILII,
UXORIS MORTEM, FILIAE MORBUM. ¶ COMMUNIA ESSE: Commune
est, quod accidere omnibus potest.

V. 16. QUIDQUID PRAETER SPEM EVENIAT, OMNE DEPUTARE
ID ESSE IN LUCRO: Vide iam senem fractum non culpam filii
15 magnam ducere, sed ideo indignari, quod non crediderit
peccaturum, in quo ipse se reprehendit, et quod a preca-
toribus dici solebat, hoc dicit: COMMUNIA ESSE, et FIERI POSSE.

V. 17. HERUM ANTEEO SAPIENTIA: Legitur et ANTEO, sed
pro coniunctivo pronuntiandum ANTEEO pro anteeam.

20 V. 18. MEDITATA SUNT MIHI OMNIA MEA INCOMMODA: Ni-
mis comice non clades aut aerumnas posuit servus, sed IN-
COMMODA, molere in pistrino, vapulare, habere cóm-
pedes et cetera, quom hoc nomen leve quiddam significet, ut
ipse in Eunucho: *Immo enim infelicitur. Num incommoda*
25 *alia sunt dicenda, Parmeno.* ¶ HERUS SI REDIERIT: Si aut pro
cum aut serviliter, ut dubitet ex voto suo utrum dominus redeat
an non, quod cupit.

V. 19. MOLENDUM USQUE IN PISTRINO: Facete enumerat

V. 4. *Virgilius Georg. lib. II. v. 136.*

V. 24. *ipse in Eunucho*] Act. II. sc. 3. v. 39.

Opus rúri faciundum: hórum nil quidquam áccidet animó
novom. 20

Quidquíd praeter spem eveniet, omne id députabo esse
in lucro.

Sét quid cessas hóminem adire et blánde in principio
ádloqui?

servus universa supplicia suae condicionis, excepta cruce et furca, quarum poenam verbis extenuare non potuit. § HABENDAE COMPEDES: Vitiosam locutionem servili personae dedit Terentius. Nam integrum esset, si diceret: *Habendas compedes*. Unde quidam non ESSE, sed *usque* legunt. 5

V. 20. OPUS RURI FACIUNDUM: Varié MOLENDUM, VAPULANDUM, COMPEDES HABENDAE, OPUS RURI FACIUNDUM. Et supra verba gerundia sunt, infra participia. § HORUM NIHIL QUIDQUAM ACCIDET ANIMO NOVUM: Recte addidit ANIMO. Omne enim, quidquid acciderit, novum erit, sed non animo. § HORUM NIHIL QUIDQUAM: Παρέλκον quartum. § HORUM NIHIL QUIDQUAM ACCIDET ANIMO NOVUM: Tale est illud sapientis Aeneae:

Non ulla laborum,

O virgo, nova mi facies inopinave surgit.

Et: 15

Arma parate animis, et spe praesumite bellum.

Et:

Hunc ego si potui tantum sperare dolorem,

Et perferre, soror, potero.

V. 21. QUIDQUID PRAETER SPEM EVENIET, OMNE ID DEPUTABO ESSE IN LUCRO: Totidem verbis est usus, quot senex, ad irrisionem eius. Sic et in *Adelphis*: *Postremo tamquam in speculum in patinas, Demea, inspicere iubeo*. § OMNE ID DEPUTABO ESSE IN LUCRO: Hoc idem senex modo oportere fieri dixit, quod hic facit. Ergo sapientior Geta. 25

V. 22. SED QUID CESSAS HOMINEM ADIRE?: Bene ADIRE quasi terribilem et pugnaturum, ut Virgilius:

Audet adire virum.

Et HOMINEM comice addidit. § ET BLANDE IN PRINCIPIO ALLOQUI: Recte monuit non perpetuo blande, sed in principio agendum, secundum praeceptum Sócratis, qui ait: Μηδὲ πρὸς τὰς τῶν πλησιαζόντων ὁργὰς τραχέως ἀπαντῶν, ἀλλὰ θυ-

V. 12. *Aeneae*] in *Virgiliis Aen.* lib. VI. v. 103.

V. 15. *Et*] *ibid.* lib. XI. v. 18.

V. 17. *Et*] *ibid.* lib. IV. v. 419.

V. 22. in *Adelphis*] Act. II. sc. 3. v. 74.

V. 27. *Virgilius Aen.* lib. V. v. 379.

DE. Phaédriam mei frátris video fílium mi ire ,óbviam.

PH. Mi pátrúe, salve. DE. Sálve: set ubi est Antípho?

PH. Salvóm venire. DE. Crédo: hoc respondé mihi. 25

PH. Valet: híc est: set satin ómnia ex senténtia?

DE. Vellém quidem. PH. Quid istúc est? DE. Rogitas, Phaédria?

Bonás me absente hic cónfecistis núprias.

PH. Eho, an íd succenses núnc illi? GE. O artificém probum!

V. 25. P. Salvóm ádvenire. D. crédo: responde hóc mihi.

μουμένους μὲν αὐτοῖς εἰκὼν, πεπαιυμένοις δὲ τῆς ὀργῆς ἐπι-
πλήττων.

V. 23. PHAEDRIAM MEI FRATRIS: Haec verba ostendunt, quam miti pectore suscipiatur Phaедria.

5 V. 24. MI PATRUE, SALVE: Mi vim blandimenti habet. Nam significat *meus*. *¶* SALVE, SED UBI EST ANTIPHO?: Bene expressit promptum animum ad litigandum, raptim addita salute et potius ad iurgium praevertendo.

V. 25. SALVUM ADVENIRE: "Ἐλλειψις vel ἀποσιώπησις se-
10 cunda. *Gaudeo* enim subauditur. Quod nisi acceperis, non intelliges cur hic responderit CREDO. *¶* SALVUM ADVENIRE: Iracundiam frangere conatur obsequio et mora. *¶* SALVUM ADVENIRE: Altera salutatio et ad leniendum et ad criminis dissimulationem, sed et tertio addit: SATIN OMNIA EX SENTENTIA?
15 *¶* CREDO: HOC RESPONDE MIHI: Hoc incerta distinctione pronuntiatur.

V. 26. VALET: Hic oratorie dissimulat atque ita respondet, quasi senex non iratus quaerat, sed de salute sollicitus sit Antiphonis. *¶* SET SATIN OMNIA EX SENTENTIA?: Quod vulgo:
20 *Omnia recte?* Et deest *quae vis* aut quid tale.

V. 27. VELLEMEQUIDEM: Semper hoc verbum dolentis est ac negantis evenire, quod voti sit. *¶* QUID ISTUC EST?: Magnam vim habet contra iram huius modi interrogatio.

V. 28. BONAS ME ABSENTE: Mire consuetudinem expressit
25 dicendo BONAS. *¶* ME ABSENTE: Summa criminis. *¶* BONAS ME ABSENTE HIC CONFECISTIS NUPTIAS: Crimen in duobus esse demonstrat, quod non BONAS et quod ABSENTE PATRE.

V. 29. EHO, AN ID SUCCENSES NUNC ILLI?: Huc tendebat interrogatio, ut tam integris rebus admiraretur irasci senem.
30 *¶* O ARTIFICEM PROBUM: *Εἰρωνεία*. Nam non est artifex, cuius deprehenditur iocus.

DE. Egon illi non suscénseam? Ipsum géstio 30

Dari mi ín conspectum, núnc sua culpa út sciat

Leném patrem illum fáctum me esse acérrimum.

PH. Atquí nil fecit, pátrúe, quod suscénseas.

DE. Ecce autem similia ómnia: omnes cóngruunt:

Unúm cognoris, ómnis noris. PH. Haúd itast. 35

DE. Hic in nóxiast: ille ad défendendam caússam adest:

V. 35. *Unúm cum noris, ómnes noris. P. haúd itast.*

V. 36. 37. *D. Cum in nóxia hic est; ille ad defendéndum adest:
Cum ille ést, praesto hic est: tráduñt operas mútuas.*

V. 30. GESTIO: Plus GESTIO, quam volo.

V. 31. DARI MIHI IN CONSPECTUM: Non dixit *venire*, ut filium, sed DARI, ut reum.

V. 32. LENEM PATREM ILLUM: O artificium poetae! In media patris saevitia mentionem lenitatis induxit, ut ostendat 5 quam facile placari possit. *¶* LENEM PATREM ILLUM FACTUM ME ESSE ACERRIMUM: Nota ἀντίθετον. Non enim leni asperrimum, sed acerrimum reddidit. Et mutavit gradum positivo superlativum opponens. *¶* LENEM PATREM ILLUM FACTUM: Sic Virgilius: 10

Quantum mutatus ab illo

Hectore.

V. 33. ATQUI NIHIL FECIT, PATRUE: Summa contradictio- nis. Et non dixit: *Leniter peccavit*, sed NIHIL FECIT. Neque quod punias, sed quod succenseas, id, quod levissi- 15 mum est.

V. 34. ECCE AUTEM SIMILIA OMNIA: ECCE AUTEM vox est apta his, quae nova et improvisa animo accidunt. Sic Virgilius:

Ecce autem gemini a Tenedo tranquilla per alta. 20

¶ SIMILIA OMNIA: OMNES CONGRUUNT: More stomachantis: OMNIA et OMNES, de his dicit, quae ad duos pertinent.

V. 35. UNUM COGNORIS, OMNES NORIS: Iterum non *duos*, sed OMNES. Et varie: *Cognoris, noris. ¶* UNUM COGNORIS, OMNES NORIS: Sic Virgilius: 25

Accipe nunc Danaum insidias et crimine ab uno

Disce omnes.

V. 36. HIC IN NOXA EST, ILLE AD DEFENDENDAM CAUSAM ADEST: Hoc Demipho non sine quadam delectatione dixit, quam tamen premit ob iram praesentem. 30

V. 10. *Virgilius Aen. lib. II. v. 274.*

V. 18. *Virgilius Aen. lib. II. v. 203.*

V. 25. *Virgilius] Aen. lib. II. v. 65.*

Quom ille ést, hic praesto est: trádunt operas mútuas.
GE. Probe hórum facta inprúdens depinxít senex.

DE. Nam ni haéc ita essent, cum illo haud stares,
Phaédria.

PH. Si est, pátrúe, culpam ut Ántipho in se ad-
miserit, 40

Ex quá re minus rei fóret aut famae témpérans:

V. 37. QUUM ILLE ABEST, HIC PRAESTO EST: Huic loco reddidit Cicero illum locum in Verrinis: *Qui cives Romani erant, si Siculi essent, tum si eorum legibus dari oporteret: qui Siculi, si cives Romani essent.* Nam subauditur ad qui 5 *cives Romani erant, iudices dabantur, si Siculi essent, subauditur rei.* ¶ QUUM ILLE EST: Ζῆνμα secundum. Nam et hic subaudiendum est, in noxia. ¶ HIC PRAESTO EST: Ad defendendam caussam subauditur.

V. 38. PROBE EORUM FACTA INPRUDENS: Ideo INPRUDENS: 10 quia nescit in amore citharistriae esse Phaedriam. ¶ INPRUDENS: Modo insciens.

V. 39. NAM NI HAEC ITA ESSENT, CUM ILLO HAUD STARES, PHAEDRIA: Vide quem ad modum iam praestruat poeta ad ea, quae futura sunt, ad adiuvandum amorem Phaedriae. ¶ CUM 15 ILLO HAUD STARES, PHAEDRIA: Cum Antiphone scilicet. Et CUM ILLO ἀντὶ τοῦ pro illo. In eius parte stamus, pro quo facimus. Sic Virgilius:

Iuppiter hic stat.

V. 40. SI EST, PATRUE, CULPAM UT ANTIPHO IN SE ADMI- 20 SERIT: Principium per insinuationem subtilem. Et honesta locutio: SI EST, UT ADMISERIT pro si admisit. ¶ SI EST, PATRUE, CULPAM UT ANTIPHO: Oratorium principium ἀπὸ τῆς ἐπιεικείας τοῦ αἰτοῦντος. ¶ IN SE ADMISERIT: Bono ornatu addidit IN SE, quum et sine hoc plenum videri possit. Et hic 25 est, quem Cicero succum orationis appellat.

V. 41. EX QUA RE MINUS REI FORET AUT FAMAE: Nota: hic comparativa qualitas est pauperis neque strenui. Et docuit in negotio nuptiarum duabus rebus consuli, rei et famae, hoc est, facultatibus dotis honestatique natalium. ¶ EX 30 QUA RE MINUS REI FORET: Haec tractatio est criminis oratoria, in qua defensor excusat crimen reumque purgat. ¶ EX QUA RE: Venuste insertum RE, cum praeposuisset culpam. ¶ MINUS REI

V. 2. Cicero — in Verrinis] lib. II. cap. 12. §. 31.

V. 17. Virgilius Aen. lib. XII. v. 565.

Non caüssam dico, quín quod meritus sít ferat:

Set sí quis forte málitia fretús sua

Insídias nostrae fécit adulescéntiae,

Ac vícit: nostran éa culpa est an iúdicum,

45

Qui saépe propter ínvídiam adimunt díviti,

Aut própter misericórdiam addunt paúperi?

V. 45. *Ac vicit: nostran culpa ea est? an iudicum?*

FORET: Quia pauperem. *¶* FAMAE: Quia ignobilem.

¶ TEMPERANS: Consulens, providens, moderatus, ut:

Iam sibi tum curvis mule temperat unda carinis.

V. 42. NON CAUSAM DICO: Non recuso, non deprecor. *¶* QUIN, QUOD MERITUS SIT, FERAT: Rhetoricum *ῥητορικὸν* 5

in huius modi exceptionibus, quo uti solet, qui propositae causae fiduciam gerit: Si hoc aut illud, non oro veniam, non

deprecor poenam. *¶* QUIN QUOD MERITUS SIT: Hunc defensorem magis et non iudicem dicam, sed hic colligitur

patrocinantis auctoritas. Non enim dixit: *Quod volueris*, sed 10

quod meritus sit, manente eo, si peccaverit tamen.

V. 43. SED SI QUIS FORTE MALITIA FRETUS SUA: FORTE, quasi non defensurus, sed simul causam cogniturus

advenerit, nec contendit verum esse, quod dicit, ne sollicitum faciat ad credendum. Sic apud Virgilium Sinon: 15

Dum vela darent, si forte dedissent.

V. 44. INSIDIAS NOSTRAE FECIT ADULESCENTIAE: Bene se adiungit ad crimen, ut elevet culpam. *¶* INSIDIAS NOSTRAE FECIT ADULESCENTIAE: Mire INSIDIAS dixit, ut diu comparata causa

per ignorantiam dolosque capti videantur. *¶* ADULESCENTIAE: 20

Opportuna aetatis commemoratio, *πρὸς τὴν συγγνώμην*.

V. 45. NOSTRANE EA CULPA EST, AN IUDICUM, QUI SAEPE PROPTER INVIDIAM: Potentior facta sententia est *τῇ ἐρωτήσει*.

Et oratorie: NOSTRANE CULPA AN IUDICUM? Duplex *μετάθεσις*:

altera in accusatorem, altera in iudices. Et bene suam 25

miscuit personam, ut reum sublevet et suo merito et multitudine reorum. *¶* NOSTRANE EA CULPA AN IUDICUM?: Mire assurrexit

in fiduciam defensoris. Nam cum supra de Antiphone dixerit, nunc intulit nostra.

V. 46. QUI SAEPE PROPTER INVIDIAM ADIMUNT DIVITI: No- 30

tum alteri * quia invident.

V. 47. AUT PROPTER MISERICORDIAM ADDUNT PAUPERI: Posteriorem causam honestiorem posuit, ne non Antiphonem

V. 2. ut] *Virgilius Georg.* lib. I. v. 360.

V. 15. apud *Virgilium] Aen.* lib. II. v. 136.

GE. Ni nōssem causam, crēderem vera hūnc loqui.

DE. An quisquam index est, qui possit nōscere

Tua iūsta; ubi tute vērbum non respōdeas,

50

Ita ut ille fecit? PH. Fūctus adulescētuli est

Officiū liberalis: postquam ad iūdices

Ventūmst, non potuit cōgitata proloqui:

defendere, sed accusare iudices videretur. *¶* AUT PROPTER MISERICORDIAM: Primum ἀντίθετον. Et oratorie naturam iudicium τῷ διορισμῷ expedit.

V. 48. NI NOSSEM CAUSAM, CREDEREM VERA HUNC LOQUI: Suavissime laudavit oratorem, qui omnia ad persuadendum idonea advocans solum consciū non adduxit ad credendum. *¶* NI NOSSEM CAUSAM, CREDEREM VERA HUNC LOQUI: Oblique poeta se laudavit.

V. 49. AN QUISQUAM IUDEX EST, QUI POSSIT NOSCERE TUA IUSTA, UBI TUTE VERBUM NON RESPONDEAS: Apparet iam persuasum seni esse, verum adversarium fuisse Phormionem, non subiectum atque appositum sycophantam. Unde ad aliud transit, ut accuset segnitiam in respondendo, quae levior culpa est. Ita, ut cedentibus mos est, paullatim seni singula extorquentur e manibus.

V. 50. TUA IUSTA: Diserte magis et absolute: TUA IUSTA, quam si aliter diceret. *¶* UBI TUTE VERBUM: Non dixit: *Parum dicas*, sed VERBUM.

V. 51. ITA UT ILLE FECIT?: Unde scit? an illa poetae vir- tus est, quod omnia ante inducit cognovisse, ne in scaena haec ut nova audiens tragicis motibus insaniret. *¶* FUNCTUS ADULESCENTULI EST OFFICIUM: Oratorie crimen, quod obiectum est, non purgavit modo, sed etiam ad laudem convertit, quod rhetores περίεργον dicunt. Et hoc de Apollodoro. *¶* FUNCTUS ADULESCENTULI EST OFFICIUM LIBERALIS: Derivatio causae, et est venialis status. *¶* FUNCTUS ADULESCENTULI EST OFFICIUM LIBERALIS: Ingeniose non negavit hoc crimen, occasionem laudis de confessione sumpturus.

V. 52. OFFICIUM LIBERALIS: Potenter OFFICIUM nominat, quod ille crimen appellat. Et nota: FUNCTUS OFFICIUM, accusativo casu, quod nos ablativo. *¶* POSTQUAM AD IUDICES VENTUM EST, NON POTUIT COGITATA PROLOQUI: Haec apud oratores μετάθεσις αἰτίας dicitur, hoc est, translatio causae facti, quem vulgo colorem nominant.

V. 53. NON POTUIT COGITATA PROLOQUI: Ergo, quod cogitavit, industriae est, quod nihil dixit, pudoris.

Ita eúm tum timidum ibi óbstupescít pudor.

GE. Laudo hunc: set cesso adíre quam primúm senem? 55

Here, sálve, salvom te ádvenisse gaúdeo. DE. Oh!

Bone cústos, salve: cólumen vero fámiliae,

Cui cómmendavi filium hinc abiéns meum.

GE. Iam dúdum te omnis nós accusare aúdio

V. 58. *Cui cómmendavi filium hic abiéns meum.*

V. 54. ITA EUM TUM TIMIDUM: TIMIDUM perturbatum. Plautus: *Nam ut ex mari timida es.* Et ipse in *Adelphis*: *Me miseram, quidnam est, quod sic video timidum et prope-*
rantem Geta.

V. 55. LAUDO HUNC: SED CESSO ADIRE?: Satis defensionis 5 est, ubi Geta iam adire non timeat dominum.

V. 56. HERE, SALVE: SALVUM TE ADVENISSE GAUDEO: Principium a benevolentia. Et vide vernilitatem aptissimam servo callido. Credasne hunc esse, qui supra dixerit: *Herus si redierit, molendum esse in pistrino, vapulandum et cetera?* 10

V. 57. HO, BONE CUSTOS, SALVE: Ab initio idem motus servatus est seni. Nae idem nunc est, qui supra dixit: *O Geta monitor.* Quamquam per *αὔξησιν* plus significat, quod dicit, BONE CUSTOS, quam quod supra: *Monitor.* ¶ COLUMEN VERO FAMILIAE: COLUMEN culmen an COLUMEN columna? Unde 15 *columellae* apud veteres dicti servi maiores domus. Lucilius XXII:

Servu neque infidus domino neque inutiles cuiquam,

Lucili columella, hic situ Metrophanes.

Tuhero: *Hinc in millesimum annum eorum columine civitas* 20 *continebitur.* Horatius contra pro columine columnam:

Iniurioso ne pede proras

Stantem columnam.

Ennius x:

Regni versatum, summam vero columnam. 25

¶ COLUMEN VERO FAMILIAE: Sustentatio vel decus. Unde *columnae* dictae, et moralis *αὔξησις ἐν εἰρωσῆτι.*

V. 58. CUI COMMENDAVI FILIUM HINC ABIENS MEUM: Duplex accusatio est de eo, quod fecerit. Haec conveniunt in eas 30 personas, quas spectare non oportuerit.

V. 59. IAM DUDUM TE OMNES NOS ACCUSARE AUDIO INME-

V. 2. *Plautus Bacch.* Act. I. sc. 1. v. 73.

V. 2. *in Adelphis*] Act. III. sc. 2. v. 7.

V. 18. *Lucilius* cf. *Martialis* lib. XI. ep. 90.

V. 22. *Horatius Carm.* lib. I. od. 35. v. 13.

Inmérito, et me horunc ómnium inmeritíssumo. 60
 Nam quid me in hac re fácere voluistí tibi?
 Servom hóminem caussam oráre leges nón sinunt.
 Neque téstimoni díctio est. DE. Mitto ómnia:
 Addo istúc: inprudens tímuit adulescéns: sino.

RITO: Vide quam in his verbis etiam vultus quidam servi contumacis appareat, et versute mali. Et hoc est, quod dixerat: *Ego in insidiis hic ero succenturiatus.*

V. 60. INMÉRITO ET ME OMNIUM HORUM INMERITÍSSIMO:
 5 Tantum impudentiae superest, ut non solum se, sed alios etiam defendat. *¶* HORUNC OMNIUM INMERITÍSSIMO: *‘Ο πλήρης* HORUNC: Et sic nos *hanc* et *hunc* dicimus.

V. 61. NAM QUID ME IN HAC RE FACERE VOLUISTI?: Bona exceptione locutus est, quasi in aliis omnia fecerit.

10 *V. 60. INMERITÍSSIMO: Ut *parvo*, *falso*, de adverbiiis est in *o* desinentibus.

*V. 61. IN HAC RE VOLUISTI TIBI?: Quam contemnat iram domini, ut hoc ipso purgator videatur, ex hoc apparet, quod addidit TIBI. Sic enim dicere solemus: *Quid tibi vis fa-*
 15 *ciam?* cum alieno negotio frustra nos ostendimus laborare.

V. 62. SERVUM HOMINEM CAUSAM ORARE LEGES NÓN SINUNT: Hoc non quasi ignoranti dicit, sed stomachose admonet velut stultum, qui rem manifestam non cogitet. *¶* SERVUM HOMINEM CAUSAM ORARE LEGES NÓN SINUNT: Vetuste HO-
 20 MINEM. Salustius in *Iugurtha*: *Quum interim Hiempsal reperiretur occultans se in tugurio mulieris ancillae.* *¶* SERVUM HOMINEM CAUSAM ORARE LEGES NÓN SINUNT: Mire extenuavit condicionem suam, dicendo non *me*, sed SERVUM. Et addendo HOMINEM moraliter locutus est. Sic Virgilius:

25 *Venerat antiquis Coryti de finibus Acron,*
Graius homo.

¶ CAUSAM ORARE NÓN SINUNT: Proprie. Sic Virgilius:
Orabunt causas melius.

V. 63. NEQUE TESTIMONII DICTIO EST: Vis scire, in-
 30 quit, quam non liceat servo pro domino dicere? nec testis loco produci potest. *¶* NEQUE TESTIMONII DICTIO EST: Varie. Non enim dixit: *Neque testimonium dicere.* *¶* MITTO OMNIA: Et iam hoc perdidit senex, quod videbatur validum ad accusationem. Ita gradatim illi singula subducuntur
 35 et accusationis impetus evanescit.

V. 64. ADDE ISTUC, INPRUDENS TIMUIT ADULESCENS: Haco

V. 20. *Salustius in Iugurtha* cap. 12.

V. 24. *Virgilius Aen. lib. X. v. 719.*

V. 27. *Virgilius] Aen. lib. VI. v. 819.*

Tu sérvos! Verum sí cognata est máxume, 65
Non fuit necesse habére: set, id quod léx iubet,
Dotém daretis: quaéreret aliúm virum.

Qua rátione inopem pótius ducebát domum?

GE. Non rátio, verum argéntum deerat. DE. Súmeret
Alicúnde. GE. Alicunde! Nihil est dictu fácilius. 70

omnia verba causalem ad argumentandum vim habent. *¶* MITTO, SINO: Vim habent contra voluntatem concedentis. *¶* INPRUDENS TIMUIT ADULESCENS, SINO: *Σχῆμα διαβολας, συγχωρησις.* Et singula pronuntianda, ut plura videantur.

V. 65. TU SERVUS: VERUM SI COGNATA EST MAXIME: Sub 5
obtentu huius propositionis, in qua pars legis ostenditur, iam poeta praeparat locum fallaciae Phormionis, de dote accipienda. *¶* VERUM SI COGNATA EST MAXIME: *Τῷ ιδιωτισμῷ* addit MAXIME. Nam sive est cognata, sive non est, non recipit τὸ μᾶλλον καὶ τὸ ἥτιον, hoc est, non dicitur maxime co-10
gnata et cognata minime, sed aut est aut non est. Alii sic ordinant: Non fuit necesse maxime habere. Alii: sed id, quod lex iubet, maxime dotem daretis.

V. 66. SED ID, QUOD LEX IUBET, DOTE M DARETIS: ID, 15
QUOD LEX IUBET: ordo. Sic Virgilius:

Verum, id quod multo tute ipse fatebere maius.

V. 67. QUAERERET ALIUM VIRUM: QUAERERET quam ido-
neum est ad significationem odiorum! Virgilius:

Quaerat sibi foedera Turnus.

V. 68. QUA RATIONE INOPEM POTIUS DUCEBAT DOMUM?: 20
Magno sonitu intulit, quod minus momenti habet adversus eos, qui accusantur, quam illa superiora. *¶* INOPEM POTIUS DUCEBAT DOMUM?: Non INOPEM POTIUS, sed POTIUS DUCEBAT subdistinguen-
dum est.

V. 69. NON RATIO, VERUM ARGENTUM DEERAT: Hoc ita 25
Iudibundus absolvit Geta, ut etiam quasi per iocum respondeat.

V. 70. ALICUNDE! NIHIL EST DICTU FACILIUS: Hoc quasi
subridens et averso ab illo vultu pronuntiavit Geta: quod genus
actionis securitatem ostendit hominis manifesta dicentis. *¶* ALI-
CUNDE: Demipho ALICUNDE ad facilitatem rettulit, hic sic intel-30
ligere se fingit, ut quasi non habens ipse Demipho de proximo
a quo dicere incipiat, dixerit ALICUNDE. *¶* NIHIL EST DICTU
FACILIUS: Mire, ut solet, proverbio uno dissolvit totam senis
intentionem, ut in *Heautontimorumenos*: *Quid si hoc pa-*

V. 15. *Virgilius Eclog. III. v. 35.*

V. 18. *ut] Virgilius Aen. lib. XI. v. 129.*

V. 4. *in Heautontimorumenos] Act. IV. sc. 3. v. 41.*

DE. Postrémo, si nullo álio pacto, fénore.

GE. Hui! dixti pulcre, si quidem quisquam créderet

Te vivo. DE. Non, non sic futurumst: nón potest.

Egon illam cum illo ut pátiar nuptam unúm diem?

Nil suáve meritumst. Hóminem conmonstrárier

75

Mi istúm volo, aut ubi hábitet demonstrárier.

GE. Nempe Phórmionem. DE. Istúm patronum múlceris.

V. 75. Nil suáve meritast. hóminem conmonstrárier.

V. 77. G. Nempe Phórmionem. D. istúnc patronem múlceris.

ter resciverit? Quid si redeo ad illos, qui aiunt: Quid si nunc caelum ruat.

V. 71. POSTREMO, SI NULLO ALIO PACTO, VEL FENORE: Ostendit se senex haec perdere, cum ab his ad alia transcendit 5 exclusus.

V. 72. DIXTI PULCRE, SI QUIDEM QUISQUAM CREDERET: Vide quam non labore ad respondendum Geta, si quidem illi per *εἰσωνέται* respondit. *¶* CREDERET: Pecuniam committeret.

V. 73. NON, NON SIC FUTURUM EST: NON POTEST: Hic 10 iam palmae locus est debitae poetae, si quidem et omnia obiecerit Demipho et omnia solverit Geta, quibus actis sola irrationabilis exclamatio relinquitur seni. *¶* NON, NON SIC FUTURUM EST: NON POTEST: Moralis abnegatio frequenti repetitione firmata.

15 V. 74. EGON ILLAM CUM ILLO UT PATIAR NUPTAM UNUM DIEM?: Hic est, de quo supra dictum est: *Illene indotatam virginem atque ignobilem daret illi? Numquam faceret.* *¶* EGONE ILLAM CUM ILLO UT PATIAR NUPTAM?: Hic iam praestruitur, quam facile triginta minas perditurus sit Demipho, dum illam vult 20 cludere.

V. 75. NIHIL SUAVE MERITUM EST: Ordo et sensus hic est: Nihil mihi mercedis suave est, ut ego illam cum illo nuptam feram. SUAVE MERITUM enim suavem mercedem significat. *¶* NIHIL SUAVE EST MERITUM: HOMINEM COM- 25 MONSTRARIER: Bono ordine pervenit ad Phormionem, a quo magis confutabitur.

V. 76. AUT UBI HABITET DEMONSTRARIER: Mire ostendit, quam hic senex contemnat Phormionem modo, a quo mox superabitur.

30 V. 77. ISTUM PATRONUM MULIERIS: Hic et contemptum adversarii et sui fiduciam monstrat.

V. 78. ANTIPHO UBI NUNC EST?: Mitius nunc quaerit, ubi sit Antipho. Et utrum amatae adhaereat, subtiliter

GE. Iam fáxo hic aderit. DE. Ántipho ubi nunc ést? PH.
Foris.

DE. Abi, Phaédria: eum requíre atque adduce húc.
PH. Eo

Rectá via quidem ílluc. GE. Nempe ad Pámphilam. 80
DE. At ego deós penatis hinc salutatúm domum
Devórtar: inde ibo ád forum atque aliquót mihi
Amícos advocábo, ad hanc rem qui ádsient,
Ut ne ínparatus sím, si adveniat Phórmio.

V. 81. D. Ego deós penatis hinc salutatúm domum.

quaerit, quod servus intelligens respondit: FORIS. *I* IAM FAXO
HIC ADERIT: Virgilius:

Haud sibi cum Danaís rem faxo et pube Pelasga.

I FORIS: FORIS dixit, cum fugisse eum sciat.

V. 79. ABI, PHAEDRIA: EUM REQUIRE ATQUE ADDUCE HUC: 5
Opportuna et apta simplicitas attribuitur Demiphoni, nihil tale
de Phaedria suspicanti.

V. 80. EO RECTA VIA QUIDEM ILLO: Et amatorem ostendit
Phaedriam, et simul id agit, ne in conspectum patris veniat
Antipho. *I* NEMPE AD PAMPHILAM: Nisi hoc Geta dixisset, non 10
intelligerent spectatores, quid dixisset Phaedria.

V. 81. AT EGO DEOS PENATEIS HINC SALUTATUM DOMUM
DEVORTAR: Nulla mentio fit uxoris apud Demiphonem. Non
enim convenit argumento, ut habeat, neque quid in Cicilia ges-
serit, demonstratur ideo, quia iam dictum est: *Noster in Ciciliam* 15
ad hospitem antiquum. Causa enim quaesita est, cur abesset,
dum uxorem ducat Antipho, et causa ex argento, id est, ava-
ritia, quo minus videatur pati nurum pauperem, qui ob spem
lucris ab Attica in Ciliciam navigarit. *I* HINC SALUTATUM: Ab
hoc loco. *I* SALUTATUM: Adoratum prima post reditum 20
prece.

V. 82. DEVORTAR: Bene DEVORTAR, quasi de via. *I* AT-
QUE ALIQUOT MIHI AMICOS ADVOCABO: Iam praeparat ridiculam ad-
vocationem, quia, plures adhibendo iuris consultos, incertior
reddetur. 25

V. 83. AMICOS ADVOCABO: *Amicos* et pro testibus et
pro advocatis veteres posuerunt. *I* ADSIENT: Proprie AD-
SIENT. Adesse enim dicuntur advocati.

V. 84. UT NE INPARATUS: Pro non.

V. 2. Virgilius Aen. lib. IX. v. 154.

ACTUS SECUNDI SCAENA SECUNDA.

PHORMIO. GETA.

PHORM. Itane patris ais conspectum veritum hinc abiisse? GE. Admodum.

PH. Phanium relictam solam? GE. Sic. PH. Et iratum senem?

GE. Oppido. PH. Ad te summa solam, Phormio, rerum redit:

V. 1. ITANE PATRIS AIS CONSPECTUM VERITUM HINC ABIISSE?: In hac scaena de parasitis vilioribus Terentius proponit imaginem vitae, ut in Eunuchō de potioribus, et his, qui nuper processerint, id est, de assentatoribus. Animadvertendum autem huius modi genus hominum magis a Terentio lacerari. *¶* ITANE PATRIS AIS CONSPECTUM VERITUM HINC ABIISSE?: Adhuc narratur fabula de Terentio et Ambivio ebrio, qui acturus hanc fabulam, oscitans temulenter, atque aurem minimo inscalpens digitulo, hos Terentio pronuntiavit versus: quibus auditis exclamaverit poeta, se talem, quum scriberet, cogitasse parasitum, et ex indignatione, quod eum saturum potumque deprehenderat, delinitus statim sit. *¶* ITANE PATRIS AIS?: Haec et labia lingens, ut ebrius, et ructans, utpote satur, pronuntiavit actor bonus. *¶* ADMODUM: ADMODUM annuendi vim habem dumtaxat modo, et subauditur *veritum*.

V. 2. PHANIUM RELICTAM SOLAM: Subauditur *ais*.

V. 3. OPPIDO: Non *aio*, sed IRATUM intellige.

*V. 2. IRATUM SENEM: Iterum *ais* subauditur.

20 *V. 3. AD TE SUMMA SOLUM, PHORMIO, RERUM REDIT: TUTE HOC INTRISTI: TIBI OMNE EST EXEDENDUM: Ideo velut experefactus ad has causas accedit Phormio, quia non diu sollicitum convenit esse parasitum, nec quidquam aliud nisi de convivio vel propter convivium cogitare: adeo, nisi a Geta cogatur, modo etiam negotiorum Antiphonis negligens est atque securus.

Túte hoc intristí, tibi omne est éxedendum: accíngere.

GE. Óbsecro te. PH. Sí rogabit? GE. In te spes est.

PH. Éccere. 5

Quíd si reddet? GE. Tu ímpulisti. PH. Síc opinor.

GE. Súbveni.

PH. Cédo senem: iam instrúcta sunt mi in córde consilia ómnia.

GE. Quíd ages? Quid vis, nísi uti maneat Phánium, atque ex crímine hoc

V. 7. P. Cédo senem: iam instrúcta mihi sunt córde consilia ómnia.

V. TUTE INTRISTI HOC: TIBI OMNE EST EXEDENDUM: *Πα-
γομή* apta parasito, quae de cibo est. Hoc autem inter rusticos de alliato moretario dici solet. Et bene INTRISTI. Proprie enim *intrita* dicitur huius modi cibus. *Ι* ACCINGERE: Appara te atque expedi. 5

V. 5. ECCERE. QUID SI REDDET?: Totum hoc quasi alia agens loquitur parasitus, ut ex hoc appareat quid intersit inter audaciam sycophantae improbi et patris familias perturbationem minime litigiosi. Nam ille in bona causa advocatos quaerit et ipse sollicitus in toto actu est, hic in puncto 10 temporis se ad calumniam praeparavit.

V. 6. QUID SI REDDET?: Bene iam ad illud respicit fabula, quod futurum est, propter Phaedriam. *Ι* SIC OPINOR: Non ad TU IMPULISTI hoc pertinet, sed ad id, quod secum tacitus voluit Phormio. *Ι* QUID SI REDDET?: Hoc est, quid si respon- 15 debet? An, quid si mulierem reddet?

V. 7. CEDO SENEM: Hic alii excussisse torporem somni inducunt parasitum: alii transglutisse quod in ore mandebat, quasi hoc morae fuerit ad vincendum senem. *Ι* CEDO SENEM: Non parvi moliminis certamen impendet, quum senex dixerit: 20 *Hominem commonstrarier mihi istum volo*, parasitus dicat: CEDO SENEM.

V. 8. QUID AGES?: Non interrogantis, sed metuentis hoc dictum est. *Ι* QUID VIS, NISI UT MANEAT PHANIUM ATQUE EX CRIMINE HOC ANTIPHONEM ERIPIAM ET IN ME IRAM DERI- 25 VEM SENIS: Tria promittit, in quibus omnis causa Antiphonis est constituta. *Ι* ATQUE EX CRIMINE HOC: Sic dixit: EX CRIMINE ERIPIAM, quasi ex incendio. Considera trium rerum, quas promittit, gradus per *αὔξησιν* esse servatos. *Ι* PHANIUM: Uxorem scilicet Antiphonis. 30

Ántiphonem erípíam, atque in me omnem íram derivém
senis?

GE. Ó vir fortis átque amicus! vérum hoc saepe, Phór-
mio, 10

Véreor, ne istaec fórtitudo in nérvom erumpat dénique.

PH. Ah,
Nón ita est: factum ést periclum: iám pedum vi-
sást via.

Quót me censes hómínes iam devérberasse usque ád
necem?

V. 9. ANTIPHONEM ERIPIAM: Bene ERIPIAM dixit, quo vim significat doli pro eo, qui iam teneatur oppressus. Virgilius:
Tunc hinc, spoliis indute meorum,

Eripiare mihi.

5 *IN ME OMNEM IRAM DERIVEM SENIS:* Derivatio dicitur inflexio criminis ab eo, ad quem pertinebat, ad eum, ad quem non pertinet.

V. 10. O VIR FORTIS ATQUE AMICUS: Ordine laudavit. Plus est enim AMICUS, quam VIR FORTIS. Et apparet aversum Ge-
10 tam exclamasse, quod maiorem vim habet, quam si *amice* dixisset. *IN O VIR FORTIS ATQUE AMICUS:* Nominativum pro vocativo posuit. *VERUM HOC SAEPE, PHORMIO:* Bene SAEPE addidit, ut sententiam faceret de speciali dicto.

V. 11. VEREOR, NE ISTAEC FORTITUDO IN NERVUM ERUMPAT
15 DENIQUE: Quid est ISTAEC? Nimium audax scilicet. Et convenit hoc dictum Getae, qui et supra dixerat: *Est parasitus quidam Phormio, homo confidens: qui—illum di perdant.*

*V. 10. VERUM HOC SAEPE, PHORMIO, VEREOR, NE ISTAEC FORTITUDO IN NERVUM ERUMPAT: Et consuetudine Romana dixit,
20 quia saepe in nervum coniciebantur ex aliquo maleficio in carcerem missi. An [numquid] proverbium a sagittariis natum est, quod immoderatae plerumque vires adducendo arcu non telum incitent, sed nervum rumpant? An ex eo, quod saepe fortius ferientes nervum sibi aliquem laedant?
25 Ergo fortitudine nimia saepe vinci, saepe decipi contigit.

*V. 11. IN NERVUM ERUMPAT DENIQUE: DENIQUE modo *παρὰ τὴν* Terentiana consuetudine, qui hanc particulam in ultima ponit sententia.

V. 12. IAM PEDUM VISA EST VIA: PEDUM pro pedibus,
30 et VISA *ἀπὸ τοῦ* *provisa*. Et totum *μεταφορικῶς*.

V. 13. QUOT ME CENSES HOMINES IAM DEVERBERASSE US-

Hóspites, tum cívís! Quo magis nóvi, tanto saépíus.
Cédo dum, en unquam iniúriarum audísti mihi scriptám
dicam? 15

GE. Quí istuc? PH. Quia non réte accipitri ténditur
neque míluo,

Quí male faciunt nóbis: illis quí nil faciunt, ténditur.

Quía enim in illis frúctus est, in íllis opera lúditur.

Áliis aliunde ést periculum, unde áliquíd abradí potest:

V. 18. *Quía enim in illis frúctus est, in ístis opera lúditur.*

QUE AD NECEM?: Parasitice totum translationibus loquitur. Huius
modi est enim vis umbraticorum hominum, scurrilis oratio.

V. 14. HOSPITES, TUM CIVES: *Ἀνακόλουθον* secundum.
Deest enim supra *cum*. Et bene posterius posuit id, quod ma-
ius est. 5

V. 15. CEDO DUM, EN UNQUAM INIURIARUM AUDISTI MIHI
SCRIPTAM DICAM?: Plus est hoc per interrogationem intulisse,
quam si diceret: *Numquam mihi scripta est iniuriarum dica*.
¶ INIURIARUM AUDISTI MIHI SCRIPTAM DICAM?: *Ἀκρολογία*. Sic
enim et Tullius: *Scribitur Heraclio dica*. ¶ DICA: *Dice* 10
causa est Graece, quae fit Latine *dica*, ut *acte acta*, *Cal-
liope Calliopa*.

V. 16. QUID ISTUC?: Interrogare dicitur et fingitur Geta,
ut parasitica progrediatur oratio. ¶ QUIA NON RETE ACCIPITRI
TENDITUR, NEQUE MILUO: Rursus per *ἄλληγορίαν* loquitur parasi- 15
tus, ut totum triviale sit, a conviviis escisque translatum.
¶ QUIA NON RETE ACCIPITRI TENDITUR, NEQUE MILUO: Legitur
et *tennitur*. Habet enim *n* litera cum *d* communionem.

V. 17. QUIA MALEFACIUNT NOBIS: Ore et unguibus
scilicet. ¶ ILLIS, QUI NIHIL FACIUNT, TENDITUR: Non sic ac- 20
cipe: NIHIL FACIUNT, quasi dicat, nec bene nec male, sed
cum legeris NIHIL FACIUNT, subaudito *nobis male*.

V. 18. QUIA ENIM IN ILLIS FRUCTUS EST: *Παρέλκον* ter-
tium, quo aut QUIA (et sic ENIM subiugatur) aut ipsum ENIM
supervacuum est. ¶ IN ILLIS FRUCTUS EST: Quia nihil fa- 25
ciunt nobis male. ¶ QUIA ENIM IN ILLIS FRUCTUS EST:
FRUCTUS cibus, quia *frumen* dicitur tractus gulae, qua ci-
bus in alvum demíttitur. ¶ IN ILLIS OPERA LUDITUR: Qui
male faciunt nobis. ¶ LUDITUR: Exercetur. An il-
luditur, id est, frustratur? 30

V. 19. ALIIS AIUNDE EST PERICULUM, UNDE ALIQUID ABRADI
POTEST: Utrum hic sensus en, quasi dixerit: Aliud aliis pe-

V. 10. Tullius] *Accusat*. lib. II. c. 15. §. 37.

Mihi sciunt nil esse. Dices: ducunt damnatum domum: 20

Alere nolunt hominem edacem. Et sapiunt mea sententia,

Pro maleficio si beneficium summum nolunt reddere.

GE. Non potest satis pro merito ab illo tibi referri gratia.

PH. Immo enim nemo satis pro merito gratiam regi refert.

V. 23. G. *Non pote satis pro merito ab illo tibi referri gratia.*

riculum affertur, a quibus aliquid auferri potest? an alii aliunde periclitantur, quam creduntur? Est enim illis causa periculi, non quia invidetur, sed quia ab his aliquid auferri potest. § UNDE ALIQUID ABRADI: ABRADI per vim auferri.

V. 20. MIHI SCIUNT NIHIL ESSE: Rei scilicet. § DUCUNT DAMNATUM DOMUM: Secundum ius scilicet, quo obaerati, cum solvendo non essent, ipsi manu capiebantur. § DUCUNT DAMNATUM DOMUM: Miris usus est verbis ad extenuandam poenam et 10 rem ad commodum transferendam. Nam quod obaeratis inimicum est, id parasitus maxime optat, duci ab aliquo domum. Addidit autem DAMNATUM, quasi qui irrideat genus damnationis, in qua victor pascere compellitur et pascitur victus.

V. 21. ALERE NOLUNT HOMINEM EDACEM: Sensus est: 15 Sciunt edacem et ideo nolunt alere. Et hoc sic pronuntiandum, ut facete totum videatur illatum. Quando obaeratus sit sub huius modi poena, nec accusari ab aliquo se queritur neque damnari. § HOMINEM EDACEM: Se significat. § SAPIUNT: Sibi consulunt.

20 V. 22. PRO MALEFICIO SI BENEFICIUM SUMMUM NOLUNT REDDERE: Parasitice BENEFICIUM SUMMUM dixit alere. § PRO MALEFICIO: Pro iniuria. § REDDERE: Retribuere, reponere.

V. 23. NON POTEST SATIS PRO MERITO AB ILLO TIBI RE- 25 FERRI GRATIA: Multum promittit Geta parasito, quum dicat, nihil futurum, quod pro merito possit accipere. § NON POTEST SATIS PRO MERITO AB ILLO: Huius modi sententias inferunt poetae parenthesi, cum his, quae volunt inferre. § AB ILLO TIBI REFERRI GRATIA: Non ab eo, qui te damnatum duxerit, 30 sed Antiphone, de quo sermo est.

V. 24. IMMO ENIM NEMO SATIS PRO MERITO GRATIAM REGI

Tén asymbolúm venire, unctum átque lautum e bál-
neis, 25

Ótiosum ab ánimo, quom ille et cúra et sumptu ab-
súmitur,

Dúm tibi fit quod pláceat, ille ríngitur, tu rídeas:
Priórior bibas, priórior decumbas: coéna dubia adpónitur?

V. 27. *Dúm fit, tibi quod pláceat, ille ríngitur: tu rídeas.*

REFERT: Bene parasitus, quidquid praestat, debere se dicit.
Et est proprium personae inferioris. Virgilius:

*Tu mihi quodcumque hoc regni, tu sceptrum Iovemque
Conciliás, tu das epulis accumbere divum.*

¶ GRATIAM: Vicem. ¶ NEMO SATIS PRO MERITO GRATIAM REGIS
REFERT: REX alias regnator, alias dominus alias dives signifi-
cat. Sed nunc rex rationem habet nominis ad aliquid dicti, ad si-
gnificandum parasitum. Ut enim parasitus regis est et liber-
tus patroni, sic e contrario rex parasiti est et patro-
nus liberti. Quod si non esset, non NEMO tantum modo, sed 10
NEMO PARASITUS diceret.

V. 25. TENE ASYMBOLUM VENIRE, UNCTUM ATQUE LAUTUM
E BALNEIS?: Haec non ab Apollodoro, sed e sexto saty-
rarum Ennii translata sunt omnia:

Quippe sine cura, laetus, lautus quom advenis, 15

Infertis malis expedito brachio,

Alacer, celsus, lupino expectans impetu,

Mox dum alterius abligurias bona:

Quid censes dominis esse animi? Pro divum fidem!

Ille tristis cibum dum servat, tu ridens voras. 20

¶ TENE ASYMBOLUM VENIRE?: Et hoc nomen constat inter para-
sitos confictum atque compositum esse. Contra illud in Andria:
Symbolam dedit, coenavit.

V. 26. OTIOSUM AB ANIMO: *Πλεονασμός*. Nam addidit
AB, quum sufficeret ANIMO. ¶ QUUM ILLE CURA ET SUMPTU AB-25
SUMITUR: CURA in apparando, SUMPTU in coemendo.

V: 27. DUM TIBI FIT QUOD PLACEAT: Acuenda vox in eo,
quod ait TIBI. Et hoc eminenter adiectum est, non sui curam,
sed convivarum gerere illum, qui vocat. ¶ ILLE RINGITUR, TU
RIDEAS: Poetico lepore et iisdem syllabis diversa significantia 30
prope invicem posuit, RINGITUR et RIDEAS. ¶ ILLE RINGITUR, TU
RIDEAS: Varie. Nam pronuntiativo coniunctivum miscuit. Non
enim dixit: *Ringatur*. RINGI est stomachari tacitum. Est
enim translatio a canibus latraturis.

V. 28. PRIOR BIBAS, PRIOR DECUMBAS: Hoc ad procaci-35

V. 2. *Virgilius Aen. lib. I. v. 82.*

GE. Quid istuc verbi est? PH. Ubi tu dubites, quid sumas potissimum.

Haec quom rationem ineas quam sint suavia et quam cara sint, 30

Ea qui praebet, non tu hunc habeas plane praesentem deum?

GE. Senex adest: vide quid agas, prima coitios acerruma:

Si eam sustinueris, postilla iam, ut lubet, ludas licet.

tatem parasitorum rettulit. § PRIOR DECUMBAS: Sic Cicero: *Mature veniunt: discumbitur*, inquit. § COENA DUBIA APPONITUR: Et hoc adeo parasiticum verbum est, ut id non intelligat Geta.

V. 29. QUID ISTUC VERBI EST?: Ut intelligat populus, 5 idcirco et non intelligit et vult doceri Geta. Ostendit autem poeta pro una quaque re verba propria esse neque communia cum iis, qui diversi sunt actus. § UBI TU DUBITES, QUID SUMAS POTISSIMUM: Non *potius*, sed *POTISSIMUM* dixit, ut in re omni aliis alia monstraret potiora. Plautus:

10 *Standum est in lecto, si quid de summo petas.*

V. 30. HAEC CUM RATIONE INEAS: Intelligas, aestimes. § QUAM SINT SUAVIA, ET QUAM CARA SINT: Non nihil philosophatus est poeta, ostendendo multis suavia esse, quae cara sint. § CARA: Magni pretii.

15 V. 31. EA QUI PRAEBET, NON TU HUNC HABEAS PLANE PRAESENTEM DEUM?: Hoc est, quod ait: *Immo enimvero nemo satis pro merito gratiam regi refert.* § NON TU HUNC HABEAS PLANE PRAESENTEM DEUM: Praesentes dii sunt, vel quistatim praestant, vel qui coluntur et videntur, ut Sol et 20 Luna. Alii PRAESENTEM pro potentissimo accipiunt, ut Virgilius:

Quo non praesentius ullum.

V. 33. SENEX ADEST: VIDE QUID AGAS: Interventit senex ultimo. Et quidem quod extra argumentum per inventionem dici 25 potuit, consumptum est. § VIDE QUID AGAS: Non terrentis est, sed excitantis. § PRIMA COITIO EST ACERRIMA: Translatio est a praelio. Nam et congregi milites et coire dicuntur.

V. 33. SI EAM SUSTINUERIS: Multum de illo exigit, quando non dicit, si eum reppuleris, sed potius SI EAM SUSTINUERIS. 30 § POST ILLA IAM, UT LUBET, LUDAS LICET: In officio militari omne negotium vel pugna vel ludus.

V. 1. Cicero in *Verrem* lib. I. cap. 26. §. 66.

V. 9. Plautus] in *Menaechmis* Act. I. sc. I. v. 27.

V. 21. Virgilius *Georg.* lib. II. v. 127.

ACTUS SECUNDI SCAENA TERTIA.

DEMIPHO. GETA. PHORMIO.

DEM. En úmquam cuiquam cóntumeliósius
Audístis factam iniúriam, quam haec ést mihi?
Adéste, quaeso. GE. Irátus est. PH. Quin tu hóc age.
Iam ego hunc agitabo: pró deum inmortalíum!

V. 1. EN UMQUAM CUIQUAM CONTUMELIOSIUS AUDISTIS FACTAM INIURIAM: In hac scaena, ut rhetoribus placet, veluti quaedam controversia est, quae uno tempore ex utraque parte tractatur. Ut si quis dicat legem esse, ne de eadem re bis agatur, et item, ut orbam proximus ducat. Quidam absente patre 5 sub hoc nomine uxorem coactus est ducere. Vult illam pater adveniens eiicere matrimonio: contra dicitur. Meminisse autem debemus in omni contentione ea maxime dici, quae simplici patri familias et calumnioso sycophantae improbissimoque parasito congruere poetae visa sunt. § EN UMQUAM CUIQUAM CON- 10 TUMELIOSIUS AUDISTIS FACTAM INIURIAM: Iam instructi sunt advocati, et recte. Longum enim fuerat omnia haec post scaenam geri. § EN UMQUAM: EN vim habet indignationis post enarratam iniuriam.

V. 2. QUAM HAEC EST MIHI: *Facta iniuria* subauditur. 15

V. 3. ADESTE, QUAESO: Interim advocati *χωρὰ πρόσωπα* inducuntur. Et ridicule tacent prius, postea locuturi. Et ADESTE proprie. Adesse enim causae proprie dicuntur patroni et amici. § ADESTE, QUAESO: Proprie advocatis ADESTE dixit. Et quia ipse properantius pergit, rogat ut assequerentur. § IRA- 20 TUS EST: Hoc ad excitandum Phormionem dicitur. § QUIN TU HOC AGE: Annuit, ut taceat, et significat silentium.

V. 4. IAM EGO HUNC AGITABO: Modo iam celeritatis est signum, HUNC cum contemptu dixit. § AGITABO: Perturbabo. § PRO DEUM IMMORTALIUM: *Ἐλλειψις*, deest *fidem* 25 aut quid tale. Cicero in Oeconomico: *Quid igitur, pro deum immortalium! Primum eam docebas, quaeso?* § PRO DEUM IMMORTALIUM: Artificiose prior exclamat, ut Demipho, qui iniuriam passus est, ultro impetum accusationis incurrat.

Negat Phanium esse hanc sibi cognatam Démipho? 5

Hanc Démipho negat esse cognatam? GE. Negat.

DE. Ipsum esse opinor, de quo agebam: sequimini.

PH. Neque eius patrem se scire qui fuerit? GE. Negat.

PH. Nec Stilphonem ipsum scire qui fuerit? GE. Negat.

PH. Quia egens relicta est misera, ignoratur parens, 10

V. 5. NEGAT PHANIUM ESSE HANC SIBI COGNATAM: Additum pronomen est, quasi notam omnibus diceret. *I* PHANIUM ESSE HANC SIBI COGNATAM: Magno ingenio Terentius impudentiam calumniatoris expressit. Nam et prior incipit et prior accusat. Et quia non potest dicere: *Expellit Phanium Demipho?* NEGAT COGNATAM? inquit.

V. 6. NEGAT: Una opera Geta in duplici versatur dolo. Nam et audiente iam sene se eius defensorem tamquam absentis assimulat, et irritat ad vociferationem Phormionem, qui clamandi ulterius causam non haberet, si taceret Geta.

*V. 5. COGNATAM, DEMIPHO: Haec est flagitatio, quae etiam nomen tumultuose persequitur atque exagitat. Ideo callidus sycophanta patris familias proprium nomen non solum invidiose infert, sed etiam repetit.

V. 7. NEQUE EIUS PATREM SE SCIRE, QUI FUERIT: Ambiguitas, quae tamen sensu discernitur.

V. 8: SEQUIMINI: Apparet Demiphonem, ut patrem familias, perturbari non mediocriter, quippe qui et advocatos conquisiverit adversus hominem sine advocatis agentem, et progredi non audeat, nisi illi sequantur. *I* SEQUIMINI: SEQUIMINI dicit, qui properantius et concitatiores gradu pergit iratus.

V. 9. NEC STILPHONEM IPSUM SCIRE QUI FUERIT: Haec asseveratio mentientis est imitata veritatem. *I* NEC STILPHONEM IPSUM SCIRE: Quam multa calumniatores clamandi causa dicunt et vociferandi, ut ipso strepitu terreant. *I* NEC STILPHONEM IPSUM: Tantundem, quod supra: *Neque eius patrem*. Scire debemus hoc nomen non fictum a parasito, sed auditum a puella, quae uxor ducta sit, dici. *I* NEGAT: Σύλληψις prima. Nam extrinsecus audiendum est: *Pater*.

V. 10. QUIA EGENS RELICTA EST MISERA: Communis locus in avaritiae generalitate approbatur. Facilius enim hoc de omnibus, quam de Demiphone credatur, et ideo IGNORATUR dixit, et NEGLEGITUR, non ignorat nec negligit Demipho. *I* IGNORATUR: Non agnoscitur ignorarique fingitur. Hoc enim significat modo. *I* PARENS: Pater. Nam ut variaret, parentem dixit, quem supra dixerat patrem. Patrem ergo dicit puellae a Demiphone ignorari.

Necégitur ipsa: vide, avaritia quid facit?

GE. Si herum insimulabis malitiae, male audies.

DE. O audaciam! etiam me ultro accusatum advenit?

PH. Nam iam adulescenti nihil est quod succenseam,
Si illum minus norat: quippe homo iam grandior, 15

V. 13. D. O audaciam, etiamne ultro accusatum advenit?

V. 11. NEGLEGITUR IPSA: Quia fieri potest, ut qui ignoret parentes puellae, id est, ignorare se dicat, tamen ipsam non negligat puellam, vel utrumque conquestus est. *I* VIDE, AVARITIA QUID FACIT: Haec conversus ad circulum et coronam circumstantium dicit et conqueritur. Nulla enim re magis populus concitatur, quam si quis egenum contemnat, inde et Salustius: *Bonis invident et malos extollunt.* *I* VIDE, AVARITIA: Proprie VIDE stomachantibus convenit, qui indignatione coguntur quasi cum aliquo colloqui. Sic in *Adelphis*: *Illud sis vide, exemplum disciplinae.* Sunt qui putent illum alicui de corona circumstantium dicere moraliter.

V. 12. SI HERUM INSIMULABIS AVARITIAE: *Insimulare* est crimen ingerere. *I* SI HERUM INSIMULABIS: *Insimulatio* est et falsi et veri criminis incusatio. Sic Cicero: *Nihil eorum, quae Galli insimulabant, negavit.* *Insimulo* genitivo iungitur. *I* MALE AUDIES: Scilicet a me.

V. 13. O AUDACIAM: Haec exclamatio ostendit, quid absente patre defenderit filius. *I* O AUDACIAM, ETIAM ME ULTRO ACCUSATUM ADVENIT: Hic iam ostenditur persuasum esse Demipho, vim adhibitam filio suo uxorem ducere, uno, quum hunc audacem appellat, altero, quod dicit ETIAM: quae coniunctio et Antiphonem complectitur, et sic ACCUSATUM.

V. 14. NAM IAM ADOLESCENTI NIHIL EST QUOD SUCCENSEAM: Sic subtiliter ac latenter purgatur a Phormione apud patrem Antipho. Nam quum dicit: NIHIL EST QUOD SUCCENSEAM ADOLESCENTI, ostenditur adhuc succensusuisse et inimico fuisse animo. Quum autem addit: SI ILLUM MINUS NORAT, ostenditur contra dixisse sibi et restitisse iudicio. Et sic dicit, quod si adolescens non agnoscens puellam veniam non meruerit, pater negata cognata ferri non possit. *I* NIHIL EST QUOD SUCCENSEAM: Succensere dicimus eum, qui cum amare debeat, laesus irascitur. Et vide, quam veteratorie ostendat contra dixisse adolescentem.

V. 15. SI ILLUM MINUS NORAT: Non dixit: *Non norat*, sed: MINUS NORAT, quasi et ipse nosse debuerit. *I* QUIPPE HOMO: Repente transit ad nominativum, cum supra dixerit ILLUM, et

V. 6. *Salustius in Catilina* cap. 37.

V. 9. *in Adelphis*] Act. V. sc. 1. v. 5.

V. 14. *Cicero in Catilin.* orat. III. cap. 5. §. 12.

Paupér, cui opera víta erat, rurí fere
 Se cóntinebat: ibi agrum de nostró patre
 Coléndum habebat: saepe interea míhi senex
 Narrábat, se hunc neclégere cognatúm suum:
 At quém virum! quem ego víderim in víta óptimum. 20

V. 16. *Paupér, cui in opere víta erat, rurí fere.*

deest ERAT, quod assumitur ab inferiore. *¶* IAM GRANDIOR: Hic comparativus non habet significationem, qua magis sive minus a positivo significet, ut:

Iam senior, sed cruda deo viridisque senectus.

5 *¶* QUIPPE HOMO IAM GRANDIOR: Argumentalis narratio dicitur, quae nunc subiecta est ad fidem faciendam et constituendam personam defensoris. Et GRANDIOR, non *grandis*, quasi dicat: qui grandior fuit, quam ut illum adolescens optime nosse posset. *¶* IAM GRANDIOR: Proprie *grandis* ad speciem
 10 refertur aetatis, ut *grandis puer* et *grandis virgo*, *grandis natu senex* dicitur.

V. 16. CUI OPERA VITA ERAT: Hic ostendit quam pauper fuerit. Et OPERA septimi casus est, et VITA nominativi. *¶* CUI OPERA VITA ERAT: OPERA pro victu posuit, et OPERA hic ablativus casus est. *¶* RURI FERE: Id est, ruri opera faciendo quaerebat cibum. Et bene addidit FERE. Non enim semper, sed plerumque. *¶* RURI FERE SE CONTINEBAT: Expresse ostendit miseriam hominis, qui in urbe natus interdixerat sibi accessu eius ob pudorem inopiae. Nam hoc significat CONTINE-
 20 BAT, unde *contenti* dicuntur in malis durantes. Hoc autem veteres faciebant nobiles, cum ad paupertatem redacti essent. *¶* RURI FERE SE CONTINEBAT: Continere se dicitur, qui contra voluntatem se continet.

V. 18. COLENDUM HABEBAT: Virgilius:

25 *Conductaque pater tellure serebat.*

¶ SAEPE INTEREA MIHI SENEX NARRABAT: Miserabiliter et invidiose positum SENEX: et maiore fide NARRABAT dixit, non *querèbatur*. Et vide congestionem argumentorum. Et ordo est: SAEPE NARRABAT SENEX HUNC SUUM COGNATUM SE NEGLEGERE.
 30 *¶* SAEPE INTEREA MIHI SENEX NARRABAT: Habet misericordiam odiosa narratio.

V. 19. SE HUNC NEGLEGERE COGNATUM SUUM: *Ἀμφιβολία*. Sed in sensu dissolvitur. *¶* COGNATUM SUUM: Hoc crimen et causa est, quod COGNATUM addidit.

35 V. 20. AT QUEM VIRUM!: Qualitas iniuriae a dignitate per-

V. 3. ut *Virgilius Aen.* lib. VI. v. 304.

V. 24. *Virgilius Aen.* lib. XII. v. 520.

GE. Videás te atque illum, ut nárras. PH. I in malám crucem:

Nam ni éum esse existumássem, numquam tám gravis
Ob hanc ínimicitias cáperem in vostram fámiliam,
Quam is áspernatur núnc tam inliberáliter.

V. 22. *Nam ni ita eum existumássem, numquam tám gravis.*

sonae. Multi enim tales sunt, ut cognitione abdicandi sint. *¶* QUEM EGO VIDERIM IN VITA OPTIMUM: Modo in vita ac moribus. Et IN VITA, hoc est, cum viveret, et in eo, quod a vivo fit. *¶* QUEM EGO VIDERIM IN VITA OPTIMUM: 5
Modo IN VITA in actu, in moribus.

V. 21. VIDEAS TE ATQUE ILLUM: Melius hoc clare dictum a servo accipimus, ut defendisse dominum videretur. *¶* VIDEAS TE ATQUE ILLUM, UT NARRAS: Hoc est, parem te illi existimo atque illum tibi. An potius servus sciens hanc per-10
sonam fingi vel certe etiam mortuum hominem induci, male precatur parasito, ut etiam ipse aut nusquam sit, ut fictus, aut pereat, ut mortuus. An sic accipiendum, ut servus submissa voce hoc per iocum dixerit: Tantum in vita te videas optimum, quam fuit ille, quem narras? An sic intelligen-15
dum, ut servus hoc dicat: Si optimum est victum opera quaerere et in alieno agro esse, ita te videas atque illum vidisti, quem ad hunc modum narras vivere. Et allusit ad illud, quod ait: QUEM EGO VIDERIM IN VITA OPTIMUM. *¶* VIDEAS TE ATQUE ILLUM: Deest: *Vidisti*. Scit enim illum non 20
vera dicere. *¶* IN MALAM CRUCEM: Adverbialiter, ut *huc vicinia*.

V. 22. NAM NI ITA EUM EXISTIMASSEM: Ut vita optimum iudicarem. *¶* NUMQUAM TAM GRAVES: Hoc non quasi timidus, sed quasi religiosus et fidelis loquitur 25
Phormio.

V. 23. OB HANC: Tamquam praesens sit mulier, de qua lis est, sic demonstrativa particula usus est dicendo HANC. *¶* OB HANC: Id est, pro filia ipsius. *¶* INIMICITIAS CAPEREM: *Capere* dicimus, cum id, quod in nobis est, assumimus. Unde 30
capere pro eligendo ponitur.

V. 24. QUAM IS ASPERNATUR: Ordo est: *Ob hanc, quam hic aspernatur*. *Ἀπόδοσις*. QUAM enim supra revocavit, ad puellam referens, ut:

Quem regno Hesperio fraudo. 35

Et Salustius: *Nam Syllae dominationem audebat*. Et interpositis quibusdam; *Neque est offensus dominationem Syllae*.

V. 33. *ut] Virgilius Aen. lib. IV. v. 355.*

GE. Pergín hero absenti mále loqui inpuríssume? 25

PH. Dignum autem hoc illo est. GE. Áin tandem car-
cér? DE. Geta.

GE. Bonórum extortor, légum contortór, DE. Geta.

PH. Respónde. GE. Quis homo est? ehém. DE. Tace.

GE. Absentí tibi

V. 26. P. Dignum autem hoc illo est. D. áin tamen, cárcér.
D. Geta.

¶ QUAM IS ASPERNATUR NUNC TAM INLIBERALITER: *Aspernari* est averti non solum corpore, sed etiam animo. *Aspernari* recusare, avertere, non agnoscere. Est autem dictum a sperno. ¶ INLIBERALITER: Apud veteres INLIBERALITER dicebant *factum*, si quis excessisset omne genus maleficii. Sic in 5 *Adelphis*: *Factum a vobis duriter, immisericorditerque: atque etiam, si est, pater, dicendum magis aperte, inliberaliter*. Vides more ἀνδρείως INLIBERALITER pro magno hic ultimum poni.

V. 25. PERGIN HERO ABSENTI MALE LOQUI: Ἀπόστοργος per παρένθεσιν. MALE LOQUI pro male dicere. Et quaerit 10 *Probus*, quis ante Terentium dixerit. ¶ INPURISSIME?: Improbissime. ¶ HERO ABSENTI: Argute HERO ABSENTI, ut videatur fidelior, qui defendat absentem, quod praestans argumentum est, id in animo habuisse Getam etiam peregrinante domino.

V. 26. DIGNUM AUTEM HOC ILLO EST: Non negat male loqui, sed hoc esse dignum contendit malo homine. ¶ AIN?: Ἀπόστοργος nota est, quae separat e ab n, et intermittit s litterae sonum. Est enim integrum *Aisne*? ¶ AIN TANDEM, CARCÉR?: Non carcerarium, sed *carcerem* asperius appellavit.

20 Sic Lucilius:

Cárcer vix cárcere dignus.

Et *vix* pro non.

V. 27. BONORUM EXTORTOR, LEGUM CONTORTOR: Ingeniose de ipso negotio sunt inventa convitia. ¶ BONORUM EXTORTOR, 25 LEGUM CONTORTOR: Fingit illi crimina de causa et de negotio.

V. 28. RESPONDE: Timuit poeta, ne huius modi vociferatio Getae quasi veram discordiam apud populum fingeret, et ideo facit iam a Phormione ipsum admoneri. ¶ QUIS HOMO 30 EST? HEM: Mire servus finxit se non vidisse senem, ut ea, quae dixerit, in Phormionem sincere dixisse credatur. Et mira dissimulatione addidit HOMO, ut videatur nihil de praesentia domini cogitasse. ¶ ABSENTI TIBI: Tunc fidelis opera est, si

V. 5. in *Adelphis* Act. IV. sc. 5. v. 30.

Te indignas seque dignas contumélias
 Numquám cessavit dicere hodie. DE. Ohe désine. 30
 Aduléscens, primum abs te hóc bona veniá peto:
 Si tibi placere pótis est, mi ut respónd eas,
 Quem amicum tuum ais fuisse istum, explaná mihi:
 Et qui cognatum mé sibi esse diceret.
 PH. Proinde épiscare, quási non nosses. DE. Nössem?
 PH. Ita. 35

V. 30. *Numquám cessavit dicere. D. ohe désine.*

V. 31. *Aduléscens, primum abs te hóc bona venia épeto.*

absens aliquis defendatur. Hoc ergo confirmat velut indicando.
 Sic in Andria: *O Chreme, per tempus hic advenis, ausculta.*

V. 29. SEQUE DIGNAS CONTUMELIAS: Id est, quas ipse debet audire.

V. 30. DESINE: Imponit silentium Getae, quasi validiora 5 dicturus sit. Et supra *tace* dixit senex. *Ÿ* OHE! DESINE: Hac voce ostendit plus iusto pro se locutum videri Getam. Nam OHE interiectio est satietatem usque ad fastidium designans.

V. 31. ADULESCENS, PRIMUM ABS TE: Est auctoritas haec 10 in senibus, ut qui minoris aetatis fuerint, illos appellatione pueri vel adolescentis vel iuvenis etiam ostendant, ut hoc de nomine illis quidem detrahant, sibi vero auctoritatem attribuant. Sic Virgilius:

*O praestans animi iuvenis, quantum ipse feroci 15
 Virtute exsuperas.*

Ÿ BONA VENIA: Sine ira, sine discordia.

V. 33. SI TIBI PLACERE POTIS EST: Pro potest. *Ÿ* MIHI UT RESPONDEAS: Bene MIHI, utpote patri adolescentis vel domino Getae vel etiam seni. Et verbum est scrupulose 20 aliquid interrogantium. Sic Virgilius:

Mihique haec edissere vera roganti.

Et:

Dic mihi, Damoeta, cuium pecus?

V. 33. QUEM AMICUM TUUM AIS FUISSE?: AIS dicimus de 25 iis, qui vana loquuntur, *dicere* autem dicimus de iis, qui validiora. *Ÿ* EXPLANA: Manifesta, expone.

V. 34. ET QUI COGNATUM: QUI quomodo, unde.

V. 35. PROINDE EXPISCARE, QUASI NON NOSSES: PRO-

V. 2. *in Andria* Act. III. sc. 3. v. 4.

V. 14. *Virgilius Aen.* lib. XII. v. 19.

V. 21. *Virgilius Aen.* lib. II. v. 119.

V. 23. *Et] Virgilius Eclog.* III. v. 1.

DE. Ego mé nego: tu, quí ais, redige in mémoriam. .

PH. Eho tú sobrinum tuúm non noras? DE. Énicas:

Dic nómen. PH. Nomen? máxume. DE. Quid núnc taces?

PH. Perii hércle: nomen pérddidi. DE. Hem, quid ais?

PH. Geta,

Si méministi id, quod ólim dictumst, súbiice. Hem, 40

Non díco: quasi non nóris, temptatum ádvenis.

DE. Egone áutem tempto? GE. Stílpho. PH. Atque

adeo quíd mea?

Stilphóst. DE. Quem dixti? PH. Stílphonem, inquam,

nóveras?

V. 38. Dic nómen. P. nomen? D. máxume. quid núnc taces?

INDE ita. Similitudinis adverbium est modo, non coniunctio, ut:

Proinde tona eloquio, solitum tibi.

¶ PROINDE EXPISCARE QUASI NON NOSSES: Expiscari est diligentiissime quaerere, ubinam pisces lateant. Ergo verbum est tractum a piscatoribus.

V. 36. EGO ME NEGÓ, TU, QUI AIS: Subauditur ad omnia nosse.

V. 37. EHO TU SOBRINUM TUUM: Populari quadam vulgari-
10 que fatigatione, utpote scurra, respondit.

V. 38. NOMEN? MAXIME: Falsa non habent memoriam. Hic ergo deest *nescio vel necessarium est*. ¶ QUID NUNC TACES?: Urget senex, quia intelligit eum nomen nescire.

V. 40. SUBIICE: Suggere.

15 V. 41. NON DICO, QUASI NON NORIS, TEMPTATUM: Mire. Nam videtur arte celare id, quod invitus nesciebat.

V. 43. STILPHO: Σύλληψις. Nam reddit ad nominativum: EST, utique Stilpho, ut rursus ad accusativum: NOVERAS, Stilphonem scilicet. ¶ STILPHONEM, INQUAM, NOVERAS?:
20 Figura ἐπιτροχασμός. Est autem ἐπιτροχασμός verborum super se invicem effusio, quae sit adversarii causa turbandi, sic Cicero convitium et * Virgilius:

Nec longe scilicet hostes

25 *Quaerendi nobis, circumstant undique muros.
Imus in adversos? quid cessas? an tibi Mavors
Ventosa in lingua, pedibusque fugacibus istis
Semper erit?*

V. 2. ut] Virgilius Aen. lib. XI. v. 383.

V. 22. Virgilius Aen. lib. XI. v. 387.

DE. Neque ego illum noram, néque mi cognátus fuit
Quisquam ístoc nomine. PH. Itane? non te horúm
pudet? 45

At sí talentum rém reliquissét decem...

DE. Di tibi malefaciant. PH. Prímus esses mémoriter
Progéníem vostram usque áb avo atque atavo próferens.

DE. Ita ut dícis. Ego tum quom ádvenissem, quí mihi
Cognáta ea esset, dicerem: itidem tú face. 50

Cedo, qui ést cognata? GE. Eu nóster, recte: heus tú,
cave.

PH. Dilúcide expédívi, quibus me opórtuit

Iudícibus: tum id si fálsum fuerat, filius

Cur nónon refellit? DE. Fílium narrás mihi?

Cuius dé stultitia dící, ut dignumst, nónon potest. 55

¶ STILPHONEM, INQUAM, NOVERAS?: Quasi dicat: Convincam,
si neges.

V. 46. AT SI TALENTUM REM RELIQUISET: Ἀξιόπιστον illud
fecit. ¶ AT SI TALENTUM REM RELIQUISET DECEM: More Ro-
manorum, apud quos hereditas pecuniae erat. TALENTUM 5
autem, quod dixit, more Graecorum admiscuit.

V. 49. ITA UT DICIS: EGO SI TUM ADVENISSEM: Ita sum,
inquit, ut dicis, avarus et superbus. Et vide senem de
iniuria non agere, quia iustae confidit et nititur causae. Plerum-
que enim hac constantia animi fulciuntur, qui iuri confidunt. 10
At contra, qui nullo iure freti sunt, litigant et ad iniurias pro-
siliunt, ut his saltem perturbent adversarium, qui iure non valent.
Condono igitur, inquit, tibi omne contumeliae genus.
¶ EGO TUM SI ADVENISSEM: Deest ad iudicium, ut sit: Cum ad
iudicium venissem. ¶ QUI MIHI COGNATA: QUI unde, quo 15
modo.

V. 51. EU NOSTER, RECTE!: Geta sic laudat senem, ut
optet vincere Phormionem. ¶ EU NOSTER RECTE!: Plaudit sibi
Terentius, supposita persona, quasi recte dixisset.

V. 52. QUIBUS ME OPORTUIT IUDICIBUS: Probavi iudici-20
bus, inquit.

V. 54. FILIUS CUR NON REFELLIT: Refellere est arguendo
falsum ostendere.

V. 55. CUIUS DE STULTITIA DICI, UT DIGNUM EST: Com-
pendium conviciorum est nihil dignum invenire pro 25
magna iniuria, quod respondeas.

PH. At tú, qui sapiens és, magistratús adi,
Iudicium de eadem caússa iterum ut reddánt tibi,
Quandó quidem solus régnas, et soli licet
Hic de eádem caussa bis iudicium adipíscier.

DE. Etsí mihi facta iniúriast, verúm tamen 60
Potiús quam litis sécter aut quam te aúdiam:
Itidem út cognata sí sit, id quod léx iubet
Dotém dare, abduce hánc: minas quinque áccipe.

PH. Ahaéh, homo suavis. DE. Quid est? Num ini-
quom póstulo?

An ne hóc quidem ego adipíscar, quod ius públi-
cumst? 65

V. 59. *Hic de eádem causa bis iudicium apiscier.*

V. 64. *P. Ha, ha, haé, homo suavis. D. quíd? num iniquom póstulo?*

V. 58. QUANDO QUIDEM SOLUS REGNAS: Quoniam regnum solutum legibus est et opprimens libertatem. Sic alibi: *Regnumne hic, Aeschine, possides?*

V. 59. HIC DE EADEM CAUSA: Hic videlicet apud Athenas, ubi leges, ubi libertas omnibus communis est.

V. 61. POTIUS QUAM LITES SECTER AUT QUAM TE AUDIAM: Bis posuit QUAM, quod genus figurae primo ζεύγματι contrarium est, ut in Heautontimorumeno: *Propter quam in summa infamia sum et meo patri minus obsequens.* Item: 10 *Cepi rationem, ut neque tu egeres neque ut hoc posses perdere.*

V. 62. ID QUOD, LEX IUBET DOTEM DARE: Id pro ob id.

V. 63. ABDUCE HANC: MINAS QUINQUE ACCIPE: Modo id 15 agit, quod reprehendit a filio non esse factum: *Dotem daretis, quaereret alium.* Et dotem voluit custodem esse pudoris.

V. 64. AHAHEH: Hic risu destruxit, quod serio intendebat senex. I Homo SUAVIS: Praescriptio, quom iam alterum 20 factum sit, fieri utrumque non posse.

V. 65. AN NE HOC QUIDEM ADIPISCAR EGO, QUOD IUS PUBLICUM EST?: Quia enim a lege stat, recitat tantum id, quod scriptum est.

V. 2. *alibi*] in *Adelphis* Act. II. sc. 1. v. 21.

V. 8. in *Heautontimorumeno* Act. II. sc. 3. v. 18.

V. 9. *item*] *ibid.* Act. V. sc. 2. v. 11.

PH. Itane tándem, quaeso, item út meretricem ubi ab-
úsus sis,

Mercédem dare lex iúbet ei atque amittere?

An ut né quid turpe cívís in se admitteret

Proptér egestatem, próxumo iussást dari,

Ut cum úno aetatem dégeret? quod tú vetas. 70

DE. Ita, próxumo quidem: át nos unde? aut quám ob
rem? PH. Ohe,

Actum, áiunt, ne agas. DE. Nón agam? Immo laud
désinam,

Donéc perfecero hóc. PH. Ineptis. DE. Síue modo.

V. 66. *P. Itan tándem quaeso, item út meretricem ubi abúsus sis.*

V. 68. *An, ut né quid civis túrpe in sese admitteret.*

V. 66. ITANE TANDEM, QUAESO? ITIDEM: Maiora argumenta sunt, quae per interrogationem proferuntur. *Ÿ* UBI ABUSUS SIS: A scripti voluntate. Utimur cum honore, abutimur cum iniuria.

V. 67. ATQUE AMITTERE: Bene AMITTERE, quia finis cupiditatis amissio est.

V. 68. AN, UT NE QUID TURPE CIVIS IN SE ADMITTERET: Idoneum testimonium est bonorum esse natalium civem dixisse. Nam apud veteres peregrinae mulieres in meretricum numero habebantur. Sic ipse alibi: *Adeone est de-10 mens ex peregrina?* Et alibi: *Samia mihi mater fuit: ea habitabat Rhodi.* Et Parmeno comprobans respondit: *Potest taceri hoc,* id est, meretricem matrem te habuisse. *Ÿ* AN, UT NE QUID CIVIS TURPE IN SE ADMITTERET: A voluntate.

V. 70. UT CUM UNO AETATEM DEGERET?: Quid enim est 15 pudicitia, nisi unius scientia viri?

V. 72. ACTUM, AIUNT, NE AGAS: AIUNT dicimus, quom proverbium significamus. Acta res est, de qua sententia prolata sit.

V. 73. DONEC PERFECERO HOC: Virgilius: 20
Donec me flumine viva

Abluero.

Ÿ PERFECERO: Pro perficiam. *Ÿ* INEPTIS: Ut a sapientia supis dicimus, ita ab ineptia, *ineptis.* *Ÿ* SINE MODO: Haec minantis sunt verba et bene. Imitatus est enim comminantem. 25

V. 10. *alibi]* in *Andria* Act. III. sc. 1. v. 11.

V. 11. *alibi]* in *Eunucho* Act. I. sc. 2. v. 27.

V. 20. *Virgilius Aen. lib. II. v. 719.*

PH. Postrémo tecum nil rei nobis, Démipho, est:
 Tuus ést damnatus gnátus, non tu. Nám tua 75
 Praetérierat iam ad dúcendum aetas. DE. Ómnia haec
 Illúm putato, quae égo nunc dico, dicere:
 Aut quídem cum uxore hac ípsum prohibebó domo.
 GE. Irátus est. PH. Tute ídem melius féceris.
 DE. Itane és paratus fácere me advorsum ómnia, 80
 Infélix? PH. Metuit híc nos, tametsi sédulo
 Dissímulat. GE. Bene habent tibi principia. PH. Quín,
 quod est
 Ferúndum, fers: tuis dígnum factis féceris,
 Ut amíci inter nos símus. DE. Egon tuam éxpetam
 Amicitiam? aut te visum aut auditúm velim? 85
 PH. Si cóncordabis cum illa, habebis quae tuam
 Senectútem oblectet: réspice aetatém tuam.
 DE. Te oblétet: tibi habe. PH. Mínue vero iram.
 DE. Hóc age:
 Satis iám verborumst: nísi tu properas múlierem

V. 75. TUUS EST DAMNATUS GNATUS, NON TU: Ludit Phormio, quum dicit: NON TU, et contemptibiliorem in hac causa sibi senem, quam Antiphonem fuisse dicit, simulque aetatem illius esse despectam. § TUUS EST DAMNATUS GNATUS, NON TU:
 5 Pro voluntate contententis est prolatio sententiae.

V. 77. ILLUM PUTATO, QUAE EGO NUNC DICO, DICERE: Definitive respondit.

V. 78. CUM UXORE HAC: Id est, tali.

V. 79. TUTE IDEM MELIUS FECERIS: Locus est hic, ut
 10 ostendat Phormio de compacto egisse cum Antiphone. § TUTE
 IDEM MELIUS FECERIS: Quidam sic intelligunt: TUTE IDEM MELIUS
 FECERIS, ut senex potius exeat, quam eliciat filium.
 Artificiose autem loquitur Phormio, ut adimat suspicionem seni
 consensionis et conniventiae inter parasitum et filium.

15 V. 81. SEDULO: Sine dolo, instanter.

V. 82. DISSIMULAT: Fingit, mentitur. § QUIN QUOD
 EST FERENDUM, FERS: Cur non, inquit, accommodas necessitati
 voluntatem?

V. 86. QUAE TUAM SENECTUTEM OBLECTET: Non te, sed
 20 SENECTUTEM TUAM.

V. 88. MINUE VERO IRAM: Contemnentis est dissuadere iracundiam. § HOC AGE: Annuentis est.

Abducere, ego illam eiciam: dixi, Phormio. 90

PH. Si tu illam adtigeris secus, quam dignum est liberam,

Dicam tibi inpingam grandem: dixi, Démipho.

Si quid opus fuerit, heus, domo me. GE. Intéllego.

V. 90. DIXI, PHORMIO: DIXI solent dicere perorata causa.

V. 92. DIXI, DEMIPHO: Mire comminationem et ferocitatem eius imitatus est simili verbo.

V. 93. SI QUID OPUS FUERIT: Haec repentina discessio habet aliquam maiorem litigaturi denuntiationem. Et bene breviter, ne multiloquio infringeretur superior comminatio.

ACTUS SECUNDI SCAENA QUARTA.

DEMIPHO. GETA. HEGIO. CRATINUS. CRITO.

DE. Quantá me cura et sóllicitudine ádficit
 Gnátus, qui me et se hisce ímpedivit núpitiis!
 Neque mi ín conspectum pródit, ut saltém sciam,
 Quid de hác re dicat quídvē sit senténtiae.
 Abi tu vise redierítne iam an nondúm domum. 5
 GE. Eó. DE. Videtis quo ín loco res haéc siet:
 Quid ágo? dic, Hegio. HE. Égo? Cratinum cénseo,
 Si tíbi videtur. DE. Díc, Cratine. CRA. Méne vis?
 DE. Te. CRA. Ego quae ín rem tuam sint, éa velim
 faciás: mihi
 Sic hóc videtur: quód te absente hic fílius 10
 Egít, restitui in íntegrum, aequom est ét bonum:
 Et id ímpetrabis. Díxi. DE. Dic nunc, Hégio.

-
- V. 5. *Abi, vise redierítne iam an nondúm domum.*
 V. 7. *Quid ágo? dic, Hegio. H. égo? Cratinus, cénseo.*
 V. 9. *Ego quae ín rem tuam sint, éa velim faciás: mihi.*
 V. 11. *Egít, restitui in íntegrum aequom esse ac bonum.*

V. 1. QUANTA ME CURA ET SOLLICITUDINE AFFICIT GNATUS:
 Cura est in spe bonorum, sollicitudo in metu malorum.
 ¶ QUANTA ME CURA ET SOLLICITUDINE: Haec deliberativa est, in
 qua tres advocati sunt, quorum unus suadet, alter dissuadet,
 5 tertius, qui se alterutri addere debuisset, eius modi sententiam
 dicit, ut rursus deliberatione opus esse videatur.

V. 7. EGO CRATINUM CENSEO: Potest ego subdistingui, ut
 subaudiatur: *Ego dicam.*

V. 9. QUAE IN REM TUAM SINT: Bene principio ἀπὸ τῆς
 10 ΘΟΛΚΙΣ * ΚΑΙΤΟΥ συμβουλευόντος benevolentiam suam commen-
 davit et sic consilium dedit.

V. 11. AEQUUM EST: Ab honesto. ¶ ET BONUM: Ab utili.

V. 12. ET ID IMPETRABIS: A possibili. Et breviter
 deliberativae tres locos tetigit, iustum, utile et possibile.

HE. Ego sédulo hunc dixísse credo: vérum ita est,
 Quot hómines, tot senténtiae: suus cuíque mos.
 Mihi nón videtur, quód sit factum légibus, 15
 Rescindi posse: et túrpe inceptum est. DE. Díc, Crito.
 CRI. Ego ámplius deliberandum cénseo:
 Res mágna est. HE. Num quid nós vis? DE. Fecistís
 probe:
 Incértior sum múlto, quam dudúm. GE. Negant
 Redísse. DE. Frater ést expectandús mihi: 20
 Is quód mi dederit de hác re consilium, íd sequar.
 Percóntatum ibo ad pórtum, quoad se récipiat.
 GE. At ego Antiphonem quaéram, ut quae acta hic
 sint sciat.
 Set eccum ípsum video in témpore huc se récipere.

V. 16. *Rescindi posse: et túrpe inceptu est. D. díc, Crito.*

V. 21. *Is quód mihi de hac re dederit consilium, íd sequar.*

V. 13. EGO SEDULO HUNC DIXISSE CREDO: Artificiose personam defendit sententiam reprehensurus, ne, si inimicus sit, adimat auctoritatem sententiae suae. ¶ VERUM ITA EST: Subiunxit locum ἀποχρίσεως oratoriae, ut invidiae contra dicturus occurreret. 5

V. 15. MIHI NON VIDETUR: A possibili. ¶ QUOD SIT FACTUM LEGIBUS: Hic alio ordine locos suasoriae tetigit, primum a possibili, secundum ab honesto.

V. 16. ET TURPE INCEPTUM EST: Ab honesto. Utilitatem autem praetermisit per artem, quae, ubi non potest 10 fieri, frustra spectatur.

V. 18. RES MAGNA EST: Causa ampliandi sententiam.

V. 19. INCERTIOR SUM MULTO, QUAM DUDUM: Ex tribus enim unus suasit, alter dissuasit, tertius nihil 15 dixit.

V. 24. IN TEMPORE HUC SE RECIPERE: Εὐχαλῶς. Salustius: *Maximeque ferocia regis Mithridatis in tempore bellaturi.*

ACTUS TERTII SCAENA PRIMA.

ANTIPHO. GETA.

Énimvero, Antiphó, multimodis cum ístoc animo es ví-
tuperandus:

Ítane hinc abiisse ét vitam tuám tutandam aliis de-
disse?

Álios tuam rem crédidisti mágis, quam tete, animád-
versuros?

Nam útut erant alia, ílli certe, quae nunc tibi domíst,
consuleres,

Né quid propter tuám fidem decépta pateretúr mali, 5
Cuius nunc miserae spés opesque súnť in te uno omnes
sitae.

V. 2. *Ítane te hinc abisse et vitam tuám tutandam aliis dedisse?*

V. 5. *Né quid propter tuám fidem decépta potiretúr mali.*

V. 1. ENIMVERO, ANTIPHO, MULTIS MODIS CUM ISTHOC
ANIMO: CUM ISTHOC ANIMO: pro huius animi. Ennius:

Optima cum pulcris animis Romana iuventus.

V. 2. ITANE HINC ABIISSE ET VITAM TUAM: 'Εν ἰπνοχρίσει, ut:
5 *Invidisse deos, patriis ut redditus oris.*

Coniugium optatum et pulcram Calydona viderem.

Et:

Servon fortunas meas me commisisse futili?

V. 3. ALIOS TUAM REM: Ab infinitivo ad indicativum
10 transitum fecit. § CREDIDISTI: Pro putasti.

V. 5. PATERETUR MALI: Legitur et POTIRETUR, quia *potiri*
τῶν μέσων fuit. Plautus:

Hostium potitus est.

V. 6. SPES OPESQUE SUNT: Haec quidem de his sunt, quae
15 amant iungi. § SPES OPESQUE SUNT: Ut: *Res fortunaeque.*

V. 4. *ut] Virgilius Aen. lib. XI. v. 270.*

V. 7. *Et] in Andria Act. III. sc. 5. v. 3.*

V. 12. *Plautus Epid. Act. IV. sc. 1. v. 35.*

GE. Et quídem, here, nos iam dúdum hic te absentem
incusamus, qui ábieris.

AN. Te ipsúm quaerebam. GE. Sét ea caussa níhilo
magis defécimus.

AN. Loquere, óbsecro, quonam in loco sunt rés et for-
tunaé meae?

Num quíd patri subolét? GE. Nil etiam. AN. Ecquíd
spei porrost? GE. Néschio. AN. Ah. 10

GE. Nisi Phaédria haud cessávit pro te eníti. AN. Nil
fecit novi.

GE. Tum Phórmio itidem in hác re, ut aliis, strénnum
hominem praébuit.

AN. Quid is fécit? GE. Confutávit verbis ádmodum ira-
túm patrem.

AN. Eu, Phórmio. GE. Ego quod pótni porro. AN. Mí
Geta, omnis vós amo.

GE. Síc habent princípia sese, ut díco: adhuc tranquílla
res est. 15

Mánsurusque pátruum pater est, dum húc adveniat. AN.
Quíd eum? GE. Ut aibat,

De eíus consilio sése velle fácere, quod ad hanc rem
ádtinet.

V. 10. Num pátri quid subolet?. G. nil etiam. A. ecquid spei
porrost? G. néschio. A. ah.

V. 13. A. Quid is fécit? G. Confutávit verbis ádmodum iratúm
senem.

V. 16. 17. Mánsurusque pátruum pater est, dum húc adveniat.
A. quid eum? G. id aibat

De eíus consilio velle sése fácere, quod ad hanc rem
áttinet.

V. 7. QUI ABIERIS: Mollius, quam FUGERIS.

V. 8. SET EA CAUSA: Quia abieris.

V. 10. NUM QUID PATRI SUBOLET: Conniventia sua et
Phormionis dicit.

V. 13. CONFUTAVIT VERBIS: Convicit, ut si diceret: Re-5
futavit. Sed *refutatio* in rem est, *confutatio* in per-
sonam.

V. 14. EGO QUOD POTUI PORRO: De se mediocriter per ἑλ-
λησθην moraliter satis. I EGO QUOD POTUI PORRO: Ordine: primo
dominum, post Phormionem, ultimum se posuit. 10

AN. Quántum metus est míhi venire huc núnc salvom patruúm, Geta.

Nam pér eius unam, ut aúdio, aut vivam aut moriar senténtiam.

GE. Phaédria tibi adést. AN. Ubinam? GE. Eccum ab suá palaestra exít foras. 20

V. 18. *A. Quántus metus est mihi, venire huc sálvom nunc patruúm, Geta?*

V. 19. *Nám de eius una, ut aúdio, aut vivam aut moriar senténtia.*

V. 20. *G. Phaédria tibi adest. A. úbinamst? G. eccum ab suá palaestra exit foras.*

V. 18. HUC SALVUM NUNC PATRUM, GETA: Non optat salvum patrum venire, secundum Apollodorum, et ostendit non congruere salutem eius cum comodo suo. An non dicit malum esse et incommodum sibi, sed tantum magni terroris plenum adventum patrui?

V. 20. AB SUA PALAESTRA EXIT FORAS: Bene palaestram eius dixit lenonis domum, in qua est exercitus amator assidue: Plautus Bacchidibus:

Homo adolescens

10 *Penetrem huius modi in palaestram, ubi damnis desudascitur?*

V. 8. *Plautus Bacchid. Act. I. sc. 1. v. 82.*

ACTUS TERTII SCAENA SECUNDA.

PHAEDRIA. DORIO. ANTIPHO. GETA.

PH. Dório!

Audi, óbsecro. DO. Non áudio. PH. Parúmper. DO. Quin
omítte me.

PH. Áudi quod dicam. DO. Át enim taedet iam áudire
eadem mília.

PH. Át nunc dicam, quód lubenter áudias. DO. Loquere,
áudio.

PH. Néqueo te exoráre, ut maneat tríduum hoc? Quo
núnc abis? 5

DO. Mirábar, si tu míhi quidquam adferrés novi.

AN. Hei metuo lenónem, ne quid suó suat capiti. GE. Ídem
ego vereor.

PH. Nón mihi credis? DO. Háriolare. PH. Sín fidem do.
DO. Fábulae.

V. 1. 2. *Dório, audi óbsecro. D. non áudio. P. parúmper. D. quin
omítte me.*

V. 3. *Áudi quid dicam. D. át enim taedet iam áudire eadem milies.*

V. 6. 7. *D. Mirábar si tu míhi quicquam adferrés novi. A. ei.
Metuó lenonem, né quid. GE. suo capiti fuit.*

V. 1. DORIO, AUDI, OBSEURO: Haec scaena in petitione
est, quae saepe admittit deliberativae locum. J DORIO, AUDI,
OBSEURO: Sunt qui sic legant, ut DORIO Phaedia dicat, AUDI
leno, OBSEURO iterum Phaedia.

V. 2. QUIN OMITTE ME: QUIN modo corripiendi vel im-5
perandi vim habet, ut:

Quin age.

V. 7. HEI METUO LENONEM, NE QUID SUO SUAT CAPITI: Deest
mali. SUAT autem appingat atque affigat. J HEI METUO LE-
NONEM, NE QUID SUO SUAT CAPITI: *Ἀποσιώησις. Αὐὰ τὸν εὐφημι-* 10
σμὸν SUO CAPITI dixit, quum dicturus esset, Phaediae, ut:

Dardaniique rogam capitis.

V. 6. *ut] Virgilius Eclog. III. v. 52.*

V. 10. *ut] Virgilius Aen. lib. IV. v. 640.*

PH. Féneratum istuc beneficium púlcre tibi dicés. DO. Logi.

PH. Créde mihi, gaudébis facto: vérum hercle hoc est.

DO. Sómnia.

10

PH. Éxperire, nón est longum. DO. Cántilenam eamdém canis.

PH. Tu mihi cognatus, tú parens, tu amícus, tu . . .

DO. Gárri modo.

PH. Ádeon ingenio ésse duro te átque inexorábili,

Út neque misericórdia neque précibus mollirí queas?

DO. Ádeon te esse incógitantem atque ínpudentem, Phaédria,

15

Út phaleratis díctis ducas me ét meam ductes grátiis?

AN. Míseritumst. PH. Hei véris vincor. GE. Quám uter-
que est similís sui.

PH. Neque, Ántipho alia quom óccupatus ésset sollicitúdine,
Tum hoc ésse mi obiectúm malum? AN. Ab, quid ístuc
autem est, Phaédria?

V. 12. P. *Tú cognatus, tú parens, tu amícus, tu.* D. *garri modo.*

V. 13. D. *Ádeon te esse incógitantem atque ínpudentem, Phaédria.*

V. 18. 19. P. *Néque, Antipho alia cum óccupatus ésset sollicitúdine,
Tum hóc esse mi obiectúm malum? A. íah, quid ístuc
autem est, Phaédria?*

V. 9. FENERATUM: Ab utili. *¶* FENERATUM ISTUC BENE-
FICIUM TIBI: Id est mihi a te feneratum.

V. 10. VERUM HERCLE HOC EST: Bene ipse dictum suum
confirmavit.

5 V. 11. CANTILENAM EANDEM CANIS: Ita dicit, ut: *Vetus et
vulgata cantio.*

V. 12. TU MIHI COGNATUS: Ab honesto. *¶* TU PARENS,
TU AMICUS, TU: *Secunda ἀποσιώπησις.*

V. 16. PHALERATIS DICTIS: Honestis atque ornatis,
10 quia dixit: *Tu mihi cognatus, tu parens.* Et quasi leno irri-
det honestatem et despicit.

V. 17. MESERITUM EST: *Εἰς ὧν ἐλά.* *¶* HEI VERIS VINCOR:
Hoc sibi dicit adolescens.

V. 18. NEQUE, ANTIPHO ALIA QUUM OCCUPATUS ESSET SOL-
15 LICITUDINE: Hoc dolet Phaedria, quod in eadem relabo-
ravit Antipho, id est, in amore, quodque amare con-
tigit. *¶* NEQUE ANTIPHO ALIA: Minore aliqua sollici-
tudine, quam haec est, quam nunc gerit. An alia
praeter hanc, quam de me gerit? Ordo et sensus hic
20 est: Neque tum esse mihi hoc obiectum malum, quum

PH. Ó fortunatíssime Antipho. AN. Égone? PH. Cui
quod amás domist: 20
Néc cum huius modi umquam úsus venit, út conflictarés
malo.
AN. Mín domist? Immo, íd quod aiunt, aúribus teneó
lupum.
Nám neque quo pacto á me amittam néque uti retineám
scio.
PH. Ípsum istuc mi in hóc est. AN. Eia, né parum lenó
sies:
Núm quid hic confécit? PH. Hicine? Quód homo in-
humaníssimus: 25
Pámphilam meam véndidit. GE. Quid? véndidit? AN. Ain
véndidit?
PH. Véndidit. DO. Quam indígnum facinus, áncillam aere
emptám suo.
PH. Néqueo exorare, út me maneat ét cum illo ut
mutét fidem,
Trídium hoc: dum id, quód est promissum ab amícis,
argentum aúfero.
Sí non tum dedero, únám praeterea hórám ne oppertús
sies. 30
DO. Óbtunde. AN. Haud longum íd, quod orat, Dório:
exorét sine.
Ídem hic tibi, quod béne promeritus fúeris, conduplicá-
verit.

V. 23. [*Nam neque quo pacto a me amittam: neque, uti retineam, scio.*]

V. 30. *Sí non tum dedero, únám praeterea hórám ne oppertús siet.*

V. 31. D. Óptume. A. haut longúmst quod orat, Dório: exorét sine.

Antipho alia sollicitudine esset occupatus levi quapiam, non hac de nuptiis, quae est gravissima.

V. 21. UMQUAM USUS VENIT: Opus aut necesse fuit.

V. 21. AURIBUS TENEÓ LUPUM: Graecum proverbium: 5

Τῶν ὧτων ἔχω τὸν λύκον: οὐτ' ἔχειν οὐτ' ἀφεῖναι δύναμαι.

V. 24. NE PARUM LENO SIES: Ἑλληνισ. Deest enim *re-*
reris?

V. 27. AERE EMPTAM SUO: Bene suo, quasi de tertia per-
sona.

DO. VÉRba istaec sunt. AN. Pámphilamne hac úrbe pri-
varí sines?

Túm praeterea horúnc amorem dístrahi poterín pati?

DO. Néque ego, neque tu. GE. Dí tibi omnes íd, quod
es dignús, duint. 35

DO. Égo te conplurís advorsum ingénium meum mensís
tuli,

Póllicitantem et níl ferentem, fléntem: nunc contra ómnia
haec,

Répperi qui dét neque lacrumet: dá locum melióribus.

AN. Cérte hercle ego si sátis conmemini, tíbi quidem est
ólim dies,

Quam ád dares huic, praéstítuta. PH. Fáctum. DO. Num
ego istúc nego? 40

AN. Iam éa praeteriit? DO. Nón, verum haec ei ánte-
cessit. AN. Nón pudet

Vánitatis? DO. Mínime, dum ob rem. GE. Stérculinum.
PH. Dório.

Ítane tandem fácere oportet? DO. Síc sum: si placeo,
útere.

V. 40. Quoád dares huic, praéstítuta. P. fáctum. D. num ego
istúc nego?

V. 32. CONDUPLICAVÉRIT: Coniunctivum pro indica-
tivo, id est, *conduplicabit*. Hoc est aliter: *Feneratum istuc
beneficium pulcre tibi dices*.

V. 37. NIHIL FERENTEM, FLENTEM: Ὀμοιοτέλετον usitatum
5 veteribus.

V. 39. TIBI QUIDEM OLIM EST DIES: Hic OLIM futuri
temporis. Nam leno de accipienda ab adolescente pecunia
diem constituerat, et inventa meliori condicione anticipaverat
tempus cum adolescente praescriptum.

10 V. 41. IAM EA PRAETERIIT?: Interrogative pronuntiandum.
J NON, VERUM EI HAEC ANTECESSIT: Urbane leno: HAEC ANTE-
CESSIT, ut alii putant, meretrix vendita, ut alii, dies, qua
lenoni constitutum fuit. An aperte leno perfidus mentit-
tur? Unde sequitur: *Non pudet vanitatis?* Ergo plus est ANTE-
15 CESSIT, quam praeteriit. J NON PUDET VANITATIS?: Apparet
supra lenonem de perfidia anticipati temporis esse
confessum.

AN. Sícine hunc decipis? DO. Ímmo enimvero, Ántipho,
hic me decipit. 45

Nam híc me huius modi scíbat esse: ego hunc esse ali-
ter crédidi.

Íste me feféllit: ego isti níhilo sum aliter ác fui.

Sét utut haec sunt, támen hoc faciam: crás mane ar-
gentúm mihi

Míles dare se díxit: si mihi prior tu adtuleris, Phaé-
dria,

Meá lege utar, út potior sit, quí prior ad dandúmst.
Vale.

V. 44. *A. Sícine hunc decipis? D. ímmo enimvero hic, Ántipho,
me decipit.*

V. 49. *Meá lege utar; út sit potior, prior ad dandum qui ést.
Vale.*

V. 48. MEA LEGE UTAR: Lenonia scilicet, in qua sem-
per commodum est prius, quam fides.

ACTUS TERTII SCAENA TERTIA.

PHAEDRIA. ANTIPHO. GETA.

PH. Quid faciam? Unde ego nunc tam subito huic argentum inveniám miser:
 Cui minus nihilo est? quód hic si pote fuisset exorárier
 Triduum hoc, promissum fuerat. AN. Ítane hunc patiemúr, Geta,
 Fieri miserum, quí me dudum, ut díxti, adiuerit cómiter?
 Quín, quom opus est, beneficium rursum ei éxperiemur réddere? 5
 GE. Scío equidem hoc esse aéquom. AN. Age ergo, sólus servare hunc potes.
 GE. Quid faciam? AN. Inveniás argentum. GE. Cúpio: set id unde, édoce.
 AN. Páter adest hic. GE. Scío: set quid tum? AN. Ah, dictum sapientí sat est.
 GE. Ítane? AN. Ita. GE. Sane hércle pulcre suádes: etiam tu hinc abis?

-
- V. 2. *Cui minus nihilo est? quód si hinc pote fuisset exorárier.*
 V. 4. *Fieri miserum, qui me dudum, ut dixti, adiurit cómiter?*
 V. 5. *Quín, cum opus est, beneficium rursum ei éxperimur réddere?*
 V. 9. *G. Ítan ais? A. ita. G. sane hércle pulchre suádes: etiam tu hinc abis?*

V. 1. QUID FACIAM?: *Οἰκονομία* ad futurum exitum co-moediae.

V. 2. MINUS NIHILLO: *Ὑπερβολή.*

V. 4. ADIUVERIT: Secundum *u* pronuntiari debet. *Ἰ* ADIU-
 5 VERIT COMITER?: COMITER veteres dixerunt *παρὰ τὸ κόσμος.*

V. 7. QUID FACIAM?: Comiter. Quamvis uterque intelligat quid alteruter dicat, dissimulat tamen.

V. 9. ETIAM TU HINC ABIS?:

Nón triumpho, ex nuptiis tuis sí nil nanciscór mali: 10
Ni étiam nunc me huius caússa quaerere ín malo iubeás
crucem?

AN. Vérum hic dicit. PH. Quid? ego vobis, Géta, alienus sum? GE. Haúd puto:

Séd parumne est, quod ómnibus nunc nóbis suscensét senex,

Ni ínstigemus étiam, ut nullus lócus relinquatúr preci?

PH. Álius ab oculis meis illam in ígnotum abducét locum? hem. 15

Tam ígitur dum licét dumque adsum, lóquimini mecum, Antipho:

Cóntemplamíní me. AN. Quamobrem? aut quídnam facturús, cedo?

PH. Quóquo hinc asportábitur terrárum, certum est persequi

Aút perire. GE. Dí bene vortant, quód agas: pedetemptím tamen.

AN. Vide, si quid opis pótes adferre huic. GE. Sí quid? quid? AN. Quaere, óbsecro, 20

Né quid plus mínusve faxit, quód nos post pigeát, Géta.

GE. Quaéro: salvos ést, ut opinor: vérum enim metuó malum.

AN. Nóli metuere: úna tecum bóna mala tolerábimus.

GE. Quántum opus est tibi argénti? loquere. PH. Sólae trigintá minae.

V. 11. Ni étiam nunc me huius caússa quaerere ín malo iubeás malum.

V. 16. Quín igitur, dum licet dumque adsum, lóquimini mecum, Antipho.

V. 20. A. Vide opis si quid pótes adferre huic. G. sí quid? quid? A. quaere óbsecro.

V. 24. G. Quántum est opus argénti, eloquere. P. sólae trigintá minae.

V. 11. NI ETIAM NUNC ME HUIUS CAUSA QUADERE IN MALO IUBEAS CRUCEM: Quasi dicat: In malo aliud malum.

V. 14. RELINQUITUR PRECI: Bene PRECI.

V. 19. PEDETEMPTIM: Caute: a pedibus et temptando.

J PEDETEMPTIM TAMEN: Hoc quidem sic accipiunt, tamquam Getae dicat Antipho, ut caute aggrediatur senem fallere.

GE. Tríginta! Hui percárast, Phaedria. PH. Ístaec vero
v́ilis est. 25
GE. Áge, age, inventas réddam. PH. O lepidum. GE. Aufér
te hinc. PH. Iam opus est. GE. Iám feres:
Sét opus est mi Phórmionem ad hánc rem adiutorém dari.
AN. Praéstost: audacíssume oneris quídvis inpone, ét feret:
Sólus est homo amíco amicus. GE. Eámus ergo ad eum
ócíus.
AN. Núm quid est quod operá mea vobis ópus sit? GE.
Nihil, verum ábi domum, 30
Ét illam miseram, quam ego nunc intus scío esse exani-
matám metu,
Cónsolare. Céssas? AN. Nihil est, aéque quod faciám
lubens.
PH. Quá via istuc fácies? GE. Dicam in itínere: modo
te hinc ámove.

V. 26. G. *Áge, age, invéntas reddam.* P. *o lepidum.* G. *auférte.*
P. *iam opust.* G. *iám feres.*

V. 33. *Quá via istuc fácies?* G. *dicam in itere: modo te hinc ámove.*

V. 25. ISTA VERO VILIS EST: Amatorie.

V. 30. SOLUS EST HOMO AMICO AMICUS: Παροιμία. Apol-
lodorus: Μόνος γε ἐπίσταται φιλεῖν τοὺς φίλους.

ACTUS QUARTI SCAENA PRIMA.

DEMIPHO. CHREMES.

Quid? quá profectus caússa hinc es Lemnúm, Chreme,
Addúxtin tecum fíliam? CH. Non. DE. Quid ita non?

CH. Postquám videt me eius máter esse hic díutius:

Simul autótem non manébat aetas vírginis

Meam néclegentiam: ípsam cum omni fámilia 5

Ad mé profectam esse aíbant. DE. Quid illic tám diu

Quaeso ígitur conmorábare, ubi id audíveras?

CH. Pol mé detinuit mórbus. DE. Unde? aut quí?

CH. Rogas?

Senéctus ipsast mórbus: sed venísse eas

Salvás audivi ex naúta, qui illas véxerat. 10

DE. Quid gnáto obtigerit me ábsente audistín, Chreme?

CH. Quod quídem me factum cónsili incertúm facit:

Nam hanc cóndicionem sí cui tulero extráριο:

Quo pácto aut unde míhi sit, dicundum órdine est.

Te mihi fidelem esse aéque atque egomet súm mihi 15

Scibam: ílle si me aliénus adfiném volet,

Tacébit, dum intercédet familiáritas:

Sin spréverit me, plús, quam opus est scitó, sciet.

V. 1. QUID? QUA PROPECTUS CAUSA: Haec est narratio simplex.

V. 9. SENECTUS IPSA EST MORBUS: Apollodorus: Τὸ γῆρας ἐστὶν αὐτὲ νόσημα.

V. 13. HANC CONDICIONEM SI CUI TULERO: Κυριολογία, 5 quia *ferre condicionem alicui* dicimus.

V. 15. TE MIHI FIDELIEM ESSE AEQUE: Mire admixtum ante completam sententiam de extraneo: TE MIHI FIDELIEM ESSE ETC.

V. 17. TACEBIT, DUM INTERCEDET FAMILIARITAS: Incertum, quando proditum iri se dicat, ante an post 10 nuptias.

Vereórque, ne uxor áliqua hoc resciscát mea.

Quod sí fit, ut me excútiám atque egrediár domo, 20

Id réstat. Nam ego meórum solus súm meus.

DE. Scio ita ésse: et istaec míhi res sollicitúdinist:

Neque défetiscar umquam úsque adeo experírier,

Donéc tibi id, quod póllicitus sum, effécero.

V. 20. UT ME EXCUTIAM: Legitur et EXCUTIAT.

V. 21. MEORUM SOLUS SUM MEUS: Apollodorus: Ἐγὼ γὰρ εἰμι μόνος τῶν ἐμῶν ἐμός.

V. 24. DONEC TIBI ID, QUOD POLLICITUS SUM, EFFECERO:
5 Virgilius:

Donec me flumine vivo

Abluero.

V. 27. Virgilius Aen. lib. II. v. 719.

ACTUS QUARTI SCAENA SECUNDA.

GETA.

GE. Ego hóminem callidiórem vidi néminem,
Quam Phórmionem. Vénio ad hominem, ut dícerem,
Argéntum opus esse, et íd quo pacto fieret.
Vix dúm dimidium díxeram, intelléxerat:
Gandébat: me laudábat: quaerebát senem: 5
Dis grátias agébat, tempus síbi dari,
Ubi Phaédriae se osténderet nihiló minus
Amícum se esse, quam Ántiphoni. Hominem ád forum
Iussi ópperiri: eo me ésse adducturúm senem.
Set eccum ípsam. Quis est ultérior? attat Phaédriae 10
Pater vénit. Set quid pértimui autem bélua?
An quía, quos fallam, pro úno duo sunt míhi dátí?
Commódus esse opínor duplici spe útier.
Petam hínc, unde a primo ínstítui: is si dát, sat est:
Si ab éo nil fiet, tum hínc adoriar hóspitem. 15

V. 7. *Ubi Phaédriai osténderet nihiló minus.*

V. 2. VENIO AD HOMINEM: Venuste repetitum HOMINEM.

V. 15. HUNC ADORIAR HOSPITEM: Astute HOSPITEM de eo, qui supervenit: nomen aptum imprudenti rerum atque alieno ab earum scientia. Salustius: *Vitam sicuti peregrinantes trans-egere etc.* 5

V. 4. *Salustius Catil. cap. 2.*

ACTUS QUARTI SCAENA TERTIA.

ANTIPHO. GETA. CHREMES. DEMIPHO.

Ā. Exspécto, quam mox récipiat sesé Geta:

Set pátruom video cúm patre adstantem: heí mihi,
Quam tímeo, adventus húius quo inpellát patrem.

GE. Adibo hósce. O salve, nóster Chreme. CH. Salvé,
Geta.

GE. Veníre salvom vólupest. CH. Credo. GE. Quid
agitur? 5

CH. Multa ádyenienti, ut fít, nova hic complúria. ,

GE. Ita: de Antíphone audístin quae facta? CH. Omnia.

GE. Tun díxeras huic? Fácinus indignúm, Chreme,
Sic círcumiri. DE. Id cum hóc agebam cómmodum.

GE. Nam hercle égo quoque id quidem ágitans mecum
sédulo, 10

Invéni, opinor, rémedium huic rei. CH. Quid, Geta?

V. 4. G. Adibo: o salve, nóster Chreme. CH. salvé, Geta.

V. 1. EXSPECTO, QUAM MOX RECIPIAT SESE GETA: Ad errorem cumulandum persona Antiphonis interponitur, ut ei adaucto metu amittendae uxoris maior vis fiat repentinae laetitiae.

V. 5. VOLUP EST: HOC VOLUP nomen est, ut *hoc facul.*
5 Sic enim veteres per ἀποχονήν loquebantur.

V. 6. COMPLURIA: Secundum regulam locutus est. Nam *hoc complure* et *haec compluria*. I NOVA HIC COMPLURIA: Sic veteres, quod nostri dempta syllaba *complura* dicunt. Sic Cato originum secundo: *Fama hoc loco compluria*. Cicero in
10 Protagora: *Confirmandi genera compluria*. Credo, quia veteres *hoc plure*, non *hoc plus* dicebant.

V. 9. COMMODUM: Commoda aestimatio est temporis. I COMMODUM: Tantum, quod. Lucilius: *Quod mihi commodum est, aut uda vestimenta deposueram*.

DE. Quod rémedium? GE. Ut abii ábs te, sit forte ób
viam

Mihi Phórmio. CH. Qui Phórmio? GE. Is qui istám.
CH. Scio.

GE. Visum ést mi, ut eius téptarem senténtiam:
Prendo hóminem solum. Cúr non, inquam, Phórmio, 15
Vidés, inter vos sic haec potius cúm bona
Ut cónponantur grátia, quam cúm mala?
Herus líberalis ést et fugitans lítium.

Nam céteri quidem hércle amici omnés modo
Uno óre auctores fuére, ut praecipitem hánc daret. 20
AN. Quid hic coéptat aut quo evádet hodie? GE. An
légibus.

Datúrū poenas díces, si illam eiécerit?
Iam id éxploratumst: eía, sudabís satis,
Si cum illo inceptas hómine: ea eloquéntia est.
Verúm pono esse víctum eum: at tandém tamen 25
Non cápitis eius res ágitur, set pecúniae.
Postquam hóminem his verbis séntio mollírier:
Solí sumus nunc híc, inquam, eho, quid vís dari
Tibi ín manum, ut herus hís desistat lítibus:
Haec hínc facessat, tú molestus né sies. 30

V. 14. G. Visum ést mi, ut eius téptarem prius senténtiam.

V. 16. Vidémus inter nós haec potius cúm bona.

V. 26. Non cápitis ei res ágitur, set pecúniae.

V. 28. Solí sumus nunc, inquam, híc: eho, quid vís dari.

V. 29. Tibi ín manum, erus ut hís desistat lítibus.

V. 13. IS QUI ISTAM: Ἀποσιώνῃς tertia. Deest obtrusit
nobis aut defendit aut quid tale.

V. 18. FUGITANS LITIUM: Genitivo casui vim nomi-
nis habet FUGITANS iunctum, accusativo vim tantum par-
ticipii. ꝑ FUGITANS LITIUM: Quasi quod vult in domino fa-5
cere, id iam in eo esse dicit, praeparans hominem ad contem-
ptum pecuniae, quae poscetur statim.

V. 28. DARI TIBI IN MANUM: Datur ei in manum,
qui separatim accipit sine arbitro aut interprete,
ut praevaricator aut iudex corruptus. 10

V. 30. HAEC HINC FACESSAT: Pro hinc se faciat, id est,
abeat, ut: Huc se faciat, huc accedat, significat. ꝑ HAEC
HINC FACESSAT: Pro cedat, alias faciat. Ergo duas res signi-

AN. Satin illi di sunt propitii? GE. Nam sat scio,
 Si tu aliquam partem aequi bonique dixeris,
 Ut est ille bonus vir, tria non commutabitis
 Verba hodie inter vos. DE. Quis te istaec iussit loqui?
 CH. Immo non potuit melius perveniri 35
 Eo, quo nos volumus. AN. Occidi. CH. Perge eloqui.
 GE. A primo homo insanibat. DE. Cedo, quid postulat?
 GE. Quid? nimium quantum libuit. CH. Dic. GE. Si
 quis daret
 Talentum magnum. DE. Immo malum hercle, ut nil pudet?
 GE. Quod dixi adeo ei: quaeso, quid si filiam 40
 Suam unicam locaret? parvi rettulit
 Non suscepisse: inventa est quae dotem petat.
 Ut ad pauca redeam ac mittam illius ineptias,
 Haec denique eius fuit postrema oratio:
 Ego, inquit, iam a principio amici filiam, 45
 Ita ut aequom fuerat, volui uxorem ducere.
 Nam mihi veniebat in mentem eius incommodum,
 In servitutem pauperem ad ditem dari:
 Set mi opus erat, ut aperte tibi nunc fabuler,

V. 38. G. Quid? nimium quantum. C. quantum? dic. G. si quis daret.

V. 47. Nam mihi veniebat in mentem eius incommodi.

fiat hoc unum verbum. An HINC FACESSAT proverbialiter, quasi
 hinc faciat. Plautus: *Argentum hinc facite, Huc te fac*
 dicitur pro huc accede.

V. 32. ALIQUAM PARTEM: Etsi non totum, vel ali-
 5 quam partem.

V. 33. TRIA NON COMMUTABITIS VERBA HODIE INTER VOS:
 Sic dicebant iurgium significantes. Proprie: *Verba commutare*
 est, quod altercari dicimus.

V. 38. QUID? NIMIUM QUANTUM LIBUIT: Apud quosdam
 10 diversae personae cum verbis singulis.

V. 41. PARVI RETTULIT: Nihil interfuit vel parum
 interfuit, id est, nihil profuit.

V. 42. NON SUSCEPISSE: INVENTA EST, QUAE DOTEM PE-
 TAT: In Graeca fabula senex hoc dicit: *Quid interest me non*
 15 *suscepisse filiam, si modo dos dabitur alienae?*

V. 49. SET MIHI: *Παρένθεισις* prima. I SET MIHI OPUS
 ERAT: Inductio doli est. Nam ante quam petat, petendi
 causam ingerit.

Aliquántulum quae adférerret, qui dissólverem 50
 Quae débeo. Et etiám nunc, si volt Démipho
 Dare, quántum ab hac accípio quae sponsást mihi,
 Nullám mihi malim, quam ístanc uxórém dari.
 AN. Utrúm stultitia fácere ego hunc an málitia
 Dicám, scientem an ímprudentem, incértus sum. 55
 DE. Quid si ánimam debet? DE. Áger oppositust pínori
 Ob decem minas, inquit. DE. Áge, age iam ducát, dabo.
 GE. Aedículae item sunt ób decem alias. DE. Oíoi.
 Nimiúmst. CH. Ne clama: pétito hasce a mé decem.
 GE. Uxóri emunda ancíllulast: tum plúscula 60
 Supelléctile opus est: ópus est sumptu ad núptias:
 His rébus sane póne, inquit, decem minas.
 DE. Sescéntas proinde scríbito iam míhi dicas:

V. 57. *Ob decem minas, inquit. D. áge, age; iam ducát: dabo.*

V. 58. *G. Aedículae item sunt ób decem alias. D. oíoi.*

V. 59. *Nimiúmst. C. Ne clama: pétito illasce a mé decem.*

V. 60. *G. Uxóri emunda ancíllast: tum autem plúscula.*

V. 62. *His rébus alias póne sane, inquit, decem.*

V. 50. *QUAE ADFERRET, QUI DISSOLVEREM:* Quia si opum causa habendarum dotata quaereret, minor esset necessitas captandae opulentioris. Aes alienum addidit, cui rei nihil opponi potest.

V. 52. *AB HAC ACCIPIO, QUAE SPONSA EST MIHI:* Mire AC-5
 CIPIO: non *accepturus sum*. Et definitivum modum ponit, ne de summa dotis supersit disputatio.

V. 54. *UTRUM STULTITIA FACERE:* Παρέλκον tertium. Hoc idem enim valet UTRUM, quod *an*.

V. 55. *DICAM, SCIENTEM AN IMPRUDENTEM:* Ἀντιθετον 10
 secundum. Nam scienti imprudentem reddidit.

V. 56. *QUID SI ANIMAM DEBET?:* Graecum proverbium: τί δέ; εἰ τὴν ψυχὴν ὀφείλει. I AGER OPPOSITUS EST PIGNORI OB DECEM MINAS: Astute non protinus *triginta minas* dixit, sed paulatim colligit, ut partibus congestis in summa senex 15 minus gravetur. Nam si semel diceret, deterreret parcissimum senem. Denique auditis decem minis, statim respondet: *Dabo*. Conceduntur ab alio decem, de reliquis decem minis superest dubitatio. Nam difficilis est ad dandum.

V. 61. *SUMPTU AD NUPTIAS:* Opus est subauditur. 20

V. 62. *PONE SANE, INQUIT, DECEM MINAS:* Bene SANE quasi plus quiddam exigit, sed hoc contentus sit.

V. 63. *SEXCENTAS PROINDE SCRIBITO IAM MIHI DICAS:* Perspicere hinc licet consuetudinem utriusque sermonis. Nam Apol-

Nil do: ímpuratus me ílle ut etiam ínrideat?

CH. Quaeso, égo dabo, quíesce: tu modo fílius 65

Fac ut íllam ducat, nós quam volumus. AN. Heí mihi:
Geta, óccidisti mé tuis falláciis.

CH. Mea caússa eiicitur: me hóc est aequom amittere.

GE. Quantum potest me cértioreim, ínquit, face:

Si illám dant, hanc ut mítam, ne incertús siem: 70

Nam illí mihi dotem iám constituerúnt dare.

CH. Iam accípiat: illis répudium renúntiet:

Hanc dúcat. DE. Quae quidem íllis res vortát male.

CH. Oppórtune adeo argéntum nunc mecum ádtuli,

Fructúm, quem Lemni uxóris reddunt praédia. 75

Inde súmam: uxori tibi opus esse díxero.

Iodorus *μυγίας* dixit pro multis. Et ut apud Graecos *μύ-
για*, ita apud nos *sexcenta* dicere pro multis usitatum est.
Cicero: *Sexcenta possum decreta proferre.*

V. 68. MEA CAUSA EIICITUR: ME HOC AEQUOM EST AMIT-
5 TERE: Ratio cur ipse viginti dare debeat minas, dante Demi-
phone decem.

V. 69. QUANTUM POTES, ME CERTIOREM: Festinat Geta.
Scit enim dixisse lenonem: *Mea lege utar, ut potior sit, qui
prior ad dandum est.*

10 V. 73. QUAE QUIDEM ILLI RES VORTAT MALE!: Non de-
sinit poeta ostendere avaritiam Demiphonis, qui nec ideo liben-
ter fert dari aliquid Phormioni, quia sic commodum ei est.
Virgilius:

Hos illi, quod nec bene vertat, mittimus haedos.

15 V. 74. ARGENTUM MECUM ADTULI: Comicum, argentum
praesto est, et causa additur, cur praesto et unde sit. Simul
iracundiae uxoris et iurgio praeparatur locus.

V. 75. FRUCTUM, QUEM LEMNI ETC.: Et LEMNI et LEMNO
legitur. *Ἰ* REDDUNT PRAEDIA: *Σχῆμα ἐπεξήγησις.* Et proprie
20 de fructu REDDUNT.

V. 76. ID SUMAM: Non FRUCTUM, sed argentum. *Ἰ* ID
SUMAM: Impendam, unde et *sumptus* dictus. *Ἰ* UXORI TIBI
OPUS ESSE DIXERO: Bene ESSE, non *fuisse*, ne iam repetendum
videretur. *Ἰ* OPUS ESSE DIXERO: Adiunctivum pro pronuntia-
25 tivo, ut in Eunucho: *Perculeris iam tu me.*

V. 3. Cicero accus. lib. I. cap. 47. §. 125.

V. 13. Virgilius Eclog. IX. v. 6.

V. 25. in Eunucho] Act. II. sc. 3. v. 88.

ACTUS QUARTI SCAENA QUARTA.

ANTIPHO. GETA.

AN. Geta. GE. Hém. AN. Quid egisti? GE. Émunxi argentó senes.

AN. Satin id est? GE. Nescio hércle: tantum iússus sum.

AN. Eho, vérbero, aliud míhi respondes ác rogo?

GE. Quid érgo narras? AN. Quíd ego narrem? Operá tua Ad réstim mi quidem rés redit planíssime: 5

Ut té quidem omnes di deaeque, superi ínferi,
Malís exemplis pérđant. Hom, si quíd velis,
Huic mándes, quod quidem récte curatúm velis,
Quid mínus utibile fuít, quam hoc ulcus tángere
Aut nóminare uxórem? Iniecta est spés patri, 10

Posse íllam extrudi: cédo nunc porro, Phórmio,
Dotém si accipiet, úxor ducenda ést domum:
Quid fiet? GE. Non enim dúcet. AN. Novi. Céterum
Quom argéntum repetent, nóstra caussa scílicet

V. 2. A. Satin ést id? G. nescio hércle, tantum iússus sum.

V. 6. Ut té quidem omnes, di deae, superi, ínferi.

V. 8. Huic mándes, quí te ad scópulum e tranquillo auferat.

V. 1. EMUNXI ARGENTO SENES: Mire quum e contrario dicatur *emunctus* homo elegans et facetus, ut Horatius de Lucilio: *Facetus, emunctae naris*, inquit.

V. 2. SATISNE ID EST?: Hoc est: Idne tibi videtur satis esse ad misérias meas? An quasi εἰρωνικῶς dicit, 5 ut dicere solemus: *Bene habet nunc*, aut: *Fecisti certe, quod debuisti*. Ideo autem subambigue locutus est, ut nequaquam posset aliter interpretari Geta, qui respondebit: *Nescio hercle: tantum iussus sum*. I SATIN ID EST?: Id est, recte est?

V. 10. ULCUS TANGERE: TANGERE proverbiale: non 10 εἰρωνικῶς dixit.

V. 2. Horatius Sermonum lib. I. sat. 4. v. 8.

VOL. II.

30

In nérvom potius íbit. GE. Nihil est, Ántipho, 15
Quin mále narrando póssit depravárier.

Tu id quód boni est excérpis: dicis quód mali est.

Audí nunc contra iám: si argentum accéperit,

Ducénda est uxor, út ais: concedó tibi.

Spatiúm quidem tandem ádparandis núptiis, 20

Vocándi, sacrificándi dabitur paúllulum:

Intérea amici, quód polliciti súnť, dabunt.

Inde íste reddet. AN. Quám ob rem aut quid dicét?

GE. Rogas?

Quot rés post illa mónstra evenerúnť mihi?

Intróiit in aedis áter alienús canis: 25

Anguís per inpluvium décidit de tégulis,

Gallína cecinit: íterdixit háriolus:

Harúspex vetuit ánte brumam autém novi

Negóti incipere: quae caussast iustíssuma.

V. 26. *Anguís in inpluvium décidit de tégulis.*

V. 28. 29. *Arúspex vetuit: ánte brumam autém novi.*

Negóti nihil incipere causa et sóntica.

V. 16. IN NERVUM POTIUS IBIT: Decipiet: proverbio tracto a sagittariis, quum vis conatusque tendentis arcum non in volatum teli, sed in ruptionem nervi expetit.

V. 18. TU ID, QUOD BONI EST, EXCERPIS: Honeste EX-
5 CERPIS dixit. Et attende quem ad modum dicat *excerpi bona*, quibus non utatur.

V. 28. GALLINA CECINIT: Observatum est, in qua domo gallina canat, superstitem marito esse uxorem.
9 INTERDIXIT HARIOLUS: HARIOLUS est, qui divina mente
10 vaticinatur. Dictus HARIOLUS, quasi *fariolus*, a fátis et a fando, quum *f* pro *h* et item *h* pro *f* in multis locutionibus ponatur. An quod imitantur aspirationem in exhalando? Nam halitu solent excludere velut mortalem animam, ut divinam recipiant. Unde et vocem eius modi dabant, quae est OE: quod
15 OE sonus exhalandi vim praestat.

V. 29. HARUSPEX VETUIT: HARUSPEX ab haruga nominatur. Nam *haruga* dicitur hostia ab hara, in qua concluditur et servatur. Hara autem est, in qua pecora includuntur. Plautus:

20 *Rusticus, hircus, hara,*

Mostellaria. 9 ANTE BRUMAM AUTEM: Irrisit homines Teren-

V. 19. *Plautus in Mostellaria Act. I. sc. I. v. 39.*

Haec fient. AN. Ut modo fiant. GE. Fient: mé vide. 30
Pater éxit: abi, dic ésse argentum Phaédriae.

tius, quibus religio sit aggredi negotium aliquod diebus de-
crescentibus. *¶ ANTE BRUMAM:* Quod ante brumam
dies decrescere incipiant.

V. 31. FIENT: ME VIDE: Respice, id est, vultus
mei fiduciam. Graeci sic quidem, quia nullum periculum est.⁵
Nam aliter Latini: ME VIDE, quia in iure suam promittit et
interponit fidem, quod nos dicimus: *Me habes.* *¶ ME VIDE:*
Respice.

ACTUS QUARTI SCAENA QUINTA.

DEMIPHO. GETA. CHREMES.

DE. Quiétus esto, inquam: égo curabo, né quid verborúm duit:

Hoc témere numquam amíttam ego a me, quín mihi testis ádhibeam,

Cui dém, quam ob rem dem, cómmemorabo. GE. Ut caútus est, ubi níhil opust?

CH. Atque íta opus facto est: át matura, dúm libido eadem haéc manet:

Nam si áltera illaec mágis instabit, fórsitan nos reíciat. 5

GE. Rem ipsám putasti. DE. Dúc me ad eum ergo. GE.

Nón moror. CH. Ubi hoc égeris.

Transíto ad uxorém meam, ut convéniat hanc prius, quam hínc abít:

Dicát eam dare nos Phórmioni núptum, ne suscénseat:

Et mágis esse illum idóneum, qui ipsí sit familiárior:

V. 4. *Atqui ita opus facto est, et mature, dum libido eadem haec manet.*

V. 9. *Et magis esse illum idoneum, ipsi qui sit familiarior.*

V. 1. QUIETUS ESTO, INQUAM: EGO CURABO: QUIETUS, id est, securus: ab eo, quod praecedit, id, quod sequitur.

V. 3. UT CAUTUS EST, UBI NIHIL OPUS EST: Consulit, inquit, quem ad modum detur, ubi omnino dare non debuerit, si quidem argentum Phaedriae detur sub nomine Phormionis.

V. 4. DUM LIBIDO EADEM HAEC MANET: Bene *libidinem* posuit pro voluntate hominis, incerti ac levis.

V. 5. FORSITAN NOS REICIAT: Mulierem scilicet. An 10 vere NOS, id est, negotium nostrum et condicionem?

V. 6. REM IPSAM PUTASTI: Pro disputasti modo.

Nos nóstro officio nón digressos ésse: quantum is voluerit 10

Datum ésse dotis. DE. Quid tua, malum, id refert? CH. Magni, Démipho.

DE. Non sátis est tuum te officium fecisse, sí non id fama adprobat?

CH. Volo ipsius quoque voluntáte hoc fieri, né se eiectam praedicet.

DE. Idem égo istuc facere póssum. CH. Mulier mülieri magis cónvenit.

DE. Rogábo. CH. Ubi illas núnc ego reperíre possim cógito. 15

V. 10. Nos nóstro officio nil digressos: quantum is voluerit dari.

V. 12. Non sátis est tuum te officium facere, fama si id non adprobat.

V. 14. CH. Mulier mülieri magis cóngruet.

V. 15. D. Rogábo. C. ubi illas núnc iam reperíre possim, cógito.

V. 10. QUID TUA, MALUM, ID REFERT?: MALUM interiectio, et est ordo: QUID TUA ID REFERT? J MAGNI, DEMIPHO: Nota responsum contra *quid refert?* non ad *quid* relatum. Et quaere quo modo dicatur: *Quid mea? quid tua?* An deest *ad*, ut sit: *Ad mea aut ad tua?* 5

V. 15. ILLAS REPERIRE: Filiam et uxorem.

ACTUS QUINTI SCAENA PRIMA.

SOPHRONA. CHREMES.

SO. Quid agam? quem mi amicum inveniam misera? aut
quo consilia haec referam?

Aut unde auxiliū petam?

Nam vereor, hera ne ob meum suasum indigna iniuria
adficiatur:

Ita patrem adulescentis facta haec tolerare audio vio-
lenter.

CH. Nam quae haec anus est, exanimata a fratre quae
egressast meo? 5

SO. Quod ut facerem, egestas me impulit: quom scirem
infirmas nuptias

Hasce esse, ut id consulerem, interea vita ut in tuto
foret.

V. 1. 2. S. Quid agam? quem mi amicum misera inveniam, quo con-
silia haec referam, atque

Unde mi auxiliū petam?

V. 3. Nam vereor, era ne ob meum suasum indigne iniuria ad-
ficiatur.

V. 4. AUDIO VIOLENTER: Quod Graeci dicunt δεινῶς.

V. 5. NAM QUAE HAEC ANUS EST: 'Αναστροφῇ, ut:

Nam quis te, iuvenum confidentissime, nostras etc.

Sed figura haec apta commotis est aliqua re nova. I A FRATRE:
5 Pro a domo fratris, ut:

Iam proximus ardet

Ucalegon.

V. 6. EGESTAS ME IMPULIT: Venialis status.

V. 7. INTEREA VITA UT IN TUTO FORET: Compensativa
10 qualitas.

V. 2. ut] Virgilius Georg. lib. IV. v. 445.

V. 5. ut] Virgilius Aen. lib. II. v. 311.

CH. Certe edepol, nisi me ánimus fallit aut parum prospiciunt oculi,
 Meaé nutricem gnátae video. SO. Néque ille investigá-
 tur. CH. Quid, agam?
 SO. Qui ést eius pater. CH. Ádeo, maneo, dum haéc,
 quae loquitur, mágis cognosco? 10
 SO. Quód si eum nunc reperíre possim, níhil est quod
 vereár. CH. East ipsa:
 Cónloquar. SO. Quis hic lóquitur? CH. Sophrona. SO. Ét
 meum nomen nóminat?
 CH. Réspice ad me. SO. Di, óbsecro vos, éstne hic Stil-
 pho? CH. Nón. SO. Negas?
 CH. Cóncede hinc a fóribus paullulum istórsum sodes,
 Sóphrona:
 Ne me ístoc posthac nómine adpellássis. SO. Quid? non
 óbsecro es, 15
 Quem sémper te esse díctitasti? CH. 'St. SO. Quid has
 metuís fores?
 CH. Conclúsam hic habeo uxórem saevam: vérum istoc
 de nómine:
 Eo pérperam olim díxi, ne vos fórté imprudentés foris
 Effútiretis: átque id porro aliqua úxor mea rescísceret.

V. 10. S. Qui eius pater est. C. ádeo? an maneo, dum haéc quae loquitur, mágis cognosco?

V. 14. C. Cóncede hinc a fóribus paulum istórsum sodes, Sóphrona.

V. 17. 18. C. Conclúsam hic habeo uxórem saevam. vérum istoc me nómine

Eo pérperam olim díxi, ne vos fórté imprudentés foris.

V. 8. NISI ME ANIMUS FALLIT AUT PARUM PROSPICIUNT OCULI:
 Docte Terentius. Nam visa vel corporis vel animi sunt,
 hoc est, rationis vel sensus.

V. 12. MEUM NOMEN: Mire suum nomen illa agnos-
 cit, hic dissimulat. 5

V. 14. PAULULUM ISTORSUM: Nunc PAULULUM adverbium
 est loci, alias nomen.

V. 16. QUEM SEMPER TE ESSE DICTITASTI?: ESSE pro no-
 minari antiquorum more dixit.

V. 17. CONCLUSAM HIC HABEO UXOREM SAEVAM: Illaturus 10
 SAEVAM, bene CONCLUSAM praetulit, ut si diceret, feram.

V. 19. EFFUTIRETIS: Eloqueremini, evacuaretis,
 exinaniretis. EFFUTIRETIS ab eo, quod est, effundere.

SO. Istóc pol nos te hic ínvenire míserae numquam pó-
tuimus. 20

CH. Eho díe mihi, quid reí tibi est cum fámilia hac,
unde éxis?

Ubi illaé sunt? SO. Miseram me. CH. Hém, quid est?
vivúntne? SO. Vivit gnáta:

Matrem ípsam ex aegritúdine hac miserám mors conse-
cúta est.

CH. Male fáctum. SO. Ego autem, quae éssem anus de-
sérita, egens, ignóta,

Ut pótai, nuptum vírginem locávi huic adulescénti, 25
Harúm qui est dominus aédium. CH. Antiphónine? SO.
Hem, illi ípsi.

CH. Quid! duásne is uxores habet. SO. Au obsecro:
únam ille quidem hanc sólám.

CH. Quid illam álteram, quae dicitur cognáta? SO. Haec
ergost. CH. Quíd ais?

SO. Compósito factumst, quó modo hanc amáns habere pósset

V. 22. *Ubi illae? S. miseram me. C. hém, quid est? vivúntne.*

V. 23. *Matrem ípsam ex aegritúdine miserám mors consecúta est.*

V. 26. *Harúm qui est dominus aédium. C. Antiphónine? S. isti in-
quam ípsi.*

V. 27. *C. Quid? duásne is uxores? S. au, obsecro, únam ille qui-
dem hanc sólám.*

Translatio est a vase, *futili* nomine, quod patulo ore, fundo
acuto instabile, nihil prorsus continet, unde *futilis* dicitur eius
modi, ut nihil intra se contineat et semper inanis sit.

V. 23. EX AEGRITUDINE: Infirmitate ac morbo. *¶* Ex
5 AEGRITUDINE MISERAM MORS CONSECUTA EST: Bene moderatus est,
ut neque nimis aegre ferat neque rursum ἀπαθής sit. Et haec
est οἰκονομία, ne in eadem urbe duae uxores plus mali ex sol-
licitudine afferant Chremeti, quam ex alterius morte tristitiae.
Neque in comoedia possunt nimis miserabiles mortes esse, ne
10 res in tragoediam transeat.

V. 24. DESERTA, EGENS, IGNOTA: Singula pronuntianda sunt.
Argumenta enim haec ad venialem statum proferuntur.

V. 29. COMPOSITO FACTUM EST: Sic veteres, nos: *Ex com-
posito*, ut:
15 *Composito rumpit vocem et me destinat arae.*

V. 14. *ut] Virgilius Aen. lib. II. v. 129.*

Sine dóte. CH. Di vostrám fidem, quam saépe forte
témere 30

Evéniant, quae non aúdeas optáre! Offendi advéniens,
Quicúm volebam atque út volebam, cónlocatam gnátam:
Quod nós ambo opere máxumo dabámus operam ut fieret:
Sine nóstra cura, máxuma sua cúra haec sola fécit,
SO. Nunc quíd opus facto síť, vide: pater ádulescentis
vénit: 35

Eúmque ánimo iniquo hoc óppido ferre áiunt. CH. Nil
períclist.

Set pér deos atque hominés, meam esse hanc cáve re-
sciscat quísquam.

SO. Nemo éx me scibit. CH. Séquere me: intus céttera
audiémus.

V. 32. *Quicúm volebam atque út volebam, filiam locátam.*

V. 34. [*Sine nostra cura maxima, sua cura haec sola fecit*].

V. 31. QUAE NON AUDEAS OPTARE: Pro: Quae non au-
deat quis, ut: *Facile pro eunucho probes.* J OFFENDI ADVE-
NIENS: Pro quom advenissem, ut:

Ipse nemus linguens patrium saltusque Lycaeí.
quia Latina lingua deficit hac declinatione. 5

V. 34. HAEC SOLA FECIT: Si hic legerimus, Antiphonem
intelligimus: si HAEC, Sophronam.

V. 37. SET PER DEOS: Adiurationis genus est.

V. 3. ut] *Virgilius Georg. lib. I. v. 16.*

ACTUS QUINTI SCAENA SECUNDA.

DEMIPHO. GETA.

DE. Nostrápte culpa fácimus, ut malós expediat ésse,
Dum nímium dici nós bonos studémus et benígnos:
Ita fúgias, ne praetér casam, quod áiunt. Nonne id sát
erat,
Accípere ab illo iniúriam? etiam argéntumst ultro ob-
iéctum,
Ut síť qui vivat, dum áliud aliquid flágiti confíciat. 5
GE. Planíssume. DE. Iis nunc praémium est, qui récta
prava faciunt.
GE. Veríssume. DE. Ut stultíssume quidem ílli rem ges-
sérimus.
GE. Modo ut hóc consilio póssiet discédi, ut istam dúcat.
DE. Etiámne id dubiumst? GE. Haúd scio hercle, ut
homóst, an mutet ánimum:
DE. Hem! mútet autem? GE. Néscio: verúm, si forte,
díco. 10

V. 1. *Nostrápte culpa facimus, ut malis expediat esse.*

V. 9. *D. Etiam idne dubiumst? G. haúd scio hercle, ut homóst, an mutet ánimum.*

V. 3. *ITA FUGIAS, NE PRAETER CASAM: Proverbium: Ita fugito, ne praeter casam. Hoc est, ne praetereas casam tuam, quae sit tibi tutissimum receptaculum: aut ita fugias, ne praeter casam, ubi custodiri magis et prehendi fur et mulctari verberibus potest: aut verbum erat ipsius custodis furem exagitantis et interea prohibentis, ne ante casam transeat, ne in praetereundo etiam inde aliquid rapiat. Queritur de se senex, qui, dum avari infamiam fugeret, in stulti reprehensionem incidisset.*

10 V. 5. *DUM ALIUD ALIQUID: Vetuste. § MODO UT HOC CONSILIO POSSIT DISCEDI, UT ISTAM DUCAT: Ne poeniteat dominum pecuniam dedisse, terrorem servus iniecit.*

DE. Ita fáciam, ut frater cénsuit: ut uxórem eius huc addúcam,

Cum ista út loquatur. Tú, Geta, abi: praenúntia hanc ventúram.

GE. Argéntum inventumst Phaédriae: de iúrgio silétur: Provisum est, ne in praeséntia haec hinc ábeat: quid nunc pórró?

Quid fiet? in eodém luto haesitás: vorsura sólves, 15
Geta: praeséns quod fuerát malum, in diem ábiit: plagae créscunt,

Nisi próspicis. Nunc hinc domum ibo, ac Phánium edocébo,

Ne quíd vereatur Phórmionem aut eíus oratiónem.

V. 11. D. Ita fáciam, ut frater cénsuit, ut uxórem huc eius addúcam.

V. 15. 16. Quid fiet? in eodem haésitas luto: vorsura sólvis.
Praeséns quod fuerat, in diem malum ábiit: plagae créscunt.

V. 18. Nequíd vereatur Naústratam, neque eíus oratiónem.

V. 15. VORSURA SOLVES: Creditorem mutas. *¶* VORSURA SOLVES: *Vorsuram facere* dicitur, quia aes alienum ex aere alieno solvit. Dicitur etiam *vorsuram facere*, cum minore fenore acceptam quis pecuniam maiore occupat.

V. 16. PRAESENS QUOD FUERAT MALUM IN DIEM ABIIT: Ὑποφορά. *¶* PLAGAE CRESCUNT: Ἀνθυποφορά. 5

ACTUS QUINTI SCAENA TERTIA.

DEMIPHO. NAUSISTRATA. CHREMES.

DE. Agedum, út soles, Nausístrata, fac illa út place-
tur nóbis:

Ut suá voluntate, íd quod est faciúndum, faciat. NAU.
Fáciam.

DE. Paritér nunc opera me ádiuves, ac ré dudum opitu-
láta es.

NAU. Factúm volo: at pol mínus queo viri cúlpa, quam
me dignumst.

DE. Quid áutem? NAU. Quia pol meí patris bene pártá
indiligénter 5

Tutátur. Nam ex his praédiis talénta argenti bína
Statím capiebat. Vír viro quid praestat? DE. Binan quaéso?

NAU. Ac rébus vilióribus multo, tamen talenta bína. DE. Hui!

NAU. Quid haéc videntur? DE. Scílicet. NAU. Virúm me
natum véllem:

V. 3. D. Paritér nunc opera me ádiuvas, ac ré dudum opituláta es.

V. 7. Capiébat statim: hem vír viro quid praestat? D. bina quaéso?

V. 8. Ac rébus vilióribus, tamén duo talénta. D. hui.

V. 1. AGEDUM, UT SOLES, NAUSISTRATA: Divitis uxoris de
marito licentius conquerentis haec allocutio est cum dispositione
futurarum turbarum.

V. 3. AC DUDUM RE OPITULATA ES: Supra enim dixerat
5 Chremes: *Id sumam: uxori tibi opus esse dixero.*

V. 7. STATIM CAPIERAT: STATIM perpetuo, aequali-
ter et quasi uno statu. Plautus:

Ita statim stant signa.

Et habet primam longam: quando autem significat aliud, pri-
10mam brevem habet.

V. 7. *Plautus Amphitr.* Act. I. sc. 1. v. 120.

Ego osténderem. DE. Certó scio. NAÜ. Quo pácto? DE.
Parce, sódes, 10

Ut póssis cum illa: né te adulescens múlter defetíget.

NAÜ. Faciam, út iubes: set meúm virum abs te exíre
video. CH. Éhém, Démipho,

Iam illí datum est argéntum? DE. Curavi ilico. CH. Nol-
lém datum:

Hei, vídeo uxorem: péne plus, quam sát erat. DE. Cur
nollés, Chreme?

CH. Iam récte. DE. Quid tu? ecquíd locutus cum ísta es,
quam ob rem hanc dúcimur? 15

CH. Transégi. DE. Quid ait tándem? CH. Abduci nón
potest. DE. Qui nón potest?

CH. Quia utérque utrique est córdi. DE. Quid istuc nó-
stra? CH. Magni: praéter haec,

Cognátam conperi ésse nobis. DE. Quid? deliras. CH. Síc
erit:

Non témere dico: rédii mecum in mémoriam. DE. Sa-
tin sánus es?

NAÜ. Au, óbsecro, cave ne ín cognatam pécces. DE. Non
est. CH. Né nega. 20

Patris nómen aliud díctum est: hoc tu errásti. DE. Non
norát patrem?

CH. Norát. DE. Cur aliud díxit? CH. Numquamne hódie
concedés mihi

Neque intélleges? DE. Si tú nil narras. CH. Pérgis? NAÜ.
Miror quíd [hoc] siet.

DE. Equidem hércle nesció. CH. Vin scire? At íta me
servet Iúppiter,

Ut própior illi, quam égo sum ac tu homo némost. DE.
Di vostrám fidem: 25

Eámus ad ipsam: una ómnis nos aut scíre aut nescire hóc
volo. CH. Ah!

DE. Quid ést? CH. Itan parvam míhi fidem esse apút te?
DE. Vin me crédere?

V. 11. *Ut póssis cum illa; né adulescens múlter te fatíget.*

V. 23. *Neque intélleges? D. si tú nil narras. C. pérgis? N. miror
quí hóc siet.*

Vin sátis quaesitum mi ístuc esse? Age, fiat: quid?
illa fília

Amíci nostri quíd futurumst? CH. Récte. DE. Hanc igitur, míttimus?

CH. Quid ní? DE. Illa maneat? CH. Síc. DE. Ire igitur tibi licet, Nausístrata. 30

NAU. Sic pól commodius ésse in omnis árbitor, quam ut coéperas,

Manére hanc. Nam perlíberalis vísast, quom vidí, mihi.

CH. Quid ístuc negotist? DE. Iámne operuit óstium? DE. Iam. CH. O Iúppiter!

Di nós respiciunt: gnátam inveni núptam cum tuo fílio. DE. Hem!

Quo pácto id potuit? CH. Nón satis tutus ést ad narrandum híc locus. 25

DE. At tu íntro abi. CH. Heus, ne fílii quidem hoc nóstri resciscánt volo.

V. 36. D. At tu íntro abi. C. heus, ne fílii quidem nóstri hoc resciscánt volo.

V. 28. VIN SATIS QUAESITUM: Hoc totum pro una persona quidem legunt. § FILIA AMICI NOSTRI: Hoc est, tua.

V. 31. COMMODIUS ESSE IN OMNES: Et circa illum, qui duxit, et circa illam, quae ducta est, et circa te, 5 socerum.

V. 32. PERLIBERALIS VISA EST, QUUM VIDI, MIHI: Ordo est: PERLIBERALIS VISA EST MIHI.

ACTUS QUINTI SCAENA QUARTA.

ANTIPHO.

AN. Laetús sum, ut meae res sése habent, fratri óbtigisse quód volt.

Quam scítumst! eius modí parare in ánimo cupiditátes, Quas, quóm res advorsaé sient, paúllo mederi póssis.

Hic símul argentum répperit, curá sese expédit:

Ego núllo possum rémedio me evólvere ex his túrbis, 5

Quin si hóc celetur, in metu: sin pátefit, in probró sim.

Neque mé domum nunc réciperem, ni mi ésset spes osténta

Huiúsce habendae. Sét ubinam Getam ínvenire póssum,

Ut rogém, quod tempus cóveniundi pátris me capere iúbeat?

V. 8. 9. *Huiúsce habendi. sét ubinam Getam ínvenire póssim?*
Rogem, quód conveniundi patris me témpus capere iúbeat.

V. 1. LAETUS SUM: Antiphonis persona est.

V. 2. PARARE IN ANIMO: Vetuste additum est ANIMO. Ennius in sexto:

Sed quid ego hic animo lamentor?

V. 3. QUUM RES ADVERSAE SIENT: Quum desideratae fuerint, id est, quum harum penuria fuerit.

V. 6. SI HOC CELETUR, IN METU: *Ἀναλόλουθον* quartum. Nam cum proposuisset: SI HOC CELETUR, intulit: SIN PATEFIT. *Ἔ* IN PROBRO SIEM: Apud patrem scilicet.

ACTUS QUINTI SCAENA QUINTA.

PHORMIO. ANTIPHO.

PH. Argéntum accepi: trádidi lenóni: abduxi múlierem:
Curávi, propria ea Phaédria ut poterétur. Nam emissa
ést manu,

Nunc úna mihi res étiam restat, quae ést conficiunda, ótium
Ab sénibus ad potándum ut habeam. Nam áliquot hos
sumám dies.

AN. Set Phórmios: quid aís? PH. Quid? AN. Quidnam
núnc facturust Phaédria? 5

Quo pácto satietátem amoris áit se velle absúmere.

PH. Vicíssim partis tuás acturus ést. AN. Quas? PH. Ut
fugitét patrem:

Te suás rogavit rúrsum ut ageres: caússam ut pro se díceres:
Nam pótaturus ést aput me: ego me íre senibus Súnium
Dicam ád mercatum, ancíllulam emptum, quám dudum
dixít Geta: 10

Ne, quom híc non videant mé, conficere crédant argen-
túm suum.

Set óstium concrépuit abs te. AN. Vide, qui egrediatúr.
PH. Getast.

V. 7. *P. Vicíssim partis tuás acturust. A. quas? P. Uti fugitét patrem.*

V. 10. *Dicam ád mercatum, ancíllulam emptum dúdum quam dixit Geta.*

V. 1. ARGENTUM ACCEPI: lactantia hic inducitur Phormio-
nis, qui in omni scaena, prout in se iactatur, insultat.

V. 2. PROPRIA EA PHAEDRIA: Virgilius in I:

Connubio iungam stabili propriamque dicabo.

5 V. 7. VICISSIM PARTES TUAS ACTURUS EST: Secundum illud,
quod dictum est: *Tradunt operas mutuas.*

V. 8. TE SUAM ROGAVIT RURSUM UT AGERES: *Partem iterum*
subaudiamus, et est ζεύγυα a superiore.

V. 9. SENIBUS: Ob fallaciam mire exsultat.

V. 3. *Virgilius Aen. lib. I. v. 77.*

ACTUS QUINTI SCAENA SEXTA.

GETA. ANTIPHO. PHORMIO.

GE. Ó fortuna, o fòrs fortuna, quántis commodatibus,
Quám subito meo hero Antiphoni ope véstra hunc one-
rastís diem!

AN. Quídnam hic sibi volt? GE. Nósque amicos eíus ex-
onerastís metu.

Sét ego nunc mihi céssó, qui non húmerum hunc onero pállio,
Atque hominem propero ínvenire, ut haéc quae contige-
rínť sciat? 5

AN. Núm tu intellegís, hic quid narret? PH. Núm tu?

AN. Nil. PH. Tantúndem ego.

GE. Ád lenonem hinc íre pergám: ibi núnc sunt. AN. Heus,
Geta. GE. Hém tibi:

Núm mirum aut novom ést revocari, cúrsum quom in-
stiteris? AN. Geta.

GE. Pérgit hercle: númquam tu odio tuó me vincts.

AN. Nón manes?

V. 2. *Quám desubito ero Antiphoni ope véstra hunc onerastís diem.*

V. 6. *A. Núm tu intellegís, quid hic narret? P. núm tu? A. nil.*

P. tantúndem ego.

V. 8. *Núm novom aut mirúmst revocari, cúrsum cum institeris?*

A. Geta.

V. 9. *G. Pérgin? hercle númquam hodie odio tú me vincts. A. nón manes?*

V. 1. O FORS FORTUNA: FORTUNA dicta est incerta res,
FORS FORTUNA eventus fortunae bonus. ¶ FORS FOR-
TUNA: Aliud FORTUNA est, aliud FORS FORTUNA. Nam FORS FOR-
TUNA est, cuius diem festum colunt, qui sine arte
aliqua vivunt: huius aedes trans Tiberim est. 5

V. 4. HUNC ONERO PALLIO: Recte, quia palliata fabula
est, non togata.

V. 9 PERGIT HERCLE: Potest distingui hic PERGIT et
coniuncte legi: HERCLE NUMQUAM TU ODIO TUO ME VINCES.

GE. Vápula. AN. Id quidem tibi iam fiet, nísi resistis,
vérbero. 10

GE. Fámiliariórem oportet ésse hunc: minitatur malum.
Sét isne est quem quaero, án non? Ipsust. Cóngredere
actutum. AN. Quid est?

GE. O ómnium, quantum ést qui vivont, hómo hominum
ornatíssume:

Nám sine controversia ab dis sólus diligere, Ántipho.

AN. Ita velim: set quí istuc credam ita ésse, mihi dici
velim. 15

GE. Sátin est, si te délibutum gáudio reddo? AN. Énicas.

PH. Quín tu hinc pollicitátiones aúfer, et quod férs, cedo.

GE. Oh!

Tú quoque aderas, Phórmio? PH. Aderam: sét tu ces-
sas? GE. Áccipe, hem

Út modo argentúm tibi dedimus áput forum, rectá domum

Súmus profecti: intérea mittit hérus me ad uxorém tuam. 20

AN. Quám ob rem? GE. Omitto próloqui. Nam níhil ad
hanc rem est, Ántipho.

Úbi in gynaeceum íre occipio, púer ad me adcurrít Mida:

Póne adprehendit pállio: resupínat. Respició: rogo,

Quám ob rem retineát me. Ait esse vétitum intro ad
heram accédere.

Sóphrona modo frátre huc, inquit, sénis introduxít
Chremem, 25

Eúmqe nunc esse íntus cum illis: hóc ubi ego audiui,
ád fores

V. 13. G. O ómnium, quantum ést qui vivont, hóminum homo or-
natíssume.

V. 19. Út modo argentúm tibi dedimus áput forum, recta ád Chremem.

V. 10. [VAPULABIS: Ideo ποτοτελεινο.] I ID TIBI QUI-
DEM IAM FIET: Id, quod sibi dici audivit, minitatur.
Et est conveniens error festinanti.

V. 14. SINE CONTROVERSIA: Sine ambiguitate.

5 V. 16. SI TE DELIBUTUM GAUDIO REDDO?: Ad animum
transtulit, quod est corporis. Nam *delibutus* unctus dicitur.

V. 19. UT MODO ARGENTUM: Vide narrationem coeptam,
unde opus est.

V. 20. MITTIT HERUS ME AD UXOREM TUAM: Conversus ad
10 Antiphonem hoc dicit.

Súspenso gradu placide ire pérrexi. Accessi: ádstiti:
 Ánimam compressi: aúrem admovi: ita ánimum coepi ad-
 téndere,

Hóc modo sermónem captans. AN. Eú, Geta! GE. Hic
 pulchérimum

Fácinus audiui: itaque pene hercle éxclamavi gaúdio. 30

AN. Quód? GE. Quodnam arbiträre? AN. Nescio. GE. Át-
 qui mirificíssimum:

Pátruus tuus est páter inventus, Phánio uxori tuae.
 AN. Hem!

Quíd ais? GE. Cum eius consuévit olim mátre in Lemno
 clánculum.

PH. Sómnum: utin haec ignoraret suúm patrem? GE.
 Aliquid crédito,

Phórmio, esse caússae: set me cénсен potuisse ómnia 35
 Intellegere extra óstium, intus quae ínter sese ipsi ége-
 rint?

PH. Átque hercle ego quoque íllam inaudiui fábulam.
 GE. Immo etiám dabo,

Quó magis credas: pátruus interea índé huc egreditúr
 foras:

Haúd multo post cúm patre idem récipit se intro dénuo:
 Áit uterque tibi potestatem eius adhibendaé dari: 40
 Dénique ego missús sum, te ut requirerem atque ad-
 dúcerem.

V. 34. PH. Sómnum: utn' haec ignoraret suúm patrem? G. ali-
 quid crédito.

V. 40. Áit uterque tibi potestatem eius habendi sé dare.

V. 41. Dénique ego sum missus, te ut requirerem atque addúcerem.
 A. em.

V. 29. PULCHERRIMUM FACINUS AUDIVI: Huius modi locos
 poetae actoribus indulgent, quod in his actoris est commendatio.

V. 32. PATRUS TUUS EST PATER INVENTUS PHANIO UXORI
 TUAE: Ut Salustius in primo: *Liberis eius avunculus erat.*

V. 37. ATQUE HERCLE EGO QUOQUE ILLAM INAUDIVI FABU-5
 LAM: Plautus in Milite glorioso:

Nam os columnatum poetae esse inaudiui barbaro.

V. 12. Plautus in Milite glorioso Act. II. sc. 2. v. 56.

AN. Quín ergo rape mé: quid cessas? GE. Fécero. AN.

O mi Phórmio,

Vále. PH. Vale, Antiphó: bene, ita me dí ament, factum. Gaúdeo.

V. 43. *Vále. P. vale, Antiphó: bene, ita me dí ament, factum. gaúdeo,*
ut haec cum sequentis scaenae verbis coniungantur.

ACTUS QUINTI SCAENA SEPTUMA (SEXTA).

Tantám fortunam de ínproviso esse hís datam!
Summa éludendi occásiost mi núnc senes, (45)
Et Phaédriaꝯ curam ádimere argentáriam,
Ne cuíquam suorum aequálium suppléx siet.
Nam idem hóc argentum, ita út datumst, ingrátiiis 5
Ei dátum erit: hoc qui cógam, re ipsa répperi.
Nunc géstus mihi voltúsque est capiundús novos. (50)
Set hínc concedam in ángiportum hoc próximum:
Inde hísce ostendam me, úbi erunt egressí foras.
Quo me ádsimularam ire ád mercatum, nóñ eo. 10

V. 3. CURAM ADIMERE ARGENTARIAM: Varie pro adimendi occasio est.

ACTUS QUINTI SCAENA OCTAVA (SEPTUMA).

DEMIPHO. PHORMIO.. CHREMES.

DE. Dis mágnas merito grátias habeo átque ago,
Quando évenere haec nóbis, frater, próspere.
Quantúm potest, nunc cónveniendus Phórmio est,
Prius quám dilapidet nóstras trigintá minas,
Ut aúferamus. PH. Démiphonem, sí domi est, 5
Visam, út quod, DE. At nos ád te ibamus, Phórmio.
PH. De eadem hác fortasse caússa? DE. Ita hercle.
PH. Crédidi:
Quíd ád me ibatis? rídiculum: verebámini,
Ne nóñ id facerem, quód recepiíssém semel?
Heus quánta quanta haec méa paupertas ést, tamen 10
Adhúc curavi unum hóc quidem, ut mi essét fides.
CH. Estne éa ita, ut dixi, líberalis? DE. Óppido.
PH. Idque ád vos venio núntiatum, Démipho,
Parátum me esse: ubi vóltis, uxórém date.

V. 4. *Prius quám dilapidat nóstras trigintá minas.*

V. 7. *P. De eadem hác fortasse caússa. ita hercle crédidi.*

V. 8. *Quíd ád me ibatis? rídiculum: an verémini.*

V. 12. *C. Estne ita uti dixi líberalis? D. óppido.*

V. 13. *Idque ádeo advenio núntiatum, Démipho.*

V. 1. PRIUS QUAM DILAPIDET: Disperdat.

V. 6. VISAM, UT QUOD: Ἀποσιώπησις secunda.

V. 9. NE NON ID FACEREM, QUOD RECEPISSEM SEMEL?: Et
deest *ad me*, ut in *Heautontimorumenos*: *Ad me recipio*:
5 *faciet.*

V. 11. ADHUC CURAVI: Τῷ ἀρχαῖσιν addidit ADHUC, quum
potuisset sine hoc integer sensus esse.

V. 4. in *Heautontimorumenos* Act. V. sc. 5. v. 12.

Nam omnis posthabui mihi res, ita uti par fuit, 15
Postquam tantopere id vos velle animadverteram.

DE. At hic dehortatus est me, ne illam tibi darem.

Nam qui erit rumor populi, inquit, si id feceris?

Olim quom honeste potuit, tum non est data:

Nunc viduam extrudi turpest: ferme eadem omnia, 20

Quae tute dudum coram me incusaveras.

PH. Satis superbe inluditis me? DE. Qui? PH. Rogas?

Quia ne alteram quidem illam potero ducere:

Nam quo redibo, ore ad eam, quam contempserim?

CH. Tum autem Antiphonem video ab sese amittere 25

Invitum eam: inque. DE. Tum autem video filium

Invitum sane mulierem ab se amittere.

Set transi sodes ad forum atque illud mihi

Argentum rursum iube rescribi, Phormio.

PH. Quodne ego discripsi porro illis, quibus debui. 30

DE. Quid igitur fiet? PH. Si vis mi uxorem dare,

Quam despondisti, ducam: sin est ut velis

Manere illam apud te: dos hic maneat, Demipho.

V. 22. P. Satis pol superbe inluditis me. D. qui? P. rogas?

V. 21. QUAE TUTE DUDUM CORAM ME INCUSAVERAS: Nova locutio CORAM ME INCUSAVERAS: non: *Quae hic incusaveras.* J CORAM ME INCUSAVERAS: Belle, ut, si quid neget, contra se ipsum sentire videatur.

V. 22. SATIN SUPERBE ILLUDITIS ME?: Et dativum et accu-5 sativum casum regit *illudo*.

V. 29. RURSUM IUBE RESCRIBI, PHORMIO: RESCRIBI reddi scilicet per mensae scripturam. J IUBE RESCRIBI: Quoniam ad numerationem pecuniae antecedit scriptura, *rescribere* dicebant pro renumerare. Et sic infert: NE EGO PERSCRIPSI 10 PORRO ILLIS, QUIBUS DEBUI. Haec est ergo figura, in qua secunda de primis significantiam sumunt. J IUBE RESCRIBI: Per scripturam, id est, de mensae scriptura dari, unde hodie additur chirographis: *Domo ex arca sua vel Ex mensae scriptura.* 15

V. 30. NE EGO PERSCRIPSI: Multis per scripturam reddidi, multis dedi, ut apud Virgilium:

Diditur hic subito Troiana per agmina rumor.

V. 10. apud Virgilium in Aen. lib. VII. v. 144.

Nam nón est aequom mé propter vos decipi:
 Quom ego vóstri honoris caússa repudium álterae 35
 Remiserim, quae dótis tantumdém dabat.
 DE. I ín malam rem hinc cum ístac magnificéntia,
 Fugítive: etiam nunc crédis te ignorárier
 Aut túa facta adeo? PH. Inrítor. DE. Tune hanc dú-
 ceres,
 Si tíbi daretur? PH. Fác periclum. DE. Ut fílius 40
 Cum illa hábitet aput te: hoc vóstrum consiliúm fuit.
 PH. Quaeso, quid narras? DE. Quín tu mi argentúm cedo.
 PH. Immo véro uxorem tú cedo. DE. In ius ámbula.
 PH. [In ius?] Enimvéro si porro ésse odiosi périgitis ...
 DE. Quid fácies? PH. Egone? vós me indotatis modo 45
 Patrócinari fórtasse arbitrámini:
 Etiám dotatis sóleo. CH. Quid id nostrá? PH. Nihil:
 Hic quámdam noram, cuius vir uxorem. CH. Hém! DE.
 Quid est?
 PH. Lemni hábuit aliam. CH. Núllus sum. PH. Ex qua
 fíliam
 Suscépit: et eam clam éducat. CH. Sepúltus sum. 50

V. 37. *D. In' hinc malam rem cum istac magnificéntia.*

V. 38. *Fugítive? Etiamnum crédis te ignorárier.*

V. 40. *Si tibi data esset? P. fác periclum. D. ut fílius.*

V. 44. *P. Enimvéro si porro ésse odioci périgitis.*

V. 42. QUIN TU MIHI ARGENTUM CEDO: Hoc ab utroque
 cum clamore dici accipiendum est.

V. 43. IN IUS AMBULA: Ad iudicem eamus scilicet.
 Nam IUS pro loco est. Cicero: *Quando te in iure conspicio.*

5 V. 44. ENIMVERO SI PORRO ODIOSI ESSE PERGITIS: Vultu
 iuvandum est et pronuntiatione hoc, quod tam minaciter suspendi-
 tur. J ENIMVERO: ENIMVERO principium est aliquid per ira-
 cundiam dicturi, ut: *Hic tum alius ex alia parte: Enimvero*
hoc ferendum etc.

10 V. 45. INDOTATIS: Hoc est, ut Phanio.

V. 47. ETIAM DOTATIS SOLEO: Ut Nausistratae.

V. 49. NULLUS SUM: Perii, mortuus sum.

V. 50. SEPULTUS SUM: *Αὔηνος*. Nam plus est, quam
 NULLUS SUM.

V. 4. Cicero] cf. *pro Murena* cap. 12. §. 26.

V. 8. ut] Cicero *Accusat.* lib. I. c. 26. §. 66.

PH. Haec ádeo ego illi iám denarrabo. CH. Óbsecro:
Ne fácias. PH. Oh! tune ís eras? DE. Ut ludós facit!
CH. Missúm te facimus. PH. Fábulae. CH. Quid vís tibi?
Argéntum quod habes cóndonamus te. PH. Aúdio.

Quid vós, malum, ergo mé sic ludificámini, 55
Inépti vostra púerili senténtia?

Noló, volo: volo, nólo rursum: cápe, cedo:

Quod díctum, indictumst: quód modo erat ratum, id ín-
ritumst.

CH. Quo pácto aut unde haec híc rescivit? DE. Néschio:
Nisi mé dixisse némini, id certó scio. 60

CH. Monstri, íta me di ament, símile. PH. Inieci scrú-
pulum. DE. Hem!

Hicíne ut a nobis hóc tantum argenti aúferat,
Tam apérte inridens? émorí hercle sátius est:

Animó virili praésentique ut sís, para:

Vidés peccatum tuum ésse delatúm foras. 65

Neque iam íd celare pósse te uxórém tuam:

Nunc quód ipsa ex aliis aúditura sít, Chreme,

Id nósmet indicáre, placabílius est:

Tum hunc ímpuratum póterimus nostró modo

V. 58. *Quod dictum, indictumst: quód modo ratum erat, inritumst.*

V. 62. *Hicíne ut a nobis tántum hoc argenti aúferat.*

V. 65. *Vidés peccatum tuum hóc esse elatúm foras.*

V. 66. *Neque iám celare íd pósse te uxórém tuam.*

V. 53. QUID VIS TIBI? ARGENTUM, QUOD HABES, CONDO-
NAMUS TE: Vis iterum subaudiendum est, ut sit: *Vis argentum*
quod habes? et est ἀσυνδέτως inferendum: CONDONAMUS TE.
Sic est illud apud Virgilium:

Vultis et his mecum pariter considerare regnis?

5

Urbem quam statuo, vestra est.

V. 54. CONDONAMUS TE: *Con dono* accusativo iunxit, ut in
Eunucho: *Habeo alia multa, quae nunc condonabitur.*

V. 55. MALUM! ERGO ME SIC LUDIFICAMINI: MALUM ad-
verbium est interpositae indignationis.

10

V. 57. NOLO, VOLO: VOLO NOLO RURSUM: Primo singula
separatim, deinde simul utraque pronuntianda sunt.

V. 64. ANIMO VIRILI: A necessario adhortatur.

V. 69. NOSTRO MODO ULCISCI: Ingenio scilicet.

V. 8. in Eunucho] prol. v. 17.

- Ulcisci. PH. Attat, nîsi mihi prospicio, haéreo: 70
 Hi gladiatorio ánimo ad me adfectánt viam.
 CH. At véreor ut placári possit. DE. Bóno animo es:
 Ego rédigam vos in grátiam, hoc fretús, Chreme,
 Quom e médio excessit, únde haec susceptást tibi.
 PH. Itane ágitis mecum? sátis astute adgrédimini. 75
 Non hércle ex re istius me ínstigasti, Démipho.
 Ain tu? úbi quae lubitum fúerit, peregre féceris,
 Neque huius sis veritus féminae primáriae,
 Quin nóvo modo eii fáceres contuméliam:
 Veniás nunc precibus laútum peccátum tuum? 80
 Hisce égo illam dictis íta tibi incensám dabo,
 Ut né restinguas, lácrumis si exstilláveris.
 DE. Malúm, quod isti dí deaeque omnés duint:
 Tantáne adfectum quémquam esse hominem audácia?
 Nonne hóc publicitus scélus hinc deportárier 85

V. 70. *Ulcisci. P. atáttat, nîsi mi prospicio haéreo.*

V. 75. *P. Itane ágitis mecum? sátis astute. adgrédimini.*

V. 80. *Veniás mihi precibus laútum peccátum tuum.*

V. 85. *Non hóc publicitus scélus hinc deportárier.*

V. 71. HI GLADIATORIO ANIMO: Parato ad periculum, hoc est, ita perduto ac temerario, ut non sibi caveant, dum modo vulnerent, ut Salustius: *Avidius alter alterum sauciare, quam semet tegere.* § AD ME AFFECTANT VIAM: 5 AFFECTANT VIAM plenum, quod nos ἔλλειπτικῶς.

V. 72. UT PLACARI POSSIT: Ut pro ne non.

V. 74. QUUM DE MEDIO EXCESSIT: Pro quia. § DE MEDIO EXCESSIT: Et ad dictum et ad rationem dicti comicum est.

V. 75. ASTUTE ADGREDIMINI: *Εἰσωνεῖα.* Et proprie ag- 10 gredi accedere ad dimicandum est. Bene ergo servavit translationem a gladiatoribus coeptam.

V. 77. AIN TU? UBI PEREGRE: Modo ad Chremetem cum invectione conversus est.

V. 80. LAUTUM PECCATUM TUUM: Ut laves, ut maculam.

15 V. 82. LACRUMIS SI EXSTILLAVERIS: *Stillare* est guttas emittere ex corpore: *exstillare* ipsum corpus guttatim finire. Ergo quasi totum in lacrimas converti et ex toto stillare corpore.

V. 85. PUBLICITUS SCELUS: Id est, publica cura at- 20 que consilio.

V. 6. *Salustius in Jug. cap. 60.*

IN sólas terras? CH. Ín id redactus súm loci,
 Ut quíd agam cum illo, nésciam prorsum. DE. Ego scio:
 In iús eamus. PH. Ín ius? huc, si quíd lubet.
 DE. Adséquere ac retine, dúm ego huc servos évoco.
 CH. Enim néqueo solus: ádcurre. PH. Una iniúriast 90
 Tecúm. CH. Lege agito ergo. PH. Áltera est tecúm,
 Chreme.

DE. Rape hunc. PH. Sic agitis? Énimvero vocést opus:
 Nausístrata, exi. CH. Os ópprime. DE. Inpurúm vide,
 Quantúm valet! PH. Nausístrata, inquam. CH. Nón taces?
 PH. Taceám? DE. Nisi sequitur, púgnos in ventrem
 íngere. 95

PH. Vel óculum exsculpe: est, úbi vos ulciscár probe.

V. 87. *Ut quid agam ex illo prorsus nesciam. D. ego scio.*

V. 90. *C. Enim solus nequeo: accurre huc. P. una iniuriast.*

V. 92. *D. Rape hunc. P. itan agitis? enimvero vocést opus.*

V. 86. IN SOLAS TERRAS: Signanter: Virgilius:

Pastorum et solis exegit montibus aevum.

Et Salustius in primo: *Solis viis.*

V. 88. IN IUS EAMUS: Ad praetoris sellam. Modo enim locum significat. *I* IN IUS: HUC, SI QUID LUBET: Apparet 5
 parasitum niti ad domum Chremetis, senes vero ad forum conari attrahere.

V. 90. ENIM SOLUS NEQUEO: ENIM pro at posuit, ut turbatum ostenderet. Sic alibi: *Enim non sinam.* *I* UNA INIURIA EST: Id est, actio iniuriarum ex lege. 10

V. 91. LEGE AGITO ERGO: LEGE AGITO dicebatur ei, cuius intentio contemptibilis adversario videbatur. Plautus in *Aulularia*:

Lege agito mecum [molestus ne sis] i et coenam coque.

I ALTERA: Quam fecisti dotatae uxori. 15

V. 95. PUGNOS IN VENTREM INGERE: Urbane IN VENTREM, quasi parasito. An VENTREM totum parasitum dicit? ut Lucilius in secundo:

Vivite, lucrones, comedones, vivite, ventres.

An simpliciter, quia, qui resistit, ne sequatur trahentem collo 20
 obtorto, repandum se facit et ventrem proicit. Quum autem in ventrem feritur, curvatur et sequitur.

V. 1. *Virgilius Aen. lib. XI. v. 569.*

V. 9. *alibi in Adelpis Act. II. sc. 1. v. 14.*

V. 12. *Plautus in Aulularia Act. III. sc. 3. v. 10.*

ACTUS QUINTI SCAENA OCTAVA.

NAUSISTRATA. CHREMES. PHORMIO. DEMIPHO.

NAU. Quis nóminat me? CH. Hem. NAU. Quíd istuc turbac est óbsecro,

Mi vír? PH. Ehem, quid nunc óbstipuisti? NAU. Quís hic homost?

Non míhi respondes? PH. Hícine ut tibi respóndeat?

Qui hercle úbi sit nescit. CH. Cáve isti quidquam créduas:

PH. Abi tánge: si non tótus friget, me énica. 5

CH. Nihil ést. NAU. Quid ergo? quíd istic narrat? PH. Iám scies:

Auscúlta. CH. Pergin crédere? NAU. Quid ego, óbsecro, huic crédam, qui nil díxit? PH. Delirát miser

Timóre. NAU. Non pol témerest, quod tu tám times.

CH. Egon tíneo? PH. Recte sáne: quando níl times, 10

Et hoc níhil est, quod ego díco: tu narrá. DE. Scelus

Tibi nárret! PH. Eho tu, fáctumst abs te sédulo

Pro frátre. NAU. Mi vir, nó n mihi dicis? CH. Át. NAU. Quid at?

CH. Non ópus est dicto. PH. Tíbi quidem: at scito huíc opust.

V. 2. *Mi vír? P. ehem, quid nunc óbstipuisti? N. qui hic homost?*

V. 6. *C. Nihil ést. N. quid ergo est quód istic narrat? P. iám scies.*

V. 11. *Et hoc níhil est ego quod díco, tu narrá. D. scelus.*

V. 1. **QUIS NOMINAT ME?**: Hic velut controversia est, in qua reus fit maritus malae tractationis, et est status qualitatis venialis.

V. 3. **DELIRAT MISER TIMORE**: Graviter utrumque, et **DE-
5 LIRAT ET TIMORE**. Nam deliratio senectuti convénit, timor conscientiae.

In Lémno. CH. Hem, quid ais? DE. Nón taces? PH. Clam te. CH. Heí mihi. 15

PH. Uxórem duxit. NAU. Mí homo, di meliús duint!

PH. Sic fáctumst. NAU. Perii mísera. PH. Et inde fíliam Suscépit iam unam, dúm tu dormis. CH. Quid agimus?

NAU. Pro di inmórtales! fácinus miserandum ét malum.

PH. Hoc áctumst. PH. An quidquam hódie est factum indígnius? 20

Qui mi, úbi ad uxores véntumst, tum fiúnt senes.

NAU. Démipho, te adpéllo: nam me cum hóc ipso distaedét loqui:

Haécine erant itiónes crebrae et mánsiones díutinae

Lémni? haecine erat éa, quae nostros mínuit fructus vílitas?

DE. Égo, Nausistrata, ésse in hac re cúlpani meritum nón nego: 25

Sét ea quin sit ígnoscenda. PH. Vérba fiunt mórtuo.

DE. Nám neque neclegéntia tua néque odio id fecit tuo.

V. 15. In Lémno. C. hem, quid agis? D. nón taces? P. clam te. C. ei mihi.

V. 19. N. Pro di inmórtales, fácinus indignum ét malum.

V. 22. N. Démipho, te adpéllo; nam me cum isto distaedét loqui.

V. 23. Haéc illae erant itiónes crebrae ét mánsiones díutinae.

V. 16. MI HOMO, DI MELIUS DUINT!: Quaerit Probus, an matrona tam familiariter: MI HOMO, recte dicat alieno, sed frustra. Nam feminarum oratio, etsi non blanditur, blanda est.

V. 18. QUID AGIMUS?: Facete dictum.

V. 21. QUI MIHI: Eleganter insertum MIHI, ut in Heautontimorumenó: Is mihi ubi adbibit plus paulo, sus quae narrat facinora? I AD UXORES VENTUM EST, TUM FIUNT SENES: Eleganter fieri dixit. Et generaliter invidiosius, quam si unum accusaret senem.

V. 25. EGO, NAUSISTRATA: Qualitas venialis a concessione. 10

V. 26. VERBA FIUNT MORTUO: Non est passus parasitus, ut totam sententiam senex explicaret.

V. 27. NAM NEQUE NEGLIGENTIA TUA NEQUE ID ODIO FECIT TUO: Locus in hac causa principalis est ἀπὸ τῆς συγγνώμης καὶ εὐνοίας. Et ideo in duo divisit: Nec negligentia circa te nec odio, inquit, factum. Praeterea et περιστάσεως addidit defensionem: VINOLENTUS, FERE ABHINC ANNOS QUINDECIM, 15

V. 6. in Heautontimorumenó Act. II. sc. I. v. 8.

Vinolentus, fere abhinc annos quindecim mulierculam
Eam compressit, unde haec natast: neque post illa um-
quam attigit.

Ea mortem obiit: e medio abiit: qui fuit in re hac scrú-
pulus. 30

Quam ob rem te oro, ut alia facta tua sunt, aequo animo
hoc feras.

NAU. Quid ego aequo animo? cupio misera in hac re
iam defungier.

Sét quid sperem? aetate porro minus peccaturum putem?
Iam tum erat senex, senectus si verecundos facit.

An mea forma atque aetas nunc magis expetendast, Dé-
mipho? 35

Quid mi hic adfers, quam ob rem expectem aut sperem
porro non fore?

V. 31. *Quamobrem te oro, ut alia tua sunt facta, aequo animo et
hoc feras.*

V. 33. *Sét qui sperem? aetate porro minus peccaturum putem?*

V. 34. *Nón iam tum erat senex, senectus si verecundos facit?*

V. 35. *An mea forma atque aetas magis nunc expetendast, Démipho?*

MULIERCULAM ETC., ab aetate eius, a tempore criminis,
a diminutione contemptuque pellicis, ab eventu, ab
animo facientis, quod mortua est, postremo a precibus.
Et epilogum ἀπὸ τῆς εὐνοίας τῆς ἐκβάσεως fecit, admonens illam
5 oratorie mansuetudinis suae.

V. 28. VINOLENTUS: Ab imprudentia defensio. Ἰ AB-
HINC ANNOS QUINDECIM: A tempore defensio.

V. 29. EAM COMPRESSIT: Bene dixit COMPRESSIT, quod
interdum est non amoris, sed iniuriae. Ἰ NEQUE POST ILLA
10 UNQUAM ATTIGIT: Ita facti poenituit. Hic locus ἀπὸ τῆς ἐκβά-
σεως est, id est, ab eo, quod futurum sit. Facilius enim
ignoscitur non ultra peccaturis.

V. 32. DEFUNGIER: *Defungi desinere.*

V. 33. AETATE PORRO MINUS PECCATURUM PUTEM: Quia
15 dixit: ABHINC ANNOS QUINDECIM.

V. 34. SENECTUS SI VERECUNDOS FACIT: Modeste et gra-
viter.

V. 36. QUID MIHI HIC ADFSERS?: Callidius usa est ad ul-
timum πύσκατι, conversa ad ipsum defensorem mariti: QUID
20 MIHI HIC ADFSERS?, de qua vi contradictionis exsultat parasitus,
tamquam confecto mortuoque adversario suo.

PH. Éxsequias Chreméti, quibus est cónmodum ire hem
témpus est.

Síc dabo: age nunc, Phórmionem qui volet lacéssito.

Fáxo tali sít mactatus átque hic est infortúnio.

Rédeat sane in grátiam: iam súplici satis ést mihi: 40
Hábet haec eii quód, dum vivat, úsque ad aurem obgánniat.

NAU. Át meo merito crédo? quid ego nunc éa conme-
morem, Démipho

Síngulatim, quális ego in hunc fúerim? DE. Novi aequé
ómnia

Técum. NAU. Merito hoc meó videtur fáctum? DE. Mi-
nume géntium:

Vérum quando iam áccusando fieri infectum nón potest, 45
Ígnosce: orat, cónfitetur, púrgat: quid vis ámplius?

PH. Énimvero prius quam haéc dat veniam, mihi pro-
spiciam et Phaédriae.

Heús Nausistratá, prius quam huic respóndes temere, audí.
NAU. Quid est?

PH. Égo minas trigínta per falláciam ab illo ábstuli:

Eás dedi tuo gnáto: is pro sua amíca lenoní dedit. 50

GH. Hém, quid ais? NAU. Adeón [hoc] indignum tibi
videtur, fílius

V. 39. *Fáxo eum tali mactatum atque híc est infortúnio.*

V. 42. N. *Át meo merito crédo: quid ego núnc commemorem,*
Démipho.

V. 49. P. *Égo minas trigínta per fallácias ab isto ábstuli.*

V. 51. C. *Hém, quid ais? N. adeón indignum hoc tibi videtur,*
fílius.

V. 37. EXSEQUIAS CHREMETI: Bono ordine. Primo: DE-
LIRAT MISER TIMORE. Post: VERBA FIUNT MORTUO. Ad ultimum:
EXSEQUIAS CHREMETI. Delirat, moritur, effertur.

V. 38. AGE NUNC, AGE: PHORMIONEM QUI VOLET LACES-
SITO: Virgilius: 5

Degeneremque Neoptolemum narrare memento.

V. 39. FAXO TALI EUM MACTATUM: Pro eo, quod est EUM*
Sic frequenter veteres. Ennius:

Omnes corde patrem praebeant, animoque benigno
Circumfusum. 10

V. 46. IGNOSCE: ORAT, CONFITETUR, PURGAT: Verba ve-
nalis status sunt: IGNOSCE: CONFITETUR.

V. 5. *Virgilius Aen. lib. II. v. 549.*

Hómo adulescens, sí habet unam amícam, tu uxorés duas?
Níl pudere? quo óre illum obiurgábis? Respondé mihi.
DE. Fáciét ut volés. NAU. Immo ut meam iám scias sen-

téntiam,

Néque ego ignosco néque promitto quídquam neque re-
spóndeo, 55

Príns quam gnatum vídero: eius iudício permitto ómnia:
Quód is iubebit, fáciam. PH. Mulier sápiens es, Nau-
sístrata.

NAU. Satin tibi est? PH. Ímmo vero púlcre discedo ét
probe,

Ét praeter spem. NAU. Tú tuum nomen díc quod est.
PH. Min? Phórmio.

Vóstrae familiae hércle amicus ét tuo summus Phaé-
driae. 60

NAU. Phórmio, at ego ecástor posthac tibi quod potero
et quae voles,

Fáciamque et dicám. PH. Benigne dícis. NAU. Pol meri-
túmst tuum.

PH. Vin primum hodie fácere, quod ego gaúdeam, Nau-
sístrata,

Ét quod tuo viro óculi doleant? NAU. Cúpío. PH. Me
ad coenám voca.

V. 58. N. *Satin tibi est, Chreme?* C. *immo vero púlcre discedo*
ét probe.

V. 59. *Ét praeter spem. N. tú tibi nomen díc quod est?* P. *min?*
Phórmio.

V. 59. TU TUUM NOMEN DIC: Bene tu pronomine utitur,
quia non habet nomen. Nam potentiorum blandimentum circa
inferiores hoc fuit, ut nomina eorum quaerent, et cum audis-
sent, ipsis nominibus eos compellarent statim. Tale est in *Adel-*
5 *phis: Qui vocare? Geta. Geta, hominem maximi pretii etc.*

V. 60. VESTRAE FAMILIAE HERCLE AMICUS: Hoc propter
Antiphonis amicitiam dixit. J ET TUO SUMMUS PHAEDRIAE: AMI-
CUS iterum subaudiendum.

V. 63. VIN PRIMUM HODIE FACERE: Facete ex persona pa-
10 rasitica, beneficii optio facta est, quod promiserat mulier.

V. 65. SED UBI EST PHAEDRIA IUDEX NOSTER?: Bene IU-
DEX. Ad illum enim mulieris delata sententia est, ut, cum ita

V. 4. in *Adelphis*] Act. V. sc. 6. v. 3.

NAU. Pól vero voco. DE. Eámus intro hinc. CH. Fíat:
 set ubi est Phaédria, 65
 Iúdex noster? PH. Iam híc faxo aderit. ω. Vós valet
 et plaúдите.

agitur, tuta sint marito omnia. Et per *εἰρωνείαν* ridicule dicitur ab ea, quae irata erat.

V. 66. IUDEx NoSTER?: Nihil facetius, quam iudicem capi adversus crimen voluptatis paternae et amatorem filium et fratrem Antiphonis, cui nubet furtiva filia. *I* IUDEx NoSTER?:⁵ Terribilis scilicet censor paternarum deliciarum. Vides igitur hic omnino sublatam uxoris iracundiam. AELII DONATI V. CL. ORATORIS URBIS ROMAE COMMENT. IN TERENTI PHORMIONEM EXPLICIT.

INCIPIT
EUGRAPHII COMMENT.
IN PUB. TERENTII
PHORMIONEM.

P R O L O G U S.

Semel tibi datum praeceptum circa prologos perseverat: numquam Terentium ratione uti in prologis, qua utuntur omnes, quippe cum adversarius Luscius Lanūvinus maledictis frequentissime eum persecutus sit, quibus oportet in prologo respondere. Hanc quidem quaestionem etiam ipse fecit. Quod enim Terentius numquam prologis uteretur, nisi haberet adversarium cui malediceret, certum est. Ita nascitur hic quasi quaedam controversia, qua reus efficitur Terentius, quod facit contra legem, quod iniuste agat, omittendo prologorum consuetudinem et tantum maledicta ponendo. Huic per qualitatem respondet: adversarium suum cogere se, ut istud, quod Terentius facit, possit efficere.

V. 1. POSTQUAM POETA VETUS: Id est, Luscius Lanūvinus poetam nostrum Terentium non potuit coercere, quominus comoedias scriberet et hominem ad otium revocaret, coepit eum maledictis terrere, credens non scripturum comoedias Terentium, si ei saepe malediceret. Obiicit praeterea primam quaestiunculam, quod leves comoedias Terentius fecerit. Criminatur, quod non fecit, quod Luscius Lanūvinus in comoediis fecit. Ita fit obiecti criminis ex quadam adversarii accusatione purgatio.

V. 5. TENUI ESSE ORATIONE ET SCRIPTURA LEVI: Hoc est, soliditatem in verbis nullam, nullam in rebus. Hoc obiectum est. Ostendit etiam nullam gravitatem, quoniam istud, quod obiecerat, ista fecisse, ideo obiicit, quod non fecit, quod fecit idem Luscius Lanūvinus.

V. 7. ET SECTARI CANES: ET EAM FLORARE, ORARE, UT SUBVENIAT SIBI: In qua utique perspicis nihil quod comoediarum sit. Non enim aut amator erat aut suspicione ducitur aut affectus est alicuius aut irascitur pater, quod nolit filius ducere uxorem, aut aliquid horum, quod solet esse in comoediis, ut debet. 5 Primum enim, quod ad comoediam pertinet, id est, adulescens insanus, qui affectus a comoediis longe videtur alienus, quod deinde cervam videt fugere et sequi canes: istud omnino a comoedia alienum est. Ita nescio quod genus dicendi est alienum, si quidem Luscius Lanuvinus in eo sit, Ter-10 rentius ostendit vilia se magis ista vitare, ut si quid in adversario esse cognoverit, reprehendat quod intelligeret.

V. 9. CUM STETIT OLIM NOVA, ACTORIS OPERA MAGIS STETISSE QUAM SUA: Comoedia ista, quam reprehendit, dicta a Lanuvino est, et placuit: cur potest esse praescriptio, quod re-15 prehendi non possit ex eo, quod iam populo placuit. Occurrit huic Terentius dicendo, quod si animadverteret, quoniam cum nova comoedia, quam reprehendit, data est, actoris opera stetit, non sua, ut non magis ingenio placuerit poetae, quam actoris artificio. 20

V. 13. NUNC SI QUIS EST: Haec est illa propositio quaestionis, quod numquam prologus a Terentio ponatur caussa, qua solet prologus dici, ut poetam commendet, ut argumentum dicat, sed tantum modo maledicat adversario. Hanc quaestionem ut dixisset, supervacuos esse quodam modo prologos neque illi 25 comoediae contineri. Omnis enim palma, omnis victoria, omne certamen in ipsa fabula continetur. Comoediae sunt illae, ubi virtus et ingenium possit pervenire ad gloriam. Hic igitur dixit, in medio palmam omnibus positam, qui tractant artem musicam. Non principia neque extremitatem oportere 30 considerare, sed illa, quae sunt media, quae comoediam tenent, ubi ars musica tota versatur.

V. 19. ILLE AD FAMEM AB STUDIO VOLUIT HUNC REICERE: Nota adversarii voluntatem, quod maligne persecutus sit, uti Terentius a fama reiiceretur. Vendebant enim comoedias et 35 inde quaestum habebant. Certe optime respondit, etiam adversum quod dixit: HIC RESPONDERE VOLUIT, NON LACESSERE. Fit enim iustum, cum respondemus potius maledicis, quam maledictis aliquem provocamus. Item cum paria referimus, crimen est nullum. Quod adiunxit: QUOD AB ILLO ALLATUM, HIC SIBI RE-40 LATUM PUTET. Commendat nunc poetam, cum subiungit: DE ILLO IAM FINEM FACIAM DICENDI, CUM IPSE DE SE NON FACIT? Hic graviter et illum peccare multa docuit et se contentum esse respondere.

V. 25. NUNC QUID VELIM ANIMADVERTITE: Supponit per 45 paucos versus ad officium prologi, ut aliquid instruat de comoedia. § APPORTO EPIDICAZOMENON QUAM VOCANT GRAECI COMOE-

DIAM.: Nomen comoediae dicere, aliquid argumenti tangere, prologi officium est. QUIA PRIMAS PARTES, hoc est summas, dicet, qui fecerit parasitus Phormio, non priores: si quidem comoediae nomen impositum est ab eo auctore, per quem plurima 5 aguntur.

V. 31. ADESTE AEQUO ANIMO: Subiungit illam benivolentiam, quam semper petit prologus. Et rogat etiam, ut audiat cum silentio.

V. 32. NE SIMILI FORTUNA: Datur hic intelligi, quod haec 10 comoedia post illam comoediam, quae dicitur Hecyra, est, ut hoc hic tetigerit, ne tali fortuna utamur, qua usi sumus, frequentissime exclusi. Aliquando tamen cum labore maximo comoediam egimus, virtute potius perseverantis actoris, qui totiens sit exclusus. Ne tantum quasi actoris illam comoediam 15 fecerit audiri virtute, sed perseverantia. Et ne ex hoc iniuriam populo fecisset, adiecit: BONITAS VESTRA ADIUTANS ATQUE AEQUANIMITAS.

ACTUS PRIMI SCAENA PRIMA.

V. 1. AMICUS SUMMUS: Argumentum fabulae in prima scaena 20 plurima parte tractatur. Haec continet rationem: nihil aliud tenet, quam expositionem rerum gestarum, unde formam nullius caussae habet. Ergo verba ac sensus, qui obscuri fiunt, sequamur. *I* AMICUS SUMMUS ET POPULARIS: POPULARIS tribus modis accipimus, de populo socius et eiusdem condicionis de populo, ut 25 in Salustio accipimus eos, qui in populo sunt eiusdem condicionis: *Cum ad ius iurandum popularis sui sceleris adigeret*, hoc est, socios. Eiusdem condicionis, ut: *Obsecro, populares, ferte misero atque innocenti auxilium*: quamquam illic etiam de populo potest. At vero hic: AMICUS SUMMUS MEUS AC POPULA- 30 RIS GETA, quid aliud quam servum inducit, quod est eiusdem condicionis?

V. 2. ERAT EI DE RATIUNCULA: De ratiuncula, quam apud me habet, erat ei reliquum nummorum, sed aliquantulum.

V. 4. ID UT CONFICEREM: Hoc est, ut id reddendum 35 pararem.

V. 6. EI, CREDO, MUNUS: Paratur, sicuti arbitror, domini filio, ducenti uxorem. CONRADITUR autem magno labore et inopia colligitur.

V. 7. QUAM INIQUE COMPARATUM: Scilicet inique id effectum atque dispositum, ut semper pauperes ditioribus, hoc est, divitibus aliquid velint adhibere, dum munera eis mittunt, a quibus accipere ea debeant.

V. 25. in Salustio] Catil. cap. 22.

V. 9. QUOD ILLE UNCIATIM: Hoc est, paullatim, velut per singulas uncias. § DE DEMENSO: De cibario, hoc est, quod sibi sit demensum, a metiendo.

V. 10. SUUM DEFRUDANS GENIUM: Fraudare suum [genium dicitur, si quis parcus] bibit, si quis parcus [vivit. At vero] 5 bene genio facit, si quis vitam [largius colit.] * Virgilius: *Invitat genialis hiems [curasque resolvit.]*
[Et alio loco:]

Lucent genialibus altis

Aurea fulera toris.

10

§ COMPARSIT MISER: Parcendo servavit.

V. 13. FERIETUR ALIO MUNERE: Expressit impetus damni, cum dixit, vacua remittent.

V. 14. PUERO NATALIS DIES: [Semper natales cum suo tempore pronuntiant]. Semper natalis dies, cum pueri initiantur. 15 Natalis annus, natalis dies, natalis [hora]. Alioquin per se vix dici potest, quod quidem Virgilius in Bucolicis:

Phyllida mitte mihi: meus est natalis, Iola,
ut solum per se enuntiasset.

V. 15. UBI INITIABITUR: *Initiare* est ad cibum infan-20 tem instruere, qui et ipse dies natalis est quodam modo.

ACTUS PRIMI SCAENA SECUNDA.

V. 1. SI QUIS ME QUÆRET: Egreditur servus, qui narraturus est illa, quae supra dixit. Mandat domina ad se veniat ille, qui debitor suus fuit, et qui fortasse vix nomen tenere posset.

V. 2. ACCIPE: Pulcre, antequam peteret aliquid, obtulit 25 quod debebat. [Et in singulis intelligimus] quibus metum esse circa accipientem, [primum] ne displiceret, est dictum: LECTUM EST. Deinde [ne parum] conveniens numerus crederetur, adiecit: CONVENIET NUMERUS, QUANTUM DEBUI.

V. 7. QUO IN METU: Omne malum duo habet tempora, 30 praeteritum et futurum. Praeteritum vero simul iungitur et praesenti. Ita in praesenti vel praeterito malum, in futuro metus est. Magnus igitur confessus dolor est, cum dixit: NESCIS QUO IN METU, ET QUANTO IN PERICULO SIM. Quod utique iunctim expressum est in Virgilio:

35

Talia iactanti stridens Aquilone procella
Velum adversa ferit.

Hoc utique periculum:

Fluctusque ad sidera tollit,

hic metus est.

40

V. 6. *Virgilius Georg. lib. I. v. 302.*

V. 7. *Et alio loco] Aen. lib. VI. v. 603.*

V. 16. *Virgilius in Bucolicis Ecl. III. v. 76.*

V. 35. *in Virgilio] Aen. lib. I. v. 106.*

V. 9. ABI SIS, INSCIENS: Discede, stultissime, cum tu mihi pecuniam credideris, ubi fidem meam integritatemque vidisti, verba mihi metues commodare, in quibus quid lucri habeo, si te fefellerō?

5 V. 12. ERGO AUSCULTA: Ergo audi. *ſ* HANC OPERAM TIBI DICO: Audiendi tibi operam trado.

V. 13. SENIS NOSTRI, DAVE, FRATREM: Narratio hic sumit exordium, [quod] ut oportet ab eo incipit, quod sciri potest: Quod Virgilius frequentissime dixit, ut:

10 *Fando aliquid si forte tuas pervenit ad aures
Belidae nomen Palamedis.*

Et:

Cernis ut insultent Rutuli.

Item in Eunuchō:

15 *Hanc quam amat nostin?*

V. 18. PELLEKIT: Decepit, fefellit. Virgilius:
Invidia postquam pellacis Ulixis.

V. 20. REGEM ME ESSE: Antiqui etiam, maxime in comœdiis, ditissimos quosque reges dicebant, uti parasiti eos, 20 a quibus pascebantur, reges appellarent.

V. 22. QUASI MAGISTRUM: Quasi monitorem atque custodem. *ſ* PROVINCIAM: Officium.

V. 23. MIHI USUS VENIT: Aliquando mihi contigit.

V. 24. DEO IRATO MEO: Teneo in memoria dimitti irato 25 deo meo vel domino vel genio, vel certe deo. Noster enim deus est, qui favet nobis: qui si iratus fuerit, adversa omnia patimur. Ut Virgilius:

Vadimus immixti Danaïs, haud numine nostro.

V. 26. SENI FIDELIS DUM SUM: Dum seni fidem praesto, ut monitor perseverarem, vapulando scapulas 30 perdidit.

V. 27. INSCITIA EST ADVERSUS STIMULUM: Etenim inscitia est calces velle iactare, cum stimulus imminet: te enim magis incipias vulnerare.

35 V. 29. SCISTI UTI FORO: Intellexisti quid te oporteat facere.

V. 31. CONTINUO QUANDAM: Bene adiecit CONTINUO, ut adulescens absentiam patris quodam modo exspectasse videretur, uti in delicias amoremque labi possit.

40 V. 34. NEQUE QUOD DARETUR: Hoc est, eam inopiam in domo reliquerat, ut quod dari posset lenoni, non haberetur. Curaverat ergo quadam diligentia ac fecerat, ne pecunia filiis relinqueretur in domo.

V. 9. *Virgilius Aen. lib. II. v. 81.*

V. 12. *Et] Virgilius Aen. lib. X. v. 20.*

V. 16. *Virgilius Aen. lib. II. v. 90.*

V. 27. *Virgilius Aen. lib. II. v. 396.*

V. 36. SECTARI, IN LUDUM: Cum ille pergeret in ludum, hoc est, in locum, ubi forte discebat.

V. 38. EXADVORSUM: Contra ipsum locum.

V. 39. TONSTRINA QUÆDAM: Officina tonsorum.

V. 47. NEQUE ILLI BENIVOLUS: Hoc est, nullus erat qui benivolentia aut notitia aut vicinitate succurreret et adiuvaret.

V. 51. COMMORAT: Ita narratione sua exprimebat affectum, ut nos omnes commoveret. COMMORAT autem commoverat.

V. 57. NI VIS BONI: Magna vis bonitatis et pulchritudinis in forma erat, idcirco ista, quæ ex luctu et lacrumis fuerant, formam extinguere non valabant.

V. 59. TANTUM MODO SATIS: Hoc est, tantum modo laudabat, ille autem alius amare coepit.

V. 61. QUO EVADAT VIDE: Quo res perveniat, animadvertite.

V. 65. BONAM, BONIS PROGNATAM: Et ipsam ingenuam et bonis parentibus natam.

V. 69. NON, SI REDISSET: Hoc est, cum redisset, ne omne in sensum positum videamus.

V. 72. EST QUIDAM PHORMIO: Hic interponitur alia ratio, quæ personam declarat.

V. 75. LEX EST, UT ORBAE: Leges illas narrat, quas oratores sæpe in controversiis collocarunt: *Orbam proximus ducat, orba proximo nubat.*

V. 77. TIBI SCRIBAM DICAM: Tibi calumniam indicam et causam impingam.

V. 81. QUOD ERIT MIHI BONUM ETC.: Facile ista, quæ sunt mendacia, quæ ego fingam, et comprobabo iudicibus: tu nihil relinquis.

V. 83. PATER ADERIT?: Hoc quasi quaestionis loco positum est a Phormione. Sed cum duxeris uxorem, veniet pater et mihi litem intendet: cui paratur responsio: *Quid interest? quid mea? iam enim illa, quam tu cupis, in tua erit potestate.*

V. 84. IOCLAREM AUDACIAM: Quæ a ioco veniat in periculum. Ut: *Ioculare in malum insciens pene incidi.*

V. 85. VENTUM EST, VINCIMUR: Ut supra: *Imus, venimus, videmus.* Similiter in Eunuchis: *It, lavit, redit.*

V. 88. FORS FERET, FEREMUS: Nunc narrationem finit, de eventu respondet: omne se aequo animo passurum, quod eventus adtulerit in peccatis.

V. 90. AD PRECATOREM ADEAM: Solent servi, quotiens fuerint [rei] constituti, habere sibi precatores, qui pro eis dominos rogent. Nunc dicit stulte facere, qui precatores parent et adhibeant, quorum oratio hæc esse potest: *Interim venia tribuatur: postea, cum ipse, qui precatur discesserit, dominus iracundiam suam compleat.*

V. 94. QUID ILLE PAEDAGOGUS: Apto nomine appellavit ipsum adolescentulum, qui meretricem amat, ut paedagogum diceret, qui eam in ludum ducebat et reducebat.

V. 96. NISI SPEM MERAM: Solam, inquit, spem, quia nihil habet.

V. 100. AD PORTITORES: Ad eos scilicet, qui in portu sunt.

ACTUS PRIMI SCAENA TERTIA.

V. 1. ADEON REM: Haec scaena vitae comparationem tenet Antiphonis et Phaedriae, eius, qui uxorem duxit absente patre eam, quam diligebat, et eius, qui amat meretricem et sumptus non habet. In quo negotio efficitur qualitas comparativa, qui miserior sit. Et est causae genus demonstrativum: cum vitam utriusque in miseriis, comparatione vitae suae, dicit esse felicem. I ADEON REM REDISSE: Eo usque rem esse deductam, ut cum mihi pater consultum optime cupiat, ego tamen pertimescam, cum mihi venit in mentem illum iam iamque esse venturum.

V. 3. NISI FUISSEM INCOGITANS: Quod nisi minimum cogitarem, propter id, quod uxorem duxi eo absente, sic eius adventum et eum exspectarem, sicuti decuit.

V. 4. ROGITAS? QUI TAM: Interrogas me, cur istud dicam: uxorem duxi, et eius facinoris mihi et auctor fuisti et conscius.

V. 5. UTINAMNE PHORMIONEM: Hic exponit misérias suas. Poenitet enim consilii: ut ne Phormioni in mentem incidisset tale consilium, ut mihi persuaderet atque impelleret in id, unde mihi initium est malorum.

V. 7. NON POTITUS ESSEM: Sed si consilium mihi Phormio non dedisset, ad fructum cupiditatis meae non pervenirem. Haec quaestio est, quae solvitur malorum comparatione: Si quidem magna commoda maioribus incommodis coepta utile consilium fuit: id malum, quod minus habebatur, commutatum est graviore et deteriore malo: quod hodie cotidiana cura angit animum.

V. 9. DUM EXPECTO QUAM MOX ETC.: Comparatio efficitur per alterius vitae comparationem. Ipse enim Phaedria amat meretricem, qua potiri propter inopiam non potest.

V. 11. AMORE ABUNDAS: Hoc est, tibi quod desideras, abundat et praesto est, neque eges.

V. 13. ITA ME DI: Ut feliciorum multo Phaedriam Antipho posset ostendere, non solum mala esse vita numerat, verum etiam iuravit per id ipsum, quod Antipho habet, quod tam diu fruatur amore suo.

V. 14. IAM DEPECISCI MORTE: Hoc est, mori volo vel pacisci mortem. Deinde ipsa incommoda commodis vitae Antiphonis enumerat: si quidem ille habet sine sumptu in-

genuam: quod habeat quam desideravit uxorem: quod sine mala opinione: quod publice. Contra quod hic cum lenone rem agitet.

V. 18. BEATUS, NI UNUM: Omni parte felix ac beatus, ni tibi tantum modo unum, animus videlicet, desit, qui haec tolerabiliter sustineat.

V. 21. AT TU FORTUNATUS: Revocat comparationem Antipho et haec [caussa], ut meliorem felicioremque dicat Phaedriam, quod in potestate habeat omnem consultationem, utrum velit mittere, an vero retinere. 10

ACTUS PRIMI SCAENA QUARTA.

V. 1. NULLUS ES, GETA: Haec scaena [nuntium tenet] domini venientis: [unde turbatio efficit] Antiphonis, quod patrem suum audiat venire, quod eo absente duxit uxorem.

V. 2. IMPARATUM SUBITO: Ita tanta mala impendent in 15 te et parantur.

V. 3. UTI DEVITEM: Duo posuit. [Omnia] enim mala devitemus [consilio,] ita ut nos non contingant. Aut quod secundum est, si forte celeri [adven]tu in nos irrepserint, in hoc prospicere quo modo inde nos liberare possimus. 20

V. 9. PURGEM ME? LATEREM LAVEM: Omnia adversa sunt, inquit. Si loquar, magis incendam: si conticescam, vehementer instigem et compellam ad iracundiam: si me purgavero, nihil est. Hoc est enim laterem lavare. [Si me purgavero, culpa crescet. § LATEREM 25 LAVEM: Qui non purior fit lavando, dum semper auget se sterminus fricando. Tam] enim non puriorem laterem lavando reddimus, quam ipsum laterem perdimus.

V. 12. ULTUS ESSEM IRACUNDIAM: Ultus hoc more, dum aliquid sustulissem, quod dixit: ALIQUID CONVASASSEM, ET ME 30 PROTINUS CONHICEREM IN PEDES, hoc est, fugissem. Discessio enim quodam modo ultio est, in * gmalionem, * In ulla de loco fugit, cum dicit vita virum.

V. 22. QUID AIS? HUIUS PATREM: Expressum bene est, quod ille, qui metuebat, facile etiam intelligit, quod sermonibus 35 non fuerat explicatum: contra is, qui alienus a metu erat, interrogat quid illud sit. Ergo parum intelligenti congeninat sensum: Huius patrem cum dicit vidisse me patrem tuum.

V. 26. ADVIGILARE AEQUUM: Exhortatur ut forti animo sit, et quo magis periculum maius est, quod imminet, hoc debet 40 [ad]vigilare. Simul ei spem meliorem promisit dicendo: FORTIS FORTUNA ADIUVAT.

V. 38. [NAM SI TE TIMIDUM: Aliecit ad consolationem animi et ad causam. Si enim pater tuus te timidum esse cognoverit, continuo culpam in te esse cognosceat. 45

V. 32. QUID HIC CONTERIMUS: Cum parum crederet se perficere, uti animum confirmaret Antiphonis, minitatur discessum.

V. 36. PROTELET: Tela in te frequenter verborum mittens vulneret.]

5 V. 39. NON POSSUM ADESSE: Omnis illa confirmatio, simul atque patrem vidit, perturbata est et parat discessum.

V. 41. VOBIS COMMENDO PHANIUM: In commendatione prius illam collocavit, quam diligebat: dein subiunxit salutem suam, quoniam in amore ea salus est.

10 V. 43. EGO PLECTAR PENDENS: Ego puniar pendens: attu tantum modo audies lites et ex verbis tibi periculum erit.

V. 46. AUFER MIHI OPORTET: Rebus faciundis cum necessitas cogit, non id quaerendum quod oporteat. Ideo adiecit:
15 Tolle oportet, potius mone quod faciundum sit.

V. 48. IN RE INCIPIUNDA: Quasi saepius peccaverit adulescens et se defenderit, ideo quaerit exemplum defensionis.

V. 52. HIC ERO SUCCENTURIATUS: Metaphora a bello. Illi, qui priori loco pugnant, in principiis sunt, qui vero secundum
20 vel in aliis posterioribus, succenturiati dicuntur: quasi subpositi ad aciem, ut illis deficientibus ipsi in certamen procedant.

ACTUS SECUNDI SCAENA PRIMA.

V. 1. ITANE TANDEM: In portu senex duxisse filium suum uxorem audivit: secum ergo conqueritur satis admiratus, quod
25 ille tantum facinus ausus sit implere. Haec ergo scaena continet accusationem et habet controversiam talem. Quod contra imperium patris uxorem duxerit, filius reus est. Qui defenditur: se fecisse dicit coactus in iudicio et coactus legibus. Cui occurritur: Potuisti ducere uxorem, maxime cum lex
30 sit: orba nubat proximo: orbam proximus ducat, aut dotem det. At si in parte legis est, ut dotem adhibeat, etiam te dare oportuit. Sed hoc solvitur, quod inopia non potuit istud implere, ut et hic venialis status sit. Huic rursus quaestioni opponitur, quod mutua pecunia sumi potuit. Sed hic
35 occurrit qualitate absoluta. An filio in familia constituto pecuniam mutuam accipere liceat, an aliquis huic pecuniam potuit credere. Ita omnis oratio argumentis, sed per quaestiones proponitur et per argumenta dissolvitur.

V. 6. INVITUS FECI: LEX COEGIT: Repetit argumentum
40 nex, quo ostenderet non invitum uxorem duxisse filium, ex eo, quod ad iudicium ductus tacuerit. Et nihil responderit, quae res indicat voluntatem.

V. 10. ITA SUM IRRITATUS: Ita sum provocatus, ut non possim animo consistere ad cogitandum.

V. 11. QUAMOBREM OMNES: Ergo, inquit, quoniam ita sunt, oportet omnes rebus felicioribus constitutis magis de adversariis cogitare, quo pacto possint ea, quae acciderunt sustinere.

V. 15. UT NE QUID ANIMO SIT NOVUM: Quod utique est sapientis, omnia, quae accidere possint praevidere, ne nova sint. Ut est illud sapientis Aeneae:

Non ulla laborum,

O virgo, nova mi facies inopinave surgit:

Omnia percepi atque animo mecum ipse peregi. 10

V. 17. INCREDIBILE EST QUANTUM: Servus dicit de suis se incommodis ante cogitasse, unde sapientia sua ait dominum praecire.

V. 25. SALVUM VENIRE: Cum interrogatus sit, ubi sit Antipho, perseverat in salutatione, ut iracundiam obsequio frangat. 15

V. 26. VALET, HIC EST: Cum ille de loco quaereret, ubi nam esset Antipho, hic de salute respondit.

V. 28. BONAS ME ABSENTE: Et accusaret totius criminis, sed summae est collocatio. Subiungitur iracundia, quod dixit:

V. 36. IPSUM GESTIO DARI MIHI IN CONSPECTUM. GESTIO 20 autem cupio et desidero, ut sua culpa intelligat patrem lenem acerrimum factum.

V. 33. ATQUI NIHIL FECIT: Hic iam defensionis est generale principium.

V. 34. OMNES CONGRUUNT: Omnes conveniunt, ac 25 quales universi sunt.

V. 39. NAM NI HAEC ITA: Si haec, quem ad modum dicis, non essent, ut vobis pariter ad vestra crimina [defensionem praeberetis], cum Antiphone tu non stare potuisses.

V. 40. SI EST, PATRUE: Hoc est exordium plenissimae intentionis et defensionis, in quo docet non se deprecari neque defendere Antiphonem, si modo aliquam culpam in se Antipho admiserit, unde famam suam vulneraret. Deinde subiunxit:

V. 43. SED SI ALIQUIS FORTE MALITIA SUA FRETUS INSIDIAS FECIT NOSTRAE ADULESCENTIAE. Et bene NOSTRAE adiecit, 35 et in societatem non tam culpa, quam malorum sese adiunxit.

V. 45. NOSTRA EST CULPA AN IUDICUM?: Quod si oppressi iudicio sumus, crimen nostrum nullum est, sed iudicium potius, qui frequenter invidia tollunt divitibus aut propter misericordiam addunt pauperibus. 40

V. 48. NI NOSSEM CAUSSAM: Satis laudavit orationem Phaedriae: si quidem tantam vim argumentorum duxit esse in oratione, uti crederet vera dici, ni ipse melius nosset veritatem.

V. 49. AN QUISQUAM EST IUDEX?: Hoc proponit: quod in-vitus coactus sit, si quidem tacuit, neque verbum ullum respon- 45

dit. Hic defensio illa ponitur, quod adulescens cogitare quidem potuit, at prae dolore et verecundia oppressus,

V. 53. COGITATA NON POTUIT PROLOQUI. Haec pars venialis est ex aetate.

5 V. 56. SALVUM TE ADVENIRE: Opportune servus cum duos locos perdidisset, accusator vehementer iam contractam senis iracundiam videret, supponit [se].

V. 57. COLUMEN VERO FAMILIAE: Dignitas vel certe sustentatio, unde *columnae* dicuntur.

10 V. 59. [IAM DUDUM TE OMNES NOS ACCUSARE AUDIO: Id est, quod supra dixit: *Ego hic in subsidiis ero*. Ita defensio superior unam instituit pugnam.

V. 61. NAM QUID ME IN HAC RE VOLUISTI FACERE TIBI? Optime fecit. Et adiecit alia sui nominis adiumenta. Nam si
15 utique dominus coactus fecit omnia, quae facta sunt, neque libertas ulla fuit ad contradicendum, quanto magis servolus, cui in condicione servitutis libere loqui non licet, neque testimonium dicere neque causam agere?]

V. 65. VERUM SI COGNATA EST: Senex omnia argumenta
20 concedit....ad veniam, sed opponit: Leges [iubent], ut dos orbae dari possit. Sed hic, ut [supra diximus], occurrit per venialem statum, quod arg[umentum] defuit. Quam rem cum solvisset senex, dicit: SUMERET ALICUNDE, VEL FENORE. Soluta est tamen quod negavit licere filio familiae mutuum
25 pecuniam credi.

V. 73. NON SIC FUTURUMST. Convictus in [omnibus] senex ad iracundiam redit, negatque permissum [esse], uti cum filio suo maneat illa nupta.

V. 78. [ANTIPHO UBI NUNC EST?: Callide interrogavit se-
30 nex sive ut ex hoc posset intelligere, illum diligere uxorem, quam rem astute servus agnoscens nihil aliud respondet, nisi: FORIS.]

ACTUS SECUNDI SCAENA SECUNDA.

35 V. 1. [ITANE PATRIS ADVENTUM?: Haec scaena Phormionem loquentem habet ac se promittentem adversus patris iracundiam repugnaturum. Hae solae allocutiones hic tenentur.

V. 3. AD TE SUMMA SOLUM: Hoc est, a te cuncta explicanda.

40 V. 4. TUTE HOC INTRISTI: Ex proverbio natum, quod est apud rusticos, cum male intritum cibum coactus est sumere, qui intrivit. Et est sensus: A te confecta res est, quam debes absumere.

V. 8. QUID VIS? Secum deliberat, quaerens potius con-
45 silium Phormio: tandem reperit ac serio pollicetur, quod amplius desideret, Phanium manere apud maritum et Antiphonem.]

V. 10. **FORTITUDO IN NERVUM:** Denique vehementer metuo, ne haec virtus et fortitudo mittatur in nervum, hoc est, in contrariam rem. Facile enim [patitur] fortitudo, si nervum forte percusserit, solidior[e pa]rte resistente, ille, qui percutit vulner[at]ur. 5

V. 12. **IAM PEDUM VISA EST VIA:** Iam res, quem ad modum it habe *.

V. 13. [**ME CENSES HOMINES:** Profert exemplum, quo docet nihil sibi fieri posse, ex hoc, quod multos homines usque ad necem verberavit, et cum tantas iniurias fecerit, numquam iniuriarum sit accusatus. 10

V. 16. **QUIA NON RETE ACCIPITRI TENDITUR, NEQUE MILUO, QUI MALE FACIUNT NOBIS:** Ideirco, inquit, non sum accusatus post tot iniurias, quas feci civibus, quum ea non fiant malis avibus, ut capiantur. **NON RETE ergo TENDITUR, QUI NOBIS MALE FACIUNT,** quod quidam legunt, at contra illis aliis tenditur, qui nobis non male faciunt. 15

V. 19. [**ALIIS ALIUNDE PERICULUM:** Qui habent, unde detrimentum sentiant.]

V. 20. **DICES: DUCENT DAMNATUM DOMUM:** Sed proponis mihi, [quod etiam] si fortunas non habeam, ex quibus condemnatus [poenam] sustineam, tamen addici possum ad servitutem: hoc est enim ducere damnatum. [Sed rursus itaque mihi maximum beneficium praestabunt, si addictum me sibi pascere incipiant, ut pro maleficio, quod illis intendi, beneficium cogantur restituere. 20

V. 23. **NON POTEST SATIS:** Hoc est, dominus, qui te utique addictum habebit, potest tibi bonam gratiam referre pro meritis tuis.

V. 24. **IMMO ENIM NEMO SATIS:** Cum servus dixisset: Potest tibi referre, hic contra: **Gratiam,** inquit, regi nemo refert, vel qui nutritor vel qui pascit solum. 30

V. 25. **VENIRE UNCTUM:** Quanta commoda sint servientis, enumerat, quod sine collatione lautus atque unctus a balneis rediens otiosus est animo, dominus vero cura et sumptu absumitur. 35

V. 27. **ILLE RINGITUR:** Hoc est, stomacho commovetur et iracundia. Et facit *ringor*, id est, os aperio. Unde *rietus*.]

V. 28. **PRIOR BIBAS, PRIOR DISCUMBAS:** Haec utique servorum est quaedam libertas, ut ista prius sibi praestent.

V. 30. **HAEC SI CUM RATIONE:** Cum haec igitur ratione collegeris, quam sint suavia, sine dubio illum, qui tibi haec prae-buerit, praesentem deum poteris nominare. 40

V. 32. **PRIMA COITIO EST ACERRIMA:** Sola tibi inceptio et ingressus est arduus, cetera pro voluntate, ut videbitur, includes.

ACTUS SECUNDI SCAENA TERTIA.

V. 1. EN UMQUAM CUIQUAM: Haec scaena tenet controversiam talem: ORBA PROXIMO NUBAT, ORBAM PROXIMUS DUCAT. Bis de eadem re actio ne sit. Quidam quasi orbam in iudicio coactus est ducere absente patre. Pater cum redisset, vult agi, an illa sit proxima. Contra dicitur. Hic prima praescriptio est, quod non licet ex eadem re aliquid bis agere: et hoc plurimum valet. Verum tamen tentatur, ut orba esse dicatur: tentatur et illud, quod in lege scriptum est, vel positum: 10 Orbam proximus ducat, aut decem millia dotis det, ut accepta dote discedat. Verum hoc frangitur non licere, propterea quod [in] matrimonio collocata est. Esse enim iniquum, uti nunc in matrimonium accepta, dote data discederet. Liberum fuisse ante aut ducere aut dotem dare, cum alterum sit factum, alterum 15 esse non posse.

V. 4. PROH DEUM IMMORTALIUM: Hic indignationem sibi suscitatur Phormio, qui terrere possit facile senem. Quod egens relicta est misera, quod ignoratur parens, quod ipsa divitiis orba, pauperrima est: idcirco pater irascitur.

20 V. 16. CUI OPERA VITA ERAT: Expressit paupertatem, cui victus quotidianus opera quaerebatur.

V. 19. NEGLIGERE COGNATUM: Cognatum narrabat, quod se negligeret hic cognatus suus.

V. 21. VIDEAS TE ATQUE ILLUM: Servus narrat pro domino sese agere: Cognosce, inquit, te atque illum, cum quo loqueris.

V. 22. NUMQUAM TAM GRAVES: Nisi talem ... virum credere puellae patrem propter [quam numquam] tales inimicitias caperem, adversus dominum tuum in familiam meam.

30 V. 31. ADULESCENS PRIMUM ABS TE: Prima pars actionis quaeritur, quae est, an illa proxima sit: cui respondet Phormio, scire ipsum, qui interrogat:

V. 35. PROINDE EXPISCARE QUASI NON NOSSES: Ita a me inquiris, quasi nescias.

35 V. 40. SI MEMINISTI QUOD OLIM: Excidit enim nomen, quod supra posuerat: *Nec Stilphonem ipsum, qui fuerat.*

V. 46. TALENTUM REM RELIQUISSSET: Hoc est, tale patrimonium, quod in decem talentis est.

V. 47. MEMORITER PROGENIEM: Memoriter totam 40 progeniem parentum a summa origine contineres.

V. 49. ITA UT DICIS, EGO TUM: Si hereditatem peterem, necessitas mihi imponeretur, ut unde mihi esset cognata dicerem, nunc cum tu intendas, debes dicere unde sit ista cognata.

V. 52. DILUCIDE EXPEDIVI: Continuo sumit argumentum 45 praescriptionis, cum conturbatus esset Phormio. Denique concluditur: AT TU, QUI SAPIENS ES, MAGISTRATUS ADI, IUDICIUM DE

EADEM CAUSSA ITERUM UT REDDANT TIBI. Ut scilicet hic iudicium bis de eadem caussa adipiscatur.

V. 62. QUOD LEX IUBET DARE DOTEM: Victus praescriptione senex, ad illam legem descendit, ut dotem det, etiam si sit cognata. Cui ut supra dixi respondetur: ITANE TANDEM⁵ QUAESO? UT MERETRICEM ETC., quod utique iniquum est, ex eo, quod iam una pars videtur impleta. Aliter ergo iam non potest rursus quemcunque diceret senex proximo ad hos unde aut quamobrem. * Redit etiam parasitus ad praescriptionem: ACTUM, AIUNT, NE AGAS. 10

V. 74. POSTREMO TECUM NIHIL REI: Iam ludit parasitus: Tu, inquit, senex iam alterius aetatis es, addictus filius tuus est.

V. 79. TUTE IDEM FECERIS: Hoc ipsum tu recte feceris.

V. 81. METUIT HIC NOS: Quoniam dixerat submissiore¹⁵ di-
ctione: ITANE ES PARATUS FACERE ME ADVORSUM OMNIA? Quae res ostendit iracundiam esse lenitam.

V. 82. QUOD EST FERENDUM: Quia res tolerandas sustinere * et dignum tuis factis feceris.

V. 91. SI TU ILLAM ADTIGERIS: Revocat iracundiam, quia²⁰ ille dixerat: *Nisi tu properas mulierem abducere, ego illam eiiciam*, et hic contra: *Si tu illam adtigeris aliter, quam dignum est liberam, dicam tibi impingam grandem*.

ACTUS SECUNDI SCAENA QUARTA.

V. 1. QUANTA ME CURA: Haec scaena deliberativa tenet.²⁵ Deliberat enim senex, an iudicium, quod se absente filius egit, rescindat denuo. Ideo sententiae ab advocatis [tribus] una dissuadentis, persuadentis altera: tertia quae accedere ad sententiam possit talis est, ut rursus deliberatione opus esse videatur. Est igitur prima pars, cuius principium tale est, quod: 30

V. 9. QUAE IN REM TUAM SINT, EA VELIM FACIAS. Ego, quae tibi prosint, facere te volo. Deinde ipsa sententia:

V. 10. MIHI SIC HOC VIDETUR, QUOD TE ABSENTE HIC FILIUS EGIT, RESTITUI IN INTEGRUM. Deinde breviter a iusto:

V. 11. AEQUUM EST ET BONUM. An fieri possit: 35

V. 12. ID IMPETRABIS. Contraria sententia, cuius hoc principium:

V. 13. EGO SEDULO HUNC DIXISSE ARBITROR, ne contraria dicturus videatur inimicitias exercere, defendit contrariae partis patronum, ut dicat illum sedulo, hoc est, sine fraude et⁴⁰ dolo dixisse, quod dixerit. [Quod dixerit de se aliquam prolatum esse sententiam, propterea:

V. 13. QUOT HOMINES, TOT SENTENTIAE: SUUS QUIQUE MOS. Deinde sententiam suam:

V. 15. MIHI NON VIDETUR, QUOD SIT FACTUM LEGIBUS, RESCINDI POSSE, ET TURPE INCEPTU EST: Hoc utique ab inhonesto dictum non intelligimus. Tertia illa sententia est:

V. 17. EGO AMPLIUS DELIBERANDUM CENSEO: RES MAGNA
5 EST. INCERTIOR SUM MULTO, QUAM DUDUM: Dicta ratione incertio-
riorem se factum dixit, si quidem suasit unus, dissuasit alter,
contra tertius nihil dixit, quoad se recipiat, quando redeat].

ACTUS TERTII SCAENA PRIMA.

V. 1. [ENIMVERO, ANTIPHO, MULTIS MODIS CUM ISTOC
10 ANIMO VITUPERANDUS ES: Haec scaena rationem gestorum tenet,
cum quaestione et obiurgatione, quod dimiserit amorem et irri-
tus eam, quam diligebat, neque ei ac sibi adtulerit patrocinium.

V. 4. NAM, UT ERANT ALIA, ILLI CERTE, QUAE NUNC TUAE
DOMI EST, CONSULERES: Nam qualiacumque cetera essent circa te,
15 illi saltem auxilium ferres: Quae tuae domi est.

V. 8. SED EA CAUSSA NIHILO DEFECIMUS: Sed licet te
accusaret magis, quod absens esses, ea causa non defe-
cimus.

V. 10. NUM QUID PATRI SUBOLET?: Num quid suspi-
20 catur pater, sua voluntate cessisse, an etiam ei
veniam tribuit, ut eandem uxorem habeat.

V. 13. CONFUTAVIT VERBIS: EGO QUOD POTUI: Bonum or-
dinem servus tenuit, ut primo dominum, deinde Phormionem,
sic se supponeret ad narrandum, quae sint praestita adolescenti].

25 ACTUS TERTII SCAENA SECUNDA.

V. 1. DORIO, AUDI, OBSECO: Haec scaena petitionem te-
net, quod deliberativae saepe genus diximus. Quippe cum leno
peteret argentum ab adolescente, ille dilationem postulavit. Hic
ergo petitionis modus ab utili et honesto et ceteris partibus
30 tractabitur. Denique opponitur:

V. 4. NEQUEO TE EXORARE, UT MANEAS TRIDUUM HOC:
Extra positus adolescens irascitur: vereor, ne leno.

V. 7. HARIOLARE: DIVINAS. Hoc pertinet ad illud: NON
MIHI CREDIS?

35 V. 8. FENERATUM ISTUC BENEFICIUM TIBI PULCRE DICES:
Hoc ab utili in petitione positum, quod prodesse possit, etsi non
cesserit tempus.

V. 10. EXPERIRE: NON EST LONGUM: Hoc a facili, etiam
an fieri possit.

40 V. 11. TU MIHI COGNATUS, TU PARENS: Hoc a Peur.

V. 15. UT PHALERATIS DICTIS DUCAS ME: Quia supra dixe-
rat: TU MIHI COGNATUS, ideo addidit PHALERATA DICTA, cum
tenentur verba honestatem et quasi ornamenta habentia.

V. 17. NEQUE, ANTIPHO ALIA CUM OCCUSATUS ESSET SOL-
LICITUDE, TUM HOC ESSE MIHI OBIECTUM MALUM!: Vere nunc
ingemisco, me hoc tempore cogi amare, quo Antipho in alia
sollicitudine occupatus mihi auxilium ferre non potest.

V. 20. USUS VENIT: Tibi contigit.

V. 23. PARUM LENO SIES: Aliquantum officii tuque con-
suetudinem mutans avaritiam referens.

V. 30. HAUD LONGUM EST ID, QUOD ORAT: Reperisse ea,
quae desideraret adolescens. Accessit etiam persuasor alius,
fieri posse certe facile, quod non sit longum. Deinde quod
utile, si quidem: QUOD BENE PROMERITUS FUERIS, TIBI CONDU-
PLICAVERIT.

V. 38. CERTE HERCLE, EGO SI SATIS COMMEMINI, TIBI QUI-
DEM EST OLIM DIES, QUAM AD DARES HUIC, PRAESTITUTA: Si satis
in memoria teneo, praestituta dies est, in quam diem pecuniam
huic dares.

V. 40. IAMNE EA PRAETERIIT? NON: VERUM HAEC EI ANTE-
CESSIT: Duo tempora ambo tenuerunt diversa. Haec dies num-
quid praeteriit? Contra leno respondit: Immo retro pedem
tulit et propagavit se, hoc est, antecessit, ut adhuc
futura sit.

V. 46. SED UT HAEC SUNT, TAMEN HOC FACIAM: Exora-
tus tandem condicionem leno dat, uti cras argentum, qui prior
adtulerit, ad ducendum potior sit.

V. 48. MEA LEGE UTAR: Id lenonis, a quo quem semper
commodum prius.

ACTUS TERTII SCAENA TERTIA.

V. 1. QUID FACIAM?: Hic cogitatio est, quem ad modum
breui tempore invenire possit argentum.

V. 10. NON TRIUMPHO: Maximum mihi gaudium est, si de
tuis nuptiis nihil patior mali, et adhuc me cogis, uti in malo aliud
malum quaeram et nullus locus relinquatur precii? ut ex
omni parte circumcludamus nostris precibus senes.

V. 19. PEDETENTIM TAMEN: Omnia tenta, omnia ex-
perire, ne aut plus aut minus facias.

V. 25. ISTAEC VERO VILIS EST: Amatoris animo pretium
non credit pro ea magnum esse, quam diligebat.

V. 29. PRAESTO EST: AUDACISSUME: Optimus ac necessa-
rius utrimque semper adest, quodcumque opus impositum.

V. 34. MODO TE HINC AMOVE: Hinc discede. Vult
enim solus secum consilium quaerere, quo modo fieri possit, ut
inveniatur argentum.

ACTUS QUARTI SCAENA PRIMA.

V. 1. QUA PROPECTUS CAUSSA HINC ES LEMNUM?: In hac scaena narratio itineris et reversionis simplicem continet expositionem, quo modo] praeterito tempore senes fecerant pactum, ut 5 filiam Chremetis uxorem duceret filius Demiphonis. Aliter enim res celari non potest, nisi per huius modi nuptias puella vinceretur, et hunc per [hunc errorem, quo credit] filium suum aliam duxisse, idcirco cupit [excusatum esse et potius quasi caussam quandam esse, quod uxorem] duxerit filius. Denique ad- 10 iungit:

V. 12. QUOD QUIDEM ME FACTUM CONSILII INCERTUM FACIT: NAM HANC CONDICIONEM SI CUI TULERO EXTRARIO: Rationem reddit, cur ex eo, quod filius eius uxorem duxerit, non eam, quam hic voluit, sibi consilium vacillet et incertum sit. Hanc enim 15 condicionem si extraneo ante detulero, habeo necessitatem exponendi].

V. 14. UNDE MIHI SIT: Te autem fidelem esse mihi ita, quem ad modum ego mihi sum cognovero * ut ille alienus ad quam condicionem istam defero. Sive non erit ut adfinitatem 20 tacere poterit, quousque familiaritas copuletur: sin autem me contempserit atque spreverit, plus sciet, quam opus est, si quidem in potestate habebit narrare quod coeperit. Quae res mihi magnam sollicitudinem generat, ne aliquo pacto hanc uxorem meam cognoscat. Est mihi levis metus. Nam si hoc coeperit, 25 superest ut me excludat et domo egrediar.

V. 21. EGO ENIM MEORUM SOLUS MEUS SUM: Hoc est, illa dives est, ego pauper.

V. 23. NEQUE DEFETISCOR: Neque lassabor. ¶ ADEO EXPERIRIER: Semper tentare.

30

ACTUS QUARTI SCAENA SECUNDA.

EGO HOMINEM: Haec scaena expositionem tenet, quid cum Phormione actum sit: nempe uti argentum quaereretur, quod lenoni ferri posset pro Phaedria: ut Phaedriae se ostendat nihilo minus amicum esse, quam Antiphoni. Agebat dis gratiam, 35 datum sibi esse tempus, in quo ostendere se posset, simili modo se amicum Phaedriae esse, quem admodum fuerat Antiphoni. Nam ipsius opera Antipho uxorem duxerat, rursus ipsius opera Phaedria redimeret meretricem, ex eo quam mox recipiat sese Geta: uti error cumulari possit. 40 Interesse [efficitur] Antipho. Ita enim sumptum est consilium. Uti [secundum legem] Phormio velit illam ducere uxorem, quam habet Antipho. [Ita tamen, si recipiat dotem. Hoc autem argentum dotis nomine acceptum vult Phormio Phaedriae dare, ut ipse pro amica meretrice lenoni det, ipse vero Phormio offerendo

ac placando, producat nuptias, si argentum, quod Phaedriae ab amicis promissum est, cum acceptum fuerit, senibus reddatur. Antipho praesens autem audit, et vere credit, Phormionem uxorem esse ducturum.

ACTUS QUARTI SCAENA TERTIA.

5

V. 5. VENISSE SALVUM VOLUPE EST: Incolumitas tua ex voluntate est.

V. 9. SIC CIRCUMIRI: Sic aliquem circumveniri].

V. 10. NAM HERCLE EGO: Commendat consilium ex cura: si quidem dicit se, uti etiam ipsi domini fecerunt, de hac re plurimum cogitasse.

10

V. 13. Is, QUI ISTAM: Quo facilius cognosci posset, quia Phormio breviter consilium dedit: Is, QUI ISTAM, aut defendit aut cognatam dicit.

V. 16. CUM BONA UT COMPONANTUR: Vide potius ut haec cum bona gratia componamus, non mala, per iniuriam atque 15 litem.

V. 18. HERUS LIBERALIS EST: Persuasurus Phormio mali quid est, primo terrorem atque iniicit. Deinde blanditur ab utili et dicit, dominus liberalis est, qui facile donare potest, et lites fugere se n̄ n̄x etc., an fieri possit ex auctoritate multo-20 rum, quod expelli puella potest.

V. 21. QUID HIC COEPTAT?: Nunc accipiens servi consilium Antipho irascitur. § AN LEGIBUS DATURUM POENAS: Responsio ex sola permissione est. Hoc est, non id metuimus. Habemus enim certum consilium. Post quaestionem sola promissione dissolutam 25 terret, quo facilius persuadeat Phormioni.

V. 25. VERUM, PONE ESSE VICTUM: Etiam si contrario eventu efficiatur tota persuasio facile, et vincatur Demipho, poenam pecuniae esse, non capitis. Hoc est, condemnari poterit, quod effecerit, et liberatus * pecuniaria ista multa futura est. 30 Non metuit eiectionem.

V. 28. QUID VIS DARI TIBI IN MANUM?: Hoc est, quantum pecuniam in praesenti accipere vis, ut dominus ab hac lite discedat.

V. 35. IMMO NON POTUIT MELIUS: Chremes arripit consi-35 lium, quod fuit commodis[simum, ut] exclusa ista possit filiam suam Demiphonis filio collocare.

[V. 37. A PRIMO HOMO INSANIBAT: Quo facilius persuadeat, summam necessario dicit, maiorem primo petitam.

V. 38. LIBUIT: Hoc est, quantum ei libuit, tantum 40 postulavit. § SI QUIS DARET TALENTUM MAGNUM: Dicendo MAGNUM innuit TALENTUM esse et minus. Nam maius appenditur CXX. libris.

V. 40. **QUAESO, QUID SI UNICAM FILIAM:** Ut, inquit, ostenderem ei, iniuste positam summam, dixi: Quid si tu unicam filiam tuam in matrimonium collocares, tantumdem dotis dares?

5 V. 41. **PARVI RETULIT:** Sed contempsisti illud, propterea quia non susceperis filiam, sed pari modo etiam dominus. Nam sic coepit et inventa est, quae dotem petat.

V. 45. **EGO, INQUIT, IAM A PRINCIPIO AMICI FILIAM:** Per ethopoeiam oratio inducitur Phormionis ad summam necessariam
10 pervenientis persuasionem. Ac primo caussa ponitur, cur non ante eam duxerit, quod opus argento sibi fuerit, et ideo eam ducere voluit, quae afferat aliquid, unde dissolveret, quae debebat. Ergo si haec dabit, quantum promisit illa, quae sponsa est mihi: **NULLAM MIHI MALIM, QUAM ISTANC UXOREM DARI.**

15 V. 56. **AGER OPPOSITUS EST PIGNORI:** Id est, agrum dedi loco pignoris, id est, vadimonii.

V. 57. **OB DECEM MINAS:** Quarum singulae XXX. solidis appenduntur. Noluit semel summam proponere, ne magnitudo terreret. Sed perscite paullatim rerum necessariarum mentione
20 summa concluditur, dum praeter ancillas et supellectilem inter omnia ad XXX. minus pervenit.

V. 63. **SEXCENTAS PROINDE SCRIBITO MIHI DICAS:** Magnitudine summae excitatus exclamat: Quas velit calumnias mihi et causas Phormio indicet. Postremum autem
25 est **SEXCENTAS** pro quamvis multis, ut Cicero: *Possum sexcenta decreta proferre.*

V. 65. **QUAESO, EGO DABO:** Assensum commodat senex, dum modo filia sua nubat Antiphoni.

V. 68. **MEA CAUSSA EHCITUR:** Ipsius est: ego id
30 perdam.

V. 69. **QUANTUM POTES:** Quia leno crastinum diem constituit, cum dixit: *Miles se dare dixit cras mane argentum mihi.*

V. 73. **QUAE QUIDEM RES EI VERTAT MALE:** Ut Virgilius: *Hos illi, quod nec bene vertat, mittimus haedos.*

V. 75. **FRUCTUM, QUEM APUD LEMNUM REDDUNT PRAEDIA UXORIS MEAE, TIBI OPUS ESSE DIXERO:** Si pecuniam uxor
35 quaerere voluerit, dicam, quod tibi opus fuit.

ACTUS QUARTI SCAENA QUARTA.

V. 1. **GETA, QUID EGISTI?:** In hac scaena iracunde interrogat dominus ac servus simpliciter respondet, interrogari se credens, narrat quid egerit. **EMUNXI ARGENTO SENES:** Hoc est, absentibus argentum abstuli. Ita et reliqua aliter interrogatus aliter responsionem suscepit.

V. 18. *Cicero Accus. lib. I. cap. 47. §. 125.*

V. 26. *Virgilius Eclog. IX. v. 6.*

V. 10. QUID MINUS UTIBILE FUIT, QUAM HOC ULCUS TANGERE?: Est autem ULCUS, quod ex se in carne nascitur: si quidem immissa patri spes est, uxorem extendi, hoc est, expelli.

V. 12. SI PHORMIO ACCIPIET DOTEM: Uxorem ducet: si non duxerit, argentum reddet. 5

V. 15. ITA NOSTRA CAUSSA IBIT IN NERVUM: Hoc est, in periculum, ut supra: *Vereor ut istaec fortitudo in nervum erumpat.*

V. 25. QUOT RES? POST ILLA MONSTRA EVENERUNT MIHI: Ordo: Post illa quot mihi res evenerunt, quae res 10 monstra sunt.

V. 28. INTERDIXIT HARIOLUS: Fingit caussas, quibus protrahendo nuptias interea votis fruerentur. Haruspex autem et hariolus hoc differunt, quod hariolus divinat de humanis, haruspex de divinis. Canis intrans et gallina 15 cantans malum omen significant. Ordo: HARUSPEX VETUIT NOVI QUID NEGOTII ANTE BRUMAM INCIPERE.

ACTUS QUARTI SCAENA QUINTA.

V. 1. QUIETUS ESTO: In hac scaena Demiphonis continentur verba promittentis fratri omnia se esse facturum, uti Phor-20 mio cogatur et argentum accipere et uxorem ducere.

V. 3. UT CAUTUS EST, UBI NIHIL OPUS EST!: Iam notat senem, quod illic diligens sit, propterea quod argentum non vere Phormioni dabitur, sed Phaedriae.

V. 4. MATURA: Id est, accelera, dum voluntas est. 25

V. 11. QUID TUA, MALUM!: Quid id ad te adtinet? MALUM autem interiectio est irascentis, cui subiungitur: MAGNI, DEMIPHO, id est, magni refert.

V. 14. MULIER MULIERI: Femina feminae magis poterit persuadere. Partes enim virorum viros, femi-30 narum feminas, ut docet Horatius, agere convenit.

ACTUS QUINTI SCAENA PRIMA.

V. 1. QUID AGAM?: In hac scaena est Sophrona, quae errorem solum patiens quod excludi habeat a nuptiis puella quaerit auxilium. Invenit senem patrem et narrat, quem ad modum 35 res gestae sint et se ab hoc facto, quod puella nupserit exclusam per venialem statum quod factum sit, necessitate sit factum.]

V. 3. NAM VEREOR, HERA NE: Vehementer pertimesco, ne Philumena propter meum consilium gravi afficiatur iniuria.

V. 5. NAM QUAE HAEC ANUS:? Ordo: Quae nam haec 40 anus est? Virgilius:

*Nam quis te iuvenum confidentissime,
pro Quisnam.*

V. 36. *Virgilius in Georgic. lib. IV. v. 445.*

V. 6. QUOD UT FACEREM: Hic est illa tota praerogatio, quod inopia fecit, ut puellam illam matrimonio collocaret: cum firmas nuptias esse crederet, quod absente patre filius duxisset uxorem. Quamquam tentat etiam quandam compensationem, cum
5 dicit: *Ut id consulerem, vita ut in tuto foret* est profui.

V. 8. NISI ME ANIMUS FALLIT AUT PARUM: Duobus modis conceptam veritatem tenemus, dum et oculi prospiciunt, cum animus per pupillas integer foras mittitur, ne visus aliquo errore fallatur.

10 V. 13. ESTNE HIC STILPHO?: Cognitum dominum eo nomine appellavit, quod apud villam, et quoniam in civitatem n̄c est ibi hoc nomine dicebatur Chremis. Sed idcirco nomen negavit, metuens ne uxor sua hoc possit agnoscere. Denique admonet ut a foribus paullulum concedat, et non iam se
15 hoc nomine appellet.

V. 18. FORIS EFFUTIRETIS: Sub ostium aliquid diceretis.

V. 20. ISTHOC POL NOS TE: Haec caussa est, cur te non potuimus reperire, quod hoc nomine nuncuparis.

20 V. 21. MISERAM ME: Interrogata Sophrona anus ubi illae sunt, quasi dolens cum audisset uxorem mortuam, prius gemitum commodavit, cum ille accepturus aliter sit: quippe levabitur an duae uxores in una civitate sint.

V. 23. EX AEGRITUDINE MISERAM: Breviter et casus et
25 caussa modo ostenditur.

V. 24. EGO AUTEM CUM ESSEM: Hic iam purgatio est illa, veniali statu posita, cum dicit necessitate factum, quod anus fuerit, quod egens, quod ignota, et tamen non male consulerit, cum adulescenti et diviti dederit, de quo dixit: *Harum*
30 *qui est dominus aedium*.

V. 27. QUID? DUASNE?: Miratur potius, quam interrogat. Id enim audivit, quod fieri per vota cupiebat.

V. 34. SAEPE FORTE TEMERE EVENIUNT: Frequenter obtinentur per casum atque fortunam, quae vix exoptare quis
35 audeat. Nam modo inveni filiam cum eo nuptam, cum quo esse cupiebam, et eam diligi [a filio]. Quod quidem magna nos cura et opere ut fieret laborabamus: at nunc sola haec anus cuncta complevit.

V. 35. NUNC QUID OPUS FACTO: Nescies quid votis maxime
40 petamus. Quasi admonet senem uti prospiciat filiae, quod adulescentuli pater iracunde ferat, filium suum duxisse uxorem se absente.

V. 37. SET PER DEOS ATQUE HOMINES: [Chremes poscit] silentium, ne aliquis eius esse filiam recognosceret. ¶ PER DEOS
45 ATQUE HOMINES: Rogat potius, quam terret.

V. 38. NEMO EX ME SCIBIT: Docta responsio. Nostri etiam silentii promissio esse debet. Res enim alio pacto fortasse

possit agnosci, quid id nobis? Nostram taciturnitatem debemus polliceri.

ACTUS QUINTI SCAENA SECUNDA.

V. 1. NOSTRAPTE CULPA: Haec scaena verba tenet Demiphonis revertent[is postea quam] datum est argentum. [NOSTRA 5
IPSA CULPA FACIMUS: Uti mali malos esse cupiant].

V. 3. ITA FUGIAS, NE PRAETER CASAM: In proverbio hoc est: Fugias non ante casam, sed in casam. Enim stultum est, cum auxilium habere possis, ante illam fugere, non in illam. Utique enim auxilium tuae domus debes petere, non 10
alienum.

V. 6. HIS NUNC PRAEMIUM EST: Sine dubio munus ac praemium his datur, qui mali sunt, et directa prava faciunt si nos benigni volumus esse, postulata concedamus.

V. 8. MODO UT HOC CONSILIO: Ne poeniteret dominum 15
amplius pecuniae datae et erroris aliquid servus adiecit, videri [sug]gestum si modo perseveret, ut ille eandem, quam promissit, ducat uxorem.

V. 11. ITA FACIAM, UT FRATER: Mandatorum memor pergere ad uxorem vult, ut eam ducat ad puellam, ac persuadeat 20
puellae, uti cum voluntate discedat a viro.

V. 13. ARGENTUM INVENTUMST: Secum loquitur servus acta enumerans, et quid argentum sit constituens. Inventum est Phaedriae argentum quod lenoni det, lis nulla proferatur Phormioni *. 25

V. 15. IN EODEM LUTO HAEISTAS: Hac in re versaris, vorsuram solvens, creditorem mutans. Cui respondetur scilicet: Praesens malum in futurum abiit, sed plagae crescunt. Ergo inspicere: hic consilium confirmavit, quid facere debeat. 30

ACTUS QUINTI SCAENA TERTIA.

V. 1. AGEDUM, UT SOLES: Sicut adsoles benignitatem tuam praesta, effice ut placata nobis sit, ne se dicat eiectam, sed credatur propria voluntate.

[V. 4. AT POL MINUS QUEO: At pol facio quidem, sed tan- 35
tum, quantum me dignum est, facere propter viri culpam non possum, qui pol mei patris bene parta praedia indiligerenter servat.

V. 7. VIR VIRO QUID PRAESTAT?: Id est, interest.

V. 10. PARCE, SODES: Cum mulier est, vidisset domi fo- 40
risque iracundia suscitata. Est enim naturale mulierum, uti de viris querantur, maxime si ipsae divites sunt. Eam temperare continuo voluit, dicens caussam, cum puella quam persuasura

sit, ut discedat, non leve verborum futurum esse certamen. Chremes, recognita filia quaerit a Demiphone, an datum sit argentum, quod datum nollit, generaliter tantum dicit, abduci non posse. Et hoc prospiciens non aperte hoc loquitur, 5 quod Phormioni nollit argentum dari, generaliter tantum dicit, abduci non posse, caussam ponens, quod uterque se diligat, et dicat comperisse, quod illa sit cognata. Quantum potest, in memoriam revocare vult signis quibusdam, quod Demipho intelligit filiam suam esse cognatam comperisse, quoniam confiteri 10 non potest, uxore praesente.

V. 23. ILLA FILIA AMICI NOSTRI: Tua scilicet. Quodque aperte non potuit, occulte dixit.

V. 36. HEUS! NE FILII: Ita silentium huius rei cupio, ut ne quidem filii nostri audiant.

15 ACTUS QUINTI SCAENA QUARTA.

V. 1. LAETUS SUM: Antipho adulescens ignorans, quod compta sit uxor sua, secum loquitur, laudans fortunas Phaedriae.

V. 2. QUAM SCITUM EST: Pulcrum et elegans est admodum 20 tales cupiditates in animo parare, quibus mederi facile possis, cum adversum aliquid forte contigerit.

ACTUS QUINTI SCAENA QUINTA.

25 V. 1. ARGENTUM ACCEPI: Haec scaena iactationem Phormionis continet, quod consiliis suis, quae voluerit, cuncta compleverit.

V. 2. CURAVI, PROPRIA UT POTIRETUR: SI QUIDEM EMISSA EST MANU: Tribus enim modis fiunt liberi, id est, censu, 30 vindicta vel manumissione. Et censu quidem, quo se redimit captivus, posito in libra ante magistratus urbis liber efficitur. Vindicta vero et virga, qua in conspectu omnium servus tactus absolvebatur. Manumissio quoque verbo ubilibet fiebat.

35 V. 4. HOS SUMAM: Id est, dilationem petam.

V. 7. VICISSIM PARTES: Quem ad modum tu propter facinus ductae uxoris patrem fugisti, etiam ille propter meretricem afuturus est rogabitque te, ut caussam pro se diceres.]

40 ACTUS QUINTI SCAENA SEXTA.

V. 1. O FORTUNA, O FORS!: Haec scaena totum solvit errorem, quod puella est cognita, quod conceditur Antiphoni. Nam Geta servus narrationem supponit, quo docet, quem ad

modum cognitio sit effecta. *Œ* O FORS FORTUNA: Id est, eventus fortunae. Fortuna autem ipsa dea est.

V. 4. HUMERUM HUNC ONERO PALLIO: Saepe dixi istas personas in comoediis esse palliatas, ut ostendantur ex habitu esse Graecae. Ut in Eunucho: *Adtolle pallium*. Sunt autem 5 togae, si personae Romanae sunt.

V. 9. NUMQUAM TU ODIO TUO ME VINCES: Id est, numquam pertinacia tua me revocare poteris.

V. 10. VAPULABERE: Quod sibi dici meruerat, minitatur.

V. 11. FAMILIARIOREM: Idest, ita servum, ut nunc sum. 10

V. 12. CONGREDERE ACTUTUM: Id est, cito me conveni.

V. 14. SINE CONTROVERSIA: Sine dubitatione, sine quaestione: quippe controversia est contradictio ex affirmatione et negatione eiusdem rei, unde nascitur status.

V. 16. DELIBUTUM GAUDIO: Repletum et madentem 15 laetitia. *Œ* ENICAS: Crucias.

V. 17. POLLICITATIONES AUFER: Promissiones tolle et rem potius narrato.

V. 19. MODO ARGENTUM: Huic narrationi initium est, unde oportuit, sumptum. 20

V. 22. UBI IN GYNAECEUM IRE OCCIPIO: *Γυνή* Graece, Latine mulier. Inde *gynaeceum* locus, ubi mulieres operantur.

V. 28. ANIMAM COMPRESSI: Spiritum vocemque repressi. Virgilius:

Vox faucibus haesit. 25

[V. 29. PULCHERRIMUM FACINUS: FACINUS et pro bono et pro malo facto accipitur. PULCHERRIMUM FACINUS, quo pene exclamavi prae gaudio, et cognovi, quod patruus tuus uxori tuae Phanio pater sit.

V. 34. ALIQUID CREDITO, PHORMIO, ESSE CAUSSAE: Quum 30 Phormio faceret quaestionem, an veri simile esset, ut illa patrem suum nesciret, crede aliquid esse caussae, cur nesciat suum patrem, nec me potuisse omnia, quae intus agebantur, scire. Huic rei argumenta proferuntur haec: Quod pater Phanii sit Chremes, si quidem creditur patruus.] 35

V. 45. SUMMA ELUDENDI OCCASIO: Postea quam puellae cogniti sunt parentes, Phormio consilium repperit, quem ad modum propter argentum, quod Phaedriae datum est, senes ludat, uti non reddatur. Fingit quippe se [Phormio] uxorem eam velle ducere, quae iam separari non potest, ut cum illi non dederint 40 uxorem, necessario dotem perdant. [Hoc enim dicitur argentum, quod datum est ingratiis, invitis arripietur.

V. 49. HOC QUI COGAM: Hoc unde agam et perficiam, ipsa ratione cognovi].

V. 20. *Virgilius Aen. lib. II. v. 774.*

ACTUS QUINTI SCAENA SEPTIMA.

V. 1. DIS MAGNAS MERITO: Haec scaena concertationem habet atque tenet Phormionis, parasiti et senum: illi argentum repetunt, hic pugnat ex pacto, uti aut argentum perdant aut uxorem dent. Quae res statum continet qualitatis negotialis, qui quidem ita proponitur: *Nam non aequum est me propter vos decipi.*

V. 4. PRIUS QUAM DILAPIDET: Perdat, consumat. [Unde dilapidatores dicuntur prodigi et luxuriosi.]

10 V. 10. QUANTA HAEC MEA PAUPERTAS: Fingit se fidelem. Licet, inquit, paupertas in me sit, tamen curavi, ut semper fides sit.

V. 13. QUI ERIT RUMOR: Caussam reddit senex, cur non pacta servet, quod rumoris infamiam metuens puellam de domo 15 noluit eicere.

[V. 22. ILLUDITIS ME: Accusativum casum regit hoc verbum.

V. 29. IUBE RESCRIBI: Quoniam argenti accepti [opera] per scripturam fiebat, [quae vocabatur chirographum], ideo [ait] 20 rescribi, quod est renumerari.

V. 44. ENIMVERO SI ODIOSI: Turbatus senum iracundia et violentia Phormio iam vult procedere, quod aliam Chremes habuit [Lemni] uxorem.

[V. 45. VOS ME INDOTATIS: Usus plurali pro singulari 25 dixit INDOTATIS pro Phanio, quae sine dote nupserat. DOTATIS vero, id est, uxori Chremetis, cui patrocinari volebat prodendo rivalem.

V. 55. LUDIFICAMINI: Id est, luditis.

V. 71. GLADIATORIO ANIMO: Qui etiam perituri alios vulnerant.

30

ACTUS QUINTI SCAENA OCTAVA.

V. 1. QUI NOMINAT ME?: In hac scaena reus senex fit, quod alia in villa uxorem habuerit. Est status venialis. Accusatio hinc incipit: IN LEMNO CLAM UXOREM DUXIT: cuius impro- 35 batio magnifice completa est. ET INDE FILIAM SUSCEPIT. Unde indignata hic uxor est et convertitur Abhinc usque ad finem continuati pulcherrimus statuum et figurarum ordo contextitur.

V. 22. DISTAEDET: Valde pudet. Obiurgatio indignatione et argumentis plena, quam Demipho deprecatione mitigat.

40 V. 25. EGO, NAUSISTRATA: Hinc defensio est, cuius rei hoc principium est. Subiungitur narratio.

V. 28. VINOLENTUS, ABHINC ANNOS XVI: Cum veniali statu, quod vinolentus sit, in qua re ignoratio et obsecratio opponitur.

V. 31. QUAM OB REM TE ORO: Quia ille dixit ANNOS XVI., haec collegit: Quid ego sperare possum hunc non peccaturum esse circa aetatem, quasinon illo tempore senex fuerit.

V. 41. AD AUREM OEGANNIAT: Frequenter in aurem ⁵ dicat, ignosce. Gannitus proprie vox vulpium.

V. 46. ORAT: CONFITETUR: PURGAT: In postrema parte conclusit beneficio: si quidem petit, ut ad coenam vocetur.

V. 65. SED UBI EST PHAEDRIA IUDEX NOSTER?: Proprie IUDEX, etsi a muliere est dicta sententia: *Quod is iubebit, fa-10 ciam.* Aliter enim de patre filius non potest iudicare.]

EXPLICIT COMMENT. IN PHORMIONEM.

GLOSSARIUM
VOCUM QUARUNDAM
APUD PUB. TERENTIUM
EX VETERI CODICE.

Heus, Ohe, Eho, Ehodum, <i>vocandi.</i>	Qui, <i>quare vel quomodo.</i>
Antehac, Quoad, Posthac, <i>temporis.</i>	Quam, <i>quantum.</i>
Usquam, Uspiam, Nusquam, Quopiam, <i>loci.</i>	Maxime, <i>saepe pro lubenter.</i>
Amabo, Sodes, Hem, Mea tu, <i>blandientis.</i>	Eccum, <i>ecce eum vel ipsum.</i>
Pol, Edepol, Castor, Hercle, <i>iurandi.</i>	Ecce ipsa, <i>ecce ea ipsa.</i>
Eu, Euge, Eia, Age, Agedum, <i>hortandi.</i>	Hicce, <i>pro hic, hiccine, pro hicne:</i>
Nullus, <i>pro non.</i>	hiice, <i>pro hii: istoccine, pro</i>
Utut, <i>qualitercumque.</i> Ubiubi, <i>ubicumque.</i> Cuicui, <i>cuicumque.</i>	istone, <i>huiusce, pro huius:</i>
Heuheu, <i>dolentis.</i>	hiiscine <i>pro hiisne.</i>
Hui, Phy, Papae, <i>admirantis.</i>	Illicon <i>pro illicone.</i>
Vaha, <i>deridentis vel indignantis.</i>	Malum, <i>interiectio.</i>
Atat, <i>expavescentis.</i>	Tute, <i>tu ipse.</i>
Hahahe, <i>deridentis.</i>	Scelus, <i>quandoque pro scelesto.</i>
Heu heu, au au, <i>flentis.</i>	Periculum, <i>pro experientia.</i>
Nequidquam, <i>frustra.</i> Neuti- quam, <i>nullo modo.</i>	Res, <i>pro praediis vel utilitate.</i>
Itidem, <i>similiter.</i>	Facinus, <i>quandoque factum.</i>
Apprime, <i>Valde.</i>	Mala, <i>maxilla.</i>
Atqui, <i>certe.</i>	Dica, <i>scedula.</i>
Potis est, <i>potest: Pote, potes.</i>	Angiportum, <i>via arcta.</i>
Etsi, tametsi, <i>pro quamvis.</i>	Occipio, <i>incipio.</i>
	Cesso, <i>tardo.</i>
	Faxo, faxim, <i>pro faciam vel fecerim.</i> Faxint, <i>facient, fecerint.</i>
	Dedo, do: dedim, dabo: duint, <i>dent.</i>
	Sies, <i>pro sis: Sient, pro sint.</i>
	Face, <i>pro fac.</i> Adduce, <i>pro adduc.</i>

- Mitte, *pro dimitte.* Rogo, *pro* Phalerae, *insidiosa.*
interrogo. Clientela, *servitium, vel multi-*
 Offendi, *pro inveni.* *tudo clientum.*
 Mane, *pro ausculta.* Conclamatum, *satis dictum.*
 Opperior, *exspecto.* Facessere, *lubenter et cum de-*
 Percontor, *inquiero.* *siderio facere.*
 Maturo, *accelero.* Id propterea, *propter id.*
 Obtundo, *eneco, de magna mo-* Ostentare, *vane se iactare vel*
lestia. *ostendere.*
 Concedo, *obedio.* Propediem, *brevi vel cito.*
 Exigo, *expello et sperno.* Diem, *breve tempus: Aetatem,*
 Arcessor, *vocor.* *tempus longum significat, ad-*
 Vercor, *timeo: Revereor, ob-* *verbialiter.*
servo. Debacchari, *furere, a furore*
 Calleo, *callide scio.* *non cessare.*
 Abnuo, *nego et subtraho.* Despicatus, *despectus.*
 Refello, *contradico.* Aerumna, *molestia vel miseria.*
 Gannit, *latrat, inaniter loquitur.* Flocci facere, *contemnere, de-*
 Disperii, *per deos perii.* *spicere.*
 Posterdie, *pro postridie, hoc* Lacessere, *provocare.*
est, postero die. Suffarcinatus, *succinctus.*
 Astu, *astutia vel providentia.* Iurandum, *pro iusiurandum.*
 Astu *pro civitate.* Exemplum facere, *id est, pœ-*
 Misere, *interdum pro immode-* *nam constituere.*
rate. Potesse, *potis esse, posse.*
 Praeviso, *videre desidero.* Quis, *pro qui.* Quivis, *pro quaevis.*
 Sedulo, *intento. Utiliter, stu-* Quisnam, *pro quaenam.*
diose. Sycophanta, *pro comedone.*
 Ex animo, *sine dolo.* Succenturiatus, *sub centuria po-*
 Ambages, *verba frustratoria.* *situs.*

E X P L I C I T.

VARIETAS LECTIONIS SCHOLIORUM AELI DONATI.

ADELPHORUM PROLOGUS. P. 7. v. 2. SUAM SENSIT SCRIPTURAM] Sic edd. pr. Ven. Volgo: POSTQUAM POETASENSIT SCRIPTURAM. V. 6. *¶* POSTQUAM SENSIT: Pro sensisset. *¶* SCRIPTURAM SUAM: Indifferenter] Sic scripsi hunc locum ex edd. pr. Venet.: *Postquam sensit pro sensisset (sensisse ed. pr.) scripturam suam indifferenter etc.* Volgo: *¶* POSTQUAM POETA SENSIT SCRIPTURAM SUAM, *Indifferenter etc.* V. 9. *Fatis Iunonis iniquae]* *saxis vinosis iniquus* ed. pr. *saxis vitiosis iniq.* ed. Veneta. V. 11. *Praeterea regem]* *observat regem* edd. pr. Veneta. V. 12. *Parthorum]* *q.* edd. pr. Veneta. V. 14. *audiri]* ed. pr. ed. Veneta H. Scoti 1545. *audire.* V. 17. *Observatote]* *Observat orare* edd. pr. Veneta, etiam H. Scoti 1545. *Ibid. ut blande palpetur mulieri]* Sic etiam edd. pr. Veneta. Apud Plautum legitur: *quam blande mulieri palpabitur.* V. 18. **RAPERE IN PEIOREM PARTEM]** *observari et rapere in deteriorem partem* edd. pr. Veneta. V. 20. **RAPERE IN PEIOREM PARTEM]** *Rapere in deteriorem partem rursus* edd. pr. Veneta. V. 22. **INDICIO IPSE DE SE:** Expressit simplicitatem vera dicturi] *indicio. mire de se expressit simplicitatem veram (vera ed. pr.) dicturus* edd. pr. Veneta. MS. Boend. Volgo: **INDICIO DE SE IPSE ERIT:** *Mire expressit simplicitatem vera dicturi.* V. 23. *cum]* *quam* MS. Boend. *Ibid. de se]* *se* edd. pr. Ven. MS. Boend. *Ibid. dixit]* *dixerit* MS. Boend.

P. 8. v. 2. *et de aliis etiam prodit]* *et aliis etiam prodit* edd. pr. Veneta. V. 3. *et adhuc invitus quiddam provolgat]* Sic scripsimus ex MS. Boend.: *et adhuc invitus quidnam provolgat.* Quo ducunt etiam edd. pr. Veneta: *et adhuc invitus quidnam promulgat.* Volgo: *et qui invitus,* reliquis omissis. V. 4. *indicium]* *iudicium* edd. pr. Veneta. V. 6. **LAUDIN AN VITIO:** *Medium non fecit]* *Laude an vitio. medium infert etc.* ed. pr. *Laudi. an. v. medium infert etc.* ed. Veneta. V. 8. **SYNAPOTHNESCONTES]** *synapothiscontes* ed. pr. *Synapothniscontes* ed. Veneta. *Synapothnescontes* etiam ed. Veneta H. Scoti. Volgo: **ΣΥΝΑΠΟΘΝΗΣΚΟΝΤΕΣ.** V. 10. Sicut apud Graecos *δοῦμα,* sic apud Latinos generaliter *fabula* dicitur] *apud graecos dramasi caput Latino more fabula dicitur* edd. pr. Veneta.

V. 12. *mimus, Rhinthonica*] Sic primus scripsit Reuensius in *Collectan. litt.* p. 68. Conf. Io. Henr. Neukirchi librum *De fabula togata Romanorum* p. 48 sqq., qui totum Donati locum ita constituendum existumat: *tragoedia, comoedia, togata tabernaria, praetexta crepidata, Atellana, mimus, Rhinthonica*. Ceterum ed. pr. habet: *mictos. Rhinthonica*. ed. Veneta: *myctos: Rhynthonica*. MSS. apud Lindembrogium: *μικτὸς rithmus*. Volgo: *Μικτὸς, Rhintonica*. V. 15. IN GRAECA] *integra* ed. pr., non Veneta. Sed talia posthac non adnotabo. V. 20. Quum aliam transferret] Ed. Veneta. MS. Boend. et edit. anonyma apud Westerhovium: *Quum alium* (sc. locum) *transferret*. Ed. pr.: *cum aliam transferret*, ut volgo. Abr. Wielingius recte coniecisse videtur: *cum illam transferret*. Possit etiam scribi: *cum fabulam transferret*. V. 22. IN ADELPHOS] in *Adelphis* edd. pr. Veneta. V. 27. EAM NOS ACTURI] Sic edd. pr. Veneta, volgo tantum: *EAM*. V. 31. Ordinem harum adnotationum mutavimus ex edd. pr. Veneta, ut saepe alias. Hic accedit etiam editio H. Scoti. Ibid. cuius aemulari] *cui. s. emulari* ed. pr. *cui aemulari* ed. Veneta. V. 32. negligentiam. § REPREHENSUM] *Negligentia reprehensum* edd. pr. Veneta. Ibid. Retentum] *retortum* edd. pr. Veneta.

P. 9. v. 1. QUOD] *quid* edd. pr. Ven. V. 2. *Nam ego hunc machaeram meam dico*] Sic etiam edd. pr. Veneta. Apud Plautum legitur: *Nam ego hanc machaeram mihi consolari volo*. V. 3. Scipionem Africanum significat] *ut. S. Afffricanum*, omisso verbo *significat*, edd. pr. Veneta, ut recte legi possit: *Ut Scipionem Africanum et Laelium Sapientem etc.*, quem ad modum scriptum est in editione Veneta H. Scoti. V. 4. Furium Philum] Sic ego scripsi. *Furium pilum* ed. pr. *furium pium* ed. Veneta. Volgo: *Furium Publium*. V. 6. in Chryse] *in chrese* edd. pr. Veneta. V. 8. adversarius] *adversare* ed. pr. MS. Boend. MS. Hulst. *adversa* ed. Veneta. V. 9. hic] Sic etiam edd. pr. Venet. *hoc* MS. Boend. MS. Hulst. Ibid. non tangit] *impingit* edd. pr. Veneta. MS. Boend. MS. Hulst. V. 10. NOBIS] *vobis* edd. pr. Veneta. V. 11. qui in cavea sunt] *qui in ea cavea sunt* ed. pr. Veneta. Ibid. qui etiam praeter theatrum] *qui etiam praeerat theatro* edd. pr. Veneta. MS. Boend. V. 13. Furii Philii] Sic ego scripsi. *Furii pili* edd. pr. Veneta hic consentientes. *Puri pili* MS. Danielis apud Lindembrogium. Volgo: *Furii Publii*. Vide supra ad versum 15. V. 15. Σχῆμα ἀποσιώησις] Graeca omissa sunt in edd. pr. Veneta, ut fere semper. V. 16. non] om. edd. pr. Veneta. Ibid. imo potius ceterae] *sed et ceterae* MS. apud Lindembrogium. V. 17. Sed ipsi senes] *Haud ipsi* MS. apud Lindembrogium. V. 19. motorius et statarius] *motorius: statarius* edd. pr. Veneta.

ACTUS PRIMI SCAENA PRIMA. V. 10. v. 1. NON RE-
DIT HAC NOCTE] Haec adiecimus ex edd. pr. Veneta volgo

omissa. V. 6. miles vel Thraso] Sic scripsimus ex edd. pr. Veneta: *vel miles Thraso*. Volgo tantum: *miles Thraso*. Ibid. vel Polemon] *Vel Palemon* edd. pr. Veneta, etiam ed. H. Scoti, quod poterit esse: *Palamon*. V. 7. vel ab odore] *et ab odore* edd. pr. Veneta. Volgo: *ab odore*. V. 8. vel a ludo] *et a ludo* edd. pr. Veneta. Ibid. Circus] *Ciricus* edd. pr. Veneta. Fuit, nisi me fallit: *Corycus*, quod immutatum in *Coricus*, deinde depravatum in *Ciricus*, denique falso correctum *Circus* est. Nomen *Corycus* similiter corruptum est in M. Tulli oratione *Philippica* XIII. cap. 12. §. 26., ad quem locum vide adnotationem nostram vol. III. p. 1117. V. 9. est] om. edd. pr. Veneta. V. 10. per ἀντίφρασι] *per antiphrasim* edd. pr. Veneta et sic infra v. 13. V. 11. imposuerit] *imposuit* edd. pr. Veneta. V. 15. contentione] *contentio* edd. pr. Veneta. Ibid. argumentum] *argumenta* edd. pr. Veneta. V. 17. non Aeschinum — absentem credit] *non eschinum absentem non credit* ed. Veneta, reliquis omissis. V. 18. servuli] *servi* edd. pr. Veneta. V. 19. praestolantur] *praestolant* ed. pr. V. 24. IERANT] *ierant quisquam* edd. pr. Veneta, in quibus tamen etiam ante *quisquam* habetur. V. 27. QUISQUAM] om. edd. pr. Veneta. Ibid. Propter Storacem] Sic etiam edd. pr. Veneta, sed tamen videtur ex MS. Hulst. et editionibus quibusdam veteribus apud Westerhovium legendum: *Praeter Storacem etc.*, ut de istis servolis accipiendum sit, qui praeter Storacem, qui fuerat comes adolescentuli, obviam iverint. V. 29. adversitores] *adversatores* edd. pr. Veneta.

P. 11. v. 3. *et vento petiisse Mycenae*] om. edd. pr. Veneta. V. 4. Absolute, non addidit QUI] *Hoc absolute*. Nam *addidit* edd. pr. Veneta. V. 5. Abundat USPIAM] *Abundat* (om. *uspiam*) edd. pr. Veneta. V. 6. I AUT IBI: Uspiam] *aut tibi uspiam* ed. pr. *aut uspiam* ed. Veneta. V. 8. refert. V. 5. IN TE UXOR: Subaudiendum est hic: IRATA. I IRATA: UXOR scilicet.] Sic nos ex coniectura hunc locum refinximus. Volgo legitur: *refert in desertorem*. V. 5. UXOR: Subaudiendum est: *dicit irata uxor.*, cum qua lectione conspirant edd. pr. Veneta, nisi quod cum MS. Boend. et editis vetustis apud Westerhovium ultima verba sic habent: *Subaudiendum est, dicit. Irata, uxor scilicet*. V. 10. sentimus aut cogitamus] Corrige: *sentimus, aut cogitamus etc.* V. 11. et utrumque] *utrumque* edd. pr. Veneta. V. 12. ἐνδιάθετος] Sic MS. ap. Lindenbrogium. Volgo: ἐνθυμηματικός. Edd. pr. Veneta hic quoque Graeca omittunt. V. 14. Et mihi iam multi] *Et multi iam mihi* edd. pr. Veneta. V. 18. non addidit] Sic edd. pr. Veneta, etiam ed. H. Scoti. Volgo: *non addit*. V. 19. quia] om. edd. pr. Veneta. V. 23. I AUT TE AMARE COGITAT AUT: Minus peccati est] *aut te te amari cogitet. aut minus peccati est* ed. pr. *Aut te amari. c. aut minus pecti e* ed. Veneta. Volgo: *AUT TE AMARE COGITAT: aut minus*

peccati est. V. 24. nulla re impellente] Sic edd. pr. Veneta, etiam ed. H. Scoti. Volgo: *nulla re te impellente.* V. 29. AUT TE AMARE COGITAT.] Pro his in edd. pr. Veneta haec leguntur: *aut te amari: et ego quia non rediit filius quae cogito.* V. 30. Quia] Sic edd. pr. Veneta, etiam ed. H. Scoti. MS. Boend. Volgo: *Qui.* V. 31. TETE] *te* ed. pr., non Veneta.

P. 12. v. 2. ET QUIBUS] *Quibus et* ed. pr. *et quibus et* ed. Veneta. Ceterum ordinem harum adnotationum mutavimus ex edd. pr. Veneta. V. 5. ut uxor] *uxor* edd. pr. Veneta. Ibid. AUT] *autē* ed. pr. V. 6. *¶* EGO — dixit] Haec adnotatio ponenda est versu quarto post verba: *cogitationem suam.* V. 12. *V. 11. NE AUT ILLE ETC. Hoc loco ponunt edd. pr. Veneta hanc adnotationem. V. 14. caveri] *cavere* edd. pr. Veneta. V. 19. ATQUE] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *Atqui.* V. 20. quid paterer] *quod pater* ed. pr. *quid pater* ed. Veneta. V. 21. NON EST] om. edd. pr. Veneta. V. 23. Transitus] *Transit* edd. pr. Veneta. V. 27. *διανίστηναι*] Volgo *διανίστηναι*. Ibid. Figura ipsam vitam clementem dicimus] Sic scripsimus ex vestigiis MS. Hulst.: *Figura ip̄z tam clementem dicimus*, et MS. Dan. apud Lindenbrogium: *Figura ipsata clementem dicimus.* Volgo: *figura ipsa.* VITAM CLEMENTEM dicimus, et sic etiam edd. pr. Veneta. Wielingius scribendum coniecit: *Figura. Ipsam vitam clementem dicit, quae clementes facit.*

P. 13. v. 4. Romani scilicet] *r. s.* ed. pr. *s.* ed. Veneta. V. 7. EITA — ME.] Haec omnia om. edd. pr. Veneta. V. 15. concinna] *continuata* edd. pr. Veneta. V. 17. *¶* ISTI PUTANT: Id est, hi, qui a me dissentiunt] Edd. pr. Veneta: *Isti autem i. hii* (*hi* ed. Veneta) *qui a me dissentiunt*, ut simpliciter scribendum esse videatur: *ISTI autem, id est, ii, qui a me dissentiunt.* V. 28. ut Andria] Corrige: *ut in Andria.* V. 33. miseriam] *miseram* edd. pr. Veneta. V. 35. MAIOREM ADOPTAVI MIHI] Haec addidi ex edd. pr. Veneta.

P. 14. v. 2. audivisse] *audisse* edd. pr. Veneta. V. 3. INDE EGO HUNC] Sic scripsimus ex edd. pr. Veneta: *Inde ego: nunc.* V. 5. Quod nos educare dicimus] Sic etiam edd. pr. Veneta. Volgo legebatur: *Quos nos educare dicimus.* V. 8. Quaeritur, quid sit HABUI] haec om. edd. pr. Veneta. V. 9. dicantur] *dicuntur* edd. pr. Veneta. V. 10. Semper eius] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *Semper enim eius.* Ibid. *habita soror*] Sic edd. pr. Veneta, sed corrige: *habita est soror*, ut volgo legitur. V. 11. Et sic: *Itaque habeantur, itaque dicantur*] Edd. pr. Veneta: *sic itaque habeantur: dicantur.* Volgo: *Et, Sic itaque habeantur, itaque dicantur*, quod nos mutata distinctione posuimus. Nam videtur in his latere: Cicero: *itaque habeantur, itaque dicantur*, ut Donatus quendam locum oratoris ante oculos habuerit similem eorum, quos nos tractavimus in *Quaestionum Tullianarum* libro I. p. 138 sq. V. 12.

subaudiendum est bis] Hoc volt Donatus dicere. Etiam ad Habui intellegendum est *pro meo*, ita ut nihil mutandum esse videatur. Conferantur ea, quae Donatus infra scripsit ad v. 30. V. 15. *IN EO ME OBLECTO* — *casus mihi*] Haec sic iam scribendum existimo ex edd. pr. Veneta: *SOLUM ID MIHI CARUM* plus significat, quam si diceret: *Solus is est carus mihi*. *IN EO ME OBLECTO*: Nove dixit *pro: eo me oblecto*. Volgo: *IN EO ME OBLECTO*: Nove dixit *pro, eo me oblecto*. *SOLUM ID EST CARUM MIHI*:] Plus autem significat, quam si diceret: *Solus is est carus mihi*. V. 18. *ILLE UT ITEM CONTRA ME FACIAT*:] Edd. pr. Veneta: *Ille ut faciat*. V. 20. *Ut — optimus*] Sic etiam edd. pr. Veneta. Apud Plautum nunc legitur: *Et illa illum contra, qui est amor cultu optimus*. V. 23. *Et si licet*] *Et scilicet* edd. pr. Veneta. V. 26. Non necesse est, etiam si liceat] *non licet etiam si non necesse est* edd. pr. Veneta. V. 27. *ius suum*] Sic edd. pr. Veneta, sed tamen servandum videtur, quod volgo legitur: *ius summum*. V. 30. *clanculum patres suos*] Haec om. edd. pr. Veneta. V. 32. *ad aetatem*] *ob aetatem* edd. pr. Veneta, MS. Boend., quem ad modum coniecit Cornelius van Bynkershoek apud Westerhovium. Sed tamen *peccata ab adolescentibus ad aetatem removendo*, recte dici potuit, id est, eo, quod peccata non tam ipsis adolescentibus, quam aetati aut adolescentiae eorum tribueret.

P. 15. v. 4. *est INSUERIT* πρὸς τὸ] haec omnia om. edd. pr. Veneta. V. 10. *CREDO*] *puto* edd. pr. Veneta. V. 11. quae retinet — a vitiis.] Haec sic constituimus ex edd. pr. Veneta. Volgo haec ita leguntur: *a vitiis scilicet: nam vitia filios retinent: quos retinent patres, a vitiis scilicet. Nam retinet, qui adversum aliquem tenet*. V. 15. *NON CONVENIUNT*] Corrige: *Et NON CONVENIUNT*, ut etiam edd. pr. Veneta habent et volgo legitur. V. 16. *id est*] *et* edd. pr. Veneta. V. 23. *NOBIS?*] Hoc om. edd. pr. Veneta. V. 26. *dicantur*] *discantur* edd. pr. Veneta consentientes.

P. 16. v. 4. *ES*] *est* edd. pr. Veneta hic et infra v. 5. V. 6. *AEQUUM ET BONUM*] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *PRAETER AEQUUMQUE ET BONUM*. V. 7. *AEQUUM BONUM*] Sic etiam ed. Veneta. *aequum et bonum* ed. pr. Hinc erant qui scriberent: *Potuit et non addi: PRAETER AEQUUM ET BONUM*. V. 12. *cuiuslibet*] *cui libet* edd. pr. Veneta. V. 15. *VI QUOD FIT*] Haec adicci ex edd. pr. Ven. *Fit quod vi*. V. 16. *ADIUNGITUR*] om. edd. pr. Veneta. V. 17. *Illud fit, quod vi, hoc adiungitur*] *illud fit quod vi huic adiungitur* ed. pr. *illud qt vi fit huic adiungitur* ed. Veneta. V. 21. et ἰδιωτικῶς] om. edd. pr. Veneta. Lindenbrogius mavolt: *et ἡθικῶς*. V. 22. *μακρολογία*] *macrologia* edd. pr. Veneta. V. 27. *CREDIT*] om. edd. pr. Veneta. V. 28. *TANTISPER* quasi *tantumper* — dictum est] *pro quasi tantum, ut paulisper paululum et parumper quasi parum dictum est*

edd. pr. Veneta. V. 30. Nam] *non* edd. pr. Veneta. V. 31. quasi malum] Sic ed. Veneta. MSS. apud Westerhovium. *quasi malos* ed. pr. Volgo: *quasi malo*.

P. 17. v. 1. Sed AD INGENIUM REDIT] Sic etiam edd. pr. Veneta. MSS. apud Westerhovium. Olim legebatur: *Ad ingenium redit*. V. 5. Καλανιτεθηκην *] Scribendum coniecerunt recte, ut videtur: κατ' ἀντίθετον. V. 6. Ille coactus] *coactus* edd. pr. Veneta. V. 7. hic praesens] *et hic praesens* edd. pr. Veneta. V. 8. et τὸ] *et eo* ed. pr. *et id* ed. Veneta. Ibid. et absens] *absensque* ed. Veneta, non ed. pr. V. 10. Contra illud ait] Sic volgo, sed corrige ex ed. Veneta: *Contra illud, quod ait*, quaecum etiam ed. pr. facit: *contra illud qui ait*, compendio commutato. V. 12. benefacere] *bene* edd. pr. Veneta. § PRAESENS] *praesensque* edd. pr. Veneta. V. 14. rursus] Sic edd. pr. Veneta, etiam ed. H. Scoti. Volgo: *rursum*, ut supra v. 46. legitur. V. 15. POTIUS] Addunt edd. pr. Veneta. V. 16. hoc] *et hoc* edd. pr. Veneta. Ibid. ducitur] *dicitur* eadem edd. V. 19. revocet] *revocat* edd. pr. Veneta. V. 21. Hoc] *hoc est* ed. pr., non Veneta. V. 23. FATEATUR NESCIRE: Hoc indicat et se melius] *Fateatur nescire se: hoc est indicat se melius* edd. pr. Veneta. V. 26. § NESCIRE IMPERARE: Deest se] Hoc loco et his verbis edd. pr. Veneta hanc adnotationem habent. Volgo ante superiorem adnotationem haec ita leguntur: *FATEATUR NESCIRE: Deest se*. V. 28. Hic] *is* ed. pr. om. ed. Veneta. V. 29. sermo est] *sermone* ed. pr. V. 31. proprior] Corrige: *propior*. Ibid. utpote senili nec in longum prospiciente conspectu] Pro his in edd. pr. Veneta, MS. Boend. haec habentur: *ipsum a longe conspectum senio vetante non bene cognoscens ac indubius*, nisi quod ed. Veneta *indubiū* habet, quae verba sic videntur scribenda: *ipsum a longe conspectum, senio vetante, non bene cognoscens nec indubius*.

P. 18. v. 2. Tum] *tunc* edd. pr. Veneta. Ibid. effundit] *effudit* ed. Veneta. V. 2. Nescio propter quid] *Propter nescio quid* ed. pr. V. 4. CREDO IAM] Addunt edd. pr. Veneta.

ACTUS PRIMI SCAENA SECUNDA. P. 19. v. 1. HEM] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: EHEM. V. 2. diversae partes] Sic MS. Boend. Volgo: *diversi patres*, quem ad modum etiam in edd. pr. Veneta scriptum est. V. 4. in delictis] Haec addidimus ex edd. pr. Veneta, etiam ed. H. Scoti, MS. Boend., volgo omissa. V. 6. faciat] *foecit* ed. pr. *fecit* ed. Veneta. V. 14. NEC METUIT] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *NEQUE METUIT*. V. 19. oratoria] *oratorie* edd. pr. Veneta. V. 21. FACTA SUNT, OMITTO: Accusatio] *Omnis mira accusatio* edd. pr. Veneta.

P. 20. v. 1. OMITTO: Παράληψις.] Hanc adnotationem om. edd. pr. Veneta. In vulgata scribendum est certe: Παράληψις. V. 4. etiam] *iam* edd. pr. Veneta. V. 6. quae fuerit] *quae fuerat* edd. pr. Veneta. MSS. apud Westerhovium, alii

quae fiunt. Volgo: quae sunt. V. 7. contractionem] *contradictionem* ed. Veneta. V. 8. contingit] *contigit* ed. pr. V. 11. retinet] *retinet* edd. pr. Veneta. V. 13. designata] *signata* ed. Veneta. V. 14. contemnens] *contentione* edd. pr. Veneta. V. 19. dilatetur] *dilatatur* edd. pr. Veneta. V. 25. MULCAVIT] Sic ed. pr. m. Veneta. *multavit* ed. H. Scoti. Volgo: *MULCAVIT*. V. 27. MULCAVIT] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *MULCAVIT*. V. 29. et] om. edd. pr. Veneta. Non male. V. 31. et ex hoc] *et hoc* edd. pr. Veneta. V. 32. contentus facti atrocitate] *contemptu facti: atrocitatem* edd. pr. Veneta. V. 33. vilitatem] *utilitatem* ed. Veneta. Ibid. MULIEREM ERIPUIT] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *ERIPUIT MULIEREM*. V. 35. A praeiudicato et auctoritate rumoris] *Adiudicatio ex auctoritate rumoris* edd. pr. Veneta. MS. Boend. V. 36. Hoc] *Hic* ed. pr.

P. 21. v. 1. Hoc] *Hic* edd. pr. Veneta. V. 3. Salustius: *In ore gentis agens. I POPULO: Civitati] Salustius (Salu. ed. pr.) in ore gentibus agens. Populo civitati* edd. pr. Veneta. Volgo: *Salustius: In ore gentibus agens, populo, civitati*. V. 6. OPERAM DARE] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *DARE OPERAM*. V. 9. RURI ESSE ETC.] Haec sic transposuimus ex auctoritate edd. pr. Venetae. V. 12. REI DARE OPERAM RURI: Quam facete poeta] *Rei dare operam: quicquam facere. Poeta* edd. pr. Veneta. MS. Boend. V. 14. Hoc] *Hac* edd. pr. Veneta. V. 14. FACTUM] om. edd. pr. Veneta. V. 21. ἀσυνθέτως] *asyntheton* edd. pr. Veneta. V. 25. gnatum] *natum* edd. pr. Veneta. V. 27. EST] Addunt edd. pr. Veneta. Ibid. tamquam apud alterum de altero loquitur] Sic nos scripsimus. Edd. pr. Veneta: *tamquam de altero loquitur*. Volgo: *tamquam apud alterum loquitur*, ita ut, quid Donatus scripserit, facile appareat. V. 29. NIHIL RECTUM PUTET ETC.] Ordinem harum adnotationum mutavimus ex ed. H. Scoti et partim ex edd. pr. Veneta. V. 32. QUORSUM ISTUC?: Deest *pertinet* aut *dicis*.] Haec om. edd. pr. Veneta.

P. 22. v. 1. *V. 19. NISI QUOD IPSE FACIT: Ἀνθάδεια.] Pro his edd. pr. Veneta: *et est*, deinde lacuna est. V. 4. qua] *quia* edd. pr. Veneta. V. 8. est] om. edd. pr. Veneta. V. 9. Et veniae] *Veniae* edd. pr. Veneta. V. 10. est constitutus] *constitutus est* edd. pr. Veneta. V. 14. quod et irruit] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *quod irruit*. V. 15. potare: quod] *potareque* ed. pr., non Veneta. V. 16. leve reddit] *lene reddidit* ed. pr. *leve reddidit* ed. Veneta. Ibid. id est, *fores effringere*] *ideo fores effregit* edd. pr. Veneta. V. 17. Non enim ipse intelliget] *Non enim intelliget* ed. pr. Volgo: *Non enim, me intellige*, ut etiam ed. Veneta. V. 18. sic Caecilium] *sic celum* ed. pr. *sic caelum* ed. Veneta. Volgo: *sic Caelium*. V. 21. NEQUE POTARE NEQUE FORES EFFRINGERE] Haec addunt edd. pr. Veneta. V. 23. fecit] *facit* edd. pr.

Veneta. V. 24. SIVIT] *sinit* ed. pr., non Veneta. V. 26. TU] Edd. pr. Veneta. Volgo: *tum*, id quod reponendum est. V. 28. Quia] *Qui* edd. pr. Veneta. V. 30. *Memini me tum fieri parvum*] *Minime nomine fieri pravum* edd. pr. Veneta. Volgo: *Memini me fieri pravum*. V. 31. NAM SI ESSET UNDE ID FIERET:] Pro his edd. pr. Veneta: *Nam si esset unde fieri quidnam posse quod fiat*. Ibid. est] hoc post *consequens* habent edd. pr. Veneta. V. 32. admittitur] *admittetur* ed. Veneta.

P. 23. v. 1. ET TU] *Tu* edd. pr. Veneta et habent hanc adnotationem ante superiorem. V. 3. et molestae vitae] Sic MS. Hulst. et MS. Reg. Lindenbrogii. Volgo: *et malae vitae*, ut edd. pr. Veneta. Ceterum ordinem harum adnotationum immutavimus ex edd. pr. Veneta, quod etiam aliis locis multis factum est, ubi nihil adnotavimus. V. 6. exoptanda] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *optanda*. V. 9. Demea] *Demeae* edd. pr. Veneta. V. 10. sed ut quiddam] *ut quidem* edd. pr. Veneta. V. 12. ALIENIORI] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *ALIENIORE*. et sic infra v. 15. V. 14. retinere] Sic etiam ed. pr., sed ed. Veneta, ut MSS. et edd. vett. apud Westerhovium *retineri*. V. 17. PROH] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *PRO*. Ibid. est] om. edd. pr. Veneta. V. 18. Demea] *Demeam* ed. Veneta. Ibid. ADIGIS] *adiges* edd. pr. Veneta. V. 22. eisdem] Sic ed. Veneta. Volgo: *iisdem*. V. 26. TUUM] *tu* ed. pr. Ibid. ADOP-
TANDUM] *adoptatum* ed. pr. *ado*. ed. Veneta. V. 30. Quasi confessionis genus sit adversarium tacuisse, sic progreditur] Sic haec verba collocata sunt in edd. pr. Veneta. Volgo: *Sic progreditur, quasi confessionis genus sit adversarium tacuisse*. V. 32. a non] *aut a non* edd. pr. Veneta. Ibid. ¶ SI QUID PECCAT, DEMA: Τῶ ἰδιωτισμῶ] Haec omnia om. edd. pr. Veneta.

P. 24. v. 5. fata] Repone ex edd. pr. Veneta: *facta*, quem ad modum apud Virgilium legitur. V. 15. exercitationis] *esse rationes* edd. pr. Veneta. V. 19. UBI] *ibi: ubi* edd. pr. Veneta. V. 21. deperisse] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *deperiisse*. V. 27. fuerant] *fuerunt* edd. pr. Veneta. V. 29. FIANT] *fieri* edd. pr. Veneta.

P. 25. v. 1. AB ALIIS, QUI VERE SCIUNT] *Pater disce esse ab aliis* ed. pr. *Pater disce esse ab illis* ed. Veneta. Ibid. *a me disce*] *a me dicere* edd. pr. Veneta. Volgo: *a me dicere*. V. 2. AB ALIIS] *ab eis* ed. Veneta. V. 3. NATURA] *Nam* ed. pr. V. 6. sed affectu] *sed effectum* ed. pr. V. 7. cum vero posse sine perturbatione perfrui iis, quos amat] *cum non possit sine perturbatione perfrui his, quae amat* edd. pr. Veneta. MS. Boend. et edd. vett. apud Westerhovium. V. 8. fecerit] *fecerat* Edd. pr. Veneta. V. 9. quum NATURA] Corrige: *TU NATURA cum singulariter dixerit, pluraliter intulit CONSILIIS EGO*, ex edd. pr. Veneta. Nam *TU NATURA* requiritur ab eo, quod sequitur: *CON-*

SILIIS EGO. V. 11. TUN] *tu* edd. pr. Veneta. V. 12. ideo] om. edd. pr. Veneta. Ibid. TUN] *tu* ed. pr. *tu ne* ed. Veneta. V. 14. TUN] *tu* edd. pr. Veneta. Ibid. a consulendo] *a consulendo* edd. pr. Veneta. V. 25. UTERQUE] *utrique* ed. pr. u. ed. Veneta. V. 26. UTERQUE] *utrique* edd. pr. Veneta. V. 29. incusatio] *accusatio* ed. Veneta.

P. 26. v. 1. et] om. edd. pr. Veneta. V. 2. quae ἐπιτροπή] om. edd. pr. Veneta. V. 5. ISTUC] *istud* ed. pr. V. 6. decedentis] *discedentis* ed. Veneta. V. 8. I] om. edd. pr., non Veneta. V. 9. PEREAT] om. edd. pr. Veneta. V. 12. Quasi rursum curans irascere?] Sic edd. pr. Veneta, nisi quod *irascere* trahunt ad sequentia, MS. Boend. et edd. vett. apud Westerhovium. Volgo tantum: *Quasi curans irascere?* V. 19. quia alienus sum] Haec om. edd. pr. Veneta. Sed corrige: *quia alienus non sum*, ut volgo legitur. V. 20. iam] om. edd. pr. Veneta. V. 24. IPSE SENTIET POSTERIUS] *iste sentiet* edd. pr. Veneta. V. 25. quantumque] *quantumcumque* edd. pr. Veneta, et sic, ut videtur, MSS. et edd. vett. apud Westerhovium. V. 27. Sit rogas?] *sic rogas* ed. Veneta, non ed. pr. V. 29. NOLO IN ILLUM GRAVIUS] *Iste tuus iste sentiet postremo malo nullum* (m. n. ed. Venet.) edd. pr. Veneta.

P. 27. v. 3. NECNIHIL, NONNIHIL] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *NIHIL et NONNIHIL.* V. 4. in reprehendendo adolescente] *reprehendendo adolescentem* edd. pr. Veneta. V. 5. patribus] *precibus* edd. pr. Veneta. V. 6. Micioni seni] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *Micionis.* V. 7. NEQUE OMNIA HAEC] *Nec haec omnia* edd. pr. Veneta. Ibid. TAMEN] Hoc addunt edd. pr. Veneta. V. 8. dixit] om. edd. pr. Veneta. V. 10. sunt] om. ed. pr. Ibid. dicit] om. ed. pr. Veneta. V. 12. NEQUE TAMEN HAEC, QUAE DICIT, SUNT OMNIA] *Hoc tamen*, ceteris omissis, edd. pr. Veneta. V. 13. NEC NIHIL] *neque nihil* edd. pr. Veneta. V. 14. quam — demonstrare] *quam quod — demonstrare* ed. pr. *quam quod — demonstraret* ed. Veneta. V. 20. aut ILLI] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *aut illic.* V. 23. AEGRE PATI] *aegre me pati.* V. 23. parens] *putiens* edd. pr. Veneta. V. 30. ETIAM] om. edd. pr. Veneta. Ibid. SIM EIUS] *eius sim* edd. pr. Veneta. Ibid. Σίληπις.] Hic edd. pr. Veneta habent post magnam lacunam: *ut sit mihi reprehensio*, infra v. 33. repetita. V. 32. NONNULLAM] *nonnulla* edd. pr. Veneta. V. 33. gravis] *gravius* edd. pr. Veneta.

P. 28. v. 4. contineant] *continent* edd. pr. Veneta. Ibid. admirantis] *admirandum* ed. pr. Veneta. V. 5. ostendit] *ut ostendat* edd. pr. Veneta. V. 6. scire, nihil autem de vitiata virgine] *scientis nihil de vitiata virgine* edd. pr. Veneta. V. 9. AUT CUI] om. edd. pr. Veneta. V. 10. ALIQUID] Fortasse scribendum est, ut voluit Westerhovius: *CUI et ALIQUID dicendo etc.* Ibid. vel meretricum vel munerum] Sic nos scripsimus. Volgo et in edd. pr. Veneta legitur: *vel meretricem vel nu-*

merum. Westerhovius coniecerat scribendum: *meretrici et munerum*. V. 11. *παρ' ἐμοῖς παύρῃ*] *parenthesis puto* edd. pr. Veneta. V. 13. aut *puto*.] Pro his edd. pr. Veneta hanc adnotationem exhibent: *Credo, id est, puto*. V. 14. DIXIT VELLE UXOREM DUCERE] *dixit se velle uxorem ducere* ed. pr. *dixit se uxorem u. d.* ed. Veneta. V. 15. quum etiam per nescias personas] *cur etiam per personas* edd. pr. Veneta. V. 16. nesciat] *sciat* edd. pr. Veneta. V. 18. VELLE UXOREM] *uxorem velle* ed. Veneta. Ibid. ostendit nescius argumentum] *tendit nescium argumentum* edd. pr. Veneta. V. 19. ideo, quia] *ideoque* MS. Boend. V. 20. consuetudines. Et apparet] *consuetudinis ut apparet* edd. pr. Veneta. V. 21. conatum] *coactum eum* edd. pr. Veneta. Ibid. ex amore] Sic scripsimus ex edd. pr. Veneta, MS. Boend. Volgo: *amore*. V. 22. tantum hoc] *tantumque hoc* edd. pr. Veneta, MS. Boend. V. 23. quam autem vellet, tacuisse confusum] *dixisse malens* (ed. pr. *mallens*) *quam velle tacuisse confusum* edd. pr. Veneta, MS. Boend. V. 25. DEFERVISSE] *deferbuisse* ed. pr. d. ed. Veneta. V. 26. quum errasse] *quum quem errasse* edd. pr. Veneta. Ibid. nos] *non* ed. pr. V. 28. totum] *tot* edd. pr. Veneta. Ibid. DEFERVISSE] *Deferbuisse* edd. pr. Veneta et sic infra v. 29. V. 30. DESAEVISSE] *desenuisse* ed. pr. *deservisse* ed. Veneta. V. 32. EST] *om.* edd. pr. Veneta. V. 35. est] *om.* ed. Veneta.

ACTUS SECUNDI SCAENA PRIMA. P. 29. v. 3. conclamare] *conclamari* edd. pr. Veneta. V. 4. ATQUE] *et* edd. pr. Veneta. V. 6. contumacis] *et contumacis* ed. Veneta. V. 7. vehementiora] *om.* ed. Veneta. V. 13. *V. 1. MISERO ETC.] Hunc verborum ordinem restituimus ex edd. pr. Veneta. Volgo haec post *contumacis* leguntur. V. 15. OTIOSE SECURE] *secure* edd. pr. Veneta. V. 17. ꝑ OTIOSE, NUNC IAM ILICO HIC CONSISTE] *Ociose iam illico consiste* edd. pr. Veneta. V. 19. tempus NUNC, locum HIC] *tempus iam ilico* edd. pr. Veneta. V. 22. arrectus uterque] *arrectus utrique* ed. pr. *erectus utrique* ed. Veneta. V. 23. abducam] *adducam* edd. pr. Veneta.

P. 29. v. 3. EST] *sit* edd. pr. Veneta. Ibid. NON] *tamen non* edd. pr. Veneta. V. 2. NUMQUAM ETC.] Hic quoque ordo adnotationum in edd. pr. Veneta habetur. V. 12. hic] *hoc* pr. Veneta. V. 16. quasi dicat] *quasi qui dicat* edd. pr. Veneta. V. 18. Hic respondit] Corrige: *Hic sic respondit*. Ibid. minutio capitis] Sic scripsimus ex ed. pr. *minucio capitis*, cui accedunt ed. Veneta, MS. Boend., edd. vett. apud Westerhovium, in quibus est: *monitio capitis*. Volgo: *imminutio capitis*. V. 20. denuntiatio comminantis est] Sic edd. pr. Veneta, MSS. et edd. vett. apud Westerhovium. Volgo inde a Lindenbrogio legitur: *Nam denuntiatio comminantis est*. V. 22. Figurate. Ergo: QUOD] Sic cum Westerhovia scripsimus. Volgo: *Figurate ergo. QUODETC.* V. 23. Aut enim] *ut cum aut.* Edd. pr. Veneta. V. 24. aut floccum moverat

aut summum digitum] *vel floccum monet* (mouet ed. Veneta) *rata mouerat aut summum digitum.* V. 25. PERSEQUAR] *prosequar* ed. pr. Ibid. lenonium] *lenocinium* edd. pr. Veneta. V. 26. MEUM IUS: Meam vindictam] *meam vindictam* edd. pr. Veneta. V. 28. quae redditur] *quae sic redditur* edd. pr. Veneta. Ibid. PROSEQUAR] *persequar* ed. pr., non Veneta. V. 29. Tu, dum] *Tun, dum* ed. pr., non Veneta. Ibid. potes] *potest* ed. pr. pōt. ed. Veneta. V. 30. Ne tantulum quidem] *Nec tantillūm quidem* edd. pr. Veneta. Ceterum hic quoque ordinem adnotationum ex edd. pr. Veneta mutauimus.

P. 31. v. 1. UNQUAM] *nunquam* ed. pr. n. ed. Veneta. Ibid. MIHI RE MALEFECERIS] *quod in. r. m. malefeceris* ed. pr. *quod in r. m.* ed. Veneta. V. 4. est] *eadem est* edd. pr. Veneta. V. 14. INDIGNIS] *indignus* edd. pr. Veneta. V. 16. ABI PRAE STRENUAE] *Abi nunc prestrenue* ed. pr. *Abi n. p.* ed. Veneta. V. 17. ABI PRAE] *abi* ed. pr. V. 21. ABI PRAE STRENUAE: Magna contemptio lenonis innuitur, non respondisse] *abi enim magna contentio lenonis innuitur non respondisse* ed. pr. *Abi p. magna. n. contentio innuitur non respondisse* ed. Veneta. Volgo: ABI PRAE STRENUAE: Magna contemptio minarum lenonis, non respondisse etc.

P. 32. v. 1. ISTOC ABIISTI] *istuc abiisti* ed. pr. V. 7. a pugna sit dictus] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *a pugna dictus.* V. 10. pauperioris] *pauperior* ed. pr. V. 18. Non singularem pugnum et unum dabit, sed geminabit] *Non singularem pugnam et unam dabit, sed geminabat* edd. pr. Veneta. V. 20. inferet] *infert* ed. Veneta. Ibid. HEI MISERO MIHI.] *Hei miseram* ed. pr. *hei m.* ed. Veneta. V. 21. NON INNUERAM] *non iniuria* edd. pr. Veneta. V. 25. non] om. ed. Veneta.

P. 33. v. 1. istae] om. edd. pr. Veneta. V. 4. voluerit] *noluerit* edd. pr. Veneta. V. 6. diua precor] *dura parens* edd. pr. Veneta. V. 10. et maxime proximi] Sic edd. pr. Veneta, MS. Boend. MS. Reg. apud Lindenbrogium. *et maxime proxime* MS. Hulst. Volgo: *et maxime a proximis*, quod non improbabile est. V. 11. contemnentis inuidiam] Sic MSS. et edd. vett. Westerhovi. *contententis in inuidiam* edd. pr. Veneta. Volgo: *contemnentis in inuidiam.* V. 12. ostendit] *ostendat* ed. Veneta. V. 13. qui diceret] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *qui dixerat.* V. 15. ac virtutibus] *an virtutibus* edd. pr. Veneta. V. 18. ut sit: QUID] *unde quid* edd. pr. *nunquid* ed. Veneta. Ibid. non quia nihil sibi] *Nihil non sibi nihil* ed. pr. V. 19. J NIHI: Facete, quia] *facere. sed quia* edd. pr. Veneta. V. 20. NOSTINE] Corrige: *NOSTIN*, ut etiam in edd. pr. Veneta legitur. Ibid. SIM] *siem* edd. pr. Veneta. V. 23. FERRES] Addunt edd. pr. Veneta. V. 24. multo minus] Sic edd. pr. Veneta. MSS. et edd. vett. apud Westerhodium. Volgo: *multo maius*, quod est ex falsa correctione ortum. Nam plus est, quod Aeschinus dixit: *Si adtigisses*, quam si dixisset: *Si tetigisses*, sed eo ipso plus illud est, quod adtin-

gere multo minus est, quam tangere. Etenim iam si adtigiisset, volt ulcisci, nedum si tetigisset. V. 26. MEAM HABERE, PRO QUA EGO?:] Sic edd. pr. Veneta. Volgo additur: ARGENTUM DEDI. V. 27. suffecerat] *sufficeret* ed. Veneta. V. 28. DEDI] om. ed. pr. Ibid. esse] *etiam* ed. Veneta. V. 29. quod] *qui* ed. pr. *quid* ed. Veneta. V. 29. Si mihi] *tibi magis: si mihi* ed. pr.

P. 34. v. 2. an corrumpere, id est, stuprare intelligimus?] *est corrumpere an stuprare intelligimus* edd. pr. Veneta. V. 3. FECISSE] Sic edd. pr. Veneta. Volgo additur: ERIT MELIUS HIC CONVICTUM. V. 7. a lauro triumphorum] *a laura trium florum* edd. pr. Veneta. V. 12. Per patrios] *per prios* ed. pr. *per primos* ed. Veneta, e compendio falso intellecto. V. 13. Te precor — patrique] Haec om. edd. pr. Veneta. V. 16. AEQUAM OMNIBUS] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: AEQUAM ESSE OMNIBUS. V. 21. ISTA] *istaec* ed. pr. Veneta.

P. 35. v. 1. danda est] *donata est* ed. pr., non Veneta. V. 3. QUOD AD TE] *Id, quod ad te* edd. pr. Veneta. V. 5. MODO AEQUI ALIQUID] *Aequi modo aliquid* ed. pr. *aequi m. a.* ed. Veneta. V. 6. Subaudiatur] *subauditur* ed. pr. Veneta. Ibid. INIQUA ME NON VULT LOQUI] om. edd. pr. Veneta, MS. Boend. et edd. vett. apud Westerhovium. V. 7. Nomen patrocina- tur] Haec sic ex edd. pr. Veneta constituimus, nisi quod hae infra *iniustitiae* habent, sed tamen legendum videtur ex MS. Boend. et edd. vett. quibusdam: LENO nomen sacrilegum et iniustum. *Leno iniquitatem [ex] agitat, leno iustitiae (iniustitiae MS. Boend. et edd. pr. Veneta) patrocina- tur.* V. 13. QUO fit pronomen modo] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: quo pronomen est modo. V. 15. Mitte ista] *Mitte istaec* edd. pr. Veneta. Volgo: Omitte ista. V. 16. Adiicit] *Obiicit* edd. pr. Veneta. V. 17. et inimicum] *inimicum* edd. pr. Veneta. V. 20. pereunti] *pereuntis* edd. pr. Veneta. V. 22. reclusit] Sic etiam edd. pr. Veneta. Apud Virgilium volgo legitur *recludit*. V. 24. EGO] om. edd. pr. Veneta. Ibid. NOLO VENDERE] *vendere nolo* ed. pr. u. n. ed. Veneta. V. 26. Et] om. edd. pr. Veneta. V. 27. QUID SI — COGES ME?] *Quid si nolo, coges me* edd. pr. Veneta.

P. 36. v. 3. NAM EGO — MANU] Pro his ed. pr.: *Nam ego liberali illam* ed. Veneta: *Nam e. l. i.* V. 4. MANU] *manuum* edd. pr. Veneta. Ibid. iuris] Fortasse scripsit Donatus *iuris consultorum*, quoniam sequitur: *a quibus etc.* V. 5. assertatores] Corrige *assertores*, quem ad modum etiam in edd. pr. Veneta haec verba leguntur. V. 9. est] om. edd. pr. Veneta. V. 10. et quidvis libenter accipere] *et quivis (quod vis ed. Veneta) libenter acciperet* edd. pr. Veneta. V. 11. quod est superum et superius, fit supremum.] Sic nos scripsimus cum Westerhovia. Volgo legitur: *quod est superior et superius fit*

supremum. Edd. pr. Veneta tantum habent: *quod est super*, ceteris omissis. V. 14. *Troius — misit*] Pro his edd. pr. Veneta: *a. a.* (hoc om. ed. pr.) *e. n. t. u. a.* (hoc om. ed. Ven.) *d. e. l. m. t. r.* V. 15. Et non abhorret a persona plebei] *Si non homines a persona et plebei* edd. pr. Veneta. Ibid. et vim] *ut et vim* ed. pr. V. 16. convicio] *continuo* ed. Veneta, sed talia, sicuti mox *ei* pro *eius* in ed. pr., nolo commemorare. V. 17. ordinis] *ordinibus* edd. pr. Veneta. V. 24. sic et supra] Edd. pr. Veneta. Volgo: *sic supra*. V. 25. *nunc redigis me*] Edd. pr. Veneta: *redigis me*. Volgo: *adigis me*. V. 26. Honestiori] *honestioris* edd. pr. Veneta. V. 28. *Nam abducuntur meretrices [et absque voluntate] et cum voluntate lenonum*] Sic nos hunc locum restituendum putavimus. Nam cum MS. Hulst. MS. Boend. edd. vett. quaedam habeant: *et cum voluptate lenonum*, omissis verbis *et absque voluntate*, MS. item Lindenbrogi *et cum voluntate*, volgatae autem edd. et edd. pr. Veneta: *absque voluntate*, omissis verbis *et cum voluntate*, vix dubitandum videtur esse, quin antiquitus utrumque in codice fuerit, eo fere modo, quem ad modum nos edidimus.

P. 37. v. 2. [POSTULAT SIBI DARIER] Haec adiecimus ex edd. pr. Veneta, volgo omissa. V. 6. INFREGIT MIHI] om. edd. pr. Veneta. Ibid. Contumeliosa caedes colaphis innuitur et indigna lenoni, qui et INFREGIT, ut illudens etc.] Sic scripsimus ex edd. pr. Veneta, nisi quod prior illa habet *celaphus*. Volgo haec verba ita leguntur: *Contumeliosa caedes, colaphus, et digna lenone. ¶ INFREGIT: Ut illudens etc.* V. 13. *Ipsum istuc volo experiri*] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *Istuc volo ergo ipsum experiri*. V. 23. *pactio*] *captio* edd. pr. Veneta. V. 25. *Mire*] om. edd. pr. Veneta. V. 26. ID QUOQUE PATI POSSUM] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *ID QUOQUE POSSUM FERRE*. V. 27. INIURIUM: *Vendere quod nolis, est scilicet*] Edd. pr. Veneta: *iniuriū est vendere quod nobis est scilicet* (s. ed. Veneta).

P. 38. v. 3. *Deinde quaestum occipit*] *Deinde quaestum occipit* edd. pr. Veneta. Volgo: *Dein quaestum occipit*. V. 5. *atque*] *ac* ed. Veneta. V. 12. *totius summae desperatio*] Sic enim corrigendum est. Edd. pr. Veneta: *totius summae desperationis*. In MS. Reg. apud Lindenbrogium pro verbis *summae desperationis* dicitur haberi: *extra errorem orationis*.

ACTUS SECUNDI SCAENA SECUNDA. P. 39. v. 6. *est*] om. ed. pr. V. 11. *etiam*] om. edd. pr. Veneta. V. 22. *modo*] om. edd. pr. Veneta. V. 25. *irata*] Post hanc vocem lacuna est in ed. Veneta. Ibid. *edico*] *dico* edd. pr. Veneta.

P. 40. v. 3. *suscepit*] *coepit* edd. pr. Veneta. V. 4. *lenonem*] Sic nos scripsimus. Volgo legitur: *nomen*, ut etiam edd. pr. Veneta exhibent. Westerhovius scribendum coniecerat: *hominem*. V. 7. *Διούρει*] MS. Reg. apud Lindenbrogium: *ἐν δία διούρει* (sic!). V. 10. *pares*] *parem* edd. pr. Veneta. V. 14.

uter columbam] *ut cum columbam* edd. pr. Veneta. V. 15. *uter]*
utrum edd. pr. Veneta. V. 17. certamina ponit in ulmo] *c. e.*
p. i. n. u. edd. pr. Veneta. V. 19. AMBO DEFESSI SUMUS: In-
 certa distinctio est vel VERBERANDO USQUE] Haec om. edd. pr.
 Veneta. V. 22. ablativus] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *septi-*
mus. V. 23. et si ablativus] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *si*
septimus. V. 25. sententia] Hic addunt edd. pr. Veneta: *loco,*
 quod est ortum ex compendio vocis *ideo.* V. 26. est] om. edd.
 pr. Veneta. V. 27. *καλέματον*] Sic scripsimus ex ed. H. Scoti:
καλέματον. Volgo: *καλόματον.* Ibid. USQUE OS PRAEBUI] Sic
 edd. pr. Veneta. Volgo: *USQUE PRAEBUI.* V. 29. assentatione]
assensione MS. Reg. apud Lindenbrogium. V. 31. QUID] Corrige
Qui, quem ad modum etiam edd. pr. Veneta legunt. Deinde,
 quae volgo adduntur post *MELIUS:* *Qui hodie usque os*
prae bui, omisimus cum edd. pr. Veneta.

P. 41. v. 2. *ſ* QUI HODIE: HODIE autem] Haec sic scri-
 psimus ex edd. pr. Veneta. Volgo tantum: *Hodie autem etc.*
 legitur. V. 3. iracundam] *iracundiam* ed. pr., non Veneta.
 V. 6. SCIS QUID LOQUAR — servus.] om. edd. pr. Veneta. V. 7.
 quod] Volgo *quid.* V. 8. SED] om. edd. pr. Veneta. V. 9.
 QUOD] *qui* edd. pr. Veneta, etiam ed. H. Scoti. V. 10. IN
 LOCO NEGLIGERE] om. edd. pr. Veneta. V. 11. IN LOCO et]
 om. edd. pr. Veneta. V. 16. ISTUC] om. edd. pr. Veneta.
 Ibid. Feneratum est] *Istuc feneratum est* edd. pr. Veneta.
 V. 20. *est lucrum]* *lucrum est* edd. pr. Veneta. V. 21. NUM-
 QUAM REM FACIES] Hic addit ed. Veneta, non pr.: *Secundum*
personam servi. V. 25. Secundum personam servi lenonem
 Syrus] *Secundum personam suam et lenonis Syrus* MS. Reg.
 apud Lindenbrogium. V. 26. eum ipsum] Sic edd. pr. Veneta.
 Volgo: *hominem.* V. 28. offundunt] *effundunt* edd. pr. Veneta.

P. 42. v. 2. prope] *proprie* edd. pr. Veneta. V. 3. QUASI
 IAM USQUAM TIBI SINT VIGINTI MINAE] Pro his ed. pr.: *quasi*
iam usque, ceteris omissis, ed. Veneta: *quasi iam usque sint*
tibi, reliquis omissis. V. 4. numero in aliquo ducas et
 in aliqua aestimatione] *numeres ut aliquo dicas (deducas*
 ed. Veneta.) *et in aliis aestimationem* ed. pr. Veneta. V. 5.
 et non si velis] *et si non velis* edd. pr. Veneta. V. 6. obse-
 quaris] *obsequaris velis* ed. pr. Veneta. V. 7. TE AIUNT PRO-
 FICISCI CYPRUM] Pro his edd. pr. Veneta: *Quasi iam usque tibi*
sint. Ceterum ordinem adnotationum ex edd. pr. Veneta muta-
 vimus. V. 12. COEMISSE] *Emisse* edd. pr. Veneta. Ibid. VEHE-
 RES MULTA] om. edd. pr. Veneta. V. 15. NAVIM] om. edd. pr.
 Veneta. Volgo: *NAVEM.* V. 18. NAVIM] Sic edd. pr. Veneta.
 Volgo: *NAVEM.* V. 22. quid leno debeat] *quod leno debebat*
 edd. pr. Veneta. V. 23. TAMEN] *tam* edd. pr. Veneta. Mox
 ed. pr. *hec* et sic versu sequenti *hec agere.* V. 25. oratio per
ἀποσιώησιν non completur.] Sic nos scripsimus ex ed. Veneta:

oro p aposiopesim non completur et ed. pr.: oratio Aposiopesin non completur. Volgo tantum modo legitur: *per ἀποσιώπησιν non completur.*

V. 42. v. 1. V. 22. QUAE PORTO CYPRUM ETC.] Ordinem harum adnotationum ex edd. pr. Veneta constituimus. Ibid. Hanc insulam posuit poeta] *Hanc insulam dictam.* Videtur hoc fuisse: *Haec insula dicta est.* V. 7. ILLUC VIDE] *illud video* edd. pr. Veneta. V. 8. UT IN IPSO] *ut illo* edd. pr. Veneta. Volgo: *IN IPSO.* V. 11. etc.] *et cetera* addunt edd. pr. Veneta. Volgo hoc omissum est. V. 12. ILLA] Corrige: *ALIA*, quem ad modum etiam in edd. pr. Veneta habetur, nisi quod haec *alias* habet. V. 13. EMPTAE MULIERES COMPLURES: Σύλληψις. J EMPTAE: Legitur et EMPTA] Sic scripsimus ex ed. H. Scoti. Edd. pr. Veneta: *Mulieres complures.* *Syllepsis emtae. legitur et empta.* Volgo: *MULIERES: Σύλληψις. Legitur EMPTA et EMPTAE.* V. 16. tempusque] *tempus* edd. pr. Veneta. V. 17. in pretio mulieris est] *mulieris in pretio est* edd. pr. Veneta. V. 19. Hoc] *haec* edd. pr. Veneta. V. 27. lenoniae] *lenonice* ed. pr. *lenonicae* ed. Veneta.

P. 44. v. 2. ideo illi] *adeo ut illi* edd. pr. Veneta, ut scribi possit: *ideo et illi.* V. 4. PUTES] *putas* ed. Veneta, non princeps. V. 11. AESCHINUM] om. edd. pr. Veneta. V. 13. autem] om. edd. pr. Veneta. V. 14. impotens] *potens* edd. pr. Veneta. V. 18. non est postulandum] *nunc postulandum* edd. pr. Veneta. V. 20. adhuc] *ad hoc* edd. pr. Veneta. V. 22. presse] *per se* edd. pr. Veneta. V. 25. ab arbore facta] *sub arbore siccante facta* ed. pr. *ab arbore siccante facta* ed. Veneta. Ibid. ictibus ferri, tandem incipit in casum pendere ruinamque minitari:] Sic cum Westerhovia ex MS. Hulst. scripsimus. Volgo: *ictibus, ferri tandem incipit in casum ponderis, ruinamque minitari.*, a qua lectione etiam edd. pr. Veneta non recedunt. V. 26. UNUM HOC] *Hoc unum* edd. pr. Veneta. V. 29. praebiturus] *prohibiturus* edd. pr. Veneta. V. 30. Oratorie. Comparatione] *oratoria comparatione* edd. pr. Veneta.

P. 45. v. 1. ALICUNDE: ALICUNDE] *aliunde: aliunde* edd. pr. Veneta. V. 2. nec ipsae] Sic ex Westerhovi coniectura scripsimus. Volgo et in edd. pr. Veneta legitur: *nec ipsa.* Ibid. NUNC VENIO IN DUBIUM MISER] *nunc venio miser in dubium* ed. Veneta. *nunc venio miser: an dubium* ed. pr. V. 3. cui] *cui nunc* ed. pr. V. 6. Id est, in periculum.] Post haec verba adiicitur in edd. pr. Veneta: *Vir. Nec tibi desertae in dubium. o. itaque legitur etiam in MS. Boend., nisi quod hic o illud ultimum omissum est. Recte iam Westerhovius adnotavit male huc tractum esse locum Virgili de Aeneide lib. XI. v. 843.*

Nec tibi desertae in dumis coluisse Dianam

Profuit.

V. 9. Quando eum — adolescentium est] Pro his in edd. pr.

Veneta tantum modo haec habentur: *Musitanda et accipienda* (eccipienda ed. pr.) *cum quaestum occeperis*. V. 11. *insuper]* *de insuper* ed. pr., non Veneta. Ibid. *defrudet]* *defraudat* edd. pr. Veneta. V. 14. *quod non semel dicit]* *q. d. s.* edd. pr. Veneta, MSS. et edd. vett. apud Westerhovium. V. 17. *hic]* *hoc* edd. pr. Veneta. V. 20. *DEFRUDET]* *defraudat* edd. pr. Veneta. Sic etiam infra v. 32. V. 24. *servus]* om. edd. pr. Veneta. V. 28. *discedentes]* *adolescentes* edd. pr. Veneta. V. 29. *UTUT HAEC SUNT FACTA]* *ut h. s.* edd. pr. Veneta. V. 30. *satis facit]* *satis faciat* edd. pr. Veneta. Ibid. *UTUT]* *ut* edd. pr. Veneta. V. 32. *SEQUAR]* *persequar* ed. pr. V. 33. *Nunc vide]* *Nunc* edd. pr. Veneta.

P. 46. v. 2. *quanti emi]* *quod emi* edd. pr. Veneta. V. 5. *a victore petunt]* *auctore petant* edd. pr. Veneta. V. 9. *Scio me — petiisse penates]* Pro his edd. pr. Veneta: *Scio me. d. e. u., ceteris omissis*. V. 14. *hoc nomine vocari]* *hoc vocari* edd. pr. Veneta. V. 16. *sua]* *suum* edd. pr. Veneta. V. 18. *LAETUS EST DE AMICA]* Haec adiecimus ex edd. pr. Veneta: *Letus est d. a. (a. d. ed. pr.)*. Volgo omitta. V. 19. *Adventus in proscaenium]* *Apparatus in proscaenio* edd. pr. Veneta. Ibid. *consulto]* *cum culto* ed. Veneta. *cum consulto* ed. pr. Ibid. *funguntur]* Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *fungantur*. V. 21. *et mire, quasi ex argumento sit]* Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *mire tamen, quod quasi ex argumento sit*. V. 24. *QUID? QUOD TE ORO]* *Quid te oro* edd. pr. Veneta. Ibid. *seu]* *et* edd. pr. Veneta. V. 25. *QUID]* *quod* edd. pr. Veneta. V. 30. *I DE AMICA: Potest]* Sic nos ex ed. Veneta scripsimus. Volgo *de amica* cum antecedentibus coniunctum est. Ibid. *et]* addunt edd. pr. Veneta, volgo omisum.

ACTUS SECUNDI SCAENA TERTIA. P. 47. v. 3. *pretii]* Sic etiam ed. pr. et volgo. Ed. Veneta, MS. Boend. et edd. vett. apud Westerhovium *praemii*. V. 5. *in attributis]* *in tributis* edd. pr. Veneta, MSS. et edd. vett. apud Westerhovium. V. 8. *non quibus]* Edd. pr. Veneta: *et non quibus*. Ibid. *QUUM EST OPUS ACCIPERE BENEFICIUM]* Haec om. edd. pr. Veneta. V. 9. *vel QUUM]* *vel quod* edd. pr. Veneta. Ibid. *OPUS]* addunt edd. pr. Veneta *accipere*. V. 10. *illud]* *et illud* edd. pr. Veneta. V. 12. *IS BENE FACIT]* Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *IS FACIT*. V. 16. *quid ultra diceret]* *quod ultra diceret* edd. pr. Veneta, idque recipiendum fuit. V. 22. *LAudem]* om. edd. pr. Veneta. Sic etiam infra v. 23. V. 24. *ut quid]* Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *ad quid*.

P. 48. v. 1. *ITA MAGNIFICE]* om. edd. pr. Veneta. V. 5. *ITAQUE et]* *et* edd. pr. Veneta. V. 6. *potest esse]* *potest* ed. pr. *ēē potest* ed. Veneta. V. 10. *PRINCIPem]* *principium* edd. pr. Veneta. V. 14. *elaboratam]* *elaboratam sic dictam* ed. pr. *elaborantem sic dictam* ed. Veneta, MS. Boend. et edd. vett.

apud Westerhovium, pro quo ed. Tarvisiana: *sic pictam*. V. 16. HOMINI NEMINI] *Hominem neminem* edd. pr. Veneta. Sic etiam infra v. 18. V. 17. NEMINI] *neminem* edd. pr. Veneta. V. 23. ELLUM] *Sed ellum* edd. pr. Veneta. V. 24. est] om. edd. pr. Veneta. Ibid. Alii] *aut* ed. pr. *aliqui* ed. Veneta. V. 28. Interiectio est laetantis] *Adverbium est laetantis* edd. pr. Veneta. V. 30. et corporeum] *et* om. edd. pr. Veneta, in quibus etiam alius ordo adnotationum est.

P. 49. v. 1. *Hunc mihi — operam*. Hanc religionem ait] Haec om. edd. pr. Veneta. V. 6. SYRE] om. edd. pr. Veneta. V. 15. id est] *intelligo* edd. pr. Veneta. Sic etiam MS. Boend. et edd. vett. apud Westerhovium. V. 17. Quod ipsum sic esse observatum a bonis auctoribus, si — studes, invenies] *Ceterum quod ipsum si servatum bonis auctoribus sit si exempla synecdoches penitus considerare studes sic invenies* edd. pr. Veneta. V. 21. MALEDICTA] *maledictum* ed. pr. *maledictū* ed. Veneta. V. 25. MALEDICTA] *maledictum* edd. pr. Veneta. Ibid. MALEDICTA aut lenonis aut Demeae, FAMAM autem populi.] *aut Mitionis aut Demeae aut populi* edd. pr. Veneta. Pro aut lenonis MS. quoque Boend. et edd. vett. apud Westerhovium aut Micionis. V. 28. MEUM AMOREM] *maledictum* edd. pr. Veneta. V. 33. erratura] *eruptura* edd. pr. Veneta. V. 34. iam] om. edd. pr. Veneta. V. 35. credidit] *credit* edd. pr. Veneta.

P. 50. v. 3. QUIDNAM? FORES CREPUIT] *Quidnam fores crepuit* edd. pr. Veneta. Volgo: *SED QUISNAM? FORIS CREPUIT*. V. 5. FORIS] *fores* edd. pr. Veneta. Ibid. MANE: MANE gaudentis est hoc dictum] Corrige: *MANE, MANE: Gaudentis est hoc dictum etc.*

ACTUS SECUNDI SCAENA QUARTA. P. 51. v. 1. UBI ILLE EST] Sic volgo legitur, sed corrige ex edd. pr. Veneta: *UBI EST ILLE*. v. 2. esse alienior] *alienior esse animo* edd. pr. Veneta. V. 6. quae tibi res] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *quae res tibi*. Ibid. *tantum tibi dabitur*] Corrige: *tantum dabitur*, quem ad modum etiam in edd. pr. Veneta legitur. V. 7. quanti faciat] *quantum ferat (ferrat* ed. pr.) edd. pr. Veneta. MS. Boend. et edd. vett. apud Westerhovium. V. 8. Oportet autem MEN QUÆRIT cum quadam — pronuntiare] *Opportune autem men quaerit et cum quadam — pronuntiandum* edd. pr. Veneta. Non male. Ibid. MEN] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *MENE*. subsultatione] *subsallatione* edd. pr. Veneta. V. 15. Nam] *iam* edd. pr. Veneta. Ibid. est] om. edd. pr. Veneta. V. 16. enim] om. edd. pr. Veneta. V. 17. EHEM] *Hem* edd. pr. Veneta. V. 20. nunc] om. edd. pr. Veneta. V. 21. *Iam nunc haec tria primum addidi praeter naturam: O noster, quid fit, quid agitur?*] Haec sic restituimus ex Act. V. sc. 5. v. 3. sq. In edd. pr. Veneta scriptum est: *Iam haec addidit*

praeter naturam quaestionis: quid fit, quid agitur. Volgo: Iam nunc haec tua, addidit praeter naturam quaestionis. QUID FIT?: Quid agitur? V. 24. An] et an edd. pr. Veneta.

P. 52. v. 2. correptivum] correptum edd. pr. Veneta. V. 4. Ego] Ego vero edd. pr. Veneta. Ibid. HERCLE VERO] hercle, om. vero, ed. Veneta, non pr. V. 6. nec nunc] nec non edd. pr. Veneta. Ceterum ordo adnotationum ex edd. pr. Veneta est. V. 11. CORAM — AMPLIUS] Coram te edd. pr. Veneta. V. 12. quem laudat] Corrige: qui laudat, quem ad modum etiam in edd. pr. Veneta et volgo legitur. Ibid. et ad eos] et alios edd. pr. Veneta. Ibid. IN OS] te edd. pr. Veneta. V. 15. quem] quomodo edd. pr. Veneta. V. 16. Quam laudavit] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: Quia laudavit. Ibid. ASSENTANDI. Adulandi] om. hic edd. pr. Veneta. V. 18. Et utrum deest causa] et utrum ab ea causa edd. pr. Veneta. Ibid. an absolute sic dicitur] Sic scribendum vidit R. Benteleus. an ab ipsa lite sic dicitur edd. pr. Veneta. Volgo: an ad ipsam litem sic dicitur. V. 19. Specta] Adulandi. Specta edd. pr. Veneta. V. 20. etiam velle] Sic etiam edd. pr. Veneta. Sed MS. Reg. apud Lindenbrogium: etiam si vellet. V. 23. quas gratias agenti] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: quam gratias agendi, quod revocandum est. V. 27. τῷ ἰδωτισμῷ] τῷ ἀτυχισμῷ MS. Reg. apud Lindenbrogium. V. 29. REDISSE] om. edd. pr. Veneta. Ibid. et difficultate] difficultatis edd. pr. Veneta. MS. Boend. et edd. vett. apud Westerhovium. V. 30. ego] eget edd. pr. Veneta, quod fuit fortasse egomet. V. 31. aliis] om. edd. pr. Veneta.

P. 53. v. 2. non fateri] Sic nos scripsimus. Volgo et in edd. pr. Veneta: fateri, omissa negatione. V. 8. E PATRIA] a patria edd. pr. Veneta. Volgo: EX PATRIA. V. 10. E PATRIA] e. patria ed. Veneta. a patria ed. pr. Volgo: EX PATRIA. V. 12. Ut ISTAEC] Ut dii istaec edd. pr. Veneta. V. 16. Non enim nobis] nobis enim ait non edd. pr. Veneta. V. 22. sibi] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: illi. Ibid. velut] Edd. pr. Veneta. Volgo: veluti. V. 23. Dicuntur autem et illi solvi, qui] Sic rescripsimus ex MS. Reg. apud Lindenbrogium. Volgo et in edd. pr. Veneta: Dicuntur etiam servi illi solvi, qui etc., qua in scriptura servi ex διτογραφία natum est, ut antiquitus fuerit: Dicuntur etiam illi solvi, qui etc. pretiorum] Lindenbrogius habet potiorum, cum adnotatione: „Alii pretiorum.“ V. 24. fuerint] fuerunt edd. pr. Veneta. Ibid. a me solvam] pro a me solvam edd. pr. Veneta. V. 31. ut et beneficium] Sic ed. Veneta. Volgo: ut beneficium et ita ed. pr. Ibid. sane, et ut] Sic ed. Veneta. sane, ut edd. pr. Volgo: sane ita ut. V. 32. conterreat] Sic ed. Veneta. concerreat ed. pr. Volgo: absterreat. V. 32. NE TAM QUIDEM: Hoc a lenone — possit ostendi] om. ed. pr. Ibid. NE TAM QUI-

DEM] *Ne tam cito quidem i.* ed. Veneta. Ibid. Hoc a lenone] Sic ed. Veneta. MSS. et edd. vett. apud Westerhovium. Volgo: *A lenone.* V. 33. ut perturbatio] *ut qui turbatione* ed. Veneta.

P. 54. v. 1. possit ostendi] *posset ostendi* edd. pr. Veneta. MSS. et edd. vett. apud Westerhovium. *posse ostendit* MS. Hulst. Volgo: *possit ostendere.* Ibid. NE TAM QUIDEM] *Ne tam cito quidem* edd. pr. Veneta. V. 3. vel] *non* edd. pr. Veneta. V. 4. in quantum] *quantum* edd. pr. Veneta. V. 5. utrum] *utrumque* edd. pr. Veneta. V. 6. qua] *quia* edd. pr. Veneta. ut] *quod* edd. pr. Veneta. V. 19. exclamationem facere denotetur] Sic etiam ed. pr. *et clam actionem facere denotetur* ed. Veneta. *et clam actionem facere denotetur* MS. Boend. *exclamatione agendi* MS. Hulst. MS. Reg. apud Lindenbrogium. V. 10. Dixerat] *Dixit* edd. pr. Veneta. Ibid. et rursum] *ubi rursum* edd. pr. Veneta. V. 11. se] om. edd. pr. Veneta. V. 17. quae sit ars] *quaeritans* edd. pr. Veneta. V. 19. Hoc responso.] Sic MS. Hulst. MS. Reg. apud Lindenbrogium. Volgo et in edd. pr. Veneta: *Hoc verbo.* V. 23. OBSECRE TE HERCLE — INFURISSIMUM] Edd. pr. Veneta: *Obsecro te hercle, ceteris omissis.* Volgo: *OBSECRE HERCLE ETC.* V. 25. audeat] *audet* edd. pr. Veneta. V. 37. QUAM PRIMUM ABSOLVITOTE] Haec ex edd. pr. Veneta adiecimus, volgo omissa. V. 31. planius] *planiv'* edidit Lindenbrogius, et sic videtur in MS. Reg. fuisse, alius V. C. (vetus codex) apud Lindenbrogium dicitur *planitis* habere. Huc facit etiam MS. Hulst.: *plamos.* Volgo et in edd. pr. Veneta: *plurima.* V. 34. HOC PERMANET] *hic provehat* edd. pr. Veneta.

P. 55. v. 2. HOC PERMANET] om. edd. pr. Veneta. V. 3. quod] om. edd. pr. Veneta. V. 4. de] *ex* edd. pr. Veneta. V. 6. TUNC] *nunc* edd. pr. Veneta. V. 12. turpe dictu] *turpe factum* edd. pr. Veneta, MS. Boend. et edd. vett. apud Westerhovium. V. 13. Servis] Volgo et in edd. pr. Veneta: *servus.* V. 14. Et vide, ut totum] *nisi invitus adeo, ut totum* edd. pr. Veneta. MS. Boend. et edd. vett. apud Westerhovium. *sed eo vultu, ut totum* MS. Hulst. Hinc Westerhovius coniecerat scribendum esse: *Servis: Nihil tam comicum, sed eo vultu, ut totum superbe ac magnifice loquatur Syrus.* V. 18. Et hoc spectatur] *Ex hoc spectatur* MS. Hulst. V. 20. QUANDO HOC BENE SUCCESSIT] Haec adieci ex ed. pr. *quando b. s.* ed. Veneta: *q. h. s.*, volgo omissa. V. 23. misere] *mi Syre* edd. pr. Veneta. Sed talia exempli caussa adhuc adtuli, posthac graviora tantum modo, uti volumine primo item factum est, adferam.

ACTUS TERTII SCAENA PRIMA. P. 56. v. 3. gestum] Sic edd. pr. Veneta, MSS. et edd. vett. apud Westerhovium. Volgo: *gesta.* Ibid. Hic ergo expectatio est, in Getae nuntio gestus, in planctu Sostratae exitus] Sic ex edd. pr. Ve-

neta, MSS. et edd. vett. apud Westerhovium edidimus. Volgo legitur: *Hic ergo exspectatio est in Getae nuntio: Gesta, in planctu Sostratae: Exitus, **. V. 5. MEA NUTRIX] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: MEA TU NUTRIX. Sic infra quoque v. 8. v. 11. Ibid. qui sit] *quid sit* edd. pr. Veneta. Non male. Ibid. in dominos] *in domino* edd. pr. Veneta. V. 16. ut initio] Sic MS. Hulst., *ut Mitio* ed. pr. *ut mitio* ed. Veneta, unde corruptela volgatae lectionis: *ut Micio*, facillime explicatur. V. 11. QUID NUNC FIET] Haec addidi ex edd. pr. Veneta. Ibid. nunc] om. edd. pr. Veneta, et videtur sane delendum. V. 13. ignorantia] *ignorantia* edd. pr. Veneta. V. 14. est, quippe] *et quippe* edd. pr. Veneta. Ibid. Sed sapientior] Sic edendum putavi. Volgo et in edd. pr. Veneta: *Sed non sapientior*. V. 18. orator] *ut tutor* MS. Reg. apud Lindenbrogium. V. 25. Vide *προπαρσχευήν* doloris] *Vide praeparationem doloris* edd. pr. Veneta, ex quibus etiam ordinem adnotationum constituimus.

P. 57. v. 5. Quaeque ipse — fui] *Quique i. m. u. e. t. q. p. m.* ed. pr. *Quinque m. n. e. t. q. p. n. mus.* ed. Veneta. V. 7. quod si recitatur, tu facit] *quod resciscitur, ut facit* ed. pr. *quod si resciscitur, ut facit* ed. Veneta. et sic MS. Boend. Volgo: *Quod * recitatu. Et facit.* In qua scriptura MS. Reg. apud Lindenbrogium habet: *rescitu.* V. 9. Quom] *quomodo* ed. pr. Volgo et in ed. Veneta: *cum*. Ceterum ordo adnotationum ex edd. pr. Veneta constitutus est. V. 10. HABEO] *habemus* edd. pr. Veneta. V. 11. GETA AUTEM HIC NON ADEST] Haec addunt edd. pr. Veneta. V. 12. aestimans metu] *existimans metus* edd. pr. Veneta. V. 16. utrumque] *ad utrumque* edd. pr. Veneta. V. 18. Pro non. Et] *Pro non est* edd. pr. Veneta. V. 19. nam qui potest?] om. edd. pr. Veneta. Ibid. sed ad omnes] *sed omnes* edd. pr. Veneta.

P. 58. v. 3. ♀ GETA AUTEM HIC NON ADEST: Veniet.] Haec adiecimus ex edd. pr. Veneta, volgo omissa. V. 6. rationabiliter] *a rationabili* ed. Veneta, non ed. pr. V. 8. E RE NATA] *Here nate* ed. pr. *herae natae* ed. Veneta. V. 10. Sic Lucilius, p. i. i. *Hic e re nata sic eius dedit: haud malus est.*] Haec om. MS. Boend. et vett. edd. apud Westerhovium. Edd. pr. Veneta tantum haec habent: *Ergo here nate (herae natae ed. Veneta) sic eius dedit aut (haud ed. Veneta) malus est.* V. 12. quom non] Sic scribendum putavi. *Quem non* ed. pr. *quam non* ed. Veneta, MSS. et edd. vett. apud Westerhovium. Volgo: *quam nunc.* V. 13. e re nata] *here nate* et *herae natae* edd. pr. Veneta. et sic infra v. 25. V. 14. quod factum est] *quod est* edd. pr. Veneta. V. 16. Sensus enim hic est: Est quidem malum] *Sensus enim hic quidem malum* edd. pr. Veneta. Volgo: *Sensus enim hic est: Malum etc.* V. 21. pro evenit et contigit] *evenit et contingit* edd. pr. Veneta. V. 23. sin] *si non* edd. pr. Veneta. Ibid. ut sit: *E re nata*

intelligo.] Haec om edd. pr. Veneta. V. 27. QUOD] Edd. pr. Veneta: *Vitium oblatum est, quod ad illum etc.*, ut edendum fuerit: VITIVM OBLATUM EST, QUOD AD ILLUM EST., id quod adnotatio ipsa requirit. V. 30. ILLUM autem Aeschinem scilicet] *Illud autem dicit ut Aeschinus scilicet* edd. pr. Veneta. V. 32. Sic enim facit: *Potis, potius, potissimum*] Haec, quae desunt in quibusdam codd. apud Westerhovium, habent edd. pr. Veneta, nisi quod legunt: *potis et potius, potissimum*. V. 33. significat] *significat: pro Aeschino significat* edd. pr. Veneta. V. 34. quantum] quod edd. pr. Veneta.

P. 59. v. 4. *παρέκτασις*] *exsultatio* edd. pr. Veneta. *περίστασις* MS. Reg. apud Lindenbrogium. V. 6. ab iis] *ab hiis* ed. pr. Volgo et in ed. Veneta: *ab his*. V. 9. Quia talis est] Sic ed. Veneta, MS. Boend. *quanta his est* ed. pr. Volgo: *Quam bonus est*.

ACTUS TERTII SCAENA SECUNDA. P. 60. v. 1. QUOD SI OMNIA] Haec addidimus ex edd. pr. Veneta, volgo omissa. V. 6. NUNC ILLUD EST] *Nunc istuc* edd. pr. Veneta. V. 8. CONFERANT: *Ὑπερβολὴ cum παρονομασίᾳ*] haec omnia om. edd. pr. Veneta. V. 11. ut pereunti] *pereuntis* edd. pr. Veneta. V. 16. MIHIQUE] *mihi* edd. pr. Veneta et sic infra. V. 19. *πολυσύνδετον*] *Asynthelon* edd. pr. Veneta. V. 21. *Armentarius* — *pharetram*] om. edd. pr. Veneta. V. 24. TOT RES REPENTE] addunt edd. pr. Veneta, volgo omissa.

P. 61. v. 18. SAECULUM] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *seclum*. V. 19. [ut a tempore mores increpet] Haec adduntur in edd. pr. Veneta, omissis tamen iis, quae sequuntur: *ut: O tempora, o mores*. V. 22. *lata*] Corrige: *laeta*. V. 24. HOCINE SAECULUM] Haec addunt edd. pr. Veneta, volgo omissa. V. 25. IMPIVM] Sic hic et infra v. 31. scripsimus ex MS. Regio apud Lindenbrogium. Volgo et in edd. pr. Veneta habetur: *IMPVRVM*. V. 30. *deorumque*] *d.* edd. pr. Veneta. Volgo: *deumque*.

P. 62. v. 3. *Nam ut — timida es*] Pro his edd. pr. Veneta: *Nam ut ex mari timido*. V. 5. *impivm*] Volgo: *impurum*. V. 6. Et saepe repetitum NEQUE] Haec verba om. edd. pr. Veneta. V. 11. *ictus*] *ictum* edd. pr. Veneta. V. 16. Num] *Nunc* ed. Veneta, non pr. Ibid. *nostro — amantem est*] *n. u. l. f. o. d. a. m. a. e.* V. 18. *et cetera*] addunt edd. pr. Veneta. V. 21. *Ἀδῆντιχῶς* — *mariti*] *Non enim addidit mariti*. edd. pr. Ven. V. 26. *vultus*] om. edd. pr. Veneta. V. 27. SATIS QUAE LOQUATUR] om. edd. pr. Veneta. V. 29. *praesens loquitur*] Sic etiam edd. pr. Veneta. Lindenbrogius edidit: *praesens est*. Westerhovius coniecit: *porro servus loquitur*. V. 32. *ne ob illam*] Sic codd. quidam apud Westerhovium. Volgo: *ne ob illam rem*. In edd. pr. Veneta haec tantum habentur: *ne ob illa loqui desinat*.

P. 63. v. 1. LOQUATUR] *Loquitur* edd. pr. Veneta. Ibid. Adhuc non audiente Geta hera loquitur] Haec om. edd. pr. Veneta. Ibid. Geta hera] *hera* codd. apud Westerhovium, omisso *Geta*. Volgo *Geta*, omisso *hera*. V. 2. eum servus] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *eum satis*. V. 4. Lucilius] om. edd. pr. Veneta. V. 6. competentis] Sic etiam edd. pr. Veneta. Sed MS. Boend. et editio anonyma apud Westerhovium: *compotentis animi*. V. 7. compotem] *competere* edd. pr. Veneta. V. 8. Septimio] *septimo* edd. pr. Veneta. V. 9. animo] Edd. pr. Veneta, MS. Boend. et edd. vett. apud Westerhovium. Argentina editio *animi*. V. 18. de descriptione] *de scripto* edd. pr. Veneta. V. 19. Hunc igitur] *Hanc igitur* edd. pr. Veneta, id, quod si supra *de descriptione* legimus praestare videtur. Ibid. *Tarquiti*] *Tarquinus* edd. pr. Veneta. Volgo: *Tarquinius*. V. 21. quando quisque] Sic nos scribendum putavimus. Edd. pr. Veneta: *cum quisque*. Volgo: *quando quisquam*. V. 23. quae recentissimis flagitiis properata sit] *quae ex recentis vitii flagitiis properat* edd. pr. Veneta, MS. Boend. et edd. vett. apud Westerhovium. V. 24. Sic] addunt edd. pr. Veneta.

P. 64. v. 1. illis] *olim* ed. pr. o. ed. Veneta. V. 2. *Seminibus*] om. ed. Veneta. s. ed. pr. V. 5. *crura brachiaque. Vitium in Aeschinum*] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *crura brachiaque, et cetera vitia, in Aeschinum*. V. 6. maxime per Syrum] Haec sic scripsimus ex edd. pr. Veneta, MS. Boend. et edd. vett. apud Westerhovium. Volgo tantum legitur *Syrum* idque coniunctum cum proximo verbo: *IMPULSOREM*. V. 15. *Spu-mantem, sparsasque manus*] s. s. *parque m.* edd. pr. Veneta. V. 22. providere] *praevidere* edd. pr. Veneta.

P. 65. v. 3. *furit*] *fugit* edd. pr. Veneta et sic volgo legitur. Ibid. *hac lutulenta*] *ac lutulenta* edd. pr. Veneta et Volgo. V. 5. *Illa fretus agit ventos*] *Cursu parant ista g. et agit ventos* edd. pr. Veneta. V. 14. temporis, sperare iuxta] Volgo legebatur: *temporis sperare, iuxta*.

P. 66. v. 1. ELOQUERE OBSECRE TE] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *ELOQUERE, OBSECRE, QUID SIT*. V. 8. ALIENUS EST ETC.] Hanc adnotationem etiam edd. pr. Veneta omittit. V. 9. *Getae*] Volgo: *Geta*. Mox repone *ipse*, ut volgo legitur. V. 12. augmenta mali metuenda] *argumenta mali metuenda* edd. pr. Veneta. *argumenta mali metuendi* MS. Boend. et edd. vett. apud Westerhovium. V. 15. interponitur] Sic edd. pr. Veneta, MS. Boend. et edd. vett. apud Westerhovium, etiam ed. Lindembrogiana. Volgo: *interponuntur*.

P. 67. v. 12. NOSTRUM — NOSTRAM] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *NOSTRUMNE — NOSTRAMNE*. V. 18. non quia divinabat] *non quia parem nasci divinabat* codd. vett. apud Westerhovium, et sic edd. pr. Veneta, nisi quod hae *divinabat* geminatum habent.

P. 68. v. 1. *ait*] *e.* edd. pr. Veneta. V. 8. AN PROFERENDUM HOC TIBI VIDETUR] Haec addunt edd. pr. Veneta, ita ut lacuna hic haberi videatur. V. 14. cogiturque] *cogerisque* edd. pr. Veneta, MS. Boend. et edd. vett. apud Westerhovium. V. 15. tacere] om. ed. pr. *conticere* ed. Veneta, uti MS. Boend. et edd. vett. apud Westerhovium. V. 17. constantem esse demonstratur] „In aliis: *constantem*, et, *demonstrat*.“ Westerh.

P. 69. v. 6. videlicet dari pro virgine nuptum] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *Videlicet PRO VIRGINE DARI NUPTUM*. V. 11. Haec ergo nec nec virgo] Sic ed. Veneta. Volgo: *Aut nec virgo*. In ed. pr. verba: *ut: Nunc — Haec ergo*, omissa sunt. V. 19. vel pro quando quidem] Sic nos scripsimus. MS. Hulst.: *Quando pro quandoquidem*. Volgo: *vel QUANDO pro quidem*, et sic etiam edd. pr. Veneta. V. 20. E. g.] Sic MS. Hulst. Volgo et in edd. pr. Veneta: *Hoc est*. V. 21. V. 21. clam] *domini* ed. pr. *domum* ed. Veneta, ut *clandestinum* fuisse videatur. V. 22. a facinore abhorreant] Sic scripsimus ex MS. Hulst. Edd. pr. Veneta tantum: *facinore abhorreant*. Volgo: *facinora abhorreant*.

P. 70. v. 2. vel uti melius potens sis dicere] Sic MS. Hulst., neque abludunt edd. pr. Veneta, codd. apud Westerhovium, nisi quod habent: *veluti*. Volgo: *velut qui melius possim dicere*. V. 7. SIMULO: SIMULUS] *Simulus* edd. pr. Veneta. Volgo tantum *SIMULO* legitur. V. 11. *summum suum*] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *Parmenonem summum suum*.

ACTUS TERTII SCAENA TERTIA. P. 71. v. 6. UNA FUISSE] Sic scripsimus ex edd. pr. Veneta. Volgo: *UNA AD-FUISSE*. V. 8. afficiat] *efficiat* ed. Veneta. „Lego: *adfligat*.“ Westerhovius. V. 18. Ducimus enim volentes] Hanc volgatam scripturam confirmant etiam edd. pr. Veneta. Sed MS. Hulst.: *Ducimus enim etiam orantes*. MS. Reg. apud Lindembrogium: *Ducimus etiam orantes*. V. 22. UBI EGO ILLUM QUAE-
RAM] Addunt edd. pr. Veneta, et sic deinceps, ubi lemmata verbis auximus. V. 23. isse] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *iisse*. ἀπὸ τᾶς γᾶς, τοῦτ' ἔστι, τῆς γῆς] ἀπὸ τῆς γῆς ed. Veneta, om. ed. pr.

P. 72. v. 1. *trabena*] *trabea* MS. Boend. edd. pr. Veneta. V. 10. *Acacidem*] *Aeaciden* ed. pr. Apud Virgilium l. e. legitur: *Alciden*. Mox ed. Veneta: *nec sum*. V. 11. *Accepisse lacu*] om. edd. pr. Veneta. V. 12. *Figura ἐπανάληψις* — et *levium*] Westerhovius hunc locum ex Codd. vett. sic constituendum putavit: *Figura ἐπανάληψις. § DE GREGE ILLO: Ordo vel bonorum vel magnorum dicitur et gravium, ut equester ordo, senatorius ordo. Grex et malorum et levium*. Volgo legebatur: *Figura ἀπανάληψις, de grege illo est. Ordo vel bonorum vel malorum dicitur et gravium, ut Equester ordo, S. ordo. Grex vel bonorum vel malorum est et le-*

vium. In his edd. pr. Veneta: *grex dicitur*. Deinde: *Etiam grex* pro volgato *Grex*., deinde om. *et levium*. MS. autem Reg. apud Lindenbrogium ultima sic habet: *Grex vel malorum vel levium*. V. 15. in his] *in hiis* ed. pr., non Veneta. V. 19. Pro *ganeo*] *pro gauli* MS. Reg. apud Lindenbrogium. V. 23. Micio: *Nisi*] Sic scribendum vidit Westerhovius ex Act. I. sc. 2. v. 73. Volgo: *Micioni*, si. Edd. pr. Veneta: *Micioni*, sic.

P. 73. v. 11. ut indicat Demea, non distributum, dilapidatum] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *id est, ut indicat Demea, dilapidatum*. V. 12. *Columen familiae nostrae, bone custos salve*] *Columen familiae bone custos salve* edd. pr. Veneta. Volgo: *Bone custos, salve, columen vero familiae*. V. 27. contrarium senectuti est] „Immo consentaneum senectuti est. Unde infra IV. 7. 43. SENEX DELIRANS.“ Westerhovius. V. 31. quia et maior] Corrige: *quia est et maior*.

P. 74. v. 5. enim] Addunt edd. pr. Veneta, volgo omissum.

P. 75. v. 3. Quod ante pedes est] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *Quod est ante pedes*. V. 12. et ablativus. Si ablativus, *praeditus*] Sic edd. pr. Veneta, nisi quod ed. pr. servat *perditus*. Volgo: *et septimus*. Si *septimus*, *perditus*. V. 16. ad ignoscendum] Sic edd. pr. Veneta, codd. vett. apud Westerhovium. Volgo: *ad agnoscendum*. V. 21. in iis — in iis] *in hiis* — *in hiis* ed. pr. Volgo: *in his* — *in his*. V. 27. et — non solvit] om. MS. Hulst. MS. Boend.

P. 76. v. 5. repetit. V. 42. SENEREM: *Ἐρωτιῶς*] Sic ego scripsi ex edd. pr. Veneta. Volgo legebantur haec coniuncta: *repetit SENEREM? et Ἐρωτιῶς interrogat*. V. 20. Hae sententiae semper sunt hyperbolicae] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *Hae sunt sententiae et semper probabiles etc.*

P. 77. v. 2. *Equarum*] *quorum* edd. pr. Veneta. V. 15. *Quae fortuna — linquant*] om. edd. pr. Veneta. V. 17. Cui contrarium in significatione id quod te oro] Sic etiam edd. pr. Veneta, MS. Boend. Sed MS. Hulst: *Cui contrarium est id est significat id quod te oro*. MS. Reg. Lindenbr.: *Cui contrarium est idem significans*. Hinc Wielingius legendum suscipitur: *Cui contrarium id, significans idem, quod te oro*.

P. 78. v. 1. Fides est et accusatio] Sic habent edd. pr. Veneta, quae supra omittunt verba: *His enim fides fit*. Sed videtur reponendum: *Est accusatio*, ut volgo legebatur. V. 8. *ac sobrium*] *et sobrium* edd. pr. Veneta. V. 14. et simul ostenditur] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *qua ostenditur*. V. 17. EST] Addunt edd. pr. Veneta. V. 28. referemus] *referremus* edd. pr. Veneta. Volgo: *referamus*.

V. 79. v. 5. doctos] Corrige *dolos*, ut volgo legitur. *Doctos* habent edd. pr. Veneta. V. 6. Non enim utilem agit] Sic ed. Veneta. *Non enim utile agit* ed. pr. Volgo: *non ut ille agit*. V. 10. § PORRO AUTEM: Autem, vero et huius modi] Sic ego

restituendum putavi. Porro autem. aut vero et huiusmodi ed. pr. Porro autem. vero et huiusmodi ed. Veneta. Volgo: PORRO AUTEM: At vero et huiusmodi etc. V. 17. ut alludentem de sua] ut alludentem se de sua edd. pr. Veneta. ut ludentem de sua MS. Reg. apud Lindenbrogium. Volgo: ut allusionem de sua. V. 30. INSPICERE — SIET] Haec pro lemmate habent edd. pr. Veneta. Volgo: TAMQUAM IN SPECULUM.

V. 80. v. 4. familia] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: et familia. V. 20. erroremque hostibus illum] e. m. r. p. n. edd. pr. Veneta. V. 26. ut et fiat et approbetur] Sic edd. pr. Veneta, MS. Boend. Volgo: ut et sciat et approbet. V. 27. quod rogat] quod facit edd. pr. Veneta, MS. Boend.

P. 81. v. 3. Curare coeperit] Amare coeperit edd. pr. Veneta. Volgo: Amare coepit. V. 4. curare] amare edd. pr. Veneta. Ibid. reposcere est] reposcere, om. est, edd. pr. Veneta. V. 8. quo indignetur] quod indignetur MS. Reg. apud Lindenbrogium. V. 9. inveniatur] om. edd. pr. Veneta, MS. Boend. In MS. autem Hulst. hinc usque ad Act. IV. sc. 5. V. 30. lacuna est. Westerhovius scribendum coniecit: Et bene dubitat, an familiarem videat civem, ipse multum absens a conspectu civium. V. 23. incusationi huius] Sic ed. pr. accusationem huius ed. Veneta. Volgo: huius incusatione. V. 34. doliturus] doliturus sit MS. Reg. apud Lindenbrogium. Ibid. super Aeschino] super Aeschinum edd. pr. Veneta, et plerique codd. veteres apud Westerhovium.

ACTUS TERTII SCAENA QUARTA. P. 82. v. 18. stragemque satis] om. edd. pr. Veneta.

P. 83. v. 6. HAUD SIC AUFERENT: Quomodo accipimus] Haud sic auferent. Quō accepimus ed. pr. Haud sic. a. sicut accepimus, ed. Veneta, et sic videtur scriptum esse in MS. Boend. V. 7. An, nisi] aut si edd. pr. Veneta, et, ut videtur, MS. Boend. Volgo: An, si. V. 8. silentio transituros] silentium tacituros edd. pr. Veneta et MS. Boend., ut videtur. V. 14. sic dictum] Post haec verba in edd. pr. Veneta lacuna satis magna est. Volgo haec continenter leguntur. V. 15. [immo magnae]] Haec verba addunt edd. pr. Veneta, MS. Boend., volgo omissa. V. 23. simpliciter] Sic etiam ed. pr. suppliciter ed. Veneta, MS. Boend. V. 24. quom praeterea servus] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: quum servus. V. 26. MORIENS NOS TIBI] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: TIBI MORIENS NOS. V. 29. Sic et alibi] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: Sic alibi. V. 33. et Latii] et relatum edd. pr. Veneta.

P. 84. v. 2. libertos] liberos edd. pr. Veneta. V. 15. illis] illi edd. pr. Veneta, MS. Boend. et edd. vett. apud Westerhovium. V. 22. in indignationem] Sic ediderunt Rob. Stephanus et Lindenbrogius. Volgo: indignationem, ut edd. pr. Veneta. V. 25. Κέλαι δέ με τήνδ' ἀποδοῦναι] Sic etiam apud

Homerum legitur. Volgo legebatur: *Κέλευε με πάντ' ἀποδοῦναι*. Ibid. *ἐθέλω μὲν γὰρ ἐκ συνωνυμίας*] Sic Westerhovius. Volgo: *ἐθέλομεν* (sic) γὰρ *ἐκτορα* CYNENNIA TENA.

P. 85. v. 5. Corrige: *dicendo*. V. 17. quia non contentus] *qui non contentus* edd. pr. Veneta. Volgo: *Non contentus*. V. 18. *Quia istoc — homini adulescentulo*] Haec in edd. pr. Veneta sic leguntur: *Quid hoc illecebrosius fieri potest nox mulier vinum hominibus: quid hoc illecebrosius homini adulescentulo*. V. 22. ut ipse alibi] Sic ed. Veneta, MS. Boend. et edd. vett. apud Westerhovium. Volgo et in ed. pr.: *ut ipse*. V. 23. *huc vel illuc*] *huc vel illud* ed. Veneta. *huc atque illuc* ed. pr. Volgo: *huc illuc*.

P. 86. v. 4. quia] *quid* edd. pr. Veneta, MS. Boend. et edd. vett. apud Westerhovium. V. 12. *Ἀσυνδέτως*, ut solet, per *συντομίαν*] *asyntheton*, ut solet, per *syntonomiam* edd. pr. Veneta. Volgo: *Ἀσυνδέτως* per *συντομίαν*, ut solet. V. 22. iam gravida] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *nunc gravida*. V. 32. *τῷ ἰδιωτισμῷ*] *τῷ ἀπικτισμῷ* MS. Reg. apud Lindenbrogium. V. 34. PSALTRIAM NOBIS] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *NOBIS PSALTRIAM*.

P. 87. v. 1. cui e contrario] Sic scribi voluit Westerhovius. Edd. pr. Veneta: *cui contrarium*. Volgo: *qui e contrario*. V. 4. mira sunt scelera] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *miratur scelera*. V. 19. saepius] Edd. pr. Veneta. Volgo: *saepe*. V. 29. Ergo] *Ego* edd. pr. Veneta, MS. Boend.

P. 88. v. 12. ad hoc illud, ut nemo possit intercedere] Sic edd. pr. Veneta, MS. Boend. et edd. vett. apud Westerhovium. Rob. Stephanus et Lindenbrogius ediderunt: *ab hoc illuc, ubi nemo possit intercedere*, et sic volgo legitur.

V. 89. v. 3. in malis positos] *in malis positis* edd. pr. Veneta, MS. Boend. et edd. vett. apud Westerhovium. Guido Iuvenalis legit: *in malis positum*. V. 6. suppliciter] Sic scripsimus e coniectura Westerhovi. Volgo legebatur: *simpliciter*, ut etiam in edd. pr. Veneta. Cf. supra ad p. 83. v. 23. V. 27. sed necessitate] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *sed et necessitudine*.

P. 90. v. 13. hac] Corrige *has*. Ibid. *querelas*] Sic etiam edd. pr. Veneta. Apud Virgilium volgo legitur: *loquelas*.

P. 91. v. 10. me levabo] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *me relevabo*.

ACTUS TERTII SCAENA QUINTA. P. 92. v. 12. a senatus consulti formula] Sic, ut edidit Westerhovius, tres Parisini codices exhibent. Sed edd. pr. Veneta, MS. Boend. et edd. vett. apud Westerhovium: *a senatus consulto formulare*.

ACTUS QUARTI SCAENA PRIMA. P. 93. v. 2. et veriti, scilicet ob peccatum ex delicti conscientia et reverentia parentis. Apparet] Sic locum constituimus de sententia Wester-

hovii. Volgo legebatur: *et verti se* (sic etiam ed. pr., sed ed. Veneta, MS. Boend. et edd. vett. apud Westerhovium, *vertisse*) *ad peccandum ex delicti conscientia, et reverentia parentis apparet. Item etc.* V. 18. corrige: *ITA*. V. 24. *adimant*] Sic etiam ed. pr. *adiuvent* ed. Veneta, MS. Boend. et edd. vett. apud Westerhovium.

P. 94. v. 16. *NIHILNE IN MENTEM EST?*] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *NIHILNE IN MENTEM?*

P. 95. v. 2. *visum*] om. MS. Reg. apud Lindenbrogium. V. 17. *a Syro*] Sic edd. pr. Veneta. Volgo tantum: *Syro*. V. 24. *effervere*] Sic edd. pr. Veneta. Sed corrige: *et fervere*. Volgo: *fervere*. V. 26. *de Demea*] Sic ed. voluit Westerhovius. Volgo: *a Demea*.

V. 96. v. 1. *dixit*] Edd. pr. Veneta. Volgo: *dicit*. V. 3. *cum stupore*] Sic edd. pr. Veneta, etiam ed. H. Scoti. Volgo: *cum pudore*. V. 8. *silentii*] Volgo *silentio* et sic legitur in edd. pr. Veneta. Ceterum Westerhovius scribendum esse coniecit: *atque eiusmodi silentii, ut vel in ipso verbo Fabula conticescat*. V. 18. *paulatim e cavea*] *paulatim capna* edd. pr. Veneta. *paulatim capua* olim legebatur. Westerhovius coniecit: *paulatim ad casam venientis*. V. 20. *alimonio*] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *Alimoniae*. V. 27. *TE ME*] Corrige: *TU ME*. Ibid. [Scilicet vidisse respondeas]] Haec verba om. edd. pr. Veneta.

ACTUS QUARTI SCAENA SECUNDA. P. 97. v. 4. *Cicero in Catilinam*] *Cicero in Catone* MS. Reg. apud Lindenbrogium. V. 17. *semper, quo*] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *semper est, quod*.

P. 98. v. 13. *NISI ME Credo — REI*] Haec verba volgo omittuntur. Nos ex vestigiis ed. principis sic restituimus.

P. 99. v. 7. *Hac*] *Haec* edd. pr. Veneta. Eadem edd. post *sus* addunt *u. e. i.* V. 16. Sed sic ipse egit] MS. Reg. apud Lindenbrogium: *ut ipse ait*.

P. 100. v. 1. *verba sunt servi*] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *verba sunt Syri*. V. 23. *praeoccidere*] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *peroccidere*.

P. 101. v. 3. *Namque gratia est aut delectatio non stultissimum falli.*] *Namque gratia est aut delectatio est: non stultissimum falli* ed. pr. *aut delectatio*. *Namque gratia est non stultissimum falli*. Westerhovius ope MS. Boend. et edd. vett. restituendum putavit: *Nam quae gratia est aut delectatio hominem stultissimum falli*, quod maxime probabile est. Volgo legebatur: *Nam quae gratia est aut delectatio, non stultissimum falli?* V. 23. *suorum*] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *suum*. V. 24. *et VIRUM TE IUDICO*, inquit, *non adulescentulum etc.*] Sic haec constituimus ex edd. pr. Veneta. Volgo haec post verba: *perfectus es*, ita scripta legebantur: *ABI*,

VIRUM TE IUDICO: Inquit etc., ut adnotationem per sese effici-
cerent.

P. 102. v. 1. SAPIAT] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: SAPIAT.
In lemmatis, quoad eius fieri poterat, edd. pr. Venetam secuti
sumus, nec singula quaeque notavimus. V. 9. IDEM QUOD EGO]
Sic edd. pr. Veneta. Volgo: IDEM SENTIT, QUOD EGO.

P. 103. v. 3. cervici] cervicē ed. Veneta. c. ed. pr. V. 6.
HAC — HAC] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: HANC — HANC.
V. 13. Hoc lentius aliqui legunt, aliqui clarius] Sic ed. Veneta,
et edd. vett. apud Westerhovium. Volgo inde a R. Stephano
et Lindenbrogio legebatur: *Hoc lentius. Quidam clarius le-
gunt, ut etc.* V. 18. ET SACELLUM ETC.] Haec sic ex edd. pr.
Veneta edi volui: *Et SACELLUM, ut Varro ait, sacra cella
est.* Volgo legitur: *EST SACELLUM: Ut Varro ait, sa-
cra cella est.*

P. 104. v. 14. via] Sic edd. pr. Veneta, MS. Boend.
Volgo: *vita.* V. 20. non addito templo] *non addito TEMPLUM*
ed. Veneta, non male. V. 21. *Ad Iovis mandem nostra]* Sic
etiam edd. pr. Veneta. *ad Iovis manevani* MS. Reg. apud
Lindenbrogium. V. 25. coloniae auctor et conditor] Sic edd.
pr. Veneta, MS. Boend. Volgo: *coloniae deductor et conditor.*

P. 105. v. 1. Etsi multa diminutiva] Sic scribendum vidit
Westerhovius. Volgo et in edd. pr. Veneta legitur: *Et simu-
lata deminutiva.* V. 2. a genere nominum primae positionis,
ut *rana ranunculus, scutum etc.*] Sic ego restituendum putavi
ex edd. pr. Veneta: *nomina prima et positionis vetera, ut est
in his (hiis ed. pr.) Scutum scutella canis, canicula.* Volgo:
*Nomina primae positionis: ut Rana, ranunculus, vete-
rana: scutum, scutella: canis, canicula.* Nam quem
ad modum natum esset *veterana*, ex edd. pr. Veneta apparuit.
V. 22. ad describendam] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *ad
describendum.* V. 28. deaeque omnes] *d. o.* edd. pr. Veneta.

P. 106. v. 6. quam ut quidam ξυννεοφόρα interpretantur,
putantes, ut ξυννεοφόρα, sic nos SILICERNIUM intelligere] Sic
nos scripsimus ex edd. pr. Veneta: *quam ut quidam Xeno-
phonta interpretantur putantes (interpretatur putans ed. Ve-
neta) Xenophanta: sic nos silicernium intelligere etc.* Volgo
legebatur: *quam ut quidam Xenophonta interpretantes pu-
tant, sic nos SILICERNIUM intelligere.* Ceterum olim Vossius
pro *Xenophonta* γέροντα scribendum coniecerat. „At Iac. Bai-
leyus recte putat pro *Xenophonta*, vel Vossiano γέροντα, legen-
dum ξυννεοφόρα, particip. nempe praet. perf. med. verbi ξυννέ-
φουμαι, nubilam mentem habeo: fretus auctoritate fragm. Ari-
stoph. (ἐν Νήσοις) ap. Brunk. p. 257. a Suida et Photio citati:
Ὡς εἰς τὴν γῆν κύψασα κάτω καὶ συννεοφῶνῃ βαδίζει. Locus, ut
videtur, est de incurva et οὐθροωνῇ vetula.“ Furlanetto in
Forcellini Thes. ling. Lat. Vol. IV. p. 113. ed. Germ. V. 22.

Indulge] om. edd. pr. Veneta. V. 27. *pressive oculos]* om. edd. pr. Veneta.

ACTUS QUARTI SCAENA TERTIA. P. 106. v. 8. *SI, QUAM FECERE: Hic]* Sic, ut scribendum coniecerat Westerhovius, verba habent edd. pr. Veneta, MS. Boend. Volgo legebatur: *SI, QUAM FECERE, IPSI EXPOSTULANT: Hic etc.*

P. 108. v. 11. Et sane hi versus desunt] Sic etiam ed. Veneta et ed. pr., nisi quod haec: *hii* pro *hi* habet. MS. Boend. *Et sane hic versus desunt.* Westerhovius, quoniam in ed. Mediolanensi tres versus desunt, scribi voluit: *Tres sane hic versus desunt.* Potest scriptum olim fuisse: *Et sane III versus desunt etc.*

P. 109. v. 4. NEGLEGI: Legitur et CLAUDIER.] *Negligi legitur et claudere* ed. pr. *negligi: legitur et claudicare* ed. Veneta. Volgo: *NEGLIGI: Legitur et CLAUDERE ET CLAUDICARE.* V. 10. Et CORAM] Corrige: *Et praeterea CORAM*, ut etiam edd. pr. Veneta habent. V. 11. ceteras] *certas* edd. pr. Veneta, MS. Boend. et edd. vett. apud Westerhovium.

ACTUS QUARTI SCAENA QUARTA. P. 110. v. 1. modice] Recte Boeclerus coniecit scribendum esse: *immodice.* V. 3. ut Virgilius] Sic ed. Veneta. Volgo tantum: *ut*, quod ed. pr. et ipsum omittit. V. 4. O praestans animi iuvenis] *o praestans animi* ed. pr. *o praestans iuvenis* ed. Veneta. V. 13. CERTUM EST: CERTUM EST] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *CERTUM SIET: CERTUM SIET.* V. 14. Nisi forte ut quam significet] *nisi forte significet o quam* edd. pr. Veneta. *Nisi forte significat, ut sit o quam* MS. Reg. apud Lindenbrogium.

P. 111. v. 7. suspicatus hoc est] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *haec suspicatus est.* V. 9. *huic vicinia]* Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *huc vicinae.* Ibid. UBI VIDI] Sic edd. pr. Veneta, etiam MS. Boend. Volgo: *UBI EAM VIDI.* V. 19. deciperemur] Sic ex altera Westerhovii coniectura scripsimus. Volgo et in edd. pr. Veneta legitur: *deciperetur.* V. 23. *quaerunt]* Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *volunt*, ut in Andriae loco citato.

P. 112. v. 1. Utpote anui] Sic scribendum erat. Volgo: *utpote anus.* In edd. pr. Veneta *avis* legitur pro *anui.* V. 12. AD ME DOMUM autem] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *AD ME autem DOMUM.*

P. 113. v. 3. Nimius] Sic edd. pr. Veneta. *Ninium* volgo. Ibid. frigidus] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *frigus*, ut ed. pr. V. 9. Nam veteribus non placet] Sic edd. pr. Veneta, MS. Boend. Volgo legebatur: *Nam non placet.*

ACTUS QUARTI SCAENA QUINTA. P. 114. v. 1. Hine] Sic ed. Veneta, ut coniecit Westerhovius. Volgo et in ed. pr. *hic* legitur. V. 3. ut vel] Sic ed. Veneta. Volgo tantum: *vel.*

P. 115. v. 20. mixtum vero] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *mixtum vero*.

P. 116. v. 6. Et QUÆDAM] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *QUÆDAM*. V. 10. CERTE SCIO] Volgo: *CERTE SCIO*, et sic edd. pr. Veneta. Ibid. Parum dixi, inquit] Sic, ut voluit Westerhovia, edd. pr. Veneta. Volgo: *Parum dixit, inquit*. V. 13. vetustius] Sic ed. Veneta, MS. Boend. Volgo: *venustius*. V. 25. velut inscio] Volgo et in edd. pr. Veneta: *vel inscius*.

P. 11. v. 25. Nunc dicit] *Nondum dicit* MS. Reg. apud Lindenbrogium.

P. 118. v. 10. Græci dicunt ἀτενὲς] „Variant scripti edd. *HTAIHTECTOS*, et *HTAIHTECTOS*.“ Lindenbrogius. V. 12. Nota octo syllabarum] *Notato syllabarum* edd. pr. Veneta. Quo facilius Westerhovii coniectura est scribentis: *Nota septem syllabarum*. Fuit olim fortasse: *Notato VII syllabarum etc.* V. 27. QUI ILLA CONSUEVIT] *Qui illi consuevit* ed. Veneta. Volgo: *QUI CUM ILLA CONSUEVIT* et sic ed. pr. V. 30. Et clandestina, ut] *Ut clandestine* et edd. pr. Veneta. Ibid. consuetio] Volgo et in edd. pr. Veneta, MS. Boend. *consuetudo*. MS. Boend. *Plauti suspicio*.

P. 119. v. 4. Sed MISERE AMAT dixit] Sic scripsimus ex edd. pr. Veneta: *sed miserā dixit*. Volgo: *Sed MISERE* dixit. V. 8. *Illum*] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *illam*. V. 11. Sic Caecilius in Eratosthene] *Celius in exatostoti* edd. pr. Veneta. Ibid. *plena gladiatoria*] „*ῥ. plane glad.*“ Lindenbrogius. V. 12. *sauciat*] om. edd. pr. Veneta. V. 13. a Virgilio] Sic ed. Veneta, edd. vett. apud Westerhovium, Lindenbrogium. Volgo et in ed. pr.: *ex Virgilio*. V. 14. *nunc*] *tum* edd. pr. Veneta. V. 15. *Quosve — aequor?*] Haec omnia om. edd. pr. Veneta. V. 21. Dativo] *Ablativo* edd. pr. Veneta. V. 25. Qui tunc Romanis imperator erat. *¶ AUCTOR HIS REBUS QUIS EST?*] *Qui nunc Romanus imperat auctor. p. x. n. ¶ His rebus auctor quis est?* edd. pr. Veneta.

P. 120. v. 1. *Verres*] *veteres* edd. pr. Veneta. V. 2. Utrum filiam — ducunt] „Optimi codd. [i. e. edd.] ita: *Utrum filiam? an quae possit esse? Nam omnes alienas filius dicunt.*“ Westerhovius. Sic etiam ed. pr. Veneta, nisi quod illa *aliena* servat. V. 13. nupta] Sic edd. pr. Veneta, MSS. et edd. vett. apud Westerhovium. Volgo: *rapta*. V. 29. in quod pene periculum] Sic MS. Boend. et edd. vett. apud Westerhovium. *In quo pene periculo* edd. pr. Veneta. Volgo inde a R. Stephano et Lindenbrogio legitur: *id quod pene periculum*. V. 33. Modo non] Sic ed. Veneta. *Modo exhibuisset* ed. pr. Volgo: *Non exhibuisset*.

P. 121. v. 20. pater] Sic MS. Mark. et edd. veteres quaedam apud Westerhovium. Volgo et in edd. pr. Veneta legitur: *patri*.

P. 122. v. 5. et nihil amaroris] Sic ego scripsi. Volgo legitur: *et nihil amoris*. Potuit etiam scriptum fuisse: *et nihil nisi amoris*. V. 10. etiam] addit ed. Veneta, et ed. pr. V. 21. ignoscentius] Sic scripsimus ex edd. pr. Veneta. Volgo: *innocentius*.

V. 123. v. 16. *in vobis*] *in nobis* ed. Veneta. *in omnibus* ed. pr. V. 23. quae dei cessantibus praestare non possint] *quae de cessantibus praestare non possit* edd. pr. Veneta. Volgo: legitur: *quae a diis cessantibus praestari non possint*. V. 37. Ordo est: DEDUCTUM IRI] Sic ed. Veneta. et deest deductum iri ed. pr. Volgo: *ORDO, DEDUCTUM IRI DOMUM*.

P. 124. v. 6. amittendae amatae nimium puellae] Sic scripsimus ex ed. Veneta. *amittendae nimium puellae* ed. pr. Volgo tantum: *amittendae puellae*. V. 18. qualibet sententia: inimici vero] *quaelibet vero saevitia inimici* edd. pr. Veneta, MS. Boend. V. 25. Ridiculose dixit] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *Religiose dixit*.

P. 125. v. 3. Id est, cito] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *aut deest, cito*. Ibid. POTEST deest *isse*] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *potest esse*.

P. 126. v. 4. *patriosque penates*] *p. p.* edd. pr. Veneta. V. 12. Qui quo modo, qua re, qua ratione] Edd. pr. Veneta, MS. Boend. et edd. vett. apud Westerhovium legunt: *Qui modo qua re, qua ratione*. Non male. Ceterum, quae volgo post verba *quae ratione* adiecta verba sunt: *magis mihi indulgeret*, ea cum edd. pr. Veneta, MS. Boend. et edd. vett. apud Westerhovium, denique cum R. Stephano et Lindenbrogio omisimus. V. 16. Mala nobis etiam de bonis nasci.] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *Mala etiam de bonis nobis nasci*.

ACTUS QUARTI SCAENA SEXTA. P. 127. v. 2. Non autem tam amare vult, quam ipse amare inducitur] *Non autem eum amare vult, quem ipse amare (amat ed. pr.) inducitur* edd. pr. Veneta, MS. Boend. et edd. vett. apud Westerhovium. Westerhovius scribendum putavit: *Non autem tam amare vultu, quam ipse re inducitur*. Volgo legebatur: *Non autem tantum amare vultu, quam ipsa re, inducitur*. In ea scriptura, quam nos exhibuimus, etiam emendandum erit: *ipse, quam*.

ACTUS QUARTI SCAENA SEPTUMA. P. 128. v. 6. ac ingenti] Sic etiam edd. pr. Veneta, non quod exspectes *et sive atque*. V. 12. aut certe quando, cum] Sic ed. Veneta et vett. apud Westerhovium. Volgo: *aut certe, cum*. V. 15. *imensis orbibus angues*] om. edd. pr. Veneta. V. 18. *Crinibus*] om. edd. pr. Veneta. V. 19. Cleomene] *Diomene* edd. pr. Veneta. V. 20. *cunctis*] Sic edd. pr. Veneta, MS. Reg. apud Lindenbrogium. Volgo: *ceteris*, ut apud Ciceronem legitur.

P. 129. v. 1. ne, quod ille cupit, abneget Micio] Sic edd.

pr. Veneta. MS. Boend. et edd. vett. apud Westerhovium. Volgo: *nec quod ille cupit, abnegat Micio*. V. 2. vel ut consentiendo] Sic ed. Veneta, MS. Boend. et edd. vett. apud Westerhovium. *vel consentiendo* ed. pr. Volgo: *ut consentiendo*. Haec omnia MS. Hulst. sic scripta exhibet: *Nec quod ille cupit Micio vel consentiendo mitigare sibi acriorem fieri iracundiam Demeae*. Ex MS. autem Reg. apud Lindenbrogium hoc adfertur: *vel consentiendo mitigare sibi amorem, fieri iracundum Demeam*.

P. 130. v. 6. PROH IUPPITER] Sic bis legunt edd. pr. Veneta. Volgo: *O IUPPITER*. V. 24. et nunc FORTE] Sic ed. Veneta. Volgo: *et FORTE nunc*.

P. 131. v. 3. Utrum OPUS EST IACTU AN IACTU NON CADIT?] Sic edd. pr. Veneta, nisi quod illa *utrum* om. Volgo: *Utrum QUOD OPUS EST IACTU NON CADIT?* V. 8. In scrupulo] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *In scrupulo*. V. 14. interiorem causam] Sic edd. pr. Veneta, MSS. Hulst. et Boend. et edd. vett. apud Westerhovium. Volgo: *ulteriore causam*. V. 17. subaudiet] *audiet* edd. pr. Veneta et edd. vett. apud Westerhovium.

P. 132. v. 3. equus ligneus] Sic edd. pr. Veneta, MSS. et edd. vett. apud Westerhovium. Volgo: *equus Durius*. V. 4. connexis manibus] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *nexis manibus*. V. 11. credas] Addunt edd. pr. Veneta. V. 21. FAC TE: Non dixit: *Esto*, sed elabora, ut esse possis.] Haec addidimus ex edd. pr. Veneta, MS. Boend., volgo omissa. V. 29. *quam Libentia est*] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *quam ipsa lubentia est*. V. 31. et coloris et gravitatis] Sic MSS. Boend. Hulst., et edd. quaedam vett. apud Westerhovium. Volgo et in edd. pr. Veneta legitur: *et coloris et gravitatis*. V. 33. ut sic finiret] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *ut sic finiat*.

ACTUS QUINTI SCAENA PRIMA. P. 133. v. 15. opportune] Edd. pr. Veneta. Volgo: *optime*. V. 16. Nam procedere segnem *prodeambulare* significat] Sic scripsimus ex coniectura Westerhovii. *Nam producere signum deambulare* edd. pr. Veneta et edd. vett. apud Westerhovium. Volgo legebatur: *Nam procedere segnem, deambulare significat*. V. 21. Mire ad securitatem ebrius haec expressit] Sic edd. pr. Veneta, MS. Boend. Volgo: *Mire securitatem ebrii hic expressit*.

P. 134. v. 4. FUNDES] Edd. pr. Veneta. Volgo: *FUNDIS*. Et sic v. 6. V. 7. proferes an perdes] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *profers an perdis*. V. 14. non esse sobrii Syri] *non esse ebrii Syri* edd. pr. Veneta, MS. Boend.

ACTUS QUINTI SCAENA SECUNDA. P. 135. v. 20. et abiisse pronuntiat] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *et abiisse Demeam pronuntiat*.

P. 136. v. 3. Quare salse totum ad Demeam contulit] *Quare false totum ad Demeam contulit* edd. pr. Veneta, MSS. et

edd. vett. apud Westerhovium. Volgo inde a R. Stephano et Lindenbrogio edebatur: *Qua re totum salse, totum ad Demeam contulit.* V. 10. *vannus*] *vanulus* ed. pr. Ed. Veneta *vanus*, ut volgo legitur.

ACTUS QUINTI SCAENA TERTIA. P. 137. v. 5. Et vide] Sic edd. pr. Veneta, MSS. et edd. vett. apud Westerhovium. Volgo: *Et vides.* V. 19. coepit] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *cepit.* V. 29. *Quo se*] *qualem* edd. pr. Veneta, permutato compendio scribendi.

P. 138. v. 3. *Quo fletu Manes*] *quem fletum manes* edd. pr. Veneta. V. 6. *Qua numina voce moveret?*] *Quia nomina voce moverunt* edd. pr. Veneta. V. 8. *iracundiae in tantum auctae*] Sic scribendum vidit Westerhovius. Volgo: *iracundiae: in tantum autem.* Mox etiam possit scribi voluit idem pro *possint*, quod ita reliqui, ut ad utrumque, et ad dolorem et ad iracundiam pertineret. V. 11. *tristis sim*] Edd. pr. Veneta. Volgo: *tristis ego sim.* V. 13. *una fuisse*] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *una adfuisse.* V. 18. dum utriusque regni particeps est, habetur] Sic ed. Veneta, MSS. et edd. vett. apud Westerhovium. Volgo: *dum utriusque regni particeps habetur* et sic ed. pr. V. 19. potitor] Sic Westerhovius coniecit esse scribendum. Volgo *potior* et sic edd. pr. Veneta. V. 32. *maria ac*] *mare ac* edd. pr. Veneta. V. 34. Utrum de eo elementa invocavit] Sic edd. pr. Veneta. Volgo legitur: *Utrum Deos elementa vocavit.*

P. 139. v. 23. Verum ubi] *Verum ubi vidi* edd. pr. Veneta. V. 25. *atque ad mores suos*] *et mores suos* edd. pr. Veneta. V. 31. quam res etiam incerta exposcebat] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *quam res etiam incertae exposcebant.*

V. 140. v. 2. non invenit quod iam] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *non invenit iam, quod.* V. 7. *pignori*] *pignoris* edd. pr. Veneta. V. 8. falsa et infructifera] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *falsa et cassa.* V. 9. et utilibus] Corrige ex edd. pr. Veneta: *et fertilibus*, quo hoc melius illi, quod antecedit *fructifera*, respondeat. V. 28. verniliter] edd. pr. Veneta. Volgo: *vernaliter.*

P. 141. v. 8. tota] om. edd. pr. Veneta, MSS. et edd. vett. apud Westerhovium.

P. 142. v. 1. Et est haec exclamatio] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *Et haec exclamatio est.* V. 9. quo leniatur auditor] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *quo deliniatur auditor.* V. 13. quod uni] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *quorum uni.*

P. 143. v. 7. plurimum credit] Sic ed. Veneta. Volgo: *plurimum fore credit.* V. 10. *Ἀνίμειοι*] Volgo: *ἀνίμειοι.* V. 23. non statim crimen est] *nimum crimen est* edd. pr. Veneta, MS. Boend. et edd. vett. apud Westerhovium.

P. 144. v. 4. in animum] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *ad animum*. V. 6. *Cerviculam iactaturum et populo se ac coronae daturum*] *Cerviculam iactaturum et populo se accommodare* edd. pr. Veneta, etiam MS. Hulst. Volgo: *Cerviculam iactare et populo se accommodare*. V. 9. inverso verbo] *verbo* ed. pr. *in verbo* ed. Veneta, ut volgo legitur. V. 25. DE NOCTE] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *DE*. Recte. V. 29. *lucem*] Guido Iuvenalis hinc habet *lucus*, ut quem ad modum in superiore adnotatione, hic quoque *lucum* scribendum esse videatur.

P. 145. v. 1. *Saevitiam in nomen eius*] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *Saevitia in nomine est*, ut inde a verbo PSALTRIAM nova nascatur adnotatio. V. 11. *ocius*] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *o socii*, id, quod praestare videtur.

P. 146. v. 2. *siccati corporis*] Sic nos scribendum putavimus. Volgo: *siccati coloris*. V. 5. Non contra dicit, ne rursus provocet. Timet enim suasor, ne laetitia provocet ad iurgium] Sic edd. pr. Veneta, nisi quod *contra dixit* habent. Volgo: *non contradicit: timet enim suasor, ne laetitiam rursus provocet ad iurgium*.

ACTUS QUINTI SCAENA QUARTA. P. 147. v. 3. ob contemptum eius apud omnes saeculumque vitiosius] Sic edidit Lindenbrogius. Volgo legitur: *ob contentum eius quod apud omnes saevum esse, vitiosum sit*, et sic in edd. pr. Veneta habetur. V. 10. *Seducere est*] Sic edd. pr. Veneta, MS. Boend. MS. Hulst., edd. vett. apud Westerhovium. Volgo inde a R. Stephano et Lindenbrogium edebatur: *Sed ducere*. Ibid. quem] addunt edd. pr. Veneta, volgo omissum. V. 11. apud alium et palam] *apud alium quempiam* MS. Reg. apud Lindenbrogium.

P. 148. v. 21. *quam grate*] *quam graece* edd. pr. Veneta, MSS. et edd. vett. apud Westerhovium. V. 22. ad verba transeat] Sic nos Westerhovio auctore scripsimus. Volgo: *verba transeant*.

P. 149. v. 12. *Accius*] *Actius* edd. pr. Veneta. V. 13. *Feras*] Sic etiam ed. pr. *Seras* ed. Veneta. *Siras* MS. Reg. apud Lindenbrogium.

P. 150. v. 5. *Non parvi faciam*] Videtur sane fuisse olim *n. p. f.*, id est, *NON POSTERIORES FERAM*, quamquam etiam edd. pr. Veneta. *non parvi faciam*, totidem litteris constanter servant. V. 7. *Primus in his ero*, inquit, in dando atque obsequendo] „Codices vetustissimi fortasse rectius: *Primus in eo ero, i. e. DANDO ATQUE OBSEQUENDO*.“ Westerhovius. Accedit in priore loco ed. Veneta, quae habet *in eo*, in altero ed. pr., in qua pro *in* legitur *ne*, id quod fuit *i. ē.* (*id est*).

ACTUS QUINTI SCAENA QUINTA. P. 151. v. 7. *FRA-TER*: Moraliter. Nam] Haec om. edd. pr. Veneta et edd. vett. apud Westerhovium.

ACTUS QUINTI SCAENA SEXTA. P. 153. v. 10. *nec vox hominem sonat*] Haec om. edd. pr. Veneta. V. 18. aut, ut existimo, nihil] *aut in Syro nihil* MS. Reg. apud Lindenbrogium. V. 24. *ac*] *haec* edd. pr. Veneta. Ibid. *hostis*] *hostias* ed. pr., non ed. Veneta.

P. 154. v. 4. postquam audivit] Sic MS. Hulst. Volgo et in edd. pr. Veneta legitur: *postquam ipse dixit*. Lindenbrogius hanc habet adnotationem: *Postquam ipse (ipse?) dixit*] Legendum: *Postquam ipso (ipse?) audivit, bis nomine appellatum Getam*. V. 12. Sic hoc lentius] *Sic hoc locutus* edd. pr. Veneta, MS. Boend., id, quod probavit Westerhovius. V. 21. *imixti*] *immisti* edd. pr. Veneta.

ACTUS QUINTI SCAENA SEPTUMA. P. 155. v. 13. blandimentum esse] Haec ex edd. pr. Veneta, MS. Boend. MS. Hulst. et edd. quibusdam apud Westerhovium sic scribe: blandimentum esse, ut ipse: *Iam nunc etc.* V. 14. *addidi*] Volgo *addidit*.

P. 156. v. 17. *lucos*] *lusos* edd. pr. Veneta. Ibid. *quos*] *quod* edd. pr. Veneta. Ibid. *somnias?*] *summasse* ed. pr. *summasse* ed. Veneta. V. 18. Hoc igitur] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *Haec igitur*. V. 21. *paries non altus* * *demacerata*] Sic MS. Reg. apud Lindenbrogium. *paries nunc altus demacerata* MS. Hulst. Volgo: *nunc* * *alicuius demacerata*, et sic in edd. pr. Veneta habetur. V. 28. *iube* tamquam] Corrige: *iube*: tamquam. V. 29. *praesenti*] Sic ex coniectura Westerhovii scripsimus. Volgo: *praestet*.

P. 157. v. 3. tamquam de praesente] *quasi cum praesente* MS. Reg. apud Lindenbrogium. V. 6. quem ad modum supra. *Œ* ILLI: Cui? quum alius nemo adesset] *quemadmodum supra illic cui equum alius nemo adesset* ed. pr. *quemadmodum supra. Illi cui aequum aīus nemo adesset* ed. Veneta. *Quemadmodum supra. Illi cui equus animus nemo adesset* MS. Boend. et edd. vett. Volgo: *quemadmodum supra ille, qui quum alius nemo adesset*. V. 16. in animo suo] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *animo suo*.

ACTUS QUINTI SCAENA OCTAVA. P. 158. v. 17. sed simplicitur dicebant] Sic edd. pr. Veneta. Volgo tantum modo: *dicebant*.

P. 159. v. 7. MODESTA apud alios] *modesta alii* MS. Reg. apud Lindenbrogium. V. 8. conciliatoribus] Sic ego scribendum putavi. Volgo: *consiliatoribus*, et sic edd. pr. Veneta.

P. 160. v. 4. velut insuavi dictum sit] *velut insanis dictum sit* MS. Hulst. MS. Reg. apud Lindenbrogium. *velut in suavi dictum sit* ed. pr., MS. Boend.

P. 161. v. 14. et seni] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *seni*. V. 25. QUID RESTAT] Sic constanter edd. pr. Veneta, etiam ceteris in locis, volgo *QUOD RESTAT*.

P. 162. v. 3. *Ecce hoc*] Corrige: *Ecce hac*, et sic etiam in edd. pr. Veneta legitur. Sed videtur reponendum hoc loco esse, quod est in MS. Hulst.: *Ecce hic pro ecce*. V. 11. cum contemptione] Sic etiam edd. pr. Veneta. Sed MS. Hulst. cum edd. quibusdam apud Westerhovium: *cum contemptu*, habet. V. 13. Alatur, id est] Sic edd. pr. Veneta. Volgo pro his tantum modo legitur: *Id est*.

ACTUS QUINTI SCAENA NONA. P. 164. v. 3. *κυριο-λογία* est] *est* addit ed. pr., volgo omissum. Sed in MS. Reg. apud Lindenbrogium est *περισσολογία* pro *κυριολογία*. V. 17. Secundum quem apparet] *Sed quem apparet* edd. pr. Veneta, MS. Boend. *Sed apparet* MS. Hulst., MS. Reg. apud Lindenbrogium. V. 20. et tantum] *sed tamen* edd. pr. MS. Boend. et edd. vett. apud Westerhovium. V. 14. audientis meritis eius, quem laudamus] Sic ex coniectura Westerhovi scripsimus. *audientis eius, quem laudamus* edd. pr. Veneta, MS. Boend. Volgo: *audientem meritis eius, quem laudamus*.

P. 166. v. 6. se recordatum Demeae] *se concordatum Demeae* edd. pr. Veneta, MS. Boend. et edd. vett. apud Westerhovium. *se recordatum Demea* MS. Hulst. Volgo: *sic recordatum Demeae*. Ibid. quod quom] *quod eum* MS. Hulst. V. 7. plene] om. MS. Hulst. V. 11. confirmativa: *παρέλκον*] *confirmativa* edd. pr. Veneta, MS. Boend. *confirmantia, cum παρέλκον* MS. Reg. apud Lindenbrogium. Volgo: *confirmantia. παρέλκον*. V. 16. Hoc verbo tenus] *Hoc verbo utimur* edd. pr. Veneta, MS. Boend. et edd. vett. apud Westerhovium.

P. 167. v. 1. *dedisset*] Scribendum est: *dedissem*. Ceterum videtur Donatus ad vivendum de industria praetermisisse. V. 13. et perpetua] *et propterea* ed. Veneta et edd. vett. apud Westerhovium. Volgo: *et perpetuo*, et sic ed. pr.

P. 168. v. 6. *velis nolis, fas nefas*] Sic edd. pr. Veneta. Volgo tantum modo legitur: *velis nolis*, pro quibus verbis MS. Reg. apud Lindenbrogium dicitur habere: *fas nefas*. V. 9. Proprie] Corrigendum videtur esse: *Prope*, ex edd. pr. Veneta. Westerhovius coniecerat: *Propere*. V. 16. *Εἰρωνεία*] *ΗΟΙΚΙΝΑ* MS. Reg. apud Lindenbrogium. V. 17. SECUNDARE] *obsecundare* edd. pr. Veneta, MS. Hulst. V. 25. fidelissimum] *felicissimum* scribendum coniicit Westerhovius.

P. 169. v. 5. luxurietur alterius] *luxuriet cura alterius* edd. pr. Veneta, MS. Boend.

HECYRAE PROLOGUS. P. 195. v. 7. quos. Sex. Iulius] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *quo Sex. Iulius*. V. 12. actoris L. Ambivii Turpionis] Volgo et in edd. pr. Veneta legitur: *actorum L. Ambivii et L. Turpionis*. V. 27. VITIUM est enim] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *Vitium enim est*.

P. 196. v. 2. VITIUM translatus est] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *Translatio est*. V. 5. aut doli mali] *ut doli malis* ed. pr. *ut in dolis malis* ed. Veneta, MS. Boend. et edd. vett. apud Westerhovium. V. 13. an Hecyra sciri dicatur, quae scita sit nomine] „Varie haec leguntur. MS. Lind. *hoc est, quae sit omnino* [MS. Reg. *hoc est, q. sit oio.*] MS. Hulst. *quae sit omnino ita*. Editio Anonyma: *quae sita sit nomine*. Mihi lectio, quam ex MS. Boend. et Rob. Stephani aliorumque editionibus exhibeo, sana videtur, modo praemittatur, littera q. facile a librariis omissa, qua notatur *quaestio*. Sic ad Prol. Alt. vers. 21.“ Westerhovius. Ceterum ed. pr. *quae scita sit nomine*, ed. Veneta: *quae scita sit in nomine*. V. 21. *Timidisque supervenit Aegle*] *timidusque s. u. a.* edd. pr. Veneta. V. 30. refertur] Sic edd. pr. Veneta, edd. vett. apud Westerhovium. Volgo: *referatur*. V. 32. ¶ Eius: Poetae] *eiusdem poetae* edd. pr. Veneta, edd. vett. apud Westerhovium, ita ut continens oratio sit. V. 34. aliter: ait enim] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *aliter ait*. V. 36. etc..] Sic edd. pr. Veneta. Volgo additur: *de integro comoedias, spectandae an exigendae sint vobis prius*.

P. 197. v. 5. et deinde] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *deinde*. V. 6. Cum deinde] Edd. pr. Veneta. Volgo: *tum deinde*. V. 8. exemplum, favor expeteretur ingeniosissime?] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *exemplum et peteretur ingeniosissime?* V. 12. partimque] Edd. pr. Veneta. Volgo: *partim*. V. 14. expulsus] Sic etiam edd. pr. Veneta, et edd. vett. apud Westerhovium. Volgo: *explosus*. Westerhovius scribendum coniecit: *exclusus*. V. 22. *Impias, here, te*] Sic apud Plautum legitur l. l. Volgo et in edd. pr. Veneta: *Impia secrete*. V. 24. dum rogat] Sic edd. pr. Veneta, edd. vett. apud Westerhovium. Volgo: *dum agit*. V. 25. cum impetraverit] Sic etiam edd. pr. Veneta. Edd. vett. Westerhovi dicuntur habere: *cum impetravit*. V. 29. refert] Sic ed. Veneta. *defert* ed. pr. Volgo: *adfert*.

P. 198. v. 2. Et INVETERAScerent, agerentur denuo] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *INVETERAScerent, denuo agerentur*. V. 17. [aut timidis] Haec addunt edd. pr. Veneta, edd. vett. apud Westerhovium, volgo omitta. Westerhovius hinc scribi voluit: *ante mihi actis*. V. 21. ad fortunam] *fortunam* edd. pr. Veneta, MS. Boend. et edd. vett. apud Westerhovium. Volgo: *fortunae*, et *extulit. ad* addidit Westerhovius, quod propter antecedens *ideo* facile potuit obliterari. Sed potuit etiam scribi simpliciter: *Nam ad fortunam eventum rettulit*. V. 26. quae dicitur ἀντίθεις] MS. Reg. apud Lindenbrogium: *quae dicitur ἀνάκλασις*.

P. 199. v. 1. sine verbo] Sic edd. pr. Veneta, MSS. et edd. vett. apud Westerhovium, ed. etiam Lindenbrogiana. Volgo inde a Rob. Stephano editur: *sine origine verbi*. V. 13. ATQUE ARTE MUSICA: AB autem in tertio commode subaudiendum est] *atque artem. habetur intentio commote audiendum est* edd. pr. Veneta, et sic fere R. Stephanus et Lindenbrogius ediderunt. Volgo legitur: *ATQUE ARTE MUSICA: AB tertio commode audiendum est*. V. 15. *theatri*] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *theatris*.

P. 200. v. 3. repetiit] Sic scripsimus cum Wielingio. Volgo: *repetit*. V. 4. A iudicum persona] Sic scripsimus ex MS. Regio apud Lindenbrogium. *Primo cum persona* edd. pr. Veneta, MS. Boend. et edd. vett. apud Westerhovium. *At ubi cum persona* MS. Hulst. Volgo: *Ab auditorum persona*. V. 10. pugiles, sed gloriosi] Sic MS. Reg. apud Lindenbrogium. *pugiles et esse gloriosos* edd. pr. Veneta. Volgo: *pugiles etiam gloriosi*. V. 15. *etc.*] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *solutus contentere contra*. Quae deinceps adiciebantur verba: *Haec est gloria pugilum, gratia funambuli*, ea auctore Westerhovia ex edd. vett. [et ed. pr.] testimonio omisimus. In ed. Veneta tantum modo haec habentur: *Haec est gloria*. V. 17. Haec enim non poetae culpa] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *Hoc est, non poetae culpa*. V. 20. Πολυλογία PUGILUM GLORIA: FUNAMBULI ACCESSIT [EODEM] EXSPECTATIO: COMITUM CONVENTUS] Sic fere ex edd. pr. Veneta scribendum putavimus. Volgo legebatur tantum: *Πολυλογία*. V. 28. an studium certantium, diversis faventium] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *Ἰ STUDIUM: Certamen diversis faventium*.

P. 201. v. 5. apta] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *aperta*. V. 15. placui] Sic Westerhovius scribendum esse vidit. Volgo: *placuit*. V. 22. ἀντὶ τοῦ TUMULTUANTUR] Sic edidit Rob. Stephanus. Volgo: *Πρὸς τὸ tumultuantur*. V. 24. Turbam rettulit ad id, quod supra dixit: POPULUS CONVOLAT: TUMULTUANTUR: OTIUM ad illud, quod PUGNANT DE LOCO, SILENTIUM ad illud, quod dixit: CLAMOR MULIERUM] Sic scripsimus ex edd. pr. Veneta, quae legunt: *turbam rettulit ad id quod supra dixit populus c. t. Otium ad illud quod pugnarat (repugnant ed.*

Veneta) *de loco, silentium ad illud, quod dixit clamor mulierum. Volgo tantum modo pro his haec habentur: Turbam retulit ad id quod supra dixit, clamor mulierum. V. 29. Quae adhortatio per enumerationem ad tempus est]* Sic edd. pr. Veneta. Volgo tantum: *Quae adhortatio per enumerationem, reliquis omissis.*

P. 202. v. 8. *ab ante actis]* Sic etiam ed. Veneta, edd. vett. apud Westerhovium. Volgo et in ed. pr. legitur: *ab ante dictis. V. 14. Ea quum reprehendere coner]* Sic apud Horatium l. c. scribitur. Volgo et in edd. pr. Veneta legitur: *ea cum respondere coneris. V. 18. ¶ ET EUM ESSE QUAESTUM, IN ANIMUM INDUXI]* Haec addunt edd. pr. Veneta, volgo omitta.

P. 203. v. 1. *ἀπὸ τῆς ἰσότητος]* Sic ex coniectura Westerhovi scripsimus. Volgo legebatur: *ἀπὸ τῆς ἐκATHOS.*

ACTUS PRIMI SCAENA PRIMA. P. 204. v. 6. Haec persona — adsumitur] Sic edd. pr. Veneta, MS. Boend. Volgo: *Hae personae — assumuntur. V. 7. ut sit per quam argumenti obscuritatem effugiat]* Sic scribi volui ex edd. pr. Veneta: *ut sit (sic ed. pr.) postquam argumenti obscuritatem effugiat. Volgo legitur: ut sic argumenti obscuritatem spectator effugiat. V. 15. Sic enim Apollodorus]* Apollodori verba sic scribenda esse putavit R. Bentleius: *ΟΛΙΓΑΙΣ ΕΡΑΣΤΗΣ ΓΕΓΟΝ' ΕΤΑΙΡΑΙΣΙ, ΣΥΡΑ, ΒΕΒΑΙΟΣ.* Alii aliter. V. 18. Si quos quaeras] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *quasi quaerens.*

P. 205. v. 1. *Vel optima Messanae, notissima quidem certe]* Sic ego scripsi ex M. Tulli l. c. *vel optimū (optimum ed. pr.) me sane vitū etiam edd. pr. Veneta. V. 3. possunt]* edd. pr. Veneta. V. 9. *Παρένθεις.* Id est, iurans a primo iurabat] *ita i. iurans primo iurabat (iurabit ed. Veneta) edd. pr. Veneta. Volgo: Παρένθεις prima, ita tamen ut verba, quae in proxima adnotatione leguntur: iurabat numquam illa viva uxorem ducturum, huc trahantur. V. 17. EN — EN — En]* Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *HEM — HEM — Hem.*

P. 206. v. 8. *mones]* Sic etiam edd. pr. Veneta. Volgo: *doces. V. 9. Ita EXIMIUM separatum]* edd. pr. Veneta. Volgo: *Separatum.*

P. 207. v. 1. *suasit]* Corrige: *persuasit, ut etiam edd. pr. Veneta habent. V. 2. non eam persuasisse]* *non se persuasisse* MS. Reg. apud Lindenbrogium. V. 4. *ἐμπαθῶς ait]* „MS. *ΕΝΑΓΟΠΛΑΗΝ.*“ Lindenbrogius.

ACTUS PRIMI SCAENA SECUNDA. P. 208. v. 8. *ex suasibi]* Sic edd. pr. Veneta, quod reliqui, quoniam latere aliud sub hoc verbo videtur, ut *ipsius. Volgo: ex sua. V. 23. cursus]* o. edd. pr. Veneta.

P. 209. v. 7. *Sic solent dubitare]* *Sic solet dubitare* qui edd. pr. Veneta, edd. vett. apud Westerhovium. Hinc ille con-

iecit scribendum: *Sic solent dubitare quasi. Volgo: Sic solet dubitari.* V. 15. CASTOR] *Sic edd. pr. Veneta. Volgo: ME-CASTOR.* V. 24. Τὸ HINC] *eo hinc ed. pr. Volgo: HINC.*

P. 210. v. 7. ante * ποδοικῆν] *Sic etiam MS. Reg. apud Lindenbrogium. Westerhovius scribendum coniecit: Quod dixit HINC, ante μετοίκησιν. ATHENARUM TE DESIDERIUM CEPISSE: Ἀμφιβολία. EDEPOL TE DESIDERIUM ATHENARUM ARBITROR CEPISSE SAEPE: Quod cum milite inhumanissimo.* V. 10. Poenituisse esse profectam] *Plenitudinem esse possessam ed. pr. plenitudinem esse non possessam ed. Veneta, plenitudinem non esse, possessam edd. vett. apud Westerhovium. Westerhovius scribendum coniecit: Poenituisse, te esse profectam. Volgo: Poenitudine esse possessam.* V. 18. NISI PRAEFINITO LOQUI — convivium libere] *Haec adiecimus ex edd. pr. Veneta, volgo omissa.* V. 19. dixerit] *Edd. pr. Veneta dixit.* V. 22. vel necessarium] *Sic etiam edd. pr. Veneta. Westerhovius scribendum coniecit: serium vel necessarium.* V. 23. facta] *om. edd. pr. Veneta.*

P. 211. v. 29. hoc dictum] *hoc dubium scribendum coniecit Westerhovius. Mihi quidem Donatus scripsisse videtur: hoc dubium habere.*

P. 212. v. 6. propter Bacchidem] *Sic Westerhovius scribi voluit. Volgo et in edd. pr. Veneta: post Bacchidem.*

P. 213. v. 7. SI MIHI FIDEM DAS: Fideliter pro des.] *Nobis haec Donati adnotatio integra esse videtur. Hoc videtur velle significare: Maiore fiducia accipi a Parmenone, Philotin sibi hanc fidem daturam esse, si dicit: Si mihi fidem das te taciturnam, quam si diceret: Si mihi fidem des, quod minore fiducia diceretur.*

P. 214. v. 2. pro me deponas] *„Codd. veteres, etiam MSS. [edd. pr. Veneta] hanc precor o. pro me d. quod valet: Hanc precor omnem pro me deponas.“ Westerhovius. V. 12. an negare, sc. nuptias?] Sic auctore Westerhovio scripsimus ex ed. Veneta: an negare se nuptias, quemadmodum etiam in MS. Boend. et edd. vett. apud Westerhovium legitur. Volgo legebatur: an negare se nuptiis? Ed. pr. et Rob. Stephanus totam hanc adnotationem omittunt. V. 19. ut in animo] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: ut tantum in animo. V. 20. amorem nihilo minus sincere debuisset] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: amorem sincere debuisset. Westerhovius hoc adnotat, esse in edd. vett. nihilo minus pro tantum. V. 27. significat, ut efficimus, quod] Sic edd. pr. Veneta, nisi quod hae efficimus habent. Volgo: significat. Efficimus vero.*

P. 215. v. 21. Quis talia fando Myrmidonum — a lacrimis?] *Quis talia f. m. edd. pr. Veneta.*

P. 216. v. 10. acriorem] *alacriorem coniecit Westerhovius et paullo post: reficit fatigatum. V. 25. NOX EAM: Primam*

noctem] Sic nos scripsimus. Volgo: *Nox: Eam primam noctem.* V. 23. quasi interiectio] „Codd. ante Rob. Stephanum [edd. pr. Veneta]: *quasi semper in Terentio.* Videtur autem expressisse Graecorum ὡς ἐνὶ πολὺ.“ Westerhovius.

P. 217. v. 2. Hoc enim tarde credit meretrix] Sic edd. pr. Veneta, edd. vett. apud Westerhovium. Volgo: *Haec enim meretrix tarde credit.* V. 5. *Caecilius*] *facilius* ed. pr.

P. 218. v. 4. ἀπὸ διηγῆματος] Corrige: ἀπὸ διηγῆματος. Rob. Stephanus edidit: ἀπομνημονεύοντος. V. 10. *Vigilanter*, quod est] Sic edd. pr. Veneta, MSS. et edd. vett. apud Westerhovium. Volgo: *Vigilanter quidem.*

P. 219. v. 1. ALIENUM pro alienatum] Volgo: *Pro alienatum.* V. 4. non tam Bacchidem] Sic ex coniectura Westerhovi scripsimus. Volgo legebatur: *non iam Bacchidem.* V. 5. ostendere] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *inducere.* V. 9. [ac superba]] Haec verba om. edd. pr. Veneta, et edd. vett. apud Westerhovium.

P. 220. v. 5. ornamenta uxoris] *ornamenta uxoria* edd. pr. Veneta et edd. vett. apud Westerhovium. V. 8. intelligi] Sic ed. Veneta. Volgo et in ed. pr.: *intelligit.* V. 14. Pamphili] addunt edd. pr. Veneta, volgo omissum. V. 18. *Hic annis — Alethes*] *Hic annis* [a¹us ed. Veneta] g. a. m. h. edd. pr. Veneta. V. 24. relativa ad ea] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *relativa.*

P. 221. v. 3. non conveniebat fabulae in comoedia, itaque apud Terentium] Sic nos hunc locum distinguendum putavimus. Volgo legitur: *non conveniebat fabulae. In comoedia itaque apud Terentium.* V. 22. [et aptum importunitati]] Haec om. edd. pr. Veneta, edd. vett. apud Westerhovium. V. 28. *haud*] *ut* edd. pr. Veneta.

P. 222. v. 12. item est validus] Volgo: *idem et validus.* V. 23. IGITUR recte dixit] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *Recte dixit.* V. 30. subiungitur] Sic scripsi ex edd. pr. Veneta: *tamen subiungimus.* Volgo: *subiungit.*

P. 223. v. 6. migravit a soeru] Sic ex coniectura Westerhovi scripsimus. Volgo et in edd. pr. Veneta legitur: *migravit ad socrum.* V. 24. VISERE officii est, videre quaerentis aliquem] Westerhovius scribendum coniecit: *VISERE officium est videre quaerentis aliquem*, qua coniectura opus non est.

P. 224. v. 1. NONDUM ETIAM SCIO ETC.] Haec omnia Westerhovius ex coniectura sic restituenda putavit: *NONDUM ETIAM SCIO: Παρέλκον tertium. I NONDUM ETIAM: Recte servavit reliquis partibus fabulae pendulum et attentum auditorem. I NISI SANE CURAE EST, QURSUM EVENTURUM HOC SIET: Bene, quia curiosus est Parmeno et idem garrulus. Nam per totam fabulam talis inducitur. I NISI SANE CURAE EST: Ἐλλειψις.*

Deest scire. Et est σύλληψις, scio scire cum ἀναβάσσει. V. 7. inducetur] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *inducitur*.

ACTUS SECUNDI SCAENA PRIMA. P. 225. v. 10. Consensio] Sic Westerhovius scribendum vidit. Volgo et in edd. pr. Veneta: *Confessio*. V. 19. Ut est illud: *Illum tumultum inflexit*] *ut est illum* [illud ed. pr. Veneta] *tumulum inflexit* edd. pr. Veneta, MS. Boend. et edd. quaedam vett. apud Westerhovium.

P. 226. v. 2. Nam socrus et omnes] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *Nam mulier es, et mulieres*. Non male. V. 4. numquam non mala] Sic etiam ed. pr. *non numquam mala* ed. Veneta, MS. Boend. V. 5. [dedita opera] voluntas] *dedita opera voluntatis* edd. pr. Veneta. Volgo: *voluntas*. V. 10. quod ipsa specialiter magistra ad malitiam, Sostrata] Sic scripsi ex edd. pr. Veneta: *quod ipsa specialiter magistra ad malitiam Sostrata*. Volgo: *quod ipsa specialiter magistra est ad malitiam Sostrata*. V. 15. ἐμπαθῶς [ab exclamazione] coepit] *ab exclamazione cepit* edd. pr. Veneta. Volgo: *ἐμπαθῶς coepit*.

P. 227. v. 3. Ut una inter nos agere aetatem liceat] *ut una nos agere ae. i. ed. pr. ut una nos agere ed. Veneta*. Volgo: *Ut una inter nos agamus aetatem*. V. 14. quod honestum est animo] *quod honestum est aut ed. pr. quod honestum aut ed. pr. Volgo: quod honestum est, om. animo*. Wielingius scribendum coniecerat: *quod honestum mente est*. V. 17. corpore] Sic ex coniectura Wielingii scripsimus. Volgo et in edd. pr. Veneta: *corporale*. V. 19. et unius filiae] Sic ed. pr. *unius filiae* ed. Veneta. Fortasse vere. Volgo: *etiam unius filiae*. V. 23. *Habemus enim liberos parvos*] Sic scripsimus ex l. l. Ciceronis. Edd. pr. Veneta. *Habemus enim liberos omnes*. Volgo tantum: *Habemus enim liberos*.

P. 228. v. 2. in culeo] *in culeo ed. pr. in aculeo ed. Veneta*. V. 23. *Rus abdidit sese.*] Sic auctore Westerhovia scripsimus ex act. I. sc. 2. v. 100. Volgo et in edd. pr. Veneta: *Rus abis*.

P. 229. v. 7. adeo, ut puella] Sic Westerhovius scribendum vidit. Volgo: *adeo puella*. V. 9. contra meritum amorem, simulque] Sic ed. pr. Volgo et in ed. Veneta: *contra meritum amoremque: simul*. V. 18. *Age nunc iam: ego pol]* Volgo: *Age nunc: iam ego pol*.

P. 230. v. 3. *rus abdidit sese. I CONCEDENS.*] Sic ego scripsi ex edd. pr. Veneta: *rus abdidit. Sed concedens*. Volgo: *rus sese abdidit. I CONCEDENS*. V. 4. Quid? si voluptatis caussa?] Sic edd. vett. apud Westerhovium. Volgo et in edd. pr. Veneta legitur: *quod sit voluptatis causa*. V. 5. quam si diceret tibi.] Sic ed. Veneta. Volgo et in ed. pr.: *quam si diceret cui*. Fuit fortasse olim: *Quam si diceretur tibi*. V. 12. quia coarctant se] Sic ed. Veneta. *qui coar-*

tant ed. pr. Volgo: *quia se coartant*. V. 14. *Imperat aut servit collecta pecunia cuique*] *Imperata ut servit collata pecunia cuique* edd. pr. Veneta. V. 15. *Hoc amare, quasi nihil agentibus*] Sic MS. Hulst. MS. Reg. apud Lindenbrogium. *hic amorem* ed. Veneta. *huic amorem* ed. pr. Volgo: *Hoc est, amorem: quasi nihil agentibus*. V. 16. *ut comici patris familias*] Sic ed. pr. ipsis litteris. Volgo: *ut comici patres familias*. V. 24. [tu]] om. etiam edd. pr. Veneta.

P. 231. v. 3. *OPERA est enim*] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *OPERA est enim*. V. 11. *Etsi est in nuru iniuria aliqua, culpa in te omnis est tamen, Sostrata.*] *Si est in nuru iniuria aliqua in te omnis tamen est* (om. ed. Veneta) *tamen Sostrata* edd. pr. Veneta. Et sic fere editio anonyma apud Westerhovium. MS. Hulst.: *Si est iniuria aliqua, culpa in te omnis est, Sostrata*. Volgo: *Etsi in nuru culpa aliqua, in te omnis est tamen, Sostrata*. V. 23. *Ut PUELLAM*] Sic scripsimus auctore Westerhovio. Volgo et in edd. pr. Veneta: *Puellam*.

P. 232. v. 9. *at tamen hoc dicitur*] Sic nos scribendum putavimus ex edd. pr. Veneta: *at tamen hoc dum*. Volgo: *attamen hic, dum*. V. 14. [Sic Cicero: *Est idem Verres, qui fuit semper.*] Haec hic repetita habent edd. pr. Veneta, et edd. vett. apud Westerhovium..

P. 233. v. 9. [venit]] om. edd. pr. Veneta. V. 19. *inventum. I IMPULSU: Impudentiam socrus*] Sic scribendum duximus ex ed. pr. inventum. *Impulsa impudentia*, ed. Veneta: *inventum. Impulso, impudentia*. Volgo: *inventum. Et impudentiam socrum*.

ACTUS SECUNDI SCAENA SECUNDA. P. 234. v. 12. *a domo mariti*] Sic ego scripsi. Edd. pr. Veneta, MS. Boend. et edd. vett. apud Westerhovium legunt: *animo mariti*. Volgo: *domo mariti*.

P. 235. v. 25. *qui quidem fatetur*] *qui idem fatetur* edd. pr. Veneta, MSS. Hulst., Boend. edd. vett. apud Westerhovium. Volgo: *qui fatetur*. V. 26. *per ceteros status*] Sic etiam edd. pr. Veneta. *per certos casus*. MS. Boend.

P. 236. v. 2. *Pan deus*] *Pandens* edd. pr. Veneta. Apud Virgilium l. c. legitur: *Pan etiam*. V. 17. *erat*] *eras* edd. pr. Veneta.

P. 237. v. 10. *esse compulsam*] MS. Reg. apud Lindenbrogium: *esse collapsam*. V. 14. *quo maxime motus est*] *quo maxime notus est* edd. pr. Veneta, MS. Boend. et edd. vett. apud Westerhovium.

P. 238. v. 9. *propiozem*] *propiozem* MS. Reg. apud Lindenbrogium. V. 29. *Nam ANIMO LENI*] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *Nam SUM ANIMO LENI*, id quod praestat.

ACTUS SECUNDI SCAENA TERTIA. P. 240. v. 10. *sed tantum malae*] Lindenbrogius edidit: *sed tantum mea*, nescio

qua auctoritate. V. 21. ut non amittant] *ut admittant* ed. pr. *ut amittant* ed. Veneta et edd. vett. apud Westerhovium.

ACTUS TERTII SCAENA PRIMA. P. 242. v. 6. Nimis cothurnati] Sic etiam Lindenbrogius. *Nimis conturbati* edd. pr. Veneta, MS. Hulst. MS. Boend. et edd. vett. apud Westerhovium. V. 8. Ex amore acerba] Haec addunt edd. pr. Veneta, volgo omissa.

P. 243. v. 1. quamvis terram] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *quasvis terras*. V. 18. Praetor interea] Sic nos edendum putavimus. Edd. pr. Veneta: *praeter quam*. Volgo: *Praetor quoque*. V. 26. Ingentes Rutulae spectabis caedis acervos] *In. g. e. s. c. a.* edd. pr. Veneta. V. 39. aerumnis] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *his aerumnis*.

P. 244. v. 3. Solvite corde metum, Teucri, secludite curas] *Solvite met s. c.* ed. pr. *Solvite me teucri s. c.* ed. Veneta. V. 7. Infra sic: Si malis suis succurrere] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *Hic per contrarium: Si in adversis suis succurrere*. V. 9. perquam] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *quam*. V. 22. Persuasisti tibi] Sic edd. pr. Veneta.

P. 245. v. 11. ἐντογεία temporis] Volgo: *ἐντογεία temporis*. V. 16. Amatoris] *Amatoriæ* edd. pr. Veneta, edd. vett. apud Westerhovium.

P. 246. v. 12. Ἰ QUAE NUMQUAM ULLO PATEFECIT LOCO] Haec om. edd. pr. Veneta.

P. 247. v. 10. [Rectum erat — rebus.] Adiciendo CAUSA] Haec om. edd. pr. Veneta. V. 12. Nam plenum erat] Sic MS. Reg. apud Lindenbrogium. *plenum erat* MS. Hulst., quod natum esse ex lectione *plenum erat* recte demonstravit Westerhovius. Volgo et in edd. pr. Veneta legebatur: *Non plenum erat*. V. 22. NOXIS — NOXIS] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *NOXIS — NOXIS*.

P. 248. v. 2. CONCIVISSE] Sic ego scribendum duxi. Volgo: CONCIVERIT. Ed. pr. c. ed. Veneta om. verbum. Ibid. *suspiciariet*] Sic scripsi ex R. Bentlei coniectura, qui totum locum ita constituit: *Legitur et CONSCIVISSE* (lege *CONCIVISSE*) Sic *Plautus: Fortasse tele amare suspiciariet*. Volgo legitur: *suspiciabere*. Edd. pr. Veneta: *suspiciavere*. V. 6. similitudinem contulit] „Libri ante Rob. Steph. [etiam edd. pr. Veneta] *Similitudinem continet*“. Westerhovius. V. 7. CONCIVERIT] Sic ed. Veneta. Volgo et in ed. pr.: *CONSCIVERIT*. Ibid. CONCIVISSE] Volgo: *CONSCIVISSE*. V. 9. *concivisse*] Volgo *conscivisse*. Ibid. CONCIVERIT] *conscivit* edd. pr. Veneta. Volgo: *CONCIVERIT*. V. 16. [primo]] Hoc verbum iure omittunt edd. pr. Veneta.

P. 249. v. 7. Nam ut in mari vecta, credo, timida es] Nam et ex mari timida ecce edd. pr. Veneta. Volgo: *Nam ut in mari vecta es, credo, timida es*. V. 18. Cultum pro-

loquium] Sic scripsimus ex MS. Hulst. *incultum proloquium* MS. Reg. apud Lindenbrogium. *In vultu colloquium* ed. Veneta. Volgo et in ed. pr. legitur: *In vultu proloquium*. V. 19. agit poeta] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *dixit poeta*.

P. 250. v. 10. *ſ* NON USUS: Non utile. *ſ* FACTO EST: FACTO abundat.] Sic hunc locum constituimus ex edd. pr. Veneta. Volgo legebatur continenti oratione: *NON USUS FACTO: Non utile. FACTO abundat*. V. 22. suspiciosiusque sit] Sic ipsis litteris ed. Veneta. Volgo et in ed. pr. legitur: *suspiciosumque sit*. V. 25. Dicent, cum confinxerint] „Ita Rob. Stephanus, Lindenbrogius. In vetustioribus libris [etiam edd. pr. Veneta] est: *dicent, confinxerint*.“ Westerhovius.

ACTUS TERTII SCAENA SECUNDA. P. 251. v. 7. *Uti aut morbo gravis — Deficit*] Pro his edd. pr. Veneta tantum haec habent: *Ubi aut morbo graves*. V. 9. *ob inedia[m]* *abinediam* ed. pr. Ibid. *insolita*] *insolitum* edd. pr. Veneta. V. 17. per semet ipsum] Sic ed. Veneta. Volgo et in ed. pr.: *per se ipsum*. V. 20. de repetitione iniuriae] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *repetitione iniuriae*.

P. 253. v. 9. *videtque*] v. edd. pr. Veneta.

P. 255. v. 2. ὑπαλλαγῇ] „Praestat haec lectio prae Stephani et Lindenbr. μετανομία. Quamquam sunt vetusti codd. [in his edd. pr. Veneta], in quibus neutrum comparet.“ Westerhovius. ὑπαλλαγῇ ipse Lindenbrogius ex MS. Reg. adfert.

ACTUS TERTII SCAENA TERTIA. P. 256. v. 25. *exanimi positum Pallantis Acoetes Servabat senior*] Pro his edd. pr. Veneta: *exanimum, p. u. a*.

P. 258. v. 14. et addendo MISERA: MISERITUM EST, ut recte supra dictum sit etc.] Sic scripsi ex edd. pr. Veneta, nisi quod haec peccat miseram. Volgo: *et addendo miseram*, ut deinde nova nascatur adnotatio, et verba: *MISERITUM EST: Ut recte etc.* per se dicta accipiantur. V. 17. propter ad, quod est iuxta] „Codd. veteres: *Post quod est iuxta*. Lego: *compositum ex ad, quod est iuxta*.“ Westerhovius. Ut codd. (i. e. edd.) veteres Westerhovi, sic etiam edd. pr. Veneta haec verba scripta habent.

P. 259. v. 15. non exspectatum] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *non exspectanti*. V. 21. ignobilem et abiectum] Sic Westerhovius scribendum vidit. Edd. pr. Veneta, MS. Boend. et edd. vett. apud Westerhovium: *ignobilem, ita adiectum*. Volgo: *ignobilem, ita abiectum*. V. 24. Gessimus] om. edd. pr. Veneta.

P. 260. v. 1. Ὑφ'έν] Τύχῃ ἀγαθή ed. Veneta. V. 8. *Per eversae — obtestor*] *Per adversae. e. o. s. t. e. o.* edd. pr. Veneta.

P. 261. v. 10. prius quam Pamphilo nuberet] *priusquam nuberet* edd. pr. Veneta. Volgo: *prius quam cum Pamphilo concumberet*.

P. 262. v. 7. cum ei etiam per patrem puellae poeta succurrit] „Ita Rob. Stephanus primus, opinor, edidit, quum antea legebatur [etiam in edd. pr. Veneta]: *cum ei etiam per patrem puella concurrit.*“ Westerhovius. V. 11. Ut non sit ἀνακόλουθον, superiori versui] Sic nos scribendum putavimus. Volgo legebatur: *Ut non sit ἀνακόλουθον. Superiori versui etc.* V. 14. ut non condemnanda sit, sed dolenda] Sic scripsimus nos ex MS. Hulst. Edd. pr. Veneta, edd. vett. apud Westerhovium: *ut non contemnenda sit tollenda vel dolenda.* Volgo: *ut non contemnenda sit, sed tollenda.* V. 23. suscipimus] Sic etiam in ceterorum verborum corruptela edd. pr. Veneta. Volgo: *suspiciamus.*

P. 263. v. 4. sinum] sinus edd. pr. Veneta.

ACTUS TERTII SCAENA QUARTI. P. 264. v. 13. *Sed quando ille magis — tenacia vincla*] Pro his edd. pr. Veneta: *Quantum ille magis f. s. v.* V. 22. Παράλειψις oratoria] Sic ipsis litteris ed. Veneta. Volgo: *Παράληψις oratoria.*

P. 265. v. 6. *Inclusi poenam expectant*] *i. pro e.* edd. pr. Veneta. V. 11. *ſ HAUD CLAM ME EST: Οὐκ ἔλαθέ με τοῦτο.*] Haec sic constitui ex ed. Veneta. Volgo tantum modo legitur: *HAUD CLAM ME EST*, Graecis verbis omissis. V. 21. *FACERE, UT FACERES: Ordo*] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *FACERE: Ut sit ordo.* V. 25. religio in te isthaec incessit] *religio i. i. m.* edd. pr. Veneta. Volgo: *religio in te incessit.*

P. 266. v. 1. Bene exceptit] Sic etiam edd. pr. Veneta. *Bene expectat* MS. Hulst. V. 7. Et *TRANSCURSO*] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *TRANSCURSO*, ut nova nascatur adnotatio. Ibid. [CUI HOMINI — continent] om. edd. pr. Veneta. V. 17. periclitaturi] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *periclitati.*

P. 267. v. 3. nunc adiecit imperio. Nam] „MS. Boend. et impressi ante Rob. Stephanum [etiam edd. pr. Veneta]: *Nunc adiecit imperio animi, non curre, sed VOLA.* Effingo ex coniectura: *Nunc adiecit pro imperio domini, non curre, sed VOLA.* Westerhovius.“ V. 11. sine coniunctivo] *sine coniunctione* MS. Reg. apud Lindenbrogium. V. 14. *Myconi*] *Myconii* edd. pr. Veneta. V. 15. *φαλακροὶ Μυκόνιοι*] Sic fere ed. Veneta. Volgo: *Μυκῶνιος φαλακρός.* V. 19. crassitatem et crassam faciem] Sic edd. pr. Veneta. Volgo pro his tantum modo legitur: *et crassiorem faciem.*

P. 268. v. 3. Nam incessu et auctor exprimit lassitudinem] „Ita libri veteres [etiam edd. pr. Veneta]. Robertus Stephanus: *Nam in sensu et auctor exprimit lassitudinem.* Abr. Wielingius legit: *Nam incessu eius auctor exprimit lassitudinem.* Possit et vera lectio esse: *Nam incessu et anhelitu exprimit lassitudinem.*“ Westerhovius. Quod nos posuimus in ordine verborum: *Nam incessu et actu exprimit lassitudinem*, id et ad loci sententiam et ad litterarum vestigia aptissimum nobis

visum est. V. 15. Apparet hoc dictum defectus esse, non virtutis.] Sic etiam ed. pr. *apparet hoc dictum defectus non esse veritatis* ed. Veneta. „MS. Hulst. *Apparet, hoc dictum de affectu esse, non virtutis.* MS. Boend. et edd. vett. Anon. Tarvis. Veneta. *Apparet hoc dictum defectus esse, non veritatis.*“ Westerhovius. V. 19. ut nec obliciscatur] Sic ed. pr. *ut ne obliviscatur* ed. Veneta. Volgo: *ut non obliviscatur.* V. 22. Sunt tamen, qui [Sic enim corrigendum est] manente eadem sententia totum hoc iungunt] „MS. Hulst. *TAMEN: Sunt qui, manente eadem sententia, totum hoc iungunt: QUOD POTERO FACIAM, UT PIETATEM COLAM.*“ Westerhovius. V. 30. AMORI, plus quam uxori] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *AMORIS, scilicet uxoris.* V. 31. „Et hoc est, quod dixerat: QUOD POTERO FACIAM] „Haec absunt a MS. Hulst.“ Westerhovius.

ACTUS TERTII SCAENA QUARTA. P. 269. v. 5. *non posse illic*] Sic edd. pr. Veneta. Volgo tantum: *non posse.* Westerhovius scribendum coniecerat: *non posse apud vos*, ut supra legitur act. II. sc. 2. v. 26. V. 19. *morem gerat.*] „Lego: *morem geram.*“ Westerhovius.

P. 270. v. 9. quod est nimis] Sic edd. pr. Veneta, MSS. et edd. vett. apud Westerhovium. Volgo inde a Rob. Stephano editur: *quod est minus.* V. 16. ad revocandam] „Fortasse *ad remittendam.*“ Westerhovius. V. 18. ut sciat rem et divitias suas] „Haec lectio est Rob. Stephani et recentiorum. Codices vetustiores: *Ut se iactet et divitias suas.* Lindenbrogius: *Ut se iactet, sciat ut rem et divitias suas.* Malim: *ut se. iactet rem et divitias suas.*“ Westerhovius. Ed. Veneta: *an id ut se iactet Chremeti: et divitias suas cupidiorum socerum reddit.* Ed. pr. haec omnia omittit. V. 21. Et propinquitatem Terentius frequentata movetur, ut heredum] „Rob. Stephanus monetur. Codices vetustiores [etiam ed. Veneta]: *Ac propinquitatis frequentatae Terentius monet. Aut habetur CONSOBRINUS NOSTER, quam de fratre natus est alter.* Doctiss. Wielingius ex coniectura legit: *Ut propinquitatem utriusque repraesentata moveatur, ut heredum.* Idem censet, haec subiicienda esse Commentario ad versum 8. Consule Everardi Ottonis, V. C., dissert. De Nuptiis consobrinorum.“ Westerhovius. MS. Reg. apud Lindenbrogium hoc habere dicitur: *et ae. p. t. frequentate movent' aut heredum.*

P. 271. v. 3. *Πλοκή.* Unum] Sic ego scribendum putavi. Volgo: *Πλοκή.* Plane unum. Ed. Veneta et *πλοκή* et plane omittit. V. 11. Nullum in hoc sene fuit doloris officium] Haec lectio est Rob. Stephani. Antea legebatur: *Nullus in hoc sene fuit doloris effectus* [Sic etiam ed. Veneta, nisi quod habet *effectu.*]. Fortasse scriptum fuerat, *affectus.*“ Westerhovius. V. 15. audierunt] Sic ed. Veneta. Volgo: *audierint.* V. 27. utrum illum mortuum, quod est, permanere, an reviviscere,

quod optas.] Sic ego scribendum putavi ex ed. Veneta: *utrum illum mortuum quod et permanere, an reviviscere quod optas.* Volgo tantum modo haec hic habentur: *utrum illum mortuum permanere, an reviviscere.*

P. 271. v. 8. *et lamentabile regnum etc.*] om. edd. pr. Veneta. V. 16. Non enim cavere potui, inquit, ne fieret: cavi igitur] Sic Westerhovius scribendum vidit ex corrupta veterum librorum [etiam ed. Veneta] lectione: *Non enim cavere potui, inquit, ne fieret ea vi.* Volgo inde a Rob. Stephano legitur: *non enim cavere, inquit, ne fieret ea, potui.* V. 23. Παράλκνψις] Volgo: Παράλκνψις.

P. 273. v. 6. *satis idoneo*] Haec om. ed. Veneta in lacuna. Ibid. *te*] *a te* ed. pr. V. 14. utrum dotem relinquere possit] Lindenbrogius coniecit: *utrum dotem remittere possit.* Westerhovius: *utrum dotem relinquere fas sit.* V. 17. Fortasse ergo — Hoc sentit] „Haec absunt a Codicibus meis [etiam ed. Veneta], Rob. Stephano vetustioribus.“ Westerhovius. V. 22. aut *inserviat*] „Melior haec lectio, quam veterum librorum [etiam ed. Venetae]: *ut inserviat.* Restituit, opinor, Lindenbrogius.“ Westerhovius.

P. 274. v. 5. repudium nuntiatum est a Pamphilo.] „Ita Rob. Stephanus edidit. Codices vetustiores [etiam ed. Veneta]: *Repudium nuptiarum est.* PAMPHILE, HAUD INVITO ETC.“ Westerhovius. V. 13. *Posthabui tamen illorum mea seria ludo.* Et] Haec om. ed. Veneta, MSS. et edd. vett. apud Westerhovium, in quibus deinde verba: *Post habita voluisse Samo,* habentur, quae volgo omissa sunt. V. 30. Sic enim ait, qui nec ipsa peccaverit] Sic scripsi cum Westerhovia ex edd. vett., etiam ed. Venetae lectione: *Sic enim aut quasi nec ipsa peccaverit.* Volgo: *Sic enim quasi nec ipsa peccaverit.*

P. 275. v. 17. nimius est hic] *nimis: est hic* ed. Veneta. Volgo: *nimius hic est.* V. 31. Satis flebiliter] Sic etiam ed. Veneta. MS. Boend. et ed. Tarvis apud Westerhovium: *Satis fideliter.* V. 35. Bene: invidere iam non est mariti] Sic ego scribendum putavi ex ed. Veneta: *ñ invidere iam non est mariti.* Volgo: *Non invidere, iam non est mariti.* Westerhovius scribendum coniecerat: *Nam invidere iam non est mariti.*

P. 276. v. 1. Neque dixit *eam expellit*, sed *DISTRAHIT*, ut in ipsa caussa sit necessitas.] Haec recepi ex ed. Veneta, in qua tamen pro *sed* legitur *vel*, pro *ut* autem *sed*. V. 5. Sed modo vult — offensa sit] „Parum sani est in codd. veteribus. MS. Hulst. *τὸ ἰτα* non agnoscit. In aliis est *ista* [etiam in ed. Veneta]. Plerique omnes [etiam ed. Veneta] legunt: *iracundiae.* Fingo e coniectura: *Sed modo vult necessitatem matris videri iniuriam, qua a nuru offensa sit.*“ Westerhovius. V. 7. et quod] Sic ed. Veneta. Volgo: *quod.*

P. 277. v. 10. Et hic ἰδιωτισμὸς] Sic ed. Veneta. Volgo: Et ἰδιωτισμὸς. V. 13. Terrorem repetendae dotis ostendit] „Libri veteres ante Rob. Stephanum [etiam ed. Veneta] cum MS. Boend. *Repente terrorem dotis ostendit.*“ V. 26. NOBIS τῷ ἀπικισμῷ.] Sic ed. Veneta. Volgo: Τῷ ἀπικισμῷ.

P. 278. v. 1. habetis] Sic cum Westerhovia scripsi. Volgo: *habeatis*. V. 2. quaeritis] Sic enim corrigendum est ex ed. Veneta. Volgo: *quaeratis*. V. 4. Et non: Maior est factus Pamphilus.] MS. Hulst. *Et minacior factus est Pamphilus, simul et iratior*. V. 8. qualis in arvis] *qualis in manus* ed. Veneta. V. 9. Saucius — leo etc.] om. ed. Veneta. V. 12. [ait Cicero] „Haec absunt a multis libris [etiam ed. Veneta].“ Westerhovius. V. 13. et hoc ad se dicentem] „Lego, ope MSS. Hulst. et Boend., sed et edd. veterum: *Et hunc ad se dicentem, quod propter Pamphilum dicebatur effecit.*“ Westerhovius. Ed. Veneta habet: *et hunc ad se dicentem, quod post Pamphilum dicebatur et effici.*

P. 279. v. 7. Quae quidem — proiecerit] Pro his ed. Veneta: *quae quidem n. n. q. t.*, ceteris omissis.

ACTUS QUARTI SCAENA PRIMA. P. 280. v. 9. perturbatam] Sic scripsi cum Westerhovia. Volgo: *perturbatum*. Quamquam tota haec adnotatio in edd. vett., etiam ed. Veneta omissa est. V. 14. Infantumque — primo] om. ed. Veneta.

P. 281. v. 9. intra domesticos parietes natis] Sic Westerhovius scribendum esse coniecit, cum edd. vett. [ed. Veneta] haberent: *inter domesticos parietes et arces*. Volgo: *intra domesticos parietes, artis*. V. 18. Accusatio est] Sic ed. Veneta, quae mox habet: *incipientis*. Volgo: *Accusatio*, omisso verbo. V. 21. quae sint — incertum est] om. ed. Veneta. V. 27. Et QUIBUS dictis aut factis] Sic ed. Veneta. Volgo: *Et QUIBUS factis*.

P. 282. v. 1. quae scias] Sic coniecit Westerhovius. Volgo: *quae sciat*. V. 12. Ita fiducia, quam argumentis purgatiores dimittuntur] Sic scripsimus ex scholiis ad Phorm. Act. I. sc. 4. v. 28. Ed. Veneta: *Ita fiducia quamquam argumenti purgator ē*. Volgo: *Ita fiducia, quam argumentis purgatiores*. V. 23. Duae sunt causae] Sic ed. Veneta. Volgo: *Vide, duae causae sunt*.

P. 283. v. 6. quia et septimani nasci solent] Sic MS. Hulst. *quia et septimini nasci solent* ed. Veneta, MS. Boend. et edd. vett. apud Westerhovium. Volgo: *quia et septimo mense nasci solent*. V. 22. quae huius est] Sic MS. Reg. apud Lindembrogium, MS. Hulst. *quae minus est* ed. Veneta, MS. Boend. et edd. vett. apud Westerhovium. Volgo: *quae minor est*. V. 31. ita non esse] *ita esse* MS. Reg. apud Lindembrogium.

P. 284. v. 2. *cogentes*] *regentes* ed. Veneta. V. 4. *distringi*] *abstringi* ed. Veneta. V. 16. Ac PERNOCTARET propter illud] Sic ed. Veneta. Volgo: *QUI PERNOCTARET: Propter illud*. V. 27. non timeret in ingenio] MS. Boend. non agnoscit illa *in ingenio*, sed neque editi veteres [nec ed. Veneta]. In MS. Hulst. hic incipit lacuna fere usque ad Act. IV. sc. 4. MS. Lindenbr. *non timeret in genere*. Praestat autem volgatum: *Aetas enim et ingenium sibi [inter se] opponuntur.*“ Westerhovius.

P. 285. v. 16. *mater es*] Sic ed. Veneta. Volgo: *mater*. V. 17. *uxor*] Sic ed. Veneta. Volgo: *uxor es*. V. 23. *perniciosa me esse censes*] *perniciosaque censes* MS. Reg. apud Lindenbrogium.

P. 286. v. 8. *indicibus*] Volgo: *iudicibus*. V. 10. *Tibi autem — a me eum*] om. ed. Veneta. V. 12. *qui*] *cum* ed. Veneta. V. 14. *Ut: in ludum ducere*] Sic ed. Veneta, MS. Boend. et edd. vett. apud Westerhovium. Volgo: *In ludum ducere*. V. 18. *Τῷ ἰδιωτισμῷ*] Sic MS. Reg. apud Lindenbrogium. Volgo: *Ἰδιωτισμὸς*.

P. 287. v. 2. *qui consuetudine molliuntur*] Sic ed. Veneta, edd. vett. apud Westerhovium. Volgo: *qui consuetudine vincuntur*. V. 7. *dicitur, ut in stupro.*] Sic ed. Veneta. Volgo: *dicitur in stupro*. V. 23. *Misericordia, animus*] „*ῥε. mitte, animus etc.*“ Lindenbrogium.

P. 288. v. 4. *ne, si aliter agat, repudietur a genere*] Sic scribendum viderunt et Wielingius et Westerhovius. *Nisi aliter agat respondeatur a genere* ed. Veneta, et, ut videtur, MS. Boend. et edd. vett. apud Westerhovium. *ne, si aliter agat, repandatur a genere* MS. Reg. apud Lindenbrogium. Volgo: *ne si aliter agat, respondeatur a genere*. V. 22. *ne sine hoc interdicto*] Sic Westerhovius scribendum esse coniecit: *Ne sub hoc incerto* ed. Veneta, MS. Boend. et edd. vett. apud Westerhovium. Volgo: *ne sub incerto*.

P. 289. v. 16. TOLLAT] Corrige: *TOLLAM*.

ACTUS QUARTI SCAENA SECUNDA. P. 291. v. 7. *significavit*] Sic ed. Veneta. Volgo: *significat*.

P. 292. v. 1. *cum illius temporis*] *cum dii illius temporis* ed. Veneta. V. 5. *Quin*] *quid* ed. Veneta. Ibid. *id est*] om. ed. Veneta. V. 8. *tantum*] *causa* ed. Veneta. Volgo: *tam*. V. 26. *Sunt hic*] *hic sunt* ed. Veneta. V. 28. *praeblanditur — praemolliat*] Sic ego scribendum putavi. Volgo inde a Rob. Stephano legebatur: *praeblanditur — praemolliat*. Ed. Veneta, MS. Boend. et edd. vett. apud Westerhovium: *praeblanditur — praemolliat*, quod per se falsum non est.

P. 293. v. 1. NUNC ME TIBI — Ab honesto] Haec sic restituenda existumavi ex lectione ed. Venetae: *Nunc me. t. c.*

est contra gratiam. a iusto contra gratiam: nunc vicissim hoc vobis et meae ab honesto. Volgo pro his tantum modo haec leguntur: *ET MEAE COMMODUM FAMAE: Ab honesto.* V. 11. [I NE MEA PRAESENTIA: Ab utili.] Haec ex ed. Veneta recepi, volgo omissa. V. 26. inferioribus] Sic Westerhovius scribi voluit. Volgo et in ed. Veneta legitur: *interioribus.*

P. 294. v. 10. *Necessaria est divisio*] Sic ed. Veneta. Volgo: *Necessaria divisio.* V. 12. *Non, inquit, reprehendar*] sic MS. Boend. et edd. vett. apud Westerhovium. Volgo: *Non, inquit, reprehendat.* V. 14. *Sat*] Sic ed. Veneta. V. 22. *Sedulo agit soerus*] Sic ed. Veneta. Volgo: *Quum sedulo agat soerus.*

P. 295. v. 12. *Nam et Pamphilus supra sic dixit*] Sic scripsi ex ed. Veneta. Volgo: *Nam Pamphilus sic supra dixit.* V. 22. *levius*] *melius* ed. Veneta. V. 24. *absque uno differenti*] Sic ed. Veneta, anonyma et Argentina apud Westerhovium. *absque uno disserenti* MS. Boend. et ed. Tarvis. Volgo inde a Rob. Stephano et Lindenbrogio legitur: *absque uno dicenti.*

P. 296. v. 1. *nurus tuae*] Sic ed. Veneta. Volgo tantum modo legitur: *nurus.* V. 6. *dissimulare iam*] Sic Lindenbrogius. Volgo: *iam dissimulare.* V. 8. *Ἀχθοῦς Οὐτιωῦς* MS. Reg. apud Lindenbrogium. V. 9. *Multa sic in nostro usu sunt*] Sic ed. Veneta. Volgo: *Multa sic in usu nostro sunt.*

ACTUS QUARTI SCAENA TERTIA. P. 297. v. 5. *ante mulier est*] Sic ed. Veneta *ante mulierē.* Volgo: *ante mulier.* V. 9. *Qui pro quae interdum abundat*] *qui pro interdum abundat* ed. Veneta, MS. Boend. et edd. vett. apud Westerhovium. V. 12. *et concessionem ex domo*] Sic Westerhovius scribi voluit. *et ex concessione ex domo* ed. Veneta, edd. vett. apud Westerhovium. Volgo: *ex concessione ex domo.* V. 15. *Potest haec sententia videri generalis*] *Potest haec etiam sententia videri generalis* ed. Veneta. Volgo: *Haec etiam sententia videri potest generalis.*

P. 298. v. 9. *accusaverat*] Sic ed. Veneta. Volgo: *incusaverat.* V. 10. *revocare vult*] *ad se vocare vult* MS. Reg. apud Lindenbrogium. *se vocare vult* ed. Veneta. Ibid. *ad filii culpam*] Sic edidit Lindenbrogius. Volgo et in ed. Veneta legitur: *et ad filii (filiae ed. Veneta) culpam.* V. 12. *sic pronuntiatur, ut quasi*] Sic ed. Veneta. Volgo: *sic pronuntia, quasi.* V. 13. *dum dicit*] Sic ed. Veneta. Volgo: *quum dicit.* V. 18. *maxime quia*] Sic ed. Veneta. Volgo: *maxime quod.* V. 21. *Mulieres — annus est*] *Mulieres diu moliuntur et diu comantur dixit* ed. Veneta. Volgo: *Mulieres dum moliuntur, dum comuntur annus est.* V. 26. *peroraverint*] Sic ed. Veneta. Volgo: *peroraverunt.* Non inale.

P. 299. v. 8. *ut, cum velit, non possit*] Sic ed. Ve-

neta. Volgo: *ut quum velim, non possim.* V. 9. Acute satis] Sic ed. Veneta, MS. Reg. apud Lindenbrogium. Volgo: *Caute satis.* V. 22. Utrum consentientes sint an dissentientes] *Utrum concordēs futurae sint an discordēs* ed. Veneta. *Utrum concordēs sint an discordēs* MS. Reg. apud Lindenbrogium. V. 29. Et de adolescentibus questus commiseratur senes.] Sic Westerhovius scribendum vidit. *ei de adolescentibus quaestus cum misereatur senes* ed. Veneta. Volgo: *ei de adolescentibus questus, quum miseratur senes.*

P. 300. v. 4. Caput indicant] „Ita ex MS. hunc locum emendavimus. Aliter Muretus Var. Lect. lib. 18. cap. 18.“ Lindenbrogius. V. 8. PER TEMPUS: Opportune] Haec addidi ex ed. Veneta, volgo omitta.

ACTUS QUARTI SCAENA QUARTA. P. 301. v. 3. aut etiam socrui tuae] Sic etiam ed. Veneta. *Aut non solum socrui tuae* MS. Hulst. MS. Reg. apud Lindenbrogium. V. 12. ipse dicit] *ipse determinat* MS. Reg. apud Lindenbrogium. V. 17. quomodo volebam] *quando volebam* ed. Veneta, MS. Reg. apud Lindenbrogium. V. 19. Et ἀνὸ τοῦ portus dictum OPPORTUNE.] Sic primus Lindenbrogius, ut opinor. Volgo haec omitta sunt. V. 24. incipiendi prandii] Sic ed. Veneta, et edd. vett. apud Westerhovium. Volgo: *incipientis prandii.*

P. 302. v. 5. non addidit tuae] Sic ed. Veneta, edd. vett. apud Westerhovium. Volgo: *non addidit tua.* V. 7. ne odisse socrum] Sic MS. Reg. apud Lindenbrogium, *ne odisse socrum* MS. Hulst. Volgo et in ed. Veneta, MS. Boend. legitur: *ne odisse Sostratam.* V. 9. meruerit] Sic ed. Veneta. Volgo: *metuerit.* V. 4. Cum percussione animi dicendum est] Sic scribendum coniecit Westerhovius. Volgo legitur: *Cum percussione audiendum est.* V. 20. vel tuae] Sic Wielingius scribendum vidit. Volgo: *vel tua.* V. 29. TURBENT errent] *per-turbent* ed. Veneta et edd. vett. apud Westerhovium.

P. 303. v. 3. ut supra dixit.] MSS. Boend. et Hulst. *ut supra dixi.* Ed. Veneta: *aut supra dixi.*

P. 304. v. 19. Utrum, quia minus est et magis, quoniam sequitur] Sic ed. Veneta, MS. Boend., edd. vett. quaedam apud Westerhovium. *Utrum quia minus est, et magis quam sequitur* MS. Hulst. Volgo: *Utrum quia minus et magis, quoniam sequitur*.* V. 23. [§ NON TIBI — sequi etc.] Haec absunt ab ed. Veneta.

P. 305. v. 9. quia cum aliquis periit, relinquitur vel cadaver eius.] Sic ego scribendum putavi, maxime ex ed. Veneta: *quia cum aliquis periit vel loquitur vel cadaver est.* Edd. vett. apud Westerhovium: *quia cum aliquis periit, vel relinquitur vel cadaver est.* MS. Hulst. *relictum vel cadaver est.* Volgo: *quia quum aliquis perit, reliquum vel cadaver est.* V. 15. ex verbis senum] Sic ed. Veneta, MS. Hulst., MS. Boend

et edd. vett. apud Westerhovium. Volgo: *ex verbis senis*. V. 19. quasi] *quam* ed. Veneta, MS. Boend. et edd. vett. apud Westerhovium, permutato compendio. V. 20. operiri tegique] Sic etiam ed. Veneta. *operire tegereque* MS. Boend. et edd. vett. apud Westerhovium. V. 22. *comas*] om. ed. Veneta.

P. 306. v. 4. ab imprudentia descendens] Sic etiam ed. Veneta et volgo. „MS. Boend. et edd. quaedam vetustae: *ab imprudentia despondens*. Fortasse scripsit Donatus: *Ab imprudenti Adolesc. m.*, quod valet: *ab imprudentia adolescentis mulieris*. V. 5. *patria antiqua*] *patriam antiquam* ed. Veneta. V. 16. *aspirate canenti*] om. ed. Veneta. V. 26. REMISSAN, REDUCTAN DOMUM, ut sit REMISSANE, REDUCTANE] Sic ego scribendum censui. Ed. Veneta: *remissū reductū domū: ut sit. remissa, reducta*. Volgo: REMISSAN' AN REDUCTA: ut sit REMISSANE AN REDUCTA. V. 30. positum] Sic ed. Veneta. Volgo: *positum est*.

P. 307. v. 12. *dixit*] Corrige: *dixti*. V. 32. Non ipse] Volgo: *Nam ipse*.

P. 308. v. 9. Mira est temporis iniectio] *Mire est temporis iniectio* ed. Veneta et edd. vett. apud Westerhovium. Volgo: *Mire est temporis invectionio*.

V. 309. v. 5. Oh meretricis superbiam non ferendam] *Ob meretricis superbiam non ferendam* ed. Veneta et edd. ante Rob. Stephanus apud Westerhovium. V. 19. referri] Ed. Veneta. Volgo: *referre*.

P. 310. v. 1. *dixit: AMARAE MULIERES*] Sic ed. Veneta. Volgo: *dixit amaras mulieres*. V. 2. Non enim abundat] Sic ed. Veneta, edd. vett. apud Westerhovium. Volgo: *Non enim laudat*. V. 17. sed quo] Sic ed. Veneta 1490. apud Westerhovium, non nostra, quae *sed quod*, ut volgo legitur, exhibet.

P. 312. v. 7. *Quocum uno tum*] Sic ego scripsi. Ed. Veneta: *quocum tum*. Volgo: *quocum tum uno*.

ACTUS QUINTI SCAENA PRIMA. P. 313. v. 5. et in actu tamen] Sic scribendum vidit Westerhovius. Volgo: *et in actu tantum*. V. 16. benevolum] Sic ed. Veneta. Volgo: *bonum*. V. 19. Sensus hic est] Haec adiecimus ex edd. pr. Veneta. Nam ed. pr. hic iam rursus incipit. Volgo haec omnia omittuntur.

P. 314. v. 7. et satis facere] „Mendum hic latere suspicatur doctiss. Abr. Wielingius. Valet autem *satis facere* h. l. dolere ob factum, et iram alterius deprecari. Sic Suct. Tib. 27.“ Westerhovius. V. 17. *aggrediatur*] *aggrediar* ed. Veneta, non pr. V. 31. QUAESTUI, quem exerceo scilicet, id est: *Quod est quaestui mihi*.] Sic ed. Veneta (ed. pr.), MS. Reg. apud Lindenbrogium. Volgo: *Quem exerceo scilicet etc.*

P. 315. v. 5. NON SIT: Non videatur] Haec adieci ex

edd. pr. Veneta, volgo omitta. V. 6. Quia ipse] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *Quia iam ipse*. V. 18. INSCITUM OFFERRE. INSCITUM inelegans] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *INSCITUM: Inelegans*. V. 22. e Pamphilo] Sic edd. pr. Veneta. Sed corrige: Pamphilo. V. 25. *Nec post arma ulla rebelles Aeneadae referent*] *Ne post arma ulla. a. n. r. a.* edd. pr. Veneta.

P. 316. v. 5. Multum mihi nocuerit, immo me everterit] Sic etiam edd. pr. Veneta. Sed Westerhovius haec adnotavit: „MSS. Hulst. et Boend. cum edd. vett. insererunt: *imo me laeserit*.“ V. 10. accusatoria est] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *accusatoria*. V. 12. usus est] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *est usus*. V. 18. *Sine me — dolis*] *Sine me haec (hec) h. h. n. m. f.* edd. pr. Veneta. V. 23. Ἀποσιώπησις] „MS. μετάπανσις κατακρησ *.“ Lindenbrogius.

P. 317. v. 5. *Sine me — hauri*] *Sine me haud mollia factis s. s. a. a.* edd. pr. Veneta. V. 8. fari] *fratrem* ed. pr. *fateri* ed. Veneta. V. 21. FIRMIOREM: Amicum.] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *AMICUM FIRMIOREM*.

P. 318. v. 13. Accersi] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *Arcessi*. V. 15. gremiis] *geminas* edd. pr. Veneta.

P. 319. v. 1. olent] Corrige: *solent*. V. 8. *Mulier mulieri congruit*] *Mulier mulieri convenit* edd. pr. Veneta. Volgo: *Mulier mulieri magis congruit*. V. 17. et sic vere] Corrige: *et sic fere*. V. 26. ut contra gravis intelligitur] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *ut contra gravis honore dignus et charus intelligitur*. V. 27. *Ferit ense — Osirin*] *Ferit esse v. s.* edd. pr. Veneta. V. 28. Graviore] *graviorem* edd. pr. Veneta.

P. 320. v. 1. prohibitori] *prohibitus* edd. pr. Veneta. V. 3. *Ubi aut morbo — abde domo*] *Aut ubi morbo gravis a. t. s. a. d.* edd. pr. Veneta. V. 26. *Lingua ergo*] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *Ergo*. V. 21. HAEC: Cum ἀποστροφῇ.] *Hec cum apostropha* ed. pr. *Haec cum apostropha* ed. Veneta. Volgo: *HAEC: Cum ἀποστροφῇ*.

P. 321. v. 6. *Me vim*] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *Nam vim*. V. 7. *malle*] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *malle*. V. 9. [Et Salustius: *Nam vim quam misericordiam eius experiri malle*.] Haec, quae volgo omittuntur, hic sic addunt edd. pr. Veneta, MS. Boend.

ACTUS QUINTI SCAENA SECUNDA. P. 322. v. 20. *Maria aspera iuro*] Sic scripsi ex edd. pr. Veneta: *Maria a. i.* Volgo: *Maria omnia iuro*.

P. 323. v. 4. Imitanda] „Abest haec vox a Libris veteribus [non edd. pr. Veneta].“ Westerhovius. V. 14. *Novimus — Et quo*] Haec in edd. pr. Veneta omitta sunt. V. 26. Hoc sic intelligendum est] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *Aut sic intelligendum est*.

P. 324. v. 25. quod falsum est] Sic ego scribendum pu-

tavi. Lindenbrogius hoc adnotat: „Variant libb. al. *falsum est*, al. *fictum est*.“ Volgo et in edd. pr. Veneta: *quod fictum est*. V. 29. *acerbat*] *arcebat* ed. Veneta, non ed. pr. V. 31. *odii*] *odii* edd. pr. Veneta.

P. 326. v. 3. *¶* NAM NUPTA MERETRICI HOSTIS: *Aliena* scilicet et *inimica*.] Sic ego scribendum putavi. Volgo et in edd. pr. Veneta: *Nam nupta meretrici hostis alia, scilicet inimica*. Lindenbrogius hoc adnotavit: „*Alia scilicet*] *MS. hostis est alia inimica*.“ Westerhovius autem ad hunc locum haec scripsit: „*Nam nupta meretrici hostis alia, scilicet inimica*] Ita Rob. Stephanus et Lindenbrogius ediderunt. Lege ope codicum veterum: NAM NUPTA MERETRICI HOSTIS] *Aliena seu inimica*. Scilicet respicit veterem notionem *τοῦ* HOSTIS, pro peregrino seu alieno. Vide Varronem L. L. IV. init. et Ciceronem, Off. I. 12.“ V. 5. AT EASDEM — molestas et [amaras].] Sic, ut edidimus, edd. pr. Veneta, nisi quod omittunt *amaras*. Volgo haec sic leguntur: *AT EASDEM AMICAS FORE TIBI: Hic quidem senes. verum aliae causae sunt, quae mulieres faciunt molestas: et*. Ad quae Westerhovius haec adnotavit: „Ita, credo, Rob. Stephanus primus legit scripturam veterem: *At easdem amicas tibi f. p. h. q. s. u. aliae causae sunt*. Integrum locum ita ordinaverim: *AT EASDEM AMICAS TIBI FORE PROMITTO: Hoc quum sciverint verum. Aliae causae sunt, quae mulieres faciunt molestas et acerbas: hae autem spectatoribus notae sunt ex argumento*. Sic supra ad versum 18. fin.“ V. 12. sive illa] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *sive ille*.

P. 327. v. 5. a meretrice] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *ab meretrice*. V. 12. Quod minus amat] Sic edd. pr. Veneta, MS. Hulst. MS. Boend. et edd. vett. apud Westerhovium. Volgo inde a Rob. Stephano et Lindenbrogio editur: *Quod nimis amat*.

ACTUS QUINTI SCAENA TERTIA. P. 328. v. 4. Hoc totum] Sic ed. Veneta. Westerhovius adnotavit: „*Integra haec nota abest a MS. Boend. et edit. Tarvis. In aliis ante Rob. Stephanum legitur: Totum hoc a stomachante dicitur, quod sic vim cum maxima iniuria persenserit. Mox vero omnes non exponitur, sed exprimitur*.“ In his ultimis edd. pr. Veneta sic habent: *quia sic vim cum maxima iniuria persenserit*. V. 20. Verniliter] Sic edd. pr. Veneta et edd. vett. ante Rob. Stephanum, post quem volgo ediderunt *Vernuliter*, id, quod anteponendum esset, nisi veteres ipsi utramque formam permutasse viderentur.

P. 329. v. 10. excursurus] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *et excursurus*. V. 23. quasi minus sit iniurium prohibere interrogare, quam interroganti non respondere] *quasi minus sit iniuria prohibentis interrogare, quam interrogare respondentis* Ed. pr. MS. Boend. et edd. vett. apud Westerhovium. *Quasi minus sit iniuria prohibentis interrogare respondentis* ed. Ve-

neta. V. 29. praeterii] *perii* edd. pr. Veneta. V. 30. *mire facta*] *Myrrae facta* MS. Reg. apud Lindenbrogium.

P. 330. v. 3. Urget autem eum cursu] Sic edd. pr. Veneta, MS. Boend. et edd. vett. apud Westerhovium. Volgo: *Urget autem cum cursu*.

ACTUS QUINTI SCAENA QUARTA (TERTIA). P. 331. v. 9. *Αἰ' ἔξαγιθμῆσιν.*] Sic iam ed. Veneta 1545. Volgo: *Ἐξαγιθμῆσις.*

P. 332. v. 3. primore] „MSS. et editi ante Rob. Stephanum [etiam edd. pr. Veneta], *private*. Fortasse scriptum fuerat: *pri. te.*, ut notet: *primis tenebris*, quo modo explicat Guido Iuvenalis.“ Westerhovius. V. 4. *Vidimus — urbem*] *Vidimus, obscuram primum subvallibus urbem* ed. pr. *Vidimus obscuram primus sub vallibus urbem.* V. 11. raptum] Olim *partum* corrupte legebatur. V. 22. Id est, simulantem aliasque res agentem se fingere] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *Id est, alias res agentem se fingere*.

P. 333. v. 4. Conclussit narrationem] Sic edd. pr. Veneta, MS. Boend. et edd. vett. apud Westerhovium, MS. Reg. apud Lindenbrogium. Volgo: *Inclussit narrationem*. V. 8. Se enim alibi dixisse] Corrige ex edd. pr. Veneta, MS. Boend.: *Scit se enim alibi dixisse*. V. 10. An meruerit] „Libri veteres [etiam edd. pr. Veneta]: *An meruit*. Sed fortasse scripsit Donatus: *An metuit Pamphilus?* credens, DUM ILLO LICITUM, scripsisse Terentium pro DUM ILLO LICITUM.“ Westerhovius. Qua tamen coniectura opus non est. V. 16. *Ὑποφορά*] Sic restituendum vidit Westerhovius. Volgo: *Ἀνθυποφορά*.

P. 334. v. 4. quali] Sic ego scripsi. Volgo: *quale*. In edd. pr. Veneta habetur: *quale est*.

ACTUS QUINTI SCAENA QUINTA (QUARTA). P. 335. v. 2. Bene haec repetit] Volgo legebatur: *Bene HAEC repetit*. Ad quae verba haec adnotavit Westerhovius: „Ita post Lindenbrogium volgo editur, quasi emphasis sit in τῷ HAEC. Malim cum Rob. Stephano legere: *Bene haec repetit*, ut omnia sint verba Donati, et respiciant integram sententiam Pamphili. Quia autem Pamphilus ETIAM SODES dicit, credidit Donatus repetita esse ab eo eadem verba iam ante inter vias dicta. Unde Dacieria vertit: *Encore une fois, mon cher Parmenon, je te prie*.“ V. 8. Quasi iam ante fassus dico] „Codices ante Rob. Stephanum [etiam edd. pr. Veneta]: *quasi iam late passus diu*. Unde effingo: *quasi iam lassatus dicit*.“ Westerhovius. V. 11. ceciderit] Westerhovius. Volgo et in edd. pr. Veneta: *reciderit*.

P. 336. v. 1. *Μελλησμός*, ut: *Pelagiae — adires?*] Pro his edd. pr. Veneta: *ut admonitum divinamque* (d. q. ed. Veneta) *te. f. f.* V. 8. nesciat illa] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *nescit illa*. V. 11. ut MEA, supra quod dixit] Sic edd. pr.

Veneta, edd. vett. apud Westerhovium. Volgo: *Et MEA quod supra dixit.*

P. 337. v. 7. *istas*] Sic correxit Westerhovius ex Adelphis Act. II. sc. 5. v. 7. Volgo: *istuc*. V. 17. nihil cuiquam] „Codd. ante Rob. Stephanum [etiam edd. pr. Veneta]: *nihil umquam*.“ Westerhovius.

P. 338. v. 6. EGON HUNC AB ORCO MORTUUM] Haec huc addunt edd. pr. Veneta, volgo omissa.

P. 339. v. 10. Nam imprudenti scientem reddit] Sic edd. pr. Veneta, edd. vett. apud Westerhovium. Volgo: *Nam imprudentem scienti reddit.*

PHORMIONIS PROLOGUS. P. 365. v. 9. non vetus, ut Ennius.] „Ita Rob. Stephanus et Lindenbrogius. MS. Hulst. *non vetus annis*. MS. Boend. et plerique impressi veteres [etiam edd. pr. Veneta]: *Non vetus Ennius*. Praestat lectio, quam exhibeo. Sic VETERES, Eun. Prol. 43.“ Westerhovius. V. 18. magis laedere] Sic etiam edd. pr. Veneta. Sed MS. Reg. apud Lindenbrogium: *magis delere*. V. 22. *Levibus — tutamen in armis*] Pro his habet ed. pr. *levius ter hinc anus conservatam c. a. t. i. d. dedit h. v. d. e. denisserat*. ed. Veneta: *levius ter hinc anus conservatum. c. a. t. id dedit h. u. d. c. dempserrat*.

P. 366. v. 6. *Connubio iungam stabili*.] Haec om. edd. pr. Veneta. V. 15. in tragoedia] „Edit. Argent. in *Tragoediam*.“ Westerhovius. V. 19. non solum errori Luscii obviat reprehendentis] Sic edd. pr. Veneta, MS. Boend. et edd. vett. apud Westerhovium. Volgo inde a Rob. Stephano editum est: *non solum errorem reprehendentis*, reliquis omissis. V. 23. tragica] „Haec vox abest a quibusdam Codd. [etiam edd. pr. Veneta, in quibus mox est *discessisset pro discederet*].“ Westerhovius. V. 28. de industria facta est, ut etiam] Sic enim reponendum est in editione nostra pro typographi errore *et etiam*. Fecimus hoc ex edd. pr. Veneta: *de industria factum est, ut etiam*. Volgo haec ita habentur: *de industria, ut etiam etc.* V. 31. in comoedia vitiose inducitur] Sic etiam edd. pr. Veneta. Sed MS. Hulst. in comoedia vitiosa inducitur.

P. 367. v. 14. *Et mihi] et si mihi* ed. Veneta, non pr. V. 26. opposuit] Sic Westerhovius scribendum coniecit. Volgo: *subposuit*. V. 28. male dicendum esse.] Sic edd. pr. Veneta ac iure iam Westerhovius sic scribi voluit ex edd. vett. Volgo: *maledicendum esse Luscio*. V. 30. per qualitatem] „Codd. Rob. Stephano vetustiores plerique *pro qualitate*.“ Westerhovius. *pro qualitate* habet etiam ed. Veneta, sed ed. pr. *per qualitatem*.

P. 368. v. 14. Quid est enim, inquit] Sic scripsi ex ed. Veneta: *quidē. n. inquit*. Volgo et in ed. pr. legitur: *Nunc quid est, inquit*. V. 20. Bene CERTASSET, quia] Sic ego scribendum putavi ex ed. Veneta: *Hoc bene certasset et quin*. Volgo tantum modo haec leguntur: *Quia supra dixit etc.* V. 30. Et geminavit, ut] Corrige: „Et geminavit l., ut.“, quem ad modum etiam in edd. pr. Veneta haec verba habentur.

P. 369. v. 5. Non prius, inquit] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *Prius, inquit*. V. 10. *quaeratis — quaeratis*] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *Quaeritis — quaeritis*. V. 17. EPIDICAZOMENEN GRAECI: LATINI PHORMIONEM. Nam *φοῦλον*] Sic edd. pr. Veneta, nisi quod pro *φοῦλον* habent *Phormionem*. Volgo: *EPIDICAZOMENEN GRAECI*. V. 27. LATINI PHORMIONEM: *φοῦλον*. V. 20. *Phormio a formula*] Sic ed. Veneta. Volgo et in ed. pr. tantum modo legitur: *a formula*. V. 33. pro *faveritis*] Corrige: *pro si faveritis*, ut volgo et in edd. pr. Veneta legitur. Ibid. Nove sic *voluntatem* pro favore posuit.] *Nove sic Cicero voluntatem pro favore posuit* scripsit Lindenbrogius ex MS. Regio.

P. 370. v. 7. id, quod queritur] Sic edd. pr. Veneta, MSS. Hulst. Boend. MS. Reg. apud Lindenbrogium et edd. vett. apud Westerhovium. Volgo: *id, quod quaeritur*. V. 12. *cum est ex urbe pulsus*] *cum ex urbe pulsus* edd. pr. Veneta. V. 16. Ideo virtus est.] Sic ed. Veneta. Volgo et in ed. pr. *Ideo virtus*, omisso *est*.

ACTUS PRIMI SCAENA PRIMA. P. 371. v. 15. *Œ AMICUS: A voluntate*] Ante haec verba excidit ex editione nostra haec adnotatio: *Œ AMICUS SUMMUS MEUS: Causa, eur in scaenam procedat Davus.*, quae eisdem verbis et eodem loco legitur etiam in edd. pr. Veneta. V. 16. eiusdem condicionis gregisque] Sic MS. Reg. apud Lindenbrogium. Proxime accedit MS. Hulst. *eiusdem conditionis grecisque*. Deinde ed. Veneta, MS. Boend. et edd. vett. apud Westerhovium: *eiusdem conditionis generisque*. In ed. pr. legitur: *eiusdem conditionis gentisque*, quem ad modum inde a Rob. Stephano et Lindenbrogio volgo legitur. V. 22. [HERI AD ME VENIT: Apparet heri fuisse nuptias.]] „Haec absunt a MSS. Hulst. et Boend. cum plerisque edd. veteribus ante Lindenbrogium.“ Westerhovius. Absunt etiam ab edd. pr. Veneta.

P. 373. v. 2. Et ille me exigit, ut muneretur dominis] Edd. pr. MS. Boend. et edd. vett. apud Westerhovium: *et ille met exigit, ut numeretur dominis*. V. 7. Salustius] „In fragmentis. Sed in MSS. et edd. antiquis est, *Marcello*.“ Westerhovius. In ed. pr. legitur *metello*, in ed. Veneta *m*. V. 10. quasi reddendi morae non habere causa fuerit.] Sic edidit Rob. Stephanus. Edd. pr. Veneta, MS. Boend.: *quasi reddendi mora habere causa sit*. MS. Hulst.: *quasi reddendi mora non habere fuerit*. Volgo: *quasi, reddendae morae, non habere, causa fuerit*. V. 12. dicere potuerint] Sic MS. Reg. apud Lindenbrogium. *dicere potuerant* ed. pr. MS. Hulst. MS. Boend. et edd. vett. apud Westerhovium. *dicere poterint* ed. Veneta, Volgo: *dicere poterant*. V. 18. quo denicalia concluduntur] Sic scripsimus ex MS. Reg. apud Lindenbrogium. *quo enicalia concluduntur* ed. pr. *quo n. talia concluduntur* ed. Veneta. Ad haec adno-

tavit Westerhovius: „In MSS. et edd. veteribus varie et corrupte: *eicalia, enicalia, denicalia, enim talia*.“ Volgo inde a Rob. Stephano, ut videtur, legitur: *quo parentalia concluduntur*. V. 36. Sic veteres multa. § UNCIATIM.] Sic auctore Westerhovio scripsimus. Volgo legitur: *Sic veteres. Multa unciatim*.

P. 373. v. 6. *Ecquis*] *Quis* edd. pr. Veneta. V. 7. *dedisset*] *dixisset* ed. Veneta, non ed. pr. Ibid. UNCIATIM VIX: Potuit] Sic auctore Westerhovio locum constituimus. Volgo legitur: *UNCIATIM: Vix potuit*. V. 23. *Si, Quirites, parum existumaretis*.] Sic MS. Hulst. MS. Reg. apud Lindenbrogium. Volgo legebatur: *Si, Quirites, pacem existumaretis*. Edd. pr. Veneta omnem hanc adnotationem missam fecerunt.

P. 374. v. 5. Cum adiectione temporis] Haec omittunt edd. pr. Veneta, nisi quod post *DIES* addunt *dixit*. V. 6. cuiuslibet natalis melius dicitur] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *cuiuslibet NATALIS DIES melius dicitur*. Totus locus, quem etiam Westerhovius mutari voluit, sic iam videtur restituendus ut pro *temporis* corrigas *nominis*, quae verborum commutatio propter compendium nata esse videtur, et sic scribas: *Cum adiectione nominis cuiuslibet natalis melius dicitur, ut natalis locus et natale astrum, sed Virgilius serviens personae rusticae: Meus est natalis, Iola, inquit nec addidit dies*. Sic enim omnia optime congruunt. V. 14. *Poticae*] *poeticae* edd. pr. Veneta. V. 15. *transierunt*] Sic etiam ed. pr. Sed ed. Veneta: *transferunt*.

ACTUS PRIMI SCAENA SECUNDA. P. 375. v. 6. quia ille nominativum praetulit.] „Ita Rob. Stephanus et Lindenbrogius. Sed MSS. Hulst. et Boend. cum edd. vetustis [etiam ed. Veneta] rectius: *Quia tale nomen praetulit*. Nisi quod editio Antverpiensis, anni 1546. tuetur lectionem vulgatam.“ Westerhovius. Ed. pr. habet: *quia talem nominativum pretulit*. Ed. Du Boisiana: *quia talem nominationem praetulit*. V. 14. *Atticon*] *acticon* ed. Veneta, non pr. V. 18. *pensione, spectatione, numero, quocirca ACCIPE: LECTUM EST: CONVENIET NUMERUS QUANTUM DEBUI positum est*] Sic scripsi ex edd. pr. Veneta, nisi quod eae *ACCIPE* omittunt. Volgo haec ita leguntur: *pensione, ACCIPE. spectatione, LECTUM EST. numero, CONVENIET NUMERUS, QUANTUM DEBUI*. V. 24. dictum] Corrigere ex edd. pr. Veneta: *dicta*.

P. 376. v. 1. *condictum non fefellerit*] Sic reposuimus ex MS. Reg. apud Lindenbrogium et edd. vett. quibusdam apud Westerhovium. Quo faciunt etiam edd. pr. Veneta, MSS. Hulst. et Boend. et edd. vett. quaedam apud Westerhovium, in quibus legitur: *dictum non fefellerit*, aut, ut in edd. pr. Veneta, *fefellit*. Volgo legitur: *creditum non fefellerit*. V. 3. *redhibitio*] „Non convenit hoc vocabulum *mutuo* et in iure proprium est *venditioni*, quae resolvitur. Vide P. 21. D. de

Aedil. Ed. et Fest. h. v., quare arrideret magis *redditio*, si per codd. liceret.“ Abr. Wielingius. „Est autem *redditio* in Antverp. Basileensi, Argent. Rob. Stephani. MS. Boend. et edd. Veneta et Argent. *redditio debita*.“ Westerhovius. *redditio debita* legitur etiam in edd. pr. Veneta. V. 11. *Figurate pro ita loqueris.*] „Haec absunt a MS. Hulst.“ Westerhovius. V. 21. *pronuntiari*] Sic edd. pr. Veneta, MSS. Hulst. et Boend. et edd. vett. apud Westerhovium. Volgo inde a Rob. Stephano et Lindenbrogio editur: *pronuntiare*.

P. 377. v. 11. *Modo*] om. ed. Veneta, non ed. pr. V. 17. *dum persuadet*] Sic edd. pr. Veneta, MS. Boend. et editio Du Boisiana apud Westerhovium. Volgo: *dum suadet*. V. 32. *cervici*] *cervice* ed. pr.

P. 378. v. 3. *ostendit et alienum fore*] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *ostendit esse et alienum*. V. 27. *Anchisem*] Corrige: *Anchisen*, ut etiam edd. pr. Veneta habent. Ibid. *agnovit*] Sic edd. pr. Veneta. Volgo legitur: *cognovit*, apud Virgilium autem ipsum l. l. *agnoscit*. V. 28. *additum*] Repone *addidit*, ut etiam ed. pr. habet et volgo legitur. V. 31. *Ulyssi*] Scribe *Ulixi* ex ed. pr. *Ulyxi* ed. Veneta. Volgo: *Ulysssei*.

P. 379. v. 4. *polliceri coepit*] Sic ipsis litteris etiam ed. pr. *p. c.* ed. Veneta. Quod ideo adnoto, quoniam apud Salustium l. c. in multis libris *coepit* non habetur. V. 11. *ad fabulae περίοριστον*] Sic ipsis litteris Graecis ed. Veneta, MS. Reg. apud Lindenbrogium. Volgo: *ad fabulae ἐκτίνασιν*. V. 20. *Ostendit enim*] Sic fere edd. pr. Veneta, in quibus: *Ostendit ei*, habetur. Volgo: *Ostendit*.

P. 380. v. 3. *texere*] Sic etiam ed. pr., *rexere* ed. Veneta. V. 4. *sui*] Hoc omittunt edd. pr. Veneta, quae deinde legunt: *In hoc*. V. 6. in Stalagmo: *Deo meo*] *in Stalagmonis*: *Adeo meo* edd. pr. Veneta. V. 10. *pavum*] *parvum* edd. pr. Veneta. V. 23. Hoc dictum et superioris personae esse potest et alterius] Sic edd. pr. Veneta, edd. vett. apud Westerhovium. Volgo legitur inde a Rob. Stephano: *Hoc dictum et superiori personae esse potest et alteri*.

P. 381. v. 3. *Scistis*] Corrige: *Scisti*. V. 13. *Istis nominibus hoc agit*] *Istis nominibus hic agit* edd. pr. Veneta. *istis nominibus hic agitur* MS. Boend. et edd. vett. apud Westerhovium. Volgo: *Istis hoc nominibus agit*. V. 26. *Ideo dixit ambos non habuisse.*] „Videtur continenter legendum: *Ideo dixit ambos non habuisse, NISI OCULOS PASCERE ETC.*“ Westerhovius. V. 34. *Trahit sua quemque*] Sic etiam edd. pr. Veneta. „Videtur potius respici, quod proxime praecedentibus versibus dicitur:

Torva leaena lupum sequitur: lupus ipse capellam:

Florentem cytisum sequitur lasciva capella.“

Westerhovius.

P. 382. v. 4. Relatio ad illud, quod mox otiosi non erunt.] „Si ita distinguas, quod post Rob. Stephanum et Lindenbrogium volgo fit, credas illa: *Otiosi non erunt*, esse verba Terentii, sed non sunt. Distinguo igitur: *Relatio ad illud, quod mox otiosi non erunt*. Id enim vult, servos post patres reversos non fore otiosos.“ Westerhovius. V. 9. ΝΑΛΚΕΙΣ] „Tanaq. Faber restituit: *Ναρκη δε συνωμιλουμεθα*. Sed codici Antverpiensi a veteri manu adscriptum e MS. *Αναλκεις δε συνεμαμωα εναργης δε συνεπιμελομεθα*.“ Westerhovius. V. 22. *tristia*] *tristitia* ed. Veneta.

P. 383. v. 8. laudari] Corrige: *laudare*. V. 9. Vide sic agi] „Integra haec adnotatio abest a MSS. Hulst. et Boend. cum edd. quibusdam ante Rob. Stephanum [etiam edd. pr. Veneta]. Nisi quod mox legitur ad versum 53.“ Westerhovius. V. 21. Salustius cum adiectione in H.: *Cum praedixero*] „Rob. Stephanus cum libris vetustis [etiam edd. pr. Veneta]. *Salustius cum adiectione posita eum cum praedixero positum insulae*.“ Westerhovius. V. 27. *deditis*] *deditus* ed. pr. Ibid. c.] e. edd. pr. Veneta.

P. 394. v. 12. Ipse hortari inducitur] Sic edd. pr. Veneta, edd. vett. apud Westerhovium. *Ipse hortatus inducitur* MS. Hulst. *Ipse hortator inducitur* MS. Reg. apud Lindenbrogium et sic volgo legitur. V. 21. ὑπὸ τῆς καταπλήξεως] ἀπὸ τῆς καταπλήξεως ed. Veneta, MS. Reg. apud Lindenbrogium. V. 31. ut magna pars] „In Codd. vetustis [etiam in edd. pr. Veneta]: *Ut, pars magna m.*, in quibus verbis videtur esse citatio dicti alterius cuiusdam scriptoris.“ Westerhovius. V. 34. *acer*] *sacer* edd. pr. Veneta. Ibid. *Eryx*] *erit* ed. Veneta, non pr.

P. 385. v. 4. *subest*] *subeūdo* ed. Veneta, non ed. pr. V. 10. *Domus — sidera*] Pro his edd. pr. Veneta tantum modo haec habet: *ipse arduus*. V. 34. raptus est] Sic scribendum vidit Westerhovius. Volgo et in edd. pr. Veneta legitur: *captus est*.

P. 386. v. 1. *Pamphilo*] Volgo: *e Pamphilo*. V. 12. Hoc praestruens, a niculae supra mentionem fecerat] *Hoc praestruens aniculae intulit, de qua nullum supra mentionem fecerat* edd. pr. Veneta, MS. Boend. et ed. Du Boisiana apud Westerhovium. V. 36. quod ille impudentius petit] Sic edd. pr. Veneta, MS. Boend. et ed. Du Boisiana apud Westerhovium. Volgo: *quod ille imprudentius petit*.

P. 387. v. 1. facta ex eo] MS. Reg. apud Lindenbrogium: *factura ex eo*. V. 6. quia subiuncturus est: CUIEBAT ET METUEBAT. V. 68. METUEBAT: Proprie dixit etc.] Sic scripsi ex edd. pr. Veneta. Volgo haec ita leguntur: *quia subiuncturus est. ILLAM DUCERE CUIEBAT ET METUEBAT: Vide ambiguitatem, quam tamen sequentia tollunt*. V. 68. CUIEBAT ET METUEBAT: METUEBAT proprie dixit etc. Ordinem adnotatio-

num ipsum quoque ex edd. pr. Veneta recepinus. V. 14. Si pro cum redisset] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *Si postquam*. V. 15. nonu] *noua* ed. pr. V. 23. principaliter expetuntur] Sic MS. Reg. apud Lindenbrogium, MS. Hulst. apud Westerhovium. Volgo et in edd. pr. Veneta legitur: *principa-liter petuntur*.

P. 388. v. 17. *Qui te]* *qui te te* ed. Veneta. Ibid. *Montane, malum iam cetera perdat]* *Montane malum ad cetera pergit* edd. pr. Veneta, MS. Boend. et ed. Du Boisiana apud Westerhovium. V. 20. Corrige; *describere*.

P. 389. v. 12. Scribitur Heraclio dica. *I DICAM.] scribitur eraclio dicam* edd. pr. Veneta. V. 22. Salustius in Iugurtha] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *Salustius Iugurtha*. V. 24. Tuto confingam] *totum confingam* edd. pr. Veneta, MS. Boend. et edd. vett. apud Westerhovium. V. 25. *ἐν ἀποκρίσει]* om. edd. pr. Veneta, *ἐν ἀποκρίσει* MS. Reg. apud Lindenbrogium.

P. 390. v. 15. Quo modo factum est? VENTUM EST] Volgo: *Quo modo, FACTUM EST: VENTUM EST*. V. 21. His] „Malim: *In his*.“ Westerhovius.

P. 392. v. 14. *Amissos]* *Et amissos* edd. pr. Veneta. V. 15. *Pactione amisso Publico legato]* *pactione amissa publico legato* edd. pr. Veneta.

P. 392. v. 7. Nemo enim, cum spem non habet, amat.] Sic scripsi ex edd. pr. Veneta, quarum una habet: *Nemo enim non spem amat*, altera: *Nemo enim cum spem non habet non amat*. Volgo: *Nemo enim sine spe amat*. V. 10. *I NONDUM: Subaudi venit. I NONDUM: Quia veniet iam, non plena negatio est.]* Sic scripsi ex edd. pr. Veneta, nisi quod eae verba: *NONDUM: Subaudi venit.*, omittunt et postea scriptum habent: *Nondum: quia veniet: iam non plena negatio est*. In MS. Hulst. apud Westerhovium haec ita leguntur: *Nondum: subaudi venit. Nondum: Quia eveniet. nam non plena negatio est*. MS. Reg. apud Lindenbrogium haec habet: *Nondum: quia veniet. Nam non plena negatio est*. Volgo legitur: *NONDUM: Subaudi venit. Iam NON plena negatio est*. Ego in nostra scriptura iam malim: *Nam non plena negatio est* ex MS. Hulst. et MS. Reg. V. 26. *Ἀσπεῖος]* Sic scripsi ex ed. Veneta: *ἀντῖος*, cum R. Bentleio. Volgo: *Ἀσπεῖος*. Ceterum Westerhovius haec adnotavit. „Guyetus in glossis MSS. *Quid sibi velit Donatus nescio, qui τὸ bene hic exponit nihil*. Atqui id non facit Donatus, cui integra sententia: *UT BENE TIBI SIT, valet: Nihil aliud te volo*. Est enim formula discedentium: *Bene tibi sit pro vale*.“

ACTUS PRIMI SCAENA TERTIA. P. 393. v. 3. concupiverint] Sic ed. Veneta. Volgo: *concupierint*. V. 15. Ferienda] „Intendenda, tollenda. Minus improprie Cicero *ferire*

aures dixit. Gall. frapper.“ Westerhovius. Ibid. in eo, quod ait PATREM] Sic edd. pr. Veneta, edd. vett. apud Westerhovium. Volgo inde a Rob. Stephano legitur: *in eo, quod ait. V. 21. pro ferebat: In mentem veniat. Cicero*] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *proferebant. § IN MENTEM EIUS ADVENTI VENIT: Cicero. V. 23. Aciliae*] *auxilium* edd. pr. Veneta.

P. 394. v. 1. Probus: *Incogitans*, inquit, *in usu est, at non eodem modo cogitans*] *improbis. Non cogitans inquit in usu est, an non eodem modo cogitans* edd. pr. Veneta. V. 15. NE: *Familia*] Volgo: *Et familiare. V. 18. Utinam ne in nemore — trabes*] *Utinam ne in nemore pelio unquam cecidissent ad terram trabes* edd. pr. Veneta. V. 28. *Ἀνθυποφορὰ μονομερής.*] „Immo ὑποφορὰ est in verbis: NON POTITUS ESSEM. Reliqua ἀνθυποφορὰν habent.“ Westerhovius. Et sane hic ed. Veneta habet scriptum: *μονομερής.* Et infra ante: *ut ille: Verum etc.*, in ceterorum verborum corruptela *antipophora* (sic) cum ed. pr. V. 30. *fuera*] *ferat* ed. Veneta, non ed. pr.

P. 395. v. 18. Et nota proprietatem dicti:] Sic edd. pr. Veneta. Volgo tantum modo: *Sed nota proprietatem, omisso dicti.*

P. 396. v. 4. *Cum septem*] „Ita restituit Nob. Ianus Douza Nordovix, quem glossae veteres in Iuvenalem a P. Pithoeo editae quasi manu duxerunt.“ Westerhovius. *cum septem in locum hispanus (hyspanus* ed. pr.) *v. a. v. p.* edd. pr. Veneta, et sic olim legebatur. *in locum his pinnis* habet MS. Reg. apud Lindenbrogium. V. 31. *παρὰ λειψις.*] *Paralysis* edd. pr. Veneta. *δισπαρχαριψις* (sic) MS. Reg. apud Lindenbrogium.

P. 397. v. 2. § Ut NE: Quod Graeci ἴνα μή.] *UT NE* addidi ex edd. pr. Veneta, volgo omisum. V. 7. § SINE MALA FAMA: PALAM BEATUS: Multi superius iungunt PALAM.] Haec adiecimus ex edd. pr. Veneta, volgo omisum. V. 20. *nisi dominationem*] Sic etiam edd. pr. Veneta, MS. Reg. apud Lindenbrogium. *nisi ad dominationem* MS. Hulst. et edd. quaedam vett. apud Westerhovium. V. 23. Et Poeni ferunt] *Et poni fere* ed. pr. Veneta. *Et Poeni fere* MS. Hulst. et edd. quaedam vett. apud Westerhovium.

P. 398. v. 10. HEI TIMEO MISER, QUAM: Recte] Sic scribendum vidit Westerhovius. Volgo: *HEI TIMEO MISER: Quam recte.* V. 14. *Ausonia*] *ausoniae* ed. Veneta.

ACTUS PRIMI SCAENA QUARTA. P. 399. v. 2. *servi currentis*] Sic edd. pr. Veneta, et edd. vett. apud Westerhovium. Volgo: *servi concurrentis.* V. 3. *abesse conspectui patris*] Sic edd. pr. Veneta, MS. Boend. Volgo: *abesse a conspectu patris.* V. 7. [ut Lucretius in primo: Nec mare quae impenden]t vresco sale saxa peresa. Aut ἀναστροφῇ] Haec sic effingenda putavimus, quom volgo pro his

tantum haberetur: *Aut ἀναστροφῇ*, reliquis omissis, nisi quod Lindenbrogius haec adnotavit: „*aut ἀναστροφῇ*] Longe diversa lectio in MS. *tu es corsali saxa peresa. folium Sibyllae.*“ Hic enim facile a nobis folium Sibyllae explicari poterat. Nam nulla videtur dubitatio esse, quin auctor adnotationis Lucreti locum adlatum ante oculos habuerit, quem ita restituimus, ut propter repetitum verbum: *impendent*, plura verba excidisse appareat, quorum vestigia unus tantum modo liber servasse videtur, quom in ceteris, parum intellecta, incaute delerentur. V. 20. *an pressum?*] *an expressum* edd. pr. Veneta, edd. vett. ante Rob. Stephanum apud Westerhovium.

P. 400. v. 6. *Puncto uno, hora*] *Puncto una hora* edd. pr. Veneta et edd. vett. quaedam apud Westerhovium.

P. 401. v. 7. EO.] Hoc ego adieci, quom edd. pr. Veneta in lemmate adiecissent: *NAM ABSQUE EO ESSET.* V. 13. *per eam*] *peccanti* MS. Boend. apud Westerhovium. V. 24. *poenus inimico a fratre recepi*] Haec om. edd. pr. Veneta. V. 27. *Πρὸς τὸ recte ego mihi vidissem*] Sic scripsi ex edd. vett. quibusdam apud Westerhovium. Volgo tantum modo: *recte ego mihi vidissem.* V. 28. Sic Nigidius legit.] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *Et sic Nigidius legit.* V. 29. *Πρὸς τὸ*] addidimus ex edd. vett. apud Westerhovium, volgo omissa. Sic etiam versu sequenti ante *aliquid convasassem.*

P. 402. v. 1. Notanda *μετάδοσις*.] Sic scripsi ex coniectura Westerhovi. Edd. vett. apud Westerhovium et edd. pr. Veneta: *iocunda ἀπόδοσις.* Volgo: *Secunda ἀπόδοσις.* V. 16. Ostendit ab initio se domum pergere et sic videtur deliberasse] „Haec lectio est Rob. Stephani, sed codd. vetustiores [etiam edd. pr. Veneta] exhibent: *Ostendit ab nuncio se domum pergere, et sic videtur deliberasse.* Sed fortasse legendum: *Ostendit se domum pergere, et sic videtur ab initio deliberasse.*“ Westerhovius. V. 19. *Ἰ SANUSNE ES?: SANUSNE ES?*] Haec addunt edd. pr. Veneta.

P. 404. v. 20. *absque amore sunt*] „Atqui Phaedria non erat *absque amore.* Malim igitur: *absque timore.* Unde et mox *timiditatem* tribuit Antiphoni.“ Westerhovius.

P. 405. v. 8. *quid nugatorium*] Sic ego scripsi ex Ciceronis loco laudato. *quidem nugatorem* edd. pr. Veneta, unde videtur apud Donatum olim scriptum fuisse: *quid esse nugatorium sciebam.* Volgo: *quid nugatorem.* V. 10. *sententia dicta*] Sic scribendum vidit Westerhovius. Volgo et in edd. pr. Veneta: *suprema dicta.* V. 28. *Animadvertite*] Sic ed. pr. Volgo: *Animadvertite.* Ibid. *commachinetur*] „MS. *vide satin artifex.*“ Lindenbrogius.

P. 406. v. 7. *a πρὸ et ἔλκειν dictum est*] *a pro et cecidendo dictum est* edd. pr. Veneta. Volgo: *a πρὸ et ἔλκιν dictum est.* V. 10. *Undique*] *Nudique* ed. pr.

P. 407. v. 19. quasi adhuc tuto dicantur] „Haec Lindenbrogii lectio est. Sed codices meliores et vetustiores [etiam edd. pr. Veneta] habent: *Quasi a destituto dicantur.*“ Westerhovius. V. 23. *huic homini*] Sic Westerhovius scribendum vidit ex Heautontimorumeno act. II. sc. 3. v. 115. Volgo et in edd. pr. Veneta: *huic demum.*

P. 408. v. 29. *vim hortationis*] Sic MS. Reg. apud Lindenbrogium. Volgo et in edd. pr. Veneta: *vim hortantis.*

ACTUS SECUNDI SCAENA PRIMA. P. 409. v. 5. quin] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *quae non.* V. 10. *patientia nostra*] om. edd. pr. Veneta. V. 17. Σχῆμα διαβολᾶς ΜΗCOAOΘωσις *] Haec omnia omittunt edd. pr. Veneta et edd. vett. apud Westerhovium. V. 20. Legitur et AC MITTO.] Sic ego scribendum putavi. *Legitur et ieci* edd. pr. Veneta, et sic laudat Faërnus Donati verba. Volgo legebatur: *Legitur et taceo.* Hinc Faërnus scribendum putavit: *Legitur et ac.*

P. 410. v. 1. se primum ad accusationem crederet] Sic edd. pr. Veneta, nisi quod haec *crederetur*, MS. Boend. et edd. vett. apud Westerhovium. Volgo legitur: *se primum accusatorem crederet.* Inde Westerhovius scribendum coniecit: *se primum accusaturum crederet.* V. 5. nomen est] Sic ed. Veneta. Volgo: *est nomen.* V. 24. quod prius esset] „Lego: *quod peius esset.*“ Westerhovius.

P. 411. v. 6. et in auctu est] Sic edd. vett. apud Westerhovium. Volgo et in edd. pr. Veneta: *et in actu est.* V. 15. *hiems ignava colono*] Haec omittunt edd. pr. Veneta. V. 23. *Nam quid a Pyrrho, Hannibale, Philippoque et Antiocho etc.*] Sic ego scribendum putavi ex ipso loco Salusti, qui habetur in oratione Lepidi consulis ad populum Romanum p. 8. ed. Orell. Edd. pr. Veneta: *Nam quidem Pyrrho Hannibale equor* (aequor ed. Veneta) *et terra,* Volgo: *Nam quidem a Pyrrho Hannibale, et aequore et terra.* V. 26. de se] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *de sese.*

P. 412. v. 8. *turiferis — arenis*] Haec prorsus om. edd. pr. Veneta. V. 16. a precatoribus] Sic etiam edd. pr. Veneta, cum edd. vett. apud Westerhovium. Volgo: *a precatoribus.*

P. 413. v. 4. Nam integrum esset] Sic edd. pr. Veneta, MS. Boend. et edd. vett. apud Westerhovium. Volgo: *Nam integra esset,* ut referatur ad locutionem. V. 14. *surgit*] *surgat* ed. pr., non ed. Veneta. V. 19. *Et perferre, soror, potero.*] Haec om. edd. pr. Veneta. V. 24. senex modo oportere fieri] Sic scripsi ex edd. pr. Veneta, MS. Boend. *senex non oportere fieri.* Est enim mō et nō confusum. Volgo: *senex oportere fieri.*

P. 414. v. 1. πεπαισμένοις δὲ τῆς ὀργῆς] Sic recte edidit Lindenbrogius. Volgo: πεπαισμένοις καὶ τῆς ὀργῆς. V. 7. *partim* addita] Sic Westerhovius scribendum vidit. Libri: *partim.* V. 13. ad criminis dissimulationem] *ad criminis dissolutionem*

edd. pr. Veneta, MS. Boend. et editio Du Boisiana apud Westerheviū. V. 20. Et deest *quae vis*] Sic Westerhoviū coniecit scribendum esse. Libri: *Et deest quaeris*, et sic volgo legitur. V. 30. *Εἰρωμία*.] „Atqui revera Phaedriam laudat Geta, fronte ad severitatem composita et verbis fidem facientibus causam patruclis defendentem.“ Westerhoviū.

P. 415. v. 26. *Accipe nunc Danaum insidias*] Haec om. edd. pr. Veneta. V. 30. ob iram praesentem] „Vix simul consistunt delectatio et ira. Lego igitur audacter: *ob Phaedriam praesentem*.“ Westerhoviū.

P. 416. v. 3. *tum si eorum legibus dari oporteret*] Sic edd. pr. Veneta, nisi quod ed. pr. *oportet* habet. Lindenbrogius haec adnotavit: „*cum Siculos eorum*] MS. *cum Siculis eorum*. Vulg. *tum si eorum*.“ Volgo legebatur: *tum Siculos eorum legibus dari oporteret*. V. 4. *si cives Romani essent*] *qui cives romani essent*] edd. pr. Veneta. V. 31. excusat] Sic Abr. Wielingius scribendum vidit. Libri: *accusat*, et sic volgo legitur. V. 32. Venuste insertum RE] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *Haud venuste insertum RE*.

P. 417. v. 10. *Quod volueris*] Sic Westerhoviū scribi voluit. Volgo: *Quod voluerit*. V. 24. Duplex *μετάθεσις*.] Sic etiam edd. pr. Veneta: *duplex Methatesis*. MS. Reg. apud Lindenbrogium: *Duplex μετάστασις*. V. 30. Notum alteri * quia invident] „Haec varie leguntur. MS. Hulst. *Cum alter dicit, quia invident*. Edd. veteres vel: *Notum alterari, quia invident*, vel: *Notum alterari, qui invident* [uti etiam edd. pr. Veneta]. Fortasse scripsit Donatus: *Notum alterare ius, qui invident*.“ Westerhoviū. „*Notum alteri*] MS. *ó cum alteri dictum, qui*.“ Lindenbrogius.

P. 418. v. 14. *ut cedentibus mos est*] „MS. *quod cedentibus moris est*.“ Lindenbrogius.

V. 419. v. 2. *Nam ut ex mari timida es*] *Nam ex mari timida es* edd. pr. Veneta. V. 13. per *αὐξήσιν*] *auxesi* ed. pr. *auxesim* ed. Veneta. *pusillum* MS. Hulst. apud Westerhoviū. V. 18. *Servu*] *Servus* edd. pr. Veneta et sic volgo legebatur. Ibid. *inutilis*] *inultis* ed. pr. Ibid. *cuiquam*] *quamquam* edd. pr. Veneta. V. 19. *Lucili*] *Lucillii* edd. pr. Veneta. Ibid. *situ*] *situs* edd. pr. Veneta et sic volgo legebatur. Ibid. *Metrophanes*] om. edd. pr. Veneta. Ceterum cf. Martialem XI. 90. V. 20. *Tubero*] *tu vero* edd. pr. Veneta. Lindenbrogius haec adscripsit: „*TUBERO*] Sic rectissime hunc locum edidimus, qui antea corrupte admodum legebatur. Tuberōis historici rerum Romanarum libros laudat Charisius, isque indubie isipsus est, cuius hic auctoritate Donatus utitur.“ Ibid. *Hinc in millesimum annum eorum columine civitas continebitur*] *Hunc in m. (n. ed. Veneta) an columine civitas continebatur* edd. pr. Veneta. V. 22. *Iniurioso*] *Iniuriose* edd. pr. Veneta. V. 25. *summam vero*] Sic

edd. pr. Veneta. Volgo: *summamve*. V. 23. Duplex accusatio] Sic edd. pr. Veneta, edd. vett. apud Westerhovium. Volgo: *Duplex excusatio*.

P. 420. v. 6. § HORUNC OMNIUM IMMERITISSIMO] Sic coniecit G. Faërnus, quom eius editiones haberent: *Horum commérito*. Proxume accedunt edd. pr. Veneta: *horum cōmertio*, *horum cōmercio*. Volgo: *HORUM OMNIUM IMMERITISSIMO*. V. 17. Hoc non quasi ignoranti dicit] Sic edd. pr. Veneta, nisi quod eae *dixit* legunt, edd. vett. ante Rob. Stephanum apud Westerhovium. Volgo: *Hoc enim quasi ignoranti dicit*, aperto errore, uti praeter Erasmus vidit etiam Abr. Wielingius. V. 21. *reperiretur*] Repone hic *reperitur*, uti etiam ed. Veneta habet et volgo legitur. Ed. pr. haec omittit. V. 27. CAUSAM ORARE LEGES NON SINUNT: Proprie.] Sic scribendum vidit Westerhovius, qui haec adnotavit: „Non inproprie] MS. Hulst. *Causam orare leges etiam inproprie*. Editiones anonyma, Tarvisiana, Venetae, aliae [etiam edd. pr. Veneta]: *Causam orare leges non inproprie*. Suspisor scripsisse Donatum: *CAUSAM ORARE LEGES NON SIN.*] Proprie., ut adeo ex illis *NON SIN. proprie* natum sit non *inproprie*.“ Volgo enim ita legebatur: *CAUSAM ORARE: Non inproprie*.

P. 421. v. 9. Nam sive est cognata] Haec non satis recte a Donato disputata videri iam intellexit Westerhovius, sed tamen rem non satis dilucide explicavit. Hoc dicitur: Si maxum opere verum est, ut sit cognata. V. 15. ordo. Sic.] „Constans librorum lectio. Fortasse legendum: *Orbae sc.*, i. e. *scilicet*. Vide supra l. 2. 75.“ Westerhovius.

P. 423. v. 20. Adoratum prima post reditum prec[e.] quod est primum post redditam precem edd. pr. Veneta, MS. Boend. V. 24. quia] *que* ed. pr. *q̃* ed. Veneta, *que* edd. vett. apud Westerhovium.

ACTUS SECUNDI SCAENA SECUNDA. P. 424. v. 3. temulenter] *Et temulentus* MS. Hulst. apud Westerhovium. V. 15. habem] Corrige: *habet*.

P. 425. v. 17. excussisse] Sic Westerhovius scribendum coniecit. Libri: *exclusisse*, et sic volgo legitur. V. 29. gradus per *αὐξῆσιν* esse servatos] *gradus per αὐξῆσιν* (*auxesim* edd. pr. Veneta) *esse separatos* edd. pr. Veneta, MS. Boend. et Ed. Du Boisiana apud Westerhovium.

P. 426. v. 9. aversum] Sic cum Erasmo et Stephano legi voluit Westerhovius. Volgo et in edd. pr. Veneta legitur: *adversum*. V. 19. Et consuetudine] *Ex consuetudine* edd. pr. Veneta. MS. Boend. et ed. Du Boisiana apud Westerhovium V. 21. An [num quid] proverbium] „Libri quidam veteres rectius simpliciter an.“ Westerhovius. Ed. pr. *anum quod*. ed. Veneta: *anu*; quod. Volgo: *An numquid proverbium*.

P. 427. v. 10. Heraclio] *Eraclio* edd. pr. Veneta. V. 29. exercetur] „Libri plerique veteres [etiam edd. pr. Veneta]: exterretur. Fortasse legendum: *conteritur*.“ Westerhovius. Nihil ego mutandum arbitror.

P. 428. v. 3. non quia invidetur] Sic scribendum coniecit Westerhovius. Volgo: *non quae videtur*.

P. 429. v. 7. Sed nunc rex rationem habet nominis] *Sed nunc rex nomen* (ed. pr. *numen*) *habet nominis*, quod antiquitus videtur fuisse: *Sed nunc rationem habet nominis*, et hoc, quod volgo legebatur, nunc iam reponendum censeo. Westerhovius cum in editione adscripsisset: „MSS. Hulst. et Boend. cum edd. vett. *nomen habet nominis*. An legendum: *Sed nunc rex nomen habet hominis satis divitis ad sustentandum parasitum?* An id vult, τὸ rex ita se habere ad τὸ parasitus, uti relatum ad correlatum? ἐπέχω.“ in Addendis haec adiecit: „*Sed nunc rationem habet*. Videtur lectio proba, nisi quod illa ad significandum parasitum e margine irrepserint. Voluit enim τὸ rex esse τῶν πρὸς τι. Atque ita cepit etiam Is. Casaubonus ad Theophrasti Charact. cap. περὶ κολακείας.“ V. 13. e sexto Satyrarum Ennii] *e sexto satis* edd. pr. Veneta. V. 16. infertis] *insertis* edd. pr. Veneta, edd. vett. quaedam apud Westerhovium et sic in Ennio edidit Hesselius. Ibid. expedito] Sic etiam edd. pr. Veneta, et pleraeque edd. vett. apud Westerhovium. Volgo: *et expedito*. V. 17. lupino exspectans impetu] *lupino impetu expectans* edd. pr. Veneta et edd. vett. apud Westerhovium. V. 18, Mox dum alterius abligurias bona] *Mox cum alterius obligurias bona* edd. pr. Veneta. V. 24. Πλεονασμός.] Τῷ ἀρχαϊσμῷ MS. Reg. apud Lindenbrogium.

P. 430. v. 1. Sic Cicero] Sic scribendum censui, quod volgo legitur: *Sic alibi*. V. 5. idcirco et non intelligit] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *idcirco non intelligit*. V. 10. de summo] *de summa* edd. pr. Veneta.

ACTUS SECUNDI SCAENA TERTIA. P. 431. v. 16. Interim advocati χωρὰ πρόσωπα inducuntur] Sic Lindenbrogius scripsit, cui accedunt edd. pr. Veneta: *Interim advocati inducuntur*. Volgo: *Interim advocati Demiphonem sequi inducuntur*. V. 22. et significat silentium] Sic etiam edd. pr. Veneta. Volgo ex Faërne coniectura legitur: *St significat silentium*. Vide G. Faërnium et R. Bentleium ad h. l. p. 483 sq. ed. Lips.

P. 432. v. 16. sensu discernitur] „MS. *sexu* discernitur.“ Lindenbrogius.

P. 433. v. 3. vel utrumque conquestus est] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *utrumque conquestus est*. V. 15. negavit] Volgo et in edd. pr. Veneta legitur: *negarunt*. V. 17. quod absente patre defenderit filius] *quod absente patre offenderit filius* edd.

pr. Veneta, MS. Boend. apud Westerhovium. V. 32. quam veteratorie] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *ut veteratorie*.

P. 434. v. 13. septimi casus est] Volgo: *sexli casus est*. V. 30. Habet misericordiam odiosa narratio] *Habet miseriam ociosa narratio* ed. Veneta, MS. Reg. apud Lindenbrogium, MS. Hulst. apud Westerhovium. Inde ego iam scribendum puto: *Habet misericordiam otiosa narratio*. Ab ed. pr. MS. Boend. apud Westerhovium abest haec tota adnotatio.

P. 435. v. 4. et in eo, quod a viro fit] „Haec absunt a MS. Hulst. Integrum locum autem ita legerim: *QUEM EGO VIDERIM IN VITA OPTIMUM: IN VITA, hoc est, quum viveret et quoad vixit. Modo IN VITA, in actu, in moribus. Guyetus in ἀνεδότοις: Melius scripsisset, ait, quum esset inter vivos. Quod acumen non capio.*“ Westerhovius. Ac sane in MS. Reg. apud Lindenbrogium dicitur haberi: *et quod ad vixit*, pro verbis: *et in eo, quod a vivo fit*. V. 9. parem] Sic Westerhovius scribendum vidit. Volgo: *parentem*. V. 21. huc vicinia] *huic viciniae* ed. Veneta. V. 35. audebat] Sic etiam edd. pr. Veneta. V. 36. dominationem] Sic etiam edd. pr. Veneta. De industria nihil in his locis correxi.

P. 437. v. 10. Est auctoritas haec in senibus] Sic edd. pr. Veneta. *Est haec auctoritas etc.* MS. Reg. apud Lindenbrogium. Volgo: *Et haec auctoritas*. V. 12. vel iuvenis etiam ostendant] *vel iuvenis appellent* edd. pr. Veneta. *vel iuvenis etiam appellent* MS. Boend. et ed. Du Boisiana apud Westerhovium. V. 29. PROINDE ita. Similitudinis adverbium est, non coniunctio, ut: *Proinde tona eloquio, solitum tibi.*] Sic ego hanc adnotationem constituendam censi. Westerhovius, quom nesciret quemnam Virgili locum grammaticus ante oculos habuisset, haec adnotavit: „Integrum locum ope MSS. et edd. veterum ita ordino: *PROINDE: Ita similitudinis adverbium est, non coniunctio. I PROINDE: Tonat eloquio, solitum sibi.*“ Volgo legebatur: *PROINDE, ita similitudinis adverbium est modo, non coniunctio, ut: Proinde tona eloquio, solitum tibi*, et sic edd. pr. Veneta.

P. 438. v. 21. effusio] *effusio vel supermensio* edd. pr. Veneta, MS. Boend. et ed. Du Boisiana apud Westerhovium. Ibid. quae sit] Corrige: *quae fit*, ut etiam in edd. pr. Veneta habetur. Ibid. sic Cicero convitium et *] Sic Lindenbrogius. *sc. convincam, si reges* edd. pr. Veneta. Volgo haec prorsus omittuntur. V. 25. *an tibi Mavors — Semper erit?*] Haec omittunt edd. pr. Veneta.

P. 439. v. 11. qui nullo iure freti sunt, litigant et ad iniurias prosiliunt] Westerhovius coniecit scribendum esse: *qui nullo iure freti litigant, ad iniurias prosiliunt*, qua coniectura opus non est. Nam *litigare* hoc loco id ipsum significat sine iusta caussa litem intendere et litem agere, unde

etiam *litigiosus* dictus est: itaque rectissime componitur cum verbis: *atque ad iniurias prosiliunt.*

P. 440. v. 18. quod serio intendebat senex] *quod pretendebat senex* edd. pr. Veneta, *quod protendebat senex* MS. Reg. apud Lindenbrogium.

P. 441. v. 3. *me*] *ne* ed. pr. V. 25. et bene. *Imitatus* est enim *comminantem*.] *Et bene imitatus est modum comminantis* edd. pr. Veneta, MS. Boend. et ed. Du Boisiana apud Westerhovium.

P. 443. v. 14. *consensionis et conniventiae*] Sic ego scribendum putavi. *Conniventia* ita legitur apud Schol. Cic. *Verin.* p. 152. ed. Orell. Lindenbrogius haec adnotavit: „*Et conhibentiae*] MS. *et conventia*, al. *conventionis*. Sed *conhibentia* est *conniventia*. Ut in Cod. Theod. L. XI. de extraord. sive sord. munerib. *Gratiosa conhibentia vel ignobili dissimulatione*. Atque ita in vett. diplomatibus aliisque libris non raro scriptum reperitur.“ Westerhovius autem: „*Consensionis et cohibentiae.*] Haec varie leguntur. MS. Hulst. *Confessionis et veritatis*. MS. Boend. *Consensionis et conventionis* [sic etiam edd. pr. Veneta]. MS. Lind. *Consensionis et conventiae*. Mallet Boeclerus: *Consensionis et convenientiae*, i. e. *conventionis*. Sic infra III. 1. 19. Guyeti *conniventiae* absurdum est (?). Impresorum optimi exhibent lectionem MS. Boend., quae praestare videtur.“

ACTUS SECUNDI SCAENA QUARTA. P. 444. v. 9. ἀπὸ τῆς] „In codicibus veteribus vel lacuna est [uti in edd. pr. Veneta] vel continenter legitur: *Bene principio benevolentiam.*, Graecis omissis Lindenbrogius: ΚΑΙ ΤΟΥ.“ Westerhovius.

P. 445. v. 4. *invidiae contra dicturus*] *invidis contra dicturus* ed. Veneta et edd. vett. apud Westerhovium. *invidus contradicturus* ed. pr. V. 9. Utilitatem autem praetermisit] „Codd. plerique veteres [etiam edd. pr. Veneta] *M literam praetermisit*, quasi id dicatur: INCEPTU dictum pro INCEPTUM. Sic infra III. 3. 2. *secundum V pronuntiari debet*. Quae sequuntur, videntur in mendo cubare, ita varie leguntur.“ Westerhovius. V. 11. *spectatur*] *sectatur* edd. pr. Veneta. In ceteris nihil mutant.

ACTUS TERTII SCAENA PRIMA. P. 446. v. 3. *Optima cum pulcris*] Sic ed. Veneta, MS. Boend. et ed. Du Boisiana apud Westerhovium. Non multum abludit ed. pr.: *Optima quom pulchris*. Volgo: *Omnia cum pulchris*. V. 5. *patris — viderem*] Pro his edd. pr. Veneta *patriae. u. a. a. o. o.* V. 8. *me*] om. edd. pr. Veneta. V. 14. quae amant iungi] „Proba lectio, pro qua in Codd. quibusdam vett. [etiam edd. pr. Veneta]: *quae amanti* *.“ Westerhovius. V. 15. *Res fortunaeque*] *res fidesque* edd. pr. Veneta, MS. Boend. et ed. Du Boisiana apud Westerhovium.

P. 447. v. 3. *Conniventia sua et Phormionis dicit]* *Convenientia sua et Phormionis dicit* ed. Veneta. *convenientia sua ut Phormionis dicit* ed. pr. Volgo: *Sub convenientia sua et Phormionis dicit.* *Conniventia* hic quoque restituit Guyetus, recte. V. 6. *Sed refutatio in rem est, confutatio in personam]* *Sed refutatio in re est, confutatio in persona* edd. pr. Veneta. Accedit MS. Boend. et ed. Du Boisiana apud Westerhovium.

P. 448. v. 3. *cum commodo suo]* *cum incommodo suo* edd. pr. Veneta, MS. Boend. et ed. Du Boisiana apud Westerhovium. V. 9. *Homo adolescens — desudascitur]* Pro his edd. pr. Veneta: *Abstine a palaestra ubi demens* (demeus ed. Veneta) *desudascitur.*

ACTUS TERTII SCAENA SECUNDA. P. 449. v. 2. *locum]* Sic etiam edd. pr. Veneta, sed edd. vett. apud Westerhovium pleraeque *loco* legunt. Sed edd. pr. Veneta, uti MS. Boend. et ed. Du Boisiana apud Westerhovium: *deliberativum locum.* V. 12. *Dardanique]* *Dardunike* ed. Veneta.

P. 450. v. 2. *mihi a te feneratum]* *ei a te foeneratum* edd. pr. Veneta, MS. Boend. et ed. Du Boisiana apud Westerhovium. Unde ille coniecit scribendum: *Tibi a me feneratum.* V. 15. *laboravit]* Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *laboraverit.*

P. 452. v. 4. *Ὅμοιοι τέλειον]* Sic ed. Veneta nostra anni 1435. et alia ed. Veneta anni 1490. apud Westerhovium. Volgo: *Ὅμοιον τῷ γένει.*

ACTUS TERTII SCAENA TERTIA. P. 454. v. 4. *Secundum u pronuntiari debet]* „Guyetus in Scholiis MSS. *Secundum U pronuntiari non debet.* Laudat porro Ennianum illud: *O Tite, si quid ego adiuro curamve levasso, uti volgo adiuro.* Notatque Columna, ita Terentium dixisse *adiurit pro adiuverit.*“ Westerhovius. Donati adnotatio, ut nunc legitur, hoc certe probat, fuisse, qui alterum *u* non pronuntiarent. V. 8. *ETIAM TU HINC ABIS?]* Haec addunt edd. pr. Veneta.

P. 456. v. 3. *Μόνος γε ἐπίσταται φιλεῖν τοὺς φίλους.]* Sic ed. H. Scoti anni 1445. *Μόνος ἐπίσταται φιλεῖν τοὺς φίλους* ed. Veneta. Volgo: *Μόνος φιλεῖν γὰρ τοὺς φίλους ἐπίσταται,* quem ad modum restituebat Guyetus, cum antea legebatur: *Μόνος ἐπίσταται φιλεῖν φίλους.*

ACTUS QUARTI SCAENA PRIMA. P. 458. v. 2. *Ἐγὼ γὰρ εἰμι μόνος τῶν ἐμῶν ἐμός.]* Sic ed. H. Scoti, et sic olim ante Guyetum legebatur, qui restituit: *ἐγὼ γὰρ εἰμι τῶν ἐμῶν ἐμὸς μόνος,* ut volgo legitur. Editio Veneta haec fere habet: *μόνος γὰρ εἰμι μεμῶν* (sic!) *ἐμός.*

ACTUS QUARTI SCAENA SECUNDA. P. 459. v. 4. *transegere etc.] transigere et cetera* edd. pr. Veneta, ut etiam

apud Donatum olim *transiere* scriptum fuisse videatur, quod apud Salustium legitur l. 1.

ACTUS QUARTI SCAENA TERTIA. P. 460. v. 9. *Fama*] Corrige: *Fana*. Ceterum edd. pr. Veneta: *Vana nec loco compluria*. V. 10. *Confirmandi*] *Confirmanda* edd. pr. Veneta. V. 12. COMMODUM: *Commoda aestimatio est temporis*. § COMMODUM: *Tantum, quod. Lucilius*] Sic nos de sententia Westerhovi scripsimus. Volgo sine adnotationum distinctione legebatur: *COMMODUM: Commoda aestimatio est temporis* *. *Commodum, tantum quod Lucilius*. V. 14. *deposueram*] *reposueram* edd. pr. Veneta et edd. vett. quaedam apud Westerhovium.

P. 461. v. 9. *qui separatim accipit*] Sic edd. pr. Veneta et sic ante Lindenbrogium legebatur, qui primus edidit: *qui furtim accipit*, sine dubio ex MS. Reg. Utrumque hoc loco legi potest.

P. 462. v. 17. *Inductio doli est*] Sic auctore Wielingio scripsimus. *indicio* ed. Veneta, *indictio* ed. pr., ut volgo legitur.

P. 463. v. 13. *Τί δέ; εἰ τὴν ψυχὴν ὀφείλει;*] Sic satis aperte ed. Veneta. Lindenbrogius haec adnotavit: „MS. Graecum pro-verb. sprexit. *εἰς ἀσφαλῆτα εὐδεκῆρας*.“ Volgo legitur: *Καὶ αὐτὴν τὴν ψυχὴν ὀφείλει*.

ACTUS QUARTI SCAENA QUARTA. P. 465. v. 3. *Facetus, emunctae naris*] Sic edd. pr. Veneta. Volgo tantum: *Emunctae naris*. V. 7. *subambigue*] „MS. Boend. et editiones Anonyma, Tarvisiana, Antverpiensis, Veneta [etiam edd. pr. Veneta]: *sub ambiguo*.“ Westerhovius. V. 8. *interpretari Geta*] Sic ed. Du Boisiana apud Westerhovium. Volgo et in edd. pr. Veneta legitur: *interpretari a Geta*. V. 9. § SATIN ID EST?: *Id est, recte est?*] Haec adiecit ex edd. pr. Veneta: *Satin .i. recte est*. Volgo omissa haec sunt.

P. 466. v. 1. *proverbio*] Volgo: *a proverbio*. V. 3. *expetit*] *expetit* edd. pr. Veneta. Volgo: *expetatur*. V. 7. *Observatum est*] „Ita MS. Vulg. *obstetricum est*.“ Lindenbrogius. *Obstetricum est* legitur etiam in edd. pr. Veneta, MS. Boend. et ed. Du Boisiana apud Westerhovium. V. 8. *canat*] Sic etiam edd. pr. Veneta. *cantat* adfert Westerhovius ex MS. Boend. et ed. Du Boisiana. Ibid. *superstitem merito esse uxorem*] Sic edd. pr. Veneta, MS. Boend. cum edd. plerisque ante Rob. Stephanum. Volgo legitur: *superiorem marito esse uxorem*. Quod ut reponamus, simplex rei interpretatio videtur flagitare. V. 11. *quum f pro h et item h pro f in multis locutionibus ponatur*] *h. enim pro f. et item f. pro h. in multis locutionibus mutabantur* edd. pr. Veneta, ita tamen ut eadem editiones pro eo, quod sequitur: *An quod imitantur aspirationem in exhalando*, nihil legant nisi: *an ab exhalando*. V. 14.

quae est OE: quod OE] Sic etiam edd. pr. Veneta. Westerhovichius hoc adnotat: „Quod suspicabatur Scioppius, scribendum videri *oh* vel *ho*, aut *hoc*, id libri quidam veteres exhibent. Malim tamen *ha*.“ V. 18. Hara autem est, in qua pecora includuntur] „MS. *Horia autem est locus, in quo inclusa servantur*.“ Lindenbrogius. V. 20. *Rusticus, hircus, hara, Mostellaria*.] „MS. *Mysticus hircus, haruga mustellaria fient*. Quam tamen lectionem vitiosam arbitror. Integer enim locus Plauti hic est in Mostell. scaen. 1. *Germana illuvies, hircus, hara suis*.“ Idem. V. 21. ANTE BRUMAM AUTEM: *Irrisit*] Sic R. Bentleius legit hunc locum. Volgo et in edd. pr. Veneta scribitur: *Ante brumam: Arte irrisit*.

P. 467. v. 4. FIENT: ME VIDE: Respice] „Integra haec adnotatio abest a MS. Hulst. In aliis libris varie legitur. Integrum locum e coniectura sic ordino: *ME VIDE: Respice vultus mei fiduciam. Sic quidem Graeci. Aliter Latini ME VIDE, q. d. nullum periculum est*.“ Westerhovichius. V. 5. Graeci sic quidem] Volgo: *gere: siquidem*. V. 6. Nam aliter Latini] Volgo: *Sic Graeci, nam aliter Latini*. Edd. pr. Veneta totum locum sic habent: *gere: non aliter latini: si quidem quia nullum periculum est*. Ibid. suam promittit et interponit fidem] Sic scripsimus ex edd. pr. Veneta. Volgo: *promittit et interponit suam fidem*.

ACTUS QUARTI SCAENA QUINTA. P. 468. v. 5. detur] „Abest haec vox a MSS. et edd. vetustissimis [etiam edd. pr. Veneta]. Suspicio fere scripsisse Donatum: *Siquidem argentum Phaedriae sub nomine Phormionis, quod valet, si quidem dem*.“ Westerhovichius.

ACTUS QUINTI SCAENA PRIMA. P. 470. v. 3. nostras etc.] *nostras* addidimus ex edd. pr. Veneta, volgo omissum.

P. 471. v. 4. Mire suum nomen illa agnoscit, hic dissimulat] *Mire suum nomen ille agnoscit, illa dissimulat* edd. pr. Veneta, MS. Boend. et ed. Du Boisiana apud Westerhovichium. V. 6. Nunc PAULULUM adverbium est loci] Sic edd. pr. Veneta, MS. Boend. et pleraeque edd. vett. apud Westerhovichium. Volgo inde a Rob. Stephano legitur: *Nunc ISTORUM adverbium est loci*.

P. 473. v. 4. saltusque Lycae.] Sic scripsimus ex ed. pr. s. q. l. ed. Veneta: *saltusque. l.* Volgo: *suaque arva Latinus*.

ACTUS QUINTI SCAENA SECUNDA. P. 474. v. 2. ne praetereas casam tuam] *ne praetermittas casam tuam* edd. pr. Veneta, MS. Boend. et pleraeque vett. edd. apud Westerhovichium. V. 6. ipsius custodis] „Haec neque Rob. Stephanus neque quisquam codd. vetustiorum [nec edd. pr. Veneta] agnoscit.“ Westerhovichius. V. 8. Queritur de se senex, qui, dum] Sic edd. pr. Veneta. nisi quod ed. Veneta pro *qui* habet

quo. Quare nunc legerim: quod. Volgo: *Queritur senex se.* Ibid. incidisset.] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *incidisse.*

P. 475. v. 4. pecuniam maiore] *pecuniam maiorem* edd. pr. Veneta, MS. Boend. et edd. vett. apud Westerhovium.

ACTUS QUINTI SCAENA TERTIA. P. 476. v. 9. Et habet primam longam — primam brevem habet.] „Haec absunt a MSS. et editis meis ante Lindenbrogium [etiam ab edd. pr. Veneta]. Et possint videri e Nonio Marcello descripta, IV. 423.“ Westerhovius.

P. 478. v. 2. quidem] Corrige: *quidam.*

ACTUS QUINTI SCAENA QUARTA. P. 479. v. 2. PARARE IN ANIMO] Sic edd. pr. Veneta, MS. Boend. et edd. vett. ante Rob. Stephanum apud Westerhovium. Volgo: *PARARE ANIMO.* Ibid. Vetuste] *Venuste* edd. pr. Veneta et sic volgo legebatur. V. 4. *hic animo*] *hic in animo* ed. Veneta, non ed. pr.

ACTUS QUINTI SCAENA QUINTA. P. 480. v. 2. qui in omni scaena, prout in se iactatur, insultat.] Sic scripsit Lindenbrogius. Antea sic legebatur: *et quasi omnis *** provenisse laetetur*, quem ad modum etiam edd. pr. Veneta exhibent. V. 3. in I:] Hoc addidi ex edd. pr. Veneta, volgo omissum. V. 7. *Partem*] Sic etiam edd. pr. Veneta. Atque haec scriptura recte se habet. Neque enim credo verum esse, quod vult Westerhovius, qui haec ascripsit: „MS. Boend. et edit. Tarvis. *Patrem*, quod ne credam *οπαλμα* esse typographicum, facit probabilis coniectura, legendum esse *apud patrem*, id et sensus postulat et quia *Iterum* subaudiendum ait interpret, videtur respexisse superiorem scaenam, ubi versu 6. ad illa: *IN PROBRO SIEM*, dixit: *Apud patrem scilicet.*“ V. 9. SENIBUS: Ob fellaciam mire exultat.] „Haec in libris ante Lindenbrogium non legi.“ Westerhovius. Nec sunt in edd. pr. Veneta.

ACTUS QUINTI SCAENA SEXTA. P. 481 v. 4. qui sine arte aliqua vivunt] „MSS. et editi ante Rob. Stephanum [etiam edd. pr. Veneta]: *qui arte aliqua vivunt.*“ Westerhovius.

P. 482. v. 1. [VAPULABIS: Ideo ποτοτελετονο.] Sic ed. Veneta, ed. pr. tantum modo: *Vapulabis.* Ad haec Westerhovius ascripsit: „VINCES: In MSS. et edd. vetustis continuo additur, VAPULABIS, sed varie. Anon. et Ven. anni 1512. *Vapulabis ideo.* in anni 1490. *Vapulabis: ideo ποτοτελετονο.* In Tarvis. *Vapulabis idem οποτοτελετονο.* MS. Boend. *Vapulabis idem.*, post quae verba lacuna est.“

P. 483. v. 2. actoribus] *auctoribus* ed. pr. ed. Du Boisiana apud Westerhovium. Ibid. *actoris*] Sic recte etiam ed. Veneta, *auctoris* ed. pr. MSS. Hulst. et Boend. apud Westerhovium. V. 7. *Nam os columnatum poetae esse inaudivi barbaro*] Sic ego edendum putavi. Edd. pr. Veneta: *Nam hoc columnatum* (*columnatim* ed. Veneta) *poetae esse mandavi barbaro.* Volgo:

Nam hoc cognomentum poetae esse inaudivi barbaro. Ad haec Westerhovius adnotaverat: „Legendum: Nam os columnatum poetae esse inaudivi barbaro. In codd. veteribus legerat Rob. Stephanus: Nam hoc columnatim poetae esse mandavi barbaro. Unde hoc cognomentum efflinxit. In MS. Plautino propius ad veram lectionem: Non osculum natum poetae esse inaudivi barbaro.“

ACTUS QUINTI SCAENA SEPTUMA (SEXTA). P. 435.
v. 1. Varie pro adimendi occasio est] „Codd. Rob. Stephano vetustiores [etiam edd. pr. Veneta]: *Varietas praeludendi adimendi occasio est. Unde per coniecturam effingo: Varietas pro ELUDENDI ET ADIMENDI OCCASIO EST.*“ Westerhovius.

ACTUS QUINTI SCAENA OCTAVA (SEPTUMA). P. 437.
v. 7. RESCRIBI reddi, scilicet per mensae scripturam.] Sic ego scribendum putavi ex edd. pr. Veneta, in quibus legitur: *Rescribi reddi seu per mensae scripturam.* Volgo: *RESCRIBI, reddi, seu per mensae scripturam dari.* V. 10. NE EGO PERSCRIPSI] *Ne ego praescripsi* edd. pr. Veneta. Praeterea Westerhovius haec adnotat: „Legit igitur Donatus, quo modo etiam nunc est in quibusdam libris: QUOD NAE EGO PERSCRIPSI.“ V. 18. *Diditur]* *deditur* edd. pr. Veneta, quem ad modum etiam Rob. Stephanus et Lindenbrogius ediderunt.

P. 438. v. 4. *Quando te in iure conspicio]* *Quin te in iure conspicio* edd. pr. Veneta. Volgo: *Quando quidem te in iure conspicio.* V. 9. *hoc ferendum etc.]* Sic ego scribendum putavi. Edd. pr. Veneta: *hoc ferret: et ferre dotatis ablativo, ut in Eunuchio: Habeo alia multa quae nunc condonabuntur.* Volgo: *hoc feret? etc.*

P. 439. v. 1. CONDONAMUS TE] „Notam hanc ita ordinasse videtur Rob. Stephanus, quia in aliis Codd. vetustis vel plane omittitur vel corrupte legitur. Omittit et MS. Hulst. Suspicio fere legisse Donatum: CONDONAMUS, omisso TE, atque adeo scripsisse: *CONDONAMUS absolute iunxit, ut in Eunuchio: Habeo alia multa, quae nunc condonabitur, quae proferentur post.* Firmat suspicionem, quod Pulmannum video suo codici adscripsisse hanc explicationem loci in Eun. Prol. 17. „*Παλιλογία* est. Distinguo, QUAE, ut sit comminantis et sublata manu commotoque capite signum dantis sermo: cui ut animos auditorum conciliet et eos placide retineat, statim subiicit: NUNC CONDONABITUR. Verum pergit ea, quae animo conceperat, non sine stomacho dicere et suam causam iustissimam esse docet. Quae interpretatio si vera est, nullo prorsus Latini sermonis insolentia erit et varie doctorum virorum opiniones labefactatae iacebunt.“ Nisi quod tamen ob stare videtur locus Plauti *Bacchid.* V. 2. 24.

Si quam habes, te con dona, tibi habe, numquam abs te petam. Unde Terentiana haec videntur esse desumpta.“ Westerhovius. Hodie nemo dubitabit, quem ad modum haec verba intellegenda

sint, itaque pro volgato: *CONDONO* ablativo iunxit, ut in *Eunucho* etc. reposui: *Condone* accusativo iunxit, ut in *Eunucho* etc. conf. Nonius p. 497. v. 29. ed. Merc. De edd. pr. Veneta vide supra ad p. 488. v. 9. V. 14. Ingenio scilicet] *Ingenio frui* edd. pr. Veneta, ed. Du Boisiana apud Westerhovium.

P. 490. v. 3. alter alterum sauciare] Sic etiam edd. pr. Veneta. Sed Lindenbrogius hoc adnotat: „*Alteri alteros sauciare*] Ita MSS. al'. *alter alterum sauciare*." Westerhovius conferri iubet Salusti Iugurth. cap. 42. et cap. 79.

P. 491. v. 1. Signanter. Virgilius] Sic edd. pr. Veneta. Volgo tantum modo: *Virgilius*. V. 2. *Pastorum*] *Parthorum* edd. pr. Veneta. V. 8. ENIM — ENIM] Sic edd. pr. Veneta. Volgo: *ETENIM* — *ETENIM*. V. 9. *Enim non sinam*] Sic ed. pr. Volgo et in ed. Veneta legitur: *Etenim non sinam*. V. 14. *Lege agito mecum* [*molestus ne sis*] *i et coenam coque*] Sic ego scribendum putavi, quom edd. pr. Veneta haberent: *Lege agito ei coenam coque*. Id enim sine dubio ortum est ex Plauti verbis: *I et coenam coque*. Volgo legitur: *Lege agito, molestus ne sis, et coenam coque*. V. 19. *lucrones*] *claucones* edd. pr. Veneta. V. 20. ne sequatur trahentem collo] „Codd. ante Rob. Stephanum legunt: *Ne sequatur collo trahentem, obtorto ore repandum se facit*." Westerhovius. Sic etiam edd. pr. Veneta, nisi quod haec posterior *fecit pro facit* exhibet.

ACTUS QUINTI SCAENA OCTAVA. P. 492. v. 4. Gravior] Videtur ex MS. Regio apud Lindenbrogium reponendum esse: *Gnaviter utrumque*.

P. 493. v. 10. a concessione] „Ita Rob. Stephanus et alii post eum. MSS. Hulst. et Boend. cum impressis vetustis [etiam et pr. Veneta]: *a concessa actione*." Westerhovius. V. 16. Praeterea et *περιστάσεως* addidit defensionem] MSS. Hulst. Boend. cum edd. Veneta et Tarvis. *Praesto addidit defensionem*. MS. Lind. *Praeterea et alias partes adducit ad defensionem*." Westerhovius. *Praeterea et prestes eos addidit defensionem* ed. pr., quae tueri videtur volgatam. *Praeterea et praesto addidit defensionem* ed. Veneta.

P. 494. v. 3. postremo a precibus] *postremo et precibus* edd. pr. Veneta. Volgo: *postremo et a precibus*. V. 19. *νύσματος*, converso] „Petrus Victorius Var. Lect. XXIII. 24. reponit: *ἀποστροφῆς*, *conversa ad ipsum defensorem mariti*. Et sane in codd. antiquissimis *conversa* legitur, cum praecedente lacuna." Westerhovius. Nos non dubitavimus *conversa* pro volgato *converso* [ut id ad *νύσματος* referretur] recipere, quom id esset etiam in edd. pr. Veneta, MS. Boend. et ed. Du Boisiana apud Westerhovium, ita tamen ut retineremus *νύσματος*. *conversa* enim pertinet ad Nausistratam.

P. 495. v. 7. Pro eo, quod est EUM *] „Atqui τὸ *EUM* ipsius Terentii est: nisi forte legit Donatus, quod etiam nunc MSS. quidam praeferunt: *FAXO TALI SIT MACTATUS*. Scripserit igitur: *pro eo, quod est: EUM MACTATUM*.“ Westerhovius. V. 10. *Circumfusus*] *Circumfuntui* ed. pr. Columna in Enni *Fragm. incert. circumfunduntur* restituit.

P. 496. v. 5. *Geta. Geta, hominem*] Volgo: *Geta. hominem*.

P. 497. v. 1. ab ea, quae irata erat] *ab ea, quae irata erat vel irritata erat* edd. pr. Veneta, MS. Boend. et ed. Du Boisiana apud Westerhovium. V. 3. Nihil facetius] „MS. *nihil facilius*.“ Lindenbrogius. V. 4. et fratrem Antiphonis] Sic edd. pr. Veneta, MSS. Hulst. et Boend. cum editis ante Rob. Stephanum apud Westerhovium. Volgo: *et fratrem Antiphonem*. V. 7. sublatam] *consultam* edd. pr. Veneta, MS. Boend. et ed. Du Boisiana apud Westerhovium.

COROLLARIUM ADNOTATIONUM

AD

EUGRAPHI COMMENTARIUM.

Vol. I. p. 174. v. 5. Captaturam] Corrige: *Captaturum*. V. 11. Sed primo permissio.] Huc vocanda haec adnotatio est: „Sensus hic est etc.“, quae infra legitur inde a v. 45. huius paginae usque ad v. 9. p. 175. V. 12. VORTANT.] *DENT* legit Westerhovius. V. 22. NOVERIT] *norit* Westerhovius. V. 23. ET TAMEN] *sed tamen* Westerhovius. Ibid. FACTA] Corrige: *FACTAE*. V. 24. sint] *sunt* Westerhovius. V. 34. ne tamen] *nec tamen* Westerhovius. V. 42. quiddam] Scribe *quoddam*, quem ad modum edidit Westerhovius.

P. 17. v. 4. SCRIBENDIS] *SCRIBUNDIS* Westerhovius. V. 12. simile] Sic codex, sed recte Westerhovius *dissimile* correxit.

P. 176. v. 1. si si] Dele alterum *si*. V. 23. mereatur] *meretur* Westerhovius. V. 28. et sine opibus] *sine opibus* Westerhovius.

P. 177. v. 23. CREDIS HAS] *CREDIS ESSE HAS* Westerhovius.

P. 179. v. 5. *acceperat*] *ceperat* Westerhovius. V. 27. non fuisse coenatum]. Ego scripsisse Eugraphium puto: *modo fuisse coenatum*. *nō* enim et *mō* facillume commutari poterant compendia. Westerhovius scribendum coniecerat: *tantum fuisse coenatum*. V. 42. ut Salustius] *ut et Salustius* Westerhovius. Ibid. *liberis satis fortunato*] Pro his Westerhovius restituit: *atque liberis satis fortunata*, quem ad modum apud Salustium legitur in *Catil.* cap. 25. Sed tamen quom alii etiam grammatici, veluti Fronto, omiserint *atque* particulam, ego credo scripsisse Salustium: *Praeterea viro, liberis satis fortunata*, nihilque in codicis lectione interea mutandum putavi.

P. 181. v. 5. CUR TE] *QUID AGIS? CUR TE ETC.* Westerhovius.

P. 181. v. 19. proposuerat: *Simo et consilium*] Corrige aut: „proposuerat Simo: *Et consilium etc.*“, ut fecit Westerhovius, aut: „proposuerat: *Sosia, et consilium etc.*“ V. 28. MAGIS ADEO] Westerhovius interposuit *ID.* V. 34. Hic sensus est, quod etc.]

Videtur haec sic fere posuisse Eugraphius: *Si, quod volo, eveniet, illud scilicet, ut in Pamphilo nihil sit morae, hoc iam restat, ut Chremes exorandus sit.*

P. 183. v. 31. TUM SI QUIS ETC.] *TUM si QUIS MAGISTRUM* Westerhovius. V. 32. Hanc rem] *IMPROBUM hanc rem* Westerhovius. V. 39. Nam territus a domino seniore Davus deliberat] *Nam terretur a domino seniore Davus. Deliberat* Westerhovius. V. 40. SEGNITIA — SOCORDIA] Corrige cum Westerhovia: *SEGNITIAE — SOCORDIAE.*

P. 184. v. 13. infensius] Corrige: *infensus.* V. 28. accersat] *arcessat* Westerhovius.

P. 185. v. 22. sit] Corrige: *fit.* V. 28. refudit] Locus est Virgili *Aeneid.* lib. III. v. 312., ubi recte legitur *effudit.* V. 41. coniecturae rationem] Westerhovius interponendum putavit verbum *addit.*

P. 186. v. 4. Quaeritur] Corrige: *Queritur.* V. 8. rescisse] Westerhovius recte correxit: *praescisse.* V. 11. QUID FACEREM] Haec omittit Westerhovius. V. 13. QUID FACEREM, SI ALIQUIS ME INTERROGET] *QUID FACEREM, SI QUIS NUNC ME ROGET: Quid facerem, si aliquis nunc me interroget* scripsit Westerhovius. V. 20. misericordia] Hic pone plenam interpunctionem. V. 21. SOLLICITATIO] *SOLLICITUDO* Westerhovius. V. 28. ERGO] *EGO* Westerhovius.

P. 187. v. 18. Corrige: *excutienda.* V. 26. Corrige: *lau-daverat.*

P. 189. v. 8. ante incertum fuisset inventus] Westerhovius, qui quidem edidit: *ante incertus fuisset inventus*, suspicatur fortasse pro *inventus* scribendum etiam esse *eventus.* Recte, ut opinor. V. 34. * Ut defendat] „In MSS. lacunae signum nulum.“ Westerhovius. V. 41. Corrige: *tu am.*

P. 193. v. 16. iniuria, quod] „Immo *iniuriae, quae.*“ Westerhovius. V. 20. quod fieri habeat] „Lego: *quod fieri de-beat.*“ Westerhovius.

P. 194. v. 30. commutaturus sit] Sic etiam Westerhovius correxit volgatum *commoturus sit.*

P. 195. v. 14. Nam iam cognitum est] „MS. alter: *Nam iam cognitionem qd poterit id tum fuerat dimisisse.*“ Alter: *Nam iam cognitionem qd praeteritum fuerat dimisisse.*

P. 199. v. 21. AC MALUI] „Immo *DISSIMULAVI.*“ Westerhovius.

P. 201. v. 29. *Nihil enim est *** vitae repossere eum]* Sic ego edendum putavi. Volgo legebatur: *Nihil enim est, vitae res possere eum.* V. 37. *invidere]* Westerhovius correxit ex Martialis loco, qui est *Epigrammat.* lib. I. ep. XLI. v. 2.: *Livide.*

P. 202. v. 9. complere promissa ***] „MS. alter: *Complere promissa. Ubi enim opus quo ipsa promissio est.*

Alter multa omittit.“ Westerhovius. V. 13. NIHIL PROMOVERIS] „MS. alter: *ATQUE ALIQUIS DICAT: NIHIL PROMOVERIS.*“ Westerhovius.

P. 203. v. 11. ne bonum consilium reperiri non posse] Scribendum est, ut coniecit Westerhovius: *me bonum consilium reperire non posse.*

P. 204. v. 36. Davus volens] „MS. alter: *Davus servus domino discedente cum animadverteret Charinum etiam nunc stantem volens eam depellere.* Mox lacunae signum nullum. Alter, ut edidit Lindenbrogius, nisi quod omittit illa: *sed tantum impedimentum ad interrogationem discederet.*„ Westerhovius.

P. 205. v. 20. Ἀντινομασία] Volgo: ἀντινομασία.

P. 210. v. 8. Vada enim sunt loca humilia ***] „In MSS. lacuna nulla.“ Westerhovius. V. 17. cum tuo nato una.] Haec Westerhovius sic posuit in lemmate: *CUM TUO GNATO UNA.* V. 18. Hoc est ita eum et vinculis colligato, ut quadrupedem] Westerhovius sic lacunas explevit, ut praemisso lemmate: *QUADRUPEDEM CONSTRINGITO*, ederet: *Hoc est ita eum [et nodis] et vinculis colligato, ut quadrupedem [facias].* V. 33. Rem potius ipsam dicito omissis maledictis] Westerhovius haec ita edidit: *V. 2. REM POTIUS IPSAM DICITO.* Deinde pro *intentat* scribendum coniecit *intenta*, ita ut haec cum antecedentibus coniungerentur.

P. 211. v. 13. PAULULUM SUPPLICH] „Haec tota adnotatio abest a MS. utroque.“ Westerhovius. V. 18. MITTE ORARE] „Initium huius scenae in MS. altero lacerum, in altero eadem lacunae, quae in editis“. Westerhovius. V. 27. *Moveor etiam loci*] *Moveret et loci* Westerhovius. V. 35. LACTAS] *iactas* Westerhovius.

P. 213. v. 7. NISI QUID PATER ETC.] Hanc adnotationem ita constituit Westerhovius: „[Hic intelligi vult Chremes, nihil se de bonis Glycerii ablaturum, sed quaerere, ne amplius quid velit.] Nempe hoc verbo indicat [dotem et quasi manu] vestis tangatur, ita intelligi debet, ut dotem expetere videatur. Ideo adiecit scilicet [plusquam] intellexit. Nam antiquitus dos dabatur a patre puellae. Est [autem] dos, quo se coniuges more antiquo [coëmunt], qua coemptione mater familias dicitur.“ Deinde ad. v. 48. hanc adiecit adnotationem: „*DECEM TALENTA: Talentum est magnum pondus cuiuslibet metalli.*“

AD EUNUCHUM. P. 405. v. 6. hoc ita quod] Westerhovius scribendum coniecit: *hoc itaque.*

P. 406. v. 2. *in causis iudiciisque publicis ita sim versatus, ut defenderim multos, laeserim neminem.*] Sic ego scribendum putavi ex M. Tulli divinatione in Q. Caecilium cap. I.

§. 1. Volgo legebatur, quasi verba Eugraphi essent: *in causis indiciiisque publicis. Ita sit versatus, ut defenderit multos, laeserit neminem.* V. 10. hoc est maledicere, *dicta dicere*] „Lego: Hoc est, *dicta dicere.* Fortasse autem respexit locum Cic. de oratore II. 60. *Ne, quotiescumque potuerit dictum dici, necesse habeamus dicere.*“ Westerhovius. V. 25. Luscus Lanuvinus] Volgo: *Luscus Lanvinus.* V. 36. postea nolle] Corrige: *postea velle,* cum Westerhovo.

P. 407. v. 14. verum donat] „Videtur ex scriptura v. *Donat.* formatum, h. e. *Vide Donatum.*“ Westerhovius.

P. 411. v. 2. cognitam] „Fortasse *cognita*, vel *cognita etiam.*“ Westerhovius. V. 4. Sunio] „Immo *Sunium.*“ Westerhovius. V. 15. adolescentis Phaedriae notitiam, sed hunc pervenisse.] „Fortasse: *Adolescentis Phaedriae notitiam ad se nunc pervenisse.*“ Westerhovius. V. 24. quod supra dixit miles, te amatorem] „Fortasse: *Quod supra dixit militem amatorem.*“ Westerhovius. V. 31. * Quare accepisse] „MS. alter lacunam agnoscit nullam. Alter: *quare concessisse pollicetur munus miles, quod comparaverat donaturum.*“ Westerhovius. V. 34. praeposuisse sibi] „Lego: *praeposuisse se.*“ Westerhovius.

P. 412. v. 8. inciderit] „*Insciderit.* Ita barbare scriptum pro *inciderit.*“ Westerhovius. Ibid. Ita secum loquitur] „Restituo: „*Ita Thais secum loquitur.*“ Westerhovius. V. 40. cuius de moribus] „MS. alter lacunam non habet. Alter: *Cuius de moribus et persona collocavit.*“ Westerhovius.

P. 413. v. 17. in Gallia] „MS. neuter lacunam habet. Alter *in Galia.*, quo modo legi in aliis prior supra scriptum habet.“ Westerhovius. V. 30. *memorandaque vultu.* Procedit] „Corrige ex Virgili *Aen.* lib. III. v. 591. *Memorandaque vultu Procedit.*“

P. 414. v. 9. fuerat * ideo] „In neutro MSSorum lacuna est.“ Westerhovius. V. 36. *sagena*] „Melius: *saginan.*“ Westerhovius.

P. 415. v. 11. facile quaerat victum.] „Lego: *quam facile quaerat victum.*“ Westerhovius. V. 15. ab auditoribus] „Fortasse: *ab auctoribus.*“ Westerhovius.

P. 416. v. 13. Cum enim] „Lego: *quam enim.* Sic infra ad vers. 46.“ Westerhovius. V. 28. Quibus Chaerea est praepositus] „MS. uterque: *quibus Chaerea praepositus coenam contubernalibus praeparat.*“ Westerhovius.

P. 417. v. 5. non aut *] „In neutro MS. lacuna. Lego: *Non autem.*“ Westerhovius. V. 6. responsurus * est in via] „Ita MS. uterque, sed sine lacuna.“ Westerhovius. V. 12. ubi habitaret et Chrysis dixisset] „Legendum omnino: *Ubi habitasset Chrysis, et dixisset.* Vide And. IV. 5. 5.“ Westerhovius.

P. 419. v. 3. in senem] Corrige: *in sene,* ut iam Wester-

hiovius voluit scribi. V. 9. naturae * senectutis expresso sono] „Neuter MS. lacunam habet. Alter etiam suo legit pro sono. In altero ex suo factum sono.“ Westerhovius. V. 31. Cui enim dixit] „Fortasse: *Qui enim dixit.*“ Westerhovius. V. 42. et a iudice sententia ferri habuerat] „Restituo ex coniectura: *Et sententia a iudice ferenda lata erat.*“ Westerhovius. Fortasse pro *habuerat* olim scriptum fuit simpliciter: *debuerat.*

P. 421. v. 14. *Carmina vel caelo*] Locus est Virgili *Eclog.* VIII. v. 69.

P. 423. a proprii qualitate] „MS. uterque: *A pretii qualitate.*“ Westerhovius. Ibid. donum * callide] „In MSS. nulla lacuna.“ Westerhovius. V. 17. exultat] MS. uterque apud Westerhovium: *insultat.* V. 28. ut omnia more] „Alter MS.: *Ut omnia onere adulescenti Robur ad virtutis indolem suscitet.* Alter: *ut om̃a honore adulescenti Robur ad virtutis indolem suscitetur.*“ Westerhovius.

P. 425. v. 6. *Evado*] Locus est Virgili in *Aen.* lib. II. v. 458.

P. 426. v. 9. tenuerunt * pertinet] „In neutro MSS. lacuna est.“ Westerhovius. V. 12. apud Virgilium] *Aen.* lib. I. v. 506. V. 36. quem multa patefaciunt] „Lego ex coniectura: *Quem ostia multa patefaciunt.*“ Westerhovius.

P. 427. v. 11. Hic turpiter quidam legunt potius * quem tantum] „Restituo ope alterius MS. *Hic turpiter quidam legunt: TENTUM potius quam TANTUM, ut sit: ASINUM TENTUM.*“ Westerhovius.

P. 428. v. 89. quae stuto * obices adiungit] „Nulla in MSS. lacuna, sed lectio utrobique obscura.“ Westerhovius.

P. 429. v. 37. ac turpitudine] „Fortasse: *a turpitudine.*“ Westerhovius. V. 38. Virgilius] *Georg.* lib. I. v. 124.

P. 430. v. 37. ergo iam] „Lego: *ego eam.*“ Westerhovius.

P. 431. v. 12. interlocutus] Westerhovius scribendum coniecit: *instructus.* V. 13. Illa] „Quaenam illa? Lego: *Ancilla.*“ Westerhovius.

P. 432. v. 2. cum] Corrige: *cur*, cum Westerhovio. V. 16. ut nullum faciat] „Fortasse: *ut tumultum faciat.*“ Westerhovius.

P. 433. v. 24. tortuosum * nam] „In neutro MSS. lacuna. Fortasse exciderunt verba haec: *quasi ANGIPORTUM.*“ Westerhovius.

P. 433. v. 36. *Imbelles*] Est locus Virgili *Georg.* lib. III. v. 265.

P. 437. v. 8. emisso * meretrici] „Nulla in MSS. lacuna. In altero hinc usque ad Heaut. IV. desunt omnia, ob excissa folia quattuor.“ Westerhovius. V. 39. ab amata] „Immo: *Ab amara.*“ Westerhovius. V. 43. adulescente * indicare] „Ita et est in MS. altero. Restituo ex coniectura: *An, inquit, te*

poenitebat eius flagitii, quod factum esset ab adolescente, nisi eum etiam indicares et proderes, quo eius facinus publicaretur?" Westerhovius.

P. 438. v. 6. in Iugurthino] „Immo Catil. 14.“ Westerhovius. Ibid. facinorum] Corrige: facinorosorum. V. 35. [sc] De coniectura adiectum est.

P. 439. v. 11. spe ducatur * quod pervenire] „In MS. lacuna nulla. Locus corruptus. Fortasse legendum: *Verum illa desperatio, ne quadam spe ducatur eius, ad quod pervenire possit amor minus, magis incenditur.* Et mox pro sperat legerim desperat.“ Westerhovius.

P. 440. v. 28. ut quasi: *dura silex*] Corrige: *ut: Quam si dura silex etc.*

AD HEAUTONTIMORUMENON. P. 502. v. 45. Lusci Lanuvini] *Lusci Lanvinii* Westerhovius.

P. 503. v. 8. iudices, fide] „Lege: iudices, officio, fide.“ Westerhovius. Sed fortasse Eugraphius illud officio ne ipse quidem posuerat. V. 22. Luscius Lanuvinus] *Luscius Lanvinius* Westerhovius et sic deinceps. V. 35. cum vitio] „Fortasse convitio.“ Westerhovius.

P. 504. v. 4. quia civis sit] „Aut expressit Graecum ὅτι, aut scripsit *cuia*. Prius placet, quia frequentius occurrit apud Nostrum.“ Westerhovius.

P. 505. v. 25. ad loc provocare non posset] Westerhovius edidit: *ad loc[utionem edet fabulas] provocare non posset.* Atque haec adnotavit: „*Edet fabulas.* Ita diserte in MS. [Lego autem]: *et ad fabulas.*“ V. 37. potius nominavit *] „In MS. lacuna nulla. Sed: *QUOD EGO IN PROPINQUA.*“ Westerhovius.

P. 506. v. 5. quo cotidie labore constitutus] Westerhovius edidit: *quo cotidie [in alio] labore constitutus.* Atque haec adnotavit: „*In alio.* Immo *in aliquo.*“ V. 30. proderit tibi *] Interposuit hic Westerhovius haec verba: [*Aut enim grande malum, et consolatione te adiuvero, si subveniri potest. RE ADIUVERO.*] V. 31. prodesse *] Hic ex Westerhovi MS. hae adiciendae adnotationes] sunt:

„V. 35. *HAC QUIDEM CAUSSA, QUA DIXI TIBI: Quum Menedemus tantum illud posuerat, uti diceret: SCIRE HOC VIS? ille continuo repudiaret ad causam uti diceret: Non rem scire cupio, sed hac caussa scire cupio, qua dixi tibi, ut aut consolari te possim aut consilio aut re adiuvere possim.*

V. 41. *FILIUM EGO ADULESCENTULUM HABEO: Hic narratio incipit, cur se senex puniat.*

V. 44. *EST E CORINTHO HIC ADVENA ANUS PAUPERCU-
la*: Et haec narratio est ad personam declarandam eius mulieris,
quae puellam tulit illam, quae Chremetis filia est. Quae
nunc posita narratio ad illam superiorem coniungitur et ad-
nectitur.“

P. 507. v. 5. Cum cum videres proficisci *] „Fortasse ad-
dendum *retinuisti* vel simile quid. Uti commode addidi ex MS.
CLAM ME.“ Westerhovius. Is scilicet mox edidit: [*CLAM ME*]
MENSES TRES ABEST. V. 15. ibi] Corrige: *ubi*, cum Wester-
hovia. V. 16. *SOCCOS DETRAHUNT.*] Hic ex MS. Westerhovi
haec adnotationes interponendae sunt:

„V. 79. *SED GNATUM UNICUM, QUEM PARITER UTI ILLIS
DECUIT, AUT ETIAM AMPLIUS, EUM EGO EIECI HINC INIU-
STITIA MEA: Quem oportuit his rebus uti, ita uti ego utor,
pari modo, aut vero amplius, quod illa aetas magis ad haec
idonea sit.*

V. 83. *MALO QUIDEM ME DIGNUM QUOVIS DEPUTEM, SI
ID FACIAM: Si hoc faciam, uti utar solus bonis meis, quovis
malo me arbitrer dignum.*

V. 84. *NAM USQUE DUM ILLE VITAM COLET INOPEM:
Quam diu ille in militia positus habebit vitam illum sine ope,
patria carens propter iniurias meas, tam diu de me illi dabo
supplicium, sic laborans et serviens.*“ V. 33. ingenio leni]
Sic etiam Westerhovius, qui quidem *levi* edidit, scribendum vi-
dit. V. 34. Si minus aliquid recte] „Ita edit. Paris., sed
Leidensis: *Si aliquis. Malim: Si modo aliquis recte aut com-
mode tractaret.*“ Westerhovius. V. 35. quod neuter se nove-
rit] Hic e MS. Westerhovius hanc adnotationem adiecit:

„V. 101. *VERUM NEC. Hoc factum esse dicit, quod ne-
uter alterum satis noverit.*“

P. 508. v. 12. nuntia] „Lego: *nuntiant.*“ Westerhovius.
V. 20. Unde efficitur consolatio] Westerhovius edidit: *Unde ef-
ficatur oratio.*

P. 509. v. 9. * eacus ad hunc laboret filius] MS. apud
Westerhovium: *Aeacus ad hunc filium laboret.*

P. 510. v. 16. [NE MULIER]] Haec om. ed. Westerhovi.
V. 22. Nam adderetur mala] „Lego: *Nisi adderetur.*“ Wester-
hovius. V. 23. et iudicii] Westerhovius e MS., ut videtur, sup-
plevit: [*et mulier*].

P. 511. v. 17. esse desertum] Westerhovius addidit e MS.:
[*et an feram potius*]. Ut ipse tamen legi vellet: *et Antiphilam
potius.*

P. 512. v. 11. possit *] Westerhovius edidit: *possit*, [*ad-
iicit Tu am*]. Et mox v. 12. addidit *HEUS* ante *NON FIT.*

P. 513. v. 9. utrumque est dixit] „Lego: *Utrumque esse
servus dixit.*“ Westerhovius. V. 17. revertatur] „Editio Lei-
densis *revertantur.*“ Westerhovius.

P. 515. v. 4. HOCCINE ME MISERUM: * hoc ingenio] Westerhovius haec ita constituit: „HOCCINE ME MISERUM [NON LICERE MEO MODO INGENIO FRUI!: Sibi bonum ingenium inquit puellae habere. mihi et non sinit pater. Ita] hoc ingenio etc.“

V. 6. durus existet] Westerhovius: durus [adhuc] existet. V. 13. expo aliquid] Westerhovius edidit: *expoti aut aliquid horum*. V. 37. quaeritur] *quaerit* editio Leidensis apud Westerhovium. V. 38. videatur ***] „In MS. lacuna nulla. Fortasse exciderunt illa: APUD ME DOMI.“ Westerhovius.

P. 516. v. 7. commeare quod] Westerhovius edidit: *commeare*. [Hoc crimen] quod. V. 28. quasi cum quadam] Westerhovius voluit: *et quasi cum quadam*.

P. 517. v. 13. peccatorem perire] „Restituo ex coniectura: *Quantam ianuam dederis peccatorum. TU REM PERIRE ET IPSUM NON POTERIS PATI*.“ Westerhovius. V. 17. et abiturum] „Lego vel *ut abiturum* cum edit. Leid., vel *mox minitabitur*.“ Westerhovius. V. 33. quo erat] „Lego: *quo ierat*. Et in edit. Leidensi est: *iverat*.“ Westerhovius. V. 41. quaeretur] Editio Leidensis apud Westerhovium: *quaereret*.

P. 518. v. 13. ita enim ut olim seduci, nunc sane bona.] „Restituo: *Ita non ut olim, sed uti nunc, sane bona*.“ Westerhovius. V. 26. cum * denique] Westerhovius haec e MS. suo sic restituit: *cum [ab eo fallaciae argumenta collegerit, cupiat] denique*.

P. 519. v. 3. purgat id] „Lego: *purgavit*.“ Westerhovius. V. 16. communi * at] „MS. apud Westerhovium: *communiat*. V. 29. quasi iam] „Fortasse: *cum quasi*.“ Westerhovius.

P. 520. v. 28. de meretrice * ideo] „In MS. nulla lacuna.“ Westerhovius.

P. 521. v. 32. subiunguntur] Westerhovius edidit *subiungit*, ita tamen ut aut *subiungit* aut *subiunguntur* scribendum existumaret.

P. 522. v. 28. ¶ Non longe: Hoc est, HAUD MULTUM.] „Scripsit Eugraphius: *HAUD MULTUM: Hoc est, non longe*.“ Westerhovius.

P. 524. v. 2. διασφυρὸς] Corrige: διασφυρὸν. V. 20. venturam *.] „MS. alter: *Venturam. ET CONSTITUERO*. Tum lacera quaedam sunt. Ab altero MS. abest haec adnotatio.“ Westerhovius. V. 24. per intelligitur.] „Haec absunt a MSSorum uno. In altero discissa sunt.“ Westerhovius. V. 40. pro-
duco] Westerhovius coniecit scribendum: *procudo*.

P. 526. v. 39. Bene ... longe] Westerhovius edidit: *Bene [cito] longe*. V. 40. iniuria] „Fortasse: *ab iracundia*.“ Westerhovius.

P. 527. v. 40. Menedemo *] „Haec vox vix comparet in lacero margine MS. alterius; in altero lacuna nulla est.“ Westerhovius.

P. 527. v. 40. interrogantis] Westerhovius edidit: *interrogantis* [ut iuste conclusum sit.]. V. 21. apud Virgilium] Locus est *Aeneidos* lib. X. v. 722. V. 38. SET HIC] „Haec absunt a MS. altero; in altero lacera fugiunt visum.“ Westerhovius.

P. 529. v. 2. ἀστισμὸν] Corrige: ἀστεῖσμον. V. 41. Virgilius] Cf. *Aen.* lib. 1. v. 139.

P. 530. v. 6. dotis * quod] „In MSS. lacuna nulla.“ Westerhovius.

P. 531. v. 5. *Obscaenumque famem*] Cf. Virgili *Aen.* lib. III. v. 367. V. 18. Virgilius] Locus est *Aeneidos* lib. IV. v. 56 sq. V. 30. per vitium] Westerhovius scribendum coniecit: *per convicium*.

P. 532. v. 3. *Si bene quid*] Locus est Virgili *Aen.* lib. IV. v. 317. v. 8. cum * deicerent] „Hic MS. alter lacerus est; alter lacunam nullam agnoscit.“ Westerhovius. V. 20. facio] Westerhovius scribendum putavit: *faciam*.

AD ADELPHOS. Vol. II. p. 170. v. 5. a Luscio Lanuvino] Volgo: *a Luscio Lanvinio*. V. 13. Virgilius] Locus est *Aeneidos* lib. IX. v. 244.

P. 174. v. 24. avaritiam] Westerhovius edidit: *avaritiam* [te impares.].

P. 176. v. 5. pepererit] Sic correxi cum Westerhovio. Volgo: *peperit*. V. 27. *Quae te*] Locus est Virgili *Aen.* lib. I. v. 609 sq. V. 43. irrumpente] Westerhovius scribendum coniecit: *interrumpente*.

P. 177. v. 7. circa istam] Sic correxi cum Westerhovio. Volgo legebatur: *circa istum*. V. 36. narrata * hoc est] „In MSS. lacuna nulla est. Fortasse excidit τὸ αἶτ.“ Westerhovius. V. 37. ὃ LENONI DARETUR IN SUMPTUM.] „Ita Lindenbrogius edidit. Legendum autem: *DEDIT PRAETEREA IN SUMPTUM*.“ Westerhovius.

P. 178. v. 1. enim] Westerhovius mavolt: *etiam*. V. 12. Hoc aversus] Westerhovius scribendum coniecerat: *Haec aversus*. Volgo legitur: *Hac est versus*. V. 32. memento [recte.] Westerhovius tantum modo: *memento*. V. 38. Infra] Volgo: *Supra*.

P. 179. v. 44. non * olim] „MS. alter lacerus. Alter: *non solum*, cum neutra lacunarum.“ Westerhovius.

P. 180. v. 6. [ut eorum mulieres]] Haec, quae Lindenbrogius omisit, hic et posthac ab Westerhovio accepi. V. 18. illam] „In MS. lacuna nulla. Videtur autem legendum: *Fidem vestram nunc haec implorat*.“ Westerhovius. V. 24. ex hoc

cumul. sibi] Westerhovius haec ita complevit: *ex hoc cumul. [multa caritas sibi fuerat cum puellae matre] sibi.*

P. 181. v. 1. HINC PATREM ABISSE RUS ETC.] Haec usque ad finem fabulae primus edidit ex MS. suo Westerhovius. V. 3. et quidnam] Sic scripsimus cum Westerhovio. Liber habet: *et quid non.* V. 33. quod verberatus fuerit] Sic Westerhovius scribendum coniecit. Liber habet: *qui verba respuerit.*

P. 182. v. 5. vel quod Cicero dixit] Sic liber. Westerhovius scribi voluit: *veluti quod Cicero dixit.*

P. 183. v. 28. quasi aliena res ista sit] Sic scripsimus cum Westerhovio. Liber habet: *quasi aliena restituta sint.* V. 43. nec frater] Sic scripsi ex coniectura Westerhovi. In libro est: *nec pater.*

P. 189. v. 42. obsequor] Sic Westerhovius scribendum vidit. Liber habet: *persequor.*

AD HECYRAM. Vol. II. p. 342. v. 18. ad placendum] Quom volgo legeretur *ad plangendum*, Westerhovius scribendum coniecerat: *ad pangendum.* V. 31. V. 1. POL QUAM PAUCOS ETC.] Haec omnia usque ad finem fabulae primus edidit Westerhovius ex libro suo. V. 33. cum aliquem diligit, in postrema narrationem, sicut in omnibus habet, quod argumentum in prologis Terentius nullum tenet.] Haec ita constituenda putavi. Westerhovius ediderat e libro suo: *cum aliquem diligit. In postrema narratione sicut in om habet. Qm argumentum in prologis Terentius nullum tenet.*

P. 343. v. 5. quod claudus sit Vulcanus] Sic scribendum iam putavit Westerhovius pro eo, quod erat in libro: *quod dandus sit Vulcanus.* Sed iure cetera quoque corruptissima pronuntiat, quae ita restituenda censuit: *dictus poetis Mulciber.*

P. 344. v. 12. sed audita nos taceamus] Westerhovius fortasse scribendum dicit: *Et audita non taceam.* V. 29. non ut consentiret] Sic scribendum putavit Westerhovius. Liber: *non ut tam sentiret.*

P. 346. v. 3. fugiebat. Fugitandi caussa haec est, quia puella est, quam Pamphilus violarat aliquando] Sic scribendum vidit Westerhovius, quom eius liber haberet: *fugiebat, fugitavit causa haec est, quae puella est, quamquam Pamphilus violarat aliquando.* V. 32. quod Laches credit nurum] Sic scripsi cum Westerhovio. In libro ita haec leguntur: *qm lachescere d nurum.* V. 34. quod] *qm* liber. V. 39. Quod] Liber *qm.*

P. 347. v. 15. Adeo tui mores] Sic scribendum vidit Westerhovius. Eius liber habet: *Adeptui mores*. V. 33. quod] *qm* liber. V. 45. vitare] Sic legendum putavit Westerhovius, quom eius liber *mutare* haberet.

P. 348. v. 3. sed defendens mulier dicit] Sic scribendum coniecit Westerhovius, quom in eius libro esset: *Sed defenderis, mulier dicit*. V. 6. morbo] Sic Westerhovius. Liber: *modo*. V. 8. quae filiam ducere vellet.] Westerhovius scribendum putavit: *quin filium ducere velit*. Liber habet: *quae filium dicere vellet*. V. 24. quod fortasse diceret] Sic legi oportere censuit Westerhovius, quom in eius libro esset: *foras dicere se*.

P. 349. v. 25. multa] Liber tantum modo: *m. l.*

P. 350. v. 35. Pamphilus questus quod] Sic legendum esse coniecerat Westerhovius. Liber habet: *Pamphilus qui his, quod*.

P. 353. v. 19. Hoc est, mihi dos remunerabitur] Sic restituendum putavit Westerhovius, quod in libro legitur: *Hoc esse nihil dosque pecunia dabitur*.

P. 357. v. 19. propter quas, quia leves sunt] Sic ego enucleandum putavi, quod in libro est: *propter qz te leves sunt*.

AD PHORMIONEM. Vol. II. p. 498. v. 3. Luscius Lanuvinus] Volgo: *Luscius Lanvinus* et sic deinceps.

P. 500. v. 33. sed aliquantulum] „Fortasse: *id est, aliquantulum*.“ Westerhovius.

P. 501. v. 4. [genium dicitur, si quis parcius] Haec, quae uncis inclusa leguntur, primus adiecit Westerhovius ex MSS. suis.

P. 502. v. 6. Audiendi tibi operam trado.] Hic volgo haec adiecta leguntur: * *dominos rogent. Nunc dicit, stulte eos facere, qui precatores parent et adhibent, quorum oratio haec esse potest: Interim venia tribuatur, postea cum ipse, qui precatur, discesserit, dominus iracundiam suam compleat*. Ad quae Westerhovius haec adnotavit: „*Haec absunt a MSS. et videntur referenda ad v. 90.*“ Vide infra ad istum versum. V. 90. eam inopiam] Sic restituendum vidit Westerhovius. Volgo: *iam inopiam*.

P. 503. v. 35. Quae a ioco veniat in periculum] Sic MS. Westerhovi. Volgo: *Quae est in ioco, veniat in periculum*. V. 37. Ut supra] Volgo legebatur: * *ut supra*, ad quae Westerhovius: „In MSS.“ inquit, „lacuna nulla.“ V. 43. qui pro eis dominos rogent.] Westerhovius ediderat: *qui pro*

eis [orent.] Quod nos reposuimus, id conflatum ex est iis verbis, quae volgo ad v. 12. adnotata erant. V. 44. Nunc dicit — compleat.] In his, quae ex versu 12. huc vocavimus, correxi *adhibeant* pro *volgato adhibent*.

P. 5. v. 2. ut *paedagogum* diceret] Sic ego scripsi. Volgo legebatur: *ut paedagogus diceret*. Unde Westerhovius scribendum coniecit: *ut paedagogus diceretur*. V. 29. Si quidem magna incommoda maioribus incommodis coepta
... utile] „MS. *Si quidem maiora incommoda maioribus incommodis coepta. Neque utile.*“ Westerhovius. V. 40. non solum mala esse] „MS. lacunam non habet.“ Westerhovius.

P. 505. v. 32. in * *gmalionem*] „MS. *Ultio est circa multos ut Pigmalionem multa de loco fugit.*“ Westerhovius.

P. 507. v. 36. et in societatem non tam culpa, quam malorum sese adiunxit.] Sic ego scripsi. Volgo legebatur: *ut societatem non tam culpa, quam malorum * sese adiunxit*. Ad quae Westerhovius adnotavit: „In MS. lacuna nulla.“

P. 508. v. 20. concedit ad veniam] „Nulla in MS. lacuna.“ Westerhovius. Sic igitur et hic et infra v. 24. bis lacunae signa tollenda sunt. Nam ibi quoque id postulat auctoritas MS. apud Westerhovium.

P. 510. v. 19. irascitur] „Immo: *ignoratur.*“ Westerhovius. V. 27. Nisi talem ... virum] „MS. sine lacuna.“ Westerhovius.

P. 511. v. 8. quamobrem. * Redit] „In MS. nulla lacuna.“ V. 18. sustinere * et dignum] Ne hic quidem ullam in MS. lacunam dicit esse Westerhovius.

P. 514. v. 18. ut ille alienus] „MS. *at ille alienus*, sine lacuna.“ Westerhovius. V. 19. Sine non erit ut adfinitatem] „MS. *si voluerit adfinitatem.*“ Westerhovius. V. 24. Est mihi levis metus] „Haec absunt a MS.“ Idem.

P. 515. v. 17. Persuasurus Phormio mali quid est, primo terrorem atque iniicit. Deinde blanditur] „MS. *Quia persuasurus est Phormioni, primo terrorem iniicit, deinde blanditur.*“ Westerhovius.

P. 518. v. 5. est profui] „Haec absunt a MS.“ Westerhovius. V. 8. animus per pupillas integer foras mittitur] Sic ego scribendum putavi. Volgo legebatur: *animus pupulos integer feras * mittitur*. MS. apud Westerhovium habet: *animus per pupillas foras mittitur integer*. V. 23. an duae uxores in una civitate sint.] Haec absunt a MS. Westerhovi.

P. 519. v. 12. HIS NUNC PRAEMIUM EST.] Haec adnotatio abest a MS. apud Westerhovium. V. 25. Phormioni *.] „In MS. non est lacuna.“ Westerhovius.

INDEX IN DONATUM,

ipsa plerumque interpretis huius verba exhibens *).

A.

- Abducimur**, unde volumus: ducimur, quo volumus. *Eun.* II. 3. 85.
- Ab eo amat** Terentius pro *eius* ponere. *Eun.* III. 5. 9.
- Absolvi etiam creditor dicitur**: nam veluti ligati sunt, quibus debetur aliquid. *Adelph.* II. 4. 13.
- Absurdum**. Vide **Ineptum**.
- Abutor**. Utimur fructibus rei, quae ab amantibus salvo usu nobis subministratur: abutimur, quando deperdimus et rem et fructum. *And.* Prol. 5.
- Accusativus casus plerumque numerum et continuationem rei significat**. *Hec.* III. 4. 7.
- Actum agere seu rem actam apud iudices repetere iure civili vetitum**. *And.* III. 1. 7.
- Actum agere**. Proverbium, id est, *nihil agere*. Quod enim in iure semel iudicatum fuerit, rescindi et iterum agi non potest. *Adelph.* II. 2. 24.
- Actum est dicitur in re, de qua iam lata sit sententia**. *Adelph.* III. 2. 27.
- Ad, auctiva particula est**. *And.* IV. 2. 11.
- Adesio**. Hunc auctorem sequitur Donatus. *Eun.* IV. 4. 22.
- Adhuc**. Quo modo veteres hac particula usi. *And.* III. 2. 1.
- Aditus arduus difficilisque est: accessus contra**. *And.* III. 3. 2.
- Adiutores in re bona: in mala impulsores dicuntur**. *Adelph.* V. 9. 10.
- Adolescentes mortem parentum optantes inducuntur a comici**. *Adelph.* IV. 1. 5.

*) Hunc indicem ex editione Westerhovi petendum eo magis putavimus, quod in nova editionis Westerhovianae repetitione Lipsiensi desideratur.

- Adoriri est ex insidiis repente invadere. *And.* III. 1. 21.
Adelph. III. 3. 50.
- Adsum. Adesse advocatus dicitur reo. *And.* Prol. 24.
- Adventus proprie expectatorum necessariorumque dicitur.
Eun. II. 2. 28.
- Adversitores servi, qui dominis adversum eunt. *Adelph.*
 I. 1. 2.
- Adverti dicitur animus. *And.* Prol. 8.
- Aeger animus, aegrotum corpus. *And.* I. 2. 22.
- Aequae quidquam nunc quidem, hoc est, nihil. *And.*
 II. 6. 3.
- Aetas integra est, quae in flore consistit, cui neque addendum iam sit neque quidquam adhuc sit imminutum. *And.*
 I. 1. 45.
- Aethiopissa honestius dicitur puella ex Aethiopia. *Eun.*
 I. 2. 85. et 88. III. 2. 21.
- Agere. Inter agere et agitare hoc interest: quod agere est aliquid vel necessarium facere, agitare voluptarium.
Hec. I. 2. 18.
- Agere se tardi et tristes dicuntur. *And.* IV. 2. 25.
- Agit, qui iustam rem dicit: orat, qui animo demisso precatur, ut quasi beneficium praestetur sibi. *Hec.* IV. 4. 64.
- Aggredi et adoriri differunt. *Adelph.* III. 3. 50.
- Aggredi proprie accedere ad dimicandum est. *Phorm.* V. 7. 75.
- Ain' percunctativum verbum est pro *Aisne*? *And.* V. 3. 4.
- Aiunt de re dicimus, quam volumus esse falsam. *And.* II. 1. 21.
- Alacris quasi ἄδακρυς. *Eun.* II. 3. 12.
- Alacritas est mutatio quaedam vultus gestientis in spem aliquam. *Ibid.*
- Alias. Inter alias et alia hoc interest, quod alias alio tempore significat, alia aliter aut per alia. *Hec.* I. 2. 5. 🐾
- Alias res agis formula. *Eun.* II. 3. 56.
- Aliquot, hoc est, nec multi nec pauci. *And.* III. 3. 2.
- Alter de tertio. *And.* I. 1. 50.
- Amator fingere potest: amans vere amat. *And.* I. 1. 49.
- Amator ad tempus: amicus perpetuo amat. *Eun.* I. 2. 68.
- Ambitio dicitur magnarum rerum desiderium et appetitus. *And.*
 II. 2. 36.
- Ambivius peritissimus actor. *Hec.* Alt. Prol. init. aestimationem pretii facit, quantum aediles darent Terentio pro Hecyra. *Ibid.* Alt. Prol. 49.
- Amicus animi est: amator corporis. *And.* IV. 3. 3.
- Amoliri dicuntur ea, quae cum magna difficultate et molimine summoventur et tolluntur e medio. *And.* IV. 2. 24.
- Amor morbus. *Eun.* II. 1. 19.
- Amovetur proprie saxum, improprie homo. *Adelph.* IV. 2. 14.
- Ἀμφιβολία. *And.* I. 5. 27. et alibi.

- Ampliatio quaestionis argumento est, nihil constitisse. *Eun.* IV. 4. 46.
- Amplius quando pronuntiatum a iudicibus. *Eun.* II. 3. 39.
- Ἀνακόλουθον. *And.* Prol. II. I. 1. 67. I. 5. 10. III. 3. 38.
- Ἀναστροφή. *And.* I. I. 144. *Eun.* I. 2. 59.
- Andria et Perinthia qua in re convenient. *And.* Prol. 10.
- Angiportum est angusta et curva via, quasi angiportus. *Adelph.* IV. 2. 39.
- Animo male fieri dicitur, quum ictu alicuius maeroris percussus animus non sustinet corpus, sequiturque ruina membrorum. *Adelph.* IV. 5. 21.
- Animus inducitur adversum obiectas difficultates. *Eun.* III. 2. 37.
- Ἀντίπτωσις veterum. *Eun.* II. 2. 43.
- Ἀποκοπή. *Phorm.* IV. 3. 5.
- Apollodorus citatus. *Phorm.* III. 3. 30. IV. 1. 9. et 21. IV. 3. 63.
- Ἀποσιώπησις. *And.* I. I. 137. Ea fit tribus modis *And.* IV. 4. 51. irato familiaris *And.* V. 3. 1. *Eun.* I. 1. 20. *Adelph.* I. 2. 55. II. 2. 19.
- Ἀποστροφή. *Eun.* IV. 7. 20.
- Apparari cum dativo casu semper cladem et perniciem significat. *And.* IV. 1. 32. IV. 2. 7.
- Appellere proprie dicitur, cum ex pelago aut freto quis ad littus accesserit. *And.* Prol. 1.
- Arcessi uxor dicitur ad maritum: abduci a marito ad divortium. *Hec.* V. 1. 21.
- Ἀρχαῖσμός. *And.* II. 2. 28.
- Argumentorum duo genera, ἔντεχνον καὶ ἄτεχνον. *Adelph.* III. 4. 32.
- Ars dicta ἀπὸ τῆς ἀρετῆς. *And.* I. 1. 14.
- Asper Terentii interpret. *Adelph.* III. 2. 25. ab eo dissentit Donatus. *Adelph.* IV. 2. 20. *Phorm.* I. 2. 24.
- Assentatio. Per eam non modo errantes decipiuntur ac praecipites eunt, verum etiam sapientes interdum sanique evertuntur. *Eun.* III. 1. 56.
- Assertores dicuntur vindices alienae libertatis. *Adelph.* II. 1. 40.
- Assis libra erat eiusque partes unciae. Rursus unciae unius duodecima pars, libella dicebatur. *Phorm.* I. 1. 9.
- Ἀστὺ, de Athenis. *Eun.* V. 6. 17.
- Ἀσύνδετον καὶ ἑλλειψις figurae Terentianae. *And.* I. 5. 50.
- Ἀτεχνος πίστις de iure iurando. *Hec.* IV. 4. 75.
- Athenis dominari velle grave crimen. *Adolph.* II. 1. 21.
- Attendi dicitur animus. *And.* Prol. 8.
- Attica eloquentia, vera et germana, quia excultior. *Eun.* V. 9. 63.

Atticum ius de orbis ducendis. Phorm. I. 2. 75.
Aufero. Auferimus ea, quae cum fastidio cernimus, ferimus ea, quae cum honore tractamus. And. I. 1. 1.
Ἀφ' ἁδεία. Adelph. I. 2. 19.
Ἀξιοπιστεία. Adelph. II. 2. 42.

B.

Bellaria unde dicta. Adelph. IV. 2. 51.
Bonae proprium et perpetuum ἐπιθρεον felicitatum. Eun. II. 3. 32.
Bonus et liberalis differunt. Adelph. III. 4. 18.

C.

Caecilius magnae auctoritatis poeta. Hec. Alt. Prol. init.
Calamitatem rustici proprie grandinem dicunt, quod comminuat calamum, h. e., culmum ac segetem. Eun. I. 1. 34.
Hec. Prol. 2.
Callidus dictus est etiam, qui exercet dolos. Et callidus, qui callum sibi usu artis induxerit. Adelph. III. 3. 63.
Canis. Hoc verbo imprudentibus inimicis convicium fieri solet. Eun. IV. 7. 33.
Capitis imminutio. Adelph. II. 1. 7.
Captus est, tenetur et irretitur, ex translatione ferarum atque venatus. And. I. 1. 55.
Captus servorum varie capitur. Adelph. III. 4. 34.
Carnifex aut exearnificans dominum aut ipse dignus carnifice, ut caro fiat, i. e., lanietur. And. I. 2. 12.
Castor. Per Castorem et Pollucem ornativa sunt iurandi, apta feminis. And. III. 2. 6.
Casus plerumque imitatur industriam. And. V. 4. 14.
Catonis Origines citatae. Phorm. IV. 3. 6.
Catus, callidus, doctus, ardens, παρὰ τὸ καλὸν. Unde Cato dictus, ingeniorum etenim igneus vigor esse videtur. And. V. 2. 14.
Cella et cellarium a reponendis celandisque rebus esculentis et poculentis dicitur. Adelph. IV. 2. 13.
Certamen est res ipsa, de qua certatur: concertatio ipse actus contentioque certantium. Adelph. II. 2. 4.
Cessat desidiosus: requiescit defessus. Eun. III. 1. 15.
Cetarii, unde dicti. Eun. II. 2. 26.
Cibus est, qui etiam delicatis praebetur: victus in parvis aridisque alimoniis est constitutus. And. I. 1. 48.
Cicatrices semper gloriosae, non tamen apud meretrices. Eun. III. 2. 29.

- Circumspicimus praesentia, prospicimus futura. *Adelph.* IV. 5. 55.
- Clemens, qui colit mentem. *Adelph.* I. 1. 17.
- Clemens vita, quae clementes facit. *Ibid.* et V. 4. 16.
- Clemens animo, placidus vultu. *Ibid.*
- Coelibem Romani quasi coelitem dicunt. *Adelph.* I. 1. 48.
- Cognoscere est diligenter et attente considerare. *Hec.* I. 2. 87.
- Colaphus contumeliosa caedes. *Adelph.* II. 1. 46.
- Comiter veteres dixerunt *παρὰ τὸ κόσμος*. *Phorm.* III. 3. 4.
- Commeatus ex commoratione temporalis abscessus. *Hec.* I. 2. 100.
- Commendamus nos cognitis, committimus ignotis. *Eun.* V. 2. 47.
- Commerere et peccare differunt. *And.* I. 1. 112.
- Committimus, quae cum magno periculo volumus esse servata. *And.* III. 5. 3.
- Commutare verba est pro bonis dictis mala ingerere, hoc est, iracundia in maledicta compelli. *And.* II. 4. 7.
- Comœdia Apollini dicata, Libero patri tragoedia. *And.* IV. 3. 11.
- Comprehendere significat strictim aliquem in facinore deprehensum. *Eun.* V. 6. 23.
- Conciliatio nominatur omnis conventio. *Eun.* IV. 4. 2.
- Conclamatum est, qualis formula. *Eun.* II. 3. 56.
- Condicio est pactio, certam legem in se continens. *And.* I. 1. 52.
- Confectus. Proprie hoc verbum convenit gladiatoribus iis, qui gravissimis vulneribus occubuerunt. *Eun.* V. 4. 4.
- Confessio peccati sine recusatione poenarum plena satisfactio est. *And.* III. 5. 15.
- Confidens vel cum improbitate audax vel constans et gravis. *And.* V. 3. 5.
- Confidentia interdum in bonâ significatione, interdum in mala ponitur. *Ibid.*
- Confieri, id est, perfici: unde confectum negotium dicitur vel confectares, quae ad plenum perficitur. *And.* I. 1. 140.
- Confitetur, qui de se tantum et qui invitus: indicat is, qui de se volens aliquid et de aliis etiam prodit. *Adelph.* Prol. 4.
- Conflictatur, id est, atteritur. Conflictatio est tactus corporum invicem et collisio. *And.* I. 1. 66.
- Conor. Levius est conari, quam facere. *And.* I. 5. 35.
- Consilium animi est: factum corporis, successus fortunae. *Eun.* V. 9. 15. Plus valet ad laudem, quam natura. *Adelph.* I. 2. 46. Consilia et consultores a consulendo dicuntur. *Ibid.* 47.
- Consistere est audacter et constanter stare. *Adelph.* II. 1. 2.

- Consobrini**, ex fratre et sorore nati. *Hec.* III. 5. 9.
Conspicor, commune verbum est. *Eun.* V. 3. 32.
Constituere et convenire de huius modi rebus dicitur, de cuiusmodi rebus apud extraneos meretrices agunt. *Hec.* I. 2. 120.
Contaminare est manibus luto plenis aliquid attingere et polluere. *And.* Prol. 16. **Contaminare** fabulas ex multis unam facere. *Ibid.*
Convertere se dicitur, quem pompa praecedat, ut imperator proprie convertit exercitum. *Adelph.* II. 4. 22.
Creditorum dicuntur ipsi, qui dant: fides est eorum, quibus datur. *Phorm.* I. 2. 10.
Credo. Quod credimus, plerumque falsum: quod intelligimus, certum est. *And.* Prol. 4.
Cupedinarii unde dicti. *Eun.* II. 2. 25.
Cura mentis est: curatio medicinae: curatura diligentiae. *Eun.* II. 3. 24. conf. *And.* I. 1. 3.
Curiositas signum est loquacitatis. *Hec.* I. 2. 34.
Cyprus Veneri sacrata. *Adelph.* II. 2. 22. In ea erat mercatus puellarum. *Ibid.*

D.

- Dare** est, quod repetas: dedere est ad perpetuum. **Damus** et amicis: dedimus tantum hostibus. *And.* I. 2. 28.
Dari dicitur fabula, quum agitur: stare, quum placet. *Hec.* Prol. 1.
Datur ei in manum, qui furtim accipit, sine arbitro aut interprete, ut praevicator aut iudex corruptus. *Phorm.* IV. 3. 28.
De valde significat. *Adelph.* IV. 6. 1.
Decernere est de magnis rebus certam proferre sententiam, unde etiam senatus decretum. *And.* I. 3. 14. et I. 5. 3.
Decet vobis Graece εὑνὴν πρέπει. *Adelph.* III. 4. 45. Antiqui, si addebant statim verbum, *nos decet facere, nos decet dicere*; si non addebant, *nobis decet dicebant*. *Adelph.* V. 3. 5.
Declinari dicuntur verba per modos. *And.* I. 5. 32.
Decrepiti, unde dicti. *Eun.* II. 1. 25.
Dedecoratur, quod honestum est animo: turpatur, quod honestum est corpore. *Hec.* II. 1. 13.
Deierat, si correpte, deos iurat: si producte, valde iurat. *Hec.* V. 2. 5.
Δεινότης. *And.* V. 4. 7. *Hec.* II. 1. 13.
Delibutus, unctus dicitur. *Phorm.* V. 6. 16.
Deliratio senectutis convenit: timor conscientiae. *Phorm.* V. 8. 8.

- Demensum.** Servi quaternos modios accipiebant frumenti in mensem, et id demensum dicebatur. *Phorm.* I. 1. 9.
- Denique** in fine ponitur. *Phorm.* I. 2. 71.
- Desertores** dicuntur milites, qui defensores patriae deberent esse. *Adelph.* III. 4. 12.
- Designare** est rem novam facere, in utramque partem, et bonam et malam. Designata prave et recte facta. Designatio contractio aut conductio populi in unum. Designatores dicti, qui ludis funebribus praesunt. *Adelph.* I. 2. 7.
- Despondeo.** Ex veteri more, quo spondebat etiam petitoris pater. *And.* I. 1. 75. Spondet puellae pater: despondet adolescentis. *Ibid.* et *Adelph.* IV. 7. 16.
- Dextra fidei et foederis membrum.** *And.* I. 5. 54.
- Διαλογισμός.* *Eun.* I. 1. 1.
- Diana, Menandro et Virgilio, Lucina dicta.** *And.* III. 1. 15.
- Dic,** verbum est instantis audire et curiosius interrogantis. *Hec.* III. 2. 21.
- Dicaces** dicuntur, qui iocosus salibus male dicunt. *Eun.* Prol. 6.
- Dico.** Plus est dico, quam do. Dicatur perpetuo: datur ad tempus. *Phorm.* I. 2. 12. Dicere pro velle vel significare. *Eun.* IV. 5. 10. Dicere diem est constituere et dicare. *And.* I. 1. 75.
- Digamma** pro vocali usurpatum. *And.* I. 2. 2. et III. 4. init.
- Διπλότης.* *Adelph.* I. 2. 62.
- Discidit labrum, quid.** *Adelph.* IV. 2. 20.
- Dispicere** est disquirere consilium: despicere deorsum adspicere. *And.* III. 5. 16.
- Disputare, immorari, calumniari, argumentari.** *And.* Prol. 15.
- Diverticulum** est, ubi iter de via flectitur. Et proprie diverticula dicuntur in via domicilia, ad quae de itinere divertendum sit. *Eun.* IV. 2. 7.
- Docet poeta, discit scaenicus.** *Hec.* Prol. Alt. 48.
- Δόγμα Ἐπικούρειον,* de otio deorum ac perenni voluptate. *And.* V. 5. 3.
- Dolor et gaudium praesentium rerum sunt.** *And.* V. 4. 34.
- Dolus, a laedendo dictus, id est, a dolando, id est, minuendo.** *Eun.* III. 3. 9. *Δόλος,* laesio. *Ibid.* Doli mali mentio in XII. tabulis. *Ibid.* Dolo bono medentes fallunt aegros. *Ibid.*
- Dominari velle** grave crimen Athenis. *Adelph.* II. 1. 21.
- Domos vel portus vel insulas dixerunt veteres.** *Adelph.* IV. 2. 39.
- Donum praemium est, et munus praemium.** Sed donum praemium dis datur, munus praemium hominibus. *Eun.* V. 9. 27.

Ducere est expectatione longi temporis malum prolatare.

And. I. 2. 9.

Ducere est digitis computare: seducere est quem apud alium et palam deducere: subducere apud se ipsum et secreto.

Adelph. V. 4. 1.

Ducimus volentes: abducimus invitos. *Adelph. III. 3. 4.*

Ducitur quis ad supplicium: deducitur ad laetitiam. *Eun. II. 2. 35.*

Dure et duriter differunt. *And. I. 1. 47.*

E.

Ecce dicitur, quum repente triste aliquid rebus intervenit lactis, aut certe, quum aliud agitur, aliud emergit novum.

Adelph. IV. 7. 4.

Edicimus, iubemus vel iure dicimus. Edicta enim Imperatoris sunt. *Eun. III. 5. 30.*

Edico. Inter edico et interdico hoc interest: Edicimus, quod iubemus fieri: interdicimus, quod vetamus fieri. Edicimus etiam uni generi hominum: interdicimus diversis. Itaque praetoris edicta et interdicta dicuntur. *Hec. IV. 1. 48.*

Efferri proprie dicuntur cadavera mortuorum. *And. I. 1. 90.*

Efficere est perficere faciendo. *And. III. 4. 16.*

Efficimus, quod cum magno conatu et molimine facimus vixque per nos finem accipit. *Hec. I. 2. 48.*

Ego. Semper gravis inceptio orationis, quae exordium sumit a pronomine ego. *And. III. 4. 3.*

Egregium dicitur, quod e grege eligitur. *And. I. 1. 31.*

Ἐῤῥωνεία amarior est in vitiosos homines, quam veritas. *Eun. V. 9. 60.*

Ἐκβασις. *Phorm. V. 8. 27. et 29.*

Elegans, qui eligere sciat, vel qui ipse sit eligendus. *Eun. III. 1. 18.*

Elephanti vel Indici vel Mauri. *Eun. III. 1. 23.*

Eludere proprie gladiatorum est, cum vicerint. Et eludere est finem ludo imponere. *Eun. I. 1. 10.*

Emunctus homo pro eleganti et faceto. *Phorm. IV. 4. 1.*

Enim inceptiva particula apud veteres fuit. *Adelph. II. 1. 14.*

Ἐπάγγελμα. *Hec. II. 1. 11.*

Ἐπαγωγή. *Adelph. I. 2. 34.*

Ἐπαναφορά. *Eun. I. 2. 114.*

Ἐπινόρθωσις. *And. I. 2. 19.*

Ἐπένθεισις cum μεταπλασμῷ. *Eun. II. 3. 92.*

Ἐπεξήγησις cum ἔξεργασία. *Adelph. I. 1. 7.*

Ephibia prima aetas adolescentiae est, adolescentia extrema pueritiae. *And. I. 1. 24.*

- Ἐπίθεται de tribus causis nominibus adduntur. *Eun.* II. 3. 32.
- Ἐπιπλοκή. *Eun.* I. 2. 47.
- Ἐπιτροπή. *Adelph.* I. 2. 54.
- Ἐπιτροχασμός. *Eun.* IV. 7. 34.
- Ergo semper addimus, ut hortemur tarde quid facientes. *Adelph.* IV. 2. 33.
- Erumpere gaudium dicitur, qui emittit. Et gaudium ipsum dicitur erumpere, h. e., exire. *Eun.* III. 5. 2.
- Evadere est per obstantia pervenire. *Phorm.* I. 2. 61.
- Eunuchi a Persis instituti ex captivis. Hi Babylonios auctores secuti. *Eun.* I. 2. 87.
- Evomere quid in alterum, quo sensu dicatur. *Adelph.* III. 4. 65.
- Εὐφημισμός in εἰρωνείᾳ. *And.* I. 2. 33.
- Exanimatus est perturbatus et mortuus. *And.* I. 4. 7. Inter exanimatum et exanimum hoc interest: Exanimatus est conterritus: exanimus vero est occisus. *Hec.* III. 3. 4.
- Exempla dicuntur graves poenae, quae possunt ceteris documento esse. *Eun.* V. 5. 4. et V. 7. 21.
- Eximia pecora dicuntur, quae a grege excepta sunt, ad usus dominorum suorum, ut uberius pascantur. Sed proprie eximii sunt porci maiores, qui ad sacrificandum excepti liberius pascuntur. Etenim boves, qui ad hoc electi sunt, egregii dicuntur et oves lectae. *Hec.* I. 1. 9.
- Exoriri dicitur, qui non expectatus invadit in aliquem. *Hec.* II. 1. 46.
- Exossare piscem est purgare. *Adelph.* III. 3. 25.
- Ἐξορθενισμός. *Adelph.* I. 2. 39.
- Expedit dicitur, qui pedem retentum liberat. *Hec.* V. 1. 28.
- Expostulatio est adversus eum, quem incusamus. Nam expostulare est querelam apud eum ipsum deponere, de eo ipso, qui fecit iniuriam. *And.* IV. 1. 15. *Hec.* I. 2. 105.
- Exprobratio est commemoratio beneficii, cum enumeratione factorum. *And.* I. 1. 17.
- Expectamus tam bona, quum mala: speramus bona. *And.* II. 6. 4.
- Expectare, patienter cupere. *Adelph.* III. 2. 23.
- Expectati parentes, quorum mors in dies singulos expectanda et optanda sit. *Adelph.* I. 2. 29. Expectamus ante diem: speramus ad diem. *Ibid.* Expectati appellantur odio digni parentes. *Hec.* IV. 2. 19.
- Exspuere est cum fastidio aliquid reicere et expellere. Et exspuere est extra pus mittere. *Eun.* III. 1. 16.
- Extrema linea amare quo modo dicatur. *Eun.* IV. 2. 12.
- Extrudere proprie dicitur, qui manibus expellit. *Hec.* I. 2. 98.

F.

- Faba ista eec in me eudetur, quale proverbium. *Eun.* II. 3. 89.
- Fabula. Fabulam se dicit audire, qui rei principium rationem-
que ignorat. *And.* IV. 4. 3.
- Facere quis et homicidium dicitur. *And.* I. 1. 112.
- Facetus est, qui facit verbis, quod vult. *Eun.* III. 1. 37.
- Facies modo non pars corporis, sed tota species, quae apparet
et cernitur. *Eun.* II. 3. 5.
- Facile pro certo. *And.* IV. 3. 5.
- Facilitas. Inter facilitatem et clementiam hoc inter-
est: facilis enim, cuius ira cito solvitur: clemens, qui
non irascitur. *Adelph.* V. 4. 7.
- Facimus mediocria, incipimus ingentia. *Eun.* V. 5. 25.
- Facit fabulam proprie, qui argumentum componit, sed et qui
transfert. *And.* Prol. 9.
- Facta, transacta omnia, proverbiale est, in id negotii, de
quo nihil supersit ad agendum. *And.* I. 5. 13.
- Falsum, vanum, fictum differunt. *Eun.* I. 2. 24.
- Famelicus a fame et edendo dictus est, quasi famedi-
cus. *Eun.* II. 2. 29.
- Fartores qui dicti. *Eun.* II. 2. 26.
- Fatuus a fando dicitur. Unde et di fatui et Nymphae
fatuae. *Eun.* V. 9. 49.
- Ferre est cum certo tempore: perferre finem exspectat effectus.
And. I. 1. 35.
- Festivitas in dictis, facilitas in animo et factis. *Eun.*
V. 9. 18.
- Fideiussor, auctor credendi. *Eun.* I. 2. 59.
- Fides est commendatorum fida executio vel observantia. *And.*
I. 1. 7.
- Fides est eorum, quibus datur: creditores dicuntur ipsi,
qui dant. *Phorm.* I. 2. 10.
- Fidus honestius dicitur, quam fidelis. *And.* III. 1. 2. Fi-
dus est amicus, fidelis est servus. *Phorm.* I. 2. 26.
- Figmenta poetarum cladem adferunt moribus hominum et civi-
tatibus. *Eun.* III. 5. 40.
- Flagitium unde dictum. *Eun.* II. 3. 90.
- Forma immobilis est et naturalis, vultus movetur et fingitur.
And. I. 1. 92 et 93.
- Formam veteres ignem et calorem quendam, quasi fervorem
dixerunt. Unde forma proprie exstingui dicitur. *Phorm.*
I. 2. 57.
- Fors fortuna est, cuius diem festum colunt, qui sine arte
aliqua vivunt. Huius aedes trans Tiberim est. *Phorm.* V. 6. 2.
- Forum pro tribus intelligitur, loco, tempore, persona. *Phorm.*
I. 2. 29.

- Frequens** dicitur miles ad signa. *And.* I. 1. 30.
- Fruatur**, alatur: quia frumen dicitur summa gula, per quam cibum lingua demittit in ventrem. *Adelph.* V. 8. 27. **Frui** est vesci, a frumine, quae est summa pars gulae. *Eun.* IV. 7. 46.
- Funus** est pompa exsequiarum: dictum a funalibus. *And.* I. 1. 81. 88. et 100. **Funus** apud Terentium nullum, nisi vel meretricis molestae aut alterius uxoris aut senis, ut non sit causa lugendi. *Hec.* I. 2. 96.
- Furciferi** dicebantur, qui ob leve delictum cogeantur a dominis, ignominiae magis, quam supplicii causa circa vicinos furcam in collo ferre, subligatis ad eam manibus, et praedicare peccatum suum, simulque submovere ceteros, ne quid simile admittant. *And.* III. 5. 12.
- Furtum** omne, quod fraude fit. *Eun.* IV. 7. 39.
- Futile** dicitur vas, quod non deponunt ministri sacrorum, quod est acuto fundo et patulo ore eoque instabile est. *And.* III. 5. 3. *Phorm.* V. 1. 19.

G.

- Gallina** canens superiorem [aut superstitem] esse marito uxorem notat. *Phorm.* IV. 4. 28.
- Ganeum** unde dictum. *Adelph.* III. 3. 5.
- Gemens** ob continuam tussim. *Eun.* II. 3. 44.
- Gestire** est motu corporis monstrare quid sentias vel sensum corporis gestu indicare, translatione a brutis. *Eun.* III. 5. 7.
- Γνωρίσματα καὶ σπάργανα.* *Eun.* IV. 6. 15.
- Gratiam** inire est dare beneficium ac per hoc alicuius inire gratiam, id est, amicitiam. *Eun.* III. 5. 9.
- Gravis**, honore dignus et carus intelligitur. **Gravis** etiam molestus. **Gravis** etiam languidus. *Hec.* V. 1. 32.
- Grex** vel bonorum vel malorum est et levium. *Adelph.* III. 3. 8.

H.

- Habet**, qui percussus est et proprie de gladiatoribus dicitur. *And.* I. 1. 56. **Habet**. Sic dicitur de eo, qui letaliter vulneratus est. *Ibid.*
- Haerere** quis alicubi dicitur, translatione ab avibus. Nam haeres avis, non animo nec voluntate, sed visco decipientis aucupis. *Adelph.* III. 3. 49.
- Hariolus** dictus quasi *fariolus*, a fatis et a fando. *Phorm.* IV. 4. 28.

- Haruspex ab haruga nominatur. Nam haruga dicitur hostia. *Phorm.* IV. 4. 29.
- Hecyra ante Phormionem acta. *Phorm.* Prol. 33.
- Hellanicus eunuchorum originem ad Babylonios refert. *Eun.* I. 2. 87.
- Hem, interiectio est irascentis. *And.* I. 2. 23. Interiectio est novas res et inopinatus audientis. *Adelph.* IV. 4. 12.
- Herculis et Omphalae historia. *Eun.* V. 2. 3.
- Heus heus! Vox est de longinquo revocantis. *Adelph.* II. 4. 17. *Eun.* II. 3. 45.
- Hoc agere dicimus eum, qui instat negotio suo. *Adelph.* II. 2. 18.
- Hoccine agis? formula. *And.* I. 2. 15.
- Hodie non semper tempus, sed iracundam eloquentiam ac stomachum significat. *Adelph.* II. 2. 7.
- Homerus laudatus. *And.* II. 3. 26. *alibi.*
- Horror e nimio calore. *Eun.* I. 2. 4.
- Huius non faciam, *δεικτικῶς* pronuntiatum. *Adelph.* II. 1. 9.
- Humeri demissi, liquide et molliter deducti, neque exstantes, alae in modum. *Eun.* II. 3. 22.
- Hymenaeus, vox *πολύσημος*. *Adelph.* V. 7. 6.

II.

- Ἰδιωτισμός*. *Adelph.* I. 1. 7.
- Ignavus est, qui vim non potest ferre: qui non est perseverans. *And.* I. 5. 42.
- Ignis nimius effectum frigoris reddit, et ex frigore nimio effectus ignis existit. *Eun.* I. 2. 4. Ignis de meretrice. *Ibid.* 5.
- Illiberaliter, iniuste, inclementer, non bene: quia liberalis bonus dicitur. *Adelph.* IV. 5. 30.
- Illico et iam et locum et tempus significat. *Adelph.* II. 1. 2.
- Illum, ellum et ollum veteres dixerunt. *Adelph.* II. 3. 7.
- Immemor beneficium est, cuius nemo meminerit. *And.* I. 1. 17.
- Impeditus est proprie, qui ita pedes habet illigatos, ut progredi non possit. *And.* III. 5. 11.
- Imperare plus est, quam iubere. *Eun.* II. 3. 97.
- Imperatoris officium est, ne se in periculum proiciat. *Eun.* IV. 7. 13.
- Importunitas neque loci neque temporis habet commoditatem. *And.* I. 4. 4.
- Impotens vel nimis potens vel debilis vel devictus. *And.* V. 3. 8.
- Impurus pro improbo. *Adelph.* II. 1. 29. III. 3. 6.

- In praepositio nunc auget, nunc imminuit dictionem. *Eun.* II. 3. 44.
- Incipere magnorum facinorum est et audaciae. *Eun.* V. 8. 1.
- Indicat is, qui de se volens aliquid et de aliis etiam prodit: sed confitetur, qui de se tantum et qui invitus. *Adelph.* Prol. 4.
- Induciae sunt pax in paucos dies, vel quod in diem dentur vel quod in dies otium praebeant. *Eun.* I. 1. 15.
- Inductio ab oratoribus dicitur, cum per interrogationem pervenimus ad id, quod volumus, concludendum. *Adelph.* I. 2. 34.
- Ineptum est stultum: absurdum, quod et stultum est et in ipsa stultitia diversum et quasi repugnans sibi. *Adelph.* III. 3. 22.
- Inescantur proprie aves. *Adelph.* II. 2. 12.
- Infinitus modus plus sonat, quam finitus. *Eun.* III. 1. 2. et 20.
- Initia ab ineundo dicta. *And.* V. 1. 5.
- Initiantur pueri Eduliae et Poticae et Cubae, divis edendi et potandi et cubandi, ubi primum a lacte et a cunis transierunt. *Phorm.* I. 1. 15.
- Iniuria est, quae fit innoxio: ius vindicta illa, quae redditur reo. *Adelph.* II. 1. 42.
- Insidiari malum est, sed contra insidiari iustum. *Hec.* I. 1. 13.
- Insolens vel insolitus vel insuetus vel arrogans, qui praeter legem agit humanam et naturalem. *And.* V. 4. 4.
- Integra aetas est, quae in flore consistit, cui neque addendum iam sit neque quidquam adhuc sit imminutum. *And.* I. 1. 45.
- Integrari ad integrum redire, repeti, instaurari. *And.* IV. 2. 5.
- Intelligo. Quod credimus, plerumque falsum, quod intelligimus, certum est. *And.* Prol. 4.
- Inter, adauctiva particula. *And.* IV. 1. 39.
- Interrogatio cum obliquo casu contumeliosa est. *Eun.* II. 2. 6.
- Invenire sapientis est: incipere audacis: perficere constantis. *Eun.* V. 9. 5. Invenire acquirere. *Eun.* II. 1. 4.
- Invenustus est sine Venere, id est, sine gratia. *And.* I. 5. 10.
- Ira de causa est: iracundia de vitio multum irascentis. *Adelph.* IV. 7. 37. V. 3. 8. Ira ab eo, quod est ire, dicitur, quod a se eat, qui irascitur et furit. *Ibid.*
- Iracundia descendit ex iniuria: dolor ex miseria. *And.* I. 5. 1.
- Ire proprie ad exsequias. *And.* I. 1. 90. Ire et abire et venire significat. *Adelph.* III. 3. 7.
- Irritatus commotus, ira provocatus. Ducitur autem verbum a canibus, qui restrictis dentibus hanc litteram *r* imitantur. *And.* III. 4. 18. *Adelph.* II. 4. 16.

Irruere proprie dicuntur, qui cum furore praelium ineunt.

Eun. IV. 7. 18. Irruere dicitur pugnaturus. *Adelph.*

IV. 2. 11.

Iste ad reprehensionem sumitur personae. *And.* Prol. 15.

Istoc vilius formula. *Adelph.* V. 9. 24.

Ita aiunt, tepida confessio et quasi inviti responsio. *And.*

I. 2. 21.

Ita fugias, ne praeter casam, quo modo dicatur. *Phorm.*

V. 2. 3.

Iubeo volo significat: ab eo, quod sequitur, id, quod praecedit.

Adelph. III. 4. 14.

Iuno a iuvando dicta. *And.* III. 1. 15.

Ius pro loco iudicii. *Phorm.* V. 7. 43. Inter ius et aequitatem

hoc interest: Ius est, quod omnia recta et inflexibilia exigit.

Aequitas est, quae de iure multum remittit. *Adelph.* I. 1. 26.

Ius iurandum metuere servum monstri simile est. *And.* IV.

3. 15. Sanctum est aut metu religioso aut suppliciis sacri-

legorum. *Hec.* V. 2. 6.

K.

Κακόζηλον. *Eun.* I. 2. 112.

Κυριολογία. *Phorm.* IV. 1. 13.

L.

Labascere proprie dicitur arbor, quae multis succisa ictibus ruinam minitatur. *Adelph.* II. 2. 31.

Labra sunt superiora: labia inferiora. Labra asinorum proprie dicuntur. *Eun.* II. 3. 44.

Lactare est inducere in aliquam voluptatem, a laetando: unde et oblectare dicitur. *And.* IV. 1. 24 et V. 4. 9.

Laetitia immoderata, maxime parentum, lacrimas habet. *Adelph.* III. 3. 55.

Lanii unde dicti. *Eun.* II. 2. 26.

Lautus, qui mundus et splendidus est. *Eun.* III. 1. 37.

Lege agito, dicebatur ei, cuius intentio contemptibilis adversario videbatur. *Phorm.* V. 7. 91.

Leges auspiciis servatis ferebantur. *And.* I. 2. 29.

Lepidus, qui politus est, ut *λεπής*, id est, lamina. *Eun.* III. 1. 37.

Lepus pro infamia multa ponitur. *Eun.* III. 1. 36.

Liberalis causa dicitur, quae actionem in se continet liberatis. *Adelph.* II. 1. 40.

Liberalis et bonus differunt. *Adelph.* III. 4. 18.

Liberatio nominatur perfecta securitas. *And.* II. 2. 14.

- Liberi** liberalitate regendi sunt, propter quod liberi dicuntur. *Adelph.* I. 1. 32.
- Liberti** ingrati in servitutem revocati. *And.* I. 1. 13.
- Libido** est quaelibet voluntas temere suscepta. *Hec.* II. 2. 4. *Phorm.* IV. 5. 4.
- Licia**, quasi ligia, a ligando dicta. *And.* V. 4. 8.
- Ligurire** ἀπὸ τοῦ λυγροῦ. *Eun.* II. 2. 4. **Ligurire** dicitur, qui eleganter et more senum multo fastidio suaviora quaeque degustat. *Eun.* V. 4. 14.
- Limis** transversus est: unde limen quoque dicitur. *Eun.* III. 5. 53.
- Lineae** quinque perfectae ad amorem. *Eun.* IV. 2. 12.
- Liquet** est verbum iuris, quo utebantur iudices, quum amplius pronuntiabant, obscuritate commoti causae magis, quam negotii simplicitate. *Eun.* II. 3. 39.
- Liquido** pure et manifeste. Nam quae sunt pura et defaecata, liquida sunt. *And.* IV. 3. 14. *Eun.* II. 3. 39.
- Locus** est distributio temporum, quae cuique in spectaculum venturo attribuuntur ab aedilibus: unde loco motus dicitur, qui suas horas non obtinuerit inter praecedentes et consecuturos. *Phorm.* Prol. 33.
- Lora** apud veteres *laura* dicebantur, a lauro triumphorum, sub qua mos erat captivos vinciri ducique per pompam. *Adelph.* II. 1. 28.
- Lucina** dicta ab eo, quod in lucem producat. *And.* III. 1. 15.
- Ludibrio** haberi. Honesto verbo et pudoris pleno, et nove pro vitiari. *Hec.* I. 2. 74.
- Lupus** in fabula, proverbium. *Adelph.* IV. I. 21.
- Luscius Lanuvinus**, adversarius Terentii. *And.* Prol. I et saepius.
- Lusus** restim ductantium unde natus. *Adelph.* IV. 7. 34.

M.

- M** littera est nimium pressae vocis ac pene nullius. *Adelph.* II. 1. 53.
- Macellum** unde dictum. *Eun.* II. 2. 25.
- Maceria** quid. *Adelph.* V. 7. 10.
- Magis** additum positivo amat Terentius pro comparativo. *Eun.* II. 1. 21. III. 1. 24. V. 4. 15.
- Magistri** tributorum, id est, publicani, operam in portu dabant, inferendarum rerum et efferendarum vectigal exigentes. *Phorm.* I. 2. 100.
- Μαζολογία** senilis. *Adelph.* I. 1. 43.
- Mala** imparatis mentibus maiora sunt. *Eun.* V. 6. 1.
- Maledictum** et crimen differunt. *And.* Prol. 7.

- Malignus** est, qui difficultatem ostendit. *Hec.* I. 2. 84.
- Mancipia** dicuntur, quod manu capta sunt: servi, qui servati sunt, cum eos occidi oporteret iure belli. *Adelph.* II. 1. 28.
- Manipulus** erat fertum vel corona ex herba vel simili re confecta, quem pro signo sequebantur milites. *Eun.* IV. 7. 6.
- Manus.** Confirmatae sunt legitime nuptiae per in manum conventionem. *And.* I. 5. 62. Datur ei in manum, qui furtim accipit sine arbitro aut interprete, ut praevaricator aut iudex corruptus. *Phorm.* IV. 3. 28.
- Me.** Aut adiectio est et abundat aut positum est pro *Mà* syllaba, ut Graeci: *Μὰ τὸν Ἀπόλλωνα*, dicunt. *Hec.* I. 2. 8.
- Mea** tu blandimentum feminarum. *Adelph.* III. 1. 2.
- Medicina** aut in ratione aut in consuetudine aut in exemplis. *And.* III. 2. 1.
- Memor** est, qui apud se meminit: gratus, qui meruit hoc nomine vocari, dum vicem reddit. *Adelph.* II. 2. 45.
- Mereri** bona dicimus: commereri mala. *Hec.* III. 5. 37.
- Mereri** et promereri est praestare beneficium, contrarium est commerere. *Adelph.* II. 1. 47.
- Μετάληψις.* *And.* III. 2. 22.
- Μεταφορά.* *Eun.* II. 2. 5. *Adelph.* II. 2. 12.
- Meticulosorum** magnae minae. *Eun.* IV. 7. 31.
- Metuimus** eos, qui nos amant: timemus etiam inimicos. *Phorm.* I. 2. 68.
- Miletos** colonia Atheniensium est in Ponto. *Adelph.* IV. 5. 21.
- Μίμησις.* *And.* I. 1. 83. *Eun.* I. 2. 75.
- Miser** pro nescio. *Eun.* II. 2. 59.
- Miser** est, cui animae miseria inest. *Eun.* III. 1. 22.
- Monemus** consilio: hortamur impulsu. *Hec.* I. 1. 7.
- Monstrum** est omne contra naturam. *Eun.* IV. 3. 14.
- Morem** gerere proprie lenonis et meretricis est. *Adelph.* II. 2. 6.
- Mores** proprie senum dicuntur: unde senectus morosa et morosi homines, qui sui cuiusdam moris sunt. *Hec.* IV. 2. 1.
- Μωρολογίαί* parasitorum. *Eun.* II. 2. 5.
- Mors** in comedia non est tragica. *And.* I. 1. 78.
- Mulcare** lacerare, mollire, mutilare, dissolvere. *Adelph.* I. 2. 10.
- Mulciber** a mulctando dictus, quasi Mulctiber. *Ibid.* Proprie Mulciber dictus est, quod omnia mulceat, id est, molliat ac vincat. *Hec.* I. 1. 8.
- Mulier** peregrinae a patria nomen impositum Attico more. *And.* I. 1. 58.
- Mussitare** proprie est dissimulandi causa tacere. *Adelph.* II. 1. 53.

Mustellinus color quis. *Eun.* IV. 4. 22.

Mutus unde dictus. *And.* III. 2. 25.

Mutuum est quicquid ad tempus habemus nec postmodum nostrum futurum est, ut uxor, domus, villa, servi et cetera in hunc modum. *And.* V. 5. 3.

Múqia pro multis. *Phorm.* IV. 3. 63.

N.

Nancisci proprie dicitur, qui paratus ad tenendum, ante quam possit reperire, quod teneat, statim, quod occurrerit, apprehendit. *Hec.* IV. 4. 59.

Nares a naritate dictae sunt, quod nos odoratu doceant, praesto et prope esse, quod adhuc oculi non vident. *Adelph.* III. 3. 43.

Naturae ignoscitur, voluntati non item. *And.* V. 4. 16.

Nebulo a nebula dictus. *Eun.* II. 2. 38.

Negativae duae faciunt unam affirmativam. *And.* I. 2. 34.

Tres negativae pro una negativa accipiuntur. *Ibid.*

Negotium pro molestia et cura. *And.* Prol. 2.

Neptunus medius inter Caelum et Inferos, utriusque regni particeps, elementorum omnium potitor habetur. *Adelph.* V. 3. 4.

Nequitia proprie libidinosa inertia dicta est, quod nihil queat nullique rei apta sit. *Adelph.* III. 3. 4.

Nigidius Terentii interpres. *Phorm.* I. 4. 4.

Nolo et volo nimis imperiosa et superba dictio est. *And.* II. 5. 7.

Nomina servorum comicorum a variis rebus sunt indita. *And.* I. 3. 21. Nomina ad aliquid. *And.* III. 1. 19. Nomina propria honorifica. *Eun.* III. 1. 5. maxime in illis,

qui in sordidis professionibus agunt vitam. *Adolph.* II. 2. 2.

Nomina artis honorifica iis, qui in splendidis artibus sunt constituti, ut Imperator, Orator, Philosophus. *Ibid.*

Nosco. Scimus, quod certum est: noscimus, quae adhuc incerta desideramus. *And.* I. 1. 26.

Noster blandientis dictum est. *Hec.* V. 2. 4.

Nubere est operiri tegique, unde et nubes, quod tegere solent caelum, dicuntur. *Hec.* IV. 4. 34.

Nugae dictae, quod nihil agant vel a non agendo. *Adelph.* III. 3. 4.

Nullus pro non. *Eun.* II. 1. 10. *Hec.* I. 2. 4.

Nullus sum. Plus est nullum esse, quam periisse.

Nam qui perit vel corpus habet reliquum: qui vero nullus est, ita non est, ac si natus non sit. *And.* III. 4. 20.

Hec. IV. 4. 31.

- Numquidnam comicum est et Terentianum. *And.* I. 4. 8.
 Num quid vis? qualis formula. *Eun.* II. 3. 49 et. 71.
Adelph. II. 2. 39.
 Nunquam plus habet negationis, quam non. *And.* II. 3. 10
 et II. 4. 7.
 Nuptiarum summa potestas in patre puellae est. *And.* IV. 4. 2.

O.

- O interiectio optantis adventum aut repente percussi. *And.*
 I. 5. 32.
 Obiici. Hoc verbo magnitudo doloris ostenditur ex improvise
 incommodo. *Adelph.* IV. 4. 1.
 Obire mortem plene dicitur, quod postea obire tantum di-
 xerunt. *And.* I. 3. 18.
 Obsecro, vide Oro.
 Obstetrix dicitur, quae opem tulerit parturienti, unde et par-
 turientes: Fer opem! clamant. *And.* I. 5. 64. III. 1. 15.
 Imitatur auctoritatem et iactantiam medicorum. *And.* III. 2. 5.
 Obnuntiat, qui malam rem nuntiat: qui bonum, annuntiat.
 Nam proprie obnuntiare dicuntur augures, qui aliquid mali
 ominis scaevumque viderint. Ergo obnuntio malum immi-
 nens, quasi omen nuntio. *Adelph.* IV. 2. 8.
 Obsequium quis primus dixerit. *And.* I. 1. 41.
 Observatio in duabus rebus est, in obsequio et speculando.
And. I. 1. 142. Observari et honorari et captari et au-
 diri significat. *Adelph.* Prol. 2.
 Obstinatè facere est aliquid in alterius malum cum conatu
 facere perseveranter et in alterius perniciem nimis niti. *And.*
 I. 5. 8.
 Obtestatio dicitur, quando eum adiuramus, quem roga-
 mus. *And.* I. 5. 56. Obtestatio dicitur, cum per eas res
 adiuramus aliquem, de quibus agitur causa. *And.* III. 3. 9.
 Obtestatio est precatio cum mentione earum rerum, per
 quas petimus. *Hec.* III. 3. 27.
 Obtundere est saepe repetendo dicere. Translatio a fabris,
 qui saepe repetunt tundendo aliquid malleo, et idem obtundunt
 et hebetant. *And.* II. 2. 11. *Adelph.* I. 2. 33.
 Obturbare interstrepere et evertere. *And.* V. 4. 23.
 Occipere de magno facinore. *Adelph.* III. 2. 29.
 Oculi amoris indices adiutoresque flagitii. *Adelph.* III. 2. 20.
 Offerri dicuntur tam bona, quam mala, si insperata obiician-
 tur adspectibus. *Hec.* III. 3. 10.
 Officium ab efficiendo dictum. *And.* I. 5. 4.
 Omen est quidquid ore dicitur. *And.* I. 2. 29. Omina anti-
 qui auspicato faciebant, quae rata esse vellent. *Ibid.*

- Ὅμοιοτέλευτα apta μῆσει cum odio inductae et pronuntiatione depravatae. *Eun.* I. 2. 75.
- Omphalae et Herculis historia. *Eun.* V. 8. 3.
- Opera, de labore corporeo et religione. *Adelph.* II. 3. 8.
- Opitulator et Opitulatio dicta ab opem tollendo, hoc est, ferendo. *And.* I. 3. 5.
- Oppido pro valde. Translatio a rusticis. *Hec.* II. 1. 41.
- Optare et Optatio verba militaria. *Eun.* V. 9. 27. Optare est unum de duobus eligere. *And.* IV. 5. 2.
- Oratio de paucis verbis. *And.* I. 5. 16. Oratio et stilus differunt. *And.* Prol. 12.
- Orba proximo nubat: orbam proximus ducat, Atticum ius est. *Phorm.* I. 2. 75.
- Ordo vel bonorum vel malorum dicitur et gravium: grex vel bonorum vel malorum est et levium. *Adelph.* III. 3. 8.
- Ornatus τῶν μέσων est. *Eun.* II. 2. 6.
- Oro. Oramus, quae bona sunt: supplicamus in adversis magis, vel cum lacrimis. *And.* II. 1. 12. Orare est placidos petere: obsecrare iratos rogare. Unde plus facit obsecrans, quam orans: plus vero orans, quam rogans. *Adelph.* III. 4. 26.
- Os durum pro impudenti. *Eun.* IV. 7. 36.
- Oscitatio est animi otium et securitas dictum ab ore ciendo, id est, commovendo. *And.* I. 2. 10.
- Osculandi genera tria: osculum, basium et suavium. *Eun.* III. 2. 3.
- Otiose secure significat. *Adelph.* II. 1. 2.

P.

- Palaestra etiam virginibus praebebatur ab antiquis Graecis, ad componenda corpora. *Eun.* II. 3. 22.
- Παρά προσδοκίαν. *Eun.* I. 2. 18.
- Paratus, subornatus, compositus dolo. *And.* V. 4. 6.
- Παρέλκον. *And.* I. 1. 43.
- Parens veri amoris nomen est. *Adelph.* III. 4. 10.
- Παρένθεσις per εὐφημισμὸν. *And.* III. 3. 36.
- Παρόμοιον. *And.* I. 5. 7. III. 4. 13.
- Παρονομασία. *And.* I. 5. 7.
- Patior commune est. Nam patior te et a te dicimus. *Hec.* I. 2. 108.
- Patronus aut temporale nomen est defensoris, aut certe appellatio est, per quam ostenditur, quid illi cultus et obsequii debeatur. *Adelph.* III. 4. 10.
- Pecunia in foro et de mensae scriptura magis, quam ex arca domoque vel cista numerabatur. *Adelph.* II. 4. 13.

- Percellere, pervertere. *Eun.* II. 3. 87.
- Percontatum a conto dicitur, quo nautae utuntur ad exploranda loca navibus opportuna. Si vero percunctatum, ab eo, quod a cunctis perquiratur, dicitur. *Hec.* I. 2. 2.
- Perducuntur necessitate coacti. *And.* I. 1. 54.
- Peregrina pro meretrice. *And.* I. 1. 119. *Eun.* I. 2. 27.
- Perpetuum proprie ad homines pertinet, sempiternum ad deos. *And.* V. 5. 3.
- Persequitur, qui non desinit sequi. *And.* V. 4. 32.
- Pervicax est perseverans cum quadam vi. *Hec.* IV. 1. 17.
- Petimus aliquid precario: poscimus imperiose: postulamus iure. *And.* II. 5. 11. *Heaut.* IV. 5. 27.
- Phasma, Menandri fabulam, dedit Luscius Lanuvinus. *Eun.* Prol. 9. Eius argumentum. *Ibid.*
- Phormionis *ἔτυμον*. *Phorm.* Prol. 27.
- Piraeum, ut Sunium, est maritima et accessu littoris pars clementior. Adversus praedonum incursus illic excubabat iuventus Attica. *Eun.* II. 2. 59.
- Piscatores, qui recentem piscem praebent. *Eun.* II. 2. 26.
- Plerique omnes pro una parte orationis dixere veteres. *And.* I. 1. 28.
- Πλοκή*. *Eun.* Prol. 6. 27. et 41.
- Plure dixerunt veteres pro plus. *Phorm.* IV. 3. 6.
- Poetae nomen honorificum. *And.* Prol. 1. Poetae *ἀπὸ τοῦ ποιεῖν*, id est, a faciendo dicti. *Ibid.* 3.
- Pollicitatio multarum rerum promissio. *And.* III. 2. 47.
- Πολυσύνδετον*. *Adelph.* III. 2. 3.
- Popularis, *πολύσημον*. *Phorm.* I. 1. 1.
- Porro coniunctio est expletiva, alias adverbium temporis. *And.* I. 5. 43. Futuri temporis adverbium vel adhortantis. *And.* III. 4. 17. Modo adverbium est ordinis: alias temporis. *And.* IV. 3. 16.
- Porto. Non solum corpore, sed etiam animo portamus, tam bona, quam mala. *And.* II. 2. 1.
- Postquam, non tantum praeterito, sed et praesenti tempori adiungitur. *Phorm.* Prol. 1.
- Postulare est querelam dicere de altero apud alterum. *And.* IV. 1. 15.
- Potior *τῶν μέσων* fuit. *Phorm.* III. 1. 5.
- Praedicamus, ut res sunt: laudamus extollendo, vel praedicamus voce: laudamus argumentis. *Eun.* III. 5. 17.
- Pravum est, quod et ipsum laedit facientem: malum, quod alios tantum. *Adelph.* III. 3. 36.
- Precator nullus ex animo postulabat veniam servo. *Phorm.* I. 2. 93.
- Probus Terentii interpres. *Adelph.* III. 2. 25. *Phorm.* I. 3. 3. Reprehenditur. *Phorm.* V. 3. 16.

- Procare** est petere. *Hec.* I. 2. 84. unde et proci dicti sunt, qui filias alienas in matrimonium petierunt. *Ibid.*
- Proclive** est porro inclinatum vel primum inclinatumque. *And.* I. 1. 51.
- Prodeambulare** delicorum est. *Adelph.* V. 1. 4.
- Produci** res venales dicuntur. *Eun.* I. 2. 54.
- Proficisci** in rem aegram ac difficilem dicimus. *And.* III. 4. 21.
- Prologi** officium est argumentum narrare. *And.* Prol. 6.
- Promissio** et **Pollicitatio** eandem vim habent, sed pollicitatio maioris asseverationis est. *And.* II. 3. 27.
- Proprium**, perpetuum. *And.* IV. 3. 1. V. 5. 3.
- Prorsum**, prius verum: **rursum**, retro verum. *Adelph.* I. 1. 46.
- Prorsus**, quasi porro versus. *And.* III. 2. 30.
- Prosa oratio**, quam non inflexit cantilena. *Eun.* II. 3. 14.
- Protervus** est, qui dum aliis obviis est, proterit. *Hec.* III. 5. 53.
- Πρωτοτόκος* puerpera primum pariens. *And.* III. 3. 10.
- Providemus** nobis tam bonum, quam malum. *And.* I. 3. 3.
- Proximi** et **propinqui** dicuntur, qui nobis cari esse debent. *And.* IV. 1. 12.
- Prudentia** naturalis est: gnaritas extrinsecus venit. **Imprudens** per se: **ignarus** per alios. *Eun.* I. 2. 56.
- Publicani.** Vide **Magistri tributorum.**
- Pudere** ad dedecus: **pigere** ad dolorem refertur. **Pudet**, quod turpe est, **piget**, quod dolet. *Adelph.* III. 3. 37.
- Puerpera** statim a partu lavari solita. *And.* III. 2. 3. unde dicta. *Ibid.* 10.
- Pugil** dictus est a pugna. *Hec.* Alt. prol. 25.
- Pugna** a pugna dictus, aut ab illo pugna. *Adelph.* II. 1. 17. *Hec.* alt. prol. 25.
- Purgat**, qui fatetur et sic defendit: **refellit**, qui negat. *Hec.* II. 2. 12.
- Pus** est omnis humor corpori onerosus. *Eun.* III. 1. 16.
- Putare** est eius, qui simplicitate pectoris aberravit. *And.* I. 1. 86. **Putare** purgare est. Unde et arbores et vites putare dicimus. *And.* II. 6. 11. **Putare** proprie est falsa et cassa a veris et utilibus resecare: unde arborum purgatores putatores dicuntur. *Adelph.* V. 3. 10. **Putamus** instantia, **reputamus** praeterita. *Eun.* IV. 2. 4.
- Pytissare** proprie est parce vinum gustare quasi tentandi gratia. **Pytissando**, id est, expressis labris exspuendo, dum saporem vini probat. *Heaut.* III. 1. 48.

Q.

Quadrupes vel **ligaturae** genus vel servus manibus et pedibus ligatus. *And.* V. 2. 24.

- Quaerit, qui ad plenum et perpetuum reponit: quaeritat, qui vix quotidie inquirendo victum invenit. *And.* I. 1. 48.
- Quaestus a quaerendo dictus. *Eun.* II. 1. 4.
- Quid agis? Formula vel perturbati, *And.* I. 1. 107, vel convenit invectionis principio vel obiurgationis. *Adelph.* I. 1. 35.
- Quid istuc? Concedentis vel veluti victi verbum. *And.* III. 3. 40.
- Quiescere. Quiesce illi dicitur, qui est insolens et inquietus. *And.* Prol. 22.
- Quin corripendi vel imperandi vim habet. *Phorm.* III. 2. 1.
- Quiritari, Quirites conclamare. *Adelph.* II. 1. 1.
- Quis et Aliquis et Quisquam non observabant quo genere aut quo numero declinarent. *Adelph.* IV. 4. 24.
- Quis hic loquitur? Principium Terentianum in iungendis personis. *And.* I. 5. 31.
- Quis tu es? ad dignitatem refertur. Quis mihi es? ad necessitudinem, id est, frater aut cognatus. *And.* IV. 1. 11.
- Quisquam etiam feminino genere usurpatum veteribus. *Eun.* II. 3. 82.
- Quod faustum felixque sit, dicebant veteres aliquid aggressuri. *Phorm.* I. 2. 81.

R.

- Raptio ad personam refertur: rapina ad rem: raptus ad stuprum, si volumus proprie loqui. *Adelph.* III. 3. 2.
- Recte. Sic dicimus, cum sine iniuria interrogantis aliquid recticemus. *Hec.* III. 2. 20. Recte pro eo, quod est, Nihil. *Eun.* II. 3. 50.
- Redeunt bona in familiam, si non est heres de proximo aut ex testamento. *And.* IV. 5. 4. *Adelph.* II. 2. 28.
- Refellit, qui negat: purgat, qui fatetur et sic defendit. *Hec.* II. 2. 12.
- Refutatio in rem est: confutatio in personam. *Phorm.* III. 1. 13.
- Reginae pro divitibus. *Eun.* I. 2. 88.
- Remorari a remora, pisce minutissimo, qui naves retinet. *And.* IV. 3. 24. *Eun.* II. 3. 10.
- Reputamus praeterita: putamus instantia. *Eun.* IV. 2. 4.
- Requiescit defessus: cessat desidiosus. *Eun.* III. 1. 15.
- Rerum natura in tria dividitur, Coelum, Terram, Maria. *Adelph.* V. 3. 4.
- Res et lis et negotium meretricis et patrimonium et omnis pecunia nominatur. *Adelph.* II. 2. 12.
- Res servit divitibus, quia abundant: rei serviunt pauperes, quia se coarctant ad angustias rei. *Hec.* II. 1. 27.

Resciscere est, quum, quod de industria celatur, vix argumentorum vi agnoscitur. *Hec.* II. 1. 11. **Resciscunt**, ad quos pertinet: et **resciscunt**, qui nesciunt: sciunt, qui negligunt. Et **resciscimus** ex alio: scimus etiam per nostram opinionem. **Rescire** est recognoscere et vix invenire, quod quis nescierit. *Hec.* V. 4. 28.

Rescribere dicebant pro **renumerare**. *Phorm.* V. 7. 29.

Respicere est porro retro adspicere, sed et non oblivisci illius, quem praecedis felicitate. *And.* V. 6. 11.

Restituimur iis, quibus nos volumus: reddimur iis, qui nos volunt. *Eun.* I. 2. 67. **Redditur** et **restituatur** cupiens cupientibus, ut parenti filius. *Eun.* IV. 6. 8.

Retinet, qui adversum aliquem tenet. *Adelph.* I. 4. 33.

Rhamnus pagus Atticae est. *And.* V. 4. 27.

Ridet, qui simpliciter ridet: **deridet**, qui cum alterius irrisione et contemptu ridet. *Adelph.* V. 3. 66.

Rivales qui et unde dicti. *Eun.* V. 9. 42.

Rursum retro **versum**: ut **prorsum**, prius **versum**. *Adelph.* I. 1. 46.

S.

Sacellum sacra cella. *Adelph.* IV. 2. 37.

Sal neutraliter condimentum est, masculine sapientia. *Eun.* III. 1. 10.

Saltem a captivis natum, qui nihil aliud praeter salutem a victore petunt. *Adelph.* II. 2. 41.

Sanguinolentus a matre infans. *And.* III. 2. 6.

Sanguis noster res et sumptus dicitur. *Phorm.* I. 1. 12 et 13.

Sat habeo. Sic antiqui pro **sufficit** dicebant. *And.* II. 1. 35.

Saxum volvere, proverbium. *Eun.* V. 9. 55.

Scelerosus est multorum: **scelestus** vel **unius**. **Scelerosus** proprie auctor est sceleris: **sceleratus**, in quo scelus sit constitutum vel commissum. *Eun.* IV. 3. 1.

Scilicet semper cum *ἐἰς τὸν σκοπόν* ponitur. *And.* I. 2. 14.

Scimus, quod certum est: **noscimus**, quae adhuc incerta desideramus. *And.* I. 1. 26. **Scimus**, quae ad nos deferuntur: **rescimus** celata. *Hec.* I. 2. 114.

Scirpus palustris res et levissima, sine nodo et levis iunci species. *And.* V. 4. 38.

Scitus et **pulcher** differunt. *And.* III. 2. 6. *Hec.* V. 1. 12.

Scorti *ἐντρον*. *Eun.* III. 1. 34.

Scrupulus a scrupo lapide dictus, lapillus minimus. *And.* V. 4. 37. *Adelph.* II. 2. 21.

Secretum latens latici comparatur, intravas clausum existenti, quod, quum effunditur, manat. *Adelph.* II. 4. 19.

Sectae philosophorum a sectando dictae. *Eun.* II. 2. 31.

- Sectari** proprie est, ut taurus buculam, ut aries ovem. *Phorm.* I. 2. 36.
- Sedare** proprie ignavae cessationis est. *Adelph.* IV. 5. 38.
- Sedulo**, secus a dolo, id est, sine dolo. *Adelph.* I. 1. 25. III. 3. 59.
- Segregari** proprie ab meretrice dicitur: ab uxore disiungi. *Hec.* V. 2. 30.
- Sempiternum** proprie de dis dicitur. *And.* V. 5. 3. Differt a perpetuo. *Ibid.*
- Senex**, id est, herus maior. *Hec.* I. 2. 1.
- Senex** atque anus, inceptio fabulae. *Hec.* IV. 3. 15.
- Sententiae** graves ex persona servorum quum dicuntur, ridiculae sunt et eo consilio interponuntur. *Phorm.* I. 2. 88.
- Sentire** dicitur, qui vix colligit se vixque animadvertit. *And.* V. 3. 11.
- Sepulcri** *ἔνυμνον* varium. *And.* I. 1. 101.
- Sequi** matrem dicuntur pecora recens nata. *Hec.* IV. 4. 27.
- Sermonem** quaerere quid. *Eun.* III. 3. 10.
- Servi** dicti, qui servati sunt, quum eos occidi oporteret iure belli. *Adelph.* II. 4. 28. Servi saepe dominis sapientiores in palliata comoedia, non in togata. *Eun.* I. 1. 12 et 13. Servorum nomina a nationibus imposita. *Adelph.* V. 9. 16. Servus magister ad nequitiam. *Adelph.* IV. 1. 13.
- Servos** garrulos et sententiosos amat comoedia, tristes et parce loquentes tragoedia. *Phorm.* I. 1. 7.
- Servitus** iusta, in qua nihil iniquum iubetur: clemens, in qua etiam de iusto multum remittitur. *And.* I. 1. 9. Servitus pro dominatu. *Ibid.*
- Sexaginta anni** sunt aetas comicorum senum. *Adelph.* V. 8. 15.
- Signum** est parva quaedam significatio, indicans totius rei qualitatem. *And.* V. 3. 7.
- Silicernium** unde dictum. *Adelph.* IV. 2. 48.
- Similia** dicere de proximo amabant veteres. *And.* I. 3. 13.
- Sincerum** purum, sine fuco et simplex, ut mel sine cera. *Eun.* I. 2. 97.
- Sis**, si vis, additum imperativis ad contumeliam minuendam. *Eun.* V. 7. 29.
- Sobrini** vel consobrinorum filii vel de sororibus nati, quasi sororini. *And.* IV. 5. 6.
- Sobrius** est sanae mentis, quasi sebrus, hoc est, ab ebrio separatus. *And.* IV. 4. 39.
- Sodes**, si audes. *And.* I. 1. 58.
- Solers**, quasi *ὅλος ἀρετῇ*, solus in arte. *Eun.* III. 2. 25.
- Sollicitudo** est, quae inhaeret mentibus: sollicitatio, quae ab alio fit. *And.* I. 5. 26. Sollicitudo rerum incertarum magis est. *Ibid.* 34.

- Sors est summa, cui extrinsecus acquiritur fenus. *Adelph.* II. 2. 35.
- Spectare fabulam est probare. *And.* Prol. 27.
- Spectator, probator, ut pecuniae spectatores dicuntur. *Eun.* III. 5. 18.
- Speramus ad diem: exspectamus ante diem. *Adelph.* I. 2. 29.
- Spes et metus duo carnifices futurarum rerum sunt. *And.* V. 4. 34.
- Spes et exspectatio differunt. *Eun.* I. 2. 115.
- Spoliare, mutilare, lacerare, qui differant. *Hec.* I. 1. 8.
- Sponsa. Quattuor sunt, quae in sponsis quaeruntur: forma, probitas, dos, nobilitas. *Phorm.* I. 2. 70.
- Statim, perpetuo, aequaliter et quasi uno statu. *Phorm.* V. 3. 7.
- Statura corpori adscribitur: status ad habitum refertur. *Eun.* III. 5. 50.
- Stellio, quale animal. *Eun.* IV. 4. 22.
- Stillare est guttas emittere ex corpore: exstillare ipsum corpus guttatum finire. *Phorm.* V. 7. 82.
- Studium est voluntas hominis attentior atque impensior. *Hec.* II. 1. 5.
- Suademus facilia: persuademus difficilia. Et suadere facientis est: persuadere perficientis. *Adelph.* III. 3. 6.
- Sub. Temperamentum est plenae pronuntiationis, ut subtristis, subridet, non ad plenum tristis aut ridet. *And.* II. 6. 16.
- Succensere potioris est: succensere in re gravi et iusta irasci. *And.* II. 6. 17.
- Succus est humor in corpore, quo abundant bene valentes. *Eun.* II. 3. 26.
- Sunium, promontorium est Atheniense, et in eo forum rerum venalium, ἐμπόριον. *Eun.* I. 2. 35.
- Superstes, salvus: superstitis senes et anus. *And.* III. 2. 7.
- Superstitiosus a superstes dictus, qui deos timet nimis, quod signum est deliramenti. *And.* III. 2. 7.
- Sycophantae est perturbare rem bonam et curare malam. *And.* V. 4. 18.
- Συγχοπή. *Eun.* II. 3. 30.
- Συγχώρησις. *Adelph.* II. 1. 34.
- Σύλληψις figura. *And.* Prol. 3. III. 2. 14. III. 5. 1. et 18.

T.

Taberna, quasi trabena, a validioribus dicta trabibus, quibus superiora suspensa sunt. *Adelph.* III. 3. 5.

- Tacemus consilia: reticemus dolores: obticemus,** quorum nos pudet. *Eun.* V. 1. 4.
- Tacere securum esse.** *And.* II. 3. 25.
- Taciturnitas observantiae genus,** in silentio constituta et in celando secreta. *And.* I. 1. 7.
- Taciturnitas confessionis genus est,** praesertim contra adversarii interrogationem. *Eun.* III. 2. 23.
- Tangere et attingere differunt.** *Adelph.* II. 1. 24.
- Tanto nequior,** formula. *Adelph.* IV. 1. 12.
- Tardus, varie sumitur.** *Eun.* V. 9. 49.
- Temnor, παρὰ τὸ τέμνομαι,** caedor et reiicior. *And.* III. 2. 12.
- Tempus fert, subaudi se.** *And.* I. 2. 17.
- Temulentus a temeto dicitur.** Unde abstemius sobrius. Dictum autem temetum ab eo, quia temptet mentem. *And.* I. 4. 2.
- Terentius Epicurum secutus est.** *And.* V. 5. 3. Ἀμώρτημα comicum admittit. *Eun.* II. 2. 26. Erroris arguitur. *Eun.* IV. 4. 22. Homerum imitatur, *Adelph.* IV. 2. 38, et Caecilius. *Adelph.* IV. 7. 43. A Menandro quandoque recedit. *Adelph.* V. 8. 15. Caecilio comparatur. *Hec.* Alt. prol. init. Defenditur a Donato. *Hec.* III. 4. 26. Multa feliciter ausus est, arte fretus. *Hec.* V. 2. 8. Deterior Menandro iudicabatur ob stilum. *Phorm.* Prol. 5. Erroris accusatur. *Phorm.* Prol. 26. Discedit ab Apollodoro. *Phorm.* I. 2. 41.
- Testimonium vel manifestum est vel caecum.** *And.* V. 4. 23.
- Thesaurus.** Fabula Luscii Lanuvini, damnatur ex uno loco. *Eun.* Prol. 9 sqq. Eius argumentum. *Ibid.*
- Tmesis figura.** *And.* I. 1. 36.
- Transdere veteres sonantius,** quod nos lenius dicimus tradere. *Phorm.* Prol. 2.
- Tristis ad laudem interdum sumitur,** non ad amaritudinem. *And.* V. 2. 16.
- Τρόφιμος** herilis filius. *And.* III. 4. 23. *Eun.* II. 2. 53.
- Tuber est genus cibi,** collectum ex tumentibus et quasi praegnantibus avenis. *Adelph.* II. 2. 37.
- Tyranni Athenis semper oppressi.** *Adelph.* II. 1. 21.

V. U.

- Vae, interiectio in his rebus,** quas execramur. *And.* II. 1. 2.
- Vale, et discedentibus et mortuis dicitur.** *And.* IV. 2. 13.
- Valeant, renuntiationis et imprecationis est verbum.** *Ibid.*
- Varro laudatus.** *Eun.* II. 2. 25.
- Veneficus quo sensu dicatur.** *Eun.* IV. 3. 6.
- Venire in mentem dicuntur et quorum recordamur et quae consideramus.** *Phorm.* I. 3. 2.

- Venter, de parasito. *Phorm.* V. 7. 95.
- Verbenae sunt omnes herbae frondesque festae ad aras coronandas, vel omnes herbae frondesque ex aliquo loco puro decerptae. Dictae autem quasi herbenae. *And.* IV. 3. 11.
- Verba commutare proprie est, quod altercari dicimus. *Phorm.* IV. 3. 33.
- Verbum pro sententia. *Eun.* I. 2. 95 et 98. *Adelph.* V. 8. 29. Verbum, vera sententia. Nam verba esse a veritate dicta testatur Varro. *Adelph.* V. 8. 29.
- Vertumnus qualis deus. *Adelph.* II. 1. 37. IV. 7. 10. *Hec.* I. 2. 121.
- Veterator est vetus in astutia et qui in omni re callidus est. *And.* II. 6. 26.
- Veternosus quis. *Eun.* IV. 4. 21.
- Vetus, plerumque ad laudem: interdum ad vituperationem. *And.* Prol. 7.
- Vi, clam, precario, tria sunt, quibus non rite res agitur. *Eun.* II. 3. 27.
- Viceris, qualis formula. *And.* V. 3. 21.
- Vicinitas meretricum prima amoris illecebra. *Eun.* II. 3. 67.
- Videre pro vigilare. *Eun.* I. 1. 28. Videre et pati facit experientes et scientes rerum. *Adelph.* III. 1. 3.
- Vietus quis. *Eun.* IV. 4. 21.
- Vincula irae extremum sunt in comoedia, ne quid fiat tragicum. *And.* V. 2. 24.
- Violento civiliter resisti solet. *Eun.* IV. 6. 30.
- Vir modo non ad sexum, nec ad aetatem dicitur, sed ad laudem. *Eun.* II. 3. 15. Vir ad maritalem condicionem refertur quandoque, non ad sexum. *Hec.* IV. 1. 8. Vir ad vituperationem cum ironia: ad laudem sine ironia. *And.* II. 6. 5.
- Virtutis quattuor species generales. *And.* I. 1. 4. Virtutes pro flagitiis per *ἐῖρωνείαν* dicebant veteres. *Adelph.* II. 1. 22. Virtutes sunt perfecti sapientis vel divi alicuius. *Adelph.* IV. 1. 20.
- Visa dicuntur omnes sensus ab eo, qui est certissimus oculorum. *Eun.* III. 2. 1. Visa vel corporis vel animi sunt, hoc est, rationis vel sensus. *Phorm.* V. 1. 8.
- Vitio creati consules dicuntur. *Hec.* Prol. 2.
- Vituperare est mala vitio dare et etiam bona. *And.* Prol. 8. Vitium rei parare. *Ibid.* 15.
- Unus pro quidam. *And.* I. 1. 91.
- Vocalis gemina non facit unam syllabam. *And.* I. 2. 2.
- Vorsuram facere dicitur, qui aes alienum ex aere alieno solvit. Dicitur etiam vorsuram facere, cum minore fenore acceptam quis pecuniam maiore occupat. *Phorm.* V. 2. 15.

Utimur fructibus rei, quae ab amantibus salvo usu nobis subministratur: abutimur, quando deperdimus rem et fructum.

And. Prol. 5.

Vultus movetur et fingitur: forma immobilis est et naturalis.

And. I. 1. 92 et 93.

Uxor dicitur vel ab ungendis postibus et figenda lana, id est, quod cum puellae nuberent, maritorum postes ungebant, ibique lanam figebant, vel quod lotos maritos ipsae ungebant.

Hec. I. 2. 60.

Υ.

^cΥπέρβατον. *Eun. IV. 7. 15.*

^cΥπερβολή expressissima. *Eun. II. 2. 54.*

^cΥπόζευξις. *Phorm. I. 3. 10.*

^cΥποκόρισμα. *Adelph. V. 2. 11.*

^cΥποφορά. *And. I. 5. 23. Phorm. I. 3. 7. V. 2. 16.*

^cΥστερολογία. *And. II. 1. 15.*

^cΥφέν. *And. I. 2. 4 et 8.*

Ζ.

Ζεῦγμα. *And. III. 2. 14. Phorm. V. 5. 8.*

INDEX SCRIPTORUM

a Donato laudatorum.

- Accius in Clytaemnestra. Adelph. V. 4. 17.*
- Afranius in Compitalibus. Vol. I. p. X, 12 sq.*
- Afranius in Simulante. Adelph. III. 4. 34.*
- Apollodorus. Hec. II. 1. 17. III. 2. 21. III. 4. 26. Phorm. I. 2. 37. III. 3. 30. IV. 1. 9. IV. 1. 21. IV. 3. 63.*
- Aristophanes in Nubibus. Eun. IV. 4. 22.*
- Asper. Phorm. I. 2. 24.*
- Caecilius. Eun. IV. 7. 45.*
- Caecilius Ἀρπαζομένη. Eun. IV. 4. 4.*
- Caecilius in Eratosthene. Adelph. IV. 5. 34.*
- Caecilius in Plocio. And. IV. 5. 9.*
- Caesar, C. Vol. I. p. X, 27 sq.*
- Cato in Originum secundo. Phorm. IV. 3. 6.*
- Catullus carm. LXX. 8. And. IV. 3. 2.*
- Cicero, M. Tullius. And. I. 2. 32. III. 2. 28. IV. 3. 5. V. 4. 28. Eun. II. 3. 83. Eun. V. 8. 14. Adelph. II. 2. 30. III. 3. 69. III. 4. 26. IV. 5. 38. IV. 5. 38. IV. 5. 39. Heautont. II. 4. 22. Hec. III. 5. 25. V. 2. 13. Phorm. I. 2. 77. II. 1. 40. II. 3. 43. Vol. I. p. XVI, 10.*
- Cicero, M. Tullius. Divin. in Q. Caecil. cap. 7. §. 22. And. I. 1. 109.*
- „ cap. 8. §. 27. And. III. 3. 33.
- „ cap. 8. §. 27. Eun. IV. 3. 24.
- [Non est enim hic locus exoratione pro Sex. Roscio Amerino cap. 21, ut Westerhovius adnotaverat].
- „ cap. 11. §. 36. Hec. III. 5. 13.
- „ cap. 12. §. 39. Adelph. I. 2. 21.
- „ cap. 13. §. 41. Adelph. IV. 5. 47. Hec. IV. 2. 4.
- „ cap. 15. §. 48. Phorm. Prol. 28.
- Cicero Divin. in Q. Caecil. cap. 16. §. 59. Adelph. II. 1. 9.*
- „ cap. 17. §. 37. Adelph. V. 3. 8. Hec. I. 2. 38.
- Cicero in C. Verrem act. I. cap. 10. §. 28. And. I. 5. 2.*
- „ cap. 10. §. 30. And. V. 2. 16.
- „ cap. 12. §. 36. And. Prol. 22.
- „ cap. 17. §. 51. Phorm. I. 3. 2.
- Cicero Accusat. lib. I. cap. 6. §. 15. Adelph. III. 2. 1.*
- „ lib. I. cap. I. §. 1. Hec. II. 1. 36. [37.].
- „ lib. I. cap. 10. §. 28. Adelph. III. 3. 47.
- „ lib. I. cap. 26. §. 66. And. I. 3. 1. Adelph. V. 8. 26. Phorm. V. 8. 44.
- „ lib. I. cap. 26. §. 66. Phorm. II. 2. 28.
- „ lib. I. cap. 37. §. 93. Hec. II. 1. 15.
- „ lib. I. cap. 47. §. 125. Phorm. V. 3. 63.
- „ lib. I. cap. 52. §. 138. Eun. IV. 7. 26.
- „ lib. I. cap. 58. §. 153. Hec. II. 1. 15.
- „ lib. II. cap. 10. §. 26. Phorm. I. 1. 9.
- „ lib. II. cap. 12. §. 31. Phorm. II. 1. 37.
- „ lib. II. cap. 15. §. 37. Phorm. I. 2. 77.
- „ lib. II. cap. 15. §. 37. Phorm. II. 2. 15.
- „ lib. II. cap. 22. §. 53. And. IV. 1. 3.
- „ lib. II. cap. 30. §. 75. Hec. IV. 3. 6.
- „ lib. II. cap. 34. §. 87. Adelph. IV. 7. 4.

- Cicero Accusat.* lib. II. cap. 35. §. 87. *Hec.* V. 3. 13.
 " lib. II. cap. 35. §. 87. *And.* IV. 5. 14.
 " lib. II. cap. 50. §. 124. *Adelph.* II. 1. 9.
 " lib. III. cap. 19. §. 49. *Adelph.* V. 3. 52.
 " lib. III. cap. 34. §. 78. *Eun.* I. 2. 93.
 " lib. III. cap. 59. §. 135. *Hec.* IV. 4. 80.
 " lib. IV. cap. 2. §. 3. *Hec.* I. 1. 3.
 " lib. IV. cap. 3. §. 5. *Eun.* III. 2. 51. V. 3. 2.
 " lib. IV. cap. 11. §. 25. *Adelph.* IV. 5. 58.
 " lib. IV. cap. 12. §. 27. *And.* I. 5. 13.
 " lib. IV. cap. 14. §. 33. *Phorm.* I. 4. 31.
Cicero in Verrinis *Heautont.* II. 4. 23.
Cicero orat. in L. Catil. I. cap. 1. §. 1. *Phorm.* II. 1. 1.
 " I. cap. 1. §. 1. *Eun.* I. 1. 10.
 " I. cap. 3. §. 8. *And.* III. 1. 12.
 " I. cap. 4. §. 9. *Adelph.* IV. 5. 51.
 " I. cap. 8. §. 20. *Eun.* III. 2. 3.
 " I. cap. 8. §. 21. *Eun.* II. 2. 12.
 " I. cap. 9. §. 24. *Eun.* V. 5. 5.
 " I. cap. 12. §. 29. *Adelph.* V. 9. 24.
 " II. cap. 1. §. 1. *Phorm.* Prol. 33.
 " II. cap. 1. §. 1. *Hec.* III. 5. 65.
 " II. cap. 3. §. 6. *And.* Prol. 17. *And.* II. 1. 24. *And.* IV. 4. 33. *And.* V. 4. 36. *Adelph.* IV. 2. 1.
 " II. cap. 9. §. 20. *Adelph.* III. 2. 4.
 " II. cap. 11. §. 24. *Eun.* V. 3. 4.
 " III. cap. 3. §. 12. *Phorm.* II. 3. 12.
Cicero orat. pro L. Murena cap. 1. §. 1. *And.* III. 4. 3.
 " cap. 12. §. 26. *Hec.* III. 1. 6.
Cicero orat. pro L. Murena cap. 12. §. 26. *Phorm.* V. 8. 43.
Cicero orat. pro M. Caelio cap. 8. §. 19. *Eun.* V. 8. 42.
 " cap. 11. §. 27. *Hec.* IV. 1. 30.
Cicero orat. in L. Pisonem cap. 12. §. 17. *Eun.* III. 5. 7.
Cicero orat. pro M. Marcello cap. 3. §. 9. *And.* V. 4. 4.
Cicero orat. pro rege Deiotaro cap. 1. §. 3. *Hec.* II. 1. 6.
 " cap. 2. §. 5. *And.* V. 4. 4.
 " cap. 9. §. 26. *And.* III. 5. 12.
Cicero orat. pro Q. Ligario cap. 10. §. 30. *And.* I. 1. 86.
 " cap. 10. §. 30. *And.* II. 1. 19.
Cicero in Rhetoricis. *Eun.* IV. 4. 24.
Cicero in Topicis cap. 3. §. 17. *And.* Prol. 5.
Cicero in Tusculanis. *And.* Prol. 7.
Cicero in Laelio cap. 24. *And.* I. 1. 41.
Cicero in Limone. Vol. I. p. X.
Cicero in Oeconomico. *Phorm.* II. 3. 4.
Cicero in Protagora. *Phorm.* IV. 3. 6.
Cornelius Nepos. Vol. I. p. VII. Vol. I. p. IX.
Cosconius Q. Vol. 1. p. IX.
Demosthenes. *Phorm.* I. 3. 18.
Ennius. *And.* II. 5. 18. *And.* III. 2. 25. *Eun.* III. 5. 12. *Eun.* III. 5. 42. *Heautont.* II. 3. 16. *Adelph.* I. 1. 18. *Adelph.* I. 2. 26. *Adelph.* I. 2. 26. *Adelph.* II. 1. 46. *Hec.* I. 2. 60. *Phorm.* I. 2. 24. *Phorm.* III. 1. 1. *Phorm.* V. 8. 39.
Ennius X. *Phorm.* II. 1. 57.
Ennius in sexto. *Phorm.* V. 4. 2.
Ennius in sexto satirarum. *Phorm.* II. 2. 25.
Ennius in Medea. *Phorm.* I. 3. 5.
Homerus. *And.* IV. 3. 3. *Eun.* II. 2. 5. *Eun.* V. 8. 42.
Homerus in Iliados lib. II. v. 134. *Adelph.* III. 4. 14.
 " lib. I. v. 159. *Eun.* IV. 7. 33.
 " lib. I. v. 255. *And.* II. 3. 6.
 " lib. II. v. 305. *Adelph.* V. I. 4.
Homerus in Odys. lib. IV. V. 291 sq. *Adelph.* V. 3. 3.
 " lib. VI. v. 135 sq. *Hec.* III. 3. 20.

- Homerus in Odyss.** lib. IX. v. 14. *Hec.* III. 3. 1.
 „ lib. XXIV. v. 40. „ *Phorm.* I. 1. 15.
Hec. Prol. 1. „ *Phorm.* V. 8. 95.
- Horatius Carminum** lib. I. od. 1. v. 13. *Lucilius in III.* *Phorm.* I. 3. 11.
Adelph. II. 2. 22. *Lucilius in quinto.* *And.* II. 1. 13. *And.* III. 2. 4.
 „ lib. I. od. 3. v. 1. *Lucilius in X.* *And.* II. 1. 34.
Adelph. II. 2. 22. *Lucilius in decimo quarto.* *Phorm.* I. 4. 7.
 „ lib. I. od. 5. v. 5 sqq. *Lucilius in XXII.* *Phorm.* II. 1. 57.
Eun. V. 8. 8. *Lucretius* lib. I. v. 125. *And.* I. 2. 4.
 „ lib. I. od. 9. v. 17. *Lucretius* lib. I. v. 327. *Phorm.* I. 4. 2.
Hec. III. 5. 28. *Lucretius* lib. II. v. 16. *Phorm.* II. 1. 2.
 „ lib. I. od. 12. v. 25. *Lucretius* lib. II. v. 531. *Phorm.* I. 4. 36.
And. II. 3. 26. *Lucretius* lib. III. v. 384. *Eun.* IV. 4. 21.
 „ lib. I. od. 24. v. 19. *Lucretius* lib. IV. v. 11. *Eun.* III. 3. 9.
Hec. IV. 2. 27. *Lucretius* lib. IV. v. 1265. *Eun.* III. 1. 36.
 „ lib. I. od. 35. v. 13. *Lucretius* lib. V. v. 1392. *Adelph.* IV. 2. 37.
Phorm. II. 1. 57.
 „ lib. III. od. 8. v. 5. *Luscius Lanuvinus.* *And.* Prol. v. 7. et saepius in prologis. Eius versus adferuntur. *Eun.* Prol. v. 10.
- Horatius Epodon** *carm.* V. v. 1. *And.* IV. 1. 42.
- Horatius Satirarum** lib. I. *serm.* 4. v. 8. *Memmius in oratione pro se.* Vol. 1. p. IX.
Phorm. IV. 4. 1. *Menander.* *And.* I. 2. 3. *And.* II. 4. 3.
 „ lib. II. *serm.* 3. v. 216. *Hec.* IV. 1. 41.* *And.* III. 2. 3. *And.* III. 4. 13. *And.* III. 5. 5. *And.* IV. 3. 11. *And.* V. 5. 3.
 „ lib. II. *serm.* 4. v. 44. *And.* V. 6. 13. * *Eun.* I. 1. 1. *Eun.* III. 4. 1. *Eun.* IV. 4. 22. *Eun.* V. 5. 1.
Eun. III. 1. 36. *Adelph.* I. 1. 18. *Adelph.* II. 1. 46.
 „ lib. II. *serm.* 6. v. 79. *Metius* V. I p. XI.
And. V. 4. 22.
- Horatius Epist.** lib. I. ep. 10. v. 47. *Naevius.* *And.* I. 1. 41.
Hec. II. 1. 27. * *Naevius in bello Punico.* *And.* I. 1. 28.
 „ lib. I. ep. 18. v. 69. *Naevius in Stalagmo.* *Phorm.* I. 2. 24.
Hec. I. 2. 34. *Naevius in Trihaselo.* *Adelph.* IV. 1. 5.
 „ lib. II. ep. 1. v. 59. *Nigidius.* *Phorm.* I. 4. 4. * *Phorm.* I. 4. 13.
Hec. I. 2. 63. * *Pacuvius in Chryse.* *Adelph.* Prol. 16.
 „ lib. II. ep. 1. v. 81. *Persius* sat. IV. v. 21. *And.* IV. 4. 31.
Hec. Prol. alt. 41. *Persius* sat. V. v. 151. *Adelph.* IV. 2. 52.
 „ lib. II. ep. 2. v. 75. *Plautus.* *And.* I. 1. 41. *Eun.* IV. 2. 14.
Adelph. III. 2. 21. *Eun.* V. 6. 23. *Adelph.* I. 1. 1. *Hec.* III. 1. 32. *Phorm.* IV. 3. 30.
Adelph. IV. 2. 11. *Plautus in Amphitr.* I. 1. 59. *Eun.* I. 1. 1.
- Horatius in arte poetica** v. 43. *Adelph.* V. 3. 3.
 „ v. 275 sqq. Vol. I. p. XVII.
- Livius Andronicus** Vol. I. p. XVI.
- Lucanus Pharsalicorum** lib. II. v. 23. *And.* I. 1. 132. *Eun.* IV. 4. 2.
Eun. II. 3. 56. „ I. 3. 9. *Adelph.* Prol. 2.
 „ II. 2. 38. *Adelph.* IV. 5. 32.
- Lucilius.** *And.* I. 2. 12. *And.* IV. 2. 16. *Plautus in Asinar.* *Argum.* *And.* III. 5. 4.
And. V. 4. 11. *Eun.* II. 3. 10. *Eun.* II. 3. 44. *Eun.* III. 2. 19. *Eun.* IV. 2. 3. Prol. 1. *And.* I. 2. 15.
Eun. IV. 5. 8. *Eun.* V. 2. 60. *Adelph.* II. 1. 22. *Adelph.* II. 4. 18. *Adelph.* III. 1. 8. *Adelph.* III. 2. 12. *Adelph.* V. 3. 57. *Adelph.* V. 4. 5. *Hec.* III. 4. 26. *Phorm.* I. 2. 3. *Phorm.* II. 3. 26. *Phorm.* IV. 3. 9.
- Lucilius in satiris.** *Eun.* IV. 4. 20.
Lucilius in secundo. *And.* V. 6. 12.
 „ *Phorm.* I. 1. 15.
 „ *Phorm.* V. 8. 95.
- Lucilius in III.** *Phorm.* I. 3. 11.
Lucilius in quinto. *And.* II. 1. 13. *And.* III. 2. 4.
Lucilius in X. *And.* II. 1. 34.
Lucilius in decimo quarto. *Phorm.* I. 4. 7.
Lucilius in XXII. *Phorm.* II. 1. 57.
Lucretius lib. I. v. 125. *And.* I. 2. 4.
Lucretius lib. I. v. 327. *Phorm.* I. 4. 2.
Lucretius lib. II. v. 16. *Phorm.* II. 1. 2.
Lucretius lib. II. v. 531. *Phorm.* I. 4. 36.
Lucretius lib. III. v. 384. *Eun.* IV. 4. 21.
Lucretius lib. IV. v. 11. *Eun.* III. 3. 9.
Lucretius lib. IV. v. 1265. *Eun.* III. 1. 36.
Lucretius lib. V. v. 1392. *Adelph.* IV. 2. 37.
Luscius Lanuvinus. *And.* Prol. v. 7. et saepius in prologis. Eius versus adferuntur. *Eun.* Prol. v. 10.
Memmius in oratione pro se. Vol. 1. p. IX.
Menander. *And.* I. 2. 3. *And.* II. 4. 3.
And. III. 2. 3. *And.* III. 4. 13. *And.* III. 5. 5. *And.* IV. 3. 11. *And.* V. 5. 3.
And. V. 6. 13. * *Eun.* I. 1. 1. *Eun.* III. 4. 1. *Eun.* IV. 4. 22. *Eun.* V. 5. 1.
Adelph. I. 1. 18. *Adelph.* II. 1. 46.
Metius V. I p. XI.
Naevius. *And.* I. 1. 41.
Naevius in bello Punico. *And.* I. 1. 28.
Naevius in Stalagmo. *Phorm.* I. 2. 24.
Naevius in Trihaselo. *Adelph.* IV. 1. 5.
Nigidius. *Phorm.* I. 4. 4. * *Phorm.* I. 4. 13.
Pacuvius in Chryse. *Adelph.* Prol. 16.
Persius sat. IV. v. 21. *And.* IV. 4. 31.
Persius sat. V. v. 151. *Adelph.* IV. 2. 52.
Plautus. *And.* I. 1. 41. *Eun.* IV. 2. 14.
Eun. V. 6. 23. *Adelph.* I. 1. 1. *Hec.* III. 1. 32. *Phorm.* IV. 3. 30.
Plautus in Amphitr. I. 1. 59. *Eun.* I. 1. 1.
 „ I. 1. 120. *Phorm.* V. 3. 7.
 „ I. 1. 132. *Eun.* IV. 4. 2.
 „ I. 3. 9. *Adelph.* Prol. 2.
 „ II. 2. 38. *Adelph.* IV. 5. 32.
Plautus in Asinar. *Argum.* *And.* III. 5. 4.
 „ Prol. 1. *And.* I. 2. 15.
 „ *Adelph.* IV. 7. 43.
Plautus in Aulular. Prol. 1. *And.* IV. 4. 11.
 „ Prol. 9. *Adelph.* Prol. 1.
 „ III. 3. 10. *Phorm.* V. 8. 91.

- Plautus in Aulular.* III. 6. 22. *And.* III. 2. 16. *Eun.* I. 1. 35.
 „ IV. 1. 9. *And.* V. 4. 38.
Plautus in Bacchid. *And.* I. 2. 34.
 „ I. 1. 73. *Adelph.* III. 2. 7. *Hec.* III. 1. 40.
Phorm. II. 1. 54.
 „ I. 1. 82. *Phorm.* III. 1. 5.
 „ I. 2. 67. *Eun.* IV. 2. 13.
 „ II. 1. 54 sqq. *Adelph.* II. 4. 24.
 „ III. 3. 51. *And.* I. 1. 69.
Plautus in Captivis III. 4. 122. *Adelph.* V. 3. 10.
Plautus in Casina V. 4. 7. *Eun.* V. 3. 3.
Plautus in Curcul. III. v. 35. *Eun.* III. 5. 9.
 „ IV. 3. 15. *Adelph.* III. 4. 12. *Adelph.* V. 9. 22.
 „ IV. 3. 19. *Adelph.* V. 7. 9.
Plautus in Epidico. *Eun.* IV. 7. 10.
 „ I. 1. 8. *Eun.* II. 2. 11.
 „ IV. 1. 35. *Phorm.* III. 1. 5.
 „ IV. 2. 16. *Eun.* III. 3. 2.
Plautus in Menaechmis. *Eun.* III. 4. 2.
 „ I. 1. 27. *Phorm.* I. 2. 29.
 „ I. 2. 1. *Eun.* II. 3. 36.
Plautus in Mercat. II. 1. 1. *And.* II. 5. 19.
 „ II. 1. 18. *And.* II. 1. 120.
Plautus in Milite glorioso I. 1. 5. *Adelph.* Prol. 15.
 „ I. 1. 68. *Eun.* IV. 7. 19. *Adelph.* III. 3. 45.
 „ I. 1. 74. *Eun.* III. 1. 42.
 „ II. 1. 23. *Adelph.* I. 1. 2b.
 „ II. 1. 56. *Phorm.* V. 6. 37.
 „ II. 1. 67. *Hec.* I. 2. 100.
 „ II. 2. 80. *Hec.* II. 1. 17.
Plautus in Mostellaria I. 1. 39. *Phorm.* IV. 4. 29.
Plautus in Persa IV. 1. 4. *Hec.* III. 3. 33.
Plautus in Poenulo I. 2. 171. *Hec.* Prol. alt. 1.
Plautus in Pseud. I. 5. 38. *And.* I. 5. 16.
 „ II. 2. 64. *And.* IV. 4. 31.
 „ IV. 7. 89. *And.* II. 1. 31,
 „ V. 1. 6. *Eun.* IV. 5. 1.
Plautus in Rudente V. 2. 44. *Eun.* II. 2. 21.
Plautus in Trinumo. Prol. 16. *Eun.* Prol. 7.
 „ I. 2. 68. *Hec.* IV. 2. 4.*
 „ II. 1. 25. *Eun.* IV. 6. 18.
 „ II. 2. 53. *Eun.* V. 5. 8.
 „ III. 1. 5. *Eun.* II. 1. 10.
 „ IV. 1. 22. *Eun.* IV. 7. 45.
Plautus in Truculento. *Eun.* V. 6. 12.
Pomponius. *Eun.* IV. 3. 7.
- Porcius* Vol. I. p. VII. sq. Vol. I. p. X.
Probus. *Adelph.* III. 2. 25. *Phorm.* I. 1. 15. *Phorm.* I. 3. 3. *Phorm.* V. 8. 16.
Salustius. *And.* I. 1. 9. *And.* I. 1. 67.*
And. I. 2. 34. *And.* I. 5. 19. *And.* II. 1. 10. *And.* II. 2. 28. *And.* V. 4. 4.
And. V. 4. 36. *And.* V. 4. 43. *Eun.* I. 2. 12. *Eun.* I. 2. 84. bis. *Eun.* II. 2. 54. *Eun.* II. 3. 21. *Eun.* III. 1. 11.
 bis. *Eun.* III. 2. 13. *Eun.* III. 2. 29. *Eun.* IV. 3. 8. *Eun.* IV. 7. 1. *Eun.* IV. 7. 13. *Eun.* V. 2. 36. *Eun.* V. 5. 8.
Heautont. III. 1. 81. *Adelph.* I. 2. 13. *Adelph.* III. 2. 4. *Adelph.* III. 2. 12.
Adelph. III. 2. 14. *Adelph.* III. 4. 12. *Adelph.* IV. 2. 43. *Adelph.* IV. 5. 37.
Hec. III. 2. 2. *Hec.* IV. 1. 13.* *Hec.* IV. 1. 21. *Hec.* V. 1. 33. *Hec.* V. 1. 40.
 bis. *Phorm.* I. 1. 1. *Phorm.* I. 1. 4. *Phorm.* I. 1. 11. *Phorm.* I. 2. 47. *Phorm.* I. 2. 48. *Phorm.* I. 2. 91. *Phorm.* I. 4. 15. *Phorm.* II. 1. 13. *Phorm.* II. 3. 23.
 bis. *Phorm.* II. 4. 24.
Salustius in Historia. *Phorm.* I. 4. 48.
Salustius in primo. *Hec.* II. 21. 6.*
Phorm. V. 6. 32. *Phorm.* V. 8. 86.
Salustius in secundo. *And.* IV. 2. 23.
Adelph. III. 2. 21. *Phorm.* I. 3. 18.
Phorm. I. 3. 19.
Salustius in Catil. cap. 1. *And.* II. 1. 34.
 „ cap. 2. *Phorm.* IV. 2. 15.
 „ cap. 15. *Eun.* V. 4. 21.
 „ cap. 20. *Hec.* I. 2. 95.
 „ cap. 28. *Phorm.* I. 2. 18.
 „ cap. 36. *Eun.* I. 1. 5.
 „ cap. 37. *Phorm.* II. 3. 11.
 „ cap. 53. *Hec.* III. 2. 21.
Salustius in Iugurtha cap. 1. *And.* I. 1. 55.* *Eun.* I. 1. 29.
 „ cap. 1. *And.* III. 2. 25.
 „ cap. 2. *Eun.* II. 2. 10.
 „ cap. 6. *And.* I. 1. 38.
 „ cap. 10. *And.* I. 1. 8.
 „ cap. 12. *And.* V. 1. 9.
 „ cap. 12. *Phorm.* II. 1. 62.
 „ cap. 14. *Adelph.* IV. 5. 58.
 „ cap. 31. *Hec.* I. 2. 95.
 „ cap. 44. *Eun.* V. 4. 17.
 „ cap. 49. *Eun.* II. 3. 92.
 „ cap. 60. *Phorm.* V. 8. 71.
 „ cap. 85. *Phorm.* I. 2. 80.

- Salustius in Iugurtha* cap. 110. *Eun.* IV. 6. 12.
- Socratis praeceptum.* *Phorm.* II. 1. 22.
- Theocritus Idyll.* XIV. v. 22. *And.* IV. 1. 21.
- Tubero.* *Phorm.* II. 1. 57.
- Valgius in Acteone.* Vol. 1. p. XI.
- Varro* Vol. I. p. VIII. *Adelph.* IV. 2. 37. *Phorm.* I. 1. 15.
- Varro humanarum rerum.* *Eun.* II. 2. 25.
- Varro in Marcellum.* *Eun.* IV. 3. 7.
- Virgilius in Bucol. ecloga* I. v. 27. *And.* I. 1. 21.
- ” I. v. 31. *Phorm.* Prol. 1.
- ” III. v. 1. *And.* IV. 1. 44. *Hec.* III. 2. 21.
- ” III. v. 6. *Eun.* II. 3. 26.
- ” III. v. 8. *Eun.* III. 2. 26.
- ” III. v. 25. *Eun.* IV. 1. 8. *Eun.* IV. 7. 27. *Hec.* III. 5. 50.
- ” III. v. 52. *Phorm.* III. 2. 2.
- ” III. v. 60. *Eun.* I. 2. 5.
- ” III. v. 76. *Phorm.* I. 1. 14.
- ” III. v. 85. *And.* Prol. v. 3. *Adelph.* IV. 7. 4.
- ” III. v. 95. *Eun.* I. 1. 23.
- ” III. v. 102. *Eun.* II. 2. 38.
- ” IV. v. 10. *And.* III. 1. 15.
- ” IV. v. 61. *Eun.* Prol. v. 20.
- ” IV. v. 63. *Phorm.* I. 1. 15.
- ” V. v. 20. *And.* I. 1. 103.
- ” V. v. 21. *Adelph.* III. 2. 6.
- ” V. v. 13. *Adelph.* V. 3. 3.
- ” V. v. 40. *Adelph.* III. 2. 18.
- ” V. v. 65. *Phorm.* I. 2. 36.
- ” VI. v. 20. *Eun.* IV. 2. 14. *Hec.* Prol. v. 4. *Phorm.* I. 4. 28.
- ” VI. v. 47. *Adelph.* IV. 7. 13.
- ” VI. v. 61. *Eun.* Prol. 4.
- ” VII. v. 7. *Hec.* IV. 1. 8.
- ” VII. v. 17. *Hec.* III. 5. 32.
- ” VII. v. 32. *And.* IV. 2. 16.
- ” VIII. v. 21. *Eun.* I. 1. 28.
- ” VIII. v. 39. *And.* I. 1. 50.
- ” VIII. v. 43. *Eun.* I. 1. 25.
- ” VIII. v. 58. *Adelph.* V. 3. 3.
- ” VIII. v. 69. *And.* III. 2. 9. *Hec.* I. 1. 3.
- ” VIII. v. 73. *And.* V. 4. 8.
- ” VIII. v. 108. *And.* V. 6. 7.
- ” IX. v. 17. *And.* I. 5. 10.
- ” IX. v. 51. *And.* I. 1. 115.
- Virgilius in Bucol. ecloga* IX. v. 54 sq. *Adelph.* IV. 1. 21.
- ” X. v. 54. *And.* III. 3. 7.
- Virgilius in Georgicis* lib. I. v. 11. *And.* IV. 5. 13.
- ” lib. I. v. 16. *Phorm.* V. 1. 31.
- ” lib. I. v. 24. *Hec.* IV. 1. 9.
- ” lib. I. v. 93. *Eun.* I. 2. 4.
- ” lib. I. v. 164. *And.* I. 1. 9.
- ” lib. I. v. 208. *And.* II. 5. 19.
- ” lib. I. v. 299. *Phorm.* II.
- ” lib. v. I. 338. *Adelph.* II. 3. 8.
- ” lib. I. v. 360. *Phorm.* II. 1. 41.
- ” lib. I. v. 387. *Eun.* III. 5. 7.
- ” lib. I. v. 514. *Hec.* I. 2. 3.
- ” lib. II. v. 67. *Phorm.* I. 2. 42.
- ” lib. II. v. 89. *Eun.* II. 3. 21.
- ” lib. II. v. 93. *Eun.* IV. 1. 12.
- ” lib. II. v. 94. *Eun.* IV. 5. 1.
- ” lib. II. v. 99. *Adelph.* III. 3. 23.
- ” lib. III. v. 127. *Phorm.* II. 2. 31.
- ” lib. II. v. 136. *Phorm.* II. 1. 14.
- ” lib. II. v. 204. *And.* II. 7. 77.
- ” lib. II. v. 230. *Hec.* IV. 1. 22.
- ” lib. II. v. 255. *And.* I. 1. 90.
- ” lib. II. v. 296. *Phorm.* I. 2. 42.
- ” lib. II. v. 455. *Adelph.* III. 4. 24. *
- ” lib. II. v. 472. *And.* I. 1. 48.
- ” lib. II. v. 530. *Adelph.* II. 2. 4.
- ” lib. III. v. 1. *Phorm.* II. 3. 33.
- ” lib. III. v. 8 sq. *Hec.* V. 2. 6.
- ” lib. III. v. 13. *Adelph.* II. 1. 15. *Adelph.* IV. 2. 37.
- ” lib. III. v. 35. *Phorm.* II. 1. 66.
- ” lib. III. v. 66. *Phorm.* I. 2. 57.
- ” lib. III. v. 95. *Hec.* III. 2. 2. *Hec.* V. 1. 33.

- Virgilius in Georg.* lib. III. v. 184. *Eun.* I. 2. 53.
 „ lib. III. v. 197. *And.* II. 4. 5.
 „ lib. III. v. 215. *Adelph.* IV. 2. 32.
 „ lib. III. v. 255. *Adelph.* IV. 2. 11.
 „ lib. III. v. 256. *Adelph.* V. 1. 4.
 „ lib. III. v. 258. *And.* I. 5. 44.
 „ lib. III. v. 282. *Hec.* II. 3. 1.
 „ lib. III. v. 316. *Hec.* IV. 4. 27.
 „ lib. III. v. 325. *Adelph.* IV. 2. 52.
 „ lib. III. v. 343. *Adelph.* III. 2. 3.
 „ lib. III. v. 347. *And.* I. 1. 9.
 „ lib. III. v. 387. *Phorm.* I. 2. 56.
 „ lib. III. v. 513. *Adelph.* III. 3. 78.
 „ lib. III. v. 519. *And.* II. 5. 1.
 „ lib. IV. v. 22. *And.* III. 2. 30.
 „ lib. IV. v. 210sq. *Adelph.* Prol. 2.
 „ lib. IV. v. 251. *Hec.* III. 4. 27.
 „ lib. IV. v. 346. *Eun.* IV. 7. 39.
 „ lib. IV. v. 411. *Hec.* III. 4. 3.
 „ lib. IV. v. 443. *And.* III. 5. 16. *Adelph.* V. 3. 3.
 „ lib. IV. v. 445. *Phorm.* V. 1. 5.
 „ lib. IV. v. 504. *Adelph.* V. 3. 3.
 „ lib. IV. v. 514. *And.* V. 2. 5. *
- Virgilius in Aeneid.* lib. I. v. 3. *Eun.* I. 1. 5.
 „ lib. I. v. 4. *And.* I. 1. 17.
 „ lib. I. v. 6. *Eun.* Prol. 11. *Eun.* I. 2. 35.
 „ lib. I. v. 9. *Hec.* V. 1. 8.
 „ lib. I. v. 16. *Adelph.* III. 2. 54. *Adelph.* V. 8. 4. *Hec.* V. 5. 32.
 „ lib. I. v. 23. *Hec.* I. 2. 3.
 „ lib. I. v. 34. *Phorm.* Prol. 22.
 „ lib. I. v. 41. *Hec.* I. 2. 32.
- Virgilius in Aeneid.* lib. I. v. 62. *Adelph.* V. 3. 3.
 „ lib. I. v. 69 sqq. *And.* II. 1. 28. *
 „ lib. I. v. 76. *Phorm.* Prol. 3.
 „ lib. I. v. 77. *Phorm.* V. 5. 2.
 „ lib. I. v. 78. *Hec.* III. 5. 40.
 „ lib. I. v. 82. *Hec.* IV. 4. 21. *Phorm.* II. 2. 24.
 „ lib. I. v. 98. *Adelph.* III. 3. 14.
 „ lib. I. v. 102. *Hec.* IV. 4. 94.
 „ lib. I. v. 133. *Adelph.* V. 2. 3.
 „ lib. I. v. 135. *Adelph.* III. 5. 18. *Eun.* I. 1. 20.
 „ lib. I. v. 140. *Eun.* III. 1. 25.
 „ lib. I. v. 161. *Phorm.* I. 3. 20.
 „ lib. I. v. 176. *Hec.* III. 4. 5.
 „ lib. I. v. 205. *Adelph.* IV. 2. 215.
 „ lib. I. v. 219. *And.* III. 5. 1.
 „ lib. I. v. 294. *Hec.* III. 1. 6.
 „ lib. I. v. 251. *Adelph.* III. 4. 12. *Adelph.* V. 5. 58.
 „ lib. I. v. 255. *Hec.* IV. 4. 50.
 „ lib. I. v. 257. *Hec.* IV. 2. 8.
 „ lib. I. v. 278. *Hec.* I. 2. 31.
 „ lib. I. v. 318. *Eun.* II. 3. 23.
 „ lib. I. v. 325. *Phorm.* I. 2. 28.
 „ lib. I. v. 325. *And.* III. 1. 18.
 „ lib. I. v. 327 sq. *Adelph.* V. 6. 3.
 „ lib. I. v. 391. *Hec.* III. 2. 15.
 „ lib. I. v. 425. *And.* IV. 5. 2.
 „ lib. I. v. 431 sqq. *Hec.* Prol. alt. 15.
 „ lib. I. v. 465. *Hec.* IV. 2. 8.
 „ lib. I. v. 485. *Adelph.* IV. IV. 5. 45.
 „ [lib. I. v. 488. *And.* I. 4. 7.]
 „ lib. I. v. 517. *Adelph.* III. 3. 50.
 „ lib. I. v. 522. *And.* I. 4. 7.
 „ lib. I. v. 537. *Hec.* I. 2. 114.
 „ lib. I. v. 536. *Hec.* I. 2. 84.
 „ lib. I. v. 532. *Phorm.* Prol. 21.

- Virgilius in Aeneid.* lib. I. v. 566. *Hec.* III. 1. 8.
- „ lib. I. v. 567. *Eun.* V. 3. 41.
- „ lib. I. v. 573. *Eun.* IV. 3. 11.
- „ lib. I. v. 595. *Eun.* II. 1. 24. *Eun.* II. 3. 65.
- „ lib. I. v. 605. *Adelph.* III. 2. 6. *Phorm.* Prol. 18.
- „ lib. I. v. 610. *And.* I. 1. 69.
- „ lib. I. v. 618. *Eun.* II. 3. 32. *
- „ lib. I. v. 621. *And.* III. 2. 6.
- „ lib. I. v. 629. *Hec.* III. 5. 25.
- „ lib. I. v. 669. *Eun.* II. 2. 57.
- „ lib. I. v. 670. *And.* II. 4. 7.
- „ lib. I. v. 688. *Phorm.* Prol. 1.
- „ lib. I. v. 701. *And.* II. 2. 25.
- „ lib. II. v. 4. *Hec.* III. 5. 16.
- „ lib. II. v. 6 sqq. *Hec.* I. 2. 53.
- „ lib. II. v. 13. *Hec.* I. 2. 39.
- „ lib. II. v. 25. *Adelph.* I. 1. 2.
- „ lib. II. v. 57 sq. *And.* I. 1. 42.
- „ lib. II. v. 65. *Adelph.* V. 1. 12. *Phorm.* II. 1. 35.
- „ lib. II. v. 67. *Eun.* III. 5. 48.
- „ lib. II. v. 79. *Eun.* II. 3. 10.
- „ lib. II. v. 81. *Phorm.* I. 2. 13.
- „ lib. II. v. 90. *Phorm.* I. 2. 17.
- „ lib. II. v. 94. *Eun.* V. 1. 4.
- „ lib. II. v. 103. *And.* I. 4. 1.
- „ lib. II. v. 114. *Eun.* III. 4. 10.
- „ lib. II. v. 124. *Adelph.* I. 1. 5. *Phorm.* Prol. 13.
- „ lib. II. v. 129. *Phorm.* V. 1. 89.
- „ lib. II. v. 132. *And.* IV. 1. 32. *And.* IV. 2. 7.
- „ lib. II. v. 136. *Phorm.* II. 1. 43.
- „ lib. II. v. 141. *And.* I. 5. 54. *And.* III. 3. 24.
- „ lib. II. v. 148. *Phorm.* I. 2. 91.
- „ lib. II. v. 149. *Phorm.* II. 3. 33.
- „ lib. II. v. 190. *Eun.* I. 1. 22.
- Virgilius in Aeneid.* lib. II. v. 199. *Hec.* V. 2. 4.
- „ lib. II. v. 203. *Adelph.* IV. 7. 4. *Phorm.* II. 1. 34.
- „ lib. II. v. 235. *Eun.* V. 8. 46.
- „ lib. II. v. 244. *And.* IV. 3. 8.
- „ lib. II. v. 274. *Phorm.* II. 1. 32.
- „ lib. II. v. 283. *And.* I. 1. 7. *Hec.* Prol. alt. 26.
- „ lib. II. v. 289. *Hec.* II. 2. 16.
- „ lib. II. v. 391. *Hec.* IV. 2. 18.
- „ lib. II. v. 304. *Phorm.* V. 1. 5.
- „ lib. II. v. 396. *Adelph.* V. 6. 10.
- „ lib. II. v. 403. *Adelph.* IV. 7. 4.
- „ lib. II. v. 407. *And.* I. 1. 115.
- „ lib. II. v. 418. *And.* Prol. 4. *And.* I. 2. 18.
- „ lib. II. v. 431. *And.* III. 3. 8.
- „ lib. II. v. 434. *And.* I. 5. 8. *And.* III. 2. 39.
- „ lib. II. v. 449. *Phorm.* I. 4. 38.
- „ lib. II. v. 491. *Adelph.* IV. 4. 17.
- „ lib. II. v. 535. *And.* IV. 1. 43.
- „ lib. II. v. 539. *Phorm.* 4. 23.
- „ lib. II. v. 548. *Adelph.* I. 2. 36. *Hec.* I. 2. 19. * *Phorm.* I. 2. 41.
- „ lib. II. v. 549. *Hec.* V. 4. 38. *Phorm.* V. 8. 38.
- „ lib. II. v. 602. *And.* V. 3. 12.
- „ lib. II. v. 632. *Eun.* V. 2. 36.
- „ lib. II. v. 632 sq. *Adelph.* V. 6. 6.
- „ lib. II. v. 657. *And.* IV. 5. 13.
- „ lib. II. v. 670. *And.* I. 2. 25. *Adelph.* II. 1. 3. * *Adelph.* II. 2. 7. * *Adelph.* II. 2. 31. * *Adelph.* IV. 26.
- „ lib. II. v. 707. *Adelph.* IV. 2. 33. *Hec.* I. 1. 6. *Hec.* IV. 3. 4. *Phorm.* I. 2. 12.

- Virgilius in Aeneid.* lib. II. v. 719. *Adelph.* I. 2. 47. *Phorm.* II. 8. 73. *Phorm.* IV. 1. 24.
- „ lib. II. 745. *Adelph.* III. 2. 6. *Adelph.* V. 3. 3.
- „ lib. II. v. 774. *Eun.* V. 4. 7.
- „ lib. III. v. 3. *Adelph.* III. 3. 11.
- „ lib. III. v. 6. *Eun.* II. 3. 32.
- „ lib. III. v. 39. *Hec.* III. 8. 6.
- „ lib. III. v. 42. *And.* I. 4. 3.
- „ lib. III. v. 61. *And.* Prol. 16.
- „ lib. III. v. 82. *And.* III. 3. 7. *Phorm.* I. 2. 13.
- „ lib. III. v. 116. *Phorm.* I. 2. 9.
- „ lib. III. v. 183. *Eun.* IV. 4. 22. *Eun.* IV. 7. 10.
- „ lib. III. v. 233. *Eun.* V. 2. 20.
- „ lib. III. v. 311. *And.* I. 5. 10.
- „ lib. III. v. 327. *And.* IV. 1. 52.
- „ lib. III. v. 353. *Eun.* V. 8. 52.
- „ lib. III. v. 480. *And.* I. 1. 69.
- „ lib. III. v. 601. *Hec.* III. 1. 4.
- „ lib. III. v. 602. *Adelph.* II. 2. 42.
- „ lib. III. v. 618. *Phorm.* I. 2. 56.
- „ lib. III. v. 649. *And.* I. 1. 48.
- „ lib. III. v. 671. *And.* II. 6. 6.
- „ lib. III. v. 678. *And.* I. 5. 46.
- „ lib. III. v. 685. *Eun.* III. 3. 2.
- „ lib. III. v. 715. *And.* Prol. 1. *Eun.* V. 2. 36.
- „ lib. IV. v. 3. *Eun.* V. 8. 49.
- „ lib. IV. v. 10. *Hec.* V. 4. 2.
- „ lib. IV. v. 13. *Hec.* I. 2. 92.
- „ lib. IV. v. 20. *Hec.* I. 2. 58.
- „ lib. IV. v. 30. *Hec.* III. 3. 45.
- „ lib. IV. v. 43. *Eun.* I. 2. 9.
- „ lib. IV. v. 57. *Hec.* I. 1. 9.
- „ lib. IV. v. 59. *Hec.* II. 2. 13.
- „ lib. IV. v. 79. *Eun.* V. 8. 49.
- Virgilius in Aeneid.* lib. IV. v. 83. *Adelph.* IV. 5. 34. *Hec.* III. 3. 15.
- „ lib. IV. v. 92. *Hec.* V. 1. 5.
- „ lib. IV. v. 93. *Eun.* V. 2. 55. *Eun.* V. 2. 69.
- „ lib. IV. v. 95. *Eun.* I. 1. 23.
- „ lib. IV. v. 115 sqq. *And.* I. 1. 140.
- „ lib. IV. v. 117. *And.* I. 1. 29.
- „ lib. IV. v. 217. *Eun.* I. 2. 91.
- „ lib. IV. v. 245. *Adelph.* III. 2. 21.
- „ lib. IV. v. 265. *Adelph.* II. 3. 3.
- „ lib. IV. v. 298 sqq. *Adelph.* IV. 5. 68. *
- „ lib. IV. v. 314. *Eun.* I. 2. 99.
- „ lib. IV. v. 317. *And.* I. 5. 57. *And.* I. 5. 59.
- „ lib. IV. v. 333. *Hec.* III. 5. 37.
- „ lib. IV. v. 334. *And.* II. 1. 31. *Adelph.* II. 1. 47.
- „ lib. IV. v. 336. *Eun.* II. 3. 14.
- „ lib. IV. v. 355. *Phorm.* II. 3. 24.
- „ lib. IV. v. 359. *Hec.* III. 3. 3.
- „ lib. IV. v. 361. *Hec.* I. 2. 67.
- „ lib. IV. v. 369. *Adelph.* III. 2. 10.
- „ lib. IV. v. 373. *And.* II. 5. 14. *Adelph.* III. 2. 32.
- „ lib. IV. v. 376. *Eun.* I. 1. 25.
- „ lib. IV. v. 379. *And.* I. 2. 14.
- „ lib. IV. v. 381. *Adelph.* I. 2. 54.
- „ lib. IV. v. 383. *And.* III. 4. 3.
- „ lib. IV. v. 401. *And.* III. 1. 2. *Eun.* II. 3. 83.
- „ lib. IV. v. 408 sqq. *Adelph.* IV. 5. 34.
- „ lib. IV. v. 415. *And.* II. 1. 11.
- „ lib. IV. v. 419. *Phorm.* II. 1. 9. *Phorm.* II. 1. 20.
- „ lib. IV. v. 420. *Adelph.* III. 1. 4. *
- „ lib. IV. v. 421. *And.* II. 1. 1. *Eun.* III. 1. 21.

- Virgilius in Aeneid.* lib. IV. v. 422. *Virgilius in Aeneid.* lib. V. v. 378. *Phorm.*
Phorm. I. 2. 42.
- „ lib. IV. v. 479. *And.* I.
 5. 32.
- „ lib. IV. v. 512. *Adelph.*
 III. 2. 18.
- „ lib. IV. v. 517. *And.* III.
 3. 13.
- „ lib. IV. v. 534. *Eun.* I. 1. 1.
- „ lib. IV. v. 541. *Eun.* I. 1. 5.
- „ lib. IV. v. 558. *Adelph.*
 II. 3. 10.
- „ lib. IV. v. 569. *Hec.* II.
 1. 17.
- „ lib. IV. v. 591. *Eun.* III.
 2. 21.
- „ lib. IV. v. 599. *And.* II.
 5. 14.
- „ lib. IV. v. 600. *And.* IV.
 3. 2.
- „ lib. IV. v. 603. *Phorm.*
 I. 3. 7.
- „ lib. IV. v. 633. *Hec.* IV.
 4. 38.
- „ lib. IV. v. 634. *Adelph.*
 III. 1. 1. *Adelph.* III.
 1. 4. *
- „ lib. IV. v. 640. *Phorm.*
 III. 2. 7.
- „ lib. IV. v. 641. *Eun.* V.
 3. 4.
- „ lib. IV. v. 645 sq. *And.*
 I. 1. 105.
- „ lib. IV. v. 646. *Adelph.*
 II. 1. 37.
- „ lib. IV. v. 656. *Phorm.*
 I. 4. 12.
- „ lib. IV. v. 669. *Adelph.*
 III. 2. 18. 1
- „ lib. IV. v. 673. *Eun.* V.
 2. 20.
- „ lib. IV. v. 675. *And.* I.
 1. 28.
- „ lib. IV. v. 688. *Eun.*
 IV. 3. 6.
- „ lib. V. v. 64. *Phorm.* I.
 2. 69.
- „ lib. V. v. 71. *And.* Prol. 24.
- „ lib. V. v. 122. *Eun.*
 Prol. 32.
- „ lib. V. v. 256 sqq. *Phorm.*
 Prol. 2.
- „ lib. V. v. 262. *Eun.* II.
 2. 30.
- „ lib. V. v. 271. *And.* IV.
 2. 25.
- „ lib. V. v. 350. *Hec.* Prol.
 alt. 2.
- „ lib. V. v. 379. *Phorm.*
 II. 1. 22.
- „ lib. V. v. 380. *Eun.* II.
 3. 12.
- „ lib. V. v. 386. *And.* III.
 3. 1.
- „ lib. V. v. 402. *Phorm.*
 I. 2. 56.
- „ lib. V. v. 406 sq. *Adelph.*
 V. 8. 6.
- „ lib. V. v. 426. *Adelph.*
 II. 1. 2. *
- „ lib. V. v. 457. *Adelph.*
 III. 2. 8.
- „ lib. V. v. 542. *Eun.* II.
 1. 24.
- „ lib. V. v. 606 sq. *Adelph.*
 V. 8. 6.
- „ lib. V. v. 751. *Eun.* IV.
 5. 9.
- „ lib. V. v. 767. *Eun.* II.
 3. 5.
- „ lib. V. v. 787. *Hec.* III.
 3. 29.
- „ lib. V. v. 805. *And.* I.
 4. 7. *Hec.* III. 3. 4.
- „ lib. V. v. 842. *Adelph.*
 III. 4. 53.
- „ lib. VI. v. 63. *Adelph.*
 IV. 2. 50.
- „ lib. VI. v. 103. *Phorm.*
 II. 1. 20.
- „ lib. VI. v. 114. *And.* I.
 1. 14. *Hec.* II. 1. 29.
- „ lib. VI. v. 124. *Hec.* IV.
 4. 95.
- „ lib. VI. v. 138. *And.* I.
 1. 75.
- „ lib. VI. v. 162. *Eun.* V.
 4. 24.
- „ lib. VI. v. 232. *And.* I.
 1. 101.
- „ lib. VI. v. 238. *And.* V.
 4. 37.
- „ lib. VI. v. 240. *Hec.* I.
 2. 119.
- „ lib. VI. v. 257. *Eun.*
 III. 2. 1. *Hec.* III.
 1. 38. *
- „ lib. VI. v. 300. *Hec.* IV.
 2. 16.
- „ lib. VI. v. 304. *Eun.*
 Prol. 4. *Hec.* Prol.
 alt. 4. *Phorm.* II. 3. 15.
- „ lib. VI. v. 318. *And.*
 II. 3. 1.

- Virgilius in Aeneid.* lib. VI. v. 332. *Eun.* IV. 2. 9. *Eun.* IV. 7. 43. *Adelph.* V. 3. 10.
- „ lib. VI. v. 337. *And.* IV. 2. 25.
- „ lib. VI. v. 351. *Hec.* V. 2. 5.
- „ lib. VI. v. 368 sqq. *Hec.* Prol. alt. 25.
- „ lib. VI. v. 392. *Adelph.* III. 3. 7.
- „ lib. VI. v. 426. *Hec.* IV. 1. 2.
- „ lib. VI. v. 479. *Hec.* III. 1. 17.
- „ lib. VI. v. 481. *Hec.* III. 4. 27.
- „ lib. VI. v. 485. *And.* III. 2. 23.
- „ lib. VI. v. 524. *Eun.* IV. 7. 25.
- „ lib. VI. v. 532. *Hec.* V. 4. 9.
- „ lib. VI. v. 544. *And.* IV. 2. 27.
- „ lib. VI. v. 568. *Eun.* IV. 7. 39.
- „ lib. VI. v. 614. *Hec.* III. 4. 8.
- „ lib. VI. v. 624. *And.* I. 5. 35.
- „ lib. VI. v. 641. *And.* III. 2. 30.
- „ lib. VI. v. 664. *And.* II. 1. 31. *Eun.* III. 2. 5. *Adelph.* II. 1. 47.
- „ lib. VI. v. 730. *Adelph.* III. 3. 16.
- „ lib. VI. v. 733. *And.* V. 4. 34.
- „ lib. VI. v. 765. *Adelph.* I. 1. 23.
- „ lib. VI. v. 819. *Phorm.* II. 1. 62.
- „ lib. VI. v. 872. *And.* IV. 3. 1.
- „ lib. VII. v. 2. *Adelph.* Prol. 2.
- „ lib. VII. v. 30 sqq. *And.* IV. 1. 39.
- „ lib. VII. v. 44 sq. *And.* Prol. 4.
- „ lib. VII. v. 144. *Phorm.* V. 8. 30.
- „ lib. VII. v. 220. *Adelph.* II. 1. 42.
- „ lib. VII. v. 244. *Phorm.* I. 1. 12.
- Virgilius in Aeneid.* lib. VII. v. 289. *Eun.* III. 2. 18.
- „ lib. VII. v. 291. *Adelph.* I. 1. 54.
- „ lib. VII. v. 313. *Eun.* III. 1. 5.
- „ lib. VII. v. 331. *Adelph.* II. 3. 8.
- „ lib. VII. v. 452. *Eun.* IV. 4. 35. *Eun.* V. 1. 2. *Adelph.* III. 4. 12.
- „ lib. VII. v. 454. *Hec.* III. 2. 4.
- „ lib. VII. v. 500. *And.* V. 2. 24.
- „ lib. VII. v. 573. *And.* II. 5. 1.
- „ lib. VII. v. 600. *And.* IV. 3. 1.
- „ lib. VII. v. 614. *Eun.* IV. 7. 2. *
- „ lib. VII. v. 667. *Eun.* II. 3. 32. *
- „ lib. VII. v. 693. *Eun.* IV. 7. 2. *
- „ lib. VIII. v. 151. *And.* V. 1. 1.
- „ lib. VIII. v. 191. *And.* IV. 2. 16.
- „ lib. VIII. v. 408. *And.* I. 1. 48.
- „ lib. VIII. v. 441. *Eun.* I. 2. 17.
- „ lib. VIII. v. 582. *Hec.* IV. 4. 15.
- „ lib. IX. v. 6. *Phorm.* IV. 3. 78.
- „ lib. IX. v. 41. *Hec.* III. 8. 28.
- „ lib. IX. v. 94. *And.* Prol. 15. *Eun.* I. 2. 112. *Eun.* I. 2. 122. *Eun.* II. 3. 73. *Eun.* IV. 6. 27.
- „ lib. IX. v. 154. *Phorm.* II. 1. 78.
- „ lib. IX. v. 205. *And.* V. 3. 19.
- „ lib. IX. v. 217. *And.* V. 4. 32.
- „ lib. IX. v. 232. *And.* III. 5. 4.
- „ lib. IX. v. 244. *Hec.* V. 4. 7.
- „ lib. IX. v. 246. *And.* II. 3. 15. *Hec.* I. 2. 92.
- „ lib. IX. v. 255. *And.* I. 1. 45. *Eun.* III. 2. 20.

- Virgilius in Aeneid.* lib. IX. v. 278 sqq. *Virgilius in Aeneid.* lib. X. v. 719. *Phorm.*
Eun. III. 1. 12. II. 1. 62.
 „ lib. IX. v. 300. *And.* I. „ lib. X. v. 782. *And.* I.
 5. 46. *Adelph.* III. 5. 49.
 2. 54. „ lib. XI. v. 1. *Eun.* III.
 „ lib. IX. v. 375. *Eun.* II. 5. 46.
 2. 60. „ lib. XI. v. 18. *Phorm.*
 „ lib. IX. v. 376. *Eun.* IV. II. 1. 20.
 7. 34. „ lib. XI. v. 24 sq. *And.*
 „ lib. IX. v. 406. *And.* I. I. 1. 90.
 5. 57. „ lib. XI. v. 30. *And.* I.
 „ lib. IX. v. 423. *And.* I. 4. 7. *Hec.* III. 3. 4.
 5. 16. „ lib. XI. v. 50. *And.* V.
 „ lib. IX. v. 448. *And.* I. 4. 36.
 4. 3. „ lib. XI. v. 57. *Phorm.*
 „ lib. IX. v. 463. *Adelph.* I. 3. 26.
 III. 4. 36. „ lib. XI. v. 77. *Hec.* IV.
 „ lib. IX. v. 481. *Adelph.* 4. 34.
 3. 14. „ lib. XI. v. 97. *And.* IV.
 „ lib. IX. v. 486. *Adelph.* 2. 13.
 IV. 2. 52. „ lib. XI. v. 122. *Hec.* V.
 „ lib. IX. v. 525. *Hec.* IV. 2. 13.
 4. 42. „ lib. XI. v. 129. *Hec.* V.
 „ lib. IX. v. 695. *Eun.* II. 1. 20. *Phorm.* II. 1. 67.
 2. 12.* „ lib. XI. v. 131. *Hec.* II.
 „ lib. X. v. 45. *And.* I. 5. 1. 17.
 56. *Hec.* III. 3. 27. „ lib. XI. v. 213. *Adelph.*
 „ lib. X. v. 79. *Hec.* V. II. 1. 13.
 1. 22. „ lib. XI. v. 230. *And.* I. 5.
 „ lib. X. v. 89. *Eun.* V. 19. *Adelph.* IV. 7. 11.*
 6. 13.* „ lib. XI. v. 236. *Eun.* I.
 „ lib. X. v. 100. *And.* I. 2. 17.
 5. 50. „ lib. XI. v. 259. *And.*
 „ lib. X. v. 143. *Eun.* IV. III. 2. 9. *Hec.* I. 2. 53.
 6. 1. „ lib. XI. v. 269. *And.*
 „ lib. X. v. 179. *Adelph.* III. 5. 4.
 V. 3. 60.* „ lib. XI. v. 270. *Phorm.*
 „ lib. X. v. 204. *And.* IV. III. 1. 2.
 4. 48. „ lib. XI. v. 309. *Eun.*
 „ lib. X. v. 225. *Hec.* III. II. 2. 9.
 5. 8. „ lib. XI. v. 339. *And.*
 „ lib. X. v. 369. *Phorm.* III. 5. 3.
 I. 4. 39. „ lib. XI. v. 347. *Phorm.*
 „ lib. X. v. 405. *And.* III. II. 1. 2.
 3. 1. „ lib. XI. v. 261. *And.*
 „ lib. X. v. 519. *Adelph.* II. 6. 27.
 III. 2. 15. „ lib. XI. v. 362. *Adelph.*
 „ lib. X. v. 524 sq. *Adelph.* V. 3. 14.
 II. 1. 28. „ lib. XI. v. 364. *Adelph.*
 „ lib. X. v. 541. *Phorm.* III. 4. 12.
 I. 2. 3. „ lib. XI. v. 383. *Phorm.*
 „ lib. X. v. 600. *Adelph.* II. 3. 35.
 „ lib. X. v. 600. *Adelph.* II. 3. 2.* *Adelph.* IV. „ lib. XI. v. 387. *Phorm.*
 II. 3. 2.* 5. 34.* II. 3. 43.
 „ lib. X. v. 641. *And.* I. „ lib. XI. v. 392. *Eun.* IV.
 3. 18. 4. 35.
 „ lib. X. v. 649. *Phorm.* „ lib. XI. v. 407. *Hec.* V.
 I. 4. 39. 2. 13.

- Virgilius in Aeneid.* lib. XI. v. 515. *Eun.* IV. 7. 39.
- „ lib. XI. v. 537. *And.* III. 3. 8.
- „ lib. XI. v. 569. *Phorm.* V. 8. 86.
- „ lib. XI. v. 695. *Eun.* IV. 4. 53.
- „ lib. XI. v. 739. *Eun.* V. 2. 60.
- „ lib. XII. v. 1 sq. *Eun.* II. 3. 44.
- „ lib. XII. v. 4 sqq. *Hec.* III. 5. 57.
- „ lib. XII. v. 9. *Hec.* III. 5. 32.
- „ lib. XII. v. 11. *And.* III. 2. 29.
- „ lib. XII. v. 15. *Adelph.* IV. 5. 38.
- „ lib. XII. v. 16. *Hec.* II. 1. 33.
- „ lib. XII. v. 19. *Adelph.* IV. 4. 1. *Phorm.* II. 3. 31.
- „ lib. XII. v. 25. *Hec.* V. 1. 18. * *Hec.* V. 1. 19. *
- „ lib. XII. v. 27. *And.* II. 1. 30.
- „ lib. XII. v. 47. *Hec.* V. 1. 19.
- „ lib. XII. v. 56. *And.* III. 3. 7.
- „ lib. XII. v. 60. *And.* Prol. 8.
- „ lib. XII. v. 139. *Phorm.* Prol. 1.
- „ lib. XII. v. 142. *And.* I. 1. 11.
- „ lib. XII. v. 156. *Adelph.* III. 2. 37.
- Virgilius in Aeneid.* lib. XII. v. 159. *Hec.* V. 8. 16.
- „ lib. XII. v. 179. *Adelph.* II. 1. 21. *Adelph.* IV. 2. 50.
- „ lib. XII. v. 185. *Hec.* V. 1. 14.
- „ lib. XII. v. 296. *And.* I. 1. 56.
- „ lib. XII. v. 351. *And.* III. 5. 4.
- „ lib. XII. v. 453. *Eun.* II. 3. 9. *Eun.* V. 2. 60. *Adelph.* III. 4. 4.
- „ lib. XII. v. 458. *Hec.* V. 1. 33.
- „ lib. XIII. v. 520. *Phorm.* II. 3. 18.
- „ lib. XII. v. 539. *Phorm.* I. 2. 24.
- „ lib. XII. v. 553. *Eun.* IV. 1. 12.
- „ lib. XII. v. 565. *Phorm.* III. 1. 39.
- „ lib. XII. v. 651. *Eun.* III. 1. 9.
- „ lib. XII. v. 657. *Adelph.* II. 1. 53.
- „ lib. XII. v. 671. *And.* II. 5. 6.
- „ lib. XII. v. 680. *Eun.* III. 5. 39.
- „ lib. XII. v. 808. *Eun.* II. 3. 73.
- „ lib. XII. v. 931. *And.* III. 5. 15.
- „ lib. XII. v. 947. *Phorm.* II. 2. 9.
- Virgilius in Orphee.* *Adelph.* V. 3. 3.
- Volcatius.* Vol. I. p. VIII. p. IX. p. X.

Ex officina C. P. Melzer.

14372

Terence

Comoediae; ed. by Klotz. Vol.2.

LL

T316K

**University of Toronto
Library**

**DO NOT
REMOVE
THE
CARD
FROM
THIS
POCKET**

Acme Library Card Pocket
LOWE-MARTIN CO. LIMITED

